חלק שלישי
ספר ויקרא

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה הםה : תרגום אונקלוס , תרגום ירושלמי , תרגום למגלות , תרגום שני לאסתר עם ביאור , פירש"י שלם עם המראה מקומות , אבן עזרא , רמב"ן , בעל הטורים כולו , ספורנו , תרגום יונתן לנ"ך , מסורה גדולה , מסורה קטנה , מערכת המסורה , רד"ק , רלב"ג , פי' רבינו סעדיה גאון , פירוש רבינו ישעיה , כלי יקר , חידושי מהרש"א , אדרת אליהו , מצודת דוד , מצודת ציון , יוסף לקח , אגרת שמואל , לחם דמעה , ספורנו לשה"ש וקהלת , מנחת שי , תולדות אהרן , תולדות יעקב , ביאור לגבולין ובנין הבית , ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל , וסדר הפטרות עם ביאור המלות , ועוד הרבה מעלות וכללי המסורה והדקדוק .

עם הוספות חדשות

(לג) לקוטים מאת גאוני גדולים ראשונים ז"ע , פירושים ומפרשים פירושו של רבינו מאור הגולה רש"י זצ"ל אשר נקראים בשם שפתי חכמים השלם :

נלקט ונאסף ע"י הרב הג' מוהר"ר שבתי משורר זצלה"ה בעה"מ ס' שפתי ישנים :

(לד) תפלות לליל שבת , ולשבת קודש עם המולדות לכל כרך ,

אהרן

משה

בהוצאות בית מסחר הספרים של

הר' יהושע גרשון נ"י בהםנוה מ' ישכר בער זצ"ל מונק

ברחוב גענשע נומר 4 בבית חומה שלו ,

ווארשא

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ

т. е. Писаніе съ Коментаріями Часть 3

ВАРШАВА въ Типографіи О. Бергера

на улице Электоральной № 14.

1885.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 7 Февраля 1885 г.

Druk W. Ratyńskiego, (dawniéj J. Bergera), Elektoralna Nr. 14.

א"כ מן חד חד קמן בזקפא ובי' ארע והיה אני אלך מאתך ורוח . אקרא סגל ערוכך גם תראה מרפתך . אזעק כי מדי אדבר אזעק . אשמע ויהי כאשר קרא אחרי מות שאול : גבר הנה כן יברך . גבר להטות משפט גבר . גזר ויבן שלמה את גזר . גאל ואני אמרתי אגלה אזנך . געש מגולי געש אביאל . דרש כי חיה אשר יפרץ . ויעף אלי אחד מן השרפים : זע ויצא המן ביום ההוא . זמם עשה ה' אשר זמם . חי מה יתאונן אדם חי . חיי נמתו בבור ישבב כי היא כסותו לבדה . ילבש כתנת בד קדש ילבש . יזעק לבי למואב יזעק . יפרע והכהן הגדול מאחיו . יצען לצרי אם שנותי ברק חרבי . למרדכי ויגידו למרדכי את . מעל מאל אביך ויעזרך . מר דרכך ומעלליך עשו אלה . מרד ילאתי : שמת אנת מלכא שמת טעם . שרי ויקח אברם ונחור להם . עלי וגם מה אתם לי צר וצידון קדמה . שבתה למלאת דבר ה' בפי ירמיה . תקרב ערות אחי אביך . תנחל ויאמר ה' אל אהרן בארצם . תמנו

אל"ף זעירא מאותיות קטנות דאינון א' ויקרא אל משה ריש ספרא . ב' שתי בנות הי' . מ' מרים הייתם . מ' על מוקדה . נ' נטע ארן וגשם יגדל . נ' ו'רגן . נ' ו'בושבן

ויקרא

בריתי שלים . ולא נשא לש'א . ז' ו'יתא . ח' חף אנכי . ט' טבעו בארץ : ט' אחר בריבו . פ' רש'פרא קרמא . צו וצ'ותת ירושלים . צ' על פני פרץ . ק' קצתי

אלף והלה מספרם אגרטלי זהב . אמרתי לדקדק לא כסיתי . ארפכשד ויחי שם אחרי הולידו : בסף ולקחתם אגדת אזוב . תניינא דפסוק . בגיא ושם התקדשו ג' וסי' ויהי בשאת הכהנים דד"ה ויאמר יהושע אל העם התקדשו . כי רבת בקהל אשר לא התקדשו : וטף וימששו כל שרי החיילים אשר כשדה . יאמץ ויאמר ה' לה שני גוים . יבחר שלש פעמים בשנה בחגא . יצרף בנימין זאב יטרף . ילד קולא דגר . ידע ויספק עליו חמה אפו . היום . ירחץ ואם לא יכבס ובשרו : ירמיה למלאת דבר ה' בפי ירמיה : כף ויוצא את בן המלך . כפים נשא לבבנו אל מה נאכל . נפל בין רגליה כרע נפל תניינא דפסוק . נלקח והלפה כי ילאה . החרב באה . נאסף ויגו אותם לאמר אני . נחמתני הנתק . צוני ויאמר המלך היד יואב אתך : קט ולא בדרכיכן הלכת : קץ כי בטרם ידע הנער מאום : רכש וינהג את כל תגע ושלשים יום ושלשת ימים . תשכב ולרש אין כל כי אם כבשה . תצלח ושניהם המלכים לבבם . תצמח

(א) וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו ׃ וּקְרָא לְמֹשֶׁה וּמַלִּיל יְיָ עִמֵּיהּ מִמַּשְׁכַּן

ויקרא אל משה ב' וסי' ויקרא אל משה דריש ספרא . ביום השביעי :

תולדות אהרן ויקרא אל משה . יומא ד סנהדרין קא : אלף זעירא . זוכר משה ויחי מצורע (מגלה עד) :
וידבר ה' אליו . יומא שם :

רש"י

(א) ויקרא אל משה . לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה ל' חבה (יומא ד' ויקרא רבה) לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר (ישעיה ו') וקרא זה אל זה אבל לנביאי העובדי גלולים נגלה עליהן בלשון עראי ובלשון טומאה שנאמר (במדבר כג) ויקר אלהים אל בלעם : ויקרא אל משה . (יומא ד' ת"כ) הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין יכול אף להפסקות היתה קריאה ת"ל וידבר לדבור היתה קריאה ולא להפסקות ומה היו הפסקות

משמשות

אבן עזרא

(א) ויקרא . מלאנו כרית יחיד בעבור שני דברים גם יתכן להיות מלוה אחת בעבור דברים רבים כמלות העולה והקרבן כי בתת כל חלק בעתו ימלט החלק שיש לו חלק לעולם הבא על כן פירוש לכפר לתת כופר והעד מתחלת כי תשא על כן כתיב פן יפגעו בדבר גם יש בעולות סודות לעתידות גם יתבונן מכל קרבן סוד התולדת והחטאת והמנות להחיות מורי התורה . וטעם ויקרא אל משה אחר ולא יכול משה שהכבוד קראו מאהל מועד שיבא שם ושם ידבר עמו והכבוד

לפנים

בעל הטורים ויקרא אל משה . כתיב לעיל ואם תהיה לילה בו וסמיך ליה ויקרא אל משה . לומר מתוך שקרא לו ודבר עמו היו פניו בוערות כאש : בכל מסעיהם ויקרא אל משה לומר שבכל מסעיהם קרא למשה לאמר סיסעו . כדכתיב על פי ה' יסעו : אלף דויקרא זעירא שמשה לא רצה לכתוב אלא ויקר כדרך שנאמר בבלעם כאלו לא נראה לו השם אלא במקרה ואמר לו הקב"ה לכתוב גם אלף וכתבה קטנה : ויקרא אל משה ריש אמו . בעטרה שעטרה לו אמו . הקדים משה לה' כביכול כאחד שמדבר עם חבירו ומקדימו דרך מוסר . חמשה אלפין בפסוק כנגד חמשה חומשי תורה . וט' תיבות יש בו וכן יש ט' תיבות בפסוק אנכי ה' אלהיך . לומר שכל הלומד תורה כאלו הקריב כל הקרבנות . וכן ט' תיבות בפסוק זאת תורת העולה :

רמבן

ויקרא ספר הזה . הוא תורת כהנים ולוים יבאר בו ענייני הקרבנות כולן ומשמרת המשכן כי כאשר היה ספר אחד בענין הגלות והגאולה ממנו והשלימו בענין אהל מועד וכבוד השם מלא את המשכן צוהו בקרבנות ובשמירת המשכן שיהיו הקרבנות כפרה להן ולא יגרמו העונות לסלוק השכינה וצוה בכהנים הנגשים אל ה' שיתקדשו שהזהיר על טומאת מקדש וקדשיו וגם שלא יהרסו לעלות אל ה' כמו שאמר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרוכת אל פני הכפורת אשר על העדת ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת כאזהרת פן יהרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב ואח"כ יגביל המשכן כהגבלת הר סיני בעת היות שם כבוד אלהי ישראל . והנה רוב הספר הזה בקרבנות בתורת הקרבן והמקריבים ובמקום שיתקרב בו ויבואו בו קצת מצות נגררות עם אלה כי מתחלה צוה בקרבנות הנדבה ואסר החלב והדם בעבורם ואחרי כן לקרבנות החטא ונגרר אחר זה להזכיר המאכלים האסורים בעבור שהם מטמאים והאוכל או הנוגע בהם בכל קדש לא יגע ואל המקדש לא יבא ואם נכנס שם בטומאה יהיה חייב קרבן עולה ויורד שהזכירו כבר והולך להזכיר תורת המצורע ומשפטי היולדת והזב והזבה לחייב אותם בקרבן ולהזהיר עוד מטומאתם כאשר אמר בסופם והזרתם את בני ישראל מטומאתם ולא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם ונגרר אחר זה שיזהיר על העריות כי משכבם מטמא ועונם יקרא טומאה גורמת לסלוק השכינה ולעלותה ועוד כי השוגג בהן מחוייב החטאת שהזכיר כבר כואם נפש אחת תחטא בשגגה ואחרי כן הזכיר מצות השבת ומועדי ה' בעבור הקרבן כמו שאמר אלה מועדי ה' וגו' להקריב אשה לה' וגו' רוב פרשיות הס' הזה ידבר בהן עם הכהנים דבר אל אהרן ואל בניו צו את אהרן ואת בניו ובפרשת קדושים קצת מצות לבני ישראל רובן נגררות עם ענייני הקרבנות או בדומים להם ובמקומם אפרש בעזרתו של הקב"ה :

אמר הכתוב בכאן ויקרא אל משה וידבר ה' אליו ולא כן בשאר המקומות בעבור שלא היה משה יכול לבא אל אהל מועד להיותו נגש אל המקום אשר שם האלהים רק בקריאה שיקרא אותו שכבר נאמר למשה ודברתי אתך מעל הכפורת אשר אועד לך שמה וכיון שידע משה יושב הכרובים

ספורנו

א (א) ויקרא אל משה . תמיד מתוך הענן כענין בהר סיני כאמרו ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן כי לא יכנס שם לעולם בלי רשות :

מאהל

משרע

לפנים מהפרכת ושם היה משה נכנס כי כן כתוב וזה טעם ותמונת ה' יביט. וטעם להזכיר הקרבנות קודם המצות כי השכינה תשוב אל מקומה אם לא ישמרו תורת העולה וכן היה וחלילה חלילה להצטרך לעולה וכן כתוב אם ארעב לא אומר לך רק יש לו סוד: (ב) מכם. מאומר וכן הוא אדם מכם כי יקריב קרבן וכמוהו רבים או יהיה מכם ממווכם או יהיה מכם רמז להוציא את הגזול כי כן כתוב שונא גזל בעולה: מן הבהמה. יהיה הקרבן כלל ואחר כן מן הבקר ומן הצאן שהם מין כבש ועז פרט גם אלת קרבנכם כלל: (ג) אם עולה קרבנו. פרט

ד מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם: ג אִם־

יי״ג בתורה · ד׳ פסו׳ דאית בהון מן מן ומן · ר״פ נסיב

זִמְנָא לְמֵימָר: ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֱנָשׁ אֲרֵי יְקָרֵיב מִנְּכוֹן קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ מִן בְּעִירָא מִן תּוֹרֵי וּמִן עָנָא תְּקָרְבוּן יָת קֻרְבַּנְכוֹן: ג אִם עֲלָתָא

מאהל ד' וסי' ויצא מאהל לאה. ויקרא אל משה. יתתך ויסחך מאהל. מתהלך מאהל אל אהל: דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם י״ג בהורה וסי' אדם כי יקריב. כמעשה ארץ מצרים. מועדי ה' אשר. וקצרתם את קצירה. ושבתה הארץ. איש כי יפלא נדר. איש כי תשטה. לנדר נדר נדר. כי תבאו אל ארץ מושבותיכם. בבאכם אל הארץ. (קח צנצנת אחת). ועשו להם ציצת. והורשתם את כל יושבי הארץ. והקריתם לכם ערים: קרבן ה' קמצין וסי' אדם כי יקריב מכם. והקריב ממנו אחד מכל. ואל פתח אהל מועד. אשר יקריבו. ואם כל בהמה טמאה. וסי' בלשון ארמי בר נשא דאקרב בעירא קמי תרעא: מן הבהמה ד' פסוקים אית בהון מן מן

תולדות אהרן דבר אל. עירובין ט ר״ס לג חגיגה טז קדושין לו מנחות צג: אדם כי יקריב. סכה ל מנחות קד: מכם. עירובין סט חולין ה יג: קרבן לה'. נדרים י: מן הבהמה. נזיר לה ב״ק מ זבחים לד מנחות ה נ:

משמשות ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין ק״ו להדיוט הלמד מן ההדיוט: אליו. למעט את אהרן רבי יהודה אומר י״ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו י״ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן י״ג מיעוטין לדבר אתו מדבר אליו וידבר אליו ונועדתי לך כולן בתורת כהנים. יכול ישמעו את קול הקריאה (הרא״ם גורס הדיבור) ת״ל קול לו קול אליו משה שומע וכל ישראל לא שמעו (מ״כ בשם הר״ן שדיוקו דרש״י ממה שהתיבה המיוחדת הדיבור מורגשת במבטא יותר מאלו היה כתוב לו שגם כן תורה על יחוד הדבור אבל אינו מורגש וכתב אליו שג״כ היא תיבה המיוחדת הדיבור ואמנם מורגשת במבטא להורות יחוד יותר והוא שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו ודוק מלאתי): מאהל מועד. (ת״כ) מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל יכול מפני שהקול נמוך ת״ל (במדבר ז') את הקול מהו הקול הוא הקול המתפרש בתהלים (תהלים כט) קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים א״כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק. כיוצא בו (יחזקאל י) וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני שהקול נמוך ת״ל כקול אל שדי בדברו אם כן למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק: מאהל מועד לאמר. יכול מכל הבית ת״ל (במדבר ז) מעל הכפרת יכול מעל הכפורת כולה ת״ל (שם) מבין שני הכרובים: לאמר. צא ואמור להם דברי כבושין בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו (ת״כ מכילתא) שכל ל״ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנאמר (דברים ב') ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי לאמר אלי היה הדבור. ד״א צא ואמור להם דברי והשיבני אם יקבלום כמה שנאמר (שמות יט) וישב משה את דברי העם וגו': (ב) אדם כי יקריב מכם. (ת״כ) כשיקריב. בקרבנות נדבה דבר הענין: אדם. למה נאמר (ביצה כ) מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל: הבהמה. (חולין ה ויקרא רבה) יכול אף חיה בכלל ת״ל בקר וצאן: מן הבהמה. ולא כולה להוציא את הרובע ואת הנרבע (ת״כ): מן הבקר. להוציא את הנעבד: מן הצאן. להוציא את המוקצה (תמורה פרק ו): ומן הצאן. (תמורה שם) להוציא את הנוגח שהמית כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר שאין ת״ל להוציא את הטרפה: תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות: קרבנכם. מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח שבאה מן המותרות:

זכר

ספורנו

מאהל מועד שלא נכנס אז משה באהל מועד בעוד הכבוד שם וזה היה ביום שכלה משה את הקמת המשכן שאז ירד הכבוד לקדש את המקום ומשרתיו כאמרו ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי. וקדשתי את אהל מועד ואת המזבח ואת אהרן ואת בניו וכן עשה במקדש שלמה כאמרו ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה' ובזה קדש את המקום כאמרו הקדשתי את הבית הזה אשר במיתי אבל מן היום הראשון ואילך נכנס משה באהל מועד מחוץ לפרוכת והיה אליו הדבור מעל הכפרת כאמרו ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת: (ב) אדם כי יקריב מכם. כי יקריב מעצמכם בודוי דברים והכנעה על דרך ונשלמה פרים שפתינו וכאמרו זבחי אלהים רוח נשברה כי אין חפץ בכסילים המקריבים בלתי הכנעה קודמת וכבר אמרו ז״ל מכם ולא כלכם להוציא את המומר: מן הבהמה. אם יקריב בהמה לא יהיה רק ממין בקר או צאן ולא שום מין חיה אע״פ שהיא בכלל בהמה. כאמרו זאת הבהמה אשר תאכלו וגו' איל וצבי וגו'. והמכוון באלה הפרשיות הוא לפרש מיני מביאי הקרבן ומיני הנקרבים ומיני הקרבנות וסבות ההקרבה ופירש שקרבנות נדבה מקבלים אותם מכל אדם אפילו מן הגוים כמו שבאר אח״כ באמרו ומיד בן נכר לא תקריבו את לחם אלהיכם מכל אלה כי משחתם בהם מום בם. והנה התועים גרועים מן הגוים בפרט התועים לע״ג ולחלל שבתות בפרהסיא. ופירש שמיני הנקרבים הם בקר וצאן בבהמה ותורים ובני יונה בעופות וסלת ושמן ולבונה. ופירש שמיני הקרבן מהם עולה שלמים ומנחה הבאים לפעמים נדבה ומהם חטאת ואשם שאינם באים אלא חובה. ומזה התבאר ענין קין באמרו ואל מנחתו לא שעה כי היה הוא מכת המינים שאין מקבלים מהם קרבן כמו שהוכיח סופו על תחלתו ושהיתה מנחתו ממין בלתי ראוי להקרבה וכן נח באמרו וירח ה' את ריח הניחוח אמר שקבל אותו החלק מקרבנותיו שהיה ראוי בריח ניחוח בהיותו מן המין הראוי להקרבה אבל לא קבל כל קרבנו שהיה מכל הבהמה הטהורה ומכל העוף הטהור. ויובן גם כן מה שרצה באמרו זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי ובאמרו למה לי רב זבחיכם וכאלה רבים בספרי הקדש כי אמנם ראוי שיהיה המביא הקרבן אדם כשר להביא בוחר במין הראוי לקרבן הנאות להשיג התכלית אשר בסבתו בא להקריב ויסמך ידו על קרבנו כמתנפל ומתפלל שיהיה שונו על ראש הקרבן כענין בשעיר המשתלח ובזה יוציא לאיזה פעל של הכנעה את מחשבת התשובה אשר בלבו ונרצה לו לכפר עליו. ובהיות מיני החטאת קצתם במחשבת הלב בלבד וקצתם גם במעשה הנה לכפרת הרהור הלב יאות אותו החלק אשר יעלה כלהב המזבח והם העולה ואימורי הקרבנות ואזכרת המנחות ולכפרת המעשה יאותו חלקי הקרבן הנתן לכהנים וזה שתמורת איברי החוטא שהתעסקו בפעולת הרע ינתן חלק איברי הקרבן לעובדי האל המתעסקים בעבודתו כאמרו ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה לכפר עליהם וכן אז״ל שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ובהיות הפועל הרע הראוי להתכפר בקרבן קצתו עם כובד עון כמו חייבי כריתות וקצתו קל מזה אבל עם איזה חלול בקדש. הנה לחלק הראשון יאות החטאת לחטא את הנפש שנטמאה בחיוב כרת כאמרו ונכרתה הנפש ההוא. ולחלק הב' יאות האשם להעביר חלול אשר חטא בו וזה בהכנעת הקרבן עם התשובה ותודה אתם להם אמנם קרבן השלמים הוא במשתף הבעלים עם משרתי האל לעבדו שכם אחד ובשום התוספים של

רמבן

נתירא לבא באהל כלל עד שקרא אליו כאשר בהר סיני שאמר ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן או שלא היה משה יודע שהכבוד באהל ושיהיה לו הדבור משם כי לא כסהו הענן עד יום השמיני כדעת רבותינו ואחרי הקריאה בא משה באהל לפני ולפנים כמו שדרשו אהרן בכל יבא ואין משה בכל יבא וזה דרך פשט בכתוב הזה וכבר פירשתיו למעלה ורבותינו אמרו כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצוויים קדמה קריאה כלומר שיאמר אליו משה משה ויאמר הנני וזה דרך חבה וזרוז למשה והנה על דעתם הזכיר זה בכאן בעבור שהוא תחלת הדבור אשר היה אליו מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יהיה משפטו כל הימים בכל התורה ומאהל מועד לדעתם הוא מוקדם ויקרא אליו מאהל מועד וידבר ה' אליו באהל כי משה שם היה ושיעור הכתוב כפי פשוטו ומשמעו ויקרא ה' אל משה וידבר אליו מאהל מועד ועל דרך האמת הוא כמו ואל משה אמר עלה אל ה' וסודו ידוע ממעמד הר סיני ובעשרת הדברות וכבר רמזתי לו:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה. שיעור הכתוב הוא אדם מכם כי יקריב מן הבהמה קרבן לה' מן הבקר ומן הצאן תקריבו והענין בעבור שיצוה אחרי כן בקרבן העוף ובקרבן המנחה אמר כאן כשיקריב אדם קרבן בהמה יקריב מאלה השנים ולא חיה ולא שאר בהמות והנה זה לאו הבא מכלל עשה במקריב חיה כמו שאמרו בזבחים פרק שלישי המעלה איברי חיה ר' יוחנן אומר עובר בעשה:

תקריבו. מלמד ששנים מתנדבים עולה בשותפות. קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח הבאה מן המותרות לשון רש״י פי' הרב כן לומר שאם יתנדבו רבים להביא עולת השותפין היא מה בין שנים המשתתפין בקרבן ובין עשרה ואלף שנשתתפו בו אבל קיץ המזבח הבאים מן המותרות לב ב״ד מתנה עליהן ולפיכך היא עולת צבור. והנה לדעתו כל עולה שיביאו רבים חוץ מן המותרות דינה כדין השותפין וטעונה סמיכה בכלם ונסכים קרבים משלהם ואולי לדעתו עולת העוף שהיא באה נדבת שנים ואינה באה נדבת צבור וכן השלמים שאמרו בהם שהשותפין מביאין אותם נדבה ואין הצבור מביאים אותם נדבה בכלן יכולין הרבים להתנדב להם בתחלה דעולת השותפין היא נקראת ושלמי שותפין הם נקראין לא מעטו אלא שלא יביאו אותן מן הקופות ואפשר שנאמר שאם רצו צבור להפריש בתחלה לנדבה ויגבו אותה כאשר יגבו השקלים לתמידין ומוספין שתהיה נדבת צבור כעולת בהמה ואין בה סמיכה שנתרבה מן הכתוב הזה וכל זמן שיתנדבו בו רוב ישראל היא נדבת צבור ואינה כעולת העוף ולא כשלמים ומעוטן נדונין כיחידים והוא העיקר:

וסמך

[illegible]

עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים
יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃
ד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה
וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו׃ ה וְשָׁחַט
אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה
וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־
הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
ו וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ
לִנְתָחֶיהָ׃ ז וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן

קֻרְבָּנֵיהּ מִן תּוֹרֵי דְּכַר שְׁלִים
יְקָרְבִינֵיהּ לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא יְקָרֵיב יָתֵיהּ לְרַעֲוָא
לֵיהּ קֳדָם יְיָ׃ ד וְיִסְמוֹךְ
יְדֵיהּ עַל רֵישׁ עֲלָתָא וְיִתְרְעֵי
לֵיהּ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי׃ ה וְיִכּוֹס
יַת בַּר תּוֹרֵי קֳדָם יְיָ וִיקָרְבוּן
בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא יַת דְּמָא
וְיִזְרְקוּן יַת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא
סְחוֹר סְחוֹר דִּבְתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ ו וְיַשְׁלַח יַת
עֲלָתָא וִיפַלֵּג יָתַהּ
לְאֵיבָרָהָא׃ ז וְיִתְּנוּן בְּנֵי

פ׳ חסר בלים׳ · ד׳ חסר את · ג׳ · כל בן מנוגן נקמץ כמ״ג · ג׳ וא׳ כנודי מעלי ספטיט.ב׳ · ג׳

ומן וסי׳ נמסר בסדר וארא : לרצנו ה׳ חסר בליש׳ וסי׳ נמסר בסדר ויחי : וסמך ידו ד׳ חסר את וסי׳ וסמך ידו על ראש העלה. וסמך ידו על ראש קרבנו. וסמך ידו על ראש השעיר. וסמך ידו אל הקיר : בן הבקר כל בן מנוגן בקמץ במ״ז פתחין וסי׳ נמסר בסדר ויצא :

רשי

(ג) זכר . (ת״כ) ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה שאין ת״ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס (בכורות מא ת״כ) : תמים . בלא מום : אל פתח אהל מועד. (ת״כ) מטפל בהבאתו עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפי׳ נתערבה עולת ראובן בעולת שמעון יקריב כל א׳ לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל א׳ לשם מי שהוא יכול אפילו נתערבה בפסולין או בשאינו מינו ת״ל יקריבנו : יקריב אותו . (ת״כ זבחים קיט) מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת״ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני : לפני ה׳ וסמך . אין סמיכה בבמה (ת״כ) : (ד) על ראש העולה . להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן : העולה . פרט לעולת העוף : ונרצה לו . על מה הוא מרצה לו א״ת על כריתות ומיתות ב״ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה (ת״כ) : (ה) ושחט והקריבו הכהנים · (זבחים ל״ב) מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר : לפני ה׳. בעזרה: והקריבו . (זבחים ד׳) א קבלה שהיא הראשונה ומשמעה לשון הולכה למדנו שתיהן (ס״א שתיקן) בבני אהרן : בני אהרן. (ת״כ) יכול חללים ת״ל הכהנים : את הדם . וזרקו את הדם . (זבחים פ״ח) מה ת״ל דם דם שני פעמים להוציא את שנתערב במינו או בשאינו מינו . יכול אף בפסולים או בחטאות הפנימיות או בחטאות החיצוניות שאלו למעלה והיא למטה תלמוד לומר במקום אחר דמו : וזרקו . (ת״כ) עומד למטה וזורק מן הכלי לכותל המזבח לתטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות לכך נאמר סביב שיהא הדם נתון בארבע רוחות המזבח או יכול יקיפנו כחוט תלמוד לומר וזרקו ואי אפשר להקיף בזריקה . אי וזרקו יכול בזריקה אחת תלמוד לומר סביב הא כיצד נותן שתי מתנות שהן ארבע : אשר פתח אהל מועד . ולא בזמן שהוא מפורק (זבחים פ״ה) : (ו) והפשיט . מה תלמוד לומר העולה לרבות את כל העולות להפשט ונתוח (ת״כ) : אותה לנתחיה . ולא נתחיה לנתחים (ת״כ) : (ז) ונתנו אש . אע״פ שהאש יורדת

אבן עזרא

פרט ועולה מפורשת : מן הבקר . גדול או קטן אחר שמונת ימים ובעבור היות העולה קרבה כלה לגבוה היא מהנבחרת והזכר נבחר מהנקבה על כן אין בעולם נקבה : תמים . בלא מום . ואחר שאמר יקריבנו פירש אל המקום אשר יקריב אותו כי יכנס בחצר אהל מועד: לפני ה׳ דבק בטעם עם אל פתח אהל מועד יקריב אותו : לרצונו לפני ה׳ . שיקריבנו ברצונו ולא באונס : (ד) וסמך ידו . היה נראה מהפשט שבידו האחת יסמוך כי דרך שעיר המשתלח איננו כדרך כל קרבן ע״כ שנה הכתוב רק כאשר מצאנו המעתיקים שהעתיקו שכל סמיכה בשתי ידים סמכו עליהם והגוף הקרב לכפר על העולה על הרוח יקרא עולה ג״כ הקרב בעבור חטאת ואשם יקרא חטאת ואשם : ונרצה לו . יפיק רצון מהשם : לכפר עליו . להיות כופר עונש שיש עליו : (ה) לפני ה׳. כמו עולת הצאן על

תולדות אהרן אם עלה . מנחות נא : קרבנו . ב״ק סו סז מנחות לד : זכר תמים . בכורות מא מב : יקריב אתו . ר״ס ו יבמות קו קדושין נ ב״ב מח ערכין כא כריתות ז : לרצונו . ערכין כא : לפני ה׳ . זבחים קיט : וסמך . עירובין לו יומא כו מגלה כ חגיגה טז קדושין לו זבחים לב לג קיט חולין ב מנחות לג : ושחט . יומא כו מגילה ח כ זבחים לב לג מז מנחות יט חולין יג יז כו ל : לפני ה׳ . זבחים לב מז : והקריבו בני אהרן . ברכות לג יומא סז חגיגה יא קדושין לא זבחים ד יג לב לה פא מנחות י יט :

בעל הטורים בן בקר . עולה שמגיד שצריך להיות בן שנה : וזרקו את הדם . בבן בקר כתיב את הדם ובצאן כתיב את דמו לפי שדמו של צאן דומה לדם האדם לכך כתיב דמו שמעלה עליו הכתוב כאלו הקריב דמו : בבן בקר כתיב וקרבו וכרעיו ובצאן כתיב והקרב והכרעים דאיתא בתנא דבי אליהו לפי כשמהלכה בהמה דקה מגבהת כרעים כמו שתי וערב אבל בהמה גסה מגבהת כרעיה לצדדין ולכך בהמה דקה משתנה מהלכה בבטנה וע״כ נואתה ג״כ משונה מבהמה גסה ·

רמבן

(ד) **וסמך** ידו . בשתי ידיו כי מצאנו וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר וסמכו אהרן ובניו את ידיהם על ראש האיל ודרשו בו ידו כל יחיד ויחיד והנה הוא בשתי ידיו ובשעיר המשתלח מפורש וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר ולא ידעתי א״כ למה כתב הכתוב בכל שאר הסמיכות את ידו ואולי להוציא ממנו מה שדרשו ידו ולא יד שלוחו כי שמא היה במשמע ידיו להביא את שתיהן ולא נמעט בו השליח אבל עכשיו שהסמיכה בשתי ידיו לא כתב לשון יחיד אלא למעט השליח שאף על פי ששלוחו כמותו בשאר המקומות לא נדון כן בסמיכה ובתורת כהנים וסמך אהרן את שתי ידיו מלמד שהסמיכה בשתי ידים בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידים:
ונרצה לו לכפר עליו . על מה הוא מרצה לו אם תאמר על כריתות ומיתות ב״ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי ענשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו שנתק לעשה לשון רש״י וברייתא היא בתורת כהנים ואני תמה וכי היכן ענשו אמור כי הקרבנות בשוגגין הן מרצין ונוכל לומר שיכפרו על חייבי מיתה בידי שמים שוגגין ועל חייבי מלקות שוגגין ועל חייבי מיתות ב״ד שוגגין באותן שאין חייבין עליהם חטאת כגון מכה אביו ואמו ומקלל בשם שהחטאת מכפרת בחייבי כריתות שוגגין . ואולי בעבור שפירש הכתוב בחייבי מיתות ב״ד ובחייבי כריתות עונשן במזיד ובשוגג ופירש בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד למיתה ובחייבי לאוין למלקות ולא פירש להם שום עונש בשוגג נראה להם לחכמים שכל העונש שבהם פירשו הכתוב כי למה יפרש עונשן של אלו במזיד ובשוגג ויפרש עונש האחרים במזיד ולא יפרש אותו בשוגג ויאמר שיהא מחוייב להביא בהן עולה ולכך ראוי שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי מלקות אלא עונשן המפורש בהן במזיד אבל בשוגג אין עליהם נשיאות חטא ואין צריכין רצוי כלל . וזהו שאמרו כבר ענשן אמור שכל העונש שרצה להטיל עליהם כבר אמרו הכתוב אבל על עשה ועל לא תעשה הניתק לעשה המזידין שלא הזכיר בו שום עונש ואי אפשר שלא יענש בהם כזה ירצה בעולה הזו אם יביאנה בנדבת נפשו ויתכן לומר כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות הנדבה לכפר עליו על שגגתו אשר שגג כאשר בקרבנות שחטא יאמר ונרצה היה לרבותינו במשמעות הזה שיכפר על המזידים שאינם רצויים לפניו כי השוגג אע״פ שחטא רצוי השם הוא אם כן אי אפשר לכפר לו במזידים זולתי על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה שלא נגזר בהם עונש אלא שאינם רצויים למלך שעברו על מצותו ובמה יתרצו אל אדוניהם בדורון הזה . וראיתי באגדה בויקרא רבה תני רבי שמעון בן יוחאי אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב . אמר רבי לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם היה לא תהיה העולה מכפרת על העולה על רוחכם וכן באיוב הוא אומר והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו אלהים בלבבם הדא אמרה אין העולה באה אלא על הרהורי הלב והטעם שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה׳ לפיכך כולה כליל לה׳ ולשון ונרצה לו יחזור אל השם הנכבד הנזכר שיתרצה לו בקרבן הזה לכפר עליו מלשון ובמה יתרצה זה אל אדניו ואור פניך כי רציתם וכן רבים ויתכן כי ונרצה כנוי לחטא שנראה לו חטאו לכפר עליו מלשון כי נרצה עונה עד רצתה הארץ את שבתותיה והם ירצו את עונם לשון השלמה ויתכן שהוא כענין הראשון כאלו העון רצוי לפני השם לא יחר אפו בו עוד :
(ה) **ושחט** והקריבו הכהנים . מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר והקריבו זו קבלה ומשמעה לשון הולכה למדנו ששתיהן בבני אהרן לשון רש״י ואיננו נכון אבל מדרש רבותינו והקריבו זו קבלת הדם שאין לשון והקריבו קריבת הדם למזבח שהיא ההולכה אבל הוא לשון קרבן והוא לקבלו ולזרקו על גבי המזבח כי הזכיר בבעל הקרבן הבאה וסמיכה ושחיטה ואחרי השחיטה הזכיר בני אהרן מיד אם כן אף הקבלה עצמה מצות כהונה ואינה אלא בכהן כשר ובכלי שרת וכל שכן הולכה וזריקה ועוד שהולכת אברים לכבש פסולה בזר שכך דרשו והקריב הכהן את הכל והקטיר המזבחה זו הולכת אברים לכבש אם כן אף הולכת הדם צריכה כהן בכיהונו :
(ו) **והפשיט** את העולה . מצוה שיפשיטנה כולה ואחרי כן ינתח אותה ואמר והפשיט ונתח כי בבעל הקרבן ידבר כאשר אמר וסמך ושחט כי ההפשט והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר ולכך חזר אח״כ ואמר ונתנו בני אהרן וכן רחיצת הקרבים כשרה בזר ולכך אמר וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל הקרבן ואחרי כן והקטיר הכהן ואמר לשון רבים ונתנו וערכו כי בכל מצות הכהונה יאמר כן בעבור שהכהנים רבים יתאספו בבית השם לעשות העולה וברב עם הדרת מלך אבל איננו עכוב שהרי למד למטה ועוד

אבן עזרא

(יא) על ירך המזבח צפונה. כנגד השלחן. וטעם ושחט הכהן שישחטנו אחד ויזרקו רבים את הדם וכן כתוב וימציאו בני אהרן. וטעם אשר פתח אהל. להוציא מזבח הקטרת: (ו) והפשיט. כהן או לוי נלוה אליו: (ז) ונתנו בני אהרן. שלא יגשו הלוים וזאת מצוה על הכהנים ולא פחותים משנים:

(ח) הפדר. רבים חכמי הדור פירשוהו הגוף והנכון בעיני שהי' הפדר החלבים וכן הוא וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים שהם נתחי הגוף את הראש ואת הפדר שהם החלבים ויחסר אות וי"ו שהוא כמנהג הלשון אודם פטדה וברקת ונתח אותו לנתחיו ולנתחי הגוף את ראשו ואת פדרו או יהיה פירוש את הראש עם הראש וכמוהו רבים והעד הנאמן ויקטר משה את הראש ואת הנתחים ואת הפדר: (ח) וערכו. על בן הבקר כי הוא גדול ועל הכבש וערך: (ט) ירחץ במים. כהן או לוי ע"כ הוצרך להוסיף עם והקטיר מלת הכהן. אשה. שם התאר וטעמו קרבן אש והוא תאר למלת הכל: ניחוח

פסוק

הכהן אש על־המזבח וערכו
עצים על־האש: ח וערכו בני
אהרן הכהנים את הנתחים את־ ל׳
הראש ואת־הפדר על־העצים
אשר על־האש אשר על־
המזבח: ט וקרבו וכרעיו ירחץ
במים והקטיר הכהן את־הכל
המזבחה עלה אשה ריח־ניחח

אונקלוס

אהרן כהנא אישתא על
מדבחא ויסדרון אעיא על
אישתא: ח ויסדרון בני אהרן
כהניא ית איבריא ית
רישא וית תרבא על אעיא
דעל אישתא דעל מדבחא:
ט וגויה וכרעוהי יחליל
במיא ויסיק כהנא ית
כולא למדבחא עלתא
קרבן דמתקבל ברעוא קדם

ב׳ ופרשו. ד׳ פתחין וא׳ קמץ. ל״ב. ג׳ מ״נ בתורה

רשי

יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט (חולין פ"א): בני אהרן הכהן. כשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה: (ח) בני אהרן הכהנים. כשהם בכיהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים עבודתו פסולה: את הנתחים ואת הראש. (ת"כ) לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיטה לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: ואת הפדר. (ת"כ חולין פ"ב) למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך כבוד של מעלה: אשר על המזבח. שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה: (ט) עולה. לשם עולה יקטירנו (זבחים פ"ד) אשה. כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון פוייר"ר בלעז: ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: ושם

מסורה

ירחץ ה׳ ד׳ פתחין וא׳ קמץ וסי׳ והקרב והכרעים ירחץ. וקרבו וכרעיו ירחץ. ואם לא יכבס ובשרו דין קמץ והיה לפנות ערב ירחץ. ישמח צדיק כי חזה נקם: אשה כל ויקרא אשה בטעם תביר תחת אשה במ"ב שהתביר תחת עלה וכל במדבר דכוותה במ"ב וסי׳ ואת החלבם תקטיר. הכבש: ניחות ה׳ מלאים בלישנא נמסר בסדר תצוה:

תולדות אהרן (ונתנו. יומא לט: וערכו. שם מ): את הראש. יומא כה: הפדר. חולין כז: על העצים. זבחים סב מנחות ב כו כז תמיד כט: וקרבו וכרעיו. יומא כה: אשה ריח. שבועות טו מנחות קי עקידה שער לב:

רמבן

וערך הכהן אותם והפשיט ונתח: ונתנו בני אהרן אש. אין זה הסדר שהראוי שיערכו הכהנים המערכה ואחרי כן ינתחו העולה וכך היה סדר היערכה בתמיד וכן מה שאמר וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת הפדר על העצים אשר על האש ואחרי כן והקרב והכרעים ירחץ במים אין שצואה שיעשה בסדר הזה כי הצריכה היא הקטרת הנתחים שצוה למטה והקטיר הכהן את הכל ואם כן אין הסדר שיעלה הנתחים והראש והפדר על האש שבמזבח ואחרי כן ירחץ הקרב והכרעים ויקטירם אבל תחלה ינתח וירחץ ואחרי כן יעלה הכל על האש ויקטיר אבל ענין הכתוב שהקדים זריקת הדם ללמד שהיא קודמת לכל דבר ואחרי כן צוה בהקטרת האברים ואמר שיפשיט וינתח להעריך אותם על האש אחרי רחיצת הקרב והכרעים ואז יקטיר הכל באחת וזהו שאמר את הכל והכונה ששנה הכתוב באברים לומר וערכו על האש והקטיר ללמד שאחר שיסדרם על האש לא יניחם עד שיבער בהם האש ויאכל אותם ותעלה מהם הקטורת וכן מה שהקדים הפשט ונתוח למערכת האש ללמד שאין בעולת הנדבה חובה להקדים להמערכה כעולת התמיד שנצטווינו ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר והיא קודמת לכל דבר המזבח כמו שמפורש במסכת יומא:

(ח) **את** הפדר. תרגם אונקלוס תרבא וכן דברי כל המפרשים פה אחד ואין למלה חבר. ולפי דעתי שאיננו שם לחלבים כולם רק לחלב הדק הפרוש ומבדיל בין הקרבים והמלה מן ההפוכים פדר פרד שמפריד בין הקרבים העליונים לתחתונים. ולכך אמרו רבותינו שהוא פורס הפדר על בית השחיטה שזהו דרך כבוד של מעלה שהחלב ההוא ראוי לפרסו ולכסות בו וכן נהגו חשובי האומות לפרסו על הכלי ואם יהיה שם לחלבים כולם יקרא החלב כן בעבור שהוא השומן הנפרד מן הבשר וכן הוא כנוי בפי חכמי הטבע כאשר אזכיר:

(ט) **עולה**. לשם עולה. אשה כשישחטנו יהא שוחט לשם האש וכל אשה לשון אש. ניחוח נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני לשון רש"י ולא פי' הרב מהו לשם האש. ובגמרא אמרו לאפוקי גבבא דלא ופירשו בו שישחטנו על מנת להעלותו על גבי אש בוערת במערכה לא להעלות על גבי גחלים עוממות שמתכבות והולכות ולי נראה שצריך לכוין שתאכלנו האש לגמרי לא שיצלה שם מעט והוא מלשונם בבן סורר ומורה כבשר כיבא דאכלי גנבי ובמסכת ערובין וכביב וניכול ויש שגורסין שם לאפוקי גבבא דלא שיתכוין להעלותו על גבי אש של עצים כדכתיב על העצים אשר על האש ולא יחשוב להעלותו על גבי אש של קש ושל גבבא כענין ששנינו כירה שהסיקוה בקש ובגבבא והנה בכתוב הזה טעם הקרבנות שהם אשה ריח ניחוח לה׳ ואמר הרב במורה הנבוכים כי טעם הקרבנות בעבור שהמצריים והכשדים אשר היו ישראל גרים ותושבים בארצם מעולם היו עובדים לבקר ולצאן כי המצרים עובדים מזל טלה והכשדים עובדים לשדים אשר יראו להם בדמות שעירים ואנשי הודו עד היום לא ישחטו בקר לעולם בעבור כן צוה לשחוט אלה השלשה מינין לשם הנכבד כדי שיודע כי הדבר שהיו חושבים כי הם בתכלית העבודה הוא אשר יקריבו לבורא ובו יתכפרו העונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם מדוי הנפש כי כל מדוה וכל חולי לא יתרפאו כי אם בהפכן אלה דבריו ובהם האריך והנה הם דברי הבאי ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה ישימו שלחן ה׳ מגואל שאיננו רק להוציא מלבן של רשעים וטפשי עולם והכתוב אמר כי הם לחם אשה לריח ניחוח וגם כי לפי שטותם של מצרים לא תתרפא מחלתם בזה אבל תוסיף מכאוב כי מחשבת הרשעים הנזכרים לעבוד למזל טלה ומזל שור שיש להם כח בהם כפי מחשבתם. ולכן לא יאכלו אותם לכבוד כחם ויסודם אבל אם יזבחו אותה לשם הנכבד זה כבוד להם ומעלה והם עצמם כך הם נוהגים כמו שאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ועושי העגל יזבחו לו והרב מזכיר שהיו מקריבים ללבנה בכל ראשי חדשיהם ולשמש בעלותה במזלות הידועים להם בספריהם ויותר תתרפא המחלה באכלנו מהם לשובע שהוא אסור להם ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם והנה נח בצאתו מן התיבה עם שלשת בניו אין בעולם כשדי או מצרי הקריב קרבן וייטב בעיני ה׳ ואמר בו וירח ה׳ את ריח הניחוח וממנו אמר אל לבו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה׳ אל הבל ואל מנחתו ולא היה עדיין בעולם שמץ ע"ג כלל ובלעם אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל במזבח ואין דעתו עתה לשלול ממנו אמונות רעות כי לא נצטוה בכך אבל עשה כן לקרבה אל האלהים כדי שיחול עליו הדבור ולשון הקרבנות את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי וחלילה שלא יהא בהם שום תועלת ורצון רק שוללות לע"ג מדעת השוטים ויותר ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם כי בעבור שמעשה בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה צוה השם כי כאשר יחטא ויביא קרבן יסמוך ידיו עליו כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד הדבור וישרוף באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו בגופו ובנפשו וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו נפש תחת נפש וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו וקרבן התמיד בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד ואלה דברים מתקבלים מושכים הלב כדברי אגדה ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם תכנס בו ממה שאמרו רבותינו בספרי ובסוף מנחות אמר ר׳ שמעון בן עזאי בא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי ולא צבאות אלא יו"ד ה"א שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק ושמא תאמר לאכילה הוא צריך תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה לא אמרתי לכם זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני ובתחלת תורת כהנים רבי יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א שלא ליתן פתחון פה לאפיקורסים לרדות אלו דבריהם ז"ל ואמת כי בפרשת הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים אבל מצאנו והעלית עולות לה׳ אלהיך וכתיב לחם אלהיהם הם מקריבים וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב וכתוב במזמור שנזכר זבח לאלהים תודה ועוד כתוב כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני ה׳ גם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל אבל הענין כלו מבואר בתורה שנאמר את קרבני לחמי לאשי ואמר לחם אשה שהם לחם לאשי וממנו לאשים ואשה לשון אש ואמר

רשי

(י) ואם מן הצאן. (ת"כ זבחים פרק ה) וי"ו מוסף על ענין ראשון ולמה הפסיק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה: מן הצאן מן הכשבים ומן העזים. הרי אלו ג' מעוטין פרט לזקן ולחולה ולמזוהם (ת"כ בכורות פרק ז): (יא) על ירך המזבח. על צד המזבח: צפונה לפני ה'. ואין צפון בבמה (זבחים קיט): (יד) מן העוף. ולא כל העוף לפי שנא' תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר ת"ל מן העוף (קדושין כד): תורים. גדולים ולא קטנים: בני יונה. קטנים ולא גדולים (חולין כב): מן התורים או מן בני היונה. פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהוא פסול שגדול הוא אצל בני יונה וקטן אצל תורים: (טו) והקריבו. (חולין סה) אפילו פרידה אחת יביא: הכהן ומלק. (חולין סט) אין מליקה בכלי אלא בעצמו של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף וחותך מפרקת עד שמגיע לסימנין וקוצצן (חולין כא): ונמצה דמו. לשון (משלי ל) מיץ אפים (ישעיה יז) כי אפס המץ טובש בית השחיט' על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד (זבחים סה): ומלק והקטיר ונמצה. אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו

אבן עזרא

ניחוח. מפורש: (יא) על ירך המזבח. מחוץ וכן ירכתי צפון כי רבים תעו ואמרו שמגדל ציון היה בתוך ירושלים: (יד) מן התורים. גדולים ולא קטנים: בני היונה. להוציא את הגדולים על כן לא אמרו יונים: (טו) ומלק. אין לו את במקרא ומשפט המליקה מדברי הקבלה: ונמצה דמו. מבנין נפעל מגזרת מצית

לַיהוָה׃ ס י וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן־הַכְּשָׂבִים אוֹ מִן־הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ יא וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְהוָה וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ יב וְנִתַּח אֹתוֹ לִנְתָחָיו וְאֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־פִּדְרוֹ וְעָרַךְ הַכֹּהֵן אֹתָם עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ יג וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמָּיִם וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן אֶת־הַכֹּל וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ שני פ

יד וְאִם מִן־הָעוֹף עֹלָה קָרְבָּנוֹ לַיהוָה וְהִקְרִיב מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת־קָרְבָּנוֹ׃ טו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר

יְיָ׃ י וְאִם מִן עָנָא קֻרְבָּנֵיהּ מִן אִמְּרַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי עִזַּיָּא לַעֲלָתָא דְּכַר שְׁלִים יְקָרְבִינֵּיהּ׃ יא וְיִכּוֹס יָתֵיהּ עַל צִדָּא דְּמַדְבְּחָא צִפּוּנָא קֳדָם יְיָ וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא יָת דְּמֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יב וִיפַלֵּג יָתֵיהּ לְאֵיבָרוֹהִי וְיָת רֵישֵׁיהּ וְיָת תַּרְבֵּיהּ וִיסַדַּר כַּהֲנָא יָתְהוֹן עַל אָעַיָּא דְּעַל אִישָּׁתָא דְּעַל מַדְבְּחָא׃ יג וְגַוָּא וּכְרָעַיָּא יְחַלֵּיל בְּמַיָּא וִיקָרֵיב כַּהֲנָא יָת כּוֹלָּא וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ יד וְאִם מִן עוֹפָא עֲלָתָא קֻרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ וִיקָרֵיב מִן שַׁפְנִינַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי יוֹנָא יָת קֻרְבָּנֵיהּ׃ טו וִיקָרְבִינֵּיהּ כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא וְיִמְלוֹק יָת רֵישֵׁיהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא וְיִתְמְצֵי דְמֵיהּ עַל כּוֹתֶל מַדְבְּחָא׃

י"ג ר"ס נס' · ו' · ח' כת' מאריכין בכפ' · ד' פתחין וא' קמץ · ל"ג. ג' · כול' חסרים · ד · ג'. ט' · ל"ג. · לי כתי' ה"א

על ח' בטעם מאריכין בסיפרא וסי' על ירך המזבח צפונה. על כל קרבנך תקריב מלח. על חטאתו אשר חטא. וחברו על שגגתו אשר שגג. על אשי. על המטהר. על לחם הבכורים: וערכו בני אהרן. ונתח אתו לנתחיו על העצים אשר על האש אשר על המזבח צש"ז סימן: ושסע אתו בכנפיו. על העצים אשר על האש צ"ש סימן: קדמא את הנתחים את הראש את הפדר. נר"פ סימן: עלה הוא אשה ריח ניחח לה' ב' וסי' והקרב והכרעים. ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל: והקריבו ג' ומ"ל וסימן והקריבו הכהן אל המזבח. ואם עז קרבנו. וטהרה ממקור דמיה: אל המזבח ט' וסי' או בגשתם. המזבח. ירחצו מים ולא ימותו. ובקרבתם אל המזבח ירחצו. והקריבו הכהן אל המזבח ומלק. והבאת את המנחה. ויקרב אהרן אל המזבח. קרב אל המזבח ועשה. ויצא אל המזבח אשר לפני ה'.

תולדות אהרן ואם מן הצאן. נזיר לה זבחים מז בכורות מא (פסחים לב שקלים מו) זכר תמים. בכורות מא מב: ושחט אותו. זבחים מז מט נט סב קיט מנחות נו: וזרקו. פסחים סד זבחים סא: ואת ראשו. יומא כה זבחים נא חולין כז: והקרב והכרעים. זבחים כב נא: והקריב הכהן. פסחים סה יומא כו חגיגה יא זבחים ד יד כד פו מנחות ו חולין ג: עולה הוא. זבחים יב: ואם מן העוף. קדושין כד: והקריב מן. זבחים סה סו חולין כב: והקריבו הכהן. זבחים סה סו חולין כא כריתות ט: ומלק את ראשו. קדושין לו זבחים סה חולין כא כב: ונמצה דמו. זבחים פא:

בעל הטורים

בבן בקר לא כתיב אלא והקטיר בצאן כתיב והקריב והקטיר לפי שצאן הוא מועט ומקריב ומקטיר הכל כפ"א: בבן בקר לא כתיב הוא ובצאן וגם בעוף כתיב עלה הוא לפי שעולת העוף באה תחת הכבש כדלו' יכול אם עשאו בכבש יצא כשר ת"ל הוא: בבן בקר כתיב לרצונו ולא בצאן ובעוף נפי שמרבה לכפרה. לפנה. כדי להבין ממ"ש מצפון תפתח הרעה. כתיב צפון בצאן. כנגד יצחק שאסרו צפון וכן בעזים כתיב צפון כנגד יעקב שנא' בו ואת עורות גדיי העזים: ומלק את ראשו מליקה מן הצואר לפי שהיונה כשהיא פורחת מחזרת הסימנים ע"ג הצואר ועולת העוף למעלה ע"ש יצחק יונה אלם שהועלה למעלה ע"ג המזבח:

רמבן

(י) ואם מן הצאן קרבנו. הפרשה הזו בעולת הצאן ודינה כדין עולת הבקר בכל מעשה ולכך קצר בכאן ולא הזכיר וסמך ונרצה והוסיף לומר על ירך המזבח צפונה לפני ה' לבאר כי לפני ה' שכתוב בבן הבקר הוא ירך המזבח בצפון ופי' ירך המזבח צדו והוא בצפון למד כי כבש המזבח בדרום ושם פני המזבח שנאמר בכן לפמי ה' אל פני המזבח וטעם השחיטה שהיא בצפון כבר פירשתי ואמר שהם על המזבח סביב כי הוא המזבח הנזכר אשר פתח אהל מועד ולא הזכיר והפשיט שכבר הוזכר ואמר וערך הכהן אותם ללמד כי די בכהן אחד כמו שפירשתי כי הפרשיות למדות זו מזו מה שיחסר באחת יבאר באחרת:

(טו) והקריבו הכהן אל המזבח. ההקרבה הזו היא העלאה שיעלה העוף אל המזבח ושם ימלוק אותו שהמליקה איננה אלא בראשו של מזבח ומפני זה דרשו הכהן וכי יצולה על הלב שהזר קרב לגבי המזבח א"כ למה נאמר הכהן ומלק מלמד שלא תהא המליקה אלא בעצמו של כהן ומלק והקטיר ונמצה אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מוצה אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הראש בעצמו והגוף בעצמו ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר לשון רש"י ולא יתכן לומר שימלוק את הראש ויקטירנו ואחרי כן ונמצה דם הגוף על קיר המזבח והקטיר אותו לפי שאין מקריבים אברים לעולם בשום קרבן אלא לאחר הוצאת דמים כי הדם הוא בנפש יכפר בכל הקרבנות. ולפיכך דרשו כן שלא בא הכתוב אלא להקיש מליקה להקטרה שיהא בשניהם הראש בעצמו והגוף בעצמו. אבל פשוטו של מקרא ומלק את ראשו להקטיר המזבח ילמד על המליקה שתהיה להקטיר הראש כאשר יקטיר הגוף כמו שאמתי והקטיר אותו הכהן כי דרך הכתוב בכל הקרבנות לומר כן כמו שפירשתי בנתקי

ואמר ר"א אשה שם התואר וטעמו קרבן אש והוא תואר למלות הכל וכמנחה שאמר והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח לה' יהיה תואר לקומץ אבל אשה שם כמו אש ועולה אשה כמו עולת אש ריח ניחוח לה' וכן כלם כי טעמם כמו לחם אשה אבל לא אמר אש ואמר אשה כמשמעו כאשר הראה אותך כבר במתן תורה והוא הקרבן במדת הדין והזביחה לשם ה' לבדו שלא יתכוין לדבר אחר בעולם רק לשם ה' לבדו וזה טעם עולה הוא אשה הוא ולכך אמר הכתוב כי את אשי ה' לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש כי לאשה ה' קרבן אלהים ולכך אמרו שלא יזכיר בגזוזות של קרבנות לא אל ולא אלהים אלא אשה לה' ריח ניחוח לה' כי הכונה לה' לבדו תהיה לא יכוין המקריב ולא יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד. והוא מאמר החכמים ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד בתורת כהנים לה' לשם מי שעשה את העולם והוא מה שאמר המזמור זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך כי ה' עליון נורא מלך גדול על כל הארץ. ואין נודרין אלא לשמו המיוחד והוא מה שאמר אלהים אלהיך אנכי לא על זבחיך אוכיחך כאשר אמר אנכי ה' אלהיך וזה טעם המזמור כולו שאמר אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ וגו' שהזכיר שם מלא על עולם מלא והזכיר בהם הקרבנות יהוא שנאמר יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר לאמר שיהיו הקרבנות על הרצון שהוא מזבחו ובית תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח מן נחה רוח אליהו על אלישע ותנח עליהם הרוח וכל קרבן לשון קריבה ואחדות ולכך אמר ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל כי העולה בקדש תהיה לאלהי ישראל והמלאך למד לאכוח ענין הקרבנות אמר אם תעצרני לא אוכל בלחמך שאם יעשה לו לחם לא יקבל אותו כי הוא פגול וזבח תועבה לשם אבל אם תעשה עולה לה' לבדו תעלנה ותהיה לרצון על אשה ה' ואז עלה בלהב המזבח והנה הענין מפורש ומבואר וה' הטוב יכפר בעד:

אבן עזרא

מלית : (טז) מראתו . ידוע וכמוהו הוי מראה ונגאלה בנוצתה . עם הנוצה שלה וכן מלא הנוצה : אצל המזבח . מחוץ : קדמה . כי הוא רחוק ממקום הכבוד : אל מקום הדשן . גם שם ישימוהו : (טז) ושסע . מגזרת ושוסעת שסע כטעם בקוע : (א) ונפש כי תקריב . נפש אדם והזכיר הנפש שהמנחה נדבה גם הנפש תקרא נדיבה ורוח נדיבה תסמכני : סלת . קמח חטה נקיה והיא הנקראת בל' קדר סמי"ד והנה אין ראוי להיות מנחה לגבוה כי אם מהמין שאין למעלה הימנו : (ב) וקמץ . מגזרת לקמצים וקדמונינו פירשו קמץ מלא ודבריהם אמת : מסלתה . מעט ממנה וכן מהשמן רק כל הלבונה יקטיר : אזכרתה . האל"ף נוסף והטעם מה שהיה לו לזכרון לפני השם בעבור מנחתו ורבים ירשוהו כריח וקטורת כמו זכרו כיין לבנון : (ג) לאהרן ולבניו . ולכל הכהנים

ולקח הכהן מיד האשה : ונפש ג' ר"פ וסי' כי תקריב . ושמעה קול אלה . ונפש אדם מן הנשים : ומשמנה ג' וסי' מלא קמצו מסלתה . מגרשה ומשמנה . [והרים] (והקטיר) ממנו בקמצו . וא' כל כלי שמנה . תקרב י' חסר בלישנא וסי' וכי תקרב קרבן מנחה . ויקרבו בני אהרן את הדם . בהקרבם אש זרה . הקרב את קרבנו . תקרבון אלי ושמעתיו . ויקרבו אתו אל יהושע . והעלה אשר יקרב הנשיא . בה זימנא קרבו גברין כשדאין . בארין קרבו ואמרו קדם מלכא . והקרבו לחנכא בית אלהא דנא .

תרגום אונקלוס

טז ויעדי ית זפקיה באוכליה וירמי יתיה בסטר מדבחא קידומא באתר דמקדין קיטמא : יז ויפריק יתיה בגדפוהי לא יפריש ויסיק יתיה כהנא למדבחא על אעיא דעל אישתא עלתא הוא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי : א ואנש ארי יקריב קרבן מנחתא קדם יי סולתא יהי קרבניה ויריק עלה משחא ויתן עלה לבונתא : ב וייתינה לות בני אהרן כהניא ויקמוץ מתמן מלי קומציה מסולתה וממשחה על כל לבונתה ויסק כהנא ית אדכרתה למדבחא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי : ג ודאשתאר מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קודש קודשין

ד' וחסר · ג' וחסר · ל' . ל' ול' וא' ולא יבדיל · כ' ושאר' חסר הוא · ג' ר"פ · ב' בתורה · ל' . ג' · כ"ל חסר · ל"ג · כו' מ"ל

ויקרא

הַמִּזְבֵּחַ : טו וְהֵסִיר אֶת־מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה אֶל־מְקוֹם הַדָּשֶׁן : יז וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה : ס

ב א וְנֶפֶשׁ כִּי־תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַיהוָה סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה : ב וֶהֱבִיאָהּ אֶל־בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה : ג וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ

רש"י

דמו כבר : (יז) מראתו . מקום הרעי זה הזפק : בנוצתה . עם בני מעיה ונוצה לשון דבר המאוס כמו (איכה ד) כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו ז"ל אמרו (שבת דף קי"ב) קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העור . בעולת בהמה שאינ' אוכלת אלא באבוס בעליה נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר . בעוף שנזון מן הגזל נאמר והשליך את המעים שאכלו מן הגזל (ויקרא רבה) : אל המזבח קדמה . במזרחו של כבש (ת"כ) : אל מקום הדשן . מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בקר ודשן מזבח הפנימי והמנורה וכולם נבלעים שם במקומן (מעילה יב) : (יז) ושסע . אין שיסוע אלא ביד וכן הוא אומר בשמשון (שופטים יד) וישסעהו כשסע הגדי : בכנפיו . עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו (ויקרא רבה) : בכנפיו . (שבת קח) נוצה ממש והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפי' ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב יקריב כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני : לא יבדיל . אינו מפרקו לגמרי לב' חתיכות אלא קורעו מגבו . (מנחות קיא) נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים : (א) ונפש כי תקריב . לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו : סלת יהיה קרבנו . (מנחות קי)

תולדות אהרן והסיר את מראתו . זבחים סה מעילה יב : (והשליך אותה . יומא לט : והנותרת מן המנחה . חלה נט יומא לט סוטה יח) :

האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא הראשונה שבמנחות ונקמצת כשהיא סלת כמו שמפורש בענין לפי שנאמרו כאן ה' מיני מנחות וכולן באות אפויות קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת : סלת . (ת"כ) אין סלת אלא מן החטין שנאמר סלת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון שנא' (ויקרא יד) ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה : ויצק עליה שמן . (ת"כ) על כולה : ונתן עליה לבונה . על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין רבוי אחר רבוי בתורה אלא למעט . ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה ונקמץ עמה כמו שנא' מסלתה ומשמנה ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה שנאמר על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה (סוטה יז) : ויצק ונתן והביאה . מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר (מנחות יח) : (ב) הכהנים וקמץ . מקמיצה ואילך מצות כהונה (מנחות יח ת"כ) : וקמץ משם . ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל (מנחות יט) : מלא קמצו . (מדות לח) יכול מבורץ מבצבץ ויוצא לכל צד ת"ל במקום אחר (ויקרא ו) והרים ממנו בקמצו לא יהא כשר אלא מה שבתוך הקומץ אי בקמצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה ג' אצבעותיו על פס ידו וזהו קומץ במשמע לשון העברית : על כל לבונתה . לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא : לבונתה והקטיר . אף הלבונה בהקטרה (תורת כהנים) : מלא קומצו מסלתה ומשמנה . (מנחות יא) הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה : אזכרתה . הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח : (ג) לאהרן ולבניו . (תורת כהנים) כהן גדול

בעל הטורים ונפש כי תקריב מנחה . אמר הקב"ה במנחה לא שנפשו היא כלה שהעני מורח בנפשו עד שהשיג להביאה בעוף ובמנחה לא נאמר לפני ה' כמו בבן בקר לפי שעניים מביאים אותם ומתביישים להביאם לפני הכל לכן אמר לאהרן ולבניו שאינן בשררה והזכיר לאהרן לומר שאף הכהן גדול לא יבזה מנחת הדל :

רמבן

בנתחי העולה . אבל אמר בכאן והקטיר אותו הכהן ולא אמר והקטיר את הכל כי שתי הקטרות הן יקטיר הראש ויסיר המוראה ושסע אותו ויקטיר הגוף כמו ששנינו בזבחים :

(טז) **והסיר** את מוראתו בנוצתה . מקום הרעי זה הזפק בנוצתה עם בני מעיה ונוצה לשון דבר מאוס וכן כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכלי' וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקרקבן עמה ורבותינו אמרו קודר את הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה לשון רש"י . ואיננו נכון שאין נוצה בשום מקום אלא נוצה ממש וכי נצו גם נעו יאמר כי העלו נוצה לעופף ממקומותם אל הגולה וגם ינועו שם שלא ימצאו מנוח וכמוהו כי נצוא תצא והמתרגם הירושלמי אמר בו ארי יתקוטטו אף יטלטלו עשאו מן כי ינצו אנשים יאמר כי הם נצים בכל העמים ונודדים מהם ולא יוסיפו לגור בתוכם ויפה פי' . אבל לשון נוצה לא ימצא כדברי הרב ומדרשו של אבא יוסי שהצריך ליטול אף הקרקבן עמה מפני שהזפק והושט עם הקרקבן כלי המאכל הכל בכלל מראתו כי בקרקבן יעשה הרעי ולא חלק אבא יוסי כלל למה שאמר תנא קמא יטלנו עם הנוצה שהרי שנינו במשנה במסכת זבחים פרק ששי בא לו לגוף והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני מעיים היוצאים עמה והשליכם לבית הדשן ותשנה זו משנת אבא יוסי היא וקמצו נוצה . דעת אונקלוס כדעת חכמים שאינו מסיר רק הזפק בנוצתו עם האוכל הכנוס בו שהיא המוראה ולפי שהכהן תופס בזפק ומסיר בו את המוראה אמר ית זפקיה באוכליה כאלו הוא אוכליה בזפקיה כי אוכליה תרגום מוראתו וזפקיה תרגום נוצתה שהכתוב אמר שיסיר המוראה שהוא האוכל בנוצתה שעליה נוטל הזפק בעורו ובנוצה שעליו וכך אמר אונקלוס ארי בשמי מימריה וכפי העברי יאמר ארי שמי במימריה אבל הפך תרגומו לצורך דבר שידע בו ותרגם ואת שתי קלות שתי העבותות כן בהפוך וית תרתין גדילין דעל תרין סטרוהי וכן רבים :

(יז) **בכנפיו** . עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו כנפיו נוצה ממש לשון רש"י ואיננו נכון שאם כן לא יזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע אותו אם מלפניו או מגבו . אבל פירושו ושסע אותו במקום כנפיו כי הבי"ת בי"ת הכלי כאמרו באהרן בבית או בשדה ואין כנפיו נוצה אבל הוא בכלל כנפים שכתוב כל צפור כל כנף יפרוש כנפיו לתימן וכן בכנף מעילו ונוצה הוא השער אשר על גוף העוף כענין שכתוב הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלא הנוצה . וכן שנינו הכנפים והנוצה מטמאות ומטמאות ומצטרפות ואמרו פרט לחרטום ולצפרנים לכנפים ולנוצה :

ב (ב) **ויצק** ונתן והביאה . מלמד שיציקה ובלילה כשרה בזר הכהנים וקמץ מקמיצה ואילך מצות כהונה לשון רש"י וצריך שנאמר שאין [illegible]

קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ ס ד וְכִי
תַקְרִב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר י' הס' בליש'
סֹלֶת חַלּוֹת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן ג' מ"ל. ד' חס'
וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן׃ ס
ה וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת ל'
קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן מַצָּה
תִהְיֶה׃ ו פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים וְיָצַקְתָּ ל' ומ"ל. ב'
עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא׃ ס שלישי
ז וְאִם־מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ ל'
סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה׃ ח וְהֵבֵאתָ ו'
אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה ל"ו
לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן
וְהִגִּישָׁהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃ ט וְהֵרִים ל'
הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ
וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ ל"ב
נִיחֹחַ לַיהוָה׃ י וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־
הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ יא כָּל־ ויע ר"פ בכפ'
הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא
תֵעָשֶׂה חָמֵץ כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־ ז'
דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה ג'. ב' כל דסמיך
לַיהוָה׃ יב קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ ללמ"ד פתח
אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־

מִקֻּרְבָּנַיָּא דַּיְיָ׃ ד וַאֲרֵי תְקָרֵיב
קֻרְבַּן מִנְחָתָא מַאֲפֵה תַנּוּר
סֻלְתָּא גְּרִיצָן פַּטִּירָן דְּפִילָן
בִּמְשַׁח וְאַסְפּוֹגִין פַּטִּירָן
דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח׃ ה וְאִם
מִנְחָתָא עַל מַסְרֵיתָא קֻרְבָּנָךְ
סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח פַּטִּיר
תְּהֵי׃ ו בְּצַע יָתַהּ בִּיצוּעִין
וּתְרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא מִנְחָתָא
הִיא׃ ז וְאִם מִנְחָתָא דְּרָדְתָא
קֻרְבָּנָךְ סֻלְתָּא בִמְשַׁח
תִּתְעֲבֵיד׃ ח וְתַיְתֵי יָת
מִנְחָתָא דְּיִתְעֲבֵיד מֵאִלֵּין
קֳדָם יְיָ וִיקָרְבִינַהּ לְכַהֲנָא
וִיקָרְבִינַהּ לְמַדְבְּחָא׃
ט וְיַפְרֵישׁ כַּהֲנָא מִן מִנְחָתָא
יָת אַדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא
קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם
יְיָ׃ י וּדְיִשְׁתְּאַר מִן מִנְחָתָא
לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי קוֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין מִקֻּרְבָּנַיָּא דַּיְיָ׃
יא כָּל מִנְחָתָא דִּי תְקָרְבוּן
קֳדָם יְיָ לָא תִתְעֲבֵד חֲמִיעַ
אֲרֵי כָל חֲמִיר וְכָל דְּבַשׁ לָא
תַסְּקוּן מִנֵּיהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם
יְיָ׃ יב קֻרְבַּן קַדְמֵי תְקָרְבוּן
יָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וּלְמַדְבְּחָא לָא

גדול נוטל חלק כראש שלא במחלוקת והדיוט במחלוקת : קדש קדשים . היא להם מאשי ה' ואין להם חלק בה אלא לאחר מתנת האישים (יומא יד) : (ד) וכי תקריב וגו' . (מנחות מו) שאמר הרי עלי מנחה מאפה תנור ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחין ונחלקו רבותינו במשיחתן י"א מושחן והוז' ומושחן עד שכלה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן וי"א מושחין כמין כ"י ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים. מה ת"ל בשמן בשמן שני פעמים להכשיר שמן שני ושלישי (ת"כ) היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא במנורה שנא' בו זך ושנינו במנחות (דף עו) כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות על ידי פתיתה כולן באות עשר עשר חלות והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין : (ה) ואם מנחה על המחבת . (מנחות סג) שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ומעשה המנחה שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן (שם עד) וכולן טעונות ג' מתנות שמן יציקה ובלילה ומתן שמן בכלי קודם לעשייתן : סלת בלולה בשמן . מלמד שבוללן בעודן סלת : (ו) פתות אותה פתים . לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה : ויצקת עליה שמן מנחה היא . לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור ת"ל עליה אוציא את החלות ולא אוציא את הרקיקין ת"ל היא : (ז) מרחשת . כלי הוא שהיה במקדש עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשי מנחה העשויין לתוכה רוחשין . כל דבר רך ע"י משקה נראה כרוחש ומנענע : (ח) אשר יעשה מאל' . מאחד מן המינים הללו : והקריב' . בעליה אל הכהן : והגישה הכהן אל המזבח . מגישה לקרן דרומי' מערבית של מזבח : (ט) את אזכרתה . הוא הקומץ : (יא) וכל דבש . כל מתיקת פרי קרויה דבש : (יב) קרבן ראשית תקריבו אותם . מה יש לך להביא מן השאור ומן הדבש קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור שנא' (ויקרא כג) חמץ תאפי ה

בעה"ט לא תעשה חמץ. לפי שיצר הרע דומה לשאור ומטעם זה ג"כ הזהיר על הדבש שיצר הרע מתוק לאדם כדבש :

הכהנים בשוה : (ד) חלות . עבות ויש אומרים עגולות מלשון חלילה בדברי קדמונינו : (ה) מחבת . קערה מכוסה בקערה והתי"ו תחת ה"א כתי"ו ושבת לגשיא : (ז) מרחשת . מעשה מטוגן ויש מפרשים מגזרת רחש לבי והטעם בעבור שישמיע קול : (י) לאהרן ולבניו . אחריו . והטעם לכהן המקריב כי כן כתוב על שתי המנחות : (יא) שאור . הוא המחמיץ גם כן הדבש ורבים אמרו שפירושו דבש תמרים וכן כל ארץ זבת חלב ודבש ויש להם כדמות ראיה כס' עזרא : (יב) קרבן ראשית תקריבו אותם לה' . כטעם שתים שני עשרוני' המונפים לפני השם בחג השבועות וזה פירוש לה' אע"פ שהם קדש לה' הם למאכל הכהן : (יג) ברית אלהיך . הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון

חלות ג' מלאי' וסי' וכי תקרב קרבן מנחה . אם על תודה . קדמא דפסוק . ואפית אותה : פתים ב' וסי' פתות אתה . תופיני : תעשה ד' וסי' נמסר בסדר תרומה : יעשה ל"ז וסי' ויאמר לבן לא יעשה . ובני יעקב באו . ותתצב אחתו . וביום הראשון מקרא קדש ב' בפסוק . או בן יגח . ששת ימים דושמרו . והבאת את המנחה . וחלב נבלה . וכל אשר יפול עליו . וראה את הנגע ביום . ואיש כי יתן מום . ואת קלעי החצר . כל ימי נזרו . ככה יעשה לשור . כי לא פרש . כאלה תעשו ליום . ושעיר עזים דר"ח . ונגשה יבמתו . ותאמר אל אביה יעשה ויקח צמד בקר . ויאמר דוד אל האנשים ויאמרו לו העם כדבר . ותאמר לו אל אחי אל . אך לא יעשה בית ה' ספות . אוי לרשע רע כי גמול . והיה כי תרבו ופריתם . והנביאים יהיו לרוח . אמור אני מופתכם . הנה בהיותו תמים לא יעשה . ונתתי אותם שמרי . כי קרוב יום ה' על כל . ובכל יום ויום מרדכי . ונתון הלבוש והסוס . ויקח המן את הלבוש . ועתה נכרת ברית לאלהינו :

תולדות אהרן פתות אותה . מנחות עה : (ויצקת עליה שמן . נזיר נג סוטה כ) : ואם מנחת . שם עד : מרחשת . שם סג : והבאת את . שם ס : והקריבה אל . סוטה יד מנחות ח סג : והגישה אל . סוטה שם זבחים סג סד מנחות כא : והרים הכהן . שם ס וסא : כל המנחה . שם נז : לא תעשה חמץ . שבת קיא מנחות נה נו : כי כל שאר . פסחים מג יומא מז יבמות ק נזיר לו סוטה כג שבועות יב זבחים עו מנחות נז נח (שבת ט) : לא תקטירו . מנחות קו תמורה ז : קרבן ראשית . זבחים עז מנחות נז נח סד : ואל המזבח . זבחים עז מנחות נז (שבת ט) :

רמבן

מנות כהונה מתחלת בקמיצה שהרי הגשה קודמת לקמיצה והיא פסולה בזר כמו שאמר והקריבה אל הכהן והגישה אל המזבח ואח"כ והרים הכהן את אזכרתה שהוא הקומץ הרי שהכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן מערבית דרומית ואחר כך קומץ . וכך שנינו הסמיכות והתנופות וההגשות והקמיצות נוהגות באנשים ואין נוהגות בנשים ואמר הגשות דכתיב זאת תורת המנחה הקרב אותה בני אהרן ולא בנות אהרן א"כ ההגשה בבני אהרן היא . אבל מה שאמרו מקמיצה ואילך מצות כהונה כונתם כי מקמיצה זו הכתובה בפסוק הזה ואילך מצות כהונה לא כדברים שהקדים הכתוב בכאן לקמיצה שהרי בפרשה זו הזכיר יציקה ונתינת לבונה והבאה אל הכהן וקמיצה ולא הוזכרה כאן הגשה אל המזבח נמצא שכל האמורין כאן קודם קמיצה כשרין בזר שהם יציקה ובלילה והבאה :

(יא) כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ . אסר להביא המנחה חמץ ואחר כך אמר לא תקטירו ממנו לאסור שלא יחמיץ הקומץ ויקטירנו ויכנס בכלל לא תקטירו ממנו אשה . כל הקטרה לשון קטרת הסמים שהפטמין אומרים יפה היה הדבש לקטרת אלא שאסרתו התורה ואמר ממנו לאסור מקצתו כלומר אפי' קומץ וכן על עירובו לוקה מריבוי הכתוב שאמר כי כל שאור וכל דבש כמו שמפורש במנחות ובפסחים . וטעם הכתוב שיזכיר מנחה היא ויכתוב הוא וכן בכל מקום תפרשת הנה אנכי שולח מלאך וכן האשה ההיא בעבור שהנקבה בכלל הזכר בכח . וטעם השאור והדבש יתכן שהוא כדברי הרב במורה הנבוכים אמר שמצא בספריהם שהמנהג היה בעובדי ע"ג להקריב כל מנחתם חמץ ולערב הדבש בכל קרבניהם ולכן אסרם לגבוה . וכזה אמרו רבותינו במצבה שהיתה נבחרת בימי האבות ואחר כך שנאה השם מפני שעשאוה חוק לע"ג כמו שאמר אשר שנא ה' אלהיך . וכטעם המלח אמר כן בעבור שהם ימאסו אותו ולא יקריבוהו כלל . ויתכן מפני שאינו דרך כבוד להיות לחם השם תפל מבלי מלח כטעם הקריבהו נא לפחתך ולפיכך מעטו הטעים והדם שאין טעונין מלח או שיש בכל אלה סוד נעלם ממנו ואמר הכתוב בשאור ודבש לשון רבים כי עם אהרן ובניו ידבר . וחזר ואמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כי יחזור אל מביא המנחה שאמר בו בתחלת הפרשה ואם מנחת מרחשת קרבנך . והטעם כי הם יהיה כשרה בזר כמו יציקה ובלילה . וטעם על כל קרבנך על כל קרבנותיך שכל הקרבנות טעונין מלח כמו המנחה :

ולא

אבן עזרא

בזיון : (יד) ואם תקריב מנחת בכורים . רבים אמרו שמלת אם חיוב ולפי דעתי כי אין צורך כי החיוב הוא ראשית בכורים ולא הבכורים והרוצה להביא מנחה מבכורים נדבה יביא : אביב . נקרא כן בעבור שהוא ראשון והוא מגזרת אב : גרש . טעמו ידוע וקרוב מגזרת גרסה נפשי ואם הוא בסמ"ך : כרמל . כמו ומרמל בצקלונו : (א) שלמים .

רשי

תאפינה וביכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים : (יג) מלח ברית . שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג : על כל קרבנך . על עולת בהמה ועוף ואימורי כל הקדשים כולן : (יד) ואם תקריב . הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן (במדבר לו) ואם יהיה היובל וגו' : מנחת בכורים . (ת"כ) במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת בישול התבואה ומן השעורים היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן (שמות ט) כי השעורה אביב : קלוי באש . שמייבשין אותו על האור באבוב של קלאים (פירש"י במנחו' (ס"ו) שם הכלי של מוכרי קליות) שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה : גרש כרמל . גרוסה בעודה לחה גרש לשון שבירה וטחינה גורסה בריחים של גריסות כמו (איכה ג) ויגרס בחצץ וכן (תהלים קיט) גרסה נפשי : כרמל . בעוד הכר מלא שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקראים המלילות כרמל וכן (מלכים ב ד) כרמל בצקלונו : (א) שלמים . (ת"כ) שמטילים שלום בעולם . דבר אחר שלמים שיש בהם שלו' למזבח ולכהנים ולבעלים : (ג) ואת כל החלב וגו'. להביא חלב שעל הקיבה דברי רבי ישמעאל רע"א להביא חלב שעל הדקין (חולין פ"ג) · הכסלים

מקרא ותרגום

יתסקון לאתקבלא ברעוא :
יג וכל קרבן מנחתך במלחא
תמלח ולא תבטיל מלח קים
אלהך מעל מנחתך על כל
קרבנך תקריב מלחא :
יד ואם תקריב מנחת בכורין
קדם יי אביב קלי בנור
פירוכן רכיכן תקריב ית
מנחת בכורך : טו ותתן עלה
משחא ותשוי עלה לבונתא
מנחתא היא : טז ויסק כהנא
ית אדכרתה מפרוכה
וממשחה על כל לבונתה
קרבנא קדם יי : א ואם
נכסת קודשיא קרבניה
אם מן תורי הוא מקרב אם
דכר אם נוקבא שלים
יקרביניה קדם יי : ב ויסמוך
ידיה על ריש קורבניה
ויכסיניה בתרע משכן זמנא
ויזרקון בני אהרן כהניא ית
דמא על מדבחא סחור
סחור : ג ויקריב מנכסת
קודשיא קרבנא קדם יי ית
תרבא דחפי ית גוא וית כל
תרבא דעל גוא : ד וית
תרתין כולין וית תרבא

י"ו יעלו לריח ניחח : יג וכל קרבן
ל' מנחתך במלח תמלח ולא
תשבית מלח ברית אלהיך
מעל מנחתך על כל קרבנך
תקריב מלח : ס יד ואם תקריב
ג' מ"ל מנחת בכורים ליהוה אביב
ל' וא' גרש ורחים קלוי באש גרש כרמל תקריב
ל' ומ"ל את מנחת בכוריך : טו ונתת
עליה שמן ושמת עליה לבנה
מנחה הוא : טז והקטיר הכהן
ל'. ג' את אזכרתה מגרשה ומשמנה
רביעי על כל לבנתה אשה ליהוה : פ
ו' בתורה ג א ואם זבח שלמים קרבנו אם
מן הבקר הוא מקריב אם זכר
ל' אם נקבה תמים יקריבנו לפני
ד' חסר את יהוה : ב וסמך ידו על ראש
ל' קרבנו ושחטו פתח אהל מועד
וזרקו בני אהרן הכהנים את
הדם על המזבח סביב
ג והקריב מזבח השלמים אשה
ליהוה את החלב המכסה את
הקרב ואת כל החלב אשר
על הקרב : ד ואת שתי הכלית
ואת החלב אשר עלהן

מסורה

תמלח חד מן כ"ב מלין קמצין אחר זרקא וסי' ומפרי העץ. במלח תמלח . את כליהם בר . חמשי' ללאות עשה . וחבירו . ויקרא משה ליהושע . וישכימו בבקר ממחרת . עוד העם רב . ויאמר עלי לשמואל לך שכב . ויצו את יהושע . נתן תנו . ואת עצומים יחלק שלל . חרש עצים נטה קו . ותשכח ה' עושך . וקבצתים מירכתי ארץ . שלמה בני נער ורך . וישלח לו . עלה עליו חיל ארם דד"ה . ויתנהו ה' אלהיו . הטה אלהי אזנך דדניאל וירדת לפני הגלגל : פתות אותה פתים ונתת עליה . והביאת אל הכהן . ואם לא תשיג . צו את . תאפה . דבר אל אהרן . כל זכר בכהנים . קחו את המנחה . ואכלתם אתה . מדוע לא אכלתם . ואת הארנבת . ב' בו . לכל הבהמה . וכי ימות . הלין כולהון הוא וקרינן היא . ומן ריש סיפר' עד ואם בהרת הוא . ומן אם בהרת עד לא יסגרנו הוא וקרינן היא : ומן לא יסגירנו עד ובשר כי יהיה הוא : ומן ובשר עד ואיש או אשה הוא וקרינן היא ומן ואיש עד וכי יהיה בקרחת הוא . ומן וכי יהיה עד סוף ספרא הוא . ב"מ פרחת הוא . פחתת הוא . ממארת הוא . טמאתו : ישבת . תהיה טמאה . שבת שבתון קדמא . והלין כולהון קרינן היא : זבח שלמים ו' בתורה וסי' ואם זבח שלמים . ואם מן הצאן תנינא . וכי תזבחו זבח שלמים . ואיש כי יקריב . ועשיתם שעיר עזים . יעשה זבח שלמים : וסמך ידו ד' חסר את וסי' נמסר לעיל בריש סידרא : וזרקו כל היכא דאיכא הכהנים בתר חרקו בני אהרן פזר וזרקו . ודחסר הכהני' תלשא גדולה וזרקו : עלהן ג' חסר בסידרא וסי' ואת שתי הכליות דואם זבח שלמים . ואת שתי הכליות דואם מן הצאן .

בעל הטורים

בעה"ט וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. ג"פ הזכיר מלח בפסוק משום דבג' מקומות המלח נתון בלשכת המלח ועל הכבש ועל המזבח : תקריב מלח . בגימטריא זה יביא מלח משל ציבור : וסמך ידו כתיב בבקר . ובצאן ובעז כתיב את ידו לפי שהבקר חזק ויכול לסבול הסמיכה מפני שצריך לסמוך עליו בכל כחו . משא"כ בצאן ובעז לכך נאמר את דמשמע ברפיון . בבקר כתיב אם זכר אם נקבה ובצאן כתיב או נקבה לפי שהוצרך או לרבות הפלגס ואם לא משמע ריבוי . ובעז לא הזכיר כלל זכר ונקבה לפי שהעז מנהגו לעולם להוליד זכר ונקבה יחד ומכחמ' ישחוט הזכר וישאיר הנקבה לפרנסת ביתו : בבן בקר כתיב והקטירו אותו בני אהרן לשון רבים ובצאן כתיב והקטירו הכהן לפי שבן בקר צריך סרכה כהנים : את החלב המכסה את הקרב. לפי שבא לכפר על החטא שעשה מחמת רוב שומנו כדכתיב וישמן ישורון ויבעט וכתיב שמנת עבית כשית לכך מביא החלב וכאלו הקריב חלבו : אם

תולדות אהרן

תולדות אהרן לריח ניחח . יומא מז סוטה כג זבחים עו מנחות קו : וכל קרבן . סוטה טו מנחות כ כא : ולא תשבית . ברכות ה זוכר ויחי : על כל קרבנך . מנחות כ : ואם תקריב . מנחות סח עב (חלה נז) : אביב קלוי באש . מנחות סו סח עא פד : כרמל . שבת קה מנחות סד סו : תקריב את . מנחות פב פד : ונתת עליה שמן . מנחות נט : והקטיר הכהן . ג' תס' בסידר' סוטה טו : מגרשה ומשמנה . מנחות יט כו :

רמבן

(ג) ולא תשבית מלח ברית אלהיך . שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח ונסוך המים בחג לשון רש"י . ומדרש חכמים הוא . ור"א אמר על דרך הפשט הכנסתיך בברית והשבעתיך שלא תקריב תפל ולא יאכל כי הוא דרך בזיון ובעבור שהוא ברית בקרבנות יעשה הכתוב זאת הברית אב לכל הבריתות ויאמר במתנות כהונה ובמלכות דוד ברית מלח כי הוא קיים כברית מלח בקרבנות . אבל ר' אברהם פירש ברית כרותה מגזרת ארץ מלחה ומקום המלח נכרת . ואין טעם לדבריו ומפני שאמר בכאן ברית אלהיך ולא אמר ברית ה' כל' הפרשה וכדרך כל הקרבנות או שיאמר ברית ה' אלהיך אני סובר בו ענין שהמלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשה מלח והמים בתולדותם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו ואחרי היותם מלח יכריתו כל מקום וישרפו לא תזרע ולא תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות והמים והאש באים בה ועדיה תאתה ובאה הממשלה הראשונה ממלכת השם כמלח שיתן טעם בכל המאכלים ותקיים ותכרית במליחותה והנה המלח כברית . ולכן אמר הכתוב הלא לכם לדעת כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח עולם כי הוא גם כן מדתו של דוד ולכן אמר בקרבנות ברית מלח עולם היא כי הברית מלח העולם בו יתקיים ויכרת וכבר הוריתיך להתבונן מדבריו במקומות אחרים פי' ג' תיבות הללו ברית מלח עולם היא :

(יד) ואם תקריב מנחת בכורים . עד ואם זבח . הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל לבני ישראל לשון רש"י . והנכון כי בעבור שלא יצוה עתה לעשות המצוה הזאת אמר כן ואמר כי תקריב מנחת המחבת תעשה כן ואם תקריב מנחת מרחשת ככה תעשה ואם מנחת בכורים תהיה המנחה אשר תקריב כמשפט הזה תעשה אותה . והנה האם כפשוטו וטעם ואם יהיה היובל לבני ישראל כי אמרו גם אם ינחלו בני ישראל את הארץ כל הימים ויזכו לקדש את שנת היובל לא תחזור לנו הנחלה . ואפשר ג"כ שאמר ואם תקריב מנחת בכורים כן תעשה כאומר אם יביאך ה' אלהיך אל הארץ ותקצור את קצירה ותביא מנחת בכורים כן תעשה אותה . כי ירושת הארץ בתנאי יזכרנה להם כמו שאמר אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם וכן במקומות רבים :

ג (א) ואם זבח שלמים קרבנו . אם זכר אם נקבה עד והקטירו אותו . הטעם בעולה שיהיה זכר ובשלמים שיהיו אם זכר אם נקבה ובחטאת

אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־
הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־
הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ ה וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ
בְנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה
אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ
אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ ו וְאִם־
מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים
לַיהוָה זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים
יַקְרִיבֶנּוּ׃ ז אִם־כֶּשֶׂב הוּא־
מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ
לִפְנֵי יְהוָה׃ ח וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ
עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ
לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן
אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
ט וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה
לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְמִימָה
לְעֻמַּת הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־
הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת

דַּעֲלֵיהוֹן דְּעַל גִּסְסַיָּא וְיָת
חֲצְרָא דְּעַל כַּבְדָּא עַל
כּוּלְיָתָא יֶעְדִּינַהּ׃ ה וְיַסְּקוּן
יָתֵיהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לְמַדְבְּחָא עַל
עֲלָתָא דְּעַל אָעַיָּא דְּעַל
אִשָּׁתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל
בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ ו וְאִם מִן
עָנָא קֻרְבָּנֵיהּ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
קֳדָם יְיָ דְּכַר אוֹ נוּקְבָּא
שְׁלִים יְקָרְבִינֵּיהּ׃ ז אִם אִמַּר
הוּא מְקָרֵיב יָת קֻרְבָּנֵיהּ
וִיקָרֵיב יָתֵיהּ קֳדָם יְיָ׃
ח וְיִסְמוֹךְ יָת יְדֵיהּ עַל רֵישׁ
קֻרְבָּנֵיהּ וְיִכּוֹס יָתֵיהּ קֳדָם
מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן
יָת דְּמֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר
סְחוֹר׃ ט וִיקָרֵב מִנִּכְסַת
קוּדְשַׁיָּא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ
תַּרְבֵּיהּ אֲלִיתָא שַׁלְמְתָא
לְקֳבֵיל שִׁדְרְתָא יֶעְדִּינַהּ וְיָת
תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא וְיָת כָּל

כי פ"ל כתו׳ · ד׳ וחד וכשב · קדמי׳ וסמך ידו על ראש קרבנו ושחטו תניין וסמך את ידו על ראש קרבנו ושחט אתו תליתאי׳ וסמך את ידו על ראשו ושחט אתו · בי · ז׳ פסוקים ואת את ואת

(ד) הכסלים. פלנקי"ן בלעז. שהחלב של כליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים מלמטה. וזה החלב שתחת המתנים שקורין בלעז לנכילו"ש לובן שנראה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו: היותרת. הוא דופן המסך שקורין איברי"ש (עיין פרשת תצוה כ"ט י"ג) ובלשון ארמי נקרא חצרא דכבדא: על הכבד. שיטול מן הכבד עמה מעט. ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת מן הכבד (ויקרא ח׳): על הכבד על הכליות. לבד מן הכבד ולבד מן הכליות יסירנה לזו: (ה) על העולה. מלבד העולה למדנו שתקדים עולת תמיד לכל קרבן על המערכה: (ז) אם כשב. לפי שיש באימורי הכשב מה שאין באמורי העז שהכשב אליתו קריבה לכך נחלקו לשתי פרשיות: (ח) וזרקו. שתי מתנות שהן ד׳. וע"י הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע אלא חטאת: (ט) חלבו. המובחר שבו ומהו והו האליה תמימה: לעמת העצה. למעלה מן

מפורש: (ד) על הכסלים. ידוע והוא מגזרת כוכבי השמים וכסיליהם: על הכליות. כמו ויבאו האנשים על הנשים וטעמו עם ונקראו כליות בעבור כח תאות המשגל והיא מגזרת נכספה וגם כלתה נפשי: (ט) חלבו האליה תמימה. טעמו כאשר היא שהאליה תקרא חלב ותעו הצדוקים כאשר אפרש לך בפרשה השנית גם תעה הגאון שאמר כי הוא חלבו והאליה כי מדקדוק הלשון לא יתכן כי יהיה ראוי להיו׳ חלבו ואליתו או החלב והאליה: העצה. ידוע ממקומו ואין לו אח ויש מי שהוציא מגזרת עץ

בעל הטורים

אם כשב. הוא יותר גדול מן הצאן כדכתיב והכשבים הפריד יעקב. כשב בא"ת ב"ש לבע על שם לבשו כרים הצאן:

תולדות אהרן

יסירנה. בכורות לט: והקטירו. פסחים סד: והקטירו אותו. קדושין לו מנחות ט: ואם מן הצאן. זבחים ח ע מנחות פג תמורה ב (שקלים מו): אם כשב. פסחים נז לו לז זבחים ע לז מנחות פג תמורה יח כריתות כח: ושחט אותו. קדושין נז נח זבחים נה: וזרקו. עירובין נז: חלבו האליה. זבחים כח חולין יא קיז: לעמת. חולין יא:

כליות דואם עזקרבנו: כשב ד׳ וסי׳ אם כשב הוא מקריב. איש איש מבית ישראל. שור או כשב או עז. אך בכור שור וחד כל חלב שור וכשב והוא משמש א"ב מן ד׳ א׳ וחד וא׳ כגון אדני אדני אדני וחד ואדני וסי׳ מצויין במסרה רבתא: אם ז׳ ר"פ בסיפרא וסי׳ אם עלה. אם כשב. אם הכהן המשיח. אם על תודה יקריבנו. אם בחקתי תלכו. אם עוד רבות. אם משגת: ז׳ פסוק ואת את ואת וסי׳ והקריב מזבח השלמים אשה לה׳ חלבו. ואת כל חלב פר. ואת האיל יעשה. ואת כל שללה תקבוץ. ואם נכלמו מכל אשר. ויאמר אליהם עברי. ואת עשו שנאתי: לפני אהל מועד ד׳ וסי׳ והקרבת את הפר. ושחט אתו דואם מן הצאן. וחברו דואם עז. ונודעה החטאת. ושמרו את משמרתי. והקרבת את הלוים. והחנים לפני המשכן. ונמסר גם בסדר תצוה:

רמבן

ובחטאת שתהיה נקבה דבר ברור הוא כי העולה כשמה והשלמים מלשון וכל חפצי ישלים אבנים שלימות והחטאת לכפר פניו במנחה ההולכת לפניו וכבר כתבתי זה והאשם זכר בעבור כי החטאת בחייבי הכריתות שתשוב הנפש אל האלהים אשר נתנה והאשם לא יבא על חיוב כרת וכאלו הוא לריח ניחח כעולה ושעיר הנשיא בעבור כי הוא המולך אשר לו המשפט והלובש מלחמות השם ועל חרבו יחיה כדרך שעירי ע"ג:

(ה) **והקטירו** אותו בני אהרן עד והקריב מזבח השלמים אשה לה׳. והוא שוה עם מה שאמר למטה והקטירם כי שם ירמוז לכל האמורין ומדרשו והקטירו והקטירם מה ת"ל והקטירו אותו הכשר ולא הפסול והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים והקטירם כלם כאחת:

(ו) **חלבו** האליה עד ואם עז קרבנו. שם חלב בלשון הקדש השומן הנפרד שאינו עם הבשר כדבר אחד כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד ממנו יקרא שומן כענין שאמר הכתוב וישמן ישורון ויאכלו וישבעו וישמינו השמן לב העם הזה ובשרי כחש משמן והיה דשן ושמן כמו חלב ודשן תשבע נפשי וכן בכל מקום. והחלב הוא הנפרד עליו קרום ונקלף לא יתערב הלשון בהן בשום מקום כאמרנו בשר שמן לא בשר חלב. וכן בשאר לשונות הגוים שמותיהן חלוקין. ויאמר דרך השאלה ככתוב בהרימכם את חלבו ממנו כי הטוב אשר יורם מן התבואה יכנה אותו בחלב כאשר החלב מורם נקרבנות חלב כליות חטה ידמה החטה לכליות ואת החלב אשר בם כאשר יאמר ודם ענב תשתה חמר ואין היין דם ואכלו את חלב הארץ שיאכלו כל חלב שור וכשב ועז וכל החיה דרך משל זה. והנה אין באליה חלב כלל אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש בכל נתח טוב ירך וכתף. וכן ידעו הרופאים בטבעיהם שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור ולא בשבר שינוע תמיד ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד מן הבשר בצלעות ובצדדין ובאליה הוא חם ולח והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליות קר ולח וגם ועבה וקשה להתבשל באסטומכא וממהר לכלות ויוליד לחה לבנה וסותם. וא"כ הכתוב שאמר כל חלב וכל דם לא תאכלו אין שומן שעל גבי האליה בכלל כי איננו חלב בשמו ובטבעו ואם היה כל שומן חלב א"כ יאסר כל שומן שבבהמה בכתפות ובצדדין כי הכתוב לא אמר כל חלב אשר יקריבו לה׳ לא תאכלו אבל אמר כי כל בהמה אשר תקרב על המזבח יאסר כל חלב שבה ולא יתכן שנאמר שאסר מה שנקריב מן הבהמה שאם כן יהיו הכליות והיותרת על הכבד אסורים. אבל כל הנקרא חלב נאסר אע"פ שאינו קרב למזבח כגון החלב אשר על הטחול ושאינו נקרא חלב מותר אף על פי שהוא קרב כגון הכליות והיותרת מן הכבד וכן האליה. וכן אמר הכתוב במלואים בצווי ולקחת מן האיל החלב והאליה ובמעשה ויקח את החלב ואת האליה כי אין האליה חלב והכתוב הזה שאמר חלבו האליה תמימה עד העצה יוסר עמה חלב רב אשר הוא מחובר בה בצד הפנימי. וכך אמרו בתורת כהנים להביא את החלב הסמוך לאליה וזהו חלב שבין הפקוקלות ועל דעתי עוד שיעור הכתוב הזה כמו הכתוב האחר ואת כל חלבו יקריב ממנו את האליה אף כאן יאמר והקריב מזבח השלמים אשה לה׳ כל חלבו בשני הפסוקים יכלול תחלה שיקריב כל חלבו ואחרי כן פרט והזכיר כל מה שיקריב ממנו ואין כל הנפרטים חלב כי שתי הכליות והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל וכך אמרו בפרשת ביום השמיני ואת החלב ואת הכליות ואת היותרת מן הכבד הזכיר החלב לבדו ושאר הקרבים לבדו כאשר אמר מן האיל החלב והאליה א"כ אף האליה איננה קריבה בכלל חלבו אבל אמר שיקריב מזבח השלמים כל חלבו ואח"כ פי׳ כל הקרבים אשר הם חלב ואשר אינם חלב והכתוב שאמר בחטאת ואת כל חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים אין ענינו בחלב לבדו שאם כן לא יהיו הכליות והיותרת על הכבד קרבים בחטאת. אבל ענינו שיסיר החלב עם כל המוסרים עמו בזבח השלמים. וכן ואת כל חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים שיסירנו בהסרתו כזבח השלמים עם כל המוסרים שם לרבות האליה בחלבה וכן וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה עם כל המוסרים עמהם. והוצרכתי להאריך בזה לסתום פיהם של צדוקים ימחה שמם כי בדברי תורה נאמר ענה כסיל כאולתו ואמרו הוי שקוד ללמוד תורה כדי שתשיב לאפיקורוס. והגאון רב סעדיה בדה להם שאמר כי חלבו האליה יחסר וי"ו והאליה. ור"א השיב שהיה ראוי להיות חלבו אליתו או החלב האליה. ואינה תשובה כי אנינו וכל ישראל וזקניו ושופטיו ושוטריו ועוד אזכיר טעות גדול שטעה ר"א בטענותיו עמהם הרע לומר מהם אבל פירוש הגאון איננו נכון וכל שכן שאיננו מוכרח להתיר

אבן עזרא

עץ בדרך רחוקה: (יא) לחם אשה. כבר פירשתי לחם שהוא מאכל וימלא על הפרי ועל הבשר: (יב) ואם עז. ממין העז זכר או נקבה כמשפט הכבש וכבן הבקר לא הזכיר האליה כי אם בכבש כי האליה בעז ובשור קטנה ועוד כי הכבשים שהן בארץ ישראל יש להם אליה גדולה וזה דבר ידוע: (טז) כל חלב לה'. זה הכלל ואחר שהחלב והדם לגבוה הם אסורים לכם ובפרשה השנית אאריך לבאר חוקת עולם: (יט) נפש כי תחטא. לעשות בשגגה אחת ממצות לא תעשה שיש עליהם כרת או מלקות. ומלת נפש כלל לישראל ולגר כי כן כתוב. ואחר כן פרט והחל מהכהן הגדול והוא הכהן המשיח: (ג) לאשמת העם. שהורה שלא כהוגן ואשם העם וכלם שוגגים או פירוש לאשמת העם באשמת כל בני אדם וזכר כן בעבור שהכהן הוא נושא התורה והוא עצמו נשמר וקדוש לשם: על חטאתו. בעבור חטאתו וכאשר הוא גדול יקריב

רשי

מן הכליות היועצות: (יא) לחם אשה לה'. לחמו של אש לשם גבוה: לחם. לשון מאכל וכן (ירמיה יא) נשחיתה עץ בלחמו. (דניאל ה) עבד לחם רב. (קהלת י) לשחוק עושים לחם: (יז) חקת עולם. יפה מפורש בת"כ כל הפסוק: (ב) מכל מצות ה'. פירשו רבותינו אין חטאת באה אלא על דבר שזדונו לאו וכרת ושגגתו חטאת (כריתות כ"ג): מאחת מהנה. ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת שם משמעון נח מנחור דן מדניאל: (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. (ת"כ) מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמ"ש לאשמת העם ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם הוא זה שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל: פר (ת"כ) יכול זקן תלמוד לומר בן. אי בן יכול קטן תלמוד לומר פר הא

תורה

כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃
י וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים
וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־
הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ יא וְהִקְטִירוֹ
הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה
לַיהוָה׃ פ יב וְאִם־עֵז קָרְבָּנוֹ
וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ יג וְסָמַךְ
אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ
לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי
אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב׃ יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ
אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עַל־הַקֶּרֶב׃ טו וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת
וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר
עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־
הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃
טז וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה
לֶחֶם אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־
חֵלֶב לַיהוָה׃ יז חֻקַּת עוֹלָם
לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־
חֵלֶב וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ׃ פ
חמישי ד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה
מִכֹּל מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא
תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה׃
ג אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא
לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב עַל
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן־בָּקָר
תָּמִים לַיהוָה לְחַטָּאת׃ ד וְהֵבִיא
אֶת־הַפָּר אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־
רֹאשׁ הַפָּר וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי

ג' חס' כסיד' · כל אורייתא חסר כמ"ב · ג' ומ"ל · ד' · ה' וכל ואת שתי הכליות דכוותיה · ב'. ל"ב · כ'. י"ו · ג' ר"פ · ד' · ר"פ בספ' ג · מ' מאריכין בטעמא

תרגום אונקלוס

תַּרְבָּא דְעַל גַּוָּא׃ י וְיַת תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיַת תַּרְבָּא דִי עֲלֵיהוֹן דְעַל גִּיסְסַיָּא וְיַת חֲצָרָא דְעַל כַּבְדָּא עַל כּוּלְיָתָא יְעַדִּינַהּ׃ יא וְיַסְּקִינֵיהּ כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא לְחֵם קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ יב וְאִם מִן בְּנֵי עִזַּיָּא קֻרְבָּנֵיהּ וִיקָרְבִינֵיהּ קֳדָם יְיָ׃ יג וְיִסְמוֹךְ יַת יְדֵיהּ עַל רֵישֵׁיהּ וְיִכּוֹס יָתֵיהּ קֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן יַת דְּמֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ יד וִיקָרֵב מִנֵּיהּ קֻרְבָּנֵיהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ יַת תַּרְבָּא דְחָפֵי יַת גַּוָּא וְיַת כָּל תַּרְבָּא דְעַל גַּוָּא׃ טו וְיַת תַּרְתֵּין כּוּלְיָן וְיַת תַּרְבָּא דִי עֲלֵיהוֹן דְעַל גִּיסְסַיָּא וְיַת חֲצָרָא דְעַל כַּבְדָּא עַל כּוּלְיָתָא יְעַדִּינַהּ׃ טז וְיַסְּקִינוּן כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא לְחֵם קֻרְבָּנָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא כָּל תַּרְבָּא קֳדָם יְיָ׃ יז קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכָל מוֹתְבָנֵיכוֹן כָּל תַּרְבָּא וְכָל דְּמָא לָא תֵיכְלוּן׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אֱנָשׁ אֲרֵי יֶחוֹב בְּשָׁלוּ מִכֹּל פִּקּוּדַיָּא דַייָ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וְיַעְבֵּד מֵחַד מִנְּהוֹן׃ ג אִם כַּהֲנָא רַבָּא יֶחוֹב לְחוֹבַת עַמָּא וִיקָרֵיב עַל חוֹבְתֵיהּ דְּחָב תּוֹר בַּר תּוֹרֵי שְׁלִים קֳדָם יְיָ לְחַטָּאתָא׃ ד וְיַיְתֵי יַת תּוֹרָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לִקֳדָם יְיָ וְיִסְמוֹךְ יַת יְדֵיהּ עַל רֵישׁ תּוֹרָא וְיִכּוֹס

הכליות כל אורייתא חסר במ"ב וסי' על הכליות יסירנה דבתרי' והקטירו אתו בני אהרן המזבחה. על הכליות יסירנה דבתרי' כאשר יורם משור זבח השלמים: והקטיר' ב' וסי' לחם אשה לריח. כאשר יורם: לריח יו וסי' ולקחת אתם מידם. והקטרת את כל האיל. ואת הכבש השני דואלה שמות. קרבן ראשית תקריבו. והקטירם הכהן המזבחה. ואת כל חלבו יסיר קדמא. ואת הקרב ואת הכרעים. ויקח משה אתם מעל כפיהם. וזרק הכהן את הדם. והיה אם מעיני העדה. אך בכור שור. עלת תמיד העשויה. והקרבתם עלה דבכורים. ועשיתם עלה לריח ניחח. מלבד עלת החדש. ולחמי אשר נתתי לך. לריח שמניך טובי': וכל דם ד' וסי' חקת עולם לדרתיכ' וכל דם לא תאכלו בכל משבתיכם. ויצוהו המלך אחז. ב' בו: מהנה ז' וסי' ועשה מאחת מהנה כל היוצא מהנה יטרף. ושמרון בחצי חטאתיך. והלשכות העליונות קצרות. אחת מהנה לא נשברה. אחת מהנה לא נעדרה. בחר לך אחת מהנה דד"ה: המשיח ד' ס"ל בתורה וסי' אם הכהן המשיח. ולקח הכהן המשיח מדם הפר. והביא הכהן המשיח. והכהן המשיח תחתיו: לפני ה' ב' סבי' אשר וסי' והביא את הפר דנפש

רמבן

להתיר בו והמדרש שעשו רבותינו כל חלב שור וכשב ועז שלא אסר אלא חלב השור בכלם מדרש הגון הוא אבל שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק הוצרכנו לראיות וטענות שכתבנו:

(יב) ואם עז קרבנו עד דבר אל וכו' נפש כי תחטא. הזכיר המין אם מתין העזים קרבנו כדעת אונקלוס שאמר מן בני עזיא וכן מה שאמר בעולה מן הכשבים או מן העזים ממינם ועל דעתי לא יקפיד לשון הקדש בשם הבהמות כי ברובם שם אחד לזכר ולנקבה כגמל וחמור ושפן וארנבת וחזיר ובעופות יונה ותור וגם במינים אשר להם שמות לזכר ולנקבה כגון שור ופרה כשב כשבה תיש ועז לא יקפיד ואמר כשב שור לנקבה כענין שכתוב ושור או שה אותו ואת בנו והוא בפרה וכשבה בלבד כדעת האומר אין חוששין לזרע האב וכן מן העזים זכר תמים יקריבנו מן התישים ואם עז קרבנו זכר או נקבה וכן אם לא תגיע ידו די שה כשבה או שעירת עזים:

ד (ב) נפש כי תחטא בשגגה עד ונודעה החטאת וכו'. בעבור היות המחשבה בנפש והיא השוגגת הזכיר כאן נפש. וטעם הקרבנות על הנפש השוגגת מפני שכל העונות יולידו גנאי בנפש והם מום בה ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא ולולי זה היו טפשי העולם זוכים לבא לפניו ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור זה גם כן הזכיר נפש ורבותינו דרשו נפש לרבות הגרים והעבדים. ולא הזכיר בחטאת

ספורנו

מדרגות מתחלפות מהם מוכנים להכשל בחטא ומהם רחוקים מזה יקרה בהם על המעט. היה הדבור בהם על אופנים מתחלפים וקרבנותיהם מתחלפים ולכן על הכהן המשיח מפני שהוא רחוק שיכשל בחטא אמר: ד (ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. כלומר שלא תקרה לו שגגת חטאת זולתי ממוקשי עם כאמרם (ברכות פרק אין עומדין

תולדות אהרן

תולדות אהרן אשה לה'. כריתות כג: ואם עז. פסחים מג לו לז זבחים ט מנחות פג תמורה ג כריתות כח: ושחט אותו. קדושין נו נה: כל חלב. חולין קיז תמורה לג מעילה טו: חקת עולם. כריתות ד: כל חלב. שם כג ד (נזיר נד): נפש כי. יומא לו: מאחת. שבת ע קג (שם ע יג): אם הכהן. מגילה ט (שבת ע): לאשמת. יבמות ט (ועשו אחת. יבמות ו: או הודע. הרומות מס):

רשי

הא כיצד זה פר בן ג׳: (ה) אל אהל מועד. למשכן ובבית עולמים להיכל: (ו) את פני פרכת הקדש. (ת״כ) כנגד מקום קדושתה מכוון כנגד בין הבדים לא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו נגעו: (ז) ואת כל דם. שירי הדם: (ח) ואת כל חלב פר. חלבו היה לו לומר מה תלמוד לומר פר לרבות פר של יום הכפורים לכליות ולחלבים ויותרת (זבחים יג): החטאת. להביא שעירי ע״ג לכליות ולחלבים ויותרת (שם): ירים ממנו. (זבחים דף ג׳) מן המחובר שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו (ת״כ): (י) כאשר יורם. מאותן אמורין המפורשין בשור זבח השלמים וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פי׳ כאן אלא להקישו לשלמים (זבחים שם) מה שלמים לשמו אף זה לשמו. ומה שלמים שלום לעולם. אף זה שלום לעולם. ובשחיטת קדשים הצריכו ללמוד היתנו שאין למדין למד מן הלמד בקדשים. בפרק איזהו מקומן: (יא) על הכבד על הכליות. על ראשו ועל כרעיו. כולן לשון תוספת הן כמו מלבד: (יב) אל מקום טהור. לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות הוצרך לומר במחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור: מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר כמו שפירשוהו רבותינו במס׳ יומא ובסנהדרין: אל שפך הדשן. מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה: על שפך הדשן ישרף. (ת״כ) שאין ת״ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן: (יג) עדת ישראל. (ת״כ) אלו סנהדרין: ונעלם דבר. טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר: הקהל ועשו. (ת״כ) שעשו

יהוה: ה ולקח הכהן המשיח מדם הפר והביא אתו אל־אהל מועד: ו וטבל הכהן את־אצבעו בדם והזה מן־הדם שבע פעמים לפני יהוה את־פני פרכת הקדש: ז ונתן הכהן מן־הדם על־קרנות מזבח קטרת הסמים לפני יהוה אשר באהל מועד ואת ׀ כל־דם הפר ישפך אל־יסוד מזבח העלה אשר־פתח אהל מועד: ח ואת־כל־חלב פר החטאת ירים ממנו את־החלב המכסה על־הקרב ואת כל־החלב אשר על־הקרב: ט ואת שתי הכלית ואת־החלב אשר עליהן אשר על־הכסלים ואת־היתרת על־הכבד על־הכליות יסירנה: י כאשר יורם משור זבח השלמים והקטירם הכהן על מזבח העלה: יא ואת־עור הפר ואת־כל־בשרו על־ראשו ועל־כרעיו וקרבו ופרשו: יב והוציא את־כל־הפר אל־מחוץ למחנה אל־מקום טהור אל־שפך הדשן ושרף אתו על־עצים באש על־שפך הדשן ישרף: פ

יג ואם כל־עדת ישראל ישגו ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו אחת מכל־מצות יהוה אשר לא־תעשינה ואשמו: יד ונודעה החטאת אשר חטאו עליה והקריבו הקהל פר בן־בקר לחטאת והביאו אתו לפני אהל

ית תורא קדם יי: ה ויסב כהנא רבא מדמא דתורא וייתי יתיה למשכן זמנא: ו ויטבול כהנא ית אצבעיה בדמא וידי מן דמא שבע זימנין קדם יי קדם פרוכתא דקודשא: ז ויתן כהנא מן דמא על קרנת מדבח קטורת בוסמיא קדם יי דבמשכן זמנא וית כל דמא דתורא ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא דבתרע משכן זמנא: ח וית כל תרב תורא דחטאתא יפריש מניה ית תרבא דחפי על גוא וית כל תרבא די על גוא: ט וית תרתין כולין וית תרבא די עליהון דעל גיססיא וית חצרא דעל כבדא על כוליתא יעדינה: י כמא דמתפרש מתור נכסת קודשיא ויסקינון כהנא על מדבחא דעלתא: יא וית משך תורא וית כל בסריה על רישיה ועל כרעוהי וגויה ואוכליה: יב ויפיק ית כל תורא מברא למשריתא לאתר דכי לאתר בית מישד קיטמא ויוקד יתיה על אעיא באשתא על אתר בית מישד קיטמא יתוקד: יג ואם כל כנשתא דישראל ישתלון ויהי מכסא פתגמא מעיני קהלא ויעבדון חד מכל פקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויחובון: יד ותתידע חובתא דחבו עלה ויקרבון קהלא תור בר תורי לחטאתא וייתון יתיה לקדם משכן

ד׳ מ״ל בתורה
קדמא׳ וטבל הכהן את אצבעו בדם תניין וטבל הכהן אצבעו מן הדם
ד׳ מ״ל בתור׳
ד׳ פסוקים ואת את ואת
ל׳ דכהן משיח על הקרב סי׳ משיחם על
ב׳ מ״ל בתור׳
ל׳ ומ״ל
ב׳ וכבידר׳
ב׳. ל׳
ס׳. ל׳
ל׳ ומסמס א״ב מן חד וחד
ב׳ לאוי
ל׳. ב׳
ד

אבן עזרא

יקריב הפר שהוא הגדול מכל הקרבים על גבי המזבח: (ו) וטבל הכהן. הוא המשיח בעצמו. וטעם שבע פעמים תמצאנו בפרשת וירא בלק ובעבור גודל מעלת הכהן הגדול יזה מדם חטאתו על פרכת הקדש ועל קרנות מזבח הקטרת וכל הפר חוץ מהחלבים ישרוף בחוץ כי איננה עולה: (יב) על שפך הדשן. שיהיה נשרף במקום שיש שם דשן המזבח: (יד) ונודעה החטאת. וכן משפט הכהן הגדול ואם איננו נזכר כי אם לא הודע אליו חטאתו לא יקריב פר החטאת. ויש אומרים כי בכל שנה יקריב כן שמא חטא. והזכיר עם כל עדת ישראל ונודעה החטאת שהכהן יתכן שיודיעם ואין מי שיודיע לכהן רק מעצמו. וחטאת הקהל כחטאת הכהן הגדול בכל משפטיה. והנה הכהן הגדול שקול כנגד כל ישראל: (טו) זקני העדה. הם המנהיגים והם יסמכו את ידיהם בעדם ובעד כל

קדמא. ויעל שלמה: קרנות ד׳ מלאים בתו׳ וסי׳ ונתן הכהן מן הדם וישחט קדמאה משה את הדם. ויקרבו בני אהרן את הדם אליו. ויצא אל המזבח: מקום טהור ד׳ וסי׳ והוציא את כל הפר. ואת חזה התנופה. והוציא את הדשן. ואסף איש טהור: על שפך חד מן אלפא ביתא מן חד וחד חד אל וחד על וסי׳ מציין במסורה רבתא: עדת ישראל י״א בלישנא וסי׳ דברו אל כל עדת ישראל. ושחטו אתו כל. ונכרתה הנפש ההיא. יעשו אתו. ואם כל עדת ישראל ישגו. המעט מכם כי. הארץ אשר הכה. ומחר על כל עדת ישראל יהיה קצף רעכן. וכל עדת ישראל הנועדים דמלכים. והכרו דד״ה: מעיני ד׳ וסי׳ ואם כל עדת ישראל ישגו. והיה אם מעיני העדה. ונעלם מעיני אישה. ונעלמה מעיני כל חי: ונודעה ב׳ וסי׳ ונודעה החטאת אשר חטאו עליה. ונודעה יד ה׳ את עבדיו: והביאו ד׳ וסי׳ ונודעה החטאת אשר חטאו עליה. ולקחו אבנים אחרות. והביאו בניך בחצן והביאו את כל אחיכם מכל הגוים

תולדות אהרן

מזבח קטורת. יומא נח: (ואת כל דמה. יומא מב): ואת עור. יומא סו: ראשו ועל כרעיו. שם מח: בקרבו. שם מח: ושרף אותו. פסחים עה: אל כפך. שם יו. על שפך. שם עב. יומא סח: מעיני. יבמות ע: זקני העדה. סוטה מד:

בעל הטורים

כתיב קטרת הסמים ובפרשה שאחריה כתיב קרנת המזבח לפי שכ״ג מתעשר בקטרת סוסיף לומר קטרת הסמים. בכל שקרננות כתיב כפרה וסליחה חוץ מכ״ג לפי שבגגת תלמוד עולה זדון: על שפך הדשן ישרף. לומר תורה לשרוף קרבנו של כהן משיח בפרהסיא בחוץ על שפך הדשן שלא יתבייש אדם להתודות על חטאו שהרי כ״ג חטא והתודה והביא קרבן על חטאו: ישגו. שמים במסורה ואם כל עדת ישראל ישגו. ישגו נאמר ביחזקאל על רועי ישראל המתעים את הצאן ה״נ מיירי בצבור ששגגו ע״פ ב״ד שטעו בהוראה: מעיני ד׳ ונעלם דבר מעיני הקהל ואידך כהויה עינאה אם מעיני העדה. ונעלם מעיני אישה. ונעלמה מעיני כל חי איירי בתורה דכתיב לעיל מיניה והחכמה מאין תמצא ה״נ נעלמה בחכמה מעיני סנ״ד שטעו בהוראה. ונעלם מעיני אישה וזהו שאמרו אפי׳ שמע מעוף הפורח שנטמאה שוב אין סמים בודקין אותה וזה הוא ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים שאפילו שמע מעוף השמים והעלים עצמו כאלו לא ידע שוב אין סמים בודקין אותה: ונודעה ב׳. ונודעה החטאת. ונודעה יד ה׳ את עבדיו וזעם את אויביו שאפילו על השוגג שיש לו להביא חטאת ולא הביא הקב״ה נפרע ממנו וזהו ונודעה יד ה׳ את עבדיו מי שחטא ומביא קרבן וזעם את מי שאינו מביא: והביאו אותו לפני אהל. והביאו ד׳ במסורה. והביאו אל מחת האבנים גם מצרע

רמבן

בחטאת כהן המשיח וכפר עליו ונסלח לו כאשר הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי לרוב מעלתו לא יתכפר ונסלח לו לגמרי עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו כי מלאך ה׳ צבאות הוא וצריך להיותו נקי וטהר ידים ולא הזכיר כאן בפרים הנשרפים בהקטרת האמורים ריח ניחוח ולא אשה לה׳. והטעם בעבור היות מהם חלק בחוץ איננו אשה לה׳ ובשעיר הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר אשה ריח ניחוח לה׳ בעבור היות הקרבן שעיר. ובחטאת היחיד הזכיר לריח ניחוח לה׳ ולא הזכיר אשה. כי בידוע שהוא אשה כי הכונה כולה כאשה לה׳ והמשכיל יבין: (יד) ונודעה החטאת אשר חטאו עליה עד אשר נשיא. בידוע שלא יקריבו חטאת עד שידעו שחטאו אבל דרך הלשון שיאמר וכאשר יודע

לפס

אבן עזרא

כל ישראל כי לא יתכן שיסמכו כל ישראל: (כא) חטאת הקהל הוא. הפר: ואם ישגו. ישראל ולא יעשו אחת ממצות עשה יקריבו פר לעולה ושעיר לחטאת: (כב) אשר נשיא יחטא. הפוך וכן הוא אשר יחטא הנשיא והוא דבק כאשר למעלה ואם כל עדת ישראל כאילו אמר ואם אשר יחטא הוא נשיא שבט או נשיא בית אב: (כג) או הודע אליו. אחז הכתוב דרך קצרה כמו לכהן והטעם שידע הנשיא מעצמו שחטא או הודיעו אדם אחר שראהו. דקדוק הודע אליו פועל עבר כמו והגד לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה אותה ללוי ויאמר רבי משה הכהן כי הוא מהבנין שלא

רשי

שפשט נבור על סיהם: (יז) את פני הפרכת. ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מעוטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא שלו מתקיימת (זבחים מא) אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש כשחטאו כולם ח"ו נסתלקה הקדושה: (יח) יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. (ת"כ זבחים פ' ה') זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח: (יט) ואת כל חלבו ירים. ואע"פ שלא פי' כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי רבי ישמעאל משל למלך שזעם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: (כ) ועשה לפר. זה כאשר עש' לפר החטאת. כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות שפי' שם מה שלא פי' כאן ולכפול במצות העבודות ללמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסל לפי שמצינו בניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת: (כב) אשר נשיא יחטא. (ת"כ הוריות פ"ג) לשון אשרי. אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו קל וחומר שמתחרט על זדונותיו: (כג) או הודע. כמו אם הודע הדבר הרבה או יש משמשין בלשון אם ואם במקום או וכן (שמות כא) או נודע כי שור נגח הוא: הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה

מקרא

מוֹעֵד׃ טו וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃ טז וְהֵבִיא הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃ (ד' ומ"ג)
יז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם וְהִזָּה שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת פְּנֵי הַפָּרֹכֶת׃ (ל' חסר את; ג')
יח וּמִן־הַדָּם יִתֵּן ׀ עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ (כו' חסר במ"ד)
יט וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים מִמֶּנּוּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ כ וְעָשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת כֵּן יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לָהֶם׃ (ל; י"ג חס')
כא וְהוֹצִיא אֶת־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא׃ פ (ס"ג. ד' פתחין)
כב אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם׃ (מי' מ"ג)
כג אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ (כל ליש' מ"ג; ל)

אונקלוס

זִמְנָא׃ טו וְיִסְמְכוּן סָבֵי כְנִשְׁתָּא יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ תּוֹרָא קֳדָם יְיָ וְיִכּוֹס יָת תּוֹרָא קֳדָם יְיָ׃ טז וְיָעֵיל כַּהֲנָא רַבָּא מִן דְּמָא דְתוֹרָא לְמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יז וְיִטְבּוֹל כַּהֲנָא אֶצְבְּעֵיהּ מִן דְּמָא וְיַדֵּי שְׁבַע זִמְנִין קֳדָם יְיָ יָת קֳדָם פָּרוּכְתָּא׃ יח וּמִן דְּמָא יִתֵּן עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא דִּי קֳדָם יְיָ דְּבְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת כָּל דְּמָא יֵשׁוֹד לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא דַעֲלָתָא דִּבְתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יט וְיָת כָּל תַּרְבֵּיהּ יַפְרֵישׁ מִנֵּיהּ וְיַסֵּיק לְמַדְבְּחָא׃ כ וְיַעֲבֵיד לְתוֹרָא כְּמָא דַעֲבַד לְתוֹרָא דְחַטָּאתָא כֵּן יַעֲבֵיד לֵיהּ וִיכַפַּר עֲלֵיהוֹן כַּהֲנָא וְיִשְׁתְּבֵיק לְהוֹן׃ כא וְיַפֵּק יָת תּוֹרָא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיוֹקֵד יָתֵיהּ כְּמָא דְאוֹקֵיד יָת תּוֹרָא קַדְמָאָה חַטַּאת קְהָלָא הוּא׃ כב אִם רַבָּא יֵחוֹב וְיַעֲבֵיד חַד מִכָּל פִּקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֵיהּ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא בְּשָׁלוּ וְיֵיחוֹב׃ כג אוֹ אִתְיְדַע לֵיהּ חוֹבְתֵיהּ דְּחָב בַּהּ וְיַיְתֵי יָת קוּרְבָּנֵיהּ

מסורה ומראי מקומות

המשיח ד' מלאים בתורה נמסר לעיל בהאי סידרא: עלהם י"ג רס' בתו' נמסר בסדר ויגש: חטאת

תולדות אהרן ואת כל דם. יומא מח נו נט: אל יסוד פסחים סס: אל מחוץ. סנהדרין מב: ושרף אותו. יומא סח סנהדרין שם: ועשה אחת. הוריות ט יא כריתות כו: אשר לא. שבת סט יומא פ הוריות ב יא חולין ה: או הודע. כריתות יט כו: או הודע אליו. יבמות פז שבועות יח כריתות יב: אשר חטא. כריתות יט:

ספורנו

עומדין) המתפלל וטעה סימן רע לו ואם ש"צ הוא סימן רע לשולחיו וקרבנו נשרף ואין לכהן שום חלק בו ולכן לא כתב בו ואשם כמו שכתב בכל שאר החוטאים כי אמנם באמרו ואשם יורה אזהרה על התשובה וזה לא יפול על הכהן המשיח כי לא מלבו היה החטא כלל אבל קרה לו לאשמת העם. ושגגת סנהדרין שהוא גם כן כחוק אמר: ישגו ונעלם מעיני הקהל. שעם היותם עיני הקהל הראוים לראות בעד אחרים לא שיטיבו לראות לעצמם וגם כן עליהם אמר: (כא) חטאת הקהל הוא. כי לא יקרה זה בלתי עון הדור גם כן. אמנם כתב בהם ואשמו להזהירם על התשובה קודם שיקריבו וחטאתם גם כן נשרפת ולכובד עון שניהם הובא דמם אל הקדש פנימה. ועל עון המלך אמר: (כב) אשר נשיא יחטא. כי אמנם זה דבר מצוי שיחטא כאמרו וישמן ישורון ויבעט. ואמר בו ואשם. שמעצמו יכיר עונו: (כג) או הודע אליו. על ידי אחרים והחולם

בעל הטורים

מצורע. והביאו במין כחוצן והביאו את כל אחיכם. לומר מי שמחויב קרבן לה' ואינו מביאו לכהן סוף שצריך לכהן שיבוא לראות נגעי ביתו ואם הוא מביאו זוכה למה שנאמר והביאו כנין כחוצן והביאו את כל אחיכם וגו': חטאת הקהל הוא. וסמיך ליה אשר נשיא יחטא לומר לך כל שבידו למחות ואינו מוחה מעלה עליו כאלו הוא חטא: את קרבנו. נאמר בקרבן נשיא רבוי לומר שיביא קרבן שמן וגדול לפי שבכל יום אוכל פטומות שלא יאמר שלחנו מלא ושלחן רבו ריקם. בעז כתיב שעיר עזים זכר שעירת עזים נקבה לפי שאין בשמו סימן לזכר ולנקבה שהכל נקרא עז לכך צריך לפרש זכר או נקבה אבל כבש יש חילוק כשב לזכר כשבה לנקבה. בעבותה בגימ' אם כולה ולא במקצתה:

רמבן

להם שחטאו יביאו קרבנם ולא הזכיר כן במשיח כי אין צורך. ויתכן שיצוה שלא יתחייבו בחטאת הזו אלא בידיעה לא על הספק כאשם תלוי. ורבותינו דרשו שאם ידעו שהורו ולא ידעו מה הורו יכול יהו חייבים ת"ל ונודעה החטאת ולא ידעו החוטאים ולא הזכירו כן במשיח בעבור שאמר לאשמת העם הרי משיח כצבור:

(כב) **אשר** נשיא יחטא. לשון אשרי הדור שהנשיא מביא כפרה על שגגתו. תורת כהנים. או הודע אליו כמו אם הודע הרבה או יש משמש בלשון אם ואם במקום או. וכן או נודע כי שור נגח הוא לשון רש"י. ור"א כתב אשר נשיא יחטא כמו הפך אשר יחטא נשיא והוא דבק למעלה ואם כל עדת ישראל ישגו כאלו אמר ואם אשר יחטא הוא הנשיא או הודע אליו חטאתו הכתוב אחז דרך קצרה. והטעם שיודע לנשיא מעצמו אשר חטא. או הודע אליו הודיע איש אחר שראהו. ויהיה דקדוק הודע פועל עבר כמו והגד לך ויחסר המודיע כמו אשר ילדה ללוי ואין צריך לכל זה כי שימוש אשר רבים יש מהם יורו על הזמן כגון כאשר בא יוסף אל אחיו כאשר כלו לאכול את השבר ודומיהם. אף כאן כאשר נשיא יחטא ויחסר כ"ף הדעת וכן את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלהיכם כאשר תשמעו. אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד כאשר ראיתם. שבעת ימים תאכל מצות אשר צויתיך כאשר צויתיך. ופעמים תחסר המלה הזו בי"ת ויסירה מגבירה אשר עשתה מפלצת לאשרה כאשר עשתה מפלצת לאשרה כטעם בעבור כמו כאשר את אשתו וטעם או הודע אליו על האשם יאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה ואשם להיות עליו עונש או יודע אליו ויתכפר לו בקרבן והטעם או יהיה אשם או יביא קרבן ויתכפר לו. וטעם ה' אלהיו לומר כי אע"פ שהוא המלך האדון שאין עליו מורא בשר ודם יש לו לירא מה' אלהיו כי הוא אדוני האדונים וכן למען ילמד ליראה את ה' אלהיו כלומר שישים אל לבו כי יש עליו עליון שהוא אלהיו אשר בידו נפשו וממלכתו:

ואת

שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים׃ כד וְסָמַךְ
יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשָׁחַט אֹתוֹ
בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה
לִפְנֵי יְהוָה חַטָּאת הוּא׃ כה וְלָקַח
הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ
וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה
וְאֶת־דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח
הָעֹלָה׃ כו וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ
יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כְּחֵלֶב זֶבַח
הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
מֵחַטָּאתוֹ וְנִסְלַח לוֹ׃ ששי פ
כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה
מֵעַם הָאָרֶץ בַּעֲשֹׂתָהּ אַחַת
מִמִּצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה
וְאָשֵׁם׃ כח אוֹ הוֹדַע אֵלָיו
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ
שְׂעִירַת עִזִּים תְּמִימָה נְקֵבָה עַל־
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ כט וְסָמַךְ
אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ הַחַטָּאת וְשָׁחַט
אֶת־הַחַטָּאת בִּמְקוֹם הָעֹלָה׃
ל וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ
וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה
וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד
הַמִּזְבֵּחַ׃ לא וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ
יָסִיר כַּאֲשֶׁר הוּסַר חֵלֶב מֵעַל
זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן
הַמִּזְבֵּחָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה
וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
לב וְאִם־כֶּבֶשׂ יָבִיא קָרְבָּנוֹ
לְחַטָּאת נְקֵבָה תְמִימָה יְבִיאֶנָּה׃
לג וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל רֹאשׁ
הַחַטָּאת וְשָׁחַט אֹתָהּ לְחַטָּאת
בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃
לד וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת
בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח
הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־דָּמָהּ יִשְׁפֹּךְ אֶל־
יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ לה וְאֶת־כָּל־חֶלְבָּהּ
יָסִיר כַּאֲשֶׁר יוּסַר חֵלֶב הַכֶּשֶׂב
מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן

ד' וכל פ' ויקרא הוא כמ"ב היא

ל' וחד כחלב ומשמש ה"כ

ל' וחסר

ל'

קדמאה והביא את קרבנו תנין והביא קרבנו ומטעין בי'. כל וסמך דעני' ספוך כמ"ב

ל' ול' יוסר ומשמש ה"כ

צפיר בר עזין דכר שלים: כד ויסמוך ידיה על ריש צפירא ויכוס יתיה באתרא דיכוס ית עלתא קדם יי חטאתא הוא: כה ויסב כהנא מדמא דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית דמיה ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא: כו וית כל תרביה יסיק למדבחא כתרב נכסת קודשיא ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה וישתביק ליה: כז ואם אינש חד יחוב בשלו מעמא דארעא במעבדיה חד מפקודיא דיי דלא כשרין לאתעבדא ויחוב: כח או אתידע ליה חובתיה דחב וייתי קורבניה צפירת עזי שלמא נוקבא על חובתיה דחב: כט ויסמוך ית ידיה על ריש חטאתא ויכוס ית חטאתא באתרא דעלתא: ל ויסב כהנא מדמה באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא דמדבחא: לא וית כל תרבה יעדי כמא דאתעדא תרב מעל נכסת קודשיא ויסק כהנא למדבחא לאתקבלא ברעוא קדם יי ויכפר עלוהי כהנא וישתביק ליה: לב ואם אימר ייתי קורבניה לחטאתא נוקבא שלמא ייתינה: לג ויסמוך ית ידיה על ריש חטאתא ויכוס יתה לחטאתא באתרא דיכוס ית עלתא: לד ויסב כהנא מדמא דחטאתא באצבעיה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא דמדבחא: לה וית כל תרבה יעדי כמא דמתעדא תרב אימר מנכסת קודשיא ויסיק כהנא יתהון למדבחא על

רשי

[illegible]: (כד) במקום אשר ישחט את העולה. (זבחים מט) בצפון שהוא מפורש בעולה: חטאת הוא. לשמו כשר שלא לשמו פסול (זבחים טו): (כה) ואת דמו. שירי הדם: (כו) כחלב זבח השלמים. כאותן אמורים המפורשים בעז האמור אצל שלמים: (לא) כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כאימורי עז האמורים בשלמים: (לג) ושחט אותה לחטאת. שתהא שחיטתה לשם חטאת: (לה) כאשר יוסר חלב הכשב. שנתרבו אימוריו באליה אף חטאת כשהיא באה כשבה טעונה אליה עם האימורין:

על

בעל הטורים

הוסר ב'. כאשר הוסר החלב ומעת הוסר התמיד לומר במעת הוסר התמיד הוסר כל חלב שנזכותו נגאלו נרבה בכל:

רמבן

(כה) ואת דמו ישפוך אל יסוד מזבח העולה. הוא המזכר אבל דרך הלשון להזכיר השם במקום הידועה וכן וסמך את ידו על ראש הפר ושחט את הפר ולרבותינו בהם מדרשים כי תורת ה' תמימה אין בה חסר ויתר:

אבן עזרא

שלא נקרא שם פועלו כי החולם והשורק יתחלפו והוא על משקל ויוסף הורד מצרימה והנשיא יקריב שעיר מטעם זרזיר מתנים או תיש כפירוש הגאון בספר משלי והוא זכר למעלת הנשיא רק לא יובא את דמה לפנים מהקדש והכהנים יאכלו חטאת הנשיא לכפר בעדו כי כן כתוב ולא יאכל הכהן הגדול חטאתו: (כז) מעם הארץ. והם כל ישראל והכהנים ההדיוטים וכל הלוים: ואשם. פעל עבר כמו כי זקן יצחק: (כח) שעירת עזים נקבה. כי מעלתו נקלה ממעלת הנשיא. וטעם ונסלח לו בפרשת שלח לך: (לב) ואם כבש. ואם הביא ממין הכבש לחטאת יביא נקבה כמו שעירת עזים. וטעם כאשר יוסר חלב הכשב. להביא האליה

ז' פתחין נמסר בסדר תצוה: מדמה ו' וסי' ולקח הכהן מדמה באצבעו. כל אשר יגע בבשרה. וכל חטאת אשר יובא. ולקח אלעזר הכהן ב' בו. ויז מדמה אל הקיר: יוסר חד מן ב' זוגין מיחרין מתחלפין סן חד וחד חד ס' וחד ש' וסי' נמסר

תולדות אהרן וסמך ידו. זבחים מט מנחות נה לב: ושחט אותו. זבחים מס: חטאת הוא. זבחים ו י: ולקח הכהן. זבחים ח יד כד מט מנחות יט: קרנת. זבחים לז: וכפר. סנהדרין ד זבחים לח: מחטאתו. שבת עא זבחים ח: ואם נפש. שבת לג הוריות ב ז ח: מעם הארץ. שבת סט הוריות ב יא חולין ב: בעשותה. שבת ג לג הוריות ב: ממצות ה'. הוריות ח. כריתות כו: ואשם. הוריות ח: והביא. שבת פא נזיר כו כח: על חטאתו. נזיר כח כריתות כז: ושחט את. זבחים מט: קרנת. זבחים לז: ואת כל. יומא נז זבחים לד: וכפר עליו. סנהדרין ד זבחים לח: ואם כבש. פסחים נז תמורה טו כריתות נח: ושחט אותו. זבחים ד ה ז ח ט מנחות ג ד ה נ: קרנת. זבחים לז: ואת כל. יומא נז זבחים נד:

ספורנו

והחולם במלת הודע הוא בו תמורת השורק ואמר על עם הארץ: (כז) אם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ. כי זה אפשרי קרוב פא' מעם הארץ יחטא בזה ובענין חטא הנשיא אמר ואשם שהוא אזהרה על תשובה קודמת לקרבן ובשניהם ובכל האשמות נתן חלק לכהנים

אבן עזרא

באליה כי אין עם השעירה אליה: (א) ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה. הוא החרם וכן ואת אלית והכתוב אחז דרך קצרה והזכיר שחייב העד להגיד כי אם לא יגיד יש עליו עונש מהשם שישא עונו אם שכח ולא הגיד ואחר כן נזכר לו: או נפש כי תגע. בנבלת הארבעה הנזכרות והם חזיר וחביריו: (ב) או בנבלת בהמה טמאה. לאכל כסוס וחמור ושרץ טמא מהשמונה הנזכרים: ונעלם ממנו. ואחר כך ידע או נגע בזב וטמא מת וזבה ונדה: (ד) לבטא בשפתים. דבור שפה: להרע. למי שהוא חייב. או לפי' הגאון להתענות. וטעם להזכיר אלה שהוא חייב להודות ועל האחרות שהן מצות לא תעשה לא יתודה לפני הכהן והקרבן אחד: (ז) ואם לא תגיע ידו. כי היד היא העושה כל מלאכה והיא הקונה רמז למי שאין לו: אחד לחטאת ואחד לעולה. ויאמר רב

תרגום אונקלוס

קורבניא דיי ויכפר עלוהי כהנא על חובתיה דחב וישתביק ליה: א ואנש ארי יחוב וישמע קל מומי והוא סהיד או חזא או ידע אם לא יחוי ויקבל חוביה: ב או אינש דיקרב בכל מדעם מסאב או בנבלת חיתא מסאבתא או בנבלת בעירא מסאבא או בנבלת רחיש מסאב ויהי מכסא מיניה והוא מסאב וחב: ג או ארי יקרב בסואבת אנשא לכל סאובתיה דיסתאב בה ויהי מכסא מיניה והוא ידע וחב: ד או אינש ארי יקיים לפרשא בסיפון לאבאשא או לאוטבא לכל די יפרש אנשא בקיום ויהי מכסא מניה והוא ידע וחב לחדא מאלין: ה ויהי ארי יחוב לחדא מאלין ויודי דחב עלה: ו וייתי ית חובתיה לקדם יי על חובתיה דחב נוקבא מן ענא אימרתא או צפירת עזי לחטאתא ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה: ז ואם לא תימטי ידיה כמיסת אימרא וייתי ית חובתיה דחב תרתין שפנינין או תרין בני יונה

ויקרא ד–ה

ט' כתיב י' אתם המזבחה על אשי יהוה וכפר עליו הכהן על חטאתו אשר חטא ונסלח לו: פ

ה א ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לוא יגיד ונשא עונו: לית מ"ל

ב או נפש אשר תגע בכל דבר טמא או בנבלת חיה טמאה או בנבלת בהמה טמאה או בנבלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם: קדמא רביע תנין פזר

ג או כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם:

ד או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם לאחת מאלה: ד פסקין

ה והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה אשר חטא עליה: כי בתורה

ו והביא את אשמו ליהוה על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן כשבה או שעירת עזים לחטאת וכפר עליו הכהן מחטאתו: ח' בטעם מארי' בספרא

ז ואם לא תגיע ידו די שה והביא את אשמו אשר חטא שתי תרים או שני בני ו' גלוש'

רש"י

על אשי ה'. על מדורת האש העשויות לשם פואיילי"ש בלעז: (א) ושמעה קול אלה. (ת"כ) בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו עדות שיעיד לו: (ב) או נפש אשר תגע וגו'. ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת במסכת שבועות נדרש כן: ונעלם ממנו. הטומאה (שבועות י"ד ת"כ): ואשם. באכילת קדש או בביאת מקדש: (ג) בטומאת אדם. זו טומאת מת (ת"כ שבועות פ"ק): לכל טומאתו. (ת"כ) לרבות טומאת מגע זבין וזבות: אשר יטמא. לרבות הנוגע בבועל נדה: בה. (שבועות פ"ג) לרבות בולע נבלת עוף טהור: ונעלם. והוא ידע. ששכח הטומאה: ואשם. באכילת קדש או בביאת מקדש: (ד) בשפתים. ולא בלב (שבועות כו): להרע. לעצמו או להטיב לעצמו כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן: לכל אשר יבטא. לרבות לשעבר: ונעלם ממנו. ועבר על שבועתו (זבחים לו) כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זו אלא באשם

בעל הטורים

אם לוא יגיד ונשא עונו. אם לוא מלא וא"ו קרי ביה אם לו יגיד כלומר פי' שהגיד לו כבר שוב אינו חוזר ומגיד:

תולדות אהרן וכפר עליו. סנהדרין ד זבחים ד ז לא: ונפש כי. סוטה לג שבועות לד לה לו זבחים מח כריתות ט: והוא עד. סנהדרין ל לז שבועות לג לד ערכין יז יח: אם לא יגיד. יומא עד כ"ק נו סנהדרין ל לז שבועות לה מנחות ד ערכין יח: ונשא עונו. סוריות ח: בכל דבר. שבועות יח: חיה טמאה. שבועות ז: או בנבלת. שבועות יד יח: ונעלם. שבועות ד ס כריתות יט נדה כה: או כי יגע. שבועות ז: לכל טמאתו. שבועות ז נדה נה: ונעלם ממנו. שבועות ד ס כריתו' יט: או נפש כי. מגילה לה שבועות כ כו (נדרים לו): לבטא או. נדרים יז סב ב"ק לא שבועות כה כו כז: לכל אשר. שבועות כ כו לב: ונעלם. שם כו לא: והיה כי. שם לג לד: והתודה. כריתות יב: מחטאתו. שם כו: ואם לא תגיע. הוריות ט:

בעל המסורה

בריש שיר השירים: אשי ט' כתיב יו"ד נמסר בסדר צו: לוא ל"ח מ"ל בקי' וסי' כי לוא אוכל לקום. אם לוא יגיד. אל בני כי לוא טובה השמועה. ולוא נכרית מהבהמה. כי לוא חטא לך דשמואל. לא תשמע ולוא תאבה. כי לוא יתנבא עלי טוב תניין דמלכים. כי לוא יעשה עבדך. לוא ארני המלך כי. מעט מזער לוא כביר. לוא כי אהבתי זרים. לוא נבא עוד אליך: וימנעו רביבים ומלקוש. לוא אפיל פני בכם. קדמא דפסוק. לוא לזרות ולא להבר. העל אלה לוא אפקד. קדמא דפסוק. עלו בשרותיה. וקדמא ובתרא דכחשו בה'. ורעב לוא נראה. שוט שוטף כי יעבר לוא יבואנו. ולוא אמרו בלבבם. זה הגוי אשר לוא. קדמא דפסוק. הוסרי ירושלם פן. הקשבתי ואשמע לוא כן. עבר קציר כלה קיץ. ולוא יפיק. ואזרם במזרה. אם לוא הפגעתי בך. וינאפו. ואם לוא השחוק היה. אם לוא יסחבום קדמא. ולוא תבא דמעתך. לוא אליכם כל עוברי. סרם אותך. וא' נדרשתי ללוא שאלוני: או בנבלת בהמה טמאה י"א בטעמי' לאחור פי' בטעמא פשטא ולפניו יתיב וסי' או בנבלת בהמה טמאה. אחרי הכתו את סיחון. והיה כל מעבר מטה. איש ישב על כסא יוד. איש יושב בתוך העם. איש אחרי שרירות לבו הרע. שקר הנביאים נבאים בשמי. די מלכות תחות כל שמיא. די כל מלך רב ושליט. די מרת עבר נהרא. על כל חרד בדבר אלהינו: להרע ו' פתחין וסי' ולא נתנו אלהים להרע עמדי. או נפש כי תשבע לבטא. חכמים המה להרע ולהטיב לא ידעו. אנכי מחל

רמבן

ה (א) והוא עד או ראה או ידע. אינם שלשה ענינים כי אין עד בלא ראיה ובלא ידיעה אבל יאמר אם שמע קול אלה שנשאו עליו להאלותו בדבר שהוא עד בין בראיה בין בידיעה אם לא יגיד יש עליו עון והנה לא יתחייב בקרבן הזה אלא אם כן יודע עדות שיזכה ממנו המשביע בדינו. ולכך פירשו רבותינו כי יש עדות שתועיל בראיה בלא ידיעה ויש שתועיל בידיעה בלא ראיה כיצד מנה הלויתי לך בפני פלוני ופלוני וטוען לא היו דברים מעולם יבואו ויעידו זו היא ראיה בלא ידיעה מנה הודית לי בפני פלוני ופלוני יבואו ויעידו זו היא ידיעה בלא ראיה ועל דרך הפשט אין צריך לראיה בלא ידיעה אבל או ראה שהוא ראה ההלואה או המקח לגמרי או ידע ששמע אותם מודים במעשה ההוא בפני עדים ולא ראה המעשה ולא אמר כאן ונעלם ממנו כי הוא חייב במזיד או בשגגת השבועה עם זדון העדות אבל אם היה שכוח בעדות בשעת שבועה אין עליו כלום:

(ב) ונעלם ממנו והוא טמא עד והיה כי יאשם וכו' והתודה. שנעלמה ממנו הטומאה ואשם באכילת קדשים או בביאת מקדש לשון רש"י. ואין הכונה שיהיו אכילת קדשים וביאת מקדש נלמדים מן ואשם כי בכל הקרבנות למעלה נאמר כן אבל הפרשה הזו תקצר בדבר המובן כי מפני שאין בנגיעת נבלה ושרץ חטא ולא הוזהרו ממנה אפילו הכהנים אי אפשר שיחייב הכתוב בנגיעתם קרבן אבל אמר כי כאשר יטמא האדם ונעלם ממנו הטומאה או כאשר ישבע ונעלם ממנו השבועה ויחטא בהעלמה של אחת מאלה יתחייב להביא קרבן ובידוע באין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשים או יבא למקדש ואין בהעלמת השבועה חטא זולתי שיעבור עליה וזה ישוב פשוטו של מקראות בפרשה זו ולרבותינו בה עוד מדרשים לחזק הענין הזה: (ה) והתודה אשר חטא עליה והביא את אשמו עד ואם לא וכו'. אין הסדר כן אבל הוא מביא החטאת וסומך עליה והתודה כענין שנאמר להלן וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו

כאשם : (ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה (זבחים ז) חטאת קודמת לעולה למה"ד לפרקליט שנכנס לרצות רצה פרקליט נכנס דורון אחריו : ולא יבדיל. אינו מולק אלא סימן א' : עורף . הוא גובה הראש המשפיע לצד הצואר . מול עורף . מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר : (ט) והזה מדם החטאת . בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח : חטאת היא . לשמה כשרה שלא לשמה פסולה : (י) כמשפט . כדת האמורה בעולת העוף של נדבה בראש הפרשה : (יא) כי חטאת היא . ואין בדין שיהא קרבנו מהודר : (יב) חטאת היא . נקמצה ונקטרה לשמה כשרה שלא לשמה פסולה : (יג) על חטאתו אשר חטא . כאן שנה הכתוב שהרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו דקדקו רבותינו (כריתות כ') מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני יביא ממקצתן שתי תורים לכך נאמר מחטאתו כלו' ממקצתן הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נא' כאן על חטאתו : מאחת מאלה . מאחת משלש כפרות האמורות בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות . ומה ת"ל שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלין יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה אם השיגה ידם ואת החמורין לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות (ת"כ) : והיתה לכהן כמנחה . ללמד על מנחת חוטא שיהיו שיריה נאכלין וזהו לפי פשוטו . (ת"כ) ורבותינו דרשו והיתה לכהן ואם חוטא זה כהן הוא תהא לו כשאר מנחת נדבת כהן שהיא בכליל תהיה לא תאכל : (טו) כי תמעול מעל . (מנחו' פ"ו ת"כ) אין מעילה בכ"מ אלא שינוי וכן הוא אומר (ד"ה א ה) וימעלו באלהי אבותיהם ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכן הוא אומר בסוטה (במדבר ה) ומעלה בו מעל : וחטאה בשגגה מקדשי ה' . שנהנה מן ההקדש והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה ולא

רב יצחק כי טעם אחד עולה בעבור שלא תגיע ידו אולי עלה על רוחו מחשבת והקרוב אלי שהאחד כנגד האמורים והשני חטאת כמשפט : (יא) עשירית האיפה . מאכל לאיש אחד ביום אחד : (טו) תמעל מעל . דבר שנתכסה עליו מגזרת מעיל והטעם כי חטאת הוא בקדשי השם יביא איל שהוא שוה כסף שקלים ומעוט רבים שנים . וישלם אשר חטא מן הקדש עם
תוספת

יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד
לְעֹלָה׃ ח וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־
הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר
לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה וּמָלַק אֶת־
רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל׃
פ ט וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת עַל־קִיר
הַמִּזְבֵּחַ וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֵה אֶל־
יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ חַטָּאת הוּא׃ י וְאֶת־
הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט וְכִפֶּר
עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־
חָטָא וְנִסְלַח לוֹ׃ שביעי יא וְאִם־
לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ
לִשְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־
קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירִת הָאֵפָה
סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא־יָשִׂים עָלֶיהָ
שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה כִּי
חַטָּאת הִוא׃ יב וֶהֱבִיאָהּ אֶל־
הַכֹּהֵן וְקָמַץ הַכֹּהֵן ׀ מִמֶּנָּה מְלוֹא
קֻמְצוֹ אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר
הַמִּזְבֵּחָה עַל אִשֵּׁי יְהוָה חַטָּאת
הִוא׃ יג וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא מֵאַחַת
מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהָיְתָה לַכֹּהֵן
כַּמִּנְחָה׃ ס יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ טו נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל
מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי
יְהוָה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה

ל׳. ג׳ מ״ל ב׳ · ל׳ וקדמא לא יבדיל · ל׳ כתיב ה״א · ד׳. ל׳ וא׳ את השני · כולהון כ״כ במ״ג. ב׳ הס׳ · ג׳ · ב׳ בענין. ב׳ · ב׳ מ״ל · ט׳ כתיב ה׳ · ל׳ כתר · ג׳ ר״פ בטעם

לקדם יי חד לחטאתא וחד לעלתא : ח וייתי יתהון לות כהנא ויקרב ית דלחטאתא קדמיתא וימלוק ית רישיה מקביל קדליה ולא יפריש : ט וידי מדמא דחטאתא על כותל מדבחא ודישתאר בדמא יתמצי ליסודא דמדבחא חטאתא הוא : י וית תניגא יעביד עלתא כדחזי ויכפר עלוהי כהנא מחובתיה דחב וישתביק ליה : יא ואם לא תדביק ידיה לתרתין שפנינין או לתרין בני יונה וייתי ית קורבניה דחב חד מן עסרא בתלת סאין סולתא לחטאתא לא ישוי עלה משחא ולא יתן עלה לבונתא ארי חטאתא היא : יב וייתינה לות כהנא ויקמוץ כהנא מנה מלי קומציה ית אדכרתה ויסק למדבחא על קורבניא דיי חטאתא היא : יג ויכפר עלוהי כהנא על חובתיה דחב מחדא מאלין וישתביק ליה ותהי לכהנא כמנחתא : יד ומליל יי עם משה למימר : טו אינש ארי ישקר שקר ויחוב בשלו מקודשיא דיי וייתי ית אשמיה קדם יי

להרע. נשבע להרע ולא ימיר. כאשר זממתי: ראשונה ג׳ מ״ל וסימן; והקריב את אשר לחטאת ראשונה. ושלמתי ראשונה משנת עונם. ויד השרים והסגנים היתה במעל. אנ״ך: ומלק ב׳ וסי׳ את ראשו והקטיר. ממול ערפו ולא יבדיל: חטאת הוא ד׳ נמסר בסדר ואתה תצוה: האפה ב׳ חס׳ וסימן ואם לא תשיג. זה קרבן אהרן: ולא יתן ג׳ נמסר בסדר בא: והביאה ב׳ מפיק היא וסי׳ והביאה אל הכהן וקמץ הכהן. אל בני אהרן: מלוא ב׳ מ״ל וסי׳ מלוא קמצו דואם לא תשיג ידו מלוא הספל מים. וא׳ מלו הקנת חסר א׳ ושארא מלא כתיב: נפש ג׳ ר״פ ובטעם וסי׳ נפש כי תמעל מעל. נפש כי תחטא ומעלה מעל. נפש אשר תגע בו:

תולדות אהרן וסקריב את . פסחים נט הוריות יג זבחים ל : ומלק . זבחים כח חולין יט : והזה מדם . זבחים סד : והנשאר . שם ל נב סד מעילה ח : ואת השני . פסחים נט הוריות יג זבחים ל חולין כא כב : וכפר . כריתות כו : מחטאתו . מנחות קא כריתות כז : ואם לא . הוריות ט : לא ישים . סוטה טו זבחים סג מנחות ד כג נט ס קח : וכפר עליו . הוריות ט מנחות קא כריתות כז : והיתה לכהן . מנחות עג (סוטה יט) : נפש כי . תמורה ג לג כריתות יח מעילה טו יח יט : ומעלה . פסחים לג זבחים מה :

רמבן

עליו את כל עונות בני ישראל אבל לא אמר כאן וסמך ידו בעבור שפירש בכל החטאות למעלה שהם טעונים סמיכה וכן בקרבנות הנדבה ולא פירש הוידוי למעלה בשאר החטאות ועל דרך הפשט יראה שאמר בכאן והתודה בעבור כי שבועת העדות יביאו קרבן על הזדון וכן בשבועת הפקדון הזכיר והתודו את חטאתם אשר עשו אבל בחטאת השגגה לא יזכיר וידוי אבל על דעת רבותינו והתודה אשר חטא עליה על כל הנזכרים בפרשה אף טומאת מקדש וקדשיו ושבועת ביטוי שהן בשוגג ושאר כל חטאות למדנו מכאן אם הזכיר הוידוי בכאן מפני ששבועת העדות ושבועת בימוי אין בזדון כרת והצריכו וידוי וכ"ש למעלה בחטאות קבועות שיתודה על חייבי כריתות ורבותינו אמרו כי והתודה את אשר חטא עליה כלל לכל חטאות שטעונה וידוי והכתוב בפרשת נשא ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו לרבות כל האשמות כך מפורש בספרי ושם דרשו ואשמה הנפש ההיא והתודו שון אב לכל המתים שיטענו וידוי :

(יא) ואם לא תגיע ידו די שה . הקל הכתוב על החוטא באלו לפטור קרבן עולה ויורד ויתכן שהטעם בשבועות מפני שאינן חייבי כריתות ובטומאת מקדש וקדשיו מפני שהוא טועה בדבר מצוה כי הכהן האוכל קדשים והבא למקדש להשתחוות או להקריב קרבן עוסק הוא במצוה ודעתו לשמים ולפיכך אע"פ שחטא בהעלמת הטומאה ריבה לו הכתוב כפרות ואמר ר"א כי טעם אחד לעולה שיקרב על המזבח כנגד האמורין בחטאת הבהמה ויפה פירש :

(טו) והביא את אשמו לה' עד סוף כל הפרשה . נקרא הקרבן הזה אשם כמו שאמר בשקל הקדש לאשם אבל והביא את אשמו לה' האמור למעלה בקרבן עולה ויורד טעמו והביא את קרבנו לה' כי הקרבן ההוא חטאת הוא כמו שאמר כשבה או שעירת עזים לחטאת ולא נתברר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת ושם האחד אשם וכולן יבאו על חטא ולא נוכל לומר בעבור שהחטאת נקבה כי יש חטאת זכר שעירים ופרים ואין לומר שיהא
מפני

אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף־שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם׃
טז וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ׃ פ
יז וְאִם־נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֺת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃
יח וְהֵבִיא אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׁגָג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ׃
יט אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַיהוָה׃ פ
כ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כא נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּיהוָה וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ־בִתְשׂוּמֶת יָד אוֹ בְגָזֵל אוֹ עָשַׁק אֶת־עֲמִיתוֹ׃
כב אוֹ־מָצָא אֲבֵדָה וְכִחֶשׁ בָּהּ וְנִשְׁבַּע עַל־שָׁקֶר עַל־אַחַת מִכֹּל אֲשֶׁר־

דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפֻרְסָנֵיהּ כְּסַף סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לַאֲשָׁמָא׃
טז וְיָת דְּחָב מִן קוּדְשָׁא יְשַׁלֵּם וְיָת חוּמְשֵׁיהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן יָתֵיהּ לְכַהֲנָא וְכַהֲנָא יְכַפֵּר עֲלוֹהִי בְּדִכְרָא דַּאֲשָׁמָא וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃
יז וְאִם אֱנָשׁ אֲרֵי יְחוּב וְיַעֲבֵיד חַד מִכָּל פִּקּוֹדַיָּא דַּיְיָ דְּלָא כַשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וְלָא יְדַע וְחָב וִיקַבֵּיל חוֹבֵיהּ׃
יח וְיַיְתֵי דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפוּרְסָנֵיהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת כַּהֲנָא וִיכַפֵּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל שָׁלוּתֵיהּ דְּאִשְׁתְּלֵי וְהוּא לָא יְדַע וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ׃
יט אֲשָׁמָא הוּא עַל חוֹבְתֵיהּ דְּהוּא חַב אֲשָׁמָא יְקָרֵיב קֳדָם יְיָ׃
כ וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
כא אֱנָשׁ אֲרֵי יְחוּב וִישַׁקַּר שְׁקַר קֳדָם יְיָ וִיכַדֵּיב בְּחַבְרֵיהּ בְּפוּקְדָנָא אוֹ בְשׁוּתָּפוּת יְדָא אוֹ בִגְזֵלָא אוֹ עֲשַׁק יָת חַבְרֵיהּ׃
כב אוֹ אַשְׁכַּח אֲבֵדְתָא וְכַדֵּיב בַּהּ וְאִשְׁתְּבַע עַל שִׁקְרָא עַל חֲדָא מִכֹּל

ג׳ חסר י׳ תניין
ג׳ מ״ל בלי אוסופי
י״א. ו״ז
ס׳ בטעם מאריכין בכפ׳
ב׳ חד מ״ל ב׳
ג׳ ר״פ בטעם
ג׳ ב׳ מלעיל וא׳ מלרע
י״ח פסוקים על על ומלה ביניהון

חמישתו ג׳ חסר יו״ד תניינא וסימן ואת אשר חטא מן הקדש. ואם גאל יגאלנה. והתודו את חטאתם. יוסף ג׳ מ״ל בלשון אוסופי וכל שום בר נש דכו׳ נמסר בסדר ויצא: ולא ידע י״א וסי׳ ולא ידע בשכבה. ושל אחריו. ולא ידע יעקב. ולא ידע אתו מאומה. ולא ידע ואשם. ולא ידע איש את קברתו. עד יפלח חץ כבדו. ותלהטהו מסביב ולא ידע קמא. ולא ידע כי רפאים שם. ולא ידע בפש מאד. גם שמש לא ראה: ונשא י״ז נמסר בס׳ אחרי: האפה ב׳ חסר וסי׳ ואם לא תשיג. זה קרבן אהרן: ולא יתן ג׳ נמסר בסדר בא: והביאה ב׳ מפיק ה״א וסימן והביאה אל הכהן. אל בני אהרן: מלוא ב׳ מלא וסי׳ מלוא קמצו דואם לא תשיג ידו. מלוא הספל מים. ואחד מלו הקנה חסר א׳ ושארא מלא כתיב: נפש ג׳ ר״פ ובטעם וסי׳ נפש כי תמעל מעל. נפש כי תחטא: אשם ב׳ חד מ״ל וסי׳ אשם.

תולדות אהרן איל תמים. כריתות י כב: את אשר. מציעא נה הוריות י כריתות כו: כאיל. זבחים מט: ואם נפש. כריתות יט כב: מכל מצות. הוריות ח זבחים מח כריתות יז כה: ולא ידע. נזיר כג קדושין פא הוריות ח כריתות יט: בערכך. זבחים מח: על שגגתו. כריתות יח: וכפר עליו. הוריות ז ח: והוא לא. כריתות כד: אשם הוא. שקלים ט זבחים יב קג תמורה יז יח: נפש כי תחטא. סוטה לג שבועות לד לה כריתות ט: מעל. כתובות מב קדושין נב ב״ק יב יג בתרא קכג זבחים קיד בכורות נג תמורה ח: וכחש בעמיתו. כתובות מב קיז מציעא מח נח שבועות לב לג: בפקדון. ב״ק קג מציעא מח: או מצא. כתובות מב ב״ק קג קה:

רשי

(ויקרא כב) ולא ישאו עליו חטא מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר אי מה להלן לא הזהיר אלא על האוכל אף כאן לא הזהיר אלא על האוכל תלמוד לומר תמעול מעל ריבה: קדשי ה׳. המיוחדים לשם יצאו קדשים קלים: איל. לשון קשה כמו (מלכים ב כד) ואת אילי הארץ אף כאן קשה בן שתי שנים: בערכך. כסף שקלים. שיהא שוה שתי סלעים: (טז) ואת אשר חטא מן הקדש ישלם. קרן וחומש להקדש (כריתות כו): (יז יח) ולא ידע ואשם. והביא. הענין הזה מדבר במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן לפניו וכסבור שתיהן היתר ואכל את האחת אמרו לו אחת של חלב היתה ולא ידע אם זו של חלב אכל הרי זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי חטא ואם יודע לו לאחר זמן יביא חטאת: ולא ידע ואשם ונשא עונו. רבי יוסי הגלילי אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא ידע על אחת כמה וכמה שיענש את מי שידע. ר׳ יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענות הוי אומר מדה טובה אם מדת פורענות מעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו מדה טובה המרובה היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביו׳ הכפורים עאכ״ו שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות. רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה עדים וגו׳ אם מתקיימת העדות בשנים למה פרט לך הכתוב ג׳ אלא להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כעוברי עבירה עאכ״ו שישלם שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה. ראב״ע אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה הרי הוא אומר למען יברכך וגו׳ קבע הכתוב ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא ידע אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה הימנו ומצאה העני ונתפרנס בה הרי הקב״ה קובע לו ברכה: (יח) בערכך לאשם. בערך האמור למעלה: אשר שגג והוא לא ידע. הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואחר כך נמצא ההורג הרי זה יהרג: (יט) אשם הוא אשם אשם. הראשון כולו קמוץ שהוא שם דבר והאחרון חציו קמוץ וחציו פתח שהוא לשון פעל וא״ת מקרא שלא לצורך הוא כבר נדרש הוא בת״כ: אשם הוא. להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל בן שתי שנים יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת״ל הוא: (כא) נפש כי תחטא. אמר רבי עקיבא מה תלמוד לומר ומעלה מעל בה׳ לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקיד אצל חבירו ואינו רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם: בתשומת יד. ששם בידו ממון להתעסק או במלוה: או בגזל. שגזל מידו כלום: או עשק. הוא שכר שכיר: (כב) וכחש בה. שכפר על

אבן עזרא

תוספת חמישתו וזה הוא אשם בשגגה בתחלה ואחר כך ידע: (יז) ואם נפש כי תחטא. ועשה אחת ממצות לא תעשה ולא ידע אם הוא אסור יביא איל ודעת רבים שזה אשם תלוי לא ידע אם עשה אם לא עשה והחטאת שבתחלה לא ידע ואחר כן ידע והנה החטאת שלא ידע שהוא אסור על שהודע והאשם ידע שהוא אסור ושכח ואחר כן נזכר או אשם תלוי: (יט) אשם אשם לה׳. הוא פירושו אשם הוא: (כ) ומעלה מעל בה׳. שעבר על מצות לא תעשה מדבר שהוא בינו ובין אדם: (כא) או בתשומת יד. שותפות ששם ידו עמו: בגזל. בחזקה כמו ויגזול את החנית: עשק. בסתר. ועמיתו רעהו. ויתכן שהוא בעומתו. וה״א בהנה נוסף: (כב) ונשבע על שקר. פירושו או נשבע על ממון שיבקש אדם ממנו

בעל הטורים בס׳ וכחש בעמיתו. הוא׳ וכחש בין בס׳ בין בעמיתו שמכחש בדבר שאינו יודע בו אלא הקב״ה ומכיוו:

ספורנו

לכהנים כי אכילת הכהנים תועיל בהם לכפרת החוטאים: ה (יז) ואשם ונשא עונו. כבר קבלו ז״ל (יומא פרק י״ח) שזה מדבר באשם תלוי שאינו יודע אם חטא ואם לאו ועל זה אמר ונשא עונו כפי הראוי לו אם חטא בשוגג או לא נפל בחטא אבל היה עונו שלא נזהר עד שנפל בספקו כפי עונו ישא העונש: (יט) אשם הוא. אע״פ שלפעמים יובא זה הקרבן והוא לא נכשל באותו החטא לא יחשוב החושב שמכניס בזה חולין לעזרה כי אמנם הוא קרבן אשם עכ״פ אף על פי שלא נכשל באותו החטא שנפל

רמבן

מפני תומר החטא כי הנה המצורע מביא שני קרבנות שם האחד חטאת והשני אשם. והנראה בעיני כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר הענשו יתחייב להיות שמם נאבד בו מלשון האשימם אלהים ויאשמו נאות מדבר ובן תאשם שומרון כי מרתה באלהיה. וכן אשמים נענשים. וחטאת מורה על דבר נטה בו מן הדרך מלשון אל השערה ולא יחטיא. והנה אשם גזלות ואשם שפחה חרופה בעבור שהם באים אף על המזיד יקרא קרבנם אשם וכן אשם הנזיר אבל אשם מעילות אע״פ שהוא בשוגג בעבור שהוא בקדשי ה׳ יקרא הקרבן אשם כי החטא הגדול יתחייב להיותו אשם בו כאשר יקרא מעילה. וענין המצורע בעבור שהמצורע חשוב כמת. והנה הוא כבר שמם בה ויקרא קרבנו הראשון אשם שיגין עלא מן השממה אשר הוא שמם בה. והשני חטאת שהוא מכפר שגגותיו. וטעם אשם תלוי מפני שבעליו סבור שאין עליו עונש כי לא ידע

יעשה האדם לחטא בהנה׃
כג והיה כי־יחטא ואשם והשיב
את־הגזלה אשר גזל או את־ ב' קמץ
העשק אשר עשק או את־
הפקדון אשר הפקד אתו או את־ ב' כתרי ליסני
האבדה אשר מצא׃ מפטיר כד או
מכל אשר־ישבע עליו לשקר
ושלם אתו בראשו וחמשתיו ג'. ט"ו. וחסר
יסף עליו לאשר הוא לו יתננו ב'
ביום אשמתו׃ כה ואת־אשמו
יביא ליהוה איל תמים מן־הצאן
בערכך לאשם אל־הכהן׃
כו וכפר עליו הכהן לפני יהוה
ונסלח לו על־אחת מכל אשר־
יעשה לאשמה בה׃ פ פ פ

קדמה על אחת מכל אשר יעשה האדם תניין על אחת מכל אשר יעשה לאשמה:

קי"א רעואל סימן. ציוה סימן

דיעביד אנשא למיחב בהן׃ כג ויהי ארי יחטי ויחוב ויתיב ית גזלא דגזל או ית עושקא דעשק או ית פוקדנא דאתפקיד לותיה או ית אבדתא דאשכח׃ כד או מכולא דאשתבע עלוהי לשיקרא וישלם יתיה ברישיה וחומשיה יוסף עלוהי לדהוא דיליה יתנניה ביומא דחובתיה׃ כה וית אשמיה ייתי קדם יי דכר שלים מן ענא בפורסניה לאשמא לות כהנא׃ כו ויכפר עלוהי כהנא קדם יי וישתביק ליה על חדא מכל דיעביד למיחב בה׃
פ פ פ

רשי

על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר לכפירת ממון: (כג) כי יחטא ואשם. (שבועות לב) כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהודות כי יחטא ואשם: (כד) בראשו. הוא הקרן ראש הממון: וחמשתיו. רבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת שאם כפר בה ונשבע והוד' חוזר ומביא חומש על אותו חומש וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע בו בפחות מפרוטה: לאשר הוא לו. (ב"ק קג) למי שהממון שלו:

בעל הטורים

לאשר ב' במסרה. לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו ואידך לאשר עמל בו יתננו חלקו והיינו כדתנן הגוזל את חבירו ונשבע לו אפי' שוה פרוטה יוליכנו אחריו אפי' למדי:

תולדות אהרן והיה כי. מציעא מח: והשיב את: ב"ק סו סז לד לה קד קיב מכות יז חולין קמא תמורה ו: או מכל. מציעא מח: בראשו. ב"ק סה: וחמשתיו. שם קח מנחות עז: לאשר הוא. ב"ק קג מציעא מג: ואת אשמו. ב"ק סה ערכין ד: בערכך. זבחים מח פיום כב:

אבן עזרא

ממנו והעד או מכל אשר ישבע עליו לשקר: (כג) בראשו. בעצמו או מה שהוא שוה: וחמשתיו. מיעוט רבים שנים והנה הם שני חמישיות ועוד אפרשנו: ביום אשמתו. טעמו ביום שובו מאשמתו יביא איל: (כה) בערכך. כראשון והוסיף חומשים בעבור שזה האשם הוא בזדון ודברי יחיד הם שגם זה האשם תלוי: לאשמה בה. שם מהבנין הקל תחת שם הפועל:

ויאשמו אשום בתרא מ"ל. בראשו. ט"ו וסימן ושלם אתו בראשו דין. בראשו נגעו. והשיב את אשמו. דמו בראשו ואנחנו נקיים. ואת רעת נבל. וכובע ישועה בראשו. ישם ויניד בראשו. ובריתי אשר הפר דיחזקאל. ותבוא חרב ותקחהו ואתה תשמע השמים דמלכים קדמא וחברו דד"ה. ישוב עמלו בראשו. דמו בראשו יהיה דיחזקאל. החכם עיניו בראשו. ואשר נתן כתר. יתננו ב' וסימן ביום אשמתו. ולאדם שלא עמל:

רמבן

נודע שחטא מפני זה החמיר עליו הכתוב בספקו יותר מודאי והצריכו איל בכסף שקלים ואלו נודע חטאו היה מביא חטאת בת דנקא וקראו אשם לאמר שהוא בשני סלעים כאשמות החמורים לרמוז לו שאם יהיה נקל בעיניו ולא יביא כפרתו והיה שמם בעונו וזה טעם אשם הוא אשום אשם לה' יאמר כי הקרבן הזה ואעפ"י שהוא בא על הספק אשם הוא כי אשום אשם לה' היודע כל תעלומות ואם אולי חטא לו יענישנו. וכן מה שאמר למעלה והביא את אשמו בעבור כי מן הנזכרים מזידין כגון שבועת העדות יזכיר בו אשם והוא חטאת. ועל דרך האמת עוד הקרבן הבא נקבה על חטא יקרא חטאת והזכר יקרא אשם השעירים והפרים יקראו גם כן חטאת בעבור שהם לחטאת:

ספורנו

שנפל בו הספק והטעם הוא כי אשום אשם לה' כשלא נזהר בדבר של שאלה בספק: (כג) והשיב את הגזלה. ואת אשמו יביא. שאין הקרבן מכפר אלא אם כן פיים את הניזק קודם הבאת הקרבן כאמרם ז"ל (שם) הביא את אשמו עד שלא הביא גזלו לא יצא:

פרשת כלי יקר ויקרא

ויקרא אל משה וגו'. אל"ף של ויקרא קטנה כאלו נאמר ויקר וטעמו של דבר להשוות נבואת משה אל נבואת בלעם שנאמר בו לשון ויקר כמ"ש ולא קם בישראל כמשה עוד אבל באומות קם ומנו בלעם ואין הפי' שיהיה בעולם שוה למשה בנבואה חלילה אלא כך פי' שמשה השיג יותר ממה שהיה ראוי להשיג עפ"י הכנתו כמ"ש אשר ידעו ה' אשר ידע את ה' לא נאמר אלא לומר לך שהוא מצד הכנתו לא ידע את ה' על זה האופן כ"א ה' ידעו ונתן לו תוספת שפע בישראל ר"ל בזכות ישראל וכל שאר נביאי ישראל כל אחד לא השיג יותר מכדי הכנתו אבל באומות העולם קם אחר לכבודן של ישראל שהשיג יותר ממה שהיה ראוי להשיג על פי הכנתו. והנה מהידוע שכל מה שהנביא משיג את הראוי לו על פי הכנתו אותה נבואה דבוקה בו בעצם והעצמות קנין דבק לא יפרד ממנו אבל כל מה שמשיג יותר מכדי הכנתו זהו אצלו במקרה ולא בעצם ורק מאת אלהים היא ע"כ נאמר לשון ויקר במשה ובבלעם להורות שהיו שוים בזה במה שהיתה בשניהם השגה מקרית נוסף על הראוי להם מצד עצמותם. ובזה מיושב מה שפירש"י ויקר לשון עראי ולשון טומאה והיה די באחד מהם ליתן הבדל בין ויקר לויקרא. אלא לפי שרש"י סובר גם כן שנבואת משה היתה במקרה ולא בעצם מצד הכנתו ולפי זה קשה לו למה לא נכתב ויקר בלא אל"ף כלל. ע"כ בא כמתרץ ולומר לפי שלשון ויקר משמע לשון עראי דהיינו המקרה ומשמע גם לשון טומאה וזה אינו שייך כלל כלפי משה חלילה לכך נכתבה האל"ף אצל משה להוציאו מן לשון מקרה של טומאה ומ"מ נכתבה האל"ף זעירא לקרות ויקר להורות שגם נבואת משה היתה עראי ובמקרה מצד היותה נוסף על הכנתו כאמור ואיפכא ליכא למימר כלל. ויכול להיות שזהו דעת המדרש כדמסיק בילקוט בפסוק זה וז"ל יכול לצורך עצמו דבר ה' עם משה ת"ל לאמר לצורך ישראל דבר עמו ולא לצורך עצמו. ומדרש זה מחוסר ביאור כי איך יעלה על הדעת לומר שדבור של כל המצות יהיה לצורך משה בלבד וכי הוא בלבד שמע אנכי ולא יהיה לך. אלא ודאי שבמעלות הנבואה הוא מדבר שזכה משה לויקר והיינו לנבואה מקרית שנתוספה לו יתר מכדי הכנתו שדבר ה' אתו פנים אל פנים בזכות ישראל ולא בעבור עצמותו וז"ש לצורך ישראל דבר עמו לגרמם זכה להוספה זו ולא לצורך עצמותו כמ"ש ולא קם נביא עוד בישראל בי"ת משמש לשון בעבור ולפיכך כשחטאו ישראל נאמר למשה לך רד מגדולתך והיינו מתוספת שפע זה שניתן לו בעבור ישראל ואחר המחילה הוצרך לפרש שחזר משה לקדמותו שנאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים ופי' זה דבר יקר. ובילקוט מסיק למה מתחילין התינוקות ללמוד מן פרשת קרבנות מה הקרבנות טהורים אף התינוקות כן. וזה מבואר על דרך שמסיק בילקוט פרשת פנחס כבשים בני שנה שמכבשים עונות האדם ועושין אותו כתינוק בן שנה. בעבור זה האל"ף קטנה רמז שהקטנים יתחילו כאן ולימוד זה הוא בראש כאל"ף ראש לאותיות. ד"א אל"ף לשון לימוד כמו ואאלפך חכמה רמז שאין הלימוד מתקיים כ"א במי שמקטין את עצמו. וכן רמז שמשה זכה לקריאה זו לפי שהקטין את עצמו וברח מן השררה ואמר לא איש דברים אנכי כדמסיק בילקוט:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה'. התחיל בלשון יחיד וסיים בלשון רבים תקריבו קרבנכם ומה שפירש"י מלמד שב' מתנדבים עולה בשותפות אינו מספיק ליישב המקרא לחברו מראשו לסופו כי לא ידענו היכן הפסיק הענין ונ"ל שרצה להזהיר כל מקריבי קרבן לה' שלא יכשלו בשני דברים אשר בהם נכשלו קין והבל שהיו ראשונים בהקרבת קרבן. כי קין נכשל במה שהביא מן הפחות והגרוע והוא זרע פשתן והמביאים בנפשותם צריכין להביא נפש הבהמה תמורת נפשם ובדוחק התיר הקב"ה לעני להביא מנחה שאין בה נפש ומעלה עליו כאלו הקריב נפשו כמו שפירש"י על פסוק ונפש כי תקריב מנחה. והבל אף על פי שהביא מבכורות צאנו מ"מ לא טוב עשה שלא נתעורר אל הקרבן מעצמו ולא נזדרז למצוה זו מעצמו עד אחר שראה שהקריב קין קרבן אז נתקנא בו והבל הביא גם הוא להשוות עצמו אליו כמבואר למעלה פרשת בראשית. ע"כ אמר אדם כי יקריב מכם לשון יחיד לומר לך שהמקריב יהיה כאדם הראשון בקרבנו שהיה יחידי בעולם וכשם שמזה הצד היה ניצול מן הגזל שהיה יחידי והיה הכל שלו כך מזה הצד היה ניצול מן הדבר שנכשל בו הבל כי מצד שהיה יחידי בעולם ודאי נתעורר אל הקרבן מעצמו ולא מצד שראה אחרים עושין ועל זה אמר אדם כשיהיה כאדה"ר כי יקריב מכם שתהיה ההקרבה מכם ולא מזולתכם כי מכם ובכם יהא ההתעוררות אל המקריב.

זהו קרבן לה' כי ודאי אין כוונתו כי אם לשם ה'. לאפוקי מי שאינו נתעורר מעצמו זהו אינו מכם ואינו קרבן לה'. אינו מכם שהרי ההתעוררות באה לו מאחרים ולא מכם ממקריב הקרבן עצמו. ואינו קרבן לה' כי כל מה שהוא קנאת איש מרעהו אינו עושה כי אם להתהדר עצמו בפני הבריות ונמצא שאינו קרבן לשם ה' כי אם לשם הבריות. וז"ש שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת הי' לו במצחו לכך נזדמן לו שור בעל קרן אחת כי היה דומה אל האדם שהיה קרן אחד ר"ל שהיה יחידי בעולם ולא גזל משום אדם ולא נתעורר משום אדם כ"א מעצמו דהיינו מכם ע"כ עלה קרבנו לרצון נמצא שקרבן לה' הפסיק הענין. ואח"כ אמר מן הבהמה וגו' להוציא זרע פשתן אלא יעשה כהבל שהביא מבכורות צאנו. ומה שאמר תקריבו קרבנכם היינו מחלביהן החלק המובחר שאדם בוחר לעצמו הנקרא קרבנכם אותו תקריב לגבוה ונקט קרבנכם לשון רבים כפירש"י לומר שב' מקריבין בהמה. וי"א אדם כי יקריב מכם מגופו ממש ע"י צומות ורוח נשברה זהו קרבן לה' וחלק גבוה לבד. אמנם מה שאתם מקריבים מן הבהמה מן הבקר זהו קרבנכם כי אתם האוכלים מזבחי שלמיכם הכהנים והבעלים לכך נקט קרבנכם לשון רבים כי אינו חלק אלוה לבד:

אדם כי יקריב. פירש"י בקרבנות נדבה דבר הענין אדם למה נאמר מה אדם לא הקריב מן הגזל כו' עשה רש"י תחלה פירוש על כי יקריב ואחר כך על מלת אדם לפי שמתחלה לא קשה אדם למה נאמר שהרי יש לומר שבא למעט העו"ג שאין מקבלין מהם קרבן חובה. אבל עכשיו שנאמר כי יקריב המורה על שבקרבן נדבה הוא מדבר ואמרו רבותינו ז"ל איש איש לרבות העו"ג שנודרים נדרים ונדבות כישראל א"כ אדם למה נאמר אלא מה אדם לא הקריב מן הגזל ולשון מן הגזל צריך פירוש כי הל"ל לא הקריב דבר גזול ונראה שדעת רש"י הוא לפי שאין דרך העולם שילך ויגזול בהמה ויקריב אותה לגבוה כי אטו בשופטני עסקינן ומי פתי יסור לעשות עבירה כדי שיעשה בה מצוה שאין לו הנאה מן העבירה. אמנם זהו בנמצא שיגזול האדם ממון הרבה או יעשה עול בהרבה ממון וילך ויתן קצת מן אותו ממון הגזול לצדקה או לקרבן במזימות זו אשר חשב שבזה יהיה לו כופר על המותר שבידו וזהו לשון מן הגזל ולא כולו כדרך שדרשו מן הבהמה ולא כולה. ומצינו שפרשה זו תחלתה ואמצעיתה וסופה אזהרה על הגזל תחלתה אדם כי יקריב אמצעיתה והסיר את מראתו בנוצתה לפי שהעוף ניזון מן הגזל וסופה שנאמר והשיב את הגזילה לפי שהקרבן והגזל הם שני הפכים כי הקרבן מקרב השכינה והגזל מרחיקה שנאמר משוד עניים וגו' עתה אקום יאמר ה' וגו'. ועוד שהמקריב בהמתו כאלו הקריב נפשו כי ממונו של אדם כנפשו דמי כי בנפשו יביא לחמו וכמ"ש כי נפש הוא חובל וכתיב וקבע את קובעיהם נפש ומקלא נפש ככולו. אבל המקריב בהמה גזולה שלא עמל בה ולא חלה ידו בה איך תהיה תמורה לנפשו:

מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן. הנה מקום אתי למצוא דברי חפץ וטעם על כל חלוקי הקרבנות הבאים לכפרה כי כהן משוח וסנהדרין קרבנם פר וקרבן יחיד כשב או עז. ובעולה ויורד הדל מביא שתי תורים ובדלי דלות עשירית האיפה סולת לפי שכל חוטא ורב מרי דומה כאלו היה לו קרנים לנגח בהם או כלפי מעלה או לצדדין כי כל העבירות הם או בין אדם למקום ב"ה או בין אדם לחבירו. ועל ידי העבירות שבין אדם לחבירו נמשל האדם לאיל בעל קרנים מנגח צפונה ונגבה להזיק לחבירו או באורך ימים שבימין או בעושר וכבוד שבשמאל ע"כ הוא מביא איל תמורתו או כשב או עז כמ"ש והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו ר"ל איל זה אחר מן הראשון כי זה האדם קרני ראם קרניו בהם ינגח עמים ומן הדין היה חוטא ראוי לידון בהפסד נחות וכליל לאישים ובחמלת ה' עליו הוציאו מתוך ההפכה ולוקח איל אחר תמורתו ומטעם זה נאחז האיל בסבך בקרניו דוקא כי כך האדם ראוי להיות נאחז למיתה בשביל קרניו ונפדה משחת על ידי איל זה ברחמי הש"י ויהיה התמורה איל תחת איל. אמנם החוטא לשמים דומה כאלו היה לו קרן חזות בין עיניו העולה בשיווי כלפי מעלה כאלו הוא רוצה לנגח כלפי מעלה כביכול ועל דרך שפירש"י פרשת לך לך על שמחבר. ולכך אמרו רבותינו ז"ל שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת הי' לו במצחו מנא להם לרבותינו ז"ל לומר כן אם מפני שנאמר מקרן חסר שמא הקרן היה באחד מן הצדדים ובמצחו מנא לן אלא ודאי לפי שאדם הראשון היה יחידי בעולם ולא חטא לשום בריה בלתי לה' לבדו על כן היה אדם דומה לצורת פר שיש לו קרן אחת במצחו כי משם הוא העולה כלפי מעלה כי כך עשה הוא מעשה בהמה וחשב להיות כאלהים יודעי טוב ורע והיינו נגיחה כלפי מעלה ע"כ הוצרך להביא תמורתו פר בעל קרן א' ונזדמן לו כך לפי שעה כדי שתהיה התמורה דומה מכל צד אל צורת החוטא ורב מרי. ואולי שמטעם זה נזדמן לו פר שקרנותיו קודמים לפרסותיו כי הפרסות סמוכות לארץ ודרך הבהמה להזיק גם ברגל ולקלקל האדמה כך אדם גרם בחטאו קלקול האדמה שנאמר ארורה האדמה בעבורך אמנם קלקול האדמה נמשך מן חטא הקרן שקדם לו ע"כ נזדמן לו פר שקרנו קדם לפרסותיו ולהורות נתן בלבו שכל הדינין הללו היו ראוין אל החוטא ועל ידי זה יבא האדם לידי רוח נשברה כי זהו התכלית הנרצה מן זבחי אלהים וכמ"ש הנה שמוע מזבח טוב שפירשו המפרשים שעיקר הטוב הנמשך מן הזבח הוא שמוע בקול ה' כי לא נוה ה' על דברי עולה וזבח בעצם ולאפונה כ"א בעבור הנמשך מהם והוא לשמוע בקול ה'. ועל זה נאמר אמרתי להוללים אל תהולו ולרשעים אל תרימו קרן אל תרימו למרום קרנכם מתחלה קרן ואח"כ קרנכם שנים במשמע לפי שמתחלה מזהירם על החטא החמור ביותר המרים קרן אחד כלפי מעלה למרוד בהקב"ה ואח"כ מזהירם שלא יחטאו איש לחבירו בב' קרנים הפונים לימין ולשמאל לכך אמר תרימו למרום כפל ושניהם לשון הרמה כי כך דרך הבהמה להרים קצת קרניה בשעת נגיחה ואף על פי שלדורות בא הציווי שאפילו על החטא שבין אדם למקום הביא בהמה בעלת ב' קרנים היינו אחר מ"ת שנעשו כל ישראל ערבים זה בעד זה והחוטא לשמים גורם השחתת זולתו כמו עכן שחטא לבדו וגרם נפילה לכל ישראל ויותר שייכה נגיחה בבריות ועושה בהם רושם ממה שיעשה כלפי מעלה כי אם רבו פשעיו מה יעשה לו יתברך אבל אדם הראשון שהיה יחידי ואדם אחר אין לקבל ממנו נזק על כן הוצרך להביא בעלת קרן אחת אף על פי שאין נגיחה שייכה כלפי מעלה. ולפי שכל הגדול מחבירו ביותר נגיחתו עשה רושם וקשה למצוא תרופה למכתו כי רבה היא ע"כ באו חילוקים אלו במקריבי קרבן כי הכהן המשיח והסנהדרין נגיחתם עושה רושם גדול הן באמונות אלהיות הן בזולתם ע"כ קרבנם פר שנגיחתו גדולה ומסוכנת יותר מן נגיחת כשב או עז אבל שאר יחיד אין נגיחתו כל כך גדולה על כן קרבנו כבש או עז או איל ודוקא בשעיר אשר יענה עזות וסומך על כי כביר מצאה ידו וכי רב חילו מנגח צפונה ונגבה לא ישוב מפני כל. אבל העני כי אזלת יד כחו ע"כ אין נגיחתו כל כך גדולה ודומה לעוף המכה בכנפיו לימין ולשמאל על דרך שמחבר שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקב"ה על כן קרבנו תורים ובני יונה כי הוא בעצמו מן הנרדפים כמו התורים ואף על פי כן הוא מתה בזולתו כמ"ש ורדף אתם קול עלה נדף כי העלה עצמו נדף מן הרוח המכה בו ואעפ"כ הוא רודף ומכה בזולתו כמו שיתבאר במקומו ולפי שהכנפים מקום החטא ע"כ נאמר ושסע אותו בכנפיו. ובדלי דלות החשוב כמת כאלו אין בו נפש החיוני ע"כ קרבנו עשירית האיפה סלת מן הצמחים שאין בהם רוח חיוני כלל:

אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו. טעם לדבר שהעולה באה זכר והחטאת נקבה ושלמים בין זכר בין נקבה לפי שהעולה על רוחכם היא באה דהיינו על חטא ההרהור כמו שנאמר והעלה עולות מספר כלם כי אמר אולי חטאו בני וברכו את האלהים בלבבם והחטאת בא על חטא המעשה נמצא שהמהרהר בעבירה ולא יצאה מחשבתו אל הפועל ודאי גבור בארץ יהיה כי כאיש גבורתו לכבוש את יצרו כי לא יצאה המחשבה אל החוץ לעשות זר מעשהו ע"כ קרבנו זכר. אבל החוטא גם במעשה תשש כחו כנקבה כי לא היה יכול לעמוד כנגד יצרו ע"כ קרבנו נקבה כיוצא בו. ולפי שבין כך העולה והחטאת באים על החטא אשר מקורו מן הלב כי לב הותל הטהו והרשעים ברשות לבם אשר מקומו בצד שמאל ע"כ שחיטתן בצפון. אבל השלמים אשר בלי עון ירוצון שחיטתן בכל מקום בעזרה ואין חילוק אצלם בין זכר לנקבה. ועוד שהעולה באה על חטא ההרהור הנתלה בכח השכל שבאדם הנמשל לזכר כי השכל עיקר הבית וגבירו ע"כ קרבנו זכר ועולה כולה לגבוה כנגד רוח בני האדם העולה היא למעלה כך היא העולה על מוקדה כי טבע האש גם כן לעלות למעלה. אבל החטאת באה על חטא המעשה הנעשה ע"י כלי המעשה התלוים בחומר המתפעל כנקבה ע"כ קרבנו נקבה ועיקר החטא תלוי באברים מיוחדים ובראשם החלב והדם ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע כי על ידי רתיחת הדמים כל היום יתאוה תאוה לדברים האסורים כמ"ש כי תאוה נפשך וכתיב כי הדם הוא הנפש. וכן כשישמן ישורון ויצא מחלב עינמו וחלבמו סגרו פימו אז הוא מעותד ביותר אל החטא על כן מקריבין מן החטאת החלב והדם והבשר יאכל לכהנים דרך צדקה להאכיל לעניים משרתי אלהינו כי בחסד ואמת יכופר עון. והשלמים עושים שלום בעולם כי מקצתו למזבח ומקצתו לכהנים ומקצתו לבעלים וכולם אוכלים על שלחן אחד וזה מורה על השלום שבין כלם כי אין בו צד חטא הגורם ריב לה' עם עמו. ויש חילוק בין חטאת לעולה כי החטאת אינה באה כ"א על השוגג דהיינו מה שהאדם עושה בלא רצון והעולה מכפר על ההרהור המזידי דהיינו ברצון דרך משל המהרהר באשה ויודע שאסור להרהר בה אך שלבו אנסיה. על כן נאמר יקריב אותו לרצונו לפני ה' שמכפר אפי' על הרצון כאמור ומן יתור אותו יש מפרשים שמעלה עליו הכתוב כאלו הקריב א"ע לפני ה':

וסמך ידו על ראש העולה. ידו אחת במשמע ובשעיר המשתלח כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו. והרמב"ן פירש שגם סמיכת העולה היתה בב' ידיו. ומה אעשה כי ידו אחת במשמע. והקרוב אלי לומר בזה לפי שכל חטא הרהור הוא בלא מעשה אבל כל חטא המעשה אינו בלא הרהור הקודם למעשה כי זולת זה אינו מתכוין לעבירה כלל ואונס הוא ולא שוגג. ע"כ בעולה הבאה על ההרהור לבד די בסמיכת יד אחת ליתן שמץ ודופי של חטא ההרהור שלו על הבהמה אבל שעיר המשתלח אשר נשא עליו כל עונות בני ישראל חטא ההרהור והמעשה סמך אהרן ב' ידיו עליו ליתן עליו שמץ ודופי של ב' מיני עון אלו וכן מצינו בפרשת פנחס ביהושע שהקב"ה אמר למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו אחת במשמע ובמעשה נאמר ויסמוך את ידיו עליו ב' במשמע וכן כאן נאמר בצווי וסמך ידו ובמעשה כתיב וסמך אהרן את שתי ידיו וכן בפרשת פנחס נסמכה פרשת עולת תמיד על סמיכות יהושע אלא לומר לך כמו שקרבנות תמידין נושאים עליהם אשמת העם כי תמיד של שחרית מכפר על עבירות של הלילה ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום וזהו טעם הסמיכה ליתן שמץ ודופי של כל ישראל על הקרבן. כך ראשי ישראל הם קרבן אשם על העם כמו שלמדו רז"ל מן פסוק ואשמם בראשיכם שאשמת העם תלוי בראשיהם וזהו טעם סמיכות יד על יהושע לומר הרי את אשמת העם התלוי בכם בין חטא המעשה בין חטא ההרהור וזה דווקא לאיש אשר רוח בו כיהושע שיודע להלוך נגד רוח של כל אחד ואחד כי בידו לראות ברה"ק שעליו את כל העולה על רוחו של כל אחד ואחד ובזמן שרואה בו שנמשך בקרבו רוח עועים לא ברוח ה' אז עליו מוטל להשיבו מדרכו ולהוכיחו ולייסרו ואם אינו מוכיחו אז העון תלוי בו אבל איש אשר אין רוח בו ואינו יכול להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד אינו נתפש על חטא ההרהור של חבירו כי הנסתרות לה' אלהינו ואין אתנו יודע עד מה יגיע רוחו ומחשבתו של חבירו. לכך נאמר קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו שיוכל להלוך ברה"ק שעליו כנגד רוחו של כל אחד ויודע גם מטמונים שלהם לפיכך דין הוא שישא עליו עון העם גם העולה על רוחם ועל זה קאי מה שאמר וסמכת את ידך עליו דאל"כ מה ענין אשר רוח בו אל וסמכת ידך אלא ודאי שהא בהא תליא ולא הוצרך הקב"ה לצוות לו שיסמוך עליו גם יד שניה כדי ליתן עליו גם שמץ ודופי חטא המעשה של העם כי פשוט הוא שאם בידו להשיב רבים מעון חטא המעשה ואינו עושה פשיטא שהוא חטא רבים ישא ומזה למד משה שבשעת סמיכה

סמך

סמך ב' ידיו עליו להסמיך עליו אשמת העם בין שיחטאו בהוראה בין יחטאו במעשה והרי הוא ממש דוגמת הקרבן הנסמך הנושא עליו אשמת העם וכל ישראל נקיים וזה פירוש יקר. ומ"מ ונרצה לו לכפר עליו פשוטו שסמיכה זו עיקר הכפרה ע"י שנותן אשמתו על הבהמה. ועל צד הרמז נוכל לומר וסמך ידו על ראש העולה כולל את כל העולה הן הבהמה היא העולה על מוקדה הן האדם הנסמך העולה לאיזו מעלה מן הטעם שנתבאר אך לפי גודל העונש שמטילין על הנסמך מי פתי יסור הנה לקבל הסמיכה כי אינה שוה בזה ע"כ אמר ונרצה לו שמסתמא יהיה מרוצה לקבלה כדי לכפר עליו כדמסיק בסנהדרין רב זירא הוי מיטמר מלסמכיה דאמר ר"א לעולם הוי אבל וקיים כי שמע להא דאמר ר"א אין האדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו כל עונותיו אמצי ליה נפשיה וזה דרש יקר:

לפני ה' וסמך. פירש"י אין סמיכה בבמה כי במה לשון גבוה ורז"ל אמרו כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו בנה במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. כי כל הבונה במה לעצמו רוחו גבוהה ונשא עליו כי כן מצינו בלשון רז"ל שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו ע"כ אינו לפני ה' מב' צדדים הן מצד שאין השכינה שרויה כ"א במקום שהענוה מצויה כמה שנאמר אשכון את דכא כמו שנתבאר למעלה סוף פרשת יתרו ובפרשת מקץ שם הגדול מורה על עלם הענוה ויתבאר בעז"ה ענין הבמה לקמן פרשת מטות על אמרז"ל כל הנודר כאלו בנה במה. הן מצד שאין השכינה שרויה כ"א במקום שכל ישראל באגודה אחת וכלם מתקבצים אל מקדש אחד ולא בזמן שכל אחד הולך ובונה במה לעצמו כמשל של הספינות שסמכו אל פסוק הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה ולפיכך אין הקרבן של הבמה מסיר העון מכל וכל ועל כן אין בו סמיכה:

ונתנו בני אהרן הכהן אש. אף עפ"י שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט כדי לערב אש של מעלה ושל מטה ולידון את החוטא בב' בתי דינין כדי לכפר על ההרהור במין העון אשר היה ראוי להיות נידון בב"ד של מעלה ועל ההרהור במין החטא אשר היה ראוי להיות נידון בב"ד של מטה. וזהו טעם סמכוני באשישות ב' מיני אשות כי חולת אהבה אני הם העונות חלי הנפש הנוגע באהבת הש"י ונרפא לו ע"י ב' אשות אלו:

ונפש כי תקריב קרבן מנחה. מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו. ומטעם זה נאמר בפרשת צו מצות תאכל והיינו לחם עוני ועני כי כל זה שייך אל העני הנכנע בטבע כעיסת המצה שאינה עולה. ועל דרך זה יתבאר סדר כל הקרבנות הללו וכל הקודם קודם בפסוק הוא קודם לבא לידי חטא כמ"ש וישמן ישורון ויבעט וכל מי שהוא גדול מחבירו בעושר או בכבוד יצרו גדול ממנו וראיה ממה שנאמר אשר נשיא יחטא כי לשון אשר מורה על הודאי לפי שנשיאותו מביאו לידי חטא שיצרו גדול מחבירו ע"כ הזכיר תחלה הבקר שמסתמא המקריבו עשיר הוא ואח"כ הזכיר צאן שדרכו של בינוני להביא צאן ואחר כך הזכיר קרבן עוף שדרכו של עני להביא עוף ואח"כ הזכיר המנחה המביא מי שהוא בדלי דלות ע"כ נאמר בבקר וקרבו וכרעיו ירחץ במים היינו קרבו של הקרבן אבל קרב איש ולב עמוק לא רוחץ ועוד טומאתו בו כי על הרוב העושר גרם הביעוט ומגואתו לא רוחץ אבל הבינוני הוא יותר טהור המחשבות על כן נאמר בו והקרב והכרעים ירחץ במים לכלול גם קרב איש המקריב שע"י הקרבן ישוב ונחם על הרעה ותוכו רצוף מי טהרה. אבל העני אשר ה' מחסהו הוא יותר טהור המחשבות מכולם נאמר בו והסיר את מוראתו בנוצתה והשליך אותה סרה והשלכה זו יותר טובה מן הרחיצה רמז שישליך מקרבו כל און ולב נכון יתחדש בקרבו ויפן מפני חדש יוציא. ובדלי דלות שהוא נכנע ביותר ותמיד עיניו נשואות אל ה' נאמר בו ונפש כי תקריב כי לא זו שמשליך מתוכו כל תוך ומרמה אלא כל נפשו הוא מקריב כליל לה' וכולו נעשה בריה חדשה לכך נאמר במנחה זו קודש קדשים מאשי ה' רצה לומר יותר מאשי ה' שהזכרו למעלה:

כל שאור וכל דבש לא תקטירו וגו' קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח. פירש"י שתי הלחם של עצרת באים מן השאור וביכורים מן הדבש. באור הדברים כי כל אדם יש לו תאוה לכל מדות העה"ז המכונים בדבש כי כמו שהדבש מתוק לחיך ורבויו מזיק כי כל חמדות העה"ז הם הכרחיים ורבויים מזיק וזאת העצה היעוצה שישתמש האדם במוכרחות והמותר יחרם. והשאור הוא דוגמא אל היצר הרע כמ"ש ר' אלכסנדרי בתפלתו רצוני לעשות רצונך אלא שאור שבעיסה מעכב. וב' אלו הכרחיים למציאת האדם כ"א לא ישתמש בצרכיו ההכרחיים המכונים בדבש ימות ולא יחיה ולא יהיו אבריו חזקים אף בריאים להטריח במצות ה'. ואלמלא היצר הרע לא היה האדם נושא אשה ולא בונה בית ונמצא העולם חרב. וב' אלו קודמים בזמן אל עסק התורה והמצות כי אם לא יאכל תחלה קמח אין תורה אבל עסק התורה ראשית במחשבה ובמעלה לפי שהשאור והדבש שהזכרנו אין בהם שלימות מצד עצמם לעלות לריח ניחוח לה' אך שהם ראשית והתחלה אל האדם שעל ידם הוא יכול לבא לידי שלימות הנפש. על כן נאמר כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה' כי מצד עצמם אין בהם שום צד שלימות אשר יעלה לריח ניחוח לה'. אך קרבן ראשית תקריבו אותם כדי להורות שהם ראשית והתחלה אל האדם להביאו לידי השלימות האמיתי אשר א"א להשיגו בלעדם. ומזה הטעם אין מקריבין מהם כ"א השאור לקרבן ראשית ביום מ"ת כי התורה כמו תבלין אל היצר הרע והיו ב' הלחם של עצרת מן החמץ כי התורה שנתנה בו רפאות תהי לשרך והבכורים באים מן הדבש כי בזמן שיתן אל ה' ראשית פרי אדמתו מכל מאכל אשר יאכל אז יאכל כל ימיו חולין שנעשו על טהרת הקודש כי זה הוראה שאכילתו על כוונה זו שהשלימות האמיתי הוא ראשון אצלו במחשבה וכן טעם הביכורים הוא לשבר תאותו כמו שיתבאר בעז"ה בפרשת כי תבא:

וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. כדי להמליך את הקב"ה על כל ההפכים הנראים בעולם וגרמו לרבים לצאת לאפיקורסות לומר מהתחלה אחת לא יצאו ב' הפכים והנה מלח יש בטעמו דבר והפכו כי יש בו כח האש והמימות ותולדות המים עד שאמרו חכמי הקבלה כנגד מדה"ד ומדת הרחמים ע"כ נקרא ברית אלהיך כי בהקרבה זו כורתים ברית עם ה' להשליטו על כל ההפכים. וכל המנחות חוץ משל כהן היו נאכלין לכהנים וזה הוא כמו צדקה שנמשלה למלח המעמיד ומקיים את הבשר כך מלח ממון חסר והצדקה שבקרבן גדולה מן הקרבן עצמו כמ"ש עשות משפט וצדקה נבחר לה' מזבח שז"א על כל קרבנך תקריב מלח שהמלח הוא העולה על כל הקרבנות ונבחר לה' מזבח ושמושו על כל קרבנך קאי גם על הבשר:

ונפש כי תחטא. מצינו ג' לשונות בחוטאים. כי אם אשר. ביחיד החוטא כתיב ונפש כי תחטא. וברבים החוטאים נאמר ואם כל עדת ישראל ישגו. ובנשיא כתיב אשר נשיא יחטא. ואמרו המפרשים דלשון כי מורה יותר על ודאות מן לשון אם. ולשון אשר מורה יותר על ודאות מן לשון כי. לפיכך בחטאת הרבים שהוא דבר שאינו מצוי שרבים יסכימו על החטא לכך נאמר אם כל עדת ישראל ישגו שהוא מורה על הספק וכן בכהן משיח נאמר אם הכהן המשיח יחטא כי רחוק הוא ובלתי שכיח שהכהן המשוח או רבים יחטאו. אבל סתם יחיד בנקל יבא לידי חטא ע"כ נאמר נפש כי תחטא. שלשון כי מורה על דבר שקרוב לודאי שיהיה כן. אבל הנשיא המתגאה לכל ראש ונוהג נשיאותו ברמה מתוך רום לבבו ודאי יבא לידי חטא לכך נאמר אשר נשיא יחטא כי לשון אשר מורה על דבר שודאי יהיה ואין בו ספק. וכן מצאתי בספר הזוהר ורבינו בחיי ובתולדות יצחק. וקשה לי על זה א"כ למה נאמר ואם נפש אחת תחטא למה הזכיר אצל היחיד פעם לשון אם ופעם לשון כי. וע"ק למה אמר נפש אחת כי באמרו נפש ידענו שהוא אחת ולא ב' ואם דרך הכתוב לומר נפש אחת א"כ למה אמר נפש כי תחטא ולא אמר אחת. ונ"ל שבנוהג שבעולם שכל יחיד החוטא בשגגה חוטא בדברים שהוא רואה רבים נכשלים ואינן נזהרים בדבר ההוא ע"כ הוא טועה לומר שלא יקרהו עון בדבר. ומיעוטא דמיעוטא הוא שיש לך אחו יחיד חוטא אף בדבר שאינו רואה רבים נכשלים בדבר ההוא והוא יחיד בדבר וזה דבר שאינו שכיח ודעתו חיצונית לכך נאמר אם נפש אחת תחטא ר"ל שיהיה החוטא נפש אחת לבד ולא יהיה לו דמיון וחבר בין הבריות זה דבר בלתי שכיח ע"כ נאמר בו לשון אם המורה על הספק כדרך שנאמר בכהן משוח ובסנהדרין אבל כשאמר נפש כי תחטא לא הזכיר לשון אחת לפי שזה מדבר ביחיד החוטא בדברים שרואה שרבים אינן נזהרים בו ע"כ הדבר שכיח וקרוב לודאי שגם הוא יכשל בו לכך נאמר בו לשון כי. וכדמות ראיה לזה מ"ש ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ ר"ל שהוא נבדל בחטא זה מן עם הארץ שאינו רואה אחרים עושים ועושה אבל אצל לשון כי לא נאמר מעם הארץ. ועל צד הרמז יש לומר שלכך נאמר בשגגה מעם הארץ לומר לך דווקא אצל עם הארץ נחשב לשגגה אבל שגגת ת"ח עולה זדון והוא רמז נכון. ומ"ש ואם נפש כי תחטא הזכיר אם כי לפי שזה מדבר באשם תלוי והזכיר בו לשון כי לפי שמדבר ביחיד הקרוב לודאי שיבוא לידי חטא. אמנם מצד עצם החטא הזכיר לשון אם כי חטא כזה אינו שכיח שיהיו לפניו ב' חתיכות אחת של שומן וכו'. ד"א לכך נאמר ואם נפש אחת תחטא לפי שמדבר ביחיד הפורש עצמו מן הצבור כמ"ש מעם הארץ. הוא פורש עצמו מעם הארץ ואינו יושב בתוך עמי הארץ כי הוא ירא פן ילמוד ממעשיהם ואינו בזה קרוב לודאי שלא יבא לידי חטא ע"כ נאמר לשון אם המורה על הספק:

ונסלח להם. מה שלא נאמר לשון סליחה בכהן המשיח כדרך שהזכיר לשון סליחה בקהל ונשיא ויחיד פי' הרמב"ן שלרוב מעלת הכהן לא יתכפר לגמרי כי מלאך ה' צבאות הוא וגדול עונו מנשוא עד שיתפלל ויתחנן לאלהיו. ומהרי"א כתב שמה שנאמר בחטאת הקהל ונסלח להם קאי על הכהן ועל הקהל וכוללם יחד לפי שהב' חטאו בדבר הוראה שהתירו האסור. ול"נ שלכך לא נאמר סליחה בכהן משוח לפי שכל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו ובכהן משוח נאמר אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם פירש"י שחטאו אשמת העם היא שהם תלוין בו לכפר עליהם נעשה מקולקל ויותר נכון לפרש לאשמת העם שהוא בכלל מחטיא הרבים כי ממנו יראו וכן יעשו בק"ו על כן לא נאמר בו ונסלח לו כי אעפ"י שהקרבן יספיק להסיר מעליו חטאו וסר עונו מ"מ נשאר עדיין רושם חטא הרבים התלוי בו ולזה אין סליחה. ואל תשיבני ממ"ש לשון סליחה בנשיא החוטא היינו לפי שאין למדין ממנו אחרים כלל ואדרבא תולין חטא בנשיאותו לומר שבעבור שנהג נשיאותו ברמה ע"כ בא לידי חטא כי הכל יודעין שגסות הרוח שבאדם מעבירו ע"ד קונו וא"כ אין למדין ממנו החטא ואדרבא שלמדין ממנו דרך התשובה כמ"ש אשר נשיא יחטא פירש"י אשרי הדור כו' ומ"ש לשון סליחה בפ' ואם כל עדת ישראל ישגו ממ"נ אם הפ' מדבר בעדה שלמה שחטאו כולם ממש אז אין כאן מחטיאי הרבים שהרי כולם חטאו כאחד. ואם הפ' מדבר בסנהדרין כמו שלמדו בגז"ש דעדה עדה א"כ העדה לא חטאו כלום כי כבר צוה להם הקב"ה שישמעו בקול מורים ואם המה חטאו ויורו המורים בטעות אלה הצאן מה עשו וא"כ אין כאן מחטיאי הרבים. ואם נפשך לומר שזה נקרא מחטיאי הרבים נוכל לומר שלכך מסיים ואמר חטאת הקהל היא לומר שאעפ"י שנאמר ונסלח להם מ"מ אין זה סליחה שהרי חטאת הקהל היא ואותו רושם נשאר קיים וכאילו אמר שהכל נסלח להם חוץ ממה שחטאת הקהל היא אותו חטא נשאר קיים וכל זה אזהרה גדולה למורי הוראות ולגדולי ישראל שיהיו נזהרים במעשיהם ביותר כי שגגת תלמוד עולה זדון כי מה שהוא עשה בשוגג גורם שממנו יראו וכן יעשו במזיד כי לא ידעו שבשגגה היה להם:

ולא

ולא ידע ואשם ונשא עונו. ר' יוסי אומר ענש הכתוב את מי שלא ידע קו"ח את מי שידע ר' יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מן אדם הראשון כו' היושב לו מן הפגולין והנותרות והמתענה ביום כפורים כו'. יש להתבונן למה נקט דווקא ג' אלה. ונראה לפי שאדם הראשון היה נכשל באכילה של איסור ע"כ אמר בהפכו הנזהר באכילה של איסור יש ג' מדריגות כי היושב לו מן הפגולין הוא שם כולל לכל אכילה של איסור כי פיגול הוא. ולא זו שאינו אוכל אכילה של איסור כאדם הראשון אלא אפילו מן המותר בפיו אינו אוכל כי אם המוכרחות ומתרחק מן הנותר ואינו אוכל שום מותרות יתר על המוכרחות כי הצדיק אוכל לשובע נפשו לקיום הגוף לבד ואח"כ אמר לא זו שאינו אוכל מותרות אלא אפילו מן המוכרחות הוא מתרחק לפעמים והוא המתענה ביום כפורים כדי לזקק חומרו בכור עוני עאכ"ו ומן האכילה תקים גם על שאר תשמישי האדם וצרכיו. ומה שסמך ר"י דבריו לפרשה זו נ"ל שבא לתרץ מה שנאמר אשם הוא אשם אשם לה' ג' אשמות אלו מה טיבם אלא שבא לומר שאם נאשם במה שאכל פיגול ק"ו שיאשם לאכול מותרות מן המותר בפיו וק"ו שלא יתענה ומכלל זה אתה למד להנזהר בשלשתן מה שכרו :

נפש כי תחטא ומעלה מעל בה'. כאן הקדים חטא למעילה ובגזל הקדש הקדים מעילה לחטא לפי שפרשה זו מדברת בכופר ממון חבירו ואחר כך נשבע לשקר והרי חטא לחבירו חטא אחד ולשמים חטאו כפול כי מצד הגזילה עבר על מצות ה' ואחר כך נשבע לשקר וז"ש נפש כי תחטא היינו בעמיתו ומעלה מעל בה' ב' מעילות כאמור ולשון מעילה שייך ביותר כלפי מעלה כמו שפירש"י אין מעילה אלא שינוי כו' כי טוב ה' לכל והוא לא כגמול ידו השיב לו והוא משנה ואינו עושה כמו שעשה לו אבל אצל ב"ו אין שייך לשון מעילה כי מה טובה הטיב לו בפקדון או בגזל. אבל בגזל הקדש מקדים מעילה כי מיד שאכל ונהנה מן ההקדש מעל בה' כי שלח ידו בשלחן גבוה וכפל המעילה לרבות ההנאה בלא אכילה כפירש"י ואחר כך אמר וחטאה כי חטא גם לאדם כי גזל חלק הכהנים כי מן הקדשים המה יקחו חלקם. ועל צד הרמז אמר נפש כי תחטא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו בפקדון כי בכל לילה האדם מפקיד רוחו ביד הקב"ה ואעפ"י שהנשמה חייבת להקב"ה כי ע"י השעת היא נרדפת עד חובה מ"מ אין הקב"ה מעכב פקדונו ומחזירו לו כעין שמתנה לו. וזה המכחש בפקדון חבירו אע"פ שאינו חייב לו לא כגמול ידו השיב להקב"ה ולפי זה הנפש החוטא בפקדון חבירו מועל בשליש דהיינו בה' אשר נוה לנו להחזיר פקדונו :

והיה כי יחטא ואשם. פירש"י כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה כו' כי כל חוטא לעולם לא ישים אשם נפשו ודרך איש ישר בעיניו כי הוא מורה לעצמו היתר בכל דרכיו לומר שזה חייב לו ממקום אחר לפי דמיונו או נדמה לו כי עשה לו איזו של ע"כ הוא מעכב פקדונו לפיכך ביום שישים אשם בנפשו ויכיר טעותיו וכי לא טוב עשה בעמיו ז"ש ואשם שיאשים את עצמו ומורה גם הוא יורה איסור לעצמו שיכיר בחטאיו ואז ודאי יתן אל לבו לשוב בתשובה והשיב את הגזלה אשר גזל לא שישלם דמי הגזילה אלא את אשר גזל בעינו ושלם אותו בראשו וגו' כי הקב"ה מוותר על שלו ואינו מקפיד אם יאחר זמן הבאת איל אשמו לה' על כן נוה לו להקדים תשלומו לאדם ליתן לו בראשם את כל שלו ואחר כך כי יביא אשמו על השבועה. והמפשיו יוסף עליו על שהיו מעותיו בטלים אצלו וענין החומש הוא לפי שהקדוש ברוך הוא נותן אל האדם זהב ורב פנינים כדי שיבזבז ויתן משלו לשם ה' לעניי עמו ואחז"ל הרוצה לבזבז אל יבזבז יותר מחומש שנאמר עשר אעשרנו לך ועשורא בתרא כעשורא קמא וזה האיש לא זו שלא בזבז ליתן מממונו חומש לצורך הקדש או לפרנסת חבירו אלא אדרבא גזל משל הקדש או משל חבירו על כן הדין נותן להעמיסו בתוספת חומש כי גזילת הקרן יכופר בהשבת הגזילה ומה שלא נתן החומש יכופר לו במה שיוסיף חומש :

הפטרת ויקרא בישעיה סימן מג

עַם־זוּ֙ יָצַ֣רְתִּי לִ֔י תְּהִלָּתִ֖י יְסַפֵּֽרוּ׃ וְלֹא־אֹתִ֥י קָרָ֖אתָ יַעֲקֹ֑ב כִּֽי־יָגַ֥עְתָּ בִּ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃ לֹא־הֵבֵ֤יאתָ לִּי֙ שֵׂ֣ה עֹלֹתֶ֔יךָ וּזְבָחֶ֖יךָ לֹ֣א כִבַּדְתָּ֑נִי לֹ֤א הֶעֱבַדְתִּ֙יךָ֙ בְּמִנְחָ֔ה וְלֹ֥א הוֹגַעְתִּ֖יךָ בִּלְבוֹנָֽה׃ לֹא־קָנִ֨יתָ לִּ֤י בַכֶּ֙סֶף֙ קָנֶ֔ה וְחֵ֥לֶב זְבָחֶ֖יךָ לֹ֣א הִרְוִיתָ֑נִי אַ֗ךְ הֶעֱבַדְתַּ֙נִי֙ בְּחַטֹּאותֶ֔יךָ הוֹגַעְתַּ֖נִי בַּעֲוֺנֹתֶֽיךָ׃ אָנֹכִ֨י אָנֹכִ֥י ה֛וּא מֹחֶ֥ה פְשָׁעֶ֖יךָ לְמַעֲנִ֑י וְחַטֹּאתֶ֖יךָ לֹ֥א אֶזְכֹּֽר׃ הַזְכִּירֵ֕נִי נִשָּׁפְטָ֖ה יָ֑חַד סַפֵּ֥ר אַתָּ֖ה לְמַ֥עַן תִּצְדָּֽק׃ אָבִ֥יךָ הָרִאשׁ֖וֹן חָטָ֑א וּמְלִיצֶ֖יךָ פָּ֥שְׁעוּ בִֽי׃ וַאֲחַלֵּ֖ל שָׂ֣רֵי קֹ֑דֶשׁ וְאֶתְּנָ֤ה לַחֵ֙רֶם֙ יַעֲקֹ֔ב וְיִשְׂרָאֵ֖ל לְגִדּוּפִֽים׃ וְעַתָּ֥ה שְׁמַ֖ע יַעֲקֹ֣ב עַבְדִּ֑י וְיִשְׂרָאֵ֖ל בָּחַ֥רְתִּי בֽוֹ׃ כֹּֽה־אָמַ֨ר יְהוָ֥ה עֹשֶׂ֛ךָ וְיֹצֶרְךָ֥ מִבֶּ֖טֶן יַעְזְרֶ֑ךָּ אַל־תִּירָא֙ עַבְדִּ֣י יַעֲקֹ֔ב וִישֻׁר֖וּן בָּחַ֥רְתִּי בֽוֹ׃ כִּ֤י אֶצָּק־מַ֙יִם֙ עַל־צָמֵ֔א וְנֹזְלִ֖ים עַל־יַבָּשָׁ֑ה אֶצֹּ֤ק רוּחִי֙ עַל־זַרְעֶ֔ךָ וּבִרְכָתִ֖י עַל־צֶאֱצָאֶֽיךָ׃ וְצָמְח֖וּ בְּבֵ֣ין חָצִ֑יר כַּעֲרָבִ֖ים עַל־יִבְלֵי־מָֽיִם׃ זֶ֤ה יֹאמַר֙ לַיהוָ֣ה אָ֔נִי וְזֶ֖ה יִקְרָ֣א בְשֵׁם־יַעֲקֹ֑ב וְזֶ֗ה יִכְתֹּ֤ב יָדוֹ֙ לַֽיהוָ֔ה וּבְשֵׁ֥ם יִשְׂרָאֵ֖ל יְכַנֶּֽה׃ כֹּֽה־אָמַ֨ר יְהוָ֧ה מֶֽלֶךְ־יִשְׂרָאֵ֛ל וְגֹאֲל֖וֹ יְהוָ֣ה צְבָא֑וֹת אֲנִ֤י רִאשׁוֹן֙ וַאֲנִ֣י אַחֲר֔וֹן וּמִבַּלְעָדַ֖י אֵ֥ין אֱלֹהִֽים׃ וּמִֽי־כָמ֣וֹנִי יִקְרָא֩ וְיַגִּידֶ֨הָ וְיַעְרְכֶ֜הָ לִ֗י מִשּׂוּמִ֛י עַם־עוֹלָ֖ם וְאֹתִיּ֛וֹת וַאֲשֶׁ֥ר תָּבֹ֖אנָה יַגִּ֥ידוּ לָֽמוֹ׃ אַֽל־תִּפְחֲדוּ֙ וְאַל־תִּרְה֔וּ הֲלֹ֥א מֵאָ֛ז הִשְׁמַעְתִּ֥יךָ וְהִגַּ֖דְתִּי וְאַתֶּ֣ם עֵדָ֑י הֲיֵ֤שׁ אֱל֙וֹהַּ֙ מִבַּלְעָדַ֔י וְאֵ֥ין צ֖וּר בַּל־יָדָֽעְתִּי׃ יֹֽצְרֵי־פֶ֤סֶל כֻּלָּם֙ תֹּ֔הוּ וַחֲמוּדֵיהֶ֖ם בַּל־יוֹעִ֑ילוּ וְעֵדֵיהֶ֣ם הֵׄ֗מָּׄהׄ בַּל־יִרְא֛וּ וּבַל־יֵדְע֖וּ לְמַ֥עַן יֵבֹֽשׁוּ׃ מִֽי־יָצַ֥ר אֵ֖ל וּפֶ֣סֶל נָסָ֑ךְ לְבִלְתִּ֖י הוֹעִֽיל׃ הֵ֤ן כָּל־חֲבֵרָיו֙ יֵבֹ֔שׁוּ וְחָרָשִׁ֥ים הֵ֖מָּה מֵאָדָ֑ם יִתְקַבְּצ֤וּ כֻלָּם֙ יַעֲמֹ֔דוּ יִפְחֲד֖וּ יֵבֹ֥שׁוּ יָֽחַד׃ חָרַ֤שׁ בַּרְזֶל֙ מַעֲצָ֔ד וּפָעַל֙ בַּפֶּחָ֔ם

נקוד על המה

פירוש המלות

תהלתי. חסר למען: קראת. בימי צרתך: כי. בעבודתך: וזבחיך. פירוש ובזבחיך: העבדתיך. הכרחתיך: הרויתני. הוא דרך משל: מחה. מוחק: ספר. סענותיך: ומליציך. סריך: עסך. תצדיק: כי אצק. כשם שאצוק מים וכו' כן אציק: אציל. עשב: כערבים. לשון ערבי נחל: יכנה. יכנה עצמו: יקרא. העוברות והעתידות: עם. מבריאת עולם: ואותיות. דברי מופת: תרהו. תתמו: יוצרי. האומנים שעושין פסל: נסך לשון יציקה: מעצד. כלי ברזל שחותכין בו: ובמקבות. בפטיש: כחו. בכל כחו: קו. קו המדה: יתארהו יגבלהו

ובמקבות יצרהו ויפעלהו בזרוע כחו גם־רעב ואין כח לא־
שתה מים וייעף: חרש עצים נטה קו יתארהו בשרד יעשהו
במקצעות ובמחוגה יתארהו ויעשהו כתבנית איש כתפארת
אדם לשבת בית: לכרת־לו ארזים ויקח תרזה ואלון ויאמץ־
לו בעצי־יער נטע ארן וגשם יגדל: והיה לאדם לבער ויקח
מהם ויחם אף־ישיק ואפה לחם אף־יפעל־אל וישתחו עשהו
פסל ויסגד־למו: חציו שרף במו־אש על־חציו בשר יאכל
יצלה צלי וישבע אף־יחם ויאמר האח חמותי ראיתי אור:
ושאריתו לאל עשה לפסלו יסגוד־לו וישתחו ויתפלל אליו
ויאמר הצילני כי אלי אתה: לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות
עיניהם מהשכיל לבתם: ולא־ישיב אל־לבו ולא דעת ולא־
תבונה לאמר חציו שרפתי במו־אש ואף אפיתי על־גחליו
לחם אצלה בשר ואכל ויתרו לתועבה אעשה לבול עץ
אסגוד: רעה אפר לב הותל הטהו ולא־יציל את־נפשו ולא
יאמר הלוא שקר בימיני: זכר־אלה יעקב וישראל כי עבדי־
אתה יצרתיך עבד־לי אתה ישראל לא תנשני: מחיתי כעב
פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי־
עשה יהוה הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל־עץ
בו כי־גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר:

נ"ן זעירא   יתיר ה

פירוש המלות

יגבלנא: סרד. מין לבע: במקלעות. כלי המחליק: ובמחוגה. קונפא"ס: תרזה. אילני סרק: יער. לבקא מהם הטוב: ארן. שם אילן: לבער. לשון הבערה: ישיק. יסיק התנור: יסגד. לשון יכרע: האח. לשון קריאת שמחה: לבול. לענף עץ: הוטל. כמו ואביכן התל: תנשני. תשכח ממני:

פרשת צו

רשי   אבן עזרא

ו א וידבר יהוה אל־משה
לאמר: ב צו את־
אהרן ואת־בניו לאמר זאת
תורת העלה הוא העלה על
מוקדה על־המזבח כל־
הלילה עד־הבקר ואש המזבח

מ"ס זעירא ל' ומ"ל

א ומליל יי עם משה
למימר: ב פקיד
ית אהרן וית בנוהי למימר
דא אוריתא דעלתא היא
עלתא דמתוקדא על
מדבחא כל ליליא עד צפרא
ואישתא דמדבחא תהי

רש"י (א) **צו** את אהרן. (ת"כ) אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות אמר ר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקו' שיש בו חסרון כים: זאת תורת העול'. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין איזה אם עלה ירד ואיזה אם עלה לא ירד שכל תורת לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולין שאם עלו לא ירדו (קדושין כט): היא העולה. (כדה מא זבחים פד ת"כ) למעט את

אבן עזרא (א) **היא** העולה. נקראת כן בעבור שהיא עולה כלה על המזבח ובכאן רמז שלא יעלה עולה בלילה רק היא תהיה על מוקדה כל הלילה. וה"א מוקדה נוסף או מוקד ומוקדה הם שני שמות: ואש המזבח תוקד בו. ולא הוזן ממנו מדו:

תולדות אהרן צו את אהרן. זוהר פקודי: זאת תורת. זבחים כז סח סט פד קג מנחות ז כו מע נדה מ (מגילה עב): היא העולה. יומא לג מה סנהדרין לד הוריות ג זבחים כז פג פד תמורה יד: כל הלילה. יומא כ מה זבחים פו: כל הלילה עד הבקר. מגילה כא חגיגה ו זבחים פו פו:

בעל הטורים צו את אהרן. מה כתיב לעיל מיניה לאשמה בה צו את אהרן לומר שיהיו זריזין בתורה ובמצות ששגגת תלמוד עולה זדון: מסמי' לאמרי' צו' אתי' ס"ת תורה צוה אותם שיתעסקו בתורה: זאת תורת העולה היא העולה. לומר כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה הקרבנות נקראים אשה והתורה נקראת אש שנאמר כה דברי כאש מימינו אש דת למו והיינו שלמוד הקרבנות נקראים לחם את קרבני לחמי והתורה נקראת לחם לכו לחמו בלחמי כשם שאי אפשר לעולם בלא לחם כך אי אפשר לעולם בלא תורה: עדו כ'. וואו' סגור מדו

רמבן

אמר הכתוב בפרשה דבר אל בני ישראל כי שם יצוה בהבאת הקרבנות וישראל מביאים אותם וכאן אמר צו את אהרן כי ידבר במעשה הקרבנות והכהנים יעשו אותם. וכתב רש"י אין צו אלא זרוז מיד ולדורות אמר רבי שמעון ביותר היה צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כים. ומדרשו של רבי שמעון איננו על זו הצוואה כי כאן אין בו חסרון כים לבני אהרן המצווים בה אבל יש להם ריוח ושכר בכל הקרבנות גם בעולה אבל אמר תנא קמא אין צו אלא זירוז מיד ולדורות לומר שהפרשיות שירצה הכתוב לזרז בהם ולומר שיעשה מיד וינהג הדבר לדורות יאמר בהן צו ובשאר הפרשיות יאמר דבר אל בני ישראל או אמור להם. ובא רבי שמעון לחלוק ולומר שפעמים יבא הלשון הזה בדבר שאינו מיד ולדורות בעבור שיש בו חסרון כים כגון הצוואה האמורה בשמן המאור וכגון שאמר הכתוב צו את בני ישראל ונתנו ללוים ערים לשבת. ויתכן שנאמר שיש בצו זה חסרון כים לכהנים בעבור זה קרבן אהרן ובניו הנמשך בצוואה זו אבל בתחלת ספרי בענין מחלוקת היא שנויה שם:

ו (ב) **זאת** תורת העולה. הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואברים שהוא כשר כל הלילה וללמד על הפסולים איזה מהם אם עלה ירד ואיזה מהם אם עלה לא ירד שכל תורת לרבות הוא תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולים שאם עלו לא ירדו לשון רש"י ואין התורה הזו לכל העולים אלא לכל העולות שהנסכים אם עלו ירדו ואפילו נסכים כשרים והזבח פסול או הזבח כשר ונסכים פסולים וכ"ש שניהם פסולים בכולן הזבח לא ירד ונסכים ירדו שזהו ריבויו של מקרא תורת העולה תורה אחת לכל העולות ולא לנסכים ולא לדם כדברי ר' יהושע. והנה הכתוב הזה מלמד שלא נקריב העולה בלילה אבל אם נשחטה וזרק דמה ביום נקטיר אבריה כל הלילה וכן חלבי השלמים. פי' היא העולה כמו תהיה העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה ואמר היא למיעוט שדרשו בו. וכפי המדרש אין הכתוב מלמד שנעלה האברים מן הארץ למזבח בלילה שכבר למדו זה מפסוק אחר לא ילין חלב חגי עד בקר כי משם ילמדו שיהיו פסולין בלינה על גבי הרצפה ומעלן כל הלילה וכאן ידבר באברים שהן כבר על גבי המזבח ביום שמהפכין בהן כל הלילה עד הבקר. ולכך אמר העולה שכבר עולה על גבי המזבח ולמד עוד שאפי' פסולין לא ירדו ובלבד שיהו פסולן בקדש ושהנסכים ירדו וכן הדם כמו שכתבתי:

ואש המזבח תוקד בו. יאמר שתוקד במזבח כל הלילה כי מצוה שישימו ביום עצים הרבה כדי שלא יתאכלו לגמרי ויכבה האש ממנו. ולפי דעתי מה שאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה מצוה לכהנים בקיום האש כמו שאמר ובער עליה הכהן עצים וצוה שיזהרו בזה ויערכו אש ועצים הרבה שתוקד האש תמיד כל היום וכל הלילה והזהיר בלאו שלא תכבה לעולם והנה אם נתעצלו הכהנים וכבתה האש עברו בלאו ומפני זה אמרו רבותינו שהיתה מערכה שניה לקיום האש. ומה שאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה מקרא יתר ונדרש לרבותינו בכל אדם מלמד שכל המכבה עובר

ספורנו

ו (ב) **צו** את אהרן. זאת תורת העולה. אחר שהגיד מעשה הקרבנות אמר התורה הראויה לכל אחד ואחד אשר בה רמז חלק עיוני בהם ואין ספק כי יש הבדל רב בין בני אל חי בפעולותיהם וכוונותיהם דומה להבדל אשר בין מיני הקרבנות. הזכיר בעולה שכלה על המזבח לריח ניחוח אמנם קצתה עולה בלהב המזבח ואמר שהיא העולה באמת וחלק ממנה אל המזבח והיא הדשן שיש בה קצת לחלוחית באופן שהאש בוערת בו עם אותו החלק העולה באמת כאמרו הדשן אשר תאכל האש את העולה וקצת ממנה והוא הדשן הגמור יוציאוהו אל מחוץ למחנה בבגדים פחותים מכל מקום יהיה מוצאו אל מקום טהור והזכיר תורה במנחה ואמר שיגישו כלה לפני המזבח כי לאל יתברך בלבד הביא המקריב את כל קרבנו וכהנים משלחן גבוה קא זכו. ושחלק מועט מכלה הוא הנבחר לריח ניחוח ושחלק הכהנים גם הוא מבשר ושמר

אבן עזרא

(ג) מדו. חלוק וחכמים אמרו שהוא חלוק כנגד מדתו: על בשרו. כנוי לערוה וכן זב מבשרו: אשר תאכל האש. הנשאר מאכילת האש: אצל המזבח. מחוץ לפאת מזרח: (ה) והאש על המזבח תוקד בו. פעם שנית להוסיף. לא תכבה. ביום. וטעם בבקר בבקר. בכל בקר ובקר. ובתחלה יעלה העולה ואחר כן אימורי השלמים: (ו) אש תמיד תוקד. טעם זה הפסוק להוסיף תמיד: (ז) הקרב אותה. שם הפועל וטעם הקרב יקריבו אותה בני אהרן וטעמו אחד מבני אהרן על כן והרים ממנו והוספה זאת הפרשה על הכתובה בפרשת ויקרא: מצות תאכל במקום קדוש. והנה שתים מצות. וכל זכר שלישית. וטעם לא תאפה. הוא העקר במצות פסח

תורה

תּוּקַד בּוֹ: ג וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ: ד וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר: ה וְהָאֵשׁ עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: ו אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה: ס ז וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: ח וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה:

אונקלוס

יקדא ביה: ג וילבש כהנא לבושין דבוץ ומכנסין דבוץ ילבש על בשריה ויפריש ית קיטמא דתיכול אשתא ית עלתא על מדבחא וישוניה בסטר מדבחא: ד וישלח ית לבושוהי וילבש לבושין אוחרנין ויפק ית קטמא למברא למשריתא לאתר דכי: ה ואשתא על מדבחא תהי יקדא ביה לא תטפי ויבער עלה כהנא אעין בצפר בצפר ויסדר עלה עלתא ויסק עלה תרבי נכסת קודשיא: ו אישתא תדירא תהי יקדא על מדבחא לא תטפי: ז ודא אוריתא דמנחתא דיקרבון יתה בני אהרן קדם יי לקדם מדבחא: ח ויפרש מניה בקומציה מסולתה דמנחתא וממשחה וית כל לבונתא דעל מנחתא ויסיק למדבחא לאתקבלא ברעוא אדכרתא קדם יי:

רשי

את הרובע ואת הנרבע וכיוצא בהן שלא היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו לעזרה: (ג) מדו בד. היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו (ת"כ ערכין ג): על בשרו. שלא יהא דבר חוצץ בינתים (ערכין ג): והרים את הדשן. היה חותה מלא מחתה (תמיד כד) מן המאוכלות הפנימיות ונותנן במזרחו של כבש: הדשן אשר תאכל האש את העולה. ועשאתה דשן מאותו דשן ירים תרומה ושמו אצל המזבח: (על המזבח. מלא אברים שעדיין לא נתאכלו מחזירן על המזבח לאחר שחתה גחלים אילך ואילך ונטל מן הפנימיות שנאמר את העולה על המזבח. בר"י): (ד) ופשט את בגדיו. (ת"כ) אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש בהן תמיד בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך ולבש בגדים אחרים פחותין מהם: והוציא את הדשן. (תמיד כה) הצבור בתפוח כשהוא הרבה ואין מקום למערכה מוציאו משם ואין זה חובה בכל יום אבל התרומ' חובה בכל יום: (ה) והאש על המזבח תוקד בו. רבה כאן יקידות הרבה על מוקדה ואש המזבח תוקד בו והאש על המזבח תוקד בו אש תמיד תוקד על המזבח כולן נדרשו במסכת יומא (יומא כא) שנחלקו רבותינו במנין המערכות שהיו שם (תמיד כט): וערך עליה העולה. עולת תמיד הוא תקדום (פסחים נח): חלבי השלמים. אם יביאו שם שלמים ורבותינו למדו מכאן עליה על עולת הבקר השלם כל הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים (פסחים שם): (ו) אש תמיד. (יומא מד) אש שנאמר בו תמיד הוא שמדליקין בה את הנרות שנ' בה (שמות כו) להעלות נר תמיד אף היא מעל מזבח החיצון תוקד: לא תכבה. המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין: (ז) וזאת תורת המנחה. תורה אחת לכולם להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת מנחת כהני' שהיא כליל מנין תלמוד לומר תורת: הקרב אותה. (ת"כ) היא הגשה בקרן מערבית דרומית (סוטה יד): לפני ה'. הוא מערב שהוא לצד אהל מועד: אל פני המזבח. הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח: (ח) (והרים ממנו. מהמחובר שיהא עשרון שלם בבת אחת בשעת קמיצה. בר"י): בקמצו. שלא יעשה מדה לקומץ (יומא טו): מסלת המנחה ומשמנה. מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה (סוטה יד): המנחה. שלא תהא מעורבת באחרת: ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר. שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן

מסורה

תוקד ה' וסי' היא העולה על. והאש על המזבח. אש תמיד. באפי עליכם תוקד. עד עולם תוקד: מדו ב' וסי' מדו בד. ודוד חגור מדו. והאש ג' וסימן והאש על המזבח תוקד בו. מהאש יצאו. והאש ירדה מן השמים. א' בתורה. א' בנביאים. א' בכתובים: ובער ב' בב' לישני וסי' ובער בשדה אחר. ובער עליה הכהן עצים: לא תכבה ו' וסי' אש תמיד תוקד. והאש על המזבח. לילה ויומם לא תכבה. כי תולעתם לא תמות. ואמרת ליער הנגב. וראו כל בשר: הקרב ד' וסי' ואתה הקרב אליך. וזאת תורת המנחה. וגם את אחיך מטה לוי. הקרב את מטה לוי והעמדת ונמסר גם בסדר תצוה: והרים ממנו ו' סבירין ממנה וקרי' ממנו וסימן והרים ממנו בקמצו. ואם בהמה אשר יקריבו ממנה. תנייגא דפסוק אל תסור ממנו ימין דיהושע. אין לו ממנו בן או בת. ויצא אחד אל השדה וילקט. דמלכים. וילך בכל דרך אסא. וסימן בלשון תרגום אפריש בעירא יהושע ויפתח לקט באורחא: ריח ניחח ח' יחידאין בתורה וסי' והקטרת את כל האיל. תפני מנחת פתים. והרים ממנו בקמצו. ומנחתו שני עשרונים. ועשיתם אשה לה' עלה. ויין לנסך שלישית. ועשרון סלת דרים. בעשור לחדש. וכל אשה ריח

ט' ב'

ל' ודי' שמו

ג'

י'

י"ג

י"ז ר"פ. ד"ז

ט'

ו' סבירין ממנה

ג'

ס' יחידאין בתורה

תולדות אהרן

תולדות אהרן מדו בד. פסחים סה יומא כג (שבת יב): ומכנסי בד. יומא כג ערכין ג: והרים. יומא כ כד זבחים פו (יומא לט): אשר תאכל. זבחים פג מנחות כו: ופשט את. יומא כג: והוציא את. יומא סח סנהדרין מב זבחים קה מעילה יב: ושמו אצל. פסחים כו כז זבחים מו חולין קיז תמורה לד כריתות ו מעילה יא יב: ופשט את. שבת קיד: והאש על. יומא מה (יומא לט): ובער עליה. פסחים נט יומא כו לג: וערך עליה. פסחים נח יומא לד ב"ק קיא מנחות מט תמיד כח (ברכות ב פסחים לא): והקטיר עליה. פסחים נט יומא לג: אש תמיד. יומא מה: וזאת תורת. סוטה יד קדושין לו זבחים ט מנחות ג ד יט נג (סוטה יח): בני אהרן. קדושין לו זבחים קיט: לפני ה'. זבחים סג מנחות יט: והרים. יומא נד מז זבחים סג מנחות יא יט כד סא קו: ואת כל הלבונה. סוטה יד מנחות יא כו:

בעל הטורים

בעה"ט לבושו שבגדי כהונה היו כעין בגדי מלחמה וכן המעיל כפי תחרא ובזכותם היו מתגברין במלחמה: ושמו. בגי' ונבלע במקומו: אחרים והוציא. בגי' כהנים בעלי מומין בבעל מום כשר להוציא הדשן: והאש ג'. והאש על המזבח. והאש ירדה מן השמים מהאש יצאו והאש תאכלם רמז למ"ד שמתו נדב ואביהוא על שהורו הלכה לפני רבן ואמרו אע"פ שהאש יורד מן השמים

רמבן

עובר בלא תעשה ואפי' כבה מן המערכה גחלת אחת לוקה. בין שכבה אותה בראשו של מזבח בין שהורידה וכבה אותה למטה. וכמדומה לי שאינו עובר אלא בלאו אחד:

(ג) **ולבש** הכהן מדו בד. היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו על בשרו שלא יהא דבר חוצץ בינתים לשון רש"י. והנה תרומת הדשן צריכה בגדי כהונה. ואין עבודה בשני הבגדים מהם. אבל הזכיר אלה השנים לדבר שנתחדש בהם כאן. לומר שתהא הכתונת כמדתו. והענין לומר שאם היו מסולקין קצרים ואינן מגיעין עד רגליו ועבד בהן עבודתו פסולה. ולמד שלא יהא בינו ולא בין המכנסים לבשרו כלום. והוא הדין שצריכה כל בגדי כהונה כי כיון שהזכיר הכתוב שהיא צריכה בגדים למדנו שהיא צריכה ארבעה להדיוט ושמונה לכהן גדול. וכן מפורש במסכת יומא בפרק שני ובתורת כהנים מה ת"ל ילבש להביא את המצנפת ואת האבנט ואונקלוס תרגם מדו לבושין ונראה כי אלו מדו יכלול שם כל בגדיו כאלו אמר ולבש הכהן בגדי בד וכן מדיו קרועים שיורד על פי מדותיו על פי מלבושיו חגור מדו לבושו ויהיה זה כדעת האומר אבנטו של כהן הדיוט לא זהו אבנטו של כהן גדול:

(ד) **ופשט** את בגדיו. עד וזאת תורת המנחה. אין זה חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בגדים שהוא משמש בהם בהוצאת הדשן בגדים שבשל בהן קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך אמר ולבש בגדים אחרים פחותים מהם לשון רש"י. והכונה לרבותינו בזה לומר שהוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה ואין בגדים אחרים בגדי חול אבל לא ידעתי מנין אמר הרב שאינה חובה כי נראה שמצוה היא על הכהן שהבגדים שיעשה בהם הקרבנות גם

רשי

בחשפטן : (ט) במקום קדש . והיזהו בחצר אהל מועד : (י) לא תאפה חמץ חלקם . אף השירים אסורים בחמץ (מנחות נ׳ ת״כ) מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה : (יא) כל זכר . (זבחים ק״ב ת״כ) אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו׳ אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת (ת״כ) : כל אשר יגע וגו׳ . (ת״כ) קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה : יקדש . להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנח׳ : (יג) זה קרבן אהרן ובניו . (מנחות נא) אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום שנאמר מנחת תמיד וגו׳ והכהן המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו׳ : (יד) מרבכת . (ת״כ) חלוט׳ ברותחין כל צרכה : תופיני . אפויה אפיות הרבה אחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת : מנחת פתים . מלמד שטעונה פתיתה : (טו) המשיח תחתיו מבניו . המשיח מבניו תחתיו : כליל תקטר . אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל וכן כל מנחת כהן של נדבה כליל תהיה : כליל . כולה שוה לגבוה : המחטא

אבן עזרא

פסח : (ט) כחטאת וכאשם . כן המנחה : כל אשר יגע . במנחה ובחטאת ובאשם הוא קדש לשם : (יב) זה קרבן אהרן . או אחד מבניו תחתיו : (יג) ביום המשח אותו . אשר יוצק על ראשו שמן המשחה ורבים אמרו כי זה בי״ת תחת מ״ם וטעם כי מיום המשח אותו הנה זה חייב להקריב תמיד מנחתו : (יד) מרבכת . אין לו אח ויש מי שאומרים רכה ויש מי שאומרים כמהר׳ . ותי״ו תביאנה סימן לאהרן וכן תי״ו תקריב . ועל דעתי כי כן הוא תי״ו תופיני וטעמו תקון ואין ריע לו והקדמונים אמרו שהוא שתי מלות תאפה נא . ויאמר רבי יונה המדקדק שהוא פל משקל דוכיפת וזה המשקל מעקל : (טו) כליל . כמו כלה כליל תהיה לשם : (טז) לא תאכל . ככל המנחות כי איך יאכל הכהן מנחתו או חטאתו . ריקום שמיטת פל סטאת נטנס : קדש

בעל הטורים

מנוס לסביא מן ההדיוט וזהו והאש ירדה מן השמים אעפ״כ ואש המזבח תוקד בו שצריך להביא מן ההדיוט על כן מן האש ואלו שהורו באש ושאש תאכלם . והאש על המזבח תוקד בו בהוא כמו סולם למלאכים לעלות כענין שנאמר ויעל מלאך ה׳ בלהב המזבח וכן ביחזקאל והנה ו׳ אנשים ויעמדו אצל המזבח וע״כ היה עומת על שם ונוגנים כענין נחשת קלל אצל המזבח פנימי כנגד שכינה וכתוב ידיו גלילי זהב לכן כל דם אם נכנס בפנים לא תאכל אותו החטאת שאין אוילם למעלה : בחצר גימטריא זו העזרה : תאפה חמץ חלקם ס״ת מצה שלא תאפה אלא מצה : זה קרבן אהרן ובניו . בגימטריא זה מתנה לאהרן ומתנה לבניו : עשירית . בגימטריא עשרן שלם שהיה מביא עשרון שלם וחולקו ומביא : מחציתה בבקר ומחציתה בערב . מחציתה בגימטריא מחצה משלם : מרבכת תביאנה בגי׳ רותחין שמולעין אותם ברותחין כל צרכה :

ט וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ׃ י לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם׃ יא כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק־עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃ שני פ

יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יג זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃ יד עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ טו וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטָר׃ טז וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל׃ פ

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת

ט וּדְאִשְׁתְּאַר מִנַּהּ יֵיכְלוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי פַּטִּירָא תִּתְאֲכִיל בַּאֲתַר קַדִּישׁ בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא יֵיכְלוּנַהּ׃ י לָא תִתְאֲפֵי חֲמִיעַ חוּלָקְהוֹן יְהָבִית יָתַהּ מִקּוּרְבָּנָי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא כְּחַטָּאתָא וְכַאֲשָׁמָא׃ יא כָּל דְּכוּרָא בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֵיכְלִנַּהּ קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן מִקּוּרְבָּנַיָּא דַּייָ כָּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יִתְקַדַּשׁ׃ יב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יג דֵּין קוּרְבָּנָא דְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי דִּיקָרְבוּן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דִּירַבּוּן יָתֵיהּ חַד מִן עַסְרָא בִּתְלָת סְאִין סוּלְתָּא מִנְחֲתָא תְּדִירָא פַּלְגוּתַהּ בְּצַפְרָא וּפַלְגוּתַהּ בְּרַמְשָׁא׃ יד עַל מַסְרֵיתָא בִּמְשַׁח תִּתְעֲבֵיד רְבִיכָא תַּיְתִינַהּ תּוּפִינֵי מִנְחַת בִּיצוּעִין תְּקָרֵיב לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ טו וְכָהֲנָא דְּאִתְרַבָּא תְחוֹתוֹהִי מִבְּנוֹהִי יַעְבֵּיד יָתַהּ קְיָם עָלַם קֳדָם יְיָ גְּמִיר תִּתַּסַּק׃ טז וְכָל מִנְחֲתָא דְכָהֲנָא גְּמִיר תְּהֵי לָא תִתְאֲכִיל׃ יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ יח מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימָר דָּא אוֹרַיְתָא דְחַטָּאתָא

רבתי׳ . תאפל ט׳ וסי׳ והנותרת ממנה . וכל מנחת כהן כליל תהיה . הכהן המתחטא . וכל חטאת אשר יובא . ולהבדיל בין הטמא . לכן חכו לי נאם ה׳ . הנה אדני ה׳ הורשנה . ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה . גם כספם גם זהבם : תעשה ד׳ נמסר בסדר תרומה : חק עולם י״א בלישנא נמסר בסדר כי תשא : תביאנה . ה׳ מילין רגשין יחידאין וסי׳ תתחנה . תביאנה . תכלנה . תעגנה . תראנה . תשבנה שמענה קחנה בירך : כל י״ט ר״פ בסיפרא וסי׳ כל המנחה אשר . כל זכר בבני אהרן יאכלנה . זכר בכהנים יאכלנו . זכר בכהנים יאכל. אשר יגע בבשרת . כל נפש אשר תאכל כל דם . מפרסת פרסת . אשר אין לו סנפיר . שרץ העוף ההולך . הולך על גחון . ימי אשר הנגע . המשכב אשר ישכב . והברת. כל אשר בו מום . מלאכת עבודת לא תעשו דתרועה . מלאכה לא תעשו חקת . ימי השמה תשבת . כל חרם אשר יחרם מן האדם :

תולדות אהרן והנותרת ממנה : מנחות נז עב : מצות תאכל . יבמות לט ת (יבמות ב׳) : במקום קדוש . זבחים נו סג מנחות ע : לא תאפה . שבת קיא יבמות ת סוטה מו שבועות עו מנחות נג נה : קדש קדשים . זבחים י יב מנחות נה : כל זכר . סוטה כג זבחים קב : יקדש . זבחים ז : זה קרבן . יומא ס הוריות ע מנחות נב עת : מנחה תמיד . מנחות ת נ נא נב : מחציתה . שם נ : על מחבת . שם נא : פעטם . שם נ : תפיני . שם : והכהן . הוריות יא יב מנחות נא כריתות ס (יומא נא שקלים ג מגילה עם סוטה יט) : חק עולם . מנחות ח נא עו : וכל מנחת . שקלים ב סוטה כג מנחות מו נא עג עד חולין קלא קלב ערכין ד (סוטה יט) :

רמבן

נס הרמת הדשן יהיו בגדים נקיים לא ישמש באותן אשר הוציא הדשן והמצוה מדרך מוסר העבד לרבו . ולכך יהיו לכהנים הבגדים החמודות לעבודות והפחותים להוצאת הדשן וכל זה לפי הסברא הזו שכתבה הרב אבל יש מרבותינו שם במס׳ יומא אומר שאין הוצאת הדשן צריכה בגדי כהונה ויאמר ולבש בגדים אחרים בגדי חול ופשוטו של מקרא בכך הוא שיצוה עליו שלא ילכלך בגדי הבד בגדי הקדש בהוצאת הדשן אבל ילבש בגדי חול :

(ז) **וזאת** תורת המנחה . עד וידבר ה׳ אל משה לאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר זאת תורת החטאת הוסיפה הפרשה הזו כפי פשוטה ד׳ מצות במנחה שתהא נאכלת מצות ושתהא נאכלת בחצר אהל מועד ושיאכל אותה כל זכר בבני אהרן ויקדש כל אשר יגע בהן וכפי מדרשו דברים הרבה מחודשים בה שאפילו מנחת כהנים נקמצת ושיגיש אותה לפני ה׳ שהוא קרן מערבית ואל פני המזבח שהוא קרן דרומית ונמצא שטעונה הגשה לקרן מערבית דרומית והרים ממנו מן המחובר שלא יביא עשרון אחד בשני כלים ושלא יעשה מדה לקומץ ואמר לא תאפה חמץ להקיש כל מלאכות לאפיה שאף לישתה ועריכתה וכל מעשה ומעשה שבה עובר עליו ולוקה עליו בפני עצמו : (י) **חלקם** נתתי אותה מאשי . שאף חלקם איננו רשאין אלא לאחר מתנות האישים ומכאן למדנו לכל הקדשים דכתיב כי קדש קדשים היא . לא תאפה חמץ חלקם שאף השיורים אסורים בחימוץ. כחטאת וכאשם לימד מה חטאת חולין ביום וביד ימנית אף זו מן החולין ביום וביד הימנית. וכל זכר בבני אהרן שאפילו בעלי מומין במחלוקת והוסיפה בכהנים : וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל . אמר הרב במורה הנבוכים כי טעם בעבור שכל כהן מקריב קרבנו הוא בעצמו ואם יקריב מנחה ויאכלנה הוא בעצמו כאילו לא הקריב דבר כי מנחת יחיד לא יקריב ממנה כי אם הלבונה והקומץ ולא די מיעוט זה הקרבן אלא שיאכלנה וידמה שלא הקריב קרבן כלל ולכך ישרפו את כלה : (יח) **זאת** תורת החטאת . היה צוי בסדר ויקרא עולה מנחה ושלמים והחטאת

ספורנו

ונשמר מחמוץ כמו חלק גבוה ומנחת הכהן כלה לגבוה לא חלק מועט ממנה בלבד כמו שהוא במנחת ההמון . והזכיר תורה בחטאת ואמר שאותו החטאת אשר לכובד ענינו לא יכופר זולתי בהכנס דמו אל הקדש פנימה לא תהיה בו כפרה באכילת כהנים

אבן עזרא

(יח) קדש קדשים. כי הוא כאחד הקדשים: (יט) הכהן המחטא. טעמו הזורק דם כאילו אמר המסיר חטא החוטא ורבי המפרשים אמרו כי טעם המחטא רוחץ או מטהר וכן תחטאני באזוב ואטהר: (כ) כל אשר יגע. בבשר החטאת יהיה קדש לשם והכהן יאכלנו לבן חלק הזורק כחלק כל אחיו: יזה. א״ר משה הכהן שהוא כמו יטה מבנין קל ובפתחות היו״ד מהכבד והאות המובלע נו״ן וכן ויז מדמה על הקיר בחירק עם ויו בפתח רק במלת נטה מראה על הקיר בחירק עם ויו הוא בארי בבנין הקל וכן מלאנו ויז נראה מבנין הקל ויפה דקדק ובעבור שחטאת קדש נוה השם לכבס המקום שנפל מדמה על הבגד במקום קדש הוא חצר אהל מועד כי יש הפרש בין קדוש וטהור: אשר יזה עליה. יחסר מקום או והטעם או אם יזה אחר עליה שהוא הבשר יכבס הבשר הכהן ואחר כך יאכלנו או פירושו המקום אשר יזה מהדם תכבס ויהיה בגד לשון נקבה וזכר וכמוהו אשר תשיג ידו ותי״ו תכבס לכהן: (כא) תבשל בו. גם בשלה ומורק ושוטף מבנין שלא נקרא שם פועלו וכא ומורק בחולם בעבור הרי״ש שלא תדגש כי אם במקומות מועטים במשקל לא זורק עליו מגזרת מרקו הרמחים כי המ״ם שרש. וטעם קדש קדשים היא עם כל זכר שאין ראוי לאכול החטאת שהקריבו ממנה והובא לכפר כי אם התמימים והזכר תמים מהנקבה ואפילו קטן יקרא זכר והזכר שהוא בן שלש עשרה שנה כאשר העתיקו אבותינו: (כג) וכל חטאת אשר יובא מדמ׳ לכפר בקדש. והנה מקום הפרכת יקרא קדש כי החצר ואם היא קדש כנגד אהל מועד אל וכל׳ גם יקרא לפני׳ מהפרכ׳ קדש כנגד אה״מ כמו בזאת יבא אהרן אל הקדש וזאת החטאת הוא חטאת כהן הגדול או הקהל: (א) וזאת תורת האשם. כבר הודעתיך ההפרש בין חטאת ואשם אע״פ שהכתוב

תרגום אונקלוס

בְּאַתְרָא דְתִתְנְכֵס עֲלָתָא תִּתְנְכֵס חַטָּאתָא קֳדָם יְיָ קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא׃ יט כַּהֲנָא דִמְכַפַּר בִּדְמָהּ יֵיכְלִינַהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ תִּתְאֲכֵיל בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ כ כֹּל דְיִקְרַב בִּבְשָׂרַהּ יִתְקַדַּשׁ וְדִיַדֵּי מִדְמַהּ עַל לְבוּשָׁא דְיַדֵּי עֲלַהּ תְּחַוַּר בַּאֲתַר קַדִּישׁ׃ כא וּמָן דַּחֲסַף דְּתִתְבַּשַּׁל בֵּיהּ יִתְּבַר וְאִם בְּמָנָא דִנְחָשָׁא תִּתְבַּשַּׁל וְיִתְמְרֵיק וְיִשְׁתַּטִּיף בְּמַיָּא׃ כב כָּל דְּכוּרָא בְּכַהֲנַיָּא יֵיכוּל יָתַהּ קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא׃ כג וְכָל חַטָּאתָא דִּי יִתָּעַל מִדְּמַהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְכַפָּרָא בְּקוּדְשָׁא לָא תִתְאֲכֵל בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃ א וְדָא אוֹרַיְתָא דַּאֲשָׁמָא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא׃ ב בְּאַתְרָא דִּי יִכְּסוּן יָת עֲלָתָא יִכְּסוּן יָת אֲשָׁמָא וְיָת דְּמֵיהּ יִזְרוֹק עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃ ג וְיָת כָּל תַּרְבֵּיהּ יְקָרֵיב מִנֵּיהּ יָת

ויקרא ו–ז

בִּמְק֗וֹם אֲשֶׁ֨ר תִּשָּׁחֵ֜ט הָעֹלָ֗ה תִּשָּׁחֵ֤ט הַֽחַטָּאת֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה קֹ֥דֶשׁ קָֽדָשִׁ֖ים הִֽוא׃ יט הַכֹּהֵ֛ן הַֽמְחַטֵּ֥א אֹתָ֖הּ יֹֽאכְלֶ֑נָּה בְּמָק֤וֹם קָדֹשׁ֙ תֵּֽאָכֵ֔ל בַּחֲצַ֖ר אֹ֥הֶל מוֹעֵֽד׃ כ כֹּ֛ל אֲשֶׁר־יִגַּ֥ע בִּבְשָׂרָ֖הּ יִקְדָּ֑שׁ וַאֲשֶׁ֨ר יִזֶּ֤ה מִדָּמָהּ֙ עַל־הַבֶּ֔גֶד אֲשֶׁר֙ יִזֶּ֣ה עָלֶ֔יהָ תְּכַבֵּ֖ס בְּמָק֥וֹם קָדֹֽשׁ׃ כא וּכְלִי־חֶ֛רֶשׂ אֲשֶׁ֥ר תְּבֻשַּׁל־בּ֖וֹ יִשָּׁבֵ֑ר וְאִם־בִּכְלִ֤י נְחֹ֙שֶׁת֙ בֻּשָּׁ֔לָה וּמֹרַ֥ק וְשֻׁטַּ֖ף בַּמָּֽיִם׃ כב כָּל־זָכָ֥ר בַּכֹּהֲנִ֖ים יֹאכַ֣ל אֹתָ֑הּ קֹ֥דֶשׁ קָֽדָשִׁ֖ים הִֽוא׃ כג וְכָל־חַ֠טָּאת אֲשֶׁ֨ר יוּבָ֜א מִדָּמָ֗הּ אֶל־אֹ֛הֶל מוֹעֵ֛ד לְכַפֵּ֥ר בַּקֹּ֖דֶשׁ לֹ֣א תֵאָכֵ֑ל בָּאֵ֖שׁ תִּשָּׂרֵֽף׃ פ

ז א וְזֹ֥את תּוֹרַ֖ת הָאָשָׁ֑ם קֹ֥דֶשׁ קָֽדָשִׁ֖ים הֽוּא׃ ב בִּמְק֗וֹם אֲשֶׁ֤ר יִשְׁחֲטוּ֙ אֶת־הָ֣עֹלָ֔ה יִשְׁחֲט֖וּ אֶת־הָאָשָׁ֑ם וְאֶת־דָּמ֛וֹ יִזְרֹ֥ק עַל־הַמִּזְבֵּ֖חַ סָבִֽיב׃ ג וְאֵ֥ת כָּל־חֶלְבּ֖וֹ יַקְרִ֣יב מִמֶּ֑נּוּ אֵ֚ת הָֽאַלְיָ֔ה וְאֶת־

רשי

(יט) המחטא אותה. העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו: המחטא אותה יאכלנה. (ת״כ) הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים שאינו חולק בבשר וא״א לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה: (כ) כל אשר יגע בבשרה. כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה: יקדש. להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה: ואשר יזה מדמה על הבגד. ואם הוזה מדמה על הבגד אותו הבגד מקום הדם אשר יזה עליה תכבס בתוך העזרה. אשר יזה. יהא נזה כמו (איוב טו) לא יטה לארץ מנלם יהא נטוי: (כא) ישבר. לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה׳ נותר וה״ה לכל הקדשים: ומורק. לשון (אסתר ב) תמרוקי הנשים אשקורמנ״ט בלעז: (כב) ומורק ושוטף. לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דופיו לעולם: כל זכר בכהנים יאכל אותה. הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי לחטוי: (כג) וכל חטאת וגו׳. (זבחים כב ת״כ) שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה: וכל. לרבות שאר קדשים: (א) קדש קדשים הוא. (תמורה יח) הוא קרב ואין תמורתו קרבה: (ב) ישחטו. (ריבה לנו שחיטות הרבה לפי שמצינו אשם בצבור נאמר ישחטו רבים ותלאו בעולה להביא עולת ציבור לצפון): (ג) ואת כל חלבו וגו׳. עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרש בה בפרשת ויקרא: את האליה. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש ואיל

בעל הטורים

זאת תורת האשם. ה׳ פעמים כתיב אשם בפרשה כנגד ה׳ אשמות ודאים

יובא ה׳ ומ״ל וסי׳ וכל חטאת אשר יובא. במים יובא. ויאמר יהואש אל הכהנים. כסף מרקע מתרשיש. כסף אשם וכסף חטאות: וזאת י״ז ר״פ נמסר בריש סדר תחמה: קדש קדשים ז׳ וסי׳ וכפר הכהן. וזאת תורת האשם. כל זכר בכהנים תנינא. ושחט את הכבש והיתה לאהרן ולבניו. אך כל חרם. ובני עמרם אהרן ומשה: ואת החלב ת׳

תולדות אהרן זאת תורת. זבחים ט נב מנחות ג ד קי (פסחים לא): במקום. זבחים מט מנחות נה (סוטה כג יבמות ט): תשחט. זבחים נב: קדש קדשים. שם נ נא: הכהן. שם י נב נג נט קב: במקום קדוש. שם נב: כל אשר. פסחים מה נזיר לז זבחים נז חולין נט: ואשר יזה. זבחים לח נב נג מעילה ה: מדמה. זבחים נב נג: על הבגד זבחים נג נד: אשר יזה. שם נג נד: תכבס. שם נד: וכלי חרס. שם נה: ישבר. שם נו: ואם בכלי. שם נד נו נז: כל זכר. שם נו נז נט קב: וכל חטאת. פסחים פב זבחים פב (ערלה סב פסחים כח שם לה): לכפר. שם פג: בקדש. פסחים לד זבחים נב: וזאת תורת. שם מח מנחות פו כריתות כב: קדש קדשים. זבחים נ: במקום. שם מט: ואת דמו. שם נ:

ספורנו

כהמים כאמר חטאות אבל תהיה בשרפתו. ושהאשם אע״פ שאינו על חטא מחייבי כריתות כמו החטאת. הנה להיות חטאו מעילה בקדש תורה אחת להם. ואמר וזאת תורת השלמים והודיע שאף על פי שכל השלמים קדשים קלים מכל מקום יש חלוק ביניהם שאם הם על אודות הודאה יהיה עמהם לחם בתוכו מין חמץ. כי אמנם סבת הסכנה אשר עליה ההודאה הוא שאור שבעסה מכל מקום מיני המנה רבות עליו וברבות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים וכלם נאכלים בזמן קדשי קדשים שהם ליום ולילה. אבל כשהם שלמים פשוטים שלא לתודה זמנם לשני ימים ולילה אחד ועם היות כלם קדשים קלים נאסרה הטמאה באוכלים ובנאכלים וחיוב הכרת הוא בטמא שאכל את הטהור הקרב לאכול מהקדש הטהור וטמאתו עליו שהוא מחלל את הקדש ידיו

רמבן

והחטאת והאשם כי בתחלה דבר בקרבנות הנדבה ואחרי כן בקרבנות החובה על החוטא אבל בכאן היה הביאור לעולה ולמנחה ואח״כ בחטאת ואשם כי רצה לבאר דיני קדשי קדשים כי משפט אחד להם כמו שאמר במנחה קדש קדשים הוא כחטאת וכאשם ואחרי כן יבאר דין קדשים קלים. יאמר בפרשה זו דברים רבים זאת תורת החטאת תורה אחת לכל החטאות שאף חטאות הפנימיות דמן טעון כיבום יכול אף חטאת העוף ת״ל זאת ואמר במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת לפני ה׳ שכל החטאות לא תהא שחיטתן אלא בצפון לפי שלא נאמר כן בפ׳ ויקרא אלא בחטאת נשיא ויחיד. וכאן נתרבו כולן חטאות הצבור וחטאות הפנימיות עוד דרשו קדש קדשים לרבות שלמי הצבור שלא תהא שחיטתן אלא בצפון לפי שבכל קדשי הקדשים הטעון צפון הוא פרט לתודה ואיל נזיר.

ועוד נתן עתה בשר החטאות לבני אהרן וצוה שיאכלום בחצר אהל מועד הזכרים מהן ולא בנות אהרן וחידש דינין הרבה בנבלעים מן החטאת תכבס במקום קדוש עד וכל חטאת החמיר הכתוב בדם הנבלע בבגד לעשותו כאשר היה קודש הזיה שלא יצא חוץ לקלעים ואמר וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר ואף במקום קדוש הוא נשבר והחרסים נבלעין במקומם ואין עושין בו מריקה ושטיפה כלל וכן המריקה והשטיפה בכלי נחשת במקום קדוש הוא כי כל הכתובים נמשכים אל מקום קודש שהזכיר: (כג) וכל חטאת אשר יובא מדמה. עד והכהן המקריב. שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה לי רש״י. וכפי הדעת הזו מה שאמר וכפר בקדש מיט

רשי

ואיל וכבש נתרבו באליה: (ה) אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו לימד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו אע"פ שעומד להיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעיה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשנו הוא הכתוב בחטאת לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אמורין והוא עצמו שלא הוקטרו אמוריו כשר (זבחי' ד): (ו) קדש קדשים הוא. בתורת כהנים הוא נדרש: (ז) תורה אחת להם. בדבר זה: הכהן אשר יכפר בו. הראוי לכפרה חולק בו פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן: (ח) עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהי'. פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן שאין חולקי' בעורות (זבחי' קג ת"כ): (ט) לכהן המקריב אותה וגו'. יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה (זבחים כו). יכול לכולן ת"ל לכהן המקריב הא כיצד לבית אב של יום שמקריבין אותה (זבחים לט): (י) בלולה בשמן. זו מנחת נדבה: וחרבה. זו מנח' חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן

אבן עזרא

שהכתוב יאמר כחטא' אשם ובאשם חטאת. וטעם להזכיר זאת הפרש' להזכיר החלבים שאין להם זכר בתורת החטאת: (ח) עולת איש. מלעיל בעבור היות הטעם ברא שית המלה האחרונה כמשפט. וטעם לו אחר שאמר לכהן תוספת ביאור שלא יכתן העור לכהן אחר: (ט) וכל נעשה. שם התאר לשון נקבה כמו אין אבן נראה כי לשון זכר ואשר היה נעשה ליום אחד:

(י) וחרבה. כמנחת היורד ומנחת

המקרא

הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב׃ ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ ה וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם הוּא׃ ו כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ ז כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃ ח וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ ט וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה׃ י וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו׃ פ שלישי יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה׃

כול׳ חסר כמ״ב · ג׳ ר״פ · ל׳

תרגום

אַלְיְתָא וְיָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא׃ ד וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל גִּסְסַיָּא וְיָת חִצְרָא דְּעַל כַּבְדָּא עַל כָּלְיָתָא יַעְדִּינַהּ׃ ה וְיַסֵּיק יָתְהוֹן כַּהֲנָא לְמַדְבְּחָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ אֲשָׁמָא הוּא׃ ו כָּל דְּכוּרָא בְּכַהֲנַיָּא יֵיכְלִינֵּיהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ יִתְאֲכֵל קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא׃ ז כְּחַטָּאתָא כֵּן אֲשָׁמָא אוֹרָיְתָא חֲדָא לְהוֹן כַּהֲנָא דִּי יְכַפֵּר בֵּיהּ דִּילֵיהּ יְהֵי׃ ח וְכַהֲנָא דִּמְקָרֵב יָת עֲלַת גְּבַר מְשַׁךְ עֲלָתָא דִּי יְקָרֵיב לְכַהֲנָא דִּילֵיהּ יְהֵי׃ ט וְכָל מִנְחָתָא דִּי תִתְאֲפֵי בְּתַנּוּרָא וְכָל דְּתִתְעֲבֵד בְּדַרְדְּתָא וְעַל מַסְרֵיתָא לְכַהֲנָא דִּמְקָרֵיב יָתַהּ דִּילֵיהּ תְּהֵי׃ י וְכָל מִנְחָתָא דְּפִילָא בִמְשַׁח וּדְלָא פִילָא לְכָל בְּנֵי אַהֲרֹן תְּהֵי גְּבַר כַּאֲחוּהִי׃ יא וְדָא אוֹרָיְתָא דְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּיקָרֵיב קֳדָם יְיָ׃

מסורה

נמסר בסדר ואתה תצוה: כחטאת ד׳ וסי׳ קדש קדשים הוא. כחטאת כאשם תורה אחת להם. כי כחטאת האשם הוא. כחטאת כעולה וכמנחה: את עלת איש ב׳ וסי׳ והכהן המקריב את. ויצוה המלך: וכל מנחה י׳ פסו׳ ריש וכל ומצעות וכל וסי׳ וכל שיח השדה. וכל פטר חמור. וכל מנחה אשר תאפה. וכל אשר תשכב עליו. וכל בגד וכל עור. כל ערי המישור וכל הגלעד. וכל ממלכת סיחון. וכל כלי משקה דמלכים. וחברו דד״ה. וכל עמק הפגרים. וכל אשר סביבותיו: בתנור חד מן י״א זוגין מן חד וחד חד מלרע וחד מלעיל ב׳ בריש תיבותא נמסר בישעי׳ סי׳ י״ט גבי פרשת׳ משא מצרים הנה ה׳ רכב על עב קל פסו׳ וסכסכתי מצרים במצרים: נעשה ח׳ קמצין וסי׳ וכל נעשה במרחשת. אם אסור יאסרוני. ושנים עשר אריים. דמלכים. חברו דד״ה. ושנים עשר. ולא נעשה פסח כמוהו. כי אם בשמנת עשרה. כי לא נעשה פסח. בשמנה עשרה דד״ה. וכל חמש מגילות דכותי׳ במ״ב וסי׳ תורי זהב נעשה לך. אחות לנו קטנת וסי׳ בלשון ארמי תורתא דאחתי: מחבת ג׳ וסי׳ על מחבת בשמן תעשה וכל נעשה במרחשת. ואתה

בעל הטורים

לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו. וסמיך ליה וזאת תורת לומר שעושים שעוסקין בתורה נעשים כאחים ואף אם מקנטרין זה את זה כדדרשינן את והב בסופה:

מסורת רש״י

תולדות אהרן אשם הוא. נזיר כה זבחים ה ו יב: כל זכר. שם לז קכ (סוטה יט): קדש קדשים. שם יא כה: כחטאת שם י יא כה פא: לו יהיה. שם פו קג: עולת איש. שם קג: עור העולה. שם: אשר הקריב. שם לב: לכהן לו. שם פז קג: וכל מנחה. קדושין נג מנחות סג עג זבחים קכ מנחות נג: וכל נעשה. קדושין נג מנחות עב עג: לכהן המקריב. זבחים קכ: וכל מנחה. קדושין שם מנחות ג עב עג קג: וחרבה. שם נ עג: לכל בני. קדושין שם מנחות עג: איש כאחיו. קדושין עג מנחות נה: וזאת תורת. זבחים נ קכ (מגילה עב):

רמבן

אינו כמשמעו שזו אינה מכפרת שהרי נפסלה בהבאה זו ומפני זה הפסול שלה היא נשרפת אבל אמר לכפר שאם הכניסה לפנים על דעת לכפר שיזה ממנה שם כמעשה חטאת פנימית אע"פ שלא כפר בה כלומר שלא הזה מדמה כלום נפסלה משעת כניסה ותשרף ואפשר שאם הכניסה על דעת שלא להזות ממנה כלל שתהא כשרה וכדברי ר' שמעון אינה פסולה אא"כ כפר בדמה שעשה בה הזאות כמעשה חטאת פנימית ולכך אמר הכתוב לכפר לא שכפרה אלא שהוא הביא מדמה לכפר בה וכפר כפי מחשבתו ופי' לפנים שהכניס הדם להיכל וכן הכנים מדם פר כהן משיח והעלם דבר ושעירי ע"ג לפני ולפנים שכולן לפנים ממקומן הכניסן ופסולין ואמר מדמה שאפי' מקצת דמה פוסל שאם קבל דמה בשני כוסות והכניס אחד מהן לפנים פסולה. וע"ד הפשט אין הכתוב מדבר אלא בחטאות הפנימיות שצוה כבר בשרפתן ובא כאן ליתן לא תעשה על אכילתן כי הפרשה להשלים דיני החטאות וזהו מדרשו של ר' יוסי הגלילי בתורת כהנים ובזבחים:

ז (ח) והכהן המקריב את עולת איש. הדין הזה נוהג בכל הקדשים. ואמר הכתוב עולה והוא הדין לחטאת ואשם הנזכרים למעלה ואין זבחי השלמים כך ולכך הזכיר הכתוב משפט הכהנים באמצע הקרבנות קודם שידבר בשלמים ומדרשו בתורת כהנים אין לי אלא עולה עורות קדשי קדשים מנין ת"ל אשר יקריב או יכול שאני מרבה עורות קדשים קלים ת"ל עולה מה עולה מיוחדת קדשי קדשים יצאו קדשים קלים. וע"ד הפשט לא הוצרך לומר כן בחטאת ואשם שהם מתנות הכהונה והכהנים זוכים בבשר וזוכים בעור אבל בעולה הוצרך לומר שיזכו בעור וזהו מדרשו של רבי שאמר כל עצמנו לא נרכנו אלא לעור העולה שבכל מקום העור מהלך אחר הבשר וכן בתורת כהנים:

(ט) וכל מנחה אשר תאפה בתנור עד וזאת תורת זבח השלמים. דרך הפשט ידוע בזה שיצוה בנודר אחת משלש מנחות מאפה תנור והמרחשת והמחבת שיהיה לכהן כלם המקריב אותם לבדו ויאמר בכל שאר המנחות כגון שנודר מנחה סתם שהוא מביא סלת ובמנחת הבכורים שהן בלולות ובמנחת חוטא וסוטה שהן חרבות שיהו מתחלקות לכל בני אהרן כלומר לכל בית אב שלהם ופירוש וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה מנחה שאין בה אלא סולת בלולה או חרבה לא מאלה הנזכרות ויהיה טעם ההפרש ביניהן מפני שטרח הכהן באפייתה וראוי להרבות שכרו אבל רבותינו לא רצו בכך מפני שאמר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שכל המנחות שבעולם יכלול זה שהם כולם בלולות או חרבות ולכך ראו שפי' לכהן המקריב אותה לכהנים הטהורים הנמצאים שם וכן מה שאמר את עולת איש והכהן אשר יכפר בו לו יהיה כולם לא באו אלא לומר שלא יהיו לבעלים אבל יהיו בשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם שכלם הם מקריבים ביד או בצווי כי היחיד מהם או השנים ושלשה המקריבים ברשות כולם הם עושים ובשליחותם כולם עומדים על הקרבן כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו ואחר שאמר שיהיו לכהנים בשכר עבודתם חזר ובאר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שהוא כלל המנחות לכל בני אהרן המקריבים הנזכרים. תהיה איש כאחיו כלומר לבית אב הטהורים מהם שכלם הם המקריבים הנזכרים והזכיר הכתוב למנחות בשמותם מאפה תנור ומרחשת ומחבת ואח"כ חזר וכלל לומר איש כאחיו שלא יהא לזה אלא ממה שיש לזה ואפי' מנחת הסולת בה יחלוקו ואמר הכתוב כי הדין הזה במנחות וכל שכן בשאר הקרבנות שדמיהן מרובין והקבלה הכריע ותקנת הכהנים היא ושלום הבית ויתכן שיהיה שיעור הכתוב לפי הדעה הזו וכל מנחה

אשר

אבן עזרא

ומנחת הקנאות : (יב) אם על תודה . טעמו שיתן תודה לשם שנמלט מצרה : חלות מצות . כרצונו אך לא פחותים משנים וכן רקיקי מצות : מרבכת . הנכחר בפירושים בעיני שהיא מוכחרת . וחלות מצות ורקיקים אפויים וחלת המורבכת אינה כן : (יג) על חלות . כמו ויבאו האנשים על הנשים והטעם עם חלות : (יד) והקריב ממנו אחד מכל קרבן . הנה ארבע חלות בפחותים והאמת שהם עשרה : (טו) ביום קרבנו יאכל . שיאכלנו המקריב אותו וביתו ומי שהוא טהור כי גם השלמים קדש ואם הם קדשים קלים : (טז) ואם נדר . שנשבע בשפתיו בנדר לו . ונדבה . שנדבה רוחו אותו להביא זבח לשם לא לנדר ולא לתודה : ביום הקריבו . שם הפעל מהבנין הכבד הנוסף וממחרת אותו היום. וי"ו והנותר ממנו . כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמהו ויעזוב את עבדיו גם והארץ היתה תהו

יב אִם עַל תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב | עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן׃ יג עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו׃ יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃ טו וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ טז וְאִם־נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל׃

ז' ר"פ בסי' · ג' מ"ל · ב' וכענין · ב' וכענין · ג' · ג' . כ"ג

יב אִם עַל תּוֹדְתָא יְקָרְבִינֵּיהּ וִיקָרֵיב עַל נִכְסַת תּוֹדְתָא גְּרִיצָן פַּטִּירִין דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאִסְפּוֹגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח וְסוּלְתָּא רְבִיכָא גְּרִיצָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח׃ יג עַל גְּרִיצָן דִּלְחֵם חֲמִיעַ יְקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ עַל נִכְסַת תּוֹדַת קוּדְשׁוֹהִי׃ יד וִיקָרֵיב מִנֵּיהּ חַד מִכָּל קוּרְבָּנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא דִּיזְרוֹק יָת דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּילֵיהּ יְהֵי׃ טו וּבְשַׂר נִכְסַת תּוֹדַת קוּדְשׁוֹהִי בְּיוֹם קוּרְבָּנֵיהּ יִתְאֲכֵיל לָא יַצְנַע מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא׃ טז וְאִם נִדְרָא אוֹ נְדַבְתָּא נִכְסַת קוּרְבָּנֵיהּ בְּיוֹמָא דִּי יְקָרֵיב נִכְסְתֵיהּ יִתְאֲכֵל וּבְיוֹמָא דְּבַתְרוֹהִי וּדְיִשְׁתְּאַר מִנֵּיהּ

רשי

שמן : (יב) אם על תודה יקריבנו . אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהן צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו שלמי תודה הן וטעונות לחם האמור בענין ואין נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן : והקריב על זבח התודה . ד' מיני לחם חלות ורקיקין ורבוכה ג' מיני מצה וכתיב על חלת לחם חמץ וגומר וכל מין ומין י' חלות כך מפורש במנחות (דף עז) ושעורן ה' סאין ירושלמיות שהן ו' מדבריות כ' עשרון : מרבכת . לחם חלוט ברותחין כל צרכו : (יג) יקריב קרבנו על זבח . (שם ת"כ) מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף ליפסל ביוצא וטבול יום ומלאחת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח (מנחות עח) : (יד) אחד מכל קרבן . לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומ' לכהן העובד עבודתו והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים והתודה קרויה שלמים : (טו) ובשר זבח תודת שלמיו . יש כאן רבויין הרב' לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה (ת"כ) : ביום קרבנו יאכל . וכזמן בשרה זמן לחמה : לא יניח ממנו עד בקר . אוכל הוא כל הלילה אם כן למה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה (זבחים נו) : (טז) ואם נדר או נדבה . שלא הביאה על הודאה של נס אינה טעונה לחם ונאכלת לשני ימים כמו שמפורש בענין : וממחרת והנותר ממנו . בראשון יאכל . וי"ו זו יתירה היא

קח לך מחבת ברזל : חלות ג' מ"ל נמסר בסדר ויקרא : קרבן ה' קמצין נמסר בסדר ויקרא : וממחרת ג' וסי' ואם נדר או נדבה . ביום זבחכם יאכל . שב בזה גם

תולדות אהרן אם על תודה . קדושין שם זבחים
נ מנחות עז עט פ תמורה יח : והקריב . מנחות עט פ : מצות . שם עו עח : סלת . זבחים נא : על חלות . שם
נו מנחות עה עז עח : על זבח . שם יט כז עו עח : והקריב . פסחים
לו מנחות עז עח : הזורק את . זבחים ד קב : ובשר זבח . שם ד ;
לו : לא יניח . שם לו : ואם נדר . פסחים עא ר"ה ה : ביום הקריבו . זבחים נו :

רמבן

אשר תאפה בתנור וכל נעשה במרחשת ועל מחבת לכהן המקריב אותה לו תהיה וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה כן ולכל בני אהרן תהיה איש כאחיו :

(יב) **והקריב** על זבח התודה . (בכאן מתחיל וזאת תורת זבח השלמים עד והקריב ממנו) פי' עם זבח התודה וכן על חלות לחם חמץ עמהן והנכון שהוא על חלות לחם כמשמעו שיוסיף על הזבח לחם וכן על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהם יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם המצה הנזכר הכל יביא על הזבח ועשה עיקר לחם החמץ ושאר הלחם עליו בעבור שהוא מרובה כנגד כל שאר המינין ושנה הכתוב לומר על זבח תודת שלמיו למה שדרשו בו שאין הלחם קדוש קדושת הגוף עד שישחט הזבח וישחט עליו כלומר על מנת שיקדש הלחם עמה וכתב רש"י והקריב על זבח התודה ארבעה מינים לחם חלות ורקיקים ורבוכה ג' מיני מצה וכתיב על חלות לחם חמץ וכל מין ומין עשר חלות כך מפורש במנחות ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן ו' מדבריות עשרים עשרון ולא הזכיר הרב בעשרים עשרונות הללו שמהן עשרה לחמץ ועשרון לחלה ועשרה למצה ג' חלות לעשרון דרשו כן מן הכתוב הזה על חלות לחם חמץ כנגד חמץ הבא מצה נמצאו עשרים עשרון עשרה לחמץ ועשרה למצה עשרון לחלה עשרה למצה ג' חלות לעשרון נמצאו ארבעים חלות :

(יד) **והקריב** ממנו אחד מכל קרבן . חלה אחת שלמה נמצא נוטל תרומה ארבע חלות ואני תמה כשהוציא הכתוב מלאו השאור קרבן ראשית תקריבו למה לא אמר גם כן וקרבן תודה וזו אינה שאלה כי הכתוב אמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח ולחם התודה אין ממנו למזבח כלום שאינו אלא טעון תנופה ואע"פ שאמר בלחם הפנים שעובר עליו בחמוצו מפני שהלבונה שעליו שהיא ללחם לאזכרה אשה לה' אבל לחם התודה אין ממנו למזבח כלום ואולי לא הוצרך הכתוב לשיור ההוא אלא בעבור הדבש שלא נתפרש בבכורים שיבאו מן הדבש וכלל השאור עמו ואמר בשניהם קרבן ראשית תקריבו אותם אבל בשאור המפורש במקומו אין צורך לפרוט אותו כי לא יתנה הכתוב במחלליה מות יומת חוץ מעבודת הקרבנות ובערות אשת אחיך חוץ מן היבמה :

(טו) **ובשר** זבח תודת שלמיו . יש כאן רבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת ארבעה עשר שיהיו נאכלין ליום ולילה לשון רש"י. ואין זה נכון שחגיגת ארבעה עשר נאכלת לשני ימים ולילה אחד כשאר שלמים וכן שנינו במס' פסחים אשר תזבח בערב ביום הראשון בחגיגת ארבעה עשר הכתוב מדבר שנאכלת לשני ימים ולילה אחד שכשהוא אומר ביום הראשון עד בקר הרי בקר שני אמור ורש"י עצמו כתב זה בסדר ראה אנכי אבל בכאן סבר הרב כדברי בן תימא דאמר חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח הרי היא כפסח ונאכלת ליום ולילה ואינה נאכלת אלא צלי עד חצות ואינה נאכלת אלא בלילה אבל לדברי בן תימא אינה באה בריבויין הללו אלא שהיא כפסח לכל דבר ואינה באה אלא מן הצאן וזכר וכן שנה מדכתיב ולא ילין לבקר זבח חג הפסח וכו' כדאיתא התם אבל כתב הרב זה מברייתא השנויה בתורת כהנים דקתני ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל ה"ז בא ללמד על הנאכלין שיהיו נאכלין ליום אחד אין לי אלא תודה ומניין לרבות הלחם ת"ל קרבנו ומניין לרבות את הולדות ואת התמורות תלמוד לומר ובשר ומנין לרבות חטאות ואשמות תלמוד לומר זבח ומנין לרבות שלמי נזיר ושלמים הבאים מחמת הפסח ת"ל שלמיו זו היא הברייתא הזו ופירש הרב בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת ארבעה עשר שהיא באה עם הפסח וכן מצאתי במס' פסחים בפ' מי שהיה שפי' לשם שני לשונות בשלמים הבאים מחמת הפסח וכתב לשון אחר חגיגת ארבעה עשר וזו שמעתי וסמך הרב בכאן על שמועתו ואין הדבר כן אלא שלמים הבאים מחמת הפסח היינו מותר הפסח כגון תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו באחר דכיון שמתחלתו אינו נאכל אלא ליום ולילה אף סופו כן אבל חגיגת ארבעה עשר נאכלת היא לשני ימים כדברי חכמים וכן שנינו בתורת כהנים באותה ברייתא גופה דקתני סופה וממחרת ה"ז בא ללמד על הנאכלים לשני ימים שיהיו נאכלים לשני ימים אין לי אלא שלמים מניין לרבות את החגיגה שבאה בזמנה וכו' ארבה את החגיגה שבאה בזמנה מניין לחגיגה הבאה עם הפסח וכו' : וממחרת והנותר ממנו יאכל . וא"ו יתירה היא זו ויש כמוהו הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה וכן תת וקדש וצבא מרמס לשון רש"י וכן פי' ר"א ולפי דעתי ענין שאמר הכתוב הזה בעבור שאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והיה במשמע שתהא מטה שיאכל בשני ימים יאכל

רש"י

היא ויש כמוהו הרבה במקרא כגון (בראשית לו) ואלה בני צבעון ואיה וענה (דניאל ה) חת וקדש ונבא מרמס: (יח) ואם האכל יאכל וגומר. במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע תלמוד לומר המקריב אותו לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי (ת"כ). וכן פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה ואם חשב פגול יהיה: והנפש האוכלת ממנו. אפילו בתוך הזמן עונה תשא: (יט) והבשר. של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל. והבשר. לרבות אבר שיצא מקצתו שהפנימי מותר: כל טהור יאכל בשר. מה תלמוד לומר לפי שנאמר (דברים י"ב) ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: (כ) וטומאתו עליו. (פסחים עו זבחים עג) בטומאת הגוף הכתוב מדבר אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרה והבשר אשר יגע בכל טמא וגו'. ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתור' אלא חכמים למדוה בגזרה שוה שלש כריתות אמורים באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשוה רבותינו בשבועות (דף ו') אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו: (והבשר כל טהור יאכל בשר. כלומר על מה שאסרתי לך בחטאת ואשם שאם יצאו חוץ לקלעי' אסורה כמו שכתוב בחצר אוהל מועד יאכלוה בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר אפילו בכל העם): (כד) יעשה לכל מלאכה. (ת"כ פסחים כג) בא ולימד על החלב שאינו מטמא טומאת נבלות: ואכל לא תאכלהו. אמרה תורה יבא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין איסור חל על איסור:

לעוף

ויקרא

יז וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר הַזָּבַח בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ יח וְאִם
הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו
בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב
אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ
הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא׃
יט וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא לֹא
יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־
טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר׃ כ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־
תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר
לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ כא וְנֶפֶשׁ כִּי־
תִגַּע בְּכָל־טָמֵא בְּטֻמְאַת
אָדָם אוֹ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה אוֹ
בְּכָל־שֶׁקֶץ טָמֵא וְאָכַל מִבְּשַׂר־
זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃
כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כג דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא
תֹאכֵלוּ׃ כד וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב
טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה
וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ׃ כה כִּי כָּל־
אֹכֵל חֵלֶב מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר

אונקלוס

יִתְאֲכֵיל׃ יז וּדְיִשְׁתְּאַר
מִבְּשַׂר נִכְסַת קֻדְשַׁיָּא בְּיוֹמָא
תְּלִיתָאָה בְּנוּרָא יִתּוֹקָד׃
יח וְאִם אִתְאֲכָלָא יִתְאֲכֵיל
מִבְּשַׂר נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי
בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה לָא יְהֵי
לְרַעֲוָא דִמְקָרֵיב יָתֵיהּ לָא
יִתְחַשַּׁב לֵיהּ מְרַחַק יְהֵי
וֶאֱנָשׁ דְּיֵיכוֹל מִינֵּיהּ
חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל׃ יט וּבְשַׂר
קוּדְשָׁא דְּיִקְרַב בְּכָל
מְסָאַב לָא יִתְאֲכֵיל בְּנוּרָא
יִתּוֹקָד וּבְשַׂר קוּדְשָׁא כָּל
דִּדְכֵי לְקוּדְשָׁא יֵיכוֹל
בְּשַׂר קוּדְשָׁא׃ כ וֶאֱנָשׁ
דְּיֵיכוֹל בִּשְׂרָא מִנִּכְסַת
קוּדְשַׁיָּא דִּי קֳדָם יְיָ
וְסוֹאֲבְתֵיהּ עֲלוֹהִי
וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא
מֵעַמֵּיהּ׃ כא וֶאֱנָשׁ אֲרֵי
יִקְרַב בְּכָל מְסָאָב
בְּסוֹאֲבַת אֱנָשָׁא אוֹ
בִּבְעִירָא מְסָאֲבָא אוֹ בְּכָל
רְחֵישׁ מְסָאָב וְיֵיכוֹל
מִבְּשַׂר נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
דִּקְדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא
הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ כב וּמַלִּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
כג מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְמֵימַר כָּל תְּרַב תּוֹר
וְאִימַּר וְעִזָּא לָא תֵיכְלוּן׃
כד וּתְרַב נְבֵילָא וּתְרַב תְּבִירָא יִתְעֲבֵיד לְכָל עֲבִידְתָּא וּמֵיכַל לָא תֵיכְלוּנֵיהּ׃ כה אֲרֵי כָּל דְּיֵיכוֹל תַּרְבָּא מִן בְּעִירָא

(מסורה בגליון: כ"ג · ל' · ל' · י' פסו' בתו' רישיהון וסופ' חד · ל' · ג' ר"פ · ד' רפין · ל' וסמ' בכל שרץ · ל' . ל' · ל' וחסר)

אבן עזרא

תהו ובהו: (יז) באש ישרף. כאשר נשרפו האימורים. רק לא ישרף על גבי המזבח: (יח) וטעם המקריב אותו לא יחשב. אחר שיהיו האימורים קרבים לגבוה הנה כל הנשאר קדש וכן אבני המזבח שאחר שהם קדושים אין ראוי שישאר ממנו לחול על כן אבנים שלימות: (יח) פגול. כדברי המתרגם ארמית וכן ומרק פגולים כליהם. ויש שואלים אחר שעלה ריח ניחוח איך לא יחשב והטעם על המחשבה כי משפט השלמים להיות קדש והפגול איננו קדש ועוד בעבור שלא שמר את המצוה ולא שכרו בהפסדו אם הוא שלמים ואם נדר תתחדש עליו עון כנגד הראשון אם לא ישלם נדרו: עונה תשא. עונש ולא הזכירו הכתוב. וכרת על טמא שיאכל בשר קדש. וטעם וטומאתו. להיותו טמא מעצמו כזב ומצורע גם בעבור מקרה לילה כי כן כתוב כי אמר מקרה הוא או שיהיה טמא בעבור אחר כטומאת אדם מת או חי והוא זב ומצורע או בבהמה טמאה שאינ' נאכלת ושקץ טמא מהעוף והשרץ. ופעם אחת בא אלי צדוקי אחד ושאלני אם האליה אסורה מן התורה ואען ואומר אמת כי האליה תקרא חלב כי כן כתיב חלבו

מסורה

חיום ומחר: והבשר י' פסו' בתו' רישיהון וסופיהון חד וסי' כל רמש אשר הוא חי. והלוחות מעשה אלהים. והבשר אשר יגע. ונפש אדם מן הנשים. למררי משפחת המררי. ה' אלהיך הוא עבר לפניך. בסכות תשבו. ומקנה רב היה. והלוים יסמכו את. ויאיר בן מנשה: ונפש ג' ר"פ וסי' ונפש כי תגע בכל טמא. ושמעת קול אלה. אדם מן הנשים. נמסר גם בסדר ויקרא: בבהמה ד' רפין וסי' ונפש כי תגע בכל טמא. ואיש אשר יתן שכבתו. ואם הטר ימיר בהמה בבהמה. אך בכור אשר יבכר לה' וחלופיהן ו' דגש נמסר בסדר תולדות נח: דבר ד' ר"פ בטעמא תביר בסיפרא וסי' כל חלב שור וכשב. המקריב את זבח שלמיו: בחדש השביעי. בחמשה עשר יום: וחלב נבלה וחלב חד מן ל"ד פסו' מסורת' מכא ומכורתי' מכא ומלה ביניהון נמסר בפסו' רבתא:

תולדות אהרן

תולדות אהרן והנותר. פסחים ג זבחים כח פב (שבת ד פסחים לס): ואם האכל. שם יג כז כח כט מד מנחות יז חולין פא: לא ירצה. זבחים כג כט מנחות כה: המקריב. ר"ס ו זבחים יג: לא יחשב. פסחים טז יומא ז נדרים ו זבחים כג כט מנחות כה: פגול הוא. זבחים כח: והנפש. מנחות יג תמורה ג כריתות ס: והבשר. פסחים כד עז עט פב חגיגה כד יבמות עד סוטה כט זבחים לד מו חולין לו (פסחים לד חגיגה עט בכורים סד): והבשר. פסחים כד לה עט סוטה כט מנחות כה: והנפש. פסחים כד לה יבמות ז מכות יד מנחות כה כריתות ב: אשר לה'. פסחים לו זבחים לו מנחות כה (פסחים לו): וטומאתו. מכות יד זבחים לג לד מג מו: בבהמה. שבועות ז חולין עא: ואכל. זבחים מב מד: כל חלב. יומא עד זבחים ע חולין קיז כריתות ד כא (ערלה סב פסחים כח): וחלב נבלה. זבחים סט חולין לד: יעשה לכל. פסחים כג: ואכל לא. זבחים ע: כי כל. פסחים מג בכורות עו כריתות ד:

בעל הטורים והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הפסוק מתחיל בבשר ומסיים בבשר לומר שאם נטמא סבשר מקצתו נטמא כולו:

רמבן

יאכל מקצתו ביום הראשון ויניח מקצתו למחר ולפיכך חזר לבאר והנותר ממנו בראשון יאכל וממחרת לא שישאיר ממנו בכונה ולא שיהא רשאי להניח כלו ליום המחרת אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון והנותר במקרה יאכל במחרת הנזכר והענין הזה מדברי רבותינו למדנוהו אמרו בתורת כהנים ביום הקריבו יאכל מצוה להאכל ממנו יום ראשון יכול כלו ת"ל וממחרת יכול מצוה לאכלו בשני ימים ת"ל והנותר אם הותיר הותיר אי והנותר יכול אם הותיר כולו לשני ימים יהא פסול ת"ל יאכל אפי' כלו ואם תעשה הוא"ו יתרה ג"כ יתפרש וממחרת הנותר ממנו יאכל לא שיותיר לדעת ולא ידעתי למה היתה הוא"ו בתת וקדש ונבא מרמס יתרה אבל רש"י כי ענין הכתוב שישאל עד מתי תת הפשע שומם ועד מתי קדש ונבא מרמס:
(יז) והנותר מבשר הזבח ביום השלישי. עד ונפש כי תגע בכל טמא. אין ענין הכתוב שיהיה הנותר ליום השלישי נשרף ונאכל בלילה שכבר למדו רבותינו מן הכתוב בפרשת קדושים תהיו והנותר ביום השלישי באש ישרף שכל מה שישאר מב' ימים בלל טעון שרפה אבל ביום השלישי אינו דבק עם והנותר אבל הוא דבוק עם באש תשרף יאמר כי הנותר מבשר הזבח שלא נאכל ביום הקריבו וממחרת ישרף באש ביום השלישי בבקר וזהו שאמרו נאכלים לשני ימים ולילה אחד כי בלילה השני אינו נאכל ולא נשרף כי הצריך הכתוב לשרפת פסולי המוקדשים הללו שתהיה ביום כמו שהקרבת הכשרים ביום:
(כא) אך בבהמה טמאה. אחז הכתוב דרך קצרה והזכיר קצת הטמאים והוא הדין לכולן כי אף בנבלת בהמה טהורה אם נגע בה ואכל קדשים חייב הכרת הזה וענין הכריתות אבאר אותו בפרשת עריות בע"ה:
(כה) כי כל אוכל חלב (בכאן מתחיל וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב וגו' עד וידבר ה' וגו' דבר אל בני ישראל המקריב)

אבן עזרא

חלבו האליה תמימה רק קדמונינו התירוה ואסרו כל חלב אז ענה הלא כל חלב אסור מן התורה כי כן כתוב כל חלב וכל דם לא תאכלו ובתחלה כתוב חקת עולם לדורותיכם גם אני עניתיו כי זה הפסוק דבק עם זבח השלמים ואין מלת חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ראיה גמורה כי הנה כתוב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם ושם כתוב חקת עולם וא"כ לא נאכל לחם בגלות כי לא הקרבנו קרבן העומר וגם הוא השיב כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו גם אני השיבותי כי גם זה הפסוק דבק עם זבח השלמים והעד כי כל אוכל חלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה להוציא חלב כל בשר שאיננו קרב לשלמים והכלל בשר חול על כן הזכיר בפרשה הזאת וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה

תרגום אונקלוס

דִּיקָרְבוּן מִנַּהּ קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא דְּיֵיכוֹל מֵעַמֵּיהּ: כו וְכָל דְּמָא לָא תֵיכְלוּן בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן דְּעוֹפָא וְדִבְעִירָא: כז כָּל אֱנָשׁ דְּיֵיכוֹל כָּל דְּמָא וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ: כח וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: כט מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימָר דִּמְקָרֵיב יָת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי קֳדָם יְיָ יֵיתֵי יָת קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ מִנִּכְסַת קוּדְשׁוֹהִי: ל יְדוֹהִי יַיְתוּן יָת קוּרְבָּנַיָּא דַּיְיָ יָת תַּרְבָּא דְּעַל חַדְיָא יַיְתִינֵיהּ יָת חַדְיָא לַאֲרָמָא יָתֵיהּ אֲרָמוּתָא קֳדָם יְיָ: לא וְיַסֵּק כַּהֲנָא יָת תַּרְבָּא לְמַדְבְּחָא וִיהֵי חַדְיָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי: לב וְיָת שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא תִּתְּנוּן

מקרא

יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיהֹוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ: כו וְכָל־דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה: כז כָּל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ: כח וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כט דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו לַיהֹוָה יָבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהֹוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו: ל יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת אִשֵּׁי יְהֹוָה אֶת־הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהֹוָה: לא וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו: לב וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין

(הערות שוליים לטקסט: ג' ר"פ · ג' דגשין · ד' ר"פ נטעם · תביר בספרא · ס"ו · ג' מל' בתרי יודי"ן ורפי · ט' כתיב י' · נ"כ)

מסורה

ולבהמה ג' וסי' וכל דם לא תאכלו. ולא היה מים למחנה ולבהמה. היו עצביהם לחיה: יביא ט"ו ה"א מנהון חסר וסי' ואם כבש. ואת אשמו. המקריב את זבח. שתי הרים דנזיר חסר. וזאת תורת הנזיר. כאשר בא עליכם דיהושע. על עמך ועל בית אביך. והגוי אשר יביא. הארון. ותאות' יבא להם חסר. יבא בפריו חסר. המנחה. מעשה יבא במשפט חסר. וגם מלכיהם עם נסכיהם חסר. וחד ויביא דעזרא: אשי ט' בתר' כתיב י' יסיר ואת כל חלבה וסי' כאשר יוסר. והביאה אל הכהן וקמץ. ידיו תביאינה את. שוק התרומה וחזה. קדושים יהיו לאלהיהם. להקריב את אשי ה'. אשי ה' ונחלתו יאכלון. אלהי ישראל הוא נחלתו. ואתנה לבית אביך. וכל מאשי דכוות' כתיב יו"ד:

רשי

(כו) לעוף ולבהמה. פרט לדם דגים וחגבים (חולין ס): בכל מושבותיכם. לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע נוהגת בכל מושבות ובמסכת קדושין בפ"א מפרש למה הוצרך לומר: (ל) ידיו תביאינה וגומר. (קדושין לו) שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה ויד כהן מלמטה ומניפן: את אשי ה'. ומה הן האישים את החלב על החזה: יביאנו. (מנחות סב) כשמביאו מבית המטבחים נותן חלב על החזה וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר (ויקרא י) שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו' ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנאמר (ויקרא ט) וישימו החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה למדנו שג' כהנים זקוקין לה כך מפורש במנחות (דף ס"ב): את החלב על החזה יביאנו. ואת החזה למה מביאו להניף אותו הוא מביאו ולא שיהא הוא מהאישים לפי שנ' את אשי ה' את החלב על החזה יכול שיהא אף החזה לאישים לכך נאמר את החזה להניף וגומר: (לא) והקטיר הכהן החלב. ואחר כך והיה החזה לאהרן (ת"כ) למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאימורין למטה מן המזבח: (לב) שוק. מן הפרק של

בעל הטורים

להניף אותו בגימטריא מוליך ומביא מעלה ומוריד לכן בפרשה ג' פעמים תנופה ול' מהם התנופה וה"א אתי לרבוי עוד אחד והיה ד' שמוליך ומביא לד' רוחות וכ' פעמים תרומה שמעלה ומוריד:

תולדות אהרן

ונכרתה. חולין קכ: וכל דם. כריתות ד כא כב: ולבהמה כריתות כא: דבר אל. קדושין לו מנחות סא: ידיו תביאינה. סוכה מז סוטה יט קדושין לו מכות יח מנחות כא נג: את החלב. מנחות כב: להניף. קדושין לו: לפני ה'. מנחות כא חולין קל: והקטיר. פסחים נט:

ספורנו

ז (ל) ידיו תביאינה את אשי ה'. לפי שהשאר לבעלים הנה הנאתם תורה שהבעלים נותנים לה' את הכל החלב והחזה וכהנים משלחן גבוה קא זכו: את החזה להניף אותו. אע"פ שנותן החלב על החזה בשעת תנופה מכל מקום עקר התנופה הוא בשביל החזה להודיע שהוא נתן לגבוה אמנם החלב כבר ידוע הוא שהוא לה' שהרי הוא קרב ע"ג המזבח: (לב) ואת שוק הימין תתנו תרומה לכהן. מחלק בעלים כמקדמים

רמבן

מן הבהמה אשר יקריב ממנה לא יתכן שיהיה פירוש מן הבהמה שהיא עצמה קרבן ולהוציא את החולין כי הכתוב כבר אסר בסדר ויקרא סתם כל חלב ואין שם תנאי ושיור וגם כאן אסר תחלה כל חלב שור וכשב ועז ואסר חלב הנבלה והטרפה באיסור החלב ואינן קרבנות לשם ועוד שאמר שם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם ולא ימצא בכל עניני הקרבנות בכל מושבותיכם ובמתנות כהונה אמר לחק עולם פעמים רבות ולא הזכיר בכל מושבותיכם מפני שאין הקרבנות חקת עולם בכל מושבותיכם רק במשכן ובמקום אשר יבחר ה' ואל יעור עיני המשתבח בפסוק ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום כי אמר הכתוב שלא נאכל לחם וקלי וכרמל לעולם בכל מושבותיכם עד עצם היום שנביא הקרבן בבית הבחירה ואם אין קרבן לא יאסר מכאן ואילך כי לא אמר לא תאכלו עד הביאכם את קרבן אלהיכם אבל האיסור הוא עד עצם היום הזה בלבד אבל פירוש עד עצם היום שתביאו הקרבן כשתוכלו להביא אותו והוא טעם כדי שיהיה הקרבן מנחה חדשה ויתכן שיהיה היום נמשך עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם והראיה הגמורה שפירש מן הבהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' מן המין הקרב כי כן נאמר בערכין ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה' כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קודש ופי' בהמה שמקריבין ממנה קרבן לה' וכך אם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' ואמר בפירוש מן הבהמה הטמאה שאין מקריבין ממנה ואין הפרש ושום חילוק בין שמזכיר בלשון רבים אשר יקריבו ואשר לא יקריבו ובין שיאמר בלשון יחיד אשר יקריב כי פי' אשר יקריב אדם ממנה וכן אמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה המין הנאכל לא שהיא עצמה תאכל ולפי שאסר כל חלב מן הבהמה אשר יביא הקרבן ממנה לא מן המין שלא יתקרב ושמא יעלה על הדעת לומר כי הנבלה והטרפה יחשבו כמין שלא יתקרב ממנו הוצרך להזכיר שיהא אסור וזהו שנאמר ואכול לא תאכלוהו שיהיו בכרת כשאר כל חלב כי כל המין הקרב יאסור ואפילו הנבלות והטרפות ממנו ואמר יעשה לכל מלאכה לומר שאין בו טומאת נבלות כי יאמר בנבלות ובנבלתם לא תגעו ובחלב שלהן יאמר שיגעו בו ויעשו ממנו כל מלאכה ואם היה אסור החלב בקרבנות בלבד למה הוצרך לומר בו כל חלב לא תאכלו שם בפרשת ויקרא וכבר צוה שיעלה על המזבח לריח ניחוח ואיך נאכל אשה לה' ולמה לא הזכיר גם ביותרת הכבד ובשתי הכליות מן הקרבנות ועוד למה הוצרך להזכיר שור וכשב ועז כי בידוע שלא יביא קרבן אלא מהן וממה שאמר הכתוב בפסולי המוקדשין רק את דמו לא תאכל ולא הזכיר החלב יגיענו המקום למקומו ואפרשנו:

(ל) את החלב על החזה. הנראה מן הכתוב הזה על דרך פשט שהחזה שהוא מונף עם החלבים ולא השוק והכתוב שאמר ואת החזות ואת שוק הימין הניף אהרן תנופה כי אחרי כן יחזור ויניפם בפני עצמם. ורבותינו אמרו שהיה נותן החלבים על יד הבעלים וחזה ושוק למעלה מהן ולדעתם הזכיר תנופה בחזה לבד לדרוש מה שאמר כטמאו ונשתייר אחד מהם מנין שהוא טעון תנופה תלמוד לומר אזה להניף אותו: לתת להם ביום משחו אותם. עד אשר צוה ה' את משה. שיעורו אשר צוה ה' ביום משחו אותם לתת להם מאת בני ישראל חקת עולם ופי' ביום משחו בעת המשיחה וכן ביום הקריב אותם לכהן בעת ההיא כאשר הבדילם ורבי אברהם אמר כי ביום משחו מיום משחו וכן הנותר בבשר ובלחם: אשר צוה ה' את משה בהר סיני. על דרך רבותינו כי כל המצות נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו באהל מועד והנה מצות ויקרא שנויות ועל דרך הפשט שיעורו אשר צוה ה' את משה בהר סיני וביום צותו את בני ישראל במדבר סיני להקריב את קרבניהם לה' כי צוה במלואים בהר סיני וכן בעולה וחטאת וצוה במנחה ואשם ובזבח השלמים במדבר סיני באהל מועד. ויתכן כי טעם בהר סיני במקום הזה לפני הר סיני והוא באהל מועד. וכן עולת תמיד העשויה בהר סיני כי איננו בהר

רשי

של ארכובה המכרת עם הראש עד הפרק האמצעי שהוא סוכך של ירך:(לג) המקריב את דם השלמים וגו׳. (פסחים נט ת״כ) מי שהוא ראוי לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא (ברכות יב מנחות סב ׳ בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר חלבים שאינו חולק בבשר: תנופה. תרומה (סוכה לא) מוליך ומביא מעלה ומוריד: (לד) ולמלואים. ליום חינוך הכהונה: (ב) קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה: קח את אהרן. קחנו בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו׳. אלו האמורים בענין צוואת המלואים באתה תצוה ועכשיו ביום ראשון למלואים חזר וזרזו בשעת

אבן עזרא

ועשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו וידוע כי בשר הנבלה והטרפה אסורות והאסור הוא הבשר ובעבור שאין החלב קרב לגבי המזבח שמא יחשוב אדם שהוא מותר על כן הזהיר ואכול לא תאכלוהו ובעבור זה לא הזכיר הדם ובאה זאת הפ׳ לבאר עונש האוכל חלב בשר קדש וכן כל דם הוסיף לעוף על כן חלב העוף מותר והראיה הגמורה שאמר בספר אלה הדברים בבשר תאוה שהוא חול שיאכלנו כלו ולא הוציא רק את דמו לבדו בשלשה מקומות ואין זכר לחלב כלל אז פקח הצדוקי עיניו ופצה בשפתיו שבועה שלא יסמוך על דעתו בפירוש המצות רק ישען על העתקת הפירושים: (לג) שוק הימין. לזורק הדם והחזה לכל הכהנים: (לה) זאת משחת. זאת שכר משחת אהרן או משחת בניו נגידות: (לו) ביום משחו. מיום וכן בבשר ובלחם: (לז) ולמלואים. ככתוב בפרשת ואתה תצוה. להקריב את קרבניהם לה׳ במדבר סיני. כי לא הקריבו קרבן עד שבאו אל הר סיני וכבר הראיתיך שהמזבח שבנה משה על חלישת עמלק הוא בחורב והוא הר סיני ושם ישבו ישראל שנה פחות עשר׳ ימים כי כן כתוב ובמדבר לא הקריבו עולות כי כן אמר הנביא הזבחי׳ ומנחה הגשתם לי במדבר (ארבעים שנה) בית ישראל גם לא עשו פסח כי אם במצרים ושנית בהר סיני כי במדבר לא היו להם מקנ׳ ואחר שנסעו מהר סיני לא מלו בדרך והנה רובם ערלים ובעבור אכילת פסח מל אותם יהושע: (ב) ואת פר החטאת. בה״א כי כבר הזכירו וכן

תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי
שַׁלְמֵיכֶם׃ לג הַמַּקְרִיב אֶת־
דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי
אַהֲרֹן לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין
לְמָנָה׃ לד כִּי אֶת־חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה
לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי
שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן
הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לה זֹאת מִשְׁחַת
אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו מֵאִשֵּׁי יְהוָה
בְּיוֹם הִקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה׃
לו אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם
בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃
לז זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה
וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים
וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ לח אֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם
צַוֹּתוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב
אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבַּר
סִינָי׃ פ רביעי ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב קַח אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת
הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְאֵת ׀ פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי
הָאֵילִים וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת׃

ג׳ · כ׳ ס׳ וכל שמי הכליות דכוי · קדמא דשוק סימן · מזבחי שלמיכם תנין דשוק סתרומה מזבחי שלמיהם · ס׳ סבירין כאשר וקרינן אשר · כ׳ ס״פ · כ׳ מ״ל בלוס׳ אבני שהם קדמה. ס׳ סבירין כאשר · ג׳ בספ׳ · י״ב ר״פ · ז׳ פסו׳ חד דד את ושם ואת ב ג׳ · ד׳ מ״ל בתורה

אַפְרָשׁוּתָא לְכָהֲנָא
מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן׃
לג דִּמְקָרֵיב יָת דַּם נִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא וְיָת תַּרְבָּא מִבְּנֵי
אַהֲרֹן דְּלֵיהּ יְהֵי שׁוֹקָא
דְּיַמִּינָא לְחוּלָק׃ לד אֲרֵי
יָת חַדְיָא דַּאֲרָמוּתָא וְיָת
שׁוֹקָא דְּאַפְרָשׁוּתָא
נְסֵיבִית מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן וִיהָבִית
יָתְהוֹן לְאַהֲרֹן כָּהֲנָא
וְלִבְנוֹהִי לִקְיָם עָלָם מִן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לה דָּא רְבוּת
אַהֲרֹן וּרְבוּת בְּנוֹהִי
מִקּוּרְבָּנַיָּא דַּייָ בְּיוֹמָא
דִּיקָרְבוּן יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא
קֳדָם יְיָ׃ לו דְּפַקֵּיד יְיָ לְמִתַּן
לְהוֹן בְּיוֹמָא דְּרַבּוּן יָתְהוֹן
מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְיָם עָלָם
לְדָרֵיהוֹן׃ לז דָּא אוֹרַיְתָא
לַעֲלָתָא לְמִנְחָתָא
וּלְחַטָּאתָא וְלַאֲשָׁמָא
וּלְקוּרְבָּנַיָּא וּלְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָּא׃ לח דְּפַקֵּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְּסִינַי
בְּיוֹמָא דְּפַקְּדֵיהּ יָת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְקָרָבָא יָת
קוּרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ
בְּמַדְבְּרָא דְּסִינָי׃ א וּמַלֵּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃
ב קָרֵיב יָת אַהֲרֹן וְיָת
בְּנוֹהִי עִמֵּיהּ וְיָת לְבוּשַׁיָּא
וְיָת מִשְׁחָא דִּרְבוּתָא וְיָת
תּוֹרָא דְּחַטָּאתָא וְיָת תְּרֵין
דִּכְרִין וְיָת סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא׃

אשר ה׳ סבירין כאשר וקרינן אשר וסי׳ כי אשר ראיתם את מצרים היום. אשר צוה ה׳ לתת להם. אשר צוה ה׳ את משה בהר סיני. ביום צותו ופקדיו אשר צוה ה׳ את משה. השמרו לכם פן תשכחו: חקת עולם לדרתם. ב׳ וסי׳ באהל מועד מחוץ לפרכת. אשר צוה ה׳ לתת להם. ושארא לדרתיכם: לעלה ו׳ קמץ וסי׳ זאת התורה לעלה למנחה. כל הבקר לעלה. שנים עשר פרים. וגם עלה לרוב. בחלבי השלמים. ויאמר ארונה למלך: כל ספרא בהר סיני בר מ״א במדבר סיני וסי׳ להקריב את קרבניהם. וכל וידבר דבוותי׳ בר מ״ב בהר סיני וסי׳ ביום דבר ה׳ אל משה. עולת תמיד העשויה: קח את אהרן ז׳ פסוקי אית בהון את וי״ו פעמים ואת וסי׳ נמסר בסדר וישלח: האילים ז׳ בליש׳ ר״י סגהון מ״ל דמלאים בתו׳

תולדות אהרן

המקריב. זבחים ד לא קב מנחות ג יח חולין קלב בכורות ל: מבני אהרן. חולין קלג: שוק הימין. שם קלד: כי את חזה. יבמות פו: שלמיהם. מנחות סב: ואתן אותם. חולין קל (יבמות ע): זאת משחת. זוהר ויקרא: זאת התורה. זבחים ד ה ז ח לז מנחות פב פג קי: ביום צותו. שבת קלג מגלה כ זבחים ז לא מנחות פג (מגילה עג):

ספורנו

כמקדמים פני המשרת במנחה לכבוד המלך: ח (ב) ואת פר החטאת ואת שני האילים. הקדים פר החטאת כאמרם ז״ל כל חטאת קודמת לעולה הבאה עמה כי עד אחר שיכופר החטא אין מקום כלל לעולה כאמרו עולה וחטאה לא שאלת והיתה חטאתו אחר המעשה פר כמשפט כהן משיח אבל לא נכנס דמו לפנים כי לא הי׳ חטאו במדרגת רוע שיצטרך לזה כמו שהיה צריך בהוראת כהן משיח והוראת ב״ד שהחטיאו ופר ושעיר של יום הכפורים שמכפרים על טומאת מקדש

רמבן

ח (א) קח את אהרן. עד ויקרב משה. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה לשון רש״י ולמה נהפכו דברי אלהים חיים ועוד כי צוה בפרשת ביום החדש הראשון בכל הקמת המשכן ובלבישת אהרן ובניו ובמשיחת כולם וספר שם מעשה משה בענין ההקמה ולא הזכיר באהרן ובניו דבר עד המקום הזה ואיך הפריש ענין אחד בשתי פרשיות ואיחר המוקדם אבל הנכון שנאמר כי נצטוה בהקמת המשכן בכ״ג באדר והקים אותו וכאשר עמד המשכן על מעמדו מיד קרא לו הש״י שהוא יושב הכרובים וצוה אותו על מעשה הקרבנות כל הפרשיות האלה שמתחלת ויקרא עד כאן כי רצה ללמדו מעשה כל הקרבנות ומשפטיהם קודם שיקריב מהם כלל. כי יש בקרבנות המלואים חטאת ועולה ושלמים ולא יודעו כל דיניהם רק מן הפרשיות האלה שהקדים לו ואחר כן אמר לו קח את אהרן ואת בניו אתו לצוו אותו במעשה ובשעת מעשה כמה שאמר לו מתחלה אם סבר

ממש כי עולת תמיד לא התחילו בה רק באהל מועד וכתיב וזה אשר תעשה על המזבח וגו׳ וכן ויסעו מהר ההר דרך וכו׳ וכן רב לכם שבת בהר הזה. והטעם בכל אלה כי ישראל חנו לפני הר סיני בקרוב לו דכתיב ויחן שם ישראל נגד ההר ושם עמדו עד נסעם משם למדבר פארן והנה עשו אהל מועד והקימו אותו לפני ההר במזרחו ושם התחילו בעולת התמיד ובשנה השנית נצטוו על הדגלים והעמידו האהל בתוך המחנות בנסעם ולפיכך אמר הכתוב בכאן כי זאת התורה לעולה ולכל הקרבנות שצוה השם בהר סיני ביום צותו במדבר סיני יגיד כי היה בהר סיני ומדבר סיני להודיע שלא היתה בהר ממש במקום הכבוד ששם דבר עמו עשרת הדברות ולא במדבר סיני אחרי שנסעו מלפני ההר אבל היה במדבר סיני מלפני ההר בתחומו וקרוב לו ושם אהל מועד כמו שאמר בתחלת הענין ויקרא אל משה וידבר ה׳ אליו מאהל מועד הודיע אותנו עתה מקום אהל מועד:

אבן עזרא

וכן האילים וכן המלות: (ג) ואת כל העדה. ראשי השבטים והזקנים: ויאפוד. כמו ויחגור וכאשר ציץ הזהב איננו המצנפת כן האורים והתומים אינם אבני החושן וכן הלוחות בארון על כן כתוב ויתן אל החשן: (ו) ויקרב משה את אהרן. אל הכיור: וירחץ אותם. כלווי: (י) ויקח משה את שמן המשחה. טעמו וכבר לקח קודם משיחת אהרן:

ויקרב

רשי

בשעת מעשה: (ג) הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (ה) זה הדבר. דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני הקדוש ברוך הוא לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה (כל הענין הזה דרשת המלואים פירשתי בואתה תצוה): (ח) האורים. כתב של שם המפורש: (ט) ויש' על המצנפ'. פתילי תכלת הקבועים בציץ נותן על המצנפת נמצא הציץ תלוי במצנפת: (יא) ויז ממנו על המזבח. לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות

ג וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ד וַיַּעַשׂ
מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ
וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד׃ ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
לַעֲשׂוֹת׃ ו וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו וַיִּרְחַץ אֹתָם
בַּמָּיִם׃ ז וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת
וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ
אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־
הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד
וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ׃ חצי התורה בפסוקים
ח וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן
אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־
הַתֻּמִּים׃ ט וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּצְנֶפֶת
עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת
אֶל־מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר
הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ י וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם׃
יא וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע
פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר

י"א פסוקים את ואת ואת ואת וכולהון כאוריי

ג וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּנוֹשׁ
לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃
ד וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דְפַקֵּיד
יְיָ יָתֵיהּ וְאִתְכְּנִישַׁת
כְּנִשְׁתָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא׃ ה וַאֲמַר מֹשֶׁה
לִכְנִשְׁתָּא דֵּין פִּתְגָמָא
דְּפַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד׃
ו וְקָרֵיב מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן
וְיָת בְּנוֹהִי וְאַסְחִי יָתְהוֹן
בְּמַיָּא׃ ז וִיהַב עֲלוֹהִי יָת
כִּתּוּנָא וְזָרֵיז יָתֵיהּ
בְּהִמְיָנָא וְאַלְבֵּישׁ יָתֵיהּ
יָת מְעִילָא וִיהַב עֲלוֹהִי
יָת אֵפוֹדָא וְזָרֵיז יָתֵיהּ
בְּהֶמְיַן אֵפוֹדָא וְאַתְקֵין לֵיהּ
בֵּיהּ׃ ח וְשַׁוִּי עֲלוֹהִי יָת
חוּשְׁנָא וִיהַב בְּחוּשְׁנָא יָת
אוּרַיָּא וְיָת תֻּמַּיָּא׃
ט וְשַׁוִּי יָת מַצְנַפְתָּא עַל
רֵישֵׁיהּ וְשַׁוִּי עַל מַצְנַפְתָּא
לָקֳבֵיל אַפּוֹהִי יָת צִיצָא
דְדַהֲבָא כְּלִילָא דְקוּדְשָׁא
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
י וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת מִשְׁחָא
דִרְבוּתָא וְרַבִּי יָת מַשְׁכְּנָא
וְיָת כָּל דְּבֵיהּ וְקַדֵּישׁ
יָתְהוֹן׃ יא וְאַדִּי מִנֵּיהּ עַל
מַדְבְּחָא שְׁבַע זִמְנִין וְרַבִּי
יָת מַדְבְּחָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי
וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵיהּ

תולדות אהרן ויאמר משה. יומא ה: (ויקרב משה. יומא לה): ויחגר. שם: וישם את המצנפת. (יומא מד): ויקח משה. כריתות ה:

וסי' נמסר בסדר תצוה: הקהל ג' וסי' ואת כל העדה הקהל. הקהל לי את העם ואשמיעם. הקהל את העם האנשים. וא' והקהל. קח את המטה וגו': ותקהל העדה ב' וסי' אל פתח אהל. ותקהל העדה כאיש אחד: ויז ב' וסי' ויז ממנו על המזבח שבע פעמים. ויז על אהרן ועל בגדיו. וחד ויז מדמה אל הקיר. וחד ויז נצחם על בגדי: ואת הכיור ג' וסי' ואת תשלחן ואת כל כליו קדמא, ואת תשלחן ואת כליו. ויז ממנו על המזבח. ונמסר גם בסדר כי תשא.

ספורנו

מקדש ועל חטאים שגגות ופשעים כמו שמבואר בענין. והקדים העולה למלואים כי גם בעולה היה איזו כפרה כאמרו ונרצה לו לכפר עליו ואחר שלמות הכפרה נעשו ראוים למלא את ידם להשלימם לעבודה. והנה בכל השלמים יהיה שוק הימין לכהן ובשלמי נזיר יהיה לכהן השוק והזרוע שהם היד והרגל ובאלו השלמים היה השוק על גבי

רמבן

הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגו' והוסיף לו בכאן ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד שיעשה במעמד כלם שידעו שהש"י בחר באהרן ובזרעו. ועל דרך היושר נצטוה משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל וכשנתרצה לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת וצוה לישראל עליה כמו שפירשתי בפרשת ויקהל ואחרי שהשלימו המלאכה נאמר לו פרשת ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד וגם נאמר לו והקרבת את אהרן ואת בניו וגו' והנה ידע שגם אהרן ובניו במעלתם והיכתם לפני המקום ועכשיו חזר וזרזם ביום א' של מלואים ובשעת מעש' והנה כל הפרשיות כסדרן אלא שהקדים ויכס הענן את אהל מועד שהוא ביום שמיני למלואים כדעת רבותינו לסדר כל ענין הקמת המשכן כי כן דרך הכתובים בכל מקום להשלים ענין אשר התחיל בה:

(ו) וירחץ אותם במים. הקרוב אלי שספר הכתוב כי לכלם רחץ אבל לא היתה רחיצתם כאחת אבל רחץ אהרן והלבישו בגדיו ומשחו אחרי כן רחץ בניו והלבישם:

(ז) ויתן עליו את הכתנת ויחגר אותו באבנט. עד ויקח משה את שמן המשחה זה היה הסדר שעשה בו משה אבל בצואה אמר והלבשת את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפוד כי רצה שם לכלול את האבנט בכלם בצוואה אחת ואמר וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והנה הלבישו הכתונת עם האבנט ואחר כן המעיל והאפוד כסדר האמור שם והקדים בכאן ויחגור אותו בחשב האפוד קודם שישים עליו החשן כי משה ידע בדרך הלבישה כי לעולם הבגדים תכף ללבישת הבגד יחגור אותו בחגורה העשויה לו באבנט תכף לכתונת ובחשב תכף לאפוד ואין ראוי שתהיה לבישת האפוד בהפסקות אבל שם נאמר ואת האפוד ואת החשן ואפדת לו בחשב האפוד לפי שקצר שם בענין החשן ולא אמר שיתן אותו באפוד ולא שישים שם האורים והתומים שכבר צוה כל זה במעשה האפוד והחושן:

(י) ויקח משה את שמן המשחה. כשמשח את המשכן ויצק משמן המשחה על ראש אהרן. גם זה עשה משה בסדר נכון כי כן נצטווה במעשה השמן ומשחת בו את אהל וגו' ואת אהרן ואת בניו תמשח על כן לא רצה למשוח המשכן עד שהלביש אהרן ומשח אותם כאחד כדי שיהיה המקריב כמזומן לעבוד לבא אל המקדש והיה די באהרן שהוא קדוש ה' אף על פי שכתוב במצות הקמת המשכן ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו ואחר כך והקרבת את אהרן ואת בניו ורחצת אותם והלבשת את אהרן כי שם הסדיר כל הנעשה לאהרן ולבניו כאחת:

(יא) ויז ממנו על המזבח. עד וישחט ויקח משה את הדם. כתב רש"י ולא ידעתי

וְאֶת־בָּנָיו לְקַדְּשָׁם׃ יב וַיִּצֹק
מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ
אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ׃
יג וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן
וַיַּלְבִּשֵׁם כֻּתֳּנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם
אַבְנֵט וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
חמישי יד וַיַּגֵּשׁ אֵת פַּר הַחַטָּאת
וַיִּסְמֹךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם
עַל־רֹאשׁ פַּר הַחַטָּאת׃
טו וַיִּשְׁחָט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם
וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב
בְּאֶצְבָּעוֹ וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ
וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו׃ טז וַיִּקַּח
אֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב
וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי
הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וַיַּקְטֵר
מֹשֶׁה הַמִּזְבֵּחָה׃ יז וְאֶת־הַפָּר
וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־בְּשָׂרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ
שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
יח וַיַּקְרֵב אֵת אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
רֹאשׁ הָאָיִל׃ יט וַיִּשְׁחָט וַיִּזְרֹק
מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב׃ כ וְאֶת־הָאַיִל נִתַּח

לְקַדָּשׁוּתְהוֹן׃ יב וְאָרִיק
מִמִּשְׁחָא דִרְבוּתָא עַל
רֵישָׁא דְאַהֲרֹן וְרַבִּי יָתֵיהּ
לְקַדָּשׁוּתֵיהּ׃ יג וְקָרֵיב מֹשֶׁה
יָת בְּנֵי אַהֲרֹן וְאַלְבֵּשִׁינוּן
כִּתּוּנִין וְזָרֵיז יָתְהוֹן הֶמְיָנִין
וְאַתְקֵין לְהוֹן כּוֹבָעִין כְּמָא
דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
יד וְקָרֵיב יָת תּוֹרָא
דְחַטָּאתָא וּסְמַךְ אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ
תּוֹרָא דְחַטָּאתָא׃ טו וּנְכֵים
וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וִיהַב
עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא סְחוֹר
סְחוֹר בְּאֶצְבְּעֵיהּ וְדַכֵּי יָת
מַדְבְּחָא וְיָת דְּמָא אֲרִיק
לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא וְקַדְּשֵׁיהּ
לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי׃ טז וּנְסֵיב
יָת כָּל תַּרְבָּא דְעַל גַּוָּא וְיָת
חֲצַר כַּבְדָא וְיָת תַּרְתֵּין
כּוּלְיָן וְיָת תַּרְבְּהֶן וְאַסֵּיק
מֹשֶׁה לְמַדְבְּחָא׃ יז וְיָת
תּוֹרָא וְיָת מַשְׁכֵּיהּ וְיָת
בִּשְׂרֵיהּ וְיָת אוּכְלֵיהּ אוֹקִיד
בְּנוּרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃
יח וְקָרֵיב יָת דִּיכְרָא
דַעֲלָתָא וּסְמָכוּ אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ
דִּיכְרָא׃ יט וּנְכֵים וּזְרַק מֹשֶׁה
יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר
סְחוֹר׃ כ וְיָת דִּיכְרָא פַלֵּיג

ב׳ וחסר
ב׳ מ״ל
ס״
ג׳ קמצין ובענין וסי׳ יתן
ב׳ ובענין
נ״ג . ג׳
ג׳ קמצין ובענין וסימנ׳ יוסב
ס׳ . ג׳

על כוונות הללו׃ (יב) ויצק וימשח. בתחלה יוצק על ראשו ואחר כך נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה׃ (יג) ויחבש לשון קשירה׃ (טו) ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות ליכנס לקדושה׃ ויקדשהו. בעבודה זו׃ לכפר עליו. מעתה כל הכפרות׃ (טז) הכבד. שהיה נוטל מעט
מן

וילבשם ב׳ וחסר וסי׳ ויעש ה׳ אלהים לאדם ולאשתו. וילבשם כהנת ויחגר אתם אבנט׃ ויגש ה׳ קמצין וסי׳ ויגש לו ויאכל. ועיני ישראל כבדו מזקן. ויקח יוסף את שניהם. ויגש את פר החטאת. ויגש אביתר את. ונמסר גם בסדר תולדות׃ קרנות ד׳ מ״ל וסי׳ וישחט ויקח משה כו׳ נמסר בסדר ויקרא׃ ואת הפר ג׳ וסי׳ ונתת אתם על סל אחד. ואת הפר ואת עורו. וישכימו אנשי העיר׃ ואת האיל ה׳ נמסר בסדר תצוה׃

תולדות אהרן ויצק משמן. הוריות יא׳ יג כריתות ה׃
ויחבש. יומא ה׃ (ויסמך אהרן ובניו. מנחות צג)׃ סביב. זבחים ה׃

(יג) ויקרב משה את בני אהרן. פעם שנית בעבור שארכו הדברי׳ או טעמו כאשר הקריב משה את בני אהרן הלבישם כתנות. ואלת וילבשם. יוצאה לשנים פועלים׃ (טו) ויחטא. כבר פירשתיו׃ ויקדשהו. לכפר עליו כל העונות׃ (טז) ויקח את כל החלב אשר על הקרב. וכתוב בתחלה המכסה את הקרב וכתוב אחר אומר המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב דע כי החלב המכסה הוא רב מאד ואת כל החלב אשר על הקרב הוא מעט מפה ומפה גם המכסה הוא על הקרב לכן הכתוב אחז דרך קצרה׃ (יז) שרף באש. יש אומרים הוא בעצמו ויש אומרים בצווי וראייתם כאשר צוה ה׳ את משה ואיננה ראיה כי כן דרך ל׳ הקדש׃ (יח) ויקרב את איל המלואים. ויסמכו אהרן ובניו ובכתוב הראשון וסמך אהרן ובניו והנה אין הפרש בין וסמך אהרן ובניו ובין ויסמכו אהרן ובניו ומדקדק גדול טעה שאמר כי טעם וסמך הוא לבדו ואחר כן בניו וסמכו כלם יחד׃
בימנית

ספורנו

גבי המזבח כי אמנם הזר שמקריב על הרוב יתן הסוק שהוא עם הלוי לכהן הנכנם לפנים ממחילת הזג המקריב. והנזיל יתן גם הזרוע שהוא יד כמוסר לכהן אם
אבל

רמבן

ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו ואפשר כי מה שאמר במזבח וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף עליו הקדוש הזה בהזאות ואיננו במשיחה בלבד כי והיה המזבח קדש קדשים שיוסיף אליו קדוש יותר מאשר בנמשחים במשכן וכן כליו נעשה לו קידוש בקידוש אשר נצטוה לעשות במקריבים באמר והזית על אהרן ועל בגדיו כי אין המזבח שהוא כלי לקרבנות פחות מכלי המקריבים וק״ו הדבר וכן נאמר ביום הכפורים והזה עליו מן הדם באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטומאות בני ישראל שכל קידוש המזבח בהזאות וכ״ש בתחלה שצריך קידוש מטומאה וזרות ולא הזכיר בכאן משיחת בניו כי בידוע שעשה להם כאשר עשה לאביהם כאשר נצטוה ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם וכלל זה במה שאמר בבנים כאשר צוה ה׳ את משה והנראה בעיני כי לא היתה משיחת הבנים ביציקת שמן על ראשם כי לא נאמר זה אלא באהרן ויצקת על ראשו ומשחת אותו ולא הזכיר שם משיחת הבנים כלל שלא היתה ביציקה כמהו ויתכן שלא היתה בבנים משיחה זולתי ההזאות שהזה משמן המשחה על בניו ועל בגדיהם וכן תראה בפרשת וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם שצוה למשוח האב ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ולא צוה למשוח הבנים כלל לא ביציקה ולא במשיחה. אבל בפרשת הקמת המשכן אומר ומשחת אותם כאשר משחת את אביהם שלא הזכיר שם הזאות כלל. וכן בפרשת השמן. אלא הוזכרו משיחה והזאות בבנים במקום אחר לכך אני אומר שלא עשה בהם אלא אחת מהן וכן ההזאות׃

(טו) ויחטא את המזבח. חטאו וטהרו מזרות ליכנס בקדושה ויקדשהו בעבודה זו מעתה לכפר עליו כל הכפרות לשון רש״י. ואם כן הכתוב יספר כי בזה נתקדש וראוי לכפר עליו מכאן ואילך. וזה כענין שנאמר ביחזקאל שבעת ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו את ידיו ויכלו את הימים והיה ביום השמיני והלאה יעשו הכהנים על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם ורציתי אתכם נאם ה׳. ונלמד בכאן כי בדם נעשה זה ואין הקטרת האמורים מעכבת בחנוך המזבח. שכן לדורות איננה מעכבת בכפרה. אבל בתוספתא של פרשת מלואים ראיתי כפרה זו איני יודע מה היא מנין אתה אומר שלא היתה כפרה זו אלא שאמר משה בשעה שיצא הכרוז להנדב במקדש דחקו ישראל איש ואשה והביאו שלא בטובתן תהא כפרה זו שלא יתנדבו דבר גזול למקדש. וכן הוא אומר כי אני ה׳ אוהב משפט שונא גזל בעולה וכבר הזכיר רש״י גם זה בפרשת ואתה תצוה׃

(יז) ואת הפר ואת עורו ואת בשרו ואת פרשו. יכלול בפר הקרב שאינו בכלל בשרו עצמות וגידים קרנים וטלפים שהם מלבד עורו ובשרו ופרשו. או יהיה הוא״ו מן המשמשין ביתר. והוא כמו ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף׃

(כ) ואת האיל נתח לנתחיו. אין נתוח אלא לאחר הפשט. אבל קצר בהפשטה בכאן שכבר צוה בזה בפרשת העולה ואמר ויקטר משה את הראש ואת הנתחים בזמן ההקטרה והוא אחר ואת הקרב ואת הכרעים
רחץ

לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־
הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־
הַפָּדֶר׃ כא וְאֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־
הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר
מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה
עֹלָה הוּא לְרֵיחַ־נִיחֹחַ אִשֶּׁה
הוּא לַיהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ ששי כב וַיַּקְרֵב אֶת־
הָאַיִל הַשֵּׁנִי אֵיל הַמִּלֻּאִים וַיִּסְמְכוּ
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
רֹאשׁ הָאָיִל׃ כג וַיִּשְׁחָט ׀ וַיִּקַּח
מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ
אֹזֶן־אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ
הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃
כד וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה
מִן־הַדָּם עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית
וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־
בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה
אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
כה וַיִּקַּח אֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הָאַלְיָה
וְאֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב
וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי
הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וְאֵת שׁוֹק
הַיָּמִין׃ כו וּמִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר ׀
לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חַלַּת מַצָּה
אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת
וְרָקִיק אֶחָד וַיָּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים
וְעַל שׁוֹק הַיָּמִין׃ כז וַיִּתֵּן אֶת־הַכֹּל
עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וַיָּנֶף
אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
כח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם
וַיַּקְטֵר הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה
מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא
לַיהוָה׃ כט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־
הֶחָזֶה וַיְנִיפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה
מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים לְמֹשֶׁה הָיָה
לְמָנָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה׃ שביעי ל וַיִּקַּח מֹשֶׁה
מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן־הַדָּם אֲשֶׁר

לְאֵבָרוֹהִי וְאַסֵּיק מֹשֶׁה יָת
רֵישָׁא וְיָת אֵיבְרַיָּא וְיָת
תַּרְבָּא׃ כא וְיָת גַּוָּא וְיָת
כְּרָעַיָּא חַלֵּיל בְּמַיָּא וְאַסֵּיק
מֹשֶׁה יָת כָּל דִּיכְרָא
לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא
לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנָא
הוּא קֳדָם יְיָ כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ
יָת מֹשֶׁה׃ כב וְקָרֵיב יָת
דִּיכְרָא תִּנְיָנָא דְּכַר
קוּרְבָּנַיָּא וּסְמַכוּ אַהֲרֹן
וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישׁ
דִּיכְרָא׃ כג וּנְכֵיס וּנְסֵיב
מֹשֶׁה מִדְּמֵיהּ וִיהַב עַל רוּם
אוּדְנָא דְּאַהֲרֹן דְּיַמִּינָא וְעַל
אִלְיוֹן יְדֵיהּ דְּיַמִּינָא וְעַל
אִלְיוֹן רִגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא׃
כד וְקָרֵיב יָת בְּנֵי אַהֲרֹן
וִיהַב מֹשֶׁה מִן דְּמָא עַל
רוּם אוּדְנְהוֹן דְּיַמִּינָא וְעַל
אִלְיוֹן יְדֵיהוֹן דְּיַמִּינָא וְעַל
אִלְיוֹן רִגְלְהוֹן דְּיַמִּינָא וּזְרַק
מֹשֶׁה יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא
סְחוֹר סְחוֹר׃ כה וּנְסֵיב יָת
תַּרְבָּא וְיָת אַלְיְתָא וְיָת כָּל
תַּרְבָּא דְּעַל גַּוָּא וְיָת חֲצַר
כַּבְדָּא וְיָת תַּרְתֵּין כּוֹלְיָן
וְיָת תַּרְבְּהֶן וְיָת שׁוֹקָא
דְּיַמִּינָא׃ כו וּמִסַּלָּא
דְּפַטִּירַיָּא דִּקֳדָם יְיָ נְסֵיב
גְּרִיצְתָּא פַּטִּירְתָא חֲדָא
וּגְרִיצְתָּא דִּלְחֵם מְשַׁח חֲדָא
וְאֶסְפּוֹג חַד וְשַׁוִּי עַל
תַּרְבַּיָּא וְעַל שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא׃
כז וִיהַב יָת כּוֹלָּא עַל יְדֵי
דְּאַהֲרֹן וְעַל יְדֵי דִּבְנוֹהִי
וַאֲרֵים יָתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם
יְיָ׃ כח וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָתְהוֹן
מֵעַל יְדֵיהוֹן וְאַסֵּיק
לְמַדְבְּחָא עַל עֲלָתָא
קוּרְבָּנַיָּא אִנּוּן לְאִתְקַבָּלָא
בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנָא הוּא קֳדָם
יְיָ׃ כט וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת
חַדְיָא וַאֲרִימֵיהּ אֲרָמָא קֳדָם
יְיָ מִדְּכַר קוּרְבָּנַיָּא לְמֹשֶׁה
הֲוָה לְחוּלַק כְּמָא דְפַקֵּיד
יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ ל וּנְסֵיב
מֹשֶׁה מִמִּשְׁחָא דִּרְבוּתָא
וּמִן דְּמָא דְּעַל מַדְבְּחָא

ג׳ קמצין ובענין וסי׳ ישן יושב עומד · כ״ז מסר · ב׳ כמין · ל׳ ומסמס פ״ב · ג״ב · כל דסמיך לסלי״ע פתחין

אבן עזרא

(כג) הימנית. כמו הפנימית. וטעם על תנוך כגן. בפרשת זאת תהיה והנה הדם יכפר על נפש אהרן וכן כי הדם הוא בנפש יכפר וטעמו בנפש שיש בו לכפר והנה נפש תחת נפש וקרוב מזה הטעם ותגע לרגליו: (כו) חלת מלה אחת. הוא ככר לחם אחת ויתכן היות ככר משקל ואיננו כמשקל הכסף והזהב: וישם על החלבים. ולא הזכיר יותרת הכבד והכליות כי היותרת היא קטנה ופירוש המלה כמו מה יתרון לאדם והכליות הם עם חלבהן כי לא יתכן שיקראו הכליות חלב רק האלי׳ היא חלב: (כז) וינף אותם. הניף אהרן ובניו כאשר יניף אהרן את הלוי׳ בשלו

מסורה

לד״ת יו נמסר בסדר ויקרא: אשת ה׳ פתחין וסי׳ ולקחת אתם. ואת הקרב. ויקח משה. והקרבת אשה. וכל דסמיך ללמ״ד דכוותא: וישחט ג׳ קמצין ובענין וסי׳ וישחט ויקח משה את הדם. ויזרק משה. ויקח משה. ומי׳תנין בטעמא קדמא רביע תניינא אתנחתא תליתאה שלשלת. וסי׳ ישן יושב עומד והוא חד מן י״א זוגין מתחלפין מן ב׳ בענין קדמא רביע ותניין זקף וסי׳ הוא הסובב דחוילה הוא הסובב דכוש. וישחט ויקח משה את הדם. וישחט ויקח משה מדמו. יהושע בן נון. יהושע בן נון. ויהיו המתים. ויהיו המתים. ויען בלעם ויאמר. ויען בלעם. ואבדתם מהרה דאורייתא. ואבדתם מהרה דיהושע. אמר אל רחבעם. והבת. ויאמר ישעיהו ותבירו. בן אדם כל דברי. ותבא בי רוח. אמר אל זרובבל. והבת: וישחט ויקח ז׳ מלין בטעמא מרעימים ומפסיקין וסי׳ ויתמהמהו ויחזיקו. ויאמר ה׳ אלהי אדני. וימאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צירים וחבלים. ויאמר ה׳ מציון. ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת המו: את החלב ואת האליה ז׳ פסוקי׳ אית בהון את ואת ואת ואת ואת ואת וסימן ויקח עשו את נשיו. קח את אהרן. ויקח את החלב. אשר לא הוריש. וזה דבר המס. בימי פקח מלך ישראל ופלשתים פשטו בערי השפלה. ונמסר גם בסדר וישלח: חלבהן ב׳ ובענין: ומסל חד מן מלי׳ מן חד חד סמך במצעות תיבותא וריש תיבותא ו׳ וסי׳ ומסל המצות אשר לפני ה׳. ויתן תבן ומספוא ומסגרת דוזה מעשה המכונה. ומסגרותיה דוכראש המכונה. ומסגרותיה דופיהו מבית לכתרת. ומשאת בר. ארחה ומשא׳. ומשאכם וריבכם. ומסבי ירושלים. ונשאו דודו ומשרפו דעמוס. ומשביע לכל

רשי

מן הכבד עמה: (כב) איל המלואים. איל השלמים שהמלואים לשון שלמים שממלאין ומשלימין את הכהנים בכהונתם (ת״כ): (כו) חלת לחם שמן. היא רבוכה שהיה מרבה בה שמן כנגד החלות והרקיקין כך מפורש במנחות: (כח) ויקטר המזבחה. משה שמש כל שבעת ימי המלואי׳ בחלוק לבן: על העולה. אחר העולה ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה: טפ

בעל הטורים

מלאים חסר כתיב כי נבען לבם לקונם:

רמבן

רחץ במים. וזהו שאמר ויקטר משה את כל האיל כי הכל הקטיר כאחת אחר הרחיצה אלא שהפרידם ללמד שאין הנתחים טעונין רחיצה:

(כב) **ויקרב** את האיל השני איל המלואים. וכבר פי׳ כי ענין המלואים שתהיה להם יד שלמה לעבוד את עבודת ה׳ ויאמר כן במזבח עצמו והעובדים. והנה כל הקרבנות האלו באים למלא את ידם כדכתיב וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילים שנים תמימים. אבל נקרא האיל השני איל המלואים בעבור שהוא סוף קרבנות הללו וכו תמלא ידם וכהנו לפניו יתברך כי כלם מעכבין בענין. ויתכן כי החטאת לכפר על המזבח ולקדשו כי כן כתיב והעולה להרצאה על הכהנים בכפרה וכל עולת נדבה והשלמים תודה לשם שנתן להם בביתו ובחומותיו יד ושם והנה השלמים לבדם באים על מלוי הידים. ולכך יקראו מלואים ויאמר מלואים ולא מלוי בעבור כי החלבים והשוק גם תרומת הלחם הכל קרב: (ל) **ויקח** משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח. לא ידעתי אם מערבן להזאות הללו כמו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח. וכן לא נתברר לי מה טעם איחר הזאות הללו לאחר הקטרה של מלואים. כי בצואה הקדים ההזאות ואח״כ אמר ולקחת מן האיל החלב

תולדות אהרן ומשל. מנחות עח: כהלו את. זבחים

ט: כאשר. יומא ב ג ד.

רשי

(לד) צוה ה' לעשת כל שבעת הימים. ורבותינו דרשו. לעשות. זה מעשה פרה. לכפר. זה מעשה יום הכפורים וללמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן הכהן השורף את הפרה: (לה) ולא תמותו. הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה: (לו) ויעש אהרן ובניו. להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל:

אבן עזרא

(לא) בשלו את הבשר. הם בעצמם כי ובשלת את בשרו במקום קדוש: (לב) והנותר בבשר ובלחם. עד בקר כי כן כתוב: (לד) כאשר עשה ביום הזה. פי' וכאשר עשה ביום הזה משה כן צוה ה' לעשות שבעת ימי המלואים והיה ראוי להיות כאשר עשיתי אלא כי כן דרך לשון הקדש כמו והיה יחזקאל לכם ואת יפתח ואת שמואל והעד שפירש צוה ה' לעשות כן ועשית לאהרן ולבניו ככה ככל אשר צויתי אותכה שבעת ימים ועוד ופר חטאת תעשה ליום כמו שנים ליום עולה תמיד וכתיב שם וחטאת על המזבח ומשחת אותו בכל יום עד סוף המלואים ועוד שבעת ימים תכפר על המזבח ולא הזכיר את שני האילים כי אחז דרך קצרה ודעת רבים כי פר חטאת לבדו יעשה בכל יום ולפי דעתי שטעם להזכיר הפר בעבור שיתן מדם איל העולה על אהרן ובניו והאיל השני יאכל בשרו רק פר החטאת הוא לכפר על המזבח וכן כתיב על הכפורים וטעמו בעבור כפורים: (לד) ימלא את ידכם. תחסר מלת קץ כאילו אמר כי קץ ז' ימים או זמן. י"א לא תצאו ז' ימים ובלילה היו יוצאים לצרכם והנכון בעיני שיצאו בשעת הצורך ביום ובלילה וחכם גדול אמר כי חפרו מקום בחצר אהל מועד וזהו רחוק והכתוב אמר ויבכו בני ישראל את משה שלשים יום כאילו אין שם רגע שלא היו בוכים רק הכתוב דבר שישבו פתח אהל מועד יום ולילה והטעם שלא יתעסקו בדבר ולא ילכו אל מקום אחר וכן ומן המקדש לא יצא כאשר אפרש: (לה) ופתח אהל מועד תשבו. להזכיר ולא תמותו: (לו) צויתי. פועל שלא נקרא שם פועלו ויש אומרים כי כן צויתי זהו ככל אשר צויתי אותכה ואם לא פורש שם לשבת פתח אהל מועד:

עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־
בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו
אִתּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־
בְּגָדָיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בִּגְדֵי
בָנָיו אִתּוֹ׃ לא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו בַּשְּׁלוּ אֶת־
הַבָּשָׂר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם
תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר
בְּסַל הַמִּלֻּאִים כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי
לֵאמֹר אַהֲרֹן וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ׃
לב וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם בָּאֵשׁ
תִּשְׂרֹפוּ׃ מפטיר לג וּמִפֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים
עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי
שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם׃
לד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צִוָּה
יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃
לה וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ
יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה
וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃
לו וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־
מֹשֶׁה׃ ס ס ס

צו סימן

ואדי על אהרן על לבושוהי
ועל בנוהי ועל לבושי
בנוהי עמיה וקדיש ית
אהרן ית לבושוהי וית
בנוהי וית לבושי בנוהי
עמיה׃ לא ואמר משה
לאהרן ולבנוהי בשילו ית
בשרא בתרע משכן זמנא
ותמן תיכלון יתיה וית
לחמא דבסל קורבניא
כמא דאתפקדית למימר
אהרן ובנוהי ייכלוניה׃
לב ודישתאר בבשרא
ובלחמא בנורא תוקדון׃
לג ומתרע משכן זמנא לא
תפקון שבעא יומין עד יום
משלם יומי קורבניכון ארי
שבעא יומין יקריב ית
קורבניכון׃ לד כמא דעבד
ביומא הדין פקיד יי למעבד
לכפרא עליכון׃ לה ובתרע
משכן זמנא תיתבון יימם
ולילי שבעא יומין ותטרון
ית מטרת מימרא דיי ולא
תמותון ארי כן אתפקדית׃
לו ועבד אהרן ובנוהי ית
כל פתגמיא דפקיד יי
בידא דמשה׃

ב'. כס' תגוס ועל · י"ט פסוקים דריין את את ואת ואת · ל' ודגש · ל' · ב' ר"פ בטעמ' בסיפרא · ל' חסר · ז' · י"ג חסר · ג'. ד' מ"ל. ה' מ"ל · גוס ביד משה

בעל הטורים

לעשה חסר ו' דאמרינן בפיק דיומא לעשת זו מעשה פרה שהיו מזין עליו כל ששה ימים ולא היו מזין עליו בשנה:

חי רצון: צויתי ח' וסי' בשלו את הבשר פתח. הן לא הובא את דמה. ואת יהושע צויתי. אני צויתי למקדשי. אנכי עשיתי ארץ: יאכלהו ד' וחסר וסי' צלי אש ומצות. בשלו את הבשר. בחדש השני בארבעה עשר. כי מאספיו יאכלהו והללו ונמס' גם בסדר בא: ימלא ז' וסי' כי שבעת ימים ימלא. ואשר ימלא את ידו. אשר לא ימלא את ימיו. החפץ ימלא את ידו. ימלא ה' כל משאלותיך. וכל עצתך ימלא. עוד ימלה שחוק פיך בתראה כתיב ה"א: לעשות י"ג חסר נמסר בריש ויקהל: תמותו ה' מלאים נמסר בסדר מקץ: צויתי ח' וסי' ופתח אהל מועד תשבו. ואכלתם אותה במקום. ואעש כן כאשר צויתי. ואדבר אל העם בבקר. ונבאתי כאשר צויתי. אשר צוה ה' ביד משה. צווי ביד משה ה' וסי' כל איש ואשה אשר. ויעש אהרן ובניו דס"פ צו. והלאה. לדרתיכם. אלה המצות דסוף ספר וידבר. בגורל נחלתם דיהושע. וידברו אליהם בשילה. ויתנו בני ישראל ללוים. לנסות בם את ישראל תניין דשפטים. וימצאו כתוב בתורה. ואת שבת קדשך. ושארא צות ה' את משה במ"א אל משה וסי' וינחהו אהרן לפני:

תולדות אהרן (אשר עפ"ס. יומא לת): תשבו. סוכה מג (סוכה ע מועד קטן פכ):

ספורנו

פעל ידיו שהיה עד הנה להזיר לה' אמנם במלואים אשר היה קרבן מכפיר לכהן להכנס לפנים נתן הפוק ע"ג המזבח: (לה) יומם ולילה. כי הירישה לא התפרקו כמבואר למעלה:

רמבן

החלב והאליה ואולי בעבור שאמר שם וקדש הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו למד משה כי הוא הדבר המאוחר הנעשה בהם שבו יהיו קדושים לגמרי כי לא הזכיר שם במשיחה קדוש ולא במתן בהונות. וכאן אמר וימשח אותו לקדשו לא שיקדש לגמרי עד שעשה ההזאות ואמר כאן ויקדש את אהרן ואת בניו והנה השלים קדושת האב והבנים כאחת בהזאות הללו. וכך אמרו בת"כ ויקדש את אהרן הא למדת שלא שלם קדוש אהרן והבנים אלא בהזאת דם:

(לב) **והנותר** בבשר ובלחם. הבי"ת בשתי המלות תשמש כמו מ"ם והנותר מן הבשר ומן הלחם וכן ביום השמיני והלאה בשנה ההיא שמונה עשרה שנה ולא פירש הכתוב והנותר עד הבקר כי כבר למדו משפט הקרבנות וידעו שהשלמים הללו נדונין כתמורין שבהן שנאכלין ליום ולילה. או שקצר הכתוב כאן בעבור שהוא מפורש בצוואה ואם יותר מבשר המלואים עד הבקר:

(לה) **ופתח** אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו. על דעת הברייתא של תורת כהנים ענין הפסוק הזה שלא יצאו מפתח אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה. כלומר עד שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותה העת והיא מצוה הנוהגת לדורות שלא יניח כהן עבודה ויצא וחייבין עליה מיתה. והוא שאמר בכהן גדול ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אמרו אימתי אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה ודרשו פן תמותו ממשמע לאו אתה שומע הן אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו משמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת"ל כי שמן משחת ה' עליכם פי' שלא אמר כי בשמן משחת ה' אתם משוחים. ואמר עליכם כמו והיתה להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותם:

(לו) **ויעש** אהרן ובניו את כל הדברים אשר צוה ה' ביד משה. יאמר בכל מקום כאשר צוה ה' ביד משה אבל בכאן מפני שהוסיפו על המצוה לא אמר כן כי לא נעשו כאשר צוה ה' אבל עשו כל הדברים אשר צוה ה'. ועוד נוסף עליהם מה שאמר באש זרה אשר לא צוה אותם:

צו את אהרן ואת בניו לאמר. אין צו אלא זירוז מיד ולדורות. א"ר ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס. אין זירוז כ"א במקום עצלה וכתיב עצלה תפיל תרדמה וכתיב עד מתי עצל תשכב וכאן הוא מצוה שיתעסק ביקידת אש כל הלילה עד הבקר ויש לחוש שמצד העצלה המצויה באדם יבא לידי תרדמה ויקלקל הקרבן ע"כ הוא צריך זירוז. ודוגמא לזה פי' הרא"ם בענין חסרון כיס שאיכא נער סובא ביקידת האש כל הלילה יותר מצערו של חסרון כיס. ומכאן למדו רז"ל לומר שאתם כהנים זריזים הם כי הכתוב זרזם באמרו צו את אהרן ואת בניו לאמר לדורות שכולם יהיו מזורזים בעבודה ויעבירו שינה מעיניהם ותנומה מעפעפיהם ויתעסקו בעבודה כל הלילה עד הבוקר. ובענין חסרון כיס האמור כאן רבו הדעות והוסיף לקח טוב משלי לפי שהעולה מכפר על הרהור הלב ומצינו בירושלמי מעשה בר' יוחנן דאבד ליה כסיתיה ובעון מיניה אורייתא ולא ידע אמרין ליה וכי מפני דאבדה כסיתא אבדה דעתך אמר להו דעתא בלבא תליא ולבא בכיסא תליא. מכאן ראיה שחסרון כיס יהולל חכם ויאבד לב המתנה אשר נתן לו אלהים לחשוב במחשבות עץ חיים והשיאו לבו לחשוב ולהרהר בעבירה. ואם לא עשה הכהן קרבן זה כמשפט צריך לעשות אחר והראשון נפל ואבד כך פירש בחזקוני ועי"י חסרון כיס זה יאבד דעתו ולבו ויבא לידי הרהור עבירה ואז לא יהיה גם הקרבן השני כפרה על ההרהור שהרי הוא מצוה הבאה בעבירה ואיך יכפר על ההרהור והרי הקרבן מוסיף לו הרהור עבירה ע"י חסרון כיס לפיכך הכהן צריך זירוז ביותר בקרבן העולה דווקא. ד"א לפי שכל פרשה זו ציווי אל הכהנים לאמר לדורות ללמדם זאת תורת העולה ותורת החטאת וכן כל תורת קרבנות והלימוד מסתמא הוא בחנם כארז"ל מה אני בחנם אף אתם בחנם ועוד שהכהנים מסתמא אינן עשירים כי אין להם חלק בארץ והוראת דבר יום ביומו מן שלחן גבוה ומחמת חסרון כיס שבהם חיישין שמא יאבדו דעתם התלויה בכיס ע"כ בא לזרזם ואמר צו את אהרן ואת בניו לאמר היינו לאמר לדורות וללמדם זאת תורת העולה וכן כל זאת תורת הנאמנים בכל הפרשה כי הכל תורת כהנים הוא ושפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו ע"כ בא לזרזם לחזק לבם בתורת ה' וללמדם לדורות שלא יקרה להם כדרך שקרה לרבי יוחנן שבעון מיניה אורייתא ולא ידע אלא כענין שנאמר שאל נא הכהנים תורה וגו' וכדשמואל דאמר לא אשתבש כהני:

את אהרן ואת בניו. בכל סדר ויקרא לא הוזכר אהרן כ"א בני אהרן ואמרו במדרש שרחקו הקב"ה בעבור עון העגל ומשה קרבו בתפלתו ואמר בור שנואה ומימיה חביבין וכו' כדאיתא בילקוט וטעמו של דבר כי כל הקרבנות של פרשת ויקרא מדברים על הרוב מאותן הקרבנות הבאים על החטא ואלו לא חטאו בעגל לא היו צריכין לאותן קרבנות כלל כמ"ש כי לא דברתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח ואמרו המפרשים דווקא ביום הוציאי אותם קודם שחטאו בעגל לא צויתים על דברי עולה וזבח אבל אחר שחטאו בעגל צויתים על משכן וקרבנות כי היו צריכין אז לכפרות ולפי שאהרן עשה את העגל היה סבה אל הקרבנות ע"כ נתרחק מעסייתם כי אין קטיגור נעשה סניגור עד שקרבו משה בתפלתו ואמר לעצים חלקת כבוד בשביל בניהם כדתנן כל העצים כשרים למערכה חוץ משל זית וגפן כו' והוא לפי שמקריבים על המזבח יין ושמן התולדות ע"כ ניצולו העצים שהם אביהם שלא יושרפו במערכה כך אהרן יהיה ניצול בשביל בניו כי אמר ה' להשמיד כל פריו והועילה תפלת משה לחצאין ובעבור החצי שנשרפו ימצא אביהם בדימום והקדוש ברוך הוא הודיע דרכיו למשה שכך יהיה שיתקדש הבית בבניו של אהרן ועי"ז בנה משה יסוד תפלה זו:

זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה. היא העולה מיותר לגמרי והסכימו המפרשים לומר שבא להודיע שכל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה וע"ז אמר זאת תורת העולה העוסק בתורת העולה. היא העולה זהו טוב כמו הקרבת העולה עצמה והוא קרין היא מוסב על ספר התורה כי ספר לשון זכר ותורה לשון נקיבה ע"כ נאמר הוא העולה וקרינן היא. וי"א העולה שנחשב לו עסק התורה שנקראת תושיה שמתשת כחו של אדם כאילו הקריב הוא את עצמו לעולה. ואל תאמר שעסק התורה דומה להקרבת עולה ע"ד העברה שהרי באמת אין כאן לא מוקד אש ולא מזבח. ת"ל על מוקדה על המזבח כי אש התורה אשר בקרבו דומה לאש המזבח. והודיע לנו הכתוב שזמן העולה כל הלילה עד הבקר ועוד שעד הבוקר מיותר ללמוד דעת את העם על צד הרמז כמו שזמן העולה כל הלילה עד הבקר כך הזמן המוכן לזה שהעוסק בתורת עולה דומה כאילו הקריב עולה הוא בזמן הגלות שנמשל ללילה כי אז צריכין ישראל לשלם פרים שפתותיהם ועד הבקר ולא עד בכלל כי בזמן שיעלה בוקרן של ישראל אז יעלו על מזבח ה' פרים ממש כמ"ש ה' שפתי וגו' ואימתי אני מבקש שתקבל ניב שפתי כי לא תחפוץ זבח ואתנה ולשון כי מורה על הזמן ור"ל כי יהיה זמן שלא תחפוץ זבח ועל אותו זמן אני מבקש שתקבל ארשת שפתי במקום הקרבן כי ע"י העסק בתורת הקרבנות יבא האדם ג"כ לידי רוח נשברה ז"ש זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה ושדקאמר לא תבזה שמע מינה שעסק הקרבן עצמו נבחר לה' יותר מן העוסק בתורת העולה ומ"ש זאת תורת העולה היא העולה היינו דווקא כל הלילה בגלות כשאין זבח ומנחה וז"ש אחר כך היטיבה ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק גו' אז יעלו על מזבחך פרים. ויכול להיות שעל זה נאמר עולותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר שהנביא מוכיחם שיבואו בית ה' בעולות ושלמים שהבשר נאכל לבעלים ואל תסבבו חורבן הבית וביטול הקרבנות ואל תשענו על משענת קנה רצוץ שהכנה אמר שיכולים אתם לפטור עצמכם מן הקרבנות בדברי עולה וזבח והיינו שיח שפתותינו כי לא צויתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על דברי עולה וזבח דווקא על הדברים של עולה וזבח לא צויתי ביום הגאולה דהיינו ביום הוציאי אותם מארץ מצרים כי זהו בוקרן של ישראל והכתוב אומר שזאת תורת העולה היא העולה דווקא כל הלילה עד הבקר ולא עד בכלל כי הבוקר זמן לקרבן ממש. ואמר אש המזבח תוקד בו אם בפשט אש הוא מדבר ר"ל תוקד בו באדם המקריב הקרבן כי אש קדחה באפי מצד היותו נבהל ונרתע לאחוריו לומר מה זה עשיתי כי הרשעתי מעשי וקפחתי חיי כי הייתי ראוי לכל הדינין הללו ונמצא שאש המזבח פועל בו וגורם לו לשוב בתשובה. ואם באש דת התורה ידבר פשוט שהיא תוקד בו ממש ושורף בו כל מחשבה רעה וכל הבהמיות שבו. ועל צד הרמז שהזכיר חשכת הגלות שנמשל ללילה ובעלם הזמן ההוא ממרום שלח ה' אש ביעקב ויש לחוש פן ח"ו מנפש ועד בשר יכלה ואיש הבקר אשר אמר. על כן אמר שאש שלמעלה שורף ואינו מכלה כי אש המזבח תוקד בו בישראל כי כל אש של מעלה כך טבעו ששורף ואינו מכלה ואש המזבח יוכיח וכארז"ל פושעי ישראל אין אש של גיהנם שולט בהם ק"ו ממזבח הזהב שלא היה עליו כי אם כעובי דינר זהב ולא נשרף ק"ו אלו שמלאים מצות כרמון. ומסיק בתנחומא שאש של מעלה כך טבעו ששורף ואינו מכלה וראיה מן אש דסנה כי הסנה איננו אכל. וזה לימוד נפלא על מ"ש ממרום שלח אש לומר לך אשו משום הכי כי אין כלים וישראל אינן כלים כך אשו אשר שלח ה' ממרום הוא ולא יבער גם לכלותם אלא אש הדומה לאש המזבח תוקד בו עד הבקר שיעלה בוקרן של ישראל. ומה שאמרנו כל הלילה עד הבוקר רמז לזמן הגלות פירוש זה מוכרח מן המדרש שמסיק בילקוט זאת תורת העולה א"ר אבא בר יודן משל למלך שכבדו אוהבו בחבית של יין וכלכלה של תאנים אמר לו המלך זו היא דורון אמר ליה אדוני המלך לפי שעה כבדתיך אבל כשתכנס לפלטין אתה יודע במה אני מכבדך כך אמר הקב"ה למשה זאת תורת העולה היא העולה בתמיה. אמר לפניו רבש"ע לפי שעה הקרבתי אותה אבל כשתיטיב ברצונך את ציון ותבנה חומות ירושלים אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל. וק' על מדרש זה היכן רמוז בפסוק תשובה זו הקושיא כאן והתשובה בספר תהלים. אלא ודאי שבעל מדרש זה סמך על יתור עד הבקר הנאמר כאן ודרש שמשה השיב להקב"ה דווקא כל הלילה בעה"ז הנמשל ללילה תקבל זה ועד הבקר לזמן הגאולה כשיעלה בוקרן של ישראל דהיינו כשתיטיב ברצונך את ציון ולא עד בכלל כי אז תחפוץ זבחי צדק וקם אגב שספיה לשון הפסוק שבתהלים אבל כל תשובה זו הוציא מן יתור עד הבוקר. וכוונת המאמר הוא שהעולה של העה"ז באה על חטא ההרהור וכי זה כבוד ודורון כי אין כבוד לה' שיחטא ויביא קרבן כי יותר היה טוב שלא יחטא ולא יביא קרבן כי קרבן זה אינו דורון כלל אלא תשלום החטא וכי מכבדים את המלך בתשלום חובו וע"כ הביא משל מן התאנים ויין לפי שנאמר כענבים במדבר מצאתי אבותיכם כתאנה בבכורה כי במדבר היו ישראל חוטאים ורעים מתוכם ומברם כמו שיתבאר בעה"ה בפסוק והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה ע"ש ובזה המשילם לענבים שנראים יפים מבחוץ ובתוכם פסולת וגרעין. והתאנים יש להם עוקץ מבחוץ כדמסיק בילקוט פרשת לך לך בענין המילה מה התאנה אין בה פסולת כי אם עוקצה כו' והיין הוא אחר הסרת הפסולת שמתוכו וכלכלה של תאנים הוא אחר שחתכו העוקצין והמשיל אליהם הקרבנות המכפרים בעד חטא המעשה וההרהור שמבית ומחוץ. ובאה התשובה על זה כל הלילה בעה"ז בעוד שיות האדם מסובך בחשכת חומרו אז אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא דוקא כל זמן היותו בארץ מחובר בחלק הארצי החומרי שבו. אמנם כשיעלה בקר הגאולה אז יוסר לב האבן מקרב ישראל אז תחפוץ זבחי צדק לא עולה וחטאת אלא שלמים הבאים דרך נדבה ודורון אז יעלו לרצון פרים הבאים דרך נדבה ודורון. וזה פירוש יקר:

על מוקדה על המזבח. ג' יקידות מכרו בפרשה ומהרי"א פירש שהם כנגד ג' תפלות כי התפלות כנגד התמידים תקנום תפלת השחר כנגד תמיד השחר. ותפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים. ותפלת ערבית כנגד אברים ופדרים שזמנם כל הלילה. וז"ש על מוקדה כל הלילה עד הבקר כנגד תפלת ערבית שזמנה כל הלילה עד הבקר ועז"א ואש המזבח תוקד בו. ואח"כ אמר והאש על המזבח תוקד בו ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר כנגד תפלה של שחרית. ואח"כ אמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וזאת תורת המנחה זהו כנגד תפלת מנחה עד כאן תורף דבריו וכדמות ראיה לדבריו שהתפלה רמוזה בלשון יקידה לפי שנאמר בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני. והנני מוסיף על דבריו להביא על זה ראיות בריאות וטובות כי מתחלה אמר ואש המזבח תוקד בו אין כאן שום אזהרה ללאו כי אם עשה. ובב' נאמר לאו ועשה שנאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה תוקד בו עשה לא תכבה לא תעשה. ובג' נאמר ג"כ לאו ועשה והוסיף בו ענין התמידות שנאמר אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וכל זה לא נכתב על צד הקרי כ"א לכוונה גדולה ונפלאה. וזה לפי שתפלת ערבית רשות ואינה חובה על כן לא נאמר בה שום לאו ואפילו העשה אינו עשה גמור כי אין ציווי אל האש שהרי נאמר ואש המזבח תוקד בו. ותפלת שחרית חובה ואסור לבטלה ע"כ הוסיף לאו דלא תכבה. ותפלת המנחה נוסף על לאו דלא תכבה אמר אש תמיד המורה על התמידות שלא יבטל על ידי שום עסק בעולם כדמסיק במסכת ברכות אמר רבי חלבו לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שכן אליהו לא נענה כי אם בתפלת המנחה כו' רבי נתן אומר אף בתפלת ערבית שנאמר תכון תפלתי קטרת לפניך משאת

כפי

כפי מנחת ערב. רב נחמן בר יצחק אמר אף בתפלת שחרית שנאמר ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערוך לך ואצפה. הקב"ה רואה שלשון תמיד ולשון לעולם מורים על הזריזות והתמידות בתפלת המנחה. ע"כ נאמר כאן אש תמיד ולהלן אמרו לעולם יזהר אדם כו'. אך מאמר זה עדיין צריך למודעי כי ג' דעות אלו לא מצרו כסדר מדריגתן כי היה לו לקבוע דברי רבי נתן באחרונה כדי סדרן דרך לא זו אף זו לא זו מנחה אלא גם שחרית ולא זו שחרית אלא אפילו ערבית. ע"כ נ"ל שלשתן מדברים מתפלת המנחה לבד שכל אחד מהם מוסיף זמן למנחה כדמסיק בטור א"ח סימן ק"ח על המבטל איזו תפלה אם יש לה תשלומין אם עבר ולא התפלל ב' תפלות, כי לדברי בעל ה"ג יש תשלומין אפילו אם עבר ב' תפלות ולדברי ר' יונה אפילו אם עבר יומו כדמסיק בבית יוסף. על כן באו ג' אמוראים אלו לדבר במאמר אחד תפלת מנחה כי רבי חלבו אומר לעולם יזהר בתפלת מנחה כדרך שנאמר אש תמיד שלא יבטלה בשום עסק בעולם. ר' נתן מוסיף ליתן זמן למנחה אף אם נאנס ולא התפלל מנחה מ"מ יזהר לשלם התפלה בערבית הסמוכה לה וז"ש אף בתפלת ערבית ר"ל שיהיה זהיר להתפלל מנחה אף בערבית שנאמר משאת כפי מנחת ערב וקשה למה קרא לערבית מנחה אלא ודאי שמדבר במי ששכח להתפלל מנחה שמתפלל ערבית ב' מתחלה ערבית והב' לתשלומי מנחה לכך נאמר על תפלת ערבית תכון תפלתי קטורת לפניך זו תפלת ערבית הבאה בשעת הקרבת הקטורת בין הערבים דהיינו בשעת העלות הנרות ואח"כ יתפלל אחת למנחה הוא שקראה מנחת ערב. ורב נחמן הוסיף לומר עוד אף בשחרית יש תשלומין למנחה אף על פי שעבר ב' תפלות ועבר גם יומו. שנאמר בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך ואצפה קשה בוקר בוקר למה לי כי אין לומר שמדבר במי ששכח ערבית שמתפלל שחרית שתים שהרי ערבית רשות והדבר שהוא רשות אינו צריך תשלומין ועוד מדקאמר אערך לך ודאי בוקר זה מדבר בתפלת מנחה שנאמר בה הקרב אותה בני אהרן לפני ה' מה שלא נאמר כן בשום אחת מהם ולפני ה' האמור כאן היינו לך האמור להלן כי תפלה זו קרובה אל ה' יותר מכולם ומכאן למד לומר שפסוק זה מדבר במי ששכח מנחה ולא התפלל אותה אפילו בערבית שמתפלל בבקר ב'. ראשונה תפלת הבוקר אשר עליה אמר ה' בוקר תשמע קולי. והשניה לתשלומי מנחה ועליה אמר בוקר אערך לך ואצפה שהוא מצפה וממתין עד שהתפלל תחלה שחרית של חובה ואמר לך דוגמת לפני ה' האמור כאן כי תפלת מנחה קרובה ביותר אל ה' מדה"ר כי בלילה מדה"ד שולטת ע"כ אין הערב כל כך עת רצון ולפיכך הוא רשות. והשחרית קרובה קצת אל הלילה שעברה אבל המנחה שבצהרים רחוקה משני גבולים אלו כמ"ש ומשפטו כצהרים ע"כ סדרם הכתוב בפרשה זו כסדר מדריגתן ערבית שחרית מנחה וכן סדרם דוד אומרו ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה כמספר ואהמה דהיינו נ"ו ברכות שבג' תפלות עם ברכת המינים. ולפי זה קאי לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה על שלשתן. וכן מ"ש אש תמיד תוקד על המזבח וכל ענין התמידות אמר וזאת תורת המנחה כי גם דינה לעולם ותמיד יזהר בה. ומיושב ג"כ מ"ש ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר ע"ד מה שכתוב ה' בוקר תשמע קולי בוקר אערך לך והוא ליתן בקר ב' לתפלת המנחה כאמור:

כל הלילה עד הבוקר. המפרשים אמרו לפי שהעולה באה לכפר על הרהור הלב אשר עיקרו בלילה שנאמר חושבים רע על משכבותם לאור הבוקר יעשוה ע"כ זמנה כל הלילה. ובתנחומא מצינו סתירה לדעה זו שמסיק שם צדק ילין בה א"ר יודא בר סימון לא לן אדם בירושלים ובידו עון כיצד תמיד השחר היה מכפר על עבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות של כל היום הה"ד צדק ילין בה וכתיב העם היושב בה נשוא עון כי ילין מדבר בלן בה הוצרך להביא פסוק העם היושב בה על היום כי הוא זמן ישיבה ולא זמן לינה ושכיבה. ולפי זה תמיד של הלילה היה מכפר על עבירות היום. וע"ק למה אמר שזמנו של תמיד של בין הערבים כל הלילה ולמה לא הזכיר זה בתמיד של בוקר שזמנו כל היום. וע"ק שבפרשת תצוה ובפרשת פנחס לא הזכיר עולת הבוקר כ"א פעם אחת ותמיד של בין הערבים הזכיר ב"פ. ונראה לפי שחטא היום כפול במעשה ובמחשבה ועוד שכל היום אדם פנוי לעבירה ע"כ הזכיר ב"פ בין הערבים כי כפרתו כפולה וזמנו כל הלילה לכפר על חטא של כל היום. אבל הלילה אינו זמן הפעולה ועל הרוב עיקר חטא הלילה בהרהור כמ"ש חושבים רע על משכבותם לאור הבוקר יעשוה ועוד שרוב הלילה האדם ישן על מטתו וא"כ עולת הבקר אינו מכפר כ"א על ההרהור ולא פרש זמנו כל היום כי אינו צריך לכפר על חטא של כל הלילה:

ולבש הכהן מדו בד וגו'. פירש הרמב"ן אף ע"פ שתרומת הדשן צריך בגדי כהונה ואין עבודה בשני בגדים מ"מ פרט הכתוב אלו הבגדים לדבר שנתחדש בהם שיהא הכתונת כמדתו ושלא יהא דבר חוצץ בין מכנסים לבשרו. וק' על זה למה פרט חידושים אלו כאן והיה לו לכותבם בפרשת תצוה כי שם מקומו המדבר בתיקון הבגדים. ואומר אני ליישב זה לפי שהעולה מכפר על הרהור הלב שעיקרו בלילה ועיקר ההרהור בעריות כי מן זה ההרהור יבא לידי מעשה מעצמו דהיינו טומאת הקרי ודבר זה נקרא גם שפיכות דמים כי הוצאת זרע לבטלה הבא ע"י ההרהור דומה לשפיכות דמים דהיינו דם זרעיותיו כמו שלמדו מן פסוק שוחטי הילדים בנחלים קרי ביה סוחטי ושוחטי וכבר ידעת שהמכנסים מכפרים על ג"ע והכתונת מכפר על ש"ד כדאיתא במסכת ערכין והעולה מכפר על ההרהור ג"ע וש"ד כאחד ע"כ נאמר בהרמת הדשן של העולה ולבש הכהן מדו בד זהו הכתונת המכפר על ש"ד ומכנסי בד שמכפרים על ג"ע ולכך פרט אשר תאכל האש את העולה לומר לך אע"פ שיש באפר תערובת שאר מינים מכל מקום אין הרמה זו בב' בגדים אלו כ"א בעבור היות בה אפר העולה המכפר על ההרהור ולפי שבאמת אין כאן לא ג"ע ממש ולא ש"ד ממש אלא דבר הדומה להם סד"א שאף אם לא יהיה הכתונת כמדתו ואף אם יהיה דבר חוצץ בין מכנסים לבשרו לא עכב על כן פרט לומר שגם כאן יהיו כתיקונם מכל צד. ובמדרש אמרו זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה כל המתגאה נידון באש כו' אין כוונתו להוציא מקרא זה מידי פשוטו ולפרש היא העולה על האדם המתגאה אלא שדעת מדרש זה לומר שהעולה מכפרת על גסות הרוח ויש לו קצת סיוע מן פסוק והעולה על רוחכם דהיינו על גסות הרוח ע"כ דין העולה באש אשר טבעו לעלות ע"כ אמר היא העולה על מוקדה כי מוקד אש המזבח העולה למעלה הוא כפרה על הגס רוח העולה בגדולות ובנפלאות ממנו. על כוונה זו הזכיר הרמת הדשן כי התיקון הוא הדשן שיאמר ואנכי עפר ואפר כאברהם ואז ירום ונשא וגבה מאד כי כל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו וז"ש והרים את הדשן. ולזה פרט ב' בגדים אלו שילבש הכהן המכפר ולבש הכהן מדו בד כמדתו שלא יהיה בגד נשיאתו ארוך ממנו אלא כמדתו כי מאן דלבש מדא ילבש מדא כמדתו ולא ילך בגדולות ובנפלאות ממנו ומכנסי בד המכפרים על ג"ע כמ"ש רז"ל כל המתגאה כאלו בא על כל העריות כו' ושומת הדשן אצל המזבח כי גם המזבח מורה על גדר הענוה כמבואר למעלה פרשת משפטים. וי"א לפי שהרמת הדשן מלאכה קלה ובזויה ויש לחוש שמא ילבש הכהן בגדים קרים שלא יתלכלכו מהדשן או ילבש הוא דבר חוצץ על בשרו שלא ילכלך בשרו באפר ע"כ אמר שיהיה הכתונת כמדתו ושלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין המכנסים:

ופשט את בגדיו וגו'. פירש"י אין זו חובה אלא למדך תורה דרך ארץ כו' לפי שק' לרש"י שהרי בפרשת אחרי מות נאמר ופשט הכהן את בגדי הבד ולא נאמר שם בגדיו ולמדו רז"ל שאין באים משלו אלא משל הקדש וא"כ למה קראן כאן בגדיו והלא אין שלו אלא שר"ל שיעשה עם בגדי קדש אלו כדרך כל הארץ וכמו שהיה עושה עמהם אלו היו בגדיו ממש כי כמו שאלו היו שלו ודאי היה פושטם בשעה שהוא עושה איזו מלאכה נמבזה ונמאס והיה לובש בגדים פחותים כך יעשה גם בבגדי קודש אלו ודון מיניה ומיניה מה בגדיו רשות אף אלו רשות דאם לא כן למאי נפקא מיניה תלאם הכתוב בבגדיו:

מצות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד. פירש"י במקום קדוש ואיזהו בחצר אהל מועד ומכל מקום במקום קדוש מיותר גם תאכל יאכלוה אחד מהם מיותר ומשמעות הלשון הוא שיש כאן בחינת האוכל והנאכל. בחינת האוכל היינו שהכהן האוכל אותה צריך שידע שאכילתו משלחן גבוה היא ומן הדין היה שתהיה המנחה כליל לגבוה זולת שהקב"ה נתן לו חלקו מאישיו וע"כ צריך הכהן לאכול חלקו במקום שנאכל חלק גבוה דהיינו בחצר אהל מועד כי שם מקום המזבח ואף על פי שבאמת המקום ההוא קדוש מכל מקום אין קפידא על האוכל מצד קדושת המקום כ"א מצד שצריך להסמיך אכילתו אל אכילת המזבח להורות שכמו שאכילת המזבח מכפר כך אכילת הכהנים הבעלים מתכפרין בהם. אמנם בחינת הנאכלת היא המצה מצד היותה נקיה מן השאור יש במצה צד קדושה ע"כ נאמר מצות תאכל במקום קדוש מצד בחינת המצה יש קפידא שיהיה המקום קדוש ואחר כך נתן טעם על שניהם כי על מש"א בחצר אהל מועד יאכלוה זהו לפי שחלקם נתתי אותה מאשי ע"כ צריכין שיהם להיות במחיצה אחת. ועל מ"ש מצות תאכל במקום קדוש נתן טעם ואמר קודש קדשים הוא כחטאת וכאשם כי החטאת והאשם הבאים על כפרת החטא נקראו קדש קדשים כי הצדיק גמור לא חטא כלל קודש הוא לה' אבל החוטא ושב בתשובה הוא קודש קדשים כי במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד בה ורז"ל אמרו שהעושה תשובה מאהבה הזדונות נעשין לו כזכיות כמו שיתבאר בע"ה לקמן פרשת וילך וזה מדריגה גדולה שאינו בצדיק גמור מלבד שאר מעלות זכרו רז"ל ע"כ דין הוא שיהיה החטאת קודש קדשים. וכן המצה צריכה מקום קדוש מזה הטעם כי גם הוא קודש קדשים מצד הרחקת השאור שבעיסה המחלל קדושת האדם. וטעם הרחקת השאור נראה לפרש בב' דרכים. הדרך האחד הוא כדברי רבי אלכסנדרי שאמר אגא שאור שבעיסה מעכב וע"ז הדרך פירשנו למעלה פסוק כל שאור וכל דבש לא תקטירו בפרשת ויקרא ע"ש. וע"ז נאמר כאן קודש קדשים כחטאת וכאשם כי ע"י זביחת הקרבן אדם זובח יצרו ויבוקש והנה איננו ע"כ גם המנחה באה נקיה מן השאור אמנם ב' הלחם של עצרת באים דווקא חמץ כי אלמלא היצה"ר לא היו התחתונים צריכין אל התורה יותר מן העליונים כי בטענה זו נצח משה המלאכים ואמר כלום יש יצה"ר ביניכם כו'. ועוד שמציאות היצה"ר הכרחי ואלמלא הוא לא בנה האדם בית ולא נשא אשה ובמקום התורה אין לחוש שמא יפרוץ גדרו כי התורה תבלין אליו. אבל התודה הי' בו חלת חמץ ומצה כאחד כי המצה לאות שכבר נכנע בעמל לבו כמ"ש אל ד' שצריכין להודות ויכנע בעמל לבם כי הרשעים ברשות לבם כו' ורז"ל דרשו פסוק זובח תודה יכבדנני על הזובח יצרו ומתודה עליו כו' ומשם ראיה שזביחת התודה היינו זביחת היצה"ר ע"כ מביא לאות חלות מצות נקיות מן השאור אבל מכל מקום צריך עדיין אל היצה"ר לקיום המין ע"כ היו גם חלות חמץ והיו ג' חלות מצה כנגד חלה אחת של חמץ לבטל מציאותו ברוב כי כל אדם ישלש שנותיו באורייתא תליתאי במקרא ובמשנה ובתלמוד וחלק רביעי יתן אל קיום גופו. אמנם לפי שלא מצינו במנחת חובה שום חמץ נוכל לומר בהפך זה שזה שמביא קרבן על חטאיו מעצמו בלא הכרח ודאי לא נשאר בו כלום מן השאור הפנימי אבל הזובח תודה אחר שבאו עליו יסורים שמכריחים אותו על התשובה ודאי

שאר ג' רומס מן השאור השניני ותדע ותשכיל כי חמץ אותיות מצה והם שוים במבטא כי הה"א והחי"ת מתחלפין באותיות אהח"ע אך שיש לחמץ מספר ג' יתר על מצה וכנגד זה היה כנגד כל חלת חמץ ג' של מצה כדי שיהיו שוים בכמות ויש בזה רמז שיש ליצה"ר יתרון על היצה"ט מספר ג' הם ג' טענות שזכר בספר חובת הלבבות שיש ליצה"ר על היצ"ט ואם יבא לנצחו אזי יעמדו כנגדו חוט המשולש במקרא ומשנה ותלמוד ואז יהיה שפר דבר ביניהם. אליו לה' ואליו לכם. דרך ב' הוא היותר נכון וקרוב לשמוע שהמצה סימן אל ההכנעה כעיסת מצה שאינה עולה למעלה ומצה של חג הפסח יוכיח כי הוא סימן חירות וגאולה לפי שלא חשק ה' בישראל כי אם בעבור שהם ממעטים את עצמם כמו שלמדו מן פסוק לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם כי אתם המעט כי מה ה' שואל ממך כי אם ליראה הענוה מביאה לידי יראה וכל עוד שההכנעה מצוי' בתחתונים ביותר תגלה ותראה מלכות שמים כי הוא יתברך גאות לבש ואין עוד מלבדו וזהו טעם גלות מצרים להכניעם בכור עוני וחסו בשם ה' ועל ידי ההכנעה יצאו לחירות מן הגלות ונכנסו בעול מלכות שמים. ולפיכך דין החמץ בשרפה דוקא כי נימוס קלוסין הוא שכל המתגאה נדון באש כדאיתא במדרש על פסוק זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה כי הרוצה לעלות למעלה כטבע החמץ העולה למעלה ראוי להיות נידון באש אשר טבעו לעלות למעלה. ולפיכך דין החמץ במשהו כי בכל המדות צריך האדם לילך בדרך ממוצע חוץ מן הגאוה שאחז"ל לא מינה ולא מקצתה הרי שאסרו אפילו משהו מן הגאוה כך משהו מן החמץ אסור וכן אמרו רבותינו ז"ל מאוד מאוד הוי שפל רוח בפני כל אדם והוא רמז להפלגת הענין ולהרחיקו מכל וכל. ולדברי ר' אלכסנדרי שהמשיל היצה"ר לשאור שבעיסה נוכל לומר שלכך אסרו גם המשהו לפי שאחז"ל מתחלה דומה היצר הרע לחוט של עכביש דהיינו משהו ואחר כך הוא מתגבר ועולה עד שיהיה כעבותות העגלה ויעלה חמת גבר לאין מרפא ע"כ לא יהיה קטן בעיני האדם אפילו משהו ממנו כי מעט מן השאור מתגבר ועולה כאמור ומטעם זה היו מביאים על קרבן תודה ל' חלות מצות כי אגל ד' שצריכין להודות נאמר ויכנע בעמל לבם ואחר ההכנעה ראוי שיקרבו חלות מצות ל' ואולי הוא כנגד המלכות שנקנית בל' מעלות והם כוללים כל מיני התנשאות השייכים למלך וזה המתגאה בכולם או במקצתם ע"כ מביא ל' חלות מצות כי אחר שנכנע בעמל לבו יביא ל' מצות המורים על ההכנעה לומר שלא נשאר בהם עד אחד ואפילו משהו אין בו. וי' של חמץ המורים על התרוממות והתנשאות ליתן כל הגדולה והרוממות לסיבה ראשונה ית' הכלול בי' ספירות בלימה וכבוד אלהים הסתר דבר. ומטעם זה המצה סימן גאולה וחירות בכ"מ הן ביציאת מצרים הן בקרבן תודה כמ"ש במזמור יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר וגו' וזה קאי על כל ד' שצריכין להודות שנגאלו בעבור שנכנע בעמל לבם וגו' וע"כ הוא מקריב חלות מצות. הן במנחות כי על ידי הקרבנות נגאל האדם מיד היצה"ר אשר מצודתו פרושה עליו ללכדו בחבלי עוני והוא יוצא לחירות מן היסורין ומן מלאך המות על ידי הקרבן המביאו לידי רוח נשברה והכנעה ע"כ דין המנחות לאפות מצה והם דומים לחטאת ואשם כדרך שנתבאר:

במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת. המפרשים אמרו כדי לכסות על החוטאים כי יאמרו שעולה הוא מקריב וזה טעם חלוש שהרי עכ"פ נגלה עונו כשיראו שאינו מקריבו כליל לעולה ועוד שהרי העולה זכר וחטאת נקיבה. והנה בענין העולה יש אומרים שבאה על הרהור עבירה וי"א העולה מן אותן קרבנות אשר בלי עון ירוצון. והנה לאומרים שיש בעולה צד כפרת חטא טעמו של דבר כי הלב המונח בצד שמאל סבה לכל חטא כי הלב חומד וכלי המעשה גומרין ע"כ שחיטת שניהם בצפון להורות כי לב הוא השאור שבעיסה ומצפון תפתח הרעה. ולאומרים שאין העולה באה כי אם דורון ורא"יתם ממ"ש אבוא ביתך בעולות נוכל לומר כי החוטא אחר שנתן אל לבו לשוב בתשובה ולהביא חטאת לכפרה מאז הוא מרוצה וקרבנו מרוצה לפני השם יתברך כאילו הקריב עולה המעולה שבכל הקרבנות:

וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר וגו'. פירש"י והוא הדין לכל הקדשים ומכל מקום הדבר צריך ביאור למה כתבה התורה דין זה דווקא גבי חטאת הבאה לכפרה וכפי הפשט נוכל לומר לפי שהתורה העידה על כלי חרש שאינו יוצא מידי דופיו לעולם ובד"א דווקא בקדשים קלים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד שהמאכל מתעכב בקדרה זמן רב ע"כ הוא בולע כ"כ הרבה עד שאינו יוצא מידי דופיו לעולם אבל בקדשי קדשים שאינן נאכלין כ"א ליום אחד ולילה אחד סד"א שבזמן מועט כזה אינו בולע כל כך הרבה ויש תקנה אף לכלי חרש בשטיפה קמ"ל. ועל צד הרמז קרוב לשמוע שטהרת הכלים יש להם דמיון טהרת החוטא המקריב חטאת כי כמו שהכלים יש מהם שבולעים הרבה מאיסור ולא יוכל לצאת על ידי שטיפה ואין להם תקנה כי אם בשבירה ויש מהם שאין בולעים הרבה מן האיסור ויש להם תקנה בשטיפה. כך יש לך אדם שבולע הרבה מן האיסור וקשה לו לעזוב ההרגל ואין לו תקנה כי אם בשבירת לבו כי הוא הכלי שנתבשל בו האיסור ויש לך אדם שאינו בולע הרבה ויש לו תקנה בכל דהו כדרך שאחז"ל מאי תקנתיה של מספר לה"ר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו שנאמר וסלף בה שבר ברוח ומן חטא לה"ר יוקח לכל חטאת ולכל עון בזמן שאין בית המקדש קיים אין תקנה לעם הארץ כי אם בשבירת לבו הכלי שנתבשל בו החטא ולת"ח יש תקנה בכל חטא על ידי ת"ח והטא בני עלי יוכיח שאינו מתכפר בזבח ומנחה אבל מתכפר הוא בת"ת. ע"כ כתבה התורה דין הכלים על החטאת לומר לך שבזמן שאין זבח ומנחה אז טהרת החוטא כטהרת הכלים כי כל עמי הארץ נמשל לכלי חרש ואינו יוצא מידי דופיו כ"א בשבירת לבו וכל ת"ח יש לו דין כלי נחושת שיש לו תקנה על ידי מריקה ושטיפה מבית ומחוץ כך כל ת"ח יש לו תקנה על ידי התורה שנמשלה למים המטהרו מבית ומבחוץ כי על ידי התורה יהיה תוכו כברו כמ"ש מבית ומחוץ תצפנו כדרך שנתבאר בפרשת תרומה וזה הדבר שאמרנו שכל אדם דומה לכלי מה. ויש ראיה ממה שאחז"ל למה ת"ח דומה לפני עם הארץ כקיתון של זהב סיפר עמו דומה לכלי כסף נהנה ממנו דומה לכלי חרש כו' ונראה שעל זה נאמר בני ציון היקרים המסולאים בפז איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר היה מקונן על אבני הסגולה שנמשלו לזהב וכתם ואבני קודש שהיו מרבים סעודותיהם בכ"מ ברשא כל חוצות עם עמי הארץ עד שגרמו גלות להם ולבניהם כמ"ש כל המרבה סעודתו בכ"מ לסוף מחריב ביתו כו' ומסיק שם בפרק אלו עוברין לסוף גולה כו' ועל זה אמר תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות שהיו מרבים סעודתם בכ"מ עם עמי הארץ ואמר מיד בני ציון היקרים כד"א וכלי יקר שפתי דעת המסולאים בפז כי מתחלה היו נמשלים לכלי זהב ועל ידי שתשתפכנה בראש כל חוצות איכה נחשבו לנבלי חרש אותן השלמים שנקראו מעשה ידי יוצר הכל כי הכל נברא ביד אחד זולת השלמים נבראו בשתי ידים ואיך ירדו ממדרגה זו אל דיוטא תחתונה זו. ובהגעה זו נ"ל לייסב מה שאחז"ל כל המתעצל בהספדו של ת"ח ראוי לקברו בחייו שנאמר ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת חרס אשר מצפון להר געש מלמד שגעש עליהם ההר לקברם ומנא ליה לומר כן שמא איזו עון אחר גרם להם שגעש עליהם ההר. והנה בתמנת הרס פירש"י בתמנת חרס דהיינו שמש וביהושע כתיב סרח במקום חרס והנה ע"פ דרכו של רש"י ז"ל נ"ל לפרש בתמנת לשון בתמונה אבל חרס נ"ל שהוא לשון כלי חרס ר"ל שלא נהגו בו דין ת"ח להספיד כראוי אלא קברוהו בתמונת שאר עם הארץ שנמשל לחרס הנשבר שאינו יוצא מידי סרחונו ודופיו לעולם לכך גרם ביהושע סרח במקום חרס כי הסרח דהיינו סרחון מעשיו המשילו לכלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו וסרחונו כ"א בשבירה ואצל ת"ח לא כך המדה שהרי אחז"ל אם ראית ת"ח עובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום כי ודאי עשה תשובה כי מסתמא הוא עוסק בתורה והיא כפרתו למרק חטאו ומורק ושוטף מבית ומחוץ במי התורה ואף על פי שסתם ת"ח נמשל לכלי זהב שבקל הוא להעביר מעליו מעט אבק ושמן דופי שעליו מכל מקום כשחטא והלך בעלת הנחש המשילו לכלי נחושת כי הלשון נופל על הלשון ועל שם שהיה מצחו נחושה להעיז בבוראו ומורק ושוטף כאמור. ומפסוק זה אנו למדין גם הלכות גיעול הכלים שכדרך תשמישו כך פולטו:

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה'. לא נאמר אשר יקריב לה' בכל הקרבנות כ"א אצל השלמים אשר בלי עון ירוצון לפי שהם קרובים אל ה' יותר מכל הקרבנות הבאים על חטא ומטעם זה כתיב בסמוך המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' ידיו תביאינה את אשי ה' הזכיר בכולם לה' כי באלה חפצתי נאם ה' והבט ימין וראה שלא הוזכר בשום קרבן שהבעל יביא בידיו חלק של גבוה כ"א בשלמים ידיו תביאינה לפי שכל מי שיש לו כעס מן המלך ורוצה לכפר ולקנח פני רוגזו אז הוא שולח המנחה לפניו על ידי שליח כדרך שאמר יעקב אכפרה פניו במנחה ההולכת לפני ואחרי כן אראה פניו. אבל המביא למלך איזו מתנה דרך דורון וכבוד אז הוא מביא המנחה בידו בעצמו ולא על ידי השליח. וזהו ההבדל שבין חטאת ואשם הבאים על חטא המעשה והעולה הבאה על חטא ההרהור ובין השלמים כי אותן קרבנות הבאים להסיר פני כעסו של הש"י אינו דין שידיו תביאינה כי נראה כחוצפא כלפי שמיא לפיכך הוא משלחם ע"י הכהנים אבל השלמים שהם דורון ומתנה ידיו תביאינה. וי"מ פסוק המקריב את זבח שלמיו לה' יביא את קרבנו לה' מזבח שלמיו שראוי שיברכוהו ויאמרו יהי רצון שכל קרבנותיו שיביא לה' יהיו מזבח שלמיו לא חטאות ואשמות ועולות אבל העולה נאמר זאת תורת העולה היא העולה רוצה לומר היא לבדה יביא ולא ישנה באולתו להביא שנית עולה על חטא ההרהור כי אם שלמים בשעה שיש שלום בינו לבין בוראו. ועל צד הרמז יתכן לפרש ה' פעמים זאת תורת שנאמרו בפרשה זו כנגד חמשה חומשי תורה שהעוסק בהם דומה כאלו הקריב ה' מיני קרבנות אלו עולה ומנחה וחטאת ואשם ושלמים אבל המלואים לא היו כי אם לשעה ולא לדורות וכדרך זה מצינו ה' זאת תורת בפרשת מצורע כי גם שם אמרו רבותינו ז"ל מאי תקנתיה של מספר לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה כו' ואם כן התורה מצלת מן לה"ר המסבב ה' מיני צרעת אלו והעוסק בחמשה חומשי תורה ניצל מהם כדרך שפי' בעקידה שבכל ספר נזכר עונש חטא הלשון. כך בקרבנות אלו העוסק בחמשה ספרים אלו דומה כאלו הקריב ה' מיני קרבנות אלו כי העוסק בספר בראשית דומה כאלו הקריב עולה והוא זאת תורת העולה כי בו מבואר תורת העולה כי הבל הקריב עולה מבכורות צאנו וכן בנח כתיב ויעל עולות במזבח וכן אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו וכן ביעקב ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק. והעוסק בספר שמות כאלו הקריב מנחה כי כל המנחות באות מצה ובספר זה מבוארים כל דיני מצה והוראתם וצירופם לקרבן פסח שנאכל על מצות וכתיב לא תשחט על חמץ דם זבחי. והעוסק בספר ויקרא כאלו הקריב חטאת אף על פי שכל הקרבנות מבוארין בספר זה. מכל מקום עיקר הספר תורת החטאת הוא כי אחר שחטאו ישראל בעגל אשר הוא היה ההתחלה לכל חטאת וכל עון נתן ה' מקום לחוטאים שיוכלו לבא לידי כפרה על ידי הקרבן ואגב זה נזכרו כל הקרבנות שיש בכולם צד חטא חוץ מן השלמים. והעוסק בספר במדבר כאלו הקריב אשם כי בו נאמר כל תורת האשם בפרשת נשא איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם ואשמה הנפש ההיא וגו' ואע"פ שכבר נאמר דין האשם בפרשת ויקרא מ"מ נשנית שם לדבר שנתחדש בו כמו שפירש"י שם. א"כ ע"י לימוד הס' עם

הדבר

בדבר שנתחדש בו נגמר כל תורת האשם והעוסק בספר דברים כאלו הקריב שלמים כי בס' כי תבא נאמר וזבחת שלמים ואכלת שם וגו' וכן בס' ראה נאמרו כל דיני השלמים קדשים קלים כמ"ש ודם זבחיך ישפך על מזבח ה' אלהיך והבשר תאכל ושם נגמרו דיני השלמים מחמת כמה דברים שנתחדשו בהם ע"כ נאמרו ה"פ זאת תורת אלו כי העוסק בכל ספר מיוחד שכרו הרבה כאלו הקריב מין אותו קרבן המבואר באותו ספר והמשכילים יבינו לרבים ענין יקר זה כי ברור ונכון הוא :

הפטרת צו בירמיה סימן ז

כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל עלותיכם ספו על־זבחיכם ואכלו בשר : כי לא־דברתי את־אבותיכם ולא צויתים ביום הוציאי אותם מארץ מצרים על־דברי עולה וזבח : כי אם־את־הדבר הזה צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו־לי לעם והלכתם בכל־הדרך אשר אצוה אתכם למען ייטב לכם : ולא שמעו ולא־הטו את אזנם וילכו במעצות בשררות לבם הרע ויהיו לאחור ולא לפנים : למן־היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים עד היום הזה ואשלח אליכם את־כל־עבדי הנביאים יום השכם ושלח : ולוא שמעו אלי ולא הטו את־אזנם ויקשו את־ערפם הרעו מאבותם : ודברת אליהם את־כל־הדברים האלה ולא ישמעו אליך וקראת אליהם ולא יענוכה : ואמרת אליהם זה הגוי אשר לוא־שמעו בקול יהוה אלהיו ולא לקחו מוסר אבדה האמונה ונכרתה מפיהם : גזי נזרך והשליכי ושאי על־שפים קינה כי מאס יהוה ויטש את־דור עברתו : כי־עשו בני־יהודה הרע בעיני נאם־יהוה שמו שקוציהם בבית אשר־נקרא שמי־עליו לטמאו : ובנו במות התפת אשר בגיא בן־הנם לשרף את־בניהם ואת־בנתיהם באש אשר לא צויתי ולא עלתה על־לבי : לכן הנה ימים באים נאם־יהוה ולא־יאמר עוד התפת וגיא בן־הנם כי אם־גיא ההרגה וקברו בתפת מאין מקום : והיתה נבלת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ ואין מחריד : והשבתי | מערי יהודה ומחצות ירושלם קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה כי לחרבה תהיה הארץ : בעת ההיא נאם־יהוה °יוציאו את־עצמות מלכי־יהודה ואת־עצמות שריו ואת־עצמות הכהנים ואת | עצמות הנביאים ואת עצמות יושבי־ירושלם מקבריהם : ושטחום לשמש ולירח ולכל | צבא השמים אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום ואשר השתחוו להם לא יאספו ולא יקברו לדמן על־פני האדמה יהיו : ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים מן־המשפחה הרעה הזאת בכל־המקמות הנשארים אשר הדחתים שם נאם יהוה צבאות : *כה | אמר יהוה אל־יתהלל חכם בחכמתו ואל־יתהלל הגבור בגבורתו אל־יתהלל עשיר בעשרו : כי אם־בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי־באלה חפצתי נאם־יהוה :

°והוציא כתיב

*) כדי שלא לסיים בפורענות מדלגים ומסיימים בשני פסוקים אלו מסימן ט' כדי לסיים בדבר טוב : °ויוציאו כתיב

פירוש המלות

ספו . ענין תוספה : במעצות. בעצה שלהם : גזי. תלשי שערך : שפים. מקומות גבוהים : ויטש . ויעזוב : התופת. הוא מולך : לדומן. לזבל :

פרשת שמיני

רשי

ט א ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל : ב ויאמר אל־אהרן קח־לך עגל בן־בקר לחטאת ואיל לעלה תמימם

כל אורי' כ"כ א והוה ביומא תמינאה קרא משה לאהרן ולבנוהי ולסבי ישראל : ב ואמר לאהרן סב לך עיגל בר תורי לחטאתא ודכר לעלתא שלמין

אבן עזרא

תולדות אהרן ויהי ביום. מגילה יח (מגילה פד) : קח לך. יומא ג :

(א) ויהי ביום השמיני. שמיני למלואים הוא ר"ח ניסן שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם (שבת פז) : ולזקני ישראל. להשמיעם שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס : (ב) קח לך עגל. (תוספתא) להודיע שמכפר לו הקב"ה על ידי עגל זה על מעשה עגל שעשה : כי

(א) ויהי ביום השמיני. היה נראה לנו כי ביום השמיני שמיני לניסן כי המשכן הוקם בא' לחדש רק המעתיקים אמרו שהיה ראש חדש ניסן ובשבעת ימי המלואים היה משה מקים את המשכן בכל יום וסותרו כדי להרגיל בו וללמד : קרא משה לאהרן ולבניו. ויצאו מפתח אהל מועד או העדה נכנסה אל החצר : (ב) עגל בן בקר. בשבעת ימי המלואים היה פר חטאת גם איל לעולה ולא הזכיר עם עגל בן בקר אם הוא בן

בעל הטורים ויהי ביום השמיני קרא משה. בגימטריא היה ביום ראש חודש ניסן. אמר משה לפי שסרבתי שבעה ימים בסנה לכך לא זכיתי לשמש אלא ז' ועגל בן בקר בגימטריא לכפר חטא העגל : ועגל וכבש. כבש לכבוש מעשה העגל ואיל שהיה מרקד לפניהם כאיל וזהו דכתיב וירקידם כמו עגל :

רמבן

ט (ב) ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר. נצטווה משה רבינו בקרבנות הללו כמו שאמר בסוף זה הדבר אשר צוה ה' תעשו ואם לא נזכר זה . וכן ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העומר ממנו למשמרת . וכן אנכי האל בית אל ספר יעקב זה ואם לא נזכרה האמירה לו . וכבר הראיתיך בפרשיות של מצות הפסח כאלה רבות וטעם ואל בני ישראל תדבר לאמר שיאמר להם אהרן כן כי רצה שיהיה אהרן המצוה בשם ה' והוא המקריב הקרבנות לגדלו בעיני העם . והנכון שטעמו ואל בני ישראל תדבר אתה והזקנים הנזכרים כי לכך קראם שידברו לישראל כדרך ויקרא משה לכל

אבן עזרא

בן שנה והקרוב אלי שפר כמו עגל בלא זכר שנה : (ג) תמימם . על העגל ועל האיל ופרי המלואים לחטא את המזבח וזה העגל לכפר על אהרן וכבר פירשתי זאת המלה : שעיר עזים לחטאת . על הקהל ועגל שאין לו שנה תמימה וכן כבש לעולה : (ד) ושור ואיל. גדולים : ומנחה . היא סלת לכל אחד וא׳ . וטעם ויאמר משה . כאשר הראיתיך ואשאל אותה וטעמו כבר אמר להם משה זה הדבר עשו שיתנו שעיר ועגל וכבש ושור ואיל אז ירא לכם כבוד ה׳ והטעם על האש שיצא : (ז) וכפר בעדך ובעד העם . שהיא מצוה שתכפר על נפשך ועל כל הקהל וכפר החטאת תכפר בעדך ואחר כך תעשה קרבן העם וכפר בעדם כי לא יוכל אדם לכפר על אחר עד היותו טהור מכל חטא : (ח) אשר לו . משלו היה וכן פר יום הכפורים : (ט) ואת הדם . הנשאר יצק : (י) ואת החלב . המכסה ואשר על הקרב ועל

רשי

(ד) כי היום ה׳ נראה אליכם . להשרות שכינתו במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו באין חובה ליום זה : (ז) קרב אל המזבח . (תוספתא) שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת : את חטאתך . עגל בן בקר : ואת עולתך . האיל : קרבן העם . שעיר עזים ועגל וכבש כל מקום שנאמר עגל בן שנה הוא ומכאן אתה למד

תרגום אונקלוס

ויקריב קדם יי : ג ועם בני ישראל תמליל למימר סבו צפיר בר עזין לחטאתא ועיגל ואימר בני שנא שלמין לעלתא : ד ותור ודכר לנכסת קודשיא לדבחא קדם יי ומנחתא דפילא במשח ארי יומא דין יקרא דיי מתגלי לכון : ה ונסיבו ית דפקיד משה לקדם משכן זמנא וקריבו כל כנשתא וקמו קדם יי : ו ואמר משה דין פתגמא דפקיד יי תעבדון ויתגלי לכון יקרא דיי : ז ואמר משה לאהרן קרב למדבחא ועבד ית חטאתך וית עלתך וכפר עלך ועל עמא ועבד ית קורבן עמא וכפר עליהון כמא דפקיד יי : ח וקרב אהרן למדבחא ונכיס ית עגלא דחטאתא דליה : ט וקריבו בני אהרן ית דמא ליה וטבל אצבעיה בדמא ויהב על קרנת מדבחא וית דמא אריק ליסודא דמדבחא : י וית תרבא וית כוליתא וית

מקרא

וְהִקְרַב לִפְנֵי יְהוָה׃ ג וְאֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ
שְׂעִיר־עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל
וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה׃
ד וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ
לִפְנֵי יְהוָה וּמִנְחָה בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה
אֲלֵיכֶם׃ ה וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר
צִוָּה מֹשֶׁה אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד
וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי
יְהוָה׃ ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא
אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה׃ ז וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קְרַב אֶל־
הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ
וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד
הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר
בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃
ח וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־
לוֹ׃ ט וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־
הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם
וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־
הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃
י וְאֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־

ל׳ וחד הקרב · ד׳ · ס׳ ג׳ מנהון ד ריש פסוק · ס׳ · ל׳ וחד אל ירא · ב׳ · ג׳ כ״כ. ד׳ · ג׳ ס״פ · ס׳. ט׳ · ב׳ חסרים · ד׳ מל׳ כתו׳ · פ

ספורנו

ט ויהי ביום השמיני · (ד) כי היום ה׳ נראה אליכם . כבר נראה במעשי ידיכם כאמרו וכבוד ה׳ מלא את המשכן וראוי שתכבדוהו בקרבן זה על גלוי שכינתו : (ו) זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו . לסמוך ידיכם על החטאת ועל העולה של צבור : וירא אליכם כבוד ה׳. מלבד גלוי השכינה שהיה במשכן כאמרו וירא כבוד

בעל הטורים

קרב אל המזבח . ב׳ תגין על הריש שהיה אהרן מתביים ואמר לו משה אמיך שתבחר ותקרב קרב כי כן נתר ה׳ . ועוד שנראה לו המזבח כקרני השור בשביל חטא העגל : וכפר ג׳ . הכא ואידך וכפר על העם גבי קטורת . וכפר על חטאתינו לומר כמו שקרבן מכפר על חטא כן הקטורת מכפר על החטא :

ואל בני ישראל תדבר לאמר ד׳ נמסר בסדר כי תשא : ושור ה׳ . וסי׳ ושור ואיל לשלמים . ושור ושה שרוע . ושור או שה . ושור לאחד דנשיאים . ושור והמור ושה . ג׳ קדמאי ר״פ : אל המזבח ט׳ נמסר בסדר ויקרא : חטאתך ב׳ וסי׳ ועשה את חטאתך . גם ה׳ העביר . וחד וחטאתך הכפר : עלתך ג׳ כתיב בן וסי׳ קרב אל המזבח . התיצב על עלתך : התיצב כה על : וכפר ד׳ וסימן קרב אל המזבח . ב׳ בו : והולך מהרה אל העדה . עזרנו אלהי ישענו : כאשר צוה ה׳ ג׳ ס״פ נמסר לקמן בהאי סידרא : ויקרב ה׳ פתחין וסי׳ ויקרב אהרן אל המזבח . והקרא אשה חכמה מן העיר . ויקרב אל הפלשתי . ויקרב המלך אל המזבח . אליו רב החובל : ויקרבו קריבה י׳ חסר בלישנא נמסר בסדר ויקרא :

תולדות אהרן ואל נאי . שם : (כי היום . יומא נח) :
ויקריבו בני אהרן . מ״ק כח ז

רמבן

לכל זקני ישראל ויאמר אליהם משכו או אמר לכל אחד מן הזקנים ואל בני ישראל תדבר ושיעור הפרשה ויאמר אל אהרן קח לך ואל הזקנים אמר ואל בני ישראל תדבר לאמר כי המדבר לרבים יאמר סתם לכל אחד מצותו כדרך ואלו אתכם בעת ההיא לאמר חלוצים תעברו וכן רבים במשנה תורה . ור״א אמר כי טעם ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו שכבר אמר להם משה זה הדבר . ואם כן יתכן שיהיה שיעור הפסוקים האלה כך קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳ אותי תעשו וירא אליכם כבוד ה׳ ויאמר אל אהרן קח לך עגל וגו׳ ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו לכם שעיר עזים . והנה קצר בתחלה ופירש בסוף . ואיננו נכון . אבל אחר שהזכיר להם הקרבנות ויקחו את אשר צוה משה חזר ואמר להם זה הדבר אשר צוה ה׳ תעשו שיקרבו הקרבנות על הסדר שיצום ואחר כך יראה להם הכבוד ובעבור שאמר כי היום ה׳ נראה אליכם חזר ואמר שיראה להם בכבודו והנה הקרבנות האלו לא הוזכרו בפרשת זה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי כי שם לא צוה רק על המלואים ובשבעת הימים וקרבנותיהם מלאו ימי מלואיהם כי עתה ביום השמיני הם עצמם יקריבו הקרבנות . והנה הקרבנות הללו כחנוכה להם כענין מנחת חביתים לדורות ביום המשח אותו ויתכן כי גרסר על מעשה העגל הוסיף להם עתה הקרבנות הללו כי כאשר צוה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם עדיין לא נעשה העגל כאשר פירשתי לכך לא הזכירם שם ולא כדברי רש״י שאמר שם כי הפר לכפר על מעשה העגל אבל היו הפרים ההם לחטא על המזבח ועל אהרן ועל בניו לקדש אותם והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל . והנה קרבן אהרן כקרבנו ביום הכפורים בשוה וחטאת העם כחטאתם ביום הכפורים שעיר עזים אחד לחטאת וכך אמר בתוספתא של פרשת מלואים בת״כ שהעגל הזה לכפר על מעשה העגל . ודרשו כי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחלה ויש בידכם בסוף יש בידכם בתחלה שנאמר וישחטו שעיר עזים ויש בידכם בסוף שנאמר עשו להם עגל מסכה יביאו שעיר ויכפר על מעשה שעיר יביאו עגל ויכפר על מעשה העגל . ונראה כי בעבור היות טעם החטאת של אהרן כטעמו ביום הכפורים שרף אותו כאשר ישרף של יום הכפורים אף על פי שהיה זה חטאת חיצונה כי לא פירש משה שיעשה כן . ואולי נצטוה בכך והכתוב לא רצה להאריך כי לא יעשה רק מה שיאמר משה ולא יאמר משה רק מה שצוה ה׳ :

(ז) וטעם קרב אל המזבח ויקרב אהרן אל המזבח וישחט . ועל דעתי בדרך הפשט יאמר קרב אל נכון המזבח ועשה שם החטאת והעולה

ט

היתרת מן־הכבד מן־החטאת
הקטיר המזבחה כאשר צוה
יהוה את־משה: יא ואת־הבשר
ואת־העור שרף באש מחוץ
למחנה: יב וישחט את־העלה
וימצאו בני אהרן אליו את־
הדם ויזרקהו על־המזבח
סביב: יג ואת־העלה המציאו
אליו לנתחיה ואת־הראש
ויקטר על־המזבח: יד וירחץ
את־הקרב ואת־הכרעים ויקטר
על־העלה המזבחה: טו ויקרב
את קרבן העם ויקח את־שעיר
החטאת אשר לעם וישחטהו
ויחטאהו כראשון: טז ויקרב
את־העלה ויעשה כמשפט:
שני יז ויקרב את־המנחה וימלא
כפו ממנה ויקטר על־המזבח
מלבד עלת הבקר: יח וישחט
את־השור ואת־האיל זבח
השלמים אשר לעם וימצאו
בני אהרן את־הדם אליו ויזרקהו
על־המזבח סביב: יט ואת־
החלבים מן־השור ומן־האיל
האליה והמכסה והכלית ויתרת

חצרא מן כבדא מן
חטאתא אסיק למדבחא
כמה דפקיד יי ית משה:
יא וית בשרא וית משכא
אוקיד בנורא מברא
למשריתא: יב ונכס ית
עלתא ואמטיאו בני אהרן
ליה ית דמא וזרקיה על
מדבחא סחור סחור:
יג וית עלתא אמטיאו ליה
לאיברהא וית רישא ואסיק
על מדבחא: יד וחליל
ית גוא וית כרעיא ואסיק
על עלתא למדבחא:
טו וקריב ית קורבן עמא
ונסיב ית צפירא דחטאתא
דלעמא ונכסיה וכפר
בדמה כקדמאה: טז וקריב
ית עלתא ועבדה כדחזי:
יז וקריב ית מנחתא ומלא
ידיה מנה ואסיק על
מדבחא בר מעלת צפרא:
יח ונכס ית תורא וית דכרא
נכסת קודשיא דלעמא
ואמטיאו בני אהרן ית
דמא ליה וזרקיה על
מדבחא סחור סחור: יט וית
תרביא מן תורא ומן דכרא
אליתא וחפי גוא וכוליתא

רשי

למד (ת"כ ר"ה י): (יא) ואת הבשר ואת העור וגו'. לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו ושל מלואים וכלן על פי הדבור: (יב) וימציאו. לשון הושטה והזמנה: (טו) ויחטאהו. עשהו כמשפט חטאת: כראשון. כעגל שלו: (טז) ויעשה כמשפט. המפורש בעולת נדבה בויקרא (מנחות נג ביצה כ): (יז) וימלא כפו. היא קמיצה (מנחות ו): מלבד עולת הבקר. כל אלה עשה אחר עולת התמיד: (יט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב: וישימו את החלבים על החזות. לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם נמצאו העליונים למטה:
ויברכם

בעל הטורים

ויעשה ב'. הכא ואידך ויעשה לאיש הבא אליו גבי דוד בענין ולרש אין כל כי אם כבשה פי' ויעשה כמשפט שהוא בעצמו תרן משפטו ואת הכבשה ישלם ארבעתים:

את העולה ב' וסי' המציאו אליו. ושחט את הכבש במקום. ועל הנשיא יהיה: ויקטר על המזבח. כל הקטרה המזבחה במ"ג המזבח וסי' והרים ממנו בקמצו. ואת העלה המציאו אליו. ויקרב את המנחה. וכל קריי' דכוותי' המזבח במ"ה. וסי' והעלה הכהן את העלה. וישחטו הבקר ג' בפסוק דר"ה. וישחטום הכהנים דר"ה: ויעשה ב' וחסר וסי' כמשפט. ויבא הלך לאיש: וימלא ט' דגש נמסר בסדר שלח לך: ואת האיל ה' וסי' האחד תקח. תנתח לנתחיו. יעשה זבח שלמים. וישחט את השור ואת. ונמסר גם בסדר תצוה:

אבן עזרא

ועל הכליות: (יב) וימציאו. מגזרת מצא שמצאו בשעת הצורך: (טו) ויקרב את קרבן העם. על המזבח: (טז) וישחטהו ויחטאהו כראשון. הוא עגל החטאת. וטעם ויחטאהו. כפר בו החטאת:
וישימו

תולדות אהרן ויקרב את העולה. נולב ב מנחות נג:
ויקרב את המנחה. מנחות ע יח:

ספורנו

כבוד ה' אל כל העם: (יב) וימציאו. כדי שיתחנכו בהתעסקם בקרבן אביהם: (טו) כראשון. בתורף אע"פ שהיתה חטאת חיצונה: (טז) כמשפט. בבני אהרן ערך וערכו והקטירו: (יז) מלבד עולת הבקר. מלבד מנחת עולת הבקר. וימלא שהנהגו גם במלואי נגד:

רמבן

כי הם שאיטתן כלפון. ואמר משה כן כדרך קרה שכבר ידע אהרן זה. אבל בת"כ נתעוררו רבותינו בזה ומשלו משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא אשה והיתה מתביישת מלפניו נכנסה אצלה אחותה אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא שתשמשי את המלך הגיסי דעתך ובואי שמשי את המלך כך אמר לו משה לאהרן אחי למה נבחרת להיות כהן גדול לא שתשרת לפני המקום הגס דעתך ובוא ועבוד עבודתך. ויש אומרים היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה מתירא ממנו נכנס משה אצלו אמר לו אהרן אחי לא תירא ממה שאתה מתירא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך אמר קרב אל המזבח ויקרב אל המזבח בזריזות. וטעם זה כי בעבור שהיה אהרן קדוש ה' ואין בנפשו חטא זולתי מעשה העגל היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו כענין שנאמר וחטאתי נגדי תמיד והיה נדמה לו כאלו צורת העגל שם מעכב בכפרותיו ולכך אמר לו הגס דעתך שלא יהיה שפל רוח כל כך שכבר רצה אלהים את מעשיו. ואחרים מפרשים שהיה השטן מראה לו כן כמו שאמרו שם אהרן אחי אף על פי שנתרצה המקום לכפר עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שמא ישטינך בביאתך למקדש וכו' בתורת כהנים. וטעם וכפר בעדך ובעד העם יאמר קרב אל המזבח לעשות כל הקרבנות ועשה תחלה את חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך תחלה בקרבנותיך. ובעד העם אחרי כן שתעשה קרבן העם וכפר בעדם בקרבנם לימד אותו שיבא זכאי ויכפר על החייב:

(יז) מלבד עלת הבקר. הוצרך הכתוב להזכיר זה בכאן ללמד שאין עולת העם פוטרת עולת התמיד ולא קודמת לה ולא הוצרך להזכיר כן בימי המלואים לפי שהם קרבנות יחיד למלא יד הכהנים וכידוע שלא פטרו את התמיד ולא קדמו אליו. ובתורת כהנים שט ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מה בא זה ללמדנו אם ללמד שאם לא מצא מנחה יביא בהמה והלא כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט אם כן למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר מלמד ששתי מנחות היו שם אחת על העולה ואחת בפני עצמה ופירושו שאלו אמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט מלבד עולת הבקר היה ללמד שהתמיד קודם כמו שאומר בפרשת המוספין על עולת התמיד יעשה ונסכו מלבד עולת התמיד אבל כשהזכיר המנחה ויקרב את המנחה וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר נראה שעל המנחה הוא אומר. ולפיכך דקדקו שאם בא לומר שהקריב זו המנחה לבדה ולא הקריב מנחת נסכים לתמיד ולא לעולת העם שלא מצא אלא לנדבה זו והלא כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט שקרבה כמשפטה בנסכים אם כן למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר לומר שהקריב המנחה הזו מלבד עולת הבקר ומנחתה שאין המנחה הזו מנחת נסכים אלא מנחת נדבה של ישראל:

(יט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב לשון רש"י. ואיננו נכון בעיני כי למה יזכיר החלב הזה ולא יזכיר החלבים האחרים. אבל על דעתי המכסה שם לכלם. כי כל חלב שיקרב לגבי המזבח הוא מכסה כי האחד חלב המכסה את הקרבן והשני כל החלב אשר על הקרב וגם הוא מכסה והחלב אשר על הכליות יכסה עליהן. וכן אשר על הכסלים. וכמו שאמרו חלב שבבשר חופה אותו מותר שעל הכסלים אמר רחמנא ולא שבתוך הכסלים. והנה הכתוב הזה נמשך למעלה וימציאו בני אהרן אליו את הדם של שור ואיל הנזכרים ואת החלבים מן השור. אבל מן האיל המציאו אליו האליה והחלב ומשניהם הכליות ויותרת הכבד ואמר וישימו את החלבים על החזות כי האליה והכליות ויותרת הכבד יתנו למטה והלבים עליהן והכל על החזות
וכבד

הַכָּבֵד׃ כ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הֶחָזוֹת וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה׃ כא וְאֵת הֶחָזוֹת וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה׃
כב וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו (ידיו ק') אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים׃
כג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעָם׃ פ
שלישי כד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃ פ
י א וַיִּקְחוּ בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם׃
ב וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה׃
ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה ׀ לֵאמֹר בִּקְרֹבַי

וְחַצַּר כַּבְדָּא׃ כ וְשַׁוִּיאוּ יָת תַּרְבַּיָּא עַל חַדְוָתָא וְאַסֵּיק תַּרְבַּיָּא לְמַדְבְּחָא׃ כא וְיָת חַדְוָתָא וְיָת שׁוֹקָא דְיַמִּינָא אֲרֵים אַהֲרֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ כְּמָא דְפַקֵּיד מֹשֶׁה׃ כב וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדוֹהִי עַל עַמָּא וּבָרֵיכִנּוּן וּנְחַת מִלְּמֶעְבַּד חַטָּאתָא וַעֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ כג וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפָקוּ וּבָרִיכוּ יָת עַמָּא וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַייָ לְכָל עַמָּא׃ כד וּנְפַקַת אִישָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכָלַת עַל מַדְבְּחָא יָת עֲלָתָא וְיָת תַּרְבַּיָּא וַחֲזָא כָּל עַמָּא וְשַׁבָּחוּ וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן׃ א וּנְסִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא גְּבַר מַחְתִּיתֵיהּ וִיהָבוּ בְהוֹן אִישָּׁתָא וְשַׁוִּיאוּ עֲלַהּ קְטֹרֶת בּוּסְמִין וְקָרִיבוּ קֳדָם יְיָ אִישָּׁתָא נוּכְרֵיתָא דְּלָא פַקֵּיד יָתְהוֹן׃ ב וּנְפַקַת אִישָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכָלַת יָתְהוֹן וּמִיתוּ קֳדָם יְיָ׃ ג וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן הוּא דְמַלֵּיל יְיָ לְמֵימַר בְּקָרִיבַי אִתְקַדַּשׁ

נ"ב. נ' · ג' מיהדין · ס' כתיב ידו וקרי' ידיו · ס"ו · עליהם נקרח · ויד בטעם דרגא וכ' מרכות · ט"ג מ"ג בתורה · ג' וחסר

רשי

(כב) ויברכם. (ת"כ סוטה לח) ברכת כהנים יברכך יאר ישא: וירד. מעל המזבח: (כג) ויבא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו מצאתי בפ' מלואים בברייתא הנוספת על ת"כ שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונה ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבוד' הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. ד"א כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשי' ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: ויצאו ויברכו את העם. אמרו (תהלים צ) ויהי נועם ה' אלהינו עלינו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל ז' ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל לכך אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שע"י קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו: (כד) וירנו. כתרגומו: ותצא אש. (עירובין סג) רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא ע"י שהורו הלכה בפני משה רבן (ויקרא רבה) רבי ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש משל למלך שהיה לו בן בית וכו' כדאיתא בויקרא רבה: (ג) הוא אשר דבר וגו'. (זבחים קטו) היכן דבר (שמות כט) ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור

אבן עזרא

(כ) וישימו את החלבים. עם הכליות ויותרת הכבד כאשר הראיתיך: (כא) ואת החזות. חזה השור גם חזה האיל: ואת שוק הימין. מזה ומזה ושוק סמוך אל הכפה או הכלד: (כב) וישא אהרן את ידיו אל העם. אל נכחם וקדמונינו העתיקו מכאן נורת נשיאות כפים: וירד. כאשר הראיתיך רבים וכבר ירד מעשות חטאת העם ועולתם והשלמים. וטעם וירד. בעבור המזבח שהיה ג' אמות קומתו ואחר כן באו משה ואהרן אל אהל מועד ויתכן שבאו להתפלל על האש שתבא ובצאתם ברכו שניהם את העם: (כד) את העולה. עולת אהרן ועולת העם ועולת תמיד כי כן כתוב מלבד עולת הבקר: ואת החלבים. מהעגל ואיל אהרן והשעיר והשור והאיל: וירנו. הרמת קול וכן ותעבור הרנה במחנה: (א) איש מחתתו. כל איש לקח מחתתו ולפי דעתי שזה הדבר היה גם ביום השמיני והעד כן היום הקריבו את חטאתם: ויתנו בהן אש. לא מהאש שיצאה וזה טעם אש זרה. וטעם אשר לא צוה אותם. שמדעתם עשו ולא בצווי להקטיר קטורת גם כאש זרה: (ב) וימותו לפני ה'. כי חשבו שעשו דבר רצוי לפניו: (ג) הוא אשר דבר ה'. כבר אמר לי השם שהוא יראה קדושתו בקרובים אליו כטעם

ידו מידו ה' חסר וקמצין וסימן וישא אהרן את ידו. וסמך אהרן את שתי ידו. וישלך מידו את הלוחת. ומלאו ידו ימחץ וידו תרפנה: מעשת ה' חסר בלישנ' וסי' חלילה לך מעשת. וירד מעשת החטאת. ונכרתו הנפשות העשת. לעשתכם אתם בקרב. חלילה לי מה' מעשת דשמואל: וירא כ' וירא ה' אל אברם. ויהי אברם בן תשעים. וירא אליו ה' באלוני. ויאמר אל תרד. וירא אליו ה' בלילה. אלהים אל יעקב. ויאסר יוסף מרכבתו. בלבת אש מתוך. ויהי בהקהל העדה. באהל בעמוד ענן. וירא אליו מלאך ה'. ויבא משה ואהרן אל אהל מועד. ויקהל עליהם קרח. ויבא משה ואהרן מפני הקהל. וירכב על כרוב ויעף דשמואל. וירא ה' אל שלמה. ונחבת. אל שלמה שנית. וירא לכרובים תבנית יד. ויהיו לה מטות. וירא מלאך ה' אל האשה: בקרבי ג' חסר בלישנא וסי' בקרבי אקדש. וקרבי מרחוק עמדו. חדלו קרבי ומידעי:

תולדות אהרן וישימו את החלבים. מנחות סב: וישא אהרן. מגלה יח סוטה לח תמיד לג (תענית טז): וירד סוטה לח: (ויבוא משה. יומא לח): ותאכל אותם. סנהדרין נב: וימותו. שם:

בעל הטורים תנופה. וסמיך לי' וישא ידיו שהנושא כפיו צריך לנעוף בידיו: וישא אהרן את ידיו. זכה במתנות כהונה: ויברכם. ג' ברכות כנגד ג' מיני קרבנות ברכה א' כנגד חטאת וישמרך מן החטא שנאמר רגלי חסידיו ישמור. יאר כנגד עולה שנאמר בעלותך לראות. שלום כנגד שלמים: אשר לא צוה. אין לומר לא צוה להביא אש זרה וגם לא צוה שלא להביאו. אלא פי' אשר צווי של לא צוה אותם. וכן לכל לבא השמים אשר לא צויתי: אותם. בגמטריא זה הנפש. אותם מלא וא"ו שחטאו בששה דברים. אש זרה. שורו בפני רבם. שתויי יין. בנים לא היו להם. נתנו עיניהם בפרנסות. לא נטלו עצה:

ספורנו

י (א) ויקחו בני אהרן וגו' איש מחתתו. חשבו שכמו שאחר התמיד אשר בו השרה שכינה כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה אבא

רמבן

והנה החלבים לבדם יראו למעלה והוא דרך כבוד בהקטרה: (כ) **ויקטר** החלבים המזבחה. עם שאר הנזכרים. אבל בעבור היות ההקטרה גדולה בחלבים יזכירם וכן ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבים:

(כב) **וישא** אהרן את ידיו אל העם ויברכם. ברכת כהנים יברכך יאר ישא. לשון רש"י. וא"כ יהיה פרשת דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל שבחומש הפקודים מוקדמת לזה ואולי כן הוא כי יסמך למה שנאמר שם ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן ויתכן לומר כי אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה שנאמר ויעמד שלמה לפני מזבח ה' ויפרוש כפיו השמים ושם נאמר ויעמד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר ולפיכך לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן ובברייתא של פרשת מלואים בת"כ ראיתי ויברכם זו ברכה סתומה שאי אתה יודע אור הכתוב ופירש להלן יברכך ה' וישמרך. יאר ה' פניו אליך ויחנך. ישא ה' פניו אליך וגו' ועדיין יש לי לומר שכך אמרו ברכה זו שברך אהרן את העם מעצמו סתומה היא ולא פירש לנו הכתוב מה היא אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה והיא שוה בכל הכהנים לעולם או שהם סבורים שכאן צוה אותו בנשיאות כפים ליום זה ולהלן נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות: (כד) **ותצא** אש מלפני ה' ותאכל על המזבח. טעם מלפני ה' כמו מאת פני ה' והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי זה: **החטא** בנדב ואביהוא תדענו ממה שאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני ה' קטרת אשר לא צוה אותם. והנה הם שמו קטרת על האש כענין שאמר הכתוב ישימו קטורה באפך ולא שמו לבם רק לזאת. והנה לא היה אשה ריח ניחוח. וזה טעם וישימו עליה קטרת שלא אמר וישימו עליהן כאשר נאמר בעדת קרח ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת ושם עוד ונתתם עליהם קטרת אבל אמר בכאן עליה לרמוז כי על האש בלבד שמו קטרת ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם ויתכן שירמוז לזה מה שאמר לא תעלו עליו קטרת זרה שלא יעשאוה זרה והוא מה שנא' בקרבתם לפני ה' וימותו כי בהקריבם לפניו מתו: (ג) **הוא** אשר דבר ה' לאמר. היכן דבר ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא

רשי

סבור או כי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך: וידם אהרן. (ת"כ זבחים קטו) קבל שכר על שתיקתו ומה שכר קבל שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין: בקרובי. בבחירי: ועל פני כל העם אכבד. כשהקדוש ברוך הוא עושה דין מתירא מתעלה ומתקלס אם כן באלו כל שכן ברשעים וכן הוא אומר (תהלים סח) נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך: (ד) דד אהרן. עוזיאל אחי עמרם היה שנאמר (שמות ו) ובני קהת וגו': שאו את אחיכם וגו'. כאדם האומר לחבירו העבר את המת מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה: (ה) בכתנותם. של מתים מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם (סנהד' נב ת"כ): (ו) אל תפרעו. אל תגדלו שער מכאן (מ"ק טו) שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום: ולא תמותו. הא

אבן עזרא

פטעם רק אתכם ידעתי וכאשר אראה גם קדושתי אז אהיה נכבד ועל פני כל העם אכבד ויראו ממני: (ד) שאו את אחיכם מאת פני הקדש. יש אומרים כי הקטורת היתה לפני מזבח העולה והלוים נכנסים שם ויש אומרים שהיתה על מזבח הקטורת ומשה הוציאם מאהל מועד: פני הקדש. היא החצר כנגד המחנה כאשר פירשתי: (ו) ראשיכם אל תפרעו. יש אומרים לגדל פרע: תפרומו. תקרעו והנכון שהוא מן בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ורבים אמרו מכוסה ואחרים אמרו מגולה והאמת דברי הקבלה: ולא תמותו. מלת ולא מוסכת עצמה וא"ע כמו ולא למדתי חכמה וכן הוא ולא על כל העדה יקצוף כי אתם תכפרו בעדם

מקרא

אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן׃
ד וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל דֹּד אַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ שְׂאוּ אֶת־אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃
ה וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֻם בְּכֻתֳּנֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה׃
ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר ׀ בָּנָיו רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ ׀ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף

(ג' | ב' כב' נס' | ב' חסרים ה' מלין בב' טעמא סקורא וטעים סגרים קודם התליסא | ב' חד חסר וחד מ"ל ג' | ג' | ז' | ג' וחסר)

תרגום

וְעַל אַפֵּי כָל עַמָּא אִתְיְקַר וּשְׁתִיק אַהֲרֹן׃ ד וּקְרָא מֹשֶׁה לְמִישָׁאֵל וּלְאֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל אַחְבּוּהִי דְאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן קְרִיבוּ טוּלוּ יַת אֲחוּכוֹן מִן קֳדָם אַפֵּי קוּדְשָׁא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃ ה וּקְרִיבוּ וּנְטָלוּם בְּכִתּוּנֵיהוֹן לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא כְּמָא דְמַלֵּיל מֹשֶׁה׃ ו וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר בְּנוֹהִי רֵישֵׁיכוֹן לָא תְרַבּוֹן פֵּירוּעַ וּלְבוּשֵׁיכוֹן לָא תְבַזְעוּן וְלָא תְמוּתוּן וְעַל כָּל כְּנִשְׁתָּא

בעל הטורים

וידם ב' במסרה. וידם אהרן. וידם השמש רמז למה שאמרו מאורות לוקין על אב ב"ד שמת ובני אהרן היו אב ב"ד: קרבו. יש בו ב' טעמים מלמד שלא קרבו אליהם להיכל אלא שהטילו בהם חנית של ברזל וגררום והוציאו אותם לחוץ: וישאם ב' במס'. וישאום בכתנותם. וישאום בני קיש אחיהם הנושא אשה חייב להלבישה כדכתיב וכסותה לא יגרע וזהו וישאום בני קיש וישאום בכתנותם שכיון שנשאוה נתחייבו בכתנותם: ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר. הפך פניו כנגד אהרן ודבר עמו פה אל פה ולכך כתיב אל אהרן אבל לא הפך פניו כנגד אלעזר ואיתמר לכך לא נאמר בהם אל: ולאיתמר בניו. פסיק לומר שאף הם היו ראויים אלא שפסקה מהם הגזירה וזה הוא שנאמר בסיני וגם הכהנים ה' כהנים אלו אהרן וד' בניו אלא שבזכות אהרן ניצולו: תפרעו ב' במסרה. אל תפרעו ואידך שמעו מוסר ואל תפרעו בשביל שלא שמעו מוסר ופרעו שהורו בפני רבם או שהכניסו אש זרה גרמו לשארים שנענשו באל תפרעו: ועל כל העדה יקצוף. לפי שהיו שלוחי צבור ושליח צבור שטעה סימן רע לשולחיו:

מסורה

וידם ב' וסי' וידם אהרן. וידם השמש וירח עמד. ואי' ישב בדד וידם: דד ב' חסר וסימן אהרן. מרדכי: קרבו ה' מלין בתרי טעמי וסי' זה ינחמנו. קרבו שאו. שובו מדרכיכם הרעים דמלכים. ולאלה תהיה תרומת הקדש. זאת העיר העליזה. וחד פסוק סימן כי תכלה לעשר: מאת פני. ה' וסי' מאת פני יצחק אביו. פרעה. הקדש. הבית. מאת פני ה' ונמסר גם בסדר תולדות: וישאם ב' חד חסר וחד מלא וסי' וישאם בכתנת' וישאום בני קיש בתראה מלא: ראשיכם ז' וסי' אל תפרעו. אתם נצבים. את הנביאים ואת ראשיכם החוזים. ופארכם על ראשיכם. שאו שערים. והבירו שאו שערים: תפרעו ב' וסי' ראשיכם אל תפרעו:

תולדות אהרן ראשיכם. מ"ק יד כד: ובגדיכם. שם טו:

רמבן

אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של הקב"ה והייתי סבור או בי או בך עכשיו אני רואה שהם קדושים ממני וממך לשון רש"י מתדרש רבותינו. ואם כן יהיה טעם ונקדש בכבודי שיהיה קדוש בעיני כל העם ובמכובדי וידעו כי אני שוכן בו. ר"א גם כן אמר הוא אשר דבר ה' לאמר כבר אמר לי השם שיראה קדושתו בקרובים אליו כטעם רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וכאשר אראה גם קדושתי זו אז אהיה נכבד על פני כל העם ויראו ממני ואם כן הוא דבור ולא נכתב כי השם הודיעו דרכיו שכך המדה הזאת לפניו. ולדעתי בדרך הפשט אין צורך לכל זה כי דבר השם גזרותיו ומחשבתו וענין דרכיו והדבור יאמר בכל אלה דברתי אני עם לבי חשבתי מחשבה זו וכן וזה הדבר אשר מל יהושע זה הענין על דבר הכסף. וכן ותהי אשה לבן אדניך כאשר דבר ה' גזר וכמוהו באבירם בכורו יסדה ובשגוב צעירו הציב דלתיה כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע בן נון. והנה אמר משה המקרה הזה הוא אשר גזר השם לאמר אל לבו בקרובי אקדש שלא יהרסו אל קדושתי ועל פני כל העם אכבד שיהיו נוהגים כבוד במשכני. וטעם וידום אהרן שהיה בוכה בקול ואז שתק. או כטעם ואל תדום בת עינך:

(ד) קרבו שאו את אחיכם. מצאתי בתורת כהנים בפרשת מלואים רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא בחוץ מקום שהלוים מותרין שם ליכנס שנאמר ויקרבו וישאום בכתנותם אם כן למה נאמר וימותו לפני ה' נגפם המלאך והוציאם לחוץ רבי עקיבא אומר לא מתו אלא בפנים שנאמר וימותו לפני ה' אם כן למה נאמר ויקרבו וישאום בכתנותם שהטילו בהם חכות של ברזל וגררום והוציאום לחוץ ע"כ בברייתא. והטעם שאע"פ שגם הכהנים אסורין לבא בהיכל אלא בשעת עבודה אינו אלא בביאה ריקנית אבל להוציא משם טומאה או לבדק הבית יכנס שכך שנינו בתורת כהנים יכול לא יכנס לעשות רקועות תלמוד לומר אך כך היא מצותן הכהנים נכנסין שם אם אין שם כהנים נכנסין שם לוים אם אין טהורים נכנסים שם תמימים אם אין תמימים נכנסין שם בעלי מומין. ועכשיו היום הזה אין שם כהנים שהרי נצטוו שלא יטמאו להם. אבל כיון שהיה אפשר בחכות ובגרירה לא היו רשאין ליכנס שם ועל דעת ר"א מפני שאמר הכתוב ויקרבו סבר שהוא בחוץ ולכן לא אמר ויגררו בכתנותם וטעם בכתנותם כי היו לובשים בגדי כהונה והנה צוה משה להוציא אותם אל מחוץ למחנה ושם יפשיטום בגדי הכהונה וילבישום תכריכי המתים ויקברו אותם כמנהגם כשאר המתים במדבר והנה אחר כן טהרו הבגדים הקדושים והיו לשאר הכהנים:

(ו) אל תפרעו. אל תגדלו שער מכאן שאבל אסור בתספורת אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום ולא תמותו הא אם תעשו תמותו לשון רש"י. וזה שאמר מכאן שאבל אסור בתספורת אסמכתא בעלמא היא ועוד כי לפי זה לא ידרש הא אם תעשו תמותו אבל יהיה רשות בבני אהרן שיאמר איכם חייבין לפרוע ראשיכם ולקרוע בגדיכם כשאר האבלים ולא תמותו שלא תהיו חייבין מיתה בכך כי שאר האבלים חייבים אם לא עשו כן וכך אמרו בגמרא במשקין אבל שלא פרע ושלא פירם חייב שנאמר ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרע ושלא פירם חייב וכל זה כדרך האסמכתות בתלמוד. ואין פריעה ופרימה באבלות אלא מדברי סופרים או שיהיה יום ראשון הלכה למשה מסיני נלמד מן האנינות כפי דעת הגאונים אבל עיקר הכתוב הזה אזהרה בבני אהרן ושמע פירושו כבר אמרו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן ואינו אוכל ואם מת לו מת אסור לפרוע ולפרום עליו ולהטמא לו שנאמר את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום ועל כל נפשות מת לא יבא ובעבור שהוא רשאי להיות מקריב כשהוא אונן אמר בו הכתוב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו הטעם שיזהיר אותו שלא יצא מן המקדש ויניח העבודה כי זה חלול ה' הוא. והנה זו האזהרה שלא יצא מן המקדש בשעת העבודה נוהגת בכל הכהנים אבל למד בכהן גדול שמקריב אונן וכיון שכן הוא אם הניח העבודה ויצא באנינות יתחייב ככל כהן שמניח העבודה ויוצא לרצונו. והנה משה הזהיר כאן לאהרן שלא יפרע ושלא יפרום כי היא מצוה נוהגת בו לדורות שהוא הכהן הגדול. אבל בניו שהיו משאר הכהנים לא היו רשאין להקריב ביום הזה כי היו אוננין ואונן שעבד חלל והיו חייבים להטמא לאחיהם. וכן היו רשאין או חייבין לפרוע ולפרום ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה ולכן צוה אל מישאל ואלצפן שיטמאו למתים הם ולא הכהנים. וצוה להם שלא יפרעו ושלא יפרומו כאביהם ולא יבכו כלל:

ספורנו

תבא הקטרת כך היה ראוי להקטיר קטרת חדש. עתה על הגלות כבוד ה' אל כל העם ועל ירידת האש ולכן הקריבוהו לפני ה' במזבח הפנימי שנא' בו לא תעלו עליו קטרת זרה וגם אם היה ראויה לעשות כך אם היו מצווים בזה חטאו לעשות עתה אשר לא צוה אותם. כאמרם ז"ל עירובין פרק הדר שהורו הלכה בפני משה רבם: (ג) וידום אהרן. שהתנחם בקדוש ה' שנקדש במותם: (ה) בכתנותם אל מחוץ למחנה. שלא חששו לפשטם את כתנות הקדש מאחר שכבר נטמאו: (ו) ראשיכם אל תפרעו. אע"פ שהיו המתים מהקרובים שמטמא להם כהן הדיוט החמיר על אלה מפני שהיו משוחים

אבן עזרא

בעדם. וטעם ואחיכם כל בית ישראל. תמצאנו רמוז בפרשת ראה אנכי: (ח) וידבר ה׳ אל אהרן. כי נבוא היה וי״א ע״י משה כמו דבר אל אחז והזהירו שישמור הוא ובניו שלא ימותו כאשר מתו בניו הגדולים: (ט) ושכר. העשוי ממין חטה או דבש או תמרים כי היין משחית הדעת לשותיו ויתערבו לו הדברים על כן ולהבדיל כי אתה כהן גדול ותבדיל בין מקום הקדש ובין החול והוא מלשון חלול גם יתכן בין יום קדש לחול: (י) ובין הטמא ובין הטהור. בבהמה ובשרץ המים ובעוף ע״כ נכתבה אחרי זאת הפרשה פרשת זאת החיה ואחרי כן טומאת היולדת וצרעת אדם ובגד ובית ובעל קרי וזב וזבה ונדה וזה טעם ובין הטמא ובין הטהור: (יא) ולהורת את בני ישראל. שאר המצות וכן ככל אשר יורו אתכם הכהנים: (יב) קחו את המנחה. אחר שהקטירו

רשי

הא אם תעשו כן תמותו: ואחיכם כל בית ישראל. מכאן שצרתן של תלמידי חכמים מוטלת על הכל להתאבל בה: (ט) יין ושכר. (ת״כ כריתות יג) יין דרך שכרותו: בבאכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבאכם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אוהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד (ת״כ): (י) ולהבדיל. (ת״כ זבחים יז) כדי שתבדילו בין עבודה קדושה למחוללת הא למדת שאם עבד עבודתו פסולה: (יא) ולהורות. למד שאסור שיכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה ת״ל אתה ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם במיתה ואין חכמים בהוראתן במיתה: (יב) הנותרים. מן המיתה מלמד שאף עליהן נקנסה מיתה על עון העגל הוא שנא׳ (דברים ט) ובאהרן התאנף ה׳ מאד להשמידו ואין השמדה אלא כלוי בנים שנאמר (עמוס ט) ואשמיד פריו ממעל ותפלתו של

תורה

וְאַחֵיכֶם֙ כָּל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל יִבְכּוּ֙
אֶת־הַשְּׂרֵפָ֔ה אֲשֶׁ֖ר שָׂרַ֥ף יְהוָֽה׃
ז וּמִפֶּ֩תַח֩ אֹ֨הֶל מוֹעֵ֜ד לֹ֤א תֵֽצְאוּ֙ פֶּן־
תָּמֻ֔תוּ כִּי־שֶׁ֛מֶן מִשְׁחַ֥ת יְהוָ֖ה
עֲלֵיכֶ֑ם וַֽיַּעֲשׂ֖וּ כִּדְבַ֥ר מֹשֶֽׁה׃ פ
ח וַיְדַבֵּ֣ר יְהוָ֔ה אֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃
ט יַ֣יִן וְשֵׁכָ֞ר אַל־תֵּ֣שְׁתְּ ׀ אַתָּ֣ה ׀
וּבָנֶ֣יךָ אִתָּ֗ךְ בְּבֹאֲכֶ֛ם אֶל־אֹ֥הֶל
מוֹעֵ֖ד וְלֹ֣א תָמֻ֑תוּ חֻקַּ֥ת עוֹלָ֖ם
לְדֹרֹתֵיכֶֽם׃ י וּֽלֲהַבְדִּ֔יל בֵּ֥ין הַקֹּ֖דֶשׁ
וּבֵ֣ין הַחֹ֑ל וּבֵ֥ין הַטָּמֵ֖א וּבֵ֥ין הַטָּהֽוֹר׃
יא וּלְהוֹרֹ֖ת אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אֵ֚ת
כָּל־הַ֣חֻקִּ֔ים אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֧ר יְהוָ֛ה אֲלֵיהֶ֖ם
בְּיַד־מֹשֶֽׁה׃ רביעי פ
יב וַיְדַבֵּ֨ר מֹשֶׁ֜ה אֶֽל־אַהֲרֹ֗ן וְאֶ֣ל
אֶלְעָזָ֣ר וְאֶל־אִ֠יתָמָ֠ר ׀ בָּנָ֣יו
הַנּֽוֹתָרִ֗ים קְח֤וּ אֶת־הַמִּנְחָה֙ הַנּוֹתֶ֙רֶת֙
מֵאִשֵּׁ֣י יְהוָ֔ה וְאִכְל֥וּהָ מַצּ֖וֹת אֵ֣צֶל

ב׳ ר״פ בטעם בסיפ׳ · כול׳ חסר במ״ז · ג׳ ר״פ · ב׳ בב׳ לישׁ׳ ב׳ ומ״ל · ב׳ ומ׳ ו׳ חסי׳ · וי״ו מ״ל בתורה · ס׳ ירוש׳ וכס״א ואל אלעזר

תרגום אונקלוס

תְּהֵי רוּגְזָא וַאֲחֵיכוֹן כָּל בֵּית
יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּן יַת יוֹקִידְתָּא
דְּאוֹקִיד יְיָ׃ ז וּמִתְּרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא לָא תִפְּקוּן דִּילְמָא
תְמוּתוּן אֲרֵי מְשַׁח רְבוּתָא
דַּייָ עֲלֵיכוֹן וַעֲבַדוּ כְּפִתְגָּמָא
דְּמֹשֶׁה׃ ח וּמַלִּיל יְיָ לְאַהֲרֹן
לְמֵימָר׃ ט חֲמַר וּמְרַוֵּי לָא
תִשְׁתֵּי אַתְּ וּבְנָךְ עִמָּךְ
בְּמֵעַלְכוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא
וְלָא תְמוּתוּן קְיָם עֲלָם
לְדָרֵיכוֹן׃ י וּלְאַפְרָשָׁא בֵּין
קוּדְשָׁא וּבֵין חוּלָא וּבֵין
מְסָאֲבָא וּבֵין דַּכְיָא׃
יא וּלְאַלָּפָא יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יַת כָּל קְיָמַיָּא דְּמַלִּיל יְיָ
לְהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה׃ יב וּמַלִּיל
מֹשֶׁה עִם אַהֲרֹן וְעִם אֶלְעָזָר
וְעִם אִיתָמָר בְּנוֹהִי
דְּאִשְׁתְּאָרוּ סַבוּ יַת מִנְחָתָא
דְּאִשְׁתְּאָרָא מִקּוּרְבָּנַיָּא דַּייָ
וְאִכְלוּהָ פַּטִּיר בִּסְטַר

שמעו מוסר וחכמו: ולהבדיל ב׳ בטעמא בתורה וסי׳ בין האור בין הקדש: החל ב׳ בתרי לישנ׳ חד חסר וחד מלא וסי׳ בין הקדש ובין. כבד אבן ונטל החול בתראה מלא: הטהור ב׳ מ״ל וסי׳ ומכל העוף הטהור. ולהבדיל בין הקדש: ולהורת ב׳ וחסר וי״ו תניינא וסימן ולהורת נתן בלבו. את בני ישראל: איתמר בניו ג׳ מלין בטעמא פי׳ בג׳ מקומות משרתי׳ אזלא ומרכא בתיבה אחת לזרקא וסי׳ ואל איתמר בניו. אם יצאו בנות שילה. לאוצרות

תולדות אהרן יין ושכר. סעמ״פ יז נזיר ד מגילה פ

סנהדרין כב כג זבחים יז כריתות יג: חקת עולם. זבחים יח: ולהבדיל. מגילה כ שבועות יח זבחים יז יח כריתות יג: ולהורות. שבועות יח כריתות יג: בניו הנותרים. ברכות סא יומא כו תענית יז: ואכלוה מצות. זבחים ס:

בעל הטורים

ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה. שתלמיד חכם שמת הכל נעשין קרוביו: יין ושכ״ר נוטריקון אם שתה כדי רביעית יין אסור להורות: תשת נוטריקון תפלי״ת שכור תועב״ה: אתה ובניך. בני׳ יצאו החללים ובעלי מומין. יין ושכר אין פסוק מתחיל יין אלא זה שהבית יללה בעולם כמ״ד שתוי יין היו לכך מתו: החול ב׳. הכא ואידך כובד אבן ונטל החול. כיון שנבדל בין קודש לחול למוצאי שבת אומר כובד האבן ונטל החול שאדם כבד במ״ש בשביל נשמה שאבדה. יין ושכר וסמיך ליה ולהבדיל שמבדילין על היין: ולהורת. אותיות ולתורה. אליהם. בגי׳ זה ההלכה: ביד משה. פצי׳ היא שמקרא:

ספורנו

משוחים כאמרו כי שמן משחת ה׳ עליכם: כל בית ישראל יבכו. שחסרו שני צדיקים גדולים וכן לא יגרע יקרא דשכבי: (י) ולהבדיל. ולהורות כי יין ותירוש יקח לב כאמרו

רמבן

וזה טעם ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה ולא אתם והנה הכל שלא לערבב שמחתו של מקום והחמיר בזה להיות להם חיוב מיתה אם יערבבו השמחה כלל. ויתכן שנצטוה משה בכך מפני הגבורה ואע״פ שלא נכתב או שלמד זה ממה. שנצטוה ושמרתם את משמרת ה׳ ולא תמותו כי משמרת ה׳ יוסיף גם היום השמיני והנה גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם כי עתידין בני אהרן להיות אוננין ואע״פ כן צוה שלא יניחו המקדש א״כ לא יטמאו ולא יתאבלו כלל. והנה בני אהרן הכהנים המשוחים אע״פ שהם כהנים הדיוטים עשה דינם בימי המלואים כדין משוח מלחמה לדורות שהוא אינו פורע ואינו פורם ולא מטמא לקרובים ככהן גדול אבל אינו מקריב אונן וגם הם לא הקריבו באותו היום כמו שדרשו הן היום הקריבו את חטאתם וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול והנה בכל המקרא הזה לא נתבטל דבר במלואים שכבר קרבו הקרבנות ולערב אכלו כלם הראוי לאכילה. ואפשר שיהיה זה נוהג בכל ימיהם באלעזר ואיתמר שיהיה דינם כמשוח מלחמה בעבור שנמשחו בשמן המשחה ויהיה זה טעם כי שמן משחת ה׳ עליכם. וכבר הזכרתי הברייתא של תורת כהנים שאמרו ומפתח אהל מועד לא תצאו יכול בשעת העבודה ושלא בשעת העבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי לא יצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת העבודה:

(ז) פן תמותו. ממשמע לאו אתה שומע הן: כי שמן משחת ה׳ עליכם. מה ת״ל שיכול אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת העבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת״ל כי שמן משחת ה׳ עליכם. וכן ראיתי עוד בתוספתא של סנהדרין אמרו לו לר׳ יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד. והנה לפי זה האזהרה הזו והעונש היו כאהרן ובניו שאם יצאו מפתח אוהל מועד בשעת עבודה יהו חייבין ואהרן היה מקריב ביום הזה והזהירו שלא יניח העבודה ויצא אבל בניו ביום הזה אוננין היו ואינם עובדין ואיך יהיו בכלל זה. ואולי נאמר שמשה אמר לכלם ומפתח אהל מועד לא תצאו בשעת עבודה פן תמותו והם היודעים כי אהרן מקריב אונן והוא באזהרתו מעתה ובניו בכלל האזהרה והעונש כשיהיו ראויים לעבודה מיום זה ואילך. ומפני זה אמר בכאן סתם ומפתח אהל מועד לא תצאו ולא פירש עד מתי אם עד הערב או למחרתם כי הכונה שלא יניחו העבודה והיא מצוה נוהגת לדורות. ויתכן שיהיה לבנים הוראת שעה שלא יצאו משם ביום הזה כאביהם לכבוד השמחה אבל הכהנים שבכל הדורות מוזהרים שלא יניחו עבודה מן הכתוב שאמר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כי כל כהן שיצא ויניח עבודתו מחלל ולא הוצרכו ללמוד מכאן אלא העונש שנתרבה כל מניח עבודה ויוצא למיתה מכי שמן משחת ה׳ עליכם שהמשיחה לדורות היא עליהם שנאמר והיתה להם משחתם לכהונת עולם לדורותם. וכך שנו שם בברייתא של תורת כהנים מכאן אמרו הרוגי ב״ד אין מתעסקין עמהן לכל דבר שמא תאמרו הרי אנו הולכים לבתינו ומתאבלין אוננין ובוכין והלא כבר פקדנו המקום שלא תצאו מן המקדש נראה מכאן שהיתה הוראת שעה שיהיו המתים בב״ד של מעלה כהרוגין בב״ד על העבירות שבאין ושואלין בשלום הדיינין ובשלום העדים. אף כאן יעמדו לפני השם ביום חתונתו וביום שמחת לבו ביום חתונתו זה יום סיני וביום שמחת לבו זה אהל מועד:

(ט) יין ושכר אל תשת. יין דרך שכרותו לשון רש״י. ופירושו שאם הפסיק בו או שנתן לתוכו מעט מים פטור ודעתו של הרב שלא הוזהרו אלא על היין לא על שאר המשכרים וללמוד שכר מן הנזיר. וכן הדבר לפי דעתי. אבל על דעת הרב ר׳ משה על שאר המשכרים באזהרה ושכר כפשוטו והטעם בזאת הזאת עתה שלא יתעה הכהן בשכרות היין ויבא לידי מחשבה שאינה כהוגן וימות כה כאשר עשו בניו. ויתכן כי מה שדרשו שהיו נדב ואביהוא שתויי יין לומר כי מפני יינם טעו באש זרה לא שיהיה העונש מפני היין כי עדיין לא הוזהרו ממנו אבל עונשם שטעו באש ה׳ כאשר רמזתי:

בבאכם אל אהל מועד. אין לי אלא בבואם להיכל בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל

של משה בטלה מחלה שנאמר (דברים ט) ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא : קחו את המנחה. אע"פ שאתם אוננין וקדשים אסורין לאונן : את המנחה. זו מנחת שמיני ומנחת נחשון : ואכלוה מצות. מה ת"ל לפי שהוא מנחת צבור ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות : (יג) וחק בניך. אין לבנות חק בקדשים : כי כן צויתי. באנינות יאכלוה(ת"כ זבחי' קא): (יד) ואת חזה התנופה של שלמי צבור : תאכלו במקום טהור. וכי את הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקו אכילתם במקום קדוש אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים אבל צריכים הם ליאכל תוך מחנה ישראל שהוא טהור מליכנס שם מצורעים (זבחי' נה) מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר : אתה ובניך ובנותיך. אתה ובניך בחלק אבל בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק תלמוד לומר כי חקך וחק בניך נתנו חק לבנים ואין חק לבנות : (טו) שוק התרומה וחזה התנופה. לשון אשר הונף ואשר הורם. תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהרמה והנפה : על אשי החלבים. כמו על חלבי האשים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה וישוב המקראות שלא יכחישו זה את זה כבר פירשתי את שלשתן בצו את אהרן : (טז) שעיר החטאת. שעיר מוספי ראש חודש ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ראש חודש (ת"כ) ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל י"א מפני הטומאה שנגעה בו נשרף וי"א מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות: דרש דרש. (זבחים קי) שתי דרישות הללו מפני מה נשרף זה ומפני מה לא נאכלו אלו כך היא בתורת כהנים : על אלעזר ועל איתמר. בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס : לאמר. (ת"כ) אמר להם השיבוני על דברי : (יז) מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ומהו אומר במקום הקדש אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה : כי קדש קדשים היא. ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לאו אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם אותה : ואותה נתן לכם לשאת וגו'. שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים

המזבח כי קדש קדשים הוא :
יג ואכלתם אתה במקום קדוש
כי חקך וחק־בניך הוא מאשי
יהוה כי־כן צויתי : יד ואת חזה
התנופה ואת ׀ שוק התרומה
תאכלו במקום טהור אתה ובניך
ובנתיך אתך כי־חקך וחק־בניך
נתנו מזבחי שלמי בני ישראל :
טו שוק התרומה וחזה התנופה
על אשי החלבים יביאו להניף
תנופה לפני יהוה והיה לך
ולבניך אתך לחק־עולם כאשר
צוה יהוה : חמישי טז ואת ׀ שעיר
החטאת דרש דרש משה והנה
שרף ויקצף על־אלעזר ועל־
איתמר בני אהרן הנותרם לאמר :
יז מדוע לא־אכלתם את־החטאת
במקום הקדש כי קדש קדשים
הוא ואתה ׀ נתן לכם לשאת את־

כ"ל ת"ל כמי"ג · ס · קדמ' כי חקך והק בניך הוא · תניין כי חקך והק בניך נתנו · ט' כתיב י' ס' · יו"ו כלו"ש כל אורי' כ"כ · ג' ס"ס · חצי התורה בתבות דרש מכא והרש מכא . ג' ג' · ג' חסר י' · ד'. כ"ד

מדבחא ארי קודש קודשין היא : יג ותיכלון יתה באתר קדיש ארי חולקך וחולק בנך היא מקורבניא דיי ארי כן אתפקדית : יד וית חדיא דארמותא וית שוקא דאפרשותא תיכלון באתר דכי את ובנך ובנתך עמך ארי חולקך וחולק בנך אתיהיבו מנכסת קודשי בני ישראל : טו שוקא דאפרשותא וחדיא דארמותא על קורבני תרביא ייתון לארמא ארמא קדם יי ויהי לך ולבנך עמך לקים עלם כמא דפקיד יי : טז וית צפירא דחטאתא מתבע תבעיה משה והא אתוקד ורגיז על אלעזר ועל איתמר בני אהרן דאשתארו למימר : יז מדין לא אכלתון ית חטאתא באתר קדיש ארי קודש קודשין היא ויתה יהב לכון

שהקטירו ממנה לגבוה אין ראוי לאכול הנשאר כי אם מקודשים ועתה תחלו לאכול כחוק שנתן לכם השם שתקחו תמיד מאשי ה' ופירושו כל מנחה שהקטירו ממנה לשם במקום טהור ואם הוא חוץ החצר והחזה והשוק תאכלו זכרים ונקבות כי כן כתוב כל טהור בביתך יאכל אותו וכן קנין כסף ויליד בית ואלמנה ששבה וכאשר תאכלו עתה השוק והחזה יהיה לכם החק לקחתו מכל זבחי השלמים: (טז) שרף. מהבנין שלא נקר' שם פועלו כמו ומורק ושוטף: (יז) במקום הקדש. פתח אהל מועד כי כן כתוב ואותה נתן השם לכם כי כאשר תאכלו אתם

את

לתרומות : יביאו ט' וסי' והיה ביום הששי. ושפטו את העם. שוק התרומה וחזה. למען אשר יביאו. בכורי כל אשר בארצם. והשעורים והתבן לסוסים. את המנחה בכלי טהור. יביאו לבוש מלכות. כי אל הלשכות אשר יביאו: אתך י"ו בתורה וסי' כל החיה אשר אתך. וירא אליו ה' בלילה. כי אם זכרתני אתך. וכי יגור אתך גר דפסח. וקח אתך מזקני. פעלת שכיר. ודברתי אתך מעל. כרתי אתך ברית. גר בארצכם. שוק התרומה. תשמרו את כהנתכם. וזה לך תרומת. כל תרומת הקדשים. קדמאה דפסוק ונשאו. הוא תהלתך. יצו ה' אתך את הברכה : כאשר צוה ה' ג' ס"פ וסי' קרב אל המזבח. שוק התרומה. ויעל דוד דשמואל : דרש ב' בקרי'. דרש משה. ולא דרש בה' : הנותרים. קדמאה הנותרים כתיב. תנינא הנותרם כתיב : ואתה ד' בקרייא ג' חסר וא' מלא וסי' מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. ואתת החייתי. ואתה הרגו בחרב. ואותה לא יראה. בתרא מלא :

תולדות אהרן ואכלתם אתה. שם נה : כי כן צויתי. יומא ח זבחים נא : ואת חזה. זבחים נה : שוק התרומה. מנחות סב : כאשר צוה. יומא ה זבחים קא : דרש דרש. זבחים קא קידושין ל : והנה שורף. פסחים כד : מדוע לא אכלתם. פסחים כב זבחים קא : ואותה נתן לכם. שבועות ט זבחים קא מנחות ד :

רמבן

אבל לשון רש"י ותורת כהנים. והנראה לפי הפשט הזה שאין הכהן חייב מיתה בגישת המזבח ולא בביאת האהל אלא אם כן עבד שם עבודה כדרך קידוש ידים שאין האזהרה שם אלא שלא יעבוד כדרך שנאמר או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה' ובלשון הזה שנוי שם בספרא. רבי אומר נאמר כאן בבאכם אל אהל מועד ונאמר להלן בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה אף כאן עשה את היציאה כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא בשעת העבודה כלומר שאין החיוב אלא שלא יעבוד בין שנכנס שכור או ששתה שם ועבד. ושם אמרו חקת עולם לרבות היציקות והבלילות והתנופות והגשות הקמיצות וההקטרות המליקות וההזיות. כי מפני שאמר הכתוב להקטיר אשה לה' הוצרכו אלו לרבותם. ונראה עוד שאין החיוב הזה במקריב בבמה. ולכן יאמרו שם אין לי אלא אהל מועד מנין לרבות שילה ובית עולמים ת"ל חוקת עולם כי אזהרה לכהנים בעבודתם ואין כהן מקריב בבמה. והנה פי' בבאכם כאשר תעבדו עבודה. ואמר בלשון הזה כי כל העבודות שם היו או בתוך האהל או במזבח העולה אשר פתח אהל מועד. והכלל כי האזהרה והעונש באלו אינם אלא שלא יעבוד שתוי יין או שאינו רחוץ ידים ורגלים וכן מחוסר בגדים. אבל על הכניסה אין בה בתורה שום מניעה מאלו. ומה ששנינו רבי יוסי אומר בחמשה דברים בין האולם ולמזבח שוה להיכל שאין בעלי מומין ופרועי ראש ושלא רחוץ ידים ורגלים נכנסין לשם וכולה מתני' מעלות דרבנן הם. וע"ד הרב ר' משה יש בכניסה בלא עבודה לאו שאין בו מיתה :

(טו) **שוק** התרומה וחזה התנופה. לשון אשר הונף ואשר הורם תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה לא ידענו ששניהם בהרמה והנפה לשון רש"י. והנראה אלי בטעם זה כי במלואים היה השוק עם הלחם ועם החלבים והמורם מן השלמים יקרא תרומה כמו שנאמר והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' וכל שכן אלו שהעלו אותם לגבוה שהם כלם תרומת ה' ולא יקרא בשם תנופה כי תנופתו היתה עם החלבים והלחם כדי להקטירם לה' אבל החזה הונף בפני עצמו ולא היה הלוק משאר הבשר אלא בתנופה ובתנופה זו בלבד נתקדש וזכה בו משה להיות לו למנה. ומפני שזכות אהרן ובניו בחזה ושוק לדורות היה מיום המלואים וזכו בשוק בתרומתו לה' ובחזה בתנופתו ושאר הבשר לבעלים יקראו לעולם השוק תרומה והחזה תנופה כאשר היה בהם ביום הזכות :

על אשי החלבים. כמו על חלבי האשים מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה לשון רש"י. ואין צורך כי אשי תואר לחלבים כמו שאמר אשי ה' ונחלתו יאכלון. ופי' הכתוב הזה שהוא טעם למה שאמר כי חקך וחק בניך נתנו מזבחי שלמי בני ישראל ואמר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו אותם בני ישראל הנזכרים להניף תנופה לפני ה' שיהיו קדושים לפניו ויהיו לך ולבניך לחק עולם כי הצואה בתנופה אין זה מקומה אבל לפי דרכנו למדנו בה שהחלבים למטה בשעת תנופה :

(טז) **שעיר** החטאת. שעיר מוספי ראש חדש. ושלשה שעירים

קרבו

ספורנו

כאמרו אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר פן ישתה וישכח מחוקק : (טו) יביאו להניף. והיה לך ולבניך שלא תזכו בהם עד אחר הנפה שאז תזכו בהם משלחן גבוה : (טז) ואת שעיר החטאת. אותו השעיר שהיה לחק עולם והוא שעיר ר"ח שהיה קדשי דורות : (יז) ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה. אע"פ שנתנה לכם לא היה לכם

אבן עזרא

את החטאת השם ישא את עון העדה או פירושו אתם תשאו את החטאת והטעם כי על ידכם יכופר עונם על כן לכפר: (יח) הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה. כפר הבא על כל המצות שהוא לכהן ולקהל. ואם ישאל שואל הנה פר חטאת שורף ולא הובא את דמו לפנים בקדש והטעם הפרכת ומזבח הזהב דע שפר חטאת הוא לחטאת על המזבח ושעיר החטאת הוא לעם ובשר החטאת לכהן: אכול תאכלו. היה ראוי שתאכלו אותה. יש מדקדקים שאמרו שהה"א של התימה לא יהיה אחריו דגש עם אחד מהו' מלכים כי אם עם השו"א הנע ימצא והה"א פתוח בעבור שלא יתכן להתחבר שני שואי"ם נעים ובעבור שמצאו יו"ד הייטב דגוש אמרו כי זה הה"א לידיעה כה"א השבה עם נעמי הנמצאו פה העיר ההוללה ואלה ההיי"ן במקום אשר הנה כן פירוש הייטב ועוד אמרו כי ואכלתי פועל עבר ואילו היה עתיד היה אלרע כמו ודברתי על הנביאים ודברתי אתך והטעם כי בני הנשרפים היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם כי העגל והאיל בעד אהרן ובניו: (יט) ותקראנה אותי כאלה. פירושו צרות או דאגות על מות הבנים ובעבור זה לא יכולתי לאכול כל חטאת רק אכלתי ממנה מה שייטב בעיני השם והטעם מה שיוציאני לידי חובה ועל דעת המעתיקים שה"א הייטב לתימה והיא מלה זרה גם על הפירוש שהזכרתי היא זרה כי לא מצאנו בכל המקרא ה"א הדעת עם פועל עתיד. ומלת ואכלתי חטאת כאילו אמר ואילו אכלתי חטאת גם מצאנו מלות לעתיד והם מלעיל פן אורש וגנבתי והטעם כי הייתי אונן ואין אונן אוכל חטאת כטעם לא אכלתי באוני: (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. בעבור שהוא הכהן המורה המבדיל בין הטמא ובין הטהור:

מפרסת

אונקלוס

לְסַלָּחָא עַל חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא לְכַפָּרָא עֲלֵיהוֹן קֳדָם יְיָ׃ יח הָא לָא אִתָּעַל מִדְּמַהּ לְבֵית קוּדְשָׁא גַּוָּאָה מֵיכַל תֵּיכְלוּן יָתַהּ בְּקוּדְשָׁא כְּמָא דְפַקֵּדִית׃ יט וּמַלֵּיל אַהֲרֹן עִם מֹשֶׁה הָא יוֹמָא דֵין קָרִיבוּ יַת חַטָּוָתְהוֹן וְיַת עֲלָוָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וַעֲרָעָא יָתִי עָקָן כְּאִלֵּין וְאִלּוּפוֹן אֲכָלִית חַטָּאתָא יוֹמָא דֵין הֲתָקִין קֳדָם יְיָ׃ כ וּשְׁמַע מֹשֶׁה וּשְׁפַר בְּעֵינוֹהִי׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לְמֵימַר לְהוֹן׃ ב מַלִּילוּ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דָּא חֵיוְתָא דְּתֵיכְלוּן מִכָּל בְּעִירָא דְּעַל

תורה

עֲוֺן הָעֵדָה לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃ יח הֵן לֹא־הוּבָא אֶת־דָּמָהּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה אָכוֹל תֹּאכְלוּ אֹתָהּ בַּקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי׃ יט וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ אֶת־חַטָּאתָם וְאֶת־עֹלָתָם לִפְנֵי יְהוָה וַתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כ וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו׃ ששי פ

יא א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם׃ ב דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר

ס"י מלאים · ג' והסר · ג' כ"כ. כל יד' אור חסר · כמ"א ג' ודגש · ז' בטעם דרגא תביר ל'. ג' ר"פ

פנימה ה' בקריי' וסימן הן לא הובא. כל כבודה בת מלך. וארד אל הבית פנימה. ויקראו השערים ויבואו פנימה אל חזקיהו דד"ה: אכול י' מלאים בלישנא וסי' הלא נכריות: הן לא הובא את דמה. האכול אכלנו מן המלך. אכול השנה ספיח דמלכים. וחברו דישעיה. ערוך השלחן צפה. אכול ושתו כי מחר. ואכלתם אכול ושבוע. אכול ואין לשבעה. אכול ושבע והותר: ותקראנה ד' ג' כתיב ה' וסימן ותקראנה אתי כאלה. ותקראנה לו השכנות. ב' בפסוק. ותקראן לעם לזבחי אלהיהן. בתרא חסר: וידבר ה' ז' בטעם דרגא תביר וסימן אני ה' דבר אל פרעה. זאת החיה. ונתנו ללוים מנחלת. וחברו דערבות. צו את בני ישראל. וידבר ה' אליכם מתוך האש. וידבר ה' ביד עבדיו הנביאים אל מנשה ואל עמו. ונמסר גם בסדר וארא:

תולדות אהרן הן לא הובא. פסחים פב פג (פסחים לח) זבחים פב קא: אכול תאכלו. זבחים קא: כאשר צויתי. יומא ס זבחים קא: הן היום. זבחים יז קא: ותקראנה אותי. זבחים קא: ואכלתי חטאת. שם עא: וישמע משה. שם קא: זאת החיה. חולין מב עא: מכל הבהמה. שם ע"א: וכל בהמה. מכות יח שם חולין שם:

רשי

מתכפרים. (והא דלא היו בעת ההיא בעלים דבעלים הם הכהנים באותו פעם מבואר בסוד הגלגול ע"ש בונינא קדישא האלהי מהר"ר יצחק לוריא זלה"ה): לשאת את עון העדה. מכאן למדנו ששעיר ר"ח היה שהוא מכפר עון טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו: (יח) הן לא הובא וגו'. שאלו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר (ויקרא ו) וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו': אכל תאכלו אותה. היה לכם לאכלה אף על פי שאתם אוננים: כאשר צויתי. לכם במנחה: (יט) וידבר אהרן. אין לשון דבור אלא לשון עז שנאמר (במדבר כא) וידבר העם וגו' אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה זאת אלא מדרך כבוד. אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא תלמיד משיב את רבו יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב ת"ל (במדבר לא) ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים וזו מצאתי בספרי של פנים שני: הן היום הקריבו. מהו אומר אלא אמר לו משה שמא זרקתם דמה אוננין (זבחים קא) שהאונן שעבד חילל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן: ותקראנה אותי כאלה. אפילו לא היו המתים בני אלא שארי קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורים בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם: ואכלתי חטאת. ואם אכלתי הייטב וגו': היום. אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה: הייטב בעיני ה'. אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות: (כ) וייטב בעיניו. הודה ולא בוש לומר לא שמעתי: (א) אל משה ואל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן: לאמר אליהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר. או אינו אלא לאמר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו אל בני ישראל. את כלם השוה להיות שלוחים בדבר זה לפי שהושוו בדמימה וקבלו עליהם גזרת המקום מאהבה: זאת החיה. לשון חיים לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות ולאומות ע"ב לא אסר כלום משל לרופא שנכנס לבקר את החולה כו' כדאיתא במדרש רבי תנחומא: זאת החיה. (ת"כ חולין כט) מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: את זה תאכלו וגו'. אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין

בעל הטורים אשר תאכלו בגימט' היה אכול ושאינה היה לא האכל. אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ. למעוטי שור הים הורא דימא אסור:

ספורנו

לכם רשות לשרפה כי לא נתנה לכם אלא לאכלה לשאת את עון העדה: (יט) הן היום הקריבו. כמו הן ישלח איש את אשתו. הן ישא איש בשר קדש. וטעמו אם היה הענין כן שהיו אלה מקריבים חטאתם של חובה ואת עולתם של נדבה אע"פ שאינם קדשי נבור לדורות והיינו אוכלים החטאת היום בהיותנו אוננים: הייטב בעיני ה'. שנאכל קדשי דורות באנינות הלא דבר ידוע הוא שאין אכילת אונן בכונה ראויה לכפר כאמרו בקדשים קלים לא אכלתי באוני ממנו ואע"פ שצוית שנאכל באנינות את המנחה שהיא קדשי שעה לא יתחייב זה בקדשי דורות: (כ) וייטב בעיניו. שמח אל טוב סברת אחיו ובניו שהטיבו לראות ולהורות: יא (ב) החיה אשר תאכלו. הנה אחר

רמבן

קרבו בו ביום קחו שעיר עזים לחטאת ושעיר נחשון ושעיר ראש חדש ואכלם לא נשרף אלא זה. ונחלקו בדבר חכמי ישראל יש אומרים מפני טומאה שנגעה בו נשרף. ויש אומרים מפני אנינות נשרף לשון רש"י. ועל דעת האומר מפני טומאה נשרף כתב הרב בפסוק ואכלתי חטאת היום אסור אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא יום קבורה כי לפי זה אם מפני אנינות היה להם לאכלו בערב אלא קסבר אנינות לילה דאורייתא:

(יט) הן היום הקריבו. מהו אומר אלא אמר להם משה שמא זרקתם דמה אוננין שהאונן שעבד חילל אמר לו אהרן וכי הם הקריבו שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן לשון רש"י. וכך הוא בגמרא בפרק טבול יום ודלמא אקריבתיה ופסלתיה. ואני תמה שהרי קודם האנינות נעשו כל הקרבנות דכתיב וירד מעשות החטאת והעולה והשלמים. ואחר כן נכנסו לאהל מועד והתפללו. ואח"כ ירדה האש לקרבנות ואז הקטירו נדב ואביהוא קטרת זו. ושמא לא היה משה רואה את מעשיהם וחשש שמא מצאו דם השעיר הזה שלא נזרק עדיין וזרקוהו. ואהרן אמר לו הלא הזריקה שלי היא וכשנזרקה מידי נזרקה ולא נפסלה באנינות ומשא ומתן של הלכה היה אבל לא נעשה בכן דבר באנינות כלל:

יא (א) אל משה ואל אהרן וגו' דברו אל בני ישראל. והמצות בפרשיות האלה נוהגות בישראל ובכהנים. אבל ענינה מרובה בכהנים כי הם צריכים להשמר תמיד מנגיעת הטומאה בעבור שיצטרכו לבא במקדש ולאכול בקדשים ועוד כי אם שגגו ישראל בהם חייבין להביא עליהם קרבן שיקריבוהו הכהנים. ועוד שצוה אותם להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור. והנה הם צריכים להורות לישראל הטמא והטהור שיזהרו בהם. ע"כ היה הדבור בזה אל משה ואל אהרן שניהם או למשה שיאמר לאהרן. וזה לשניהם דברו אל בני ישראל. ולכך כאמר בספר ת"כ. ויזהיר בפרשה באכילה בטומאה שלא יטמא המשכן וקדשיו:

(ג) מכל הבהמה אשר על הארץ. פשוטו מכל הבהמה אשר על פני הארץ כהטעם מכל אשר בעולם. ומדרשו מפני שיש חיות בים ואין תורתן בסימנין כלל

רשי

ומין ומראה להם. וכן בעוף ואת אלה תשקצו מן העוף. וכן בשרצים וזה לכם הטמא. זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שבהמה בכלל חיה (מנחות ב): (ג) מפרסת. כתרגומו סדיקא: פרסה. פלאנט"א בלעז: ושוסעת שסע. שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרנים כתרגומו ומטלפן טלפין שיש שפרסותיו סדוקות מלמעל' ואינן שסועות ומובדלות לגמרי שמלמטה מחוברות (חולין ע"א): מעלת גרה. מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרת אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה. כך שמו ויתכן להיות מגזרת (שמואל ב יד) מים הנגרים שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פישרא שע"י הגרה האוכל נפשר ונמוח: בבהמה. תיבה יתירה היא לדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו (ת"כ חולין פד): אותה תאכלו. ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה (זבחים לד): (ח) מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת ק"ו ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו': מבשרם. על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידין וקרנים וטלפים: ובנבלתם לא תגעו. יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע

אבן עזרא

(ג) מפרסת. שם התואר וכן מקרן מפריס והטעם כל שהיא מתוארת שהיא בעלת פרסה: ושוסעת שסע. שם התאר והטעם שפרסותיה סטועות: מעלת גרה. מגזרת גרון ומעלת פועל. והזכיר הגמל והשפן והארנבת והחזיר בעבור שיש לכל אחד הסימן האחד ודרך לשון הקדש להזכיר הזכר מכל מין כי הנקבה בכלל הזכר היא והזכיר ארנבת יש אומרים לפי שלא ימצא הזכר מהם וי"א שהזכר ישוב נקבה והפך הדבר והראשון קרוב אלי: (ח) ובנבלתם לא תגעו. והכתוב לא הזכיר הנוגע שיטמא עד הערב רק מדברי קבלה ידענו זה והנה הנוגע בזדון יש עליו מלקות כי הוא עבר על לא תעשה ואם רדפנו אחרי הכתוב לבדו בלי העתקה הנה לא הותר הדג שהוא באגמים כי הכתוב פרט בימים ובנחלים. סנפיר וקשקשת כדברי המתרגם ארמית:

שרן

עַל־הָאָרֶץ׃ ג כֹּל מַפְרֶסֶת פַּרְסָה
וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה
בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ ד אַךְ אֶת־
זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה
וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה אֶת־הַגָּמָל כִּי־
מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ
מַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ה וְאֶת־
הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה
לֹא יַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ו וְאֶת־
הָאַרְנֶבֶת כִּי־מַעֲלַת גֵּרָה הִוא
וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הִוא
לָכֶם׃ ז וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס
פַּרְסָה הוּא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה
וְהוּא גֵּרָה לֹא־יִגָּר טָמֵא הוּא
לָכֶם׃ ח מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ
וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ טְמֵאִים הֵם
לָכֶם׃ ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל
אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר

י"ט ר"פ · ל' וחסר · ו' דגשים · כ' ר"פ בענין · ג' כתיב יו"ד · ב' חד מלא וחד חסר · ט' כתיב ה"א · ל' ומ"ל וא' וכלפעוני יפרס · ב' · ל' · אית בפסוק היא והוא הוא · ל'

אַרְעָא׃ ג כֹּל דִּסְדִיקָא
פַּרְסָתָא וּמְטַלְפָא טַלְפִין
פַּרְסָתָא מַסְקָא פִּשְׁרָא
בִּבְעִירָא יָתַהּ תֵּיכְלוּן׃
ד בְּרַם יָת דֵּין לָא תֵיכְלוּן
מִמַּסְּקֵי פִשְׁרָא וּמִסְּדִיקֵי
פַרְסָתָא יָת גַּמְלָא אֲרֵי מַסֵּיק
פִּשְׁרָא הוּא וּפַרְסָתָא לָא
אַסְדִּיק מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃
ה וְיָת טַפְזָא אֲרֵי מַסֵּיק פִּשְׁרָא
הוּא וּפַרְסָתָא לָא אַסְדִּיק
מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ ו וְיָת
אַרְנַבָא אֲרֵי מַסְקָא פִשְׁרָא
הִיא וּפַרְסְתָא לָא אַסְדְּקָא
מְסָאֲבָא הִיא לְכוֹן׃ ז וְיָת
חֲזִירָא אֲרֵי סְדִיק פַּרְסָתָא
הוּא וּמְטַלְפָא טַלְפִין פַּרְסָתָא
וְהוּא פִּשְׁרָא לָא פָשַׁר
מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ ח מִבִּשְׂרְהוֹן
לָא תֵיכְלוּן וּבִנְבִלְתְּהוֹן לָא
תִקְרְבוּן מְסָאֲבִין אִינוּן לְכוֹן׃
ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל
דִּבְמַיָּא כֹּל דְּלֵיהּ צִיצִין

בבהמה ו' דגשים וסי' בעוף בבהמה דנח. מעלת גרה בבהמה דתורת כהנים. וחברו דמשנה תורה. אל תשקצו את נפשותיכם. ופדה בערכך. ליש גבור בבהמה. ונמסר גם בסדר נח: מעלי ג' כתיב יו"ד וסי' אך את זה לא תאכלו. אך את זה דמשנה תורה. ועד מעלי שמשא. וכל שארא מעלה המעלה למעלה

ספורנו

אחר שהתנצלו ישראל את עדים הרוחני שקנו במתן תורה אשר בו היו ראוים לשרות שכינה עליהם בלתי אמצעי כאמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך כמו שיהיה הענין לעתיד לבא כאמרו ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. מאת האל ית' אחר כך מהשרות עוד שכינתו ביניהם

בעל הטורים

ממעלי הגרה. מלא יו"ד י' מינין מעלי גרה שור כבש ועז וז' מיני חיות: טמאים הם לכם וסמיך ליה את זה תאכלו רמז חמרה דימא שרי. לא הזכיר בדגים שמות לפי שמכוסים מבני אדם אין להם שמות:

תולדות אהרן אותה תאכלו. זבחים כד (תרומות עה): אך את זה. בכורות ו יו: ממפריסי בכורות יז: ואת הגמל. חולין נט בכורות ו: ואת השפן. בכורות ו: ואת הארנבת. שם (מגילה ט): ואת החזיר. חולין שם בכורות שם: מכל אשר במים. חולין סו סו שבועות ה: סנפיר. חולין סג נדה נא:

רמבן

אלא כדגים. לפיכך אמר אשר על הארץ להוציא מה שבים:

(ג) **כל** מפרסת פרסה ושוסעת שסע מעלת גרה. טעם הכתוב הזה שכל בהמה שיהיו בה שני הסימנין הללו תאכלו אבל לא תאכלו בא' מהם והיה ראוי שיאמר כן בדרך כלל אלא שפרט הגמל והשפן והארנבת בגרה והחזיר בפרסה מפני שאין אחרים בעולם בסימן האחד לבדו. וחזר ואמר מבשרם לא תאכלו ללאו. וכתב רש"י אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת קל וחומר מה אלו שיש בהם קצת סימני טהרה וכו' ולשון סיפרא מה אלו שיש בהם סימני טהרה הרי הם בלא תעשה על אכילתם. שאר בהמה טמאה שאין בה סימני טהרה אינו דין שתהא בלא תעשה על אכילתה נמצאו הגמל והשפן והארנבת והחזיר מן הכתוב ושאר בהמה טמאה מקל וחומר נמצאת מצות עשה שלהן מן הכתוב מצות לא תעשה מקל וחומר עד כאן הברייתא. אבל לפי דעתי אינה עולה כהוגן לפי סוגיות התלמוד. שאם כן לא יהא לוקה על שאר בהמה טמאה שאינה באה אלא מדין קל וחומר שאין מזהירין מן הדין וכך אמרו בתורת כהנים באחותו שאסר הכתוב אחותו בת אביו או בת אמו והוצרך לרבות בכתוב אחותו שהיא בת אביו ובת אמו אע"פ שבאה בקל וחומר ויש בה שם שתיכן לומר שאין מזהירין מן הדין כדאיתא ביבמות בפרק כיצד אבל הברייתא הזו שהיא שנויה כדברי האומר עונשין מן הדין במסכת סנהדרין או שאינה מתרצתא והטעם במלקות שאר בהמה טמאה מפני שאמר הכתוב באיסור השפן מפני שאין מפרים פרסה ובחזיר מפני שאינו מעלה גרה אם כן כל שאינו מעלה גרה ומפרים פרסה הוא בשם האיסור הזה ואין צורך לקל וחומר כלל:

אותה תאכלו. ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה לשון רש"י. וכך היא בת"כ. והרב רבי משה אמר שהוא למעט בשר האדם אותה תאכלו ולא אדם ובשרו וחלבו בעשה. ולא מצינו שידרש כן לרבותינו ושמא חשב זה ממה ששנינו שם בת"כ יכול אף בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים יהיו בלא תעשה על אכילתן תלמוד לומר זה לא תאכלו זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים בלא תעשה על אכילתן וידון הרב מזה שאינו בלא תעשה אבל הוא בעשה ודרשו מן הכתוב אותם תאכלו ואין הדבר כן שבפי' אמרו חכמים בדם מהלכי שתים וחלב מהלכי שתים שאפילו מצות פרוש מדבריהם אין בו ואם היה בשרו אסור כל היוצא מן הטמא טמא ודם השרץ ודם האדם מיעטו אותן חכמים מאיסור דם ואמר דם השרץ כבשרו לוקה עליו משום שרץ שאין בו משום דם ועשאוהו כבשר. אבל מה שאמרו שאינן בלא תעשה על אכילתן לומר שלא תמעט ממנו והן מותרין. אבל לפי דעתי יהיה זה בבשר מן החי. אבל המת למדו בו ג"ש מעגלה ערופה שאסור בהנאה:

(ז) **ואת** הארנבת. מין שיקראו כן בלשון הקדש הזכר והנקבה ממנו וכן היענה ובעופות היונה אין שם הזכר חלוק מן הנקבה ויש רבים ששמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר גמל שפן חזיר דוב עורב פרה ודוב תרעיכה וכן תור בעופות. ולכך אמר הכתוב שתי תורים או שני בני יונה יזכיר בתורים שהן בלשון זכר שתי וביונה שני להודיע שאין קפידא בהם. ואל תשיב עלי מלשון רבותינו שיאמרו פרה וחזירה ויאמרו גמל הבא מן הגמלה כי ישאילו בהם לשון לבאר כוונתם וטעם האיסור באלו שאינן בעל שני הסימנין:

(ח) **ובנבלתם** לא תגעו. אינה אזהרה לאסור לנו הנגיעה. אבל יאמר ובנבלתם לא תגעו כי טמאים הם לכם כלומר לא תגעו בהם בלתי אם תטמאו. והענין לומר שיחשוב כל נוגע בהם שהוא טמא ויזהר מן המקדש ומן הקדשים ושמא המדרש שאמרו רבותינו ובנבלתם לא תגעו ברגל כלומר לא תגעו בו בשעה שאתם חפצים להיות טהורים כי טמאים הם ולא תעלו בהם לרגל אבל אין הנגיעה נמנית בלאו שאין הנוגע בנבלה ברגל מן הלוקין את הארבעים. ומה שאמר חייב אדם לטהר עצמו ברגל מצוה מדברי סופרים. ואין מזה מן התורה עשה או לא תעשה זולתי מצות העלייה או שיהא ובנבלתם לא תגעו ברגל אסמכתא כשאר אסמכתות הרבה שנויות שם בת"כ ועוד שנו שם אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבלה ילקה ארבעים תלמוד לומר ובאלה תטמאו. יכול אם ראה אדם את הנבלה ילך ויטמא

בה

אבן עזרא

(י) שרץ המים. הם הקטנים שנבראו מן המים ובמים נפש חיה מזכר ונקבה. ואחר שאמר שקץ הם לכם אמר ושקץ יהיו לכם לפרש מה שהוא שקץ והוא מבשרם לא תאכלו והנה הדג יקרא בשר רק מה שאמרו חז"ל בנדרים הוא על מנהג דברי אלה הדורות והוסיף כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת להיות כלל לכל מים כי לא הזכיר בתחלה רק הימים והנחלים: (יג) הנשר. ידוע גם זה עוף שיקרא כן בלשון ישמעאל יש כדמות ראיה שהיא כן ובעבור היות שתי הלשונות קרובות: העזניה. אף ע"פ שיש דברי יחיד שאיננה בישוב טעה הגאון שתרגם אותה אלענקא כי זה השם בלשון ישמעאל על דבר שלא נמצא בעולם ולא היה ולא נברא אלא למשל וכן יודו חכמי לשונם אם כן לא יתכן שיאסר השם הדבר שלא היה: (יד) ואת הדאה. שם כלל לשני מינים והם דאה ודיה כמו ואת הצפור לא בתר עם תור וגוזל והנה נדקו המעתיקים שאמרו כי ראה היא דאה וסרה טענת רבי יונה שאמר איך יתכן לאמר השמר לך מהאריה והליש. ויש אומרים שנשר מן אשורנו ופרס מן הלא פרס לרעב. ועזניה מן עוז והנו"ן נוסף והוא הנקרא עקב"א ודאה מן כאשר ידאה הנשר ואיה שתנהגה לשבת באיים ידועים. ועורב מלשון ערב בעבור שחרותו: (טו) בת היענה. יש אומרים שהוא מין שלא ימצאו זכרים כמו הארנבת ואין מלת כיענים' טענה כי אינם זכרים רק הם נקבות כמו יעלים ורחלים: ואת התחמס. מגזרת חמס: ואת השחף. מוליד השחפת: והנץ. יש לו נוצה

תרגום אונקלוס

וְקַלְפִּין בְּמַיָּא בְּיַמְמַיָּא וּבְנַחְלַיָּא יָתְהוֹן תֵּיכְלוּן:
י וְכֹל דְּלֵית לֵיהּ צִיצִין וְקַלְפִּין בְּיַמְמַיָּא וּבְנַחְלַיָּא מִכֹּל רִיחֲשָׁא דְמַיָּא וּמִכֹּל נַפְשָׁא חַיְתָא דִּבְמַיָּא שִׁקְצָא אִנּוּן לְכוֹן:
יא וְשִׁקְצָא יְהוֹן לְכוֹן מִבִּשְׂרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן וְיָת נְבִלְתְּהוֹן תְּשַׁקְּצוּן:
יב כֹּל דְּלֵית לֵיהּ צִיצִין וְקַלְפִּין בְּמַיָּא שִׁקְצָא הוּא לְכוֹן:
יג וְיָת אִלֵּין תְּשַׁקְּצוּן מִן עוֹפָא לָא יִתְאַכְלוּן שִׁקְצָא אִנּוּן נִשְׁרָא וְעַר וְעָזְיָא:
יד וְדַיְתָא וְטָרְפִיתָא לִזְנַהּ:
טו יָת כָּל עוֹרְבָא לִזְנֵיהּ:
טז וְיָת בַּת נַעֲמִיתָא וְצִיצָא וְצִפַּר שַׁחְפָּא

מקרא

ה' דגשים וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים אֹתָם תֹּאכֵלוּ:
י וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים מִכֹּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם: ה' דגשים
יא וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ:
יב כֹּל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם: יתיר י'
יג וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֶת־הַנֶּשֶׁר וְאֶת־הַפֶּרֶס וְאֵת הָעָזְנִיָּה: ג' ומלרע שקץ הוא
יד וְאֶת־הַדָּאָה וְאֶת־הָאַיָּה לְמִינָהּ:
טו אֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ: ד'. ס'
טז וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ ג'. ב'. ג'

רשי

מגע נבלה ת"ל (ויקרא כא) אמור אל הכהנים וגו'. כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת מת שהיא חמורה לא הזהיר בה אלא כהנים טומאת נבלה שהיא קלה לא כל שכן ומה ת"ל לא תגעו ברגל (ת"כ ר"ה יז): (י) סנפיר. אלו ששט בהם: קשקשת. אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר (שמואל א יז) ושריון קשקשים הוא לבוש: שרץ. בכל מקום משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: (יא) ושקץ יהיו. (ת"כ) לאסור את עירוביהן אם יש בו בנותן טעם (חולין נט): מבשרם. אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות: ואת נבלתם תשקצו. (חולין נז) לרבות יבחושין שסיננן. יבחושין מושילונ"ש בלעז: (יב) כל אשר אין לו וגו'. (ת"כ) מה ת"ל שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה השירן במים מנין ת"ל כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים אע"פ שהשירן בעלייתו מותר: (יג) לא יאכלו. (שבת קיד) לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהו נאכלין על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה תלמוד לומר (דברים יד) לא תאכלו באכילה אסורין בהנאה מותרין. כל עוף שנאמר בו למינה למינו למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה לא במראיהם ולא בשמותיהם וכולן מין אחד: (טז) הנץ. אישפרוי"ר שלך

ה' כתיב: בימים ה' דגשים וסימן פרו ורבו ומלאו את המים. וכל אשר אין לו סנפיר. את זה תאכלו מכל אשר במים. ואתה כהנים בימים. בימים וכל תהומות: כל אשר אין לו ו' זוגין מתחלפין חד בדרגא וחד במאריך וסימן ואברהם היו יהיה. וכי יגוף שור איש. יהיה שלום. לא תהיה משכלה. לו תהיה שוק. וכל אשר אין לו דויקרא. כי לא יכלו להראות. כי לא יכול לעשותו. הפך ירך דמלכים. הפך ירך דד"ה. תהי נא ידך. כל אשר תמצא ידך: שקץ הם ג' וסי' וכל אשר אין לו. ואת אלה תשקצו. כל הולך על גחון: למינו ד' בתורה וסימן עץ פרי עושה פרי. ואת כל עורב. וחברו דמשנה תורה. את הארבה למינו: ואת בת. ה' דסמוך בקריי' וסימן ואת בת היענה דתורת כהנים וחברו דמשנה תורה. ערות אשה ובתה לא תגלה. ואת בת פרעה דמלכים. וחברו דד"ה:

בעל הטורים

את הנשר. פתח בנשר שהוא מלך בעופות. נשר נושר נוצתו דכתיב תתחדש כנשר נעוריכי: התחמס. חומס ואוכל: הנץ בעל נוצה הרבה ומגלה שאר עופות ותופשם:

תולדות אהרן

במים. שבועות ס: (מבשרם לא תאכלו. נזיר ד): ואת נבלתם. חולין סו: אשר אין לו. שם סו (בכורים פד): ובנבלתם. ר"ס יז: הנשר. חולין סא: הפרס. הטוגים. שם וסב: הדאה. שם סג: האיה. שם: למינה שם: עורב. שם: בת היענה. שם סד: הנץ. שם סג:

רמבן

תלמוד לומר ובנבלתם לא תגעו והא כיצד הוי אומר רשות וזה עיקר הדין מן התורה:

(ט) **סנפיר** וקשקשת. סנפירים אלו השט בהם קשקשת אלו הקבועים בו לשון רש"י וכן הוא בגמרא במסכת חולין. אבל לא תבין מלשונם שהן קבועים בגופן ממש ודבוקים בעור הדג אבל קראום קבועים שאינן נדין ממנו ולא מזדעזעין בו כבסנפיר והם הקליפין העגולים שגלדה דומה לצפורן שהם נפשטין מעור הדג ביד או בסכין אבל כל שהוא קבוע ודבוק בעור הדג ואיננו נעדר מן העור כלל אינו קשקשת ובעליו אסור הוא. ולכך אמרו בגמרא דקשקשת לבושא הוא ולשון תוספתא אלו הן הקשקשים שמלובש בהן וסנפירים ששט בהן וזהו תרגומו של אונקלוס שאמר קלפין שהן קליפין שעל העור נפשטין ונקלפין ממנו כקליפי האילנות והפירות. וכן ענין הכתוב שאמר ושריון קשקשים הוא לבוש. שהשריונות כולן עשויים מן הטבעות ויש שעושים בהם קלפים לסתום פיות הטבעות שלא יכנס בהן חץ דק והקליפין ההם נקראו קשקשים. וכך הזכירו חכמים בגמרא פרק חלק לבושי שריון קליפה ויונתן ב"ע תרגם ושריון גלבין מלשון תער הגלבין הם הרצענין יתכוין לומר כי היה כסוי פי טבעת השריון ההוא כקליפי עור הדג שמבשלין העור החזק ומכסים השריונות בהן כי כן עושים גם היום והכן זה. וטעם הסנפיר והקשקשת כי בעליהן שוכנים לעולם בעליון המים ובגלוליהן ויקבלו גדול באויר הנכנס שם ולכן יש בהם קצת חום דוחה מהם ספעת הלחות כאשר יעשה הצמר והשער וגם הצפרנים באדם ובבהמה ושאין לו סנפיר וקשקשת ישכון לעולם בתחתיות המים ובעכוריהם ולרוב הלחות ואפיסת החום לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי לחה קרה דבקה קרובה להמית והיא ממיתה בקצת המימות כאגמים המעופשים:

(י) **מכל** שרץ המים. אמר ר"א כי שרץ הקטנים שיבראו מן המים ונפש החיה מזכר ונקבה ולפי דעתי כי שרץ המים כלל לדגים השטים במים כי כל לשון שריצה תנועה ומכל נפש החיה הם חיות שנים שיש בהם רגלים והולכות עליהם כחיות השדה והנה לכלם דין אחד. ומדרש ת"כ חיה זו חית הים נפש להביא בן הסירני יכול יהא מטמא באהל כדברי בן חכינאי ת"ל שקץ תשקצו:

(יא) **ואת** נבלתם תשקצו. לרבות יבחושין שסיננן יבחושין שקורין מושקיונ"ש בלעז לשון רש"י. ואני תמה בו שהמין ההוא פורש מן היין תמיד ופורח באויר ונח על הארץ ואפי' מטעת פריחתו נאסר כדאמרינן בפרק אלו טרפות בעי רב יוסף פרשה לאויר העולם מהו וכ"ש שהוא נח על הכלים ועל הארץ למרחוק בכל בית האוצר כל היום תדיר וקריגא ביה השורץ על הארץ אבל המין ההוא יתוש שמו ונעשה ביין כדאמרינן באגדה של טיטוס הרשע והיבחושים שהוזכרו כאן מין שטמון במים ובוחשין אותו בכף ומוציאין אותו מלשון אין בוחשין את השתית בשבת ובגמרא דזבחים פרק שני אמר כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור לרביעית אין משלים. ושאלו מי למעוטי יבחושים אדומים אפילו בעינייהו כמי דתניא רשב"ג אומר כל שתחלתו מן המים מטבילים בו שהוא מין שתחלתו מן המים וכן נמי נמצאים בשמרי יין תדיר תולעים לבנים מאד שהם נבראים מגסות היין ומסננין אותן. וראיתי בפירושיו שם שכתב יבחושים אדומים כמין יתושים בלא כנפים כדרך שגדלים בשולי חביות יין שלנו מבחוץ ויבחושים דקים אף כן נבראו מן המים. ואולי בכך נתכוון בכאן למין שאין לו כנפים ואינו נפרש מן המים אלא ע"י סינון. וגם הם באותו שם הלעז הם נקראים אבל הרב אבל בפי' מסכת חולין כתב יבחושים כמו יתושים דקים הנמצאים במרתפות של יין והכלל שהוא מין שאינו שורץ על הארץ כלל:

(יג) **ואת** אלה תשקצו מן העוף. לא נאסרו מכל העופות אלא אלו הנזכרים בפרשה זו בלבד עם מיניהם כאותן שנאמר בהם למינו ולמינה

וְאֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַשָּׁלָךְ ... לְמִינֵהוּ׃ יז וְאֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַשָּׁלָךְ
וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף׃ יח וְאֶת־הַתִּנְשֶׁמֶת
וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָם׃ יט וְאֵת
הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֶת־
הַדּוּכִיפַת וְאֶת־הָעֲטַלֵּף׃ כ כֹּל
שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע
שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ כא אַךְ אֶת־זֶה
תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ
עַל־אַרְבַּע אֲשֶׁר־לא (לו קרי) כְרָעַיִם
מִמַּעַל לְרַגְלָיו לְנַתֵּר בָּהֵן עַל־
הָאָרֶץ׃ כב אֶת־אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכֵלוּ
אֶת־הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ וְאֶת־הַסָּלְעָם
לְמִינֵהוּ וְאֶת־הַחַרְגֹּל לְמִינֵהוּ
וְאֶת־הֶחָגָב לְמִינֵהוּ׃ כג וְכֹל
שֶׁרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר־לוֹ אַרְבַּע

וית נצא לזנוהי׃ יז וית
קריא ושלינונא וקפופא׃
יח ובותא וקאתא וירקריקא׃
יט וית חוריתא ואבו לזנה
ונגר טורא ועטלפא׃ כ כל
ריחשא דעופא דמהלך על
ארבע שקצא הוא לכון׃
כא ברם ית דין תיכלון מכל
ריחשא דעופא דמהלך על
ארבע דליה קרסולין מעלוי
רגלוהי לקפצא בהון על
ארעא׃ כב ית אלין מנהון
תיכלון ית גובא לזניה וית
רשונא לזנוהי וית חרגולא
לזנוהי וית חגבא לזנוהי׃
כג וכל ריחשא דעופא דליה

למינהו י"ד בתורה וסי' ותוצא הארץ דשא ב' בו . ויברא אלהים את התנינים . ויעש אלהים את חית הארץ . מהעוף למינהו ב' בפסוק . הבהמה וכל החיה . למינה ב' בפסוק . הנץ הסלעם החרגל החגב הצב למינהו : לרגליו ד' וסי' ותגע לרגליו . אשר לא כרעים . ויצא רשף . ונמסר גם בסדר שמות : לו דכתיב לא ט"ו וסי' אשר לא יעדה . אשר לא כרעים . אשר לא חומה . ולא נתכנו עלילות . לא אהיה ואתו אשב . לא חיו תחיה . לא הגדלת השמחה . בכל צרתם לא צר . הוא עשנו ולא אנחנו . ימים יוצרו ולא אחד בהם . הן יקטלני לא איחל . לא אחריש בדיו . קללת חנם לא תבא . אמרים לא המה . ולא אנחנו זבחים : ת"כ כל אשר אין לו מית וכל אשר אין לו . תורת כהנים את כל ערב משנה תורה ואת כל ערב ואפ"ס ויכו את עורב בצור עורב ואת זאב :

רשי

(יז) שלך : (חולין סג) פירשו רבותינו זה השולה (פי' מגביה) דגים מן הים וזהו שתרגם אונקלוס ושלינונא : כוס וינשוף . הם צואיטי"ש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ן : (יח) תנשמת . היא קלב"א שורי"ץ ודומה לעכבר ופורחת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה טלפ"א : (יט) החסידה . זו דיה לבנה ציגוני"ה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות : האנפה . היא דיה רגזנית וכדומה לי שקוראין אותו הירו"ן : הדוכיפת . תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלעז הרופ"א ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות וזו היא כרבלתו ונגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין (דף סח) בפרק מי שאחזו : (כ) שרץ העוף . הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים : (כא) על ארבע . על ד' רגלים : ממעל לרגליו . סמוך לצוארו יש לו כמין שני רגלים לבד ד' רגליו וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שני כרעים ופורח ויש הרבה כאותן שקורין לנגוסט"א אבל אין אנו בקיאין בהן שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסולין אלו כרעים הכתובים כאן וכנפיו חופין את רובו וכל סימנין הללו מצויים באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהן : (כג) וכל שרץ העוף וגו'. (ת"כ)
כא

אבן עזרא

נולה רכה והקרוב שהוא הידוע הפורש כנפיו תמיד לפאת דרום כי יבקש מקום חם : (יז) הכוס . ככוס חרבות וי"א שהוא נכסה מעין אדם על כן ישכון במקום שאין שם ישוב : השלך . י"א עוף מנהג תולדתו להשליך ילדיו : ינשוף . עוף יעופף בנשף כי לא יראה ביום מפני להט אור השמש : (יח) והתנשמת . כל רואהו ישום גם זה השם נמצא בשרצים : והקאת . י"א שיש עוף מנהג תולדתו להקיא מאכלו : הרחם . אמר הגאון שהוא בלשון קדר בחלוף חי"ת בכ"ף כי נכתבם אות אחד להם ואחרים אמרו שהוא עוף מרחם על בניו : (יט) החסידה . היא הנראית למועדים ידועים בשנה וי"א שהיא מפורת חסד בדרך רחוקה : האנפה . שיתאנף מהרה : הדוכיפת . אמרו הנדוקים שהיא התרנגולת ואלה טפשי עולם כי מי הגיד להם : העטלף . עוף קטן יעוף בלילה והיא מלה מרובע : ודע כי מלת תשקצו את העוף . בדקדוק הטעם היא מעט רחוקה ממלת אל תשקצו את נפשותיכם כי הנפשות פעולים ובעוף טעמו שתדעו שהם שקץ ויהיו נחשבים לכם לשקץ וכל שרץ קטן שיעוף פעם ופעם הולך על ארבע שקץ : (כא) אשר לא כרעים . העיקר להיות לו עם וי"ו : לנתר . אין לו אח והמתרגם אמר לקפצא בהון כמו תקפץ וטעם ודולג ואמת תרגם . נקרא ארבה . מלשון ריבוי : (כב) הסלעם . מין יעלה בסלעים : החרגול . אם היא מרובעת אין לו אח ואם היא ב' מלות כמלת לפלמוני המדבר תהיה תולדתו הפך תולדת הסלעם : החגב . ידוע מלשון ישמעאל . וטעם אשר לו ארבע רגלים

תולדות אהרן

למינהו . שם : שלך . שם : תנשמת . שם : קאת . שם : רחם . שם : חסידה . שם : האנפה . שם : למינה . שם : דוכיפת . שם : אשר לא כרעים . שם סה סו : לנתר בהן . ב"ק לה : את אלה . חולין סה : הארבה . שם סו : למינהו . שם : הסלעם . שם :

בעל הטורים

הכוס . כוס חרבות ונכסה מן העין : השלך . שהולה דגים מן הים : הינשוף . עף בנשף ואינו נראה ביום מפני אור השמש : התנשמת . כל הרואה אותה ישום : הקאת דרכו נקיאת מאכלו : הרחם שמרחם על בניו : עורב למינו בגי' זרע . בשרצים לא הזכיר בהם כלום בשביל הנחש שהוא מסם :

רמבן

כי הכתוב לא הזכיר סימן בעוף טמא לאיסור או בטהור להיתר אבל אמר ואת אלה תשקצו מן העוף לא אחרים מלבד אלה וכן בשרצים המטמאים שהוזכרו בפרט אינן כדין הזה בלתי אלה הנקובים בפרשה בשמות ורבותינו למדו סימנים בעופות וזה להכיר בהן שאין בעל אותן הסימנין מן האלה האסורים והסימן הגדול בעופות היא הדריסה שכל עוף הדורס לעולם טמא כי התורה הרחיקתהו מפני שדמו מחומם לאכזריותו ושחור וגם מוליד המרירה השרופה השחורה ונותן אכזריות בלב ואין בכל העולם עוף שידרוס מלבד הנזכרים בפרשה . והנה כל עוף שידרוס ידוע שהוא מאלו הנזכרים . גאם בידוע שאינו דורס ודאי מותר שאין בכל האסורים עוף שאינו דורס זולתי אחד והוא פרס או עוזניה ולא חשו לו חכמים מפני שאינו מצוי בישוב אלא במדברות הוא שוכן תמיד ואולי מפני שהוא שוכן בחרבות דמו נשרף ורע כדורסין ואסרתו תורה עמהם . ועוד מנו חכמים בסימנין שאם נמצא עוף שיש לו אצבע יתרה וזפק וקורקבן נקלף בידוע שטהור הוא כי ידוע להם שאינו דורס . אבל כשיש בו שני סימנין מן השלשה הנזכרים נאסור אותו כי העורב יש בו אצבע יתרה וקורקבן נקלף ואנו חוששין לו ולמיניו שהם כולם בעלי שני סימנין ואין צריך לומר שאם לא היה לו אלא סימן אחד מן השלשה האלו הנזכרים שנאסור אותו כי שאר העופות האסורין כולן כך הם בסימן אחד בלתי הנשר שאין בו אחד מכל אלו השלשה . וענין הדריסה הוא הכד ליד שידרוס העופות ויתפסם חיים וידרסם בידיו ויאכל אותם כאשר יעשה הנץ הגם הנקרא אסטור והנץ הדק הנקרא אספרויר בלעז ובערבי בוז וזה משפט העופות באיסורם והתירם על הדרך הנכון והמתחוור בגמרא ואשר חקרנוהו ומצאנוהו כן בבדיקת העופות . והנה טעם איסור העופות מפני אכזריות תולדותם והבהמות יתכן שיהיו כן מפני שאין בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס והשאר כלם יטרופו והנה נמצא בתולדתם שנוי מה שהזכירו חכמים שכל חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים כלם איננו נקפא ולא יתגבן לעולם והנה הם משונים ויסכן מזה שיזיקו באיברי הזרע המתאסף מן הלחה שבהם קרה ולחה ולא תוליד כלל או לא תוליד בטוב וכון מלבד שיש במותרים טובה ידועה בדרך הרפואות וראיתי בקצת ספרי הנסיונות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו יהיה מצורע וזה לאות שיש בכלם סגולות רעות מאד :

(כא) שרץ העוף . הן הדקין הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין והגבים לשון רש"י . ואיננו נכון אצלי כי לא יקרא העוף שרץ בעבור קטנו ולא יהיה שמו עוף סתם בעבור גודל גופו והעטלף קטן הרגלים ורבים ממיני הארבה אשר רגליו גדולים ממנו ולמה לא יקרא שרץ

העוף

ספורנו

ביניהם כלל כאמרו כי לא אעלה בקרבך והשיג משה רבינו בתפלתו איזה תקון שתשרה השכינה בתוכם באמצעות משכן וכליו ומשרתיו וזבחיו עד שהשיגו וזכו אל נירא כבוד ה' אל כל העם ואל ירידת אש מן השמים ובכן רצה לתקן מזגם שיהיה מוכן לאור באור החיים הנצחיים וזה בתיקון המזונות והתולדות . ואסר את המאכלים המטמאים את הנפש במדות ובמושכלות כאמרו ונטמתם בם וכאמרו אל תשקצו את נפשותיכם וכאמרו ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והתקדשתם והייתם קדושים פירוש נצחיים מתדמים לבורא ית' כאמרו כי קדוש אני . ואסר הנדה והזבה והיולדת לקדש את הזרע ולטהרו מכל טומאה כאמרו והזרתם את בני ישראל מטמאתם ולא ימותו בטמאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם . והזכיר לשון טומאה בנבלת בהמה וחיה טמאה וכח' שרצים ובנבלת בהמה טהורה שבכל אחד מאלו יש טומאת מגע ובקצתם טומאת משא אמנם המטמאים את הנפש בלבד והם דגים ועופות חגבים ושאר שרצים שאין

אבן עזרא

רגלים. וככר נכתב ההולך על ארבע שיתכן שיש שרץ שיש לו ד׳ רגלים ולא ילך כהן רק יעוף לבדו: (כד) ולאלה תטמאו. לכל שרץ העוף בעל ד׳ רגלים ואת אלה תשקצו מן העוף ודעת אחרים שפי׳ אלה לכל הבהמה וכל הולך על כפיו ולפי דעתי שמלת אלה על כל הנזכרים למעלה: תטמאו. מבנין התפעל. ודגשות הטי״ת להבלע התי״ו וכן וישמע את הקול מדבר אליו וככם המטהר: יטמא עד הערב. אחז הכתוב דרך קצרה כי הוא צריך שירחץ במים: (כה) והנושא. אמור מהטוגע על כן יכבס בגדיו אף כי גופו וכן משפט כל בהמה גם פה אחז דרך קצרה וכן הוא ושסע שוסעת וגרה איננה מעלה או גרה מעלה ושסע איננה שוסעת וככר אמר ובנבלתם לא תגעו טמאים הם לכם: וטעם כל הנוגע בהם. והם הנבלות הנזכרות למעלה יטמא כמשפט הנזכרים שהוא עד הערב ויש מין ממין הצדוקים שאמרו כי כל הנוגע בהם והם חיים יטמא ואין צורך להשיב על דברי שגעון כי הכתוב לא אסר כי אם בשרם ואמר ובנבלתם לא תגעו: (כז) וכל הולך על כפיו. בתחלה כמשפט אחד וכן הנושא את נבלתם וזה הפסוק יישר פירושי במלת ולאלה תטמאו כי שם כתוב וכל הנושא מנבלתם ושניהם בפרשה אחת. וטעם טמאים המה לכם. להכנים כל ישראל אנשים ונשים וטף משפט אחד להם: (כט) וזה לכם הטמא. בתגע גם אלה השמונה לא טכל לדעתם באמת גם העופות כי אם מדברי קבלה וטעם אלה הטמאים לכם בכל השרץ אלה לבדם הם הטמאים שיטמאו במותם. וטעם יטמא עד

רשי

בא ולמד שאם יש לו חמש טהור: (כד) ולאלה. (ת״כ) העתידין להאמר בענין למטה: תטמאו. כלומר בנגיעתם יש טומאה: (כה) וכל הנושא מנבלתם. כל מקום שנאמר טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כבוס בגדים: (כו) מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת. כגון גמל שפרסתו סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פי׳ על בהמה טהורה: (כז) על כפיו. כגון כלב ודוב וחתול: טמאים הם לכם. למגע: (כט) וזה לכם הטמא. כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים וליכנס במקדש: החלד. מושטיל״א: והצב. פוי״ט שדומה לצפרדע: (ל) אנקה. הריצ״ון: הלטאה. לייסרד״ה: חומט. לימצ״ה: תנשמת. טלפ״א: (לב) יובא. (יבמות עה) ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב ואח״כ

ויקרא יא

רגלים שקץ הוא לכם: כד ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב: כה וכל הנשא מנבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב: כו לכל הבהמה אשר הוא מפרסת פרסה ושסע ׀ איננה שסעת וגרה איננה מעלה טמאים הם לכם כל הנגע בהם יטמא: כז וכל ׀ הולך על כפיו בכל החיה ההלכת על ארבע טמאים הם לכם כל הנגע בנבלתם יטמא עד הערב: כח והנשא את נבלתם יכבס בגדיו וטמא עד הערב טמאים המה לכם: ס כט וזה לכם הטמא בשרץ השרץ על הארץ החלד והעכבר והצב למינהו: ל והאנקה והכח והלטאה והחמט והתנשמת: לא אלה הטמאים לכם בכל השרץ כל הנגע בהם במתם יטמא עד הערב: לב וכל אשר יפל עליו מהם ׀ במתם יטמא

אונקלוס

ארבע ריגלין שקצא הוא לכון: כד ולאלין תסתאבון כל דיקרב בנבלתהון יהא מסאב עד רמשא: כה וכל דיטול מנבלתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא: כו לכל בעירא דהיא סדיקא פרסתא וטילפין לא איתהא מטלפא ופשרא לא איתהא מסקא מסאבין אינון לכון כל דיקרב בהון יהי מסאב: כז וכל דמהלך על ידוהי בכל חיתא דמהלכא על ארבע מסאבין אינון לכון כל דיקרב בנבלתהון יהי מסאב עד רמשא: כח ודיטול ית נבלתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא מסאבין אינון לכון: כט ודין לכון דמסאב בריחשא דרחיש על ארעא חולדא ועכברא וצבא לזנוהי: ל ויילא וכוחא והלטתא וחומטא ואשותא: לא אלין דמסאבין לכון בכל ריחשא כל דיקרב בהון במותהון יהי מסאב עד רמשא: לב וכל דיפול עלוהי מנהון במותהון יהי

בעל הטורים

השורץ. בגי׳ כשעורה שטעורו כשעורה: הנוגע בנבלתם יטמא בגימ׳ זה הוא הטגע אפי׳ כעדשה:

ולאלה ג׳ ר״פ בקרי׳ וסימן ולאלה תטמאו. ולאלה אמר באזני. דיחזקאל. ולאלה תהיה תרומת הקדש: הולך ט׳ מלאים בתורה וסי׳ נמסר בסדר תולדות: ההלכת ג׳ ב׳ חסר וא׳ מלא וסי׳ במנחה תהלכת לפני. ההלכת על ארבע. השני ההולכת למואל. בתראה מלא. ונמסר גם בסדר וישלח: וזה כ״ג ר״פ וסי׳ מצויין במסרה רבתא: והעכבר ב׳ וסי׳ החלד והעכבר. השקץ: והאנקה ל׳. והכח ל׳. והלטאה ל׳. והחמט ל׳. והתנשמת ל׳. והצב ל׳: במתם כלם חסרים במ״ב וסימן ובמותם לא נפרדו. כי אין

תולדות אהרן וכל הולך. שם ע: וזה לכם הטמא.
מנחות כט כריתות ד כד מעילה יז: בשרץ השורץ. חולין קכז: עכבר. שם קכז: הצב. שם: למינהו. שם קכב: אלה הטמאים. שם וקכו: כל הנוגע. חגיגה יא מיר נא נדה נו: במותם. חולין עד קכח נדה נו: יפול עליו מהם. חגיגה יא מיר גם חולין עד נדה ג:

רמבן

העוף בהם. אבל שרץ העוף פירש בלדו ההולך על ארבע כי כל עוף שילך על שני רגלים צוארו זקוף וראשו למעלה וסומך על כנפיו המעופף תמיד ולכן יקרא עוף כנף ועוף סתם אבל בעלי רגלים הולכים נמוכים וצוארם וראשם למטה כשרצים ולכך יקראו שרץ העוף כאשר פירשתי בסדר בראשית. וכן חזר כאן ופירש וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שקץ הוא לכם ופי׳ כאומר כל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים בלבד ואין לו כרעים הנזכרים שקץ הוא לכם ומדרשו בתורת כהנים רבי אומר וכל שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים הא אם יש חמש טהור והנה אין בפרשה הזו בשרץ העוף אלא מצות עשה. אבל במשנה התורה נאמרה בו אזהרה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו ושם לוקים עליו: (כד) ולאלה תטמאו. לאלה העתידין להאמר למטה בענין תטמאו כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על בהמה טהורה לשון רש״י. ואם כן למה חלקן הכתוב ולמה פרט כאן היה ראוי שיאמר כל הנוגע בנבלת בהמה טהורה יטמא עד הערב וכל הנושא מנבלתה יכבס בגדיו וטמא עד הערב והנכון כי כאן הזכיר בנבלתם סתם ולא הזכיר בהם מיתה ללמד שאין בהם שחיטה וכל הנוגע בהן בזמן שאינם חיים יטמא. אבל שם אמר וכי ימות מן הבהמה לומר שאם נשחט איננה מטמאה. וענין הפרשה הזכיר ולאלה תטמאו לומר שאין בנזכרים בדגים ובעופות ובחגבים הטומאה הזו רק לאלה אשר יזכיר והם הבהמה אשר איננה שוסעת שסע ומעלת גרה. ואמר טמאים כל הנוגע בהם יטמא בטומאה הנזכרת ושזר ואמר שכל הולך על כפיו בחיה גם כן יטמא הנוגע עד הערב והנושא יוסיף לכבס בגדיו וכן וזה לכם הטמא בשרץ על העתיד להזכיר ונשתנו רבי אברהם בכאן. והנה למעלה בענין איסור המאכל הזכיר הבהמה שאיננה שוסעת שסע ומעלת גרה ולא הזכיר הולך על כפיו בחיה אולי בעבור שאין דרך לאכלם לא פרט בהם והניחם בתוך הכלל שאמר שנאכל הבהמה המפרסת פרסה ושוסעת שסע ומעלת גרה ולא אחרת וחיה בכלל בהמה כמו שנאמר זאת הבהמה אשר תאכלו איל וצבי ויחמור ולרבותינו בתורת כהנים בפרשת כל המדרשים לכל הבהמה טמאים הם לכם. באבר מן החי וכל הולך על כפיו באבר מן המת כי יאריך הכתוב ויזכיר בהם טומאות רבות לרמוז שיטמאו כלם ומקצתם במיתת כל הגוף ובמיתת האבר ממנו כשיתלש מן הגוף החי וטעם יטמא עד הערב בכל הפרשה כי בערב יטהר אם רחץ בשרו במים אבל קצר ברחיצה בעבור שהזכיר כבוס בגדי הנושא שהוא הטבילה וכ״ש שירחץ גופו וכשהשלים להזכיר כל הטומאות בנבלות ובשרצים הזכיר הטבילה במים יובא וטמא עד הערב וטהר והוא הדין לאדם כי ממנו נלמוד לפרשה אחרת פי׳ וכל הנפש אשר תאכל נבלה וטרפה באזרח ובגר וכבס בגדיו ורחץ בשרו במים וטמא עד הערב והזכיר גם העונש ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו והוא כלל לכל טומאת הנבלות וממנו נלמוד לשרצים וכבר הוזכר כאן הרחיצה בשרצים כמו שכתבתי. והחמיר הכתוב במשא יותר מן המגע בכבוס הבגדים מפני שדרך הטגעים ליגע בידו בנחת אבל הנושא אותם ודרך משא שיכביד עליו ובגדיו יסייעו אותו ברוב הפעמים: (לג) וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא מכל כלי עץ. הקרוב

ואחר כך וטהר בהערב השמש: (לג) אל תוכו. אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו (חולין כד): כל אשר בתוכו יטמא. הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו. (ס"א נ"ל בתוכו): ואותו תשבורו. (ת"כ) למד שאין לו טהרה במקוה: (לד) מכל האוכל אשר יאכל. מוסב על מקרא העליון: כל אשר בתוכו יטמא.

עד הערב. אחר שירחץ: (לב) במים יובא. הבגד או השק או הכלי שהוא מקבל טומאה וצריכין אנו למסורת: (לג) אשר יפול מהם אל תוכו. מאחד מהם כמו ויקבר בערי גלעד: (לד) וכל משקה. שם ואני הייתי משקה פועל והנה התנור ללחם לאפות והכירים לבשל הבשר יותצו כי טמאים הם וזאת גזרת מלך.

מכל כלי עץ או בגד או עור או שק כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יובא וטמא עד הערב וטהר: שביעי לג וכל כלי חרש אשר יפל מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואתו תשברו: לד מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא: לה וכל אשר יפל מנבלתם עליו יטמא תנור וכירים יתץ טמאים הם וטמאים יהיו לכם: לו אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור ונגע

ד' קמץ. ג"ו · כל נכולם על כר מי"ז אל · ד' מ"ג · כול' פתחין כמ"ד · ס' פס' כסיפ' · ל' ומ"ל. ל' · ל' חסר

מסאב מכל מאן דאעא או לבוש או משך או שקא כל מאן דתתעביד עבידתא בהון במיא יתעל ויהי מסאב עד רמשא וידכי: לג וכל מאן דחסף דיפל מנהון לגויה כל דבגויה יהי מסאב ויתיה תתברון: לד מכל מיכל דמתאכיל דיעלון עלוהי מיא יהי מסאב וכל משקי דישתתי בכל מאן יהי מסאב: לה וכל דיפל מנבלתהון עלוהי יהי מסאב תנור וכירים יתרעון מסאבין אינון ומסאבין יהון לכון: לו ברם מעין וגוב בית כנישת מיא יהי דכי

יטמא. (פסחים כ) מכל האוכל אשר יאכל אשר באו עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא. למדנו מכאן דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבאו עליו מים פעם אחת ומשבאו עליו מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפילו נגוב והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך יש לדרוש המקרא אשר יבא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלי' שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס ת"ל כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל אוכל ומשקה מיטמא מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר התנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון והפת שניה ולא נאמר רואין את התנור כאלו מלא טומאה ותהא הפת תחלה שאם אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מליטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עצמה נגעה בהן מגבן ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו

באר בלשון הקדש לשון נקבה והיא הנובעת וכן כהקיר ביר מימיה ובור כרוי או הפור למטר השמים אם כן תהיה הבאר כמו מעין ואין צורך להזכיר הנחל ויהיה מקוה מים סמוך אל בור כי יש בור אין בו מים ויש אומרים כי הוא חסר וי"ו כמו ראובן שמעון שמש ירח: ונוגע

תרצובות: שק ד' קמצין וסימן וכל אשר יפול. ואני בחלתם לבושי שק. בת עמי חגרי שק. על כל מתנים שק. וכל השק בשק באתנחתא וסוף פסוק דכו': יובא ה' ומיל נמסר בסדר צו: וכל כלי ח' וסי' וכל כלי חרש אשר יפול. וכלי חרש אשר יגע. וכל כלי פתוח. וכל בגד וכל כלי עור. ב' בו: אשר יפול אל. כל לשון נפילה על במי"ז אל וסי' וכל כלי חרש אשר. אני שר צבא. ויפל יואב אל פניו. מפיל הקורה. וינוסו הנותרים אפקה. אם אמרנו נבא העיר. והית הנס. ב' בו. ויהי הוא בשער בנימין ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו. את יתר העם הנשארים. וחיה הנס. דירמיה. הרבה כושל גם נפל איש. וכמראה המראה. וחברו. ויביאני אל שער תצפון. וממנשה נפלו אל דוד: אשר יבוא י"ד סבירין יבואו וקרי' יבוא וסי' מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא. אוצר ה' יבוא. עתה יבוא דבריך. אשר לא יבוא שם נדחי עילם. מצפון יבוא לה השודדים. וברותי מכם המורדים. ועל מת אדם לא יבוא. והנשיא בתוכם בבאם. עדיו יבוא ויבושו. ערל לב וערל בשר. יבוא כל בשר להשתחוות. יום ועדיך יבוא. יראה ורעד יבוא בי. לכל יבוא גבורתך: משקה כלם פתחין במ"ד וסי' נמסר בסדר וישב: מעין ה' קמצין בקריא וסי' אך מעין ובור מקוה מים. אתה בקעת מעין ונחל. עברי בעמק הבכא.

תולדות אהרן או בגד. שבת סג: או בגד או עור. שם סד מנחות לט: או שק. שבת סד: כל כלי. שם: במים יובא. יבמות עה: וכל כלי חרש. פסחים יח סוטה כו חולין כד: (טמאים שמה. שבועות לו: מכל האכל. עירובין יט חגיגה עח: טמאים שם. תמורות מה): תוכו נדה מב: כל אשר בתוכו. פסחים כ סוטה כז חולין כד לג: מכל האוכל. שבת קלח פסחים יח כ יומא פ מנחות קא חולין לו קכט בכורות ט: וכל משקה. שבת יד פסחים יז יח: וכי יפול. חולין קכז: תנור וכירים. שבת קכה חולין קיח: וטמאים. שבת קכה: אך מעין. פסחים יז נזיר כד זבחים כה חולין פד (חגיגה טו):

שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבא עליו מים ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה (ת"כ יומא פ) שנאמר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת. ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: (לה) תנור וכירים. (כלים יא) כלים המטלטלין הם והן של חרס ויש להן תוך ושופת על נקב החלל את הקדרה ושניהם פיהם למעלה: יותץ. שאין לכלי חרס טהרה בטבילה: וטמאים יהיו לכם. שלא תאמר מצווה אני לנותצם תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי: (לו) אך מעין ובור מקוה מים. המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ועוד יש לך ללמוד יהיה טהור הטובל בהם מטומאתו: ונוגע בנבלתם יטמא. אפילו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בטומאה יטמא. (ת"כ) שלא

רמבן

הקרוב אלי בזה כי מהם במותם ירמוז לכל הנזכרים למעלה בבהמה טמאה ושרץ וחיה כי למה יזכיר טומאת הכלים והבגדים בשרצים ביחוד והיא נוהגת גם בנבלות וכן כל המשפטים אשר יזכיר בהבשר האוכלין כולן שוין בכל הטומאות ובכללן דבר הכתוב ואל יקשה עליך היות בהם במותם שבכתוב הראשון בשרצים ומהם במותם בכתוב השני בכולן כי כן במקומות רבים. ויתכן לומר שהמתין הכתוב עד שהזכיר כל הטמאים בבהמה ובחיה ובשרצים ואח"כ בסוף הזכיר הטומאה בכלים באחד אשר ישלים בו ללמוד ממנו לכל האחרים כי דעת רבותינו שיהיה מהם במותם בשרצים ולמדו על השרץ שהוא מטמא בכעדשה וכן נהג הכתוב בטבילה שהזכיר בסוף הטומאות טומאת הכלים וטבילתן וממנו נלמוד לאדם וכלים בכל שאר הטומאות הנזכרות. במים יובא ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה עד הערב השמש ואחר כך הוא נטהר בהערב השמש לשון רש"י. ומדרש בתורת כהנים וטמא עד הערב יכול לכל תלמוד לומר וטהר או וטהר יכול לכל דבר תלמוד לומר. וטמא עד הערב הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך ושיעור הכתוב לפי המדרש במים יובא וטמא עד הערב ועל דרך הפשט במים יובא וטמא עד הערב וטהר בערב. והנה הזכיר בכל הפרשיות עד הערב כי יתפוס הטהרה לתרומת הקדשים כמו שאמר וטמא עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים כי לחמו הוא אבל הטהרה לחולין או למעשר היא בטבילה בלבד ולא יזכירנה בכאן כי איננו מצוה להטהר לחולין ואם רצה אוכלן בטומאה:

(לד) מכל האוכל אשר יאכל. פי' רש"י הכתוב הזה כפי מדרשו ילמד בו דברים הרבה ובכללם אמר ולמדנו עוד שאין אוכל מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנאמר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת זה לשון הרב. ויש בו קצור כי הכתוב הזה בטומאת האוכלין עצמה הוא ואינו מדבר בטומאתן לאחרים אבל הוציא הרב זה ממה שאמרו בתורת כהנים אוכל יטמא מלמד שמטמא בכל שהוא יכול יטמא לאחרים בכל שהוא תלמוד לומר אשר יאכל הא אינה מטמאה אלא בכביצה וכבר חלקו על הרב והביאו ראיות שאין האוכלין מקבלין טומאה מן התורה כלל אלא בכביצה והמדרש בתורת כהנים אסמכתא מדבריהם שהרי הוסיפו שיקבלו טומאה בכל שהוא ועיקר הכתוב ידרש במה שאמר שם האוכל להוציא אוכל בהמה מכל האוכל להביא אוכל בהמה שחשב עליהם לאכול אדם אשר יאכל פרט לאוכל סרוח:

(לה) תנור וכירים יתץ. בא הכתוב ללמד שיהיה דין התנור והכירים שהן עשויין מן הטיט ומסיקין האור בתוכן ואופין הפת בהן כמחוברין לקרקע כדין כלי חרס שהן הקדרות והקיתוניות האפוין בכבשן והן מטלטלין שאף הם יקבלו טומאה ואין להם טהרה במקוה. ואמר יותץ ולא אמר ישבר ללמד שאין צריך לשברן עד שלא ימצא במכתתו חרש לחתות אש מיקוד אלא יהרסם ולא יכנס לעשות מלאכתם וללמד עוד שהם מקבלין טומאה אף על פי שמחוברין בארץ ויתוץ אשר. בנה כי ענין נתיצה הריסת בנין כמו ונתצו הבתים ונתץ הבית:

(לו) אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור. יאמר שאין המים במקוה מקבלין טומאה במחוברם לקרקע אם יפול בהן הטומאה. ואמר ונוגע בנבלתם יטמא. שיעורו ומים אשר נוגע בנבלתם יטמא כי המים התלושים אשר יגעו בהם בנבלתם יטמאו כי המקוה לא יגעו המים בנבלתם אבל נבלתם יפול

בְּנִבְלָתָם יִטְמָא׃ לז וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל־כָּל־זֶרַע זֵרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ טָהוֹר הוּא׃ לח וְכִי יֻתַּן־מַיִם עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ס לט וְכִי יָמוּת מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־הִיא לָכֶם לְאָכְלָה הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ ס מ וְהָאֹכֵל מִנִּבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ מא וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל׃ מב כֹּל הוֹלֵךְ עַל־גָּחוֹן וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע עַד כָּל־מַרְבֵּה רַגְלַיִם לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם׃ מג אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם׃ מד כִּי אֲנִי יְהוָה

דְּיִקְרַב בְּנִבְלַתְהוֹן יְהֵי מְסָאָב׃ לז וַאֲרֵי יִפֵּל מִנִּבְלַתְהוֹן עַל כָּל בַּר זֵרַע זְרוּעַ דְּיִזְדְּרַע דְּכֵי הוּא׃ לח וַאֲרֵי יִתְיְהֵבוּן מַיָּא עַל בַּר זַרְעָא וְיִפֵּל מִנִּבְלַתְהוֹן עֲלוֹהִי מְסָאָב הוּא לְכוֹן׃ לט וַאֲרֵי יְמוּת מִן בְּעִירָא דְּהִיא לְכוֹן לְמֵיכַל דְּיִקְרַב בְּנִבְלְתַהּ יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא׃ מ וּדְיֵיכוֹל מִנִּבְלְתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וּדְיִטּוֹל יָת נִבְלְתַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא׃ מא וְכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא שִׁקְצָא הוּא לָא יִתְאֲכִיל׃ מב כֹּל דִּמְהַלֵּךְ עַל מְעוֹהִי וְכָל דִּמְהַלֵּךְ עַל אַרְבַּע עַד כָּל סַגִּיאוּת רַגְלִין לְכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ עַל אַרְעָא לָא תֵיכְלִנּוּן אֲרֵי שִׁקְצָא אִנּוּן׃ מג לָא תְשַׁקְּצוּן יָת נַפְשָׁתְכוֹן בְּכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵישׁ וְלָא תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן וְתִסְתַּאֲבוּן פּוֹן בְּהוֹן׃ מד אֲרֵי אֲנָא

ג׳ ומ״ל · ב׳ · ד · כ׳ ונאור · י״א כתיב יו״ד בתורה · ו׳ רבתי תמי התורה באותיות · דין לחוד והוא חד מן כ״ה מלין מיהדין קינן · ג׳. ג׳ · ל׳ חסר ל׳

מעין נרפש ומקור משחת. גן נעול מעין חתום. והר ומעין מבית ה׳ יצא. וד׳ פתחין וסי׳ אל מעין מי נפתוח. וחברו. וכל מעין מים יסתמו. מעין גנים באר מים: יטמא כל נגיעה יטמא עד הערב בסי״ב יטמא לבד וסי׳ לכל הבהמה אשר הוא. אך מעין ובור: יתן ז׳ בקרי׳ וסי׳ וכי יתן מים על זרע. לרב תרבה נחלתו. ויאמר אם מצאנו חן בעיניך יתן. יותן לנו שבעה אנשים ל׳ כתיב כן. את אבישג השונמית. ויאמר נעמן ולא יתן נא. לא יתן סגור תחתיה: הוא י״א כתיב יו״ד באורייי׳ וסימן נמסר בסדר וישב: סימן וזה לכם הטמא בשרץ השרץ. כל הולך על גחון וגו׳ לכל השרץ השרץ. אל תשקצו את נפשותיכם וגו׳ בכל השרץ השרץ כי אני ה׳ אלהיכם: בכל השרץ הרמש על הארץ. מרבה רגלים חד מן כ״ה מלין מיחדין בלישנא וקמצין וסי׳ מצויין בישעיה סי׳ ט׳ גבי פסוק למרבה המשרה: ונטמתם אלין מלין דחסר א׳ באורייי׳ וסי׳ מחטו לי. ונטמתם בם דתכא. מצאתי חן דבהעלותך. לחטת דאם מעיני העדה דשלח לך אנשים. מרשית השנה. ובשליתה היוצת מבין רגליה. ויקבר אתו בגי מול:

תולדות אהרן (וכי יפול. מעשרות נא שבת יב: על כל זרע. סוטה יו: וכי יתן. תרומות מ: תוכו. נדה מב): על כל זרע. שבת לא זבחים קה מנחות ע חולין קיז קית קיט כריתות כא נדה נא: וכי יותן. שבת יא עירובין פו פסחים יד יא חגיגה יט קדושין נט ב״מ כב חולין יג יז לו קיח קכא כריתות טו מכשירין סו סו סח: וכי ימות. שבת קלו זבחים סט חולין לו קיח קכא נדה נו: הנוגע שם קיז קכד קכה קכו: והאוכל. שם עא נדה מב: והנושא. חולין קכד קכה: וכל השרץ. ביצה ו נזיר כד חולין סד סו: שקץ הוא. פסחים כג: גחון. קדושין ל חולין סז: לא תאכלום. יבמות קיד: אל תשקצו. שבת צ מכות יז: בכל השרץ. שם: ונטמתם בם. יומא לט ערכים מג:

(לו) ונוגע בנבלתם. המים הנוגעים בנבלתם יהיו טמאים: (לז) זרוע. שם התאר כמו פעול או הם ב׳ שמות והעד ונתן להם זרעונים: (לח) וכי יתן מים. שישקו את השדה ונפל מנבלתם על הזרע ויש אומרים על המים ובא מלת יותן שהוא לשון יחיד עם מים וכן מי נדה לא זורק עליו ומלת יותן כמו יוקח נא מעט מים מהבנין הכבד הנוסף: (לט) אשר היא לכם. מותרת לאכול: יטמא עד הערב. אחר שירחץ במים והאוכל חמור כמו הנושא כי שניהם נושאים זה בחוץ וזה בפנים. וטעם כל השרץ השורץ על הארץ. כל שרץ הארץ ובכלל שמונה שרצים הנזכרים והזכיר שלא יאכלו: (מב) גחון. כמו על גחונך תלך: וכל הולך על ארבע. בשרץ שהוא הקטן כאשר פירשתי בשרץ המים: מרבה רגלים. שם התאר והוא סמוך: (מג) אל תשקצו את נפשותיכם. להיותם מטונפות ומגואלו׳: ולא תטמאו בהם. כי ידוע כי הגוף הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל: ונטמתם בם. חסר אל״ף כמו מרשית השנה וי״א שהם שני שרשים והעד

שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטומאתם ק״ו שיציל את הטהור מליטמא לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא: (לז) זרע זרוע. זריעה של מיני זרעונין. זרוע שם דבר הוא כמו (דניאל א) ויתנו לנו מן הזרועים: טהור הוא. למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן להקרא אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים: (לח) וכי יותן מים על זרע. לאחר שנתלש שא״ת יש הכשר במחובר אין לך זרע שלא הוכשר: מים על זרע. בין מים בין שאר משקין בין הם על זרע בין הזרע נופל לתוכן הכל נדרש בת״כ: ונפל מנבלתם עליו. אף משניגב מן המים שלא הקפידה תורה אלא להיות עליו שם אוכל ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו: (לט) בנבלתה. (חולין קיח ת״כ) ולא בעצמות וגידין ולא בקרנים וטלפים ולא בעור: (מ) והנושא את נבלתה. חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו יכבס בגדיו: והאוכל מנבלתה. יכול תטמאנו אכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור (ויקרא כ״ב) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אותו מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה א״כ מה ת״ל האוכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית (נדה מב): וטמא עד הערב. אע״פ שטבל צריך הערב שמש: (מא) השורץ על הארץ. (חולין סז) להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו: לא יאכל. לחייב על המאכיל כאוכל ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונד: (מב) הולך על גחון. זה נחש ולשון גחון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו: כל הולך. להביא השלשולין ואת הדומה לדומה: הולך על ארבע. זה עקרב: כל. להביא את החפושית אשקרבו״ט בלעז ואת הדומה לדומה: מרבה רגלים. זה נדל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין ציינטפיד״ש: (מג) אל תשקצו. באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם ואין שיקוץ נפש במגע וכן אל תטמאו באכילתם: ונטמתם בם. אם אתם מטמאין בהם בארץ אף אני מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה: (מד) כי אני ה׳ אלהיכם. כשם שאני קדוש שאני

בעה״מ אשר יזרע טהור. בגי׳ זרעים שנזרעם טהורים:

רמבן

יפול אל תוכו. והזכיר המים בלשון יחיד כדרך מי נדה לא זורק עליו. או שיאמר הכתוב וכל נוגע בנבלתם יטמא. והכונה לרבות המים והמשקים הנזכרים. ועל הכלל כי בא זה ללמד על המים שהם מקבלין טומאה בתלוש ולא במחובר שלא הוזכר זה עד עתה. ובתורת כהנים רבי יוסי הגלילי אומר הנוגע בנבלתם יטמא במגע הן מטמאין ולא במשא. וגם זה יתכן שיחזור אל כל הענינים הנזכרים ויאמר שאין לשרצים רק טומאת מגע. ועוד לרבותינו בכתוב הזה מדרשים ביתור הלשון וכלם הלכה למשה מסיני. והזכיר טהרת המקוה והמים המחוברים בשרצים והוא הדין בנבלות אך המתין עד שהשלים להזכיר כל מיני המטמאין. או בעבור שדרך השרצים למות במעין ובור וכבר הזכרתי דעתי:

(לז) **זרע** זרוע. זרע של מיני זרעונים זרוע שם דבר ויתנו לנו מן הזרועים (דניאל א׳ י״ג):

טהור הוא. למדך שלא הוכשר ונתקן להיות אוכל לקבל טומאה עד שיבא עליו מים לשון רש״י. והנה למעלה הזכיר הכתוב מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים ללמד על ההכשר אבל שם אמרו שאין האוכל מטמא מאויר כלי חרס אלא בהכשר מים וכאן הוסיף שאף מן השרצים עצמם אין מקבל טומאה אלא בהכשר כך מפורש בת״כ. ויתכן עוד לומר כי מכל האוכל אשר יאכל הנזכר למעלה בבשר והמאכלים הנזכרים וכאן אמר שאף הזרעים כאשר יוציאו אותם לזריעה יטמאו בהכשר מים. וטעם ההכשר בעבור כי לכלוך השרץ והמטמאים ידבק במאכלים בלחות ולא כן ביבשים ועשתה התורה הרחקה יתירה לטמא המוכשרים במים ונוגבו שלא ניתן דבריו לשיעורין. והנה גם דין ההכשר נוהגת בטומאת הנבלות והזכיר הכתוב כאן למנין שאמרנו:

(מ) **והאוכל** מנבלתה. על דרך הפשט ידבר באוכל כדרך האוכלים שנוגע ונושא מה שהוא אוכל ונטמא במגע ובמשא והוצרך להזכיר זה שלא יעלה על דעת שתהיה טומאתו יותר גדולה בעבור האכילה. והזכיר זה בבהמה טהורה בעבור שיטעה אדם בה ויאכלנה שיחשוב שהיא שחוטה. ואין דרך לטעות כל כן במינים האסורים ודרך התורה לדבר בהוה. וכפי מדרשו שבא ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והיא כזית. ג״כ הזכיר זה בנבלת בהמה טהורה וה״ה לטומאה הנזכרת כי השלים כאן דין הטומאות. ועל דעת מדרש ת״כ כל טומאות נבלות נתרבו מכאן ופרשה של מעלה באברים הוא וכבר הזכרתי מזה:

(מא) **וכל** השרץ השורץ על הארץ. טעם הכתוב הזה כי הזכיר

רשי

שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם למטה : והייתם קדושים. לפי שאני אקדש אתכם למעלה ובעולם הבא : ולא תטמאו וגו'. לעבור עליהם בלאוין הרבה וכל לאו מלקות וזהו שאמרו בגמרא אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש : (מה) כי אני ה' המעלה אתכם. על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם. (דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם בכולן כתיב והוצאתי וכאן כתיב המעלה תנא דבי רבי ישמעאל אלמלא לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין מטמאין בשרצים דיים ומעליותא היא גביהו וזהו לשון מעלה) : (מז) להבדיל. לא בלבד השונה אלא שתהא יודע ומכיר ובקי בהן : בין הטמא ובין הטהור. צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו : ובין החיה הנאכלת. צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם אלא בין שנולד בה סימני טרפה כשרה לנולד בה סימני טרפה פסולה :

תורה ואונקלוס

מד אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ :

מה כי אני יהוה המעלה אתכם מארץ מצרים להית לכם לאלהים והייתם קדשים כי קדוש אני :

מו זאת תורת הבהמה והעוף וכל נפש החיה הרמשת במים ולכל נפש השרצת על הארץ :

מז להבדיל בין הטמא ובין הטהר ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל : פ פ פ

יי אלהכון ותתקדשון ותהון קדישין ארי קדיש אנא ולא תסאבון ית נפשתכון בכל רחשא דרחיש על ארעא : מה ארי אנא יי דאסיק יתכון מארעא דמצרים למהוי לכון לאלהא ותהון קדישין ארי קדיש אנא : מו דא אוריתא דבעירא ודעופא ודכל נפשא חיתא דרחשא במיא ולכל נפשא דרחישא על ארעא : מז לאפרשא בין מסאבא ובין דכיא ובין חיתא דמתאכלא ובין חיתא דלא מתאכלא : פ פ פ

ג' בענין. ל' ושארא הבגן הפורן כרכם סרומם. כ' חס' בליש'. ג'. ג'. ג' וחסר. כ' בטעמא בתורה. ג'. ס'.

צ"א. עבדיה סימן

אבן עזרא

והעד נטמינו בעיניכם וטעמו לאדם שאין לו דעת : (מה) והייתם קדושים כי קדוש אני. על כן אמרתי לכם ולא תטמאו והוי"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכן ויעזוב את עבדיו ורכים כמוהו. וטעם כי אני ה'. כי לא העליתי אתכם מארץ מצרים כי אם להיות לכם לאלהים ואם לא תהיו קדושים לא אהיה לכם לאלהים על כן אם רצונכם שאהיה לכם לאלהים תהיו קדושים : (מז) להבדיל בין הטמא. בעוף ובשרץ המים : הנאכלת. המותרת לאכילה : אשר לא תאכל. ע"פ התורה :

להיות ח' חסר בליש' נמסר בפ' יתרו : והעוף ג' וסי' והעוף ירב בארץ. אכל אתם. והעוף והבהמה. נמסר גם בבראשית : הטהר ה' חסר בתורה וסי' להבדיל בין הטמא ובין הטהר והבדלתם בין הבהמה הטמאה. והזה הטהר על הטמא. להורת ביום. על השלחן תטהר :

תולדות אהרן

והתקדשתם. (מכות כב) שבועות יח : זאת תורת. פסחים מט זבחים סט : חולין כז : להבדיל. שבועות יח : ובין החיה. חולין מב :

בעל הטורים

להבדיל. הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד רמז לרוב איסורין שיעורן כפ' : ובין החיה הנאכלת אשר לא תאכל. בגי' זה בשמונה עשר טריפות :

רמבן

הזכיר למעלה השרצים לענין הטומאה ופרט הטמאים ולא דבר שם בענין איסור אכילה כלל ולכך אמר עתה וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל לומר כי בענין האכילה אין הפרש ביניהן שכולן אסורין. וחזר ופרט בהן והרבה בהן לאוין למלקיות כמו שהזכיר רש"י :

(מז) להבדיל בין הטמא ובין הטהור. שנבדיל מכל הנזכרים בין הטמאים לטהורים לענין הטומאה ובין החיה הנאכלת נמשך לנפש הנזכרת ובין נפש החיה הנאכלת על פי התורה, במים ועל הארץ ובין החיה אשר לא תאכל בהם. ובתורת כהנים אמרו חכמים אומר בין החיה אשר לא תאכל ליתן אזהרה לחיה ואם כן הוא לאו. לשון רש"י בין הטמא ובין הטהור צריך לומר בין פרה לחמור והלא כבר מפורשין הן אלא בין טמאה לך לטהורה לך בין שנשחט חציו של קנה לנשחט רובו וקתני התם וכמה הוא בין רובו לחציו כמלא שערה ולא תחוש בזה ממה שאמרו בגמרא רוב הנראה לעינים בעינן שאין פירושו אלא להוציא מדברי האומר מחצה על מחצה כרוב. ולכך אמרו דבעי שיהא השחוט רוב ממש כדי שיראה לעינים לא המחצה שנחשוב אותו כלבנו ונאמר רוב הוא השחוט מאחר שאין במה שלא נשחט יותר ממנו. אבל כל שישחטו ממנו יותר מן החצי כשר הוא ואפילו כמלא חוט השערה כדמפורש בזו הברייתא ואף בגמרא כך הוא עולה :

ספורנו

שאין בהם טומאת מגע כלל יזכור בהם שקוץ כאמרו שקץ הם לכם לא יאכלו שקץ הם שקץ הוא לא יאכל לא תאכלום כי שקץ הם ולא תטמאו בהם ונטמתם בם כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם. אל תטמאו בהם באופן שתהיו טמאים ומטומטמים בם וזה יקרה באכילתם כי אמנם בהיותו אלהיכם הפנתי שתתקדשו ותכינו עצמכם אל הקדושה והייתם קדושים כי קדוש אני כדי שתהיו קדושים ונצחיים בהכירכם את בוראכם והלכתם בדרכיו וזה חפצתי כדי שתתדמו אלי כי קדוש אני וכל זה תשיגו כשתתקדשו ותשמרו מאיסורי מאכלות כאמרם ז"ל (יומא סוף פרק אמר להם הממונה) אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה וכו' : (מה) כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים. ראוי לכם שתעשו זה לפי השתדלותי להתקדש ולהיות קדושים כדי להפיק רצוני כי אמנם כונתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים היה כדי שתשיגו זה שאהיה לכם לאלהים בלתי אמצעי ושתהיו קדושים ונצחיים בהדמותכם אלי במדות ובמושכלות כי קדוש אני : (מו) זאת תורת הבהמה והעוף. זאת היא כונת וטעם איסורי מאכלות שהזכיר למעלה :

כלי יקר

פרשת שמיני

ויהי ביום השמיני. זה יום שמיני למילואים נראה מזה שגם יום זה הוא בכלל ימי המילואים שקדמו לו וזה אינו שהרי הכתוב אומר כי שבעת ימים ימלא את ידכם ואף על פי שיום זה מלואים לחנוכת המזבח מכל מקום מה ענין חינוך אהרן ובניו לחנוכת המזבח. ואולי לפי שרצה לומר כי בעצם היום ההוא נראה ה' אלהים ולא בימים הקודמים על כן הוצרך ליתן טעם מה יום מיומים לפי שהיה יום זה שמיני דבר זה גרם לו קדושה יותר שאת כי כל מספר ז' חול ומספר שמיני קודש כדעת המדרש האומר שכל קלוסו של משה היה באז ומאז באתי לדבר בשמך אז ישיר משה בו' כי אז היינו אחד רוכב על ז' והוא להשלים את השם יתברך על כל ז' כוכבי לכת ועל כל הנמצאים שנתהוו בז' ימי בראשית וע"כ נראה להם ה' ביום זה דוקא מצד היותו שמיני כי מספר זה מיוחד אליו יתברך וזה טעם הקרבן שאינו מרוצה כי אם מן יום השמיני והלאה וזה טעם שהמילה שבח' דוחה השבת שבז' כי הרוחני דוחה הגשמי ומה שיום ח' זה נטל עשר עטרות רמז למה שאמרו רבותינו ז"ל כינור של ימות המשיח יהיה ח' נימין ושל העה"ב י' נימין לפי שלימות המשיח נגלה כבוד ה' ורואו כל בשר כי ה' אחד רוכב על ז' כוכבי לכת מנהיגי העולם הזה אבל לעולם הבא שיהיו מופשטים מן החומר לגמרי יתוסף בהם השגה שיכירו כח מלכותו יתברך על כל הנבדלים העליונים הכלולים במספר ט' בסוד ארון ט' וכפורת טפח ואז השמיני יעלה למספר י' ע"כ בא הרמז ביום שמיני זה שנטל י' עטרות לומר כי יש בו מעין של העה"ב כי שם יראו את כבוד ה' עין בעין וכן ביום זה נאמר כי היום ה' נראה אליכם :

ולזקני ישראל. לא מצינו שדבר אל הזקנים כלום ואם כדברי המפרשים שדבר לאהרן בפני זקני ישראל שלא יאמרו אהרן מעצמו נכנס לעבודה הלא כבר נאמר בפ' ויקרא ואת כל העדה הקהל וגו' ושם הכניסו לעבודה בפני כל העדה ומה היה צריך לזה כאן שנית ונ"ל לפי שנאמר בפ' ויקרא ואם כל עדת ישראל ישגו וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר וכמו כן בקרבנות צבור אלו שבאו לכפרה על וישחטו שעיר עזים ועל מעשה העגל מסתמא עשו בו ככל התורה המפורשת בפ' ויקרא בחטאת הקהל ע"כ קרא לזקנים ואע"פ שלא נזכר כאן שסמכו ידיהם מכל מקום מסתמא עשו הסמיכה ואע"פ שכל חטאת הקהל קרבנו פר שאני הכא שחטאו בשעיר ועגל על כן צוה ה' שיביאו שעיר ועגל :

קח לך עגל בן בקר לחטאת. יש מקשים למה עגל של אהרן בא לחטאת ועגל של ישראל בא לעולה ואמרו בזה לפי שבחטאת העגל לא חטא אהרן במחשבה שהרי ודאי לא נתכוין לשם ע"ז כלל ועיקר חטאו היתה במעשה שעשה העגל בפועל כמו שכתוב ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן מה תלמוד לומר אשר עשה אהרן אלא להורות בא שאהרן לא חטא כי אם בעשיית העגל ולא במחשבה ע"כ קרבנו עגל לחטאת המכפר על חטא המעשה אבל ישראל שחטאו גם במחשבה כי ודאי לשם ע"ז נתכוונו ע"כ קרבנם עגל לעולה הבא על חטא הרהור ומה שקשה על פי זה הלא ישראל חטאו גם במעשה שהרי השתחוו לו ויזבחו לו ולמה לא הביאו לכפרה עגל לחטאת נראה לי שעל חטא הזביחה הביאו לכפרה השעיר לפי שנאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים והיכן מצינו שזבחו לשעירים שאמר לשון עוד אלא ודאי שעל מה שנאמר בעגל ויזבחו לו קאי כי זביחה זו ודאי היתה לשעירים לשדים לא אלוה כי כל המעשה ההוא היה מעשה שטן ושעירים ירקדו שם על כן נאמר קחו שעיר עזים לחטאת לכפר על מה שעשה העגל. ומה שאמר בקרבן של אהרן והקרב לפני ה' ובקרבן העם נאמר לזבוח לפני ה' י"א לפי שהזביחה כשרה בזרים אבל לא ההקרבה ול"נ לפי שזבחי אלהים הכליתם להביא לידי רוח נשברה וישראל חטאו גם ברוח ההרהור על כן נאמר בהם לזבוח לפני ה' שאחר הזביחה יהיו לפני ה' אבל אהרן שלא חטא במחשבה על כן מיד אחר קיחת העגל לחטאת נאמר והקרב לפני ה' כי מיד ותיכף נעשה קרוב אל ה' אחר מעשה הקיחה:

ואל בני ישראל תדבר לאמר. מה שצוה משה לאהרן שידבר אל ישראל ולא צוה הוא בעצמו להם לפי שרצה משה להראות לכל ישראל שאהרן נקי מן חטא העגל דאם לא כן איך יצוה הוא להם קחו לכם עגל לכפרה והרי יאמרו לו טול קורה כו' או יהיה פירושו ע"ד קשוט עצמך תחלה כו' לפיכך מתחלה קח לך עגל בן בקר לקשט עצמך תחלה ואח"כ אל בני ישראל תדבר לאמר שיתקשטו גם המה ואז גם המה יכולין לקשט אחרים וזהו לשון לאמר:

קחו שעיר עזים לחטאת. לכפרה על מה שזבחו זבחיהם לשעירים לכך נאמר לזבוח לפני ה' ולא לשעירים כדרך שעשו בזביחה לעגל כאמור. ובתוספתא דרשו מה ראו ישראל להביא יותר מן אהרן אלא אמר להם משה אתם יש בידכם מתחלה ויש בידכם מסוף. בתחלה שנאמר וישחטו שעיר עזים. בסוף שנאמר עשו להם עגל מסכה יבא שעיר ויכפר על מעשה שעיר יבא עגל ויכפר על מעשה עגל. אבל אהרן לא היה לו חלק כי אם בעגל עד כאן. ויש לדקדק למה הוציא את אהרן מכלל מעשה דשעיר עזים והלא גם הוא היה במעשה ההוא ואדרבה שהיה לו חלק גדול במעשה ההוא יותר על אחיו כמו שפירש"י על פסוק שמעון ולוי אחים. ועוד למה הזכיר לשון קודם וסוף הל"ל אתם יש בידכם ב' עבירות ולמה תלה העון במוקדם ומאוחר. ועוד מה ענין כפרת שעיר עזים לכפרת עון העגל. גם פסוק ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' צריך ביאור כי לא פורש בו להיכן קרבו. ומה שאמר זה הדבר אשר צוה ה' תעשו מה יעשו עוד נוסף על מה שכבר עשו. והקרוב אלי לומר בהיתר ספיקות אלו שבעל המדרש זה סובר שהא בהא תליא שאותו מעשה של וישחטו שעיר עזים היה סבה גם למעשה עגל יען כי מהידוע שמדת הקנאה שהיתה באחי יוסף גרמה להם אותו מעשה של וישחטו שעיר עזים ומאז נשתרשה בתוכם מדת הקנאה לדורות כמו שכתוב כי קנאת ביתך אכלתני היא קנאת בית ישראל המצויה בין ישראל בכל הדורות יותר מבכל האומות עד שיצא העגל הזה מתוך שרבים יתקנאו במשה במחנה כקרח וכעדתו וכן באותו זמן רבים קנאים פגעו בו וזאת תורת הקנאות לחשוב עליו עלילות דברים לאמר כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו כדי לפרוק עולו מעליהם ולמנות עליהם העגל הזה העגל נבזה האחוז בחבלי בוז כי הקנאה המסבבת פירוד הלבבות היא שעמדה להם שנפרדו איש מעל אחיו כי בטלו מצות ואהבת לרעך כמוך וזה החטא הקודם המסבב גם שמאוחר שלסוף פנו עורף גם אל ה' ובטלו מצות ואהבת את ה' אלהיך ומטעם זה אמרו רבותינו ז"ל שכל זמן שהשלום בין ישראל אפילו עובדים ע"ג הנח לו שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו אבל חלק לבם עתה יאשמו וביאור דבר זה תמצא יפה ומתוקן בחבורי עוללות אפרים חלק א' מאמר כ"ג. ומשם תוכל להבין מה שתלה בעל מדרש זה ב' מיני עון אלו במוקדם ובמאוחר כי אחת גוררת חברתה וכן מצינו בירבעם שעשה העגלים מקנאתו במלכות שלמה. ובהגעה זו מיושב מה שלא היה אהרן צריך להיות לו חלק בכפרה שהיא על הקודם וישחטו שעיר עזים דהיינו פירוד הלבבות שהיו בין האבות כי כבר תיקן אהרן זה במה שאחז במדת השלום כי שמוע מזבח טוב. וכן ישראל ראו לתקן שניהם ביום זה וזה שאמרו ויקרבו כל העדה וגו' כי כפראו כל העדה שהם צריכין לכפרה על וישחטו שעיר עזים שגרמה להם הקנאה ופירוד הלבבות ועל המאוחר והוא מעשה העגל שעל ידו נתרחקו מעל ה' ופנו אליו עורף ולא פנים הנה זולת הקרבן ראוי לתקן כל זה במעשה ממש שלא יהיה כטובל ושרץ בידו וזהו שאמר ויקחו את כל אשר צוה משה היינו הקרבנות ויקרבו כל העדה שקרבו זה אל זה בקירוב הלבבות וקימו וקבלו עליהם להיות באחוה וריעות לתקן חטא הקודם מעשה שעיר עזים הבא מתוך פירוד הלבבות ואח"כ תקנו חטא המאוחר ויעמדו לפני ה' כי פנו אל השם יתברך פנים ולא עורף. וכאשר ראה משה כושר לבבם זה עם זה וכי היו שלמים עם ה' היה הדבר ישר מאד בעיניו כי טוב הוא יותר מן הבאת קרבן כמו שכתוב הנה שמוע מזבח טוב ועל זה אמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו כי כלום צוה ה' על דבר עולה וזבח כי אם לשמוע בקול ה' כי בזה הדבר מיעט מעשה הקרבנות לומר כזה תעשו גם לדורות מי יתן והיה לבבם זה כל הימים כי בזכותו וירא אליכם כבוד ה' כמו שאתם פונים פניכם אל השכינה כך יאר ה' פניו אליכם כדרך שבא לראות כך בא ליראות:

וכפר בעדך ובעד העם. כפרתו של אהרן כפולה אחת כנגד מה שחטא הוא שנית מה שהחטיא גם את העם כמו שכתוב כי הבאת עליו חטאה גדולה אבל בכפרת העם לא נאמר כי אם וכפר בעדם כי העם תלוין בו והוא לא תלוי בהם. ועוד שכפרת אהרן הוא בעצם כפרת העם כי בזמן שמנהיגי ישראל מתוקנים אז כל העם מתוקנים וקלקולם הוא אשמת העם כמו שכתוב אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם כי שגגת תלמוד עולה זדון ובזמן שהוא חוטא גם בשגגה אז שגגתו סבה לאשמת העם שיאשמו גם במזיד על כן כפרתו הוא כפרת כל העם. ד"א ובעד העם קאי על קרבן העם ומה שזכרו כאן אצל כפרתו לומר לך שכפרת אהרן תלוי בכפרת העם שאם יתכפר העם אז גם לך יש כפרה אמנם אם לא יתכפר העם אז גם לך אין כפרה ותקנה כי כל המחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו ואין מספיקים בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיה הרב בג"ע ותלמידיו בגיהנם לפיכך אין לו כפרה כי אם בתנאי זה שיכפר גם בעד העם אשר החטיא. וי"א שאהרן לא היה צריך כפרה כי אם על חטא המעשה ולא על חטא ההרהור כמבואר למעלה בפסוק קח לך עגל והעם היו צריכין גם כן כפרה על חטא המעשה לפיכך נאמר בכפרת אהרן וכפר בעדך ובעד העם לומר לך שגם העם צריך אל כפרתך על חטא המעשה. אבל בכפרת העם שהביאו עגל לעולה לכפר גם על חטא המחשבה נאמר וכפר בעדם לבד כי אהרן לא היה צריך לכפרה על ההרהור כי לא חטא במחשבה כלל כ"א במעשה ובלי ספק שלא נתכוין לשם אלהות:

ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. במסות חטא זה רבו הדעות בילקוט מפיק בשם ר' מני על שנכנסו שתויי יין ועל ידי שנכנסו בלא רחיצת ידים ורגלים. ויש אומרים שהיו מחוסרי בגדים והיינו המעיל. ויש אומרים על שלא היו להם בנים. ויש אומרים על שלא נשאו נשים. ויש אומרים על שהורו הלכה בפני משה רבן. ויש אומרים על שהיו מהלכים ואומרים מתי ימותו ב' זקנים הללו ואני ואתה ננהיג שררה על הציבור. ויש אומרים שעון העגל שעשה אהרן גרמה להם ודרשו על זה פסוק ישלם שנים לרעהו. וכל הדעות הללו אף על פי שיש להם קצת סמך מפסוקים אחרים מכל מקום הרי מקרא זה מכחיש כל הדעות הללו שנאמר ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם ש"מ שלא היה בהם חטא אחר כ"א זה. על כן חל עלי חובת ביאור להמליץ בעד כל הדעות הללו ולומר שכלם מצאו להם סמך מן פסוק זה לפי שקשה להם הלא כבר נאמר ונתנו בני אהרן הכהן אש וגו' שמצוה להביא מן ההדיוט ואיך יאמר אשר לא צוה אותם ואין לומר כדברי מהרי"א שהיה להם ליקח את הקטורת ממזבח העולה שהרי צווי זה היה אחרי מות בני אהרן ושם נאמר ולקח מלא המחתה גחלי אש וגו'. ע"כ ראו לפרש אש זרה זו על צד הזרות והרמז על שאר דברים שנרמזו באש זרה. כי דעת האומר שתויי יין נכנסו סובר שאש זרה מדבר ביין הבוער באדם כאש כמו שכתוב מאחרי בנשף יין ידליקם והוא דליקה ממש מן השרפה אשר שרף בקרבם היין ואף על פי שפרשת יין ושכר אל תשת עדיין לא נאמרה להם מכל מקום על דרך הקריבהו נא לפחתך היה להם לידע מסברא כי אין לבא בשער המלך והוא שכור. וראיה גדולה לדעה זו מה שכתוב ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו מכלל שהיו ראוין לשליחת יד על מה שאכלו ושתו וזנו עיניהם מן השכינה מתוך לב גס של מאכל ומשתה ואמרו רבותינו ז"ל שלא רצה הקדוש ב"ה לערבב שמחת התורה והמתין להם עד יום זה וקשה מה יום מיומים ועוד שהרי גם יום זה נקרא שמחת לבו שכן דרשו רבותינו ז"ל ביום חתונתו זה מ"ת וביום שמחת לבו זה חנוכת ב"ה והיה לו להמתין עוד. אלא לפי שביום זה חזרו ושנו באולתם ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר בערה בקרבם מגד היין ומתוך רוב שתיה באו לפני ה' אשר לא כדת ע"כ לא רצה ה' להמתין להם עוד כדי שלא יהיה הדבר בעיניהם כהיתר כי העובר עבירה ושונה בה הותרה לו ועל כן נאמר לאהרן אחרי מות שני בניו צווי בזאת יבא אהרן אל הקודש וגו' ביום נוס כפור יום ענות אדם נפשו כי אז הוא בהכנעה לפני בוראו לא מתוך לב גס כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה. ולמ"ד שלא נשאו נשים היה אש התאוה בוער בהם כי כל מי שאינו נשוי מלא הרהורי עבירה מן אש זרה וברותחין קלקלו וברותחין נדונו וכן מצינו בגמרא נורא בי עמרם כו' על חמימת נשים הבוער בקרבו כאש בנעורת. ולמ"ד שהיו חסרים מעיל ידוע שהמעיל מכפר על לשון הרע ואלו ספרו לשון הרע על משה ואהרן ואמרו מתי ימותו שני זקנים וכו' רצו בזה שאינן ראוין להיות מנהיגין כי אם מגד זקנתם לא מגד מעלתם וכל מספר לשון הרע מקריב אש זרה גחלים בערו ממש כמ"ש כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות והיינו זיקי דנור כי יבא כברק חצו וע"כ דינו באש כמו שכתוב מה יתן ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים ולכן נדונו גם המה באש ואלו היו לבושים מעיל מכפר עליהם על לשון הרע. ויבטל דמיון האש מדת גסות הרוח כי כל גס הרוח רוצה לעלות למעלה כטבע האש העולה למעלה ועל כן דינו באש כמבואר למעלה בפרשת צו על אמרו רבותינו ז"ל היא העולה על מוקדה כל המתגאה נידון באש כו' ובני אהרן הגיסו לבם כי קריבה זו היינו אש זרה ודבר זה יכלול הרבה דעות הן דעת האומר שהיו שתויי יין דהיינו מתוך לב גס. הן דעת האומר שלא נשאו נשים בעבור רוב גסות רוחם כחשבם כי אין על עפר משלם. הן דעת האומר שלא נטלו עצה זה מזה בעבור רוב גסות רוחם. הן דעת האומר שהורו הלכה בפני משה רבן כי לרוב גסות לא נטלו רשות ממשה. הן לדעת האומר ואני ואתה ננהיג שררה כו'. ומ"ד שלא היה להם בנים נראה שסובר גם הוא כדעת המדרש האומר שנפקד עליהם עון העגל ולפי שבע"ג כך היא המדה שהקדוש ברוך הוא פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים ולכבוד אהרן היה הקב"ה מאריך אפים וגבה דיליה מן בני בנים אך לפי שלא היו להם בנים נפקד העון עליהם ואולי שבשעת שימת אש זרה היו מהרהרין באש העגל כי השליך שם אהרן הזהב ויצא העגל הזה ותפסו שע"י האש זרה נעשה הנס ההוא כך הרהרו בשימת אש זה שיעשה להם נס על ידו וה' ידע מחשבות לבם כי אש זרה המה מקריבים לפניו ע"כ דנם באש כדרך שנאמר בעגל וישרוף אותו באש. ודעת האומר שלא היו רחוצי ידים ורגלים סובר שהיה

אש

אב זרה לפי שלא קדשו ידיהם ורגליהם מן הכיור והיו חולין במקום קודש וע"כ נקרא האש אש זרה כי הזרות הפך הקדושה כמ"ש וכל זר לא יאכל קודש לכך נאמר איש מחתתו כאלו היה מחתה שלו שאין בה לד קדושה וכל זה מלד שלא קדשו ידיהם ורגליהם ועל שחטאו במים ע"כ נדונו באש השולט במקום שאין מים מצויין לכבותו :

הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש. פירש"י והיכן דבר ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי ואין ערך לזה שהרי נאמר כאן ועל פני כל העם אכבד א"כ פירוש הכתוב כך הוא ונקדש רלה לומר הבית יהיה נקדש בדבר שהוא כבודי שעל ידו אכבד על פני כל העם ואין זה כ"א בקרובי הש"י כי כל הקרב הקרב ביותר אל הש"י ממנו ילמדו כל הפחותים מערכו ק"ו לומר אם אש אחזה בלחים מה יעשו קולים יבשים כסוחים ואז יקחו כולם מוסר וזהו כבודו של הש"י על פני כל העם וזהו שפירש"י אמר לו משה לאהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סובר או בי או בך עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך. ובמה יודע איפוא שהם גדולים אלא ודאי שכך ביאור הענין שהקב"ה אוחז בב' קצוות הקצה האחד הוא שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים יותר מבזולתם הקצה השני שמעניסם אפילו על שגיאה קטנה וכל זה כדי שילמדו מהם ק"ו הנזכר כל הפחותים מערכם מה שלא היו יכולין ללמוד ק"ו זה אם היה מעניש איזו אדם בינוני או אם היה מענישו על איזו עון גדול והכתוב אומר ועל פני כל העם אכבד משמע שכולם יהיו מהרים בכבודי מאז והלאה כי כולם יקחו מוסר בק"ו זה ואם לא היו גדולים גם ממני וממך אז לא יגיע מוסר זה לכולם כי הגדולים מערכם יאמרו לא תגים בעדנו הרעה ולא יוקח מוסר זה כ"א לפחותים מהם ואפילו לשוים במדרגה לא יגיע כי כל אחד יטעה לומר אני גדול מחברי זולת מי שהוא שפום שהכל מודים בו שהוא גדול מכולם ממנו יוקח מוסר לכל וזהו ענין קידוש השם כי מאז יראו את ה' קדושיו וזהו שאמר בקרובי אקדש במי שהוא קרוב אלי יותר מזולתו בו אקדש כי על ידו על פני כל העם אכבד יגיע המוסר לכולם והוא שנאמר בקרבתם לפני ה' וימותו לפי שהיו קרובים אל ה' יותר מזולתם ע"כ וימותו. וזהו טעם ותאכל בקלה המחנה שדרשו רז"ל בקלינים שבמחנה וכמאמר רז"ל אין הפורענות בא בעולם כ"א בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בלדיקים וכו' וביאור הדבר שלכך מתחיל בלדיקים בעבור שיקחו הרשעים מוסר וז"ש ואחיכם כל בית ישראל יבכו וגו' יפחדו וידאגו לנפשם שלא יקרה להם כאשר קרה לאלו ברשותם כי לא ישא ה' פני איש וזה פירוש יקר :

יין ושכר אל תשת וגו'. סמך ליווי זה לכאן לפי שלא נכרא היין כ"א לנחם בו האבלים ויחשוב אהרן שבאבלו לפחות מותר לו לשתות יין ע"כ הזהירו כאן שאפילו באבלו אסור לו לשתות דרך שכרות. ורש"י פירש על וידום אהרן שקבל שכר על שתיקתו שנתיחד לו לבדו דבור זה רמז כאן שנקרא שכור כל שאינו יכול לדבר בפני המלך ע"כ נתיחד אליו הדבור להורות לו שלא יהיה כל כך שכור עד שאינו יכול לדבר לפני המלך אלא יהיה כל זמן מיושב בדעתו עד שיוכל להשיב. ז"ש וידבר ה' אל אהרן לאמר במלת לאמר חתם לו כל הענין לומר לך שיהיה מוכן תמיד לאמר ולהשיב למלך ב"ה וכל מצוה זו באה לו בזכות וידום אהרן. ד"א רמז כאן למה שאמרו רז"ל נכנס יין יצא סוד לפיכך נתיחד אליו הדבור כמלך המגלה לעבדו איזו סוד ולא רצה שידעו בו אחרים ורמז לו שלא יוכל האדם לבא בסוד ה' כ"א בתנאי זה שלא ישתה יין שהרי כשנכנס יין יצא הסוד ע"כ נתיחד אליו הדבור כמגלה לו לבד איזו סוד ומזהירו שלא ישתה יין כדי שלא יגלה הסוד. ד"א לפי שהשתיקה יש לספק בה אם שותק ומצטער וקורא תגר בלבו של משפטי ה' אם הוא שותק ושמח בלבו כמדת הלדיקים שמחין ביסורין ע"כ נתיחד אליו הדבור כדי לגלות על טוהר מחשבתו שהרי אין הקב"ה משרה שכינתו כ"א מתוך שמחה ודבור זה היינו שפרשה עליו השכינה מתוך שמחת לבבו ובזה נודע לכל כי היה שמח ביסורין כמדת הלדיקים. ד"א לפי שדמימה זו היא הוראה שאינו מתפעל בכל המאורעות שבגופות וכודאי כולו שכלי כאחד מלבא המרום כי מלד השכל אין האדם מתפעל מהם ע"כ דין הוא להתיחד אליו הדבור בלא אמלעי כי גם הוא נעשה רוחני כמשה מלד דמימה זו. ד"א לפי שאזהרת השתיה יש בה רמז אל השתיקה כי כל שכור מרבה דברים כמ"ש למי שיח וגו' למאחרים על היין וגו' וכתיב ותירוש ינובב בתולות על כן בזכות וידום אהרן נתיחד אליו דבור זה כי על ידו לא ירבה בשיחה בטילה או מזקת כי הלה"ר אלפא קטיל לכך נאמר ולא תמותו מלבד מה שהשכרות ממית בטבע כמ"ש יש דרך ישר לפני איש ואחריתו דרכי מות. **יש דרך ישר** ס"ת **שכר** כי על ידי השכר הכל בעיניו למישור כאמרו רז"ל מסכת יומא פ' י"כ כל הנותן עינו בכוסו כל העריות דומות בעיניו למישור שנאמר יתהלך במישרים וזהו שנאמר ואחריתם דרכי מות כי האחריה מן יש דרך ישר הוא אותיות שכר והוא דרכי מות כי הוא ממית הן בדרך עונש הן בדרך הטבע. ורמז בפרשה זו אימתי אסור לשתותו הוא שאמר בבואכם אל אהל מועד רמז ששיכור אסור לבא אל היכל מלך ית' להתפלל לפניו. ואימתי מותר לשתותו כשהוא מקדש את יום השבת הקודש בכניסתו וביליאתו כמו שלמדו רז"ל מן פסוק זכור את יום השבת זכרהו על היין כו' ז"ש ולהבדיל בין הקודש ובין החול בכניסה וילימה ואף גם זאת לא ישתה אותו דרך שכרות עד שיהיו כל העריות הטמאות עליו למישור אלא ישתה באופן שיוכל להבדיל בין הטמא לטהור ובאופן שיוכל להורות בני ישראל את כל החקים ולא יטעה בהוראתו :

הן היום הקריבו את חטאתם וגו'. משה קלף תגר על אלעזר ואיתמר מדוע לא אכלתם את החטאת ואהרן השגלל את עלמו ואמר ואכלתי חטאת היום ונ"ל כדברי מהרי"א שעיר זה שנשרף היינו שעיר עזים לחטאת האמור למעלה שהיה קדשי שעה ולכך לא רלה אהרן לאכול ממנו לפי שחשב במה דברים אמורים שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים כשהכהנים אין להם חלק בחוטא עבירה אבל בשעיר זה שהיה כפרה על מעשה העגל שזבחו שם זבחיהם לשעירים כמבואר למעלה בפסוק קח לך עגל וחטא זה היה אהרן הגורם ודומה כאלו היה לו חלק בה ע"כ אין דין שיאכל ממנו אהרן כדי שיתכפרו הבעלים כי דומה כאלו גם הוא היה מן הבעלים ומאחר שראו בני אהרן שאביהם לא רלה לאכול ע"כ לא אכלו גם המה ממנו ושרפוהו וזה ביאור הענין כי משה קלף על אלעזר ואיתמר הנותרים מן המיתה של נדב ואביהוא שנשרפו על שהקריבו אש זרה והשב משה כי גם אלו הקריבו אש זרה כי מאחר שדין החטאת לאכילה והמה שרפוהו ודאי אש זה ששרפוהו בו אש זרה היא ע"כ קלף עליהם ואמר היה לכם לזכור מה שקרה לאחיכם ולמה הותרתם והיה לכם לאכלו כי אותה נתן לכם לשאת את עון העדה שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. וידבר אהרן אל משה הן היום הקריבו וגו' רלה להוכיח במופת שחטאת זה היה על מעשה העגל דאם לא כן איך יתכן שביום זה שהקריבו בני חטאתם ועולתם של ליבור לכפר עליהם תקראנה אותי כאלה שבו ביום ימותו שני בני שאם כבר היו ראוין לשליחת יד והמתין להם הקב"ה שלא לערבב שמחת התורה היה לו להמתין גם יום זה שמחת לבו של הקב"ה בחנוכת המזבח אלא ודאי שרלה ה' שביום זה ימחה עון העגל מכל וכל מישראל ומאהרן ביום אחד כי אהרן ישלם שנים לרעהו וישראל מתכפרים בחטאת ועולה וזה מופת שהחטאת בא על עון העגל ואם כן אם אכלתי מחטאת זה היום הייטב בעיני ה' הלא גם אני מן הבעלים ומאחר שאני לא אכלתי גם בני לא רצו לאוכלו לכבודי וייטב הדבר הזה בעיני משה :

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר אליהם. מלת אליהם צריך ביאור כי מה שפירש רש"י שחזר לאלעזר ואיתמר שיהיו גם המה שלוחים במצוה זו לפי שכולם הושוו בדמימה אינו מחוור כי לא מכרו אלעזר ואיתמר קודם זה גם הפסוק אומר וידום אהרן אבל לא אלעזר ואיתמר. והקרוב אלי לומר שנרמז במלת אליהם ענין יקר מאוד ובא למעט כל העו"ג והוא כדרך שכתבו רבים מן המפרשים ענין איסורי המאכלות שיש שהטבו שהמה בריאות הגופות ורפואתו כי המאכלים ההם מולידין ליחות רעות ולדעה זו נטה הרמב"ן. ואינו כן שהרי כל העו"ג אוכלי בשר השקץ והעכבר וכל הטמאים וכולם חזקים אף בריאים אין כושל בהם והוכליהם לא חלי ולא מרגיש אלא ודאי שכל אלו אין הכוונה בהם כי אם אל רפואת הנשמה כי הם משקלים הנפש הטהורה ומגרשים רוח טהרה וקדושה מן האדם ומולידין אטימת השכל ותכונת האכזריות כן כתב בעקידה ובמהרי"א. והראיה על זה שפרה שנולדה מחמור אסורה כי היולא מן הטמא טמא ש"מ שהמוליד נותן תכונה רעה שבו בנולד ממנו ועל זה הדרך נאמר אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה ומ"ם של וממפריסי מיותר כי הל"ל ממעלה הגרה ומפריסי פרסה אלא שמילי מילי קתני וה"ק אך את זה לא תאכלו אפילו אם יש לו כל סימני טהרה והיינו אם הוא נולד ובא ממעלה הגרה לבד כגון פרה מגמל או ממפריסי פרסה לבד דהיינו פרה מחזיר כך פירשו הקדמונים וכן נתנו טעמים בכל הסימני טומאה שכולם מורים על קושי הבשר ומזג רע שבו המוליד תכונות רעות בגוף האוכל ואין להאריך בזה. וע"ז נאמר מי יתן טהור מטמא וכי אפשרי שמן דבר טמא יצא טהור וכי לא אחד הוא המוליד והנולד כי העובר ירך אביו הוא. וזהו שמסיק בויקרא רבה משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים כו' כך העו"ג שאינם לחיי עה"ב כירק עשב התיר להם את הכל אבל ישראל שהם לחיי העה"ב נוה להם זאת החיה אשר תאכלו. ואולי מטעם זה אמר זאת החיה אף על פי שמסיים בבהמה מכל מקום התחיל בחיה לומר שכל הרחקות אלו הם לצורך הנפש שנקראת חיה. הנה מדרש זה מסכים מכל לד לדברינו דאם לא כן מה ראה על ככה ליתן טעם על מלוה זו למה לא נתנה לעו"ג יותר מעל כל מלות שבתורה אלא ודאי שרלה לתרץ יתור לשון של אליהם שבא למעט העו"ג ולומר לך שמסתמא אין שום עו"ג רולה לקיים שום מלוה אם לא שיודע שיש בה תועלת גם בעולם הזה שהרי על כל פנים אין להם חלק בעה"ב כמ"ש ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו וכדי שלא יטעו העו"ג לחשוב שמטעם איסורי מאכלות לשם בריאות הגופות וירצו גם המה להנהג על פי הרפואה ע"כ אמר לשון אליהם לומר לך דווקא לישראל שהם לחיי העה"ב יש תועלת במלוה זו אבל לעו"ג אין תועלת בשמירת מלוה זו כי בלאו הכי אינן לחיי העה"ב :

את הגמל כי מעלה גרה הוא. הל"ל כי פרסה איננו מפרים שזה עיקר טעם אל הטומאה וכן בשפן והארנבת קשה זה ובחזיר אמר כי מפרים פרסה הוא הל"ל כי אינו מעלה גרה. ולמה התחיל בכולם בסימן טהרה שלהם. וביאור ענין זה שסימן טהרה שבכולם מוסיף טומאה על טומאתן כדרך שאמרו בעשו שפושט את טלפיו להראות כאלו הוא כשר ותוכו מלא תוך ומרמה וזה מורה על כל מי שאין תוכו כברו כמדת הלבועים המראים את עלמם כשרים והמה בלי ספק גרועים מן הרשע הגמור שתוכו וברו שוין לרעה כמו שפירש"י על פסוק ולא יכלו דברו לשלום וע"כ הפרסת פרסה בחזיר הוא סימן טומאה לפי שבפרסה זו הוא יכול להטעות הבריות ולהראות כאלו הוא כשר וכן בהפך זה בגמל ושפן וארנבת והפס"י שכל מדות אלו אינן שייכין בבהמות מכל מקום הם מולידים תכונת רשע זו בגוף האוכלם כי כל אוכלם יתדמו להיות מן סוג הלבועים המראים את עלמם כשרים

כמו שאר וחביריו. וכאן מיושב מה שדרשו בויקרא רבה את הגמל זו בבל שנאמר בת בבל השדודה אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו. ואת השפן זו מדי כי מעלת גרה היא שמגדלת צדיקים שנאמר ומרדכי יושב בשער המלך. ארנבת זו יון כי מעלת גרה היא אלכסנדרוס כד חזי לשמעון הצדיק קאים על רגלוי ומברכו כו'. החזיר כו' מראה עצמו כשר וגרה לא יגר שאינו מגדל צדיקים אלא הורגן כו' ויש להפליא על מדרש זה מה ראה על ככה להוציא כל המקראות הללו מפשוטם. אלא ודאי שכוונתו לתרץ ד' לשונות כי שהזכיר שעשה מן הסימן טהרה טעם אל הטומאה לבלי ספק שכוונת הפסוק לרמוז על מדת הצבועים שסימן טהרה שלהם מוסיף להם טומאה וזה לא יצדק בבהמות כלל כ"א באדם ע"כ ר"ל שכל האוכל מהם מקבל טבעם כי הדבר הנאכל ישוב לטבע האוכל והביא ראיה מן המפורסמים שכל ד' אלו האוכלים מן ד' מינים אלו. כולם קבלו טבעם שהם מראים את עצמם ככשרים כאלו כוונתם להטיב לישראל ותוכם רע ומר כי כל מחשבותם רק רע כל היום וישראל לא נזהרו מהם בראותם כי הם מגדלים קצת צדיקים ובאמת שלצורך הנאתם עשו כן ותוכם היו שונאי ישראל. ומ"ש את הגמל זו בבל אין כוונתו לפרש המקרא ולהוציאו מפשוטו אלא לומר לך שתואר הגמל מצוי במלכות בבל כי כשם שהגמל מעלה גרה הוא ומצד זה הוא נראה כשר כך מלכות בבל הראו את עצמם כגומלי חסדים עם ישראל והכתוב אומר אשרי שישלם לך את גמולך שגמלת לנו וגו' לומר לך שהגמול ההוא היה על צד הזיוף. וכן מדי ויון שהיו מקרבים הצדיקים כמרדכי ושמעון הצדיק. הכל על צד הזיוף וכן כו' שמראין טלפיהם ככשרים לומר שאין שוטפין ידיהם בגזל ואין להאריך מזה יותר ועל צד המליצה עשה סמך מן גמל לבבל ושפן למדי כו' ומכל מקום לשלם אין כוונתו לפרש המקראות חוץ מפשוטם:

ואת אלה תשקצו מן העוף. מן משמע מקצת ממנו דהיינו המיעוט לפי שבעופות אחז"ל שהטהורים מרובים מן הטמאים על כן מנה הטמאים בבהמות טמאים מרובים ע"כ מנה הטהורים בפרשת ראה. וטעמו של דבר לפי שיסוד העפר יותר עב וגס ומוליד עכירות השכל יותר מן האויר והבהמות יש בהם חלק גדול מן יסוד העפר יותר מן יסוד האויר ומטעם זה אינן יכולין לעוף באויר ע"כ הטמאים מרובים לרוב עכירות שבהם ועל צד הזרות נמצא בהם גם טהורים זעיר שם ובהפך זה העופות יש בהם חלק גדול מיסוד האויר הזך והדק מיסוד העפר ע"כ רובם טהורים ועל צד הזרות נמצאו בהם קצת טמאים והמה מעטים. כי הארץ מגדלת גשמיות והאויר מגדל טהרה ורוחניות לכך נאמר והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור הקדים בבהמות הטהורים ובעופות הטמאים לפי שכל בורר דבר מתוך חבירו בורר המועט מתוך המרובה וכאלו אמר שיבדיל בבהמות הטהורים מתוך הטמאים ובהפך זה בעופות:

והתקדשתם והייתם קדושים וגומר. לפי שארז"ל הבא לטהר מסייעין לו הבא לטמא פותחין לו אבל מכל מקום אין מסייעין לו לכך נאמר אצל הבא לטהר והתקדשתם והייתם קדושים דרך הודעה לומר שאם תתחילו להתקדש מלמטה אז ודאי והייתם קדושים כי אני מקדש אתכם מלמעלה ומסייע לכם כדי שתהיו קדושים כמוני כי קדוש אני. אבל אצל הבא לטמא אמר ולא תטמאו בהם ונטמתם בם ולא אמר והייתם טמאים לפי שאינו מילתא דפסיקא כי אף על פי שהאדם מתחיל בקלקלה מכל מקום שמא לא אהני מעשיו אחר שאין מסייעין לו מן השמים אלא פותחין לו כי הפתח פתוח לו ואין סוגר בעדו ועל צד הרמז אמר ונטמתם חסר אל"ף לומר לך שיחידו של עולם ברוך הוא סר ממנו ואין לו חלק בטומאתו ומעשיו ירחקוהו:

כי אני ה' המעלה אתכם וגומר. על פירש"י קשה למה פרש זה במצוה זו יותר משאר מצות ועוד יש כמה שינויים בין השרץ השורץ ובין השרץ הרומש הדבוק ביותר בקרקע שאין הלוכו ניכר כי בו נאמר על הארץ ולא בשורץ. וברומש הזכיר טומאה אצל הנפש שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם. ובשורץ אמר ולא תשקצו את נפשותיכם. ע"כ אומר אני שכל הקרב הקרב ביותר אל הארץ ורחוק הוא מן האויר יש בו חלק גדול מן עכירות מן אותן הגבוהים קצת מן הארץ כי הוא שוחה ומביט אל בור חולבו וזה טעם שאין האדם הולך על ארבע כי אליו גשמי ואליו רוחני יפנה למעלה ולשון טומאה גרוע מן לשון המורה שקוץ על דבר נתעב אל האדם אעפ"י שאין טומאה בעצמותו לפיכך הרומש על הארץ ונגרר עליה שאין הלוכו ניכר יש בו חלק גדול מן העכירות לפיכך הוא מטמא הנפש ביותר ולפי שהגוף עלול ביותר לקבל טומאה מן הנפש ע"כ אמר בשרץ השורץ שהוא רחוק קצת מן הארץ אל תשקצו את נפשותיכם שאינן גורמין לנפש כ"א שיקוץ ולא טומאה. ולא תטמאו בהם היינו הגוף העלול ביותר ומקבל גם הטומאה. אבל השרץ הרומש על הארץ שהוא גרוע ממנו נאמר בו ולא תטמאו את נפשותיכם ק"ו לגוף וק"ו לשיקוץ ונתן טעם לדבר כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים מקום נמוך אל ארץ ישראל שהוא גבוה מכל הארצות כדי להרחיק אתכם מן העכירות השולט ביותר במקום נמוך שאין האויר שולט שם כבמקום גבוה ע"כ תהיו זהירים ביותר מן השרץ הרומש על הארץ חס טעם נכון וברור. וטעם השחיטה יוכיח כי השחיטה באה להסיר טומאת העכירות שבבהמה שנוצרה מן הארץ אבל הדגים שנוצרו מן המים שמקורם טהרה אין צריכין שחיטה כלל אלא באסיפה לבד סגי והעופות שנוצרו מן הרקק עירוב עפר ומים די להם בסימן א' למיעוט העכירות שבהם ומה שהמים מביאים טומאה על האוכל תמצא מבואר לקמן פר' חקת בסוד הפרה שמטמאה הטהורים ומטהרת הטמאים:

הפטרת שמיני בשמואל ב סימן ו

וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף: וַיָּקָם ׀
וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת
מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב
הַכְּרֻבִים עָלָיו: וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה
וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב
נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה: וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר
בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן: וְדָוִד ׀
וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים
וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֶלִים: וַיָּבֹאוּ עַד־
גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּה אֶל־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ
הַבָּקָר: וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל
וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים: וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה
פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבוֹא אֵלַי אֲרוֹן
יְהוָה: וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד
וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי: וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה בֵּית עֹבֵד
אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־
כָּל־בֵּיתוֹ: וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד
אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל
אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה: וַיְהִי
כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא:
וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד: וְדָוִד
וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מַעֲלִים אֶת־אֲרוֹן יְהוָה בִּתְרוּעָה וּבְקוֹל
שׁוֹפָר: וְהָיָה אֲרוֹן יְהוָה בָּא עִיר דָּוִד וּמִיכַל בַּת־שָׁאוּל
נִשְׁקְפָה ׀ בְּעַד הַחַלּוֹן וַתֵּרֶא אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר
לִפְנֵי יְהוָה וַתִּבֶז לוֹ בְּלִבָּהּ: וַיָּבִאוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וַיַּצִּגוּ אֹתוֹ
בִּמְקוֹמוֹ בְּתוֹךְ הָאֹהֶל אֲשֶׁר נָטָה־לוֹ דָּוִד וַיַּעַל דָּוִד עֹלוֹת לִפְנֵי
יְהוָה וּשְׁלָמִים: וַיְכַל דָּוִד מֵהַעֲלוֹת הָעוֹלָה וְהַשְּׁלָמִים וַיְבָרֶךְ

פירוש המלות

ויסף. כמו ויאסף: אל. כמו על: משחקים. מרקדים: ברושים. כלי זמר עשויים מברושים: ובמנענעים. מיני כלי שיר: וישלח. ווישט ידו: השל. על השגגה: להסיר. להביא: על. כמו אל עיר: צעדו. הלכו: ומריא. מרעט וסטים: מכרכר. מרקד: מפזז.

מלא

את־העם בשם יהוה צבאות : ויחלק לכל־העם לכל־המון ישראל למאיש ועד־אשה לאיש חלת לחם אחת ואשפר אחד ואשישה אחת וילך כל־העם איש לביתו :

כאן מסיימין הספרדים

וישב דוד לברך את־ביתו ותצא מיכל בת־שאול לקראת דוד ותאמר מה־נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הרקים : ויאמר דוד אל־מיכל לפני יהוה אשר בחר־בי מאביך ומכל־ביתו לצות אתי נגיד על־עם יהוה על־ישראל ושחקתי לפני יהוה : ונקלתי עוד מזאת והייתי שפל בעיני ועם־האמהות אשר אמרת עמם אכבדה : ולמיכל בת־שאול לא־היה לה ילד עד יום מותה : ויהי כי־ישב המלך בביתו ויהוה הניח־לו מסביב מכל־איביו : ויאמר המלך אל־נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים ישב בתוך היריעה : ויאמר נתן אל־המלך כל אשר בלבבך לך עשה כי יהוה עמך : ויהי בלילה ההוא ויהי דבר־יהוה אל־נתן לאמר : לך ואמרת אל־עבדי אל־דוד כה אמר יהוה האתה תבנה־לי בית לשבתי : כי לא ישבתי בבית למיום העלתי את־בני ישראל ממצרים ועד היום הזה ואהיה מתהלך באהל ובמשכן : בכל אשר־התהלכתי בכל־בני ישראל הדבר דברתי את־אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את־עמי את־ישראל לאמר למה לא־בניתם לי בית ארזים : ועתה כה־תאמר לעבדי לדוד כה אמר יהוה צבאות אני לקחתיך מן־הנוה מאחר הצאן להיות נגיד על־עמי על־ישראל : ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרתה את־כל־איביך מפניך ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ : ושמתי מקום לעמי לישראל ונטעתיו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא־יסיפו בני־עולה לענותו כאשר בראשונה : ולמן־היום אשר צויתי שפטים על־עמי ישראל והנחתי לך מכל־איביך והגיד לך יהוה כי־בית יעשה־לך יהוה : כי ׀ ימלאו ימיך ושכבת את־אבתיך והקמתי את־זרעך אחריך אשר יצא ממעיך והכינתי את־ממלכתו : הוא יבנה־בית לשמי וכננתי את־כסא ממלכתו עד־עולם : אני אהיה־לו לאב והוא יהיה־לי לבן אשר בהעותו והכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בני אדם : וחסדי לא־יסור ממנו כאשר הסרתי מעם שאול אשר הסרתי מלפניך : ונאמן ביתך וממלכתך עד־עולם לפניך כסאך יהיה נכון עד־עולם : ככל הדברים האלה וככל החזיון הזה כן דבר נתן אל־דוד :

ילד כתיב

פירוש המלות

מדלג : ותבז . לשון בזיון : ואשפר . חתיכת בשר : ואשישה . גרבא דחמרא : ונקלותי . לשון קלון ובזיון : הנוה . גדרות צאן : ירגז . שלא יגלה ממקומו : בהעותו . לשון עון :

פרשת תזריע

רשי

(ב) אשה כי תזריע . (ויקרא רבה) אמר רבי שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף : כי תזריע . לרבות שאפילו ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה (נדה כג וכז) : כימי נדת דותה תטמא . כסדר כל טומאה האמורה בנדה מטמאה בטומאת לידה ואפילו נפתח הקבר בלא דם . דותה . לשון

דבר

יב א וידבר יהוה אל־משה לאמר : ב דבר אל־בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה

א ומליל יי עם משה למימר : ב מליל עם בני ישראל למימר אתתא ארי תעדי ותליד דכר ותהי מסאבא שבעא יומין כיומי רחוק סאובתה

אבן עזרא

(ב) אשה כי תזריע . אחר שהשלים תורת הטהור והטמא במאכלין הזכיר טמא אדם והחל מן האשה היולדת כי הלידה היא תחלה ורבים אמרו שהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר על כן וילדה זכר ועל כן דעת חכמי יון שהזרע לאשה וזרע הזכר מקפיא וכל הבן מדם האשה והנה פי' תזריע תתן זרע כי היא כמו הארץ . וי"ו וטמאה כפ"א רפה בלשון ישמעאל . וסבת טומאתה שבעת ימים עד שובה אל המרובע וכן ימצא בימי החולי כי השנוי יראה עד סוף כל ז' : נדת . שם במשקל בזת והם שניהם מפעלי הכפל : דותה . טעמו כמו חולי

כמו

תולדות אהרן דבר . יבמות עד כריתות ז : אשה . ברכות ס שבת קלא שבועות יח כריתות ז נדה כד (פסחים כ:) : וילדה זכר . ב"ב קכו נדה כו לא מ : כימי נדת . שם לה לו :

בעל הטורים אשה כי תזריע .. סמך והתקדשתם לאשה כי תזריע שצריך לקדש עצמו בשעת תשמיש . כתיב לעיל אל תשקצו את נפשותיכם ודרשינן מינה שלא ישהה נקביו רמז לבא מבית הכסא אל ישמש מטתו מיד . להבדיל בין הטמא ובין הטהור וסמיך אשה כי תזריע שצריך להמתין ג' חדשים להבחין בין זרע לזרעו ולפרוש ממנה סמוך לוסתה : תזריע וילדה . בגימטרי' צורת אדם : זכר בגימטרי' ברכה . וטמאה שבעת ימים . וכן ז' ימי אבילות כל עומת שבא כן ילך :

רמבן

יב (ב) כתב רש"י כי תזריע וילדה לרבות ילדתו מחוי שנמחה ונעשה כעין זרע אמו טמאה לידה . ופירוש הענין שנוצר הולד כצורת אדם ואחר כך נמוח שכל מי שאין בו צורת אדם אינו ולד אבל בשעת הלידה אפילו מחוי מטמא אם אינן מכירין צורתו כגון שפיר מרוקם טמאה ודאי ואם לאו בספק וזהו רבוי של מקרא זה כדברי רבותינו וכמשמעותו אמרו אשה כי תזריע אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואין כוונתם שיעשה הולד מזרע האשה כי האשה אע"פ שיש לה בילים כביצי זכר או שלא יעשה בהן זרע כלל או שזרע ההוא נקפא ולא עושה דבר בעובר אבל אמרם מזרעת על דם הרחם שיתאסף בשעת גמר ביאה באם ומתאחז בזרע הזכר כי לדעתם הולד נוצר מדם הנקבה ומלובן האיש ולשניהם יקראו זרע וכך אמרו ג' שותפין יש בו באדם איש מזריע בו לובן שממנו גידים ועצמות ולובן שבעין אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעין . וגם דעת הרופאים ביצירה כך היא . וע"ד פילוסופי היונים כל גוף העובר מדם האשה אין בו לאיש אלא הכח הידוע בלשונם היולי שהוא נותן צורה בחומר כי אין בין ביצת תרנגולת הבאה מן הזכר לנולדת מן המתפלשת בעפר שום הפרש וזו תגדל אפרוח וזו לא תזרע ולא תצמיח בהמנע ממנה החום היסודי שהוא לה היולי וא"כ יהיה מלת תזריע כמו זרועיה תצמיח וכן אמר אונקלוס ארי תעדי :

ספורנו

יב (ב) אשה כי תזריע וילדה זכר . כבר אמרו (נדה סוף פ' המפלת) אשה מזרעת תחלה יולדת זכר וזה כי אמנם זרע האשה והוא הלחות הנפלט ממנה לפעמים בעת החבור לא יכנס ביצירת הזכר כלל אבל דמה תפעל ויקפיא בזרע האיש וכאשר יכנס מזרעה הלחותי בדמה הנקפא יהיה בו ללחות מותריי ויהיה הולד נקבה : כימי נדת דותה . כי בז' ימים הראשונים יגבר הנדות אשר לא התעפש

עדיין

דופה

תִּטְמָא׃ ג וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל
בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ ד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם (ב׳ חסר את)
וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה
בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־ (ל׳ קמץ)
הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת (י״ו חסר)
יְמֵי טָהֳרָהּ׃ ה וְאִם נְקֵבָה תֵלֵד (ב׳ מפיק ה״א ובענין)
וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים
יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי
טָהֳרָה׃ ו וּבִמְלֹאת ׀ יְמֵי טָהֳרָהּ (ל׳ חסר וחד מ״ל)
לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־ (י״ג)
שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר
לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד
אֶל־הַכֹּהֵן׃ ז וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי (פ)

תְּהֵי מְסָאֲבָא׃ ג וּבְיוֹמָא תְּמִינָאָה יִתְגְּזַר בְּשַׂרָא דְעוּרְלְתֵיהּ׃ ד וּתְלָתִין וּתְלָתָא יוֹמִין תְּתֵיב בְּדַם דְּכוּ בְּכָל קוּדְשָׁא לָא תִקְרַב וּלְמַקְדְּשָׁא לָא תֵיעוֹל עַד דְּמִשְׁלַם יוֹמֵי דְכוּתַהּ׃ ה וְאִם נוּקְבְתָא תְלִיד וּתְהֵי מְסָאֲבָא אַרְבְּעָה עֲסַר כְּרִיחוּקַהּ וְשִׁתִּין וְשִׁתָּא יוֹמִין תְּתֵיב עַל דַּם דְּכוּ׃ ו וּבְמִשְׁלַם יוֹמֵי דְכוּתַהּ לִבְרָא אוֹ לִבְרַתָּא תַּיְתֵי אִימַּר בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא וּבַר יוֹנָה אוֹ שַׁפְנִינָא לְחַטָּאתָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְוָת כַּהֲנָא׃ ז וִיקָרְבִינֵּיהּ קֳדָם יְיָ וִיכַפַּר

אבן עזרא

כמו מדוה מצריה כי הדם היוצא הוא חולי בבשר האשה: (ג) וביום השמיני. אמרו חז"ל ביום ולא בלילה והנה הנולד חצי שעה קודם שקיעת החמה יהיה נמול לשבעה ימים וחצי יום כי יום התורה אינו מעת לעת: ימול. מבנין נפעל כמו לא יכון ויהיה מגזרת מולים היו ויתכן להיותו חסר נו"ן מגזרת ונמלתם כמו איש כי ידור נדר ויחסר המל כמו אביו או בית דין: ערלתו. ידועה כי היא בערוה ואין כן ערלת לב ושפה ואזן כי כלם סמוכים: ה"א טהרה נח נעלם והיה ראוי להראות כה"א ויקרא לה נכח. וטעם דמי טהרה. שהוא דם טוהר כנגד דם נדה ואיננו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הזכר אשר תשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה: (ד) בכל קדש לא תגע. כמו המעשר והתרומה ובשר שלמים: ואל המקדש. אל חצר אהל מועד או אל העזרה בבית המקדש: (ו) כדמי טהרה. או על דמי טהרה אחד הוא: בן שנתו. לולא הקבלה מי היה מפרש לנו בן שנתו אם הוא בן שנה תמימה לא יותר או פחות או קוספת וי"א שטעם הכבש לעולה שמא עלתה שום מחשבה על רוחה בשעת לידתה מרוב הצער חטאת שמא דברה בפיה: (ז) והקריבו. זה וזה הכבש והתור

רש"י

דבר הזב מגופה. לשון אחר לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואבריה כבדין עליה: (ד) תשב. אין תשב אלא לשון עכבה כמו (דברים א) ותשבו בקדש. (בראשית יג) וישב באלוני ממרא: בדמי טהרה. אף על פי שרואה טהורה היא: בדמי טהרה. לא מפיק ה"א והוא שם דבר כמו טוהר: ימי טהרה. מפיק ה"א ימי טוהר שלה: לא תגע. אזהרה לאוכל וכו׳ כמו ששנויה ביבמות (דף עה): בכל קדש. (מכות יד יבמות שם) לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיע׳ החמה של יום ארבעים שלמחר תביא את כפרת טהרתה: (ז) והקריבו. (זבחים יג סנהד׳ פג) ללמדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא אחד מהם ואי

ימול בשר ערלתו ב׳ חסר את בלי׳ וסי׳ בהמלו בשר ערלתו. וביום השמיני ימול בשר ערלתו: סי׳ טהר׳ דסמיך לדמי רפי דסמיך לימי מפיק ה״א וסי׳ דמים מכוסים. ימים מגולים: תבא י״ץ חסר וסי׳ בסרם אל תבא. את אימתי. ואל המקדש. גם בי התאנף. אשימה עלי מלך. בקמת רעך. בכרם רעך. כי תשה ברעך. וכתבת עליהן. תבא גא תמר אחתי קדמאה. חדר בחדר דמלכים. קדוש ישראל לה׳. אל השטן מאין תבא. אי מזה תבא ויען השטן. כי לפני לחמי. ברכת אבר. תבא כל רעתם וכל משלי דכוו׳ במיד מ״ל: ובמלאת ב׳ חד חסר וחד מ״ל. וסי׳ ימי טהרה לבן. ובמלאות הימים האלה. בתראה מ״ל: תביא י״ג וסי׳ נמסר בסדר משפטים:

תולדות אהרן וביום השמיני. שבת קלב קלג קלז פסחים ד יומא כח לד מגילה כ יבמות ס ב"ב קכז סנהדרין נט נדה כד (מגילה ענ מדרש לא יבמות ע קדושין סא): ערלתו. שבת קלה: יום. כריתות י: תשב. ב"ב קכז נדה לו לח מ: בכל קדש. יבמות עה מכות יד שבועות ז זבחים לב לג לד (פסחים לו): ואל המקדש. שבועות יז: עד מלאת. יבמות עד עה נזיר סד: ואם נקבה. בכורות מז כריתות ז נדה ל: וטמאה שבועים. זבחים לו לח נדה לו לח: וששים יום. כריתות י: וששת ימים. שם: ובמלאת. נזיר סד: לבן. נדה מ: לבת. כריתות ח: כבש. שם מו בכורות כו ערכין יח: ובן יונה. כריתות כח:

בעה"ט וביום השמיני. פסוק זה יש בו תיבות ואותיות כמו בפסוק ויכולו לומר שמילה דוחה שבת: וביום השמיני ימול בשר. בגי׳ שכל היום יהיה כשר למול: ושלשים. בגי׳ כלה שמורים ולא מפוזרים: ובן יונה או תור. בכל מקום מקדים תורים לבני יונה חוץ מכאן לפי שאינו מביא אלא אחד ואם ימצא יונה לא יקח תור לפי שבן זוגו מתאבל עליו ואינו מזדווג לאחר:

ספורנו

עדיין ולא הפסיד צורת קומתו: (ג) וביום השמיני ימול. כי אז נתבטל דם הנדות הטמא אשר ממנו ניזון הולד במעי אמו ויהיה הולד להכנס בברית קדש: (ד) בדמי טהרה. כי עם היותו דם נדות אינו מהוסת של עכשיו אבל הוא מן הוסתות שקדמו בימי ההריון שכבר נתעפשה ונפסדה צורת דם אותם הוסתות וטמאתם: (ה) שבועים. כי המותרות

רמב"ן

דותה. לשון דבר הזב מגופה לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה דם שלא תחלה וראשה ואבריה כבדין עליה לשון רש"י. ולא ידעתי מאיזה מוצא יהיה דותה לשון דבר הזב בלשון הקדש. אבל יתכן שיהיה לשון מדוה ממה שאמרו וראשה ואבריה כבדין עליה וכן דעת ר"א שאומר כי דותה שם וטעמא חולי כי הדם היוצא חולי באשה ובאמת שהוא נקוי המותרות ומפני שראשה ואבריה כבדין עליה אולי יקרא חולי. והנכון לשון מדוה שהוא כמו נגע וצער כמו עלי לבי דוי היה דוה לבנו כמו נגע לבנו. והנה הזיבה נגע באשה אע"פ שהיא בתולדתה וכן על ערש דוי:

(ד) תשב. אין לשון ישיבה אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש וישב באלוני ממרא לשון רש"י. ואם כן יאמר ושלשים יום ושלשת ימים תמתין עוד עד שלא תגע בכל קדש ולא תבא למקדש אף על פי שהם ימי טוהר אצל הבעל וזה טעם בדמי טהרה. ואמר בלשון הזה להודיע כי אפילו לא תראה בימים האלה תמתין בהן מפני הלידה. ויתכן כי לשון תשב בכאן כמו ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש כי האשה השוכבת עם בעלה תקרא יושבת לו ולפי שאמר בשבעה וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה תטמא שתטמא לבעל ולקדשים כל שבעה אמר כי אחרי השבעה תשב לבעלה שלשים ושלשה ימים בדמי טוהר אבל לא תגע בקדש ולא תבא אל המקדש אף על פי שלא תראה ותשב עם בעלה אף על פי שתראה. והנכון בעיני כי האשה בימי ראייתה תקרא נדה בעבור שיגדוה וירחקוה כל בני אדם והאנשים והנשים ירחקו ממנה ויושבת בדד לא תספר עם בני אדם כי גם דבורה טמא אצלם והעפר אשר תדרוך טמא להם כעפר רקב עצמות המת והזכירו גם זה רבותינו ואף מבט שלה מוליד היזק וכבר הזכרתי זה בסדר ויצא יעקב והיה משפט הנדות לשבת באהל מיוחד והוא מאמר רחל לאביה כי לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי כי מנהגן שלא תלך ולא תדרוך כף רגלה על הארץ. ולכך החמירה התורה במושב הנדה והמשכב יותר מן המגע וכן אמר הכתוב במצורע בדד ישב מחוץ למחנה מושבו ולא אמר כאשר אמר בשאר הטמאים ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה כי הזכיר בו ישיבה שלא ילך כלל כי ריחו והבלו מזיקים ולכך אמר הכתוב בכאן כי גם שלשים ושלשת ימים תשב בדמי טהרה על מושבה אשר ישבה בימי נדות הלידה. והזהיר כלאו שלא תגע בקדש ולא תבוא אל המקדש. ומדרשו תשב להביא המקשה בימי אחד עשר שתהא טהורה מן הזיבה יכול תהא טהורה מן הנדה תלמוד לומר תטמא:

וטעם דמי טהרה על דעת רש"י לומר שאע"פ שרואה טהורה מן התורה וכך אמר ר"א כי הטעם שהוא דם טוהר כנגד דם הנדה ואינו מטמא. והשם גזר על הזכר כמספר הימים שתשלם צורתו בבטן והנקבה כפלים וזה דבר ברור ומנוסה. ולפי דעתי כי טעם טהרה נקיון כלשון זהב טהור צרוף ומזוקק וכן וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזקק אותם. והענין כי צוה ביולדת זכר שתטמא שבעה כנדתה כי המנהג שתהיה שופעת דם מן המקור וצוה שתוחיל עוד שלשים ושלשת ימים תשב בביתה לנקות גופה כי בכל אלה תוציא תמצית הדמים והלחות העכורות המעופשות הבאות מתמצית הדם ואז תנקה מלידה ומבטן ומהריון ותבא בית ה׳. ורבותינו קבלו שהיא טהורה לבעלה בימים האלו מפני שאמר בשבעה שהם כימי נדת דותה ובאלה אמר שתטמא לקודש ולמקדש לא לחולין ולא לבעל וכמו שאמרו בעלה חולין הוא. וטעם הכפל בנקבה או כדברי ר"א על דעת ר׳ ישמעאל שאמר שהזכר נגמר לארבעים ואחד יום והנקבה לשמונים ואחד אבל לדעת חכמים שאמרו אחד זכר ואחד נקבה לארבעים ואחד הטעם בעבור כי טבע הנקבה קר ולח והלבנה ברחם האם רבה מאד וקרה ועל כן ילדה נקבה ועל כן צריכה נקיון גדול מפני רבוי הלחות והדם המעופש שבהן ומפני קרירות כידוע כי החליים הקרין צריכין בנקיון אריכות זמן יותר מן החמים:

(ז) והקריבו לפני ה׳ וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה. יאמר שתקריב כופר נפשה לפני ה׳ שתטהר ממקור דמיה כי האשה בלידתה תהיה לה מעין נרפש מקור משחת. ואחרי עמדה בימי הנקיון או בימי יצירת הולד לזכר או לנקבה תביא כופר נפשה שיעמד מקורה ושתטהר כי השם יתברך רופא

רשי

ואי זה הוא שעכבה טהרתה ... וכפר עליה הכהן וטהרה מי שהוא בא לכפר בו הטהרה תלויה: וטהרה. מכלל שעד כאן קרויה טמאה: (ח) אחד לעולה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכתוב אלא למקראה אבל להקרבה חטאת קודם לעולה כך שנינו בזבחים בפרק כל התדיר (זבחים כט): (ב) שאת או ספחת וגו'. (נגעים פ"א) שמות נגעים הם ולבנות זו מזו: בהרת. חברבורות טייא"ר בלעז וכן (איוב לז) בהיר הוא בשחקים: אל אהרן וגו'. גזרת הכתוב הוא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא ע"פ כהן (ת"כ): (ג) הפך לבן. מתחלה שחור ונהפך ללבן בתוך הנגע ומעוט שער שנים (ת"כ): עמוק מעור בשרו. (ת"כ) כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל: וטמא אותו. יאמר לו טמא אתה שהשער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב: (ד) ועמוק אין מראה. לא ידעתי פירושו: והסגיר. יסגירנו בבית א' ולא יראה עד סוף השבוע ויוכיחו סימנים

אבן עזרא

והתור או בן יונה והכתוב אחז דרך קצרה וכן לא הזכיר מליקת חטאת העוף כי הכהן איננו אוכל חטאת עוף: וכפר עליה. כאשר פירשתי: וטהרה ממקור דמיה. זה אות כי לא תטהר בתולדתה עד הימים הספורים: (ח) תמצא ידה. כטעם ואין ידו משגת: וכפר עליה הכהן וטהרה. זה יורה אם לא יכפר עליה הכהן לא תטהר וזה תלוי בארץ: (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. וטעם אהרן. כי על פיו יהיו כל נגעי אדם מי שיטהר ומי שיטמא: (ב) אדם. ולא אמר איש איש מבית ישראל להכניס הגרים וכן אדם כי יקריב מכם כי תורה אחת לאזרח ולגר בקרבנו' גם כן והכנים הגר שלא יטמא אחר כי הצרעת היא מהחליים הנדבקים מהחולה אל השלם: והובא. ברצונו ושלא ברצונו כי הרואה בו אחד מסימנים אלו יכריחנו שיבא: או אל אחד מבניו הכהנים. טעם אהרן הוא הכהן המשיח תחתיו וטעם אחד מבניו הכהנים ההדיוטים שימצאו חוץ למקדש כבהני ענתות. וטעם הכהנים שלא יהיו מהפסולים. ומלת שאת כמו שרפה וכן והמשאת החלה ושאם דוד ויתכן שנקרא כן בעבור שהאש תולדתה להנשא למעלה: ספחת. מגזרת ספחני נא ונספחו על בית יעקב אולי שיתחבר אל מקום א': (ד) בהר'. מגזרת בהיר הוא בשחקים והוא נודע שיעשה כדמות אות וסימן: הפך לבן. טעמו נהפך ללבן: עמוק. יותר יש בעמקו מעומק העור ואיננו כמו שפל: וטמא אותו. בדבור שיאמר שהוא טמא: והסגיר

יהוה וכפר עליה וטהרה ממקר דמיה זאת תורת הילדת לזכר או לנקבה׃ ח ואם לא תמצא ידה די שה ולקחה שתי תרים או שני בני יונה אחד לעלה ואחד לחטאת וכפר עליה הכהן וטהרה׃ פ

יג א וידבר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר׃ ב אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים׃ ג וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך ׀ לבן ומראה הנגע עמק מעור בשרו נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו׃ ד ואם בהרת לבנה הוא בעור בשרו ועמק אין מראה מן העור ושערה לא הפך לבן והסגיר

ג׳ ב׳ חסר וחד מ״ל · ג׳ · ג׳ בקריי · ג׳ · ג׳ · י״א דסמיכי · י׳ ר״פ · ג׳ כוי מ״ל · כ״ס · ז׳ כולם מ׳ כמ״ב · ד׳ ובהרת ס״פ · כולם חסר · ג׳ רפי וחד מפיק

עלה ותדכי מסואבת דמהא דא אוריתא דילדתא לדכר או לנוקבא׃ ח ואם לא תשכח ידה כמסת אימרא ותיסב תרין שפנינין או תרין בני יונה חד לעלתא וחד לחטאתא ויכפר עלה כהנא ותדכי׃ א ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר׃ ב אינש ארי יהי במשך בשריה עמקא או עדיא או בהרא ויהי במשך בשריה למכתש סגירו ויתיתי לות אהרן כהנא או לות חד מבנוהי כהניא׃ ג ויחזי כהנא ית מכתשא במשך בשרא ושערא במכתשא אתהפיך למחור ומחזי מכתשא עמיק ממשך בשריה מכתש סגירותא הוא ויחזיניה כהנא ויסאיב יתיה׃ ד ואם בהרא חורא היא במשך בשריה ועמיק לית מחזאה מן משכא ושערא לא אתהפיך למחור ויסגר

בעה"ט ממקר. חסר. אותיות מרקב וסמיך ליה וטהרה רמז כתמים שבאים מרקב עפורים: וטהרה ממקור דמיה. בגי' ה' מיני דמים טמאים בה: ממקור ב' ממקר דמיה. ה' ממקר ישראל דורש מכאן שברכות אתנים בעשרה מבוס דכתיב וטהרה ממקר דמיה איזו דמים טהורים הוי אומר דם בתולים אלמא דאיירי בתתן: דמיה ג'. ממקור דמיה. והיא גלתה את מקור דמיה. וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה על הרוגיה דאיתקש גילוי עריות לשפיכות דמים דכתיב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה:

תולדות אהרן וטהרה. נדה יט לה: זאת תורת. נדרים לה כריתות ט נדה מ: שתי תורים. כריתות כח (יומא מא): וכפר עליה הכהן. יבמות עד סנהדרין פג זבחים יט (שבת ג): אדם כי יהיה. הוריות י ערכין ג נדה מד: והובא אל אהרן. סנהדרין לד נדה ג: ואם בהרת. שבועות ז:

ממקר ב' חד חסר וחד מ"ל וסי' וטהרה ממקר דמיה. ה' ממקור ישראל: דמיה ג' ומ"ל וסי' וטהרה ממקר דמיה. והיא גלתה את מקור דמיה. וגלתה הארץ את דמיה: די ד' בקריי' וסי' ואם לא תמצא ידה. די השיב לו. ואם לא תשיג ידו. די מחסורו אשר יחסר. אין די בער. ב' בו. וא' ודי חלב עזים ללחמך: אדם י' ראשי פסוקים וסי' כי יהיה בעור בשרו. להבל דמה. ביקר ולא יבין. אדם ילוד אשה. תועה מדרך השכל. אדם ערום. אדם בליעל. אדם עשוק בדם. אדם חסר לב. אדם שת אנוש: ומראה ז' קמצין וסי' נמסר בסדר משפטים: צרעת הוא וסימן עמק מעור בשרו קדמא. וראה הכהן את הבשר החי. צרעת הראש או. והיה הנגע ירקרק. ו' וראהו הכהן ה' וסימן נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו וראהו הכהן ביום השביעי והנה הנגע עמד. והנה נהפך הנגע ללבן. ביום השביעי אם פשה תפשה. והנה פשה הנתק בעור לא יבקר:

רמבן

רופא לבשר ומפליא לעשות. ורבותינו אמרו בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק עוד לבעלי. ועיקר הכונה בזה כי בעבור שהיא נשבעת מתוך הצער ואין השבועה ראויה להתקיים מפני היותה משועבדת לבעלה רצתה התורה לכפר לה מעלות רוחה ומחשבות השם יתברך עמוקות ורחמיו מרובים שהוא רוצה להצדיק בריותיו:

יג (א) **אל** משה ואל אהרן. בעבור כי על פי הכהן יהיה כל ריב וכל נגע היה הדבור גם אל אהרן או למשה שיאמר לאהרן על דעת רבותינו. ולא אמר כאן דבר אל בני ישראל כי הכהנים בראותם הטמאים יכריחום להסגר ולהטהר ואמר בפרשת הטהרה אל משה לאמר זאת תהיה תורת המצורע כי אין צריך להזהיר ישראל בטהרה וגם לא לכהן להקריב הקרבנות כי ברצון יעשו כן. ובפרשת הזב אמר דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם בעבור שהוא דבר סתום ואין מכיר בו יזהירם שיודיע כל אחד אליו לכהן:

(ב) **שאת** או ספחת או בהרת. שמות נגעים הם ולבנים זה מזה לשון רש"י. ואמר ר"א כי שאת לשון שרפה מן והמשאת החלה ושאם דוד. ויתכן שנקרא כן בעבור שהאש בתולדתה להנשא למעלה. וספחת מגזרת ספחני נא ונספחו על בית יעקב. אולי שיתחבר אל מקום אחד. בהרת מגזרת בהיר הוא בשחקים שיעשה כדמות אות וסימן וא"כ תהיה שאת שם הנגע הנעשה מן המרה הירוקה הנשרפת. והבהרת מן הליחה הלבנה שהספחת הנאספת משתיהן. ורבותינו אמרו אין שאת אלא לשון גבוהה וכן הוא אומר על ההרים הרמים ועל הגבעות הנשאות. ואין ספחת אלא טפלה. וכן הוא אומר ספחני נא:

(ג) **עמוק** מעור בשרו. כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל לשון רש"י ומפני זה בשהגיע הרב אל הכתוב השני שאמר ואם בהרת לבנה

ספורנו

המותרות ירבו בלידת הנקבה: (ז) וכפר עליה. כי כל ימי זוב טומאתה תהיינה כל מחשבותיה פונות אל עסקי כלי הזרע ופעולתם ולא תהיה ראויה למקדש וקדשיו עד שתביא כפרתה ותפנה אל הקדש: יג (ב) אדם כי יהיה בעור בשרו. וזה יהיה ברוב אם לא יטהר הזרע מדם הנדות: שאת או ספחת או בהרת. כלם מיני צרעת ומראיהן לבן כמו שבא בקבלה. ואין בהן ממיני הצרעת שספרו הרופאים זולתי המורפיאה והאלבאהרס והנתק אמנם שאר מיני הצרעת החזקים שהם סרטן לכל הגוף בכלל והם נוטים אל האודם והשחרות לא תטמאם התורה כלל כי אלה הד' מראות לבדנה שספרו ז"ל שהן שאת ותולדתה בהרת ותולדתה באות בתוכחות על עון כאמרם ז"ל (ברכות פ"ק) כל שיש בו אחד מד' מראות הללו אינן אלא מזבח כפרה אבל שאר מיני הצרעת שספרו הרופאים לא יהיו בעמנו כלל ע"ג מזבח כפרה אם לא יהיה עמנו בתכלית הקלקול ח"ו כשאר מדוי מצרים הרעים או מצד חטא בהנהגת המאכל והמשתה וזולתם ולא תהיה בהם טומאה כלל: והובא. כי כל מי שילך אל מקום להתפעל לא יקרא בא או אבל יקרא מובא כענין תובל למלך. רעותיה מובאות לך: והגיעו אדוניו. והביא האיש את אשתו. והסף ונגשו אל המשפט. ונקרב בעל הבית. עד האלהים יבא דבר שניהם: (ד) ועמק אין מראה מן השער. כמראה חמה

הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃ ה וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ שני ו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ ז וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃ ח וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃ פ

ה׳ · כו׳ מ״ל במיה · פ · כל ליסנא בספרי כ״כ · ס׳ בספרי · ל׳ וחסר · כ׳ קמץ

כַּהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא שַׁבְעָא יוֹמִין׃ ה וְיֶחֱזֵינֵיהּ כַּהֲנָא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא מַכְתָּשָׁא קָם כִּדְהֲוָה לָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בְּמַשְׁכָּא וְיַסְגְּרִינֵיהּ כַּהֲנָא שַׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃ ו וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא יָתֵיהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תִּנְיָנוּת וְהָא עֲמְיָא מַכְתָּשָׁא וְלָא אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בְּמַשְׁכָּא וִידַכֵּינֵיהּ כַּהֲנָא עֲדִיתָא הִיא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִדְכֵּי׃ ז וְאִם אוֹסָפָא תוֹסֵיף עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא בָּתַר דְּתִתַּחֲזֵי לְכַהֲנָא לְדַכוּתֵיהּ וְיִתַּחֲזֵי תִּנְיָנוּת לְכַהֲנָא׃ ח וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא אוֹסִיפַת עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא וִיסָאֲבִינֵיהּ כַּהֲנָא סְגִירוּתָא הִיא׃

אבן עזרא

והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים. האדם יהיה נסגר והוא ייחל עד שבעת ימים כי רובי החליים ישתנו ביום השביעי: (ה) עמד. בעיניו הטעם במראהו כי המראה הוא בעין וכל המפרשים אמרו שטעמו בעצמו והטעם כאשר היה: פשה. כענין נפוש: (ו) שנית. פעם שנית: כהה הנגע. רבי החכמים אמרו כמו חשך ועדות׳ ותכהין עיניו מראות ואמרו כי כהות לבנות פירושו כמו לבנה אדמדמת שיהיו בו שניהם ולפי דעתי שאלת כהה הפך פשה ומגזרת ותכהין עיניו והקרוב אליו ולא כהה גם וטעם לא פשה הנגע במקום אחר והנה הם שני סימנים שכהה המקום הנגוע ולא פשה בשלם: (ז) וטהרו. יאמר שהוא טהור כי מספחת היתה ואם פשתה אחר כן

תולדות אהרן כסס. כתובות עט: וטהרו הכהן. מגילה ח:

רשי

סימנים עליו: (ה) בעיניו. במראהו ובשיעורו הראשון: והסגירו שנית. הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט: (ו) כהה. הוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו או פשה טמא: מספחת. שם נגע טהור: וכבס בגדיו וטהר. הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך טבילה: (ח) וטמאו הכהן. ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרים ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה: צרעת היא. המספחת הזאת: צרעת. לשון נקבה: נגע. לשון זכר: ומסים

בעל הטורים

וסגר הנגע. לשון וסגה נופל על דבר שלא נודע קודם לכן כמו בכאן שהיה סגור עד עתה וכן וכנס שוא נאם:

והסגירו ד׳ וסי׳ והסגירו הכהן שבעת ימים. והנה אין בה שער. והנה אין בבהרת שער. וכבסו את אשר בו: וטהרו ד׳ וסי׳ מספחת. צרבת. צמח בו: ונראה ה׳ וסי׳ ונראת שנית אל הכהן. ונראה אל הכהן דוהיה במקום השחין. והביאותיו ונראה את פני ה׳. אני חשפתי שוליך. גלה חציר ונראה דשא:

ספורנו

חמה העמוקה מן הצל מכל מקום בהיות גם השער באיזו מדרגה מן הלבן לא יהיה כל לבן עמוק אצלו זולתי בהיותו עובר גבול הלובן של עור עד שיהיה יחס לובן השער אליו כיחס הצל אל החמה: נגע צרעת הוא. הנה אמר לפעמים נגע צרעת הוא ופעמים צרעת היא ופעמים צרעת נושנת היא ופעמים נגע הוא כי אמנם יש לצרעת כמו לשאר החלאים עתות התחלה ותוספת ותכלית ואם ירפא החולי תהיה לו ירידה גם כן ויקרא להתחלה נגע בלבד ולתוספת נגע צרעת ולתכלית צרעת וכאשר תתישן תקרא צרעת נושנת וכאשר תהיה בירידה יאמר נרפא הנגע נרפא הנתק. ובהיות זה המין מן החולי לעונש כאמרם ז״ל אינו אלא מזבח כפרה נתן זמני ההסגר לשרר אל התשובה כאמרו ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון: (ה) וראהו הכהן. גזרת הכתוב שלא תהיה טומאת נגעים וטהרתן אלא ע״פ כהן כי שפתי כהן ישמרו דעת למנוגע ויורו למשפט במעשיו ויתפלל על עצמו ויתפלל גם הכהן עליו ובלעדי

רמבן

לבנה היא ועמוק אין מראה מן העור כתב הרב לא ידעתי פירושו פירוש הוקשה אצלו כיון שהיא בהרת לבנה אי אפשר לו שלא יהיה מראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל. והנה אנחנו יכולין לתקן הקושיא הזו שלא יאמרו הכתובים במראה נגע שיהיה עמוק מן העור אלא כשיהפך בהן שער לבן אבל כשאמר ושערה לא הפך לבן יאמר ועמוק אין מראה מן העור שכן מראה החמה אם יהיה במקום ההוא דבר שחור מפוזר בו לא יהיה המראה להם להסתכל בו עמוק והנה השער בתולדתו שחור ומבטל עומק הנגע וכשיהפוך לבן או צהוב יהיה הלובן כלו מזהיר ויראה כעמוק לכל מביט בו מרחוק. עם כל זה מה שאמר הרב כל מראה לבן עמוק הוא אינו נכון בעיני שהרי אמרו אין שאת אלא לשון גבוהה והשאת לבנה היא כדכתיב שאת לבנה ואמרו שאת כצמר לבן שניה לה כקרום ביצה והנה היא לבנה הרבה וראוי שתהיה עמוקה ולמה יקראוה גבוהה. והכתוב גם כן לא אמר במראה השאת עמוק מן העור. ובתורת כהנים אמרו מה לשון שאת מוגבהת כמראה הצל שהן גבוהין ממראה החמה ואם כל מראה לובן עמוק הנה הדבר בהפך. ואולי נאמר שלשון שאת מוגבהת היא כנגד הבהרת שאם תקיף את שתיהן תהיה הבהרת כמראה החמה והשאת בצדה כמראה הצל שהן כנגד העור שתיהן עמוקות אבל הכתוב לא אמר במראה השאת עמוק מן העור. אבל כך נראה לי הענין הזה שיש לובן נותן זוהר ולטישות בעינים כמראה החמה והעין איננו מקבל גוון הלובן ההוא ולכן יראה אצלו כעומק כמראה החמה שהיא עמוקה מן הצל בעבור שהעין מקבל גוון השחרות ונקבע בו וגוון הלובן מפזר כח הראות ויתרחק לו ולכן יראה כעמוק והנה לובן הבהרת שהוא בהיר ועז כשלג הראות נחלש ממנו כאשר יחלש במקום החמה ובלבד שלא יהיה בו שער שחור כי אז יתפשט כח הראות בשחרות וממנו יתפשט בכל מקום הנגע ולא יברח ממנו והשאת היא לבנה אבל אין הלובן מזהיר ולא יחליש הראות ויתפשט ויתקרב אליו ויראה כקרובה אצלו ומוגבהת כענין הראות בכוכבים שהן נראים כמו גבוהין ברקיע והזכיר הכתוב בשחין שני מראות שאת לבנה או בהרת בתוכה כאדמימות ואמר בה מראה שפל לא עמוק כי הבהרת ההיא אף על פי שהיא לבנה עזה האדמדמות שבתוכה תגרע ממנו העומק ויחזור לשפלות מעט. ועל דרך הפשט לא יחזור והנה מראה שפל מן העור רק לבהרת אבל בשאת לבנה לא יאמר כן. ואמר בשחין ואם אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור והיא כהה כי בעבור שיש בה מראה האדמדמות ושחרות השער אבד ממנה גם השפלות והיא כהה והזכיר במכוה לבנה אדמדמת או לבנה ואמר מראה עמוק על הלבנה וחזר ואמר והנה אין בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור כי הוזכר ענין השפלות ללבנה אדמדמת ללמד כי העומק והשפלות שניהם סימן טומאה ואין בהם טהרה רק כשאין בהן שפלות כלל והיא כהה. והתורה רצתה בטהרת ישראל ובנקיות גופם והרחקת החולי הזה בתחלתו כי המראות האלו אינן עדיין צרעת גמורה אבל תבאנה לידי כך. ויאמרו הרופאים בספריהם הבהרות נראה מהן מהצרעת ולכך יאמר הכתוב בהן בתחלתן נגע צרעת היא כלומר מכה של צרעת איננה צרעת גמורה ובהיות סימני הטומאה גמורין לאחר ההסגר שיאמר צרעת היא יתכן שהיא צרעת גמורה ופעם יאמר בטומאה וטמאו הכהן נגע צרעת היא והכונה לומר שיטמא בו מעכשיו כי הוא נגע צרעת שיבא ודאי לידי צרעת וראויין להבדל מעתה מן העם וכן וטמא הכהן אותו נגע הוא ואמר שהוא נגע גדול שלא יתרפא אבל יגדל כל היום ויפשה כאשר פשה עתה. ומה שאמר רש״י בשער לבן שהוא סימן טומאה וגזרת הכתוב הוא דלא פשריה דמלתא וגזירת עילאה היא די מטא על גברא ההוא כי הנגע שלא יהפוך השער ללובן איננו אלא כיעור בעור לא ליחה שתחליא כלל:

(ה) והנה הנגע עמד בעיניו. במראהו ובשיעורו הראשון לשון רש״י. וכמוהו ועיניו כעין הבדולח וכן כעין הקרח הנורא אבל בתורת כהנים שנינו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו מנין תלמוד לומר ואם בעיניו עמד הנגע אם כן פירוש ואם בעיני הכהן הנזכר עמד הנגע כלומר שעמד על עמדו לא שינה את מקומו ולא פשה לעיני מראה הכהן ולשון מורגל בדברי חכמים כך נראה בעיני וכן ועתה תיקר נא נפשי בעיניך בדעתך ובמחשבתך וירמוז הכתוב כי לפי מראות עיניו ישפוט בפשיון אינו צריך למדוד את הנגע:

(ו) והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע. כתב רש״י כהה שהוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו ולא פשה טמא הוא והוא באמת משמעות הכתוב. אבל

רשי

(י) ומחית. שנימונ"ט בלעז שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומאה שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ואף על פי שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה: (יא) צרעת נושנת היא. מכה ישנה היא תחת המחיה ומכורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מלאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה: (יב) מראשו. של אדם ועד רגליו: לכל מראה עיני הכהן. פרט לכהן שחשך מאורו: (יד) וביום הראות בו בשר חי. אם נמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה (ת"כ) אלא הרי שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי אברים שאין מטמאין משום מחי' לפי שאין מראה הנגע כולו כאחד ששופעין הילך והילך וחזר ראש האבר ונתגלה שפועו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שמטמא: וביום. (מ"ק טו בכורות לו) מה ת"ל ללמוד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן נותנין לו שבעת ימי המשתה לו ולאיצטליתו ולכסותו ולביתו וכן ברגל נותנין לו כל ז' ימי הרגל: (טו) צרעת הוא. הבשר ההוא: בשר. לשון זכר: (יח) שחין. (חולין ח) לשון חמום שנתחמם הבשר בלקוי הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור: ונרפא. השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: (יט) או בהרת לבנה אדמדמת. שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואוד': מראה שפל. ואין מעשה שפל אלא

בעל הטורים

באדם ד'. נגע צרעת כי תהיה באדם. או באדם אשר יטמא לו. אף הוא כחתף תארוב ובוגדים באדם תוסיף. אשר שלט האדם באדם ובוגדים באדם תוסיף איירי באשה זה שמפתה האדם עד שישמע לה וזהו אשר שלט האדם באדם שהיא שולטת בו ואם ישמע לה סוף שילקה בצרעת או יטמא כמת. סמך נגעים ליולדת לומר שכל מי שאינו שומר נידות הולד מצורע והקב"ה אומר לולד אם תיטיב מעשיך ראה מה בראתי למעלה ממך בהמה וחיה למאכלך ואם הרעות מעשיך הרי נגעים בגדך: שער הפך לבן: פרוח תפרח ב' במסרה. ואידך פרוח תפרח ותגל לומר כשהרות תפרח הצרעת בכולו יגיל כי אז יטהר:

תורה

ט נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל־הכהן: י וראה הכהן והנה שאת־לבנה בעור והיא הפכה שער לבן ומחית בשר חי בשאת: יא צרעת נושנת הוא בעור בשרו וטמאו הכהן לא יסגרנו כי טמא הוא: יב ואם־פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל־עור הנגע מראשו ועד־רגליו לכל־מראה עיני הכהן: יג וראה הכהן והנה כסתה הצרעת את־כל־בשרו וטהר את־הנגע כלו הפך לבן טהור הוא: יד וביום הראות בו בשר חי יטמא: טו וראה הכהן את־הבשר החי וטמאו הבשר החי טמא הוא צרעת הוא: טז או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן ובא אל־הכהן: יז וראהו הכהן והנה נהפך הנגע ללבן וטהר הכהן את־הנגע טהור הוא: שלישי פ

יח ובשר כי־יהיה בו־בערו שחין ונרפא: יט והיה במקום השחין שאת לבנה או בהרת לבנה אדמדמת ונראה אל־הכהן: כ וראה הכהן והנה מראה שפל

מסורה

י"א פסוקין רישיהון נ' וסופיהון נ' ד' / י"א כ"כ בתורה ל' / ל"ו מסמס א"ב ל' ומ"ל / ס' חסר בליבנא / ב' חד מ"ל וחד מכר / ל'. ל' וחד וכל עור / ל' / ד' מ"ל בלש' / ד' / ב' ובענין וכל סוף בר אינש דכוי / ח' כל תזריע יהיה בו רפי / פ

תרגום אונקלוס

ט מכתש סגירו ארי תהי באינשא ויתיתי לות כהנא: י ויחזי כהנא והא עמקא חורא במשכא והיא הפכת שערא לחור ורושם בשרא חיא בעמיקתא: יא סגירות עתיקא היא במשך בשריה ויסאיביניה כהנא לא יסגריניה ארי מסאב הוא: יב ואם מסגא תסגי סגירותא במשכא ותחפי סגירותא ית כל משך מכתשא מרישיה ועד רגלוהי לכל חיזו עיני כהנא: יג ויחזי כהנא והא חפת סגירותא ית כל בשריה וידכי ית מכתשא כליה איתהפיך למחור דכי הוא: יד וביומא דיתחזי ביה בשרא חיא יהא מסאב: טו ויחזי כהנא ית בשרא חיא ויסאביניה בשרא חיא מסאב הוא סגירותא הוא: טז או ארי יתוב בשרא חיא ויתהפיך למחור וייתי לות כהנא: יז ויחזיניה כהנא והא אתהפיך מכתשא למחור וידכי כהנא ית מכתשא דכי הוא: יח ואינש ארי יהי ביה במשכיה שיחנא ואתסיא: יט ויהי באתר שיחנא עמקא חורא או בהרא חורא סמקא ויתחזי לכהנא: כ ויחזי כהנא והא מחזהא מכיך מן

אבן עזרא

כן הנו טמא: (ט) והובא. כאדם כחברו: (י) והיא הפכה. השער השחור ללבן: ומחית. פירוש בשר חי והנה הבשר שלא ירגיש איננו כן: (יא) נושנת. קדמונית. אלא יסגירנו. יוצאה לשנים פעולים והטעם שילוה שיסגר: (יג) וטהר את הנגע. כי כבר יצא הנגע כולו לחוץ והוא סר ממנו. וטעם וטהר את הנגע כדבור שאותו הנגע לא יטמא אחרים: (טז) או כי ישוב. שיתכן שישוב: (יט) לבנה אדמדמת. מעורבת משני העינים או קצת' כן. מלת צרעת. מאלה וכן ושלחתי את הצרעה ואין מלת ושלחתי טענה כי הנה ישלח דברו אני שולח את כל מגפותי ישלח בם חרון אפו: (כ) והנה מראה. לא יתכן בדקדוק מראה בקמץ גדול

מסורה

נגע צרעת י"א פסוקי' רישיהון נו"ן וסופיהון נו"ן וסי' נגע צרעת. נחנו נעבר. נביא מקרבך. נודו מתוך בבל. נהר פלגיו. נחית כצאן עמך. נגד אבותם עשה פלא. נפת תטפנה. נפתי משכבי. נר אלהים. נשקו קשת: באדם ד' חטפין וסי' נגע צרעת כי תהיה. או איש אשר יגע. ובוגדי' באדם תוסף. עת אשר שלט האדם באדם. וחד ובאדם מבין יודע. וכל לאדם דכו' חטפין במ"ה וסי' נמסר בסדר שמות. וכל חמש מגילות דכו' במ"ב וסי' כי לאדם שטוב לפניו נתן. עמל: בשאת חד מן י"א זגין חד מלרע וחד מלעיל נסבין ב' ברי' תיבותא וסי' נמסר בישעיה ריש סי' ח': יסגרנו ה' חסר בלישנ' וסי' לא יסגרנו כי טמא הוא. ולא יסגרו את הרצח היסגרני בעלי קעילה. ואם תסגרנו ביד אדני. היסגרו בעלי קעילה: הראות ד' מלאים בלישנ' וסימן וביום הראות בו. כי לא יוכלו להראות. וילך אליהו להראות אל. בהגלו' פשעכם להראו' חטאתיכם: וראהו הכהן ה' נמסר לעיל בהאי סידר': ובשר ח' וסי' זאת הפע' עצם. ואנשי קדש. ובשר כי יהיה בערו. וראיתי והנה עליהם גידים. והעורבים מביאים לו לחם ובשר. ב' בו. לחם חמודות לא אכלתי. עור ובשר תלבישני: ונראה ה' נמסר לעיל:

תולדות אהרן

מראשו ועד רגליו. זבחים כ ערכין יח: לכל מראה. מועד קטן ח סנהדרין לד עירובין יח נדה נ (נדרים מא פסחים לג): כלו הפך לבן. סנהדרין לו נדה יט: וביום הראות. מ"ק ז ח סנהדרין לד נדה נ: ונרפא. סוטה ס: שאת לבנה. שבועות ו:

ספורנו

ובלעדי זאת בהיות על פיהם כל נגע יקנו סביעות עין במדרגות המראות להבחין בין נגע לנגע: (יט) והיה במקום השחין שאת לבנה. שאין אותו המקום נדון בסימני עור

רמבן

אבל לפי מדרש רבותינו אינו כן שהרי שנינו להסגיר את העומד בסוף שבוע ראשון ולפטור את העומד בסוף שבוע שני ובביאור אמרו בתורת כהנים שבנגדים עומדים בראשון מסגיר ובשני שורף ובאדם עומד בראשון מסגיר ובשני פוטרו ועוד אמרו במגלה יצא מצורע מוסגר שאין צרעתו תלויה בגופו אלא בימים ואלו היה צריך שתהיה כהה היתה טהרתו תלויה בגופו ורש"י עצמו פי' שם כלשון הזה שאין תלויה בגופו שאם לא יתלה בשביעי סימן טומאה שער לבן או פשיון יטהרנו אע"פ שנגעו עומד בעיניו כגון בסוף שבוע שניה. אבל כך אמרו חכמים שבסוף שבוע שניה בין שכהה הנגע ממראה השלג לסיד ההיכל או שידמה לקרום ביצה ואפילו העזה שהיתה כסיד וחזרה לשלג וכל שכן עמדה במראיתה כל שלא פשה מטהר ואם כן פירוש הכתוב והנה כהה הנגע שחזר למראה נגע אחר כגון משלג לסיד הואיל ולא פשה מספחת היא שלא תאמר כיון שנשתנית הנגע למראה נגע אחר תראה כתחלה בא הכתוב ולמד שהוא טהור והוא הדין אם העזה שכבר למדך הכתוב שאין השנוי ממראה למראה סימן טומאה אלא כעומד בעיניו הוא וכל שלא פשה טהור הוא ואם תשאל ולמה לא הזכיר הכתוב העזה וכל שכן כהה בא ללמדך שאע"פ שכהה אם פשה טמא ופירוש כהה שהוכהה לאחד ממראות נגעים כגון משלג ועד קרום ביצה שעדיין נגע הוא אבל למטה ממראות נגעים כבר נתרפא ואין כאן נגע ואין פשיון בזה מטמאו כלל וכענין הזה הוא מתבאר בתורת כהנים:

(י) והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן. פי' הכתוב הזה איננו שיהיה צריך לשניהם לשער לבן ומחיה שהרי טמא הכתוב בשער לבן לבדו בפרשה הראשונה וכן המחיה לבדה סימן טומאה היא אם כן פירושו והיא הפכה שער לבן או מחית בשר חי בשאת והזכיר שער לבן בשאת אע"פ שכבר הזכירו בבהרת ללמד שבשתיהן הוא סימן טומאה. ורבותינו דרשו ליתן שיעור למחיה שתהא כדי לקבל שער לבן שהוא שתי שערות:

(יב) ואם פרוח תפרח הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע. הנה

אבן עזרא

גדול תחת האל"ף והה"א כמפיק כמו ידה רגלה כי לא נמצא כן בבעלי הה"א הנח הנעלם בסוף המלה ודגשות נו"ן יראנה כמו יסגירנה לחסרון הה"א הנוסף וכן מלת ממנה וממנו: (כג) ואם תחתיה. אם עמדה במקומה כי יש נגע שיסע ממקום אל מקום: צרבת. כמו ונצרבו בה כל פנים כטעם מוקד וחום ולהבת: (כד) או לבנה. לבדה:

(כח) ואם תחתיה תעמד הבהרת והיא כהה. כאשר פירשתי ולא הזכיר כן בפסוק ואם תחתיה תעמד הבהרת הראשון בעבור שעמדה הבהרת כאשר היתה. וטעם להזכיר ואיש או אשה. בעבור הזקן ועוד כי הוא צריך לאמר על הקרח והגבח איש ולא אדם. כלל להוציא האשה והנה פי' ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן

רשי

אלא מתוך לבנונו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל: (כב) נגע היא. השאת הזאת או הבהרת: (כג) תחתיה. במקומה: צרבת השחין. כתרגומו רושם שיחנא אינו אלא רושם החמום הניכר בבשר. כל צרבת לשון רגיעת עור הנרגע מחמת חימום כמו (יחזקאל כא) ונצרבו בה כל פנים רייטי"ד בלעז: צרבת. רייטי"שמנט בלעז: (כד) מחית המכוה. מבני"ט כשחיתה המכוה הפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה וסימני מכוה וסימני שחין שוים הם (חולין ק) ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידונו כגריס: (כט) בראש או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער

תורה

מן־העור ושערה הפך לבן וטמאו הכהן נגע־צרעת הוא בשחין פרחה: כא ואם יראנה הכהן והנה אין־בה שער לבן ושפלה איננה מן־העור והיא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים: כב ואם־פשה תפשה בעור וטמא הכהן אתו נגע הוא: כג ואם־תחתיה תעמד הבהרת לא פשתה צרבת השחין הוא וטהרו הכהן: ס

רביעי שני כד או בשר כי־יהיה בערו מכות־אש והיתה מחית המכוה בהרת לבנה אדמדמת או לבנה: כה וראה אתה הכהן והנה נהפך שער לבן בבהרת ומראה עמק מן־העור צרעת הוא במכוה פרחה וטמא אתו הכהן נגע צרעת הוא: כו ואם יראנה הכהן והנה אין־בבהרת שער לבן ושפלה איננה מן־העור והוא כהה והסגירו הכהן שבעת ימים: כז וראהו הכהן ביום השביעי אם־פשה תפשה בעור וטמא הכהן אתו נגע צרעת הוא: כח ואם־תחתיה תעמד הבהרת לא־פשתה בעור והוא כהה שאת המכוה הוא וטהרו הכהן כי־צרבת המכוה הוא: חמישי פ

כט ואיש או אשה כי־יהיה בו נגע בראש או בזקן: ל וראה

(בגליון: קדמי׳ לא מפיק ותניין מפיק · ג׳ · ד׳ · ג׳ · ג׳ · ב׳ · ב׳ ר״פ בטעם כענין · ח׳ . ד׳ · ג׳ ר״פ · פ · סי׳ לא תקיפו כט פאת ראשכם)

תרגום אונקלוס

משכא ושערה אתהפיך למחור ויסאיביניה כהנא מכתש סגירותא היא בשיחנא סגיאה: כא ואם יחזינה כהנא והא לית בה שער חור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגריניה כהנא שבעא יומין: כב ואם אוספא תוסיף במשכא ויסאב כהנא יתיה מכתשא היא: כג ואם באתרהא קמת בהרתא לא אוסיפת רושם שיחנא היא וידכיניה כהנא: כד או אנש ארי יהי במשכיה כואה דנור ותהי רושם כואה בהרא חורא סמקא או חורא: כה ויחזי יתה כהנא והא איתהפיך שערא לחורא בבהרתא ומחזהא עמיק מן משכא סגירותא היא בכואה סגיאה ויסאב יתיה כהנא מכתש סגירותא היא: כו ואם יחזינה כהנא והא לית בבהרתא שער חור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגריניה כהנא שבעא יומין: כז ויחזיניה כהנא ביומא שביעאה אם אוספא תוסיף במשכא ויסאב כהנא יתיה מכתש סגירותא היא: כח ואם באתרהא קמת בהרתא לא אוסיפת במשכא והיא עמיא עימק כואה היא וידכיניה כהנא ארי רושם כואה היא: כט וגבר או אתתא ארי יהא ביה מכתשא ברישׁ או בדקן: ל ויחזי כהנא ית

ספורנו

שער בשר של מעלה וכן מקום מכות אש כי אמנם השער הטבעי שנאבד בשחין או במכוה לא ישוב עוד כמאז אבל יולד במקומו דבר דומה לשער שאין עוד מחליף כדאיתא

מסורה

בהאי סידרא: ואם יראנה הכהן ב׳ בטעמא ובענין וסי׳ והנה אין בה שער לבן. והנה אין בבהרת שער לבן: כהה ח׳ וסי׳ וראהו הכהן ביום השביעי: ואם יראנה הכהן והנה אין בה. וחברו והנה אין בבהרת. ואם תחתיה תעמד הבהר׳ כהראה. ואם ראה הכהן. לשום לאבלי ציון. קנה רצוץ לא ישבר. אין כהה לשברך. וחד בחירק ולא כהה בם: ואם תחתיה ב׳ בענין וסי׳ תעמד הבהרת. תעמד הבהר׳. כל אוריית׳ הוא כתיב ו׳ בר מן י״א כתיב יו״ד וסימן ואם יראנה הכהן שבשחין וכו׳ נמסר בסדר וישב:

תולדות אהרן

ואם תחתיה. תמורה כז: המכוה. פסחים עה: מכות אש. שם. ומראה עמוק. כ״ב פד שבועות ו חולין סג: ואיש או אשה. קדושין לה בכורות מב:

רמבן

שנה הפריחה איננה סימן טהרה עד שתפרח בכל הגוף חוץ מן המקומות שמנו חכמים במשנה שאין מעכבין את ההופך כולו לבן אם כן מהו את כל עור הנגע אבל פירושו וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו יאמר שהפך לבן מקום הנגע וכל הגוף הא אם כי י לבן כל הגוף ומראה הנגע חזר לבהק או נתרפא טמא הוא:

(כט) בראש או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב שנהפך שער שחור שבו לצהוב. נתק הוא כך שמו של נגע שבמקום שער לשון רש"י. והנראה מן

הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וּבוֹ שֵׂעָר צָהֹב דָּק וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶתֶק הוּא צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן הוּא׃ ל. נ׳
לא וְכִי־יִרְאֶה הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק וְהִנֵּה אֵין־מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וְשֵׂעָר שָׁחֹר אֵין בּוֹ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים׃ ט״ז פסו׳ אין אין מנעות פסוק
לב וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק וְלֹא־הָיָה בוֹ שֵׂעָר צָהֹב וּמַרְאֵה הַנֶּתֶק אֵין עָמֹק מִן־ ל׳ בטעם בענין

מַכְתָּשָׁא וְהָא מַחֲזוֹהִי עָמִיק מִן מַשְׁכָּא וּבֵיהּ שְׂעַר סוּמַק דַּעְדַק וִיסָאֵב יָתֵיהּ כַּהֲנָא נִתְקָא הוּא סְגִירוּת רֵישָׁא אוֹ דִיקְנָא הוּא׃ לא וַאֲרֵי יֶחֱזֵי כַהֲנָא יַת מַכְתַּשׁ נִתְקָא וְהָא לֵית מַחֲזוֹהִי עָמִיק מִן מַשְׁכָּא וּשְׂעַר אוּכַם לֵית בֵּיהּ וְיַסְגַּר כַּהֲנָא יַת מַכְתַּשׁ נִתְקָא שַׁבְעָא יוֹמִין׃ לב וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יַת מַכְתָּשָׁא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא אוֹסֵיף נִתְקָא וְלָא הֲוָה בֵיהּ שְׂעַר סוּמַק וּמֶחֱזֵי נִתְקָא לֵית

רשי

בשער צהוב: (ל) ובו שער צהוב. שנהפך שער שחור שבו לצהוב: נתק הוא. כך שמו של נגע (ת״כ) שבמקום שער: (לא) ושער שחור אין בו. הא אם היה בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר שהשער שחור סימן טהרה הוא בנתקים כמו שנאמר ושער שחור צמח בו וגו׳: (לב) והנה לא פשה וגו׳. הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא

בעה״ט הזקן שלשה. צרעת הראש או הזקן. הזקן זקן אהרן. וגם את הזקן תספה במגלת סנהרב. מלמד שלקו בצרעת ובגבול שאהרן רואה את הנגעים ומטהרם בלוג שמן אבל לשמן כטוב של שמן כמשתם שיורד על זקנו:

אבן עזרא

כזקן לאיש: (ל) צהוב. בלשון ישמעאל קרוב מעין הלובן: נתק הוא. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעורת והטעם על השער: והתגלח

הזקן ג׳ וסי׳ צרעת הראש או הזקן וגם את הזקן תספה. כטל חרמון שיורד על הזקן. אנ״ך: שחר כל לישנ׳ חסר במ״ב וסי׳ שחורה אני ונאו׳. השך משחור תארם: ומראה ז׳ קמצין נמסר בסדר משפטים:

ספורנו

כדאיתא בפרק בא סימן. וכמו שספרו הרופאים: נתק הוא. שיש בתוך מקום שער איזה מקום שנתק ממנו השער בכה התולי לא בכח אדם ולא בכח סם ואע״פ שאין סם

רמבן

מן הלשון הזה שהפרש שבין נגע הראש והזקן לנגע עור הבשר הוא זה שהזכיר כגון השער הלבן והצהוב כי הנגע בארבע מראותיו כשהוא בתוך שער הראש והזקן אם נהפך בו שער טמא כאשר הוא טמא בעור הבשר אם הוא לבן וכי היאך אפשר לומר כן והלא הוא עצמו כתב כמראה צרעת עור בשר שמטמא בארבע מראות ולא כמראה נתקים של מקום שער שאין מטמאים בארבע מראות שאת ותולדתה בהרת ותולדתה ואם בארבע מראות אין מטמא באיזה מראה ובאיזה ענין הוא מטמא ולא הזכיר בו הכתוב אלא בסימני החליטה שבסוף שער צהוב ופשיון. אבל חשב הרב שנגע הראש והזקן הודיע הכתוב בשמו שאמר נתק הוא והוא השם הידוע לו ובשם הזה הוא ניכר והזכיר בנגעים שמותם ומראיהן בעדת לבנה שאת לבנה ובראש הזכיר שמו ובשמו הוא נודע וכל השם ההוא טמא הכתוב וחזר ופירש סימני החליטה בסוף זו היא סברת הרב בנתק. וכן נראה עוד מדבריו כי טעם הפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו לומר כי כאשר ימרט הראש שינשר השער ויקרח יהיה טהור מטומאת נתקים מראש ואין מטמא באותו נגע הנקרא נתק ויהיה נדון כדיני עור בשר שאת ותולדתה דכיון שאין כאן שער יצא מכלל דין ראש וזקן. וכל זה אינו כן שהראש או הזקן בעוד שער בהן אינן מטמאין במראות נגעים כלל אבל כאשר ימרט מקום בראש וינשר השער שבו מעיקרו שנעשה המקום חלק ופנוי מכל שער ונולד במקום הנתוק ההוא שער צהוב ודק הוא הנגע הטמא ולכך נקרא נתק בעבור שנתק משם השער לא שהיא שם (נגע) בלבד כמו שאמר הרב ז״ל אבל כשמו כן הוא שצריך נתוק השער ההוא כגרים ואחר נתוק השער הראשון התולדתי מן המקום ההוא אם נולד שם השער הזה הצהוב הדק הלקויי הוא סימן טומאה לא כשנולד תחלה קודם הנתוק. וכן שנינו נולד בראש או בזקן חזר הראש והזקן ונקרחו הראש והזקן עד שלא העלו שער והעלו שער ונקרחו רבי אליעזר בן יעקב מטמא שתחלתן וסופן טמא וחכמים מטהרין. ולענין שער צהוב הקודם נמי שנינו שער צהוב שקדם לנתק טהור ורבי יהודה מטמא רבי אליעזר בן יעקב אומר לא מטמא ולא מציל וכן הענין הזה כולו עוד שנוי בספרא וטעם הכתוב שלא הזכיר הנתוק בתחלה מפני שהזכיר נגע בראש או בזקן במראה עמוק ושער צהוב ולא יתכן שיהיה המראה עמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל בעוד השער השחור התולדתי עליו ולפיכך תפס שתם בנהוג בבני אדם כי בבא הנגעים בראשם ינתקו מתחלה ויולד בנתק נגע ויצמח בו השער הצהוב הדק הקצר ואחר כך פירש נתק הוא לבאר בפירוש שלא יטמא עד שיהיה נתוק ודעת רובי המפרשים שהנגע הזה שהוא הנתק אינו צריך שיהא בו בהרת ושאת ולא תולדותיהן ולא שום שנוי בעור הראש אבל כיון שניתק השער כגרים בראש או בזקן ויעקר משרשו לגמרי הוא הנגע ואם נולד בו שער צהוב דק טמא וזהו צרעת הראש או הזקן שהרי טמא הכתוב בתחלה מראהו עמוק בשער צהוב וחזר והזכיר בשאיננו עמוק הסגר וטמא אותו בפשיון ומשמעות זה שאין מראה הנתק עמוק ולא משונה כלל בודאי שני הסימנים האלו שהן הפשיון והשער הצהוב שוים הם בדינם וא״כ באו הכתובים ללמד שבין מראהו עמוק כמראה הבהרת או שאיננו עמוק ולא משונה כלל כיון שנתק מטמא בשער צהוב או בפשיון וברייתות הרבה שנויות בספרא בענין הזה אבל היה נראה שאחר שימרט המקום בראש איננו נגע עד שתוליד במקום החלק בהרת ותולדתה או שאת ותולדתה ואז תטמא כבהרת והשאת בשער צהוב כמו שתטמא בעור הבשר ההפך לבן כי הכתוב שהזכיר נגע בראש או בזקן ואמר והנה מראהו עמוק מן העור ירמוז למראות הנגעים הנזכרים למעלה והזכיר בהרת ותולדתה וכן שאת ותולדתה ואין הפרשה הזאת אלא לטעון טעם אחר שלא כענינו והוא שלא יטמאו מראות נגעים בראש אלא אחרי הנתוק ויש בו להקל ולהחמיר להקל שלא יטמאו בשער לבן ולהחמיר שידונו בשער צהוב והכתוב שאמר וכי יראה הכהן את נגע הנתק והנה אין מראהו עמוק מן העור ושער שחור אין בו והסגיר את נגע הנתק פי׳ כמו ואם בהרת לבנה היא בעור בשרו ועמוק אין מראה מן העור כי נגע הנתק ירמוז שהיו מראות נגעים בנתוק וזה צריך עיון בתוספתא במסכת נגעים לפי ששנינו שם והנתקים מטמאים בכל מראה ואפילו לבנים בשחור והשחורים בלבן ומטמאים בשער צהוב דק שמראיו כתבנית הזהב ע״כ נראה מזה שצריך שיהיה בנתוק מראה נגע או לבן בעור הראש השחור כעין מראות הנגעים או אפילו נגע שחור בעור הראש הלבן כעין המורפיאה השחורה שהזכירו הרופאים כי הכתוב לעולם מזכיר נגע הנתק שצריך שיהיה נגע בנתק אבל לא ייחד להם מראות כמו בעור הבשר והפרשה השניה ואיש כי ימרט ראשו לימדה כי אין דין הנתקין אלא כאשר ימרט אמצעית הראש וישאר השער מקיף את הנתק מכל צד אבל אם ימרט אחורי הראש או פאת הפנים וינתק מכל הצד ההוא אינו נידון בסימני הראש וזקן אלא בסימני עור בשר והטעם כי בטבעי בני אדם רבים שיקרח להם מיעוט השער בצדדי הראש לאחור או לפנים ואין הנתוק בהם חולי אחר אלא הרי הוא כשאר הגוף אבל כאשר ינתק השער באמצעות מקום השער אינו אלא נגע והוא הנגע שקורין לעוות שלנו טיניס ובערבי אל סעפ״ה ומיעוט הכתוב שנמרט מפאת פניו ומאחוריו שכן דרך בני אדם להקרח:

וטעם הכתוב שאמר וכי יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם שיטמא בשאר הגוף במראות נגעים בפתוך ובחלק ואמר כמראה צרעת עור בשר שיהיה מוחלט במחיה או בפשיון שהוא מראה הצרעת החלוטה בעור הבשר והזכירו רבותינו שאינו מטמא בשער לבן כמו ששנינו שהמחיה מטמא בקרחת או בגבחת מה שאין כן בשער לבן וידרוש כן בת״כ ויש מן המפרשים שאומרים כי טעם הפרשיות להבדיל בין הנתוק ובין המריטה והענין הוא כי קרחת וגבחת הוא שיעקר השער בענין שאינו עתיד לחזור כגון שסך שער ראשו בסם מסיר השער או שנעקר בטבעו כיבוש הליחה. וענין הפרשה כפי הדעת הזו כי מתחלה דבר הכתוב בנתק והוא שנשר השער ונכרת מלשון ונתוק וכרות נתקו כפות רגלי הכהנים ואחר כך אמר כי כאשר ימרט ראשו שיעקר השער במריטה שישאר הראש חלק ומלובן כעין נחושת ממורט וכענין שכתוב למען יהיה לה ברק מורטה שבידוע שלא יחזור שם לעולם אין זה נתק אבל האיש הזה קרח הוא או גבח כדרך בני אדם הקרחים וטהור הוא אבל אם יהיה בקרחת או בגבחת ממראות הנגעים יהיה טמא כמראה צרעת עור בשר ובסימניהן מחיה ופשיון אלא שמעטו חכמים ממנו במדרשם שער לבן וטעם הדבר לפי שכבר נמרט הראש ואין ראוי לגדל שער כלל ואם יולד מעט שער במקרה לעולם לא יהיה שחור ולא בתכונת שער אלא לקוי ולבן וזה דעת חכמי הרפאים כפי׳ מסכת נגעים וענין המשניות והברייתות השנויות שם נוטה לדבריהם ואם כן יהיה הנתק חולי הסעפ״ה או החליים הידועים הנקראים מחלת שועל ושבילי הנחש וכל חליים יש להם עזר והמריטה היא הקרחת ואין לה עזר ורפואה כלל:

והתגלח

אבן עזרא

(לג) והתגלח . הראש או הזקן ומקום הנתק לא יגלח : (לד) וכבס בגדיו . ואין צורך לאמר שירחץ במים : (לו) לא יבקר הכהן . הטעם יבקש וכן ובקרתם וקרוב מלשון הבדלה וכן לא יבקר בין טוב לרע : (לט) בהק הוא . זאת המלה ידועה בלשון חז"ל ואין ריע במקרא : (מ) ימרט . כמו ולחיי למורטים בעבור השער שהוא סביב הלחיים : קרח . מגזרת לא תשימו קרחה . וטעם ראשו . כלו : (מא) גבח . אין לו חבר חוץ מהפרשה הזאת והוא שם התאר ולפי דעתי שקרח הוא במעלה של הראש ולא הזכיר האשה בעבור הלחה הרבה שיש בה לא יקרח האשה כי השער הוא כדמות עשב : (מד) כמראה צרעת עור בשר . שאר הגוף : בגדיו

רשי

פמא : (לג) והתגלח . סביבות הנתק : ואת הנתק לא יגלח . (ת"כ) מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהיה ניכר אם פשה שאם יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח : (לה) אחרי טהרתו . אין לי אלא פשה לאחר הטיהור מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תלמוד לומר פשה יפשה : (לו) ושער שחור . מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב ת"ל ושער ולשון צהוב דומה לתבנית הזהב צהוב כמו זהוב אורבל"א בלעז : טהור הוא וטהרו הכהן . הא טמא שטהרו הכהן לא טהר . (מ"ק ז): (לח) בהרות . חברבורות: (לט) כהות לבנות . שאין לובן שלהן עז אלא כהה : בהק . כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רוי"ש בין חברבורות אדמומיתו קרוי בהק וכאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן לה: (מ) קרח הוא טהור הוא . טהור מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהם מקום שער אלא בסימני נגע עור בשר בשער לבן ומחיה ופשיון : (מא) ואם מפאת פניו . משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כלפי אחוריו קרוי קרחת : (מב) נגע לבן אדמד'. פתוך שאר המראות מנין ת"ל : (מג) כמראה צרעת עור . כמראה צרעת האמור בפרשת עור בשר אדם כי יהיה בעור בשרו . ומהו אומר בו שמטמא בארבע מראות ונדון בשתי שבועות ולא כמראה צרעת האמו' בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין מטמאין בד' מראות אלא ותולדה בהרת ותולדתה : (מד) בראשו נגעו . אין לי אלא נתקין מנין לרבות שאר המנוגעים תלמוד לומר טמא יטמאנו לרבות את כלן על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו'

מקרא

העור : לג והתגלח ואת־הנתק לא יגלח והסגיר הכהן את־הנתק שבעת ימים שנית : ג׳ רבתי
לד וראה הכהן את־הנתק ביום השביעי והנה לא־פשה הנתק בעור ומראהו איננו עמק מן־העור וטהר אתו הכהן וכבס בגדיו וטהר : פ׳
לה ואם־פשה יפשה הנתק בעור אחרי טהרתו : לו וראהו הכהן והנה פשה הנתק בעור לא־יבקר הכהן לשער הצהב טמא הוא : ל׳ ל׳ דגש
לז ואם־בעיניו עמד הנתק ושער שחר צמח־בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן : ס כול׳ חסר כמ"כ ד׳
לח ואיש או־אשה כי־יהיה בעור־בשרם בהרת בהרת לבנת : ד׳ ב׳ חסר וב׳ מ"ל
לט וראה הכהן והנה בעור־בשרם בהרת כהות לבנת בהק הוא פרח בעור טהור הוא : ס ששי שלישי
מ ואיש כי ימרט ראשו קרח הוא טהור הוא : ב׳ ובנינן
מא ואם מפאת פניו ימרט ראשו גבח הוא טהור הוא :
מב וכי־יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם צרעת פרחת הוא בקרחתו או בגבחתו : ד׳ ר"פ בתור׳ ל׳ ל׳ ל׳ ב׳ ג׳
מג וראה אתו הכהן והנה שאת־הנגע לבנה אדמדמת בקרחתו או בגבחתו כמראה צרעת עור בשר :
מד איש־צרוע הוא טמא הוא טמא יטמאנו הכהן בראשו נגעו : ב׳ דגש . ל׳
מה והצרוע אשר־ ד׳ ב׳ ומל׳ ה׳ ב׳ רפ׳ ומחד סגולא

אונקלוס

עמיק מן משכא : לג ויגלח סחרני נתקא ודעם נתקא לא יגלח ויסגר כהנא ית נתקא שבעא יומין תנינות :
לד ויחזי כהנא ית נתקא ביומא שביעאה והא לא אוסיף נתקא במשכא ומחזוהי ליתוהי עמיק מן משכא וידכי יתיה כהנא ויצבע לבושוהי וידכי :
לה ואם אוספא יוסיף נתקא במשכא בתר דכותיה :
לו ויחזיניה כהנא והא אוסיף נתקא במשכא לא יבקר כהנא לשער סומק מסאב הוא :
לז ואם כד הוה קם נתקא ושער אוכם צמח ביה אתסי נתקא דכי הוא וידכיניה כהנא :
לח וגבר או אתתא ארי יהי במשך בשרהון בהרן בהרן חורן :
לט ויחזי כהנא והא במשך בשרהון בהרן עמין חורן בוהקא הוא סגי במשכא דכי הוא :
מ וגבר ארי יתר שער רישיה קרח הוא דכי הוא :
מא ואם מקבל אפוהי יתר שער רישיה גלוש הוא דכי הוא :
מב וארי יהי בקרחותא או בגלושותא מכתש חור סמוק סגירות סגיא היא בקרחותיה או בגלושותיה :
מג ויחזי יתיה כהנא והא עמיק מכתשא חור סמוק בקרחותיה או בגלושותיה כמחזי סגירות משך בשרא :
מד גבר סגיר הוא מסאב הוא סאבא יסאביניה כהנא ברישיה מכתשיה :
מה וסגירא דביה מכתשא לבושוהי יהון

מסורה

וכבס ט׳ . וסי׳ מספחת הוא . נגע הנתק . וכבס המטהר את . וכי ירוק הזב בטהור . וידיו לא שטף במים . וכי יטהר הזב מזובו . והנוגע בם יטמא . וכל נפש אשר תאכל : וכל ספר וידבר דכווה׳ במ"ב יכבס וסי׳ השרף אתם יכבס . ומזה מי הנדה יכבס : לא יבקר ב׳ וסי׳ הכהן לשער הצהב . בין טב לרע : לבנת ד׳ בלישנא בי חסר וב׳ מ"ל וסי׳ ויפצל בהן פצלות לבנות . בהרת בהרת לבנת ושל אחריו בהרת כהות לבנת . ונתתי אתהן לך לבנות . קדמא ובתרא מ"ל : כהות ב׳ ומ"ל וסימן והנה בעור בשרם בהרת כהות ׳

תולדות אהרן והתגלח . שם ל : בקרחתו . שם נדה יט : איש צרוע . סוטה כג ערכין ג כריתות ח : והצרוע . מגילה ח מ"ק יד סוטה כג ערכין ג כריתות ח :

ספורנו

פס שוס מראה כמו שקבלו רבותינו ז"ל וכן הוא מין צרעת אצל הרופאים אמר אם כן שאף על פי שתהיינה במקום הנתק מראית הטמאות ופשיון המחליפין שלא במקום שער הנה השער השחור מציל במקום שער מן המראה לבן ומן הפשיון : (לט) כהות לבנות . למטה ממראה קרום ביצה שמנו הכמים

בעל הטורים

בעה"ט והתגלח גימ"ל גדולה שג' צריכין גילוח גדול בכל מקום שיש שער נזיר ומצורע ולוים : לא יבקר שנים . לא יבקר הכהן לשער הצהוב טמא הוא . לא יבקר בין טוב לרע . בשביל שלא יבקר בין טוב לרע על כן לא יבקר הכהן ויטמאנו שעל שבעה דברים נגעים באים : טמא ה׳ . טמא יטמאנו הכהן. למען טמא את מקדשי. רמז לזר ששימש שלוקה בצרעת פי׳ למען טמא את מקדשי זר שנכנס בו לעבוד טמא יטמאנו והיינו דכתיב בעזיה ובידו מקטרת להקטיר והצרעת זרחה במצחו : נגעו ה׳. בראשו נגעו . אבר ידע איש את נגעו בענין שלמה פירוש בראשו נגעו בתחלה כמו צריך שידע נגעו ויטהר ממנו כשנכנס קודם שיתגלגל :

רמבן

(לג) והתגלח ואת הנתק לא יגלח . כפי פשוטו יזהיר שלא יעביר תער על מקום הנתק שאף על פי שאין בו שער אם יעביר התער על המקום ההוא יתגרר העור והנה סבה להצמיח בו שער שכן דרך בעלי סטטין שבראש וכל המשירים שערותיהן לגרור המקום וגם לעשות כהן כאומל מבורות תתוכות . אבל בתורת כהנים דרשו ואת הנתק לא יגלח וכי מה יש בו כלומר והלא ניתק השער ממנו אלא סמוך לנתק לא יגלח הא כיצד מגלח חוצה לו ומניח שתי שערות סמוך לנתק כדי שיהא ניכר אם פשה וזהו שתרגם אונקלוס ויגלח סחרני נתקא ודעם נתקא לא יגלח שיניח בכל סביביו שתי שערות

וְטָמֵא ׀ טָמֵא יִקְרָא׃ מו כָּל־יְמֵי

בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ
יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה
וְטָמֵא ׀ טָמֵא יִקְרָא׃ מו כָּל־יְמֵי
אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא
בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
מוֹשָׁבוֹ׃ ס מז וְהַבֶּגֶד כִּי־יִהְיֶה בוֹ
נֶגַע צָרָעַת בְּבֶגֶד צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד
פִּשְׁתִּים׃ מח אוֹ בִשְׁתִי אוֹ בְעֵרֶב
לַפִּשְׁתִּים וְלַצָּמֶר אוֹ בְעוֹר אוֹ
בְּכָל־מְלֶאכֶת עוֹר׃ מט וְהָיָה
הַנֶּגַע יְרַקְרַק ׀ אוֹ אֲדַמְדָּם בַּבֶּגֶד
אוֹ בָעוֹר אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב
אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר נֶגַע צָרַעַת הוּא
וְהָרְאָה אֶת־הַכֹּהֵן׃ נ וְרָאָה הַכֹּהֵן
אֶת־הַנֶּגַע וְהִסְגִּיר אֶת־הַנֶּגַע
שִׁבְעַת יָמִים׃ נא וְרָאָה אֶת־
הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כִּי־פָשָׂה
הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב
אוֹ בָעוֹר לְכֹל אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה
הָעוֹר לִמְלָאכָה צָרַעַת מַמְאֶרֶת
הַנֶּגַע טָמֵא הוּא׃ נב וְשָׂרַף אֶת־
הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־הַשְּׁתִי ׀ אוֹ אֶת־
הָעֵרֶב בַּצֶּמֶר אוֹ בַפִּשְׁתִּים אוֹ
אֶת־כָּל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה

מְבֻזְעִין וְרֵישֵׁיהּ יְהֵי פְרִיעַ
וְעַל שָׂפָם כַּאֲבִילָא
יִתְעַטַּף וְלָא תִתְאַבְּנוּן
וְלָא תִתְאַבְּנוּן יִקְרֵי׃ מו כָּל
יוֹמִין דְמַכְתָּשָׁא בֵיהּ יְהֵי
מְסָאַב מְסָאָב הוּא
בִּלְחוֹדוֹהִי יְתֵיב מִבָּרָא
לְמַשְׁרִיתָא מוֹתְבֵיהּ׃
מז וּלְבוּשָׁא אֲרֵי יְהֵי בֵיהּ
מַכְתַּשׁ סְגִירוּ בִּלְבוּשׁ
עֲמַר אוֹ בִּלְבוּשׁ כִּתָּן׃
מח אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא
לְכִתָּנָא וּלְעַמְרָא אוֹ
בְמַשְׁכָּא אוֹ בְּכָל עֲבִידַת
מְשַׁךְ׃ מט וִיהֵי מַכְתָּשָׁא
יָרוֹק אוֹ סָמוֹק בִּלְבוּשָׁא
אוֹ בְמַשְׁכָּא אוֹ בְשִׁתְיָא
אוֹ בְעַרְבָא אוֹ בְכָל מָאן
דִּמְשַׁךְ מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא
הוּא וְיִתַּחְזֵי לְכַהֲנָא׃
נ וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא
וְיַסְגַּר יָת מַכְתָּשָׁא שִׁבְעָא
יוֹמִין׃ נא וְיֶחֱזֵי יָת מַכְתָּשָׁא
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אֲרֵי
אוֹסֵיף מַכְתָּשָׁא בִּלְבוּשָׁא
אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ
בְמַשְׁכָּא לְכֹל דְּיִתְעֲבֵיד
מַשְׁכָּא לַעֲבִידְתָא
סְגִירוּת מְחַסְרָא מַכְתָּשָׁא
מְסָאָב הוּא׃ נב וְיוֹקִיד יָת
לְבוּשָׁא אוֹ יָת שִׁתְיָא אוֹ יָת עַרְבָא בְּעַמְרָא אוֹ

ד׳ · כ׳ חד חסר ד׳ · ס׳ · כ׳ · כ׳ וכפסוק · ל׳ ב׳ כנ׳ · ל׳ וחד בירקרק · ל׳ וכל יחזקאל דכוות

רשי

אומר: (מה) פרומים. קרועים: פרוע. מגודל שער: ועל שפם יעטה. כאבל: שפם. שער השפתים גרינ"ן בלעז: וטמא טמא יקרא. משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו (מ"ק ה): (מו) בדד ישב. שלא יהיו טמאים יושבין עמו. ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו אף הוא יהא בבדל: מחוץ למחנה. חוץ לג׳ מחנות (פסחים סז): (מח) לפשתים ולצמר. של פשתים או של צמר: או בעור. זה עור שלא נעשה בו מלאכה: או בכל מלאכת עור. שנעשה בו מלאכה: (מט) ירקרק. ירוק שבירוקין: אדמדם. אדום שבאדומים: (נא) צרעת ממארת. לשון סילון ממאיר פויינ"ט בלעז. ומדרשו תן בו מארה שלא תהנה הימנו: (נב) בצמר או בפשתים. של צמר או של פשתים זהו פשוטו ומדרשו יכול יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם עמו ת"ל היא באש תשרף אינה צריכה דבר אחר עמה א"כ מה ת"ל בצמר או בפשתים להוציא את האומריות שבו שהן ממין אחר (פסחים סח) אומריות לשון

בעל הטורים

וראשו ארכעה. וראשו יהיה פרוע. מגדל וראשו בשמים. וראשו מגיע השמימה. וראשו לעב יגיע. כשביל שהגיע ראשו עד לשמים ע"כ עטים באים עליו וראשו יהיה פרוע: בדד ישב לפי שהלא מדנים בין אחים בלשון הרע וגרם ליסב לזה לבד ולזה לבד: ושרף את הבגד הפסוק מתחיל ומסיים בשריפה לומר שכל האסורים בהנאה טעונין שריפה: ובכסו בגימטריא כל אדם כאוי כנס והכינוס בכל אדם:

תולדות אהרן

יהיו פרומים. מ"ק טו כריתות ח: על שפם. מ"ק טו סנהדרין כו: וטמא טמא. שבת סז מ"ק ה סוטה לב ב"ק פא חולין עח נדה סו: כל ימי. מגילה ח: בדד ישב. ברכות כה פסחים סז זבחים קיז עירובין יז: בבגד צמר. שבת כו כז מנחות לט בכורות יז: או בעור. שבת סה: ושרף את הבגד. יבמות קד:

אבן עזרא

(מה) בגדיו יהיו פרומים. כמו קרועים להכירו ללכת במנהג משונה או טעם כענין אבל על כן בגדיו יהיו פרומים וראשו פרוע והטעם שיתאבל על רוע מעשיו כי בעבור מעשיו בא לו זה הנגע: ועל שפם. למעלה מהשפה והמ"ם מהשרש והעד ולא עשה שפמו: יעטה. כבגדיו מגזרת עוטה אור והטעם שלא יזיק ברוח פיו: וטמא. פעמים שיאמר כן תמיד בעברו במסלה שיש שם ישוב שישמרו בני אדם ולא יגעו בו: (מו) כל ימי אשר הנגע בו יטמא. כי טמא הוא באמת מלת בדד מפורשת במגלת איכה: (מח) או בשתי או בערב. ידועים ויתכן להיות גזרת בשתי מגזרת ושופי שת שהוא יסוד והעד כי השתות יהרסון וטעם ערב שיתערב עם השתי: או בעור. כאשר הוא: בכל מלאכת עור. כמו מכבר ונאד: (מט) ירקרק. מגזרת ירק כי העי"ן כמוהו וזה כפול לחסרון וכן שחרחרת וי"א הפך הדבר: (נא) ממארת. כמו סילון ממאיר ואחר שסילון כמו קוץ יהיה ממאיר כמו מכאוב והמ"ם הב׳ במלת ממארת שורש ואינה מגזרת מארה: וטעם שלא הזכיר

ועיניו החלו כהות: וראשו ד׳ נמסר ריש סדר ויצא: פרוע ב׳ וסי׳ וראשו יהיה פרוע כי פרוע הוא: יעטה ד׳ וסימן ועל שפם יעטה. כאשר יעטה הרועה את בגדו. תהי לו כבגד יעטה. גם ברכות יעטה מורה: בדד ח׳ וסימן מחוץ למחנה. ה׳ בדד ינחנו. וישכן ישראל בטח. כי עיר בצורה. קומו עלו אל גוי. לא ישבתי בסוד משחקים. איכה ישבה בדד. ישב בדד וידום: למלאכה שטה מן י"ז דכל חד והד לית דכו׳ וכי׳ למלאכה ל׳ וכל יחזקאל דכו׳. בנשים. וכל הטף בנשים. וכל שיר השירים דכו׳. ואת עשרת. ואת עשרת חריצי החלב. וכל מגלת אסתר דכו׳. התפקדו ובני ישראל התפקדו. וכל וידבר דכו׳. הבלים. ובאחת יבערו ויכסלו. וכל קהלת דכו׳. וצבא. החדש עדיך נגדי. וכל דניאל דכו׳. ורעה. ודוד עבדי מלך עליהם. וכל משלי דכו׳. ירעם. כצאן לשאול שתו. וכל תרי עשר דכוו׳. ויאסרהו. ויבא עליהם את שרי. וכל שפטים

רמבן

שערות להכיר בהם הפשיון ויהיה טעם ואת כמו ויגש דוד את העם וישאל להם לשלום שבא סמוך להם ולא בא בתוכו או טעמו כטעם עם ויחסר מלת אשר יאמר ואשר עם הנחק לא יגלח וכמוהו רבים:

(מז) והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. זה איננו בטבע כלל ולא הווה בעולם וכן נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה׳ יהיה רוח השם עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם ובתיהם במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון יתהוה כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו לראות כי השם סר מעליו. ולכך אמר הכתוב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא. והנה איננו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה׳ כמו שאמר וכי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה. ואין הדבר מפני היותו חובת קרקע אבל מפני שלא יבא הענין ההוא אלא בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה. ובתורת כהנים דרשו עוד שאין הבית מטמא אלא אחר כבוש וחלוק ושיכיר כל אחד ואחד מכיר את שלו. והטעם כי אז נתישבה דעתם עליהם לדעת את ה׳ ותשרה שכינה בתוכם. וכן אני חושב בנגע הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ ולא הוצרך למעט בהן חוצה לארץ כי לא יארעו שם לעולם ומפני זה עוד אינם נוהגים אלא בבגדים לבנים לא בצבועים כי אולי הצבע הוציא הכיעור ההוא במקום ההוא בטבעו ולא אצבע אלהים היא ולפיכך הצבועים בידי שמים מטמאין כדברי רבי שמעון. ועל דרך הפשט מפני זה יחזירו הכתוב בכל

ספורנו

חכמים: (מז) והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. ממה שאין ספק בו שלא יהיה זה בטבע בשום פנים כי בבגד לא יקרו אלה המראות המשונות אם לא מצד מלאכה תשימם בו בצבעים שונים בכונה או שלא בכונה וזה מצד איזה חפא שיקרה בסמים הצובעים או במלאכת האומן בהתפעלות הבגד הצבוע וכבר באה הקבלה שלא ידונו בנגעי בגדים זולתי הלבנים בלתי צבועים כלל אמנם העיד הכתוב שלפעמים יהיה זה נפלא בבגדים ובבתים וזה להעיר אזן הבעלים על עבירות שבידם כמו שספרו ז"ל שיקרה בענין השביעית באמרם בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית סוף מוכר את מטלטליו לא הרגיש סוף מוכר שדהו וכו׳ וכל זה בחמלת ה׳ על עמו וכן קבלו ז"ל שאין בגדי עובדי ע"ג מטמאים בנגעים וזה כי אמנם המין האנושי הוא התכלית המכוון במציאות בפרט במציאות הנפסדים כי הוא לבדו מוכן מכלם להיות דומה לבורא במושכלות ובמעשיות כאשר העיד הוא יתברך באמרו בצלמנו כדמותנו וילדק זה בכל אחד מאישי האדם בשכלו האישיי הנקרא צלם אלהים ובכחו הבחיריי הנקרא דמות אלהים כי האדם לבדו בנבראים הוא בעל בחירה וכאשר יתעורר להתבונן מציאות בוראו וגדלו וטובו אשר בו הוא רב חסד ואמת ובהם עושה צדקה ומשפט ואחר שהתבונן והכיר זה ילך בדרכיו לעשות רצונו כרצונו הנה זה בלי ספק דומה לבוראו יותר מכל שאר הנבראים והוא התכלית המכוון מאת הבורא הממציא כאמרו וצדיק יסוד עולם. וכאשר כן הואיל הטה את האדם מזה בהיותו שמע אל הכח המתאוה הנפשיים בכל פעולותיו או בקנאם להתהלל ברצון בוראו או להתקומם עליו יהיה השם

אבן עזרא

שזכיר משי ולמר גפן יתכן שדבר הכתוב על ההוה הנמצא כטעם כי תראה חמור שונאך וכן משפט הסוס והפרד או יתכן שלא יארע הנגע כי אם לצמר ופשתים: (נה) הכבס את הנגע. שם הפעל שלא נקרא שם פועלו מהבנין הכבד הנוסף: פחתת. אין לו אח במקרא והיא ידועה בלשון חז״ל וטעמו חסרון הוא שאירע בקרחת הבגד או בגבחתו והגאון אמר שפירש בקרחת הפאה האחרת כי בגבחת היא מפאת פני הבגד אם כן יהיה קרח מאחור הראש ויפה פירש: (נז) ואם תראה עוד. הפחתת וכן פורחת היא ואחר שאמר תשרפנו באר כי מקום הנגע לבד ישרף: (נח) וכבס שנית. מצוה לכבסו פעמים: וסר מהם הנגע. וכבר סר מהם הנגע וכבר הראיתיך רבים כמוהו ומלת וכבס פעל שלא נקרא שם פועלו: (נט) זאת תורת נגע צרעת בגד הצמר. ארבע סמוכים ויש במקרא חמש גבורי חיל מלאכת עבודת בית ה׳ וכלם סמוכים אל השם שהוא סומך לכל הנופלים:

רשי

לשון שפה כמו אימרה: (נד) את אשר בו הנגע יכול מקום הנגע בלבד ת״ל את אשר בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון כבוס ת״ל הנגע הא כיצד יכבס מן הבגד עמו: (נה) אחרי הכבס. לשון העשות: לא הפך הנגע את עינו. לא כהה ממראיתו: והנגע לא פשה. שמענו שאם לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו ת״ל והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכמים אומרים וכו׳ כדאיתא בתורת כהנים ורמזתיה כאן ליישב המקרא על אופניו: פחתת היא. לשון גומא כמו (שמואל ב י׳) באחת הפחתים כלומר שפלה היא נגע שמראיה שוקעין: בקרחתו או בגבחתו. כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה: קרחתו. שחקים ישנים ומפני המדרש שהוצרך לגזרה שוה מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב לשון קרחת וגבחת ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת לשון ישנים וגבחת לשון חדשים כאלו נכתב באחריתו או בקדמותו שהקרחת לשון אחורי׳ והגבחת לשון פנים כמו שכתוב ואם מפאת פניו וגו׳ והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו כך מפורש בתורת כהנים: (נו) וקרע אותו. יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו: (נז) פורחת היא. דבר החוזר וצומח: באש תשרפנו. את כל הבגד: (נח) וסר מהם הנגע. אם כשכבסוהו בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי: וכבס שנית. לשון טבילה תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון ליבון ויתחוור חוץ מזה שאינו לליבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתרגמינן ויצטבע:

תולדות אהרן בקרחתו. זבחים נ נדה נט: והבגד או בשתי. זבחים לד: וכבס שנית. חולין לא: לטהרו. נזיר סה: (וטהרו הכהן. פסחים לג: והיתה מחית. שם לד: או השתי. מ״ק ה: וצוה הכהן וכבסו. שבת ד: וכובס שמה. שם):

מקרא

בּוֹ הַנֶּגַע כִּי־צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ נג וְאִם יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־כְּלִי־עוֹר׃ נד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע וְהִסְגִּירוֹ שִׁבְעַת־יָמִים שֵׁנִית׃

שביעי רביעי נה וְרָאָה הַכֹּהֵן אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ פְּחֶתֶת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ נו וְאִם רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן־הַבֶּגֶד אוֹ מִן־הָעוֹר אוֹ מִן־הַשְּׁתִי אוֹ מִן־הָעֵרֶב׃ מפטיר נז וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פֹּרַחַת הִוא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע׃ נח וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשְּׁתִי אוֹ־הָעֵרֶב אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תְּכַבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר׃ נט זֹאת תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ׃

פ פ פ סו, בנ״ה סימן

(מסורה: ב׳ בטעם זרקא ובענין; ל׳; ב׳ ובענין; כולי׳ קמץ וכל המשנה פתחין)

תרגום אונקלוס

בִּכְתָּנָא אוֹ יָת כָּל מָאן דִּמְשַׁךְ דִּיהֵי בֵיהּ מַכְתָּשָׁא אֲרֵי סְגִירוּת מְחַכְּרָא הִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃ נג וְאִם יֶחֱזֵי כַהֲנָא וְהָא לָא אוֹסִיף מַכְתָּשָׁא בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דִּמְשַׁךְ׃ נד וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וִיחַוְּרוּן יָת דְּבֵיהּ מַכְתָּשָׁא וְיַסְגְּרִנֵּיהּ שִׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃ נה וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא בָּתַר דְּחַוַּרוּ יָת מַכְתָּשָׁא וְהָא לָא שְׁנָא מַכְתָּשָׁא מִן כַּד הֲוָה וּמַכְתָּשָׁא לָא אוֹסִיף מְסָאַב הוּא בְּנוּרָא תּוֹקְדִינֵּיהּ תַּבְרָא הִיא בִּשְׁחִיקוּתֵיהּ אוֹ בְחַדְּתוּתֵיהּ׃ נו וְאִם חֲזָא כַהֲנָא וְהָא עֲמָא מַכְתָּשָׁא בָּתַר דְּחַוַּרוּ יָתֵיהּ וְיִבְזַע יָתֵיהּ מִן לְבוּשָׁא אוֹ מִן מַשְׁכָּא אוֹ מִן שִׁתְיָא אוֹ מִן עַרְבָא׃ נז וְאִם תִּתַּחְזֵי עוֹד בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ בְּכָל מָאן דִּמְשַׁךְ סָגְיָא הִיא בְּנוּרָא תּוֹקְדִינֵּיהּ יָת דְּבֵיהּ מַכְתָּשָׁא׃ נח וּלְבוּשָׁא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עַרְבָא אוֹ כָל מָאן דִּמְשַׁךְ דְּיִתְחַוַּר וְיֶעְדֵּי מִנְּהוֹן מַכְתָּשָׁא וְיִצְטַבַּע תִּנְיָנוּת וְיִדְכֵּי׃ נט דָּא אוֹרָיְתָא דְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְבוּשׁ עֲמַר אוֹ כִתָּנָא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עַרְבָא אוֹ כָל מָאן דִּמְשַׁךְ לְדַכָּיוּתֵיהּ אוֹ לְסָאָבוּתֵיהּ׃ פ פ פ

מסורה

ואם ב׳ בטעם זרקא ובענין וסימן אם יראנה הכהן. ואם ראה הכהן: וכבסו ב׳ וסי׳ את אשר בו הנגע. בגדיהם והטהרו: הכבס ב׳ וסימן אחרי הכבס את הנגע ואם ראה הכהן תניין: עינו ט׳ נמסר בסדר משפטים: תראה ב׳ וסימן ואם תראה עוד בבגד. תגל ערותך גם. יחד ותראה היבשה: כלי העור ב׳ וסי׳ ושרף את הבגד. והבגד או השתי: וכבס ב׳ וסימן שנית במים וטהר:

בעל הטורים

בקרחתו. אלו השחקים כשנשחק הבגד נושר השער ונעשה כמו קרח: בגבחתו. אלו החדשים שכשהוא חדש שערותיו בולטות. וז״פ כתיב נגע צרעת בכי תזריע ובפרשת זאת תהיה שעל ידי ז׳ דברים נגעים באים. זאת תורת נגע. תורת המצרע. תורת אשר בו. זאת התורה. תורת הצרעת ה״פ כנגד חמשה חומשים לומר שהמספר לה״ר כאילו עובר על חמשה חומשי תורה. עשרה פרשיות של נגעים הם בין נגעי אדם בין נגעי בגדים ונגעי בתים שאם יקיימו עשרת הדברות ינצלו מאלו עשרה:

ספורנו

צליו נלחי או בלתי נלחי כפי משפט האלהי כאמרו כי לא אצדיק רשע וכאשר יקרה זה לאדם כהנגה שיואל מאתו הנה יתיסר בממונו או בגופו כפי החכמה האלהית להעיר אזנו כאמרו ויגל אזנם למוסר אמנם הנרדמים אשר לא ידעו כלל ולא התעוררו כלל לדעת דבר מזה והם כל בני הנכר ורב האומה הישראלית זולתי יחידי סגולה הם בלי ספק תחת הנהגת הטבע והגרמים השמימיים הנכבדים מאותם בני אדם כשאר מיני ב״ח אשר לא תפול השגחה אלהית באישיהם אבל במיניהם בלבד כי בהם ישלם כונת הממציא יתברך וכאשר בחר באומה הישראלית כאמרו בך בחר ה׳ אלהיך להיות לו לעם סגולה וזה מפני שתקות המכוון מאתו יתברך היא יותר ראויה ומצויה באישי זאת האומה ממה שתהיה באישי זולתה כי אמנם מציאות הבורא ואחדותו נודע בקצתם ומקובל בכולם מהאבות כאמרו נודע ביהודה אלהים וגו׳. כתב להורותם התורה והוא החלק העיוני והמצוה והוא החלק המעשי כאשר העיד באמרו והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם והזהיר שבנטותם מזה יעיר אזנם ביסורין כאמרו אם שמוע תשמע כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך ובהמלאתו עליהם כשיהיה הרוב מהם נרצון לפניו אמר לעורר היחידים מהם לתשובה בנגעי בגדים אשר עליהם באה הקבלה שאין בגדי בני הנכר מטמאין בנגעים וכשלא יספיק זה יעוררם בנגעי בתים

רמבן

פסוק ופסוק הבגד או העור או השתי והערב כי הדבר נס ולרבותינו בהם מדרשים וכלם בתורת כהנים:

(נו) כי צרעת ממארת היא. לשון סלון ממאיר. ומדרשו יתן לו מארה שלא תהנה ממנו לשון רש״י. ואונקלוס תרגם סגירות מחזרא שעשו כן מן סלון ממאיר שכן קורין בארמית לקוצים המכאיבים חזרי כחזרא נגבכא דעמרא שקילי טיבותך ושדי אחזרי והאמת שהוא לשון מארה כלומר שהוא קללת אלהים בבגד ובבית כאשר הזכרתי. והמדרש שאמר שהוא אסור בהנאה מיתור הלשון וכן הדין בבית המנוגע ונלמד מונתץ את הבית וכך מצאתי במסכת ערלה ירושלמי אבנים המנוגעות שעשאן סיד אית תניי תני עלו מידי טומאתן ואית תניי תני לא עלו מידי טומאתן מאן דאמר עלו מותרות ומאן דאמר לא עלו אסורות דכתיב צרעת

צרעת ממארת היא תן בו מארה ואל תהנה בו. רבי אבהו אמר בשם רבי יוחנן כל הנשרפים אפרן מותר חוץ מאפר ע"ג אותיב רבי חייא בר יוסי קמי רבי יוחנן הרי אפר הבית איננו בא מחמת ע"ג ותימא אסור אמר ליה שניה היא דכתיב ביה נתיצה:

בתים אשר בהם גם כן לא יבא נגע צרעת בטבע כלל. ולזה ראוי שלא יהיו נגעי בני הנכר מטמאים ולא בתיהם מטמאים בנגעים כלל כמו שקבלו הם ז"ל. וכאשר לא עלו הדורות למדרגה ראויה למעלה זו אין זכרון לראשונים שנמצאו לעולם נגעי בתים עד שאמרו קצתם ז"ל שלא היו לעולם:

פרשת כלי יקר תזריע

אשה כי תזריע וילדה זכר. ארז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת נקבה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר והמפרשים כתבו שזה ענין טבעי. וק"ל מה צורך בהודעת ענין זה בפרשה זו המדברת מטומאת יולדת שבעה לזכר וי"ד לנקבה, ועוד מה ענין מצות המילה לכאן אף על פי שנוכל לומר שרצה ליתן טעם למה נתנה המילה בשמיני והוא כדי שלא יהיו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים שהרי יש לה טומאת ז' מכל מקום כדי ליישב כל הקושיות בדרך אחד אומר אני שכל זה נמשך בדרך טבע מן חטא הקדום כמ"ש וטהרה ממקור דמיה כי החטא הקדום של חוה הוא מקור נפתח לדמים טמאים אלו לחטאת ולנדה כמו שמצינו במסכת עירובין פרק המוצא תפילין אמר רבי יצחק הרבה ארבה עצבונך אלו שני טיפי דמים דם נדה ודם בתולים כו' וכן משמע בירושלמי פרק במה מדליקין שחטא של חוה הוא מקור לדם נדה לכך נאמר וטהרה ממקור דמיה כי כל הנשים צריכין טהרה על חטא ראשון אשר ממנו נתפשטה הטומאה והזוהמא בעולם וגרם לכל הנולדים טומאת ז' כי אלו לא חטא האדם הי' כמלאך אלהים למעלה מן מערכת ז' כוכבי לכת ובחטאו הוסר ממנו הרוחניות ונפל תחת ממשלת המערכה אשר מצדה נמשכה הטומאה לאדם כי כל דבר גשמי נופל תחת מספר ז' כוכבי לכת וז' ימי בראשית וכל שמיני רוחני כי הוא למעלה מזה כמבואר למעלה פ' שמיני וזה טעם טומאת ז' ליולדת כי כל זה נמשך לה מן החטא הקדום וממנה נתפשטה הטומאה בזכר הנולד לפי שאשה מזרעת תחלה יולדת זכר ואם כן זרע האשה עיקר בזכר הנולד ואין חוששין בו לזרע האב כי טפל הוא לזרע האשה ולפ"ז הושפע גם על הזכר הנולד מן אמו טומאת ז' והיינו הערלה שיש בה טומאה שהרי אמרו רז"ל הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר ע"כ דוקא ביום השמיני ימול הנולד כי כטהרת אמו כך טהרת הנולד ממנה שעל כל פנים אינו יכול להיות בלא טומאת ז' כמו אמו שיש לה טומאת ז' וטהרתם בשמיני שהוא רוחני אבל הנקבה שזרע האיש עיקר בה שהרי איש מזריע תחלה יולדת נקבה כשם שאין לזכר שום טומאת ז' כי דוקא על חוה הטיל הנחש זוהמא ולא על אדם כך אין לנקבה הנולדת שום טומאה וזה טוב להשיב לאפיקורסים האומרים אם הזכר יתוקן בהסרת הערלה נקבה במה תטהר. וטעם לטומאת שבועים לאשה עצמה בלידת נקבה דין הוא שתהיה לאשה טומאת פי שנים כנגד שתי נקבות כי כל נקבה בפני עצמה נמשך לה טומאת ז' מן חטא הקדום על כל הנקבות שבעולם ע"כ מן הראוי שתטמא י"ד ימים ז' של עצמה עוד ז' של בתה כי הוסיפה בעולם טומאה על טומאתה. ומזה הטעם יצירת הזכר לארבעים יום ושל נקבה לשמונים יום כי בידוע שבזמן שהזרע חם ביותר אז הוא ממהר להתבשל ביותר ולהיות עובר כבטן המלאה וידוע שזרע האשה חם יותר מן זרע האיש כי אשה מזרעת אודם שבו וכל אודם נוטה אל החום ביותר ואביו מזריע לובן שבו וכל לובן נוטה אל הקרירות ביותר ודם ושלג יוכיח ואש ומים לפיכך נאמר ואל אישך תשוקתך ורז"ל אמרו יותר ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא לפי שיש באשה יותר חום טבעי הנוטה אל התשוקה. לפיכך הזכר הנולד מזרע האשה שהוא חום ביותר נגמר יצירתו מהרה תוך ארבעים. אבל הנקבה הנולדת מזרע האיש שהוא קר ואינו מתבשל מהרה ע"כ לא נגמרה יצירת הנקבה כ"א לשמונים יום וזהו טעם טומאות ארבעים לזכר ושמונים לנקבה. אמנם לדעת רז"ל שבין זכר בין נקבה יצירת כולם לארבעים יום. והטעם הוא למ' יום ופ'. לפי שכל נקבה קרה ולחה. ע"כ צריכה אמה זמן רב לנקות את עצמה מן רוב הליחות המושפעות בה מן הנקבה מה שאין כן בזכר:

וכפר עליה הכהן וטהרה. כפרה זו היא על עון הקדום של חוה שגרם לה צער הלידה ומתוך צערה אולי הטיחה דברים כלפי מעלה לאמר אם כן למה זה אנכי הרה עמל ויסורין וראיה ממ"ש וטהרה ממקור דמיה מן אותו מקור נפתח לחטאת ולנדה כי הוא הגורם לה כל זה והיינו עון חוה כאמור. גם לשון דמיה כולל העון מלשון דמיהם בם. וי"א שכפרה זו על השבועה שנשבעת שלא להזדקק לבעלה משעה שכורעת לילד לפיכך היולדת זכר מתחרטת מהרה מרוב שמחה ע"כ כפרתה ממהרת לבא אבל היולדת נקבה מצטערת ואינה מתחרטת מהרה ע"כ כפרתה מתאחרת ואף על פי שאין השבועה חלה כלל דאם לא כן איך מותרת לבעלה אחר ז' לזכר וי"ד לנקבה בלא כפרה שהרי הבאת הכפרה אחר מ' לזכר ופ' לנקבה כי באמת אין כאן שבועה כי אין הדבר בידה שהרי משועבדת לבעלה ודומה למי שנשבע שאינו רוצה לפרוע חובו מכל מקום צריכה כפרה על שהוציאה מפיה השבועה והרהרה בלבה לקרא תגר על ה' מתוך צערה ע"כ קרבנה חטאת לכפר על חטא המעשה כי עקימת שפתים חשוב כמעשה ועולה על הרהור הלב ויש כדמות רמז לזה ממ"ש וטהרה ממקור דמיה שאם נשבעה בכעס ודאי רתיחת הדמים היה סבה לזה כי חמה סבה לכל כעס וכל כעס מקורו מן הדמים ורתיחתן ע"כ אמר וטהרה ממקור דמיה:

אדם כי יהיה בעור בשרו וגו'. סמך פרשת נגעים לפרשה הקודמת המדברת במילה לומר לך שהמילה דוחה את הנגעים כי בכל מקום המצוה המוקדמת דוחה את המאוחרת כמבואר למעלה בפרשת ויקהל על אמרם ז"ל הקדים שבת למשכן לומר לך שהשבת דוחה מלאכת המשכן. ועל צד הרמז נ"ל ארז"ל גדולה מילה שדוחה את הנגעים לפי שסתם מילה סבה למילת כל ד' ערלות ומכללם ערלת הפה וכשהוא נימול מערלת הפה לא יספר לשון הרע ואז לא יבא לידי נגעים הבאים על לשון הרע ועל זה קרא משה תגר באמרו ומאז באתי לדבר בשמך וגו' כדעת המדרש האומר כל פרקמטיא של משה היתה באז כו' רמז למילה וכן מסיק בהדיא בילקוט פרשת בשלח בפסוק אז ישיר משה שנקרע הים בזכות המילה שניתנה ביום ח' כמספר אז וכן כל אותן אז שמזכיר במדרש דברים רבה בפסוק אז יבדיל משה כי גם בו רמז למילה הנזכרת מן ש"ד כמבואר למעלה בפרשת בא בפסוק ראו כי רעה נגד פניכם. וכן אז ישיר וגו'. וכן אז אמרה חתן דמים למולות. וכן קנאורו שאמר משה יודע אני שערל שפתים אנכי ולא באתי לדבר בשמך כי אם מאז שסמכתי על המילה הרמוז באז שתהיה סבה גם לתקון ערלת הפה ורואה אני שלא הועילה כלום:

שאת או ספחת או בהרת וגו'. בענין הצרעת יש דעות חלוקות כי י"א שהם חולי טבעי נסתר בתוך הגוף ומתגלה לחוץ וי"א שהשכל בא על צד העונש לגלות על רעתו הנסתרת בקרבו ובין כך ובין כך נ"ל לשון מצורע שהיא מלה מורכבת מוציא רע שמגלה ומוציא לחוץ כל רעתו שבקרבו הן העיפוש הפנימי הן אם הוא מכה רעהו בסתר בשוט לשונו ואין הבריות יודעין להשמר ממנו ע"כ הקב"ה מפרסם על החנפים ומוציא כל רעתו לחוץ כדי שתגלה רעתו בקהל. ובזה מיושב הכפל בפסוק שאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת וגו' והיה בעור בשרו לנגע צרעת תרתי בעור בשרו למה לי אלא לומר לך שזהו השאת והשבר אלו היו באים מאור מחשבות לא היו מזיקים כי בנקל לרפאותם אך מצד היותם בעור בשרו של זה החוטא ע"כ נעשו לנגע צרעת. ומזה מצאו להם חכמי תורתנו סמך ורובם יצאו ללקוט מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים על איזה עון פרטי באין הנגעים כי במסכת ערכין אמרו רז"ל על ז' דברים נגעים באים כו' ויש לכולם סמך מן הפסוקים ובמדרש הילקוט מנה על עשרה דברים כו' ואנו אין לנו עסק בנסתרות מן פרשה זו כ"א בנגלות בה ומצינו מכולם רמז מפרשיות אלו על ג' דברים. האחד הוא על לה"ר שכן פירש"י למה קרבנו צפרים לפי שעושין מעשה פטיט כו'. השני הוא על גסות הרוח שנאמר ולקח למטהר עץ ארז ואזוב פירש"י שאם הגביה עצמו כארז ישפיל עצמו כאזוב. השלישי הוא על צרות העין שנאמר ובא אשר לו הבית ותני דבי רבי ישמעאל זה שייחד ביתו לו כו' ובדבר זה כולל כמה דברים הן חמדת הממון שלמדין מן גחזי הן הגזל שמנו רז"ל וראייתם מפסוק וצוה הכהן ופנו את הבית והנה הוא כנס ממון שאינו שלו יבא הכהן ויפזר ממונו וג' אלו מקורם אחד כי חמדת הממון מסבב גם הגזל וצרת העין וכל שאר הדברים המנויין בגמרא ובמדרשות אין להם סמך מן פרשה זו ע"כ ראתה עיני להעמיד כל פרטי המעשים הנעשים במצורע על יסוד ג' אלה והם לה"ר וגסות רוח וחמדת הממון. וכללם הפסוק האומר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל ורחב לבב היינו החומד ממון שכן אמרו אצל בלעם שהיה לו נפש רחבה ואותו אצמית דרשו רז"ל על מצורע מוחלט ועשה בפסוק ב' חלוקות לצרף גבה עינים אל רחב לבב כי שניהם ממקור אחד שהרי שורייהו דעיילא בלבא תלי וכל גבה עינים הוא רחב לבב כי כל גאה רוח מתאוה לרוב עושר כי בו יוכל להראות יקר תפארת גדולתו ולאידך גיסא כל עושר גורם רום לב כמ"ש וכסף וזהב ירבה לך וגומר ורם לבבך וגומר וראיה ממ"ש אלישע לגחזי וצרעת נעמן תדבק בך למה לו להזכיר צרעת נעמן אלא לפי שגחזי היה חומד ממון ונעמן היה גבה עינים ולמדו זה המפרשים ממ"ש ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדוניו ר"ל שאפילו בפני אדוניו היה מתנהג בגודל וגאוה וכבר אמרנו שהגסות והחמדה מקורם ממקום אחד ע"כ אמר וצרעת נעמן תדבק בך וכן דוד סמכם באמרו גבה עינים ורחב לבב וגו'. לכך נאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת אין שאת אלא גבוה ומין צרעת זה בא על גסות הרוח המתנשא לכל ראש. או ספחת אין ספחת אלא טפילה כו' והוא בא על החומד קנין הממון שהוא נופל על האדם מבחוץ ואינו מתעצם באדם כלל כשאר המעלות וכן כתב הרמב"ם בח' פרקיו כי כל הקנינים כחכמה וגבורה ומעלת המדות כולם מתעצמים עם האדם ודבוקים בו חוץ מן העושר כי הוא כטפל אל האדם מבחוץ ואינו דבק עמו כלל. או בהרת היינו לבנות מין זה בא על המספר לה"ר ומלבין פני חבירו ועושה בו חברבורות לבנות כי אזל סומקא ואתי חיורא כמ"ש לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו. ובדרך זה הכרת פניו ענתה בו כי תוכו רצוף אהבת הממון או הגסות או לספר בגנות חבירו ונגע זה מוציא רעתו לחוץ לגלות רעתו בקהל ועל שם זה נקרא מצורע מוציא רע

כדרך

כדרך שנאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא ואמרו רז"ל שלקו בצרעת כד"א וראשו יהיה פרוע והוא לשון גילוי שתגלה ותראה רעתו לעין כל והיינו ענין הצרעת. והובא אל הכהן אין טהרתו כ"א על ידי כהן יען כל מי אשר הוא מזרע אהרן נמצאו בו ג' מדות טובות הפכיים לאלו כי חטא הלשון גורם כל ריב וכל נגע ובין אחים יפריד ע"כ יבא אהרן שאחז במדת השלום וירפא לזה כי הוא היה אוהב שלום ורודף שלום. וכן חטא גסות הרוח ראוי שיתוקן על ידו כי הוא היה עניו ביותר כאחז"ל גדול מ"ש במשה ואהרן ממ"ש באברהם דאילו באברהם כתיב ואנכי עפר ואפר ובמשה ואהרן כתיב ונחנו מה. וכן חטא חמדת הממון לא היה גם כן באהרן יען כי הכהנים לא היה להם חלק ונחלה בארץ לא היה להם יותר ממה שזכו משלחן גבוה ע"כ היו שלמים במדת ההסתפקות ולא היו בכלל צרי העין אשר כל מגמת פיהם לאסוף ולכנוס ע"כ מן הראוי שכל ג' מיני צרעת אלו לא יטהרו כי אם על ידי כהן:

ושער בנגע הפך לבן. כל שער לבן הוא סימן חולשה בגוף והלבנת שער האדם לעת זקנתו יוכיח וכן כל הסוסים הלבנים תשושי כח וכן כל כבש לבן אינו טוב כמו צבע של שאר מיני שער כי כל מראה לבן מקירו מן הליחה הלבנה הגורמת העצלות כי פעולת כל עצל לא בחיל ולא בכח. ואם פשה תפשה וגו' זה סימן שאין כח ביד הטבע לדחות מעליו כל הפסולת כי רב הוא וזה ג"כ מופת שלא נטהר מחטאו עוד טומאתו בו ואם לא פשה הנגע כבר דחה מעלה הטבע כל עיפוש ופסולת זה מופת כי כבר גמר בלבו לשוב בתשובה שלמה. ואם כסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו כבר דחה הטבע כל החולי לחוץ ואז בלא ספק יתרפא לפיכך טהור הוא וכן מצד העונש בלי ספק אם יראה שהצרעת נתפשטה בכל גופו אז ביותר יגמור בלבו לשוב בתשובה זולת באם יהיה בו בשר חי כי זה מופת שבכל אלה לא יוסר. ורז"ל המשילו הדבר למים שכל מים רחבים אינן עמוקים והעמוקים אינן רחבים כך אם הנגע אינו רחב אז הוא נכנס בעומק תוך הגוף ויש לחוש להתגברות החולי אבל אם הוא רחב ומתפשט בכל העור אינו עמוק בגוף וירפא מהרה. ורז"ל למדו מזה דרך דרש אין משיח בא עד שיהפכו כו' שנאמר כלו הפך לבן טהור הוא רמז לדבר הפך לבן כשהמלה הפוכה יהיה נבל ור"ל כשכולם ינבלו נור ישועתם אז יעטר ה' בהכרת כל הארץ מגלוליה וראייתו מנגע זה הבא על צד העונש וכשכלו הפך לבן ודאי החוטא יתן אל לבו לשוב כך ישראל כשיראו כי אפס עצור ועזוב ודאי יתנו אז אל לבם לשוב בתשובה שלמה אל ה' ואז טהור הוא. וענין מחית בשר חי בשאת שלמעלה נראה הבשר בריאה ותחתיה תעמוד הבהרת אולי על צד העונש בא נגע זה על כת החנפים הצבועים המראים את עצמם כשרים מבחוץ ותוכם מלא מרמות ותוך ע"כ בא עליהם מין זה מדה כנגד מדה:

והצרוע אשר בו הנגע ונומר. מה תלמוד לומר אשר בו הנגע פשיטא כי אם אין הנגע אינו צרוע. מכאן ראיה שצרעת שם המכה כמבואר למעלה יכן יתבאר בסמוך פרשת מצורע. ונגע כנוי אל העון כי החוטא נוגע בכבוד שמים או בכבוד הבריות וזה דעת המדרש האומר כנגע נראה לי בבית זה ע"ג כו'. ע"כ אמר כאן על הצרוע שנלקה בצרעת על שספר לשה"ר לפגום הבריות וקבלת רז"ל שכל הפוסל במומו פוסל לכן נאמר אשר בו הנגע כי בו נמצא בעצם ובאמת כל נגע וקלון שרצה לפגום בו את חבירו. ראשו יהיה פרוע לכפר על גסות רוחו שרצה להיות כראש על כל אדם. ובגדיו יהיו פרומים לכפר על צרות העין כי כל צר עין מסתמא גם בגדיו קרועים ומטולאים. ועל שפם יעטה לכפר על חטא הלשון שבשפתיו. וטמא טמא יקרא כי המטמא בניב שפתיו אחרים אז טמא יקרא גם הוא כי ודאי במומו פוסל. וכל ימי אשר הנגע בו דהיינו העון אז יטמא לפי שטמא הוא מצד מעשיו:

והבגד כי יהיה בו נגע צרעת. נגעי בגדים והבתים בלי ספק שאינן באין מצד הטבע כי אין בהם דם ולחות המסבבים העיפוש או כל חלי וכל מכה ועל כרחך אתה צריך לומר שבאים בדרך נס על צד העונש וזה בנין אב גם על נגעי הגוף שהם חוץ לטבע על צד העונש והנה בנגעי בתים אחז"ל שבאים על צרות העין וכו' אבל בנגעי בגדים לא אמרו כלום. והקרוב אלי לומר כי הם באים על גסות הרוח כי דרך העולם להתכבד ביותר במלבושי כבוד כי הא דר"י קרי למאניה מכבדותי' וכאחז"ל לקדוש ה' מכובד כבדהו בכסות נקיה וע"כ דין הבגד המנוגע בשרפה כי כל מתגאה נידון באש כמבואר למעלה בפרשת צו בפסוק היא העולה על מוקדה כי כך טבע האש לעלות למעלה כמו זה העולה במעלה ודין טריפת החמץ יוכיח וטהרתו בכיבוס מים המורה על גדר הענוה שיורדין ממקום גבוה למקום נמוך. ולפיכך לא הזכיר בפסוק כ"א בגד צמר ופשתים וכלי עור ולא הזכיר בגדי משי העשויין מן תולעת שני וזה לפי שהתולעת מרמז על גדר הענוה וטהרת המצורע באזוב ושני תולעת יוכיח ע"כ אין הנגע מצוי בבגדי שני תולעת לכך נאמר כאן והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא הוא ובכל מיני נגעים אין טומאה כי אם בפשיון רמז להרחקת הגסות מכל וכל שלא לעמוד אפילו בדרך ממונע ולא מינה ולא מקצתה דצריך להפוך עינו עינים רמות שלו מכל וכל. ותדע ותשכיל כי ג' מיני צרעת באים על ג' דברים שהם כסוי לאדם זה לפנים מזה מכסה ראשון הוא עורו לבשרו למעלה מעורו בגדיו שהם כסוי לעורו למעלה מהם ביתו כי הוא מכסה להצילו ממטר ומזרם ומי שהוסר מעליו כל מכסה נקרא פרוע ומגולה לכך נאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא ודרשו רז"ל שנלקו בצרעת שנאמר בו וראשו יהיה פרוע ע"כ הזכיר תחלה נגעי עורו ואחר כך נגעי בגדיו ואחר כך נגעי בתים להסיר מכסהו אחת אחת עד שיהיה פרוע ומגולה מכל וכל וכן דעת המדרש שמביא הילקוט בפסוק ראשו יהיה פרוע על דרך ויגל ה' את מסך יהודה על חורבן ב"ה כי בחורבן הבית נעשו מגולין מכל וכל אמנם לדעת רז"ל הסדר הפוך כי אמרו אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה כו' לכך מביא תחלה נגע על ביתו לא חזר בו מביא גם על בגדיו לא חזר בו מביא גם על גופו כו' ומה שהזכיר תחלה נגעי הגוף לפי שהקב"ה מתרה במכה אחרונה הגדולה תחלה כמו שאמר לפרעה הנה אנכי הורג את בנך בכורך וכמו שפירש"י שם כך הזכיר כאן נגעי הגוף בראשונה לאיים על האדם ממה שהוא מתיירא ביותר. אבל לעולם אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה כי אל רחום וחנון הוא:

הפטרת תזריע במלכים ב סימן ד

וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ: וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל וְהוֹתֵר: וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָה: וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע: וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן: וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ: וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר כָּזֹאת וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם לֶךְ־בֹּא וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר כִּכְּרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים: וַיָּבֵא הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ: וַיְהִי כִּקְרֹא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֱלִישָׁע אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל: וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָיו וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע: וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר: וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה

בסוסו כתיב

פירוש המלות

שלשה. שם מקום: וכרמל. בקליפתו: בצקלונו. שם כולל לרבים: בו. על ידו: נערה. ריבה קטנה מעיר נערון: אחלי. לשון תחנה: ספר. אגרת: זהב. דינרי זהב: חליפות. מחלפות: מתאנה. מתעולל עלילות: אמרתי. חשבתי: ומהרתי

אלהיו והניף ידו אל־המקום ואסף המצורע: הלא טוב אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל הלא־ארחץ בהם וטהרתי ויפן וילך בחמה: ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליך הלוא תעשה ואף כי־אמר אליך רחץ וטהר: וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר: וישב אל־איש האלהים הוא וכל־מחנהו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה־נא ידעתי כי אין אלהים בכל־הארץ כי אם־

אבנה כתיב

בישראל ועתה קח־נא ברכה מאת עבדך: ויאמר חי־יהוה אשר־עמדתי לפניו אם־אקח ויפצר־בו לקחת וימאן: ויאמר נעמן ולא יתן־נא לעבדך משא צמד־פרדים אדמה כי לוא־יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם־ליהוה: לדבר הזה יסלח יהוה לעבדך בבוא אדני בית־רמון להשתחות שמה והוא ׀ נשען על־ידי והשתחויתי בית רמן בהשתחויתי בית רמן יסלח־נא יהוה לעבדך בדבר הזה: ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת ארץ:

נא כתיב ולא קרי

פירוש המלות

ופהרתי. בתמיה: אבי. כמו אדוני: דבר. אם דבר גדול היה מדבר וכו': ואף. מכל שכן: ברכה. מנחת שלום: ולא. דרך שאלה: צמד. זוג פרדים: אדמה. מאדמת ארץ ישראל ואשאנה לעירי ואעשה אותה מזבח: רמון. שם ע"ז: כברת. שעור מיל:

פרשת מצרע

רשי

(ב) זאת תהיה תורת וגו'. (מגילה כא) מלמד שאין מטהרין אותו בלילה: (ג) אל מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות שנשתלח שם בימי חלוטו: (ד) חיות. (חולין קמ) פרט לטרפות: טהורות. פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באין על לשון הרע (חולין קמ ערכין טו) שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול: ועץ

יד א וידבר יהוה אל־משה לאמר: ב זאת תהיה תורת המצרע ביום טהרתו (כ"י חסר במ"א) והובא אל־הכהן: ג ויצא הכהן (כולי מ"ל) אל־מחוץ למחנה וראה הכהן והנה נרפא נגע־הצרעת מן־ (כ"י ול' כנגע) הצרוע: ד וצוה הכהן ולקח למטהר שתי־צפרים חיות (כולי מ"ל)

א ומליל יי עם משה למימר: ב דא תהי אוריתא דסגירא ביומא דדכותיה ויתיתי לות כהנא: ג ויפוק כהנא למברא למשריתא ויחזי כהנא והא איתסי מכתש סגירותא מן סגירא: ד ויפקד כהנא ויסב למדכי תרתין צפרין חיין

בעל הטורים זאת תהיה תורת המצרע. ב' צפרים ע"ש כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו דכתיב בדד ישב לכך טהרתו בצפרים: על מים חיים. כמו שמצינו בנעמן שנתרפא מצרעתו במים חיים ולכן זב צריך טבילה במים חיים משא"כ בשאר טמאים בא"ל לכתרפאות ע"י מים חיים:

אבן עזרא

(א) אמר וידבר השם כי יחל תורת המטהר ואמר ר' יונה הספרדי המדקדק כי נרפא נגע הצרעת מן הצרוע הוא הפוך והיה ראוי להיותו נרפא הצרוע מנגע הצרעת ולמה נהפוך דברי אלהים חיים בעבור חוסר דעתנו והלא שם כתיב כי נרפא הנתק טהור הוא ועוד כי נרפא הנגע. וטעם והובא כמו חביריו כי אחר שיסור נגע הצרעת לא ירצה להביא מה שמחוייב: (ג) ויצא הכהן אל מחוץ למחנה. אע"פ שטהרו הכהן לא יכנס אל המחנה או במדינה עד שיתן טהרתו וישלם כל אשר צוה: ויצא הכהן. איננו כהן גדול והנה נתברר פי' או אל אחד מבניו הכהנים: (ד) ולקחו למטהר. הכהן יקח משלו ויש אומר המצורע יתנם ותי"ו התפעל מובלע בדגשות הטי"ת והוא על משקל איש מתהלל: שתי צפרים. כל עוף יקרא צפור והנה יקח כל עוף שימצא: חיות. ולא מתות: טהורות

המצרע. כל לישנא חסר במ"א ויקברו אתו בשדה הקבורה אשר למלכים דד"ה:

תולדות אהרן זאת. יומא מא כריתות כח: ביום טהרתו. מגילה כא נדרים לו מנחות ח יט כז ערכין טו כריתות ט: ויצא הכהן. מגילה ח: שתי צפרים. חולין קמ:

ספורנו

יד (ב) זאת תהיה: והובא אל הכהן. אל מקום קרוב חוץ למחנה שיוכל

רמבן

יד (ב) והובא אל הכהן. יאמר שתהיה זאת תורת המצורע ביום שירצה להטהר שיובא אל הכהן כי אין לו טהרה לעולם אלא על פיו. ואח"כ פי' כי הכהן יצא אל מקום מושבו מחוץ למחנה והוא לא יבא אליו אע"פ שנתרפא. ומדרשו בתורת כהנים והובא אל הכהן שלא ישהה ואם כן יאמר כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל הכהן וכן וכי יטהר הזב מזובו ואם טהרה מזובה כשיפסקו ויהיו מנוקים ממנו כאשר פירשתי והוא הנכון:

(ד) חיות. פרט לטרפות טהורות פרט לעוף טמא לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטיט לפיכך הוזרכו בטהרתו צפרים שמפטפטין תמיד בצפצוף קול לשון רש"י. ומפני שאמר טהורות פרט לעוף טמא נלמד שאין הצפרים מין ידוע אבל הוא שם כולל כל העופות אם כן מהו הפטפוט הזה שמצאו להם כי עופות רבים אין בהם פוצה פה ומצפצף. ועוד כי מדרש חיות פרט לטרפות יבא במחלוקת ולמאן דאמר טרפה חיה אינו כן ובתורת כהנים חיות לא שחוטות. טהורות לא טמאות. טהורות לא טרפות. ובעלי הפשט אומרים כי כל עוף יקרא צפור ממה שאמר צפור שמים ודגי הים כל צפור כל כנף בן אדם אמור לצפור כל כנף וכן ואת הצפור לא בתר על תורים ובני יונה והנכון בעיני ששם צפור כלל לעופות הקטנים המשכימים בבקר לצפצף ולשורר מלשון ארמית צפרא. וכן ישוב וצפור ישכים בבקר. אמר צפור שמים עליהם כי הם לרובם יגביהו לעוף בשמים וכל צפור כל כנף שני מינין כל הקטנים וכל הגדולים כי יקרא קן צפור לפניך הם הקטנים שהן רבים שאפילו בקטניהם יחוס וכן אשר שם צפרים יקננו כי הם השוכנים בענפי ארזי הלבנון. אמור לצפור כל כנף שיתאספו אפי' הקטנים עליהם כי הטורפים יבאו מעצמם. וכן התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך כי דרך הנערים לשחק בעוף הקטן. ולשון חכמים כך הוא כל שיש בידו מקל או צפור האורג משצר הכזיר כתלא הסיט בבגד כצפורתא ואמרו צפורת כרמים ואמרו בשר צפרים מחזירין החולה לחליו. ואמר בכתוב כל צפור טהורה תאכלו על המינין הרבים ההם ונתרבה של מצורע מכל ואמר וזה אשר לא תאכלו מהם כאומר ואלה אשר לא תאכלו מבשרם. ולכך דרשו טהורות לא טמאות. ומכל מקום כלם בעלי פטפוט הם. וכן גם כן גם צפור מצאה בית ודרור קן לה כך נראה שאינו שם כולל העופות כולם. וכן אשר שם צפרים יקננו חסידה ברושים ביתה. והנראה מדברי רבותינו שכל עופות טהורים נקראים צפור אבל מצותו של מצורע בצפרי דרור דתניא בתורת כהנים ושלח את הצפור החיה אל מחוץ לעיר אל פני השדה רבי יוסי הגלילי אומר צפור שחיה חוץ לכל עיר ואי זו זה דרור. ומן המדרש הזה הזכירו הפטפוט ויתכן שאינו אלא למצוה ודיעבד כלם כשרין בו. ולפיכך הוצרכו בת"כ למעט טמאות וכן שנינו במשנה מסכת נגעים ומביא שתי צפרים דרור ושנו עוד שם שתי צפרים מצותן שיהיו שוות במראה בקומה ובדמים ולקיחתן כאחת אף על פי שאינן שוות כשרות שחט אחת מהן ונמצאת שלא דרור יקח זוג לשניה. והטעם בזה שאף על פי שבדיעבד כלן כשרות כשהן שני מינים פסולות. ובפרק אלו טרפות אמרו עוף המסרט כשר לטהר בו את המצורע וזו היא סוגיית לבנה שנחלקו בה

רבו

אבן עזרא

טהורות. שלא יקח מהטמאות: ועץ ארז ואזוב. הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה ואין צורך לחפש על האזוב כי הוא ידוע בקבלה. והנה המצורע והבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה גם הם כדמות פסח מצרים: (ה) וצוה הכהן ושחט. כהן אחר או ישראל וי"א המצורע והוא רחוק: אל כלי חרש. כמו על וכן אל הנער הזה התפללתי: מים חיים. לקוחים ממקור נובע: (ו) וטבל אותם. הארז השני והאזוב: על המים. שהדם מעורב עמם: (ז) והזה. מהדם המעורב אחר טבול גם הצפור החיה והנזכרים: על פני השדה. מקום שאין שם ישוב שלא תדבק הצרעת. והזיה בשלשתן או באזוב לבדו כטומאת המת: (ח) וכבס וגלח את כל שערו. כלל: ורחץ במים וטהר. בערב כמשפט ואחר כן שב לפרש כי זה יהיה אחר ימים שבעה וכן היה משפט שבעה של מרים ופרט כי יגלח את כל שערו ביום השביעי וביאר כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו וזאת המלה קרובה מגזרת גב: (ט) ואת כל שערו. שער הרגלים

תורה

טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת
וְאֵזֹב׃ ה וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־
הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ
עַל־מַיִם חַיִּים׃ ו אֶת־הַצִּפֹּר
הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת־עֵץ הָאֶרֶז
וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֵזֹב
וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת ׀ הַצִּפֹּר הַחַיָּה
בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם
הַחַיִּים׃ ז וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן־
הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ
וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה׃ ח וְכִבֶּס הַמִּטַּהֵר אֶת־
בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ
בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר יָבוֹא אֶל־
הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ
שִׁבְעַת יָמִים׃ ט וְהָיָה בַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ
אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־זְקָנוֹ וְאֵת גַּבֹּת
עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס
אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם

כול' חסר ו' קדמאה · ד · ג' · יית ספרי את וד' ואת · ט"ל מ"ל ג' · כ' א' חסר וא' מ"ל. ד' · ג' · ט' נסיב · לי חסר וב' חסר בלי · ג'. ט' · כ'

אונקלוס

דַכְיָן וְאָעָא דְאַרְזָא וּצְבַע
זְהוֹרָא וְאֵזוֹבָא׃ ה וִיפַקֵּד
כַּהֲנָא וְיִכּוֹס יָת צִפְּרָא
חֲדָא לְמָאן דַחֲסַף עַל מֵי
מַבּוּעַ׃ ו וְיָת צִפְּרָא חַיְתָא
יִסַּב יָתַהּ וְיָת אָעָא דְאַרְזָא
וְיָת צְבַע זְהוֹרִי וְיָת אֵזוֹבָא
וְיִטְבּוֹל יָתְהוֹן וְיָת צִפְּרָא
חַיְתָא בִּדְמָא דְצִפְּרָא
דִנְכִסְתָּא עַל מֵי מַבּוּעַ׃
ז וְיַדֵּי עַל דְמִדַּכֵּי מִן
סְגִירוּתָא שְׁבַע זִמְנִין
וִידַכֵּינֵיהּ וִישַׁלַּח יָת צִפְּרָא
חַיְתָא עַל אַפֵּי חַקְלָא׃
ח וִיצַבַּע דְמִדַּכֵּי יָת
לְבוּשׁוֹהִי וִיגַלַּח יָת כָּל
שַׂעֲרֵיהּ וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וְיִדְכֵּי
וּבָתַר כֵּן יֵעוֹל לְמַשְׁרִיתָא
וְיִתֵּיב מִבָּרָא לְמַשְׁכְּנֵיהּ
שִׁבְעָא יוֹמִין׃ ט וִיהֵי
בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְגַלַּח יָת
כָּל שַׂעֲרֵיהּ יָת רֵישֵׁיהּ וְיָת
דִּקְנֵיהּ וְיָת גְּבִינֵי עֵינוֹהִי
וְיָת כָּל שַׂעֲרֵיהּ יְגַלַּח
וִיצַבַּע יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי
יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא וְיִדְכֵּי׃

רשי

ועץ ארז. לפי שהנגעים באין על גסות הרוח: ושני תולעת ואזוב. מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב. עץ ארז. מקל של ארז: שני תולעת. לשון של צמר צבוע זהורית (כ"מ כט): (ה) על מים חיים. נותן אותם תחלה בכלי כדי שיהא דם צפור ניכר בהם וכמה הן רביעית: (ו) את הצפור החיה יקח אותה. מלמד שאין אוגדה עמהם אלא מפרישה לעצמה אבל העץ ארז והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת"ל וטבל אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה: (ח) וישב מחוץ לאהלו. מלמד (ת"כ) שאסור בתשמיש המטה: (ט) את כל שערו וגומר. כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער

מסורה

הצפור כל צפור לשון עוף חסר במ"ב מלא וסימן וצוה הכהן ושחט. וחטא את הבית. גברי כולם מלאים במ"ב חסר וסי' בלק בן צפור מלך. האזינה עדי בנו צפר. וכל נביאים וכתובים חסר בין גברי בין עופי: על מים ז' וסימן וצוה הכהן דמצורע. ושחט את הצפר. והיה כעץ שתול דירמיה. שכנתי על מים. ויקח מזרע הארץ. אמך כגפן. כרמך על מים שתולה. ה' על מים רבים: ואת הצפור ג' וסימן לא בתר. ולקח את עץ הארז. את הצפור החיה יקח. תניינא דפסוק: השחטה ב' א' חסר וא' מל' קדמא חסר ותניינא מלא: על תמים ד' נמסר בסדר וארא וכל תהלות דכוו': על המטהר על ח' בטעם מאריכים בסיפרא וסי' נמסר בסדר ויקרא: וכבס ט' נמסר בסדר תזריע: יבוא ז' מלאים בתורה נמסר בסדר אחרי מות:

ספורנו

שיוכל הכהן בכבוד ובלי רב טורח ללכת לראותו: (ז) וטהרו. מענין פריעה ופרימה: ורחץ במים וטהר. מענין מחוץ למחנה מושבו: (ט) ורחץ את בשרו במים וטהר

תולדות אהרן ושני התולעת. מנחות מב: ושחט את הצפור. סוטה טו טז: וטבל אותם. סוטה טז: ושלח את הצפור החיה. קדושין מד: (ואת החיה. סוטה טז: שתי צפרים. יומא מג: אל כלי חרש. סוטה יז): וישב מחוץ לאהלו. מ"ק ז עי' חולין מא כריתות ח (שבת ג): והיה ביום השביעי. סוטה טו (נזיר מ קדושין לה): את ראשו. יבמות ה נזיר מא נז: ואת זקנו. יבמות ה נזיר מ מא נח: ורחץ. סוטה ו חגיגה יא קדושין כה ב"ק פב:

בעל הטורים על מים חיים. בגי' לא במים מלוחים: והזה על המטהר שבע פעמים. כנגד ז' דברים שנגעים באים עליהם מזה עליו ז' פעמים: ושלח את הצפור. רמז שהפרח ממנו הצרעת וצפור אחת שחוטה וכן לא תבא עוד הצרעת והאחת משלחת לומר שאם יוסיף לחטא תחזור הצרעת כמו הצפור השלוח:

רמבן

רבי אליעזר וחכמים ומכאן שאין צפרי המצורע מין אחד בלבד ושאין מטהרין בכל עוף טהור אבל מצותו בכל עוף דרור כלומר שדרה בבית כבשדה. ולפיכך אמרו בסנונית דכיון שהיא טהורה לדעת חכמים כשרה לטהר בה שהיא בכלל דרור. ומכל מקום כל הטהורין כשרים בדיעבד שכלן בכלל שתי צפרים טהורות. ושנו בספרי אמר ר' יאשיה כל מקום שנאמר צפור בטהורה הכתוב מדבר אמר רבי יצחק עוף טהור נקרא עוף ונקרא צפור וטמא לא נקרא אלא עוף וכך הזכירו בגמרא בפרק שלוח הקן ושם העלו כי חיות שחיין ראשי אברים שלהם למעוטי מחוסרות אבר וכן הטרפות פסולות בהן ודרשו טהורות למעט אסורות כגון צפרי עיר הנדחת ועוף שהרג את הנפש והחליפן בע"ג ומדרשם זה שם מן הלשון עצמו שאין צפור אלא עוף טהור ומשמע מכאן שכל עוף טהור בכלל צפור. וראיתי עוד בירושלמי במסכת נזיר שאמרו וכי נזיר טמא צפרים הוא מביא תורים ובני יונה הוא מביא אית תניי תני כל עוף טהור קרוי צפרים אית תניי תני כל העופות בין טמא ובין טהור קרוי צפרים והנה נשאר בידנו ממנו מחלוקת ומכל מקום יתכן שיהיה השם בקטנים בלבד ובגמרא כך הוא נראה ממה שאמרו במסכת סוטה הבא מים שדם צפור ניכר בהם וכמה הם רביעית ושאלו גדולה שדוחה את המים קטנה ונדחית מפני המים מהו ופירשו כל שיעורי חכמים כך הם בצפור דרור שיערו חכמים אין לך גדולה שדוחה את המים ואין לך קטנה שנדחית מפני המים ואלו היה כל עוף טהור כשר בו היה מהם מי שדמו דוחה כמה לוגין. ואולי אמרו כן בצפור דרור שהוא מצוה לכתחלה ממדרשו של רבי יוסי הגלילי. וכבר הזכירו בגמרא ודלמא צפורא רבא הזא ואסיק שמיה גמל. והנכון שיעלה מכל זה הוא שנאמר מכל צפור שאינו דרור פסול אפילו בדיעבד מן המדרש הזה. שלא שנו במשנתם מצותן שיהיו דרור אע"פ שאינן דרור כשרות כמו ששנינו בשוות וכל הדרורים בעלי פטפוט הם ומה שאמרו בת"כ לא טמאות מפני שיש אף בטמאין מינין שהם דרור כגון הסנונית לרבי אליעזר או יהיה פירושו למעט טמאות לך שהן האסורות והטרפות כמו שהעלו בגמרא בפרק שלוח הקן וזהו ההגון בעיני. ובאגדה דרבא אמר רבי יהודה בר' סימון אלין צפריא קולנין זה האומר לשון הרע אמר הקב"ה יבא קול ויכפר על קול. ור' יהושע בן לוי אמר צפרים צפרי דרור שאכלה מפתו ושתה מן מימיו והלא דברים ק"ו וכו':

ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. אמר ר"א הוא הגדול והקטן במיני הצמחים והעד מדברי חכמת שלמה והנה המצורע ותורת הבית המנוגע וטומאת המת קרובים והנה הם כדמות פסח מצרים. וטעם על פני השדה מקום אשר אין שם ישוב שלא תדבק הצרעת. ובת"כ אמרו על פני השדה שלא יעמוד ביפו וישלחנה לים שלא יעמוד בגבת וישלחנה למדבר. ואם כן יהיה הטעם כסוד השעיר המשתלח ושם ישתלח לעזאזל המדברה וכאן לפורחות השדה ועוד אפרש זה בע"ה:

(ט) **את** כל שערו. כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער ונראה. לשון רש"י. אבל בתורת כהנים וגלח את כל שערו יכול אף בית הסתרים תלמוד

רשי

שער ונראה: (י) וכבשה אחת. לחטאת: ושלשה עשרונים. לנסכי שלשה כבשים הללו שחטאתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים (סוטה יז): ולוג אחד שמן. להזות עליו שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות: (יא) לפני ה׳. (מנחות נא כליס ו) בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים:

(יב) והקריב אותו לאשם. יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם: להניף. שהוא טעון תנופה חי: והניף אותם. את האשם ואת הלוג: (יג) במקום אשר ישחט וגו׳. על ירך המזבח בצפון ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה (זבחים כ) יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו׳: כי כחטאת. כי ככל החטאות האשם הזה הוא לכהן בכל עבודות התלויות בכהן הושוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא דמו מכלל שאר אשמות ליתן על תנוך ובהונות לא יהא טעון מתן דמים ואמורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו ניתן למעלה כחטאת תלמוד לומר וכו׳ כתורת כהנים: (יד) תנוך. גדר אמצעי שבאוזן ולשון תנוך לא נודע לי והפותרים קורין לו פנדרו״ס: בהן. גודל: (יח) לפני ה׳. (ת״כ) כנגד בית קדשי קדשים:

ואת

אבן עזרא

הרגלים וי״א אף זרועיו ושוקיו והחזה: (י) שני כבשים וכבשה אחת. בעבור היות נגע הצרעת מוסר על מעשה הלשון על כן יקריב כבש אחד לעולה כמשפט כל העולה על הרוח ואחד אשם כמשפט כל אשם ונקבה לחטאת כמשפט כל חטאת ושלשה עשרונים כמשפט עשרון לכבש: ולוג אחד. מדה ואין לו אח וטעם אותם הכבשים והכבשה גם זה האשם גם זאת החטאת לכהן חוץ מהאמורים: (יד) על תנוך. טעמו ידוע ממקומו והנה המטהר מהצרעת שהוא בגוף כמו הכהן שימלא ידו כי העון כמו הצרעת בנפש. והבהן מקום חבור והוא עיקר כל המעשים והימנית בעבור כח הלב הימין והתנוך זכר לשמוע אשר צוה: (טו) על כף הכהן השמאלית. היא כף הכהן המטהר רק כן דרך צחות בלשון הקדש והעד הפסוק הבא אחריו: (טז) לפני ה׳. אל פתח אהל מועד: (יז) אל מקום דם האשם. שהוא תנוך ובהונות:

ועשה

וְטָהֵר׃ י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן׃ יא וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ יב וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃
שני יג וְשָׁחַט אֶת־הַכֶּבֶשׂ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הָעֹלָה בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי כַּחַטָּאת הָאָשָׁם הוּא לַכֹּהֵן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ יד וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ טו וְלָקַח הַכֹּהֵן מִלֹּג הַשָּׁמֶן וְיָצַק עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃ טז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן־הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ יז וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם׃ יח וְהַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן

י וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה יִסַּב תְּרֵין אִמְּרִין שַׁלְמִין וְאִמַּרְתָּא חֲדָא בַּת שַׁתַּהּ שַׁלְמְתָא וּתְלָתָא עֶסְרוֹנִין סֻלְתָּא מִנְחֲתָא דְּפִילָא בִמְשַׁח וְלֻגָּא חַד דִּמְשַׁח׃ יא וִיקִים כַּהֲנָא דִּמְדַכֵּי יָת גַּבְרָא דְּמִדַּכֵּי וְיָתְהוֹן קֳדָם יְיָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ יב וְיִסַּב כַּהֲנָא יָת אִמְּרָא חַד וִיקָרֵב יָתֵיהּ לַאֲשָׁמָא וְיָת לֻגָּא דִמְשָׁחָא וִירִים יָתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ׃ יג וְיִכּוֹס יָת אִמְּרָא בַּאֲתַר דְּיִכּוֹס יָת חַטָּאתָא וְיָת עֲלָתָא בַּאֲתַר קַדִּישׁ אֲרֵי כְּחַטָּאתָא אֲשָׁמָא הוּא לְכַהֲנָא קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא׃ יד וְיִסַּב כַּהֲנָא מִדְּמָא דַּאֲשָׁמָא וְיִתֵּן כַּהֲנָא עַל רוּם אֻדְנָא דְּמִדַּכֵּי דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהּ דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא׃ טו וְיִסַּב כַּהֲנָא מִלֻּגָּא דִמְשָׁחָא וִירִיק עַל יְדָא דְכַהֲנָא דִּשְׂמָאלָא׃ טז וְיִטְבּוֹל כַּהֲנָא יָת אֶצְבְּעֵיהּ דְּיַמִּינָא מִן מִשְׁחָא דְּעַל יְדֵיהּ דִּשְׂמָאלָא וְיַדֵּי מִן מִשְׁחָא בְּאֶצְבְּעֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין קֳדָם יְיָ׃ יז וּמִשְּׁאָר מִשְׁחָא דְּעַל יְדֵיהּ יִתֵּן כַּהֲנָא עַל רוּם אֻדְנָא דְּמִדַּכֵּי דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן יְדֵיהּ דְּיַמִּינָא וְעַל אִלְיוֹן רַגְלֵיהּ דְּיַמִּינָא עַל דְּמָא דַּאֲשָׁמָא׃ יח וּדְיִשְׁתְּאַר בְּמִשְׁחָא דְּעַל יְדָא דְכַהֲנָא יִתֵּן עַל רֵישָׁא

כל קרי׳ כבשה וכל שמואל כבשה
ג׳
ג׳ ב׳ מ״ל וא׳ חסר
ב׳
כ״ד בטעם
ו׳ באורי
ח׳ בהורס כל ליבמה מ״ל
כל ליבמה חסר
מ״ל מ״ל כמ״א

ואתם ג׳ ב׳ מלאים וא׳ חסר. וסימן והעמיד הכהן המטהר. אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם. ויבואו אליך כמבוא עיר קרמא חסר: ואת העלה ג׳ וסימן המציאו לנתחיה. ושחט את הכבש במקום. ועל הנשיא יהיה: קדש קדשים הוא ו׳ נמסר בסוף תצוה: תנוך ח׳ בתורה וסימן ושחטת את האיל ב׳ בו. וישחט משה מדמו. ויקרב את בני אהרן. ולקח הכהן מדם האשם. ומיתר השמן אשר על כפו. ושחט את כבש האשם. יגתן הכהן מן השמן:

ספורנו

וטהר. מטמין ויסב מהון לאהלו: (יב) והקריב אותו לאשם. כבר התבאר שענין האשם הוא על מעל בקדש כמו החטאת על חיוב כרת וכבר אמרו שהצרעת הוא על לשון הרע ועל גסות הרוח שהניהם מעילה בקדש כי אמנם לשון הרע עיקרו בסתר כמעמיק מה׳ לסתיר עצה כאמרם (ברכות) העובר עבירה בסתר כאלו דוחק רגלי שכינה ועל המתגאה נאמר גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל. אמר הקב״ה זה גונב מלבושי אין אני והוא יכולים לעמוד בעולם אחד וכבר ספר הכתוב על עזיהו באמרו וכחזקתו

תולדות אהרן

וביום השמיני. שבת קלב: יקח שני כבשים. יומא סב: ושלשה עשרונים. מנחות נא: והעמיד הכהן המטהר. סוטה ח: והקריב אתו לאשם. יומא סא מנחות סה: ושחט את הכבש. יבמות ז זבחים נ: כחטאת האשם הוא. יומא סא יבמות סם זבחים מז נ מנחות מג: ולקח הכהן מדם האשם. יומא סא זבחים מז: ולקח הכהן מלוג השמן. מנחות ט: את אצבעו הימנית. מנחות י: ומיתר השמן. יומא סה: תנוך אוזן. קדושין טו: רגלו. יבמות קד: על דם האשם. מנחות י: ועשה הכהן את החטאת. זבחים ח:

רמבן

תלמוד לומר גבות עיניו מה גבות עיניו בנראה אף כל שערו בנראה פרט לבית הסתרים. אי מה גבות עיניו מקום כנוס שער בנראה אף כל מקום כנוס שער בנראה מנין כנוס שער בשחיו נראה פזור שער בשחיו נראה ת״ל את כל שערו יגלח וכ״ע:

(י) יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת. לא פירש הכתוב מה יעשה בשני הכבשים וכבשה אבל הזכיר כבש האחד שיקריב אותו לאשם והזכיר שיעשה החטאת ואחר ישחט העולה. וזה בעבור שכבר הזכיר בפרשת ויקרא בחטאת שתהיה נקבה והזכיר בכל עולה שהוא זכר לכך לא הוצרך להאריך כי בידוע שהכבש השני יהיה העולה והכבשה היא החטאת:

(יח) יתן על ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה׳. במעשה דם האשם השמן

אבן עזרא

(יט) ועשה הכהן את החטאת. היא הכבשה כתורת כל חטאת: (כ) והעלה את העולה. היא הכבש ומנחתו שהוא עשרון ויש אומרים שכל המנחה יקריב לעולה ובתחלה האשם שהוא החמור: וטהר. אז יהיה טהור ככל הטהורים: (כא) דל. יש כנוף כמו דלות ורעות אחרי משכיל אל דל ככה דל בן המלך ויש דל שאין לו ממון:

רשי

(כ) ואת המנחה. מנחת נסכים של בהמה: (כא) ועשרון סלת אחד. לכבש זה שהוא אחד יביא עשרון אחד לנסכיו: ולוג שמן. לתת ממנו על הבהונות ושמן של נסכי המנחה לא הוזקק הכתוב לפרש: (כג) ביום השמיני לטהרתו. שמיני לצפרים ולהזאת עץ ארז ואזוב ושני תולעת: (כח) על מקום דם האשם. אפילו נתקנח הדם למד שאין הדם גורם אלא המקום גורם

וגמור

על־ראש המטהר וכפר עליו
הכהן לפני יהוה: יט ועשה הכהן כל ועשה דפרש' כהן
את־החטאת וכפר על־המטהר
מטמאתו ואחר ישחט את־
העלה: כ והעלה הכהן את־
העלה ואת־המנחה המזבחה ת'. ס' וכל קטרה דכו' במ"ג המזבח
וכפר עליו הכהן וטהר: ס
שלישי חמישי כא ואם־דל הוא ל' וחד אם דל ואם עשיר
ואין ידו משגת ולקח כבש
אחד אשם לתנופה לכפר עליו ל'
ועשרון סלת אחד בלול בשמן ד'
למנחה ולג שמן: כב ושתי כל ל"ש' חסר
תרים או שני בני יונה אשר
תשיג ידו והיה אחד חטאת
והאחד עלה: כג והביא אתם ד'
ביום השמיני לטהרתו אל־
הכהן אל־פתח אהל־מועד לפני
יהוה: כד ולקח הכהן את־כבש
האשם ואת־לג השמן והניף
אתם הכהן תנופה לפני יהוה:
כה ושחט את־כבש האשם ולקח
הכהן מדם האשם ונתן על־
תנוך אזן־המטהר הימנית ועל־ כול' מ"ל
בהן ידו הימנית ועל־בהן רגלו
הימנית: כו ומן־השמן יצק ל'
הכהן על־כף הכהן השמאלית:
כז והזה הכהן באצבעו הימנית
מן־השמן אשר על־כפו
השמאלית שבע פעמים לפני
יהוה: כח ונתן הכהן מן־השמן
אשר על־כפו על־תנוך אזן
המטהר הימנית ועל־בהן ידו
הימנית ועל־בהן רגלו
הימנית על־מקום דם האשם:
כט והנותר מן־השמן אשר על־

דמדכי ויכפר עלוהי כהנא
קדם יי: יט ויעביד כהנא
ית חטאתא ויכפר על
דמדכי מסאובתיה ובתר
כן יכוס ית עלתא: כ ויסק
כהנא ית עלתא וית
מנחתא למדבחא ויכפר
עלוהי כהנא וידכי:
כא ואם מסכן הוא ולית
ידיה מדבקא ויסב אימר
חד דאשמא לארמא
לכפרא עלוהי ועסרונא
סולתא חד דפילא במשח
למנחתא ולוגא דמשחא:
כב ותרתין שפנינין או
תרין בני יונה דתדביק
ידיה ויהי חד חטאתא
וחד עלתא: כג וייתי
יתהון ביומא תמינאה
לדכותיה לות כהנא
לתרע משכן זמנא קדם
יי: כד ויסב כהנא ית
אמרא דאשמא וית לוגא
דמשחא וירים יתהון
כהנא ארמא קדם יי:
כה ויכוס ית אמרא
דאשמא ויסב כהנא
מדמא דאשמא ויתן על
רום אודנא דמדכי דימינא
ועל אליון ידיה דימינא
ועל אליון רגליה
דימינא: כו ומן משחא
יריק כהנא על ידא
דכהנא דשמאלא:
כז וידי כהנא באצבעיה
דימינא מן משחא דעל
ידיה דשמאלא שבע
זימנין קדם יי: כח ויתן
כהנא מן משחא דעל
ידיה על רום אודנא
דמדכי דימינא ועל אליון
ידיה דימינא ועל אליון
רגליה דימינא על אתר
דמא דאשמא:
כט ודישתאר מן משחא
דעל ידא דכהנא יתן על

ויקרא

ואת המנחה ח' נמסר בסדר פקודי: המזבחה ה' וסימן והעלה הכהן את העלה ואת המנחה. וישחטום הכהנים דד"ה. וישחטו הבקר ג' בפסוק דד"ה וכל הקטרת דכו' במ"ג המזבח וסי' והרים ממנו בקמצו וא' העלה המציאו אליו. ויקרב את המנחה: דל ודל ידל. י"ב פתחין נמסר בשפטים סימן ר גבי פסוק וידל ישראל: ועשרן ג' חסר בקריא וסימן ועשרן דוזה אשר תעשה על המזבח כבשים. ואם דל הוא ואין ידו משגת ולקח. ועשרן דובראשי חדשיכם תקריבו עלה לה': בלול ד' נמסר בסדר תצוה: והאחד ד' וסימן והנה הקטן את אבינו. ועשה אתם הכהן. ושתי תרים ואם דל הוא דמצורע. השן האחד מוצק: על מקום ג' וסימן על מקום דם האשם. כי הכרובים פרשים כנפים. ושש מעלות לכסא דד"ה:

תולדות אהרן וכפר על המטהר. שם: והעלה הכהן את העולה. פסחים נט מנחות נא: ואם דל הוא. יומא מא ערכין י כריתות כח: ואין ידו משגת. ערכין טז: לתנופה לכפר עליו. יומא ה מנחות נג לד: ועשרון סלת. מנחות פט קו: על תנוך. יבמות קד: על בהן. מנחות ס: באצבעו הימנית. זבחים כו: על מקום דם האשם. מנחות י נגעים מה: והנותר מן השמן. יומא סא זבחים ו נגעים שם:

רמבן

והשמן תהיה הכפרה הזאת וכן לכפר עליו לפני ה' ובתורת כהנים והנותר בשמן אשר על כף הכהן יתן על ראש המטהר לכפר אם נתן כפר ואם לא נתן לא כפר דברי רבי עקיבא רבי יוחנן בן נורי אומר שירי מצוה הם בין שנתן בין שלא נתן כפר. וא"כ על דעת רבי יוחנן בן נורי יהיה לכפר עליו על האשם. והנה אמר הכתוב באשם וכפר וחזר ואמר בחטאת וכפר על המטהר מטומאתו. ואמר עוד בעולה ובמנחה וכפר עליו הכהן וטהר ולא ידענו מה ענין הכפרות הללו כולן. אולי האשם יכפר על מעלו אשר מעל

קודם

ספורנו

ובחזקתו נגה לנו עד להשחית וימעול מעל באלהי אבותיו והצרעת זרחה במצחו: (כ) וכפר עליו הכהן וטהר. לקדשים ולביאת מקדש כאמרם ז"ל (פס פרק קמא)

פנים

רשי

(לד) ונתתי נגע צרעת. (ויקרא רבה) בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן: (לה) כנגע נראה לי בבית. (נגעים פי"ב ת"כ) שאפילו הוא חכם ויודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי: (לו) בטרם יבא הכהן וגו'. שכל זמן שאין הכהן נזקק לו אין שם תורת טומאה: ולא יטמא כל אשר בבית. (ת"כ) שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע נזקק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו אם על אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא לא חסה תורה אלא על כלי חרס שאין להם טהרה במקוה: (לז) שקערורות. (ת"כ) שוקעות במראיהן: (מ) וחלצו את האבנים. כתרגומו ויטלפון יטלום משם כמו (דברים כה) וחלצה נעלו לשון

אבן עזרא

(לג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן. החל לבאר צרעת הבית. וטעם כי תבאו אל ארץ כנען. כי זה נוהג בארץ לבדה בעבור גודל מעלת הארץ כי המקדש בתוכה והכבוד בתוך המקדש: (לד) ונתתי. הדבר תלוי בנתינת ה'. ובא אשר לו הבית. מצוה שיבא אל הכהן: (לו) ופנו את הבית. בעל הבית וכל אנשי ביתו. וטעם לשון רבים לשנותו מהרה: בטרם יבא הכהן. כי עוד יסגיר הבית בעבור הספק וטרם בואו ספקו: (לז) שקערורות. אין אחות למלה הזאת ולא נדע אם היא מרובעת כפולה האות האחרון או מחמשת אותיות ופירושיה לפי טעם המקום י"א כדמות סימנין או חוטין וי"א שהיא מלה מורכבת מטעם ותשקע האש ורורות מגזרת רר בשרו וזה רחוק: ומראיהן. ומראה כל אחד מהם שפל: (מ) וחלצו את האבנים. יסירו וכן חלצני ה' מאדם

כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ
הַמִּטַּהֵר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי יְהוָה׃
ל וְעָשָׂה אֶת־הָאֶחָד מִן־הַתֹּרִים
אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יָדוֹ׃ לא אֵת אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ
אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד
עֹלָה עַל־הַמִּנְחָה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן
עַל הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי יְהוָה׃ לב זֹאת
תּוֹרַת אֲשֶׁר־בּוֹ נֶגַע צָרָעַת אֲשֶׁר
לֹא־תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ׃ פ
רביעי ששי לג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ לד כִּי
תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי
נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע
צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם׃
לה וּבָא אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד
לַכֹּהֵן לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה לִי
בַּבָּיִת׃ לו וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת־
הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת
אֶת־הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־
אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֹא
הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַבָּיִת׃ לז וְרָאָה
אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת
הַבַּיִת שְׁקַעֲרוּרֹת יְרַקְרַקֹּת אוֹ
אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מִן־
הַקִּיר׃ לח וְיָצָא הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת
אֶל־פֶּתַח הַבָּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־
הַבַּיִת שִׁבְעַת יָמִים׃ לט וְשָׁב
הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה
פָּשָׂה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת׃
מ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת־

יִתֵּן עַל רֵישָׁא דְמִדַּכֵּי
לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי קֳדָם יְיָ׃
ל וְיַעֲבֵיד יַת חַד מִן שַׁפְנִינַיָא
אוֹ מִן בְּנֵי יוֹנָה מִדְּתַדְבֵּיק
יְדֵיהּ׃ לא יַת דְּתַדְבֵּיק יְדֵיהּ
יַת חַד חַטָּאתָא וְיַת חַד
עֲלָתָא עַל מִנְחָתָא וִיכַפֵּר
כַּהֲנָא עַל דְּמִדַּכֵּי קֳדָם יְיָ׃
לב דָּא אוֹרַיְתָא דְּבֵיהּ
מַכְתַּשׁ סְגִירוּ דְּלָא תַדְבֵּיק
יְדֵיהּ בִּדְכוּתֵיהּ׃ לג וּמַלֵּיל
יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן
לְמֵימָר׃ לד אֲרֵי תֵעֲלוּן
לְאַרְעָא דִּכְנַעַן דַּאֲנָא יָהֵיב
לְכוֹן לְאַחְסָנָא וְאֶתֵּן מַכְתַּשׁ
סְגִירוּ בְּבֵית אֲרַע
אַחְסַנְתְּכוֹן׃ לה וְיֵיעוֹל
דְּדִילֵיהּ בֵּיתָא וִיחַוֵּי לְכַהֲנָא
לְמֵימָר כְּמַכְתָּשָׁא אִתְחֲזֵי
לִי בְּבֵיתָא׃ לו וִיפַקֵּד כַּהֲנָא
וִיפַנּוּן יַת בֵּיתָא עַד לָא
יֵיעוֹל כַּהֲנָא לְמֶחֱזֵי יַת
מַכְתָּשָׁא וְלָא יִסְתָּאַב כָּל
דִּבְבֵיתָא וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל
כַּהֲנָא לְמֶחֱזֵי יַת בֵּיתָא׃
לז וְיֶחֱזֵי יַת מַכְתָּשָׁא וְהָא
מַכְתָּשָׁא בְּכוֹתְלֵי בֵיתָא
פַּחֲתָן יָרְקָן אוֹ סַמְקָן
וּמֶחֱזֵיהֶן מַכִּיךְ מִן כּוֹתְלָא׃
לח וְיִפּוֹק כַּהֲנָא מִן בֵּיתָא
לִתְרַע בֵּיתָא וְיַסְגַּר יַת
בֵּיתָא שִׁבְעָא יוֹמִין׃
לט וִיתוּב כַּהֲנָא בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה וְיֶחֱזֵי וְהָא אוֹסִיף
מַכְתָּשָׁא בְּכוֹתְלֵי בֵיתָא׃
מ וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וִישַׁלְּפוּן

ד' וכל ד"ס דכוו' במ"ז מבני ומבני · ד' · ל' בטעם ולזון ג' דסמי' · ל' · י"ב דסמיכי וי"א מנהון חסר נאמר · י"ז ר"פ · ל' ומ' בנגע כ' · ל' · כ' תבוא אליה · ב' וחסר · ל' וחסר ו' בהרא · ל' וחסר. וד'

מן בני ומן בני ד' וסי' ואם מן העוף. ועשה את האחד מן התרים. ויאמר ה' אל בני ישראל הלא ממצרים. הגפן הובישה והתאנה. וכל ד"ה דכוו' מן בני ומן בני בס"ז מבני ומבני וסי' נמסר שם גבי פסוק ויהיו בני אלם אנשים: ואת האחד ד' וסי' את אשר תשיג ידו. ועשה הכהן את האחד. והלוים יסמכו את תני"ן. וישם את האחד בבית אל: וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"ב נמסר בסדר חקת התורה. ובא י"ז ר"פ נמסר בישעיה ר"ש סימן נ"ט גבי פ"אק ובא לציון גואל: ואחר כן ב' וסי' ואחר כן יבא הכהן לראות את הבית ואחר כן תבא אליה ובעלתה: ומראיהן

בעל הטורים

נראה לי שנים. כנגע נראה לי. מרחוק ה' נראה לי זהו שאמרו חכמינו ז"ל שאפילו ת"ח ובקי בנגעים לא יאמר נגע נראה לי אלא כנגע וזהו מרחוק נראה שיקח כדבר מרחוק ולא יפסוק לומר נגע: ואחר כן ב'. ואחר כן יבא הכהן. ואחר כן תבא אליה ובעלתה כמו הבא שמפנה כלים נאים שלא יטמאו אף הכא נמי צריכה להסיר כלים הנאים מעליה כדי שתתגנה בעיניו ולא יטמא בה:

תולדות אהרן

אשר לא תשיג. ערכין יז כריתות ט: לאחזה. יומא יב: ונתתי נגע. הוריות י': בבית ארץ. יומא יא יב מגלה כו נדרים נו גיטין פב ב"ק פב: ובא אשר לו הבית. יומא יא יב ערכין טז: כנגע נראה לי. נגעים מד: וצוה הכהן. מ"ק ז ח ערכין טו נגעים מד: ולא יטמא. שבועות יז: בקירות הבית. ב"ב קסד סנהדרין עא פז נדה יט: ומראיהן שפל. סנהדרין עא פז נדה יט: ויצא הכהן מן הבית. נדרים נו חולין י נגעים מד: והסגיר את הבית. נדרים נו: ושב הכהן. ערובין נא יומא ב יבמות יז נזיר ה מכות יג הוריות ח מ"חות ד' מה חולין כה בכורות לב נדה סב: וחלצו. יבמות קב נגעים מד:

ספורנו

הביא כפרתו אוכל בקדשים (לו) ופנו את הבית בטרם יבא. ולא יבא קודם לכן ובין כך יהיה זמן תשובה ותפלה לבעלים חמן תפלה לכהן. ועם זה נתן זמן הסגר. ובמדרש אמרו בכל זה רמז לחרבן הראשון ותקונו בשני וסתירתו בחרבן שני וטהרתו בבנין ג'

רמבן

קודם נגעו והחטאת על חטאו אשר חטא בימי הנגע אולי בצערו נתן תפלה לאלהים. וזה טעם מטומאתו. והעולה והמנחה יהיו לו כופר נפש שיזכה להטהר ולשוב אל אהלו ולכך אמר וכפר עליו הכהן וטהר. ובתורת כהנים ועשה הכהן את החטאת וכפר מה תלמוד לומר לפי שנאמר והעלה הכהן את העולה ואת המנחה המזבחה יכול יהו כולן מעכבים אותו ת"ל ועשה הכהן את החטאת וכפר תלמד שכפרה תלויה בחטאת ויתכן כי וכפר עליו הכהן וטהר רמז לכל הנעשה בו כי גם הצפרים יבואו לכפרה ולטהרה כי כן אמר בנגע הבית וכפר על הבית וטהר: (לד) אמר הכתוב בנגעי הבתים ונתתי נגע צרעת. לרמוז כי יד ה' תעשה זאת לא טבע כלל כמו שפירשתי ואמר כי תבואו אל הארץ וגו' בבית ארץ

אבן עזרא

תאדם רע: אל מקום טמא. שלא יקחם משם אדם שיהיו ניכרים שהם טמאים: (מא) ואת הבית יקציע. מגזרת מקצעות וכן מר ואהלות קציעות וטעמו פנולות ויש אומרים שיפלו המקצוע ואין זה נכון כי כבר פשה הנגע בבית רק יקציע כל הבית. וטעם מבית. מבפנים: הקצו. מגזרת קצה כי קצתו ההוא למעלה הסירו לבדו: (מב) וטח. הפך יקציע והוא מגזרת טחים אותו טפל: (מג) אחר חלץ. אחר שחלץ ואחרי הקצות את הבית בתחלה. אלא ולקחו. והביאו. רבים במסרה: ועפר אחר יקח. בעל הבית שירצה לדור בו ואם הנגע ישוב יבא הכהן: (מח) ונתץ את הבית. בצווי וכן והוציא והקרוב שסגור יהיה שבעת ימים רק הכתוב אחז דרך קצרה והעד והבא אל הבית כל ימי הסגיר אותו בראשונה ובשניה: (מו) יטמא עד הערב. אחר שירחץ בשרו כמשפט: (מז) והשוכב. חמור על כן יכבס בגדיו ורחץ במים וטמא

ד' נמסר בסדר מקץ: ואת הבית ה' וסי' יקציע. והכרתי את ישראל מלכים. ונתשתים ד"ה. ומאסתי את העיר הזאת ואת הבית הזה. ואת הבית הגדול חפה עץ ברושים. ד"ה: יקצע. מן מלין יחידאין דחסרין יו"ד. יקצע ל' יקדש ל' יחרם ל'. יקשב ל' יחשך ל'. יקרב ל' יגה ל'. ונמסרו באורך בסוף קדשים: והביאו ד' נמסר בסדר ויקרא: הטוח ב' חד חסר וחד מלא וסי' אחרי הקצות מלא. ואם בא יבא חסר: אבני' דקדמי' לעצים ד' וסי' ונתץ את הבית. ואבניך ועציך. ועמך לרוב עשי מלאכה. בן אשה מבנות דן: בא יבא ה' דסמיכי בקריי' וסימן ואם בא יבא הכהן. והאיש נכבד דשמואל. בא יבא מלך בבל. אם יתמהמה חכה לו. בא יבא

תולדות אהרן ולקחו אבנים אחרות. נגעים עד: ועפר אחר. שם: ובא הכהן. ערובין נא יומא ב' יבמות יז נזיר ה מכות יג הוריות ח מנחות ד מה חולין פה בכורות לג נדה כג: ונתץ. יבמות קג נגעים מד: והבא אל הבית. יבמות קג שבועות יז:

אונקלוס

יַת אַבְנַיָּא דְּבְהֶן מַכְתָּשָׁא וְיִרְמוֹן יָתְהֶן לְמִבָּרָא לְקַרְתָּא לַאֲתַר מְסָאָב׃
מא וְיָת בֵּיתָא יְקַלְּפוּן מִגָּיו סְחוֹר סְחוֹר וְיִרְמוֹן יָת עַפְרָא דְּקַלִּיפוּ לְמִבָּרָא לְקַרְתָּא לַאֲתַר מְסָאָב׃
מב וְיִסְּבוּן אַבְנִין אָחֳרָנִין וְיַעֲלוּן לַאֲתַר אַבְנַיָּא וַעֲפַרָא אָחֳרָן יִסַּב וְישׁוּעַ יָת בֵּיתָא׃
מג וְאִם יְתוּב מַכְתָּשָׁא וְיִסְגֵּי בְּבֵיתָא בָּתַר דְּשַׁלִּיפוּ יָת אַבְנַיָּא וּבָתַר דְּקַלִּיפוּ יָת בֵּיתָא וּבָתַר דְּאִתְּשַׁע׃
מד וְיֵיעוֹל כַּהֲנָא וְיֶחֱזֵי וְהָא אוֹסִיף מַכְתָּשָׁא בְּבֵיתָא סְגִירוּת מְחַסְרָא הִיא בְּבֵיתָא מְסָאָב הוּא׃
מה וְיִתְרַע יָת בֵּיתָא יָת אַבְנוֹהִי וְיָת אָעוֹהִי וְיָת כָּל עֲפַר בֵּיתָא וְיַפֵּק לְמִבָּרָא לְקַרְתָּא לַאֲתַר מְסָאָב׃
מו וּדְיֵיעוֹל לְבֵיתָא כָּל יוֹמִין דִּיסְגַּר יָתֵיהּ יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא׃
מז וּדְיִשְׁכּוּב בְּבֵיתָא יְצַבַּע יָת לְבוּשׁוֹהִי וּדְיֵיכוּל בְּבֵיתָא יְצַבַּע יָת לְבוּשׁוֹהִי׃
מח וְאִם מֵיעַל יֵיעוֹל כַּהֲנָא וְיֶחֱזֵי וְהָא לָא אוֹסִיף מַכְתָּשָׁא בְּבֵיתָא בָּתַר דְּאִתְּשַׁע יָת בֵּיתָא

מקרא

ע"ו · ב' · ל' וחסר · ד · ל' וחד מח · ל' · ל' · ל' ומ"ל · ל' מ"ל וא' חס' · ל' וא' וכל' ית עציו ואת אבניו · כ' דסמי' · ל' חסר וא' מ"ל ותרויהון בעינן

הָאֲבָנִים אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהֶן אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃
מא וְאֶת־הַבַּיִת יַקְצִעַ מִבַּיִת סָבִיב וְשָׁפְכוּ אֶת־הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃
מב וְלָקְחוּ אֲבָנִים אֲחֵרוֹת וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת הָאֲבָנִים וְעָפָר אַחֵר יִקַּח וְטָח אֶת־הַבָּיִת׃
מג וְאִם־יָשׁוּב הַנֶּגַע וּפָרַח בַּבַּיִת אַחַר חִלֵּץ אֶת־הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הִקְצוֹת אֶת־הַבַּיִת וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ׃
מד וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבָּיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת טָמֵא הוּא׃
מה וְנָתַץ אֶת־הַבַּיִת אֶת־אֲבָנָיו וְאֶת־עֵצָיו וְאֵת כָּל־עֲפַר הַבָּיִת וְהוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃
מו וְהַבָּא אֶל־הַבַּיִת כָּל־יְמֵי הִסְגִּיר אֹתוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃
מז וְהַשֹּׁכֵב בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו וְהָאֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו׃
מח וְאִם־בֹּא יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת אַחֲרֵי הִטֹּחַ

רשי

לשון הסרה: אל מקום טמא. (ת"כ) מקום שאין טהרות משתמשות שם למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו: (מא) יקצע. רדוני"ר בלעז ובלשון משנה יש הרבה: מבית. (ת"כ) מבפנים: סביב. סביבות הנגע בת"כ נדרש כן שיקלוף הטיח שסביב אבני הנגע: הקצו. לשון קצה אשר קצעו בקצוע הנגע סביב: (מג) הקצות. לשון העשות וכן הטוח אבל חלץ את האבנים מוסב הלשון אל האדם שחלצן והוא מתפעל לשון כבד כמו כפר דבר: ואם ישוב הנגע וגו'. (ת"כ) יכול חזר בו ביום יהא טמא ת"ל ושב הכהן ואם ישוב מה שיבה האמור להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע: (מד) ובא הכהן וראה והנה פשה. ת"כ) יכול לא יהא החוזר טמא אלא א"כ פשה נאמ' צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה א"כ מה ת"ל והנה פשה אין כאן מקומו של מקרא זה אלא ונתן את הבית הי' לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע ובא הכהן וראה והנה פש' הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פירש בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפשיון זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמוך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חוזר נותץ ואם לא חזר טהור ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע תלמוד לומר ובא ואם בא יבא במה הכתוב מדבר אם בפושה בראשונה הרי כבר אמור אם בפושה בשניה הרי כבר אמור הא אינו אומר (ובא) ואם בא יבא אלא את שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה לא פשה זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוא ומה יעשה לו ביאה אמורה למעלה ביאה אמורה למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה אף בתחתונה כן וכו' כדאיתא בתורת כהנים. גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקיצוע וטיחה ואין החוזר צריך פשיון. וסדר המקראות כך הוא. ואם ישוב. ונתץ. והבא אל הבית. והאוכל בבית. ובא הכהן וראה והנה פשה. ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ. לא חזר טעון צפרים. שאין בנגעים יותר משלשה שבועות: (מח) ואם בא יבא. לסוף שבוע שני: וראהו והנה לא פשה. מקרא זה בא ללמד בעומד בעיניו בראשון ובשני ומה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוא ואין רפוא אלא הבית שהוקצה והוטח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצה וקיצוי וטיחה ושבוע שלישי. וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקצוע. ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע: כי נרפא הנגע. ואם חזר כבר פי' על החוזר שטעון נתיצה: (מו) כל ימי הסגיר אותו. (ת"כ) ולא ימים שקלף את נגעו יכול שאני מוציא את המוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי וגו': יטמא עד הערב. (ת"כ) מלמד שאין מטמא בגדים

רמבן

ארץ אחוזתכם כי עם כל ישראל ידבר והיה ראוי אחרי וידבר ה' אל משה ואל אהרן שיאמר דברו אל בני ישראל אבל יקצר הכתוב במובן או שידבר עמהם במקום כל ישראל. וירמוז כי אין הכונה עתה רק ללמד להם דיני הצרעת כולם ושילמדו אותם לכהנים ולא יזהיר משה עתה את ישראל רק בבואם לארץ יזהיר השמר בנגע הצרעת לשמור מאד וגו' כי להם צוה מתחלה במשפטים האלה:

(מג) **ואם** ישוב הנגע ופרח בבית. הנה המגע הזה שבא באבנים האחרות ובעפר האחר אינו הנגע הראשון ואינו דומה לפריחה האמורה באדם ולפשיון שהוא שב למקומו הראשון שהוא שב בטבעו כי פעמים רבים תסתתר הליחה תחת העור ותשוב אל פנימית הגוף ואחרי כן תשוב ותמשך אל העור ואל חיצוניו אבל הענין הוא כאשר כתבתי בסדר אשה כי תזריע שהוא נגע ומכת אלהים שתהיה רוח ה' רעה במקום ההוא. ובת"כ אמרו ואם ישוב הנגע ופרח בבית משל חזר איש פלוני למקומו והכוונה לומר שאין ופרח האמור כאן פשיון כמו ואם פרוח תפרח הצרעת בעור אלא שהוא צומח במקום ההוא כענין פרח מטה אהרן והמשל שהזכירו לרמוז הענין שאמרנו שאין זה נגע נולד ופושה אלא צומח וחוזר וצומח כאיש שהלך לו וחזר ליש' למקומו

את־הבית וטהר הכהן את־
הבית כי נרפא הנגע׃ מט ולקח
לחטא את־הבית שתי צפרים
ועץ ארז ושני תולעת ואזב׃
נ ושחט את־הצפר האחת אל־
כלי־חרש על־מים חיים׃
נא ולקח את־עץ־הארז ואת־
האזב ואת ׀ שני התולעת
ואת הצפר החיה וטבל אתם
בדם הצפר השחוטה ובמים
החיים והזה אל־הבית שבע
פעמים׃ נב וחטא את־הבית
בדם הצפור ובמים החיים
ובצפר החיה ובעץ הארז ובאזב
ובשני התולעת׃ נג ושלח את־
הצפר החיה אל־מחוץ לעיר
אל־פני השדה וכפר על־הבית
וטהר׃ חמישי נד זאת התורה
לכל־נגע הצרעת ולנתק׃
נה ולצרעת הבגד ולבית׃
נו ולשאת ולספחת ולבהרת׃
נז להורת ביום הטמא וביום
הטהר זאת תורת הצרעת׃ פ

ב׳ קדמא חסר דין מלא · ד׳ בפרשה · ו׳ מ״ל בתורה · כל אורייתא חסר כמ״ג · ט׳. ד׳ וכל מלכים ושעיה דכוו׳ במ״ד אל הבית · ס׳ חסרים

וידכי כהנא ית ביתא ארי אתסי מכתשא׃ מט ויסב לדכאה ית ביתא תרתין צפרין ואע דארזא וצבע זהורי ואזובא׃ נ ויכוס ית צפרא חדא למאן דחסף על מי מבוע׃ נא ויסב ית אעא דארזא וית אזובא וית צבע זהורי וית צפרא חיתא ויטבול יתהון בדמא דצפרא נכיסתא ובמי מבוע וידי לביתא שבע זמנין׃ נב וידכי ית ביתא בדמא דצפרא ובמי מבוע ובצפרא חיתא ובאעא דארזא באזובא ובצבע זהורי׃ נג וישלח ית צפרא חיתא למברא לקרתא לאפי חקלא ויכפר על ביתא וידכי׃ נד דא אוריתא לכל מכתש סגירותא ולנתקא׃ נה ולסגירות לבושא ולביתא׃ נו ולעמקא ולעדיא ולבהרא׃ נז לאלפא ביום מסאבא וביום דכיא דא אוריתא דסגירותא׃

רשי

בגדים יכול אפילו שהה כדי אכילת פרס (ערובין ד׳ פ״ג) ת״ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מניין ת״ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מניין ת״ל יכבס יכבס ריבה א״כ למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס (ברכות מא)׃ (נז) להורות ביום טמא. איזה יום מטהרו ואיזה יום

ברנה׃ על מים ד׳ נמסר לעיל בריש סידרא׃ ואת הצפור ג׳ נמסר לעיל בריש סידרא׃ השחוט׳ ב׳ קדמא חסר ובתרא מלא׃ אל פני השדה ב׳ וסי׳ ושלח את הצפור החיה תני׳. ותשלכי אל פני השדה׃ אל פני ט׳ נמסר בסדר משפטים׃ הטהר ח׳ חסר נמסר

אבן עזרא

וטמא עד הערב ולא הזכיר הכתוב כי כל שוכב ואוכל הוא בא בבית׃ (מט) ולקח. בחבירו׃ (נז) ביום הטמא. ביום שיהיה האד׳ או הבגד או הבית טמא או טהור

תולדות אהרן ומשא את שנית. חולין פו נדה נא׃ ושלא את שנגר. נגעים מס׃ ולשאת. שבת סב סוטה ד קדושין ע שבועות ו׃

ספורנו

ג׳ שיבב״א׃ (נד) זאת התורה. מי שיבא להורות בנגעים צריך שידע להבדיל בין שני מינים אף על פי שהם אחד בסוג כאמרו בין נגע לנגע׃ לכל נגע הצרעת ולנתק. שאף על פי ששניהם צרעת בשער האדם מכל מקום הם נבדלים בזה שהנתק נדון בלתי מראות אבל דינו בנשירת שער ובשער שחור ושאר כל מיני הצרעת אינם נדונים בלתי מראות׃ (נה) ולצרעת הבגד ולבית. שאע״פ ששניהם שוים במראה ירקרק או אדמדם ושניהם על אופן בלתי שבעי מ״מ הם נבדלים בזה שהפושה בבגד בסוף שבוע ראשון נשרף כלו והפושה בבית בסוף שבוע ראשון חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע׃ (נו) ולשאת ולספחת ולבהרת. אף על פי שהם דומים בזה שכל אחד מהן לבן ושדיניהם שוים ומצטרפים כפי מה שבא בקבלה מכל מקום צריך שהבא להורות בנגעים יהיה בקי במדרגת הלובן ובמקומותיהם כי מקום שאין ומכוה נדונים במראות מעורבות ונרבם. ומקום שער אינו נדון במראם כלל׃ (נז) זאת תורת הצרעת. אין להוסיף

רמבן

למקומו הראשון בכסא אחר אשר הוכן לו שם. וטעם הפריחה כבר פירשתיה׃ וכן צרעת פורחת היא בבגדים. ולא אמר הכתוב ואם ישוב הנגע ופרח באבנים ההם אלא אפילו נולד במקום אחר מן הבית ואפילו ממראה אחר שאינו כמראה הנגע הראשון נדון אותו כחוזר ופורח ואינו נדון כנגע הנולד מתחלה. וזהו טעם בבית כי בכל הבית יהיה דינו כן. והטעם כי הרוח הרעה לא תסור מן הבית ההוא אבל תמיד תהיה בבית ההוא באחת המקומות להבעית את בעליו. וכן אמר בתורת כהנים אין לי אלא מקומו מנין לרבות את כל הבית תלמוד לומר בבית אין לי אלא במראיו שלא במראיו מנין תלמוד לומר ופרח. וענין הכתובים האלה כפי המדרש ואם ישוב הנגע ביום השביעי וחזר בבית אחר חלץ את האבנים והקצות והטוח או בא הכהן ביאה שנית וראה והנה פשה הנגע בבית כמשפט הראשון צרעת ממארת היא ונתץ את הבית לומר כי הפושה בראשון או הפושה בשני משפט אחד להם. ולא הוצרך לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית ונוה וחלצו את האבנים וכל הפרשה כי הכתוב נמשך למעלה לומר אם ישוב הנגע אחר חלץ האבנים בראשון או בשני כאשר בא הכהן וראה הפשיון צרעת ממארת היא. ואמר עוד ואם בא יבוא הכהן בביאה השנית הנזכרת וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית כאשר נרפא הנגע ממנו כלומר שלא חזר בו ונלמד עתה שהעומד בעיניו בראשון ובשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ. וזה תיקון המקראות במדרשם שאי אפשר לחתכם בסכין להקדים ולאחר בדבר שאינו כלל במשמע ויתכן עוד שנאמר בתקון הענין הזה כי פשה במקום הזה כטעם פרח ושניהם ענין צמיחה כי כשיש שם נגע יאמר פשה בגדולו והתפשטו וכשאין שם נגע יאמר פשה בצמיחתו ושובו כי הכל ענין גדול וכן אונקלוס פתר בכולן אוסיף ולשון תוספת יאמר בדבר הגדול ונוסף על האחר כגון ונוסף גם הוא על שונאינו ונוספה נחלתן ויאמר בדבר החוזר כגון יוסיף ה׳ שנית ידו ויתנבאו ולא יספו לא מרו עוד להנבא. והנה ענינו שחזר הנגע. והנה אחר חלץ האבנים כשיזכיר הכתוב פשיון יהיה ענינו כטעם צמיחה כאשר הזכרתי במלת פריחה וא״כ יאמר הכתוב ואם ישוב הנגע וצמח בבית אחר חלץ האבנים ובא הכהן וראה והנה צמח הנגע בבית ונתץ אותו כי כל נגע החוזר טמא מוחלט ואם בא יבוא הכהן וראה שלא צמח הנגע כלל בבית אחרי הטוח יטהרנו כי נרפא בחלילה וטיחה. והנה נתפרש כאן דין הבית בפושה הראשון שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר טמא ואם לא חזר טהור אבל העומד בעיניו בראשון ופושה בשני לא נתפרש בתורה דינו אבל נדון בו ג״ש זו היא ביאה זו היא ביאה לומר שדין הביאה שהיא אמורה בסוף שבוע שני כדין הסיבה שהיא אמורה בסוף שבוע ראשון שבשתיהן אם פשה בו חולץ וקוצה וטח ונתן לו שבוע וכן העומד בעיניו בראשון ובשני ופושה בשלישי לא הוזכר בתורה אבל נלמד מג״ש אחרת שאמר ואם בא יבא הכהן שנדון ביאה שלישית כביאה שניה. והנה הכתובים כמשמעם והמדרשות למדו אותן מג״ש למשה בסיני ומה שיאמרו בת״כ במה הכתוב מדבר וכו׳ סמך מדבריהם שירצו להזכיר בכתוב הענין המקובל להם בג״ש וכן מה שאמרו שם אם סופו לרבות את החוזר אע״פ שאינו פושה מה ת״ל ובא הכהן וראה והנה פשה הנה לו לומר שנניח הכתוב כמשמעותו ונלך אחר המדרש לא שנעקור הכתוב ממקומו ונקבענו במקום אחר. וזהו הנראה אלי בענין הפרשה הזאת כדי שיהו דברי חכמים קיימים והוא דבר נאה ומתקבל׃

(נג) **וכפר** על הבית וטהר. הנה הכפרה הזאת בצפור המשתלחת שתשא הצפור את כל עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה כענין הכפרה בשעיר המשתלח. ובעבור שאין עונש הנגע הנראה בביתו של אדם כעונש הנגע שבגופו לא הצריכו הכתוב לאשם וחטאת כי די לו בכפרה הראשונה שיביא המצורע לטהרתו שהם הצפרים ועץ הארז והאזוב׃

(נד) **זאת** התורה לכל נגע הצרעת. הוא צרעת השחין והמכוה. והזכירם בכאן תחלה מפני תדירות ואחרי כן הזכיר הנתק שהוא ג״כ מצוי ואחרי כן הזכיר צרעת הבגד והבית ואחרי כן אמר ולשאת ולספחת ולבהרת הם הנגעים הראשונים שפתח בהם אדם כי יהיה בעור בשרו וגו׳ ובכל מקום יאמר הבהרת בעבור שהיא העזה והקשה שבכולן׃

וידיו

טו א וַיְדַבֵּ֣ר יְהוָ֔ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה
וְאֶֽל־אַהֲרֹ֖ן לֵאמֹֽר׃ ב דַּבְּרוּ֙ אֶל־
בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל וַאֲמַרְתֶּ֖ם אֲלֵהֶ֑ם
אִ֣ישׁ אִ֗ישׁ כִּ֤י יִהְיֶה֙ זָ֣ב מִבְּשָׂר֔וֹ
זוֹב֖וֹ טָמֵ֥א הֽוּא׃ ג וְזֹ֛את תִּהְיֶ֥ה
טֻמְאָת֖וֹ בְּזוֹב֑וֹ רָ֨ר בְּשָׂר֜וֹ אֶת־
זוֹב֗וֹ אֽוֹ־הֶחְתִּ֤ים בְּשָׂרוֹ֙ מִזּוֹב֔וֹ
טֻמְאָת֖וֹ הִֽוא׃ ד כָּל־הַמִּשְׁכָּ֗ב
אֲשֶׁ֨ר יִשְׁכַּ֥ב עָלָ֛יו הַזָּ֖ב יִטְמָ֑א
וְכָֽל־הַכְּלִ֛י אֲשֶׁר־יֵשֵׁ֥ב עָלָ֖יו
יִטְמָֽא׃ ה וְאִ֕ישׁ אֲשֶׁ֥ר יִגַּ֖ע
בְּמִשְׁכָּב֑וֹ יְכַבֵּ֧ס בְּגָדָ֛יו וְרָחַ֥ץ
בַּמַּ֖יִם וְטָמֵ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃ ו וְהַיֹּשֵׁב֙
עַֽל־הַכְּלִ֔י אֲשֶׁר־יֵשֵׁ֥ב עָלָ֖יו הַזָּ֑ב
יְכַבֵּ֧ס בְּגָדָ֛יו וְרָחַ֥ץ בַּמַּ֖יִם וְטָמֵ֥א
עַד־הָעָֽרֶב׃ חצי הספר ז וְהַנֹּגֵ֖עַ
בִּבְשַׂ֣ר הַזָּ֑ב יְכַבֵּ֧ס בְּגָדָ֛יו וְרָחַ֥ץ
בַּמַּ֖יִם וְטָמֵ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃ ח וְכִֽי־
יָרֹ֛ק הַזָּ֖ב בַּטָּה֑וֹר וְכִבֶּ֧ס בְּגָדָ֛יו
וְרָחַ֥ץ בַּמַּ֖יִם וְטָמֵ֥א עַד־הָעָֽרֶב׃
ט וְכָל־הַמֶּרְכָּ֗ב אֲשֶׁ֨ר יִרְכַּ֥ב עָלָ֛יו
הַזָּ֖ב יִטְמָֽא׃ י וְכָל־הַנֹּגֵ֗עַ בְּכֹל֙
אֲשֶׁ֣ר יִהְיֶ֣ה תַחְתָּ֔יו יִטְמָ֖א עַד־
הָעָ֑רֶב וְהַנּוֹשֵׂ֣א אוֹתָ֔ם יְכַבֵּ֧ס
בְּגָדָ֛יו וְרָחַ֥ץ בַּמַּ֖יִם וְטָמֵ֥א עַד־
הָעָֽרֶב׃ יא וְכֹ֨ל אֲשֶׁ֤ר יִגַּע־בּוֹ֙
הַזָּ֔ב וְיָדָ֖יו לֹא־שָׁטַ֣ף בַּמָּ֑יִם וְכִבֶּ֧ס

י"ב דסמיכי. ג' ר"פ. ל'. י"ז ר"פ. ל' וקמץ. ל'. ל'. ד' נסרס'. כל ליש' חסר במ"א ב'. ג' ב' חסר וא' מ"ל. ל' מ"ל. ט"ל מ"ל. ד'

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם
אַהֲרֹן לְמֵימַר׃ ב מַלִּילוּ עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימְרוּן לְהוֹן
גְּבַר גְּבַר אֲרֵי יְהֵי דָּאִיב
מִבִּשְׂרֵיהּ דּוֹבֵיהּ מְסָאַב
הוּא׃ ג וְדָא תְּהֵי סְאוֹבְתֵיהּ
בְּדוֹבֵיהּ רִיר בִּשְׂרֵיהּ יָת
דּוֹבֵיהּ אוֹ חָתִים בִּשְׂרֵיהּ
מִדּוֹבֵיהּ סְאוֹבְתֵיהּ הִיא׃
ד כָּל מִשְׁכְּבָא דְּיִשְׁכּוּב
עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְהֵי מְסָאַב
וְכָל מָנָא דְּיִתֵּיב עֲלוֹהִי
יְהֵי מְסָאַב׃ ה וּגְבַר דְּיִקְרַב
בְּמִשְׁכְּבֵיהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי
וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא׃ ו וּדְיִתֵּב עַל מָנָא
דְּיִתֵּב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְצַבַּע
לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי
מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃
ז וּדְיִקְרַב בִּבְשַׂר דּוֹבָנָא
יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא
וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃
ח וַאֲרֵי יְרוֹק דּוֹבָנָא בְּדַכְיָא
וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי
בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד
רַמְשָׁא׃ ט וְכָל מֶרְכְּבָא
דְּיִרְכַּב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְהֵי
מְסָאַב׃ י וְכָל דְּיִקְרַב בְּכָל
דִּיהֵי תְחוֹתוֹהִי יְהֵי מְסָאַב
עַד רַמְשָׁא וּדְיִטּוֹל יָתְהוֹן
יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא
וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃
יא וְכָל דְּיִקְרַב בֵּיהּ דּוֹבָנָא
וִידוֹהִי לָא שְׁטַף בְּמַיָּא

רשי

יום מטמאו : (ב) כי יהיה זב . יכול זב מכל מקום יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו (ת"כ נדה מג) אחר שחלק הכתוב בין בשר לבשר זכיתי לדון טמא בזב וטמא בזבה מה זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה מטמאה טומאה חמורה זיבה אף הזב מקום שמטמא טומאה קלה קרי מטמא טומאה חמורה זיבה : זובו טמא . (ת"כ) למד על הטפה שהיא מטמאה (נדה לה) זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי ודומה ללובן ביצה המוזרת שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת : (ג) רר . לשון ריר שזב את בשרו : או זובו . כמו ריר שיוצא צלול : או החתים . שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו זהו פשוטו ומדרשו (מגילה ה נדה מג) מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקרא טמא שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא שנאמר טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא הא כיצד ב' לטומאה והשלישית מזקיקתו לקרבן : (ד) כל המשכב . הראוי למשכב . יכול אפילו מיוחד למלאכה אחרת ת"ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרין לו עמוד ונעשה מלאכתנו : אשר ישב . ישב (בקמ"ץ) לא נאמר אלא אשר ישב הזב במיוחד תמיד לכך : (ה) ואיש אשר יגע במשכבו . לימד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומאה ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין : (ו) והישב על הכלי . (ת"כ) אפי' לא נגע ואפילו עשרה כלים זה על גב זה כולן מטמאין משום מושב וכן במשכב : (ח) וכי ירוק הזב בטהור . (ת"כ נדה נה) ונגע בו או נשאו שהרוק מטמא במשא : (ט) וכל המרכב . אע"פ שלא ישב עליו כגון התפוס של סרגא שקורין ארצו"ן טמא משום מרכב והאוכף שקורין אלוי"ש מטמא טומאת מושב : (י) וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו . (ת"כ) של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים והוא חמור במשכב מבמרכב : והנושא אותם . כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם לטמ' בגדים : (יא) וידיו לא שטף במים . בעוד שלא טבל מטומאתו ואפילו פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שהוציא הכתוב טבילת

אבן עזרא

טהור : (א) וידבר ה' אל משה ואל אהרן . כי הכהנים יפרישו בין זבה לנדה כאשר אחז"ל בין דם לדם ועתה יחל לבאר הטמאים מדבר נסתר כי הצרעת נגע גלוי : (ב) זב . כמו זבת חלב כדמות טפות נוטפות : מבשרו . כנוי לערות הזכר : זובו . שם : (ג) וזאת תהיה טומאתו . הטעם כי הזוב הוא על ב' דרכים : רר בשרו . מגזרת ויורד רירו על זקנו : או החתים . כמו נסגר מגזרת כי חתום הוא והטעם שהתחבר הזוב ונקרש ולא יצא הקרי בשכבו עם האשה וגזרה אחת למשכב ולמושב וכן הנוגע בא' מהם משפט אחד לו : (ז) והנוגע בבשר הזב . באיזה אבר שיהיה : (ח) ירק . ידוע מפעלי הכפל והעד דגשות קו"ף רוקי הנה גם רוקו יזיק כי הזוב מהחליים הנדבקים ואין מנהג האדם שירוק בפני חברו רק איננו בכונה כי הזב זרק רוקו ונפל על הטהור : (ט) וכל המרכב . שהוא מקבל טומאה כדברי המעתיקים : (י) בכל אשר יהיה תחתיו . תחת המרכב יטמא טומאה קלה וטומאת הנושא אותם יותר חמורה : (יא) וידיו לא שטף במים . היה נראה לנו כי כל תאכל

בסוף סדר שמיני : וידבר ה' אל משה ואל אהרן י"ב דסמי' נמסר בסדר חקת התורה . דברו ד' ג' ר"פ וא' מצעות פסוק נמסר בסדר בא : ואמרתם אליהם ב' וסי' דברו אל בני ישראל דזב . עבדים אנחנו : וזאת י"ז ר"פ נמסר בריש סדר תרומה : רר . א"ב מן חד וחד מן ב' ב' אתין דלוג קמץ וסימן נמסר במסרה רבתא : על הכלי ב' וסי' והיושב על הכלי דזב . ואם על המשכב : ירק ג' ב' חסר וא' מלא וסי' וכי ירק הזב בטהור . ואביה ירק ירק . ואחר כל ירוק ידרש . בתראה מלא : וידיו ד' סי' וידיו לא שטף במים . וידיו תבצענה אתו . וידיו תשבנה אנט . ימחץ וידיו תרפינה :

תולדות אהרן דברו אל בני . שבת פג : איש איש . ערכין ג' כריתות ח נדה לב לד מג מד : מבשרו . חולין נא נדה עא : זובו טמא הוא . נדה לו נה נו : וזאת תהיה טומאתו . ב"ק כד מגי' מג נה נו : או החתים . שם מג : וכל המשכב . שבת פד נדה לג : הזב . נדה נד : אשר ישכב עליו . שבת נט : ואיש אשר יגע במשכבו . שבת פד בבא קמא כו נדה לג : והיושב על הכלי . חגיגה כג נדה מט : וכי ירוק . שבת עו נדה נה נו : בטהור . נדה נה : וכל הנוגע . שם לב : והנושא . שם לג נה : וכל אשר יגע . קדושין כה חולין קו נדה מג :

בעל הטורים דברו אל בני ישראל . ובפרשת נגעים לא אמר דברו לפי שע"י העגל שעשה אהרן באו נגעים על ישראל וסמך פ' זב למצורע לפי שע"י הנחש נתקללה האשה בזיבה והנחש בצרעת : החתים בשרו מזובו . בגי' זה בתחומת פי האמה : ישכב עליו . בגי' זה מיוחד לשכיבה : וכל הכלי . בגימ' אבל לא האבן : שטף ב'. וידיו לא שטף במים ואלף ביסודם שטף ועבר שזב צריך מים חיים : ורחץ במים בגימ' ובארבעים סאה . ד"א במים במי מי' פי' מ' סאה :

ספורנו

לאסיף ולהחמיר לטמא נגעי עור בשר אחרים אע"פ שהם אצלנו מיני צרעת רבים מאלה כאמרו אל תוסף על דבריו כי אמנם עם כל רעתם לא נדין אותם כדין צרעת כלל כמו שטהר הכתוב כשהפך כלו לבן שעבר גבול הצרעת הטמא לרוע כענין הטמאה המפרפת שנפסדה צורתה : טו (ב) זב מבשרו . כבר באה הקבלה מבשרו ולא מאחת אונסו וזה שיהיה הזב מותח בשבת בשרו שהוא כנוי לאמה או לכלי הזרע ולא מחמת סבה

רמבן

טו (יא) וידיו לא שטף במים . יקרא הכתוב הטבילה שטיפה במים שאמר בכאן וכל כלי עץ ישטף במים וכן יקראנה בבגדים כבוס כמו שאמר וכבס שנית וטהר . והטעם בעבור כי הטבילה צריכה שלא יהיה בה דבר חוצץ אלא ישטוף גופו במים כלשון ומורק ושוטף במים . וכן נחל שוטף . וענין הכתוב בעבור כי הנגיעה בידים אמר כי כאשר יגע בו הזב בידיו ועדיין לא שטף

רשי

טבילת גופו של זב כלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים (ת"כ נדה סו) : (יב) וכלי חרש אשר יגע בו הזב . יכול אפי' נגע בו מאחורי וכו' כדאיתא בתורת כהנים עד איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה הסיטו : (יג) וכי יטהר . כשיפסוק : שבעת ימים לטהרתו . שבעת ימים טהורים מטומאת זיבה שלא יראה זוב וכולן רצופין (נדה סח) : (יח) ורחצו במים . גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית הסתרים הוא : (יט) כי תהיה זבה . (ת"כ) יכול מאחד מכל איבריה תלמוד לומר (ויקרא כ') והיא גלתה את מקור דמיה אין דם מטמא אלא הבא מן המקור (נדה יז): דם יהי' זובה בבשרה . אין זוב קרוי זוב לטמא אלא אם כן הוא אדום : בנדתה . כמו (איוב יח) ומתבל ינדוהו שהוא מנודה ממגע כל אדם : תהיה בנדתה . אפילו לא

בעל הטורים

יגע . בגימטריא הסיט איזהו מגע במקצתו שהוא ככולו זהו הסיטו : יונה ובא לפני ה' אל פתח אהל מועד . ר"ת בגימטריא מבעוד יום . שהזב הוא טובל מבעוד יום : תצא ממנו . בגימטריא זה זרע יורה כחץ : כי תצא ממנו . בגימטריא זרע לח לא יבש : ורחץ במים את כל בשרו . בגימטריא ולא יהא בו חציצה בבשרו ובשערו : דם יהיה זובה בבשרה בגי' כי דם נדה מטמא לח ויבש : תהיה בנדתה בגימטריא עד שהיא תבא במים :

בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יב וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל־כְּלִי־עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם׃ יג וְכִי־יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר׃ יד וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וּבָא ׀ לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּנְתָנָם אֶל־הַכֹּהֵן׃ טו וְעָשָׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹבוֹ׃ ס ששי רביעי טז וְאִישׁ כִּי־תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יז וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת־זָרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יח וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־הָעָרֶב׃ פ יט וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כ וְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדָּתָהּ יִטְמָא וְכֹל אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ כא וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּמִשְׁכָּבָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו

ל׳ וחד ספר · ד׳ חסרים את · ו׳ רפין · ל׳ · ד׳ · מים דקדים לבשרו ב׳ · ל׳ וחד כל עור · כ׳ · ל׳ · כ׳ דין חסר · יא״ ר״פ ותמני וכל · כולי חסי במ״ג

וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ יב וּמָן דַּחֲסַף דְּיִקְרַב בֵּיהּ דּוֹבָנָא יִתָּבַר וְכָל מָאן דְּאָע יִשְׁתְּטֵיף בְּמַיָּא׃ יג וַאֲרֵי יִדְכֵּי דּוֹבָנָא מִדּוֹבֵיהּ וְיִמְנֵי לֵיהּ שִׁבְעָא יוֹמִין לְדָכוּתֵיהּ וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בִשְׂרֵיהּ בְּמֵי מַבּוּעַ וְיִדְכֵּי׃ יד וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה יִסַּב לֵיהּ תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה וְיֵיתֵי לָקֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִתְּנִנּוּן לְכַהֲנָא׃ טו וְיַעֲבֵיד יָתְהוֹן כַּהֲנָא חַד חַטָּאתָא וְחַד עֲלָתָא וִיכַפֵּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ מִדּוֹבֵיהּ׃ טז וּגְבַר אֲרֵי תִפּוֹק מִנֵּיהּ שְׁכוֹבַת זַרְעָא וְיַסְחֵי בְמַיָּא יָת כָּל בִּשְׂרֵיהּ וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ יז וְכָל לְבוּשׁ וְכָל מְשַׁךְ דִּיהֵי עֲלוֹהִי שְׁכוֹבַת זַרְעָא וְיִצְטַבַּע בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ יח וְאִתְּתָא דְּיִשְׁכּוּב גְּבַר יָתַהּ שְׁכוֹבַת זַרְעָא וְיַסְחוּן בְּמַיָּא וִיהוֹן מְסָאֲבִין עַד רַמְשָׁא׃ יט וְאִתְּתָא אֲרֵי תְהֵי דַיְבָא דַּם יְהֵי דוֹבַהּ בִּבְשָׂרַהּ שִׁבְעָא יוֹמִין תְּהֵי בְרִיחוּקַהּ וְכָל דְּיִקְרַב בַּהּ יְהֵי מְסָאַב עַד רַמְשָׁא׃ כ וְכֹל דְּתִשְׁכּוּב עֲלוֹהִי בְּרִיחוּקַהּ יְהֵי מְסָאַב וְכֹל דְּתֵיתֵיב עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאַב׃ כא וְכָל דְּיִקְרַב בְּמִשְׁכְּבַהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי

אבן עזרא

מאכל והדומה לו שיגע בו הזב והנגיעה היא בידים וידיו שטופות איננו טמא בעבור שלא נגע במקום הזוב רק כאשר ראינו כל אבותינו פי' וידיו כגופו קבלנו דבריהם ועל דרך הפשט כי כל טהור שיגע בו הזב וידיו שטופות הוא יטמא ולא בגדיו ואם לא היו שטופות יטמאו בגדיו וזה כמו הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו : (יג) לטהרתו . מיום טהרתו והקרבן עולה וחטאת בעבור כי הזוב מוסר על עון : (טז) כי תצא ממנו . שלא ברצונו : שכבת זרע . כמו שכבת הטל מגזרת מי ישכיב . היה נראה לנו שצריך רחיצה הבגד או העור אם היה בו זרע לח או יבש והאמת כדברי הקבלה והשלים דבר הזכר ועתה יחל בנקבה

במים ד׳ רפין וסי׳ נשפת ברוחך . וכי יטהר הזב . יזל מים מדליו . במים רבים הביאוך . בים דרכך ושבילך . יורדי הים באניות . והים בקעת לפניהם : ורחץ בשרו רחיצת בשרו ד׳ וסי׳ וכי יטהר הזב מזובו . נפש אשר תגע בו דפרשת אמר . וכבס בגדיו הכהן . והשרף אתה יכבס . ושארא רחיצ׳ את בשרו : והאחד ד׳ נמסר לעיל בהאי סידרא : רחיצה דקדים לבשרו ב׳ וסי׳ איש אשר תצא ממנו דפרשת מצורע . כתנת בד קדש ילבש : וכבס ב׳ וסי׳ במים . שנית : זבה ב׳ א׳ חסר וא׳ מ״ל וסי׳ דם יהיה זבה . כל ימי זובה בתרא מלא : וכל אשר תשכב י״א פסוק רישיהון ומצעות וכל וכל

תולדות אהרן וכי יטהר . נגלה מ נדה לו : ובא לפני ה׳ . נזיר מד : לטהרתו . שם לג : וכבס בגדיו . מגלה ח : ורחץ בשרו . ערובין יד : ועשה אותם . יומא מא : וכפר עליו . מגלה ח : ואיש כי תצא . ב״ק פב עבודת גלולים מח נדה מג : ורחץ במים . ערובין ד׳ : וכל בגד וכל עור . שבת סד פו ב״ק נס : אותה שכבת זרע . יבמות לד : ורחצו במים . נדה מא מב : ואשה . שם לב מד : ואשה כי תהיה זבה . שם לו עג : דם יהיה זובה . שם מ נד נח : בבשרה . שם כא מא נו : שבעת ימים . פסחים ל :

רמבן

שטף אותם בשטיפת כל גופו במים יהיה טמא כאלו אמר וכל אשר יגע בו הזב בידיו ועדין לא רחץ במים ביום טהרתו יכבס בגדיו והוצרך לומר לשון שטיפה ללמד על הרחיצה שיזכיר ורחץ בשרו במים חיים שתהיה בשטיפה ושפשוף להסיר החלאה כמו שפירשתי . ואיננו נכון שיאמר כי אשר יגע בו הזב אחרי שישטוף ידיו במים לא יטמא שכבר אמר כי כל הנוגע בבשר הזב באיזה מקום שיהיה ממנו יטמא וכן במשכבו ומרכבו ובכלי אשר ישב עליו עד אשר יטהר מזובו ורחץ בשרו במים חיים וטהר אבל הכתוב ירמוז לטהרתו בטבילה גמורה כמו שפירשתי . ורבותינו אמרו שהוציא הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים. ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא אבר הגלוי כמו הידים : ועעם

ספורנו

שהיא אחרת גולמת את הזוב וכבר פירשו ז"ל שהזב הוא כלובן ביצה המוזרת וכאשר יקרה זה מבשרו שהיא בסבת חולי כלי הזרע בלבד הנה זה יורה על חולשתם וחסרון עיכולם אשר יקרה על הרוב בסבת רוב התמדת המשגל והרהוריו אשר בו לא תחדל זמת אולת חטאת ובכן ראוי שיספור ז' נקיים אשר בם יסורו הרהוריו מלבו ויטבול מן הטומאה ויכפר בחטאת ועולה על מה שפעל והרהר : (יח) ואשה אשר ישכב איש אותה . לא כתב ואיש כי ישכב את אשה כי העיד על האשה שלא תטמא מחמת שום זוב בלתי אדום או מחמת קרי כמו שטמא באיש אמנם טומאת האשה בקרי לא תהיה אלא כאשר ישכב איש אותה אע"פ שהוא בית הסתרים : (יט) ואשה כי תהיה זבה דם. אמר דיני הנדה וזבה והטעין את הזבה קרבן חטאת ועולה ובזה העיד כי לא יקרה זה בסבת עמו

אבן עזרא

בנקבה. ופי' ואם על המשכב הוא שב אל הכלי אשר תשב עליו והנה הכלי על המשכב או כלי על כלי על כן הטומאה קלה ולא הזכיר לאשה מרכב כי (בהמה) (ס"א בהווה) דבר הכתוב והמשפט אחד: (כד) ואם שכוב ישכב איש אותה. בלא זדון רק שוכב עמה בשוגג והנה באה נדתה והיתה עמו וזה טעם עליו כי כרת יש על השוכב עם נדה בזדון וכן הוא משפט הזבה ואם לא נזכר: וכל המשכב אשר ישכב עליו יטמא. כי הוא טמא טומאת שבעה וגם יטמא אחרים ואם לא נכתב: (כה) ימים רבים בלא עת נדתה. לכל אשה עתים ידועות או יארע לה זוב על נדתה: כבשרה. ערות האשה וטעו המפרשים בבעל קרי את כל בשרו האבר לבדו והעד כל: (כט) והביאה אותם. מלרע והיא מלה זרה:

והזרתם

רשי

לא ראתה אלא ראייה ראשונה: (כג) ואם על המשכב הוא. (ת"כ) השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפי' לא נגע בה אף הוא בדת טומאה האמורה במקרא העליון שטעון כבוס בגדים: על הכלי. לרבות את המרכב: בנגעו בו יטמא. ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים: (כד) ותהי נדתה עליו. (ת"כ נדה) יכול יעלה לרגלה שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים ומה תלמוד לומר ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: (כה) ימים רבים. שלשה ימים: בלא עת נדתה. אחר שיצאו שבעה ימי נדתה: או כי תזוב. את שלשת הימים הללו: על נדתה. (נדה יט) מופלג מנדתה יום אחד זו היא זבה ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונ' ספירת ז' נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו רבותינו בפרשה זו י"א יום שבין סוף נדה לתחלת נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה:

והזרתם

תולדות אהרן אשר שיה יוסנם.
נדה נד: ותהי נדתה עליו. יבמות נט קדושין סח שבועות יח נדה לג: וטמא שבעת ימים. נדה שם: ואם. שם מד: כי יזוב זוב דמה. שם כב לו לח: בלא עת נדתה. שם עג: על נדתה. שם: כל ימי זוב. שם לח עג: כל ימי זובה. מגלה כ הוריות ד: כמשכב נדתה. שבת פד נדה עג: מזובה. נדה לו: וספרה לה. כתובות עב הוריות ד: ואחר תטהר. נדה לו לו סו סח:

בעל הטורים

כטומאת ב'. כטומאת נדתה כטומאת הנדה טמאה וגו כדאיתא במדרש שמדמה אותם לטומאת נדה מה נדה יש לה טהרה במים אף ישראל יש להן טהרה שנאמר וזרקתי עליכם מים וגו' או נמי מה נדה הכהן נכנס עמה בבית אף ישראל אע"פ שהן טמאים שכינה ביניהם שנאמר השוכן אתם בתוך טמאתם ולא כמת שאין הכהן נכנס עמו בבית. י"א פעמים כתוב בפרשה זבה וזבו וזבה כנגד י"א יום שבין נדה לנדה:

מקרא

וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כב וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב עָלָיו יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כג וְאִם עַל־הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־הִוא יֹשֶׁבֶת־עָלָיו בְּנָגְעוֹ־בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃
כד וְאִם שָׁכֹב יִשְׁכַּב אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא׃ ס
כה וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ אוֹ כִי־תָזוּב עַל־נִדָּתָהּ כָּל־יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה טְמֵאָה הִוא׃
כו כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃
כז וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כח וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃
שביעי כט וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃
ל וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃

מסורה: כב מלא חסרים במ"ג. כג פ' חסרים. כד ייד. כה ג' בחון. כו קדמא דזב ברביע דזבה בשני גרשין וסימן אתם גרושה. ג' מ"ל. ג'. ג'. כז ג' מ"ל בלש' ע'. כח ג'. ג'. כט ג' בטעם מלרע וזלת דין ואינון ד' בלישנא. ל ט"ל מ"ל בתור' ד.

תרגום אונקלוס

וְיִסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: כב וְכָל דְּיִקְרַב בְּכָל מָאן דְּתֵתֵיב עֲלוֹהִי יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: כג וְאִם עַל מִשְׁכְּבָא הוּא אוֹ עַל מָנָא דְּהִיא יָתְבָא עֲלוֹהִי בְּמִקְרְבֵיהּ בֵּיהּ יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: כד וְאִם מִשְׁכַּב יִשְׁכַּב גְּבַר יָתַהּ וּתְהֵי רִיחוּקַהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי מְסָאָב שִׁבְעָא יוֹמִין וְכָל מִשְׁכְּבָא דְּיִשְׁכּוֹב עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאָב: כה וְאִתְּתָא אֲרֵי יְדוּב דּוֹב דְּמַהּ יוֹמִין סַגִּיאִין בְּלָא עִדַּן רִיחוּקַהּ אוֹ אֲרֵי תְדוּב עַל רִיחוּקַהּ כָּל יוֹמֵי דּוֹב סְאוֹבְתַהּ כְּיוֹמֵי רִיחוּקַהּ תְּהֵי מְסָאֲבָא הִיא: כו כָּל מִשְׁכְּבָא דְּתִשְׁכּוֹב עֲלוֹהִי כָּל יוֹמֵי דּוֹבַהּ כְּמִשְׁכַּב רִיחוּקַהּ יְהֵי לַהּ וְכָל מָנָא דְּתֵתֵיב עֲלוֹהִי מְסָאָב יְהֵי כְּסוֹאֲבַת רִיחוּקַהּ: כז וְכָל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יְהֵי מְסָאָב וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: כח וְאִם דְּכִיאַת מִדּוֹבַהּ וְתִמְנֵי לַהּ שִׁבְעָא יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תִּדְכֵּי: כט וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה תִּסַּב לַהּ תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְּרֵין בְּנֵי יוֹנָה וְתֵיתֵי יָתְהוֹן לְוָת כַּהֲנָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: ל וְיַעְבֵּיד כַּהֲנָא יָת חַד חַטָּאתָא וְיָת חַד עֲלָתָא וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ מִדּוֹב סְאוֹבְתַהּ:

מסורה (בעל המסורה)

וסי' נמסר בסדר צו: ישבת ט' חסר וסי' ואם על המשכב הוא. בתוך עמי אנכי ישבת. והיא ישבת בירושלים. הנני אליך ישבת העמק. רדי מכבוד. חמסי ושארי על בבל. הישבת על מבואות ים. והנה כל הארץ ישבת ושקטת. בהיות ירושלים ישבת ושלוה. וחד מנהון הישבת: ותהי י"ד רפין נמסר באיזב סימן י"ג במענה אמנם כי אתם עם: עת ג' פתחין וסימן בלא עת נדתה. לא עת בא. עת בית ה'. ב' בו: הנוגע ג' בלישנא מלאים וסימן וכל הנוגע בם יטמא דאשה כי יזוב זוב. הנוגע בארץ ותבוג. ואין נוגע בארץ דניאל אנ"ד: אותם מ"ל מלאים

ספורנו

עמו זולתי להעיר אזן על מרי הקודש בפעל ובמחשבה כי הוא אמנם הרבות העונש שענש את חוה על פעולתה ומחשבתה שנכלל באמרו הרבה ארבה עצבונך וכן כתוב שמספור ז'

רמבן

וטעם טומאת הזוב באיש. מפני היותו חולה חולי כבד מן החליים הדבקים וצריך קרבן לתת הודאה לשם שריפא אותו וטהרו. וצריך חטאת לכפר על חטאו שלא יגרום לו עוד חולי:

וטעם טומאת שכבת זרע. אע"פ שהוא בטבע התולדה כטעם טומאת המת כי המקור משחת והשוכב לא יודע אם ישחת זרעו או יהיה ממנו ולד נוצר ובזוכרו טומאת המת בעזרת הממית והמחיה יתבאר לך הקרי. ועוד אזכיר בנדה טומאת עקרים. הקל הכתוב בזוב האשה בעת נדתה ולא חייב בה קרבן בעבור שהוא בטבעה ולא נתרפאת מחולי וטמא אותה שבעת ימים כן שתראה יום אחד או כל השבעה אבל הנשים בטבען לא תהיה בהן יותר משבעה זולתי בהיות בהן שפע יתר בחולי אבל כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת הידוע לה או שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים רבים אחרי השבעה הנה הוא חולי כזוב האיש והצריך אותה קרבן בהתרפאותה כדין הזב ולא הזכיר הכתוב טבילה באשה כי הזכיר זוב האיש וטומאתו ואמר בסוף ורחץ בשרו במים חיים וטהר וחזר ואמר באשה ואשה כי תהיה זבה כאיש הזב דם יהיה הזוב

שבה

רשי

(לא) והזרתם. אין נזירה אלא פרישה וכן (ישעיה א) נזורו אחור וכן (בראשית מט) נזיר אחיו: ולא ימתו בטמאתם. הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה: (לב) זאת תורת הזב. בעל ראייה אחת ומהו תורתו ואשר תצא ממנו שכבת זרע הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב: (לג) והזב את זובו. בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה:

מפטיר לא וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃ לב זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ לג וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה׃

פ פ פ

צ״ו פסוקים, עיר״ו סימן

מִדּוֹב סְאוֹבְתָהּ׃ לא וְתַפְרְשׁוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסְּאֲבָתְהוֹן וְלָא יְמוּתוּן בְּסוֹאֲבַתְהוֹן בְּסַאֲבֵיהוֹן יָת מַשְׁכְּנִי דְבֵינֵיהוֹן׃ לב דָּא אוֹרָיְתָא דְּדוֹבָנָא וּדְתִפּוֹק מִנֵּיהּ שְׁכוֹבַת זַרְעָא לְאִסְתַּאֲבָא בַהּ׃ לג וְלִדְסָאוֹבְתָא בְּרִיחוּקַהּ וְלִדְדָאֵיב יָת דּוֹבֵיהּ לִדְכַר וּלְנוּקְבָא וּלְגְבַר דְּיִשְׁכּוּב עִם מְסָאַבְתָּא׃

פ פ פ

בעל הטורים

ולאיש ג׳ במ׳ ולאיש אשר ישכב עם טמאה. ואידך ולאיש שתים מכות לסנה. ולאיש בושת בן שאול כי הם ב׳ תיבות ולאיש אשר ישכב יש לו לכתביים כדכתיב ולאיש בושת וכילד יעשה שמלינו בר״א שהיה מגלה טפח ומכסה טפח ודומה כמי שכפאו שד וזהו לאיש שתים מכות:

תולדות אהרן

והזרתם. מועד קטן ה שבועות יא נדה סג: זאת תורת הזב. מגלה כ נדרים לה נדה כב לד לה: והדוה בנדתה. שבת כד שבועות יח נדה נה: והזב את זובו. נזיר כט ב״ק כד ערכין ג נדה כח נה: לזכר ולנקבה. נדה לג לד לה מד: (זאת תורת הזב. שבת יב הדוה בנדפס גמין נזיר נה):

אבן עזרא

(לא) והזרתם. יש מפרשים בו והזהרתם באסרון הה״א וזה לא יתכן כי הה״א איננו מאותיות המשך כי לא יהיה גם נעלם כי אם בסוף המלה רק פירושו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל כענין והרחקתם וממנו נזיר שהרחיק נפשו מתאות העולם ומשקלו והפלתם את הארץ כי הנו״ן מובלע בדגש: בטומאתם. בעבור טומאתם ופירושו בטמאם את משכני: (לב) לטמאה בה. שמלוה היא שישב טמא ועוד אפרש זה. וטעם לזכר. פירוש זאת תורת הזב. וטעם עם טמאה. זבה או נדה:

בתו׳ נמסר במסרה רבתא: משכני ג׳ וסימן בטמאם את משכני. ונתתי משכני בתוככם. והיה משכני עליהם: ולאיש ג׳ וסימן והדוה בנדתה. ולאיש בושת בן שאול. ולאיש שתים מכות להנה:

רמבן

שלה לא לובן כאיש והזכיר הטומאה בנדה ובזבה ואחרי כן הזכיר בזבה ואם טהרה מזובה כאשר יטהר הזב מזובו וספרה לה שבעת ימים כאשר יספור הזב ואחר תטהר כטהרת הזב. ועל דרך הפשט שתהיה צריכה רחיצה במים חיים כזב. אבל רבותינו הקלו בטהרת הזבה שתטהר כדרך שאר הנטהרים מטומאתם בתי מקוה. והטעם להם מפני שלא היה צריך להזכיר כלל ואחר תטהר שבכלל האיש היא שלא בא הכתוב אלא להזכיר החלוק שבין הזכר לנקבה שיהיה זובה בדם ולחלק בין עת נדתה ובין בלא עתה ולפיכך ספרו שבא הכתוב לרבות לה טהרה לומר ואחר תטהר כנטהרים בתורה גם בלא מים חיים:

ספורנו

ז׳ נקיים עד יערה עליה רוח תשובה וטהרה ואז תטבול ותכופר בחטאת על פעלה הרע והעולה על המחשבה: (לב) זאת תורת הזב. זה הוא מה שראוי לעיין בכל אלה לאשונה שבהיות הזב טעון קרבן חטאת יורה שבא על חטא במעשה ובמחשבה וכאשר תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה. כי אמנם טעם טומאת הקרי הוא שכוונת המוציאה היא לטמאה בה בעטיו של נחש לא לקיום המין שלולי זה לא היתה בזרע שום טומאה כמו שאין טומאה בפרש ובשתן: (לג) והדוה בנדתה. כי דותה מורה שהיה זה על חטא ולפיכך היא טמאה: והזב. והעיון בדבר הזב הוא. שהוא להעיד אזן על חטא שקדם את זובו: לזכר ולנקבה. ועם זה ראוי להתבונן הבדל זוב הזכר מזוב הנקבה כי זוב הנקבה לא יטמא זולתי האדום וזוב הזכר לא יטמא זולתי בהיותו בלתי אדום: ולאיש אשר ישכב עם טמאה. גם כן ראוי להתבונן שעל האיש השוכב עם טמאה אמר ושהי נדתה עליו ולא כן יאמר על הטהורה שישכב הזב אותה כי בזה יורה שהזכר מתקלקל יותר בשכיבת הדוה ממה שמתקלקל האשה בשכיבת הזולת כמו שבא הנסיון במצורעת וזולתה:

כלי יקר

פרשת מצרע

זאת תהיה תורת המצורע וגו׳. הכתוב קראו מצורע משמע שהוא עדיין מצורע ואיך אמר ביום טהרתו כי אם הוא מצורע אין כאן יום טהרתו. ועוד איך קראו יום טהרתו קודם שאמר והנה נרפא כי קודם הרפואה אין כאן יום טהרתו. ומ״ש והובא אל הכהן כי והובא בעל כרחו משמע ועוד שאח״כ סותר זה ואמר ויצא הכהן אל מחוץ למחנה משמע שהוא לא יובא אל הכהן אלא הכהן הולך אליו. ועוד מ״ש והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע פתח בשתים וסיים באחת והל״ל מן הנגוע בצרעת. וביאור הדבר הוא כדרך שפרשתי למעלה פרשת תזריע שהצרעת בא על עונות ידועים ושם המכה צרעת ושם המוכה מצורע כי ל׳ מצורע מוציא רע שמוציא כל רעתו הנסתרת בקרבו אל החוץ לגלות רעתו בקהל ושם צרעת הוא ל׳ צרה רעה ר״ל שהיא צרה כאחז״ל ומנאוהו רשת רבות וצרות שהם צרות זו לזו כמו זיבורא ועקרבא כי למכה זו אין תרופה בדרך הטבע כך לצרעת זה אין תרופה בדרך הטבע להודיעו כי יד ה׳ עשתה זאת וצרעת נעמן יוכיח שנלאו חכמי הרופאים מלבקש לו תרופה וא״כ בהכרח ישיב אל לבו החוטא לסור מדרכו הרעה ונגע שם העון שהוא נוגע בכבוד שמים כביכול או בכבוד הבריות. והצרעת מכריחו שבעל כרחו שלא בטובתו יובא אל הכהן לבקש ממנו רפואה לדעת מוסר השכל כי אלו הלך מתחלה מרצונו לבקש תורה מפפתי כהן ולהיות מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ושלא לשלח מדנים בין אחים בשוט לשונו אז לא היה בא לידי צרעת זה ומאחר שלא עשה זה מרצונו בהיותו בריא אולם הנה עכשיו והובא אל הכהן בעל כרחו לבקש ממנו דרך התשובה. וז״ש זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו כי ביום שיחדש לב טהור בקרבו ויקבל עליו לשוב בתשובה בו ביום יובא בעל כרחו אל הכהן ללמוד ממנו דרך ה׳ ולשון והובא אינו מדבר בהעתק ממקום למקום אלא מדבר בהעתק לבו מן הדרך הרע אשר היה בו אל הדרך הטוב והוא שיקבל עליו להתקרב אל הכהן ולבקש תורה מפיהו ועל זה אמר זאת תהיה תורת. ואח״כ משקבל עליו להיות שהור המחשבות ושהור עינים מראות ברע אז ויצא הכהן אל מחוץ למחנה והנה נרפא נגע אותו עון שגרם לו הצרעת מן הצרוע מזולתו ולא יכול לומר מן הנגע שהרי העון מעשיו גרמו לו והוצרך לומר מן הצרוע להורות שהרפואה הנעשית בא לו מצד שהיה צרוע כי הצרעת הכריחו אל התשובה ואף ע״פ כן הקב״ה מקבל תשובתו אף ע״פ שנעשית על צד ההכרח והעדר הברור בתשובה כזו תמצא מבואר לקמן פרשת וילך בע״ה על פסוק ומצאוהו רעות רבות וצרות ע״ש:

ולקח למטהר שתי צפרים. למעלה בפרשת תזריע כתבתי שעיקר הצרעת בא על ג׳ עבירות הרמוזים בפרשה והם לה״ר וגסות הרוח וחמדת הממון. ועל פי זה נוכל לומר שהצפרים מכפרין על ג׳ על לה״ר לפי שעושין מעשה פטים כו׳ ועל גסות הרוח העולה למעלה כצפרים עפות ועל חמדת הממון שנאמר בו אל תיגע להעשיר וגו׳ כי עשה יעשה לו כנפים וגומר. ולפי שרוב המפרשים האריכו למעניתם בס׳ זו בענין חטא הלה״ר אוסיף גם אני לקח טוב לבאר מה שתעלה מגודת שכלי הג׳ הכרזות שמצינו לרז״ל המדברים מחטא הלשון. הכרזה האחד הוא מה שמסיק במדרש רבתי מעשה ברוכל אחד שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים אודיק עליה עלמא פירש בעל מתנות כהונה הביטו אחריו מלשון והביטו אחרי משה. ר׳ ינאי הוה יתיב ופשים בטרקליני׳ א״ל תא סק להכא זבין לי. א״ל לית את צריך ולא דכוותך אטרח עליה סליק לגביה הוציא לו ספר תהלים מכורך הראה לו פסוק זה מי האיש החפץ חיים וגו׳ נצור לשונך מרע א״ר ינאי אף שלמה מכריז שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו שומר מצרעת נפשו א״ר ינאי כל ימי הייתי קורא מקרא זה ולא הייתי יודע היכן הוא פשוט עד שבא רוכל. זה והודיעני לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהיה תורת המצורע המוציא רע עכ״ל. הכרזה הב׳ מצינו במסכת ע״ג פרק א׳ מכריז רבי אלכסנדרי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כניפו ליה כולי עלמא ואתו לגביה א״ל הב לן חיי אמר להו מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע שמא יאמר האדם הואיל ונצרתי לשוני מרע אלך ואתגרה בשינה ת״ל סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם וגו׳

וגו'. והנה בהכרזת הרוכל יש לדקדק מה איכפת לנו בזה אם היה רוכל או חנוני שהוצרך להודיע שהיה המכריז רוכל. גם ל' מחזר צריך ביאור כי ל' זה שייך על החוזר לאחוריו והיה לו לומר מסבב ומאי איכפת לנו בזה שהיו העיירות סמוכות לצפורי. גם יש הרבה שינוים בין הכרזת הרוכל ובין הכרזת ר' אלכסנדרי כי הרוכל הכריז מאן בעי למזבן סם חיים הזכיר למזבן סם ורבי אלכסנדראי הכריז מאן בעי חיי לא הזכיר למזבן גם לא הזכיר שום סם. אצל הרוכל אמר אודיק עליה עלמא משמע שלא בקשו לקנות כלום ממנו אלא הביטו אחריו. ולרבי אלכסנדרי מכניף כ"ע ואמרו הב לן חיי. ולמאי נפקא מינה הגיד לנו שרבי ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה. ולמאי נפקא מיניה הגיד לנו שהראה לו ספר תהלים מכורך או בלתי מכורך. ומה היתה כוונת רבי ינאי שהוסיף לו ראיה מן שלמה שאמר שומר פיו ולשונו כו'. ועל מ"ש שכל ימיו לא היה יודע היכן מקרא זה פשוט כו' הרי אפילו תינוקות של בית רבן יודעין לפרשו. ואם כדברי בעל העקידה שפי' בזו הפרשה שהיה קשה לו הנוכח והנסתר כי מתחלה התחיל בלשון נסתר מי האיש החפץ חיים ואח"כ דבר להם בנוכח נצור לשונך מרע אלא ודאי שכוונת הפסוק שיהא הדבר בדרך הכרזה שהמכריז מכריז סתם בלשון נסתר וכשיבאו הקונים לקנות אז ידבר עמהם בנוכח. מ"מ ק' היה לו להבין כל זה מן הכרזת רבי אלכסנדרי. והקרוב אלי לומר בהיתר כל הספיקות הללו שמצינו במסכת ערכין א"ר חמא בר חנינא מאי תקנתיה של מספר לשון הרע אם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר עץ חיים היא וגו' ואם עם הארץ הוא ישפיל עצמו שנאמר וסלף בה שבר ברוח. רבי אחא בר חנינא אמר סיפר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוה"ק שנאמר יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות אלא מאי תקנתי' שלא יבא לידי לשון הרע אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו'. ונראה שטעמו של רבי אחא הוא שהדין נותן שלא יהיה לו תקנה לפי שאם כבר סיפר לשון הרע והטיל מום בקדושים והוציא שם רע ונתפשט קול ענות זה בכל העולם כשיטה שאין תקנה לזה שעליו סופר הלשון הרע ואף אם המספר יקריב כל אילי נביות אין בידו להשיב מחשבתו הרעה ודבריו וכי ילך מקצה השמים ועד קצהו ויכריז לאמר שקר דברתי כמנהג דורנו זה שאם אחד מבעלי הלשון יוציא לעז על איזה נכבד עד מהרה ירוץ דברו ממזרח שמש עד מבואו והוא בעצמו לא יוכל לתקן את אשר עות ע"כ דין הוא שכשם שאין תקנה לזה שסופר עליו כך אין תקנה למספרו ולכך כרתו דוד ברוה"ק ואמר יכרת ה' כל שפתי חלקות וגו' ונתן טעם לדבר משוד עניים מאנקת אביונים וגו' אלו הן הלוקים וצועקים נאקת הלל העניים והאביונים אשר עליהם יצא הקצף מחץ שחוט לשונם שאין להם תקנה ע"כ אין תקנה גם לשפתי חלקות ועז"א מלשני בסתר רעהו אותו אצמית מתרגמינן להלוטין כי ישאר כך לחלוטין ואין תקנה לו. אבל ר"ח סבר מדקאמר מרפא אין רפואה כ"א במקום חולי ע"כ רצה לפרש הפסוק במי שכבר סיפר וכדמות רמז לפלוגתא זו מצינו בפרק המדיר מכריז רבי יוחנן הזהרו מזבובים של בעלי ראתן והוא מין צרעת ומסיק שם ריב"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו' וקשה מה ראה ריב"ל על ככה לסמוך על הנס בחנם. ונ"ל על צד הרמז שפליגי בפלוגתייהו דרבי אחא ורבי חמא. כי הזבובים כינוי אל בעלי הלשון שעושין המעשה כזבוב שדרכו להניח כל מקום טהור שבגוף וכשמוצא איזה מקום מטונף ומכה פריה שם ירבץ על מקום השחין כך בעלי הלשון אם יראו איזו אדם מלא חכמה וכבוד לעולם אין מספרים ממעלתם אלא רואים אחר מומי בני האדם כי אדם אין צדיק בארץ שלא יחטא בסכלות מעט ועליהם אמר שלמה זבובי מות יבאיש וגו' ר"ל אלו בעלי הלשון שנמשלו לזבובים וברות שפתיו ימית כי לשון הרע תלתא קטיל על כן קראם זבובי מות ואמר יבאיש כי כל כוונתם להבאיש ריח אנשים טובים. יביע שמן רוקח יביע לשון דבור ור"ל שהוא מדבר אפילו מן איש שלם אשר ריחו נודף כשמן רוקח מכל מקום הוא משתדל להבאיש ריחו יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט כי בעיניו אותו סכלות מעט שהוא רואה בזולתו הוא יקר ונכבד בעיניו יותר מן כל חכמה וכבוד שרואה בו עד שזה הסכלות מעט מכריע את כל החכמה והכבוד. ונתן טעם לדבר לפי שלב חכם לימינו היינו לדון הבריות לכף זכות כארז"ל אלו מיימינים לזכות כו' ולב כסיל לשמאלו לדון את הבריות לכף חובה ע"כ לעולם אינו מספר במעלת זולתו כ"א בגנותו. וטעמו של דבר לפי שגם בדרך שהסכל הולך לבו חסר ואומר לכל סכל הוא ר"ל כל הפוסל במומו פוסל וסכל זה החושד בכשרים יודע בעצמו שאותו חסרון ודופי שמטיל בזולתו יש גם בו וגם הוא לבו חסר מן אותו דבר ע"כ אמר לכל כי סכל הוא ותולה גם באחרים אותו סכלות שהוא יודע שישנו בו בעצם ובאמונה וסובר מאחר שהוא עושה כן כולם עושים כאלה. אלו הם הזבובים החוקרים תמיד אחר מומי הבריות וחסרונן כדרך שנאמר והביטו אחרי משה לפיכך נלקו בצרעת שנקרא ראתן כי כשם שהם בעלי ראתן שרואים ומסתכלים אחר מומי בני האדם כך נלקו בצרעת שנקרא ראתן ואמרו הזהרו מהם שלא לטפל עמהם להשיבן מדרכם הרעה להורות להם דרך התשובה כי הוא סובר סיפר אין לו תקנה ע"כ אין לטפל עמהם בחנם וכן דעת רבי זירא ורבי אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבולם מכל מיני הרחקה כדמסיק שם. ויכול להיות שטעם להרחקה יתירה זו היתה שלא יקבלו נזק מן חץ שחוט לשונם כמ"ש לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה דוקא בביתו ממש לא ישב אבל דובר שקרים לא יכון לנגד עיני אפילו מרחוק כמטחוי קשת חץ שחוט לשונם כהוראת לשון נגד והיינו לפי שהלשון מזיק אף מרחוק. אבל ריב"ל סבר שיש תקנה גם אם כבר סיפר אם ת"ח הוא יעסוק בתורה כו' והוא שמסיק ריב"ל איכרך בהו ועסיק בתורה כו' כי סבר שע"י ת"ת יש לו תקנה אפילו למי שכבר סיפר עד שכבר נלקה בצרעת. והנה רבי אלכסנדרי סבר גם הוא סיפר אין לו תקנה ע"כ לא הלך כ"א אל הכיתות שלא ספרו עדיין ופי' מזהירם ומלמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי לשון הרע והיה מכריז מאן בעי חיי מאן בעי חיי לא הזכיר לשון סם גם לא הזכיר לשון למזבן לפי ששמירת הבריאות אינו צריך סם רק שהרופא מלמדו להועיל שיהיה נשמר מן הדברים המזיקים שלא יבא לידי תחלואי ע"כ אין נכון שהמלמד יבקש שכר על דבריו כי מה הוא בחנם כי הדבור ניתן לו במתנה אף הוא ילמד דרכי הרפואה לזולתו בחנם. אבל מי שכבר נפל אל החולי אז הוא צריך לסמים ובעבורם תובע הרופא שכרו כי גם לו לא באו בחנם אלא נתן דמיהם או טרח את עצמו בעדם. ולפי שרבי אלכסנדרי הלך אל כיתות הטובים שלא ספרו לשון הרע ללמדם דרך שמירת הבריאות שלא יבואו לידי חטא הלשון ע"כ הכריז סתם מאן בעי חיי מאן בעי חיי וכפל הענין לומר לך שיש תקנה לזה שלא יבא לידי סיפור לשון הרע ולזה שלא יסופר עליו לשון הרע. אכניף כולי עלמא ואמרו ליה הב לן חיי כי גם המה חשקו בדבר שכבר התנהגו בו ובקשו לידע הדרך המביא לידי שמירת הבריאות אמר להו פסוק מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' ולפי ששמירת הבריאות א"צ שום סם ע"כ מסיק שמא תאמר אלך ואתגרה בשינה לנצור לשוני בשב ואל תעשה לגמרי. תלמוד לומר ועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' רצה לומר אף על פי שאינו צריך סמים ותשובה גדולה מכל מקום צריך הוא לנצור לשונו ע"י ת"ת לחכם אבל כנגד הע"ה אמר אחר כך קרוב ה' לנשברי לב כמ"ש וסלף בה שבר ברוח. אבל רוכל זה סבר שיש תקנה אפילו למי שכבר סיפר וידע זה בנסיון בעצמו כי גם הוא היה רוכל הולך רכיל ורגיל על לשונו שלא מדנים בין אחים ואחר כך נתן אל לבו לשוב בתשובה ובקש דרכי הרפואה שהזכירו רז"ל לת"ח בת"ת ולעם הארץ על ידי שבר רוח וראה כי התרופות הללו הועילו לו ע"כ מלאו לבו לזכות הרבים ולהחזיר בתשובה כל אותן העיירות שידע בהם שיש שם בעלי הלשון עד אשר לא יבאו עליהם ימי הרעה בצרעת ויצטרכו להדר אחר צפרים עפות כטהרת המצורע בצפרים השטן מעשה פטיט וז"ש שהיה מחזר בעיירות הסמוכות לצפורי היה מחזר בתשובה אותן העיירות הקרובות למעשה צפור העושין מעשה פטיט והיה מכריז מאן בעי למזבן סם חיי כי היו כחולים הצריכים סמים לתרופה הצריכין קנין ע"כ הזכיר למזבן סם ומטעם זה לא מסיק בהכרזה זו שמא תאמר אלך ואתגרה בשינה כו' כי מהיכי תיתי שיתרפא בשב ואל תעשה מי שהוא חולי כבר אבל בהכרזת רבי אלכסנדרי אתי שפיר כאמור כי שם החידוש שיצטרך לת"ת וכאן החידוש שיועיל הת"ת למי שכבר סיפר. ולא כפל הרוכל הכרוז לומר ב"פ מאן בעי למזבן סם חיי כמו שכפל רבי אלכסנדרי דבריו לפי שגם הוא מודה שזה שסופר עליו הלשון הרע אין לו תקנה כלל ולא בקש תקנה כי אם לזה שכבר סיפר משא"כ ברבי אלכסנדרי שבקש תקנה לשניהם. אודיק עליה כולי עלמא לפי שכבר בחרו להם דרך מקולקל זה והיה רגיל על לשונם לספר לשון הרע ע"כ לא בקשו לקנות כלום ממנו ואדרבה אודיק עליה הביטו אחריו כי המה הבעלי ראתן הרואים אחר מומי נפשות רבות וחסרונם כי כן דרך מואסי התוכחה שמביטים אחרי המוכיחם לראות אם ימצאו בו שמץ פסול להשיב לו טול קורה כי כך אמרו לו לא אתמול היית רוכל הולך רכיל והיום אתה רוצה לתקן דרכינו קשוט עצמך תחלה. רבי ינאי הוה יתיב ופשיט בטרקליניה כמו רבי זירא ורבי אמי ורבי אסי שנתרחקו מעל גבול בעלי הלשון שלא להיות אתם במחיצתם. א"ל תא סק להכא א"ל לית את צריך כו' כי הוא סובר שפסוק מרפא לשון עץ חיים מדבר דוקא במי שכבר סיפר אבל אתה וכל דכוותך אינן צריכין שימור. מכל מקום אטרח עליה לידע התרופה הראה לו ספר תהלים מכורך לומר לו לפי שהספר זה כרוך ומונח בקרן זוית אין דורש ואין מבקש ואין קורא בו בנדק ע"כ דרך מוסר לא ידעו האמור בפסוק מי האיש החפץ חיים. אמר רבי ינאי אף שלמה מכריז כו' הרי ספר משלי שאינו כרוך ומונח כי מדרך העולם ללמד הספר לנערים כמ"ש לנער דעת ומזמה ואעפ"כ אין עושין מה שקורין בו שומר פיו ולשונו וגו' אלא ודאי יודעין רבונם ומתכוונים למרוד בו. ויכול להיות שתנא דמסייע לו כי קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו בשלמא אם פסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר שהתרופה מועלת לו סד"א שמי שלא סיפר אין צריך לנצור לשונו פי' ת"ת כדמסיק רבי אלכסנדרי ש"א אלך ואתגרה בשינה כו' קמ"ל שומר פיו ולשונו שגם מי שלא סיפר צריך שמירה על ידי ת"ת. אבל אמ"ל מי שכבר סיפר אין לו תקנה ובעל כרחך אתה צריך לומר שפסוק מי האיש החפץ חיים וגומר מדבר במי שלא סיפר אם כן מה הוסיף שלמה בפסוק שומר פיו ולשונו על דברי אביו אלא ודאי שכדבריך כן הוא שפסוק זה מדבר אפילו במי שכבר סיפר. וע"ז א"ר ינאי כל ימי לא הייתי יודע היכן מקרא זה פשוט כו' והיינו פסוק שומר פיו ולשונו כי היה סבור שסיפר אין לו תקנה ואם כן היה קשה לו מה הוסיף שלמה על דברי אביו עד שבא רוכל זה והודיע שפסוק מי האיש החפץ חיים מדבר במי שכבר סיפר ואם כן שומר פיו ולשונו מדבר במי שלא סיפר עדיין. ואם נפשך לומר על כל פנים שרבי ינאי מדבר על הפסוק של הרוכל. נ"ל שהיה קשה לו בפסוק שחסר ט' תשובת כח הלוקחים. כי המוכר מכריז מי האיש החפץ חיים ואח"כ באו הקונים ואומרים הב לן חיי או מכור לנו סם חיי. ואח"כ משיב שמור ונצור לשונך מרע. ולמה השמיט בפסוקים אלו דברי הקונים אלא ודאי שאמת הוא כדברי הרוכל שפסוק זה מדבר בכיתות שכבר ספרו לה"ר וקשה להם לעזוב ההרגל ולפעמים לא יבקשו לקנות התרופה כי כן קרה אל הרוכל שלא בקשו לקנות ממנו כלום. ומכל מקום חייב המכריז להודיע להם דרך מוסר זה אף אם המה לא יבקשוהו ממנו ע"כ השמיט הפסוק דברי הקונים לומר לך שאף אם יהיה דור תהפוכות שלא יבקשו לקנות כלום מן הרופא ולא ידרשוהו מכל מקום הוא ידרוש אחריהם להורות להם דרך השלום כמ"ש בקש שלום ורדפהו וארז"ל כל המצות אם תבא לידך אתה מחוייב לעשותה אבל השלום אינו כן אלא אתה מחוייב להדר אחריו שנאמר בקש שלום ורדפהו והוא על ידי סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' כי ע"כ נאמר שכל נתיבותיה שלום לפי שמצלת מלה"ר הגורם כל דברי ריבות. וז"ש מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב כי אותן בעלי ראתן אוהבים הימים אשר בהם יראו

ברע

נרע אשר יתגלו בזולתם כדי שיהיה להם מקום ללון עליו ולספר ממנו אבל החפץ חיים עונם עיניו מראות ברע ואוהב הימים אשר בהם יראה בטוב זולתו לאמר מי מן וכל עם ה' נביאים והוא כשינצור לשונו מרע וע"י ת"ת הרמוז בעשה טוב ואין טוב אלא תורה כו' ולע"ה בשבר רוח כמ"ש קרוב ה' לנשברי לב. ויגלאתי מגדרי להאריך קצת בדבר שאינו מענין פשוטו של פרשה יען כי ראיתי דור זה פרוץ מאד בחטא הלשון ונרעת מוסגה היא כי גם בגלות מצרים היה בעבור שהיו בהם דלטורין ונגאלו בזכות ד' דברים ואחד מהם בזכות שלא היה בהם לה"ר כו' ובבית שני חזרו לסורם ועוד היום בגלות האל הזה חטא הלשון הולך וגדל עד עלות חמת ה' לאין מרפא לכן ראיתי לדבר קצת בהתעוררות זה לאמר אולי ישמעו השרים שבמחנה העברים ויתנו אל לבם לתקן סרחה זו וזה דרשתי בק"ק לובלין בפ' זכור שב"ב לפ"ק בהתאסף ראשי עם וחכמי כל הקהלות ונוסף עליהם דברים כהנה וכהנה:

ועץ ארז ושני תולעת ואזוב. היה לו להסמיך עץ ארז לאזוב כי שניהם ממין הצומחים ומה ראה להכנים שני תולעת ביניהם ובפ' חקת כתיב עץ ארז ואזוב ושני תולעת ולמה שינה כאן ונראה לפי שפ' זו מדברת בתיקון לה"ר שהמספרו אף אם יהיה שפל אנשים כתולעת זה מכל מקום הוא מכה באדם גדול שנמשל לארז כדמסיק בילקוט על פסוק אל תיראי תולעת יעקב ע"כ כפרתו עץ ארז ושני תולעת ואזוב לכפר על מה שעשה מעשה התולעת בארז ותרופתו שישפיל עצמו כאזוב ואז לא יחפוץ להטיל מום בקדשים. וטעם לב' צפרים הוא כי האדם יש לו ב' מיני דיבור אחד אסור ואחד מצוה בו. והאסור דהיינו הלה"ר ודוגמתו זהו הציפור שעושה מעשה פטים השחוטה על כלי חרש על מים חיים. כי אם עם הארץ הוא יהיה לו רוח נשברה שנאמר וסלף בה שבר ברוח כי יש לו דין כלי חרש שאין לו תקנה כ"א בשבירה וכנגדו נאמר שישחט הצפור העושה מעשה פטים אל כלי חרש. ואם ת"ח הוא יעסוק בתורה שנמשלה למים חיים לכך נאמר על מים חיים. ומטעם זה נאמר ה"פ זאת תורת בענין המצורע לומר לך שהעוסק בחמשה חומשי תורה ניצול מן הצרעת הבא על לה"ר. ואת הצפור החיה זהו כנגד פטפוטי דברים בתורה והפלא אך שצריך לצרף לדבר זה עץ ארז ושני תולעת ואזוב המורה על ההכנעה והשפלות שאפילו בדבור התורה יהיה לו לב נשבר ונדכה. וארז"ל אדם לא נאמר בו ונרפא אבל בשר נאמר בו ובשר כי יהיה בעורו שחין ונרפא כי מי שיש לו לב בשר ורך יש לו רפואה וכן ארז"ל בשר בושה סרוחה רמה כי זכירת כל אלו הדברים מביאין לידי שברון לב והכנעה ע"כ נאמר וטבל אותם בדם הצפור השחוטה להזות עליו מן ב' הצפרים כדי להסמיך עליו ב' דברים כא' התשובה על העבר והתיקון על העתיד. והיה ביום הזה יגלח את כל שערו ואחר כך פרט את ראשו וזקנו וגבות עיניו אף על פי שרז"ל דרשו זה בכלל ופרט מכל מקום לפי דרכנו נוכל לומר שלכך פרט ג' ראשי אברים אלו לפי שהם קרובים אל ג' ראשי עבירות אשר עליהם באים הנגעים את ראשו לכפר על גסות הרוח הרוצה להיות לראש לכל דבר כמ"ש יען כי גבהו בנות ציון וגו' ושפח ה' את קדקד בנות ציון. ואת זקנו הם השערות סביב לפיו לכפר על פה המדבר בלה"ר. ואת גבות עיניו לכפר על צרות העין:

כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה. יש לדקדק למה פרט אצל נגעי הבתים כי תבאו אל ארץ כנען יותר מבשאר מיני נגעים גם מאמר אשר אני נותן לכם לאחזה כולו מיותר כי זה ידוע. גם באמרו ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם הל"ל בבתיכם אף על פי שלפי פירש"י שפירש שהאמוריים הטמינו מטמוניות כו' אין זה קושיא כי נקט אחוזתכם לטעם שבתים שיבנו בם ישראל שאין שייכות לטעם זה. מכל מקום הלשון סתור קצת כי באמרו אשר אני נותן לכם לאחזה ייחס האחזה אל הש"י ובאמרו אחוזתכם ייחס האחזה אל ישראל כאלו המה האוחזים בנחלה בכח ידם. גם פשטו של רש"י תלוש מאוד. והקרוב אלי לומר בזה שעיקר הטעם בעבור צרות העין כמ"ש רז"ל מן פסוק ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו לעצמו ולא היה מהנה ממנו אחרים כי לבעבור זה נתן ה' לו לאחזה בית מלא כל טוב לנסותו אם ייטיב מביתו גם לאחרים כי לי הכסף והזהב אמר ה' וכל מה שהאדם נותן לאחרים לא משלו הוא נותן כ"א משלחן גבוה קא זכי ליה לכך נאמר כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה להם כ"א ימין ה' רוממה לתת להם נחלת גוים ואין מקום לצרי עין לומר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה שהרי ה' הוא הנותן לך כח ואחוזה ואם כן דין הוא שתתנו משלו לעניי עמו ואם לא תשמעו בקול דברו ותהיו מן צרי העין המיחסים האחזה אל עצמם אז ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם ר"ל במקום שאתם מיחסים האחזה לכם כאלו אתם האוחזים בה בכח ידכם לכך נאמר שיד ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו לעצמו לומר שבכחו ועוצם ידו בנה ביתו. לא יאמר אחוזתכם זה שייחד ביתו לו ואינו מהנה ממנו לאחרים ובא אשר לו הבית זה שייחד ביתו לו כפשוטו ממש כי שניהם מדברים מענין זה או ממי שתולה האחזה בעצמו וממנו נמשך לרוע עין או שניהם מדברים מצרות העין הנמשך ממה שתולה האחזה בעצמו. וי"א שטעם נגעי הבתים לפי שהאמוריים בנו בתיהם לשם ע"ג ע"כ הקב"ה מביא נגעים על הבתים כדי לנתוץ אותם. ובזה כ"ל לייסב מדרש האומר כנגע נראה לי בבית זו ע"ג ודרש כל פרשה זו על בהמ"ק שנחרב בעבור הע"ג שהעמידו שם כו' וכי יעלה על הדעת לומר שבעל מדרש זה דעתו להוציא כל הפרשה מפשוטו ולפרש על חורבן ב"ה. אלא ודאי שגם דעתו ליתן טעם לנגעי בית בעבור שהאמוריים בנו אותם לשם ע"ג וע"כ הוא בא לידי נתיצה ומכאן למד לומר שגם בהמ"ק אשר בו העמיד מנשה הפסל בא לידי נתיצה בעון זה וכל הפרטים שנאמרו כאן נמצאו גם בחורבן הבית כמ"ש כאן ובא אשר לו הבית כך בחורבן ב"ה בא אשר לו הבית זה הקב"ה. וכמ"ש כאן והגיד לכהן כך יגיד הקב"ה לירמיה מן הכהנים אשר בענתות. וכמ"ש כאן כנגע נראה לי כך יעמוד גם הקב"ה ובדרך זה מבואר כל המדרש והפסוקים כולם כפשוטם ואין להקשות על טעם זה אם כן למה לא יבואו הנגעים על הבתים מיד בבואם לארץ בשלמא לטעמא דמטמוניות שמא אין כל בעל הבית זוכה לאותו מטמון. תשובה לדבר שגם בביעור ע"ג מגלגלין זכות על ידי זכאי ודוקא אם ידור בבית איזו איש הגון מגד מעשיו אין נכון שידור הוא בבית שיש נדנוד ע"ג. ונוכל לומר שפסוק זה בשורה טובה לישראל כמ"ש כלה ה' את חמתו ויצת אש בציון וטובה זו היא שמכלה חמתו בעצים ואבנים ואינו נוגע בגופות כך בשורה זו בנגעי הבתים זש"ה כנגע נראה לי בבית בכ"ף הדמיון כענין הנגע הראוי לבוא עלי נראה לי בבית גם לטעם צרות העין אמר כענין נגע הראוי לבא על צרי העין והוא פיזור ממונם כך נראה לי בבית כי סופו לבא לידי שיפזר הכהן ממנו. ומה שצוה ליקח לחטא הבית צפרים כבר אמרנו להורות שהעושה עשה יעשה לו כנפים כצפרים עפות אבל לרש"י שלא זכר כי אם מעשה פטים קשה מה ענין זה לנגעי הבתים. על כן אמרנו למעלה שהצפרים יש בהם רמז על חמד הממון הגורם רום לב ועל כן יקח גם עץ ארז:

* * *

הפטרת מצרע במלכים ב סימן ז

וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתְנוּ׃ אִם אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃ וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ וַאדֹנָי הִשְׁמִיעַ ׀ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב °וְקוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃ וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר הִיא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה עַד־קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ לֹא־כֵן ׀ אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ וְנָבֹאָה וְנַגִּידָה בֵּית־

°עמ"ס

פירוש המלות

ארבעה יו וני כניו : בשער. מחוץ לעיר : מתנו. עד אשר נמות : בנשף. בלילה כעוד חושך גדול : [illegible]. נסו על המצורעים באותו לילה : וישאו. ויקחו : לא כן לא

המלך : ויבאו ויקראו אל־שער העיר ויגידו להם לאמר באנו
אל־מחנה ארם והנה אין־שם איש וקול אדם כי אם־הסוס
אסור והחמור אסור ואהלים כאשר המה : ויקרא השערים
ויגידו בית המלך פנימה : ויקם המלך לילה ויאמר אל־
עבדיו אגידה־נא לכם את אשר־עשו לנו ארם ידעו כי־רעבים
אנחנו ויצאו מן־המחנה להחבה בהשדה בשדה קרי לאמר כי־
יצאו מן־העיר ונתפשם חיים ואל־העיר נבא : ויען אחד
מעבדיו ויאמר ויקחו־נא חמשה מן־הסוסים הנשארים אשר
נשארו־בה הנם ככל־ההמון המון קרי ישראל אשר נשארו־בה
הנם ככל־המון ישראל אשר־תמו ונשלחה ונראה : ויקחו שני
רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה־ארם לאמר לכו
וראו : וילכו אחריהם עד־הירדן והנה כל־הדרך מלאה
בגדים וכלים אשר־השליכו ארם בהחפזם בחפזם קרי וישבו
המלאכים ויגדו למלך : ויצא העם ויבזו את מחנה ארם ויהי
סאה־סלת בשקל וסאתים שערים בשקל כדבר יהוה :
והמלך הפקיד את־השליש אשר נשען על־ידו על־השער
וירמסהו העם בשער וימת כאשר דבר איש האלהים אשר
דבר ברדת המלך אליו : ויהי כדבר איש האלהים אל־
המלך לאמר סאתים שערים בשקל וסאה־סלת בשקל
יהיה כעת מחר בשער שמרון : ויען השליש את־איש
האלהים ויאמר והנה יהוה עשה ארבות בשמים היהיה כדבר
הזה ויאמר הנך ראה בעיניך ומשם לא תאכל : ויהי־לו כן
וירמסו אתו העם בשער וימת :

פירוש המלות

לא טוב : מחשים. מחרישים : וחכינו. אם נמתין : בית. לבית : תמו. סימן כמו שתמו האנשים כן תמו הסוסים ולא נשארו כי אם חמשה : השלים. פקיד שר ונגיד :

פרשת אחרי מות

טז א וידבר יהוה אל־משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני־יהוה וימתו : ב ויאמר יהוה אל־משה דבר אל־אהרן אחיך ואל־יבא בכל־עת אל־הקדש מבית

ג׳ בטעם

א ומליל יי עם משה בתר דמית תרין בני אהרן בקרוביהון אשתא נוכריתא קדם יי ומיתו : ב ואמר יי למשה מליל עם אהרן אחוך ולא יהי עליל בכל עדן לקודשא

אבן עזרא

(א) אחרי מות. אחר שהזהיר את ישראל שלא ימותו אמר השם למשה שיזהיר גם אהרן שלא ימות כאשר מתו בניו וזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו הקטרת לפנים מהפרכת. ומלת בקרבתם. שם הפעל וה"א לקרבה אל המלאכה שבה תי"ו כמנהג ה"א הנקבה וטעם רבי ישועה שאמר שהוא שם במשקל חכמתם : (ב) אל הקדש. כנגד אהל מועד : כי בענן

אחרי מות ג׳ בטעם וסימן שני בני אהרן. יהואש בן יהואחז. ותבת דד"ה ויחי אמציהו בן

תולדות אהרן אחרי מות. יומא נג סה מגלה ל לא סוטה מ שבועות יח (יומא לט) : ואל יבא בכל עת. מנחות כז :

רש"י

(א) וידבר ה׳ אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו׳. מה תלמוד לומר (ס"א אין אנו יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון) היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב. בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן : (ב) ויאמר ה׳ אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. שלא ימות כדרך שמתו בניו

בעל הטורים אחרי מות. כתיב לעיל ואיש אשר ישכב עם טמאה וסמיך ליה אחרי מות רמז למה שאמרו המשמש עם הטהורה ופירסה דם תחתיו לא יפרוש כו׳ אלא ימתין עד כו׳. ועוד כתיב לעיל זאת תורת וסמיך ליה אחרי מות מלמד שמתו על שהורו הלכה בפני רבן. ועוד כתיב לעיל משכני אשר בתוכם וסמיך ליה אחרי מות רמז למה שנאמר בקרובי אקדש. וסמך פרשת יום הכפורים לפרשת נדה לומר מה נדה תשב שבעת ימים קודם שתטהר אף ביום הכפורים מפרישין הכהן שבעת ימים קודם שיכנס לפנים : ויאמר ה׳ אל משה. והלא כבר נאמר וידבר אלא הדבור האחד לומר לו מעשה פרה שגם היא צריכה פרישה ז׳ ימים קודם. אחרי מות שני ר"ת בגימ׳ פרה אדומה :

ספורנו

טז (א) וידבר ה׳ אל משה אחרי מות. הנה תיבת וידבר בלשון הקדש לא תפול ברוב על חלקי הדבור אבל תפול על משך הדבור בכללו ולכן אחר לשון הדבור יבא ברוב לשון האמירה הפרטית. אמר אם כן וידבר ה׳ אל משה אחרי מות ויאמר אליו דבר אל אהרן אחיך ומפני שהאריך בספור אחרי מות לא כתב ויאמר אליו אבל חזר והזכיר האל ית׳ האומר ומשה השומע. אמנם לדברי קצת מרבותינו ז"ל היו שני דבורים ויהיה שעור הכתוב וידבר ה׳ אל משה ויאמר אליו דבר אל אהרן ואל יבא ולא ימות ואחרי מות שני בני אהרן אמר למשה דבר אל אהרן ולא יבא שלא יכנס יותר ממה שצוה ולא ימות כדרך שמתו בניו בהיותם הורסים

רמבן

טז (א) וטעם אחרי מות שני בני אהרן. כי מיד כאשר מתו בניו הזהיר את אהרן מן היין ומן השכר שלא ימות. ואמר עוד למשה שיזהיר אותו שלא ימות בקרבתו לפני ה׳ והקרוב שהיו שתי המצות האלה ביום המחרת למיתתם כי בו ביום אונן היה ואין רוח הקדש שורה מתוך עצבות. ואזהרת היין הדבור לאהרן היה ובאותו היום היתה גם זאת המצוה למשה. אבל הקדים הכתוב האזהרות שהזהיר את ישראל שלא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר בתוכם. ואחרי כן כתב אזהרת היחיד. ועל דעתי כל התורה כסדר שכל המקומות אשר בהם יאחר המוקדם יפרש בו כגון וידבר ה׳ אל משה בהר סיני בספר הזה וכגון ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן בספר השני וכיוצא בהן. ולכך אמר בכאן אחרי מות להודיע כי היה זה אחרי מותם מיד. ועל דברי רבותינו שאמרו שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון יהיה טעם הכתוב שאמר השם למשה בלשון הזה אחרי שמתו שני בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ אמור אליו שלא יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות :

(ב) וטעם אחיך. שתזהירנו כי אחיך הוא ואע"פ שאתה אינך בכל יבא אהרן אחיך בכל יבא. ואמר ר"א שזאת הפרשה לאות כי בני אהרן הכניסו את הקטרת לפנים. ואינו כן על דעתי כי הכתוב שמזכיר תמיד העון אומר בהקריבם אש זרה. ואם תהיה ראיה שנכנסו לפנים בעבור האזהרה שהזהיר משה על אביהם שלא ימות כ"ש שתהיה ראיה שנכנסו שתויי יין בעבור האזהרה שנאמרה לאהרן עצמו מיד. ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא נכנס שם אביהם כי אהרן הקטיר הקטורת שלהם לפנים משלו. וכבר רמזתי על חטאם ולשון הכתובים יורה עליו על מלת בקרבתם שיהיה הפשט כמו או בקרבתם אל המזבח לשרת אמר כי בשרתם לפני ה׳ מתו ואם כן יזהיר אהרן שלא ישרת אלא במקום אשר יצוה ובעת אשר יצוה. קטרת אמר טעמו כטעם שאמרו רבותינו שהיו מליזין אחרי הקטרת שעל ידו מתו נדב ואביהוא וכו׳ ויאמר כי אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה׳ יבא ענן הקטרת לאהרן כי הוא יקרב יותר מהם אל ה׳ בקטרת וימות אם יבא אל הקדש זולתי בקטרת כי בו יכנס תחלה כמו שאמר והביא מבית לפרכת את

לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארן ולא ימות כי בענן אראה על הכפרת: ג בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה: ד כתנת בד קדש ילבש ומכנסי בד יהיו על בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף בגדי קדש הם ורחץ במים את בשרו ולבשם: ה ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: ו והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו: ז ולקח את שני השעירם והעמיד אתם לפני יהוה פתח אהל מועד: ח ונתן אהרן על שני השעירם גרלות גורל אחד ליהוה וגורל אחד לעזאזל:

מניו לפרוכתא לקדם כפורתא דעל ארונא ולא ימות ארי בעננא אנא מתגלי על בית כפורתא: ג בדא יהי עליל אהרן לקודשא בתור בר תורי לחטאתא ודכר לעלתא: ד כתונא דבוצא דקודשא ילבש ומכנסין דבוץ יהון על בשריה ובהמינא דבוצא ייסר ומצנפתא דבוצא יחית ברישיה לבושי קודשא אנון ויסחי במיא ית בשריה וילבשינון: ה ומן כנשתא דבני ישראל יסב תרין צפירי עזין לחטאתא ודכר חד לעלתא: ו ויקרב אהרן ית תורא דחטאתא דליה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה: ז ויסב ית תרין צפירין ויקים יתהון קדם יי בתרע משכן זמנא: ח ויתן אהרן על תרין צפירין עדבין עדבא חד לשמא דיי ועדבא חד

ב׳ וחד ולהלה. כולי פתחין במ״א. ל׳ קמץ. כל אורי חסר במ״א וביום הכפורים. כל לוס׳ חסר ו׳ תניין במ״ג מ״ל דמ״ל. ד׳ חסר כלים. ב׳ מ״ל. ד׳

רשי

בניו: ולא ימות. שאם בא הוא מת: כי בענן אראה. כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכפורים: (ג) בזאת. גימטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון: בזאת יבא אהרן וגו׳. אף זו ולא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו שמפורש בסוף הפרשה (ויקרא י״ז) בחדש השביעי בעשור לחדש: (ד) כתנת בד וגומר. מגיד שאינו משמש לפנים בשמונה בגדים שהוא משמש בהן בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור (ר״ה כו) אלא בארבע ככהן הדיוט וכולן של בוץ: קדש ילבש. (ת״כ) שיהיו משל הקדש: יצנף. כתרגומו יחית ברישיה יניח בראשו כמו (בראשית לט) ותנח בגדו ואחתתיה: ורחץ במים. אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. (יומא לב) וחמש פעמים היה מחליף מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור: (ו) את פר החטאת אשר לו. האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור: וכפר בעדו ובעד ביתו. (יומא לו ת״כ) מתודה עליו עונותיו ועונות ביתו: (ח) ונתן אהרן על שני השעירם גורלות. מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם את שכתוב בו לשם הוא ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל: עזאזל. (יומא פ״ו ת״כ) הוא הר עז

אבן עזרא

כענן. הטעם שלא יכנס כי אם בקטרת. שיעשה ענן ולא יראה הכבוד פן ימות והנה טעמו לא אהיה נראה אליו כי אם בענן ויש אומרים כי פי׳ כי בענן בעבור כי אני דר בענן על הכפורת כטעם ה׳ אמר לשכון בערפל: (ג) בפר בן בקר. אין פירושו שיביא הפר אל הקדש רק שיתן משלו בתחלה פר החטאת לכפר עליו ועל הכהנים ויש אומרים גם הלוים בעבור שמצאנו ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי והוא רחוק רק הלוים יחשבו עם ישראל: (ד) כתנת בד קדש. ולא הזכיר האפוד והחשן ומעיל האפוד כי כבר הזכיר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ומזה הכתוב למדו אנשי בית שני ששמשו בלא אורים ותומים גם נביאים היו שם: (ו) והקריב אהרן את פר החטאת. אל פתח אהל מועד כמשפט. וטעם וכפר בעדו. כי בו יכפר בעדו ובעד ביתו אחר שישחטנו וי״א כי העמדתו היא כפרה: (ח) גורלות. ידועים מדברי קבלת אבותינו. אמר הגאון כי עזאזל שם הר ונקרא כן בעבור שהוא תקיף כי

יואש: אל פני ט׳ נמסר בסדר משפטים: אראה על הכפרת כל לשון ראייה אל במיו על וסימן ירא ה׳ עליכם וישפט. אראה על הכפרת. והי׳ עליהם יראת. וכבודו עליך יראה. ואקום ואצא אל הבקעה. המה הפנים אשר ראיתי: אראה ב׳ וסי׳ על הכפרת. אל אחאב: בפר בן בקר ב׳ וסימן בזאת יבא אהרן אל הקדש. כל הבא למלא ידו: בד כולהון פתחין בר מן א׳ ועשה להם מכנסי בד: השעירם כל לישנא כ״ב בר מן ב׳ מלאים וסי׳ ושעירים ירקדו שם לבמות ולשעירים: גרלות ד׳ חסר ו׳ קדמא בלי׳ וסי׳ ונתן אהרן על שני השעירם. ומגרל נחלתנו. עלה אתי בגרלי. ותני׳ ותעמוד לגרלך: וגורל ב׳ ומ״ל וסימן וגורל אחד לעזאזל זה חלק

תולדות אהרן (אל פני. תענית כה יומא לט): ולא ימות. יומא נג: כי בענן. יומא יט נג: בזאת יבא אהרן. יומא ג ד נ: בפר בן בקר. יומא כט נ מנחות טו: כתנת בד קדש. יומא לב זבחים יח יט (כלאים לא): ומכנסי בד. יומא כה סנהדרין מט: על בשרו. יומא יב: בד בד בד בד. יומא לה: בגדי קדש הם ורחץ במים. יומא לב זבחים יט פא: ומאת עדת. יומא ג סב שבועות יד: ואיל אחד. יומא ג ו: והקריב אהרן. יומא ג לו מב לא זבחים צה מנחות פג חולין כב: וכפר בעדו. יומא ד יג לו מגלה כ שבועות יד הוריות יג (יומא לה): ולקח את שני השעירים. שבועות יג חולין יא: ונתן אהרן. יומא לו קדושין יד: (גורל אחד. יומא מא מג): עזאזל. יומא סו: את השעיר. יומא לט מ:

רמבן

את הכפורת אשר על העדות ולא ימות וזה טעם כי בענן אראה על הכפרת שלא יכנס רק בקטרת שיעלה עמו שם כמו שאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת:

ומעם בכל עת. בעבור שכבר הזכיר יום הכפורים שאמר וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה אמר בכאן לא יבא בשום עת אל הקדש רק בזאת כלומר ביום אשר יקריב הקרבנות האלה לכפורים ואחרי כן יפרש בפרשה במה יכנס כמו שאמר והביא מבית לפרכת ויפרש היום שיהיה בעשור לחדש השביעי ויחזור ויאמר כי יהיה אחת בשנה. וסוד בזאת יבא אהרן אל הקדש כסוד זאת אות הברית אשר הקימותי וכבר פירשתיו. ורבותינו רמזו בו אמרו בויקרא רבה רבי יודן פתר קריה בכהן גדול בכניסתו לבית קדשי הקדשים חבילות חבילות של מצות בידו. בזכות התורה וזאת התורה. בזכות מילה זאת בריתי אשר תשמרו. בזכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת. בזכות ירושלים זאת ירושלים. בזכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם. בזכות יהודה וזאת ליהודה. בזכות כנסת ישראל זאת קומתך דמתה לתמר. בזכות התרומה. בזכות המעשרות ובחנוני נא בזאת. בזכות הקרבנות בזאת יבא אהרן. וזה צריך פירוש ארוך אבל כבר הכל מבואר בדברינו:

(ד) כתנת בד קדש ילבש שיהיה משל קדש לשון רש״י. ויאמר בגדי קדש הם שיהיו כן כולם של קדש. ובת״כ קדש ילבש שיהיו משל קדש. אין לי אלא אלו בלבד מנין לרבות שאר בגדי כהונה גדולה ובגדי אחיו הכהנים. ת״ל בגדי קודש הם בנין אב לכל הבגדים שיהיו משל קדש. ועל דרך הפשט כאשר אמר ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך בשמונה הבגדים יאמר שגם אלה בגדי קדש. וסודם כמו האיש לבוש הבדים ולכך הודיעו כי בגדי קדש הם ובויקרא רבה כשירות של מעלן כך שירות של מטן. מה שירות של מעלן איש אחד בתוכם לבוש בדים. כך שירות של מטן כתנת בד קדש:

ילבש. יחגור יצנוף. נדרש בת״כ לפי שסופנו לרבות לו כלים אחרים בין הערבים אין לו יכול לא ילבש של שחרית ת״ל ילבש יחגור יצנוף. וכתב רש״י ז״ל יצנוף יחית ברישיה יניח בראשו כמו ותנח בגדו אצלה ואחתתיה. ולא נתברר לי דעת אונקלוס בזה כי הצניפה סבוב שיגלגלנה בראשו כצניף ולמה יתרגם (תה) הנחה בלבד ולא יתרגם בה הלשון שמיוחד לו לצניפה ממש ואולי אינכו בלשון הארמית כי גם הצניפות והרדידים שבושעיה תרגם יונתן ב״ע כתריא ואין לשניהם לשון בצניף ובמצנפת רק לשון הקדש שניהם מצנפתא:

אחד לעזאזל. הר גבוה עק קשה שנאמר ארץ גזרה לשון רש״י. ובת״כ לעזאזל למקום הקשה שבהרים יכול בישוב תלמוד לומר המדברה ובגין

ספורנו

הורסים לעשות קטרת יותר ממה שנצטווה וזה לזרו יותר מן הראשון: (ב) כי בענן אראה. בזה הדור לדבר למשה ובשאר הדורות לקרוא למוכנים לנבואה כענין שמואל באמרו ושמואל שוכב בהיכל ה׳ אשר שם ארון אלהים ויקרא ה׳ אל שמואל: (ג) בזאת יבא בפר בן בקר. בהקדשת פר לחטאת ואיל לעולה ולבישת הבדים שאין בהם נגע ולא ציור מלאכותי כי אמנם לא יאחר כהן גדול להכנס לפנים עד אחר הקרבת העולה אבל יכנס להקטיר הקטרת תכף אחר שחיטת החטאת: (ד) בגדי קדש הם. בכמותם יראו המלאכים אל הנביאים כי הם נראים אז בלבושי הבדים: (ה) שני שעירי עזים לחטאת. הראשון על חטאת במקדש והמשתלח על שאר חטאי צבור אשר לרוב טומאתו לא יאות לזבח ומטמא משלחו: (ח) גורלות. כי הגורל בפרט על ידי איש חסידו הוא כאשר ישאל איש בדבר האלהים כאמרו בחיק יוטל את הגורל ומה׳ כל משפטו

ט והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל ליהוה ועשהו חטאת: י והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני יהוה לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה: יא והקריב אהרן את פר החטאת אשר לו וכפר בעדו ובעד ביתו ושחט את פר החטאת אשר לו: יב ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני יהוה ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת: יג ונתן את הקטרת על האש לפני יהוה וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות: יד ולקח מדם הפר והזה באצבעו על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים מן הדם באצבעו: טו ושחט את שעיר החטאת אשר לעם והביא את דמו אל מבית לפרכת ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר והזה אתו על

לעזאזל: ט ויקריב אהרן ית צפירא דסליק עלוהי עדבא לשמא דיי ויעבדיניה חטאתא: י וצפירא דסליק עלוהי עדבא לעזאזל יתקם כד חי קדם יי לכפרא עלוהי לשלחא יתיה לעזאזל למדברא: יא ויקריב אהרן ית תורא דחטאתא דיליה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתיה ויכוס ית תורא דחטאתא דיליה: יב ויסב מלי מחתיא גומרין דאשא מעלוי מדבחא מן קדם יי ומלו חופנוהי קטורת בוסמין דקיקין ויעל מגיו לפרוכתא: יג ויתן ית קטורת בוסמיא על אישתא קדם יי ויחפי ענן קטורתא ית כפורתא דעל סהדותא ולא ימות: יד ויסב מדמא דתורא וידי באצבעיה על אפי כפורתא קדומא ולקדם כפורתא ידי שבע זמנין מן דמא באצבעיה: טו ויכוס ית צפירא דחטאתא דלעמא ויעיל ית דמיה למגיו לפרוכתא ויעביד לדמיה כמא דעבד לדמא דתורא וידי יתיה על כפורתא

אבן עזרא

כי טעם זכר השם כטעם הררי אל יקותיאל והגאון הלוי חפשו כי האל"ף במלת עזאזל היא כין זי"ן לזי"ן ויש אומרים שהוא הר סמוך אל הר סיני והשם לזה להוליך השעיר ולהעלותו שם עד שישמט ואחר כן היו מוליכים אותו בבית המקדש לכר אחר והעד שנאמר ויעש אהרן וכן כחג שבועות לפי דעתי כאשר אפרש במקומו וי"א כי עבודת בית שני לא היתה כראשון כי היה הכהן מחוסר בגדים ואין כפרת וזה המפ' אמר כי השעיר ישולח במדבר כי כן כתוב ושלח את השעיר במדבר וטעמו כטעם צפור המטהר מהצרעת שהוא על פני השדה מקום שאין שם ישוב והעד אל ארץ גזרה ואנחנו השיבונו כי השעיר ישלחו במדבר כאשר הוא כתוב וירדוף אחריו עד שיברח ויעל אל הצור על כן אמרו חז"ל ודוחפו ויאמר רב שמואל אף על פי שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין צריך כי המשתלח איננו קרבן כי לא ישחט ואם יכולת להבין הסוד שאחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדענו: (ט) ועשהו חטאת. שישחטנה: (י) יעמד חי. מהבנין הכבד הנוסף שלא נזכר שם פועלו והיה היו"ד ראוי להיותו מאוסף בשורק רק נרחב בעבור אות הגרון וכן יחרם כל רכושו: לכפר עליו. כי הכפור יהי עליו ופירושו לשלח אותו: (יא) והקריב אהרן. בעבור שארכו דברי השעירים הוסיף לבאר אחר שהקריב הפר ושני השעירים אל אהל מועד יחל לשחוט את הפר שלו: (יב) המחתה. ידועה היא: חפניו. שניהם: קטרת סמים. היא הנזכרת. היה נראה לנו כי על פני הכפורת ולפני הכפורת כמשמעו והמעתיקים אמרו כי על פני הכפורת הוא על בין הבדים ולפני הכפורת ידוע מדבריהם והוא אמת: (טו) ושחט את שעיר החטאת אשר לעם. ועתה ישחטנו בצאתו כי י"א שהוא

רשי

עז וקשה צוק גבוה שנאמר ארץ גזרה חתוכה: (ט) ועשהו חטאת. (ת"כ) כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת: (י) יעמד חי. כמו יועמד חי על ידי אחרים ותרגומו יתקם כד חי. (ת"כ) מה תלמוד לומר לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שישתלח מכאן שסליחותו למיתה: לכפר עליו. שיתודה עליו כדכתיב והתודה עליו וגו': (יא) וכפר בעדו וגו'. (ת"כ) וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהם כלם קרויים ביתו שנאמר (תהלים קלה) בית אהרן ברכו את ה' וגו' מכאן שהכהנים מתכפרין בו (ת"כ) וכל כפרתן אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמו שנא' וכפר על הקדש מטומאות וגו': (יב) מעל המזבח. החיצון (יומא מה): מלפני ה'. מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי: דקה. (יומא מו) מה תלמוד לומר דקה והלא כל הקטורת דקה היא שנא' (שמות ל) ושחקת ממנה הדק אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת: (יג) על האש. שבתוך המחתה: ולא ימות. הא אם לא עשאה כתקונה חייב מיתה: (יד) והזה באצבעו. הזאה אחת במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע. הרי אחת למעלה ושבע למטה: (טו) אשר לעם. מה שהפר מכפר על הכהנים מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם: כאשר עשה לדם הפר. אחת למעלה ושבע למטה: מטומאות

בעל הטורים

גזרה. עולה תי"י רמז לבית ראשון שעמד ת"י שנים: ולבשם. אותיות בלו שם שעונין גנוזה: וכפר. בגי' זה וידוי דברים שמתודה על פרו: וגורל ב' במסרה. וגורל אחד לעזאזל. וגורל לבוזזינו דהיינו כמו שנאמר בו ויבז בשימו ויפל גורלות על ישראל ואמר הקב"ה איננו שוה לך כבר הפלתי גורלות ונפל הבלי בישראל. ז"ש גורל אחד לשם וגורל אחד לעזאזל שמכפר עונותם של ישראל דכתיב ונשא עונותם פונות הם הוא מכפר. ג"פ כתיב עזאזל כנגד נושא עון ופשע וחטאה שבזכות שלשה אבות: ומלא חפניו ב'. הכא ואידך ומלא ההבל להיות גבי יואב על מלחמת מואב שבזכות עבודת יו"כ היו נוצחים במלחמה: סמים דקה בגי' דקה מדקה. דקה ב' הכא ואידך קול דממה דקה וזהו כי בענן אראה על הכפורת פי' כי בענן הקטרת שנאמר בה דקה יהיה קול דממה דקה ויראה כבוד ה': וזה ב'. הכא ואידך כן יזה גוים רבים בפרשת הנה ישכיל עבדי שמדבר

שסינו וגורל לבזזינו: המדברה י"ב וסימן ויאמר ה' אל אהרן. והשעיר אשר עלה עליו הגורל. ביד איש עתי המדברה. ולא נתן סיחון את ישראל. ויסעו מפי החירות. ואתם פנו לכם המדברה. ונפן ונסע המדברה. ויפנו וינסו המדברה דשפטים. וחברו. והראש אחד יפנה. ויחן שאול. ונטשתיך המדברה. לעיני העם פלוגתא: ומלא. ב' וסימן חפניו קטורת. ומלא החבל להיות: קטורת סמים ד' דסמיכי נמסר בסדר פקודי: דקה ב' וסימן קטרת סמים דקה. קול דממה דקה: ענן ד' חטפין פתחין וסימן נמסר בסוף סדר פקודי: העדות ח' מלאים בתורה וסימן והבדילה הפרוכת לכם. ושמת שם ארון העדות. ויסך על ארון. וכסה ענן הקטורת. והלוים יחנו סביב. תניינא דפסוק. והנחתם באהל. ויהי ממחרת ויבא. השב את מטה אהרן:

תולדות אהרן ועשהו חטאת. יומא מ מא קדושין יד חולין כד כריתות כח (יומא מא מג): והשעיר. יומא לט: יעמד חי. יומא מ סד סה עא: לכפר עליו. יומא סה: לעזאזל המדברה. יומא סו: אשר לו. שם נא שבועות יד: ושחט את פר. מנחות יט: אשר לו. שבועות יד: ולקח מלא המחתה. יומא מה מט זבחים נא: גחלי אש. פסחים עה: ומלא חפניו. יומא מז זבחים קט: והביא מבית לפרכת. יומא מז מט מנחות יא: ונתן את הקטרת. יומא נג (יומא לט): וכסה ענן הקטרת. שם נג: על פני הכפרת. שם נה סנהדרין ס מנחות כז: ולפני הכפרת. יומא נה: אשר לעם. שבועות יג יד: ועשה את דמו. יומא נה (יומא מב): והזה אותו. שם:

ספורנו

מפשעו: (ט) ועשהו חטאת. הגורל יעשה את השעיר חטאת כאמרם ז"ל הגורל עושהו חטאת ואין השם עושהו חטאת: (יב) וכפר בעדו. כבר בא בקבלה שמתי הכפרות בעדו הם כפרת דברים בוידוי ולפיכך הם קודם שחיטת החטאת: (יב) ולקח מלא המחתה. כי תיכף שנשחט החטאת והתודה וסר עונו נעשה מוכן לאור באור פני מלך. והנה המלך יראה לכל מוכן לאורו כאמרו כי בענן אראה וראוי לכבדו בקטרה כמו הענין אצל התמידים כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד אשר

רמבן

ומנין שיהא צוק תלמוד לומר אל ארץ גזרה. ולפי זה יהיה פירוש מלת לעזאזל לקשה והוא כפול הזי"ן כמו עזוז וגבור. ור"א כתב כן הסוד שמואל אע"פ שכתוב בשעיר החטאת שהוא לשם גם השעיר הנקרא. ואני לשם ואין צורך כי המשתלח איננו קרבן שלא ישחט ואם יכולת ר"ל נאמן שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי יש לו חברי רנם אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך בן שלשים ושלש תדע

הַכַּפֹּרֶת וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת׃ טז וְכִפֶּר
עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּמִפִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְכֵן
יַעֲשֶׂה לְאֹהֶל מוֹעֵד הַשֹּׁכֵן אִתָּם
בְּתוֹךְ טֻמְאֹתָם׃ יז וְכָל־אָדָם
לֹא־יִהְיֶה ׀ בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ
לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ וְכִפֶּר
בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל׃ שני יח וְיָצָא אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
אֲשֶׁר לִפְנֵי־יְהוָה וְכִפֶּר עָלָיו
וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וּמִדַּם הַשָּׂעִיר
וְנָתַן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃
יט וְהִזָּה עָלָיו מִן־הַדָּם בְּאֶצְבָּעוֹ
שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ וְקִדְּשׁוֹ

ל׳. כ׳ — ט׳ כ״כ. ד׳ — ס׳ — ל׳ וחסר — כל ליבנא חסר במ״כ — ס׳ — ד׳ מ״ל בתורה — ל׳

וְלִקֳדָם כַּפּוּרְתָּא׃ טז וִיכַפַּר
עַל קוּדְשָׁא מִסּוֹאֲבַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וּמִמָּרְדֵיהוֹן לְכָל
חוֹבֵיהוֹן וְכֵן יַעֲבֵיד לְמַשְׁכַּן
זִמְנָא דִשְׁרֵי עִמְּהוֹן בְּגוֹ
סוֹאֲבַתְהוֹן׃ יז וְכָל אֱנָשׁ
לָא יְהֵי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא
בְּמֵיעֲלֵיהּ לְכַפָּרָא בְקוּדְשָׁא
עַד מִפְּקֵיהּ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי
וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵיהּ וְעַל כָּל
קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל׃ יח וְיִפּוֹק
לְמַדְבְּחָא דִּקְדָם יְיָ וִיכַפַּר
עֲלוֹהִי וְיִסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא
וּמִדְּמָא דִצְפִירָא וְיִתֵּן עַל
קַרְנַת מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר׃
יט וְיַדֵּי עֲלוֹהִי מִן דְּמָא
בְּאֶצְבְּעֵיהּ שְׁבַע זִמְנִין
וִידַכֵּינֵיהּ וִיקַדְּשִׁינֵיהּ

רש״י

(טז) מטמאות בני ישראל. (ת״כ) על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנאמר לכל חטאתם וחטאת היא שוגג: ומפשעיהם. אף הנכנסין מזיד בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד. (יומא נז) כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרוכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: השוכן אתם בתוך טמאותם. אע״פ שהם טמאים שכינה ביניהם: (יח) אל המזבח אשר לפני ה׳. זה מזבח הזהב שהוא לפני ה׳ בהיכל ומה תלמוד לומר ויצא לפי שהזה ההזאות על הפרכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית (יומא נח): וכפר עליו. ומה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין זה לתוך זה: (יט) והזה עליו מן הדם. אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות על גגו (ת״כ): וטהרו. ממה שעבר. וקדשו

אבן עזרא

שהוא ישחוט קודם הפר ואיננו אמת: (טו) וכפר על הקדש. הוא קדש הקדשים: וכן יעשה לאהל מועד. שיזה שבע פעמים לפני הכפרת ועל קרנות מזבח הקטורת. וטעם וכפר על הקדש. להיות הדם כופר שלא ישחט בעבור טומאת הטמאים: (יז) וכל אדם. מהכהנים: לכפר בקדש. בפנים: וכפר בעדו ובעד ביתו. כפר חטאתו: ובעד כל קהל ישראל. בשעיר חטאתם: (יח) ויצא אל המזבח. הוא

חטאתם ט׳ וסימן נמסר בישעיה גבי פרשת ואמר סלו סלו פנו דרך: לאהל מועד ה׳ וסימן וכן יעשה לאהל מועד. איש על דגלו באתות. ואת כל כלי עבדת הקדש. זכריה בן משלמיה שוער. ויעל שלמה שם: אל המזבח ט׳ נמסר בויקרא: קרנת ד׳ מלאים בתורה וסימן נמסר בסדר ויקרא:

בעל הטורים

כעפן מטיה שעתיד הקב״ה לסחזיר כ׳ המשפחות שבשיבא מלך המשיח סחזור ג״כ משפחת כהונה לעבודתם: ולפני הכפרת יזה ז׳ פעמים. למה מזה אחת למעלה ושבע למטה. כי די לתחתונים שיהיו א׳ משבעה בעליונים וכן אמר דוד ז׳ הללו את ה׳ מן השמים וא׳ הללו את ה׳ מן הארץ וכן משה לא הזכיר השם בהאזינו אלא לאחר כ״א תיבות אמר די שהיה כא׳ מז׳ המלאכים שמזכירים השם אחר ג׳ תיבות. י״ו הזאות על הכפורת כנגד י״ו כריתות שנכרתו בסיני וי״ו על הכפורת נגד י״ו שבאהל מועד. וי״ו על המזבח הזהב עם שיורי הדם שעל מזבח התיצון כנגד י״ו שבערבות מואב. והיינו דכתיב דם הברית. וה׳ טבילות כנגד ה׳ עבודות שמשנה מחוץ לפנים ומפנים לחוץ. וכנגד ה׳ תפלות. וכן כנגד ה׳ פעמים מלך הכבוד שבמזמור לה׳ הארץ ומלואה ובאות לכפר על הנפש שיש לה ה׳ שמות. ויו״ד קידושין כנגד עשרה פעמים שמזכיר ה׳ בו ביום. ונפרשם ח׳ פעמים ה׳ עד תטהרו. וכ״ד כפרות כהונים בענין יה״כ בואתה תלוס והכר סיני וכאן ובאמר אל הכהנים ובפנחס לכפר על כ״ד עבירות שביחזקאל בפרשת הודע את ירושלים. וכ״ד עריות הכתובים בזה הסדר: השכן אתם בתוך. גי׳ אע״פ שהם היו טמאים השכינה ביניהם:

תולדות אהרן

וכפר על. מכות ז ח יב: ומפשעיהם. מכות ז ח כריתות כה: וכן יעשה. יומא נג נו נז שבועות ח זבחים נז: וכל אדם. יומא מג (יומא לט מב נד): וכפר בעדו. יומא שם הוריות יג: ויצא אל המזבח. יומא נח (בכורים סה יומא מב): ולקח מדם הפר. יומא מח בכורות לט: ומדם השעיר. יומא נז נח זבחים סא מנחות כב חולין לה תמורה ה: וטהרו וקדשו. יומא נט (שבת ג׳):

רמבן

רוח מכסה דבר אבל אני הרכיל מגלה סודו שכבר גלו אותו רבותינו במקומות רבים אמרו בבראשית רבה ונשא השעיר עליו זה עשו שנאמר הן עשו אחי איש שעיר את כל עונותם עונות תם שנאמר ויעקב איש תם ומפורש מזה בפרקי רבי אליעזר הגדול לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום הכיפורים שלא לבטל את קרבנם שנאמר גורל אחד לה׳ וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב״ה לקרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר החטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו שנאמר ונשא השעיר עליו ראה סמאל שלא נמצא בהם חטא ביום הכפורים אמר לפני הקדוש ב״ה רבון כל העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הן ישראל יחפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה כך ישראל אין בהם אכילה ושתיה ביום הכפורים מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך ישראל עומדין על רגליהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם כך הן ישראל שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך הן ישראל נקיים מכל חטא ביום הכפורים והקדוש ברוך הוא שומע עדותן של ישראל מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל עם הקהל שנאמר וכפר את מקדש הקדש וגו׳ ע״כ אגדה זו. והנה הודיענו שמו ומעשהו וזה סוד הענין כי היו עובדי אלהים אחרים הם המלאכים עושים להם קרבנות והם להם לריח ניחוח כענין שנאמר ושמני וקטרתי נתתי לפניהם ולחמי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך ונתתיהו לפניהם לריח ניחוח ויהי להם נאם ה׳ אלהים. ואתה צריך להתבונן בכתוב במקרא ובמסורת והתורה אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם. אבל צוה הקב״ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החרבן והוא הראוי לו מפני שהוא בעליו ומאצילות כחו יבא חורב ושממון כי הוא העולה לכוכבי החרב והדמים והמלחמות והמריבות והפצעים והמכות והפירוד והחרבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן האומות עמלק שהוא עם היורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזקין בלשון רבותינו ובלשון הכתוב שעירים כי כן יקרא הוא ואומתו שעיר והנה הכוונה בשעיר המשתלח שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה כוונתנו לעשות רצון בוראנו שצונו בכך והמשל בזה כמי שעשה סעודה לאדון וצוה האדון את האיש העושה תן מנה אחת לעבדי פלוני שאין העושה הסעודה נותן לעבד ההוא ולא לכבודו ויעשה עמו רק הכל נתן לאדון והאדון צוהו ושמר זה מצותו ועשה לכבוד האדון כל אשר צוהו והאדון לחמלתו על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנין ממנה שיספר בשבחו ולא בגנותו וזה טעם הגורלות כי אלו היה הכהן מקדיש אותם בפה לה׳ ולעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו אבל היה מעמיד אותם לפני ה׳ פתח אהל מועד כי שניהם מתנה לה׳ והוא נתן מהם לעבדו החלק אשר יבא לו מאת השם הוא הפיל להם גורל וידו חלק להם כענין שנאמר בחיק יוטל הגורל ומה׳ כל משפטו וגם אחרי הגורל היה מעמידו לפני ה׳ לומר שהוא שלו ואין אנחנו מכוונים בשלוחו אלא לרצון השם כמו שאמר יעמד חי לפני ה׳ לכפר עליו לשלח אותו וגו׳ ולכך לא נשחט אותו אנחנו כלל ותרגם אונקלוס לשמא דהשם ולעזאזל כי האחד לשם ה׳ ולא לו והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל ומפני זה אמרו רבותינו אם בחקתי דברים שיצר הרע מקטרג בהם ועו״ג משיבין עליהם לבישת שעטנז ופרה אדומה ושעיר המשתלח ולא מצאו בקרבנות תשובה לעו״ג עלינו כי הם על אשי ה׳ אבל בשעיר המשתלח ישיבו עלינו כי יחשבו שאנו עושים כמעשיהם וכן בפרה אדומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה ועניינה דומה לענין שעיר המשתלח להעביר רוח הטומאה כענין שנאמר בעתיד ואת הגלולים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ ומזה תבין טעם כבוס בגדי המשלח את השעיר לעזאזל והשורף את הפרה ומה שהזכירו רבותינו בכבוס הבגדים של פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים. והנה רמז לך ר״א שתדע סודו כשתגיע לפסוק ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים והמלה מורכבת ותבריה רבים. והנה הענין מבואר זולתי אם תחקור מהענין לשכלים הנבדלים ולרוחות בקרבן וזה יודע ברוחות בחכמת נגרומנסי״א ויודע גם בשכלים ברמזי התורה למבין סודם ולא אוכל לפרש כי היינו צריכים לחסום פי המתחכמים בטבע הנמשכים אחרי היוני אשר הכחיש כל דבר זולתי המורגש לו והגים דעתו לחשוב הוא ותלמידיו הרשעים כי כל ענין שלא השיג אליו הוא בסברתו איננו אמת:

(יח) ויצא אל המזבח אשר לפני ה׳ וגו׳. הזאות שלפני הכפרת מכפרת על טומאת מקדש וקדשיו של לפני ולפנים והזאות שעל הכפרת באהל מועד מכפרת על טומאת היכל וקדשיו כגון מנורה ושלחן ולחם הפנים ופרוכת עצמה ומתנות מזבח הפנימי והזאות שעליו מכפרת על טומאת מזבח עצמו וקדשיו כגון הקטרת. ולכן הכתוב מחלק כאן ומזכיר כל כפרה לבדה. ובת״כ דורש זה מן הכתוב בסוף וכלה מכפר את הקדש וגו׳. ואמרו מכפר את הקדש זה לפני ולפנים אהל מועד זה היכל המזבח הפנימי מלמד שכל

אחד

מִטֻּמְאֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וְכִלָּה מִכַּפֵּר אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהִקְרִיב אֶת־הַשָּׂעִיר הֶחָי׃ כא וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת־שְׁתֵּי יָדָו (ידיו קרי) עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר הַחַי וְהִתְוַדָּה עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֺנֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיהֶם לְכָל־חַטֹּאתָם וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עִתִּי הַמִּדְבָּרָה׃ כב וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֺנֹתָם אֶל־אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר׃ כג וּבָא אַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם׃ כד וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־עֹלַת הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם׃

מְסוֹאֲבַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ וִישֵׁיצֵי מִלְּכַפָּרָא עַל קוּדְשָׁא וְעַל מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל מַדְבְּחָא וִיקָרֵיב יָת צְפִירָא חַיָּא׃ כא וְיִסְמוֹךְ אַהֲרֹן יָת תַּרְתֵּין יְדוֹהִי עַל רֵישׁ צְפִירָא חַיָּא וִיוַדֵּי עֲלוֹהִי יָת כָּל עֲוָיָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כָּל מְרָדֵיהוֹן לְכָל חַטָּאֵיהוֹן וְיִתֵּן יָתְהוֹן עַל רֵישׁ צְפִירָא וִישַׁלַּח בְּיַד גְּבַר דִּזְמִין לְמֵהַךְ לְמַדְבְּרָא׃ כב וְיִטּוֹל צְפִירָא עֲלוֹהִי יָת כָּל עֲוָיָתְהוֹן לַאֲרַע לָא יָתְבָא וִישַׁלַּח יָת צְפִירָא בְּמַדְבְּרָא׃ כג וְיֵעוֹל אַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִשְׁלַח יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא דִּי לְבֵשׁ בְּמֵיעֲלֵיהּ לְקוּדְשָׁא וְיַצְנְעִינוּן תַּמָּן׃ כד וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא בַּאֲתַר קַדִּישׁ וְיִלְבַּשׁ יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִפּוֹק וְיַעְבֵּיד יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת עֲלַת עַמָּא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְעַל עַמָּא׃

ס׳ דסמיכי. ה׳ — ידיו קרי — ג׳ ר״פ — כל אורייתא כ״כ — כל כ״פ ס״ס — ז׳ פסוקים את את ואת

אבן עזרא

הוא מזבח העולה: ונתן אותם. אחר שיסורו תישראל כאילו נתונים הם על ראש השעיר והולכים אל מקום שלא יזכרו עוד והכתוב דבר להבין הכל: (כא) עתי. מזומן לעתו או מנהגו ללכת בכל עת בכפורים והיו״ד להתיחס לעת כמו פנימי והמפרשים אותו חכם אינגו נכון בעיני וחז״ל אמרו שהגושא הוא כהן ודבריהם אמת: (כד) במקום קדוש. בחצר אהל מועד ושדין היו פורשין לו: בגדיו. שישמש בהן בכל יום וי״א שהם הנזכרים ובעד שלא נכתב ולבש בגדים אחרים: עולתו. הוא האיל ואיל העם ופר העם ושבעה כבשיהם

וכלת ו׳ וסימן וכלה תרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו. ושב והרע לכם וכלה אתכם. שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה. וכלה את מדות הבית: ואת אהל. ה׳ וסי׳ וכלה מכפר את הקדש. ונשאו את יריעות המשכן. וכפר את מקדש הקדש. ויעלו את ארון ה׳. ויעלו את הארן. דדי״ה: ואת המזבח. ד׳ וסימן וקדשת את אהל מועד. וכלה מכפר. וכפר את מקדש. ויהי ביום כלת משה להקים: ידו. ה׳ הסר וסימן נמסר בסדר כי תשא: ונשא. י״ו וסימן ונשא אהרן את שמותם. אהרן את שמות. ונתת אל חשן. והיה על מצח אהרן. ונפש כי תחטא ושמעה. כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו. ואם לא יכבם. ואם תפר. ויאמר דוד. ויצו המלך את חלקיה. ונשא נס לגוים. בהר מרום ישראל. הנני נותן לנבוכדנצר. הנני גער לכם את. (כי יקלל אלהיו ונשא חטאו): ובא. י״ו ר״פ נמסר בישעיה סימן ג״ט גבי פסוק ובא לציון גואל: ורחץ את בשרו במים ז׳ פסוקים אית בהון את את ואת וסימן וישא לוט את עיניו. וישב את כל הרכוש. ושלחתי את הצרעה. ורחץ את בשרו במים ר״פ דאחרי מות. קח את המטה והקהל. הקהילו אלי. ויעשו בני ישראל

רשי

וקדשו. לעתיד לבא: (כא) איש עתי. (יומא סו) המוכן לכך מיום אתמול: (כג) ובא אהרן אל אהל מועד. אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא (דף לב) ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשים בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן: ובא אל אהל מועד. להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטורת לפני ולפנים: ופשט את בגדי הבד. אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים וזהו סדר העבודות. תמיד של שחר בבגדי זהב. ועבודת פר ושעיר הפנימים וקטרת של מחתה בבגדי לבן. ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב. והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן. ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטרת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב. וסדר המקראות לפי העבודות כך הוא. ושלח את השעיר במדבר ורחץ את בשרו במים וגו׳ ויצא ועשה את עולתו וגו׳ ואת חלב החטאת וגומר וכל הפרשה עד יבא אל המחנה ואחר כך ובא אהרן: והניחם שם. מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום הכפורים אחר: (כד) ורחץ את בשרו וגומר. (יומא לב) למעלה למדנו מורחץ במים את בשרו ולבשם שכשהוא משנ׳ מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה (שכאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת היום) וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה: במקום קדוש. (ת״כ יומא שם) המקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה וכן ד׳ טבילות הבאות חובה ליום אבל הראשונה היתה בחול: ולבש את בגדיו. שמונה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה: ויצא. מן ההיכל אל החצר שמזבח העולה שם: ועשה את עולתו. איל לעולה האמורה למעלה בזאת יבא אהרן וגו׳: ואת עולת העם. (יומא עג) איל

תולדות אהרן וכלה מכפר. יומא מ נז סא (יומא מג שקלים מז): וסמך אהרן. מנחות לב: בחי. שם לב: והתודה עליו. יומא לו כריתות כה: ואת כל פשעיהם. כריתות כה כו: איש עתי. יומא סו כריתות יד: המדברה. יומא סו יבמות יג: אל ארץ גזרה. יומא סו: במדבר. שם ב: ובא אהרן. שם לב ע (שם מ מד): ופשט. שם עא: ורחץ את בשרו. שם עא: ולבש את בגדיו. שם עא: והניחם שם. פסחים כו יומא יב כד זבחים מו חולין קיז כריתות ו מעילה יא: ועשה את עולתו. יומא ע עא:

בעה״מ והניחם. אותיות וי״ת מנה. כי בבוקר היה לבוש בגדים של י״ח מנה:

ספורנו

אשר אועד לכם שמה לדבר אליך שם (שמות כט). ובזה מתו בני אהרן והקריבו אשר לא צוה אותם: החטאת אשר לעם. אחר שהשלים לכפר בעדו בחטאתו כענין התקוששו וקושו (צפניה ב׳) ועם זה נראה את פני המלך: (כג) והניחם שם. כי הקריבום לפני ה׳ ויקדשו קדושה יתרה ולא יאות אפילו לכהן גדול אחר שעברה שעת מעלתו: (כד) ורחץ את בשרו. אחר שסמך על השעיר המשתלח: ועשה את עולתו. אחר שכפר בעדו בחטאתו ובעד העם בב׳ חטאות שגם שעיר המשתלח נקרא חטאת כאמרו שני שעירי עזים לחטאת ושניהם יקדמו לעולת העם כמשפט כל חטאת שקודמת בכל מקום לעולה כמו שבא בקבלה: וכפר בעדו ובעד העם. כפרת הרהורי

רמבן

אחד כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבפנים גמר את המתנות שבפנים ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבחוץ גמר מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות המזבח וכו׳:

(כא) ונתן אותם על ראש השעיר. לא נאמר בפרו של אהרן ולא בשעיר החטאת של שם ולא בשום סמיכה שבקרבנות כלשון הזה מפני שהקרבנות לרצון על אשי ה׳ והנם מרצים ומכפרים אבל זה שאינו לשם והמקבלו אינו מכפר ולא מרצה אינו אלא נושא עונותם ועונה אמן בעל כרחו ובהיות ישראל נקיים מכל חטא ופשע הוא ישא חטאם כאשר בפסוקים רבים בתורה ובנביאים וזהו ונשא השעיר עליו ולכך לשון של זהורית מלבין בשעת שלוחו של שעיר בדחייתו לצוק כשנעשה אברים אברים כמו שמוזכר בדברי חכמים:

(כג) ובא אהרן אל אהל מועד. אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא ואמרו כל הפרשה כלה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר שנעשין בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה את הקטורת לפני ולפנים ופשט את בגדי הבד אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים לשון רש״י. ובאמת שהכתוב הזה אומר לנו דרשוני שלא יתכן בשום פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ללא דבר רק לפשוט שם בגדיו ולהיותו ערום בהיכל ה׳ ולהניחם שם לרקבון אבל על כרחנו ובא אהרן אל אהל מועד לעבוד עבודה לא הוצרך הכתוב להזכירה והוא הוצאת הכף והמחתה:

וטעם הכתוב כי הזכיר בתחלה ונתן את הקטרת על האש לפני ה׳ וכסה ענן הקטרת את הכפורת אשר על העדות ולא ימות לומר שיתן הקטר על האש עד שיעלה ענן הקטרת ויצא מיד והנה הכף והמחתה שם ועל כל פנים יצטרך להוציא ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד מבית

רשי

איל אחד לעולה האמור למעלה ואת עדת בני ישראל וגו': (כה) ואת חלב החטאת. אמורי פר ושעיר: יקטיר המזבחה. על מזבח החיצון דאילו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה (שמות ל): (כז) אשר הובא את דמם. להיכל ולפני ולפנים: (לב) וכפר הכהן אשר ימשח וגו'. (ת"כ) כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו

שלישי שני כה וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ כו וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת־הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ כז וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת ׀ שְׂעִיר הַחַטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרְפוּ בָאֵשׁ אֶת־עֹרֹתָם וְאֶת־בְּשָׂרָם וְאֶת־פִּרְשָׁם׃ כח וְהַשֹּׂרֵף אֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ כט וְהָיְתָה לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ ל כִּי־בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה תִּטְהָרוּ׃ לא שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הִיא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ לב וְכִפֶּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר־יִמְשַׁח אֹתוֹ

ל' ומד את חלב: · י"ב · ד · ו' מ"ל · ג' דגש דגש · כול' מ"ל · ל' חסר · ל' · ז' מ"ל בתורה · כ' פסוק מטעין בהון וכולהו' ים' קדמא לכם תנינא לכם · ג' · י"ב בתו' · ו' · כול' חסר במ"ד · י"א כתיב · יו"ד בתורה

כה וְיָת תַּרְבָּא דְחַטָּאתָא יַסֵּיק לְמַדְבְּחָא׃ כו וּדְמוֹבִיל יָת צְפִירָא לַעֲזָאזֵל יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא׃ כז וְיָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא וְיָת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דְּאִתָּעַל מִדְּמְהוֹן לְכַפָּרָא בְקוּדְשָׁא יַפֵּיק לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיוֹקְדוּן בְּנוּרָא יָת מַשְׁכֵּיהוֹן וְיָת בִּשְׂרֵיהוֹן וְיָת אוּכְלֵיהוֹן׃ כח וּדְמוֹקִיד יָתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת בִּשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא׃ כט וּתְהֵי לְכוֹן לִקְיָם עָלַם בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא תְּעַנּוֹן יָת נַפְשָׁתְכוֹן וְכָל עֲבִידָא לָא תַעְבְּדוּן יַצִּיבַיָּא וְגִיּוֹרַיָּא דְיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן׃ ל אֲרֵי בְיוֹמָא הָדֵין יְכַפֵּר עֲלֵיכוֹן לְדַכָּאָה יָתְכוֹן מִכֹּל חוֹבֵיכוֹן קֳדָם יְיָ תִּדְכּוֹן׃ לא שַׁבָּא שַׁבְּתָא הִיא לְכוֹן וּתְעַנּוֹן יָת נַפְשָׁתְכוֹן קְיָם עָלַם׃ לב וִיכַפַּר כַּהֲנָא דִּירַבֵּי

אבן עזרא

כבשיהם כי כן כתוב: (כה) ואת חלב החטאת. חלב פר החטאת וחלב שעיר החטאת גם חלב שעיר העזים שהוא חטאת לכהן כמשפט ואינו נשרף וזה בפרשת פנחס. ורחץ את בשרו במים. ודי לו כי לא יטמא עד הערב: (כז) יוציא אל מחוץ למחנה. בצווי: ושרפו. הכהנים וכל אחד מהשורפים ירחץ במים ומיד יבא אל המחנה והעד שאמר ואחרי כן יבא אל המחנה כי מה צורך לאמרו: (כט) והיתה לכם לחקת עולם. זאת העבודה. בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את נפשתיכם. אחר שהכתוב אומר התענג בדשן נפשכם ידענו כי הענוי הפך התענוג והוא הצום ועוד ונפש נענה תשביע שטעמו כמו ותפק לרעב נפשך כי דרך דברי הנביאים להכפל ואחר שיש לנו קבלה אין צורך לחפש ואין עניתי בצום נפשי ראיה בעבור זכר צום והכלל כל עינוי שימצא במקרא דבק עם נפש הוא הצום: (כט) האזרח והגר הגר בתוככ'. לא נעזבנו לעשות מלאכה ולא נכריחנו על הצום: (ל) יכפר עליכם. הכהן על כן אמרו המפרשים על השעיר המשתלח כי יעמד חי לכפר עליו כי העמדתו היא כפרה: מכל חטאתיכם. כאשר פירשתי ששם חטאת שם כלל על כן תמצא על השגגה ועל הזדון: (לא) שבת שבתון. יש אומרים שביתה לנפש ולגוף ואחרים אמרו שהוא שביתת השביתה שאין למעלה ממנה ושניהם שמות ופעם יבא זה קודם זה והם שוים ואינו רחוק: חקת עולם. להתענות: (לב) וכפר הכהן. שב עתה לפרש

את הרע: יבוא ו' מלאים בתורה וסי' סן יבוא והכני. אם יבוא עשו אל המחנה. וכבס המטהר. והמשלח את השעיר. והשרף אותם יכבס. מכל האכל אשר יאכל. וזאת אשר ללוים: והיתה לכם ב' פסוק מטעין וסימן והיתה לכם לחקת עולם בחדש השביעי. תניין והיתה להם לחקת עולם: וכל מלאכה ג' וסימן וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה דכפורים. יהיתה להם לחקת עולם: ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת: ביום הזה ו'. נמסר בסדר נח: חטאתיכם כלם חסר במ"ד מלא וסימן אל קנא הוא לא ישא. וחטאותיכם הסתירו. מנעו הטוב מכם. בתגלות פשעיכם להראות:

תולדות אהרן ואת חלב. שם עא: והמשלח. שם סו עא (שם מג): ואת פר. שם ג עא וזבחים כו: לכפר בקדש. שם: יוציא אל חוץ. יומא סח זבחים קה: את עורותם. יומא סז: והשרף שם סח עא זבחים סג: תענו. יומא עד נדרים פ: כי ביום הזה. יומא לה מא פו (שם מ מה): שבת שבתון. שם סח שולין קא: ועניתם. יומא עד: וכפר הכהן. שם ס:

רמבן

תבית לפרכת למה שהניח שם והנה הפרשה לא הזכירה כל מה שיעשה הכהן בתחלה בבגדי זהב כגון תמיד של שחר אבל התחילה בעבודת היום בבגדי לבן וסדרה הפרשה שיעשה בהם קטרת שלפני ולפנים ופר ושעיר הפנימי וענין השעיר המשתלח וכל זה עשוי בסדר אחד ולא נשאר לעשות בבגדים האלו לבד הוצאת הכף והמחתה. ודרך הכתובים בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בו. אעפ"י שיש בו קצת ענין מאוחר למה שיזכיר אחר כן ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד בבגדים האלה להשלים עבודותיו והוא הוצאת הכף והמחתה שהוא צריך להוציאם משם ופשט אחרי צאתו את בגדיו אשר לבש בבקר בעת בואו אל הקדש והניחם שם במקום אשר יפשיטם ללמד שלא ילבש אותם ביום הכפורים אחר. והנה נשלם כל הנעשה בבגדי לבן בכל היום בסדר אחד וחזר ואמר ורחץ את בשרו במים ולבש את בגדיו הידועים לו שבהם יעבוד כל השנה ללמד שהוא טעון טבילה בין בגדים לבגדים ואמר ויצא ועשה את עולתו כי כל הנעשה קודם לזה בבגדי הלבן הכל מעשה פנים ואילו ואיל העם שיזכיר הם נעשים על המזבח החיצון. והנה הזכירה הפרשה הלבישה הראשונה של בגדי הלבן והצריך בה טבילה והזכירה הפשיטה האחרונה והצריך בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה בכל חליפות בגדים. ועל דעת רש"י תהיה הטבילה הזאת של הוצאת כף ומחתה אחרי אילו ואיל העם בין המוספין לתמיד של בין הערבים. וכן דעת כל הגאונים. וכן יראה מן הברייתא השנויה בת"כ כפשוטה. אבל אנו מצאנו בירושלמי אמר רבי יוחנן הכל מודים בהוצאת הכף והמחתה שהיא לאחר תמיד של בין הערבים. וכן כתב הרב ר' משה וכן הסדר השנוי במשנתנו קדש ופשט וירד וטבל הביאו לו בגדי זהב נכנס להקטיר את הקטורת. אלא כך הוא הסדר סדר היום בבגדי לבן ואילו ואיל העם והמוספין ואמורי החטאת ותמיד של בין הערבים בבגדי זהב בטבילה שלישית והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן בטבילה רביעית קטרת ‏ביתים ונסכים ונרות בבגדי זהב בטבילה חמישית. והטעם בזה לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום ובלבד שנקיים בה חמש טבילות. ולכך הפסיק (כ) כסדר התמיד של בין הערבים ומוציאין כף ומחתה בין התמיד לקטרת:

יציא אל מחוץ למחנה. יוציא אהרן הנזכר בצווי על דעת ר"א והנכון יוציא המוציא וכן ושרפו השורפים ואמר הכתוב ושרפו בלשון רבים ללמד שאם נתעסקו רבים בשרפה אחד מביא את האור ואחד מסדר עצי המערכה ואחד מבעיר את האש לא יטמאו בגדים אלא המצית האור בפרים עצמם משיציתנו ברובו ולכך חזר ואמר בלשון יחיד והשורף אותם:

(כט) תענו את נפשותיכם. כבר ביאר רבי אברהם כי כל ענוי שימצא במקרא דבק עם הנפש הוא הצום לסתום פיהם של הקראים מחוקי שם: ואשר

ספורנו

הרהורי הלב הראוים לנקיי כפים ובר לבב וזה בשלה: (כט) לחקת עולם. אף על פי שיש מקדש לעבודה מכל מקום צריך שתקיימו גם שביתה ועינוי: (ל) כי ביום הזה יכפר. והטעם שתצטרכו עם זה גם לשביתה ועינוי הוא כי אמנם הכהן בעבודתו יכפר בלבד וענין הכפור הוא הקטנת החטא והכנתו לקבל סליחה: לפני ה' תטהרו. אבל השגת הטהרה והסליחה הגמורה תהיה לפני ה' בלבד וזה בוידוי ותשובה שהוא לבדו יודע תעלומות. ובשביל כך שבת שבתון היא לכם. על הפך הן ביום צומכם תמצאו חפץ: (לא) חקת עולם. וגם בזמן שאין בית המקדש קיים תשמרו

אבן עזרא

לפרש על כל מה שיכפר : אשר ימשח אותו . המושח בשמן המשחה אחר שמלא את ידו : ולבש . הוא הלובש אלה בגדי קדש כי אחר לא ילבשם : את מקדש הקדש . הוא מבית לפרכת : ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר . עמם הלוים כי הם לא יקראו הכהנים רק כל כהן הוא לוי ואין כל לוי כהן : (לד) והיתה זאת לכם . וכבר אמר כן להוסיף אחת בשנה : ויעש . אהרן : (ב) דבר אל אהרן ואל בניו. כי הם השוחטי' לישראל אילו היה כתוב במחנה מותר לשחטו מחוץ למחנה וזו המצוה תלויה גם בבית המקדש רק בכל מקום שהוא קרוב לירושלים והקרוב ידעו מדברי קבלה כי אם

רש"י

אחריו שיהא כמוהו : ואשר ימלא את ידו . (ת"כ) אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מניין ת"ל ואשר ימלא את ידו וגו' וכן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה : לכהן תחת אביו . (ת"כ) ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם : (לד) ויעש כאשר צוה וגומר . כשהגיע יום הכפורי' עשה כסדר הזה ולהגיד שבחו של אהרן שלא היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך (ת"כ) : (ג) אשר ישחט שור או כשב . במוקדשין הכתוב מדבר שנאמר להקריב קרבן : במחנה . (זבחים קו) חוץ לעזרה : (ד) דם יחשב . כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו : דם שפך . (ת"כ) לרבות את

תרגום אונקלוס

יָתֵיהּ וּדְקָרֵיב יָת קוּרְבָּנֵיהּ לְשַׁמָּשָׁא תְּחוֹת אֲבוּהִי וְיִלְבַּשׁ יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא : לג וִיכַפַּר עַל מִקְדַּשׁ קוּדְשָׁא וְעַל מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל מַדְבְּחָא יְכַפַּר וְעַל כַּהֲנַיָּא וְעַל כָּל עַמָּא דִקְהָלָא יְכַפַּר : לד וּתְהֵי דָא לְכוֹן לִקְיָם עָלַם לְכַפָּרָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חוֹבֵיהוֹן חֲדָא בְּשַׁתָּא וַעֲבַד כְּמָא דְפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה : א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר : ב מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי וְעִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן דֵּין פִּתְגָמָא דְפַקֵּיד יְיָ לְמֵימָר : ג גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל דִּיכּוֹס תּוֹר אוֹ אִימַּר אוֹ עֵזָּא בְּמַשְׁרִיתָא אוֹ דְיִכּוֹס מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא : ד וְלִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא אַיְתְיֵהּ לְקָרָבָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ קֳדָם מַשְׁכְּנָא דַיְיָ דְּמָא יִתְחֲשֵׁב לְגַבְרָא הַהוּא דְּמָא

מקרא

וְאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת־יָדוֹ לְכַהֵן תַּחַת אָבִיו וְלָבַשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ : לג וְכִפֶּר אֶת־מִקְדַּשׁ הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ יְכַפֵּר וְעַל הַכֹּהֲנִים וְעַל־כָּל־עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר : לד וְהָיְתָה־זֹּאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל־חַטֹּאתָם אַחַת בַּשָּׁנָה וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה : רביעי פ

יז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר : ב דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר : ג אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז בַּמַּחֲנֶה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמַּחֲנֶה : ד וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֱבִיאוֹ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַיהוָה לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא

ז׳ · ס · ו׳ פסו׳ ועל ועל ומלה חדא ביניהון · ז׳. פ׳ · ויו מ״ל בתורה · ד · ה׳ פ׳ יולד ד · ל׳ זקף קמץ · ב׳ מאמר עלות · ה׳ קמצין · ל׳

תולדות אהרן

וכפר את מקדש. יומא סא שבועות יב מנחות כז נב חולין קלא (יומא מג): ועל הכהנים. שבועות ג : ועל כל עם הקהל. הוריות ו : והיתה זאת לכם. יומא מב עו קדושין יד זבחים מ קט חולין כד (יומא מד מה) : אחת בשנה. יומא ס : ויעש כאשר צוה. שם כ׳ : ואל כל בני ישראל. זבחים קטו : זה הדבר. נדרים עח בתרא קע זבחים קז : איש איש. יומא סג זבחים קז קח : שור או כשב. שם קטו : במחנה. שם קו : או אשר ישחט. שם : מחוץ למחנה. שם עב : ואל פתח. יומא סג קדושין נז ע״ב נח זבחים קו קז קיב קיג קטו תמורה ו יב : קרבן לה׳. יומא סג זבחים נד יומא שם זבחים קח קיג :

ספורנו

תשמרו שביתה וענוי : (לב) ואשר ימלא את ידו ולבש. אף המרובה בגדים בלבד יכפר : (לד) והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר. שהיום עצמו יכפר אף על פי שלא יהיה מקדש ועבודה כאמרם תשובה תולה ויום הכפורים מכפר : יז (ב) זה הדבר. כשאמר והזרתם את בני ישראל מטמאתם הזהיר שנפרישם גם כן מטומאת רוח הטומאה והשדים : (ד) דם יחשב. כמו שהיה הענין קודם המבול שלא הותר

מסורה

ימלא ז׳ וסי׳ נמסר בסוף סדר צו: כפרה את ו׳ וסי׳ וכלה מכפר את הקדש. וכפר את מקדש הקדש. ג׳ בפסוק. שבעת ימים יכפרו את המזבח. וכפרתם את הבית: ו׳ פסוק ועל ועל ומלה חדא ביניהון נמסר בסוף מגלת אסתר גבי פסוק קימו וקבלו היהודים: אליהם יו״ז מלאים בתורה וסימן במס״ר: מבית ישראל ו׳ וסימן איש איש מבית ישראל אשר ישחט. אשר יעלה עלה. אשר יאכל כל דם. אשר יקרב את קרבנו. אשר יעלה את גלוליו. ושל אחריו. ויגזר מאחרי דיחזקאל: קרבן ה׳ קמצים

בעל הטורים

ואמרת אליהם מלא יו״ד לומר לך לפרש כדבר ביו״ד : אשר ישחט מחוץ למחנה. סמך פ׳ שחוטי חוץ לשעיר המשתלח לומר לך אע״ג שהכרתי לך השעיר המשתלח בחוץ. שדחיתו לצוק. ופירשו לוק שם שלעים שיש לכם כעין שינים בולטין וזו היא שמיתתו. אעפ״כ השמר בשאר קדשים שלשחטן בחוץ :

רמבן

(לב) ואשר ימלא את ידו . שיכול אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בבגדים מנין תלמוד לומר ואשר ימלא את ידו ללבוש את הבגדים והן כל הכהנים הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה הצלוחית של שמן המשחה לשון רש״י . ואין הכונה לרב שלא יהא במקדש כהן גדול מרובה בבגדים אלא מיאשיהו ואילך שהרי בגמרא אמרו משוח בשמן המשחה ומרובה בבגדים איזה מהן קודם ואמרינן בגמרא במיתת כולן הוא חוזר או במיתת אחד מהן הוא חוזר שכלן נמצאים בזמן אחד אבל בכל הזמנים אם נתרבה בבגדים כשר לעבודת יום הכפורים שהרי לעולם מתקנין כהן אחר ביום הכפורים ואין מושחין אותו ואם אירע פסול בכהן גדול משמש זה תחתיו שהוא כשר ברבוי הבגדים בלא משיחה . וטעם ויעש כאשר צוה ה׳ את משה שקיים אהרן כל מה שנצטווה ונזהר כל ימיו שלא יבא אל מבית לפרוכת זולתי ביום הכפורים בקרבנותיו בכל אשר יצוה השם את משה :

יז (ב) אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. בעבור היות הפרשה אזהרה להקריב כל הקרבנות באהל מועד יזהיר הכהנים שהם המקריבים הקרבן שלא יקריבום בחוץ ויזהיר גם ישראל שיביאום לה׳ שם ולא יקריבו אותם בחוץ על ידי עצמם . והנכון בפרשה מה שהזכירו רבותינו שאסר בשר תאוה לישראל במדבר ולא יאכלו רק שלמים שיעשו על מזבח ה׳ . ולכך אמר שכל מי שישחוט משלשת מיני הבהמות אשר מהן יביאו כל הקרבנות שהם שור וכשב ועז שיביאום כולם אל פתח אהל מועד ויעשו אותם זבחי שלמים ולהקריב החלב והדם על מזבח ה׳ ואז יאכל הוא הבשר כמשפט ואמר שאם ישחטם במקום אחר יהיה חייב כרת . והקרוב בלשון הכתוב כי מתחלה חייב כרת בכל שוחט בחוץ אפילו החולין והוא האיסור בבשר התאוה. ונתן הטעם בעבור שיקדישום לה׳ ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה׳ ויקטיר עליו החלב . ואחרי כן הזהיר שלא יעשה מזבח לה׳ בחוץ ויקריב עליו השלמים הנזכרים או עולה כענין הנעשה במוקדשין בשעת היתר הבמות רק בפתח אהל מועד יעלה אותם לשם והנה ריקן כל השחיטות בחולין ובמוקדשין להיות כלן בפנים . ולכך אמר במשנה תורה ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו׳ והיה המקום אשר יבחר ה׳ שמה תביאו עולותיכם וזבחיכם ואמר השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום וגו׳ להיות איסור שחוטי חוץ במוקדשין עומד במקומו בשעת בית הבחירה אבל התיר אותו בחולין זהו שאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו׳ לומר שלא תתנהג בארץ המניעה הנאמרת כאן שלא ישחוט חולין כלל ושיעשה הכל זבחי שלמים על מזבח ה׳ ופירש שם הטעם כי ירחיב ה׳ אלהיך את גבולך וגו׳ לומר כי היה האיסור מתחלה בהיותם במדבר שיקל עליהם להביא כל זבחיהם אל פתח אהל מועד אבל אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר תאוה וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשין וזה טעם מה שהזכיר בכאן אשר ישחט במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטים מחוץ למחנה שיהיו חייבים להביא אותם אל פתח אהל מועד כי אף על פי שיתיר בשר תאוה כשירחיב השם גבולם מפני שאינם במקום המקדש לא יתיר כן במדבר אפילו חוץ למחנה לפי שאינם רחוקים מן המזבח כאשר יהיו בארץ שירחיב השם גבולם כי אז יתיר להם בשר תאוה והוא הנאות בכתוב וזהו דעתו של רבי ישמעאל בפרשיות הללו . ומכאן אמר דמעיקרא איתסר להו בשר תאוה והוא הנאות בכתוב על דרך הפשט מאמרם באגדה רבנן אמרין הרבה דברים אסר אותם הקב״ה וחזר והתירם במקום אחר . תדע לך אסר הקב״ה לשחוט ולאכול לישראל עד שיביאנו פתח אהל מועד מנין שנאמר ואל פתח אהל מועד וגו׳ מה כתיב שם דם יחשב לאיש ההוא וגו׳

רשי

את הזורק דמים בחוץ: (ה) אשר הם זובחים. אשר הם רגילים לזבוח: (ז) לשעירים. לשדים כמו (ישעיה יג) ושעירים ירקדו שם: (ח) אשר יעלה עולה. לחייב על המקטיר איברים בחוץ (עיין ברא"ס) כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה חבירו שניהם חייבין (ת"כ חולין קט): ונכרת. זרעו נכרת וימיו נכרתין: (י) כל דם. לפי שנאמר כנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים ת"ל כל דם: ונתתי פני. (ת"כ) פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בה: כי

אבן עזרא

אם היה המקום רחוק יזבח ויאכל בשר כי כן כתוב ורבים אמרו כי הבשר אסור בגלות ויפרשו בשר ויין לא בא אל פי בשר דג ולא דברו נכונה ואיני רוצה להאריך להשיב עליהם: למען אשר יביאו. זה הטעם על המצוה הזאת ופירוש על פני השדה ולא יזבחו עוד את זבחיהם: (ז) לשעירים. הם השדים ונקראו כן בעבור שיסתער הגוף הרואה אותם והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושין במצרים: אשר הם זונים. כי כל מי שמבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא. וכזו הפרשה לא הזכיר הגר כי המצוה על ישראל בזבחים ובעולות והזכיר הגר שלא יעזבו ישראל שיזבח הגר לע"ג בארץ ישראל וכן משפט כל דם שהוא אסור בעבור שהוא הנפש כי הבשר כדם

מקרא

דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃
ה לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וֶהֱבִיאֻם לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים לַיהוָה אוֹתָם׃
ו וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃
ז וְלֹא־יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת לָהֶם לְדֹרֹתָם׃ חמישי שלישי
ח וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח׃
ט וְאֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַיהוָה וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא מֵעַמָּיו׃
י וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת

(מסורה: ב׳ קמץ וקף ס׳ · ג׳ · פ׳ · ג׳ ב׳ מ״ל וחד חסר · ט״ל מ״ל · י״ן · ח׳ ר״פ בסיפ׳ · ל׳ וחסר יו״ד תנינא · ב׳ חד חסר וחד מ״ל · ג׳ בטעם בענין · ב׳ בטעם דין ואשר יגוס · ד׳ חסר אם)

תרגום אונקלוס

אֲשַׁד וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ ה בְּדִיל דְּיַיְתוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דִּבְחֵיהוֹן דְּאִינוּן דָּבְחִין עַל אַפֵּי חַקְלָא וְיַיְתִינוּן קֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְוָת כַּהֲנָא וְיִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ יָתְהוֹן׃ ו וְיִזְרוֹק כַּהֲנָא יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא דַּייָ בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַסֵּיק תַּרְבָּא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ ז וְלָא יְדַבְּחוּן עוֹד יָת דִּבְחֵיהוֹן לַשֵּׁדִין דְּאִנּוּן טָעַן בַּתְרֵיהוֹן קְיָם עָלַם תְּהֵי דָא לְהוֹן לְדָרֵיהוֹן׃ ח וּלְהוֹן תֵּימַר גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיַסֵּק עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ ט וְלִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא יַיְתִינֵיהּ לְמֶעְבַּד יָתֵיהּ קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ י וּגְבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דְּיֵיכוֹל כָּל דְּמָא וְאֶתֵּן רוּגְזִי בֶּאֱנָשָׁא

נמסר בויקרא: שפך ב׳ וקפין קמץ וסימן דם יחשב. וגם דם הנקי אשר: ונכרת ה׳ וסי׳ איש אשר ירקה. איש אשר יעשה כמהו. ואל פתח אהל מועד לא הביאו. וחברו ואל פתח אהל מועד לא יביאנו. ונכרת המשא: מקרב עמו ג׳ וסי׳ דם יחשב לאיש ההוא. ואני אתן את פני באיש ההוא. והנפש אשר תפנה אל האבת ואל: יביאו ט׳ נמסר בסדר שמיני: והביאם ג׳ ב׳ מלא וא׳ חסר וסי׳ למען אשר יביאו בני ישראל. ולקחום עמים והביאום. ובזזום ולקחום קדמא חסר: לריח י״ו נמסר בויקרא: ונתתי פני ד׳ וסימן ונתתי פני בנפש האכלת. ונגפתם לפני אויביכם. ונתתי פני באיש ההוא והשימותיהו לאות ולמשלי׳. אחד נתתי פני ארצה ונאלמתי:

בעל הטורים

ובכיאום שלשה במסורה. אשר הם זובחים ע"פ השדה ובכיאום. והביאום עגלה בנבואת ירמיה על הגולה. ולקחום עמים רבים והביאום. כשביל שהיו מביאים זבחים לשעירים שהיו עובדים ע"ג גלו. ומיד כשיעשו תשובה יחזרו כדכתיב והביאום אל מקומם:

תולדות אהרן

ודק סכהן. זבחים קה קיח (פסחים לד): והקטיר החלב. פסחים עט זבחים קיט מנחות כז: ולא יזבחו עוד. סנהדרין סא ע"ג נא זבחים קו: חקת עולם. שם: לדרתם. ב"ב קכ: ואליהם תאמר. זבחים קו קיט: איש איש. שם קח: אשר יעלה עלה. שם קט קטו: או זבח. שם קו: ואל פתח. שם קו קו קט: לעשות אותו. שם קו קח קט: לגר׳. שם קח תמורה ו: כל דם. חולין עד: כל נפש מכם. פסחים כב יבמות קיד חולין קכ: כי נפש. יומא נג זבחים כו כו חולין קיז מעילה יא:

רמבן

גו׳. וכאן חזר והתירו להם שנאמר בכל אות נפשך תאכל בשר מנין ממה שקראו בענין כי ירחיב ה׳ אלהיך. ומה שכתב רש"י במוקדשין הכתוב מדבר וכו׳ הוא מדרשו של האומר בשר תאוה לא איתסר כלל. ועל דעתו נשנית הברייתא שבתורת כהנים אבל דרך ישוב המקראות על אופניהם ודרך חכמים בהגדות וברוב המקומות כמו שפירשנו:

(ד) **וטעם** דם יחשב. ממעשה בראשית יאמר הנה בכל בעלי חיים זולתי אדם עשיתי דמם כמים ולחומם כגללים כמו שאמר כירק עשב נתתי לכם את כל. אבל אם ישחט מחוץ למחנה יחשב כשופך דמים:

(ז) **לשעירם**. לשדים. וכן הוא אומר ושעירים ירקדו שם לשון רש"י בת"כ. ואמר ר"א שנקראו השדים כן בעבור שיסתער הגוף הרואה אותם. והקרוב בעבור שיראו אותם המשוגעים כדמות שעירים. ומלת עוד תורה שכן היו ישראל עושים במצרים. אשר הם זונים כי כל מבקש אותם ומאמין בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטיב או ירע חוץ מהשם הנכבד והנורא וכבר רמז ר"א במלת עוד האמת כאשר כתבתי למעלה וכן שם השעירים יתברר לך משם ויקראו שדים בעבור שמשכנם במקום שדוד כגון המדבר ועיקר מציאותם בקצוות כגון פאת צפון החרב מפני הקור. ודע כי כאשר הבריאה מתחלה במעשה בראשית בגוף האדם וכל בעלי הנפש והצמחים והמתכות מארבע יסודות ונתחברו ארבעתם בכח אלהי להיות מהן גוף גם מורגש לכל חמש ההרגשות לעביו ולגסותו כך היתה יצירה משתי יסודות מן האש והאויר והיה מהם גוף איננו מורגש

ספורנו

הותר להם להרוג בעלי חיים לאכלה: (ז) חקת עולם תהיה זאת. שלא יזבח לשעירים אף על פי שלא היו מקבלים אותם לאלוה בשום פנים אבל היו חפצים בחברתם להיות השדים להם משרתים ומסייעים בעסקיהם או שליחותם אל ארץ רחוקה כמו שהזכירו (חולין פ׳ כל הבשר) על יוסף שידא ועל שידא דהוה שכיח בי רב אשי ואמנם בדבר השדים אשר לא מכרח בריאתם ראוי להתבונן שהם ז"ל קראום מזיקים והזכירו שהם אוכלים ושותים ופרים ורבים ומתים ועם כל זה רואים ואינם נראים וכל אלו לא יאותו בהם זולתי בהיותם מורכבים מעצמים דקים נעדרי המראה ובהיותם אוכלים ושותים יהיה בהכרח מזונם עצם מורכב דק מאד שישתנה לעצם הנזון ואין במרכבים אצלנו יותר דק מאותו אד הדם אשר ממנו יתהוה רוח נושא לכח החיוני וזה הכח הנשוא בו הוא נפש החי באשר הוא חי ובהיות שזה הכח לא יהיה בלתי זה הנושא יקרא זה הנושא לפעמים נפש כאמרו כי הדם הוא הנפש ובהיותו מזון לשדים הנה המקריב להם דם אשר בו זה העצם שאין כח בידם לקחתו כאמרם (שם) כל מידי דצייר וחתים ושקיל ומני לית להו רשות למישקל יקנה אהבתו והאוכלו יקנה מזג נוטה לטבעם ויאהבו חברתו וכאשר היו רבים חפצים בחברת השדים ואהבתם כדי שיסייעוהו בהשגת הערב הבלתי מועיל אשר תאותו נקנית באכילת עץ הדעת היו מגישים דם למנחה לשדים ואוכלים אותו להתחבר עמם וקצתם היו אוכלים אצל בית מקוה דמים בחשבם שהשעירים ירקדו שם כדי למצוא אהבתם והתחברות עמהם. וכאשר קדשנו האל ית׳ והרחיק את עמו כפי האפשר מרדוף אחר ערב בלתי מועיל הרחיק מהם את השדים וחברתם בהיותם מזיקים באמת כמו שקראו אותם רז"ל ואסר את הדם וענש עליו כרת כמו שענש מיתה על אכילת פן

אֶת־הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃
יא כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר׃
יב עַל־כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם׃
יג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד חַיָּה אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְשָׁפַךְ אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר׃

ג' | קדמא' וזקרפ' היא וכ' מלרע הוא וכי' נקבה תסובב גבר | אמירה לבני ישראל ס' | ב' כטע' בענין יג ל' בענין ל' | ל', כ"ג

דְיֵיכוּל יָת דְּמָא וְאֵישֵׁיצֵי יָתֵיהּ מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃
יא אֲרֵי נְפַשׁ בִּשְׂרָא בִּדְמָא הִיא וַאֲנָא יְהַבְתֵּיהּ לְכוֹן עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי דְמָא הוּא עַל נַפְשָׁא מְכַפַּר׃
יב עַל כֵּן אֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֱנַשׁ מִנְּכוֹן לָא יֵיכוּל דָּם וְגִיּוֹרַיָּא דְיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן לָא יֵיכוּל דָּם׃
יג וּגְבַר גְּבַר מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן דִּיצוּד צֵידָא חַיְתָא אוֹ עוֹפָא דְמִתְאֲכֵיל וְיֵישׁוֹד יָת דְּמֵיהּ וִיכַסֵּינֵיהּ

רשי

(יא) כי נפש הבשר. של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו על המזבח לכפר על נפש האדם תבוא נפש ותכפר על הנפש: (יב) כל נפש מכם. להזהיר גדולים על הקטנים: (יג) אשר יצוד. (ת"כ חולין פד) אין לי אלא ציד אווזין ותרנגולין מניין תלמוד לומר ציד מכל מקום אם כן למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר אלא בהזמנה זאת: אשר יאכל. פרט

אבן עזרא

בדם הוא והאמת כי הנפש שבה יחיה האדם הוא בדם הלב: (יא) בנפש יכפר. בנפש שיש בו יכפר והטעם נפש תחת נפש וי"מ כמו על נפשותיכם ואין לו טעם אחר שאמר לכפר על נפשותיכם: (יג) אשר יצוד ציד חיה. כאיל וצבי: או עוף אשר יאכל. גם מזה הכתוב נלמד שלא נעזוב הגר שיאכל בארצנו חזיר או סוס או עוף דורס שהוא טמא ויתכן בעבור שצוה שלא יאכל דם ולא יראה דם נשפך חוץ מהמזבח השם צוה לכסות כל דם שאינו קרב לגבי המזבח שלא יחשוב הרואה בראותו והוא דם איל וצבי או עוף כי זבח זובח לע"ג ובפרשת ראה אנכי אפרש סוד זה הפסוק

ספורנו

הדעת ונתן טעם לזה באמרו כי נפש הבשר בדם היא כי אמנם הכח אשר הוא הנפש החיוני הוא נשוא בחלק האדיי והדק שבדם ואותו החלק האדיי הנושא הנקרא גם כן נפש הוא בעצם כל הדם והוסיף ואמר: (יא) ואני נתתיו לכם על המזבח. ואני לא בחרתי בו לכפר מפני היותו אהוב אצלי אבל בהיותו נפש בנגד נפש ויכפר על הנפש כענין הקטר שאר אברי הנקרב לכפ' על אברי המקריב: אשר יצוד ציד. בהיום

מקרב עמה ג' וסימן ונתתי פני בנפש האכלת את הדם. ונתתי את פני בנפש ההוא. את ה' הוא מגדף. ב' פסוקים בהדין ענין מטעין בהון וסימן כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. ואמר לבני ישראל כי נפש הבשר בדם הוא: ע"כ אמרתי לבני ישראל. אמירה לבני ישראל ה' בתורה וסי' נמסר

תולדות אהרן מי סדס. פסחים סס יומא ה זבחים ו מה מנחות לג חולין קיז כריתות כב מעילה יא (יומא מו): אשר יצוד. חולין פד: חיה או עוף. סס פד פו: אשר יאכל. סס סס: ושפך את דמו. סס כו פו פז: וכסהו בעפר. סבת כב ביצה ז ב"ק נא חולין ל פג פד פז פח:

בעל הטורים ושפך את דמו וכסהו בעפר. דם חיה ועוף טעון כסוי שאין מקריבין ממנו על המזבח שלא ספה מדכ"ד מקטרגת אין דם יאכל דם לכן צוה לכסותו:

רמבן

תורגש ולא מושג לאחת מן ההרגשות כאשר נפש הבהמה איננה מושגת להרגשות לדקותה. והגוף הזה הוא רוחני יטוס לדקותו וקלותו באש ובאויר וכאשר ההרכבה בכל דבר סבת ההויה וההפסד במורכבים מארבע יסודות כך היא במורכבים האלו משני היסודות כי בהתחברותם יהיה בעל הגוף חי ובהתפרדם יהיה כמת ולכך אמרו רבותינו ששה דברים נאמרו בשדים. שלשה כמלאכי השרת. ושלשה כבני אדם. שלשה כמלאכי השרת. יש להם כנפים כמלאכי השרת וטסים כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד לבא כמלאכי השרת. יודעין ס"ד. הלא אימא שומעין מה שעתיד להיות. שלשה כבני אדם. אוכלין ושותין כבני אדם. פרין ורבין כבני אדם. ומתים כבני אדם. וסיבת המיתה פירוד החבור היא הסיבה בכל המורכבים וסיבת הטיסה בקלות יסודותם כאשר נראה גם בעוף כי מפני שגברו עליו האש והאויר והיסודות האחרים בו מעטים הוא טס ופורח. וכ"ש אלו שאין בהם מן היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה יעופו ולא ייגעו וענין האכילה ללחוך מן המים והאש הריחות והליחות כענין האש שתלחוך המים אשר בתעלה והוא ענין ההקטרות שיעשו בעלי נגרומנסיאה לשדים שבתה היובש אשר תיבש האש אשר באויר בגופן וצריך להחזירה כאשר היא האכילה באדם לצורך מה שנתך ממנו. וענין מה שאמרו שומעין מה שעתיד להיות כי מטיסתן באויר השמים יקבלו העתידות משרי המזלות השוכנים באויר והם נגידי התלי ומשם יגידו שם בעלי הכנפים בעתידות כאשר הוא מנוסה בנחשים וכאשר אפרש במקומו בע"ה ואלו אינם יודעים במה שעתיד להיות לימים רבים ולעתים רחוקות רק יודיעו בעתיד להיות בקרוב כי ידעו בנסיונותם שיקבלו מן השדים בנגזר לבא ולכך תרגם אונקלום יזבחו לשדים לא אלוה. דבחו לשדין דלית בהון צרוך. יאמר שאין בהם שום צורך כי לא ימנעו הנזק העתיד ולא יעשו שום תועלת וגם לא יודיעו ברחוק שישתמר ממנו האדם בדעתו והוא לשון הכתוב גם כן לא אלוה כאילו אמר לא כח וממשלה (כי אלהים לשון אילות וכח) אליהם. ויאמר שאין בשדים אילות ושום כח ולכך אין צורך להם כי לא ידעו הרע גם היטב אין אותם:

(יא) כי נפש הבשר בדם היא ואני נתתיו לכם על המזבח. המשמע מן הכתוב הזה שיאסר לנו הדם מפני שנתנו לנו להיות על המזבח לכפר על נפשותינו והוא חלק השם כטעם החלב. ואם נקשה למה אסר דם החיה והעוף אשר לא יקרב. נדחה את השואל לאמר לו שרצה להרחיקו מכל דם שלא נשגה בו אע"פ שלא עשה כן בחלב כי ניכר הוא. והרב כתב במורה הנבוכים כי היו הכשדים מואסים הדם ויחשבוהו להם לטומאה אבל יאכלו ממנו הרוצים להתחבר לשדים ולהגבא מהם העתידות והתורה תכוין להם לעולם להרוס בעניני סכלותם בהפוך מחשבותיהם ולכך אסרה הדם באכילה ובחרה בו להטהר בטומאות ולזרקו על המזבח לכפרה ולכך אמר ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמו שאמר בנותן מזרעו למולך שהוא מביא למין ממיני ע"ג כי לא נאמר כן במצוה אחרת. ואלו דברים מיושבים אבל הכתובים לא יורו כן שהם יאמרו תמיד בטעם האסור כי נפש כל בשר דמו בנפשו כי נפש הבשר בדם הוא והחזיר במשנה תורה רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר והראוי שנפרש בטעם איסורו כי השם ברא כל הנבראים התחתונים לצורך האדם כי הוא לבדו בהם מכיר את בוראו ואף על פי כן לא התיר להם באכילה מתחלה רק הצומח לא בעלי הנפש כאשר בא בפרשת בראשית שנאמר הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו'. וכאשר היה במבול שנצולו בזכותו של נח והקריב מהם קרבן והיה לרצון לו התיר להם השחיטה כמו שאמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל כי היותם בעבור האדם. והנה התיר גופם אשר הוא חי בעבור האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם. ושתהיה הנפש שבהם לכפרה לאדם בקרבים לפניו יתברך לא שיאכלוהו כי אין לבעל נפש שיאכל נפש כי הנפשות כולן לאל הנה כנפש האדם וכנפש הבהמה לו הנה ומקרה אחד להם כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל ועל הדרך שיראוהו חוקרי היוונים מן השכל הפועל התנוצץ זיו וזוהר לא מאד ובהיר וממנו יצא נצוץ נפש הבהמה והנה היא נפש גמורה בגלל מן הפנים. ולכן יש בה דעת לברוח מן הנזק וללכת אחרי הנאות לה והיכר ברגילים ואהבה להם כאהבת הכלבים לבעליהן. והיכר מופלא באנשי דעת בעליהם וכן ליונים דעת והיכר. מן הידוע עוד כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר והיו לאחדים בלב תהיה עובי וגסות בנפש האדם ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל כי הדם לא יצטרך עכול כשאר כל הנאכלים שישתנו בעכולם ויתלה בו נפש האדם בדם בהמה והכתוב אומר מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. ולכך אמר כי נפש הבשר בדם היא כי לכל בשר באדם ובבהמה נפש בדם ואין ראוי לערב הנפש הנכרתת בנפש הקיימת אבל תהיה לה כפרה על המזבח לרצון לפני ה'. וזה טעם על כן אמרתי לבני ישראל בעבור שהדם הוא הנפש ואין ראוי שתאכל הנפש את הנפש. ואני חמלתי על נפש האדם ונתתיו להם על המזבח שתהיה נפש הבהמה מכפרת על נפשו. ושנו בספרי רק חזק לבלתי אכול הדם רבי יהודה אומר מגיד שהיו שטופים בדם וכו'. כי הדם הוא הנפש להגיד מה גרם. ולא תאכל הנפש עם הבשר. זה אבר מן החי זה רמז וראיה למה שפירשנו. ולכך צוה עוד לכסות כל דם בחיה ובעוף כי לא יתקרב דמם על המזבח. כי גם בעופות לא יקרב מהם רק שני מינין בלבד וגם הם אינם נשחטים אבל בהמות רוב המצויים נשחטים לשם הנכבד ודמם לכפר ואין ראוי לכסותו ולא חשש לכסות דם החולין בבהמה כי אין חולין במדבר וגם אחרי כן על הרוב יטה:

דם

רשי

פרש לטמאים: (יד) דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו: כי נפש כל בשר דמו הוא. הנפש הוא הדם. דם ובשר לשון זכר. נפש לשון נקבה: (טו) אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור דבר הכתוב שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה ולמדך כאן שמטמאה באכילתה וטרפה האמורה כאן לא נכתב אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה ת״ל טרפה מי שיש במינו טרפה יצא עוף טמא שאין במינו טרפה: ונשא עונו. אם יאכל קדש או יכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות: (טז) ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. על רחיצת גופו ענוש כרת ועל כבוס בגדים במלקות: (ב) אני ה׳ אלהיכם. אני הוא שאמרתי בסיני (שמות כ) אנכי ה׳ אלהיך וקבלת׳ עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי ר׳ אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה׳ אלהיכם דעו מי גוזר עליכם. דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר: (ג) כמעשה ארץ מצרים. (ת״כ) מגיד שמעשיהם של מצרי׳ ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל: אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים מכלם (ת״כ): ובחקותיהם

ויקרא יז–יח

יד כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת׃ טו וְכָל־נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר׃ טז וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ פ

יח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ

ס׳ · ג׳ . סימן · ג׳ · פ׳ . פ׳ · ל׳ · ל׳ בטעם פסקא בספ׳ וכל וידבר דכוו׳ במ״א דבר דלגיות בסוף גריסין · ב׳ בספרים

תרגום אונקלוס

בְּעִפְרָא׃ יד אֲרֵי נְפַשׁ כָּל בִּשְׂרָא דְמֵיהּ בְּנַפְשֵׁיהּ הוּא וַאֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל בִּשְׂרָא לָא תֵיכְלוּן אֲרֵי נְפַשׁ כָּל בִּשְׂרָא דְמֵיהּ הִיא כָּל דְּיֵכְלִינֵּיהּ יִשְׁתֵּיצֵי׃ טו וְכָל אֱנַשׁ דְּיֵיכוּל נְבֵלָה וּתְבִירָא בְּיַצִּיבָא וּבְגִיּוֹרַיָּא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי׃ טז וְאִם לָא יְצַבַּע וּבִשְׂרֵיהּ לָא יַסְחֵי וִיקַבֵּל חוֹבֵיהּ׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ג כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּתְיֵבְתּוּן בַּהּ לָא תַעְבְּדוּן וּכְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן דַּאֲנָא מָעֵיל יָתְכוֹן לְתַמָּן לָא תַעְבְּדוּן וּבְנִמּוֹסֵיהוֹן לָא תְהָכוּן׃

אבן עזרא

הפסוק: (יד) דמו בנפשו. הוא דבק עם הנפש כי ידוע שהגידים היוצאים מפאת שמאל הלב מחולקים בחצי לדם ולרוח כדמות שמן זית עם האור: ואומר לבני ישראל. טעמו וכבר אמרתי והיא הפרשה הנזכרת ובעבור שהזכיר חיה שאיננה קרבה וכן עוף הזכיר כל נפש אשר תאכל נבלה שאיננה קרבה גם היא גם הזכירה בעבור הגיד אם בזדון הוא עובר בלאו וילקה ואם בשגגה יביא חטאת ואם טען טוען והלא הכתוב אמר לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה התשובה כי זה גר תושב וכן כתוב והגר הגר בתוככם לא נעזבנו שיאכל נבלה רק הנכרי שיבא בשערם נתן אותה לו ויאכל אותה לחוץ: (טז) ונשא עונו. תמיד והוא ישלח עונו בעונש שיביא השם עליו ובעבור שהזכיר דברי השעירים שהיו עושים במצרים נסמכה זו הפרשה והעריות על מעשה ארץ כנען כי כן מפורש בסוף. וטעם אני ה׳ אלהיכם. על זה התנאי אהיה אלהיכם: ובחקותיהם

מסורה

בסדר שמות: וכל נפש ג׳ וסימן זאת תורת הבהמה והעוף. וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה. וכל נפש דאבא מלאתי: ירחץ ה׳ ד׳ פתח וא׳ קמץ וסימן נמסר בויקרא: אני ה׳ כ״ף סופי פסוקים בסיפרא וסימן ושמרתם את חקתי. אל כל שאר. ומזרעך. ולא תשבעו. לא תקלל חרש. לא תלך רכיל. לא חקם. וכתבת קעקע. את שבתתי תשמרו. מפני שיבה. ושמרתם את כל חקתי בתרא. וינזרו מקדשי. אמר אליהם לדרתיכם. נבלה וטרפה. ומן המקדש לא יצא. ביום ההוא יאכל. ושמרתם מצותי. המוציא אתכם. את שבתותי תשמרו. וזכרתי להם ברית ראשונים.

תולדות אהרן כי נפש. שם פו: ואומר לבני ישראל. שם פו: וכנפש אשר תאכל. זבחים סט ע: (כל אוכליו יכרת. יומא מג):

מן ריש תורת כהנים עד לא תגנבו ס״פ אני ה׳ אלהיכם במ״ג אני ה׳ וסימן ושמרתם את חקתי. איש איש אל כל שאר בשרו. מזרעך לא תתן. ומן לא תגנבו עד וקראתם בעצם היום הזה אני ה׳ כמ״ד אני ה׳ אלהיכם וסימן בשנה החמישית תאכלו. אל תפנו אל האלילם. כאזרח מכם. והתקדשתם והייתם קדושים. ומן קראתם עד סופא דספרא דכו׳ במ״ב אני ה׳ וסימן את שבתתי תשמרו ומקדשי. וזכרתי להם ברית ראשונים:

בעל הטורים סמך לפרשת דם ובחקתיהם לא תלכו רמז שאין שוחטין בתוך סגומא שלא ימקם את הסיטן, כחולין:

רמבן

(יד) **דמו** בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום נפש כי הנפש תלויה בו לשון רש״י ואיננו נכון. אבל אפשר לפרש שיהיה בנפשו בכאן בגופו. יאמר כי נפש כל בשר דמו בגופו הוא וכן ברזל באה נפשו שבעים נפש על נפש מת לא יבא הגוף כי גוף בעל נפש יקרא נפש. ועל דעתי הזכיר הכתוב בדם שלשה דברים והם טעם אחד. אמר תחלה כי נפש הבשר בדם היא. אחר כך הפך ואמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא לומר כי הדם בנפש והנפש היא בדם שניהם מעורבין יחד יהיה זה כענין יין המזוג במים שהמים ביין והיין במים כל אחד בחבירו. ואח״כ פירש כי הדם הוא הנפש עצמו לומר שהיו לבשר אחד לא יתפרדו. לא ימצא דם בלא נפש ולא נפש בלא דם. כי ידוע ברוח אשר תחלתו מן הלב שהוא היולי לרוחות כולן. וממנו יבא הזן שעושה מדם והדם הוא המולידו והמקיימו כענין הגולם והצורה בכל בעלי הגוף שלא ימצא האחד בלתי האחר ורבותינו דרשו שלשה כריתות בדם אחת לדם הנפש. ואחת לדם שחיטה. ואחת לדם כסוי. וזה טעמם לכריתות. אבל הטעם בשנוי הלשון בנפש ובדם כאשר פירשתי:

יח (ב) **אמר** בעריות דבר אל בני ישראל בלבד. בעבור היות אזהרת העריות שוה בכל ישראל לא יתיחדו בה הכהנים ולכן כללם כאחד. ואמר בתחלה אני ה׳ אלהיכם כטעם בעשרת הדברות. וטעם דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה׳ אלהיכם כאלו הוא ואמרת אליהם בשמי אני ה׳ אלהיכם וכן קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ אלהיכם. ואפשר כי הטעם כי בצאת משה מלפני השם בלא מסוה ויצא ודבר אל בני ישראל את אשר יצוה איננו צריך לומר להם כה אמר ה׳ כי יודע להם כי רוחו ידבר בו ומלתו על לשונו לא ידבר מעצמו וכן במקומות רבים במשנה תורה כך ידבר עמו כמו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום ונתתי מטר ארצכם ונתתי עשב בשדך ואין משה הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות ומצמיח עשב בשדה אלא ה׳ יתברך וכן ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת ואולך אתכם במדבר לחם לא אכלתם ומים לא שתיתם למען תדעו כי

ספורנו

בהיות מקום הציד על הרוב שומם ומוכן להמצא שם שדים כאמרו ושכנו שם בנות יענה ושעירים ירקדו שם אסור להניח שם דם מגולה וצוה לכסותו בעפר להסיר הכנת המצאת השדים שם, ואמר: (יד) כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא. כי נפש בעל חי הוא דמו. רוצה לומר החלק הדמיי: בנפשו. עם הכח החיוני הנשוא בו וזה כי אמנם הדם האדיי והדק שבו הוא נושא לכח החיוני ובהיותו הדק שבגרמים הנפסדים הוא מזון לשדים בלי ספק ולמבקשים חברתם: ואומר לבני ישראל. ובלעדי זאת אע״פ שהתרתי לבני נח אסרתיו לישראל למעלה בפרשת נו מפני שהיה נפש החי בחייו ומשיב הכזון ממנו אל טבעו הבהמי: (טו) וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה. אחר שכתב ענין איסור הדם המושך חברת השדים דבר על אוכל נבלה וטרפה המוכן שתשרה עליו רוח טומאה כאמרם (סנהדרין פ״ד מיתות) ודורש אל המתים זה הלן בבית הקברות בשביל שתשרה עליו רוח טומאה: (טז) ונשא עונו. כפי שיחטא בטומאתו אם שיאכל קדש או יגע בלבד או יטמא טהרות של חולין: **יח** (ו) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו. הנה התולדות ההוה מצאר בשר בהיות אז הפועל והמתפעל קרובים במזג ראוי שתהיה יותר הגונה וממוזגת כמו שקרה בתולדת משה ואהרן ומרים מעמרם ויוכבד דודתו וכמו שאמרו על נשואי בת אחותו וזה ילדק כאשר יהיה הפועל והמתפעל מכוונים להפיק רצון קונם בלבד. אפס כי זה יקרה על המעט כי אמנם מה שיקרה בכל המין האנושי הוא ברובו כזה הוא שיהיו מכוונים להתענוג בלבד כאמרו הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ובהיות שאר הבשר מוכן מאוד וההרהור והתענוג בו רב מאד הנה כאשר יהיו מושבים שניהם שחבורם בלתי אסור ירבה ההרהור והחבור ביניהם לתענוג בלבד ובכן יזנו ולא יפרוצו ומלאה הארץ זמה ולכן אמר לגלות ערוה כי אמנם תענוג הגלוי בלבד הוא המכוון ברוב ובכן הסרה

וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ׃ ד אֶת־
מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי
תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי
וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם
הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה׃ ס
ששי ו אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר
בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה
אֲנִי יְהוָה׃ ס ז עֶרְוַת אָבִיךָ
וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ
הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס
ח עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה
עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא׃ ס ט עֶרְוַת
אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמְּךָ

ג׳. ס׳ · כ״ח ס״פ באור׳ · אור׳ וגבי׳ ומי׳ · י״ב ר״פ דמיין · ג׳. ל׳ · ל׳ · ל׳ וכענין ומ״ל

ד יַת דִּינַי תַּעַבְדוּן וְיַת
קְיָמַי תִּטְּרוּן לִמְהָךְ בְּהוֹן
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ה וְתִטְּרוּן
יַת קְיָמַי וְיַת דִּינַי דְּיַעֲבֵיד
יַתְהוֹן אֲנָשָׁא וְיֵחֵי בְהוֹן
בְּחַיֵּי עָלְמָא אֲנָא יְיָ׃
ו גְּבַר גְּבַר לְכָל קְרִיב
בִּשְׂרֵיהּ לָא תִקְרְבוּן לְגַלָּאָה
עֶרְיָא אֲנָא יְיָ׃ ז עֶרְיַת
אֲבוּךְ וְעֶרְיַת אִמָּךְ לָא
תְגַלֵּי אִמָּךְ הִיא לָא תְגַלֵּי
עֶרְיְתַהּ׃ ח עֶרְיַת אִתַּת אֲבוּךְ
לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתָא דַאֲבוּךְ
הִיא׃ ט עֶרְיַת אֲחָתָךְ בַּת
אֲבוּךְ אוֹ בַת אִמָּךְ דִּילִידָא

ס׳ חסר בליש׳ · כס׳ כתוב׳ וחי׳ · כ׳ ס״פ בסיפ׳ · י׳ ר״פ בתור׳

אבן עזרא

(ג) ובחקותיהם לא תלכו. שלא ירגיל אדם ללכת בדרך הזה עד שיהיה לו חק: וכמעשה ארץ מצרים. על המשפטים והראיה את משפטי תעשו הם הכתובים על ספר הברית המפורש בפרשת אלה המשפטים: (ד) אני ה׳ אלהיכם. אז אהיה אלהיכם. וטעם ושמרתם את חקותי ואת משפטי. לבאר שהם חיים לעושיהם בשני עולמות כי המבין סודם חי העולם יחיינו ולא ימות לעולם על כן כתוב אני ה׳ אלהיכם כאשר פירשתיו: (ו) איש איש. כל איש ואיש ובעבור שלא הזכיר מבית ישראל לא נעזוב הגר שיעשה אחת מהתועבות הנזכרות בארצנו שלא יטמא את הארץ: אל כל שאר בשרו. שם כלל לכל העריות ואחר כן פרט. ורב אהרן הכהן אמר שפירושו להוציא שכבת זרע לבטלה: לא תקרבו. כינוי לשכיבה וכן ואקרב אל הנביאה וקרוב ממלת אל תגשו אל אשה: ערות. דבר מגונה נחשף צריך להתכסות: וטעם אני ה׳. שהשם אוהב הנבדל לעבדו ולשמוע דברו והר סיני לעד גם הראשון והוא סוד האדם ובעבור שיצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל עת ובפרשת כי תצא מחנה אגלה לך סוד סתום וחתום והנה כל המתגאל ירחק משם השם המקובל על כן הזכיר אני ה׳: (ז) ערות אביך. והחל מהאב שהוא קודם הבן ואמר שאסור הוא כל מי שהיא ערות אב ואם והנה היא האם בראש ואחר כן ערות אשת אב ואיננה אם ואחר כך האחות שהיא בת אביו או בת

רשי

ובחקותיהם לא תלכו. מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן דברים החקוקין להם כגון טרטיאות ואצטדיאות רבי מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: (ד) את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה במשפט שאילו לא נאמרו היו כדאי לאומרן: ואת חקותי תשמרו. דברים שהן גזרת מלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נא׳ אני ה׳. אני ה׳ גזרתי עליכם אי אתם רשאים ליפטר: ללכת בהם. אל תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת מצרים: (ה) ושמרתם את חקותי. לרבות שאר דקדוקי פרשה שלא פרט הכתוב בהם. (ת״כ) דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקים: וחי בהם. לעולם הבא אם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת: אני ה׳. נאמן לשלם שכר: (ו) לא תקרבו. להזהיר הנקבה כזכר לכך נאמר לשון רבים: אני ה׳. נאמן לשלם שכר: (ז) ערות אביך. (סנהדרין נד) זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן (ויקרא כ) ערות אביו גלה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו: וערות אמך. להביא אמו שאינה אשת אביו: (ח) ערות אשת אביך. לרבות לאחר

את משפטי ג׳ וסי׳ את משפטי ר״פ ואם את משפטי תגעל נפשכם. ותמר את משפטי לרשעה: ואת חקתי ה׳ וסי׳ נמסר בסדר אם בחקתי: וערות ג׳ וסי׳ וערות אביהם לא ראו. ערות אביך וערות אמך. וערות אחות אמך ואחות אביך. וא׳ וערות מלכא לא אריך לנא:

תולדות אהרן ובחקותיהם לא תלכו. סנהדרין נב ע״ג יא חולין מא: ואת חקתי תשמרו. יומא סו: ושמרתם את חקותי. עקרים מד: אשר יעשה אותם. ב״ק לח סנהדרין נט מכות כג ע״ג ג: (שבת טו תענית סח): וחי בהם. יומא פה סנהדרין עד ע״ג כו נד עקידה ע: אני ה׳. יומא סו: איש איש אל כל. שבת יג חגיגה יא כתובות מו סנהדרין נו ע״ג יז (כתובות ל קדושין נח): ערות אביך. סנהדרין נד: וערות אמך. שם ע נד: אמך היא. שם עא עה: ערותה. שם נג: ערות אשת אביך. שם נד: ערות אחותך. יבמות כב כג:

בעל הטורים וחי בהם. וסמיך ליה לא תקרבו לגלות ערוה לומר אע״פ שאמרתי וחי בהם לא תקרבו לגלות ערוה כי בגילוי עריות יהרג ואל יעבור: אני ה׳. ערות אביך וערות אמך. כי ג׳ שותפין יש באדם:

רמבן

כי אני ה׳ אלהיכם וטעם לאהבה את ה׳ אלהיכם כבר נתפרש ועל דעת ר״א הזכיר כמעשה ארץ מצרים על השעירים הנזכרים וכמעשה ארץ כנען על העריות שהיו הכנענים בהם רעים וחטאים כאשר אמר בסוף כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ ועל דעת רבותינו בת״כ היו גם המצרים שטופים בזמה בכל העריות ובזכור ובבהמה והוא האמת כי גם קדש היה בארץ בזכור מאז ועד עתה והכתוב מעיד בהן בני מצרים ערלי בשר ואומר אשר בשר כו׳ והבשר כנוי וכן זב מבשרו דם יהיה זובה בבשרה:

(ד) את משפטי תעשו. אלו דברים האמורים בתורה שאלו לא נאמרו בדין היה לאומרן לשון רש״י. ובת״כ אלו דברים הכתובים בתורה שאלולי לא נכתבו הדין היה לכתבן כגון הגזלות והעריות וע״ג ושפיכות דמים וקללת השם ועל דרך הפשט משפטי כמשמען הדינין האמורים בפרשת ואלה המשפטים ובכל התורה ולכך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כי הדינים נתנו לחיי האדם בישוב המדינות ובשלום האדם שלא יזיק איש את רעהו ולא ימיתנו וכן יחזקאל הזכיר פעמים רבות במשפטים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ובשבתות אומר להיות לעד ביני וביניכם וכן בנחמי׳ ובמשפטיך חטאו בם אשר יעשה האדם וחי בהם ורבותינו אמרו וחי בהם ולא שימות בהם ללמד על פקוח נפש שדוחה המצות ומדרשו עוד וחי בהם לעולם הבא אם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת ואם כן יחזור אשר יעשה אותם האדם גם על חוקותי ודע כי חיי האדם במצות כפי הכנתו להם כי העושה המצות שלא לשמן ע״מ לקבל פרס יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסים וכבוד ועל זה נאמר ובשמאלה עושר וכבוד. ופירשו למשמאילים בה עושר וכבוד. וכן אותם אשר הם מתעסקין במצות על מנת לזכות בהן לעולם הבא שהם העובדים מיראה זוכים בכוונתם להנצל ממשפטי הרשעים ונפשם בטוב תלין. והעוסקים במצות מאהבה כדין וכראוי עם עסקי העולם הזה כענין הנזכר בתורה בפרשת אם בחקותי והשיג לכם דיש את בציר וגו׳ יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהגו של עולם ובחיי העולם הבא זכות שלמה שם. והעוזבים כל ענייני העולם הזה ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף וכונתם ומחשבתם בבוראם בלבד כאשר היה הענין באליהו בהדבק נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באליהו וכידוע ממנו בקבלה וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחיית המתים. ולכך יאמרו הכתובים בשכר המצות למען יאריכון ימיך למען תחיה והארכת ימים כי שלשון יכלול מיני החיים כולם כפי הראוי לכל אחד ואחד:

(ו) אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה. טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו מפורש. והרב אמר במורה הנבוכים כי הוא למעט המשגל ולמאס אותו ולהסתפק ממנו במעט. והנשים האלה אשר אסר הכתוב בשאר האשה הן המצויות עמו תמיד וכן בשאר עצמו מצויות לו והוא נסתר עמהן. וכטעם הזה יגיד הרב על כולן. וכבר כתב ר״א גם כן כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות לא יתכן לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו בכל עת. וזה טעם חלוש מאד שיחייב הכתוב כרת על אלה בעבור המצאן עמו לפעמים ומתיר שישא אדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא את בתו לבדה כמותר לבני נח. וישא שתי אחיות כיעקב אבינו. ואין לאדם נשואים הגונים כמו שישיא את בתו לבנו הגדול ממנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה ואין בידנו דבר מקובל בזה אבל כפי הסברא יש בענין סוד מסודות היצירה דבק בנפש והוא מכלל סוד העבור שכבר רמזנו לו ודע כי המשגל דבר מרוחק ונמאס בתורה זולתי לקיום המין ואשר לא יולד ממנו הוא אסור. וכן אשר איננו טוב בקיום ולא יצלח בו תאסור אותו התורה וזה טעם אל כל שאר בשרו כי את שארו הערה ירחיק הדבר מפני השאר והלשון נגזר מן הנשאר בציון והנשאר בירושלים ולכך יאמר שארה הנה זמה היא כלומר אינם נשואין ואישות כי לא יצליח אבל היא זמה מחשבת תאוה בלבד והנה העריות מכלל החוקים דברים שהם גזירת מלך והגזרה הוא הדבר העולה על דעת המלך שהוא החכם בהנהגת מלכותו והוא היודע הצורך והתועלת במצוה הסיא שיצוה בה ולא יגיד אותה לעם זולתי לחכמי יועציו:

(ז) ערות אביך וערות אמך. לשון רש״י ערות אביך זו אשת אביך וערות אמך להביא אמו שאינה אשת אביו ערות אשת אביך לרבות לאחר

לאחר מיתה: (ט) בת אביך. אף בת אנוסה במשמע: מולדת בית או מולדת חוץ. (יבמות כג) בין שנולדה מאותה שאומרים לו לאביך קיים את אמה ובין שאומרים לו הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה: ערות בת בנך וגו'. (יבמות כב) בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה שנא' בהן לא תגלה בין שהיא ממנו ובין שהיא מאיש אחר: (י) ערות בת בנך. קל וחומר לבתך אלא לפי שאין מזהירין מן הדין למדוה מגזרה שוה במסכת יבמות (יבמות ג' סנהדרין עח): (יא) ערות בת אשת אביך. לימד שאינו חייב על אחותו משפחה וכותית לכך נאמר בת אשת אביך בראויה לקידושין: (יד) ערות אחי אביך לא תגלה. ומה היא ערותו אל אשתו לא תקרב: (טו) אשת בנך היא. לא אמרתי אלא כשיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה ושפחה ונכרית (סנהדרין עה): (יז) ערות אשה ובתה. (יבמות כז) לא אסר הכתוב אלא ע"י נשואי הראשונה. לכך נאמר לא תקח לשון קיחה. וכן לענין העונש אשר יקח את אשה ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה: שארה הנה. קרובו' הן זו לזו: זמה. עצה כתרגומו עצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא: אל

בת אם: (ט) מולדת בית. שנולדה על משפט בית ישראל אחר אירוסין וקדושין: מולדת חוץ. חוץ מהמנהג ויש אומרים כי פירוש מולדת כמו יולדו על ברכי יוסף שגדלה עמך בבית או הוא במקום אחר ומדינה אחרת וגדלה בחוץ מבית האב עמך. ואחר כך הזכיר בת בנך: (יא) ערות בת אשת אביך. יש אומרים שהוא האחות האב ואם ואנחנו ידענו כי השוכב עמה עובר על שני לאוין ויש אומרים כי זה הפסוק לחזוק והצדוקים אמרו שאיננה בת אם ויפרש: מולדת אביך שגדלה אביך והטע' שלקח האב אשה והיתה לה בת קטנה וכן יפרשו על תמר וראיית' כי לא ימנעני ממך רק לא היתה מולדת דוד ואחר שהמעתיקים אמרו כי בת אשת אב מותרת אין צורך להשיב על הבודאים מלב' ויתכן להיות בת אשת אביך בת אנוסה. ומלת שאר ובשר קרובים בטעם: (יד) דודתך היא. חשובה היא כדודתך וכן הנה הנמשל דודי והנה מה יעשו הסומכים במלות על התורה לבדה כי לא אסר הכתוב אשת אחי האם ולא אם האב ולא אם האם על כן אנחנו צריכים לקבלה ויתכן שלא הזכיר אשת אחי האם כי נלמוד מאשת אחי האב והזכירה בפרשת קדושי' גם הנזכרות שלא הזכירם הכתוב דבר על ההוה: (טז) ערות אשת אחיך. בפרשת כי ישבו אחים והאומר למה לא הזכיר הכתוב הבת והיא מפורשת ערות אשה ובתה בתו או שאיננה בתו כי אחר ששכב עם האם נאסרה הבת: (יז) שארה הנה. הם שני שמות שאר עם שארה. שארה היה האל"ף ראוי לנוח כלמ"ד שלמה לולא שהיה מהגרון לצרור

מוֹלֶ֣דֶת בַּ֔יִת א֖וֹ מוֹלֶ֣דֶת ח֑וּץ
לֹ֥א תְגַלֶּ֖ה עֶרְוָתָֽן׃ ס י עֶרְוַ֤ת
בַּת־בִּנְךָ֙ א֣וֹ בַת־בִּתְּךָ֔ לֹ֥א תְגַלֶּ֖ה
עֶרְוָתָ֑ן כִּ֥י עֶרְוָתְךָ֖ הֵֽנָּה׃ ס יא עֶרְוַ֨ת
בַּת־אֵ֤שֶׁת אָבִ֙יךָ֙ מוֹלֶ֣דֶת אָבִ֔יךָ
אֲחוֹתְךָ֖ הִ֑וא לֹ֥א תְגַלֶּ֖ה עֶרְוָתָֽהּ׃
ס יב עֶרְוַ֥ת אֲחוֹת־אָבִ֖יךָ לֹ֣א
תְגַלֵּ֑ה שְׁאֵ֥ר אָבִ֖יךָ הִֽוא׃ ס
יג עֶרְוַ֥ת אֲחוֹת־אִמְּךָ֖ לֹ֣א תְגַלֵּ֑ה
כִּֽי־שְׁאֵ֥ר אִמְּךָ֖ הִֽוא׃ ס יד עֶרְוַ֥ת
אֲחִֽי־אָבִ֖יךָ לֹ֣א תְגַלֵּ֑ה אֶל־אִשְׁתּוֹ֙
לֹ֣א תִקְרָ֔ב דֹּדָתְךָ֖ הִֽוא׃ ס
טו עֶרְוַ֥ת כַּלָּתְךָ֖ לֹ֣א תְגַלֵּ֑ה אֵ֤שֶׁת
בִּנְךָ֙ הִ֔וא לֹ֥א תְגַלֶּ֖ה עֶרְוָתָֽהּ׃
ס טז עֶרְוַ֥ת אֵֽשֶׁת־אָחִ֖יךָ לֹ֣א
תְגַלֵּ֑ה עֶרְוַ֥ת אָחִ֖יךָ הִֽוא׃ ס
יז עֶרְוַ֤ת אִשָּׁה֙ וּבִתָּ֔הּ לֹ֣א
תְגַלֵּ֑ה אֶת־בַּת־בְּנָ֞הּ וְאֶת־
בַּת־בִּתָּ֗הּ לֹ֤א תִקַּח֙ לְגַלּ֣וֹת
עֶרְוָתָ֔הּ שַׁאֲרָ֥ה הֵ֖נָּה זִמָּ֥ה הִֽוא׃

ב' כעמן
מכאן ועד סוף ענינא כולהון ערות
כל פסוקי בגירי
ל' וא' שארה כסותה וחד וכתו שארה

מִן אֲבוּךְ מִן אִתְּתָא אוֹחֲרֵי אוֹ
מִן אִמָּךְ מִן גְּבַר אוֹחֲרָן לָא
תְגַלֵּי עֶרְיַתְהֶן: י עֶרְיַת
בַּת בְּרָךְ אוֹ בַת בְּרַתָּךְ
לָא תְגַלֵּי עֶרְיַתְהֶן אֲרֵי
עֶרְיְתָךְ אִנּוּן: יא עֶרְיַת
בַּת אִתַּת אֲבוּךְ דִּילִידָא
מִן אֲבוּךְ אֲחָתָךְ הִיא לָא
תְגַלֵּי עֶרְיְתַהּ: יב עֶרְיַת אֲחַת
אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי קְרִיבַת
אֲבוּךְ הִיא: יג עֶרְיַת אֲחַת
אִמָּךְ לָא תְגַלֵּי אֲרֵי קְרִיבַת
אִמָּךְ הִיא: יד עֶרְיַת אֲחִי
אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי לְאִתְּתֵיהּ
לָא תִקְרַב אִתַּת אֲחֵי אֲבוּךְ
הִיא: טו עֶרְיַת כַּלָּתָךְ לָא
תְגַלֵּי אִתַּת בְּרָךְ הִיא לָא
תְגַלֵּי עֶרְיְתַהּ: טז עֶרְיַת
אִתַּת אָחוּךְ לָא תְגַלֵּי עֶרְיְתָא
דְאָחוּךְ הִיא: יז עֶרְיַת
אִתְּתָא וּבְרַתַּהּ לָא תְגַלֵּי
יַת בַּת בְּרַהּ וְיַת בַּת בְּרַתַּהּ
לָא תִסַּב לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ
קְרִיבָן אִנּוּן עֲצַת חֶטְאִין

את בת ה' וסימן נמסר בסדר שמיני:

תו"א ערות בת בנך שם כב א: ערות בת אשת אביך. יבמות כב: ערות אחות אביך. שם נד: שאר אביך היא. בתרא קט: שאר אמך היא. שם: ערות אחי אביך. סנהדרין כח: ערות כלתך. יבמות כא: אשת בנך. סנהדרין נג עו: ערות אשת אחיך. יבמות נה (שם ב): ערות אחיך היא. שם: ערות אשה ובתה. שם כב עו (שם ג יא): את בת בנה. שם כא:

רמבן

לאחר מיתה. וכן פירוש ערות אחי אביך לא תגלה ומהו ערותו אל אשתו לא תקרב. וכן הוא אומר באמת כפי משמעות הכתוב. אבל בגמרא במסכת סנהדרין העלו כי ערות אביך וערות אחי אביך על הזכרים ממש ולחייבו בשוגג שתים ואני תמה לדעתם למה לא יזהיר בן בבן ובאח עם ערות נשיהם אולי חששה התורה בכבוד הזקנים יותר אבל כל פסוק ופסוק בפרשה אזהרה אחת לא באו בפרשה שתי אזהרות בלאו אחד כי האחיות כלן וכן הבנות אחת הנה. והנכון בעיני על דרך הפשט כי ערות אביך וערות אמך לאו אחד הוא ואזהרה אחת ימנע שלא יבא על אמו כי בבואו עליה יגלה ערות אביו וערות אמו וזהו שאמר אמך היא כי עשית בה שתים רעות שגלית ערות אם וערות אב ואחרי שהזהיר על ערות אביו שהיא אמו חזר והזהיר על ערות אשת אביו שאינה אמו ואמר אשת אביו ערות אביך היא. וכך ערות אחי אביך לא תגלה פירושו אל אשתו לא תקרב ולכך לא אמר ואל:

(ט) מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לאביך קיים את אמה בין שאומרים לאביך הוצא את אמה כגון ממזרת או נתינה לשון רש"י. ואינו נכון כי יצא מזה שאחותו מן העריות לא תהיה בכלל האיסור הזה וכן כולן בכרת חוץ מן הנולדת משפחה וכותית וע"ג ואני תמה על הרב שהרי בגמרא במסכת יבמות בפרק שני מפורש ואימא פרט לאחותו מחייבי לאוין אמר רב פפא חייבי לאוין תפסי בהו קידושין דכתיב כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום אלא אהובה אהובה בנשואיה שנואה שנואה בנשואיה ואמר רחמנא כי תהיין לאיש ואימא פרט לאחותו מחייבי כריתות א"ר אמר קרא ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לאביך קיים בין שאומרים לאביך הוצא ואמר רחמנא אחותך היא. והנה פירושו שאומר לו הוצא שתוציאנה מביתך שאינה אשתך ואין קדושין תופסין בה שהם חייבי כריתות ומיתות בית דין ואף על פי כן חייב עליה משום אחותו אבל אחותו מן השפחה ומן הכותית אינה בכלל האיסור הזה מפני שהולד כמוה ועל דרך הפשט יאמר ערות אחותך בת אמך מולדת מן הנשואין שהכניסה האיש לו לבית או מולדת חוץ שמצא איש אותה בחוץ ותפשה ושכב עמה וילדה לו לא תגלה ערותה הזכיר בבת אמו בין שתולד מן הנשואין או מן הזנות כי אף על פי שכל אחת משתיהן בת אמו ולא בת אביו יעלה על הדעת שראוי לנהוג כבוד האחוה במולדת מן הנשואין ולא בבאים מן הזנות שהכל הפקר ולכך הוצרך הכתוב להזהיר על הכל ועוד הזכיר באחותו מן האב כתיב אחר ערות בת אשת אביך מולדת אביך והיא אחותו בת אביו מן הנשואין והוצרך להזכיר זה בעבור שהזכיר ערות אחותך בת אביך סתם. ופי' בבת אמו מולדת בית בנשואין או מולדת חוץ בזנות ויחשב מזה בבת האב מן הזנות שתהיה מותרת פ אולי לא תחוש התורה לשאר האיש הבא מן הזנות בעבור שאין הנולדים ידועים לו ולכך ביאר ואמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך להגיד כי בת אביו הנזכרת בתחלה איננה בת אשת אביו ובעבור שהיה בבני נח איסור באחוה מן האם ולא מן האב יפרש הכתוב כי בישראל כולן שוות באיסור. והנכון בפשט הכתוב הזה מה שאמרו חכמים בגמרא במסכת יבמות הבא על אחותו והיא בת אשת אביו שאינה אמו חייב משום אחותו ומשום בת אשת אביו ומפרש שם מכדי כתיב ערות אחותך בת אביך בת אשת אביך מולדת למה לי שמע מינה משום אחותו ומשום בת אשת אביו ויכפול הכתוב בלאוין לחייב על כל שם ושם כי אפילו בשרים יכפול לאוין רבים בשם אחד ללקות עליהם:

(יז) זמה היא. תרגם אונקלוס עצת חטאין היא. וכתב רש"י שיצרך יועצך לחטוא ולא ידעתי טעם לזה שכל העריות גם העבירות בפשרות

ספורנו

אסרה תורה בשאר בשר כל יוצאי ירך והקרובים לזה הקו במדרגה אחת ומדרגות הקורבה תחשבם התורה מן האיש והאשה בבעלה ולזה אסר אחות האב שהיא במדרגה הראשונה אצל האב והאיר בת האח שהיא במדרגה שנית אצלו ואסר אשת האב ואשת האח ואשת הדוד אפי' לאחר מיתת בעליהן אע"פ שאינן שאר בשר כלל מפני שהן נחשבות במדרגת בעליהן. ועל זה הדרך נראה היות איסור כל העריות: (יז) זמה היא

יח וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃ יט וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃ כ וְאֶל־אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ כא וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃

הִיא׃ יח וְאִתְּתָא עִם אֲחָתַהּ לָא תִסַּב לְאַעָקָא לַהּ לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ עֲלַהּ בְּחַיָּהָא׃ יט וּלְאִתְּתָא בְּרִחוּק סְאוֹבְתַהּ לָא תִקְרַב לְגַלָּאָה עֶרְיְתַהּ׃ כ וּבְאִתַּת חַבְרָךְ לָא תִתֵּן שְׁכוּבְתָּךְ לְזַרְעָא לְאִסְתַּאָבָא בַהּ׃ כא וּמִזַּרְעִיתָךְ לָא תִתֵּן לְאַעֲבָרָא לְמוֹלֶךְ וְלָא תַחֵיל יָת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ׃

ג' בלוג' ב' מ"ל וא' חסר

וא' מזרעו

אבן עזרא

(יח) לצרור. מגזרת וכעסתה צרתה והנה לא הזכיר בפרשת קדושים עונש השוכב עם שתי אחיות כאשר לא הזכיר עונש השוכב עם בת בנו ועם בת בתו וטעם המפרש כי רחל ולאה לא היו אחיות וראיתו כי את כל התועבות האל וזו איננה ראיה גמורה והשואל איך יענש השם על דבר שלא הזהיר יש משיבים כי בני נח נצטוו על העריות האלה ואחרים אמרו אף על פי שהכתוב אמר את כל התועבות האל בשם כלל אין הפי' על כולם כי אם על רובם ודעתי תדענה בפרשת וילך משה. והשוכב עם הנדה חשוב מהעריות: (כ) ואל אשת עמיתך. להוציא השבויה ויש אומרים כי כבר היתה אסורה ואשר גברה תאות יגרם על דעת לכם תעו בפי' לזרע וידענו כי המשגל נחלק לג' חלקים האחד לפריה ורביה בלא תאוה והב' להקל מלאות הגוף והשלישי לתאוה הנמשלת לתאות הבהמה ואחר שאמר הכתוב לזרע שטעמו אפילו לזרע הנה היא אסורה איסור חמור ומזרעך לא תתן הבא אחריו לעד. והוסיף לטמאה בה כי לא ינקה כל הנוגע בה והוא טמא לעולם ובפסוק הזה לא אסר הנכרית כלל ואין טענה מהשבויה כי היא מתיהדת: (כא) למולך. שם גלם ודרשו חז"ל שהוא שם כלל כל כי שימליכנו עליו ויתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון. ומלת להעביר. כמו לשרוף כי זאת היתה עבודתו ויש אומרים כי יעביר הבן על האש ויש מי שיחיה ויש מי שימות ואחרים פי' בעבור שאין בפסוק זכר אש להעביר מתורת השם לדת המולך: וחללת. השם שהוא נקרא עליך שהוא אלהיך בתתך מזרע קדש למולך והגאון אמר כי הנאוף על שמונה מעלות והקשה שבכלם הבהמה שהיא ממין אחר ואחריה הזכר שכל המין אסור ואחריה ערות אשת אב ותביריה שהן אסורות בכל עת ולא האריך כי לא יועילו אלו הדברים כי הכתוב אמר על כלם ונכרתו הנפשות העושות:
ואת

רשי

(יח) אל אחותה. (קדושין נ) שתיהן כאחת: לצרור. לשון צרה לעשות את זו צרה לזו: בחייה. ללמדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: (כא) למולך. ע"ז היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים (סנהד' סד) ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש: לא תתן. זו היא מסירתו לכומרים: להעביר למולך. זו העברת האש:
תבל

בעל הטורים

עליה בחייה. בגי' אף יבום: ואל אשה ב' במסרה. ואל אשה בנדת טמאתה. ואל אשה נדה לא יקרב. וכן בנדת ב' הכא ואידך בעזרא בנדת עמי הארץ שאם לא יקרב אל אשה נדה כתיב ביה צדיק הוא חיה יחיה אבל אם יקרב אליה בנדת טומאתה הרי הוא בנדת עמי הארץ:

בחייה חייה ויחיה ג' ב' מלאים וא' חסר וסי' לצרר לגלות ערותה עליה בחייה. ויחיה ותגדל עמו ועם בניו דבת שבע. גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה מציעא חסר. אנ"ך:

תולדות אהרן שארה הנה. חגיגה י יבמות ג כריתות ה: זמה היא. חגיגה יא יבמות ג סנהדרין עה כריתות ה טו: ואשה אל אחותה. יבמות ג יט כח קדושין נ (שם ה יא): לצרור. יבמות ח ע יג: לגלות ערותה עליה. הוריות ח: ואל אשה. שבת יב מכות יד שבועות יח כריתות ב: לא תקרב. שבועות יח: אל אשת עמיתך. (סוטה כ): ומזרעך לא תתן. מגלה כה סנהדרין סד (מגלה עה):

ספורנו

היא. חבור נולד מהנהור עבירה בלבד: (יח) לא תקח לצרור. אמר כי לולא זה לא היה אוסר אחות אשה מאחר שאינה יוצאת ירך האשה ושהאשה עצמה מותרת אבל אוסר אותה כדי שלא תהיינה צרות ולכן לא אסרה זולתי בחיי אחותה ולא כן בכל שאר העריות: (כא) ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל את שם אלהיך. כי אמנם בהקריבך לאל ית' שאר בעלי חיים ולמולך תקריב את הבן הנה יראה מזה שיהיה המולך רב המעלה ממנו חס ושלום: אני ה'. לא שניתי שנשבעתי להיות אלהיך באמרו לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ומפני שדבר על העריות להכשיל הזרע שיהיה ראוי לחול עליו שמו הגדול דבר על המולך שהיו עובדיו חושבים להכשיל בעבודתו את שאר הזרע אל ההצלחות ואמר כי בעבודתו יהיה חלול ה' וגורם לסלוק שכינתו

רמבן

האחרות היצר יועצו לחטוא אבל הענין הוא כי שם זמה גזרו מן כאשר זמם לעשות לאחיו ומחשבה ההגונה יקראו מזמה ולא יבצר ממך מזמה ולזנות העשוי במחשבה בסתר יקרא זמה כענין אם נפתה לבי על אשה וגו' כי הוא זמה והוא עון פלילים וכן זמתך ותזנותיך וזמת הניאוף בסתר ובגלוי ולפי דעתי אמר הכתוב זמה באשה ובבתה ואשה ואמה לגנות הענין לומר כי כשישכב עם אחת שהיא אשתו יחשוב באחרת בעבור קרבתם ודמיונם והנה תהיה שכבת שניהם לו זמה והוא הענין שהזכירו רבותינו וברותי מכם המורדים והפושעים כי אלו בני תשע מדות וכו' ולכך אמר הכתוב ערות אשה ובתה וכן יאמר ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא ולא אמר ערות בת אשתך לא תגלה וערות אם אשתך וטעם הכתוב כי מתחלת הפרשה אמר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו כי אסר הקרובות לו משום שארו. ונתן בהם טעם כי ערותך הנה ועכשיו כשאסור קרובות אשתו אמר שארה הנה לומר שגם המה אסורות מפני שהן שאר זו לזו ותהיה משכבן בשתיהן זמה כמו שפירשתי וכן אמר הכתוב ואיש את כלתו טמא בזמה שטמאה לבעלה כי גם בהיותה עמו תחשוב באביו בעבור דמיונם וקרא הכתוב שכיבת הבהמה תבל הוא שיבלבל זרע אדם וזרע בהמה וכן אמר בשכיבת הכלה תבל הוא שיתערב האב והבן להיות לה כאיש אחד תשכב עם שניהם יחד במחשבה:

(יח) **לצרור** לגלות ערותה עליה בחייה. ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות ולא אמר כן באשה ובתה ואשה ואמה כי הנה שאר ואסורות אפיל' לאחר מיתה:

(יט) **ואל** אשה בנדת טומאתה. אסר הכתוב הנדה מפני טעם שהזכרתי שלא התירה התורה המשכב רק לקיום הזרע והנה הולד נוצר מדם האשה כולו או רובו כאשר הזכרתי כבר ומדם הנדות לא יהיה נוצר כלל ואיך יעשה ממנו ולד והוא סם המות ימית כל בעלי חיים שישתה אותו או יאכלנו והנה בהיות ברחם דם נדה הרבה לא תתעבר ממנו כי לא יוצר כלל ואף אם תתעבר מדם אחר ויהיה נזון מזה הוא ימיתנו וכבר הזכירו הרופאים עוד שאם יהיה נזון מדם משובח וכל מזונו מדם טוב אלא שנשתקע בתוכו מדם הנדות יחמיץ אותו ויוליד בולד שחין ואבעבועות למיניהם. ועל דעת רבותינו אם ישאר ממנו בגופו קצת יהיה הולד מצורע. ומכל הפנים האלו ראוי שתרחיק התורה משכב הנדה. ועוד הגידו בו נסיון אמיתי והוא מנפלאות תמים דעים בתולדה כי הנדה בתחלת זובה אם תביט במראה של ברזל הבהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טיפות אדומות כטיפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה תוליד גנאי ורוע האויר ידבק במראה. והנה היא כאפעה הממית בהבטתו וכל שכן שתזיק לשוכב עמה אשר תדבק גופה ומחשבתה בו ובמחשבתו ולכך גזר עליו הכתוב ותהי נדתה עליו כי רעתה רוע מתדבק והוא שאמר בנדת טומאתה יאמר טומאת הנדה כי יזכיר בה לעולם טומאה שהוא כשרץ וכאיש המצורע שטומאה להם בגופם. ויתכן שזהו טעם את מקורה הערה והיא גלתה את מקור דמיה כי המקור השחת ההוא ראוי להסתר לא שיגלה וישאבו ממנו מים הרעים המזיקים מאד והנה נאסר זרע הקדש כל ימי טומאתה עד שתטבול במים כי אז תטהר גם במחשבתה ותהיה נקיה לגמרי:

(כ) **ואל** אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע. אמר ר"א כי המשגל לג' חלקים נחלק האחד לפריה ורביה והשני להקל מלאות הגוף והג' לתאוה הנמשלת לתאות הבהמות. ואמר הכתוב לזרע וטעמו אפילו לזרע והיא אסורה לגמרי ואפשר שאמר לזרע להזכיר טעם באיסור כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו מזה תועבות גדולות ורעות לשניהם ולא הזכיר זה בעונש כי אפילו הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב ולכך אמר ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזרע תהיה קנאתו וכן בשפחה חרופה הזכיר שכבת זרע כי האיסור בעבור שיוליד זרע מן השפחה. והנכון בעיני כי. בעבור היות אשת עמיתו אסורה לו לגמרי לא ינקה כל הנוגע בה הוצרך לומר לזרע שאם אמר לא תתן שכבתך בלבד היה נראה שיזהיר אפילו השוכב עמה לחבק ולנשק וכאן בחייבי כריתות יזהיר על כן הוצרך להזכיר שכיבה לזרע לפרש כי במשגל יזהיר והוא הטעם בשפחה חרופה שהיא כאשת איש וכן יאמר באשת איש אשר ינאף את אשת רעהו ולא אמר ישכב כי לא בשכיבה לבד יזהיר ולא אמר בכאן לגלות ערותה כי לא יזכיר כן רק בשאר הבשר ובנדה ושהאיסור בהן בעבור הגלוי כמו שאמר כי את שארו הערה. ורבותינו דרשו באשת איש למעט משמש באבר מת ואמרו בשפחה חרופה שאינו חייב אלא בגומר ביאתו כמו שמפורש ביבמות:

(כ) **למולך** ע"ג בשמה מולך. והזכירו הכתוב בשם הידועה כי היה במצרים וידוע להם. ור"א אמר כי יתכן שהוא מלכום תועבת בני עמון. וכן נראה

שביעי רביעי כב וְאֶת־זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא: כג וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ תֶּבֶל הוּא: כד אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם:

אֲנָא יְיָ: כב וְיַת דְּכוּרָא לָא תִשְׁכּוּב מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא תּוֹעֵבְתָּא הִיא: כג וּבְכָל בְּעִירָא לָא תִתֵּן שְׁכוּבְתָּךְ לְאִסְתַּאֲבָא בַהּ וְאִתְּתָא לָא תְקוּם קֳדָם בְּעִירָא לְמִשְׁלַט בַּהּ תַּבְלָא הוּא: כד לָא תִסְתַּאֲבוּן בְּכָל אִלֵּין אֲרֵי בְכָל אִלֵּין אִסְתַּאֲבוּ עַמְמַיָּא דַּאֲנָא מַגְלֵי מִן קֳדָמֵיכוֹן:

לא ל' וחד את זכר · י · לרבעה ל' ומפיק ה"א וכוא חד מן י"א זוגין מן ב' ב' מלעיל ומלרע וסימן האכן מתחת

תולדות אהרן ואת זכר. יבמות פג סנהדרין נד סב. כריתות ג (יבמות ס): משכבי אשה. יבמות נה סוטה כו קדושין כב סנהדרין נד נה הוריות ד: ובכל בהמה. סנהדרין נד: אל תטמאו. סנהדרין נה מכות כד:

(כג) תבל הוא. לשון קדש וערוה ונאוף וכן ואפי על תבליתם (ישעיה י). דבר אחר תבל הוא לשון בלילה וערבוב זרע אדם וזרע

משכבי ב' וסימן כי עלית משכבי אביך. ואת זכר לא תשכב משכבי אשה:

ספורנו

שכינתו מעל שאר הזרע: (כד) אל תטמאו בכל אלה. אפי' בקריבה לגלות ערוה כי בכל אלה נטמאו הגוים כי תחלת פשעי הגוים בעריות לא היה בגלוי ערוה ממש אבל

(כב) ואת זכר. אחר שהזכיר הן שכבתי אתם את אבי הנה הזהיר לשוכב ולנשכב ויאמר רב חננאל ז"ל כי יש מי שיחדש בגופו כצורת בשר אשה וזה לא יתכן בתולדה ויש אומרים אנדרוגינוס וכל הנער הזה בעבור היות משכבי אשה לשון רבים ודברי יחיד שני משכבים והנכון בעיני כי המלה כפשוטה גם אנשי התושיה חייבו מיתה עליה והכתוב אחז דרך כבוד לאמר כמו לא תקרב ואחר שהזכר נברא לעשות והנקבה להעשות הזהיר הכתוב שלא תהפוך דברי השם ויש משכב להוציא כזרע על כן אלת משכבי לשון רבים ואין ראוי להאריך. והזכיר תועבה היא כי הוא דבר נתעב לנפש קדושה אפילו בתולדה. ואלת שכבתך. כבר פירשתיו ויתכן להיותו שכבתך משכיבה כי עם השכיבה יקרה קרי וכמו שאמר באשת איש לטמאה בה כן אמר בבהמה: (כג) ובכל בהמה. נקבה: לפני בהמה. זכר: לרבעה. שב אל הבהמה כי האשה היא הנרבעת וזאת המלה מגזרת ארבעה: תבל הוא. אנשי הדקדוק אמרו שזאת המלה מהכפל כמו תמם יהלוך והתי"ו נוסף ואמרו כי טעמה כמו השחתה ויש אומרים כי גם מבול ממנו וקרוב מגזרת בלל ה' שפת כל הארץ וזה הכלל אסר הכתוב כל מין שיוכל אדם להתייחד עמה אשת איש ונכריה ואשר לא יוליד כי אם ממינו וכמינו: (כד) אל תטמאו. דגשות הטי"ת להתכלע תי"ו כתפעל ולא נו"ן כבנין נפעל והעד דגשות המ"ס כמשפט והנה הזכיר על כולן שהם מטמאים הנפש: משלח מפניכם. טעמו מהארץ הטהורה

מתים

רמבן

נראה כי כתיב או יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ולמולך שקוץ בני עמון וגם הוא היה ידוע להם. וכתב רש"י וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים והכומרים עושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין שתי מדורות האש:

לא תתן. זהו מסירתו לכומרים. להעביר למולך זהו העברת מדורת האש. וזה אינו נכון שהרי אמרו בגמרא סנהדרין העבירו ברגל פטור אלא כמשוורתא דפוריא שהוא מעבירו בתוך האש ממש. והזכיר בו הכתוב נתינה והעברה באש שאינו חייב עד שימסרנו לכומרים והעבירו באש כמו שמפורש בסנהדרין. וכן מה שאמר הרב שמוסרו לכומרים והם מעבירין אותו וכך כתב אף בפירושיו במסכת סנהדרין ואינו נראה כן מלשונם שם בגמרא. ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת אחרים. ולשון הכתוב עצמו מעביר בנו ובתו כך נדרש שהאב בעצמו מעבירו. אבל הענין כך הוא שהאב עצמו מוסרו לכומרים לשם שקולם. וזהו שכתב נתן למולך כגון שנעשין כפנים כדכתיב ונתנם אל הכהן. ואולי הכומרים עושין בו תנופה או הגשה לפני המולך והם מחזירין אותו לידי האב והוא לוקחו ומעבירו בלהב האש וזהו מעביר בנו ובתו באש. וכך אמרו בירושלמי לעולם אינו חייב עד שימסרנו לכומרים ויטלנו ויעבירנו כלומר שיטלנו מהם ויעבירנו הוא אבל לא היה שורפו שהרי אמרו המעביר את עצמו פטור אף על פי שהוא חי אף לאחר העברה וכך פירש רש"י. ועם כל זה הנראה בעיני מהכרע הפסוקים כי היה הבן למאכולת האש שהכתוב אומר וגם את בניהם העבירו באש לאכלה. ושם נאמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם שהיו מעבירין אותו באש עד שישרף או שימות באש והוא שחיטתו כי הלשון הזה העבירו להם במולך הוא ואמר בו הכתוב לאכלה. והזכיר בו שחיטה אם כן מה שאמר כמשוורתא דפוריא לומר שהיו מעבירין אותו על השלהבת פעמים רבות והוא מת בלהב האש. והנה הוא חייב בדין התורה משעת העברה הראשונה משתמשול בו האור כגון שנתפס האש באחד מאיבריו. ולכך הוצרכו לומר שהמעביר עצמו פטור אבל היה האש אוכלת בו (פטור) כי זה היה קרבנם למולך ולשון מעביר באש יאמר בכל מקום על הדבר שהוא בוער באש ואיננו אוכל מפני שנותנים אותו באש ומעבירים אותו ממנו ואינו נעשה אפר כנשרפים כענין כלי הגוים שמלבנין אותו באש שנאמר בהן תעבירו באש וטהר ואמר בבני עמון והעביר אותן במלבן לומר ששרף אותן כאשר יעשו הלבנים במלבן אם כן מעביר בנו ובתו באש היא נתינתו באש שתמשול בו האור לא העברה בעלמא והיא העברה הנזכרת במולך שהיא באש על דעת רבותינו שלמדו בג"ש העברה העברה מה להלן באש אף כאן באש מה כאן למולך אף להלן למולך. וראיה לדבריהם שכתוב ביאשיהו וטמא את התפת אשר בגיא בן הנום לבלתי העביר איש את בנו ואת בתו באש למולך אם כן העברה הנזכרת במולך היא באש וכן כתוב במנשה והוא העביר את בניו באש בגיא בן הנום. מצאתי שכתוב באחז וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' אותם מפני ישראל ובדברי הימים נאמר ויבער את בניו באש כתועבות הגוים אשר הוריש אם כן ההעברה היא העברה באש ממש. ומה שאמר הכתוב והספרוים שורפים את בניהם לאדרמלך וענמלך אלהי ספרוים והיא ע"ג אחרת שבעבודתם לשרוף אותם לגמרי כעולה וכן היו עושין לבעל

כמו שכתוב בירמיהו ויצאת אל גיא בן הנום. ושם כתיב ומלאו את המקום הזה דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. ועוד כתיב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם ואת בנותיהם למולך אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי לעשות התועבה הזאת אבל מפני ששני הפסוקים האלה בבמות הבעל ושניהם בגיא בן הנום והאזהרה בשניהם אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי ושם במקום ההוא הטמא היה שם מולך כמו שכתוב ביאשיהו נראה מכל זה שהיו שורפין את בניהם עולות למולך והוא הבעל ושניהם לשון קרוב מלכות ואדנות ואיננו בעל פעור ובעל זבוב כי זה יקרא הבעל סתם כאשר יקרא המולך. אבל הזכיר בו הכתוב העברה כי עיקר עבודתו בהעברה משתמשול בו האור ותקרא שרפה כי ימותו שם ולכך יקראו עולות. וכן אני סובר כי אלהי ספרוים הוא המולך כי הכנוי בהם מלך אבל היו שניהם נעבדים כנוי לאחד אדר בלשון כבוד ולשני מלשון עונה ושתפו בשניהם מלך והוא כמו מולך והשרפה היא מיתתם באש כאשר פירשתי. ואם נאמר שהפסוקים האלה אינם המולך. יתכן כי בעבור היות עבודתם בבנים ובבנות להביאם באש כענין שאמר במולך ישתפו בהם שמו מלך ובעל ואין עבודתם שוה כי המולך בהעברה ואלהי ספרוים בשרפה והבעל בשחיטה ושרפה כעולות ונאמר שהיו במקום התופת אשר בגיא בן הנום במות לבעל ושם נאמר עוד מולך. ומה שאמר הכתוב ויבנו את במות הבעל אשר בגיא בן הנום להעביר את בניהם למולך יהיה פירושו ולהעביר את בניהם למולך. ורבותינו אמרו אף חזקיה מלך יהודה בקש אביו לעשות לו כן שישרוף אותו באש אלא שסכתתו אמו בשמן סלמנדרא והנה אחז למולך העביר אותו כדכתיב וגם את בנו העביר באש כתועבות הגוים אשר הוריש ה' מפני בני ישראל. וזהו לשון הכתוב במולך אם כן היא העברה שתמשול בו האור וימות וניצל הצדיק בסלמנדרא הזו שברא הקב"ה בעבורו. ועל דרך הפשט אמרו כי מעביר בנו ובתו באש מין ממיני הכשפים כי בענין הכשוף נאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף. ואמר במנשה והוא העביר את בנו באש בגיא בן הנום ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני וכתיב ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו. והמולך הוא ע"ג שמקריבין לו הקטנים אבל אחר שמצאנו כתיב לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו באש למולך נאמרו דברי רבותינו שהכל למולך באש; אבל יתכן שהיתה העבודה ההיא להם לקסום שוא והיו מתנבאים בה כפי סכלותם והם נביאי הבעל המקריבים לו הבנים והבנות ויראו להם חלומות שוא ומקסם כזב. ולכן תיחס התורה ענין המולך בענין הקסמים כי בכאן סמך אל הנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים ובמשנה תורה כל הפרשה במתנבאים לדעת העתידות בשקר. והנה הזכיר הכתוב כי העברת הזרע למולך הוא חלול השם ובפרשה האחרת הוסיף למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי. ואולי טעמו למען טמא את העם המקודש לשמי ולחלל את שם קדשי בעברם על העבירה החמורה לפני כי כן יאמר בעבירות החמורות ואיש ואביו ילכו אל הנערה למען חלל את שם קדשי ויתכן שיאמר כן מפני שהמקריב מזרעו למולך ואחר כן יבא אל מקדש ה' להקריב קרבן מטמא את המקדש

מתים או מגורשים : (כה) ותקיא הארץ . כל מה שיקיא האדם הוא נתעב בעיניו ואליו לא ישוב : (כו) ושמרתם את חקותי . אלה שאמרתי לכם אלה תהיינה אסורות : ואת משפטי . שתעשו המשפט שאצוה על העובר על אחת מהן וטעם ולא תעשו מכל התועבות האלה שנית להכנים הגר כי זאת המצוה היא שוה לאזרח ולגר בעבור שהוא דר בארץ ישראל ואם יש לך לב תוכל להבין כי בימי יעקב שלקח שתי אחיות בחרן ואחריו עמרם שלקח דודתו במצרים לא נטמאו בהם . וטעם כי את כל התועבות האל שתדעו זה גם אתם גם בניכם שתשמרו אותם ותהיה הארץ טהורה ולא תקיא הארץ אתכם : (כז) האל . עם האלה שוה כמו ההם ההמה ואין ואת

ספורנו

אבל היה בקריבה בלבד : (כה) ותטמא הארץ . ומן הקריבה באו לידי כך שנטמאה הארץ בגלוי עריות ממש : (כו) ושמרתם אתם את חקתי . שלא תקרבו לגלות ערוה : ואת משפטי . להעניש את החוטאים : ולא תעשו מכל התועבות . ובזה האופן לא תעשו שום אחת מחקות התועבות : (כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ . כי הגוים אשר לא נשמרו מהקריבה ולא ענשו את החוטאים בגלוי עריות עשו את כל התועבות כי מרעה אל רעה יצאו וכן תעשו גם אתם אם לא תשמרו את כל חקותי ומשפטי אלא לכן שמרו אותם : (כח) ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי . ובזה האופן לא

כה וְאִסְתְּאַבַת אַרְעָא וְאַסְעָרִית חוֹבָהּ עֲלַהּ וְרוֹקִינַת אַרְעָא יָת יָתְבָהָא׃ כו וְתִטְּרוּן אַתּוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי וְלָא תַעְבְּדוּן מִכָּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין יַצִּיבַיָּא וְגִיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן׃ כז אֲרֵי יָת כָּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵּין עֲבַדוּ אֱנָשֵׁי אַרְעָא דְּקֳדָמֵיכוֹן וְאִסְתְּאַבַת אַרְעָא׃ כח וְלָא תְרוֹקִין אַרְעָא יָתְכוֹן בְּסָאוֹבֵיכוֹן יָתַהּ כְּמָא דְּרוֹקִינַת יָת עַמָּא

כה וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֺנָהּ עָלֶיהָ וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת־יֹשְׁבֶיהָ׃ כו וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ כז כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ׃ כח וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה

ג׳ וחסר · ג׳ · י״ג · ה׳ בלשון הול · מפטיר · ה׳ ר״פ בסיפ׳ · ג׳ . ג׳

וזרע בהמה : (כה) ולא תקיא הארץ אתכם . משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגומו ולא תרוקין לשון ריקון מריקה עצמה מהם : הכנסות

ולא תעשו ג׳ וסימן ושמרתם אתם את חקתי . וכי תשגו . ואם לא תשמעו :

תולדות אהרן ותטמא הארץ . שבת לג : ושמרתם אתם . סנהדרין ס : כי את כל שבת לג יבמות כא בתרא פח תמורה כט : ולא תקיא . שבת לג :

השוה

רמבן

כי קרבנותיו טמאים ותועבה לשם והוא עצמו טמא לעולם שנטמא ברעה שעשה כמו שאמר באוב וידעוני לטמאה בהם וכתיב ובגלוליהם טמאוה והזכיר בו חלול השם כי כאשר ישמעו הגוים שכבד את המולך בזרעו ויקריב מבהמתו קרבן לשם הוא חלול השם וזהו שאמר הנביא וגם את בניהם אשר ילדו לו העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי טמאו את מקדשי ביום ההוא ואמר ובשחטם את בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי ביום ההוא לחללו והנה כה עשו בתוך ביתי . ועל דרך האמת ישראל זרע הקדש נולדים בבית ה׳ וזה טעם אשר ילדו לי והנה המקריב אותו למולך מטמא מקדשו ומחלל שמו הגדול בלשון ולא יחלל זרעו בעמיו ולכך אמר בו ואני אתן את פני באיש ההוא ושמתי אני את פני באיש ההוא והמשכיל יבין :

וטעם הזכור והבהמה מפורסם כי הוא דבר נתעב ואיננו בקיום המינין כי אדם ובהמה לא יולידו . וכתב ר׳ אברהם אחר שמאמנו הן שכבתי אמש את אבי הנה לא תשכב אזהרה לשוכב ולנשכב . ואם כדבריו למה לא היתה בכלל ובכל בהמה לא תתן שכבתך כי הנשים בכלל התורה אבל טעם שכבתי אמש את אבי בעבור שהן השוכבות כדי שיצא ממנו הזרע בידוע שהזרע יבא מן התנועה או מן הגוף כולו כמו שיתהווה הקלף בפיות הסוסים במרוצתם או שיתילד בגידים הקרובים ויאסף שם בחמום התנועה ויצא ואם לא שכבו אותו לא יצא ממנו זרע כי היה כאבן דומם בשכרותו :

(כה) **ותטמא** הארץ ואפקוד עונה עליה ותקא הארץ . החמיר הכתוב בעריות בעבור הארץ שתטמא בהם ותקיא הנפשות העושות והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ אבל סוד הדבר בכתוב שאמר בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו׳ כי חלק ה׳ עמו וגו׳ והענין כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים ונתן על כל עם ועם בארצותם לגויהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות . וזהו שנאמר אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל העמים כי חלק לכלם מזלות בשמים ונבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם כענין שכתוב ושר מלכות פרס עומד לנגדי וכתיב והנה שר יון בא ונקראים עליהם מלכים כדכתיב ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס . והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה׳ מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיחד שמו זרע אוהביו וזהו שאמר והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ . וכתיב והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל . והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיות לשמו ולכך אמר ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם ולא תקיא הארץ אתכם . וכתיב ואמר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה . אני ה׳ אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים . יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו . והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע״ג ומגלים עריות . והפרשה הזאת הזכירה המולך בכלל ע״ג עם זכרון העריות ועל כלם אמר אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה

נטמאו הגוים ותקיא הארץ את יושביה וכן אמר בפרשה השניה ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שהוא אומר איסור ע״ג ולכך אמר כי מפני שהם מיוחדים לשמו בעבור כן נתן להם הארץ שנאמר ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה׳ אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מכל העמים . והנה בארץ העו״ג אע״פ שהכל לשם הנכבד אין טהרה בה שלימה בעבור המשרתים המושלים עליה והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם ולכך יאמר הכתוב אלהי כל הארץ יקרא כי הוא אלהי האלהים המושל על הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום להסיר ממשלת העליונים ולהרום מערכת המשרתים . ואחרי כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה וזהו ענין הכתוב שאמר בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא . יאמר כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר הוא גזירת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כך ויקראו עירין כי מאצילותן יתעוררו הכחות בכל הפעולות כמו שאמרו וארו עיר וקדיש מן שמיא נחית קרא בחיל וכן אמר גודו אילנא וגו׳ ומאמר קדישין שאלתא כלומר ששאלו מה׳ הרצון העליון עליו ואחרי כן גזרו להעשות כן וזהו שאמר לו דניאל וגזרת עילאה היא כי הכל מאתו יתברך . והנה השם הנכבד יתברך אלהי האלהים בכל העולם ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה׳ וזהו טעם וזנה אחרי אלהי נכר הארץ כי האלוהות נכרים בארץ השם ובנחלתו וזהו שנאמר לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות והנה ממיתים אותם כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ והנה הכותיים לא היו ענושים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם וכן שנו בספרא ולא תקיא הארץ אתכם וגו׳ ארץ ישראל אינה כשאר ארצות אינה מקיימת עוברי עבירה . ובספרי ואין עמו אל נכר שלא תהא רשות לאחד משרי האומות לבא לשלוט בהם כענין שנאמר ואני יוצא והנה שר יון וגומר והוא אומרם כל הדר בחוצה לארץ דומה וכו׳ שנאמר לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים ואומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים . ואמרו בתוספתא דע״ג הרי הוא אומר ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה׳ לי לאלהים ואומר לתת לכם את ארץ כנען כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים אין אתם בארץ כנען כביכול אין אני לכם לאלהים וכן הוא אומר בארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני ה׳ ואומר ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום אלא כל זמן שהן עליה כאלו היא מכובשת הא אינם עליה אינה מכובשת . ומן הענין הזה אמרו בספרי ואבדתם מהרה אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ היו מצויינין במצות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה אמר לה הוי מתקשטת בתכשיטים שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים אלו המצות שישראל מצויינין בהם והנה הכתוב שאמר ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו׳ אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה׳ ולפיכך אמרו בספרי וירשתם וישבתם

רשי

(כט) הנפשת העשת. הזכר והנקבה במשמע: (ל) ושמרתם את משמרתי. להזהיר בית דין על כך: ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם. הא אם תטמאו איני אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כלייה לכך נאמר אני ה' אלהיכם:

אבן עזרא

זאת דעת הגאון: (כח) כאשר קאה. פועל עבר מגזרת שתו ושכרו וקיו כי אותיות אהו"י מתחלפים ויש ארץ לשון זכר נעתם ארץ ולא נשא אותם הארץ או חסר מלת היא כאילו הוא כאשר היא קאה כמו באה עם הגאן: (כט) ונכרתו הנפשות העשת. בפרהסיא שתמיתום ואם בסתר אני אכריתם: (ל) ושמרתם את משמרתי. זאת המשמרת והיא לבלתי עשות. וטעם אשר נעשו לפניכם. שלא יאמר אדם הואיל ועשו כן הקדמונים אעשה כן גם אני. וטעם אני ה' אלהיכם. דבק עם משמרתי שלא ישאל חסר לב למה זאת המשמרת כי אני ה' אלהיכם עשו כל אשר אצוה אתכם:

מסורה

כי כל אשר יעשה ג' דסמי' בקריי' וסי' כי כל אשר יעשה מכל תתועבת עסם. ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים. כל קרי' תועבת התועבת חסר וי"ו תניין בסיפ חסרים וי"ו קדמא וסי' וילך בדרך מלכי ישראל דאחז. וילך בדרכי דאחז דד"ה. גם כל שרי תכהנים העם אשר עשת מנשה. ויסר יאשיהו את כל. הגשיב להפר מצותיך. ואשלה אליכם דירמיה. ויתר דברי יהויקים ותעבותיו. בתעבותיהם לכנעני. וב' כתיב תועבות מלאים דמלאים וסי' הכה בכפך ורקע ברגלך. כתועבות הגוים דמנשה דד"ה. ושארהון תועבת כתיב: האל ח' בלשון חול וסי' נמסר בסדר תולדות: העשת ח' חסר בלישנא וסי' נמסר בס' שמיני:

תורה

אֶת־הַגּ֖וֹי אֲשֶׁ֥ר לִפְנֵיכֶֽם׃ כט כִּ֚י כָּל־אֲשֶׁ֣ר יַעֲשֶׂ֔ה מִכֹּ֥ל הַתּוֹעֵב֖ת הָאֵ֑לֶּה וְנִכְרְת֛וּ הַנְּפָשׁ֥וֹת הָעֹשֹׂ֖ת מִקֶּ֥רֶב עַמָּֽם׃ ל וּשְׁמַרְתֶּ֣ם אֶת־מִשְׁמַרְתִּ֗י לְבִלְתִּ֨י עֲשׂ֜וֹת מֵחֻקּ֤וֹת הַתּֽוֹעֵבֹת֙ אֲשֶׁ֣ר נַעֲשׂ֣וּ לִפְנֵיכֶ֔ם וְלֹ֥א תִֽטַּמְּא֖וּ בָּהֶ֑ם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ פ פ פ

ל' כ' בטעם · ג' וחסר וכ' חסרים בלים' · ג' · ג' בסיפ' · כ"א ס"ס

אונקלוס

דִקְדָמֵיכוֹן׃ כט אֲרֵי כָּל דְיַעֲבֵיד מִכֹּל תּוֹעֲבָתָא הָאִלֵין וְיִשְׁתֵּיצוּן נַפְשָׁתָא דְיַעַבְדוּן מִגוֹ עַמְהוֹן׃ ל וְתִטְּרוּן יַת מַטְרַת מֵימְרִי בְּדִיל דְלָא לְמֶעְבַּד מִנִמוֹסֵי תּוֹעֲבָתָא דְאִתְעֲבִידָא קֳדָמֵיכוֹן וְלָא תִסְתָּאֲבוּן בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ פ פ פ

צ' פסוקים, כי כל סימן, או עד"ו סימן

תולדות אהרן

כי כל. יבמות ח לד קדושין סו בתרא סח בכורות נו כריתות עב (שבת ס יא יבמות כ): ונכרתו הנפשות. קדושין ג ב"ק לב מכות כג כריתות ב: ושמרתם את משמרתי. מ"ק ה חגיגה יא יבמות כא שבועות: לבלתי עשות. חגיגה יא שבועות ז':

ספורנו

תקיא הארץ אתכם באותו ענין רע שהיא קאה עתה את הגוים: (כט) כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו הנפשות. והטעם שבעשותם אחת מכל אלה תקיא אתכם הארץ באותו אופן רע הוא כי כל אחת מאלה ראוי' לעשות כרת: (ל) ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות. שמרו גם את המצות שעשיתי לשמירה:

בעל הטורים

בעל הטורים הנפשות העשת. כתיב חסר לומר שחייב אפי' בלא כתראה: ונגד שלא הכתוב בכל אלה כמו אסורי מאכלות וטומאת נדה וזבה ויולדת ותולדם ובזם הלוש לא הממלו נגם:

רמבן

ויטבת בה ושמרת לעשות וישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה וכך הוא בתוספתא דע"ג וזו היא מחשבת הרשעים שהיו אומרים ליחזקאל רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש לו עליו כלום שנאמר והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם והטהרו והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחלת בואם בארץ כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא היתה הנשאת באיסור האחוה ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל ומפני הענין שהזכרנו בו אמר הנביא ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם ותועבותיהם מלאו את נחלתי והענין הזה הוא במקומות רבות בכתובים ותראנו מפורש בהם אחר שפקחתי בו עיניך וכתב ר"א בפרשת וילך ידענו כי השם אחד והשנוי יבא מהמקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כלם הם בחכמה ומעבודת השם לשמור כח הקבול כפי המקום על כן כתוב את משפט אלהי הארץ ואמר ביעקב הסירו את אלהי הנכר והסך המקום הדבק בעריות שהם שאר והמשכיל יבין אלו דבריו ז"ל. ואל תשיב עלי מפסוק מיכאל שרכם כי הוא שר משרת לבקש רחמים על ישראל לא שר מלכות וממשלה עם שהיה זה בהיותנו בחוצה לארץ ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית והנזכרת בפרשת אם בחקותי תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאמרו רבותינו בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש של מטה וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ והנה הזכיר הכתוב כי אנשי ארץ כנען נענשו בעבור העריות ורבותינו אמרו שהוזהרו עליהן מעת היצירה לאדם ולנח שלא ענש אלא אם כן הזהיר אבל הכתוב לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיא אותם כי הארץ תתעב כל התועבות האל. והנה לא אנשי ארץ כנען בלבד היו מן המוזהרים והפרשה הזכיר כמעשה ארץ מצרים שהיו גם הם עושים ככל התועבות האלה ולא תקיא אותם ארץ מצרים ולא שאר ארצות הגוים את גוייהם אבל הענין כולו למעלת הארץ וקדושתה. ואמר הכתוב ותקיא הארץ כי מעת שפקד עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרת כאלו כבר הקיאה אותם או ותקיא למעלה כענין סר צלם מעליהם:

(כט) ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם. זרעו נכרת וימיו נכרתים לשון רש"י. והנה בכריתות בתורה ג' ענינים האחד שנאמר בו ונכרת האיש ההוא. והשני שנאמר בהן ונכרתו הנפשות העושות ונכרתה הנפש ההיא מלפני. והשלישי שנאמר בהן הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ואמר ביום הכפורים והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואמרו בסיפרא לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא וכשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן וביאור הענין כי האוכל חלב או דם והוא צדיק ורובו זכיות אבל נברה תאותו עליו ונכשל בעבירה ההיא יכרתו ימיו וימות בנעורים קודם שיגיע לימי זקנה והם ששים שנה ואין נפשו נכרת

אבל יהיה לו חלק לעולם הבא הוא העולם שאחרי התחיה וזהו אמר ונכרת האיש ההוא ואשר עם החטא החמור ההוא יהיו עונותיו מרובין מזכיותיו עונש הכרת שבעבירה החמורה מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן הגוף והיא נכרתת מחיי עולם הנשמות ובמחוייבי הכרת הזה רומז הכתוב ונכרתה הנפש ההיא מלפני וכתיב והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה ואלו אין להם כרת בגופם אלא פעמים שיחיו ויגיעו לימים רבים וגם עד זקנה ושיבה כענין שכתוב ויש רשע מאריך ברעתו וזהו מה שאמרו רבותינו אבל מי שעונותיו מרובין מזכיותיו ובכללן עון פושעי עו"ג בגופן ואמר רב פפא בעבירה כלומר בערוה מן העריות יורדים לגיהנם ונדונין שנים עשר חדש לאחר שנים עשר חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקים וכו' ויש כרת חמור שנכרת גופו ונפשו והוא הנאמר בו כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה ודרשו הכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא לומר שהוא ימות כנוער ואיתו בקדשים שלא תחיה נפשו בתחיית המתים ואין לה חלק לעולם הבא ואין כפל הכרת הזה הנאמר בתורה אלא בענייני ע"ג ומגדף ורבותינו דרשו בו עוד במסכת שבועות כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר אבל איננו בכל הכריתות וכם מבואר זה בגמרא שאין הכפל של הכרת תכרת בשאר חייבי כריתות שבתורה אלא באלו הנדרשים מן הכתוב הזה כי הכתוב הוא במגדף ועובד ע"ג והם הוסיפו במדרשים הכופרים בעיקר והרשעים המוחלטים וכמו שנאמר בהם בקבלה כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והם אותם שמנו במשנה ובברייתא ואלו שאין להם חלק לעולם הבא. וכן נראה שאין כל חייבי כריתות בערירות אין כרת לזרעם אלא באותן שכתוב בהן ערירים. ויתכן שהוקשו כל העריות זו לזו אבל בשאר הכריתות כגון חלב ודם אין לנו. כתב ר"א יש הפרש בין והאבדתי ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש יחשוב החכם כי האובדת תאבד והנכרתת תכרת ולא ישא אלהים נפש ותדע ותשכיל כי הכריתות הנזכרים בנפש בטחון גדול בקיום הנפשות אחרי המיתה ובמתן השכר בעולם הנשמות כי באמרו יתברך ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה ונכרתה הנפש ההיא מלפני יורה כי הנפש החוטאת היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו תהיינה קיימות לפניו בזיו העליון. ולכך הוא מפרש הנפש ההיא עונה בה כי העון אשר בה הוא יכריתנה. וטעם זה הענין כי נשמת האדם נר ה' אשר נופחה באפנו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנאמר ויפח באפיו נשמת חיים. והנה היא בעינה ולא תמות ואיננה מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד כמורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד כקיום השכלים הנבדלים ולכך לא יצטרך הכתוב לומר כי בזכות המצות יהיה קיומה אבל יאמר כי בעונש העבירות תתגאל ותטמא ותכרת מן הקיום הראוי והוא הלשון שתפסה בכן התורה כרת כענף הנכרת מן האילן שממנו יחיה שרשו. הוא מה שאמרו רבותינו מקרב עמה ועמה שלום כי הכרת של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והם עמה שהם בשלום. וכבר פירשנו כל סועדים שבתורה בהבטחות או

הספרים

בהתראות כולם מופתיים מן הנסים הנסתרים בדבר מופתי תבטיח ותזהיר התורה לעולם וכן תזהיר בכאן בכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי והנה הכריתות שבתורה הם שלשים ושש ומהם רבים באיסורי הערוה ר"ל על בעילה האסורה וכן מיתות ב"ד בענין הבעילה שש עשרה ואין באיסור המאכלים מיתה כלל והטעם בהיות העונשין הגדולים כמיתת בית דין והכרת בעניני הבעילה מפני שגלוי העריות דבר נמאס מאד אצל התורה כנזכר בזאת הפרשה ובמקומות רבים בכתוב וחכמים מזכירין לעולם ע"ג וגלוי עריות ושפיכות דמים יזכירו אותה אחר ע"ג וקודם שפיכות דמים וכמו שאמרו אלהיהם של אלו שונא זמה הוא ויש לענין סוד גדול בסוד היצירה . והרב אמר במורה הנבוכים בעבור היות יצר האדם גדול בענין המשגל והתאוה בו רבה והדברים שהם רבי המכשולות צריכים עונש גדול ליסר אותם וגם זה אמת ·

פרשת כלי יקר אחרי מות

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן . ויאמר ה' אל משה וגו' וקשה אם כן דבור ראשון להיכל אזל כי לא נזכר בו שום ציווי ולא שום הודעת דברים ומה שפירש"י משל לחולה כו' אינו מתיישב כי בפסוק ראשון לא נזכר שום צווי . ונוכל לומר שארבע מלות אלו בקרבתם לפני ה' וימותו אינם מאמר הכתוב לנו אלא הקדוש ברוך הוא דבר אל משה ארבע מלות אלו וזהו נוסח דבור ראשון כי רצה ה' להודיע למשה מאד איזו עון מתו שני בני אהרן ועל כן הזכיר בו דבור קשה כי הוא מדת הדין ואחר כך אמר הנמשך מהודעה זו להזהיר את אהרן שלא יהיה נכוה בגחלתן על כן נאמר ויאמר אמירה רכה . וביאור הענין שבני אהרן היו ראוין לשליחות יד על ויאכלו וישתו ויחזו את האלהים שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס של מאכל ומשתה והמתין להם הקדוש ברוך הוא כדי שלא לערבב שמחת התורה וכנגד זה בא צווי זה לאהרן שאל יבא אל הקודש בכל יום שיש בו אכילה ושתיה כי אם ביום כפור יום ענות אדם נפשו כי אז הוא בא בהכנעה לפני בוראו על כן הגיע הקדוש ברוך הוא למשה הקדמה זו והודיע לו תחלה סיבת מיתת בני אהרן בדבור ראשון כדי לומר לו באמירה שניה הצווי ואל יבא בכל עת אל הקדש . וזה נוסח דבור ראשון שאמר ה' למשה אחרי מות שני בני אהרן ומהו הדבור . בקרבתם לפני ה' וימותו הודיע שלכך מתו לפי שנתקרבו אל ה' שלא בזמן הראוי כמ"ש ויחזו את האלהים והיה לו לומר בקרבתם לפני או אלי מצינו דוגמתו כמו שפירש"י פרשת וירא בפסוק וה' המטיר על סדום וגו' ומה שכתוב וימותו היה לו לומר מתו מצינו דוגמתו . ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב וגו' עזב מבעי ליה . ובזה מתורץ יתור לשון של וימותו שהרי כבר נאמר אחרי מות לפי שהראשון מאמר הכתוב לנו והשני דבור ה' למשה . גם יתכן לפרש בקרבתם לפני ה' לפי שהיו קרובים אל ה' ביותר על כן דקדק הקדוש ברוך הוא עמהם לדונם אפילו על שגיאה קטנה כמ"ש וסביביו נשערה מאד כי כל הקרב הקרב ביותר אל המלך אז ביותר הוא צריך להיות נזהר בכבוד המלך וכן אמר משה הוא הדבר אשר דבר ה' בקרובי אקדש ואם נוכל לומר שאין מוקדם ומאוחר בתורה ופ' זו נאמרה למשה קודם שאמר לאהרן הוא הדבר אשר דבר ה' בקרובי אקדש אז קרוב לשמוע שאמר זה על מ"ש לו הקב"ה נוסח ד' תיבות אלו בקרבתם לפני ה' וימותו . ומה שפירש"י זה זרזו יותר מן הראשון כו' אולי כוונתו כי כבר נאמר וגם הכהנים הנגשים אל ה' אל יהרסו לעלות אל ה' גם שם זרזם על זה אך שלא נאמר שם שום עונש כי אם פן יפרוץ בם על כן הוצרך לזרזו שנית ולומר לו שלא ימות כדרך שמתו בניו אבל אם כל הפסוק מן אחרי מות עד וימותו הוא מאמר הכתוב לנו לא ידעתי מהיכן למד משה לזרזו שלא ימות כדרך שמתו בניו שהרי לא הזכיר הקדוש ברוך הוא למשה שום דבר ממיתת בני אהרן ולדברינו הוא מיושב שמשה למד זה ממה שהודיע ה' טעם למיתת בני אהרן וסמיך ליה הציווי לאהרן ודאי הוא כדי לזרזו יותר מבפעם ראשון :

דבר אל אהרן אחיך . מה ראה להזכיר כאן האחוה אלא לומר לך שאל יסמוך אהרן על האחוה לומר שלא ימות בבואו אל הקודש בזכותו של משה אחיו כדי שלא יהיה נאכל חצי בשרו כמו שפירש"י פרשת בהעלותך על פסוק ויאכל חצי בשרו על כן אמר אף על פי שהוא אחיך מכל מקום אל יסמוך על זה כלום . או אמר מאחר שאחיך הוא ואם ימות דומה כאלו נאכל חצי בשרך על כן עליך מוטל ביותר להזהירו ויש אומרים אף על פי שאחיך הוא בנבואה וכתיב במ"ת ועלית אתה ואהרן ויבא לחשוב כשם שמותר למשה ליכנס בכל עת כי בכל ביתי נאמן הוא כנאמן הבית הנכנס לבית אדוניו כל עת שירצה כך יכנס גם הוא על כן אתה צריך להזהירו ביותר :

ואל יבא בכל עת אל הקודש . לשון בכל עת אינו מדוקדק כי משמע בכל עת לא יבא אבל לפרקים יבא והאמת אינו כן שהרי אינו בא כי אם פעם אחת בשנה . ואומר אני שטעם איסור ביאתו שמה תלוי בחטאת העם כי עונותם מבדילים בינם לבין אלהיהם וקלקולם מונע גם ביאת הכהן כי אשמת העם תלויה בו כמ"ש ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך מתוך בני ישראל הורה שלא זכו לקריבה זו כי אם מתוך בני ישראל וכשישראל אינן זוכין גם הכהן התלוי בהם אינו זוכה לראות פני השכינה כי אם ביום כפורים שכל ישראל נמשלו ביום ההוא למלאכי השרת שהם למעלה מן הזמן ואין הזמן שולט בהם ע"כ דומה יום קדוש זה כאלו אינו מכלל העת והזמן כי כל ימות השנה בכלל העת דהיינו הזמן חוץ מיום זה ורמז לדבר השטן עולה שס"ד וימות החמה במספר שס"ה להורות שבכל ימות השנה שהשטן והיצר הרע שולט בבריות כולם בכלל העת חוץ מיום זה שאין לשטן ממשלה בו על כן אינו בכלל העת של כל ימות השנה אלא הוא עומד בעצמו נבדל מכל ימות השנה וכשאמר אל יבא בכל עת רמז שלא יבא כלל בשום יום שהוא בכלל העת כי אם ביום שאינו בכלל העת והוא ביום מחילה וסליחה שישראל נמשלו בו למלאכי השרת שאין נופלים תחת העת ואינו בכלל ימות השנה שהשטן המחטיא מושל בהם ועל כן אין דין שלוחם של ישראל יבא לראות פני השכינה ונתן טעם לדבר כי בענן אראה רצה לומר אלו היה שם גילוי שכינתו להדיא לא הייתי צריך למנוע ממנו הביאה שמה כי לא יראני האדם וחי אך מאחר שכינתו בענן יכול הוא לראות כבודי כי הענן סיבה לראיה זו לכך נאמר כי בענן אראה ועל כן אני צריך למנוע ממנו הראיה בכל ימות השנה שישראל מסגלים בו עבירות בזאת יבא אהרן אל הקודש בפר בן בקר וגו' ואמרו במדרש פר כנגד אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם ואיל כנגד יצחק שנקרב תמורתו איל . וב' שעירי עזים כנגד יעקב שנאמר בו וקח לי משם ב' גדיי עזים . כונת מדרש זה לומר כשם שמצינו שגם למשה לא נראה ה' כי אם בזכות האבות כמ"ש למען יאמינו כי נראה אליך ה' אלהי אבותם אלהי אברהם וגו' כך כהן גדול ביום כפורים נראה אליו ה' בזכות האבות ויש בכולם רמז ליום כפורים מ"ש ואל הבקר רץ אברהם סובר מדרש זה שהיה ביו"כ כי גם רז"ל דרשו בעצם היום נימול אברהם שנימול ביו"כ וסובר שכל המעשה מן וירא ה' אל אברם באלוני ממרא הכל היה ביום אחד ואף על פי שעשה סעודה ביום ההוא מכל מקום אחר שלא נתנה התורה עדיין היה מחמיר על עצמו ולא על אחרים . ואיל של יצחק יש במדרש שהיה המעשה ההוא ביום כפורים וראייתו מן פסוק אשר יאמר היום בהר ה' יראה שבכל שנה ביום זה ה' יראה כי בענן יראה שמה ה' ושני שעירים של יעקב אמרו במדרש שני גדיי עזים טובים טובים לך וטובים לבניך טובים לך שעל ידיהם תקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהם תתכפר להם ביום כפור ומאז הובטח יעקב על כפרת יום קדוש זה ע"י שני שעירים :

כתנת בד קודש ילבש . לפום ריהטא נראה שזולת הכפרה יש עוד תועלת שני בכניסת כ"ג לראות פני השכינה אחת בשנה כדי לחזק האמונה כדרך שנראה ה' לכל ישראל בהר סיני כדי לטעת בלבם דבור אנכי ולא יהיה לך כך מדי שנה בשנה רצה ה' להתראות אל הכהן שלוחם כדי לחדש האמונה בב' דברות אלו שהם יסוד האמונה ואם באולי עברו ישראל על לא תרצח ולא תנאף כי הם מקבילים מול דבור אנכי ולא יהיה לך כמו שבארנו למעלה בפרשת כי תשא על פסוק ויקומו לצחק על כן נצטווה הכהן ללבוש כתונת בד קודש כי הכתונת ארז"ל שמכפר על ש"ד ומכנסי בד מכפרים על ג"ע כדי שלא יתנגדו אל ב' דברות אנכי ולא יהיה לך ולכרות עליהם ברית חדשה בכל שנה ושנה . ולפי שבע"ג הקדוש ברוך הוא מענים גם על המחשבה על כן נאמר ובאבנט בד יחגור כי האבנט מכפר על הרהור הלב ולפי שבכניסה זו נענשו בני אהרן על שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס על כן נאמר באהרן ובמצנפת בד יצנוף כי המצנפת מכפר על גסות הרוח . דבר אחר לכך פרט אלו ד' בגדים כנגד הדברים שנכשלו בהם בני אהרן והנה הכתונת והאבנט הוא על דרך שמסיק בילקוט שהיו בני אהרן מהלכים אחר משה ואהרן ואמרו מתי ימותו ב' זקנים הללו ואנו נוהגין שררה על הציבור רבי אייבו אמר בפיהם אמרו דבר זה רבי פנחס אמר בלבם הרהרו וקשה במאי קמפלגי . ומי הגיד להם שכך אמרו או בלבם הרהרו . ונראה שדעת ר' אייבו נוטה לומר מדקאמר בד קודש ילבש והכתונת מכפר על ש"ד והיכן מצינו שבני אהרן נכשלו בחטא ש"ד אלא ודאי שבפיהם אמרו דבר זה והיו מלבינין פני משה ואהרן באמרם שאינן ראוין להיות מנהיגים כי אם מצד שהם זקנים והמלבין חבירו חשוב כשופך דמים על כן בא כתונת זה לכפר על ש"ד שלא יבא אהרן אל הקודש ויהיה עליו חשש חטא זה כי בני אהרן היו מלוכלכים בחטא זה שחזו את האלהים ויען כי לא לפניו חנף יבא לא יבא במגוריו רע על זה הזהיר את אהרן על כפרה זו בבואו אל הקודש מלוכלך בחטא זה . ודעת רבי פנחס מדקאמר ובאבנט בד יחגור המכפר על ההרהור ודאי בלבם הרהרו זה וכדרך שבארנו דברי ר' אייבו . ורבי אייבו סבר שהאבנט מכפרת על ההרהור של עריות כי בני אהרן לא היו להם נשים ומי שהוא בלא אשה מלא הרהורי עבירה ורבי פנחס סבר שהכתונת המכפר על ש"ד היינו לפי שלא עסקו בפריה ורביה על כן דומה כאילו שפכו דם כדמסיק ביבמות תניא ר"א ישראל שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם וכתיב ואתם פרו ורבו וטעמו של דבר כי דם זרועותיו הנה נדרש מידו . ומכנסי בד המכפר על ג"ע בעבור שנכנסו שתויי יין המרגיל לערוה וכארז"ל כל הנותן עיניו בכוסו כל העריות דומות עליו למישור שנאמר יתהלך במישרים . ובמצנפת בד כי הוא מכפר על גסות הרוח וזה כולל כמה מיני עון שיחסו להם רבותינו ז"ל התלוין בגסות הרוח הן שהסתכלו בשכינה מתוך לב גס הן מה שהורו בפני משה רבן וכמה מיני עבירות זכרונם למעלה בפרשת שמיני . ולפי שבני אהרן מתו על שחזו את האלהים בעוד היותם מלוכלכים בחטאים אלו על כן צוה לאהרן בבואו לראות כבוד ה' יהיה נקי מכל לכלוכי חטאים אלו וילבש ד' בגדי לבן אלו המלבנים החטאים האלו שאם יאדימו כתולע כצמר יהיו ועוד שכדרך שבא לראות פני השכינה לבושיה כתלג חיור כך בא לראות בבגדי לבן :

גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. כלאין הדברים שב' שעירים אלו דומים ממש לשני גדיי עזים שעשה יעקב ליצחק ועשה את האחד מטעמים כאשר אהב האומר וזה חלקו של סמאל שנותן לו שוחד כדי שיקבל יעקב הברכות על חלקו אלא הגדי השני שעשה פסח לה' כדאיתא במדרש כי בו ביום ראשון של פסח אמר יצחק בני אוצרות טללים נפתחין היום כו' כך לדורות ב' שעירים אלו ניתן לס"מ חלקו כדי שיקבל יעקב חלקו מן הגורל אשר לי"י וכן שמכס המדרש האומר גדיי עזים טובים טובים לך שעל ידיהם תקבל הברכות וטובים לבניך שעל ידיהם מתכפרים ביום כפורים. ונשא השעיר עליו את כל עונותם דרשו רז"ל עונות תם זה יעקב איש תם ובדין הוא כי כל המחטיא הרבים חטא הרבים תלוי בו וידוע שסמאל תמיד משתדל להחטיא את ישראל וכן עמלק כל מזימותם להחטיא את ישראל אצל ברכת והיה כאשר תריד ופרקת עולו ע"כ ראוי לטעון עליו כל עונות בני תם לומר שיעקב אצלו תמים הוא עם ה' ואתה גרמת להם לחטוא ע"כ תשא את חטאתם אל סמאל שרו של עשו שנקרא איש שעיר ושליחתו אל ארץ גזרה דומה ממש למה שנאמר ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה. ושלח אותו ביד איש עתי ארז"ל זה שהגיע עתו למות בזו השנה:

לפני ה' תטהרו. כי אין יום כפורים מכפר כ"א לשבים וקודם שיכפר עליהם ה' חייב כל אדם לטהר עצמו מכף רגל ועד ראש מכל טומאת העון לכך נאמר לפני ה' תטהרו ולפני משמש לשון קודם. וגדולה מזו מצאתי בספר הזוהר על פסוק מפני שיבה תקום שקודם זמן השיבה יקום האדם משנת תרדמתו לשוב אל ה' ק"ו לשון לפני והיינו לפני בא יום ה' הגדול והנורא תטהרו ע"י התשובה ואח"כ יטהר ה' אתכם ע"י הכפרה. והזהיר עוד על התשובה הפנימית הלבבית שהיא לפני ה' כי הדבר המסור ללב אינו נגלה כ"א לה' לבדו שלא יהיה מן הצבועים הצמים ומתענים ומרבים תחנות כדי שיהיו מוחזקים לצדיקים והוא דור טהור בעיני הבריות ומצואתו הפנימית לא רוחץ לכך נאמר לפני ה' תטהרו. ורז"ל דרשו דווקא עבירות שלפני ה' דהיינו שבין אדם למקום י"כ מכפר אבל לא העבירות שבין אדם לחבירו ע"כ נאמר ועל כל עם הקהל יכפר ר"ל דווקא כשנעשו קהלה אחת להיות באגודה אחת ויעשו שכם אחד לעבוד את ה' אז הקב"ה מקבל תשובתם ולא בזמן שחלק לבם ולפי שמדרך העולם שביום כפור מבקשין מחילה זה מזה ולמחרתו חוזרים לסורם ע"כ נאמר ויקהל משה למחרת י"כ עשה אותם קהלה אחת כדי שיהיו כן כל ימות השנה ולפי שכל דברי ריבות נמשכים מן העסקים שבין אדם לחבירו על כן ישב לשפוט את העם למחרת יום כפור כי עי"ז יהיו קהלה אחת וכל העם על מקומו יבא בשלום ומטעם זה נקרא יום זה שבת שבתון כי ביטול העסקים והשביתה שבה גדולה אל השלום וכפל השביתה לפי שכל אדם יש לו המייה ותנועה חיצונית ופנימית החיצונית ע"י כלי המעשה בכל מלאכה והפנימית באה מן הלב והדם ההומים אחר בקשת התאות וביום השבת אינו נח כי אם מן החיצונית וביום קדוש זה הוא נח משתיהם. כי אין בו גם אכילה ושתיה ע"כ נקרא שבת שבתון:

ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים. סמך פרשה זו לכאן לפי שיש מקום לאפיקורסים לטעות ולומר שצליחת השעיר המדברה הוא לשעירים חלילה ע"כ הזהירם מיד על שחיטת חוץ והורה שרצה ה' אדרבא למנוע מהם הזביחה לשעירים אשר התעסקו בהם לפנים מדקאמר לשון עוד וענין השעיר אינו עבודה וזביחה כ"א חלקו של סמאל וכן פירש הרמב"ן וז"ל צוה הקב"ה שנשלח שעיר במדבר לשר המושל במקומות החורבן כי הוא הראוי לכוכבי חרב והדמים והמלחמות והפצעים והמכות והפירוד והחורבן והכלל נפש לגלגל מאדים וחלקו מן עו"ג עמלק שהוא יורש החרב והמלחמות ומן הבהמות השעירים והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקין ושעירים והאריך שם הרב בלשונו. והנה מקום אתי לתרץ בזה מש"כ בתוספי חוץ דם יחשב לאיש ההוא פירש"י כשופך דם האדם כו' ויש להקשות מה ענין שוחט בחוץ לשפיכת דם האדם אלא לפי שהשוחט בחוץ לשעירים מוסף כחו מן מאדים המשפיע החרב וההריגה נמצא שיפה אמר דם יחשב לאיש ההוא כי הוא חשוב כאלו לשופך דם כי זה כחו לאלוהו וזה פירוש יקר:

כי יצוד ציד חיה או עוף וגו'. עיקר טעם הכיסוי הוא לעשות היכר שלא בא לידי אכילת דם אבל בבהמות אין צורך בהיכר זה כי כבר הוא מזורז ועומד במה שרואה שניתן הדם על המזבח כמ"ש ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם ואין הפירוש שזה עיקר הטעם לאיסור הדם דא"כ למה אסר דם חיה ועוף אלא עיקר טעם האיסור הוא שלא יאכל הנפש עם הבשר ונתן מופת על שהנפש כלול תוך הדם שהרי נתתיו על המזבח לכפר על נפשותיכם וכפרה זו ודאי נפש תמורת נפש ומזה תבין מדעתך טעם איסור הדם שהוא מצד הנפש שבו וזה טעם שוה בבהמה חיה ועוף אך הכיסוי הוא לעשות היכר שלא יבא לאוכלו אבל בדם בהמה אינו צריך היכר כי די לו בזה מה שרואה שניתן הדם על המזבח וזה סימן לו כי הדם הוא הנפש ועוד שאין נכון שיאכל העבד משלחן רבו אבל בדם חיה ועוף אין שום היכר ע"כ צוה לעשות היכר במקצתו על ידי כיסוי ואעפ"י שתורים ובני יונה קרבים לגבי מזבח מ"מ בטלים המה במיעוטם כי רוב העופות אינן למזבח כמו הבהמות. ד"א לפי שבשר חיה ועוף אינן בנמצא והם מחוסרי צידה ובאין לאדם על ידי טורח גדול או ביוקר ומצד היות הדבר חביב עליו ביותר יש לחוש פן יאכל הבשר עם הדם ע"כ צריך לעשות היכר ע"י כסוי. ורז"ל אמרו מכאן שלמדך תורה דרך ארץ שלא יאכל בשר כי אם בהזמנה זו וטעמו של דבר תמצא לקמן פרשת ראה בפסוק כי ירחיב ה' את גבולך ואמרת אוכלה בשר וגו' ע"ש:

כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה וגו'. לרבותא נקט אשר ישבתם בה ואשר אני מביא אתכם שמה כי מסתמא יוסף בירר לאחיו ולבית אביו המקום שאינו מקולקל כל כך כדי שלא ילמדו ממעשיהם הדורות הבאים וכן מסתמא הקב"ה בירר לישראל המקום שאינו מקולקל כ"כ כדי שלא ילמדו מהם שהרי נאמר מעט מעט אגרשנו מפניך וקודם שיגרש את כולם יש לחוש פן ילמדו ממעשיהם על כן אמר שאפילו כמעשיהם לא תעשו וק"ו לשאר תועבת מצרים אשר לא ישבתם בהם וק"ו לשאר האומות. אבל לפירש"י שפירש בהפך זה ממש ק' וכי ס"ד לומר שדווקא כאותן אשר ישבו בהם ואשר אני מביא אתכם שמה המקולקלים מכולם לא יעשו אבל כמעשה אותן שאינן כל כך מקולקלין יעשו חלילה מלומר כן אלא לרבותא נקט וכדי שלא יהיה לישראל מקום לטעות בהם ולומר מאחר שהושבו בארץ גושן ודאי הטעם לפי שאין מעשיהם מקולקלים כל עיקר וכן מאחר שהקב"ה מביא אותנו אל ארץ זו ודאי אין מעשיהם מקולקלים ומה שגרשו מארצם היינו לפי שישבו בארץ לא להם שהרי הכנעני היה הולך וכובש הארץ מזרעו של שם ע"כ הוצרך הקב"ה להודיע שגם המה מעשיהם מקולקלים ואם לא כל כך כזולתם מכל מקום כדי בזיון וקצף יש במעשיהם וק"ו לזולתם. ומדלא ערבינהו ואמר כ"פ לא תעשו נוכל לומר שפרט כל עון בפני עצמו והכתוב מאשים את ישראל על אשר בקשו לישב ישיבה של קבע במצרים כמו שפרשתי למעלה סוף פרשת ויגש על פסוק וישב ישראל בארץ גשן שבאשמת ישראל ידבר והאשימם אלהים על שבקשו לישב ישיבה של קבע במקום אשר אמר אלהים להם כי יהיו שמה גרים ולא תושבים וכל זה עשו בעבור שהיו אדוקים בגלולי מצרים כמ"ש ביחזקאל ואודע להם בארץ מצרים וגו' וימרו בי וגו' ואת גלולי מצרים לא עזבו וגו' וכן פירש"י בפרשת בא שהיו באותו דור רשעים שלא רצו לצאת ממצרים ומתו בשלשת ימי אפלה. ועי"ז נאמר כאן כמעשה ארץ מצרים כאותו מעשה שעשיתם בארץ מצרים ומהו המעשה הרע אשר עשיתם אשר ישבתם בה שבקשתם בה ישיבה של קבע מצד שחשקה נפשכם בגלוליהם ובשקוציהם נפשכם חפצה. לא תעשו עוד כאלה לבקש ישיבה של קבע בין עם סורר ההולכים בדרך לא טוב פן תלמדו ממעשיהם כי כן קרה לכם במצרים. וכמעשה ארץ כנען היינו שהוא מאשים את ישראל על שמאסו בארץ הקדושה אשר היתה חביבה על האבות והמה מאסו בה עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם שלא בטובתם וז"ש כמעשה ארץ כנען כאותו מעשה שעשיתם בארץ כנען. ומהו המעשה אשר אני מביא אתכם שמה כי עיניכם הרואות שאני מביא אתכם שמה בעל כרחכם כי באילם אמרו מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים המרגלים אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה וכן אמרו רז"ל הנשים היו מחבבות הארץ והאנשים שנאוה וכן הוצרך הקב"ה להסיבם דרך המדבר י"ם שלא ישובו מצרימה ומכל זה ראיה שמאסו בארץ הקדושה והנבחרה מימות האבות למקום קדושה וטהרה ורוב מצות התורה תלויות בארץ ובכל אלה מאסו ישראל עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם ולישא אותם על כנפי נשרים כאשר ישא האומן את היונק אל המקום הזה וע"י סיבוב מדברות שלא יהיה להם מקום לחזור לא תעשו כן עוד אלא תלכו לרצונכם אל המקום אשר אמר האלהים כי זה הוא המוכן לשמירת כל משפטי ה' וחקותיו ונתן טעם על ראשון ראשון על מה שאמר שלא יבקשו ישיבה של קבע בארץ טמאה במצרים כדי שלא ילמדו לעשות כתועבותם ע"ז אמר ובחקותיהם לא תלכו. ועל אחרון אחרון שזרזם לילך אל הארץ הקדושה כדי לקיים המצות התלויות בארץ על זה אמר את משפטי תעשו וגו' כי המה משפט אלהי הארץ:

את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו. כאן הקדים המשפטים לחקים ואח"כ הפך הסדר ואמר ושמרתם את חקותי ואת משפטי לפי שפסוק ראשון מדבר בשכר העולם הזה מדקאמר ללכת בהם כי בעולם הזה נקרא האדם מהלך שהוא נעתק ממדריגה למדריגה כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה כי המלאך נקרא עומד כי הוא עומד במדריגה אחת אבל האדם נקרא מהלך וכן לעולם הבא נקרא גם האדם יושב כאמרם ז"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשם ויושבים דוגמת העומד כי הוא יושב במנוחה וכבר קנה כל שלימותו. ובשכר העה"ז הקדים המשפטים שהם מן המושכלות אל החקים שאין טעמם נגלה לומר לך לא זו שבזכות המשפטים תזכה להתהלך לפני ה' בארצות החיים שהרי עיניכם הרואות תועלתם כי אלמלא מוראה כו' אלא אף זו שבקיום החקים אע"פ שאין טעמם נגלה מ"מ תזכה על ידם להתהלך לפני ה'. אמנם בפסוק וחי בהם שפירש"י על חיי העה"ב הפך הסדר דרך לא זו אף זו כי בקיום החקים פשיטא שתזכה לחיי העה"ב כי מאחר שאין אתה מרגיש בתועלתם פשיטא שכל מעשיך לש"ש כדי לקיים מצות בוראך אלא אפילו בקיום המשפטים שכבר קבלת שכרך בעה"ז ויש מקום לומר שאתה מקיימם בעבור הנאתך כי קיום העולם תלוי בהם מ"מ תזכה גם בעבורם לחיי העה"ב ולמה כי אני ה' שהרי אתה מקיימם בעבור שאני ה' צויתיך על דרך שאמרו רז"ל אל יאמר אי אפשי לאכול חזיר ונפשי קצה בו אלא אפשי והקב"ה גזר עלי כו' וא"כ מצינו שהוא מזכיר עקב רב טוב הצפון לצדיקים ביותר אל החקים כמ"ש הורני ה' דרך חקיך ואצרנה עקב נטיתי לבי לעשות חקיך לעולם עקב ומסיק בילקוט פ' עקב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך זה שכרן של מצות קלות. ומנא ליה לומר כן אלא לפי שהמצות קלות בני אדם דשים בעקביהם והשטן והעו"ג מונין עליהם לומר מה המעשה הזאת לכם וזה מצוי ביותר בחקים שאין טעמם נגלה והם מתנגדים אל בני האדם המונין עליהם לכך נאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם והיינו בדבר המתנגד אל שכלו של אדם והייטו המצות קלות. והזכיר תמיד לשון שמירה בחקים כי כל דבר שיש לו מהרסים צריך שמירה ביותר כמבואר למעלה פ' בא על פסוק ושמרת את העבודה הזאת האמור על בן הרשע המבקש להרוס העבודה כך שמירה זו האמורה בחקים היא נגד בני אדם המונין על החקים:

איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו וגו'. קריבה המביאה לידי גילוי ערוה והיינו היחוד כי הוא המביא לידי ערוה ולכך אמר איש איש דווקא כשישים כל איש ואיש לבדו עם האשה שהרי ב' אנשים מותרים להתייחד עם אשה אחת ואין

לאו

אשה איש כ"א כל איש לבדו ואמר לא תקרבו לשון רבים להזהיר גם את הנקבה כפירש"י וטעם איסור העריות פי' הרמב"ם שהוא למעט המשגל כי אלו הנשים קרובות אליו ומצויות אצלו תדיר והרמב"ן סתר זו הדעת כי ראינו שהכתוב התיר לנו נשים לאלפים ע"כ פי' שמצוה זו סוד ונראה שלכך נאמר בה אני ה' ר"ל אני היודע טעמו של דבר ולכם חקה:

ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה. אם יושביה חטאו הנה הארץ מה פשעה שאמר ואפקוד עונה עליה ונראה שכל זה נמשך מן חטא הקדום כי אמר ה' תוצא הארץ עץ פרי שיהיה טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן לפיכך כשחטא האדם נפקדה גם היא על עונה ונתקללה. ויש להקשות למה לא נתקללה מיד אלא לפי שעיקר השינוי הוא שרצה ה' שתתן חומר זך ודק בכל הנמצאים ודבר זה טבע בכל הנמצאים אשר מן הארץ מוגשם והיא לא עשתה כן אלא נתנה חומר עב עם בכולם ודבר זה גרם שלא היה טעם העץ כטעם הפרי כי היה החומר גס ועכור. וזה גרם אל האדם להיות לו תשוקה אל התאות המוגשמות ביותר ואם היה חומרו זך ונקי לא היה בא לכלל חטא ע"כ לא נתקללה האדמה עד שחטא האדם. כי אז היה החטא ניכר ביותר אבל בעץ עושה פרי לא היה הנזק כל כך גדול. והרמב"ן כתב בפרשת בראשית שפרי עץ הדעת היה מוליד תאות המשגל ולכן כסו מערומיהם אחר שאכלו ממנו. ע"כ מצינו שבכל מקום שחטא של ג"ע מצוי אז הקדוש ברוך הוא פוקד עון הארץ כי היא גרמה לאדם הראשון שחטא בעץ הדעת וע"י זה היה לו נטיה גדולה אל העריות כי בדור המבול שהיה הזנות מצוי שם נאמר והנני משחיתם את הארץ כמו עם הארץ כי גם שלשה טפחים של מחרישה נתקלקלו וזה היה לארץ על צד העונש לטהרה ברותחין ומטעם זה נקרא א"י ארץ לא מטוהרה לפי שלא גושמה ביום זעם כדאיתא ביחזקאל וכתיב ושממו עליה אויביכם ומכאן ראיה שבשעת הכעס טרם החטא שהארץ מקולקלת וכמ"ש וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה אשר חלה ה' בה גפרית ומלח שרפה כל ארצה כי ברותחין קלקלו וברותחין נדונו בשרפה כל ארצה וכן בדור המבול כתיב וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ שנתפעלה הארץ מרעת יושבי בה. ומ"ש תחלואיה אשר חלה ה' בה יאמר ע"ד משל שכל חולה דרכו להקיא מה שבקרבו כך נאמר גם כאן בפ' עריות ותקיא הארץ את יושביה כי תהיה בדמיון החולה המקיא המאכל אשר בקרבו וע"ז נאמר ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה וזה פי' יקר:

אל תטמאו בכל אלה. משמע שלא יביאו לידי הקצה האחרון מהרע שתטמא הארץ עד שיטמאו בכל אלה ואחר כך אמר ולא תעשו מכל התועבות משמע אפילו במקצתן תטמא הארץ. ונראה לפ' שלכך הזכיר ב' מיני עונשים הלא המה הקאת הארץ וכריתות הנפשות העושות. מתחלה הזהיר שלא יטמאו בכל אלה לעשות כולם כי בכל אלה נטמאו הגוים והגיעו אל הקצה האחרון שתטמא הארץ ונפקד עונה עליה ונעשית כחולה המקיא ותקיא את יושביה כי נתמלא סאתה ודרך סאה מלאה לשפוך ולהקיא כי לא תכיל עוד ועל כן הזהרו שלא יקרה גם לכם כן כי אז אנדרלמוסיא באה והורגת טובים ורעים כי כן יצאו בגולה החרש והמסגר וירמיה וסיעתו. ואחר כך הוא מזהירם ושמרתם אתם וגו' ולא תעשו מכל התועבות אפילו מקצת מהם לא תעשו כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ והיו בעונש הקאת הארץ אבל אתם אם תעשו מקצתן לא תקיא הארץ אתכם לא תהיו בכלל עונש ההקאה אבל מ"מ יש עונש והוא כי כל אשר יעשה מכל התועבות אפילו מקצתן אף על פי שאין הדין נותן לכלות טובים ורעים כאחד מ"מ ונכרתו הנפשות העושות לפחות לפיכך ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחקות התועבות אפילו מקצת מהם וקרוב לפירוש זה ראיתי בספר חדש:

הפטרת אחרי מות ביחזקאל סימן כב

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה׃ הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃ אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ׃ אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃ עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ׃ וְאִישׁ ׀ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ׃ שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ׃ הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ׃ וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

פירוש המלות

התשפוט. הכפל לחזק הענין: הדמים. ירושלים: שפכת. עיר שאנשים שופכות דם: ועשתה. ואשר עשתה: עליה. בגוה: השם. שים לך שם טומאה בגוים: לזרוע. לגבורתו: הונו. ל' עשק: בזית. ל' עשק: זמה. עצה של רשעה: ותבצעי. ל' בצע: אל. כמו על: היעמוד. היוכל לעמוד לבך: אותך. כמו אתך: וזריתיך. ופזרתיך: והתימותי. וכליתי: ונחלת. תתחללי בעצמך: וידעת. אז תדעי:

פרשת קדשים

יט א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
ב מַלֵּיל עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן

אבן עזרא

(ג) **טעם** אל כל עדת בני ישראל. להכניס את הגרים בעבור שהם נזהרים על העריות כישראלים וטעם להזכיר זאת הפרש' אחרי העריו'

רשי

(ג) **דבר** אל כל עדת בני ישראל. (ויקרא רבה ת"כ) מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין

רמבן

יט (ג) **אל** כל עדת בני ישראל. כבר אמרו רבותינו שהפרשה הזו נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה. וזה טעם אל כל עדת בני ישראל. אבל הוזכרה כאן בתורת הכהנים מפני שידבר בה על קרבן התודה ומפני שיזכיר בה המשפט שיטה לעשות בעושי התועבות הנזכרות

תלוין בה: קדשים תהיו. הוו פרושים מן העריות ומן העבירה (ויקרא רבה) שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה (ויקרא כא) אשה זונה וחללה וגו' אני ה' מקדשכם. (שם) ולא יחלל זרעו אני ה' מקדשו. (שם) קדושים יהיו אשה זונה וחללה: (ג) איש אמו ואביו תיראו. כל אחד מכם תיראו אביו ואמו זהו פשוטו.

שלא יחשבו כי בעבור שמירת העריות לבדם יעמדו בארץ אמר להם שגם יש מצות אחרות אם לא תשמרום תגורשו מן הארץ והם עשרת הדברים הנזכרים כי הנה אזהרה על ע"ג אחר שאמר כי קדוש אני ה' כי הוא כנגד הדבור הראשון על דעת רבים: ולא תשבעו בשמי. הוא דבור לא תשא: (ג) ואת שבתתי תשמרו. זכור את יום השבת.

אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ג אִישׁ אִמּוֹ
וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי
תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
ד אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי
מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: ה וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח
שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ:

כל ליטנא ספר כמ"ג · ו' ר"פ בתורה · ג' דקדים אמו לאביו · ב' חסר בלו' י' חסין · ו' בלויש' באמור זבח תודה ס"ת פס' ד' וחסר ג' וחסר · ובאמור תזבח ה'ו ס'

קַדִּישִׁין תְּהוֹן אֲרֵי קַדִּישׁ
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: ג גְּבַר מִן
אִמֵּיהּ וּמִן אֲבוּהִי תְּהוֹן
דָּחֲלִין וְיָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי
תִּטְּרוּן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:
ד לָא תִתְפְּנוּן בָּתַר טַעֲוָן
וְדַחֲלָן דְּמַתְּכָא לָא תַעַבְדוּן
לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: ה וַאֲרֵי
תִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם
יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן תִּכְּסוּנֵיהּ:

אמו דקדים לאביו ג' וסימן איש אמו ואביו תיראו. ויותר הוא לבדו לאמו. לאמו ולאביו ולבנו ולבתו: ואביו ט' נמסר בסדר וישלח: זבח שלמים ו' בלישנא וסימן נמסר בויקרא: לרצנכם ד' וחסר וסימן תמים זכר. וכי תזבחו זבח שלמים. זבח תודה. ממחרת השבת:

תולדות אהרן קדשים תהיו. עקידה כד: איש אמו. יבמות ס ו קדושין כט ל מציעא לב כריתות כח (פאה עו קדושין סא): ואת שבתותי. שבת סט יבמות ו: אל תפנו. שבת קמט: לרצונכם. זבחים מז מנחות קי חולין יג כט (שם ס):

(ת"כ קידושין כט) ומדרשו אין לי אלא איש אשה מניין כשהוא אומר תיראו הרי כאן שנים א"כ למה נאמר איש שהאיש ספק בידו לעשות אבל אשה רשות אחרי' עליה: אמו ואביו תיראו. כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברי': ואת שבתותי תשמרו. סמיך שמיר' שבת למורא אב לומר אע"פ שהזהרתיך על מורא אב ואם אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו וכן בשאר כל המצו': אני ה' אלהיכם. (יבמות ה) אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. (ב"מ לב קידושין לו) איזהו מורא לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתיר את דבריו. ואיזהו כבוד מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכנים ומוציא: (ד) אל תפנו אל האלילים. לעבדם (ת"כ). אלילים לשון אל כלא הוא חשוב: ואלהי מסכה. תחילתן אלילים הם אם אתה פונה אחריהם סופך עושה אותם אלוהות: לא תעשו לכם. לא תעשו לאחרים ולא אחרים לכם וא"ת לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר (שמות כ) לא יהיה לך לא שלך ולא של אחרים: (ה) וכי תזבחו וגו'. לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר (ויקרא ז) ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו': לרצנכם תזבחהו. תחילת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני: לרצנכם. אפיי"מינטו זהו לפי פשוטו. (חולין יג) ורבותינו למדו מכאן למתעסק

גם איש אמו ואביו תיראו הוא דבור כבד את אביך ואת אמך. גם לא תעמוד על דם רעך. דבור לא תרצח. ודבור השפחה הנחרפת אזהרת לא תנאף עם שהיא חפשית. גם לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תעשוק את רעך כנגד השלשה הנשארים וכבר אמרתי לך בפרשת ואלה המשפטים שכל מצוה ומצוה עומדת בפני עצמה לכן יש כדמות סמך להדביק הפסוקים. והנה פ' קדושים תחלתו איש אמו ואביו תיראו והנ' אמר כי יאריכון ימי המכבד אם כן יקצרון ימי המקלה על כן אמר תיראו. וטעם להזכיר האם קודם האב כי הקטן איננו מכיר בתחלה כי אם אמו ואחר כן אביו ואחר כן שבת כי מצוה על הקטן לשמור את השבת ואין ככה שאר המועדים ואחר כן יכיר אלהיו ששבת ביום השביעי ואחריו אל תפנו אל האלילים. ותורת האבות ידוע מהקבלה. ואמר איש פעם אחת דרך קצרה. ואמר תיראו לשון רבים כי חייבים הרואים ללמדו ולהכריחו וכן בשמירת שבת. וטעם אני ה' אלהיכם. שתעשו כמוני ששבתי מכל מלאכה: (ד) אל תפנו. אפי' בלב להסתכל: האלילים. הם הפסילים ונקראו כן כי הם דבר שקר כמו רופאי אליל כלכם ויתכן להיותו מגזרת אל והטעם שאיננו יש: ואלהי מסכה. לקבל כח העליונים כי אין צורך לאלוה אחר עמי על כל כתוב אני ה' אלהיכם ובלשון רבים תפנו גם תעשו כי הרואה ולא יגלה הדבר הוא משתתף עמו: (ה) וכי תזבחו זבח שלמים. דבק עם הכתוב למעלה בעבור שלא יזבחו לשדים לא אלוה כי אם לשם לבדו. וטעם לשון רבים תזבחו כי על הרוב דבר הכתוב שיתחברו אנשים על זבח אחד. וטעם לרצונכם. שיביאו

בעל הטורים קדושים תהיו. לעיל כתיב ושמרתם את משמרתי וסמוך לי' קדושים תהיו שאם ישמור עצמו מן החטא שוב אין חטא בא על ידו ומקדשין אותו מלמעלה: אני ה' אלהיכם. וסמיך ליה דבר אל כל עדת בני ישראל לומר שבני ישראל ייחדו השם ויאמרו ה' אחד: עדת בני ישראל. וסמיך ליה קדושים שדבר שבקדושה צריך עשרה דהיינו עדה. וכן עשר פעמים אני ה' אלהיכם בפרשה זו: אני ה' אלהיכם איש אמו ואביו תיראו. לומר ששקול כבוד אב ואם ומוראם לכבוד ה' ומוראו. וסמיך ליה את שבתותי תשמרו. שאם אמר לו אביו לחלל שבת אל ישמע לו. וסמיך לשבת עבודת כוכבים ששקולים הם מנסך יין ומחלל שבת כדאיתא בפ"ק דחולין: אלהיכם. וסמיך ליה אל תפנו כלו' אל שעשיתם מדעתכם אל תפנו: ה' אלהיכם וכי תזבחו. שצריך לזבח לשם: תזבחהו. חסר וי"ו שלא יהיו שנים שוחטים זבח אחד:

רמבן

הנזכרות והעריות והתועבות הוזכרו בספר הזה מפני הטעם שכתבנו בתחלת הספר:

קדושים תהיו. הוו פרושים מן העריות ומן העבירות שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה לשון רש"י. אבל בת"כ ראיתי סתם פרושים תהיו וכן שנו שם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' כשם שאני קדוש כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם תהיו פרושים ולפי דעתי אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות כדברי הרב אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד שבעליה נקראים פרושים והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים והתירה הביאה איש באשתו ואכילת הבשר והיין א"כ ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזמת אשתו או נשיו הרבות ולהיות בסובאי יין ובזוללי בשר למו וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה בתורה. והנה יהיה נבל ברשות התורה לפיכך בא הכתוב אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות ימעט במשגל כענין שאמרו שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין ולא ישמש אלא כפי הצורך בקיום המצוה ממנו ויקדש עצמו מן היין במיעוטו כמו שקרא הכתוב הנזיר קדוש ויזכור הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ובלוט וכן יפריש עצמו מן הטומאה אע"פ שלא הוזהרנו ממנו בתורה כענין שהזכירו בגדי עם הארץ מדרס לפרושים וכמו שנקרא הנזיר קדוש בשמרו מטומאת המת גם כן וגם ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה הגסה ומן הדבור הנמאס כענין שהזכיר הכתוב וכל פה דובר נבלה ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות כמה שאמרו על רבי חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית אחרי שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי עד שיכנס בכלל זאת הצוואה הנקיות בידיו וגופו כמו שאמרו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש זה שמן ערב. כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים. וכן דרך התורה לפרוט ולכלול בכיוצא בזה כי אחרי אזהרת פרטי הדינין וכל משא ומתן שבין בני אדם לא תגנוב ולא תגזול ולא תונו ושאר האזהרות אמר בכלל ועשית הישר והטוב שיכנים בעשה היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו כאשר אפרש בהגיעי למקומו ברצון הקדוש ברוך הוא. וכן בענין השבת אסור המלאכות בלאו והטריחות בעשה כללי שנאמר תשבות. ועוד אפרש זה בעז"ה:

וטעם הכתוב שאמר כי קדוש אני ה' אלהיכם. לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים והנה זה כענין הדבור הראשון בעשרת הדברות

ספורנו

יט (ב) דבר אל כל עדת. קדושים תהיו. אחר שהסיר שכינתו בישראל לקדשם לחיי עולם כמו שהיתה הכונה באמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ובאמרו כי אני ה' המעלה אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים והייתם קדושים והבדילם מטומאת המאכלות והזרע כטומאת הנדה והנגעים הנמשכים ממנה ומטומאת הזבה וטומאת החטאים כאמרו מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ומחברת השדים ורוח הטומאה ומטומאת העריות כאמרו אל תטמאו בכל אלה אמר עתה שהכונה בכל אלה ההזהרות היא שיהיו קדושים וזה כדי שידמו ליוצרם כפי האפשר כמו שהיתה הכונה בבריאת האדם באמרו נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וזה באר עתה באמרו כי קדוש אני ה' אלהיכם ולאוי שתדמו אלי כפי האפשר בעיון ובמעשה ולהשיג זה ההתדמות באר שנצטרך לשמור את המצות הכתובות בלוח הראשון שכל הכונה בהם היא לחיי עולם בלבד כמו שבאר בסופם באמרו למען יאריכון ימיך כאשר התבאר במקומו והתחיל לבאר כבוד אב ואם ואמר איש אמו ואביו תיראו להורות שלא יהיה הכבוד בהם על אופן שיהיה לבו גם בהם אף על פי

אבן עזרא

שיבואו הזבח ברצונם ולא בהכרח: (ח) ואוכליו. כל אחד מאוכליו וכן הדיקים ככפיר יבטח: כי את קדש ה' חלל. אחר שהקריב האימורים לגבוה הנה כל הבשר קדש. וחלל מגזרת חול שאין לו טעם כדמות חלל ובפרשה הזאת באר עונש העון ונכרתה הנפש ההיא. וטעם ובקצרכם. אחר זבח שלמים כאשר נתתם לשם האימורים כן תתנו מקציר ארצכם לכבוד השם לעני ולגר. ודקדוק בקוצרכם זר והוא שם הפעל מן הקל: (ט) פאת שדך. שיעזוב פאה בשדה: ולקט. ידוע: (י) תעולל. תכרית העוללות הם הקטנים כמו עולל גם יקראו יונקות וזאת המלה כמו ושרשך מארץ חיים שטעמו יכרית השרש וכן מסעף פארה יכרות הסעיף: ופרט. ידוע בדברי קבלה מגזרת הפורטים על פי הנבל: לעני. ישראל: ולגר. הגר אתכם: (יא) וטעם לא תגנובו. אחר כך. כי כן צויתיך שתתן משלך אל העניים לכבוד השם אף שתקח מה שהוא לאחרים: וטעם תגנובו. כי הרואה ומחריש גם הוא גנב: תכחשו. בפקדון מופקד אצלך והיודע ואינו מעיד גם הוא מכחש: תשקרו. שיבקש ממון ממי שאין לו אצלו כלום. וטעם ולא תשבעו בשמי לשקר אחר לא תגנובו כי החשוד בגנבה ופקדון ישבע: וטעם תשבעו. להכנים המשביע. וטעם וחללת שהנשבע

מקרא

ו בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ ז וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃ ח וְאֹכְלָיו עֲוֺנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ ט וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט׃ י וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ יא לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃ יב וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ

(בגליון: כג. ג — כל סיפ' ר"פ ואס כמ"ג אס — כ' בסיפ' — כ'. ל' — ל"ג פסוקים לא ולא ולא ל'. ח' ר"פ בסיפרא)

אונקלוס

ו בְּיוֹמָא דְיִתְנַכְסוּן יִתְאֲכִיל וּבְיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וּדְיִשְׁתְּאַר עַד יוֹמָא תְלִיתָאָה בְּנוּרָא יִתּוֹקַד׃ ז וְאִם מִתְאֲכָלָא יִתְאֲכִיל בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה מְרַחַק הוּא לָא יְהֵי לְרַעֲוָא׃ ח וּדְיֵיכְלִינֵיהּ חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל אֲרֵי יָת קוּדְשָׁא דַייָ אַחֵל וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מֵעַמֵּיהּ׃ ט וּבְמַחְצַדְכוֹן יָת חֲצָדָא דְאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי פָּאתָא דְחַקְלָךְ לְמֶחְצַד וְלָקְטָא דְחַצְדָךְ לָא תְלַקֵּט׃ י וְכַרְמָךְ לָא תְעָלֵיל וְנִתְרָא דְכַרְמָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנִיֵּי וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ יא לָא תִּגְנְבוּן וְלָא תְכַדְּבוּן וְלָא תְשַׁקְּרוּן אֱנָשׁ בְּחַבְרֵיהּ׃ יב וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן בִּשְׁמִי לְשִׁקְרָא

רשי

למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט: (ו) ביום זבחכם יאכל. כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר: (ז) ואם האכל יאכל וגו'. אם אינו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר (ויקרא ז) ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' תנהו ענין לחוץ למקומו יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו ת"ל (שם) והנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו: (ז) פגול. מתועב כמו (ישעיה סה) ומרק פגולים כליהם: (ח) ואוכליו עונו ישא. בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו (זבחים כא) שכבר מעטו הכתוב וזה בנותר גמור מדבר ובמסכת כריתות למדוהו מגזרה שוה: (ט) לא תכלה פאת שדך. שיניח פאה בסוף שדהו (ת"כ): ולקט קצירך. שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינן לקט (ת"כ פיאה ל): (י) לא תעולל. לא תטול עוללות שבה וכן ניכרות איזהו עוללות כל שאין לו לא כתף ולא נטף. (פיאה ז): ופרט כרמך. גרגירי ענבים הנושרים בשעת בצירה: אני ה' אלהיכם. דיין ליפרע ואינו גובה מכם אלא נפשות שנ' (משלי כב) אל תגזל דל וגו' כי ה' יריב ריבם וגו': (יא) לא תגנבו. אזהרה לגונב ממון לא תגנוב בעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מעניינו דבר שחייבין עליו מיתת בית דין: לא תכחשו. (ב"ק קט) לפי שנ' (ויקרא ה) וכחש בה משלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל לא תכחשו: ולא תשקרו. לפי שנאמר (שם) ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל ולא תשקרו ולא תשבעו. אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר: (יב) ולא תשבעו בשמי. למה

מסורה

וממחרת ג' וסימן ואם נדר או נדבה. ביום זבחכם. שב בזה גם היום ומחר. ונמסר גם בסדר צו: תעולל ב' וסימן וכרמך לא תעולל. לא תעולל אחריך: לא תגנבו חד מן ל"ד פסוק אית בהון לא ולא ולא מטעין ביה וסימן מצוין במסרה רבתא:

תולדות אהרן

תולדות אהרן ביום זבחכם. פסחים ג מגלה כ: והנותר עד. זבחים נו: השלישי. שם כח כט: לא ירצה. פסחים עז יומא ז: ואכליו זבחים כח תמורה ג כריתות ה: כי את קדש. זבחים כח מד מה: (ובקצרכם. פאה טז יח יט): לא תכלה. שבת כג חולין קמא תמורה ו: פאת שדך. נדרים ו: לקצור. חולין קלז: וכרמך לא תעולל. פאה י חולין קלא (שם כ): לא תלקט. גטין יב חולין קלא קלד: תעזב. יומא לו קמא לד תמורה ו: לא תגנבו. מציעא סא סנהדרין פו: ולא תשקרו. בבא קמא קה שבועות כו: ולא תשבעו. שבת לג שבועות כ כא לו:

בעל הטורים

בעל הטורים ובקצרכם. קרי ביה ובקצר כם שצריך להניח אחד מסמ"ך שהוא שיעור של פיאה וד' פעמים לבין קצירה בפסוק. למעוטי קצרוהו לסטים. או שכרסמו נמלים. שברתו רוחות. אכלתו בהמה: פאת שדך. בגי' שפאה הוא אחד מששים: ונכרתה וסמיך ליה ובקצרכם מי שגוזל את העני וקבע את קובעיהם נפש: לא תלקט. וסמיך ליה לא תגנבו להזהיר לבעל הבית שלא יגנוב ממה שראוי לענייה. וכן להזהיר עניים שלא יגנבו משל בעה"ב יותר מהראוי להם כדתנן שתים לקט שלש אינו לקט: לא תגנבו. וסמיך ליה לא תכחשו. שהגונב בא לידי לא תכחשו ולידי לא תשקרו ולידי לא תשבעו:

ספורנו

פי שיכבדם במאכל ובמשתה ובמלבוש כמו שהזכירו ז"ל (פרק קמא דקדושין) כאמרו ים מאכיל אביו פסיוני וטורדו מן העולם אבל יהיה כבודו להם כמכבד נוראים אללו למעלתם עליו. ואחר כך באר ענין שבת באמרו ואת שבתותי תשמורו שלא על שבת בראשית בלבד הזהיר אבל על כל מיני השבת שהם שבת בראשית ושבת הארץ ושמטת כספים המעידים על חדוש העולם וכאמרו אחר כך אל תפנו אל האלילים באר שכאשר הזהיר ואמר לא תעשה לך פסל לא בלבד אסר לקבלם עליו לאלהים אבל אסר אפי' לכבדם ולעשות מסכה בשעות ידועות להשיג בה הצלחות וקניינים מדומים וזולתם: וכי תזבחו. באר שכאשר אמר אנכי ה' אלהיך שיקבלו לאלוה אותו לבדו כמו שקבלו ביציאת מצרים כאמרם זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו לא בלבד אמר שיאמרו מגותיו וירוממוהו כראוי למקובל למלך שיתפללו אליו לבדו בכל צרותם אבל הזהיר עם זה שיחוסו על כבודו מאד באופן שלא יחללו את קדשיו אפי' במחשבה: (ט) ובקצרכם. לעני ולגר העזוב אותם. באר שאחר שקבלנו אותו לאלהים ראוי לנו ללכת בדרכיו לעשות צדקה ומשפט וממיני הצדקה הם לקט שכחה ופאה האמור בענין וזה באר באמרו אני ה' אלהיכם. כלו' ומכיון שאני אלהיכם וכל אורחותי חסד ואמת

רמבן

הדברות וזוה איש אמו ואביו תיראו כי שם צוה על הכבוד וכאן יצוה על המורא ואמר ואת שבתותי תשמורו כי שם צוה על הזכירה וכאן על השמירה וכבר פירשנו ענין שניהם. ואמר אל תפנו אל האלילים והוא מלשון ואם יפנה לבבך אשר לבבו פונה היום יאמר שלא יפנה לבו באלילים להאמין שיהיה בהם תועלת או שיבואו העתידות אשר יתנבאו מהם אבל יהיו הם וכל מעשיהם אפס ותוהו בעיניו ולא תבא עתידות רק בגזרת עליון וכך אמרו רבותינו דיוקנות עצמן אסור להסתכל בהן משום שנאמר אל תפנו אל האלילים הכניסו אפילו ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו בעניינם כלל ואמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם להזהיר עליהם משעת עשיה והאזהרות בע"ג יבאו בתורה במקומות רבים. ובמדרש ויקרא רבה הזכירו על הפרשה הזו רבי לוי אומר מפני שעשרת הדברות כלולין בתוכה. אנכי ה' אלהיך וכתיב הכא אני ה' אלהיכם. לא יהיה לך וכתיב הכא ואלהי מסכה לא תעשו לכם. לא תשא וכתיב הכא ולא תשבעו בשמי לשקר. זכור את יום השבת וכתיב הכא את שבתותי תשמורו. כבד את אביך ואת אמך וכתיב הכא איש אמו ואביו תיראו. לא תרצח וכתיב הכא לא תעמוד על דם רעך. לא תנאף וכתיב הכא אל תחלל את בתך להזנותה. לא תגנוב וכתיב הכא לא תגנבו. לא תענה וכתיב הכא לא תלך רכיל בעמך. לא תחמוד וכתיב הכא ואהבת לרעך כמוך ע"כ במדרש:

ואמר וכי תזבחו זבח שלמים כי אחרי שאסר הזביחה וכל עבודה לאלילים ואלהי מסכה וריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד אמר כי כאשר תזבחו לשם לא תזבחו לו אלא לרצונכם שתהיה עבודתכם לרצון לפניו וירצה בכם כעבד יתרצה אל אדניו בעשותו כל אשר יצונו כלשון ונרצה לו לכפר עליו ואור פניך כי רציתם. והטעם שלא תחשבו שיהיה בע"ג שום תועלת ולא תעשו עבודת ה' הנכבד ע"מ לקבל פרס אלא לעשות רצונו כי רצונו הפשוט הוא הראוי והמחייב ואומר זה בשלמים שהם הקדשים קלים הנאכלים לבעלים בעצמם שישמרו במחשבותם להיותם בכונה רצויה וא"ש בקדשי הקדשים או מפני שהשלמים מדתן של ישראל כמו שאמרו רבותינו לא הקריבו בני נח שלמים והמשכיל יבין ורבותינו אמרו לרצונכם זבוהו שתזבחו לדעתכם שהמתעסק בקדשים פסול:

(יב) ולא תשבעו בשמי לשקר. למה נאמר לפי שנא' לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על השם המיוחד מנין לרבות

רשי

למה נאמר לפי שנאמר (שמות כ) לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מנין לרבות כל הכנויין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי : (יג) לא תעשוק. (ת"כ) זה הכובש שכר שכיר : לא תלין. לשון נקבה מוסב על הפעולה : עד בקר. בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתקעה החמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר הוא אומר (דברים כד) לא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר (ב"ק קי) לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות : (יד) לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל (שמות כב) בעמך לא תאור א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים (ת"כ) : ולפני עור לא תתן מכשול. (ת"כ) לפני הסומא בדבר אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר לו מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו : ויראת מאלהיך. לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריו' מכירין בו נאמר בו ויראת מאלהיך : (טו) לא תעשו עול במשפט. מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה שהעול קרוי תועבה שנאמר (דברים כ"ה) כי תועבת ה' כל עושה עול והתועבה קרויה שקץ וחרם שנאמר (שם ז') ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו' : לא תשא פני דל. (ת"כ) שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות : ולא תהדר פני גדול. שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול : בצדק תשפוט עמיתך. כמשמעו. דבר אחר הוי דן את חבירך לכף זכות (סנהדרין ל"ב) : (טז) לא תלך רכיל. אומר אני על שם שכל משלחי מדנים ומספרים לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אשפיומנ"ט בלעז. וראייה לדברי שלא מצינו רכילות שאינו כתוב בלשון הליכה כמו לא תלך רכיל. הולכי רכיל נחשת וברזל (ירמיה ו) ושאר לשון הרע אין כתיב בו הליכה כגון (תהלים ק"א) מלשני בסתר רעהו (שם כ"ב) לשון רמיה (שם יב) לשון מדברת גדולות לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל שהכ"ף נחלפת בגימ"ל שכל האותיות שמוצאיהם ממקור אחד מתחלפות זו בזו בי"ת בפ"א וגימ"ל בכ"ף וקו"ף בכ"ף ונו"ן בלמ"ד וזי"ן בצד"י וכן (שמואל ב י"ט) וירגל בעבדך רגל במרמה לאמר עלי רעה וכן (תהלים ט"ו) לא רגל על לשונו וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל לשון רוגל ותרגום לא תיכול קורצין כמו (דניאל ג) ואכלו קרציהון די יהודאי אכל בי קורצא בי מלכא נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים : לא תעמוד על דם

אבן עזרא

שהנשבע לשקר מכחש השם כאשר פירשתיו : (יג) לא תעשוק את רעך. בסתר : ולא תגזול. בגלוי בחזקה : פעלת. כמו שכירות וכן ופעולתו לפניו ויתכן היותו דרך קצרה והטעם שכר פעולתו ורבים פרשוהו על שכיר יום שיאמרו לו גם תעשה בבקר ובבקר אתן לך שכר שני ימים והמעתיקים אמרו כי הוא שכיר יום כי שכיר לילה לא תבוא עליו השמש. וכן לא תקלל חרש בעבור שיש לך כח. וכן ולפני עור : (יד) ויראת מאלהיך. שהוא יכ"ל להעניש לשומך חרש ועור : (טו) לא תעשו עול. על הדיינים והעדים ידבר : פני גדול. בממון כברזילי : (טז) רכיל. כמו רכולתך מכל אבקת רוכל והטעם המלשין כי הרוכל מעתיק יקנה מזה וימכור לזה והרכיל יגלה לזה מה ששמע מזה : לא תעמוד על דם רעך שלא

מקרא ותרגום

אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ יג לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר׃ יד לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ שני חמישי טו לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ׃ טז לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם

(מסורה: ג' ר"פ לא ולא לא · י"ו בתורה · ג' מלרע · ל' וחסר · ח' דגש כ"ס · ל' · ס' מ"ל בלים')

וְתַחִיל יַת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ יג לָא תַעֲשׁוֹק יַת חַבְרָךְ וְלָא תִינוּס לָא תְבִית אַגְרָא דַאֲגִירָא לְוָתָךְ עַד צַפְרָא׃ יד לָא תְלוּט דְּלָא שָׁמַע וְקֳדָם דְּלָא חָזֵי לָא תְשִׂים תַּקְלָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ טו לָא תַעְבְּדוּן שְׁקַר בְּדִין לָא תִסַּב אַפֵּי מִסְכֵּינָא וְלָא תְהַדַּר אַפֵּי רַבָּא בְּקוּשְׁטָא תְּדִינֵיהּ לְחַבְרָךְ׃ טז לָא תֵיכוּל קוּרְצִין בְּעַמָּךְ לָא תְקוּם עַל דְּמָא דְחַבְרָךְ׃

חרש ג' בטעם מלרע וסי' מי שם פה לאדם. לא תקלל חרש. כמו פתן חרש. וחד והרש כמלאכי : לא תעשו עול חד מן ו' ר"פ לא לא ולא וסי' לא תעשו עול במשפט. לא תאכלו על הדם. לא תטה משפט. לא תכיר. לא יתיצב איש. לא תאמרון קשר לכל. לא תעבר בה רגל אדם : בעמיך ה' מלאים וסימן לא תלך רכיל. ונאספת אל עמיך. נקם נקמת. ומת בהר אשר אתה. וקאם שאון בעמיך :

תולדות אהרן לא תעשוק. מציעא קיא : ולא תגזול. מציעא כו קיג מכות טז שבועות מה חולין קמא תמורה ו : לא תלין. קמא נט מציעא קי קיא קיב שבועות מה : אתך. מציעא קיא : לא תקלל. סנהדרין סו שבועות לה תמורה ד : ולפני עור. פסחים כב מ"ק ה יז נדרים סה קדושין לב מציעא עה ל ע"ג ו כב חולין ז נדה נז : ויראת. זוכר ויקהל : בצדק תשפוט. סנהדרין א לב שבועות ל : לא תלך. כתובות מו סנהדרין ל לא (שם יז) : ולא תעמוד. סנהדרין עג :

בעל הטורים לא תלין פעלת שכיר. סמיך ליה לא תקלל כי אף אם ילין שכרך אל תקללהו אלא תתבעו לב"ד : לא תתן מכשל. חסר וי"ו לומר אפילו אינו נותן מכשול ממש אלא אפילו ליעצו לפי דרכו : ויראת מאלהיך וסמיך ליה לא תעשו עול במשפט. כי לא לאדם תשפוטו כי אם לה' : בצדק תשפוט עמיתך. רמז שב"ד יושבין בשני ובחמישי בצדק פי' במזל צדק ונדק מבמש ביום ב' בתחילתו וביום ה' בתחילתו : בצדק תשפוט עמיתך. וסמיך ליה לא תלך רכיל. הזכרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה ולא יאמר אני מזכה וחברי מחייבים : רכיל בעמיך. מלא ביו"ד שרכיל עובר ביו"ד הדברות. בירושלמי מותר לומר לשון הרע על בעלי מריבה שנאמר לא תלך רכיל בעמך : אבל לא תעמוד על דם רעך. וכן מצינו בנתן הנביא ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך :

רמבן

לרבות כל הכנוין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי לשון רש"י מת"כ. ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי הוא השם המיוחד וחללת את שם ה' אלהיך הוא האלהים שממנו נתרבו הכנוין ושם נאמר וחללת את שם ה' אלהיך וכי לא ינקה ה' בשמו הגדול המיוחד וזה טעם וחללת כי כאשר ישבע בשם המיוחד בשקר יהיה מחלל שם אלהיו :

(יד) לא תקלל חרש. אין לי אלא חרש מנין לרבות כל אדם תלמוד לומר בעמך לא תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים לשון רש"י והוא שנוי בת"כ. אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזכיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור. וחזר והזכיר באומללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב אל כל שאר העם כי מן הראש ועד הסוף הכל בכלל האזהרה ומלת בעמך נדרש כעושה מעשה עמך להוציא הרשעים ועל דרך הפשט הזכיר החרש בקללה כי אף על פי שלא ישמע ולא יתקצף בקללתו הזהירה התורה עליו ואין צריך לומר בשומעים שיתבייש ויחר להם מאד. ועוד כי יזהיר בהווה שאדם מקלל החרש ומכשיל העור שלא יירא מהם כי לא ידעו ולא יבינו ע"כ ויראת מאלהיך שהוא רואה הנסתרות והוסיף לאו אחר במושלים הנשיא והדיין בעבור שדרך האנשים לקללם בחדרי משכבם כאשר בהשפטו יצא רשע ובקללת הנשיא והדיין תקלות רבות כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם ויתעוררו לקום עליהם והם במשפט יעמידו ארץ :

(טז) לא תלך רכיל בעמיך. אומר אני על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבית רעיהם לרגל מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל או הולכי רגילה וכו'. וכן תרגם אונקלוס לא תיכול קורצין אכלו קורציהון דיהודאי אכלו קורצא בי מלכא

ספורנו

ואמת לאוי לכם לשמור מיני הצדקה אלה הרצוים לפני ואח"כ באר מיני המשפט שקצתם בין פרטי ההמון וקצתם בין שופט להמון וקצתם בין ראשי העם. ועל המין אשר בין פרטי ההמון הזהיר שלא יזיק אדם את חבירו בממון וזה באמרו לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו שכל זה בממון וכן באמרו ולא תשבעו בשמי לשקר להפטר מחיוב ממון. ולזה הוסיף ואמר וחללת את שם אלהיך כלו' עם זה שתזיק לחברך בהפטרך תתחייבו לשקר הנה תחלל את שם אלהיך אח"כ הזהיר שלא יזיקהו בחלול כבודו וזה באמרו לא תקלל חרש ואחר כך הזהיר שלא יגרום בנזקיו וזה באמרו ולפני עור לא תתן מכשול שאע"פ שלא תזיק בידים הנה תגרום הנזק ואחר כך באר חלק המשפט הנופל בין השופטים להמון ואמר לא תעשו עול במשפט שלא יהא רך לזה וקשה לזה אחד עומד ואחד יושב וכל הדומים לאלה. ואחר כך אמר החלק הנופל בין השופטים ובין ראשי העם והיא השנאה והרכילות למלך כענין דואג ותביריו שהלשינו דוד לשאול וממנו ימשך לעמוד על דמו ולהנקם ולנטור כמו שהעיד הנביא

אבן עזרא

שלא יתחבר עם אנשי דמים וידוע כי כמה נרצחו ונהרגו בעבור המלשינות ודואג האדומי לעד. וטעם אני ה'. רואה מה שאתה עושה בסתר: (יז) לא תשנא את אחיך. הפך ואהבת לרעך והנה אלה המצות כולם נטועות בלב ובהשמרם ישבו בארץ כי על שנאת חנם חרב בית שני: הוכח תוכיח. שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן וזה טעם ולא תשא עליו חטא כי עונש יהיה לך בעבורו: (יח) לא תקום ולא תטור. מפורש בדברי חז"ל: ואהבת לרעך. על דעת רבי' שהלמ"ד נוסף כלמ"ד לאבנר ועל דעתי שהוא כמשמעו שיאהב הטוב לחברו כמו לנפשו. וטעם אני ה'. כי אני אלוה אחד בראתי אתכם. וטעם להזכיר אחר אלה המצות בהמתך לא תרביע כלאים. להזהיר אחר היותך קדוש שלא תעשה חמס לבן אדם כמוך גם לא תעשה לבהמה לשנות מעשה השם על כן כתוב את חקותי תשמורו לשמור כל מין שלא יתערב מין עם מין: (יט) כלאים. שני מינים ועוד אפרש מלת כלאים. וטעם השדה והבגד להיות לזכרון כי

רשי

דם רעך. לראות במיתתו ואתה יכול להצילו (ת"כ) כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו: אני ה'. נאמן לשלם שכר ונאמן ליפרע: (יז) ולא תשא עליו חטא. לא תלבין את פניו ברבים: (יח) לא תקום. (יומא כ"ג) אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואיזו היא נטירה א"ל השאילני את קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם: ואהבת לרעך כמוך. (ת"כ) אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה: (יט) את חקתי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' חקים אלו גזרות מלך שאין

מקרא

רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה: יז לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא: יח לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה: יט אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם

ג' · ל. ל · כ' ס"פ · ד'. מ"ז פסו' אית כהון לא לא

אונקלוס

אֲנָא יְיָ: יז לָא תִשְׂנֵי יָת אֲחוּךְ בְּלִבָּךְ אוֹכָחָא תּוֹכַח יָת חַבְרָךְ וְלָא תְקַבֵּל עַל דִּילֵיהּ חוֹבָא: יח לָא תִקּוֹם וְלָא תְטַר דְּבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ וְתִרְחֵם לְחַבְרָךְ כְּוָתָךְ אֲנָא יְיָ: יט יָת קְיָמַי תִּטְּרוּן בְּעִירָךְ לָא תַרְכֵּיב עֲרוּבִין חַקְלָךְ לָא תִזְרַע עֲרוּבִין

הוכח ה' וסימן לא תשנא את אחיך. מה נמרצו אמרי יושר. הוכח בדבר לא יסכן. הוכח יוכיח אתכם. לא יאהב לץ הוכח לו. וחד והוכח אל אל אחפץ: לא תרביע חד מן מ"ז פסוק אית בהון מן ג' ג' מלין לא לא לא וסימן נמסר במסרה רבתא:

תולדות אהרן לא תשנא. פסחים קיג נדרים סה סוטה ג ערכין יז: הוכח תוכיח. מציעא לא: לא תקום. יומא כג: ואהבת לרעך. פסחים עה כתובות לז נדרים סה סוטה ח קדושין מא קמא לא סנהדרין נב נה פד נדה יז עקרים מד מט עקידה ח כג (נדרים מא): את חקותי תשמרו. (ערלה סג): בהמתך לא תרביע. קדושין לט מציעא לא סנהדרין ס חולין קטו: שדך לא תזרע. מ"ק כ מכות כא ע"ג סד (פאה יז כלאים כו לס):

בעל הטורים ולא תשא עליו חטא. וסמיך ליה לא תקום רמז לנ"ת שאינו נושא חטא אם נוקם ונוטר: ואהבת לרעך כמוך. וסמיך ליה לא תרביע כלאים שאוהב אשתו לא ישמש עמה ועיניו באשה אחרת ולא יכפנה לתשמיש:

ספורנו

הנביא באמרו אנשי רכיל היו בך למען שפך דם והורה כלל גדול על אלה באמרו ואהבת לרעך כמוך. אוהב בעד רעך מה שהיית אוהב בעדך אם היית מגיע למקומו. ובהיות שמכלל יראת האל ית' היא שמירת החקים כי אמנם השומרם למען לא יחטא לו לא יהיה זה אלא שכבר הכיר גדלו ושאין ראוי למרות את דברו ושכבר הכיר טובו וידע שלא יצוה אלא הראוי והטוב אף על פי שלא נתפרסם טעם המצוה אמר את חקותי תשמורו והזכיר חוקים במלאכת המרעה ובעבודת האדמה ובמלבוש ובמשגל ובמאכל ובמשתה ובהגדת העתידות שבכל אלה היתה הנהגת חייהם אז והנה רב מה שאסר הם ענינים מנגדים לכוונת הטבע המכוונת מאת האל יתעלה המסדרו. אמנם

רמבן

נראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום סעודה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ויעמידם על האמת ואותה הסעודה נקראת אכילת קורצים לשון קורץ בעיניו שכן דרך הולך רכיל לקרוץ בעיניו ולרמוז דברי רכילות שלא יבינו השומעים כל זה לשון הרב. ואין כמה ספי' בתרגום הזה טעם או ריח כי השומע מן הרכיל לא ישבע לו היאמין דבריו ולא יתן לו אות ומופת גם המלשין עבד אל אדוניו לא יבטיחנו האדון שישמע אליו ומה טעם לאכילה הזאת וכבוכדנאצר בהוראת הצדיקים עשה מה שעשה ולא להאכילם למלשינים ולא נשבע להם וגם לא האמין להם אבל שאל הנדה שדרך מישך וגו' וצוה שישתחוו מכאן ואילך והיה מעביר על מה שעברו ודריוש לא היה מאכיל לו למלשיני דניאל רק לענה וראש וכתוב בהן די אכלו קרצוהי די דניאל ואפילו אם אמת הדבר שיעשה כן בזמנים ההם אחר שהכתוב אמר לא תלך רכיל בעמך למה יזכיר אונקלוס מנהג הטעות ההוא ואין לאזהרה ענין בו אבל עיקר לשון הארמית בכאן איננו אלא לשון השמעת קול והוא מורגל בדברי חכמים ועיזא לאו אכלויי מכלוליה ולאו גברא בעי לאכלויי ות"י קרא בגרון אכלי ושרק לו מקנה הארץ ויכליליה וינהום עליו כנהמת ים ויכלי עליהון וכן במקומות רבים והנה הוא לשון כל משמיע קול שיודיע חפצו בלא חתוך מלות ולכן יאמר כן בצועק לעזים הנכנסות בשדה ויתרגם כן השורק והנוהם והצועק ודרך הרכילים לבא ברבים או לפני המושל וינהמו בגרונם ויקרצו בעיניהם לרמוז כי שמעו דברים עד שיפצרו בהם ויגידו אותן על כן נקראים אוכלי קורצין נוהמים ורומזים. ואונקלוס תרגם רכילות ענינו וכן שמו בלשון הארמית ולא חשש לפרש לשון הכתוב וכן דרכו תמיד כי להבין הענין הוא מתכוין אבל בלשון הקדש היו קורין אותם הולכי רכיל מן אבקת רוכל רכלתך כי הרוכל הולך כל היום קונה מכאן ומכאן. והולך ומוכר במקומות אחרים בכאן ובכאן כמו שמזכירין חכמים רוכלין המחזירין בעיירות. וזה טעם בעמך כי הוא הולך ברבים ולהבדיל בין שניהם היה שם זה רוכל פועל ושם זה רכיל שם תאר בעצמו כמו סרים נזיר ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב:

(יז) **לא** תשנא את אחיך בלבבך. ובעבור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלבם כמו שאמר בשפתיו ינכר שונא הזכיר הכתוב בהוה ואמר הוכח תוכיח את עמיתך מצוה אחרת ללמדו תוכחות מוסר. ולא תשא עליו חטא שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו. ולזה יטה לשון אונקלוס שאמר ולא תקבל על דיליה חובא שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו ואחרי כן צוה שתאהוב אותו. והנה השונא את רעהו עובר בלאו והאוהב לו מקיים עשה. והנכון בעיני כי הוכח תוכיח כמו והוכיח אברהם את אבימלך. ויאמר הכתוב אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו. ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך כי יתכן שלא ישנא אותו. אבל יזכור החטא בלבו ולפיכך יזהירנו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו. ואחרי כן יצוה שיאהוב לו כמוהו וטעם ואהבת לרעך כמוך הפלגה כי לא יקבל לב האדם שיאהוב את חבירו כאהבתו את נפשו ועוד שכבר בא רבי עקיבא ולמד חייך קודמין לחיי חבירך אלא צותה התורה שיאהב חבירו בכל ענין כאשר יאהב את נפשו בכל הטוב ויתכן בעבור שלא אמר ואהבת את רעך כמוך והשוה אותם במלת לרעך. וכן ואהבת לו כמוך דגר שיהיה פירושו להשוות אהבת שניהם בדעתו כי פעמים שיאהב אדם את רעהו בדברים ידועים להיטיבו בעושר ולא בחכמה וכיוצא בזה ואם יהיה אוהבו בכל יחפוץ שיזכה רעהו האהוב לו בעושר ובנכסים וכבוד ובדעת ובחכמה ולא שישוה אליו. אבל יהיה חפץ בלבו לעולם שיהיה הוא יותר ממנו בכל טובה ויצוה הכתוב שלא תהיה פחיתות הקנאה הזאת בלבו אבל יאהב ברבות הטובה לחבירו כאשר אדם עושה לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה וע"כ אמר ביהונתן כי אהבת נפשו אהבו בעבור שהסיר מדת הקנאה מלבו ואמר כי אתה תמלוך על ישראל וגו':

וענין הנקימה והנטירה כבר פירשוהו רבותינו שהוא בדבר שאין בו חיוב ממון השאילני קרדומך כי בדבר שנתחייב לו חברו ממון כגון בנזקין וכיוצא בהן אינו מחוייב להניח לו. אבל יתבענו בב"ד וישלם ממנו מפסוק כאשר עשה כן יעשה לו והוא מעצמו חייב לשלם כאשר ישלם מה שלוה או מה שגזל וכ"ש בענין נפש שיהיה נוקם ונוטר לו עד שיגאל דמי אחיו מידו על פי ב"ד המורים במשפטי התורה:

(יט) **את** חקותי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו'. חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר לשון רש"י. ולא הזכירו רבותינו שיהיה הטעם נעלם ושיהו יצר הרע ועו"ג משיבים עליהם אלא בלבישת שעטנז לא בכלאי הבהמה ואין הכונה בהם שתהיה גזרת מלך מלכי המלכים בשום מקום בלא טעם כי כל אמרת אלוה צרופה רק החקים הם גזירת המלך אשר יחוק במלכותו בלי שיגלה תועלתם לעם ואין העם נהנים בהם אבל מהרהרין אחריהם בלבם ומקבלים אותם ליראת המלכות וכן חוקי הקדוש ברוך הוא הם הסודות אשר לו בתורה שאין העם במחשבתם נהנים בהם כמשפטים אבל כלם בטעם נכון ותועלת שלמה. והטעם בכלאים כי השם ברא המינים בעולם בכל בעלי הנפשות בצמחים ובבעלי נפש התנועה ונתן בהם

רש"י

שאין טעם לדבר: ובגד כלאים. למה נאמר לפי שנאמר (דברים כ"ב) לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד מניין לרבות הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז. ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושזור זה עם זה לחברו מישטי"ר בלעז כמו (מ"ק י"ב) חוין לנאוי דאית בהון שאנו מפרשין לשון כמוש פליסטר"א ולשון שעטנז פי' מנחם מחברת צמר ופשתים: (כ) נחרפת לאיש. מיועדת ומיוחדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא ובשפחה כנענית (קדושין ו') חציה שפחה וחציה בת חורין המאורסת לעבד עברי שמותר בשפחה הכתוב מדבר: והפדה לא נפדתה. פדויה ואינה פדויה וסתם פדיון בכסף (ת"כ גיטין לט): או חופשה. בשטר: בקרת תהיה. היא לוקה ולא הוא. יש על בית דין לבקר את הדבר

מקרא ותרגום

וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ׃ כ וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהׇפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמְתוּ כִּי־לֹא

כל ר"פ דקדשי' ואיש כרביע במ"ג · ג' ג' · ג'. ג' ולא מפיק ה"א. ג' וחסר. ח' פסו' לא לא לא לא

וּלְבוּשׁ עֲרוּבִין שַׁעַטְנְזָא לָא יִסַּק עֲלָךְ׃ כ וּגְבַר אֲרֵי יִשְׁכּוּב יָת אִתְּתָא שִׁכְבַת זַרְעָא וְהִיא אַמְהָא אֲחִידָא לִגְבַר וְאִתְפְּרָקָא לָא אִתְפְּרַקַת בְּכַסְפָּא אוֹ חֵירוּתָא לָא אִתְיְהִיבַת לַהּ בִּשְׁטָר בִּקּוֹרְתָּא תְּהֵי בַהּ לָא יְמוּתוּן אֲרֵי לָא

והפדה לא נפדתה חד מן ה' פסוקים דאית בהון לא לא לא לא נמסר ביחזקאל סימן י"ח גבי פסוק אל ההרים לא אכל קדמא: נתן ונתן כ"א י"ז פתחין וד' קמצין וסימן מצויין במס"ר:

אבן עזרא

כי יש מצות רבות לזכר כחג המצות וסוכות וציצית ושופר ומזוזה ותפילין ופה ארמוז לך סוד. דע כי השלם שלם מאד על כן כתוב באברהם וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי: שעטנז. המעתיקים אמרו שהיא שלש מלות או מחומשת ופירושה מעורב והוא שם לבדו במקרא: (כ) והיא שפחה. אמרו המכחישים כי איננה יהודית והנכון על דרך הפשט שהיא הנזכרת בפרשת וכי ימכור איש בת

ספורנו

אמנם על ענין שפחה חרופה עם היותו חק שהיא לוקה והוא אינו לוקה ושהוא מביא קרבן על המזיד ושתי אלו לא יקרו בכל שאר מצות שבתורה מכל מקום נתן קצת טעם לדבר באמרו כי לא חופשה כלו' החטא נקל בזה שלא הפסיד קדושי המאורס ועיקר החטא אינו אלא שחלל את קודש ה' לבעול אמה שפחה. ובהיות הפעל הזה נגד כבוד השם

תולדות אהרן ובגד כלאים. יבמות ד נדה סא: לא יעלה. חמא סט בילה יד תמיד כז: ואיש. סנהדרין סט כריתות ט יא: שכבת זרע. כריתות יא: והיא שפחה. קדושין ו כריתות יא (קדושין נט): והפדה. גיטין לט מא כריתות יא: בקרת. שם: לא יומתו. גיטין מג כריתות שם:

בעל הטורים לא תרביע כלאים. וסמיך ליה ואיש כי ישכב את אשה ש"ז והיא שפחה נחרפת דהיינו כמו כלאים שהיא חציה שפחה וחציה בת חורין. וסמיך לשפחה חרופה ערלתו את פריו לומר שהבועל שפחה חרופה הפרי יהיה רשע. ועוד דאמרינן נטיעה מקטע רגליהון דבועלי נדות כמו זה שלא היה יכול להמתין עד שנשתחררה: ופדה לא נפדתה. בגי' והיא בכסף ובשוה כסף:

רמבן

בהם בה התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם וצוה בכחם שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנאמר בכלם למינהו. והנה סבת המשכב שנרביע הבהמות זו עם זו לקיום המינין כאשר יבואו האנשים על הנשים לפריה ורביה. והמרכיב שני מינין משנה ומכחיש במעשה בראשית כאלו יחשוב שלא השלים הקב"ה בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו של עולם להוסיף בו בריות והמינים בב"ח לא ילידו מין משאינו מינו וגם הקרובים בטבע שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא יולידו. והנה מצד הדברים האלה פעולת ההרכבה במינים מעשה נמאס ובטל. וגם הצמחים אשר יתרכבו מין בשאינו מינו אין פרי צומח אחרי כן ויהיו באיסורם מפני שני טעמים הנזכרים. וזה טעם שדך לא תזרע כלאים שהוא בהרכבה על דעת רבותינו. ואסר אף כלאי זרעים מפני שישתנו בטבעם גם בצורתם בהיותם יונקים זה מזה. ויהיה כל גרעין ממנו כאלו הורכב משני מינין. ואסור לחרוש בשור ובחמור מפני שדרך כל עובד אדמתו להביא צמדו ברפת אחת ויבאו לידי הרכבה ומחבריו מי שמוסיף בטעם הכלאים כי הוא שלא לערבב הכחות המגדלים הצמחים להיות יונקים זה מזה ממה שאמרו בב"ר אמר רבי סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו ואומר לו גדל הה"ד הידעת חקות שמים אם תשים משטרו בארץ. והנה המרכיב כלאים או זורען בכדי שיינקו זה מזה מבטל חקות שמים. ולכך אמר בהם את חקותי תשמורו כי הם חקות שמים וכך אמר רבי חנינא משום רבי פנחס כו' חקים שחקקתי בהם את עולמי. וכבר כתבתי בסדר בראשית שהצומחים כולם יסודותם בעליונים ומשם צוה להם השם את הברכה חיים עד העולם. והנה המערב כלאים מכחיש ומערב במעשה בראשית:

ובגד כלאים שעטנז. למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן תלמוד לומר בגד מנין לרבות את הלבדים תלמוד לומר שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושזור זה עם זה לחברו לשון רש"י. ואינו נכון בעיני שהלבדים אין איסורם מדברי תורה אלא מדברי סופרים שאינן אלא שוע בלבד וכך שנינו הלבדים אסורין מפני שהן שוע. ובגמרא אמרו ואימא או שוע או טווי או נוז והעלו והלכתא כמר זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא. אבל הברייתא השנויה בת"כ אין לי אלא בגד ומנין לרבות הלבדים תלמוד לומר שעטנז בא לרבות הדברים שאינן בגד מלא תלבש שעטנז שלא הזכיר בגד והמדרש הוא עיקר שאפילו דבר שאינו בגד אסור בכלאים מן התורה כגון הקולע חוטין ועושה מהן חגורה וכיוצא בזה ובלבד שיהו שוע וטווי ונוז ותפס לו הלבדים לאסמכתא בעלמא שהם אסורים מדבריהם ואינן בגד. וכן מה שפירש הרב בשוע שהוא דבר הנמלל ושזור זה עם זה וכפירוש הזה כתב עוד בפירושיו בגמרא כבר השיבו עליו שאין פירושו עולה ממה שאמרו אמר קשר העליון בציצית דאורייתא דאי ס"ד לאו דאורייתא כלאים דשרא רחמנא בציצית למה לי הא קיימא לן התוכף תכיפה אחת אינו חבור. והנה גלו לנו שהבגד שהוא מין פשתים ונקשר בו ציצית של צמר בשני קשרים הוא כלאים מן התורה אע"פ שאינו נמלל ושזור זה עם זה. אבל הענין כך הוא שאמר הכתוב ובגד כלאים שעטנז לומר שכל בגד הנעשה מחוט שהוא שוע וטווי ושזור לא נלבש אותו כלאים שהוא ערובים ובמשנה תורה הוסיף לבאר שלא נלבש שוע טווי ונוז מצמר ופשתים שיהיו יחדו כלומר מחוברים יחד בשתי תכיפות לומר שהצמר והפשתים שכל מין מהם שוע טווי ונוז בפני עצמו לא נחברם יחדו כי יחדו הוא הכלאים כמו שאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו כלומר קשורים ומחוברים. והחבור בבגדים בשתי תכיפות כי מלשון יחדו למדו כן כי שתי תכיפות הן חבור ומשם למדו שהכלאים אסורין אע"פ שאינן בגד אלא אפילו בקולע החוטין מעשה עבות ועושה מהן אבנטים אף על פי שאינו ארוג וכענין ששנינו לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן לחגור בו את מתניו ולשון נוז מלה מקורקת בתיבה המורכבת הזאת כמו הטווי שאין ממנו בה אלא הטי"ת ועניינה לפי דעתי נלוז מלשון תועבת ה' נלוז מטה ומעקש דרכיו. ונלוזים במעגלותם פתלתולים ומטים כי כן הדבר השזור פתול ומעוקם וכמו ששנינו רבי שמעון אומר נלוז ומליז אביו שבשמים עליו מטה השם הנכבד מדרכי רחמיו עליו כענין שנאמר ועם עקש תתפל ובלשון חכמים ישמשו בו בקוצר לבן מלכים שנוז לבו עליו ונטל את הצפורן לחתור על אביו שנטה לבו לדרך רעה ומזה אמרו בתלמוד סנהדרין מנזייתיה דמר לא אמרי ביה ולא מידי כלומר אם היית רוצה להתעקש ולהטות הדברים לא היינו יודעים לנגדך כלום נזייתיה כמו נלוזיתיה כלומר הטייתו וזהו האמת והנכון בענין הזה ולפיכך הוצרך להתיר כלאים בציצית אע"פ שאין הציצית ארוג ואינו בגד וזהו דין תורה אבל חכמים אסרו אפילו מה שאינו עשוי אלא כאחד מהם או שוע או טווי או נוז ולפיכך שנינו הלבדים אסורין מפני שהן שועים פיף של צמר בשל פשתן אסורין מפני שהן חוגרין באריג והכל מדרבנן וטעם כלאי הבגדים להרחיק התערובות במינין ואסר הרגילים להעשות מהן בגד. והרב אמר במורה הנבוכים טעם השעטנז מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרי בעלי הכשפים שבהם היו עושים כל מעשיהם ואמר שמצא זה כתוב בספריהם ולפי שהיה ענין גדול ורצוי להם מאד שיפעלו בו פעולותם הידועות לעו"ג ולשדים תרחיק אותו התורה מכל אדם כי התורה תבא למחות מעשיהם ולהכחיד זכרם:

(כ) **והיא** שפחה נחרפת לאיש. מיועדת לאיש ואיני יודע לו דמיון במקרא לשון רש"י. והנראה אלי כי הוא מלשון כאשר הייתי בימי חרפי בימי נעורי וכן לא יחרף לבבי מימי שלא יהיה לי לב נער ויקראו ימי הנעורים ימי חורף כי החורף בראשית השנים וימי הזקנה כנגד הקיץ שהם ימי האסיף. ואמר הכתוב שהיא שפחה נערה לאיש ידוע כי הפילגש אשר היא משרת את האיש וישכב עמה תקרא נערה לו כי גם כל משרת האדם יקרא נערו ומורגל בלשון חכמים לאמר על השוכבת עם האיש משמשת עמו והיא נחרפת שנעשית נערה לאיש וידועה לו מנסיפד"ה בלעז וכן בלשון חכמים דקרו לה רביתא דפלניא והענין שאיננה אשתו לגמרי אבל נתן לה קדושין והיא לו לנערה משמשת: **בקרת** תהיה. יש על בית דין לבקר הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין לשון רש"י. וכן אמרו כל המפרשים וא"כ יזהיר הכתוב בבקור הזה מפני שהיא דומה לאשת איש אולי יטעו בה ואין פרושם מתוק כפי

חֻפְּשָׁה׃ כא וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אָשָׁם׃ כב וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ שלישי פ

כג וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל׃ כד וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיהוָה׃ כה וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה׃

אִתְחֲרָרַת׃ כא וְיַיְתֵי יָת אֲשָׁמֵיהּ קֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא דִּכְרָא לַאֲשָׁמָא׃ כב וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא בְּדִכְרָא דַאֲשָׁמָא קֳדָם יְיָ עַל חוֹבְתֵיהּ דְּחָב וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ מֵחוֹבְתֵיהּ דְּחָב׃ כג וַאֲרֵי תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא וְתִצְבוּן כָּל אִילַן דְּמֵיכַל וּתְרַחֲקוּן רִיחֲקָא יָת אִבֵּיהּ תְּלַת שְׁנִין יְהֵי לְכוֹן מְרַחַק לְאַבָּדָא לָא יִתְאֲכֵל׃ כד וּבְשַׁתָּא רְבִיעֲתָא יְהֵי כָּל אִבֵּיהּ קוֹדֶשׁ תּוּשְׁבְּחָן קֳדָם יְיָ׃ כה וּבְשַׁתָּא חֲמִישֵׁתָא תֵּיכְלוּן יָת אִבֵּיהּ לְאוֹסָפָא לְכוֹן עֲלַלְתֵּיהּ אֲנָא

ב׳ מלחמה ג׳ בכיפ׳ ל׳ ל׳ כ״ג ב׳ ומלאים ל׳ כ״כ (עי׳ א״ת) כול׳ מ״ל במ״א

החמישית ה׳ חסר י׳ קדמא וסימן ובשנה החמישית תאכלו. בשנה החמישית ליהויקים. היא השנה החמישית לגלות. ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם. וחברו עלה שישק. דאורייתא החמישית כתיב חסר יו״ד בתרא דירמיה החמישית חסר יו״ד קדמא. ושארא החמישית כתיב מלא דמ״ל:

תולדות אהרן והביא. שם עא: איל אשם. שם כב: באיל האשם. בבא קמא קיא זבחים מט כריתות ט: וכי תבאו. (שביעית לג מעשרות נא תלה נח ערלה ס ראש השנה נו): ונטעתם. פסחים כג סוכה לה: וערלתם. ברכות לו יומא פא קדושין נו בבא קמא קא חולין קכא: ערלתו. שבת קח: שלש שנים. ראש השנה ט: ערלים. פסחים כב קדושין נו בבא קמא קא: ובשנה. ראש השנה י: יהיה כל פריו. (פאה כ מעשר שני נו ראש השנה נו סוטה כב): קדש הלולים. ברכות לה בבא קמא סט: ובשנה. ראש השנה י: להוסיף. ברכות לה:

רשי

הדבר שלא לחייבו מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין. ורבותינו (כריתות יא) למדו מכאן שמי שהוא במלקות תהא בקריאה שהדיינים המלקין קורין על הלוקה (דברים כח) אם לא תשמור לעשות וגומר והפלא ה׳ את מכותך וגו׳: כי לא חפשה. (מכות כג) לפיכך אין חייב עליה מיתה שאין קדושיה קדושין הא אם חופשה קדושיה קדושין וחייב מיתה: (כב) ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. (גיטין לט כריתות ט) לרבות את המזיד כשוגג: (כג) וערלתם ערלתו. ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו: שלש שנים יהיה לכם ערלים. מאימתי מונה לו משעת נטיעתו (ת״כ) יכול אם הצניעו לאחר ג׳ שנים יהא מותר ת״ל יהיה בהוויתו יהא: (כד) יהיה כל פריו קדש. כמעשר שני שכתוב בו (ויקרא כז) וכל מעשר הארץ וגו׳: קדש לה׳. מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומות ירושלים (קידושין כד) אלא בפדיון אף זה כן. ודבר זה הלולים לה׳ הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: (כה) להוסיף לכם תבואתו. המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעה היה רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ד׳ שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נאמ׳ להוסיף לכם תבואתו: אני ה׳. אני ה׳ המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי

אבן עזרא

את בתו לאמה והיא ישראלית והטעם שהוא יעדה שיקחנה אדוניה או בנו ואיננה מאורסה וזה טעם כי לא חופשה איננה חפשית עד שתהיה מאורסה כמשפט הבנות. ומלת נחרפת. על דעת רבים יעודה ולפי דעתי שהמלה מגזרת חרפה בעבור היותה שפחה והיא בתולה ברשות אחר ואיננה מאורסה: (כא) והפדה. שם הפעל מהבנין שלא נקרא שם פועלו מהכבד הנוסף והטעם שלא פדאה אביה או אחד ממשפחתה קודם היותה בוגרת: או חפשה. השור״ק מקום קמץ חטף כי האחד חופש והטעם שהי׳ המנהג לכתוב לה גט חופש אם מכרה האב עד זמן קצוץ והמעתיקים אמרו שחציה חפשית וחציה אמה והוא האמת: בקרת תהיה. יש אומרים שפירושו כמו פילגש ואמרו כי כן בנות מלכים ביקרותיך ולא פירשו נכון כי ביקרותיך טעמו השפחו׳ היקרות ונעלם היו״ד בעבור האות המשרת בחרק והיה בחרק בעבור התחברות שני שוא״ן נעים האחד תחת האות המשרת והשנית תחת האות הראשון של השרש בלשון נקבות ואין כח בלשון להזכיר ככה וכן משפט כל הלשון ואין מלה זרה חוץ ממלה ורבים מישני אדמת עפר יקיצו על קריאת בן נפתלי. ויש אומרים בקורת מגזרת לא יבקר הכהן והטעם שיחפש הדבר והמעתיקים אמרו כי יש עליו מלקות ברצועה של בקר וזה אמת מדברי קבלה והמלה כדמות אסמכתא. וטעם להזכיר זאת הפרשה כי הוא עוסק אדני השפחה ע״כ יביא איל אשם ועוד על דרך דרש שזאת השכיבה כמו כלאים חפשי עם שפחה: (כב) ונסלח לו. אפרשנו עוד: וטעם להזכיר ערלת הפרי בעבור שהזכיר זרע השדה וזרע האשה שהיא כארץ הזכיר גם הנטוע וידוע כי הפרי הבא עד שלש שנים אין בו תועלת ומזיק כאשר יזיק לגוף כל דג שאין לו סנפיר וקשקשת ויזיק לנפש החכמה בשר כל עוף דורס והבהמות הטמאות והמשכיל יבין. וטעם וערלתם ערלתו. שאותו הפרי הוא חשוב כערלה שהיא מזקת ולא תועיל כערלת שפה ואזן וערלת בשר. וטעם וערלתם. שיהיה נחשב בעיניכם כדבר ערלה גם יפה הוא מתורגם בארמית: (כד) יהיה לכם ערלים. פירוש וערלתם: (כד) קדש הלולים. להלל השם והכהן יאכלנו. וטעם להוסיף לכם תבואתו. דבק עם קדש הלולים ואם הוא רחוק וכן שלם

בעל הטורים ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. וסמיך ליה וכי תבאו אל הארץ לומר כל הדר בא״י שרוי בלא עון: כל עץ מאכל. בגי׳ זהו כפלפלין: סמך לא תאכלו על הדם לערלה לומר שאסור לאכול בלא ברכה כערלה בלא הילול:

רמבן

כי בידוע שיבוקר הדבר ולא ימיתו האדם חנם. וכן יבקרו בכל חייבי המיתות ואני סובר שהיא מלה יחידית בכתוב אבל היא מורגלת בלשון ארמית ובדברי רבותינו מלשון הפקר כי עיקר הל׳ הבקר כמו שאמרו ב״ש אומרים הבקר לעניים הבקר וב״ה אומר עד שיבקיר אף לעשירים כשמיטה ותנן כמי אוכלין על המובקר אבל לא על השמור ותרגם יונתן אנשים רקים ופוחזים ובקרין כלומר בעלי הבקר בשקריהם ובפחזותן ובקריתהון ואמרו כי תשמטנה ונטשתה תרגמו הירושלמי ותבקרינה. וכן בכל מקום במשנה הלשון בבי״ת אבל הרגילו בגמרא לומר מתנו הפקר. כי האותיות האלה מתחלפות אצלם תמיד כאשר אומרים מן עבשו פרודות עפשו וכן בכתוב במקומות הרבה כמו שהזכרתי בפסוק נשפת ברוחך. ופירוש הפסוק הזה שאמר בשפחה הזאת אע״פ שהיא נחרפת לאיש לא תהיה לו לאשה כי בקרת תהיה לו כלומר מופקרת תחשב אצלו ולא יומתו כמשפט הנואף והנואפת כאשת איש כי לא חפשה להיות אשתו גמורה אבל יביא זה עליה אשם בעבור שהיא נחרפת אליו. ואונקלוס שאמר בקורתא תהא לשונו כלשון יונתן ב״ע במלת בקרין:

(כג) וערלתם ערלתו את פריו. ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתר מליהנות בו לשון רש״י ויפה פירש. ואם כן יהיה ערל לב סגור לב כמו שנאמר ואקרע סגור לבם וכן ערלה אזנם שהיא סגורה ואטומה אין הקול נכנס בה. וערל שפתים סגור שפתים כי העלגות אוטם וסגירות בגידי הלשון ופעמים בגידי השפתים שלא יפתחו כראוי והדבור יקרא פתיחה פתח פיך לאלם פתח איוב את פיהו ומפתח שפתי מישרים משוכבת חיקך שמור פתחי פיך. והזכיר הכתוב אטימות בפרי הבא בתוך שלש שנים לאסרו בהנאה ולא יאמר כן בשאר אסורי הנאה כי ביאת הפרי בתחלתו יקרא פתיחה כמו שאמר פתח הסמדר ולכך אמר שלש שנים יהיה לכם ערלים כאלו הפירות סגורים באילנות לא הוציאו פרח ולא פתחו סמדר:

וטעם המצוה הזאת. לכבד את ה׳ מראשית כל תבואתנו מפרי העץ ותבואת הכרם ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת הלולים לה׳ והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו לפני השם הנכבד לפי שהוא מועט ואין האילן נותן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית. ולכך נמתין לכולן ולא נטעום מהם עד שנביא מן הנטע שנטענו כל פריו הראשון הטוב קדש לפני השם ושם יאכלוהו ויהללו את שם ה׳ והמצוה הזאת דומה למצות הבכורים ואמת הדבר עוד כי הפרי בתחלת נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף ואיננו טוב לאכלה כדג שאין לו קשקשת והמאכלים הנאסרים בתורה שהם רעים גם לגוף. והרב נתן בזה טעם בתורה הנבוכים כטעמו ברוב המצות כי היו לחרטומים ולמכשפים בזמן ההוא מיני כשוף יעשו אותם בעת נטיעת האילנות ויחשבו כי בהם ימהר האילן להוציא פריו קודם זמנו הידוע במנהגו של עולם ובבואו יקריבו את הפרי לפני הע״ג שעשו בשמה הכשוף ההוא ולכך נוהה התורה באיסור הפרי הבא קודם שלש שנים שלא יבאו לעשות

אֱלֹהֵיכֶם׃
כו לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ׃
כז לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ׃
כח וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי יְהוָה׃
כט אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה׃

יְיָ אֱלָהֲכוֹן: כו לָא תֵיכְלוּן עַל דְּמָא לָא תְנַחֲשׁוּן וְלָא תְעַנְנוּן: כז לָא תַקְפוּן פָּאתָא דְרֵישְׁכוֹן וְלָא תְחַבֵּל יַת פָּאתָא דְדִיקְנָךְ: כח וְחִבּוּל עַל מִית לָא תִתְּנוּן בִּבְשַׂרְכוֹן וְרוּשְׁמִין חֲרִיתִין לָא תִתְּנוּן בְּכוֹן אֲנָא יְיָ: כט לָא תַחֵיל יַת בְּרַתָּךְ לְאַטְעָיוּתַהּ וְלָא תַטְעֵי אַרְעָא וְתִתְמְלֵי אַרְעָא

רשי

נטעתי: (כו) לא תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין (סנהדרין סג) שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מעשר בהמת חולין עד שתצא נפשה ועוד הרבה: לא תנחשו. (סנהדרין סו) כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך: לא תעוננו. לשון עונות ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת: (כז) לא תקפו פאת ראשכם. (מכות כ) זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו ונמצא הקיף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה: פאת זקנך. (מכות כא) סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואח' למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד: (כח) ושרט לנפש. כן דרכן של אמוריים להיות משרטין בשרם כשמת להם מת: וכתובת קעקע. (מכות כא) כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם: קעקע. לשון (במדבר כה) והוקע אותם (שמואל ב כא) והוקענום תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע פורפוינ"ט בלעז: (כט) אל תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין: ולא תזנה הארץ. אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר (ירמיה ג) וימנעו רביבים וגומר:
ומקדשי

אבן עזרא

שלם ישלם ואם אין לו דבק עם חמשה בקר ישלם תחת השור ורבים כמוהם. וטעם אני ה' אלהיכם. שאוסיף ברכה בתבואה: (כו) לא תאכלו על הדם. דבוק עם הכתוב למעלה כי הזהיר על עץ נטוע שלא יאכלו מפריו עד השנה החמישית גם כן כל בשר טהור לא יאכל עד שיזרוק דמו על מזבח השם אם היה קרוב אל מקום הקדש והעד הנאמן דברי שאול כי הארון היה עמו כי כן כתוב הנה אוכלים על הדם כאלו אוכלים זבחים לשעירים כאשר פירשתי שהיה כן מנהגם במצרים לזבוח בשם השדים כי אחר שלא נזרק הדם על המזבח לשם השם הנה הדבר ברור ע"כ דבק עמו לא תנחשו כי במצרים היו אוכלים על הדם וזונים אחרי השדים וארץ כנען מנחשים ומעוננים כי כן כתוב גם זה כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען. ומלת מנחש. מגזרת כמו נחשתי ויברכני ה'. כי נחוש בצורות ובמקלות ובמעשים ובתנועות ובימים ובשעות: תעוננו. יש אומרים מלשון ענה שיחשוב בלבו דבר ויטה אזניו לשמוע מה יענה המדבר ולא אבה הדקדוק וי"א תעונה לשון ועונתה לא יגרע והנכון בעיני מגזרת ענן כי ידוע כי יש מי שיעונן שיסתכל בעננים ובדמותם ובתנועתם ויתכן להיות תעוננו מפעלי הכפל כמו תסובבו כי מלאנו ועוננים כפלשתים כי יתכן היותו מבנין הכפול והעד ומעונן ומנחש. וטעם להזכיר לא תקיפו פאת ראשכם כמעשה אחרים להיות מובדלים מהם ואחר שהשער הראש והזקן לתפארת נברא אין ראוי להשחיתו וי"א כי זה הפסוק דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שישחית פאת ראשו גם פאת זקן בעבור המת: (כח) ושרט גם הפאה בראש ובזקן ידועים מדברי קבלה. ומלת לנפש הגוף המת וכן מתורגם והוא האמת ולא נדגש הנו"ן להקל על הלשון: וכתובת קעקע. יש אומרים שהוא דבק עם ושרט לנפש כי יש מי שירשום גופו בצורה הידועה באש על המת ויש עוד היום רושמים בנערותם בפניהם להיותם ניכרים. ומלת קעקע. כפולה כמו רוקע הארץ וצאצאיה והוא מגזרת והוקע אותם ועל דעת המתרגם גם היא מלה זרה גם הוא הנכון. וטעם להזכיר אל תחלל את בתך. בעבור שרט לנפש שלא תתגלה לעיני הכל כי קול שבאשה ערוה ואף כי שרט:
ולא

תולדות אהרן לא תאכלו. ברכות י"א מ"ק יד סנהדרין סג זהר ויקהל: לא תנחשו. סנהדרין סו (שבת ס): לא תקפו. יבמות ה נזיר מא נז קדושין כט לה מכות כ (פאה טז): ולא תשחית. שבת מז קכט נזיר נח קדושין כט לב לה בבא קמא לא מכות כא חולין ז: ושרט. מכות כ: וכתבת. (שם כא): אל תחלל. סנהדרין עו: ומלאה. יומא יח יבמות לז נזיר מ:

בעה"ט לא תאכלו על הדם וסמיך ליה לא תנחשו. שלא ינחשו באכילה כדרך שעושין הרואים שאוכלין לחם על ההרוג שלא ינקמו גואלי ההרוג: לא תקפו. בגי' אחד המקיף ואחד המוקף חייבין שם: ולא תשחית. בגי' זהו תער לא מספרים: פאת זקנך. וסמיך ליה ושרט לנפש לומר כשם שחייב על השחתת ה' פאות כך חייב אם שרט ה' שריטות בה' אצבעות: קעקע. בגימ' שם שכותב שם הטומאה.

רמבן

לעשות המעשים הרעים ההם כי רובי האילנות יביאו פירות בשנה הרביעית ושנאכלהו לפני השם הפך אכלם אותו לפני ע"ג:

(כו) לא תאכלו על הדם. להרבה פנים נדרש בסנהדרין לשון רש"י. והעולה משם לפי הסוגיא שהם כולם מן התורה שכלל הכתוב כל אכילות הדם בלאו אחד ואם כן מה שאמר הכתוב בשאול הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם שהיו חוטאים באחד מן השמות הנכללים בלאו הזה. כי היו אוכלים מן הבהמה קודם שתצא נפשה זהו מה שאמר ויעט העם אל השלל שהוא כעיט הדורס ואוכל. ויקחו צאן ובקר וגו' וישחטו ארצה ויאכל העם על הדם מרוב השלל בבהמות כשהיו שופכים דמם ארצה היו תולשים אבריהם ואוכלין קודם שימותו. ועל דרך הפשט הוא מין ממיני הכשוף או הקסמים כי הוא דבר למד מענינו והיו שופכים הדם ומאספים אותו בגומא והשדים מתקבלים שם כפי דעתם ואוכלין על שלחנם להגיד להם העתידות. וכאשר היו ישראל עם שאול במחנה ההוא היו מתפחדים מאד מן הפלשתים ולא היה שאול עושה דבר בלתי שאלת אורים ותומים כמו שנאמר נקרבה הלום אל האלהים והעם היו שואלים בשדים או בכשפים לדעת דרכם ומעשיהם ואוכלים על הדם לעשות המעשה ההוא ולכך אמר הכתוב ויגידו לשאול לאמר הנה העם חוטאים לה' לאכול על הדם ויאמר בגדתם לומר הנה השם עשה לכם תשועה גדולה היום ואתם שואלים ללא אלהים בגידה היא זו. ועוד אפרש איסור מעונן ומנחש:

(כט) אל תחלל את בתך להזנותה. במוסר בתו פנויה שלא לשם קדושין ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותם במקום אחר ולא בארצכם וכן הוא אומר וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' לשון רש"י. ולא הבינותי דעתו שאין זנות בתורה בפנויה שהלכה פסוקה היא פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות לא עשאה זונה. ומפורש אמרו בסנהדרין ובת איש כהן כי תחל לזנות יכול אפילו פנויה. והקשו והא לזנות כתיב ותירצו כרבי אליעזר דאמר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה. וכן אמרו אשה זונה וחללה לא יקחו שאינו בפנויה אלא גיורת ומשוחררת או שנבעלה בעילת זנות מפני שאין קדושין תופסין בה כמו שמפורש ביבמות ובסיפרא אשה זונה ר' יהודה אומר זו אילונית וחכמים אומרים אין זונה אלא הגיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות ר' אליעזר אומר אף פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות וכך אמרו לענין לא תביא אתנן זונה שאינו בפנויה כלל. אבל הברייתא השנויה בת"כ והנזכרת במסכת סנהדרין או שהיא כרבי אליעזר ואינה הלכה או שהיא במוסר את בתו למי שאין לו אישות כגון כותי ועבד וחייבי כריתות ומיתות בית דין שזה נקרא זנות לדעת חכמים וזהו שאמרו במוסר את בתו פנויה שלא לשם אישות כלומר למי שאי אפשר להיות אישות ביניהם וכן מה ששנינו שם בסיפרא ולא תזנה הארץ מזנים הם הפירות והוא דרך אגדה נדרש ממלת הארץ מדלא כתיב ולא יזנו אנשי הארץ אבל עיקר הכתוב שהוא לאו שני וכבר מנאו בעל הלכות גדולות בחשבון הלאוין והיא אזהרה לאיש הזונה ולבת עצמה שלא תמסור עצמה לשם זנות ומכאן הוא שאמרו שם בברייתא וכן היא המוסרת עצמה שלא לשם אישות וטעם הכתוב כי בעבור שהבת ברשות אביה והוא רשאי בנעוריה לקדש אותה ולהכניסה לחופה האונס והמפתה אותה נותן קנסה לאביה פירש הכתוב שאיננו רשאי למוסרה למי שיהיה זנות. והזהירו מזה בלאו. ואחרי אזהרת האב הזהיר גם הזונים
עצמם

ספורנו

האיש הפועל לא נגד כבוד האשה המתפעלת אין ספק שהיה הרגילתו וראויה ללקות. והנה המזיד בזה שיעשה זה הסכלות לחלל את עצמו הוא קרוב לשוגג ומקריב אשה על חלול הקדש: (כו) לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו. כל אלה הי' דרכם אלם בהגדת העתידות בסורם מדרכי רוח טהרה ונבואה לדרכי רוח הטומאה ובהיות מדרכי האל וכבודו שלא נחלל גופות עמו אשר קדש לעבדו אמר לא תקיפו ונוה שלא לחללם בהקפת הראש כמעשי שוטים ושכורים ולא בגלות הזקן כהמרס הדרת פנים זקן. ולא בשרט לנפש כמחשיבים מאד מיתת האדם ומתאבלים מאד עליה. וכן בכתובת קעקע לתת אות בבשרנו מלבד אות הברית. ולא להזנות הבת אפי' פנויה אשר הוא חלול לה ולאביה כענין כי תחל לזנות את אביה היא מחללת ואחר שהזהיר מהענינים המחללים נוה לכבד את הימים והמקומות והאנשים הקדושים
ואמר

אבן עזרא

(כט) ולא תזנה הארץ. הטעם זנות אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא לי: (ל) וטעם להזכיר את שבתותי תשמורו. בעבור המת שאין אבל בשבת. וטעם ומקדשי תיראו. על הכהן הגדול שלא יהיה כשאר האבלים וכן אזהרה על כל אנשי המקדש. וטעם אני ה'. שאם לא ייראו ממקדשו ויתנו לו כבוד יעניש. וטעם להזכיר האובות וידעונים. בעבור המת וכן כתוב בישעיה בעד החיים אל המתים: (לא) האובות. מגזרת וכאובות חדשים כי הם עיקר זאת האומנות: והידעונים. מגזרת דעת שיבקשו לדעת העתידות וריקי מוח אמרו לולי שהאובות אמת גם כן דרך הכשוף לא אסרם הכתוב ואני אומר הפך דבריהם כי הכתוב לא אסר האמת רק השקר והעד האלילים והפסילים ולולי שאין רצוני להאריך הייתי מבאר דבר בעלת אוב בראיות גמורות. וטעם אל תפנו. ליודע האומנות. וטעם אל תבקשו. לשאול כשאול. וטעם אני ה' אלהיכם. שלא תבקשו כי אם השם לבדו והנה הזכיר לטמאה כי נפש הפונה והמבקש טמאה היא כי איננה דבקה בשם. וטעם להזכיר מפני שיבה תקום. בעבור המת כי הזקן קרוב למיתה כי גופו כמת נחשב והנה טעמו כל זקן וכל איש שיבה. וטעם ויראת מאלהיך. שיענישך בימי הזקנה: (לג) וכי יגור אתך גר. הזכירו אחר הזקן והטעם כאשר הזהרתיך לכבד הזקן הישראלי בעבור שאין לו כח כך אזהירך על הגר שכחך גדול מכחו או בעבור שאין לו כח שהוא בארצך ברשותך: (לד) ואהבת לו. מפורש. וטעם לא תעשו עול. בעבור הגר כטעם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו וכן במדה שלא תעשה מרמה במדת האמות גם האמות משתנות ויתכן להיות פי' כמשפט הידוע בארץ: (לו) מאזני צדק אבני צדק. פירוש במשקל: איפת צדק. ביבש: והין צדק. בלח פי' במשורה: וטעם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם. בעבור שהזכיר

תורה

ל אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ לא אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לב מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ ס רביעי ששי לג וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ׃ לד כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר ׀ הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לה לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה׃ לו מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

כ"ג פסו' ריש' יהון ומלעו' אל אל ו' חסר בלים' כ"א סי"פ ל' וחסר ס' פ' ג' קמצין ח' דגשין ג' דגשין ד' דגשין ל'

תרגום אונקלוס

עֲצַת חֶטְאִין׃ ל יָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִּילִי תִּטְּרוּן וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דַּחֲלִין אֲנָא יְיָ׃ לא לָא תִתְפְּנוּן בָּתַר בִּידִין וּדְכוּרוּ לָא תִתְבְּעוּן לְאִסְתַּאָבָא בְּהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ לב מִן קֳדָם דְּסָבַר בְּאוֹרַיְתָא תְּקוּם וּתְהַדַּר אַפֵּי סָבָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ׃ לג וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן גִּיּוֹרָא בְּאַרְעֲכוֹן לָא תוֹנוּן יָתֵיהּ׃ לד כְּיַצִּיבָא מִנְּכוֹן יְהֵי לְכוֹן גִּיּוֹרָא דְּיִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן וּתְרַחֵים לֵיהּ כְּוָתָךְ אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ לה לָא תַעַבְדוּן שְׁקַר בְּדִין בְּמַשְׁחֲתָא בְּמַתְקְלָא וּבִמְכִילְתָא׃ לו מֹאזְנָוָן דִּקְשׁוֹט מַתְקְלָן דִּקְשׁוֹט מְכִילָן דִּקְשׁוֹט וְהִינִין דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיקִית יָתְכוֹן

רשי

(ל) ומקדשי תיראו. (יבמות ו) לא יכנס לא במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואע"פ שאני מזהירכם על המקדש ואת שבתותי תשמורו אין בנין בית המקדש דוחה שבת: (לא) אל תפנו אל האובות. אזהרה לבעל אוב וידעוני. (סנהדרין סה) בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו. וידעוני המכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו והעצם מדבר: אל תבקשו. להיות עסוקים בם שאם תעסקו בם אתם מיטמאין לפני ואני מתעב אתכם: אני ה' אלהיכם. דעו את מי אתם מחליפין במי: (לב) מפני שיבה תקום. (ת"כ קידושין לב) יכול אפי' זקן אשמאי. ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה: והדרת פני זקן. איזהו הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו לכך נאמר ויראת מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא הוא וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: (לג) לא תונו. אונאת דברים לא תאמר לו אמש היית עובד ע"ג ועכשיו אתה בא ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה: (לד) כי גרים הייתם. מום שבך אל תאמר לחברך: אני ה' אלהיכם. אלהיך ואלהיו אני: (לה) לא תעשו עול במשפט. אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט. ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם שקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועב' וגורם לחמשה דברים האמורים בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם: במדה. זו מדת הארץ (ב"מ ס"א ב"ב פט): במשקל. כמשמעו: ובמשורה. היא מדת הלח והיבש: (לו) אבני צדק. הם המשקולות ששוקלין כנגדן: איפת. היא מדת היבש: הין. זו היא מדת הלח: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן. ד"א אני הבחנתי במצרי' בין טיפה של בכור לטיפה שאינה

מסורה

האבות ו' חסר בלישנא וסימן בסדר אלה מסעי גבי פסוק ויחנו באבת: וכי יגור אתך ב' וסימן ועשה פסח לה'. גר בארצכם: כאזרח ג' קמצין וסימן כאזרח מכם. כאזרח בבני ישראל. ומתערה כאזרח רענן: במשפט ח' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. וחברו. ויגבה ה' צבאות. על כן לא יקומו רשעים. ידרך ענוים. שאת פני רשע לא טוב. שמח בחור בילדותך וכל איוב דכוו' במ"א על זה פקחת עיניך: במדה ג' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. אך רחוק יהיה. במדה הראשונה אמות עשרים דד"ה. אנ"ך. וסימן בלשון תרגום תעברון רחיקין אריכין: במשקל ד' דגשים וסימן לא תעשו עול במשפט. והשיבו לחמכם במשקל. לזהב במשקל מזקק למזבח הנחשת:

תולדות אהרן

את שבתותי. זכר בראשית: מפני שיבה. מגלה יז קדושין לב לג: (והדרת פני זקן. בכורים סס ראש השנה כז): ויראת מאלהיך. שם לב לג מציעא נח: וכי יגור. מגלה יז יבמות מו: בארצכם לא תונו. מציעא נט: לא תעשו עול. מציעא סא בתרא פט: מאזני צדק. סנהדרין לט: הין צדק. מציעא מט: (איפת צדק. שבועות לט):

בעל הטורים

בעה"ט מלאה הארץ זמה וסמיך ליה את שבתותי. לומר שקבלה דבאה ריגלא שאוכלים ושותין ושמחין בשבתות והיינו דכתיב זנות ויין ותירוש יקח לב. סמך שבתותי תשמרו לאל תפנו אל האבת. שהשואל אוב אין מודה בשבת: אני ה'. וסמיך ליה מפני שיבה תקום אמר הקב"ה אני כבדתי זקנים שנאמר ונגד זקניו כבוד. זקן ויראת. אזהרה לזקן שלא יעריה: מפני שיבה תקום. וסמיך וכי יגור אתך גר לומר אפי' מפני זקן ארמאי. אני ה' וסמיך ליה וכי יגור אתך גר. לומר כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של הקב"ה: במדה ג'. לא תעשו עול במשפט במדה. אך רחוק יהיה בינו וביניכם כאלפים אמה במדה. במדה הראשונה באורך מה התם איירי במדת קרקע אף הכא איירי במדת קרקע: והין צדק יהיה לכם. וסמיך ליה ושמרתם את כל חקותי. לומר שהמעוות המדות כאלו עובר על המצות כולם:

ספורנו

ואמר: (ל) את שבתותי תשמורו. שהם השבת ומקראי קדש: ומקדשי תיראו. הוא כל מקום מקודש לתורה ולתפלה ולעבודה. ובהיות דרישת האובות אל האומות דרישת אלהית בעד החיים אל המתים אמר: (לא) אל תפנו אל האבת. אל תפנו אליהם אבל תפנו עורף ולא פנים ואין צריך לומר שלא תכבדום: אל תבקשו לטמאה בהם. אל תבקשו אותם כדי להטמא בהם אל תבקשו לדעת פיהם להורות כאמרם ז"ל לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות: (לב) מפני שיבה תקום. אבל תהדרו קודשי עליון ומהם השיבה ברוב כאמרו עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא: והדרת פני זקן. והם תופשי התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל אין זקן אלא מי שקנה חכמה. ואחר שהזהיר על כבוד הקדושים הזהיר מלבזות את השפלים ואמר: (לג) וכי יגור אתך גר לא תונו אותו. אפי' אונאת דברים והוסיף ואמר לא תעשו עול במשפט

רמבן

עצמם האיש והאשה. ורש"י כתב בפרשת אמור אל הכהנים. זונה שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר וזו הוראה ממנו שאין זנות בכשרין אלא שהוא מרבה בה אף חייבי לאוין. וזה דעתו גם בפירושיו בגמרא וגם זה איננו נכון אלא מחייבי כריתות וכותי ועבד שאין קדושין תופסין בה היא נעשית זונה וכהן לוקה עליה משום זונה אבל מחייבי לאוין ממזר וגר ועמוני ומואבי איננה זונה ואינו לוקה עליה אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה דכתיב כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה ומחייבי לאוין שבכהונה נעשית חללה:

(ל) את שבתותי תשמורו. האזהרות בשבת רבות בתורה כמו בע"ג מפני שגם היא שקולה כנגד כל המצות כי מי שאינו משמר אותה מכחיש במעשה בראשית ואין לו תורה כלל. ולרבותינו בכאן מדרש אמרו בכאן יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת ת"ל את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' בת"כ ועל דרך האמת יצוה בשבת הגדול ובשבת שהוא מקדשו וצוה בו שמירה ומורא והנה אין מלאכת בית המקדש דוחה השבת והמקדש ואם תשכיל תבין:

(לב) מפני שיבה תקום. יכול מפני זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא שקנה חכמה ל' רש"י ולשון ת"כ. והוא הסוגי בגמרא במסכת

לז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה : חמישי פ

כ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר : ב וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר ׀ הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ בָאָבֶן : ג וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי : ד וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי הָמִית אֹתוֹ : ה וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת ׀ כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת אַחֲרֵי

פ ס"פ · כול' כ"כ · כול' חסר · כ'. ה' · ג' · כ' דגשין · ל' · סימן. ל' ל' ומ"ל · כול' כ"כ · ל'

מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם : לז וְתִטְּרוּן יָת כָּל קְיָמַי וְיָת כָּל דִּינַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ : א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר : ב וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל תֵּימַר גְּבַר גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא דְּיִתְגַּיְּרוּן בְּיִשְׂרָאֵל דְּיִתֵּן מִזַּרְעֵיהּ לְמוֹלֶךְ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִרְגְּמוּנֵיהּ בְּאַבְנָא : ג וַאֲנָא אֶתֵּן יָת רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵיהּ מִגּוֹ עַמֵּיהּ אֲרֵי מִזַּרְעֵיהּ יְהַב לְמוֹלֶךְ בְּדִיל לְסָאָבָא יָת מַקְדְּשִׁי וּלְאַחֲלָא יָת שְׁמָא דְקֻדְשִׁי : ד וְאִם מִכְבַּשׁ יִכְבְּשׁוּן עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יָת עֵינֵיהוֹן מִן גַּבְרָא הַהוּא בְּדִיהַב מִזַּרְעֵיהּ לְמוֹלֶךְ בְּדִיל דְּלָא לְמִקְטַל יָתֵיהּ : ה וַאֲשַׁוֵּי אֲנָא יָת רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וּבְסַעֲדוֹהִי וַאֲשֵׁיצֵי יָתֵיהּ וְיָת כָּל דְּטָעַן בַּתְרוֹהִי לְמִטְעֵי בָּתַר מוֹלֶךְ

רשי

שאינה של בכור ואני הנאמן ליפרע מתי שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות שאין מכירין בהם : (ב) ואל בני ישראל תאמר. עונשין על האזהרות : מות יומת. (ת"כ) בבית דין ואם אין כח בבית דין עם הארץ מסייעין אותן : עם הארץ. (ת"כ) עם שבגינו נבראת הארץ שעתידין לירש את הארץ ע"י מצות הללו : (ג) ואני אתן את פני. (ת"כ) פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו : באיש. ולא בצבור שאין כל הצבור נכרתין : כי מזרעו נתן למולך. (ת"כ סנהדרין סד) לפי שנאמר מעביר בנו ובתו באש בן בנו ובן בתו מניין תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך זרע פסול מניין ת"ל בתתו מזרעו למולך : למען טמא את מקדשי. את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי כלשון (ויקרא כא) ולא יחלל את מקדשי : (ד) ואם העלם יעלימו. אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו בדברים הרבה אם העלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה : (ה) ובמשפחתו. אמר רבי שמעון וכי משפחה מה חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין שכולן מחפין עליו : והכרתי אותו. למה נאמר לפי שנאמר ובמשפחתו יכול יהיו כל המשפחה בהכרת ת"ל אותו אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין : לזנות אחרי המולך. (ת"כ) לרבות שאר ע"ג שעבדה בכך ואפילו אין
זו

בעה"ט ואני אתן ב' במסורה. ואני אתן את פני באיש ההוא ואני אתן את שכרך שאם חזר בתשובה ואני אתן שכרך שעונותיו נחשבין לו כזכות :

אבן עזרא

שהזכיר כי גרים הייתם בארץ מצרים על כן אתם חייבין לשמור חקותי ומשפטי בלבבכם ועשיתם אותם. וטעם אני ה'. שתרדפו אחרי החקות ששמתי בכם כי כלם צדק : (א) וטעם וידבר ה' אל משה לאמר. בעבור כי אלה המצות חיוב על כל ישראל ואין גר עמם על כן כתוב בתחלה אל כל עדת ישראל ועתה יחל להזכיר עונש הזנות על כל מי שהוא דר בארץ ישראל אזרח או גר תושב וכאל מהקשה שבכלם והוא אשר יתן מזרעו למולך והטעם לשכב עם עובדת ע"ג והטעם עם הארץ ארץ שהוא דר בה אזרח או גר וזה בפרהסיא : (ג) ואני אתן את פני באיש ההוא. אם היה בסתר וי"א כי טעמו להכרית זרעו : למען טמא את מקדשי. שהוא בתוך ארץ ישראל : ולחלל את שם קדשי. שישמעו הגוים : והיה נראה לנו כי טעם באבן שם המין כמו ויהי לי שור וחמור ודברי הקבלה נכונים והם אמת. ויאמר רבי יונה המדקדק הספרדי ז"ל כי פי' ובמשפחתו הדומה אליו ומי הביאנו בצרה הזאת רק פי' כמשמעו כי עם הארץ יעלימו עיניהם בעבור שהם ממשפחתו : וטעם ואת כל הזונים אחריו. שאם לא יומת
יוקש

ואני אתן ב' וסימן ואני אתן את שכרך. ואני אתן את פני באיש ההוא: באיש ח' קמצין וסימן ויפצרו באיש בלוט. ויצו אבימלך. ואני אתן את פני. לא יאבה ה' סלח לו. ויחר אף דוד באיש מאד. והשמתיהו לאות ולמשלים. ושמתי אני את פני. מה לעשות באיש: טמא ב' דגשים וסימן טמא ישמאנו. למען טמא את:

תולדות אהרן אשר יתן. חגיגה יא : כי מזרעו. סנהדרין סד : למען טמא. שבועות ז : ואם העלם. כתובות ל : בתתו מזרעו. סנהדרין סד : ושמתי אני. שבועות לט : והכרתי אותו. שם לט :

רמבן

במסכת קדושין ת"ל זקן אין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל. ורבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו והנה לדברי שניהם אין המצוה אלא בחכם. ואונקלוס אמר מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא. ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן ועם כל זה העולה מן הגמרא לפי פסק ההלכה אינו כן שהרי אמרו איסי בן יהודה אומר כל שיבה במשמע ואמר רבי יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה והנה יצוה בכל שיבה אפילו על אשמאי שהוא הבור ויחזור ויצוה על הזקן שהוא הקונה חכמה ואפילו יניק וחכים ויתכן שהיה ג"כ דעת אונקלוס אבל יתרגם יניק וחכים בשיבה דאתא זקן וגלי בשיבה שבכללם כל השיבות בין שיבת התורה בין שיבת הימים :

כ (ג) למען טמא את מקדשי. לשון רש"י את כנסת ישראל שהיא מקודשת לי. וכבר רמזתי זה איך תטמא כנסת ישראל שהיא מקודשת לשמו הגדול באיש אחד אשר יחטא וכבר אמרו זה במדרשים שאמרו ישראל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו וגו' אין אביו אלא הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל. חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים כי החפץ ביצירה שיברכו עליה לשמו הגדול אשם יהיה קיום העולם ואם לאו יתעלה בשמו הגדול ומסתלק השכינה מישראל וכ"ש כשיקריב הפרי למולך שהוא מתעב את גאון יעקב ומשכנו. וזה טעם עם הארץ ירגמוהו באבן כי לא אמר מות יומת באבן ירגמו אותו כאשר אמר בכולן אלא הזכיר עם הארץ לומר שכל אנשי הארץ כל ישראל חייבין להקדיש ולסקלו כי לכולם יזיק כי גורם לשכינה שתסתלק מישראל לכך תרגם אונקלוס עמא בית ישראל כי הארץ ירמוז לכל ארץ ישראל לא לארץ אשר העובד יושב בה וכענין כי לי כל הארץ ועוד תוכל להבין סודו ממה שהזכיר הכתוב בכרת המולך ואני אתן את פני באיש ההוא וכן ושמתי אני את פני כי שמי הגדול והנורא יכרית אותו ולא הזכיר בכרת אוב וידעוני מלת אני ולא בשום כרת אחר וכבר הודעתי טעם זה לכל מבין :

(ה) לזנות אחרי המולך. לרבות שאר ע"ג שעבדה בכך ואפי' אין זו דרך עבודתה לשון רש"י. וכבר כתב עוד בסדר אחרי מות

ספורנו

במשפט במדה במשקל ובמשורה וזה כי בהיות בכלל אונאה גם אונאת ממון הזהיר מן האונאה הכללית לאזרח ולגר והם מדות הלח והיבש ומשקלותם : (לז) ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי. תעיינו בהם ותכירו היותם הגונים : ועשיתם אותם. ובזה האופן תעשו אותם : אני ה'. באר שכל שמירת החקים והמשפטים ראוי שתהיה בלי תוספת ובלי גרעון כי אמנם מעשי ה' ומצותיו הם בתכלית שלמות אשר עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע : כ (ב) אשר יתן מזרעו למולך. אחר שבאר הכונה האלהית לקדש את ישראל למען ידמו אליו כפי האפשר והורה אותם את הדרך אשר בה תושג התכלית המכוונת מאת האל יתעלה והזהיר בהפכה דבר בעונש המתטמאים בא' מג' מיני טומאות המנגדות לקדושה הנז'. האחת היא הטומאה בדעות כענין המולך שאמר בו למען טמא את מקדשי וכענין האובות והידעונים שאמר עליהם למעלה אל תבקשו לטמאה בהם. והשנית היא הטומאה בזרע וזה בעריות שאמר עליהם למעלה אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים ותטמא הארץ. והג' הטומאה במאכלות האסורות שאמר עליהם בסוף זאת הפרשה אשר הבדלתי לכם לטמא. אמנם בפרשת אמור דבר על הטומאה במת וחלול הזרע והמומין והמעילה אשר אין להם ענין זולתי בקדשים בלבד והתחיל לדבר במולך ואמר עם הארץ ירגמוהו באבן וזה יעשה ההמון בקנאו לכבוד קונו וזה כשיש עדים והתראה : (ג) ואני אתן את פני באיש ההוא. אם לא ישוב מרשעו באופן שלא תהיה מיתתו כפרתו : והכרתי אותו. וזה בהכרת יובן לחיי עולם אחר שרגמוהו באבן שאין להכריתו עוד בעולם הזה : למען טמא את מקדשי. לסלק השכינה מישראל וראוי שהם ירגמוהו : ולחלל את שם קדשי. לפיכך אתן פני בו אף על פי שאינה ע"ג : (ה) ובמשפחתו. כי לא תהיה העלמת
עיני

שבשלך

אבן עזרא

יזנו אחריס : (ו) והנפש אשר תפנה אל האבת . טעמו כאשר אכרית הנותן מזרעו למולך בסתר או בגלוי אם לא ימיתוהו עם הארץ כן אכרית הזונה מאחרי לפנות אל האובות ומצאנו נפשים גם כל נפש ארבעה עשר וכן והכרתי אתו : (ז) והתקדשתם כי אני ה' אלהיכם . קדש ונתתי לכם חקות לשמרם כדי לקדשכם וכבר הזכיר זה הכתוב והטעם להכנים את הגרים התושבים עם ישראל שהם חייבים להיותם קדושים בעבור שידורו בארץ קדושה . והחל להזכיר עונש הכתובים בתחלת הפרשה מהאב כאשר החל איש אמו ואביו תיראו . וטעם להזכיר האב קודם האם בעבור כבודו ואיננו כמו איש אמו ואביו תיראו כי לא יומת אם לא היה בר מצוה : (ט) אשר יקלל את אביו . מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא ואשר יקלל את אמו . וטעם אביו ואמו קלל . כאומר תועבה גדולה עשה : דמיו בו . כמו דמו בראשו והנסקלים גם הנחנקים דמיהם בם וכלל אומר בכל המיתות כי צריכים אנחנו למסורת אבותינו כי לא נוכל להוציאם להמיתם מהכתוב גם כן לא נכתב בן כמה שנים יהיה בר מצוה ואחר כן הזכיר ואיש אשר ינאף את אשת איש כי אסורה היתה . וטעם אשר ינאף את אשת רעהו . כמו אביו ואמו קלל כי עשה דבר רע : (י) והנואפת . אם היתה אנוסה לא תקרא בשם הזה : (יא) ערות אביו גלה . דבר גדול עשה : (יב) כלתו . אשת בנו : תבל . פירשתיו

תרגום אונקלוס

מִגוֹ עַמְהוֹן : ו וֶאֱנָשׁ דְיִתְפְּנֵי בָּתַר בִּידִין וּדְכוּרוּ לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאֶתֵּן יַת רוּגְזִי בֶּאֱנָשָׁא הַהוּא וְאֵשֵׁיצֵי יָתֵיהּ מִגוֹ עַמֵּיהּ : ז וְתִתְקַדְּשׁוּן וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן : ח וְתִטְּרוּן יַת קְיָמַי וְתַעַבְדוּן יַתְהוֹן אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן : ט אֲרֵי גְּבַר גְּבַר דִּילוּט יַת אֲבוּהִי וְיַת אִמֵּיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ לָט קְטָלָא חַיָּב : י וּגְבַר דִּי יְגוּף יַת אִתַּת גְּבַר דִּי יְגוּף יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל גַּיָּפָא וְגַיַּפְתָּא : יא וּגְבַר דְיִשְׁכּוּב יַת אִתַּת אֲבוּהִי עֶרְיְתָא דַאֲבוּהִי גַּלִּי אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן תַּרְוֵיהוֹן קְטָלָא חַיָּבִין : יב וּגְבַר דְיִשְׁכּוּב יַת כַּלָּתֵיהּ אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן תַּרְוֵיהוֹן תַּבְלָא עֲבָדוּ קְטָלָא חַיָּבִין :

מקרא

הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם : ו וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים לִזְנֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ : ז וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : ששי שביעי ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם : ט כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ : י וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת : יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם : יב וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ דְּמֵיהֶם בָּם :

ו' חסר בליש' · ל' וחסר · ג' · כ"א ס"פ כהו' · ד' · ג' · ג' · לית כתורס · ל' וחסר · ל' וחסר · ב' ובענין דכלהו והאשת אביו ובארא יומתו

רשי

זו עבודתה : (ז) והתקדשתם . זו פרישות ע"ג : (ט) אביו ואמו קלל . (ת"כ סנהדרין פה) לרבות לאחר מיתה : דמיו בו . זו סקילה וכן כל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ופשוטו של מקרא כמו דמו בנפשו אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג : (י) ואיש . פרט לקטן : אשר ינאף את אשת . (קידושין יט סנהדרין נב) פרט לאשת קטן למדנו שאין לקטן קידושין ועל איזו אשת איש חייבתי לך . אשר ינאף את אשת רעהו : מות יומת הנואף והנואפת . כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק : (יב) תבל עשו . גנאי . ל"א מבלבלין זרע האב בזרע הבן

אני ה' מקדשכם ד' וסי' נמסר בסד' כי תשא : ואת אמו ג' וסי' על כן יעזב איש. כי איש איש אשר יקלל. ואת אמו לא יברך : מות יומתו ג' קמצין וסימן ואיש אשר ישכב את זכר . ואשה אשר תקרב אל כל בהמה . ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב וסימן דסמיך לשניהם יומתו בשוא תחת המ"ם ושארא יומתו בפתח תחת המ"ם :

תולדות אהרן והתקדשתם . ברכות נג יומת לא יבמות ס : איש איש אשר יקלל . סנהדרין סה שבועות כו : אביו ואמו קלל . מגילה לד סנהדרין סה שבועות כז חולין עח (יבמות יא) : ואיש אשר ינאף . קדושין יט סנהדרין נא נב : ואיש אשר ישכב . שם נד : ערות אביו . שם סא : דמיהם בם . שם כריתות ס' :

ספורנו

עיני עם הארץ זולתי מיד משפחתו המחזיקים בידו : (ז) והתקדשתם . בפרישה מן העריות : והייתם קדושים . שיהיה הזרע מוכן לשרות שכינה בתוכו כאמרם ז"ל (קדושין פרק י' יוחסין) שאין השכינה שורה אלא על משפחות מיוחסות בישראל . כי אני ה' אלהיכם . שאמרתי לאברהם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך לזרע המיוחס אחריך כמו שבארו ז"ל (שם) : (ח) ושמרתם את חקותי ועשיתם אותם . ובזה האופן שתתקדשו בפרישה מן העריות תשמרו ותעשו לדורות כי אם לא תקדשו אותם ימרו גם הבנים בלי ספק בהיותם נולדים בחטא כענין הן בעוון חוללתי : אני ה' מקדשכם . כי אמנם מה שאסרתי בעריות הוא לקדשכם לעבודתי : (ט) כי איש איש אשר יקלל . והאות על שאני מקפיד כל כך שתהיה הקדושה בזרע שהרי ענשתי מיתת בית דין את המקלל הוריו שזה יקרה על הרוב בהיות פסול בזרע כי אז הוא בלתי מוכן אל מה

רמבן

שהמולך היא ע"ג ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים וכו' וכל זה איננו עולה ומתוקן כהוגן לפי הסוגיה בגמרא כי לדברי האומר מולך ע"ג הוא אין עבודתו של אותו ע"ג בהעברת הבנים לה שאם כן לא הוצרך הכתוב להזכיר זה בכלל שהרי הוא באזהרת עובד ע"ג שבאו בה כמה אזהרות בתורה כלליות והוא גם כן בכלל העונש הנאמר בפרשת כי ימצא בקרבך איש או אשה אשר יעשה את הרע בעיני ה' אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם אבל על כרחנו נדרוש שכל עיקר לא בא הכתוב אלא לחייב על העבודה הזאת של העברת הזרע בשלא כדרכה וכך אמרו בגמרא ולמאן דאמר מולך ע"ג הוא כרת דמולך למה לי למעביר בנו שלא כדרכה והוא הדין לעונש ואזהרה האמורין בו שלא הוצרכו אלא למעביר בנו שלא כדרכה . ונראה שלפי הדעת הזו לשון מולך אינו שם לפסל וצלם מיוחד אלא שם לכל נעבד בכללם כל שתמליכהו ותקבלנו עליך כאלוה והנה כפי הדעת הזו יקראו בני עמון לשקוץ שלהן מולך כי הוא מלכם והוא שם כולל לכל נעבד כי הוא מלשון מלכות . ולא כדברי הרב ז"ל שאמר שהיא ע"ג ששמה מולך ועבודתה בכך וכן מה שכתוב שהוצרך לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע"ג שעבדה בכך ואפי' אין זו דרך עבודתה גם כן אי אפשר מן הטעם שהזכרנו שכל עצמו לא נאמר הכרת במולך אלא לחייבו בשאין דרכו וכל ע"ג במשמע . ולא יתכן שתאמר חייב הכתוב כרת באותה ע"ג ששמה מולך במעביר לו שלא כדרכו וחזר ורבה בו אף פעור ומרקולים לכרת כי למה יצטרך הכתוב לכך . מאי שנא אותה ע"ג משאר כל ע"ג שבעולם ועוד שאם כן היה צריך לרבות עוד מעביר בנו לפעור ומרקולים בסקילה בשם שריבה אותו לכרת אלא לא הזכיר הכתוב מולך כל עיקר בין באזהרה בין בעונש כרת וסקילה אלא במעביר בנו בשלא כדרכה לכל ע"ג שבעולם ובין שתאמר שהמולך הוא שם לכל ע"ג כמו שפירשנו או שתאמר שהיא ע"ג ידועה שתקרא כך הזכיר הכתוב אותה ע"ג בשלא כדרכה והוא הדין לכולן שהחומר הזה הוא בעבור העבודה הקשה הזו וכן מוכיח כל זה בגמרא במסכת סנהדרין לפי הדעת הזו שכתב הרב שהמולך ע"ג הוא . אבל משנתנו היא שנויה כדברי האומר מולך לאו ע"ג היא כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם כאלוה כלל אבל הוא כמעשה כישוף לדרוש בעד החיים אל הכלב המת ההוא . ולפי הדעת הזו העביר בנו לפעור או למרקולים פטור גם דברי רש"י בפירושיו בסנהדרין כך הם כמו שכתבנו והברייתא השנויה בת"כ . והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו לזנות אחרי המולך לרבות שאר ע"ג בהכרת ואין לזנות אחרי המולך מיותר כמשמע מדברי הרב אבל יאמר כי הכרת הזה כאלו מיותר הוא ונדרוש אותו לשאר ע"ג . והוא מה שאמרו בגמרא ג' כריתות בע"ג למה . אחת כדרכה ואחת שלא כדרכה כלומר לזבוח וקטור ונסוך והשתחויה שנתרבו שלא כדרכה למיתה ומחייב אותן בכאן בהכרת ואחת למולך ולמאן דאמר מולך ע"ג הוא למעביר בנו שלא כדרכה כלומר בכל ע"ג שבעולם כמו שהזכרנו :

(ט) וטעם כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו . יחזור לראש הפרשה שאמר איש אמו ואביו תיראו . ואמר כאן כי איש איש אשר לא ישמע וכו' ומקלל אביו ואמו מות יומת . ועל דרך האמת בעבור שאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה' אלהיכם ואומר אני ה' מקדשכם

רשי

סם : (יג) משכבי אשה . (סנהדרין נד) מכנים כמכחול בשפופרת : (יד) ישרפו אותו ואתהן . (סנהדרין עה) אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה ישרפו שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיהן לאסור שנשא את חמותו ואמה ויש מרבותינו שאומרים אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן את אחת מהן ולשון יוני הוא הן אחת : (טו) ואת הבהמה תהרוגו . אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחברו לעבור עבירה . כיוצא בדבר אתה אומר (דברים יב) אבד תאבדון את כל המקומות הרי דברים ק"ו ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה המטה את הכירו מדרכי חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה : (יז) חסד הוא . לשון ארמי חרפה חסודא . (סנהדרין נח) ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמו ממנו שנאמר (תהלים פט) עולם חסד יבנה :

הערה

אבן עזרא

פירשתיו : (יג) תועבה עשו . אם הנשכב אינגו אנוס : (יד) ואיש אשר יקח את אשה גו' זמה היא . כטעם זנות במחשבה : ואתהן . זאת או זאת אם היתה האם אשתו תשרף הבת וכן הפך הדבר : (טו) ואת הבהמה תהרוגו . שלא תחטיא אחר ויש אומרים להסתיר הקלון : (טז) לרבעה . שם הפעל ואם הוא בחרק כמו בשברי לכם כי משקלי שמות הפעלים הם משתנים : (יז) ואיש אשר יקח את אחותו. במקום שאינם יודעי' בו ואח"כ נודע הדבר . וטעם וראה את ערותה . או ראה כמו אביו ואמו קלל וראה כמו גלה . וטעם והיא תראה את ערותו . שהסכימו שניהם על זה : חסד הוא . מגזרת פן יחסדך שומע וטעמו תוספת בזנות : ערות אחותו גלה . באונס : עונו ישא לבדו . וטעם להזכיר אלה הדברים באחות בעבור שגדלו יחד והם נערים משחקים וכל עת יתייחד עמה ולא הזכיר הכתוב עונש בת הבן או בת הבת כי סמך על תורה שבעל פה גם יתכן שלא הזכירם בעבור חוסר תאות האב כי הוא בא בימים בזמן שתהיה לו בת בוגרת ועל כן לא הזכיר הכתוב אם האב ואם האם כי הן זקנות :

דוס

יג וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר
מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ
שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃
יד וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה
וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ
יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה
זִמָּה בְּתוֹכְכֶם׃ טו וְאִישׁ אֲשֶׁר
יִתֵּן שְׁכָבְתּוֹ בִּבְהֵמָה מוֹת יוּמָת
וְאֶת־הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ׃ טז וְאִשָּׁה
אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־כָּל־בְּהֵמָה
לְרִבְעָה אֹתָהּ וְהָרַגְתָּ אֶת־
הָאִשָּׁה וְאֶת־הַבְּהֵמָה מוֹת יוּמָתוּ
דְּמֵיהֶם בָּם׃ יז וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִקַּח
אֶת־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־
אִמּוֹ וְרָאָה אֶת־עֶרְוָתָהּ וְהִיא
תִרְאֶה אֶת־עֶרְוָתוֹ חֶסֶד הוּא
וְנִכְרְתוּ לְעֵינֵי בְּנֵי עַמָּם עֶרְוַת
אֲחֹתוֹ גִּלָּה עֲוֺנוֹ יִשָּׂא׃ יח וְאִישׁ

ל' וא' ואת זכר
ב'
ג' קמץ בענין את זכר לרבע' כאן ירגמו
סי' קלוי כאן גרס ל' . א'
י"ב כתו' ב' מנסון הכרים
ל' דלא מפיק וחד מפיק
ג'
י"א כתיב י' בתורה ל'

יג וּגְבַר דְּיִשְׁכּוֹב יָת דְּכוּרָא
מִשְׁכְּבֵי אִתְּתָא תּוֹעֵבְתָּא
עֲבָדוּ תַּרְוֵיהוֹן אִתְקְטָלָא
יִתְקַטְלוּן קְטָלָא חַיָּבִין׃
יד וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אִתְּתָא
וְיָת אִמַּהּ עֲצַת חֶטְאִין הִיא
בְּנוּרָא יוֹקְדוּן יָתֵיהּ וְיָתְהֶן
וְלָא תְהֵי עֲצַת חֶטְאִין
בֵּינֵיכוֹן׃ טו וּגְבַר דְּיִתֵּן
שְׁכוּבְתֵיהּ בִּבְעִירָא
אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל וְיָת
בְּעִירָא תִּקְטְלוּן׃ טז וְאִתְּתָא
דְּתִתְקְרַב לְוָת בְּעִירָא
לְמִשְׁלַט בַּהּ וְתִקְטוֹל יָת
אִתְּתָא וְיָת בְּעִירָא אִתְקְטָלָא
יִתְקַטְלוּן קְטָלָא חַיָּבִין׃
יז וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אֲחָתֵיהּ בַּת
אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמֵּיהּ וְיֶחֱזֵי
יָת עֶרְיְתַהּ וְהִיא תֶחֱזֵי יָת
עֶרְיְתֵיהּ קְלָנָא הוּא
וְיִשְׁתֵּיצוּן לְעֵינֵי בְּנֵי עַמְּהוֹן
עֶרְיַת אֲחָתֵיהּ גְּלִי
חוֹבֵיהּ יְקַבֵּל׃ יח וּגְבַר

משכבי ג' וסימן כי עלית . ואיש אשר ישכב את זכר . ואת זכר לא תשכב משכבי אשה: ולא תהיה . ח' וסימן ולא תהיה זמה בתוככם . וכשלו איש באחיו. עדת ה' כצאן . והיית רק למעלה . ולא תהיה זאת לכם לפוקה . לא תקום ולא תהיה . ולא תהיה כראשנה וכאחרנה . ולא תהיה להם לאיש מוכיח : בתוככם כולהון מל' במ"ב וסימן הסירו את אלהי הנכר . ונאחז בתכבם בארץ : בבהמה ד' רפין וסימן נמסר בסדר נח וסדר צו .

בעל הטורים

ואיש אשר יקח את אחותו . סמך אחותו לבהמה לפי שניהם מלויין עמו בבית . וסמיך ליה נדה שגם היא מלויה עמו תמיד : והיא תראה את ערותו ונכרתו לעיני בני עמם . רמז למה שאמרו המסתכל באותו מקום הויין ליה בנים סומין וזהו וראה את ערותה המסתכל באותו מקום ונכרתו לעיני בני . שבניהם יכרתו עיניהם :

תולדות אהרן ואיש אשר ישכב את זכר. סנהדרין סם : ואיש אשר יתן . שם תמורה כח : ואת הבהמה. סנהדרין ב : והרגת את האשה . שם וטו : חסד הוא. עקידה שער כד : ואיש אשר ישכב את אשה דוה. יבמות נד מכות יד נדה מא : אשר יקח את אשה ואת אמה. חגיגה יא יבמות ג סנהדרין נה ע"ג ין כריתות ח (יבמות יא) : באש ישרפו אותו ואתהן . יבמות נד נה סנהדרין עו : ואיש אשר יקח את אחותו. יבמות ע סנהדרין ח מכות ה יד (שם שם) : ערות אחותו . מכות יד כריתות ג עו :

רמבן

כי השם הנכבד הוא המקדש אותנו כי הוא אבינו וגואלנו מעולם והוא שמו אם כן המקלל את המשתתפין ביצירה חייב מיתה וזה טעם משפט הנואף והנואפת אשר סמך לכאן והקדימו לכל העריות . וכבר רמזתי זה למעלה :

והזכיר הכתוב קצת העריות לחייב בהם מיתה . והן אשת איש ואשת אב והכלה והזכר ואשה ואמה והוא הדין אשה ובתה ובת בתה כי הזכיר קצת שאר האשה והוא הדין לכל הנזכרים שם באזהרה וכל שכן שאר עצמו בת בנו ובת בתו הנזכרים ואין צריך לומר בתו ובכל זה עוד מדרשים רבים לחייב אותם וכן הזכיר חיוב הרביעה במיתה וחזר והזכיר כ"ת אחר בנדה לחייבו בהעראה בלא גמר ביאה . הוא שאמר את מקורה הערה וכן באחות אם ואחות אב כי את שארו הערה והזכיר דודתו וכן אשת אחיו לחייבם בערירות בין שלא היו לו בנים או היו לו . והכרת הבא באחותו הוא מיותר ונדרש לרבותינו למה יצא כרת באחותו וכו' . ועל דרך הפשט הוסיף בכרת לעיני בני עמם לומר שתמות בנוער נפשם בענין שיראו ויבינו וישכילו יחד כי יד ה' עשתה זאת וקדוש ישראל בראה . וטעם עונו ישא שיהיה החטא ההוא דבק בו מן העת ההיא מעשיו לא יצליחו ורבנה בו האלה כי יכהו השם בתחלואים רעים עד השמידו בכרת כענין שאמרו סימן לעבירה הדרוקן ולא הוצרך להזכיר חייבי הכרת האחרים כגון אמו ואחות אשה שכבר למדנו מן הנזכרים כל הצורך :

(יז) **ואיש** אשר יקח את אחותו . הזכיר הכתוב קיחה באחותו אע"פ שאין לו בה קידושין בעבור כי האח עם אחותו בבית אחד שוכנים יחד וכאשר יגבר עליו תאותו יקחנה וימשוך אותה אליו ואינו צריך לבוא אליה כבא אל אשה זונה וכן דרך הכתוב להזכיר קיחה בכל המתיחדים כי אשה ואמה ובת בנה ובת בתה ואשה ואחותה ואשת אחיו כולן עמו בבית וכן לא יקח איש את אשת אביו ואמר וראה את ערותה דרך מוסר כי הכתוב יכנה בעריות פעם יקרא הגלוי גלוי ערוה כאשר יאמר ערוה לא תגלה ערותה וזה ממנהג הזונים שהם מגלים שוליה כענין שנאמר וגליתי שוליך על פניך ופעם יכנה אותה ביאה ובא אליה ושנאה לבא עלינו ויבא אליה ותהר לו ופעמים רבים יקראנה שכיבה ובכאן יכנה אותה בראיה כי האח עם אחותו ישנים יחד ואין צריך לגלות שולים וכן יכנה אותה בידיעה כלשון והאדם ידע את חוה אשתו ולא יסף עוד לדעתה בתולה ואיש לא ידעה ואמר והיא תראה את ערותו שגם היא תמדה בלבה ערותו ורצתה לעשות כן והזכיר זה באחות בלבד בעבור כי כל העריות כאשר יקרב האיש לגלות ערותה לרצונה הוא כי אם לא יהיה לרצונה תתרחק ממנו ותצעק אבל באח היישן עמה אולי שלא מדעתה יערה בה . על כן הזכיר שיהיה גם היא תראה ערותו :

וטעם חסד הוא . על דעת המפרשים חרפה כי אנשים כלם בטבעם יהיה להם בשת בחטא המכוער הזה והוא כלשון ארמית שתרגם אונקלוס כי חרפה היא לנו ארי חסודא היא . וי"ת ושמתיה חרפת חיסודא . ובלשון חכמים מפני שחסדו ברבים וכן פן יחסדך שומע יעשה לך חרפה בגלותך סוד אחר . וטעם ונכרתו לעיני בני עמם לאמר אתה תעשה זה בסתר וה' יגלה עונך בהביאו עליך עונש לעיני כל בני עמך והזכיר כן בחטא הנעשה בחדרי חדרים והוא הדין בכל הכריתות כאשר הזכרתי :

וטעם ערות אחותו גלה עונו ישא . ואם גלה ערות אחותו באונס עונו ישא הוא לבדו כדברי ר"א . ועל דעתי טעמו כי ערות אחותו גלה עונו ישא כל אחד מן הנזכרים כמו כי את שארו הערה עונם ישאו והנכון בעיני במלת חסד שהוא כמשמעו וכן דעת רבותינו ז"ל יאמר כי שאר האחים חסד הוא ואין ראויין לגלוי ערוה כי בקרובים יזכיר טעם מפני שאר הבשר ובאחים יזכיר החסד אשר ביניהם ויהיה איש מושך עצמו ואחר עמו או הוא כדרך ואני תפלה כי חמודות אתה הנני אליך וזון שיחסר מהן מלת איש או שיהיה האיש בתארו יאמר ואיש אשר יקח את אחותו וראה את ערותה איש חסד הוא

אבן עזרא

(יח) דוה. שהיא חולה בעבור הדם. וטעם מקורה הערה. שעשה תועבה גדולה. וטעם והיא גלתה. ברצונה כי אם היא אנוסה לבדו יכרת: (יט) וערות אחות אמך. טעמו כבר הזהרתי לא תגלה והנה המגלה את הערוה הערה שארו: עונם ישאו. אם הדבר ברצונם לא הזכיר עונש אחות האב גם לא הזכיר כלל עונש שתי אחיות והמשכיל יבין גם דברי הקבלה אמת: (כ) את דודתו. היא אשת דודו: ערירים ימותו. אמרו הצדוקים שהוא כמו ערומי' ופי' ימותו כמו יומתו ולא אמרו אמת והנכון שהוא כדברי המתרגם ארמית וכבר פירשתי כתבו את האיש הזה ערירי כי הוא כמו הולך ערירי. ואמר על אשת אח נדה והטעם ראוי שירחק ממנה וכן אמרו אחיכם שונאיכם מנדיכם והנה אין בעריות זכר נדה כי אם באשת אח והנדה אסורה גם תבוא עת להיות מותרת גם כן יתכן באשת האח כאשר אפרש בפרשת כי ישבו אחים יחדו ואשר אמרו כאשר היא אחות האב אסורה כן אסור לאשה שתנשא לדודה לא זה הדרך כי העריות הזכרים הם המכריחים ואין מי יכריחם ואם בדרך שקול דעתם החסרה יראו לנו למה לא נקבל עדות שתים נשים ואם על הערכים תהיינה ארבעת נשים כמו שני עדים על כן אנחנו צריכים לקבלה: (כב) ושמרתם את כל חקותי. שלא לעבור על אלה העריות: ואת כל משפטי. משפטי העונש. וטעם ולא תקיא הארץ. אפרש בפרשת וילך: (כג) ואקוץ בם. דרך משל כמו ותקצר נפשו. וטעם ארץ זבת חלב. שאין כמוה: (כד) אשר הבדלתי אתכם מן העמים. באלה החקים ועוד שתבדילו בין הבהמה. וטעם הטהורה. העשרה הנזכרים וכל האחרים טמאים. וטעם העוף הטמא. הנזכר וכל האחרים טהורים

רשי

(יח) הערה. גלה וכן כל לשון ערוה גלוי הוא והוי"ו יורדת בתיבה לשם דבר כמו זעוה מגזרת (אסתר ה) לא קם ולא זע וכן אחוה מגזרת אח והערא זו נחלקו בה רבותינו (יבמות נד) יש אומרים זו נשיקת שמש ויש אומרים זו הכנסת עטרה: (יט) וערות אחות אמך. שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהם בין על אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל על ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: (כ) אשר ישכב את דודתו. (יבמות נד) המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה שהיא בעונש הליכת ערירי: (כא) ערירים. כתרגומו בלא ולד ודומה לו (בראשית טו) ואנכי הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות אלו ערירים ימותו ערירים יהיו ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עביר' לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו ערירים יהיו אם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו: (כא) נדה היא. השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה. ורבותינו דרשו לאסור הערא בה כנדה שהערא מפורשת בה את מקורה הערה: (כג) ואקוץ. לשון מיאוס כמו (בראשית כז) קצתי בחיי אדם שהוא קץ במזונו: (כה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה. אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין וניכרין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה: אשר הבדלתי לכם לטמא. לאסור

יח אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה דָּוָה וְגִלָּה אֶת־עֶרְוָתָהּ אֶת־מְקֹרָהּ הֶעֱרָה וְהִוא גִּלְּתָה אֶת־מְקוֹר דָּמֶיהָ וְנִכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם מִקֶּרֶב עַמָּם׃
יט וְעֶרְוַת אֲחוֹת אִמְּךָ וַאֲחוֹת אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי אֶת־שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה עֲוֺנָם יִשָּׂאוּ׃
כ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדָתוֹ עֶרְוַת דֹּדוֹ גִּלָּה חֶטְאָם יִשָּׂאוּ עֲרִירִים יָמֻתוּ׃
כא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אֵשֶׁת אָחִיו נִדָּה הִוא עֶרְוַת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ׃
כב וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָקִיא אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ׃ שביעי
כג וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֻץ בָּם׃
כד וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים׃ מפטיר
כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם

ג׳ / י״ו פסוקים את את את את / ג׳ ל׳ / ג׳ / ג׳ / ג׳ ר׳ / ב׳ מ״ל / ג׳ / קדמא ערירים ימותו תניינא ערירים יהיו וח׳ פסו׳ סימן כב וסמת יהיה לו / ל׳ / ב׳ ר״פ / ה׳ חסר בלי״ש וכל חקותיו דכוו׳ / ל׳ וחסר / כו״ל מ״ל / ל׳ / ל׳ / ל׳ וחסר / ו׳ דגשים וכל קרי׳ חלוף בעוף ובבהמה

דִּישְׁכּוּב עִם אִתְּתָא מְסָאֲבָא וִיגַלֵּי יָת עֶרְיְתַהּ יָת קְלָנַהּ גְּלֵי וְהִיא תְּגַלֵּי יָת סוֹאֲבַת דְּמַהָא וְיִשְׁתֵּיצוּן תַּרְוֵיהוֹן מִגּוֹ עַמְּהוֹן׃ יט וְעֶרְיַת אֲחָת אִמָּךְ וַאֲחַת אֲבוּךְ לָא תְגַלֵּי אֲרֵי יָת קָרִיבֵיהּ גְּלֵי חוֹבֵיהוֹן יְקַבְּלוּן׃ כ וּגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אַחְבוּהִי עֶרְיְתָא דַּאֲחְבוּהִי גְּלֵי חוֹבֵיהוֹן יְקַבְּלוּן בְּלָא וְלַד יְמוּתוּן׃ כא וּגְבַר דְּיִסַּב יָת אִתַּת אֲחוּהִי מְרַחֲקָא הִיא עֶרְיְתָא דַּאֲחוּהִי גְּלֵי בְּלָא וְלַד יְהוֹן׃ כב וְתִטְּרוּן יָת כָּל קְיָמַי וְיָת כָּל דִּינַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תְרוֹקֵן יָתְכוֹן אַרְעָא דַּאֲנָא מָעֵיל יָתְכוֹן תַּמָּן לְמִיתַּב בַּהּ׃ כג וְלָא תְהָכוּן בְּנִימוֹסֵי עַמְמַיָּא דַּאֲנָא מְגַלֵּי מִן קֳדָמֵיכוֹן אֲרֵי יָת כָּל אִלֵּין עֲבַדוּ וְרָחִיק מֵימְרִי יָתְהוֹן׃ כד וַאֲמָרִית לְכוֹן אַתּוּן תֵּירְתוּן יָת אַרְעֲהוֹן וַאֲנָא אֶתְּנִנַּהּ לְכוֹן לְמֵירַת יָתַהּ אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפְרֵישִׁית יָתְכוֹן מִן עַמְמַיָּא׃ כה וְתַפְרְשׁוּן בֵּין בְּעִירָא דַּכְיָא לְמְסָאֲבָא וּבֵין עוֹפָא מְסָאֲבָא לְדַכְיָא וְלָא תְשַׁקְּצוּן יָת נַפְשָׁתְכוֹן בִּבְעִירָא וּבְעוֹפָא וּבְכֹל דְּתַרְחִישׁ אַרְעָא דְּאַפְרֵישִׁית לְכוֹן

דוה ג׳ וסימן ואיש אשר ישכב את אשה דוה. תזרם כמו דוה. נתנני שוממה. ודין הוא חד מן י״ז פסוקים דאית בהון את את את. וסימן במסרה רבתא: מקורה ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא וסימן את מקרה הערה. והובשתי את מקור׳. קדמא חסר ותניי׳ מלא: הערה ג׳ וסימן את מקרה הערה. כי את שארו הערה. תחת אשר הערה למות נפשו: ישאו ו׳ קמצין וסי׳ וערות אחות אמך ואחות אביך. אשר ישכב את דדתו ערות דדו. כי עבדת הקדש עליהם. זהב ולבונה ישאו. המה מלכות׳ ישאו. הלא אלה כלם עליו: ולא תקיא ב׳ וסימן ולא תקיא אתכם הארץ. הארץ אתכם בטמאכם אתה: ולא תלכו. ב׳ ר״פ וסימן ולא תלכו בחקת הגוי ולא תלכו רומה: בחקת ה׳ חסר בלישנא וסימן ולא תלכו בחקת הגוי. ואינם עשים כחקתם. ובחקתיהם לא תלכו. אם בחקתי תלכו. חקת שמים. וכל חקתיו דכו׳: בבהמה ו׳ דגשים וסימן נמסר בסדר נח.

בעל הטורים

דוה ב׳. את אשה דוה. תורם כמו דוה. כל היום דוה. שאלולים מטמאים כנדה ובעון שעבדו כומ"ז גרמו לסיות כל היום דוה: מקורה ב׳. את מקורה הערה. והובשתי את מקורה. שבשביל שהערה מקורה ויבש מקורה כדכתיב ערירים יהיו ולא תוליד: הערה ג׳. את מקורה הער הכי את שארו הערה אשר הערה למות נפשו. שבשביל שהערה שארו הערה למות נפשו שנתחייב מיתה בעדים והתראה: מקור דמיה. קרי ביה דמי ה׳ פי׳ דמים ממאים באשה. בכולם לא נאמר ינאף אלא על אשת רעהו שהקב"ה מלא עליו אף שאסרה על בעלה: אשר הבדלתי אתכם. שבעים מלות בפ׳ קדושים כנגד שבעים אומות שהבדלתי אתכם מהם:

תולדות אהרן וסיא גלתה. נדה יט: וערות אחות אמך. יבמות נד: את מקורה הערה. סוריות ד: (ואיש אשר ישכב את דודתו. שבת ע): ערות דודו גלה. יבמות כד: ואיש אשר יקח את אשת אחיו. שם נד (שם יבמות יא): ערות אחיו גלה. שם נה: ערירים ימותו. שם: והבדלתם. מעילה עז: תרמוש האדמה. מכות יז: ואיש או אשה. סנהדרין סו: אוב או ידעוני. ברכות לא סנהדרין סה: מות יומתו. סנהדרין נג נד סו כריתות ס:

ספורנו

מה שכתוב שמע בני מוסר אביך וכו׳. ואיש כזה לא ישמור חקים ומשפטים כי לא יקבלו מאביו ואמו כלל: (כה) ולא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה. ממיני הטמאים אשר הבדלתי לכם מן הטהורים: לטמא. בענין אכיל׳:

רמבן

הוא ונכרתו כי ערות אחותו גלה עונו ישא הזכיר כי היה ראוי להיותו מוחל נפשו איש חסד והוא עוכר שארו אכזרי כי היה ראוי שיעשה עמה החסד שעשו האחרים להשיאה לבעל והוא פוגם ועוכר אותה והכתוב יתלה הסרחון בוכר בנו

רשי

לאסור: (כו) ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחביריו. רבי אלעזר בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים: (כז) כי יהיה בהם אוב וגו'. כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת עדים והתראה בסקילה מזיד בלא התראה בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת:

לְטַמֵּא: כו וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי: כז וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם: פ פ פ

ס"ד, ונגה סימן, מ"י זה"ב סימן

לְסָאֳבָא: כו וּתְהוֹן קֳדָמַי קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ וְאַפְרֵשִׁית יָתְכוֹן מִן עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי פָלְחִין קֳדָמָי: כז וּגְבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יְהֵי בְהוֹן בִּידִין אוֹ דְכוּרוּ אִתְקְטָלָא יִתְקַטְלוּן בְּאַבְנָא יִרְגְּמוּן יָתְהוֹן קַטְלָא חַיָּבִין: פ פ פ

ל.כול' דסמיך מלעיל — כ"חס' כליש' — ד' חס' וא' מ"ל וכל ידעני' סידעני' דכו' חסרים (עי' מנורת ש:מס)

בעל הטורים

אבדל אתכם מן העמים. סמיך ליה איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני. כי אני הבדלתי אתכם מן העמים והשריתי שכינתי ביניכם ואינכם צריכין לאוב וידעוני כשאר הגוים שאין עמהם נביא ולא ידע עד מה ולכן צריכים לאוב וידעוני:

אבן עזרא

הסורים. וטעם לטמא. שתדעו שהוא טמא במחשבה ובדבור וכן תשקצו מן העוף על כן גר תושב לא יאכל טמא בארץ טהורה כי על זה התנאי ידור בתוכנו ואם תשמרו כל אשר צויתי אתכם אז תהיו קדושים כי חייבים אתם ללכת אחרי כי קדוש אני. וטעם ואיש או אשה. בעבור שאמר על האבות לטמאה בהם אמר היו קדושי' והמית אשר יטמא נפשו באוב ובידעוני כי עד כה לא הזכיר עונש פונה אל אוב בפרהסיא. וטעם להזכיר האשה כי זאת האומנות ביד הנשים יותר וכן מכשפה לא תחיה:

ואבדל ב' חסר בלישנא וסימן ואבדל אתכם מן העמים דסוף קדשים. כי עונותיכם היו מבדלים. והוא חד מן מלין מיחדין חסר יו"ד וסי' ואת הבית יקצע מבית סביב. ואיש כי יקדש את ביתו קדש. הקרב את קרבנו קערת כסף אחת. תנו לה' אלהיכם כבוד בטרם יחשך ובטרם. מאחזתו ינחל את בניו. ויקשב וישמע לאחור אל תירא כי יעשר איש. מריח מים יפרח. שורו עבר ולא יגעל תפלט פרתו. והוא ישקט ומי ירשע. ב' בו. בבלי דעת מלין יכבר. כצפעני יפרש: ידעני. ה' חסר וסימן כי יהיה בהם אוב או ידעני ותבר חבר. אשר הכרית את האבת ואת. ועשה אוב וידעוני. דמלכים. וחברו דד"ה ועשה אוב וידעוני.

רמבן

כמו ערות אחיו גלה ערירים יהיו. וכן על דעתי פן יחסדך שומע יסיר ממך כל חסד שלא שמרת חסדך את רעך שמסר לך סודו כמלת לחסדו ובכל תבואתי תשרש וכיוצא. בכן כי רחוק הוא אצלי להיות מלת חסד בלשון הקדש מהמם בפסוקים האלה והכתובים משבחים ומתפללים במלת חסד אבל היסודה בלשון ארמית לשון אחרת וגם אותו הלשון מבדיל ביניהם זה מתורגם חסדא וזה מתורגם חיסודא וכתב רבינו חננאל כי חסד לאמים חטאת לשון חרפה. ולפי דעתי גם זה לשון תהפוכות. כי צדקה וחסד נזכרים בפסוק ההוא והם האחים התאומים החכרים בכל מקום כמו רודף צדקה וחסד אני ה' עושה חסד ומשפט וצדקה בארץ אבל פשט הכתוב על דעתי צדקה תרומם גוי כאשר יעשה וחסד לאמים חטאת כאשר לא יעשוהו יאמר כי בצדקה ובחסד רוממות כל גוי ומכשולים. או יאמר צדקה תרומם הגוי המיוחד שיעשנה ולאמים רבים חוטאים בחסד ואינם עושים אותו. ודמיון הפסוק הזה הוא סמוך לו בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע. שפירושו תודע שאינה בקרבם. כי כל רואיהם יכירום במעשיהם כי כסילים הם ואין בהם תבונה והם שניהם בשוללות הענין:

ספורנו

שיהיה הסקוץ מטמא את הנפש. וזה באכילתם לא במגע ובמשא בלבד: (כז) ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני. ומאחר שהיתה הכונה בכל אלה לקדש את ישראל הנה מי שיסור מזה באוב או ידעוני אשר עיניהם כלו ברות טומאה על הפך המכוון כל ראוי שיסקל בלי ספק:

כלי יקר

פרשת קדשים

דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו. פרש כל עדת כי אין עדה פחות מי' ואין דבר שבקדושה פחות מי' ע"כ אמר כאן דבר אל כל עדת בני ישראל אל כל עדה ועדה שיהיו קדשים על ידי שהם מותרים לכל דבר שבקדושה אשר בו מקדשים שמו יתברך ז"ש כי קדוש אני. והקדים לפרשה זו ענין קדושת ישראל כי כמ"ש קודש מ"ת ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כך בפרשה זו נרמז כל עשרת הדברות כדאמר ר' לוי עיין בויקרא רבה ע"כ הקדים הקדושה לחבב עליהם המצות לומר שעל ידיהם יזכו למעלת הקדושה ואל תאמר שהקדושה מילתא זוטרתא היא כי קדוש אני הקטון בעיניכם לדמות הנוצר' ליוצרם כביכול. ורז"ל אמרו כל מקום שתמצא גדר ערוה שם תמצא קדוש'. וכבר ידעת שלשון גדר מורה על הדבר המותר מצד הדין ועושין סייג וגדר להתרחק מן האיסור ע"כ אמרו שכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה שם תמצא קדושה כי כל קדושה היינו אף בדבר המותר כמ"ש רז"ל קדש עצמך במותר לך וקדושת הנזיר יוכיח ע"כ אמרו במקום שנזכר גדר ערוה אתה מוצא קדושה וכן במ"ת אל תגשו אל אשה דהיינו במותר להם ע"י קראם גוי קדוש וכן כאן נאמר לא תקרבו לגלות ערוה קריבה המביאה לידי נ"ע והוא גדר וסייג לערוה וכן אשה זונה וחללה מדברים המותרים לישראל והכהן צריך גדר וסייג לאסור לו אף המותר לישראל כדי לקדשו בקדושה יתירה. ומ"ש קדושים תהיו יש במשמעתו לשון ציווי ולשון הודעת הענין כמו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש שהוא הודעת הענין כך הודיע להם הקב"ה מתן שכרן של הגדורין מעריות שע"י זה יהיו קדשים לאלהיהם:

איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו. פירש"י שאם יאמר לך אביך חלל את השבת אל תשמע לו ובפרשת ויקהל פירש"י מדקדים שמירת שבת לבנין המשכן לומר לך שאיו אין המשכן דוחה שבת ש"מ שהמוקדמת דחי למאוחרת שאני הכא שהתחיל בלשון יחיד איש אמו ואביו וסיים בלשון רבים תיראו תשמרו. בשלמא תיראו קאי על איש ואשה כפירש"י אבל השבת למה אמר תשמרו לשון רבים מכ לי אים מה לי אשה אלא וודאי תשמרו קאי על הבן והאב לומר לך שאתה ואביך חייבים בכבודי. ומה שפרט השבת יותר מכל מצוה שבתורה לפי שטעם של מצות כיבוד או"א הוא שראוי לחלוק כבוד למי שהוציאו לאור ההויה הלא הוא אביך קנך והוא עשך ואיך לא תחלוק כבוד למי שהמציאך כי זולתו לא היה לך מציאות כלל. והשבת מורה על כיבוד של הש"י כי הוא מורה על חידוש העולם ושהמציא הקב"ה לאור ההוי' אותך ואת אביך. ואם יאמר לך אביך חלל השבת כדי לטעת בלבך שהעולם קדמון ובלתי מחודש כדי שתאמין שאין לך שום אב אחר זולתו ויאמר כל זה לפתותך שתבטל רצון אביך שבשמים מפני רצונו לא האבה ולא תשמע לו כי באמת הוא יתברך אב לכלנו וחייב אתה לבטל רצון אביך מפני רצונו ית' כי אתה ואביך חייבים בכבודו. אבל אם יאמר לך אביך לעבור עבירה אחרת פשיטא שלא תשמע לו כל זמן שראש גוזך קיים ואתה משמר השבת כהלכתו ומאמין בחדוש העולם כי אב אחד לכלנו וע"ז אינו צריך לצוותך זולת אם יבא לחלוק על השורש מראש אמנה ע"ז אתה צריך זירוז ביותר וע"כ מצינו בכ"מ סמיכת השבת למצות כיבוד או"א כי גם השבת מורה על כיבוד האב ראשון לכל נוצר ויכלול הסמיכות עוד ג' שותפין אשר באדם, אב ואם והקב"ה. ומה שמקדים במור' אמו לאביו ובכיבו' הקדים אב לאם לפי שגם האיש חייב בכבוד אשתו כארז"ל לעולם יכבד אדם אשתו יותר מגופו סד"א שאין כל כך קפידא אם תקל בכבודו שהרי גם האב חייב בכבוד אמך על כן הקדים האב לומר לך שכבודו יהיה גדול עליך ככבוד האם אף על פי ששניכם חייבים בכבוד האם. ובמורא צריך שיהיה אימת בעלה עליה סד"א שמורא' אין בו כל כך קפידא על כן הקדים האם לומר לך שעל כל פנים מוראה עליך:

אל תפנו אל האלילים. אחרי שהזהיר על מורא ג' מולידיו בא למעט האלילים כמ"ש אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתנו לומר לך שאין שותפין ביצירתך כ"א ג' אלו ולא יותר. וסמך לזה וכי תזבחו זבח שלמים. לפי שאמר אל תפנו וסתם פנייה היא בלב כמ"ש ואם יפנה לבבך אשר לבבו פונה כי בע"ג הב"ה מצרף מחשבה למעשה שנאמר למען תפוש את בית ישראל בלבם וטעמו של דבר כי עיקר הע"ג תלויה בלב המאמין ולא תמצא בכל התורה שהמחשבה פוסלת כמו המעשה כ"א בע"ג ובקרבן שאם חשב

חטא בשעת שחיטה לאוכלו חוץ לזמנו או חוץ למקומו פגול הוא לא ירצה ע"כ סמך למצות אל תפנו אל האלילים המדברת בפנייה שבלב אל מצות וכי תזבחו זבח שלמים לה' לרצונכם תזבחהו פירש"י שלא תחשבו עליו מחשבת פסול כי בכל התורה דברים שבלב אינן דברים חוץ מב' אלו . ומה שפירש"י ורבותינו דרשו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט . בזה נוכל ליישב הסמיכות של ובקצרכם קציר ארצכם גומר לומר לך שיש מצוה שאינה צריכה כוונה והיא הצדקה כמו שפירש"י פר' כי תצא בפסוק ושכחת עומר בשדה וגומר למען יברכך ה' פירש"י ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ומתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה. ומטעם זה נאמר עשות משפט וצדקה נבחר לה' מזבח כי הזבח צריך כוונה והצדקה אפילו שלא במתכוין . ומ"ש ובקצרכם לשון רבים ואח"כ אמר לא תכלה פאת שדך ליחיד לומר לך שאפילו בזמן קצירה שרבים קוצרים אל תדמה בנפשך לאמר יכול העני להתפרנס משדות של אחרים אף אם לא אניח לשם לקט שכחה ופאה ת"ל לא תכלה ולא תלקט החוב מוטל על כל יחיד ואינו יכול לפטור את עצמו בשל אחרים . ורמז עוד בלשון יחיד זה שהצדקה צריכה להיות בסתר שלא יודע לשום אדם כי אם לנותן ומקבל : ויש אומרים לפי שהקוצרים רבים על כן אמר ובקצרכם אבל מ"מ אין החוב כ"א על בעל השדה לכך נאמר לא תכלה . כך נראה בעיני קישור פסוקי' אלו : ונוכל לומר עוד בענין סמיכות לרצנכם תזבחהו לפסוקים אל תפנו אל האלילים שלא ינהגו בזביחתי אל ה' כמנהג ע"ג שאין זובחים כ"א בזמן שהם מקבלין הטובה ותולין בהם כמ"ש ע"כ יזבח לחרמו ויקטיר למכמרתו כי בהמה שמן חלקו ומאכלו בריאה ואין זה זביחה לרצון כ"א מהכרח קבלת הטובות אמנם לא תעשון כן לה' כ"א לרצונכם תזבחהו כאלו אין לכם שום סיבה המכרחת אתכם על הזביחה ולא יהיה לכם שום כוונה זרה כ"א התכוונו כדי לעשות נחת רוח לפניו יתברך וכל מחשבה זרה נקראת חוץ לזמנו וחוץ למקומו כי אין זה מקומו וזמנו ונקרא מתעסק בקדשים שאינו מתכוין בעצם וראשונה על הזביחה ודבר זה ברור למבינים וקרוב לשמוע :

לא תגנובו וגומר . בגונב ממון הכתוב מדבר שהרי נאמר ולא תשבעו בשמי לשקר לומר שאם גנבת סופך לכחש ואם כחשת סופך לישבע לשקר והרי אין נשבעין על כפירת קרקעות ועבדים אלא וודאי בגונב ממון הוא מדבר ולכך הזכיר לשון רבים להזהיר גם את החולק עם הגנב כי גם הוא שונא נפשו כי סתם ממון יש בו כדי חלוקה אבל גונב נפש מסתמא אין בו כדי חלוק' אף על פי שעומד למכור שמא לא ימצא קונים ע"כ על הרוב שאין שנים משתתפים בגניבת נפש על כן נאמר בו לא תגנוב . אבל לא תעשוק מדבר בהשוכר את הפועל ואין ב' שוכרים פועל אחד בשותפות לכך נאמר לא תעשוק לשון יחיד ומ"ש לא תעשק את רעך ואצל הגנב לא הזכיר רעך לפי שכל גנב גונב גם דעת עליונה ועושה עין של מעלה כאילו אינו רואה כביכול ואם כן לא מן רעהו לבד הוא גונב אבל הגזלן אינו עושק כ"א לרעהו. ולא תקלל חרש הוא הדין לכל אדם ונקט חרש לומר לך מה חרש מיוחד שהוא בחיים כו' ויש ליתן טעם למה נקט חרש דווקא לפי שמצאתי בשערי תשובה של רבי יונה דף י' . שימא עינו נותן לו דמי עינו חרשו נותן לו דמי כולו . ולהנחה זו יש מקום לטעות ולומר שחרש חשוב כמת ואינו חייב על קללתו ומכלל זה אתה למד שעל קללת המת הוא פטור והחרש כחי לענין המקללו . ואין לומר שמא כוונת הכתוב לחייב המקלל המת דוגמת כחרש החשוב כמת דאם כן הוא לשתוק הכתוב ולא יאמר לא תקלל חרש ואני שומע מן בעמך לא תאור שהכל בכלל בין חי בין מת כי מסיכא תיתי להלך הלא וודאי שמדין תורה המקלל את המת פטור סד"א שגם החרש בכלל מת שהרי חרשו נותן לו דמי כולו כי דומה כאלו היה כל מציאתו לאפס ואין ת"ל לא תקלל חרש וכל דכוותיה שהוא בחיים אף על פי שחשוב כמת כאותן ד' החשובים כמתים שמנו רז"ל על כולם הוא חייב . ולפני עור לא תתן מכשול ליתן לו עצה כו' כי אין לפרשה עור ממש ומכשול ממש שהרי נאמר ויראת מאלהיך וזה מדבר בדבר המסור ללב דווקא:

לא תעשו עול במשפט . לשון זה נאמר גם בסוף הפ' לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה ונראה שביאור שניהם א' הוא וזה שלא יעשה עול שהוא באמת ובמשפט ר"ל המעשה ההוא בצדק ובמשפט הוא והדין נותן שכך ראוי להיות ומ"מ הענין עול . והא כיצד . זהו שביאר הענין ואמר לא תשא פני דל פירש"י שלא תאמר עני הוא והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות וענין זה באמת הוא ראוי ומחוייב שהרי וודאי העשיר חייב לפרנסו והרי הענין במשפט הוא אבל מ"מ הוא עול במשפט כי במלת במשפט מיעט המקום שאינו מקום המשפט ור"ל במקום אחר אין זה עול כי וודאי חייב לפרנסו ויש להוציא מיד העשיר כדי פרנסתו של העני אבל במקום המשפט הוא עול כי אין לשנות בעבור זה שורת המשפט אלא המשפט יעשה דרכו ובזמן אחר יחייב את העשיר לפרנסו . וכן בסמוך בענין המידה ומשקל יש לך אדם שעושה במשפט ומ"מ הענין עול הא כיצד כי יש לך אדם שמקטין מדתו ונותן אותה בזול יותר מאחרים כדי שיהיה לו קופצים כי יחשבו שהוא מוכר בזול ואינן יודעין שהקטין מדתו וכפי האמת הוא עושה במשפט כן שהרי אינו גוזל הבריות כלום ומ"מ הוא עול אחר שעושה כן דרך רמאות ומסבב שאחרים אין להם קונים וכל דוגמתו שיש בו צד משפט וצד עול הכל בכלל : ומדקאמר כאן לא תעשו נ"ל שאין זה מדבר בהטית משפט שהרי הוא לאו שאין בו מעשה אלא שיש בו אזהרה שלא יתיר לעצמו מה שאוסר לאחרים כי כל דיינא דמפקין מיניה ממונא בדינא לאו דיינא הוא אעפ"י שפשוטו הוא אפילו שורף גדישו כו' מ"מ יש בו רמז גם על הדין שיהיה מנוקה מכל מום ועול ואח"כ ישפט אחרים כמעשה של ההוא שקצץ אילנו הנוטה לר"ה בלילה תחלה : לכך נאמר אל שדיינים לא תעשו אתם הדבר שאתם פוסקים במשפט כי הוא עול : ואולי שלזה כיון רש"י שפי' שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול שנוי כו' לשון קלקול מורה שאינו מדבר במטה דין כ"א במקלקל הדין הישר כי בזמן שהוא אינו מקיים מה שפוסק לאחרים הרי הוא מקלקל הדין שרבים קוראים תגר על הדין ואינן רוצין לקיימו מצד שאולין ענני בדיין ועל כן מביא לראיה מן פסוק כי תועבת ה' כל עושה עול כנאמר בפרי' משקולות ושם נאמר לא יהיה בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה והוא ששוקל לאחרים בקטנה ולעצמו בגדולה וזה דוגמת הדיין המתיר לעצמו מה שאוסר לאחרים : ואחר כך מביא פסוק ולא תביא תועבה אל ביתך כי הדיין דמפיק מיניה ממונא בדין הוא המביא תועבה אל ביתו מה שהוא פוסק לאחרים תועבה הוא מביא אל ביתו וזה רמז נכון וברור וענין יקר:

בצדק תשפוט עמיתך . וכי דווקא לעמיתו ישפוט בצדק ולא את מי שאינו עמיתו ואולי מסברה קושיא זו למדו מכאן הוי דן את כל אדם לכף זכות אבל הרשע אין לדונו לכף זכות ואוקי גברא אחזקתיה . ואם במשפט ממש הוא מדבר נ"ל שנותן עצה לדיין הרוצה לעשות כמו שעשה דוד המלך משפט לזה וצדקה לזה לא יעשה כן כ"א לעמיתו בתורה ומצוה ולא למי שאינו כרוך אחריו כי שמא יעשו קנוניא ביניהם וי"א שע"ז התפלל דוד ואמר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי הם עושי הקנוניא שנקרא עושקי : וכן לא תלך רכיל בעמך היינו דווקא בעושי מעשה עמך אבל מותר לומר לה"ר על בעלי המחלוקת וי"א מצוה כדי שידע זה להשמר ממנו ואם לא עשה כן הרי הוא עובר בלא תעמוד על דם רעך שפירש"י לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כו' כי כן הדבר הזה לכך נסמכו פסוקים הללו :

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא . דווקא עמיתך במצות תוכיח לאפוקי ג' כיתות שאינן מקבלין תוכחה והם רשעים כסילים לצים וסימנך רכל כמ"ש אל תוכח לץ וכתיב באזני כסיל אל תדבר וכתיב ומוכיח לרשע מומו : כי כל הולך רכיל שמח לאיד וכשהוא רואה דבר ערוה בחבירו לעולם אינו מוכיחו להשיבו מדרכו אלא הולך ומרגל בו כדי לבשר ברבים לפרסם קלונו כדרך כל הולך רכיל וג' כיתות אלו מואסים התוכחה ע"כ אין חיוב להוכיחם לפי שנאמר ולא תשא עליו חטא מכלל שאם לא תוכיחו אז יהיה חטאו לשוא עליך וזה לפי שכל ישראל ערבים זה בעד זה והמלוה לחבירו ונותן לו ערב בזמן שהערב רואה שהלוה מפזר ממונו הוא מוכיחו מיראת הערבות פן יצטרך לשלם בעבורו כך הערבות של כל ישראל גורם התוכחה ואם אינו מקבלה אזי נקי הוא ממנו כי אין שורת הדין נותן שיסבול אחד בעד חבירו שאינו ברשותו אך בדבר זה לבד נעשו ישראל ערבים שבזמן שיש בידו למחות ואינו מוחה אז דין הוא שיתפש בעבורו וישא עליו חטאו אם לא יוכיחו . משל משלו בזה כמי שקודח בספינה תחתיו נעקו עליו כל אנשי הספינה מה זו אתה עושה השיב להם הלא תחתי אני קודח אמרו לו אם יכנסו המים תחתיך אז תטבע הספינה מכל וכל כך אמר איוב לחביריו ואף אם אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי ומה השיבו לו חביריו אם יוסיף על חטאתו פשע בינינו ישפוט . לכך נאמר ולא תשא עליו חטא . וסמך למצות התוכחה פסוק לא תשנא אחיך בלבבך כי בזמן שאהבה מצויה בישראל כל אחד בטובתו של חבירו חפץ ועל כן הוא מוכיחו שלא יכשל בעבירה אבל בזמן ששונאים זה לזה לעולם אינו מוכיחו ואדרבה הוא מחניפו לאמר כשורה עשית ולא פעלת און וכל כוונתו להדיח עליו הרעה לפי שהוא שמח במפלתו ומידה זו הלא היא גרמת בני עמינו מיום שנגרה אגרופה של שנאת חנם מן חורבן בית שני והלאה ועוד היום לא סרה והנגע הולך ופושה עד אשר ישקיף ה' וירא ויסיר לב האבן מקרבינו :

לא תקום ולא תטור את בני עמך . לא אמר עמיתך לפי שהנקימה והנטירה תכונה רעה בגוף האדם ואין מן הראוי לבקש נקמה על שום אדם שהוא מבני עמך אם טוב ואם רע לפי שמסתמא הנקמה היא על מה שעשה לך בגופך או בממונך והדברים ההם אינן ספונין וחשובים כל כך שיהיו ראויין לנקם עליהם אמנם מותר לעשות נקמה בז' עממין כי המה מסתמא רוצים להעבירך מעל מצות ה' ולהדיחך מעל ה' אלהיך וזה דבר חשוב וספון וראוי לבקש נקמה ע"ז כי היא נקראת נקמת ה' לכך נאמר כאן את בני עמך למעט ז' עממין ועל זה אמרז"ל גדולה נקמה שנתנה בין ב' שמות שנאמר אל נקמות ה' הורו באצבע שתחלת הנקמה וסופה לא תהיה כי אם לשם ה' דהיינו בזמן שיבקש איזו אדם להדיחך מעל מצות ה' כי גדול המחטיא את האדם יותר מן ההורגו כמו שפירש"י על פסוק לא תתעב מצרי ורז"ל אמרו שכל ת"ח שאינו נו' אינו ת"ח וזה לכבוד תורת ה' אשר בקרבו אבל על כל המאורעות שבגופות לא רצה ה' שיבקש האדם נקמה עליהם משל למה"ד לתינוק המשחק ועושה מעשה נערות באיזו בנין או איזו ד"א ובא איזו אדם וקלקל כל מעשיו אשר בנה ואשר נטע הילד והילד צועק לפני אביו צעקה גדולה ומרה על זה ואלו היה אביו משגיח בו ועושה רצונו היה הורג לזה האדם . אמנם אביו אינו משגיח בקולו כלל כי אף אם הקטן כפי מיעוט שכלו הוא חושב שזה הגדיל לעשות לו רעה גדולה . מ"מ האב רואה בשכלו שאין הדבר כן וכל מעשה הבן היו הבלים מעשה תעתועים ואינן כדאי שבעבורם יהיה לזה כאויב ומתנקם כי כפי האמת לא עשה לו זה כלום . כך הוא הענין בין אבינו שבשמים לברואיו אשר לפי

איעוש שהנאה במושכלות הם חושבים כי כל עניני העה"ז יש בהם לד מעלה ושלימות והנוגע בכבודם או בגופם או בממונם נראה להם כי הגדיל לעשות עמהם רעה וצועקים לאביהם שבשמים שינקם נקמתם אבל לפעמים אין הקב"ה משגיח בקול זעקתם כשאין ברעה זו התערובות דבר הנוגע בנשמתו של אדם כי בעיני הש"י כל הענינים אשר בני אדם משגיחים בעה"ז דומין ממש לשחוק ושחוק אשר עשה לו הילד שהזכרנו ע"כ אין הקב"ה משגיח בהם זולת בזמן שע"י מאורעות שבגופות יגיע לו בימול תורה ומצוה או הנקמה נקמת ה׳ ועל דבר זה מיוסד המזמור המתחיל אל נקמות ה׳ וגומר המקדים לומר שאין לבקש נקמה כ"א בדבר שהוא נקמת ה׳ כאמור אחר כך אמר עד מתי רשעים ה׳ וגומר עד ה׳ יודע מחשבות אדם כי המה הבל וביאור הדבר הוא שבא להשקיט תלונות האומרים עזב ה׳ את הארץ וגוזרים אומר שודאי לא יראה יה ולא יבין בכל מעשה השפלים כי איככה יוכל וראה באבדן מולדתו עניים ומדוכים אלמנה גר ויתום ולא יקח נקמה מן עושי הרעה אין זה כ"א מצד שאין השגחתו יתברך בשפלים. עז"א כמתרץ לומר שאין הדבר כן אלא לפי שה׳ יודע מחשבות האדם כי המה הבל כמשל התינוק המשחק ע"כ אין הקב"ה מקפיד עליהם בכל זמן וע"ז מיוסד כל המזמור האומר עד מתי רשעים ה׳ וגומר אחר שאמר אל נקמות ה׳ קרא תגר על האומרים לא יראה יה וגומר וז"ש עמך ה׳ ידכאו ונחלתך יענו ואמרו לא יראה יה וגומר דאם כן למה לא ינקום ממנו. על זה השיב ואמר בינו בוערים בעם וגו׳ היוצר עין הלא יביט וגו׳ וא"ת אחר ששומע ומביט למה לא ינקום ממנו שהרי אל נקמות ה׳. על זה אמר כמתרץ ה׳ יודע מחשבות אדם כי המה הבל כ"א המאורעות שבגופות בעינינו דבר גדול הנה בעיני ה׳ מוסר הבלים המה כמשל התינוק המשחק. ואם תאמר על כל פנים למה ירא ה׳ עמל וכעס שרשע מכתיר את הצדיק. על זה אמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו כי את אשר חפץ בו אותו יוכיח ביסורין אך שלא יהיה בהם בימול תורה כמו שלמדו רז"ל מן פסוק ומתורתך תלמדנו לפי שאם היה בהם בימול תורה היה הקב"ה מתנקם מן המסבבים בסילה לכך נאמר לא תקום וגו׳ כי כל עניני העה"ז אינן חשובים לפני הש"י ודומה כאילו לא עשה לו כלום על כן אין נכון לבקש נקמה משום אדם שהוא מעמיו:

ואהבת לרעך כמוך. אמרז"ל זה כלל גדול בתורה ובמסכת שבת מעשה בההוא גר שאמר למדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד ולמדו הלל פסוק ואהבת לרעך כמוך כל דעלך סני לחברך לא תעביד ואידך פירושא זיל גמור וכפי הנראה שהגר היה גר צדק ולא היה מהתל התולים לומר בדרך שחוק שילמדו כל התורה בעוד שהוא עומד על רגל אחד ממש. אלא וודאי בקש ממש שיעמוד לו כל מצות התורה על יסוד אחד דהיינו רגל אחד אשר עליו יעמיד לו כל המצות כדי שלא יבא לידי שכחה המצויה בגר אשר לא למד מנעוריו כלום ממצות התורה על כן בקש ממנו שימסור לו כלל אחד הכולל כל התורה ועל דרך המליצה אמר כשאני עומד על רגל אחד וכוונתו למסור לו דבר הנאמר מסר׳ בלשון קצר והיינו גם כן יסוד ורגל אחד וע"י שיזכור כלל זה יזכור כל מצות ה׳ ולמדו פסוק ואהבת לרעך כמוך אני ה׳ כי כבר אמרז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה וזה אינו סותר דברי הלל כי כל מצות התורה הם על שני סוגים האחד הוא המצות שבין אדם למקום ברוך הוא ויסוד לכולם האמונה בה׳ הב׳ הוא המצות שבין אדם לחבירו ויסוד לכלם פסוק ואהבת לרעך כמוך ומטעם זה היו הכרובים פורשים כנפים למעלה מחוי כלפי מעלה כנגד המצות שבין אדם למקום. ופניהם איש אל אחיו כנגד המצות שבין איש לחבירו וכשאמר כאן על רגל אחד היינו יסוד אחד לכל סוג ועל כן אמר לו פסוק ואהבת לרעך כמוך ועל רגל זה העמיד לו כל המצות שבין אדם לחבירו ואמר לו גם סוף הפסוק אני ה׳ דהיינו היסוד שעליו העמיד חבקוק כל מצות התורה והיינו האמונה בה׳ ומאמר אני ה׳ דוגמת דבור אנכי הכולל כל דברות ראשונות שבין אדם למקום ברוך הוא וחותם לכולם כבוד אב ואם כי מסוף דברו ניכר שראש דברו אמת יען כי יוקח ק"ו מן כבוד או"א אל כבוד השותף הג׳ יתברך שמו הלא אביך קנך. ודבור לא תחמוד כולל כל חמשה דברות אחרונות והוא כנגד ואהבת לרעך כמוך כי שניהם כוללים כל המצות שבין אדם לחבירו וכן אמר רבי לוי עשרת דברות כתובים בפרשה זו ומסיק שדבור לא תחמוד כנגד ואהבת לרעך כמוך ע"ש:

שלש שנים יהיה לכם ערלים. הרב׳ מפרשים אמרו בטעם מצוה זו לפי שהיה חק לאמוריים לעשות תחבולות למהר פרי האילן קודם זמנו וכן כתב הרמב"ם בספר מורה נבוכים. ואשר נראה קרוב למושכל לומר שמצוה זו היא כדי לעשות זכרון למעשה בראשית כי כולם נבראו ביום ראשון וכל אחד הוציא ביומו וכן כל צמח האדמה היו מכוסים עד יום ג׳ ואף על פי שצמחו בג׳ מ"מ לא נראו עד יום ד׳ שבו נתלו המאורות המבשלים כל הפירות כי כולם תלוין בשמש וירח כמ"ש ממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים נמצא שהיו מכוסים ובלתי נראין לאכילה עד יום ד׳ על כן צוה לעשות זכרון למעשה בראשית שיהיו מכוסים ואטומים שלש שנים כי הערלה ענינה כסוי ואטימה: וביום הרביעי אף על פי שנגמר בשולם מ"מ לא היה עדיין בעולם שום בעל חי ולא היה כאן שום פה לאכלם כאילו לא היה מציאתם ביום רביעי כי אם להודות ולהלל בורא אשר בראם על כן נאמר כאן לזכרון מעשה בראשית ובשנה הד׳ יהיה כל פריו קודש הלולים לה׳. וביום החמישי נבראו קצת מן הבעלי חיים אשר היו צריכין אל מאכל הצמחים על כן נאמר ובשנה החמישית תאכלו את פריו ולא נאמר כל פריו כדרך שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש להורות שלא יאכל כל פריו אלא יתן מכולם גם לעני ולגר לפי שהזכיר לקט שכחה ופאה בתבואה ולא באילנות וארז"ל אלנות מניין תלמוד לומר שדך על כן לא נאמר כל ועל מדת הצדקה אמר להוסיף לכם תבואתו כי יש מפזר ונוסף עוד ולפי שיש מבקשים על זה ערב ובטחון על כן אמר אני ה׳ אלהיכם נאמן ליפרע:

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן. נראה שהידור יותר מקימה כי בכלל ההידור גם הקימה והזקנה יותר חשובה מן השיבה כי יש להתבונן מה ראו רז"ל לדרוש זקן זה שקנה חכמה במקום שיש לפרשו כפשוטו אלא שקשה לרז"ל הרי ההידור יותר חשוב מן הקימה והשיבה מן הראוי לכבדה יותר מן הזקנה שהרי בן ס׳ לזקנה בן ע׳ לשיבה. אלא וודאי שטעם כיבוד השיבה הוא בעבור החכמה המצויה בהם יותר מבזולתם כמ"ש בישישים חכמה ואורך ימים תבונה ע"כ אמר איסי בן יהודה שכל שיבה במשמע ואפילו ע"ה אחר שהחכמה מצויה בו יותר מבזולתו ראוי לכבדו בעבור חכמתו אבל מ"מ זקן זה שקנה חכמה והשתדל בה כי הדבר הקנוי מורה על השתדלות הקונה טרח בה לקנותה והוא השכל הנקנה לאדם וודאי הוא ראוי יותר לכבדו מן השיבה שבאה לו החכמה מעלמה כי רוב ימים ידברו בחכמה ולפי שמצינו בכבוד אב ואם ורבו שהשוה הקב"ה כבודם לכבודו ומוראם למוראו שמא תאמר שכמו שכיבוד של שיבה וזקן עליך כך מוראם מוטל עליך ת"ל ויראת מאלהיך דווקא מורא רבך כמורא שמים כי הוא קורא אלהיך כד"א ראה נתתיך אלהים לפרעה וכאמרז"ל את ה׳ אלהיך תירא לרבות ת"ח וזה מדבר במורא רבך דווקא. ומה שקראוהו זקן במלה מורכבת להודיע שאחר שקנה שלימתו בימים מועטים הרי הוא כבן שבעים שנה:

הפטרת קדשים בתרי עשר עמוס סימן ט

כשאחרי מות וקדושים מחוברין מפטירין הלא כבני כושיים הפטרה של אחרי מות אע"פ שבכ"מ שכשמחוברין שתי פרשיות מפטירין הפטרה של פרשה שנייה אבל מבואר בש"ע בס"ס תכ"ח בהג"ה שמפטירין הלא כבני כושיים והכי נקטינן:

הֲל֣וֹא כִבְנֵי֩ כֻשִׁיִּ֨ים אַתֶּ֥ם לִ֛י בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל נְאֻם־יְהֹוָ֑ה הֲל֣וֹא אֶת־יִשְׂרָאֵ֗ל הֶֽעֱלֵ֙יתִי֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם וּפְלִשְׁתִּיִּ֥ים מִכַּפְתּ֖וֹר וַאֲרָ֥ם מִקִּֽיר׃ הִנֵּ֞ה עֵינֵ֣י ׀ אֲדֹנָ֣י יֱהֹוִ֗ה בַּמַּמְלָכָה֙ הַֽחַטָּאָ֔ה וְהִשְׁמַדְתִּ֣י אֹתָ֔הּ מֵעַ֖ל פְּנֵ֣י הָאֲדָמָ֑ה אֶ֗פֶס כִּ֠י לֹ֣א הַשְׁמֵ֥יד אַשְׁמִ֛יד אֶת־בֵּ֥ית יַעֲקֹ֖ב נְאֻם־יְהֹוָֽה׃ כִּֽי־הִנֵּ֤ה אָנֹכִי֙ מְצַוֶּ֔ה וַהֲנִע֥וֹתִי בְכָֽל־הַגּוֹיִ֖ם אֶת־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֑ל כַּאֲשֶׁ֤ר יִנּ֙וֹעַ֙ בַּכְּבָרָ֔ה וְלֹֽא־יִפּ֥וֹל צְר֖וֹר אָֽרֶץ׃ בַּחֶ֣רֶב יָמ֔וּתוּ כֹּ֖ל חַטָּאֵ֣י עַמִּ֑י הָאֹֽמְרִ֛ים לֹא־תַגִּ֥ישׁ וְתַקְדִּ֥ים בַּעֲדֵ֖ינוּ הָרָעָֽה׃ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא אָקִ֛ים אֶת־סֻכַּ֥ת דָּוִ֖יד הַנֹּפֶ֑לֶת וְגָדַרְתִּ֣י אֶת־פִּרְצֵיהֶ֗ן וַהֲרִֽסֹתָיו֙ אָקִ֔ים וּבְנִיתִ֖יהָ כִּימֵ֥י עוֹלָֽם׃ לְמַ֨עַן יִֽירְשׁ֜וּ אֶת־שְׁאֵרִ֤ית אֱדוֹם֙ וְכָל־הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר־נִקְרָ֥א שְׁמִ֖י עֲלֵיהֶ֑ם נְאֻם־יְהֹוָ֖ה עֹ֥שֶׂה זֹּֽאת׃ הִנֵּ֨ה יָמִ֤ים בָּאִים֙ נְאֻם־יְהֹוָ֔ה וְנִגַּ֤שׁ חוֹרֵשׁ֙ בַּקֹּצֵ֔ר וְדֹרֵ֥ךְ עֲנָבִ֖ים בְּמֹשֵׁ֣ךְ הַזָּ֑רַע וְהִטִּ֤יפוּ הֶֽהָרִים֙ עָסִ֔יס וְכָל־הַגְּבָע֖וֹת תִּתְמוֹגַֽגְנָה׃ וְשַׁבְתִּי֮ אֶת־שְׁב֣וּת עַמִּ֣י יִשְׂרָאֵל֒ וּבָנ֞וּ עָרִ֤ים נְשַׁמּוֹת֙ וְיָשָׁ֔בוּ וְנָטְע֣וּ כְרָמִ֔ים וְשָׁת֖וּ אֶת־יֵינָ֑ם וְעָשׂ֣וּ גַנּ֔וֹת וְאָכְל֖וּ אֶת־פְּרִיהֶֽם׃ וּנְטַעְתִּ֖ים עַל־אַדְמָתָ֑ם וְלֹ֨א יִנָּתְשׁ֜וּ ע֗וֹד מֵעַ֤ל אַדְמָתָם֙ אֲשֶׁ֣ר נָתַ֣תִּי לָהֶ֔ם אָמַ֖ר יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃

פירוש המלות

כבני כשיים. הם השחורים שהם עבדים מבני חם: החטאה. הוא מלכות אפרים: והנעותי. ל׳ תנועה: בכברה. כלי שכוברים בו החטה ובקדים גם

ויהי אפרתיים

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר: בן־אדם דבר את־זקני ישראל ואמרת אלהם כה אמר אדני יהוה הלדרש אתי אתם באים חי־אני אם־אדרש לכם נאם אדני יהוה: התשפט אתם התשפוט בן־אדם את־תועבות אבותם הודיעם: ואמרת אליהם כה־אמר אדני יהוה ביום בחרי בישראל ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי להם לאמר אני יהוה אלהיכם: ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים אל־ארץ אשר־תרתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל־הארצות: ואמר אלהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל־תטמאו אני יהוה אלהיכם: וימרו־בי ולא אבו לשמע אלי איש את־שקוצי עיניהם לא השליכו ואת־גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים: ואעש למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר־המה בתוכם אשר נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים: ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל־המדבר: ואתן להם את־חקותי ואת־משפטי הודעתי אותם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: וגם את־שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני יהוה מקדשם: וימרו־בי בית־ישראל במדבר בחקותי לא־הלכו ואת־משפטי מאסו אשר יעשה אתם האדם וחי בהם ואת־שבתתי חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם: ואעשה למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם: וגם־אני נשאתי ידי להם במדבר לבלתי הביא אותם אל־הארץ אשר־נתתי זבת חלב ודבש צבי היא לכל־הארצות: יען במשפטי מאסו ואת־חקותי לא־הלכו בהם ואת־שבתותי חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך: ותחס עיני עליהם משחתם ולא־עשיתי אותם כלה במדבר: ואמר אל־בניהם במדבר בחוקי אבותיכם אל־תלכו ואת־משפטיהם אל־תשמרו ובגלוליהם אל־תטמאו: אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת־משפטי שמרו ועשו אותם: ואת־שבתותי קדשו והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם:

דגש אחר שורק

פירוש

מתייאשים מן הפורענות: ביום ההוא. ביום הגאולה: בקולר. יתעסקו בקבירה עד שיבא זמן החריסה: הסרים. מרוב היין והשירות: מתמוגגנה. ל' מסיסה: ונטעתים. כעץ הנטוע שלא יזוז:

המלות

התשפוט. כלום תרצה לשפוט אותם הוכח אותם: הודיע'. כלומר הודיעם ג"כ תועבות אבותם: לכי. חמדה: כתל. ענין חילול: משחתם. הכלה

פרשת אמר

אבן עזרא

(א) אמר אל הכהנים. אחר שהזהיר ישראל ובני אהרן בכללם להיותם קדושים הזהיר בני אהרן שהם חייבי' להשמר מהדברים אחרים בעבור שהם משרתי השם ויתכן להיות פי' אמור אל הכהנים כל הפרשה הנזכרת כי התורה בידם: ואמרת אליהם. טעמי המצות שהם חייבים לשמרם לבדם: לנפש. הוא המת

כא א ויאמר יהוה אל־משה אמר אל־הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש

א ואמר יי למשה אימר לכהניא בני אהרן ותימר להון על מית

כו' הס'

תולדות אהרן אמור אל הכהנים. ראש השנה טז יבמות פה סוטה כג קדושין לה לו (סוטה יט): אמור ואמרת. יבמות קיד: לנפש לא יטמא. סוטה ג קדושין כט סנהדרין מז:

רש"י

(א) אמר אל הכהנים (יבמות קיד) אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים: בני אהרן. (קדושין ל"ה) יכול חללים תלמוד לומר הכהנים: בני אהרן. אף בעלי מומין במשמע. בני אהרן ולא

בעל הטורים אמור אל הכהנים. סמך אזהרת כהנים שלא יטמאו לאוב שגם בו נאמר אזהרה שלא לטמאה בו. א"נ שלא יטמא הכהן למת כשירצה לשאול באוב שצריכין לטמאות כשואלין בו. א"נ לפי סמך אמור אל כהנים לאוב וידעוני שאם תאמר ממי נדע העתידות הרי לא נדרש באוב וידעוני לכך סמך לו אמור אל הכהנים הרי לך כהן שישאל לך באורים ותומים והכי איתא בתנחומא ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני זה שאול ואשה בעלת אוב וסמך לו אמור אל הכהנים אמר רבי לוי יפה היה לו לשאול באורים ותומים האמורים למטה ולא באוב האמור למעלה. לעיל מינה כתיב דמיהם בם וסמיך ליה לא יטמא שאם יטמא דמיו בו. והיינו דאמרינן כהן שמשמש בטומאה אחיו הכהנים מפצעים את מוחו: אל הכהנים. בני' זה לא חללים: בני אהרן. בני' זכו גם בעלי מומין למה אמר בני אהרן ולא בנות אהרן לפי שהם גרמו מיתה לדורות: ואמרת. בגי' לדורות. ואמרת הם אותיות אמרת טהורות. אמור ואמרת. אמירה ראשונה כדי שלא ניטמא במת ואמירה שניה נטמא למת מצוה:

ספורנו

כא (א) ויאמר ה' אל משה אמור אל הכהנים. מה שנאמר למעלה להבין ולהורות כל מיני הטומאות ולהבדיל בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור כי זה יאות יותר לכהנים כאמרו ולהבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור ולהורות: ואמרת אליהם. שצריכים הם ליזהר בלעדי אלה גם מטומאת מת וחלול הזרע שהם מעלות קדושה לכהנים בלבד: לנפש

רמבן

כא (א) אמר ואמרת. להזהיר גדולים על הקטנים. לשון רש"י מדברי רבותינו. והאזהרה הזאת לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידים ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו בדם ובשרצים ובטומאה ומהם נלמוד לכל איסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים אבל אם יעשו הם לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם וטעם הכתוב על פי מדרשו אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר אליהם שלא יטמאו ורבוי האזהרות שיבוא להזהירם שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים. ואמר ר"א בדרך הפשט אמור אל הכהנים הפרשה הנזכרת למעלה כי הם מורי התורה והמזהירים את העם ואמרת להם המצות שהם לבדם חייבים לשמרם ואינו נכון ועל דעתי בפשט הכתוב טעם אמור כמו דבר אמרי האזינה ה' דברי וכן אמרי אמת. וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה' וכתיב בא אל פרעה ודברת אליו כמו ואמרת וידבר משה אל אהרן ואל בניו קחו את המנחה כמו ויאמר וכן במקומות הרבה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם והוא נאמר בפרשיות אשר ירצה להזהיר להם מאד או לחומר הענין או להיותם מורגלים לחטוא בהנה וכן יאמר אמור אל הכהנים ואמרת אליהם וכמהו כה אמר ה' אלהי ישראל הלוך ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה כה אמר ה' וגו' שטעמו דבר אל צדקיהו. וכן והאמר האשה התקועית אל המלך ותפול על פניה ארצה ותשתחו ותאמר הושיעה המלך כמו ותדבר האשה אל המלך ותאמר הושיעה המלך והנה טעם אמור אל הכהנים ואמרת אליהם כטעם דבר אל הכהנים ואמרת אליהם דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועניינו דבר אל העם בשמי ותאמר להם ככה כענין בא אל פרעה ואמרת אליו ורבים יאמרו כי טעם דבר אל בני ישראל כטעם קריאה דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך ותאמר אליהם ככה וכן אמור אל הכהנים שיקבצו ויעמדו: וטעם הכהנים כי במצות אשר הם בעניני הקרבנות יאמר אל אהרן ואל בניו. ולא יזכירם בשם הכהנים כי בענינים ההם בקרבנות או במצות

לא־יטמא בעמיו: ב כי אם־
לשארו הקרב אליו לאמו
ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו:
ג ולאחתו הבתולה הקרובה
אליו אשר לא־היתה לאיש לה
יטמא: ד לא יטמא בעל בעמיו
להחלו: ה לא־יקרחה קרחה
בראשם ופאת זקנם לא יגלחו
ובבשרם לא ישרטו שרטת:
ו קדשים יהיו לאלהיהם ולא
יחללו שם אלהיהם כי את־אשי
יהוה לחם אלהיהם הם מקריבם
והיו קדש: ז אשה זנה וחללה
לא יקחו ואשה גרושה מאישה
לא יקחו כי־קדש הוא לאלהיו:
ח וקדשתו כי־את־לחם אלהיך
הוא מקריב קדש יהיה־לך כי
קדוש אני יהוה מקדשכם:
ט ובת איש כהן כי תחל לזנות

כ׳ ה׳ חסרים בליש׳. ל׳ · ל׳ · ל׳ מ״ל בתו׳ וחד חס׳ · ה׳ מלין בטעמ׳ יקרחו ק׳ · ל׳. ל׳. ל׳ · ט׳ כתיב י׳ · ל׳ וחס׳ י׳ תניינא · ג׳ חס. י׳ בקרי׳ וקמצין · כ׳ א׳ ר״פ וא׳ ס״פ · י״ג חסרים · ד׳

לא יסתאב בעמיה: ב אלהין
לקריביה דקריב ליה לאמיה
ולאבוהי ולבריה ולברתיה
ולאחוהי: ג ולאחתיה
בתולתא דקריבא ליה דלא
הות לגבר לה יסתאב:
ד לא יסתאב רבא בעמיה
לאחלותיה: ה לא ימרטון
מרט ברישיהון ופאתא
דדקנהון לא יגלחון
ובבשרהון לא יחבלון חבול:
ו קדישין יהון קדם אלההון
ולא יחלון שמא דאלההון
ארי ית קורבניא דיי קורבן
אלההון אנון מקרבין ויהון
קדישין: ז אתתא מטעיא
ומחללא לא יסבון ואתתא
דמתרכא מבעלה לא יסבון
ארי קדיש הוא קדם
אלהיה: ח ותקדשינה ארי
ית קורבן אלהך הוא מקריב
קדיש יהי לך ארי קדיש
אנא יי מקדשכון: ט וברת
גבר כהן ארי תתחל למטעי

רשי

ולא בטת אהרן: לא יטמא בעמיו. (ת״כ) בעוד שהמת בתוך עמיו יצא מת מצוה: (ב) כי אם לשארו. (ת״כ) אין שארו אלא אשתו: (ג) הקרובה. לרבות את הארוסה (ת״כ יבמות ס): אשר לא היתה לאיש. למשכב: לה יטמא. מצוה (ת״כ יבמות כב): (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו. (ת״כ) לא יטמא לאשתו פסולה שהוא מחולל בה בעודה עמו. וכן פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו בעוד שהוא בתוך עמיו שיש לה קוברין שאינה מת מצוה ובאיזה שאר אמרתי באותו שהוא להחלו להתחלל הוא מכהונתו: (ה) לא יקרחה קרחה. (ת״כ) על מת וכלא אף ישראל הוזהרו על כך אלא לפי שנאמר בישראל (קידושין לו מנחות כ) בין עיניכם יכול לא יהא חייב על כל הראש תלמוד לומר בראשם וילמדו ישראל מהכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה ונאמר בישראל קרחה מה כאן כל הראש אף להלן כל הראש במשמע כל מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת אף כאן על מת: ופאת זקנם לא יגלחו. לפי שנאמר בישראל (ויקרא יט) לא תשחית יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער: ובבשרם לא ישרטו שרטת. לפי שנאמר בישראל (ויקרא שם) ושרט לנפש לא תתנו יכול שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא אחת תלמוד לומר לא ישרטו שרטת לחייב על כל שריטה ושריטה שתיבה זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת: (ו) קדושים יהיו. (ת״כ) על כרחם יקדישום ב״ד בכך: (ז) זונה. שנבעלה בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר (יבמות סא): חללה. שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה וחלוצה מכהן הדיוט (קידושין עז) וכן שנתחללה מן הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולי׳ לכהונה: (ח) וקדשתו. על כרחו שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש (יבמות פח). קדוש יהיה לך. נהוג בו קדושה לפתוח ראשון בכל דבר ולברך ראשון בסעודה (ת״כ): (ט) כי תחל

אבן עזרא

המת. מלת יטמא מבנין התפעל ודגשות הטי״ת להתבלע התי״ו. וטעם בעמיו. בכל ישראל שהם עמיו: (ב) כי אם לשארו הקרוב אליו. היה נראה לנו כי פירושו כמו איש איש אל כל שאר בשרו שם כלל ואחר כן פרט לאמו ולאביו. וטעם בעל בעמיו. שלא יטמא הבעל באשתו וכאשר ראינו שהעתיקו רבותינו כי יטמא לאשתו ושמו לשארו כדרך אסמכתא כאשר פירשתי במלת לעם נכרי ואמרו כי פי׳ בעל גדול שהוא ברשותו כמו בעליו אין עמו בשל הפי׳ הראשון וטעם להזכיר אמו קודם האב כי הזכר חי יותר מהנקבה ברוב: (ג) הקרובה אליו. להיותה אחותו מאב ואם והנה לא יטמא בעל בעמיו בכהנים או בישראלים חוץ מהנזכרים: להחלו. דגשות הלמ״ד להתבלע אחר והוא שם הפעל מבנין נפעל: (ה) לא יקרחה קרחה בראשם. על המת: ופאת זקנם. על המת כמנהג מקומות בארץ כשדים והנה התברר פי׳ את פאת זקניך: וטעם שרטת. אפילו אחת וכבר מהרו ישראל על אלה. וטעם הזהירם כי ראש מוקרח וזקן מגולח ובשר שרוט לא ישמש לפני השם: (ו) ולא יחללו שם אלהיהם. פי׳ כי את אשי ה׳: (ז) אשה זונה. לא מצאנו על דרך הפשט בכל המקרא זונ׳ כי אם כמשמעה גם כן ויתנו את הילד בזונה כאשר פירשתיו: וחללה. שאינה מפורסמת כזונה ולפי הפשט היה נראה מדברי יחזקאל כי אלמנות כהן מותרות לכהנים לכן דברי הקבלה הוא הנכון: (ח) וקדשתו. במחשבה ובדבור: לחם אלהיך. מאכל שהוא קרב לשם: אני ה׳ מקדשכם. כלכם: (ט) כי תחל. לדעת רבים מגזרת תחלה ולפי דעתי מלשון חלול רק הוא מהבנין הכבד הנוסף כמו לא יחל דברו ועל שני הפירושים המלה היא מפעלי הכפל רק היא זרה ויתכן שהיה זרה שהחל גם תחל שלא יתערבו עם

להחלו ה׳ מלין בטעמא פי׳ סוף פסוק לא ישרתוהו לעולם כי אם מרכות ובה׳ מקומות ישרתוהו מאיילא בתיבתו וסימן להחלו. לדרתיכם דראשית עריסותיכם. ממועצותיהם דיהושע. והאשתאלי ברי׳ ד״ה וקויתי לו. והמקף הוא מחברו בתיבה אחת: וי״א בטעם לאתנחתא פ׳ הא אתנחתא לעולם לא ישרתנו בי אם מונח בר מן י״א מקומות שישרתנה מאיילא על פי המסרה והוא דומה לטפחא שנוטה לצד ימין והסי׳ וימיני טפחה שמים וסימן הי״א מקומות נמסר בסדר פינחס. ועיין בשער הנגינות: יקרחה חד מן י״ד מלין כתיב ה׳ בסוף תיבותא וקרי וי״ו נמסר במסרה רבתא: אשי ט׳ כתיב יו״ד נמסר בסדר צו: זנה ג׳ חסר וסימן אשה זנה וחללה אלמנה וגרושה וחללה. את צעה זנה. יקחו י׳ בקרי׳ וקמצין וסי׳ אשה זנה וחללה. ב׳ בו ובליעל כקוץ מונד אהליהם וצאנם יקחו. ונחלת עריצים משדי יקחו. קשר נביאיה בתוכם. והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו. ומבניך אשר יצאו דמלכים. וחברו דישעיה בניך ובנותיך יקחו: קדש י״ג חסר נמסר בסדר תצוה: וקדשתו ב׳ א׳ ר״פ וא׳ ס״פ וסימן וקדשתו כי את לחם. הגבל את

תולדות אהרן כי אם לשארו. יבמות כב. נב סוטה ג׳: לאמו ולאביו. נזיר מג מד זבחים ק: ולאחותו. כרכות יט מגלה ג נזיר מח זבחים ק: ולאחותו הבתולה. יבמות ס (יבמות ז): לה יטמא. נזיר מג סוטה ג: לא יטמא בעל. יבמות כב ל קדושין עז זבחים ק (נזיר נב שם נח): להחלו. נזיר מג: לא יקרחו. קדושין לו מכות כ (קדושין סא): ופאת זקנם. יבמות ה נזיר מ מא נח קדושין לה מכות כט: קדושים יהיו. יבמות כ סנהדרין נג פג זבחים יז: הם מקריבים. סנהדרין נא: ואשה גרושה. יבמות נב נב לד גיטין פב קדושין עח: גרושה. יבמות כד: לא יקחו. יבמות פד פה: וקדשתו. מועד קטן כח יבמות פח נדרים סב גיטין נט הוריות יג (יבמות ג): ובת איש כהן. סנהדרין נ נא סו עז (תרומות מד):

בעה״ט לנפש לא. בגימ׳ כדם המת: לא יקרחה. כתיב בה״ה לחייב על ה׳ קרחו׳ אפי׳ קרח המישתן בפעם אחת: ופאת זקנם. בגימ׳ זו בתער:

רמבן

במעלות הקדש אבל בכהן יזהיר שלא יטמאו במת לעולם אפילו בעת שלא יבואו במקדש והיא מעלה להם בעצמם ולכך הזכיר הכתוב הכהנים לאמר כי בעבור שהם כהני ה׳ משרתי אלהינו יאמר להם שיתנהגו כבוד וגדולה בעצמם ולא יטמאו לעולם והנה החללים מוצאים מן הכלל הזה וטעם לא יטמא שתאמר להם שלא יטמא אחד מהם לנפש בעמיו או ימשך אל בעל בעמיו המוזכר למטה ושיעורו לנפש לא יטמא הבעל בעמיו וטעם בעל בעמיו כמו מבעלי יהודה בעלי גוים הנכבדים בהם או האדונים מלשון בעליו אין עמו בעל הבית כי הנכבדים יקראו אדונים יאמר לא יטמא נכבד בעמיו להחל את כבודו כי למעלת הכהן יפרש הכתוב בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו יזהירנו שלא יחלל מעלתו בטומאת המתים ויתכוין הכתוב בזה שלא יעלה על דעתנו לומר שאין האזהרה אלא בבואם אל אהל מועד לשרת בקדש וכן בכל הפרשה יזהיר כי הכל למעלתם את אביה היא מחללת ולא יחלל זרעו וכן תרגומו של אונקלוס לא יסתאב רבא בעמיה לאחלותיה ובת״כ נדרש בבעל באשתו כמו שכתב רש״י: קדשים

ספורנו

לנפש לא יטמא בעמיו. שום אחד מהכהנים לא יטמא לנפש בעמיו שהוא כל מת מן ההמון שאינו קרובו אלא שהוא מעמו בלבד: (ד) לא יטמא בעל בעמיו להחלו. והטעם שלא יטמא הכהן כי אם לקרוביו הוא כי אמנם הכהן הוא בעל בעמיו להבין ולהורות כי שפתי כהן ישמרו דעת וכו׳ וראוי לאיש כזה לנהוג נשיאות כי היכי דלשתמען מיליה ואין ראוי שיחלל הכנתו אל מקדש וקדשיו כדי לכבד המתים הבלתי קרובים כאמרם ז״ל (סנהדרין פכ״ג) שהקבורה וההספד למת הם יקרא דשכבי אמנם לקרובים התיר להטמא כי כבודם הוא כבודו: (ה) לא יקרחו. אע״פ שהתרתי להם הטומאה על מתיהם לכבודם לא התרתי שיפליגו באבלות להרבות כבוד מתיהם על ידי קרחה ושריטה כאמרם ז״ל מה להלן על מת אף כאן על מת: (ו) ולא יחללו שם אלהיהם. ואע״פ שכל אלה לכבודו אין לו רשות למחול על כבודו כי אמנם הכונה בכבוד הכהנים הוא לכבוד האל יתברך וכשימחלו על זה יחללו את שמו: (ז) כי קדוש

אבן עזרא

עם טעם תחלה בעבור היות התי"ו קמוץ בקמץ קטן וכן לבלתי החל: ובת כהן. אם חללה עצמה בזנות בעבור שחללה כבוד אביה: באש תשרף. בעולה או ארוסה: (י) את הבגדים. והם בגדי קדש: את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום. מזה הכתוב נלמוד מה שהעתיקו חז"ל במשפט האבלות: (יא) ועל כל נפשות מת לא יבא. גוף מת והגוף חסר כי מת שם התאר וכן ועשיר יענה עזות ומאכלו בריאה תחסר שם. וטעם לא יבא. באהל או בבית ששם המת. וטעם לאביו ולאמו. שהיא מצוה עליו לכבדם בחייהם ובמותם ואף כי לאחיו ולבנו: (יב) ומן המקדש לא יצא. אמרו המעתיקים אחר המת והוא הנכון ויש אומרים בשבעת ימי המלואים וזה לא יתכן כי כבר באר ומלא את ידו ג"כ יתכן שלא יצא מן המקדש כי אם לדבר מצוה: (יג) בבתוליה. יש שמות בלשון הקדש לא יפרדו לעולם כמו נעורים וזקונים עלומים ובתולים ויש שמות בלשון

רש"י

תחל לזנות. כשתחלל על ידי זנות שהיתה בה זיקת בעל חיתה או מן הארוסין או מן הנשואין: (סנהדרין נא) ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: את אביה היא מחללת. (סנהדרין נב) חללה ובזתה את כבוד שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל: (י) לא יפרע. (ת"כ) לא יגדל פרע על אבל ואיזהו גדול פרע יותר משלשים יום: (יא) ועל כל נפשות מת. באהל המת: נפשות מת. (נזיר לח) להביא רביעית דם מן המת שמטמאה באהל: לאביו ולאמו לא יטמא. (סנהדרין ד ת"כ) לא בא אלא להתיר לו את מתו מצוה: (יב) ומן המקדש לא יצא. (ת"כ מיר לו) אינו הולך אחר המטה ועוד למדו רבותינו מכאן שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש. שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן

אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ (י"א כתורס' כתיב י')
תִּשָּׂרֵף׃ ס (ח'מ"ל כתור')
י וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־רֹאשׁוֹ ׀ (ב' מלין בטעמא) (ל')
שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ
לִלְבֹּשׁ אֶת־הַבְּגָדִים (ב' וחס') אֶת־רֹאשׁוֹ
לֹא יִפְרָע (ל'וקמץ) וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃ (ל' וחס')
יא וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו (ל' וה ז')
וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃ (ל')
יב וּמִן־הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ
אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו (כ"ד בטעם פזר)
עָלָיו אֲנִי יְהוָה׃ (ל"ג ר"פ)
יג וְהוּא אִשָּׁה

מְקַדְּשַׁת אֲבוּהָא הִיא
מִתַּחְלָא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד׃
י וְכַהֲנָא דְּיִתְרַבָּא מֵאֲחוֹהִי
דְּיִתְרַק עַל רֵישֵׁיהּ מִשְׁחָא
דִּרְבוּתָא וְדִיקָרֵיב יָת
קוּרְבָּנֵיהּ לְמִלְבַּשׁ יָת
לְבוּשַׁיָּא יָת רֵישֵׁיהּ לָא יְרַבֵּי
פְּרוּעַ וּלְבוּשׁוֹהִי לָא יְבַזַּע׃
יא וְעַל כָּל נַפְשַׁת מִיתָא לָא
יֵיעוֹל לַאֲבוּהִי וּלְאִמֵּיהּ לָא
יִסְתָּאָב׃ יב וּמִן מַקְדְּשָׁא לָא
יִפּוֹק וְלָא יְחַל יָת מַקְדְּשָׁא
דֶּאֱלָהֵיהּ אֲרֵי כְּלִיל מְשַׁח
רְבוּת אֱלָהֵיהּ עֲלוֹהִי אֲנָא
יְיָ׃ יג וְהוּא אִתְּתָא בִּבְתוּלָהָא

החר וקדשתו : והכהן הגדול ב' דסמי' וסימן והכהן הגדול מאחיו ויעל סופר המלך : והכהן ג' ר"פ וסי' המשיח. הגדול. המקרי'. וא' הכהן המחטא אותה : הגדול ח' מלאים נמסר בסדר נח : יוצק ב' ומלאים וסי' והכהן הגדול מאחיו. נהר יוצק יסודם : ללבש ב' וחסר וסי' ובגד ללבש. ומלא את ידו ללבש את הבגדים : יפרע חד מן א"ב הד חד זקף קמץ וסימן נמסר בריש ויקרא : והוא ל"ג ר"פ נמסר במס"ר :

תולדות אהרן את אביה. שם נ נב עו : באש תשרף. פסחים עה : והכהן הגדול. יומא יח הוריות ט יב חולין קלד (יומא לט) : את ראשו לא יפרע. הוריות יב יג : ועל כל נפשות מת. נזיר לה סנהדרין ד הוריות יב מז מח מט נב חולין עב (נזיר נה) : לאביו. נזיר מז : לאביו ולאמו. שם מח : ומן המקדש. סנהדרין יח יט פד זבחים טז : כי נזר שמן משחת. הוריות יב : והוא אשה בבתולים. יבמות נט כתובות לז הוריות יב (בכורים סד יבמות ט כתובות כה קדושין סו) :

בעל הטורים

באש תשרף. לפי שכל מעשה הכהנים באש לפיכך מיתתם באש: והכהן הגדול. בג' גדול מאחיו בנוי בכח בעושר בחכמה ובשנים: יוצק. ב' במסו' אשר יוצק על ראשו ונהר יוצק יסוד' שלמד שמשמן המשחה אשר עשה משה היה מושך כנהר וממנו היו מושחין כל המלכים: ללבש. ב' ומלא את ידו ללבוש את הבגדים ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש כדדרשינן גדלהו משל אחיו וזהו כיון שמלא ידו ללבוש הבגדים אז ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: ועל כל נפשות מת וגו'. כל הפסוק האותיות של סופי תיבות כבולות רמז לרביעית דם הבא מבני מתים שמטמא : וקדשתו. שלש קדושות בפסוק לפתוח ראשון ולברך ראשון וליתן לו מנה יפה ראשון : והוא אשה בבתולים. והוא עולה י"ח רמז בן י"ח שנה לחופה וכן והוא כחתן יוצא מחופתו : בבתוליה. בי"ת ויו"ד יתירין דהוי מלי למכתב בתולה רמז עד י"ב שנים בתולים שלמים :

ספורנו

קדוש הוא לאלהיו. כל זרע הכהונה שהוא בעל בעמיו הוא מקודש לאלהיו ואם ישא את אלה הנשים יחלל את כבודו וזרעו שלא יהיה ראוי לאותה הקדושה : (יב) ומן המקדש לא יצא. בשביל המת : ולא יחלל את מקדש אלהיו. שיראה שהוא מחשיב יותר כבוד המת מכבוד

רמב"ן

(ו) קדשים יהיו לאלהיהם. הקדושה היא הפרישות כאשר פירשתי בסדר של מעלה יאמר שאפילו במותר לישראל יהיו הכהנים פרושים יבדלו מטומאת המתים ונשואי הנשים שאינם הגונות להם בטהרה ובנקיות: (ח) וטעם כי קדוש אני ה' מקדשכם. עם הכהנים ידבר כאשר החל אמור אל הכהנים או אני ה' מקדשכם כלכם הכהנים והעם והטעם כי מאחר שהוא מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך כי על ידו אני מקדש את כלכם ומשרה שכינתי במקדשכם ויתכן על דרך האמת שיחזור לראש הפסוק וכבר נתפרש: (י) את ראשו לא יפרע וגו'. ועל כל נפשות מת. נמשך לפניו עם נפשות מת יאמר שלא יפרע ולא יפרום על כל נפשות מת ולא יבא עליו: (יב) ומן המקדש לא יצא. אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש אלהיו. שאינו מחלל בכך את העבודה אם עבד כשהוא אונן שהתיר לו הכתוב לעבוד הא הדיוט שעבד אונן חלל לשון רש"י. ושני המדרשים הללו חלוקים הם זה על זה שאם הכתוב התיר בכהן גדול שאינו צריך לצאת מן המקדש מפני אנינותו כהדיוט אבל יכול הוא לעבוד כשהוא אונן אם כן אין בכאן אזהרה כלל שלא יצא אחר המטה וכן לא יחלל את מקדש אלהיו כפי הלשון הזה אינו אלא לומר שאין עבודתו מחוללת. וללמד שהדיוט שעבד אונן חלל ואם כן הכתוב הזה שלילות לא אזהרה. ובעלי הלכות מנאוהו בלאוין בהלכות גדולות ועוד שכבר כתבתי הברייתא שהיא שנויה בתורת כהנים ומפורש בה שהוא לאו גמור כדקתני ומפתח אהל מועד לא תצאו יכול בשעת עבודה ושלא בשעת עבודה תלמוד לומר ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ואין מחלל הוי אומר בשעת עבודה וקתני אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות וכו' והרי הוא לאו גמור אזהרה שלא יניח עבודה ויצא לפיכך אני אומר כדי לקיים כל דברי חכמים שעיקר הכתוב הזה יזהיר בכהן גדול שלא יצא מן המקדש בשעת עבודה על כל נפשות מת ולא יחלל את המקדש שיעזוב עבודתו לכבוד המת אבל יהיה כבוד המקדש ועבודתו גדול עליו מכבוד המת ולקברתו אותו וכ"ש שאם מניח עבודתו ללא דבר ויוצא שעובר בלאו כזה אבל הזהירו הכתוב בענין המת להתיר לו העבודה כשהוא אונן ומאחר שהיא מותרת לו אם יניחנה מרצון עצמו יהיה חלול המקדש. וזה הוא פירוש הכתוב הזה וכבר כתבתיו בסדר ויהי ביום השמיני. ועוד מצינו שנחלקו רבותינו בפרק שני של מסכת זבחים ואמרו אונן מנא לן דמחיל עבודה דכתיב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל הא אחר שלא יצא חלל ורבי יהודה אמר מהכא הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם אני הקרבתי מכלל דאי אינהו אקרבו שפיר וכו' ורבי אלעאי מאי טעמא לא אמר ומן המקדש לא יצא אמר לך מי כתיב הא אחר שלא יצא חלל. והענין לומר כי כיון שאמר הכתוב אזהרה בכהן גדול שלא יצא ולא יחלל העבודה בהניחו אותה אין לכהן הדיוט במשמע הזה שיחלל כשיעבוד. ומכאן ראיה עוד שאיננו רשות להתיר העבודה לכהן גדול ולהודיעו שאין עבודתו מחוללת בכך כי היה יוצא מזה בודאי שכהן הדיוט מחלל אותה. והנה יראה מזה בפשוטו כי על דעת הפירוש הראשון הוא שלילות בכהן גדול שאינו מחלל עבודתו כלשון רש"י אבל מפני שהברייתא מפורשת שהוא אזהרה נאמר שהם יסברו כי מאחר שאין האזהרה אלא בכהן גדול ומכלל שהדיוט יוצא ומניח העבודה מזה נלמוד שהוא מחוללת ואלו היתה כשירה לא יתיר לו להניחה וכך שנויה בתורת כהנים בפרשה הזאת. ומניין שאם עבד עבודתו כשרה תלמוד לומר ולא יחלל את מקדש אלהיו הא כהן הדיוט שעבד עבודתו פסולה. והסוגיא ששנויה בסנהדרין ומן המקדש לא יצא שאינו יוצא אחר המטה עמהם אלא הם נכנסין והוא נגלה הם נגלין והוא נכסה דברי רבי מאיר ורבי יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש כלל שנאמר ומן המקדש לא יצא. ופירושו כטעמו של רבי מאיר. ומן המקדש מקדושתו לא יצא וכיון דאית ליה היכרא לא אתי למנגע ורבי יהודה אגב מרריה דילמא מיקרי ונגע כל זה אסמכתא מדבריהם. הם הנהיגו סילסול בכהן גדול שלא יצא אחר המטה לפי שהוא מטמא לקרובים ואדם בהול על מתו שמא יגע בהן כענין ויפל יוסף על פני אביו אבל כהן הדיוט על קרוביו הוא מטמא ועל אחרים אינו בהול שיטמא להן וכל זה בכהן גדול מעלה מדבריהם וסמכו אותה לכתוב הזה כדרך האסמכתות בתלמוד וכך מצאתי בתוספתא בסנהדרין אמר לו רבי יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה בלבד ועוד שם בירושלמי ראיות אין כאן מקום הזכרתם ·

בבתוליה יקח : יד אלמנה וגרושה וחללה זנה את־אלה לא יקח כי אם־בתולה מעמיו יקח אשה : טו ולא־יחלל זרעו בעמיו כי אני יהוה מקדשו : שני ס טז וידבר יהוה אל־משה לאמר : יז דבר אל־אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם אלהיו : יח כי כל־איש אשר־בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרם או שרוע : יט או איש אשר־יהיה בו שבר רגל או שבר יד : כ או־גבן או־דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשך : כא כל־איש אשר־בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את־אשי יהוה מום בו

יסב : יד ארמלא ומתרכא וחלילא מטעיא ית אלין לא יסב אלהין בתולתא מעמיה יסב אתתא : טו ולא יחל זרעיה בעמיה ארי אנא יי מקדשיה : טז ומליל יי עם משה למימר : יז מליל עם אהרן למימר גבר מבנך לדריהון דיהי ביה מומא לא יקרב לקרבא קורבן קדם אלהיה : יח ארי כל גבר דביה מומא לא יקרב גבר עויר או חגיר או חרים או שריע : יט או גבר דיהי ביה תבר רגלא או תבר ידא : כ או גבין או דוקא או חיליז בעינוהי או גרבן או חזזן או מרים פחדין : כא כל גבר דביה מומא מזרעא דאהרן כהנא לא יקרב לקרבא ית קורבניא דיי מומא ביה ית

רשי

אינן חלל : (יד) וחללה. שנולדה מפסולי כהונה : (טו) ולא יחלל זרעו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה : (יז) לחם אלהיו. מאכל אלהיו כל סעודה קרויה לחם כמו (דניאל ה) עבד לחם רב : (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אינו דין שיקרב כמו (מלאכי א) הקריבהו נא לפחתך: חרום. (בכורות מד) שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת : שרוע. שאחת מאבריו גדולה מחברתה עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו ארוכה מחברתה : (כ) או גבן. שורצילי"ש בלעז שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב : או דק (בכורות לח) שיש לו בעיניו דוק שקורים טילא כמו (ישעיה מ) הנוטה כדוק : או תבלל. דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן הנמשך מן הלבן ופוסק בסירא שהוא עוגל המקיף את השחור שקורים פרוניל"א והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור ותרגום תבלול חיליז לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור הלזון נחש ענב (בכורות לח) : גרב וילפת. מיני שחין הם גרב זו שחרס שחין היבש מבפנים ומבחוץ : ילפת. היא חזזית המצרית ולמה נקראת ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמ' (דברים כח) ובגרב ובחרס כשסמך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות (בכורות מד) : מרוח אשך. לפי התרגום מרים פחדין שפחדיו מרוססין שאשכים שלו כתותין פחדיו כמו (איוב מ) גידי פחדיו ישורגו : (כא) כל איש אשר בו מום. (ת"כ) לרבות שאר מומין. מום בו. בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו

אבן עזרא

בלשון הקדש שלא יתחברו כסף ושכס וזהב וברזל : (יד) אלמנה וגרושה. כלל מכהן או מישראל : וחללה זונה. חסר וי"ו הדבק כמו שמש ירח עמד זבולה : וטעם להוסיף כי אם בתולה. להזכיר עמיו כי הבתולה השבויה והמתייהדת אסורה לו: (טו) ולא יחלל זרעו. פי' אלמנה וגרושה בסתר כי את כל אלה לא יקח בגלוי ואחר ואחר שהזכיר קדושת הכהנים החל להזכיר המומין : (יז) לחם אלהיו. והוא קרבן המזבח ואלה הכהנים הדיוטים על כן אמר כל מי שהוא מזרע אהרן הכהן: (יח) חרום. הפך שרוע והנה חרום מגזרת חרם : שרוע. מגזרת מהשתרע : (כ) או גבן. קרוב מגזרת הרים גבנונים והנו"ן שרש והוא שם התאר וכן דק והוא כמשמעו להיות דק קצר קומה : תבלול בעינו. יש אומרים מגזרת תבל עשו השחתה ויש אומרים מגזרת בלולה בשמן והתי"ו על שני הפירושי' נוסף גם גרב בעין על דעת רבים כן : ילפת. כטעם דבק מגזרת וילפות שמשון ויש אומרים עוות מגזרת ויחרד האיש וילפת והיו"ד נוסף כיו"ד יצהר : מרוח. שם התאר מגזרת רוח : אשך. הביצה ואחר שפרש אמר כלל כל איש אשר בו מום. וטעם מום בו. כמו אבין והמו קלל

ספורנו

שכבוד המקדש והקדש שנתנה לו : (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. לעמוד לשרת בשם ה' כענין כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק : איש עור. והם המומים אשר בתולדה מחסרון החמר או הכח המצייר : (יט) שבר רגל. והם מומים באים מסבות מחוץ לגוף : (כ) או גבן. והם מומים באים ממקרה בלחות הגוף והפסדם

שרוע ב' ומל' וסימן או חרם או שרוע. שור ושה שרוע : או גבן ג' פסוקים אית בהון ו' מלין דמיין לא נסבין וי"ו וקדמא ר"פ וסימן נמסר בסד' משפטים

תולדות אהרן אלמנה. יבמות נט : גרושה וחללה. שם ס כת בוא בט קדושין סד עז עח תמורה ה (יבמות ט יא קידושין סו) : בתולה מעמיו. יבמות עא עז קדושין עז : יקח אשה. יבמות סא : ולא יחלל זרעו. יבמות ס סט כתובות כט נזיר מב סוטה כג כו מד קדושין סד סה עו עח בכורות נו תמורה ה כט (סוטה יט יבמות ז) : איש מזרעך. חולין כד : איש עור. בכורות מד : או חרום. שם : שבר רגל. שם מה : או גבן. מגלה כט בכורות מג : או תבלול. בכורות לד מד : בעינו. שם מד : או גרב או ילפת. בכורות מא מג : או מרוח אשך. שם מד : כל איש אשר בו. שם מג : מום בו. שם :

רמבן

(יג) והוא אשה בבתוליה יקח. פי' אבל לא בעולה והוא לאו הבא מכלל עשה. ואחרי כן הזהיר בלאו על האלמנה והפסולות. ואמר כי אם בתולה מעמיו יקח אשה לצוות עליו שיקחנה וזה שאמרו רבותינו מוזהר על האלמנה ומצווה על הבתולה וכך שנו בתורת כהנים כי אם בתולה מלמד שהוא מצווה על הבתולה :

(טו) ולא יחלל זרעו בעמיו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת כהונה לשון רש"י. פירשו הרב לשלילות בלבד את אלה לא יקח בלא יתחלל זרעו. ועל דעת רבותינו הוא לאו שני. וכך אמרו קדש ובעל לוקה שתים אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל ואמרו בעל ולא קדש לוקה משום לא יחלל והנה הם שני לאוין ונדרש להם ג"כ כטעם קדש ולא בעל אינו לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל א"כ פירוש את אלה לא יקח כי אני מזהירו בלא יחלל זרעו ומאלינו נלמוד שהזרע מן הפסולות הוא מחולל :

(יז) דבר אל אהרן איש מזרעך. לא אמר בכאן דבר אל אהרן ואל בניו כאשר יאמר בפרשיות כלן והטעם כי שם צוה בפרשיות הקרבנות זאת תורת העולה וזאת תורת החטאת והאשם וכיוצא בזה אבל בכאן אם אמר דבר אל אהרן ואל בניו כאוי שיאמר איש מכם לדורותיכם ולא ירצה להזהיר את אהרן עצמו בתורת המומין כי אהרן קדוש ה' כולו יפה ומום לא יהיה בו אבל יזהירנו על זרעו שיורש ויזהיר אותם לדורותם ובפרשת הטומאה בסמוך דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל כי יתכן שגם באהרן יארע טומאת המגע במת או בשרץ. וכאשר בא להזכיר הצרעת והזב הזר ואמר איש איש מזרע אהרן כי לא יארע זה בגופו כי מלאך ה' צבאות הוא ואמר בסוף הפרשה וידבר משה אל אהרן ואל בניו שרצה משה להזהיר גם את בניו שיקחו מפיו תורה ואמר כן לבני ישראל להזהיר ב"ד של ישראל על כך. ובת"כ מנאתי כל איש מה ת"ל לפי שנאמר זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין תלמוד לומר כל אשר בו מום וכן שנו שם זרע אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין ת"ל והוא לרוע או זב ופי' אהרן עצמו הכהן הגדול תחתיו מבניו כי בעבור שהתיר האנינות לכהן גדול אולי יתיר לו המום והצרעת והולך לרבותו או שתרמוז דין אהרן עצמו כי לא תסמוך התורה באזהרותיה על הנס אבל כסתה על אהרן לכבודו ולרמוז לנו שלא יארע לו כן :

(יח) חרם או שרוע. כל שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו כאחת לשון רש"י. ובתורת כהנים ובגמרא דבכורות שנינו חרום שחוטמו שקוע חוטמו בולס חוטמו סולד חוטמו נוטף מניין תלמוד לומר או חרום אבא יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת אמרו לו הפלגת אעפ"י שאינו יכול לכחול שתי עיניו כאחת. ולשון חרום מל' כל חרם אשר יחרם והחרמתי עריהם ענין חרבן ויקרא חרום כי החוטם הדרת פנים כמו שאמר אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ואשר אין חוטמו כתאר בני האדם צורתו חרבה. וטעם או גבן נמשך אל מלת בעינו או שהוא גבן בעינו או דק או תבלול בעינו והוא שגבות עיניו שוכבות עליהן מל' גבי המזבח על גבי חרשו חורשים והזכיר תחלה המום בחסרון האברים עור או פסח. ואחרי כן בקטנות כגון החרום ובגודל כגון השרוע ואח"כ בשברון העצמות אע"פ שכל אבריו עמו כגון שנשבר העצם פסול ואח"כ פסל אפילו בכיעור התואר כגון הגבן ואשר נמיניו הגרעינין ואחר כך בבשר הגוף כי צריך שיהיה נקי וחלק ואח"כ הוסיף בעל הרוח אשר ביליו נפוחים

אבן עזרא

קלל: (כב) לחם אלהיו. לחם הפנים והאשם והחטאת שהם קדשי הקדשים כנגד השלמים כי גם השלמים קדש: ומן הקדשים. המעשר והבכור: (כג) אך אל הפרכת לא יבא. להיותו כהן גדול גם אל המזבח לא יקרב: (כד) וטעם ואל כל בני ישראל. שלא יזבח להם שלמים בעלי מום לולי הקבלה ובעבור שהזכיר כי בעל מום יאכל קדש הזהיר שיהיה האוכל טהור: (ב) וינזרו. כמו והזרתם והוא מבנין נפעל והטעם ירחקו ויבדלו מגזרת נזיר: ולא יחללו. מוסבת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא יחללו את שם קדשי ולא יחללו אשר הם מקדישים לי. וטעם אני ה'. קדוש. וטעם מלפני אני ה' כי אחר שיכרת מלפני השם לא יעמוד כאשר פירשתי בסוד השם: (ד) עד אשר יטהר. ימי טהרתו:

אשר

רשי

מומו כשר: לחם אלהיו. כל מאכל קרוי לחם: (כב) מקדשי הקדשים. אלו קדשי הקדשים. ומן הקדשים יאכל. אלו קדשים קלים ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמר קדשים קלים (ת"כ זבחים קא) אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי הקדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל שלא מצינו זר חילק בהן לכך נאמר קדשים קלים כך מפורש בזבחים: (כג) אך אל הפרכת. להזות שבע הזאות שעל הפרכת: ואל המזבח. החיצון ושניהם הוצרכו ליכתב ומפורש בתורת כהנים: ולא יחלל את מקדשי. שאם עבד עבודתו מחוללת ליפסל: וידבר משה. המצוה הזאת: אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. להזהיר בית דין על הכהנים (ת"כ): (ב) וינזרו. אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר (יחזקאל יד) וינזרו מאחרי (ישעיה א) נזורו אחור יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן ד"א וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי סרס המקרא ודרשהו: אשר הם מקדישים לי. לרבות קדשי כהנים עצמן: (ג) כל איש אשר יקרב. אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים בטומאה בלשון נגיעה (ויקרא יב) בכל קדש לא תגע אזהרה לאוכל ולמדוה רבותינו מגזרה שוה (זבחים מח) וא"א לומר שחייב על הנגיעה שהרי נאמרה כרת על האכילה בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו על האכילה וכן נדרש בת"כ וכי יש נוגע חייב א"כ מה תלמוד לומר יקרב משיכשר ליקרב שאין חייבים עליו משום טומאה אלא אם כן קרבו מתיריו ואם תאמר שלש כריתות בטומאת כהנים למה כבר נדרשו במסכת שבועות אחת לכלל ואחת לפרט כו' (שבועות ז): וטומאתו עליו. וטומאת האדם עליו יכול בבשר הכתוב מדבר וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל את הטמא הכתוב מדבר על כרחך ממשמעו אתה למד במי שטומאתו פורחת ממנו הכתוב מדבר וזהו אדם שיש לו טהרה בטבילה: ונכרתה וגו'. יכול מצד זה לצד זה יכרת ממקומו ויתיישב במקום אחר תלמוד לומר אני ה' בכל מקום אני: (ד) בכל טמא נפש. במי שנטמא

ויקרא כא כב

אֶת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ
לְהַקְרִיב: כב לֶחֶם אֱלֹהָיו
מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־הַקֳּדָשִׁים
יֹאכֵל: כג אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא
יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם
בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשַׁי כִּי
אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם: כד וַיְדַבֵּר
מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־
כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ
כב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־
בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר
הֵם מַקְדִּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה:
ג אֱמֹר אֲלֵהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־
אִישׁ | אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זַרְעֲכֶם
אֶל־הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִלְּפָנַי אֲנִי
יְהוָה: ד אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן
וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא
יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר וְהַנֹּגֵעַ
בְּכָל־טְמֵא־נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־

אונקלוס

קורבן אלהיה לא יקרב
לקרבא: כב קורבן אלהיה
מקודשי קודשיא ומן
קודשיא ייכול: כג ברם
לפרוכתא לא ייעול
ולמדבחא לא יקרב ארי
מומא ביה ולא יחל ית
מקדשי ארי אנא יי
מקדשהון: כד ומליל משה
עם אהרן ועם בנוהי ועם
כל בני ישראל: א ומליל
יי עם משה למימר: ב מליל
עם אהרן ועם בנוהי ויפרשון
מקודשיא דבני ישראל ולא
יחלון ית שמא דקודשי
די אינון מקדשין קדמי אנא
יי: ג אימר להון לדריכון
כל גבר די יקרב מכל
בניכון לקודשיא די יקדשון
בני ישראל קדם יי
וסאובתיה עלוהי וישתיצי
אנשא ההוא מן קדמי אנא
יי: ד גבר גבר מזרעא
דאהרן והוא סגיר או דאיב
בקודשיא לא ייכול עד די
ידכי ודיקרב בכל טמא
נפשא או גבר די תפוק

מסורה

מקדשי הקדשים ו' בלישנא וס"ן לחם אלהיו מקדשי הקדשים. לשכות הצפון. לשכות הדרום. ב' בו. ולעשות על כל קדשי ואל קדשי הקדשים: יאכל י"ג בקריי' וסימן לחם אלהיו מקדשי מחרצני'. מיין ושכר יזיר. מתת לאחד מהם. חמאה ודבש יאכל. והיה מרוב עשות תניי' דפסוק. חציו שרף במו אש. לא יבנו ואחר ישב. אשר קצירו רעב יאכל. הנה נא בהמות אשר עשיתי. גם כל ימיו בחשך יאכל. מתוקה שנת העובד אזרעה ואחר יאכל: מלפני י"ב וסימן ואקברה מתי. לקבר את מתי. ונכרתה הנפש. לא יכרת לך איש דמלכים. וחברו דד"ה כי נכנע אחאב קדמא דפסוק. ויהי כחול זרעך. כי רוח מלפני יעטף. כי עיני על דרכיהם. אם ימושו החקים. ולכהנים הלוים לא. ויצאו מלכים מלפני. איש י' ר"פ בתורה וב' באיוב וסימן נמסר בריש איוב: טמא ד' וסי' והנגע בכל טמא נפש. כי איש טמא שפתים ב' בו. אם יגע טמא נפש בכל:

תולדות אהרן לחם אלהיו. זבחים קא קב: אך אל הפרוכת. ערובין קה: ולא יחלל. בכורות מג: דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו. סנהדרין פג זבחים טו עז יז תמורה ג: בני ישראל. זבחים מה: ולא יחללו. שבת נג ע"ג כז נד זבחים מד מה: אשר הם מקדישים. זבחים מד עט: אמר אליהם. בתרא קכ: אשר יקרב. זבחים מה מעילה י: איש איש מזרע אהרן. חגיגה ד' יבמות ע עא עב עד מכות יד בכורות ג נו: עד אשר יטהר. יבמות עד עה: והנוגע בכל טמא. שבת סד ב"ק כה: או איש אשר תצא. שבת כה ב"ק שם בתרא ט נדה מג:

בעה"ט לחם אלהיו. הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד רמז לשלשים מומין באדם: אך אל הפרוכת לא יבא. אך מיעוטא הוא שלפעמים יבא כהסיה דאמרינן אם אין כהנים נכנסים לוים אם אין טהורין נכנסין טמאין אם אין טמאין נכנסין בעלי מומין:

ספורנו

והפסדים: כב (ב) וינזרו מקדשי בני ישראל. שלא יחשבו שבגודל מעלתם יהיו קדשי השם כחולין אצלם כענין מגודל לתלמיד אינו מגודל לרב (מכות פרק אלו הן הגולין): ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי. ולא יחללו את שם אותו ההקדש שישראל מקדישין

רמבן

בו אעפ"י שהוא חולי נהוג בזקנים ואינו מום בעולם או בבשר ורבותינו ביארו מומים רבים נלמדם מאלה כי הנזכרים בתורה אבות להן: כב (ב) ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי. סרס המקרא ודרשהו וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי אשר הם מקדישים לי לרבות קדשי כהנים עצמן לשון רש"י ואם נפרש אשר הם מקדישים לי בכהנים עצמן אין צריך לסרוס הזה אבל יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו בהן את שם קדשי ואשר הם מקדישים לי שלא יחללו את אשר אהרן ובניו הם עצמם מקדישים לי. ובתורת כהנים כך הוא נדרש וינזרו מקדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבים משום פיגול נותר וטמא ואין חייבים על קדשי גוים משום פיגול נותר וטמא קדשי ישראל אין לי אלא קדשי ישראל קדשי עצמן מנין. תלמוד לומר אשר הם מקדישים לי אני ה' לרבות את כולם ולא הוזכר שם סרוס המקרא כלל. ועל דרך האמת אשר הם מקדישים לי אני ה' שלא יחללו בשם המקודש לו כי שמו במקדש ה' וכבר רמזתי זה בפרשת ויקחו לי תרומה:

נכלם

רשי

שנטמא במת: (ה) בכל שרץ אשר יטמא לו. בשיעור הראוי לטמא בכעדשה (ת״כ): או באדם. במת: אשר יטמא לו. כשיעורו לטמא וזהו כזית: לכל טמאתו. לרבות נוגע בזב וזבה נדה ויולדת: (ו) נפש אשר תגע בו. באחד מן הטמאים הללו: (ז) ואחר יאכל מן הקדשים. (יבמות עד) נדרש ביבמות בתרומה שמותר לאכלה בהערב שמש: מן הקדשים. ולא כל הקדשים: (ח) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לענין הטומאה הזהיר כאן שאם אכל נבלת עוף טהור שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת אכילה בבית הבליעה אסור לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טרפה: (ט) ושמרו את משמרתי. מלאכול תרומה בטומאת הגוף: ומתו בו. (סנהדרין פג) למדנו שהיא מיתה בידי שמים: (י) לא יאכל קדש. (סנהדרין פג) בתרומה הכתוב מדבר שכל הענין דבר בה: תושב כהן ושכיר. תושבו של כהן ושכירו לפיכך תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבק ואיזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין שנים שיוצא בשש בא הכתוב ולמדך כאן שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול בתרומתו: (יא) וכהן כי יקנה נפש. עבד כנעני שקנוי לגופו: ויליד ביתו. אלו בני השפחות. ואשת כהן אוכלת בתרומה מן המקרא הזה שאף היא קנין כספו ועוד למד ממקרא אחר כל טהור בביתך וגו׳ (במדבר יח) בספרי: (יב) לאיש זר. ללוי וישראל: (יג) אלמנה וגרושה. מן האיש הזר: וזרע אין לה. ממנו (יבמות עו): ושבה. הא אם יש לה זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן שהזרע קיים: וכל זר לא יאכל בו. לא בא אלא להוציא את האונן שמותר בתרומה זרות אמרתי לך ולא אנינות: (יד) כי יאכל קדש. תרומה: ונתן לכהן את הקדש. דבר

ויקרא כב

תֵּצֵ֥א מִמֶּ֖נּוּ שִׁכְבַת־זָֽרַע׃ ה אוֹ־אִ֗ישׁ אֲשֶׁ֥ר יִגַּ֛ע בְּכָל־שֶׁ֖רֶץ אֲשֶׁ֣ר יִטְמָא־ל֑וֹ א֤וֹ בְאָדָם֙ אֲשֶׁ֣ר יִטְמָא־ל֔וֹ לְכֹ֖ל טֻמְאָתֽוֹ׃ ו נֶ֚פֶשׁ אֲשֶׁ֣ר תִּגַּע־בּ֔וֹ וְטָֽמְאָ֖ה עַד־הָעָ֑רֶב וְלֹ֤א יֹאכַל֙ מִן־הַקֳּדָשִׁ֔ים כִּ֥י אִם־רָחַ֥ץ בְּשָׂר֖וֹ בַּמָּֽיִם׃ ז וּבָ֥א הַשֶּׁ֖מֶשׁ וְטָהֵ֑ר וְאַחַר֙ יֹאכַ֣ל מִן־הַקֳּדָשִׁ֔ים כִּ֥י לַחְמ֖וֹ הֽוּא׃ ח נְבֵלָ֧ה וּטְרֵפָ֛ה לֹ֥א יֹאכַ֖ל לְטָמְאָה־בָ֑הּ אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ ט וְשָׁמְר֣וּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּ֗י וְלֹֽא־יִשְׂא֤וּ עָלָיו֙ חֵ֔טְא וּמֵ֥תוּ ב֖וֹ כִּ֣י יְחַלְּלֻ֑הוּ אֲנִ֥י יְהוָ֖ה מְקַדְּשָֽׁם׃ י וְכָל־זָ֖ר לֹא־יֹ֣אכַל קֹ֑דֶשׁ תּוֹשַׁ֥ב כֹּהֵ֛ן וְשָׂכִ֖יר לֹא־יֹ֥אכַל קֹֽדֶשׁ׃ יא וְכֹהֵ֗ן כִּֽי־יִקְנֶ֥ה נֶ֙פֶשׁ֙ קִנְיַ֣ן כַּסְפּ֔וֹ ה֖וּא יֹ֣אכַל בּ֑וֹ וִילִ֣יד בֵּית֔וֹ הֵ֖ם יֹאכְל֥וּ בְלַחְמֽוֹ׃ יב וּבַת־כֹּהֵ֔ן כִּ֥י תִהְיֶ֖ה לְאִ֣ישׁ זָ֑ר הִ֕וא בִּתְרוּמַ֥ת הַקֳּדָשִׁ֖ים לֹ֥א תֹאכֵֽל׃ יג וּבַת־כֹּהֵ֡ן כִּי֩ תִהְיֶ֨ה אַלְמָנָ֜ה וּגְרוּשָׁ֗ה וְזֶ֘רַע֮ אֵ֣ין לָהּ֒ וְשָׁבָ֞ה אֶל־בֵּ֤ית אָבִ֙יהָ֙ כִּנְעוּרֶ֔יהָ מִלֶּ֥חֶם אָבִ֖יהָ תֹּאכֵ֑ל וְכָל־זָ֖ר לֹא־יֹ֥אכַל בּֽוֹ׃ יד וְאִ֕ישׁ כִּֽי־יֹאכַ֥ל קֹ֖דֶשׁ בִּשְׁגָגָ֑ה וְיָסַ֤ף חֲמִֽשִׁיתוֹ֙ עָלָ֔יו וְנָתַ֥ן לַכֹּהֵ֖ן

ד׳ רפין וא׳ ובאדם ג׳ ר״ס · ד׳ הברים את ו״ז ר״פ · ב׳ כ״ס · ל׳ וחסר ד׳ · ל׳ · ב׳ תד ר״פ וחד ס״פ · ל׳ · ג׳ · י״ז ח׳ · ב׳ בטעם מלרע לאתננה וחד היא שבה · ל׳ בטעם מלרע דסמיך

מִנֵּיהּ שׁוֹכְבַת זַרְעָא׃ ה אוֹ גְּבַר דְּיִקְרַב בְּכָל רִיחֲשָׁא דְּיִסְתָּאַב לֵיהּ אוֹ בֶּאֱנָשָׁא דְּיִסְתָּאַב לֵיהּ לְכָל סְאוֹבְתֵיהּ׃ ו אֱנָשׁ דְּיִקְרַב בֵּיהּ וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְלָא יֵיכוֹל מִן קוּדְשַׁיָּא אֱלָהֵן אַסְחֵי בִשְׂרֵיהּ בְּמַיָּא׃ ז וּבְמֵיעַל שִׁמְשָׁא וְיִדְכֵּי וּבָתַר כֵּן יֵיכוֹל מִן קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי לַחְמֵיהּ הוּא׃ ח נְבִילָא וּתְבִירָא לָא יֵיכוֹל לְאִסְתָּאָבָא בַהּ אֲנָא יְיָ׃ ט וְיִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מֵימְרִי וְלָא יְקַבְּלוּן עֲלוֹהִי חוֹבָא וִימוּתוּן בֵּיהּ אֲרֵי יַחֲלוּנֵיהּ אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁהוֹן׃ י וְכָל חִילוֹנַי לָא יֵיכוֹל קוּדְשָׁא תּוֹתָבָא דְכַהֲנָא וַאֲגִירָא לָא יֵיכוֹל קוּדְשָׁא׃ יא וְכַהֲנָא אֲרֵי יִקְנֵי נְפַשׁ קִנְיַן כַּסְפֵּיהּ הוּא יֵיכוֹל בֵּיהּ וִילִידֵי בֵיתֵיהּ אִנּוּן יֵיכְלוּן בְּלַחְמֵיהּ׃ יב וּבַת כַּהֲנָא אֲרֵי תְהֵי לִגְבַר חִלּוֹנָי הִיא בְּאַפְרָשׁוּת קוּדְשַׁיָּא לָא תֵיכוֹל׃ יג וּבַת כַּהֲנָא אֲרֵי תְהֵי אַרְמְלָא וּמִתָרְכָא וּבַר לֵית לַהּ וּתְתוּב לְבֵית אֲבוּהָא כְּרַבְיוּתַהּ מִלַּחְמָא דַּאֲבוּהָא תֵּיכוֹל וְכָל חִלּוֹנַי לָא יֵיכוֹל בֵּיהּ׃ יד וּגְבַר אֲרֵי יֵיכוֹל קוּדְשָׁא בְּשָׁלוּ וְיוֹסֵף חוּמְשֵׁיהּ עֲלוֹהִי וְיִתֵּן לְכַהֲנָא

אבן עזרא

(ה) אשר יטמא לו. בשבילו כמו אמרי לי אחי הוא כל אלה הנזכרים יטמא עד הערב: (ז) ובא השמש וטהר. ידוע כי וטהר שב אל הטמא כמו וכפר עליה הכהן וטהרה כי אין בפסוק זכר יום רק חז״ל העתיקו אפילו שיבוא השמש לא יאכל עד סור האור ושמו זה הפסוק לאסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי על כן אמרו טבל יומא: כי לחמו. מאכלו וכבר פירשתיו וריקי מוח יפרשו הפסוק שהוא בספר יחזקאל והוא כל נבלה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים כל מה שנבלוהו וטרפוהו עופות או בהמות וזה הבל כי הנה בתורה כתוב כל נבלה וטרפה לא יאכל והטעם שאם יאכל לא ישמש: (ט) ושמרו את משמרתי. רמז למקדש על כן ולא ישאו עליו חטא ומתו בו: (י) וכל זר. שאינו מזרע אהרן: (יא) והם יאכלו בלחמו. זכרים ונקבות: (יב) בתרומת הקדשים. השוק והחזה: (יג) מלחם אביה תאכל. כמו בראשונה: וכל זר לא יאכל בו. על כן אם יש לה ובעבורו לא תאכל היא: (יד) ונתן לכהן את הקדש. טעמו עם הקדש או תהיה מלת ונתן לכהן מושכת עצמה ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמישיתו עליו

תולדות אהרן

או איש אשר. שבת שם קמא שם בתרא שם נדה מ״ג: נפש אשר תגע. יבמות עג עד מכות יט: ולא יאכל מן הקדשים. יבמות עד: ובא השמש. ברכות ב שבת יד יבמות עה (ברכות ב יבמות סא): ואחר יאכל. יבמות עד: נבלה וטרפה. חולין ק נדה מב: ושמרו את. סנהדרין פג (בכורים סד ראש השנה נו): ולא ישאו עליו. זבחים מס: ומתו בו. יבמות פו סנהדרין פג ל חולין קיג קלו כריתות ז: אני ה׳ מקדשכם. סנהדרין פג: וכל זר לא יאכל. פסחים כג יבמות סח ע עא כתובות כה קדושין סט סנהדרין פג מכות יח כריתות ד (תרומות מד יבמות ח): תושב כהן ושכיר. יבמות ע עא קדושין ד זבחים סב: וכהן כי יקנה. יבמות נז סו כתובות נז (סוטה יט יבמות ח כתובות כט): קנין כספו. יבמות סו כתובות נח גיטין מב סם קדושין ס: ויליד ביתו. גיטין מג נדה מד: ובת כהן כי תהיה. יבמות סח סט עז כתובות כה סוטה כו סנהדרין נא זוכר משפטים קדושים ויקרא (יבמות ז י): היא בתרומת. יבמות פז קדושין

סט: ובת כהן כי תהיה אלמנה. יבמות כח סוטה כו קדושין עד: וזרע אין לה. יבמות ע קדושין ד עד נדה ד (יבמות ח י): ושבה אל בית אביה. יבמות סח פו סנהדרין נא נדה מד: מלחם אביה. יבמות פו: וכל זר. שם סח: ואיש כי יאכל. שבועות לב יומא פ מעילה נט מעילה יט (תרומות מד מח קדושין סג כתובות כו): ויסף חמשיתו. יבמות פו מעילה נד חולין קלו: ונתן לכהן. פסחים לב מעילה נד:

באדם ד׳ רפין נמסר בסדר תזריע: רחיצת בשרו ד׳ חסר את נמסר בסדר מצורע: ובא י״ז ר״פ נמסר בישעיה סי׳ נט גבי פסוק ובא לציון גואל: בלחמו ג׳ וסימן הם יאכלו בלחמו. קדמו נודד. ישחיתה עץ: חמשיתו ב׳ חסר יו״ד קדמא וסימן ויסף חמישתו עליו כי יגאל ממעשרו וחד וחמשתו

בעל הטורים

תושב כהן ושכיר. בגימ׳ קנוי קנין עולם קנין שנים: וכהן כי יקנה נפש קנין כספו. ויגאך בזעם אפו מלך וכהן זהו שאמר בפרק מקום שנהגו ד׳ צווחות צווחה עזרה שאו שערים ראשיכם ויכנס ישמעאל בן פאבי וישמש בכהונה גדולה שהיה צדיק ורבים אוכלי שלחנו ולא נמצא נותר בימיו וזהו וכהן כי יקנה שהיה לו הרבה קניני נפשות ולכך הוא ראש פסוק שהיה צדיק אבל ויגאך בזעם אפו הוא ינאי המלך שהיה רשע לכן הוא סוף פסוק. ד״א לפי שהיו אותם כהנים רשעים לקנות כהונה מאחר לא להם על כן ויגאך בזעם אפו מלך וכהן: בלחמו ג׳ במ׳. הכא ואידך נפתחה עון בלחמו ע״כ בלחמו קדמו נודד שהלכו בגולה מפני חרב דרוכה וקשת נטושה: כנעורים. מלא וי״ו לומר שאין

רמבן

(ח) נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. יאמר שיזהר מאכילת נבלה וטרפה שלא יטמא בה. ויצטרך להנזר מן הקדשים ולא יאכל בהם עד שירחץ בשרו במים ובא השמש וטהר. והטעם בעבור שהזכיר טומאת האדם לכל טמאותיו כי הזכיר הצרעת והזוב שיכלול הזכר והנקבה וטומאת המת ושכבת הזרע והשרץ וחזר להזהיר מן הקדשים בטומאת הנבלות. והזכיר בהם דרך התראה באכילתן. והטעם כי בעבור שנפש האדם קצה באכילת השרצים ולא תקוץ בנבלה ובטרפה הזהיר על הטומאה בהווה. והטרפה הנזכרת כאן טריפת הארי והדוב שהמית אותה בשדה כי מחיים לא תטמא כי מעת שתטרף הבהמה מן הארי תקרא טרפה בין מחיים בין לאחר שתמות. והנה הזכיר כאן כל הטומאות כלם כי הבהמה הטמאה אחר שאמר בה שאין לה שחיטה כאשר פירשתי

ספורנו

מקדישין לי שקראו עליו שם קדש: (ז) כי לחמו הוא. ולא יצטרך להמתין כפרתו קודם שיאכל לחמו כאמרם (פרק קמא דברכות) העריב שמשו אוכל בתרומה: (ט) אני ה׳ מקדשם. אני קדשתי אותם הקדשים מכיון שהקדישום ישראל וראוי שיעגשו הכהנים על

אבן עזרא

עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי שאין צורך בעבור מלת עליו : (טז) והשיאו אותם . פעל יוצא לשנים פעולים והטעם שיזהירום ויורום עד שלא ישגו ואחרי שהזכיר קדשי בני ישראל הזהיר שלא יביאו הקדשים מבעלי המומין : וטעם ומן הגר . כי משפט אחד לנודר ולמתנדב לישראל ולגר כי כן כתוב וחכמים הפרישו בין נדר ובין נדבה וכל נדר נדבה ואין כל נדבה נדר . וכל קרבן שיעלה כלו על המזבח ראוי להיותו בלא מום

וחמשתו יסף עליו : והשיאו ב' וסי' והשיאו אותם עון אשמה . והשיאו אתו כל ישראל : באכלם ב' וסימן באכלם את קדשיהם . באכלם מעבור הארץ : אני ה' מקדשם ד' וסימן אך אל הפרכת לא יבא . ושמרו את משמרתי . והשיאו אותם עון . וגם את שבתתי נתתי : לרצנכם ד' וחסר וסימן

ספורנו

על חלולם : (טז) והשיאו אותם עון אשמה . הם עצמם כשהקדישו ההקדש עשו שיהיו אשמים כשיהיו מועלים בו ליהנות ממנו ולא נאמר השה שאמר הוא השה שהתיר והטעם בזה הוא כי אני ה' מקדשם שכיון שהקדישו את הדבר אני ה' מקדשו ואין לאל ידם להפקיע את קדושתו : (יח) אשר יקריב קרבנו . אחר שדבר בכהנים המקריבים וקדושתם דבר בתנאי הנקרבים ואמר לכל נדריהם ולכל נדבותם שאע"פ שהם קרבנות נדבה ויחשוב שכל מה שיתנדב אפי' בעל מום יהיה לרצון כיון שלא היה זה שנתן חובה עליו כמו שחשבו קצת מישראל והראה טעותם הנביא באמרו וכי תגישון עור לזבוח אין רע וכי תגישו פסח וחולה אין רע הקריבהו נא לפחתך : (יט) לרצונכם . למרבו שיהיה לרצון לכם ולא לבדק הבית : תמים זכר . שיהיה תמים כי לא מנה הנזר תמים פעם ותמים

אונקלוס

יַת קוּדְשָׁא : טו וְלָא יְחַלוּן יַת קוּדְשַׁיָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל יַת דִּיפָרְשׁוּן קֳדָם יְיָ : טז וִיקַבְּלוּן עֲלֵיהוֹן עֲוָיָן וְחוֹבִין בְּמֵיכַלְהוֹן בְּסוֹאֳבָא יַת קוּדְשֵׁיהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁהוֹן : יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר : יח מַלֵּיל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי וְעִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר גְּבַר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרַיָּא בְּיִשְׂרָאֵל דִּיקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ לְכָל נִדְרֵיהוֹן וּלְכָל נִדְבַתְהוֹן דִּיקָרְבוּן קֳדָם יְיָ לַעֲלָתָא : יט לְרַעֲוָא לְכוֹן שְׁלִים דְּכַר בְּתוֹרַיָּא בְּאִמְּרַיָּא וּבְעִזַּיָּא : כ כֹּל דְּבֵיהּ מוּמָא לָא תְקָרְבוּן אֲרֵי לָא לְרַעֲוָא יְהֵי

מקרא

י"ז ר"פ אֶת־הַקֹּדֶשׁ : טו וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה : טז וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֺן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם אֶת־קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם : שלישי פ

יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר : יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה : יט לִרְצֹנְכֶם תָּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים : כ כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא תַקְרִיבוּ כִּי־לֹא

כ' כל ישראל אל העיר · ד' · ו' · ל' · מ"ע נפו' · ד' וחסר · ל' ומטעין י"ט ר"פ בספר'

רשי

(ת"כ) דבר הראוי להיות קדש שאינו פורע לו מעות אלא פירות של חולין והן נעשין תרומה : (טו) ולא יחללו וגו' . להאכילם לזרים : (טז) והשיאו אותם . את עצמם יטעינו עון : באכלם את קדשיהם . שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהן . ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן : והשיאו אותם . זה אחד משלשה אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמדברים באדם עצמו וכן (במדבר ו) ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא יביא את עצמו וכן (דברים לד) ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי : (יח) נדריהם . (חולין כו) הרי עלי : נדבותם . הרי זו : (יט) לרצנכם . הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנ"ט בלעז ואיזהו הראוי לרצון : תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים . אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון

בעל הטורים

בעל הטורים בין נערות לבגרות אלא ו' חדשים

כלבד : והשיאו ב' . הכא ואידך והשיאו כל ישראל אל העיר בעלת אבשלום בעצה שנתן לו חמיו שיעץ לו לרעתו וזהו והשיאו אותם עון אשמה . באכלם בטים הכא ואידך באכלם מעבור הארץ דאוכל תרומה בטומאת הגוף : י"א פעמים הוזכר קדשים בזאת הפרשה כנגד אחד עשר דברים שנין תרומה לקודש :

רמבן

פירשתי כסדר ויהי ביום השמיני הנה הוא בכלל נבלה וזה דרך פשוטו . ומדרשו ג"כ לענין הקדשים בטומאה הזכיר כאן ובנבלת עוף טהור הכתוב מדבר שאין לה טומאת מגע ומשא אלא טומאת בית הבליעה ואסרו לאכול בקדשים . וצריך לומר וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טמא שאין במינו טריפה לשון רש"י ובטומאת שאר נבלות ריבה אותם בת"כ אשר יגע בשרץ אין לי אלא השרץ מנין לרבות את הנבלה ת"ל בכל :

(יד) **ונתן** לכהן את הקדש . דבר הראוי להיות קדש שאין פורע לו מעות אלא פירות של חולין והם נעשים תרומה לשון רש"י. והנה טעם הכתוב כי יאכל קדש ויסף חמישיתו על הקדש ההוא ויתן לכהן את הקדש הזה שהוא הקרן והחומש ומפני שקראו קדש למדנו שהוא נעשה כתרומה בדבר הראוי לכך וזהו הנכון בפשוטו ומדרשו וכך כתב ר"א ונתן לכהן את הקדש טעמו עם הקדש או שתהיה מלת ונתן מושכת עצמה ואחרת עמה וכן פירושו ויסף חמישיתו עליו ונתן לכהן ונתן את הקדש ולפי דעתי אין צורך בעבור מלת עליו :

(טו) **ולא** יחללו את קדשי בני ישראל . להאכילם לזרים :

(טז) **והשיאו** אותם עון אשמה . את עצמם שיטענו עון באכלם את הקדשים שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו עליהם ואונקלוס שתרגם במיכלהון בסואבא שלא לצורך תרגמו כן לשון רש"י ז"ל . ולא הבינותי דעתו כי יראה מדבריו שזה הלאו אזהרה בכהנים הוא שלא יאכילו התרומה לזרים ואם כן ראוי שנפרש שיהיה והשיאו אותם כנוי לישראל שיטענו הכהנים את ישראל עון אשמה כאשר יאכלו הקדשים ולמה הוצרך רבי ישמעאל לדרשו בעצמם ועוד שלא הוזכר זה הלאו בתלמוד אלא הוא אסור לעשות כן כבשאר כל האיסורין אבל טעם הכתוב כי בני ישראל נמשך למעלה ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' והוא אזהרה שניה בזר שלא יאכל קדש בעבור שירצה להזכיר בו העונש ואמר והשיאו את עצמם וגו' כאשר יאכלו את קדשיהם ורבותינו דרשו מפני יתורו באוכל טבל אמר מנין לאוכל טבל שהוא במיתה שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה' בעתידין לתרום הכתוב מדבר ויליף חלול חלול מתרומה אבל בת"כ מצאתי ולא יחללו להביא את הסך ואת השותה את קדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבין קרן וחומש ואין חייבין על קדשי גוים קרן וחומש יכול יהו חייבין על התרומה שבטבל ת"ל את אשר ירימו לה' על המורם הם חייבים ואין חייבין על התרומה שבטבל והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה וזה אינו כדרך הגמרא אלא שאני אומר רבוי הסך והשותה אסמכתא כי שתיה בכלל אכילה וסיכה מדרבנן כך מפורש בירושלמי ומפני שאמר בטבל ולא יחללו את קדשי בני ישראל בעבור שהם עתידין להרים ממנו לה' דרשו מזה שהמורם הוא הנקרא קדש לא הטבל וא"כ איננו בכלל כי יאכל קדש בשגגה שיתחייב בחומש ולכך חזר ושנה והשיאו אותם עון אשמה מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה כי התרומה שבטבל הוא שהזכיר כאן והכלל כי הכתוב הזה בטבל והזהיר וענש תחלה על הקדש המורם וחזר והזכיר עד שירימו בעתיד כפי מדרש רבותינו :

(יח) **לכל** נדריהם ולכל נדבותם . נדריהם האומר הרי עלי נדבותם האומר הרי זו לשון רש"י . והנראה בעיני בעבור שאמר הכתוב לפלא נדר או לנדבה וכן יאמר בכל מקום בפרשת נסכים וכן כי יפליא נדר בערכך נפשות וכן בפרשת נזיר כי הנדר הוא הבא על דבר שיפליא ממנו שידור לה' בכר לו אם תעשה עמי להפליא להצילני מן הצרה הזאת אביא עולה ושלמים כענין וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי וידר ישראל נדר לה' ויאמר אם נתון תתן וידרו נדרים וכן כולם ורבותינו אמרו איזהו נדר האומר הרי עלי עולה נדבה האומר הרי זו עולה ומה בין נדר לנדבה נדר מת או נגנב חייב באחריותו וכו' להגיד החלוק שביניהם כי דרך הנודרים בצרתם לאמר אם יהיה אלהים עמדי בזה עלי לעשות עולה או זבח וזה לא יקרא נדבה שהם ואשר יפרישו ויתן מיד הוא נדבה כי בעת המתן נדבה רוחו אותו והנה אומר הכתוב כי בין שיקריב עולה או שלמים אשר נדר על צרתו או שיקריב אותם בנדבת רוחו יהיה תמים אולי נחשוב כי הנדר ראוי להיותו תמים יותר מן הנדבה וזה טעם הכתוב :

לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם׃ כא וְאִישׁ כִּי־יַקְרִיב זֶבַח־שְׁלָמִים לַיהוָה לְפַלֵּא־נֶדֶר אוֹ לִנְדָבָה בַּבָּקָר אוֹ בַצֹּאן תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן כָּל־מוּם לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ כב עַוֶּרֶת אוֹ שָׁבוּר אוֹ־חָרוּץ אוֹ־יַבֶּלֶת אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת לֹא־תַקְרִיבוּ אֵלֶּה לַיהוָה וְאִשֶּׁה לֹא־תִתְּנוּ מֵהֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לַיהוָה׃ כג וְשׁוֹר וָשֶׂה שָׂרוּעַ וְקָלוּט נְדָבָה תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ וּלְנֵדֶר לֹא יֵרָצֶה׃ כד וּמָעוּךְ וְכָתוּת וְנָתוּק וְכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לַיהוָה וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ׃ כה וּמִיַּד בֶּן־נֵכָר לֹא תַקְרִיבוּ אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מָשְׁחָתָם בָּהֶם מוּם בָּם לֹא יֵרָצוּ לָכֶם׃ ס כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כז שׁוֹר אוֹ־כֶשֶׂב אוֹ־עֵז כִּי יִוָּלֵד וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה לְקָרְבַּן אִשֶּׁה

לְכוֹן׃ כא וּגְבַר אֲרֵי יְקָרֵיב נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ לְפָרָשָׁא נִדְרָא אוֹ לִנְדַבְתָּא בְּתוֹרֵי אוֹ בְעָנָא שְׁלִים יְהֵי לְרַעֲוָא כָּל מוּמָא לָא יְהֵי בֵיהּ׃ כב עֲוִיר אוֹ תְבִיר אוֹ פְסִיק אוֹ יַבְלָן אוֹ גַרְבָן אוֹ חֲזָזָן לָא תְקָרְבוּן אִלֵּין קֳדָם יְיָ וְקוּרְבָּנָא לָא תִתְּנוּן מִנְּהוֹן עַל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ׃ כג וְתוֹר וְאִימַר יַתִּיר וְחַסִּיר נְדַבְתָּא תַּעְבֵּיד יָתֵיהּ וּלְנִדְרָא לָא יִתְרְעֵי׃ כד וְדִימְרִיס וְדִירְסִיס וְדִשְׁלִיף וְדִיגְזִיר לָא תְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ וּבְאַרְעֲכוֹן לָא תַעְבְּדוּן׃ כה וּמִיַּד בַּר עַמְמִין לָא תְקָרְבוּן יָת קוּרְבַּן אֱלָהֲכוֹן מִכָּל אִלֵּין אֲרֵי חִבּוּלְהוֹן בְּהוֹן מוּמָא בְהוֹן לָא לְרַעֲוָא יְהוֹן לְכוֹן׃ כו וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כז תּוֹר אוֹ אִימַר אוֹ עִזָּא אֲרֵי יִתְיְלִיד וִיהֵי שַׁבְעָא יוֹמִין בָּתַר אִמֵּיהּ וּמִיּוֹמָא תְמִינָאָה וּלְהָלָא יִתְרְעֵי לְקָרָבָא קוּרְבָּנָא קֳדָם

רשי בחסרון אבר: (כא) לפלא נדר. להפריש בדיבורו: (כב) עורת. שם דבר של מום עורון בלשון נקבה שלא יהא בו מום של עורת: או שבור. לא יהיה: חרוץ. (בכורות מ"א) ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או נפגמה: יבלת. ורוד"ש בלעז: גרב. מין חזזית וכן ילפת ולשון ילפת כמו (שופטים טז) וילפת שמשון שאחוזה בו עד יום מיתה שאין לה רפואה: לא תקריבו. שלשה פעמים להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן (תמורה ו): ואשה לא תתנו. אזהרת הקטרתן: (כג) שרוע. אבר גדול מחבירו: קלוט. פרסותיו קלוטות: נדבה תעשה אותו. לבדק הבית: ולנדר. (ת"כ) למזבח: לא ירצה. אי זה הקדש בא לרצות הוי אומר זה הקדש המזבח: (כד) ומעוך וכתות ונתוק וכרות. בביצים או בגיד: מעוך. ביציו מעוכין ביד: כתות. כתושים יותר ממעוך (בכורות לה): נתוק. תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן אבל נתונים הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש: וכרות. כרותין בכלי ועודן בכיס: ומעוך. תרגומו ודמריס זה לשונו בארמית לשון כתישה: וכתות. תרגומו ודרסים כמו (עמוס ו) הבית הגדול רסיסים בקיעות דקות וכן קנה המרוסס: ובארצכם לא תעשו. דבר זה לסרס שום בהמה וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל אשר בארץ שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרוס אלא בארץ שהרי סרוס חובת הגוף הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: (כה) ומיד בן נכר. נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום ואע"פ שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת בבמה שבשדות (תמורה ו') אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה אבל תמימה תקבלו מהם (חולין יג) לכך נאמר למעלה איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: משחתם. חבולהון: לא ירצו לכם. לא ירצה לפני לכפר עליכם: (כז) כי יולד. פרט ליוצא דופן:

אותו

אבן עזרא מום: (כא) לפלא. לפרש: (כב) עורת. שם התאר לעין וי"א כי שבור ביד וחרוץ ברגל וחרוץ מגזרת כן משפטך אתה חרצת כמו גזור: יבלת. כמו תבלול וכללו של דבר אנחנו נסמוך על הקבלה ולא נשען על דעתנו החסרה: לא תקריבו אלה לה'. לפלא נדר ולא יקח מאלה האמורים: (כג) שרוע. כראשון. וקלוט הפכו והוא מגזרת עיר מקלט: (כד) ומעוך. מגזרת מעכו שדיהן: וכתות. מגזרת ואכות אותו טחון ושניהם בביצים: ונתוק. מגזרת כאשר ינתק פתיל הנעורת: ובארצכם לא תעשו. לשנות מעשה השם: (כה) ומיד בן נכר. שלא יחשוב בלבו הואיל והוא קרבן בן נכר לא אחוש להקריבו: משחתם. המ"ם נוסף והתי"ו שרש מגזרת השחתה ומ"ם להיות להם משחתם שרש והתי"ו נוסף: ירצו. מבנין נפעל ואחר שהזכיר לא ירצו הזכיר כי כל קרבן שיקרב קודם יום השמיני גם הוא לא ירצה: (כז) שור או כשב או עז. נקראים על שם סופם כמו ובגדי ערומים תפשיט יומת המת כי יפול הנופל או הטעם זכר המין. וטעם ומיום השמיני כה: הנימול עד המרובע: והלאה. אחרון

והעד

נמסר בסדר קדשים: זבח שלמים ו' בתורה נמסר בויקרא: ושור ה' ג' מנהון ר"פ נמסר בריש סדר שמיני: ולנדר ה' קמצין בלישנא וסימן ונדר אלמנה וגרושה. כי גדר נדר עבדך. ולנדר לא ירצה. ונדרו נדר לה' ושלמו. כל נדר וכל שבועה. ופי' בלשון ארמי נדרא דארמלתא שלם עבדא ולא

תולדות אהרן תמים יהיה לרצון. מנחות נז בכורות לג לט (תרומות מו פסחים כח): כל מום. ביצה כז מנחות נו בכורות לג: עורת או שבור. סוטה מו בכורות ד תמורה ז: או חרוץ. בכורות מא: או גרב. בכורות מא: ואשה לא תתנו. יומא סג: על המזבח. תמורה ז: ושור ושה שרוע וקלוט. פסחים מב חולין ס: שרוע וקלוט. בכורות מ תמורה ז: נדבה תעשה אותו. תמורה ו ז: ולנדר לא ירצה. שם ה: ומעוך וכתות. שבת קיא קדושין כה מנחות נו בכורות לג לט תמורה ז: לא תקריבו. שם: ובארצכם לא תעשו. חגיגה יד: ומיד בן נכר. סוטה מו תמורה ז: כי משחתם בהם. יומא סד ע"ג כג זבחים עז חולין כג בכורות נו תמורה כח: שור או כשב. בבא קמא סה עז עח חולין לח מח בכורות יב יז נו נדה מ מא: והיה שבעת ימים. זבחים יד חולין פא בכורות יב כד נז נדה מא: ומיום השמיני והלאה. שבת קלה זבחים יב חולין פא (יבמות יב): ירצה. יומא סג:

בעל הטורים ובארצכם לא תעשו וסמיך ליה מיד בן נכר לומר שאסור לסרס אפילו ע"י עכו"ם: שור או כשב או עז. סמוך לבן נכר לומר שאין מקבלין קרבן חובה אלא מישראל: והיה שבעת ימים וגו'. אמר הקב"ה אם ישחוט ביום ראשון יהא נראה כבוחש לשם שמים וארץ שנבראת ביום א' ואם ביום ב' יהא נראה כאילו שוחט לרקיע שנעשה ביום ב' וביום ג' לים ויבשה וביום ד' לשם מאורות וביום ה' לשם שרצים וביום ו' לשם אדם אלא ימתין עד שבעה ימים וידע שבראתי העולם בו' ימים ונחתי בז' וישחט לשמי:

רמבן

(כג) **נדבה** תעשה אותו. לבדק הבית ולנדר לא ירצה למזבח אי זהו הקדש שבא לרצות הוי אומר זה הקדש מזבח לשון רש"י. ולפי זה צריך שנדרוש נדבה תעשה אותו ולנדר לא ירצה יאמר שנעשה אותו נדבה או נדר לבדק הבית אבל לא לרצון על המזבח כי אין בין נדר ונדבה בענין הזה כלום שניהם מותרין לבדק הבית ואסורין למזבח וכבר הזכיר זה הכתוב בעולה לכל נדריהם ולכל נדבותם ובשלמים לפלא נדר או לנדבה וכך מדרש רבותינו בת"כ ויתכן שנתקן ביישוב לשון המקרא כי בעבור שרוב הנדבות לבדק הבית כמו שאמר במשכן כל נדיב לב הביאו את תרומת ה' וכן במקדש אני ביושר לבבי התנדבתי וכן בבית שני עם הנדבה לבית אלהים וכן כתוב בבדק הבית כל כסף

ספורנו

ותמים ירצה וזה ביאר באמרו כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כענין הירצך או הישא פניך ואחר שהזהיר על העולה שהיא קדשי קדשים שיהיה זכר ושלא יהיה בו מום ובאר שזה אינו מתחייב זולתי בבקר ובצאן כאמרם ז"ל תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות. אמר: (כא) ואיש כי יקריב זבח שלמים לה'. באר שאע"פ שהם קדשים קלים ובהם לא יתחייב זכרות כמו שבאר למעלה באמרו אם זכר אם נקבה מכל מקום יתחייב בהם התמות ובאר הטעם בזה באמרו לא תקריבו אלה לה' שאין ראוי להקריב בעל מום לאל יתברך. והוסיף טעם שני באמרו ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה' אם אולי נפל בו מום אחר שהקדישוהו הבעלים לא יעלו האימורים למזבח כי אין ראוי שיהיה בקרבן מום הנמאס לפניו: (כג) נדבה תעשה אותו. אע"פ שהם מומין נראים הרבה ויחשוב החושב שאפילו לבדק הבית אינן ראויים אמר שלנדבת בדק הבית הם ראוים כמו שבא בקבלה מאחר שאין למזבח חלק בהם ואין קדושה עליו אלא קדושת דמים שימכר ויצא לחולין: (כד) ומעוך וכתות. אחר שדבר במומים המקריים אשר ענינם בקדשים בלבד שאסור להקריב בעלי מומים למזבח ולהטיל בהם מום אחר הקדשן דבר על מומין מלאכותיים שאסור להטילם אפי' בבהמת חולין: (כה) ומיד בן נכר לא תקריבו. אע"פ שמקבלין מהם נדרים ונדבות לא נקבל מהם בעלי מומין אפי' ע"י סרוס אע"פ שיהיו הסריסים בבהמות מטובחים אצלם ושאין בזה משום הקריבהו נא לפחתך, והטעם שלא יהיה הסרים ראוי למזבח הוא: כי משחתם בהם מום בם. שאע"פ שהוא מום שבסתר הוא משחיתם משלמותם המכוון והוא שיכול להוליד בדומה: (כז) שור או כשב. אחר שהזכיר כל מיני המומים בקדשים והרחיק אותם מן המזבח

אע"פ

אבן עזרא

והעד חן יהונתן : (כח) ושור או שה. פירשתיו והמלוה על זכר ונקבה. וטעם כי תזבחו זבח תודה. שיאכל ביום אחד בעבור שהזכיר ושור או שה שלא ישחט ביום אחד והוסיף על הפרשה הכתוב בנו את אהרן מלת לרצונכם: וטעם אני ה'. להיות התודה שלימה : (לא) ושמרתם מצותי. כלב. ועשיתם אותם אני ה'. שאחקור מה שיש בלב ואראה כל העשוי. וטעם לא תחללו את שם קדשי. עם בני אהרן ידבר כי הפרשה דבקה והם המצווים שלא ישחטו להם או לישראל אם ובן ביום אחד גם יתכן שאלות וכי תזבחו זבח תודה לכהנים והעד שהחל בפרשה אחר כן דבר אל בני ישראל ועד שני ונקדשתי בתוך בני ישראל : (לג) המוציא אתכם. וסוף אני ה' שהוא הדבור הראשון והוא עיקר כל המצות ואחר שהזכיר קדשי בני ישראל הזכיר הימים שיקריבו בהם העולות והחל מהשבת : וטעם

רשי

אותו ואת בנו. (ת"כ חולין עח) נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או הבת. ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן : (כח) אותו ואת בנו. (חולין פב) אף בנו ואותו במשמע : לרצונכם תזבחו. תחלת זביחתכם הזהרו שתהא לרצון לכם ומהו הרצון : ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דבר אחר לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואע"פ שפרט באכילי' לשני ימים חזר ופרט באכלין ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן : (ל) ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לה זמן אכילה כבר כתוב (ויקרא ז) ובשר זבח תודת שלמיו וגו' : אני ה'. דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך : (לא) ושמרתם. (ת"כ) זו המשנה : ועשיתם. זה המעשה : (לב) ולא תחללו. לעבור על דברי מזידין ממשמע שנאמר ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו ע"מ למות שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר (דניאל ג) והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' תציל ולא תציל ידיע להוי לך וגו' : (לג) המוציא אתכם. על מנת כן : אני ה'. נאמן לשלם שכר

תורה ותרגום

לַיהוָה׃ כח וְשׁוֹר אוֹ־שֶׂה אֹתוֹ וְאֶת־בְּנוֹ לֹא תִשְׁחֲטוּ בְּיוֹם אֶחָד׃ כט וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחוּ׃ ל בַּיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה׃ לא וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ לב וְלֹא תְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ לג הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה׃ רביעי פ

ס ג' מנסון ר"פ · ד' ומא · כ"ג . ו' · כ' ס"פ · ר"פ נסופ' לב · ד . כ' ר"פ

יְיָ׃ כח וְשׁוֹרְתָא אוֹ שֵׂיתָא לַהּ וְלִבְרַהּ לָא תִכְּסוּן בְּיוֹמָא חָד׃ כט וַאֲרֵי תִכְּסוּן נִכְסַת תּוֹדְתָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן תִּכְּסוּן׃ ל בְּיוֹמָא הַהוּא יִתְאֲכִיל לָא תַשְׁאֲרוּן מִנֵּיהּ עַד צַפְרָא אֲנָא יְיָ׃ לא וְתִטְּרוּן פִּקּוֹדַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ׃ לב וְלָא תַחֲלוּן יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי וְאֶתְקַדַּשׁ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן׃ לג דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא אֲנָא יְיָ׃

אתקבל : זבח ב' וסימן וכי תזבחו זבח תודה. זבח שלמים : אני ה' כ' ס"פ בסיפרא וסימן נמסר' בסדר

תולדות אהרן ושור או שה אותו ואת בנו. חולין עח עט פב קטו (כתובות כו) : לא תשחטו. יומא סד חולין פב : ביום אחד. חולין פג : ולא תחללו. סנהדרין עד : ונקדשתי בתוך. ברכות כא מגלה כג סנהדרין עד (שביעית לה) :

בעל הטורים אותו ואת בנו ב'. הכא ואידך ועבדו אותו גו' ואת מנו גבי נבוכדנצר בשביל שנאמר בו אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד והוא לא עשה כן אלא שחט בני צדקיהו לעיניו ע"כ נאמר בו ועבדו אותו ואת בנו עד בוא עת ארצו גם הוא ועבדו בו גוים רבים שנהרג בלשאצר ונטלה ממנו המלכות : סמיך אותו ואת בנו לשור או כשב לומר שנוהג במוקדשין : וכי תזבחו. סמך לאותו ואת בנו רמז למה שאמרו ד' פרקים בשנה צריך להודיעו אמו מכרתי היום לשחוט והם הפרקים ברגלים לכך סמך אותו לרגלים : לא תותירו ממנו עד בוקר וסמיך ליה אני ה' ושמרתם מצותי. לומר שאין מעבירין על המצות : ונקדשתי בתוך בני ישראל. בגימ' זהו אין אומרים קדושה בפחות מעשרה : בתוך בני ישראל. סמיך ליה מועדי שבהם סעודה מתקבצים כדי להתפלל ולהלל להקב"ה שברוב עם הדרת מלך : מקדשכם. וסמיך ליה מועדי ה' חייב אדם לטהר את עצמו ברגל :

ספורנו

אע"פ שלפעמים יהיה התמים שוה סלע והבעל מום שוה שתים לגדלו ושמנו ושלפעמים יהיה מום נחשב עלוי למנחת מלך וזה כי האל תמים פעלו חפץ בתמימות ושלמות הנקרב והמקריב שיהיה הנקרב על שלמותו הטבעי והמקריב על שלמותו האלהי להדמות ליוצרו כפי האפשר אמר שכמו כן בענין גבול הזמנים שהגביל עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והזכיר אסור מחוסר זמן ואסור שחיטת אותו ואת בנו ביום אחד ואסור מחשבת חוץ לזמנו אפי' בקדשים קלים. והזכיר התודה שאף על פי שהיא מכלל השלמים הוגבל זמנה ליום ולילה אחד בלבד ולא לב' ימים ולילה כשאר השלמים: (כט) לרצונכם תזבחו ביום ההוא יאכל. יהי רצונכם וכוונתכם בעת שתזבחו שביום ההוא יאכל וזהו : אני ה'. פועל פעלתי תמימה ונותן גבול על שלמות בלתי מקבל הפחות והיתר : (לב) ולא תחללו את שם קדשי. ומאחר שאתם רואים את פעולתי על זה השלמות אם כן אתם המקודשים ללכת בדרכי אל תחללו את שם קדשי בפעולות חסרות ומגונות כענין ויבאו אל הגוים אשר באו שמה ויחללו את שם קדשי : ונקדשתי בתוך בני ישראל. לעשות עמהם נפלאות כמו שנדרתי באמרי הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות והטעם בזה כי אמנם אני ה' מקדשכם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים להיות מנהיג אתכם בלתי אמצעי כמשפט הנבדלים מחומר בהיותכם הולכים בדרכי קדושתי כאמרו אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו : (לג) אני ה'. לא שניתי ואעשה כמאז אם לא יהיו עונותיכם מבדילים ביניכם לבין אלהיכם כאמרו כימי צאתך מארץ

רמבן

כסף אשר יעלה על לב איש להביא בית ה' והוא הנדבה והטעם כי אין בענין בדק הבית חיוב רק נדבת הנפש ומנהג הנותנים לבדק הבית כי בנדבה יביאו הרי זו לבנין לפיכך כל מקום שיזכיר נדבה סתם הוא לבדק הבית עד שיפרש בו לעולה או לזבח שלמים כמו שהזכיר למעלה והנדר יאמר סתם לקדשי המזבח לך אזבח זבח תודה נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית ה' אבא ביתך בעולות אשלם לך נדרי עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך והנותנים במזבח בנדרים יביאו אם יצליחני אלהים אבא לפניו בעולה ולפיכך יאמר הכתוב בכאן ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו לכל אשר ידבנו לבו ולנדר לה' לא ירצה כמו שאמר לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם כי לא אמר הכתוב נדבה תקריב אותו כלשון הבא בכל הפרשה אבל אמר תעשה אותו ממנו כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך אבל לנדר לרצון לא יהיה והוצרכו חכמים לאמר כך כי לא יתכן בשום פנים שיהיו המומים כלם הגרב והילפת ואפילו המעוך והכתות אסורין בכל קרבן בין בנדר בין בנדבה. ויהיה השרוע והקלוט אסורין במקצתן ומותרין במקצתן ולא ימצא ככה בתורה במומי המקריבים ובטומאה לחלק בקרבנות. ולכך אמרו כי תעשה אותו איננו כמו תקריב אותו והוא האמת בלי ספק והזכיר הכתוב היתר הנדבה לבדק הבית בשרוע וקלוט שהן מומין ביצירה מן הבטן וכל שכן מומי המקרה הקטנים עורת או שבור אשר בו עורון בשכחתה עינו והשבור ואין צריך לומר בעל הגרב והילפת. ויתכן כי הכתוב דבק עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת וכל שור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה לכל אחד מאלה ולנדר לא ירצה אחד מהן ואפילו עלו ירדו. ובת"כ מנין לרבות כל הפסולין שבשור ושה תלמוד לומר ושור ושה שרוע וקלוט לרבות כל הפסולין שבשור ושה וכללו רבותינו עוד בכלל נדבה תעשה אותו שהוא יעשה לנדבה לכל אשר ירצה אבל לא התמימים שמקדיש אותן לבדק הבית שעבר בעשה :

(כח) **אותו** ואת בנו. נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או האם והבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן לשון רש"י ; פוסק הרב הלכה כדברי האומר אין חוששין לזרע האב וכן דעת אונקלוס והוא הנכון בדין אותו ואת בנו אבל דרך סכתוב כשמזכיר הנקבה ביחוד לקרות אותה פרה וא"כ היה ראוי שיאמר הכתוב ופרה או כשבה אותה ואת בנה אלא מפני שהזכיר שור או כשב או עז כי יולד והזכיר האם והבן והיה שבעת ימים תחת אמו אמר כי במינין הנזכרים אלו שהם שור ושה עוד מצוה אחרת בהן כי אותו ואת בנו הנזכרים לא ישחטו ביום אחד. וטעם ושמרתם מצותי בכאן יזהיר את ישראל לשמור המצות שיזהרו בקרבנות בזמנים ובמחוסרי הזמן קודם שבעה מיום שנשחטה האם ולעשות הזבחים והתודה ולשחטם לרצון ויכלול כל המצות ביחד וכבר הזכיר למעלה בחקים ובמשפטים ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ואמר לא תחללו את שם קדשי להיות בהם טבל וזבח משחת כמו שאמר בבני אהרן ולא יחללו את שם קדשי שיזהיר בקרבנות מן הטומאה או מן המומין :

(לג) **וטעם** ונקדשתי בתוך בני ישראל. על דעת רבותינו מצות עשה שנקדש את שמו במצות ליהרג עליהן ולא נעבור וזה טעם המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים שהוא טעם יכלול כל המצות שראוי לקדש שמו עליהם בעבור שאנחנו עבדיו אשר גאלנו ממצרים :

דבר

רשי

סכר: (ב) דבר אל בני ישראל מועדי ה'. עשה מועדות שיהיו ישראל מלמדין בהם שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים: (ג) ששת ימים וגו'. מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאלו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאלו קיים את השבתות: (ד) אלה מועדי ה'. למעלה מדבר בעיבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש: (ה) בין הערבים. משש שעות ולמעלה: פסח לה'. הקרבת קרבן ששמו פסח: והקרבתם

כג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדָי: ג שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבָּת הִוא לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם: פ
ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:
ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַיהוָה:
ו וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה

י״ג בתורה · כול' מ״ל במ״ג חסר גליס' · ו' · כול' כ״כ במ״ג חסר · ז' ר״פ. ס״ג בקרי' · ג' ר״פ

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן מוֹעֲדַיָּא דַייָ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִּישׁ אִלֵּין אִנּוּן מוֹעֲדָיָא:
ג שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵיד עֲבִידְתָּא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבָּא שַׁבְּתָא מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידָא לָא תַעַבְדוּן שַׁבְּתָא הִיא קֳדָם יְיָ בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן: ד אִלֵּין מוֹעֲדַיָּא
דַייָ מְעָרְעֵי קַדִּישׁ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן בְּזִמְנֵיהוֹן: ה בְּיַרְחָא
קַדְמָאָה בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא לְיַרְחָא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא פִּסְחָא קֳדָם יְיָ: ו וּבַחֲמֵשֶׁת עַשְׂרָא
יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין חַגָּא דְפַטִּירַיָּא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא

אחרי מות: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם י״ג בתורה נמסר בסדר ויקרא: תעשה ד' וסי' נמסר בסדר תרומה: מושבתיכם כלם כתיב כן במ״ג וסימן נמסר בריש סדר ויקהל: בחדש ז' ר״פ נמסר בסדר וישמע יתרו: ובחמשה עשר יום. ג' ר״פ דסמיכי בתורה וסי' ובחמשה עשר דמצות. וחברו.

תולדות אהרן

אשר תקראו אותם. ראש השנה כד. אלה הם: שם שבת פ יא: חולין קא: אלה מועדי ה'. ראש השנה כא כב כד כה (שביעית לט ראש השנה נו נח): ובחמשה עשר יום. סוכה כז כח:

בעל הטורים

מועדי ה'. מלא וי״ו על ו' חדשים שגלוים ויגלאים: מקרא קדש. בגי' משתה: מקרא קדש. בגימ' במאכל בכסות נקיה:

אבן עזרא

וטעם אלה הם מועדי בעבור היות שבתות רבות בשנה: (ג) בכל מושבותיכם. בארצכם וחוץ מארצכם בבית ובדרך. וטעם שבת היא לה' פירשתיו. ואחר כן הזכיר המועדים ואמר בשבת אלה הם מועדי ובמועדים אמר במועדם והטעם באיזה יום שיהיה מהשבוע והנה אני נותן לך כלל בדברי המועדים כי בזמן שבית המקדש קיים היו המועדים נמסרים לבית דין הלא תראה כי אחר על פסח חזקיהו ויועץ המלך ואחר שקבע ראש חדש ניסן עבר השנה וכזה תפשוהו חכמינו ז"ל כי היה ראוי שלא יעבר ניסן בניסן והמעתיקים אמרו כי בית דין היה מסתכל בדברים רבים בקביעות השנה ואמרו על רבי עקיבא שקבע שתי שנים מעוברות שנה אחר שנה לפי צורך השעה ואין בכל המקרא ראיה איך היו ישראל קובעים החדשים והמועדים ומה שאמר הגאון כי על חשבון העיבור היו נסמכי' איננו אמת כי במשנה גם בתלמוד ראיות שהיה פסח בגד"ו גם שני מעשיות שם ועבור השני' קרוב מתוספת שנת החמה על הלבנה ואיננו על דרך הקדמונים ותחלת החשבון וי"ד (פי' שים עם לבהר"ד ד"ח תתע"ו יבא המולד וי"ד) כי שנה נוספה להחל מחשבון בהר"ד בעבור חמשה הימים שהיו קודם בריאת האדם ויום בשנה תשוב שנה וזה לא יזיק על כן לא תוכל לקחת תוספת שנה נוספה כי לא היתה והנה העבור אחר שנה וחצי שנה והעבור בנוי על המהלך התיכון על כן אמרו פעמים שבא בארוכה ובקצרה ואין הקביעות רודף אחר ראית הלבנה בירושלים או בקצה מזרח או במערב כלל והעד מקום המחשבת התיכונה כי הנה היא על ירושלים ועוד שראינו פעמים רבות הלבנה בחדש ניסן בליל שני וכן היתה נראית בכל העולם וקביעות החדש היה ליל שלישי וכן אירע לשלשה חדשים קודם ניסן וזה נתקן בשנת גטר"ד בעבור הדחיה גם פעמים היה הקביעות בתשרי יום חמישי גלא

רמבן

(ב) דבר אל בני ישראל. אין לכהנים עסק בענין המועדות יותר מאשר לישראל בהם על כן לא הזכיר בפרשה הזאת אהרן ובניו רק בני ישראל שיכלול את כלם כאחד כי לא יפרש קרבנות המוספים בפרשה הזאת אבל הזכיר המועדים כאן בתורת כהנים בעבור שהם ימי הקרבנות וירמוז אליהם כמו שאמר והקרבתם אשה לה' ואמר בסוף הפרשה אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים אבל לא האריך לבאר המוספים שלא רצה שינהגו להם במדבר ואחרי שמנה באי הארץ בחומש הפקודים וצוה לאלה תחלק הארץ ביאר המוספים כלם בפרשת פינחס שעשו אותם בארץ מיד ולדורות ועל כן אמר ביום הכפורים ויעש כאשר צוה ה' את משה שעשה כן במדבר. והזכיר בפרשה הזו כבש העומר וכבשי עצרת כי בידוע שלא ינהגו אלא בארץ שכן באים בגלל הלחם שאמר בו כי תבאו אל הארץ וקצרתם את קצירה וגו' אבל הימים עצמם נוהגים מיד. והזכיר השבת במועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש שגם הוא יום נקרא אותו מקרא קדש ואחרי כן הבדיל באר המועדות ממנו ואמר אשר תקראו אותם במועדם כלומר באיזה יום מן השבוע שיגיעו בו כי השבת קבוע הוא ביומו יבא ולא נצטרך לקרוא אותו במועדו. ועל דעת רבותינו אשר תקראו אותם במועדם רמז לעבורים שתקראו אותם להם מועדים והנכון בעיני כי פירוש אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי על הנזכרים למטה בפרשיות בחדש הראשון וגו' ולכן חזר שם פעם אחרת אלה מועדי ה' בעבור שהפסיק בענין השבת. והנה אמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי במלאכת עבודה אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם כי יזהיר בשבת פעמים רבות. וירמוז עוד בכאן כי גם בבואו באחת מן המועדים לא תדחה לעשות בה אוכל נפש וכמוהו אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם על המשכן וכליו אשר יזכיר בפרשה השניה והפסיק בשבת ששת ימים תעשה מלאכה וגו' וחזר ואמר זה הדבר אשר צוה ה' קחו מאתכם תרומה והיא המצוה הראשונה בעבור שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל בראשונה. ונראה לפי' הזה שלא הזכיר בשבת והקרבתם אשה לה' כאשר יזכיר בכל מועד ומועד ואמר בסוף הפרשה אלה מועדי ה' מקראי קדש להקריב אשה לה' מלבד שבתות ה' שאין השבתות בכלל מועדי ה' ונראה עוד כי לא אמר בפרשה השניה וידבר ה' אל משה לאמר כאשר אמר בכל מועד ומועד כי הדבור הראשון הוא היה מצות המועדים אלא שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא לבאר מצותיו ותורותיו ולכן לא אמר בו והקרבתם אשה לה' כאשר אמר במועדים והזכירה בסוף עם הנדרים והנדבות שלא נזכרו כאן כאשר פירשתי. וזהו מדרש חכמים שאמרו מה ענין שבת אצל המועדים

ספורנו

מארץ מצרים אראנו נפלאות: כג (ב) מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש. אחר שדבר בענין הקרבנות ומקריביהם שהכונה בהם השרות השכינה בישראל כאמרו עולת תמיד לדורותיכם פתח אהל מועד לפני ה' אשר אועד לכם שמה. דבר במועדים אשר בשביתתם יכוין לשבות ממעשה הדיוט בקצתם לגמרי כענין בשבת ויום הכפורים ולעסוק בכלם בתורה ועסקי קדש כאמרו ששת ימים תעבוד וכו'. (ג) וביום השביעי שבת. שתשבות ממלאכתך ויהי עסקך כלו לה' אלהיך ובקצתם תהיה השביתה ממלאכת עבודה בלבד כמו שהוא בשאר המועדים. והכונה בהם שעם שמחת היום שישמח ישראל בעושיו יהיה העסק בקצתו בעסקי קדש כאמרם ז"ל יום טוב חציו לה' וחציו לכם ובזה תשרה שכינה על ישראל בלי ספק כאמרו אלהים נצב בעדת אל אמר אותם מועדים שתקראו אותם מקראי קדש פי' אסיפות עם לעסקי קדש כי אסיפת העם תקרא מקרא כמו חדש ושבת קרוא מקרא וכן על מכון הר ציון ועל מקראיה: אלה הם מועדי. הם אותם המועדים שארצה בם אמנם כשלא תקראו אותם מקראי קדש אבל יהיו מקראי חול ועסק בחיי שעה ותענוגות בני האדם בלבד לא יהיו מועדי אבל יהיו מועדיכם שנאה נפשי: שבת היא לה'. הוא היוצר אור ובורא חשך קובע אותם בכל מושבותיכם אע"פ שמשתנה תחלת היום והלילה כפי השתנות האורך בגלילות מתחלפות ועם זה היתה השבת הראשונה משוערת כפי איזה אורך מיוחד בהכרח מכל מקום תהיה תחלת השבת וסופה בכל אחד מהגלילות ליושביו כפי התחלת היום והלילה בגליל ההוא: (ד) אלה מועדי ה'. אחר שדבר בשבת שמועדה כבר נקבע כאמרם ז"ל (פסחים פרק ע"פ) שבת היא דקבעה אנפשה התחיל בענין המועדות אשר מועדם הוא ע"י קריאת ב"ד כמו שבא בקבלה (ר"ה פ' אם אין מכירין) אתם אפי' שוגגין אפי' מזידין אפי' מוטעין: (ה) בין הערבים פסח לה'. הזכיר ענין הפסח אע"פ שאין יומו מקרא קדש כי הוא סבת השתנות זמני המועדים כי אמנם היות הכונה שיהיה זמן זבח הפסח לדורות מכוון עם הזמן שהיה הזבח של אותה פסיחה שנעשית בחצי אותה הלילה בכוון היא סבה שיהיה זה מסור לבית דין ועבוריהם וחשבונם כמו שבאר באמרו שמור את חדש האביב

אבן עזרא

ולא נראית הלבנה בליל שבת והיה האויר זך וזה יקרה בכל שנה שהמולד קרוב מחצי היום והיתה הלבנה בחצי גלגל הגבוה גם אין הקביעות בנוי על עת התחברות המאורות אפילו במהלך האמצעי כי הנה בטור"ד גם גטר"ד יוכיחו ולולי שלא אאריך הייתי מפרש סוד העיבור וסוד הלבנה החמורה שהוא נולד קודם חצות והכלל שחז"ל העתיקו לנו שנסמוך על העיבור בגלות וכן קבלנו מפי נביאים ולא נוכל לעשות דבר אחר טוב ממנו וזה ששמו שני ימים בגלות והוא על דבר ספק והמתענים יום הכפורים שני ימים מה יועילם בעבור הדחיות כי בשנת גטר"ד אם על המולד היה ראוי שיתענה בשמונה לקביעותנו וכי למה נעוות אנחנו חשבון שנתנו בעבור שנה אחרת וכן יקרה להם עם הראיה: בין הערבים. פירשתיו: (ח) אשה לה'. בפרשת פנחס. וטעם

תרגום אונקלוס

יומין פטירא תיכלון: ז ביומא קדמאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פולחן לא תעבדון: ח ותקרבון קורבנא קדם יי שבעא יומין ביומא שביעאה מערע קדיש כל עבידת פולחן לא

מקרא

שִׁבְעַ֥ת יָמִ֖ים מַצּ֥וֹת תֹּאכֵֽלוּ׃ ז בַּיּוֹם֙ הָֽרִאשׁ֔וֹן מִקְרָא־קֹ֖דֶשׁ יִהְיֶ֣ה לָכֶ֑ם כָּל־מְלֶ֥אכֶת עֲבֹדָ֖ה לֹ֥א תַעֲשֽׂוּ׃ ח וְהִקְרַבְתֶּ֥ם אִשֶּׁ֛ה לַיהוָ֖ה שִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים בַּיּ֤וֹם הַשְּׁבִיעִי֙ מִקְרָא־קֹ֔דֶשׁ כָּל־מְלֶ֥אכֶת עֲבֹדָ֖ה לֹ֥א תַעֲשֽׂוּ׃ פ

כל אורי' חסר

כל אורי' מלא כמ"ג

רשי

(ח) והקרבתם אשה וגו'. הם המוספין האמורים בפרשת פנחס ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה: והקרבתם אשה לה'. מכל מקום אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כבשים. שבעת ימים. כל מקום שנאמר שבעת שם דבר הוא שבוע של ימים סטיינ"א בלעז וכן כל לשון שמונת ששת חמשת שלשת: מלאכת עבודה. אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מתורת כהנים דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה

ספורנו

האביב ועשית פסח לה' אלהיך וכו' ובאה הקבלה על זה שיקבעו חדוש הלבנה של פסח שיהיה באביב: (ח) והקרבתם אשה לה' שבעת ימים. להודיע שאין חול המועד

תולדות אהרן (כל מלאכת עבודה. מגילה ט: והקרבתם אשה לה'. כאן בשנה נב):

רמבן

המועדות וכו'. כי אין השבת בכלל מועדי ה' כלל רק סמכו הכתוב להם. וטעם מקראי קודש שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לאל בכסות נקיה ולעשות אותו יום משתה כמו שנא' בקבלה לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. והנה מקרא קודש מלשון קרואי העדה ואחרי כן יאכלו הקרואים וכן על מכון הר ציון ועל מקראיה המקומות שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי סעדה ואונקלוס עשאו מלשון אשר יקרא אתכם באחרית הימים לשון מאורע בכל יום שיארע תעשו אותם קדש:

(ז) כל מלאכת עבודה. אפי' המלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהן כגון דבר האבד כך הבנתי מת"כ דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו' לשון רש"י. ואיננו נכון כלל כי מה טעם שיאמר הכתוב לא תעשה מלאכת דבר האבד ויבאו שאר המלאכות מק"ו וא"כ ראוי שיאמר אף בשבת כן ועוד שא"כ הרי חולו של מועד רמוז בתורה שמותר בדבר האבד והם אמרו לא מסרה הכתוב אלא לחכמים שאין בתורה רמז איזו מלאכה מותרת ואיזו מלאכה אסורה. ולשון עבודה כולל הוא כל המלאכות והשמושים עובד אדמתו ישבע לחם ועבדך שש שנים ועבדת את אויביך ואינו משמש בשום מקום בדבר האבד בלבד שאם לא תעשה היום תעשה למחר. אבל פי' מלאכת עבודה כל מלאכה שאיננה לצורך אוכל נפש כענין שנא' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ובכל עבודה בשדה ועבדתם וזרעתם וקין היה עובד אדמה ומלאכה שהיא באוכל נפש הוא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה וזה מתבאר בתורה כי בחג המצות שאמר תחלה כל מלאכה לא יעשה לכם הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. ובשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאיננה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהן. ולא יאמר הכתוב לעולם באחד מכל שאר ימים טובים כל מלאכה ולא יפרש בהם היתר אוכל נפש כי מלאכת עבודה ילמד על זה. אבל בפרשת כל הבכור בחג המצות אמר וביום השביעי עצרת לה' אלהיך לא תעשה מלאכה והטעם מפני שכבר התיר בו בפירוש אוכל נפש ולא הוצרך לאמר בו כל מלאכת עבודה והזכיר מלאכה סתם ולא אמר כל מלאכה כמו שנאמר בשבת ויום הכפורים הכונה לא תעשה מלאכה אשר הזהרתיך עליה. וכתב רבי אברהם כל מלאכת עבודה מגיד שאינו מתיר אלא במלאכת אוכל נפש כדכתיב בענין הזה במקום אחר וביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה לא יעשה בהם ומפני שמזכיר שם כל מלאכה הוצרך לפרש אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם. פירוש מלאכת עבודה מלאכה המשתמרת לעבודת קנין כגון זריעה וקצירה ואפירה וכיוצא בהם אבל אוכל נפש איננה מלאכת עבודה זה לשונו. והברייתא שבת"כ כך היא שנויה בנוסחאות המדוקדקות כל מלאכת עבודה לא תעשו הרי זה בא ללמד על ימי מועד שהן אסורין במלאכה יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה ת"ל הוא הוא אסור בכל מלאכת עבודה ואין ימי מועד אסורין בכל מלאכת עבודה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר מה תלמוד לומר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אם לענין ימים טובים הרי כבר ימים טובים אמורים א"כ למה נאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלו ימי מועד שהן אסורין בעשיית מלאכה. יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר הוא וכו' ופירושה שר' יוסי הגלילי דורש לא תעשו אלה מועדי ה' לומר שהכתוב אוסר עשייה במועדי ה' כולם. יכול שיהו כולן שוין באיסור ויאסרו בכל מלאכת עבודה כראשון ושמיני ונדרוש כל מלאכת עבודה לא תעשו אלה מועדי ה' שהמקרא נדרש לפניו ולפני פניו. לפניו מיעט הכתוב עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו שמיני עצור כמוהו בכל מלאכת עבודה ואין חולו של מועד אסור כמוהו בכל מלאכת עבודה אלא במלאכה בלבד עד שאמר לא תעשו ולא הזכירה הכתוב ולא רמז לה כלל ומסרה לחכמים. ולפי גרסת רש"י ג"כ כך היא מתפרשת. והברייתא הזו היא השנויה בגמרא במס' חגיגה דקתני כל מלאכת עבודה לא תעשו. לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה דברי רבי יוסי הגלילי רבי עקיבא אומר וכו' ושם שנו עוד מה שביעי אסור אף ששי אסור. אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה. תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה שלא מסרן הכתוב אלא לחכמים וכו'. שנו בגמרא בכל מלאכה ושנו בת"כ בכל מלאכת עבודה שתפסו להם במדרש לשון הכתוב שאין לומר ביום טוב בכל מלאכה אלא בכל מלאכת עבודה ושניהם לדבר אחד נתכונו שיום טוב אסור בכל מלאכת עבודה וחולו של מועד אינו אסור בכל מלאכת עבודה אבל אסור הוא בכל מלאכה שלא נתפרשה בתורה ומסרה הכתוב לחכמים. ובספרי רבי ישמעאל אומר לפי שלא למדנו שימי מועד אסורין במלאכה תלמוד לומר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת. מה שביעי עצור אף ששי עצור אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששי עצור בכל מלאכה. תלמוד לומר השביעי שביעי עצור בכל מלאכה ואין הששי עצור בכל מלאכה. וגם זו כפי השטה שאמרנו. הרי האנרכנו הברייתות השנויות בענין הזה להעלות דברי רז"ל עם הפירוש הברור והנכון מה שאמרנו בכתובים האלו. ועם כל זה מצאתי קושיא על דברינו מברייתא השנויה בספרי כל מלאכת עבודה לא תעשו מגיד שאסור בעשיית מלאכה מנין להתיר בו אוכל נפש נאמר כאן מקרא קדש ונאמר להלן מקרא קדש מה להלן להתיר בו אוכל נפש אף כאן להתיר בו אוכל נפש. ונראה לי כי עבודה אצל רז"ל טורח ועמל שאדם עובד בו לאחר מלשון עבדות עבד עבדים יהיה לאחיו עבדו את כדרלעומר וכן עבודת עבודה ועבודת משא עבודת כל טורח שבאהל ועבודת משא בכתף ואם כן היה באפשר שמלאכות קלות שאדם עושה להנאת עצמו מותרת ואע"פ שאינה אוכל נפש ושיהיה אוכל נפש מרובה שהשמש עובד בו לרבו אסור. ועל כן שאל מנין שההיתר הזה הוא באוכל נפש עד שנתיר כל אוכל נפש אפילו בטורח ונאסור כל שאר המלאכות שאפי' הקלות שבהם מלאכת עבודה איקרו ת"ל מקרא קדש לג"ש ששם באה כל מלאכה לאיסור וכל אוכל נפש להתיר. וראיתי במכילתא דתני אך אשר יאכל לכל נפש. כל אוכל נפש דוחה י"ט ואין כל עבודה דוחה י"ט ויהא מקצת אוכל נפש דוחה שבת והדין נותן ומה אם במקום שאין כל עבודה דוחה י"ט כל אוכל נפש דוחה י"ט מקום שמקצת עבודה דוחה שבת אינו דין שיהא מקצת אוכל נפש דוחה את השבת ת"ל אשר יאכל לכל נפש מקצת עבודה דוחה את השבת ואין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת. ופי' מקצת עבודה כגון חובת היום תמידין ומוספין ואין כל עבודה דוחה י"ט נדרים ונדבות או עולת נדבה. אבל מקצת אוכל נפש לא נתברר לי פירושו אלא שירמוז למה שאמרנו שהבא בסורה גדול בדומה לעבודה יהיה בכלל איסור והבא בנקל כמנהגו של אדם לעצמו יהיה מותר או מקצתו כדי חייו ומקצתו (כולו) תבשילין מרובין לתענוג. והכלל במלאכת עבודה שהוא להתיר אוכל נפש:

(ח) והקרבתם אשה לה' שבעת ימים. יאמר שיהיו כל שבעת הימים חג להקריב אשה לה' לא להאסר במלאכה כראשון ושביעי ולא פירש האשה כי הוא עתיד להזכירו בפ' מיוחדת לכל אשי המועדים כאשר רצה שינהגו בהן וכפי מה שפירשתי. ומדרש רבותינו לומר שנקריב בהן אשה מכל מקום אע"פ שאין לנו כל המוספין שלמים ונכון הוא:

דבר

רשי

עבודה וכו' : (י) ראשית קצירכם . שתהא ראשונה לקציר : עומר . עשירית האיפה כך היתה שמה כמו (שמות ט"ז) וימודו בעומר : (יא) והניף . (מנחות סא) כל תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד מוליך ומביא לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד לעצור טללים רעים : לרצנכם . אם תקריבו כמשפט זה יהיה לרצון לכם : ממחרת השבת . (מנחות סו) ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו : (יב) ועשיתם כבש . חובה לעומר הוא בא : (יג) ומנחתו . מנחת נסכיו : שני עשרונים . כפולה היתה : ונסכו יין רביעית ההין . (מנחות סט) אע"פ שמנחתו כפולה אין נסכיו כפולים : קלי

בעל הטורים

קצירו שנים . וקצרתם את קצירה . מיכם קצירה שאם תביאו העומר וקצרתם את קצירה ואם לאו כינס קצירה :

והגתם אתו חג : ועשיתם דעומר בזקף ועשיתם שעיר עזים בתביר וסימן בלשון ארמי עומרא סליק צפירא נחית והוא חד מן י"ו זוגין מתחלפין בטעמא בחד עינא חד זקף לרומא וחד נחית לתהומא וסי' בלשון ארמי שמואל עביד אדי' דוד מנהון במי' קלטין לרוגזא משה ממלל בגלותא . וביאור וסי' בסדר וארא : ריח ניחח ח' מיחדין בתורה וסי' נמסר

מקרא

ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן׃
יא וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן׃
יב וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה׃
יג וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה

ח' ר"פ בטעם כסיפרא ג' בסיפ' · כ' · כ"ט · ד' חסר · ב' בעינן ומתחלפין בטעמא ג' מ"ל · ח' מיחדין ונסכו ק'

תרגום

תַּעַבְדוּן : ט וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר : י מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דַאֲנָא יָהֵיב לְכוֹן וְתַחְצְדוּן יָת חֲצָדַהּ וְתַיְתוּן יָת עוּמְרָא רֵישׁ חֲצָדְכוֹן לְכַהֲנָא : יא וִירִים יָת עוּמְרָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן מִבָּתַר יוֹמָא טָבָא יְרִימִנֵּיהּ כַּהֲנָא : יב וְתַעַבְדוּן בְּיוֹם אֲרָמוּתְכוֹן יָת עוּמְרָא אִימַּר שְׁלִים בַּר שַׁתֵּיהּ לַעֲלָתָא קֳדָם יְיָ : יג וּמִנְחָתֵיהּ תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין סֻולְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא וְנִסְכֵּיהּ חַמְרָא

אבן עזרא

וטעם להזכיר כי תבאו אל הארץ בעבור שישמרו כל השבתות במדבר ופסח בהר סיני כי זו הפרשה סמוכה להקמת המשכן . וטעם דבר אל בני ישראל . שיתחברו ואחר כן ואמרת אליהם : (יא) ממחרת השבת . אמרו חז"ל ממחרת יום טוב והמכחישים אמרו שבוא כמשמעו והמאמינים הביאו ראיות משבת השמיטה והיובל והכפור הגדול ויום תרועה שכתוב בו שבתון וכן שבתון כאמר בראשון של סוכות ובשמיני ואמר כי שבע שבתות שבועות וכמוהו באי השבת עם יוצאי השבת והם שנים פירושים בפסוק אחד והנה שלשים עיירים וראייתם תמימות וחכם ברומי הביא ראיה ממחרת הפסח מצות וקלוי ולא ידע כי בנפשו הוא כי הפסח ביום י"ד וממחרתו יום ט"ו וכן כתוב ויסעו מרעמסס בחדש הראשון ולאכול קלי אסור עד עבור תנופת העומר . והגאון אמר ששני פסחים הם פסח ה' ופסח ישראל ופסח ה' בליל ט"ו והנה ממחרת הפסח ביהושע יום ששה עשר ויהיה פי' ממחרת הפסח הכתוב בתורה ממחרת זבח הפסח ולא אמר כלום כי לא נקרא החג פסח רק בעבור שפסח השם על הבתים וממחרתו הוא לבקר יום חמשה עשר וכן כתוב כל היום וכל הלילה וכל יום המחרת . ועוד אמר הגאון שמצות וקלוי היה מהישן וזה אינו רחוק כי הכתוב אמר על תנופת העומר שתהיה מהחל חרמש בקמה ואם תנופת העומר היתה יום חמשה עשר מתי קצרו ועשו מצות ועוד כי אין קציר כי הוא ראשית קציר שעורים גם יש כדמות ראיה על פירושו שאמר מעבור הארץ ויתכן שזה השם נקרא על התבואה שיש להשנה שעברה . וטעם מעבור הארץ ארץ סיחון ועוג והעד שאמר אחר כן מתבואת ארץ כנען ועוד כי קלוי איננו כמו קלי והכתוב אמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו ואין פסוק קלוי באש טענה כי הוא תאר המעשה כי אביב קלוי באש יקרא קלוי ועוד יש להשיב מאין נדע כי הניף הכהן בעבר הירדן תנופת העומר כי הכתוב אמר אשר אני נותן לכם ועוד לא נתנה להם ולא בא הכתוב להזכיר מצות וקלוי רק בעבור ששבת המן וכן טעם כל הפסוק ועוד אמר הגאון אם השבת כמשמעה תאיזה שבת נחל לספור וישועה השיב כי שמונה עשר ימים הם

תולדות אהרן

מ' תבאו אל הארץ . מנחות פד : וקצרתם . חגיגה יז מנחות עא : והבאתם את עומר . שבת קלא מנחות ס ע עב פג פד : קצירכם . פסחים כג ראש השנה יג : (והניף את העומר . סוטה יח) : ביום הניפכם . מגלה כ : ומנחתו שני עשרונים . מנחות פט : ונסכה יין . שם :

רמבן

(י) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ . בעבור שיחדש בכאן בכל אחד מן המועדים מצוה חדשה מלבד השבתון ומקרא קודש תתיחד בכל מועד פרשה בפני עצמה שיזהיר בה דבר אל בני ישראל . ומפני שחג השבועות זמנו תלוי בעומר אמר הכל בפרשה אחת . ובעבור שיום הזכרון ויום הכפורים בחדש אחד ושניהם מענין אחד בדין העונות וכפרתם לשבים לא אמר ביום הכפורים דבר אל בני ישראל כי יספיק לו בדבור הראשון ועשה מהן שתי פרשיות שהם ענינים שונים :

(יא) ממחרת השבת יניפנו הכהן . ממחרת יום טוב הראשון של פסח שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע איזהו ל' רש"י . ובאמת שזו גדולה שבראיות בגמרא כי מה טעם שיאמר הכתוב כי תבואו אל הארץ וקצרתם את קצירה תביאו העומר ממחרת שבת בראשית כי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה שנבוא לארץ ונקצור קצירה יניף הכהן העומר ממחרת השבת וכי יש במשמע שבאיזה זמן מן השנה הראשונה שתהיה אחרי ביאתנו לארץ . והנה אין לחג השבועות זמן שימנה ממנה . ועוד על דרך הזה לא נדע בשנים שבאות אחרי כן מתי נחל לספור רק מיום החל חרמש בקמה כפי רצוננו ואלה דברי תהו . אבל אם יהיה ממחרת השבת יום טוב כפי קבלת רבותינו יבוא הענין כהוגן כי צוה הכתוב תחלה שנעשה בחדש הראשון חג המצות שבעת ימים וביום הראשון שבתון וביום השביעי שבתון וכל מלאכת עבודה לא נעשה ואחר כן אמר כי כאשר נבוא אל הארץ נביא ממחרת השבת הזאת הנזכרת עומר התנופה והיא השבת הראשונה הנזכרת כאן ולימד שלא ינהג העומר במדבר ובחוצה לארץ . אבל ממחרת השבת השביעית ושבע שבתות לא יתכן לפרש אותם יום טוב . אבל אמר בו אונקלוס לשון שבוע וא"כ יהיו שתי לשונות בפסוק אחד . והמפרשים אמרו כי הוא דרך צחות כמו רוכבים על שלשים עירים ושלשים עירים להם . ובמקום אחר פירש שבעה שבועות וכן באי השבת עם יוצאי השבת שבוע וכן מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר כי בעבור שיש בכל שבעה ימים שבת אחת וחשבון הימים ממנו יקרא שבוע אחד שבת אחד והוא לשון ידוע ומורגל בדברי רבותינו שפעמים בשבת ב"ד יושבין בעירות . ויתכן שיהיה כל השבת הנזכר בפרשה שבוע . ויהיה טעם ממחרת השבת לומר כי ביום הנפת העומר יתחיל לעשות השבוע במנינו אם כן יהיה היום ההוא ממחרת השבוע שעבר כאלו אמר יהיה יום התנופה מחרת שבוע לימים העוברים וראשון לשביעית שיספור עד שישלים שבע שבתות . ובעבור שהזכיר ובחמשה עשר יום אמר שיניף את העומר ממחרת השבוע הנזכר ויספור ממנו שבע שבתות ואין לטעות ביום ארבעה עשר כי לא הזכיר ממנו רק בין הערבים . וטעם תמימות תהיינה כי השבת עם ששת הימים תקרא שבת שלמה . ופירוש ממחרת השבת כמו במחרת השבת וכן עד ממחרת השבת השביעית תספרו . וכן ביום ההוא יאכל וממחרת ואמרו כי לא יבא ש"ת בתלת מחר ומחרתו ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את העם . ויעש ה' את הדבר הזה ממחרת וכן כולם :

וטעם וקצרתם את קצירה . שלא תקצרו בארץ קציר עד שתקצרו העומר ותביאו אותו ראשית קצירכם אל הכהן וכן מהחל חרמש בקמה תחל לספור מהחל לך חרמש בשום קמה כי אסור להניף חרמש על הקמה עד יום שתחל לספור :

וטעם

ספורנו

המועד חול לגמרי כי בהיות בהם קרבן צבור נוסף על התמיד כמו ביום מקרא קדש הוא מכלל החג בלי ספק ולא באר ענין המוספין בזה שאין זאת הכונה עתה כמו שלא באר ענינם גם בשאר המועדים ובזה האופן כתב בחג הסכות להורות על קדושת חול המועד אמנם בר"ה הזכיר גם כן אשה לה' להורות שיש מוסף נוסף על של ר"ח כאמרו מלבד עולת החדש ומנחתה אבל בשבת וחג השבועות וי"ה לא הזכיר ענין המוספים כלל כי מה שכתב בי"ה והקרבתם אשה לה' הם עולות והחטאות כהן גדול והצבור המבוארים בפרשת אחרי מות וכלל שבת והפסח וחג המצות בדבור אחד כי שלשתם נצטוו קודם מתן תורה אבל בשאר המועדות ייחד לכל מועד דבור לעצמו והתחיל דבור חג השבועות מן העומר כי מאז מתחיל קציר בעומר וספירת השבועות שהם מענין החג הנקרא חג קציר וחג השבועות שבו נתן הודאה לאל ית' על שבועות חקות קציר ששמר לנו כי אמנם מכוונת הרגלים הם התפלה וההודאה כמו במועד חדש האביב התפלה לאל על האביב וההודאה על החירות ובהיות כי הצלחת הקציר תהיה כפי מזג הזמן מתחלת האביב עד הקציר כאמרו שבועות חקות קציר ישמור לנו היה העומר הודאה על האביב כמקריב בכורי השדה לבעלים והיה הקרבן עמו לתפלה על העתיד והיתה הספירה זכרון לתפלת יום יום והיה חג הקציר הודאה על טוב הקציר

הם שיש בהם קרבן ונקראו מועדים מלבד השבתות ואחר שיש קרבן ביום תנופת העומר לאות ולעד כי התנופה כאחד מימות מועד האביב והנה שכח קרבנות ראשי חדשים שלא נזכרו ועוד כי הכתוב אמר כאלה תעשו ליום שבעת ימים והיה ראוי שיאמר מלבד תנופת העומר גם ואת איננה טענה עלינו כי אנחנו נסמוך במצות על הקבלה והנה ביום שבועות לא הזכיר כפי' פנחס מלבד כבשי השלמים ולמעלה פר בן בקר אחד ואילים שנים ובפנחס פרים שנים ואיל אחד גם יוכל המאמין להשיב כי בדרך נכונה ידע היום שיהיה בו תנופת העומר שיום השבת יהיה הקביעות והעד מערך הלחם שהיה בשבת והזכיר הכתוב איך יחשבו בשנה הראשונה ואז הקריבו שלמים והעולה הנזכרת ואחר כן הנזכרת בפנחס ואח"כ אמר בשבועותיכ' שבעה שבועות ולא אמר שבתות ואין ראיה כי תחלת השבוע יום ראשון וטעמה שבועים יוכיח והנה ארמוז לך סוד אחד שכל המועדים תלוים ביום ידוע מהחדש ולא נאמר בחג השבועו' מספר (ס"א יום מועד) בעבור הספירה שהיא מצוה וחז"ל העתיקו כי בחג השבועות היה מ"ת ועליו נאמר כי חג ה' לנו. יש אומרים כי לרצונכם פירושו להיות לכם לרצון בעבור והניף את העומר לפני ה' לרצונכם וטעמו שתניפו ברצונכם והטעם שתתנו כבש בן שנתו כדי שתהיו נרצים והמכחישים אמרו כי בן שנה איננו כבן שנתו כי בן שנתו עוד אין לו שנה ובן שנה שיש לו שנה תמימה והנה לא קראו בכתוב' המזבח כבש א' בן שנתו לעולה ובפרשה אחרונה כבשים בני שנה י"ב: (יד) ולחם חדש והעד כי הפסח יאכלו על מצות ומרורים לולא הקבלה היה נראה כי ספירת הימים בשנות היובל והמכחישים אמרו כי טעם תמימות שלא תעלה במספר השבת הראשונה שיחל ממחרתה: (טז) תספרו חמשים יום. כי כן מספר התורה וכן וביום השמיני בכל מקום. מלת תביאו זרה בעבור דגשות האל"ף כי לא נדע לו טעם: (יז) ממושבתיכם. צריכים אנו לקבלה מאיזה מקום יוקח ומתי יבוקש: לחם תנופה לכהן עם כבשי השלמים ויתכן שנה הכתוב בשנה הראשונה בעבור שהיא תחלת ההתחלה ויש

רבעות הינא: יד ולחים
וקלי ופירוכן לא תיכלון
עד בכרן יומא הדין
עד איתואיכון ית קורבנא
דאלהכון קים עלם לדריכון
בכל מותבניכון: טו ותמנון
לכון מבתר יומא טבא
מיום איתואיכון ית עומרא
דארמותא שבע שבוען
שלמין יהוין: טז עד
מבתר שבועתא שביעתא
תמנון חמשין יומין
ותקרבון מנחתא חדתא
קדם יי: יז ממותבניכון
תיתון לחם ארמותא תרתין
גריצן תרין עשרונין סולתא
יהוין חמיע יתאפין בכורין

ד׳ ר״פ ג׳
יֵין רְבִיעִת הַהִין: יד וְלֶחֶם וְקָלִי
וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־
קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם
ג׳ חסר
לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם: ס
כל דסמיך לה״א פתח
טו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת
מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה
ג׳ ג׳ כ״כ
שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה:
טז עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת
תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם
מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה:
ג׳ מ״ל ו׳ קדמאה א׳ דגושה
יז מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ ׀ לֶחֶם
תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
י׳ כ״כ ל׳ ג׳ מ״ל בלוס׳ יו
תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים

(יד) קלי. קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור: כרמל. הן קליות שקורין גרניי"ש: בכל מושבותיכם. (קידושין לז) נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו: (טו) ממחרת השבת. ממחרת יו"ט: תמימות תהיינה. מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות: (טז) השבת השביעית. כתרגומו שבועתא שביעתא. עד ממחרת השבת השביעית תספרו. ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה ימים: חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ביום החמשים תקריבוה ואומר אני זה מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא: מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש וא"ת הרי קרבה מנחת העומר איננה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים: (יז) ממושבותיכם. ולא מחוצה לארץ: לחם תנופה. לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדש' האמורה למעלה: בכורים. ראשונה לכל המנחות אף למנחת קנאות הבאה מן שעורים לא תקרב

בסדר צו: ולחם ד׳ ר״פ וסי׳ נמסר בסדר ויגש: עד עצם היום הזה. ג׳ וסי׳ ולחם וקלי וכרמל. וישימו אבנים גדולות. המה ואבותם פש״ו בי: משבתיכם ג׳ חסר וסי׳ נמסר בריש סדר ויקהל. כל קריי׳ לדרתיכם בכל משבתיכם במ״א בכל מושבתיכם לדרתיכם וסי׳ וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש: תביאו חד מן ד׳ אלפי״ן דגשים בקריא וסי׳ ויביאו לו את המנחה. תביאו לחם תנופת. ושפו עצמותיו לא ראו. ויביאו לנו כיד אלהינו הטובה דעזרא: תהיינה י׳ כתובים כן בתרין יודי״ן וה״א בתר נו״ן וסי׳ וספרתם לכם ממחרת. מטושבותיכם תביאו. והקריתם לכם ערים. והערים אשר תתנו ללוים. את שלש הערים אשר. ולגר ולתושב. ונגרעה נחלתן מנחלת. ונוספה נחלתן על. לטוב בעיניהם ב׳ בפסוק: וחד ותהיינה מחלה:

תולדות אהרן ולחם וקלי וכרמל. פסחים כג כריתות ה (חלה נו ערלה פ פסחים כח): עד עלם. סוכה מא ראש השנה ל מנחות סח: עד הביאכם. שבת קלא מנחות סח: לדורותיכם. מנחות פד: וספרתם לכם. שם סה: ממחרת השבת. שם פה: מיום הביאכם. שם סו: שבע שבתות. שם כה סו: תספרו חמשים יום. חגיגה יז מנחות סה: מנחה חדשה. מנחות פג פד: ממושבותיכם. זבחים נו מנחות מו נו כט עז עח פג פד: סלת תהיינה. מנחות מה עו:

ספורנו

הקציר וחג האסיף על טוב האסיף: (יד) בכל מושבותיכם. איסור החדש עד עלם יום ששה עשר בניסן אע"פ שאין קרבן ולא מקדש: (יז) חמץ תאפינה. בכורי העומר הן בכורי שעורים ואלה הן בכורי קציר חטים ועל שמם נקרא החג יום הבכורים כאמרו

רמבן

(טו) **וטעם** וספרתם לכם. כמו ולקחתם לכם שתהא ספירה ולקיחה לכל אחד ואחד שימנה בפיו ויזכיר חשבונו כאשר קבלו רבותינו ואין כן וספר לו וספרה לה דזבין שהרי אם רצו עומדים בטומאתם אלא שלא ישכחוהו וכן וספרת לך דיובל שתזהר במספר שלא תשכח. ובת"כ וספרת לך בב"ד ולא ידעתי אם לומר שיהיו ב"ד הגדול חייבין לספור שנים ושבועות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר או לומר שיזהרו ב"ד במנין ויקדשו שנת החמשים. והנה מספר הימים מיום התנופה עד יום מקרא קדש כמספר השנים משנת השמטה עד היובל והטעם בהם אחד ע"כ תספרו חמשים יום שיספור שבע שבתות תשע וארבעים ויקדש יום החמשים הנספר בידו כמו שאמר ביובל. וזה טעם תמימות שתהיינה מכוונות לא פחות ולא יותר כטעם תמימים יהיו שיתר כמו החסר איננו תמים. והנה טעם הפרשה שיתחיל לספור בתחלת קציר שעורים ויביא ראשית קצירו וכרמל מנחה לשם ויקרב עליו קרבן וישלים מספרו בתחלת קציר חטים כעלות גדיש בעתו ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם ויביא קרבן עליו. ולכך הזכיר הקרבנות האלה בפרשה כי הם בגלל המנחות שהם העיקר בחג הזה ולא הזכיר המוספין בכן כאשר לא הזכירם בשאר המועדים:

(טז) **וטעם** מנחה חדשה. שלא יובא בית ה' מנחה עד שיביאו זאת כמו שפירשו רבותינו. והוצרך לומר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור החדש ובשביתת חג השבועות מפני שהוא תלוי בהנפת העומר ובמנחה חדשה לומר שאפילו אחרי גלותנו בחוצה לארץ שאין עומר ומנחה יהוג בהם כי החדש אסור מן התורה בכל מקום ולא הוצרך להזכיר כן ביום הזכרון וכן בחג הסוכות לא הזכיר בכל מושבותיכם והזכיר כן ביום הכפורים כי בעבור שתלה כפרתנו בקרבנות כאשר הזכיר בפרשת אחרי מות אמר בכאן כי איסורו נוהג בכל מקום כי יום כפורים הוא לכפר עליכם בעינוי ובשביתת המלאכה ואין הקרבנות מעכבין כפרה ממנו וכן לא הוזכר בכאן בחג המצות חקת עולם בכל מושבותיכם לדורותיכם אבל בפרשת החדש הזה לכם הזכיר כן מפני שתלה שם הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו הוצרך לומר שיהיה חקת עולם בכל מושבותיכם. והזכיר בשבת בכל מושבותיכם. והטעם מפני שהותרה מלאכה במקדש בתמידין ומוספין אומר שינהג האיסור בכל מושבותינו כי לא נאמר בו חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם לא בבית השם וכך אמרו במכילתא במושבות אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המקדש וכן נאמר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור חלב ודם כי הוא נאסר מפני הקרבנות וכן אמרו במסכת קדושין מושבותיכם דכתב רחמנא בחלב ודם למה לי סד"א הואיל ובעגינא דקרבנות כתיב בזמן דאיכא קרבן אין בזמן דליכא קרבן לא קמ"ל. ושם אמרו מושבותיכם דכתב רחמנא בשבת למה לי סד"א הואיל ובעגינא דמועדות כתיבא תיבעי קדוש ב"ד כמועדות קמ"ל והכלל כי לא יזכיר בתורה כן בכל המצות שהן חובת הגוף רק מפני צורך הענין. ואין ממושבותיכם תביאו לחם תנופה כמו מכל מושבותיכם אבל טעמו מארץ מושבותיכם להוציא חוצה לארץ כמו שנאמר כי תבואו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן לכם. וכך שנינו כל קרבנות הצבור והיחיד באין מן הארץ וחוצה לארץ חוץ מן העומר ושתי הלחם ואפי' לדברי האומר עומר בא מחוצה לארץ מודה בשתי הלחם שאינן באין אלא מן הארץ:

(יז) **חמץ** תאפינה. צוה הכתוב שתהיינה חמץ לפי שהם תודה לשם כי חקות קציר שמר לנו וקרבן התודה יבוא על לחם חמץ ואולי איסור

רשי

תקריב מן החדש קודם לשתי הלחם : (יח) על הלחם. בגלל הלחם חובה ללחם : ומנחתם ונסכיהם כמשפט. מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים (במדבר כח) שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש : (יט) ועשיתם שעיר עזים. (ת"כ מנחות מד) יכול שבעת הכבשים והשעיר האמורים כאן הם ז' הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הם אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבין בגלל הלחם ואלו למוספין : (כ) והניף אותם הכהן תנופה. (מנחות סב) מלמד שטעונין תנופה חיים יכול כולם ת"ל על שני כבשים : קדש יהיו. לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שהן קדשי קדשים:(כב) ובקצרכם וגו'. חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין אמר רבי אבדימי ברבי יוסי מה ראה הכתוב ליתנה באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים (והחג) מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאלו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו : תעזב. (פאה פרק ד') הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם (פאה פרק ז) : אני ה' אלהיכם. נאמן לשלם

אבן עזרא

ויש אומרים כי יקרב פר ואילים שנים או שני פרים ואיל אחד כרצון הכהן ועוד לא ראינו מצוה כזאת ובפנחס אפרש האמת ואחר ששחיטת השלמים ביום חג שבועות והוא יום מקרא קדש הנה מותר לשחוט בכל המועדים הפך דברי הצדוקים. וטעם להזכיר ובקצרכם את קציר ארצכם פעם שנית בעבור כי חג שבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם. וטעם להזכיר וידבר ה' עם יום התרועה בעבור היותו מועד בפני עצמו כי חג שבועות תלוי מיום תנופת העומר וכן הזכיר עם הצום הגדול ועם חג הסכות : (כד) בחדש השביעי. כי תחלת החשבון מניסן כי כן יצאנו ממצרים ועוד כי אביב השעורים תחלה ואחר כן בכורי קציר חטים ואחר כך באספך את מעשיך ואלה המועדים תלוים להיותם בימים הנזכרים ואחר שאמר לתקוע בחצוצרות בכל חדש הנה זכרון תרועה גם יום תרועה מצוה לתקוע בשופר וכן ביום הכפורים ואני הנה ארמוז לך סודות ושים לבך אולי תבינם :

אמרו

תורה

לַיהוָה׃ יח וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם
שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה
וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם
יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ
לַיהוָה׃ יט וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי
שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃ כ וְהֵנִיף
הַכֹּהֵן ׀ אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים
תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁנֵי
כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן׃
כא וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם
לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כב וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־
קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת
שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא
תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי
כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ

תרגום

קֳדָם יְיָ׃ יח וּתְקָרְבוּן עַל לַחְמָא שִׁבְעָא אִימְרִין שַׁלְמִין בְּנֵי שְׁנָא וְתוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד וְדִכְרִין תְּרֵין יְהוֹן עֲלָתָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן קוּרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃ יט וְתַעְבְּדוּן צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא וּתְרֵין אִימְרִין בְּנֵי שְׁנָא לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא׃ כ וִירִים כַּהֲנָא יָתְהוֹן עַל לְחֵם בִּכּוּרַיָּא אֲרָמָא קֳדָם יְיָ עַל תְּרֵין אִימְרִין קוּדְשָׁא יְהוֹן קֳדָם יְיָ לְכַהֲנָא׃ כא וּתְעַרְעוּן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן קְיָם עָלַם בְּכָל מוֹתְבָנֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן׃ כב וּבְמִחְצַדְכוֹן יָת חֲצָדָא דְאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי פָּאתָא דְחַקְלָךְ בְּחַצָּדָךְ וּלְקָטָא דְחַצָּדָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנִיֵּי וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ כג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ כד מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּחַד

ב׳ · מטעין · פ׳ ו׳ · סימן · ח׳ פסק בסיפ׳ ב׳ · ג׳ ר״פ · ח׳ מלין בתרי טעמי · ל׳ בטעם וחד ובקצרכם בפשטא

בעל הטורים

על הלחם ב׳ במסרה. והקרבתם על הלחם שבעת כבשים כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם על כן והקרבתם על הלחם שבעת כבשים כי אכילת המזבח מעין אכילת אדם כדאמרינן גבי נסכים מה אכילת אדם אכילה מרובה משתיה וכו׳ :

על הלחם ב׳ וסימן והקרבתם. כי לא על הלחם לבדו : ואילם ד׳ וד׳ מלאים דמלאי׳ וסי׳ נמסר בסדר תצוה : וקראתם ג׳ ר״פ וסי׳ בעצם היום הזה. וקראתם בשם אלהיכם. וקראתם אותי והלכתם והתפללתם: מושבתיכם חד מן ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ השפחא לא ישתנו מרכא בתיבת׳ כי אם בח׳ מקומות וסי׳ בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמר. את כל ההרתיה בקע דסוף מלכים. שבליגיתי. ומכל גלוליכם. מכל תועבתיכם. כי למבראשונה דד״ה. ונבזבית לאחרן יהב. שהם הרהיבוני וסי׳ מה״ב תגלו״ש ועיין בשער הנגינות : דבר ד׳ בטעם תביר ר״פ בספרא וסימן

תולדות אהרן והקרבתם על הלחם. מנחות מה : יהיו עולה. שם : ועשיתם שעיר עזים. זבחים מח : והניף הכהן אותם. מנחות סב : על שני כבשים. מנחות מה מו סב קדש יהיו לס׳ לכהן. ערכין כה : וקראתם. חגיגה יז : ובקצרכם. שם חולין קלא קלה : לא תכלה פאת. מכות טז חולין קלא : שדך. שם קלה : בקוצרך. שם קלו : ולקט קצירך. שם קלא : תעזב. בבא קמא כד תמורה ו : בחדש השביעי. מגלה ל : שבתון זכרון תרועה. ר״ה יא טו כה כט לב לד (ראש השנה נח סוכה נג מגלה עג) :

רמבן

אסור החמץ מפני שירמוז אל מדת דין כי נקרא חמץ כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ שכר והלשון נגזר מלשון מעול וחומץ כי נגזל מהם טעמם ולא יאכלו וכן כי יתחמץ לבבי יכעוס ויאבד טעמו ממנו . ובעבור שהקרבנות לרצון לשם הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם היד החזקה לשנות הטבעים וכן לא יבאו מן הדברים המתוקים לגמרי כגון הדבש רק מן הדברים המזוגים כאשר אמרו בבריאת העולם שיתף מדת רחמים במדת הדין ובראו והנה בחג השבועות שהוא יום מתן תורה יביא הקרבן בדין תורה כי הוא יום העצרת והמשכיל יבין . וזה סוד מה שאמרו רבותינו כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל לעולם וכו׳ כי בו מצה וחמץ כענין בעולם הבא :

(כב) ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה. לשון רש״י. חזר ושנה בהם לעבור עליהם בשני לאוין. ור״א אמר כי הטעם בעבור כי חג השבועות בכורי קציר חטים הזהיר שלא תשכח מה שצויתיך לעשות בימים ההם. והנכון בעיני כי ובקצרכם את קציר ארצכם רמז לקציר הנזכר בראש הפרשה יאמר כי כשתבואו אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא תכלה פאת השדה ההוא לצורך העומר ולא תלקט הלקט לומר שלא תדחה המצוה הזאת הביאה את הלחיין הללה :

ספורנו

כאמרו וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה. ואמר לה' כי בהם הותר החדש לקרבן ובהיות זה כענין הודאה על שבועות חקות הקציר שבהם היתה סבת התבואה היו שתי הלחם חמץ קרבות עם כבשי שלמים כמו שהיה הענין בשלמי תודה על חלות לחם חמץ : (כא) חקת עולם בכל מושבותיכם. אף על פי שאין קרבים מיני הקרבן במושבות הגלות לא יחדל ענין הספירה וענין מקרא קדש : (כב) ובקצרכם. אחר ההודאה על הקציר והצלחתו הזהיר על מצות לקיום הממון המושג בהצלחה ונוה על לקט ופאה כאמרם (מלח ממון חסר ואמרי לה חסד) : אני ה' אלהיכם. אלהי הקוצרים ואלהי המלקטים הלקט והפאה לעניים ואיפשר למטיבים להם כדי לעשות

אמרו המעתיקים שיום ראש השנה יום הדין וטעם התרועה זכר למלכיות השם ואחר שהעיקר כל ר"ח היה ראש חודש ניסן נכבד כי בו הוקם המשכן ובעתיד אמר יחזקאל בראשון באחד לחדש וכן תעשה בשבעה בעבור המרובע והנה חמשה עשר לנכח ויום שביעי גם מרובע ופסח שני יתחלפו הגדול והקטן על כן יום ראש השנה גדול מכולם אע"פ שהוא יום דין אסור להתענות בו ועזרא יוכיח ויום הכפורים הקטן במחברת והנה סכות כחג פסח רק שמיני ואין שביעי ומזה יתברר לך הסוד וסוד השבת : (כז) וטעם אך בעשור . בעבור שיום מקרא קדש יום שמחה וכן כתוב בספר עזרא לכו אכלו משמנים ושתו

יְהְיֶ֤ה לָכֶם֙ שַׁבָּת֔וֹן זִכְר֥וֹן תְּרוּעָ֖ה מִקְרָא־קֹֽדֶשׁ׃ כה כָּל־מְלֶ֥אכֶת עֲבֹדָ֖ה לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ וְהִקְרַבְתֶּ֥ם אִשֶּׁ֖ה לַֽיהוָֽה׃ ס כו וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ כז אַ֡ךְ בֶּעָשׂ֣וֹר

לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן נְיָחָא דוּכְרַן יַבָּבָא מְעָרַע קַדִּישׁ׃ כה כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ כו וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כז בְּרַם

רשי

לשלם שכר : (כד) זכרון תרועה . (ר"ה לב) זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל : (כה) והקרבתם אשה . המוספין האמורין בחומש הפקודים : (כז) אך . כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין הן מכפר הוא על שבים ואינו

ספורנו

מפות רצוני : (כד) זכרון תרועה . זכרון תרועת מלך בה יגילו מלכם כאמרו הרנינו לאלהים עוזנו הריעו וזה מפני היותו יושב אז על כסא דין כמו שבא בקבלה כאמרו תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב וראוי לנו לשמוח אז יותר על שהוא מלכנו ויטה כלפי חסד ויזכה אותנו בשפטו אותנו כאמרו כי ה' שופטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו : (כז) אך בעשו' לחדש השביעי. אע"פ שבשאר מקראי קדש ראוי לשמוח ולהתענג גם באכילה ושתיה כאמרו אכלו משמנים

נמסר בסדר צו : אך ח' ר"פ בקרי' וסי' אך בשר בנפשו דמו. אך בעשור לחרש. אך כל חרם אשר יחרם. אך בכור אשר יבכר. אך בחמשה עשר יום. אך בכור שור או בכור כשב. אך את מטה לוי. אך יד אחיקם בן שפן :

תולדות אהרן כל מלאכת עבדה . ר"ה כט : אך בעשור . יומא עה פו סוטה מ שבועות יג כריתות ז זוסר תלוס :

בעל הטורים

שבתון זכרון תרועה . שבשבת אין תוקעין שאין תקיעת שופר דוחה שבת ואין בו אלא זכרון תרועה אבל במקדש תוקעין תקעו שופר בציון ר"ת שבת שבציון תוקעין אפי' בשבת : זכרון ג' במי'. זכרון תרועה ואידך אין זכרון לראשונים ואידך כי אין זכרון לחכם עם הכסיל כנגד שלשה ספרים שנפתחים בר"ה ע"כ בשנים כתיב אין זכרון דהיינו לצדיקים ורשעים שאין צריכים להזכירם יותר אלא אלו נחתמין מיד לחיים ואלו למיתה והיינו אין זכרון לחכם וגם בפסוק השני כתיב אין זכרון שהוא כנגד הרשעים אבל בפסוק שלישי כתיב זכרון שהוא כנגד הבינונים שתלויין ועומדין וצריך להזכירם עוד ביום הכפורים : אך בעשור לחודש . אך מיעוטא הוא שמכפר לשבים ואינו מכפר לשאינן שבים וחמשה עינויים הן אכילה ושתיה ורחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה כנגד חמשה פעמים נפש דכתיב בפרשה וכנגד חמשה שמות שיש לנפש וחמשה טבילות לכהן גדול וחמש תפלות :

רמבן

(כד) יהיה לכם שבתון . שיהיה יום שביתה לנוח בו . ואמרו רבותינו שבתון עשה הוא . והנה העושה מלאכה ביו"ט עובר בלאו ועשה והשובת בו מקיים עשה . ועל דעתם המועדות כולם הוקשו זה לזה כי לא נאמר שבתון בחג המצות ולא בעצרת . ובמכילתא ראיתי בפרשת החדש ושמרתם את היום הזה למה נאמר והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה . דברים שהן משום שבות מנין תלמוד לומר ושמרתם את היום הזה להביא דברים שהן משום שבות . יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות והדין נותן תלמוד לומר ביום הראשון שבתון והנה ידרשו שבתון לשבות בו לגמרי אפילו מדברים שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן אבל לא נתברר לי זה שאם תאמר שהוא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשון הזה כי שבות בלשונם נאמר לעולם על שם דבריהם והיאך יתכן לומר דברים שהן אסורין משום שבות של דבריהם מנין שיהו אסורין מן הכתוב ודרך האסמכתות לשנות שהם מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרים מנין מן התורה אבל היה לו לומר דברים שאינן מלאכה מנין ת"ל שבתון ונראה לי שהמדרש הזה בא לומר שנצטווינו מן התורה להיות לנו מנוחה בי"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו בי"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשולחנים על שלחנם והזהובים לפניהם ויהיו הפועלים משכימים למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה . לכך אמרה תורה שבתון שיהיה יום שביתה ומנוחה לא יום טורח ממלאכה וזה פירוש טוב ויפה . ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי דרבי שמעון בן יוחאי ששנו בה לשון אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין שאין עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחין תלמוד לומר כל מלאכה אין לי אלא ברשות במצוה מנין שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות תלמוד לומר שבתון שבות וכענין זה היא שנויה בתורת כהנים ביום הכפורים ואף על פי שאלו הברייתות חלוקות בלשון ובמדרשיהן שמא לדבר אחד נתכוונו להביא אסמכתא לשבות דרבנן . ומכל מקום בין שיהיה פי' הברייתא הראשונה כמו שאמרנו או שהן כולן אסמכתות . אבל פירוש שבתון כך היא שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שאמרנו . והוא ענין הגון וטוב מאד . והנה הוזהרו על המלאכות בלאו ועונש כרת ומיתה והטרחות והעמל בעשה הזה וביו"ט המלאכה בלאו והטורח בעשה . וממנו אמר הנביא מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר וכן שבת שבתון יהיה לארץ שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל וזהו מה שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבות וזה מן התורה שאלו מדבריהם כל דבר שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה שאפי' בשבות דאמירה החמירו בו :

זכרון תרועה . פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקדת יצחק שקרב תחתיו איל לשון רש"י . והיה צריך הרב להביא גם פסוקי המלכיות מן המדרש שלא יתכן שיזכיר הכתוב פסוקי הזכרונות ושופרות ולא יזכיר המלכיות . וכבר דרשו אותם מפסוק והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם שאין ת"ל אני ה' אלהיכם ומה ת"ל אני ה' אלהיכם אלא זה בנין אב כל מקום שאתה אומר זכרונות אתה סומך להם את המלכיות כדאיתא בתורת כהנים ובמסכת ראש השנה . אבל כל זה אסמכתא מדבריהם ומפורש אמרו הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן לא צריכא דאע"ג דהא ודאי והא ספק אבל זכרון תרועה כמו יום תרועה יהיה לכם . יאמר שנריע ביום הזה ויהיה לנו לזכרון לפני השם כמו שנאמר להלן ותקעתם בחצוצרות והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם ובעבור שאמר שם וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם וכאן צוה בתרועה סתם במועד הזה בלבד ואחרי כן אמר והקרבתם אשה . הנה התרועה הזאת איננה התרועה ההיא שהיא בחצוצרות על הקרבן . וזאת איננה על הקרבן אבל היא חובה בכל ישראל והיא בשופר כי לא צוהו עדיין לעשות חצוצרות וסתם כל תרועה בשופר הוא כמו שנאמר והעברת שופר תרועה . ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת למה תרועה ולמה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים . ולמה יצוה להיותו מקרא קדש כלל . אבל מפני שהוא בחדשו של יום הכפורים בראש חדש נראה שבו יהיה דין לפניו יתברך . כי בם ידין עמים בראש השנה ישב לכסא שופט צדק . ואחרי כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו נרמז בכתוב הענין כאשר נודע בישראל מפי הנביאים ואבות קדושים ועל דרך האמת תרועה היא שעמדה לאבותינו ולנו שנאמר אשרי העם יודעי תרועה וכענין שכתוב תרועת מלחמה כי השם איש מלחמה אם כן יום תרועה יהיה לכם שיהיה היום לתרועה לנו וכן זכרון תרועה מקרא קדש שיהיה הזכרון בתרועה ולפיכך הוא מקרא קדש ולא הוצרך להזכיר שופר כי השופר רמז ביום והתרועה בו והנה הוא יום הדין ברחמים לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתוב התרועה שכבר קבלה ביד רבותינו וכל ישראל רואים עד מפי משה רבינו שכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה . ולמה הזכיר הכתוב תרועה ולא יזכיר התקיעות כלל לא בראש השנה ולא ביום הכפורים אבל התקיעה היא הזכרון והוא השופר והתרועה כשמה . ומפני שהיא כלולה מן הרחמים תקיעה לפניה ולאחריה ולפיכך אמר ביודעי תרועה כי בצדקה ירומו כי תפארת עוזמו אתה . והנה זה מבואר כי הכל תלוי בתשובה אלא בראש השנה מתיחד במדת הדין ומנהיג עולמו וביום הכפורים במדת הרחמים והוא מאמרם מלך יושב על כסא דין וכו' ראש השנה יום דין ברחמים ויום הכפורים יום רחמים בדין. ומן הענין שפירשנו תבין טעם הכתוב במסעות תרועה יתקעו למסעיהם ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו כי במסעיהם כתוב ויסע מלאך האלהים וכתיב ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך כטעם פני ה' בעושי רע ובהקהיל את הקהל נאמר שובה ה' רבבות כטעם ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד ועשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ירמוז לעשר ספירות כי ביום הכפורים יתעלה בהם ויגבה ה' צבאות במשפט כידוע בקבלה וגם יש בזה אות בשמים שבחדש הזה מזלו מאזנים כי בו פלס ומאזני משפט לה' :

(כז) אך בעשור לחדש . כל אכין ורקין שבתורה מיעוטין מכפר הוא על השבים ואינו מכפר על שאינן שבים לשון רש"י מדברי רבותינו . ואם כן יהיה

שנים

רש"י

ואינו מכפר ע: שאינם שבים: (כז) מקרא קדש. קדשהו בכסות נקיה ובתפלה וכל שאר ימים טובים במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ובתפלה: (ל) והאבדתי. לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן: (לא) כל מלאכה וגו'. לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת הלילה כמלאכת היום: עלרת

אבן עזרא

ושתו ממתקים: (כז) ועניתם. פירשתיו: (כח) לכפר עליכם. פירוש כי יום כפורים עליכם לבדכם: (כט) כי כל הנפש אשר לא תעונה. זה מהבנין שלא נקרא שם פועלו וזה אות כי מי שנדע שאינו שומר זו המצוה כאשר נשמרע נכריחנו להתענות. וטעם שלא יעשו מלאכה. שלא תהיינה הנפשות מתעסקות חוץ מבקשת כפור העונות. (ל) והאבדתי. יש הפרש בינו ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש. וטעם כל מלאכה לא תעשו פעם אחרת. להוסיף חקת עולם לדורותיכם: (לב) תשבתו שבתכם. זה יום השבת לא יקרא שבת ישראל כי אם שבת ה': (לו) שבעת ימים תקריבו אשה. ואם איננו שוה כאשה חג הפסח

לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים
הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם
וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם
וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ כח וְכָל־
מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר
עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
כט כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה
מֵעַמֶּיהָ׃ ל וְכָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ לא כָּל־מְלָאכָה לֹא
תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ לב שַׁבַּת
שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־
נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב
מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם׃ פ
לג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
לד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת
יָמִים לַיהוָה׃ לה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה

בְּעַסְרָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה
הָדֵין יוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא הוּא
מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְעַנּוֹן
יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן וּתְקָרְבוּן
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ כח וְכָל
עֲבִידָא לָא תַעַבְדוּן בִּכְרַן
יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא
דְכִפּוּרַיָּא הוּא לְכַפָּרָא
עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהָכוֹן׃
כט אֲרֵי כָל אֱנָשׁ דְּלָא
יִתְעַנֵּי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין
וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּיהּ׃ ל וְכָל
אֱנָשׁ דְּיַעֲבֵיד כָּל עֲבִידָא
בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין וְאוֹבֵיד
יָת אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ עַמֵּיהּ׃
לא כָּל עֲבִידָא לָא תַעַבְדוּן
קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכָל
מוֹתְבָנֵיכוֹן׃ לב שְׁבָא
שַׁבְּתָא הוּא לְכוֹן וּתְעַנּוֹן
יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן בְּתִשְׁעָה
לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא מֵרַמְשָׁא עַד
רַמְשָׁא תְּנוּחוּן נְיָחֲכוֹן׃
לג וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר׃ לד מַלֵּיל עִם בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בַּחֲמֵשָׁא
עַסְרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
שְׁבִיעָאָה הָדֵין חַגָּא
דִמְטַלַּיָּא שִׁבְעָא יוֹמִין קֳדָם
יְיָ׃ לה בְּיוֹמָא קַדְמָאָה
מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידַת

ג'. ל' ומשמש א"ב חד נסיב ס"א וחד לא נסיב ס"א
ד' בתורה
ל'
ל'
ייט ר"פ בסיפ'
ג' חסר בתור'
קדמא סוף תניין הוא ול' פ' סי' ותאכל סוף והוא ד'
ששי
ב' ר"פ בטעם תביר בענין
כול' מ' במ"ג (ע' מ"ס) ס"ג
כ' חסר יהיה לכם

וכל מלאכה ג' נמסר בסדר אחרי מות:

תולדות אהרן יום כפורים הוא. שבועות יג חולין קא: ועניתם את נפשתיכם. יומא פא: וכל מלאכה לא תעשו. שם: ט כל הנפש. שם: אשר לא תעונה. שם פא יבמות מ (יומא מה): וכל הנפש אשר תעשה. יומא פא: והאבדתי את הנפש. יומא פד: שבת שבתון. שם פו: ועניתם את נפשותיכם. ברכות כ פסחים סח יומא פא ר"ה ט: תשבתו שבתכם. יומא פא: בחמשה עשר יום. סוכה כז וכח: חג הסכות שבעת ימים. שם ט בילה ל: ביום הראשון מקרא קדש. פסחים ס תגיגה יח: כל מלאכת עבודה. שם:

ספורנו

משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו מכל מקום בעשור לחדש הוא יום הכפורים להתודות ולהתאונן גבר על חטאיו ואינו יום שמחה ותענוג אבל הוא יום ענוי כאמרו ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה והוא ענין קרבנות כהן גדול וקרבנות צבור הבאים לכפרה: (כח) וכל מלאכה לא תעשו כי יום כפורים הוא. כי ראוי ביום כזה לפנות משאר עסקים לתת לב להשיג מחילה ובפרט על הפך הן ביום צומכם תמצאו חפץ וכל עצביכם תנגושו. ובהיות שרוב מי שיחטא בענין הענוי יעשה זה לתאבון בלבד ורוב מי שיחטא בעשות מלאכה חוטא להכעיס. ענש כרת הבלתי מתענה וענש אבדן הנפש על עשיית מלאכה: (לא) בכל מושבותיכם. אע"פ שאין

רמבן

טעם הכתוב כי באחד לחודש יהיה לכם לכולכם יום זכרון תרועה שתהיו כולכם נדונין לפניו אך יהיה למקצתכם בעשור לחדש הזה יום הכפורים. והנה הוא כטעם בלבד. וכן שא נא חטאתי אך הפעם וכן הרק אך במשה הבלבד במשה וכן אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה יאמר בלבד בחמשה עשר תחוגו את חג ה' שבעת ימים לא רצופים שאין חגיגה דוחה שבת ובדרך הזה תפרשנו בכל המצות כפי קבלת רבותינו וכמוהו אך טרף טרף שלא נעשה בו ענין אחר לבד הטרף וכן כי היו בני ישראל ובני יהודה אך עושים הרע בעיני ה' מנעורותיהם כי בני ישראל אך מכעיסים אותי שלא יעשו דבר אחר. ועל דרך הפשט אך טעמו אכן לאמת הענין אכן נודע הדבר אכן כאדם תמותון אכן בעשור לחודש יום הכפורים הוא הבטחה באמתת הענין יאמר באחד לחודש יום הדין אמנם בעשור לחודש יום כפורים על כן תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו. וכן אך עצמי ובשרי אתה אך מלך ישראל הוא. אך טוב לישראל אלהים לברי לבב. וככה פירוש אך את שבתותי תשמורו הנה צויתי אתכם במלאכת המשכן אבן את שבתותי תשמרו לעולם וכן כולם יתפרשו לך בדרך הזה אם תשכיל בהם:

(כח) **בעצם** היום הזה. אמרו המפרשים שפירושו בגוף היום הזה וכן ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד גוף היום. וכן וכעצם השמים לטוהר גוף השמים. ולא נוכל לפרש שירמוז אל עצם היום הזה יכתו כמו שאמרו רבותינו בפסוק בעצם היום הזה בא נח. בעצם היום הזה הוציא ה' את בני ישראל. כי כתוב בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב וכן וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש גם הלילה בכלל והנה לא הזכיר בעצם היום הזה בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות וביום הכפורים וכן באיסור החדש אמר עד עצם היום הזה והנראה בטעם הדבר כי בעבור שאמר בשבועות מיום הביאכם את עומר התנופה תספרו חמשים יום יאמר והקרבתם מנחה חדשה ממושבותיכם תביאו וגמר הענין שהאריך לצוות בקרבנות הוצרך לומר וקראתם בעצם היום הזה מקרא קדש כי גוף היום הוא קדוש ואסור בעשיית מלאכה איננו תלוי בעומר ולא בקרבנות וכן ביום הכפורים מפני שאמר ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה לה' ובפרשת אחרי מות תלה עוד הכפרה בקרבנות ובשעיר המשתלח מפני כן הוצרך לומר וכל מלאכה לא תעשו בגוף היום הזה כי יום כפורים הוא בגופו לכפר עליכם מלבד כפרת הקרבנות. וכן עד עצם היום הזה בחדש עד גוף היום הזה שהוא יום הביאכם את קרבן אלהיכם שאפילו לא יביא הקרבן המצוה נוהגת בגוף היום הזה להיות החדש אסור לפניו ומותר לאחריו. וזה טעם אמרו חוקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כמו שפירשתי ומצאנו עוד שהזכיר הכתוב בעצם היום הזה בענינים נגזרים לעתים מזומנים אמר בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה עלה אל הר העברים והטעם באלו מפני שיתכן שסבבים נח בתיבה

אבן עזרא

הפסח : עצרת היא. יש אומרים שטעמו קהלה כמשפט עצרת בוגדים והטעם התחברות כל ישראל לשלש רגלים. ולא דברו נכונה כי הנה כתוב בפסח וביום השביעי עצרת וכתיב ופנית בבקר והלכת לאהליך והקרוב שהוא כמו נעצר לפני ה׳ שיהיה בטל מכל עסקי העולם ופירוש עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו וכן כתוב בעצרת מועד הפסח : (לז) אלה מועדי ה׳. שאתם חייבים להקריב בהם אשה ופירוש כי בכולם יש בהם עולה ומנחה וזבח ונסכים כי עד עתה לא הזכיר רק אשה לבדו ויתכן להיותו עולה לבדה או מנחה לבדה : (לח) מתנותיכם. בשלש רגלים ונדרי הצבור והיחיד ונדבותיהם. וטעם אך בעבור שהזכיר בפרשה שהוא קודם זאת ענוי הנפש אסור להתענות בחג הסכות כי בו כתוב ושמחתם והיית אך שמח : (לט) באספכם את תבואת הארץ. שדות וכרמים : תחגו. מפעלי הכפל והטעם על הזבחים

אונקלוס

פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃
לו שִׁבְעָא יוֹמִין תְּקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא תְמִינָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְקָרְבוּן קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כְּנִישִׁין תְּהוֹן כָּל עֲבִידַת פּוּלְחַן לָא תַעַבְדוּן׃
לז אִלֵּין מוֹעֲדַיָּא דַיְיָ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִּישׁ לְקָרָבָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ עֲלָתָא וּמִנְחָתָא נִכְסַת קוּדְשִׁין וְנִסּוּכִין פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמֵיהּ׃
לח בַּר מִשַּׁבְּיָא דַיְיָ וּבַר מִמַּתְּנָתֵיכוֹן וּבַר מִכָּל נִדְרֵיכוֹן וּבַר מִכָּל נִדְבָתֵיכוֹן דְּתִתְּנוּן קֳדָם יְיָ׃
לט בְּרַם בַּחֲמִשָּׁא עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּמִכְנַשְׁכוֹן יָת עֲלַלְתָּא דְאַרְעָא תָּחֳגּוּן יָת חַגָּא

כל דסמיך ו׳ ל״ע פתחין
ג
ד׳ כי מ״ל
י״ו בתורה

מקרא

לֹא תַעֲשׂוּ׃
לו שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃
לז אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃
לח מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה׃
לט אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה

רשי

(לו) עצרת היא. עצרתי אתכם אצלי כאדם שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם : כל מלאכת עבודה. אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר : לא תעשו. יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה ת״ל היא : (לז) עולה ומנחה. (מנחות מד) מנחת נסכים הקריבה עם העולה : דבר יום ביומו. חוק הקצוב בחומש הפקודים : דבר יום ביומו. הא אם עבר יומו בטל קרבנו : (לט) אך בחמשה עשר יום תחגו. קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת תלמוד לומר אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה : באספכם את תבואת הארץ. שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים שהוא באמצע הקיץ או החורף : תחגו. שלמי חגיגה : שבעת ימים

תולדות אהרן עולה ומנחה. מנחות מד : זבח ונסכים. בכורות יז תמורה יד : מלבד שבתות ה׳. שם (ראש השנה ט) : בחמשה עשר יום. ראש השנה ז :

מתנותיכם ד׳ בקריאה ב׳ חסרי׳ וב׳ מלאים וסימן מלבד שבתת ה׳ ומלבד. ואתם בית ישראל ענפכם. ׳בשאת מתנתיכם בהעביר דיחזקאל. מכל מתנתיכם הרימו את כל תרומת ה׳. ב׳ קדמאי׳ מלאים : חג ה׳ ד׳ בקריא׳ וסי׳ בנערינו ובזקנינו נלך. באספכם את תבואת הארץ. ויאמרו הנה חג ה׳ בשלה. מה תעשו ליום מועד. ונמסר

ספורנו

שאין שם כפרה מזבח שהיא חובת היום כמו שקרה בגלות : (לו) עצרת הוא. ענין העצירה הוא לא בלבד לשבות ממלאכת הדיוט אבל היא עם זה אזהרה עמידה איזה זמן במקומות הקדש לעבוד במקומות ההם את האל ית׳ בתורה או בתפלה או בעבודה כענין ושם איש מעבדי שאול נעצר לפני ה׳ ביום ההוא והוא אמרו קדשו צום קראו עצרה ועל זה הדרך אמר יהוא קדשו עצרה לבעל. אמר אם כן שזה היום אחר חג הסכות אשר בו שלמו כל שמחת הרגלים הוא קדש להיות יום עצרת שיעצרו במקומות הקדש ותהיה שמחתו שמחת תורה ומעשים טובים כאמרו ישמח ישראל בעושיו וזה כענין ויהי כי הקיפו ימי המשתה וישלח איוב ויקדשם והשכים בבקר והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וכו׳. וזה מפני השמחה הקודמת ובהיות שביום שביעי של פסח נעצרו ישראל עם משה יחדו לשורר לאל ית׳ כאמרו אז ישיר משה ובני ישראל קדש אותו היום להיות עצרת לה׳ אע״פ שלא היתה התשועה בתחלת היום וזה באר במשנה תורה באמרו וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך לא תעשה מלאכה ובהיות שהיה יום החמשים ליציאת מצרים יום מתן תורה אשר בו נעצרו ישראל יחדו לעבודת האל ית׳ קראוהו רבותינו ז״ל עצרת (מועד קטן פרק ואלו מגלחין) אמנם בתורה לא הזכיר אותו היום בזה השם כלל וזה מפני שקלקלו ישראל את המוצב בעצירתם ויתנצלו את עדים מהר חורב : (לט) אך בחמשה עשר יום. אחר שהזכיר את הדברים הכללים שכל המועדים מסכימים בהם וזה

רמבן

בתיבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף וכן יתכן שיצאו מקצת ישראל ממצרים קודם לכן וביום ההוא נגמר הענין וכן קודם ליום ההוא היתה צוואה למשה רבינו בעליה ההיא וביום ההוא עלה. לכך פירש הכתוב בכולן שהיו בגוף היום ההוא לא שהותחל בהם מתחלה ונשלם ענינם ביום ההוא רק הכל היה בגוף היום הזה וכן בעצם היום הזה נמול אברהם וגו׳ שנמולו עם רב ביום אחד להגיד זריזותו במצות וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר כחו ותקפו נגזר מלשון כחי ועוצם ידי עוז ותעצומות. וכן זה ימות בעצם תומו בתוקף שלמותו. ובעבור שהעצמות מוסדות הגוף ותקפו יקראו כן. והנה כעצם השמים לטוהר שטהרת הדבר שראו ברורה וחזקה כחוזק טהר השמים. ולכך יזכיר בימים הנזכרים עצם היום כי הענין בהם בעצמם לא בדבר אחר נוסף בהם שהוא הקרבנות אשר יקריבו בהם וכן אמר אונקלוס בקרן יומא הדין בקרנו של יום בגופו וכחו מלשון וכל קרני רשעים אגדע מגני וקרן ישעי כי בעבור שהכח בקרנים יקראו גוף הדבר קרנו ובלשון חכמים משלם את הקרן ואינו משלם את החומש ויש גורסין בתרגום בכרן בכ״ף והכל אחד כי בכתוב כובע וקובע שוים ונשתמשו חכמים בכל לשון עכבה בכ״ף נגזר מולא יעקבם כי ישמע קולו ויאמרו מתקשע מן תכשיטין ואמרו קרסמוה כמליס מן יכרסמנה חזיר מיער והנאמר במקומות הנזכרים בעצם היום הזה גם כן פירושו בכח היום ההוא שהם ענינים לא יעשו ביום אחד כמנהגו של עולם לפיכך אמר כי כל החיה וכל הבהמה וכל העוף וכל רומש על האדמה נאספו בכח היום ההוא בגזרת האל עליהם כי פיו הוא צוה ורוחו הוא קבצן וכן לא יאספו שש מאות אלף רגלי הגברים לבד מטף ויצאו כאיש אחד מארץ מצרים רק בכח היום הנגזר עליו כן מפי עליון וכן בענין משה רבינו להגיד כי ביום שנצטוה בשירה וכתבה ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ויכל לדבר את כל הדברים האלה נגזר עליו שיעלה בכח היום ההוא שהגזירה בו אל הר העברים ואמר וזאת הברכה ועלה שם והוא ענין ראוי לימים רבים אבל נעשה בכחו ועצומו של יום. וכן מלת שלש מאות ושמונה עשר איש ביום אחד בבית אברהם מה׳ הוא ואמר יחזקאל המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה להכנים היום בכלל ההוא וכן עד עצם היום הזה דחדש שהוא עד ועד בכלל כי גוף הדבר כחו ותקפו ורבותינו דרשו מלשון בעצם היום הזה דמועדים עצומו של יום. כלומר מעת צאת הכוכבים עד צאתם בליל המחרת למעט התוספת שלמדו להוסיף מחול על הקודש וידרשו בנח וביציאת מצרים ומשה בעצומו של יום בחצי היום כדאיתא בספרי וכתבו רש״י בפרשת האזינו :

(לו) **עצרת** היא. עצרתי אתכם לפני כשר שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן ליפטר אמר בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום א׳ קשה עלי פרידתכם לשון רש״י. ודברי אגדה הם בויקרא רבה ועל דרך האמת ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ וביום השביעי הוא שבת ואין לו בן זוג וכנסת ישראל היא בת זוגו שנא׳ ואת הארץ והנה היא שמינית עצרת היא כי שם נעצר הכל. וכזה בחג המצות שבעה ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי כולם קדושים ובתוכם ה׳ ומנה ממנו תשעה וארבעים יום והשבועות כימי עולם וקדש יום שמיני כשמיני של חג והימים הספורים בינתים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה שהראם בו את אשו הגדולה ודבריו שמעו מתוך האש. ולכך יקראו חכמים בכל מקום חג השבועות עצרת כי הוא כיום שמיני של חג שקראו הכתוב כן וזהו מאמרם שמיני רגל בפני עצמו הוא לענין פז״ר קש״ב ותשלומין דראשון הוא כי גם הוא אצילות הראשונים ואינו כאחדות שלהם ולכך יזכיר בפרשת כל הבכור בשלש רגלים חג המצות וחג השבועות וחג הסוכות שבעת ימים ולא יזכיר השמיני כי שם אמר יראה כל זכורך וגו׳ והנה זה מבואר :

(לט) **באספכם** את תבואת הארץ. שיהא חדש שביעי זה בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין העבור פעמים

שהוא

רשי

ימים. (חגיגה י) אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביאן כל שבעה ת"ל וחגותם אותו יום אחד במשמע ולא יותר ולמה נאמר שבעה לתשלומין: (מ) פרי עץ הדר. (סוכה לה) עץ שטעם עצו ופריו שוה: הדר. הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג: כפת תמרים. חסר וי"ו למד שאינה אלא אחת: וענף עץ עבות. שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה: (מב) האזרח. זה אזרח: בישראל. (ת"כ) לרבות

אבן עזרא

הזבחים: ביום הראשון שבתון. שם ויחסר יהיה לכם ואילו היה שם התאר היה ה"א תחת הו"ת: (מ) ולקחתם לכם. אנחנו נאמין בדברי המעתיקים כי לא יכחיש הכתוב אף על פי שמצאנו ויקחו להם איש שה לבית אבות. גם הם העתיקו כי פרי עץ הדר הוא אתרוג ובאמת כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו בדרך אסמכתא כאשר פירשתי בפסוק לעם נכרי והצדוקים אמרו כי אלה תעשו סוכות והביאו ראיה מספר עזרא ואלה עורי לב הלא יראו כי אין בספר עזרא ערבי נחל ולא פרי עץ כלל רק עלי חמשה מינים ואין זכר לעלי הדס ועלי עץ עבות טענה על קדמונינו וכן מין הדס אין אילנו גבוה והנה הם שני מינים גבוה ונמוך והגולה מארץ קדר לארץ אדום אם יש לו עינים ידע סוד המצוה הזאת: ט

שִׁבְעַ֣ת יָמִ֔ים בַּיּ֤וֹם הָֽרִאשׁוֹן֙ שַׁבָּת֔וֹן וּבַיּ֥וֹם הַשְּׁמִינִ֖י שַׁבָּתֽוֹן׃

מ וּלְקַחְתֶּ֨ם לָכֶ֜ם בַּיּ֣וֹם הָֽרִאשׁ֗וֹן פְּרִ֨י עֵ֤ץ הָדָר֙ כַּפֹּ֣ת תְּמָרִ֔ים וַעֲנַ֥ף עֵֽץ־עָבֹ֖ת וְעַרְבֵי־נָ֑חַל וּשְׂמַחְתֶּ֗ם לִפְנֵ֛י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃

מא וְחַגֹּתֶ֤ם אֹתוֹ֙ חַ֣ג לַֽיהוָ֔ה שִׁבְעַ֥ת יָמִ֖ים בַּשָּׁנָ֑ה חֻקַּ֤ת עוֹלָם֙ לְדֹרֹ֣תֵיכֶ֔ם בַּחֹ֥דֶשׁ הַשְּׁבִיעִ֖י תָּחֹ֥גּוּ אֹתֽוֹ׃

מב בַּסֻּכֹּ֥ת תֵּשְׁב֖וּ שִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים כָּל־הָֽאֶזְרָח֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל יֵשְׁב֖וּ בַּסֻּכֹּֽת׃

דַיְיָ שַׁבְעָא יוֹמִין בְּיוֹמָא קַדְמָאָה נְיָחָא וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה נְיָחָא: מ וְתִסְּבוּן לְכוֹן בְּיוֹמָא קַדְמָאָה פֵּירֵי אִילָנָא אֶתְרוֹגִין וְלוּלָבִין וַהֲדַסִּין וְעַרְבִין דִּנְחַל וְתֶחְדוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן שַׁבְעָא יוֹמִין: מא וּתְחַגּוּן יָתֵיהּ חַגָּא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא יוֹמִין בְּשַׁתָּא קְיָם עָלָם לְדָרֵיכוֹן בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה תְּחַגּוּן יָתֵיהּ: מב בִּמְטַלַּיָא תֵּיתְבוּן שַׁבְעָא יוֹמִין כָּל יַצִּיבַיָּא בְּיִשְׂרָאֵל יֵתְבוּן בִּמְטַלַּיָא:

ב' מלעים פסו' · ב' חס' כתו' ל' · כול' מ"ל כמ"ב ל' וא' ערבי נחל · וי"א פסוק ראשיהון וסופיהון חד כ'

גם בסדר בא: ולקחתם ו' נמסר

בעל הטורים

פרי עץ הדר כפת תמרים. פרי עץ הדר בגימ' אתרוגים: כפת חסר וי"ו בשביל ששה דברים שפוסלין בו. ואלו הן יבש גזול אשרה עיר הנדחת נקטם ראשו וכל ע"ז. כפת תמרים היינו לולב. לולב בגימ' חיים לכך יבש פסול. עץ חיים היינו לולב שעולה כמנין חיים וכן תודיעני אורח חיים: בסכת תשבו שבעת ימים. נגד שבעת ענני כבוד וכנגד שבעת ימים שישראל יושבין בסוכות זוכין לז' חופות ואלו הן ענן עשן נוגה אש לשכם כבוד שכינה וסכות לויתן וזוה לעשות סכות בתחלת החורף שאם היו עושים אותם בקיץ לא היה שכר אלא היה נראה שעושין אותן נגל:

תולדות אהרן ביום הראשון שבתון. פסחים ה: ולקחתם לכם. שם לה סכה יא כ כט ל לג לד מא מג מגלה כ מנחות כו זבח פ' נח ענין נחמד על ד' מינים שבלולב שבאים לרצות על המים וכ' תלוב וכ' ויקרה (ערלה ס סכה נג נד ראש השנה נט מגלה עג יבמות יב): פרי עץ הדר. ברכות נו סכה לד לה: כפת תמרים. שם לא לב לד מה: ענף עץ עבת. שם לב: וערבי נחל. שם לג מד: ושמחתם לפני ה' אלהיכם. שבת קלא פסחים ס סכה מג: וחגתם אותו. פסחים ע חגיגה ט י: בחדש השביעי. חגיגה ט: בסכת תשבו. סכה ב ו ט כו כח כט לו לו מג קדושין לד סנהדרין ד זבחים לו ערכין ג' פ' הסבר נראבית וכ' תלוב (פסחים כח סוכה נא נג): כל האזרח בישראל. סכה כז כח זבחים לו:

רמבן

שהוא בא באמצע הקיץ או החורף לשון רש"י. ולשון ת"כ עבר את השנים שתעשה החג באסיפת הפירות יכול באסיפת כל הפירות ת"ל מגרנך ומיקבך. מגרנך לא כל גרנך ומיקבך ולא כל יקבך. אי באספך מגרנך יכול מקצת ת"ל באספכם את תבואת הארץ הא כיצד השתדל לעבר את השנה שתעשה החג ברוב אסיפת כל הפירות. וכבר למדו העבור מחדש האביב אבל שם לימד על האביב וכאן לימד על פירות האילן שכך שנו חכמים על שלשה דברים מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן ועל התקופה. והנה העבור נלמד מאליו שהחג הזה בזמן אסיפה. אבל ענין שטת הכתוב שיאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם כלם מקראי קדש להקריב בכולם אשה לה' אכן ביום חמשה עשר לחדש השביעי הזה בעבור שהוא עת אספכם את תבואת הארץ תחוגו את חג ה' שבעת ימים והוסיף לומר בכאן ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון שתשבתו ותנוחו בהם כאשר פירשתי. ואמר עוד שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב ואתרוג שבעת ימים כי הוא זמן שמחה שברך השם אותך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח לפניו. וטעם תחוגו את חג ה' שתחוגו לפניו לתת הודאה לשמו על מעשיכם אוסף כי בא. וחזר ואמר עוד וחגותם אותו חג לה' לסמוך אליו בסוכות תשבו וטעמו וחגותם אותו חג שבעת ימים בשנה שתשבו בסוכות וכל האזרח בישראל ישבו בהם לומר שיעשו חג שבעה בלולב ושמחה ובסוכה. ומדרשו ומגותם אותו חג לה' מה ת"ל לפי שנאמר שבעת ימים תחוג לה' אלהיך יכול יטעון חגיגה כל שבעה ת"ל אותו וכו' בתורת כהנים:

(מ) **פרי** עץ הדר. שטעם עצו ופריו שוה: הדר. הדר באילנו משנה לשנה וזה אתרוג לשון רש"י. והן אסמכתות שעשו רבותינו לקבלתם. ור"א כתב והאמת אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו ודרשו בו הדר באילנו אסמכתא. והנכון בעיני כי האילן הנקרא בלשון ארמית אתרוג נקרא שמו בלשון הקודש הדר כי פי' אתרוג חמדה כדמתרגמינן ונחמד למראה דמרגג למיחזי לא תחמוד לא תרוג ואמרינן מכל ספר ארג נכסין ולשון חמדה והדר שוים בטעם ונקרא העץ והפרי בשם אחד כי כן המנהג ברוב הפירות תאנה אגוז רמון זית וזולתם וכן זה שם העץ והפרי שניהם בארמית אתרוג ובלשון הקודש הדר. ופשוטו של מקרא יאמר שנקח לנו פרי עץ הדר ונקח כפות תמרים וענף אחד מעץ עבות וענף אחד מערבי נחל והנה הם אחד מכל מין כי כפות תמרים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים כי הלכה היא כרבי עקיבא שאומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת. ולכך תרגם אונקלוס בכלן בלשון רבים מחובר אל ולקחתם לכם שהם הרבים. וטעם המצוה הזאת אמרו על דרך האגדות שהמינין הללו באין לרצות על המים. ועל דרך האמת פרי עץ הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה ובו חטא אדם הראשון שנאמר ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל. והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפניו עם שאר המינים וכפות תמרים הוא הראש קו אמצעי כפול וגבוה על כלם וענף עץ עבות רמז לשלש ספירות כבד אחד כענין שנאמר מידי אביר יעקב וערבי נחל כענין שנאמר סולו לרוכב בערבות כי יתערבו במדת הדין ובמדת הרחמים מכאן תבין ותדע שאין האתרוג עמהם באגודה והוא מעכב בהם כי הוא כנגד העטרת שהוא רגל בפני עצמו ותשלומין דראשון והנה הם אחד בכח ולא אחד בפועל וכבר פירשתי טעם זה. והנה טעם כל הפרשה תחוגו את חג השם הגדול שבעת ימים שבמעשה בראשית ותסמכו להם השמיני עצרת כענין שנאמר למנצח על השמינית וגם באותן השבעה תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באגודה ולכך הקדים האתרוג. אבל בשמיני אינו צריך כי הוא עצמו הדר וזה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת ימים בשנה שתחוגו שבעת הימים עם השנה ענין סבוב והקפה מלשון וחוג שמים. ובמחוגה יתארהו. וכן המון חוגג. וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה אמרו בויקרא רבה פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו כפת תמרים זה הקב"ה שנאמר צדיק כתמר יפרח וענף עץ עבת זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה וערבי נחל זה הקב"ה כד"א סולו לרוכב בערבות. ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן פירי אילנא אתרוגין ולולבין. ומאי הדר איכא הדר הכל והיינו הדר שיר השירים דכתיב בהו מי זאת הנשקפה כמו שחר וגו' ולמה נקרא שמו הדר אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא בו והוא אגוד עם הכל שעם כל אחד הוא ועם כלם יחד הוא. ומאי לולב כנגד חוט השדרה. וענף עץ עבות שענפיו חופין את רובו משל לאדם שבזרועותיו יגן על ראשו ענף לשמאל עבות לימין נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ שהוא שורש האילן. ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועים בו ששמו נחל דכתיב כל הנחלים הולכים אל הים וגו' ומאי ניהו ים הוי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל מדה ומדה מכל אלו השבעה איקרי נחל שנאמר וממתנה נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו'. והמדרש הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים כולם:

(מב) **אזרח** זה אזרח: האזרח. להוציא את הנשים שלא תלמוד מחמשה עשר של חג המצות לחייבן בסוכה כמצה: בישראל. לרבות הגרים לשון רש"י. ובת"כ אזרח זה אזרח האזרח להוציא את הנשים כל האזרח לרבות את הגרים ועבדים משוחררים. ופשוטו של מקרא על דרך הקבלה מפני שאמר הכתוב תורה אחת יהיה לכם לגר ולאזרח הארץ ואמר ככם כגר יהיה לפני ה' לא יצטרך להשיב ולהזכיר בכל מקום כל האזרח והגר ואמר כל האזרח בישראל כלומר כל אשר הוא מישראל מגדולם ועד קטנם שלא יהיה די באחד מבני הבית לדור בסוכה והשאר ישבו בבתים אבל כלם ישבו בסכות. ויתכן שיאמר כל אשר כאזרח רענן נביאם לאפוא מפרשי ימים והולכי על דרך:

אבן עזרא

(מג) כי בסכות. שהיו עושים אחר שעברו ים סוף סוכות ואף כי במדבר סיני שעמדו שם קרוב משנה וכן מנהג כל המחנות והנה גם זה המועד זכר ליציאת מצרים ואם ישאל שואל למה בתשרי זאת המצוה יש להשיב כי ענן ה' היה על המחנה יומם והשמש לא יכם ומימות תשרי החלו לעשות סוכות בעבור הקור: (מד) אל בני ישראל. ולא כל בני ישראל כי לא יוכל לדבר עם כלם וכן כתוב דבר אל בני ישראל ואין טענה מפסוק אל כל עדת בני ישראל כי כל ישראל לא יקרא עדה. וטעם להזכיר פרשת שמן זית זך בעבור שהזכיר אשה כל מועד והוא צריך להזכיר הלחם והמנורה כנגד השלחן והוסיף בפרשה זאת על המנורה הטהורה היא הידועה זהב כלה מעשה בצלאל ולא אחרת ואשר עשוה מברזל בשעת הצורך על פי הנביאים עשוה: (ה) ולקחת סלת. בצווי וכן ואפית אותה ובאה זו המלה מלרע

רשי

לרבות את הגרים: (מג) כי בסכות הושבתי. (סוכה יא) ענני כבוד: (ב) צו את בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך: שמן זית זך. שלשה שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך והן מפורשין במנחות (כ״ו) ובתורת כהנים: תמיד. מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום: (ג) פרכת העדות. שלפני הארון שהוא קרוי עדות. (שבת כב ת״כ) ורבותינו דרשו על נר מערבי שהיא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מתחיל ובה היה מסיים: יערוך אותו אהרן מערב עד בקר. (ת״כ) יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר והן כדאי אף ללילי תקופת טבת ומדה זו הוקבעה להם: (ד) המנורה הטהורה. שהיא זהב טהור. ד״א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר:

ששש

בַּסֻּכֹּת׃ מג לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ מד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־מֹעֲדֵי יְהוָה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ שביעי פ

כד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃ ג מִחוּץ לְפָרֹכֶת הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ד עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ פ

ה וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים

מג בְּדִיל דְּיִדְעוּן דָּרֵיכוֹן אֲרֵי בִּמְטַלַּת עֲנָנִין אוֹתֵיבִית יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַפָּקוּתִי יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ מד וּמַלֵּיל מֹשֶׁה יָת סֵדֶר מוֹעֲדַיָּא דַייָ וְאַלְפִינוּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מְשַׁח זֵיתָא דָּכְיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינַיָּא תְּדִירָא׃ ג מִבָּרָא לְפָרֻכְתָּא דְסָהֲדוּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא יְסַדַּר יָתֵיהּ אַהֲרֹן מֵרַמְשָׁא עַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן׃ ד עַל מְנָרְתָא דָּכִיתָא יְסַדַּר יָת בּוֹצִינַיָּא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא׃ ה וְתִסַּב סֻלְתָּא וְתֵיפֵי יָתַהּ תַּרְתָּא עַשְׂרֵי גְרִיצָן תְּרֵין עֶסְרוֹנִין

בסדר ויגש: ויקחו ו׳ רפין נמסר בסדר בא: בסכת כלם חסר במ״ב וסי׳ על כן קרא שם המקום סכות. כי בסכות הושבתי: זך ב׳ קמצין וסי׳ ואתה תצוה. צו את בני ישראל: להעלת ב׳ חסר בתורה וסי׳ ואתה תצוה. צו את בני ישראל: הנרות ב׳ מלאי׳ בתורה וסי׳ על המנרה הטהרה. יאירו שבעת הנרות. וכל נביאים וכתובים דכוו׳ מלאים במ״א חסר וסי׳ והפרת והנרת: חלות ג׳ מלאים בתורה וסי׳ וכי תקריב קרבן מנחה מאפה. אם על הודה. ולקחת סלת. ונמסר גם בסדר

בעל הטורים

למען ידעו כי בסכות הושבתי. תגין על כ״ף דבסכות דעד כ׳ אמה אדם יודע שיושב בצל סוכה: ויקחו אליך שמן זית. סמך שמן זית לסוכה לומר שגומרין הלל כל שמונה ימי חנוכה כדרך שגומרין אותו כל ח׳ ימי החג: להעלת נר. אחר כך כתיב נרות והיינו כבית הלל שבליל ראשון מדליק נר אחד ומוסיף והולך: מחוץ לפרכת העדת. וכן בואתה תצוה אשר על העדות וזהו שאמרו חז״ל שנר מערבי הוא עדות ששכינה בישראל: מחוץ לפרכת. הפסוק מתחיל במ׳ ומסיים במ׳ שההיכל היה ארכו מ׳ אמה: יערך אתו אהרן ובואתה תצוה כתיב אהרן ובניו לפי שאחר שמתו נדב ואביהוא בהכנסם להיכל [illegible] אהרן לבניו ליכנס לבדם אלא הוא ובניו עמהם ומכל מקום היה פורש בשעת הקטרה: ואפית אותה. בגימטריא כמין תיבה פרוצה וגימ׳ ספינה רוקדת. לחם הפנים כ״ד עשרונים והם י״ב חלות כנגד י״ב מזלות שחוזרין חלילה בכ״ד שעות שביום והם שש מערכות כנגד ששת ימי בראשית שבהן נברא העולם שהכל מתקיים בזכות ישראל:

תולדות אהרן למען ידעו דורותיכם. עירובין ג סכה ב זבחים לז: כי בסכות הושבתי. סכה יא: וידבר משה את. פסחים עו ר״ה כד מגלה לא לב נדרים עח בתרא קכ מנחות עב (פסחים לד מגלה מה נדרים מ: מחוץ לפרכת. יומא לט): מערב עד בקר. זבחים יב מנחות פט: על המנורה. מנחות כט: ולקחת סלת. מנחות עו נה: שני עשרונים יהיה. מנחות לד:

ספורנו

וזה במה שכלם מקראי קדש וטעונים קרבן מוסף כאמרו אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה וכו' אמר אך בחמשה עשר יום וכו' והודיע שחג הסכות נבדל משאר המועדים לאשוב שהשמיני שלו מקרא קדש כאמרו וביום השמיני שבתון לא כן בימי השבוע ובימי חג המצות וכן בחדשים ובשנים שבהם קודש השביעי לא השמיני. שנית במה שזה החג טעון שנוי דירה כאמרו בסכות תשבו. שלישית שטעון ארבע מינים כאמרו ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכו': (מג) אני ה' אלהיכם. באר שכל אלה לתכלית נאות לנו מכוון מאתו ית' כי הוא אלהינו לא יגרע ממנו עיניו: כד (ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן כו'. אחר שכלה השמן שהתנדבו במלאכת המשכן צוה שיביאו לדורות: (ג) יערוך אותו אהרן. אע״פ שהיתה הדלקת הנרות וכן קטרת התמיד כשרה בכהן הדיוט לדורות מה שקבלו ז״ל מכל מקום נאמר [illegible] אהרן כי אמנם כל ימי המדבר היה ענין המשכן בכל יום כענינו לדורות ביום הכפורים שנא' בו כי בענן אראה על הכפרת וזה כי בכל ימי המדבר נאמר כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו וכו' ולכן היה מן הראוי שיהיו מעשה הקטרת והדלקת הנרות בו הנעשים בפנים נעשים על ידי כהן גדול כמו שנעשים לדורות ביום הכפורים: (ה) ולקחת סלת. גם זה נראה שנאמר אחר שכלתה קצבת לחם הפנים של נדבת המשכן המבוארת בספור ויביאו את

רמבן

(מג) כי בסכות הושבתי את בני ישראל. ענני כבוד לשון רש״י. והוא הנכון בעיני על דרך הפשט כי צוה שידעו הדורות את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה עמהם להפליא ששכן אותם בענני כבודו בסוכה כענין שנאמר וברא ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהיה לצל יומם מחרב וגו'. ומפני שכבר פי' שענן ה' עליהם יומם ועמוד האש בלילה אמר סתם כי בסכות הושבתי שעשיתי להם ענני כבודי סכות להגן עליהם. והנה צוה בתחלת ימות החמה בזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו וצוה בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם במדבר בתחלת ימות הגשמים ועל דעת האומר סכות ממש עשו להם החלו לעשותן בתחלת החרף מפני הקור כמנהג המחנות ולכן צוה בהן בזמן הזה והזכרון שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא באו בבית ועיר מושב לא מצאו ארבעים שנה והשם היה עמהם לא חסרו דבר:

(מד) וטעם וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. כי הפרשיות של מעלה אזהרות באהרן ובניו ומשה ידבר בהן אל אהרן ואל בניו ופעמים יזכיר אחריהם גם בני ישראל כמו שאמר בסוף פרשת מומין וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל כי אע״פ שלא נצטוה אלא דבר אל אהרן איש מזרעך רצה להזהיר ב״ד של ישראל על כך. ואולי הטעם מפני שאדם תכסה על מומו ואין הכהן חפץ עוד להפסל מן העבודה כי בושת היא וכלמה וע״כ יזהיר ב״ד בענין הזה. אבל בכאן אמר שדבר את מועדי ה' אל בני ישראל לכלם כאחד לא ייחד בהם בני אהרן והטעם מפני שהאזהרה בכולם שוה כי עיקר הפרשיות לשבות בשבתות ובמועדים ולקרותם מקרא קדש ולא נזכר בהן מן הקרבנות לבד קרבן העומר ושתי הלחם שהם הגורמים ובפרשה עיקר הקרבנות של יום הכפורים אמר דבר אל אהרן אחיך. ורבותינו דרשו בו וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג בלשון שהוא שומע בו בלשון הזה אמר להם כל הפרשיות. ואונקלוס גם הוא נתכוון לזה שאמר ומליל משה ית סדר מועדיא דה' ואלפינון. והנראה כי דעתו לרמוז שלמדם סדר המועדות בתקוני העבור הנמסר לו על פה בסיני ורמז כאשר תקראו אותם מקראי קדש והוא למדם על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור:

כד (ב) צו את בני ישראל. זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכך משמעה ואתה

רשי

(ו) שש המערכת. שש חלות המערכת האחת: השלחן הטהור. של זהב טהור. ד"א על טהרו של שלחן שלא יהיו הסניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן (מנחות צז ח"ב): (ז) ונתת על המערכת. על כל אחת משתי המערכות היו שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אחד: והיתה. הלבונה הזאת ללחם לאזכרה. שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהוא אזכרה למנחה: והיתה. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה היא: (ט) ואכלהו. מוסב על הלחם שהוא לשון זכר: (י) ויצא בן אשה ישראלית. (ת"כ) מהיכן יצא רבי לוי אומר מעולמו יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה. ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו (במדב' ב) איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף: בן איש מצרי. הוא המצרי שהרג משה: בתוך בני ישראל. מלמד שנתגייר: וינצו במחנה. על עסקי המחנה: ואיש הישראלי. זה שכנגדו שמיחה בו מטע אהלו: (יא) ויקב. כתרגומו ופריש (סנהדרין פו) שנקב שם המיוחד וגדף והוא שם המפורש ששמע מסיני: ושם אמו שלומית בת דברי. שבחן של ישראל שפרסמ' הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה: שלומית. דהות פטפטה שלם עלך שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל: בת דברי. דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה: למטה דן. מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו וכיוצא בו (שמות לא) אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: (יב) ויניחהו. לבדו ולא הניחו מקושש עמו ששניהם היו בפרק אחד ויודעים היו שהמקושש במיתה (סנהדרין עח) אבל לא פירש להם באיזו מיתה לכך נאמר (במדבר טו) כי לא פורש מה יעשה לו. אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם

אבן עזרא

מלרע והיא זרה: שתים מערכות. כמספר השבטים כסוד האפוד והחשן או שני עשרונים כמספר המערכות: על השלחן הטהור. כנגד שלחנות אחרים שיש שם והוא לבדו מצופה זהב וזרו זהב והלבונה שהיתה עם הלחם הוא אשה לשם והלחם לכהן ויתכן שהזכיר זאת הפרשה בעבור שיש חיוב על ישראל לתת עולות המועד ושמן ולחם תמיד: (ט) לאהרן ולבניו. כל בני ביתו: (י) ויצא בן אשה ישראלית. מאהלו כמו יצאו נצבים פתח אהליהם: בן איש מצרי. מתיהד: ואיש הישראלי. כמו לאיש העשיר את יום השביעי ולא נדע למה נסמכה זאת הפרשה אולי דבר המקלל דברים אשר לא כן בעבור הלחם והשמן והקרבנות: (יא) ויקב. יש אומרים שפירושו ויפרש כמו אשר פי ה' יקבנו אשר נקבו בשמות ויש אומרים שהוא כמו מה אקוב והראשון קרוב לפי דעתי: (יב) במשמר. במקום ידוע

מקרא

יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת׃ ו וְשַׂמְתָּ
אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ (ע"ל מ"ל בתו')
הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר (ס' חסר בלי')
לִפְנֵי יְהוָה׃ ז וְנָתַתָּ עַל־הַמַּעֲרֶכֶת
לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם (ג'. ד' דגשין)
לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ח בְּיוֹם (ל')
הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי (ל' וחד יעריכנו)
יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּרִית עוֹלָם׃ ט וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן
וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי (ג' חסר)
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְהוָה (ס' דמטעין ז')
חָק־עוֹלָם׃ ס י וַיֵּצֵא בֶּן־אִשָּׁה (י"א בלוש')
יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן־אִישׁ מִצְרִי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה (ב')
בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי׃ (כל בן המנוגן קמץ במ"ז פתחין)
יא וַיִּקֹּב בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית
אֶת־הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־ (ב' בב' לוש'. ד' ל"ג)
מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת־ (ל' בתו')
דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן׃ יב וַיַּנִּיחֻהוּ (ב' וז' חסר בלישנא)
בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל־ (ל' חסר)
פִּי יְהוָה׃ פ

תרגום

תְּהֵי גְרִיצְתָּא חֲדָא׃ ו וּתְשַׁוֵּי יָתְהֶן תַּרְתֵּין סִדְרִין
שִׁית בְּסִדְרָא עַל פְּתוֹרָא
דַכְיָא קֳדָם יְיָ׃ ז וְתִתֵּן עַל
סִדְרַיָּא לְבוֹנְתָא דָכִיתָא
וּתְהֵי לִלְחֵם לְאַדְכָּרָא
קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ ח בְּיוֹמָא
דְשַׁבַּתָּא בְּיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא
יְסַדְּרִינֵּיהּ קֳדָם יְיָ תְּדִירָא
מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
קְיָם עָלַם׃ ט וּתְהֵי לְאַהֲרֹן
וְלִבְנוֹהִי וְיֵיכְלוּנֵיהּ בַּאֲתַר
קַדִּישׁ אֲרֵי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין
הוּא לֵיהּ מִקּוּרְבָּנַיָּא דַייָ
קְיָם עָלַם׃ י וּנְפַק בַּר
אִתְּתָא בַּת יִשְׂרָאֵל וְהוּא
בַּר גְּבַר מִצְרָאֵי בְּגוֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְנְצִיאוּ
בְּמַשְׁרִיתָא בַּר אִתְּתָא בַּת
יִשְׂרָאֵל וְגַבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל׃
יא וּפָרֵישׁ בַּר אִתְּתָא בַּת
יִשְׂרָאֵל יָת שְׁמָא וְאַרְגֵּיז
וְאַיְתִיאוּ יָתֵיהּ לְוָת מֹשֶׁה
וְשׁוּם אִמֵּיהּ שְׁלֹמִית בַּת
דִּבְרִי לְשִׁבְטָא דְדָן׃
יב וְאַסְרוּהִי בְּבֵית מַטְּרָא עַד
דִּיתְפְּרַשׁ לְהוֹן עַל גְּזֵירַת

תולדות אהרן ושמת אותם. מנחות צד צח: על השלחן הטהור: חגיגה כו מנחות כט צו: ונתת על המערכת. סוטה לו מנחות כב צו צח: ביום השבת. יומא לד: מאת בני ישראל. מנחות כא: והיתה לאהרן ולבניו. יומא יז בתרא קמג סנהדרין כה ע"ג י (יומא לט): חק עולם. מנחות עו: ויקב את ה' ויקלל. סנהדרין נו:

מסורה

ויקרא: ללחם ד' דגשים נמסר בסדר מקץ: ונתת כ"ט חסר ה' וסימן נמסר בסדר תרומה: זכה ג' וסי' סמים ולבנה זכה. ונתת על המערכת לבנה. ותפלתי זכה: ואכלהו ג' וחסר וסי' ואכלהו במקום קדש. ואכלהו איביכם. כי אכלו את יעקב דירמיה: בן הישראלית כל בן המנוגן בקמץ במ"ז פתחין וסי' נמסר בסדר ויצא: ויקב ב' בתרי לישני וסי' ויקב בן האשה. ויקב חר. ועיין בהאי רזא בספר הזוהר: ויקלל ד' וסי' ויקב בן האשה הישראלית. ויקלל הפלשתי את דוד. ושמעי ירד בצלע. ויקלל את יומו וא' הניחו לו ויקלל: וינחהו ז' חסר בלישנא וסימן וינחהו בגן עדן. ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר. וינחהו במשמר. הנחו לו ויקלל. אשר הנח שם משה. וינחהו אל החמור. ושמך עלינו נקרא:

ספורנו

את המשכן אל משה: (י) והוא בן איש מצרי. ובכן העיז פניו לברך את

בעה"ט ויצא בן אשה ישראלית. סמך מקלל לביום השבת לומר שמקלל ומקושש היו בזמן אחד ולומר שמחלל שבת ככופר בעיקר: ויצא ב'. ויצא במחנה ויצא שניהם בשדה רמז למ"ד שיצא חייב מבית דינו של משה על שרצה ליטע אהלו במחנה דן וזהו ויצא בשדה על עסקי שדה: ויקב ב' במסרה מתרי לישני. ויקוב את השם ויקוב חור בדלתו והיינו דאיתא בסנהדרין אומא דברזיא מברא מלמד שבחים רעות עשה: ויקלל ד' במסרה. ויקב ויקלל ושמעי הלך בצלע ההר ויקלל ויקלל הפלשתי את דוד ויקלל את יומו באיוב דאיתקש קללת נשיא לקללת השם כדכתיב אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור על כן נסמך שמעי והפלשתי אבל איוב שלא רצה לקלל כדכתיב כאחת הנבלות תדברי ולא קלל רק את יומו על כן ויוסף ה' לאיוב למשנה: ויניחהו ב' במסרה. הכא ויניחהו במשמר ויניחהו מחוץ לעיר גבי לוט ויטחהו מחוץ לעיר למה ויניחהו במשמר כדי לשמרו:

רמבן

ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך לשון רש"י. ואיננו נכון בעיני שאין הפרשה הזאת סמוכה לפרשת המנורה וכבר נאמר וייעל הנרות לפני ה' כאשר צוה ה' את משה. והנה המצוה והמעשה נזכרים ונעשים כבר אבל צורך הפרשה הזאת לשני דברים שצוה ויקחו אליך שמן זית זך מאת בני ישראל כלומר מאת כל איש אשר נמצא אתו שמן זית זך למאור עם שאר תרומת המשכן וכן ענין כמו שנאמר והנשיאים הביאו וגו' את הבושם ואת השמן למאור. ואע"פ שאמר שם חוקת עולם לדורותיכם הוא על ההדלקה ועכשיו כלה השמן ההוא שהביאו הנשיאים נדבה וצוה שיקחו בני ישראל משל צבור לדורותם שמן זית זך כתית כשמן הראשון כטעם ויקחו אליך פרה אדומה שיבקשו אותה ויביאוה מן הצבור. ושם עוד לא אמר אלא יערוך אותו אהרן ובניו והיה במשמע על המנורה או בלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר היה בשובם מן הגולה. ועכשיו אמר בפירוש על המנורה הטהורה שלא ידליקו אלא על מנורה הטהורה ומדרש רבותינו על המנורה הטהורה על טהרה של מנורה שלא ישמכם בקסמים ובגרורות. יערוך את הנרות לפני ה' שלא יתקן מבחוץ ויכנים. תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה:

(ט) והיתה לאהרן ולבניו. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הזא. ואכלוהו מוסב על הלחם לשון רש"י. ויתכן כי והיתה על כל אחת מן המערכות ועל דרך האמת והיתה לאהרן ולבניו ברית עולם כדרך בריתי היתה אתו החיים והשלום:

(י) ויצא בן אשה ישראלית. טעמו ויצא בתוך בני ישראל וכן ויצא בתוך העיר כי יצא מביתו או ממקום מושבו אל העיר וכן זה יצא מאהלו ממקומו ובא בתוך העם וינצו שם וטעם במחנה כי היתה המריבה במחנה ושמעו

יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
יד הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים
אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ
כָּל־הָעֵדָה׃ טו וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יְקַלֵּל
אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ׃ טז וְנֹקֵב
שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת רָגוֹם יִרְגְּמוּ־
בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ
שֵׁם יוּמָת׃ יז וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־
נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת׃ יח וּמַכֵּה
נֶפֶשׁ־בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת
נָפֶשׁ׃ יט וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם
בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה
לּוֹ׃ כ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר עַיִן תַּחַת
עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם
בָּאָדָם כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ׃ מפטיר
כא וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה
אָדָם יוּמָת׃ כב מִשְׁפַּט אֶחָד

ס׳ — ד׳ — י״ו ל׳ וחסר — ד׳ קמץ וכל אסי״ף דכוו׳. כול׳ מל׳ ג׳ — ד׳ קמץ ג׳ מנהון ר״פ ג׳ — ד׳ קמצין. ג׳ — פ׳

מֵימְרָא דַיְיָ׃ יג וּמַלֵּיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמֵימַר׃ יד אַפֵּיק יָת
דְּאַרְגֵּיז לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא
וְיִסְמְכוּן כָּל דְּשַׁמְעִין יָת
יְדֵיהוֹן עַל רֵישֵׁיהּ וְיִרְגְּמוּן
יָתֵיהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא׃ טו וְלִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּיל לְמֵימַר גְּבַר
גְּבַר אֲרֵי יַרְגֵּיז קֳדָם אֱלָהֵיהּ
וִיקַבֵּל חוֹבֵיהּ׃ טז וּדִי
פָרֵישׁ שְׁמָא דַיְיָ אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל מִרְגַּם יִרְגְּמוּנֵיהּ
כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּגִיּוֹרָא
כְּיַצִּיבָא בְּפָרָשׁוּתֵיהּ שְׁמָא
יִתְקְטֵיל׃ יז וּגְבַר אֲרֵי יִקְטוֹל
כָּל נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא אִתְקְטָלָא
יִתְקְטֵיל׃ יח וּדְיִקְטוֹל נְפַשׁ
בְּעִירָא יְשַׁלְמִינַהּ נַפְשָׁא חֲלַף
נַפְשָׁא׃ יט וּגְבַר אֲרֵי יִתֵּן
מוּמָא בְּחַבְרֵיהּ כְּמָא דַעֲבַד
כֵּן יִתְעֲבֵיד לֵיהּ׃ כ תְּבָרָא
חֲלַף תְּבָרָא עֵינָא חֲלַף עֵינָא
שִׁינָא חֲלַף שִׁינָא כְּמָא דִיהַב
מוּמָא בֶּאֱנָשָׁא כֵּן יִתְיְהֵב
בֵּיהּ׃ כא וּדְיִקְטוֹל בְּעִירָא
יְשַׁלְמִינַהּ וּדְיִקְטוֹל אֱנָשָׁא
יִתְקְטֵיל׃ כב דִּינָא חַד יְהֵי

להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו: (יד) השומעים. אלו העדים: כל. להביא את הדיינים: את ידיהם. אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך: כל העדה. (ת"כ) במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו: (טו) ונשא חטאו. בכרת כשאין התראה. ונוקב שם. אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי: (יו) ונוקב. לשון קללה כמו (במדבר כג) מה אקב: (יז) ואיש כי יכה. לפי שנאמר (שמות כא) ומכה איש וגומר אין לי אלא שהרג את האיש אשה וקטן מנין ת"ל כל נפש אדם: (כ) כן ינתן בו. פירשו רבותינו שאינ' נתינת מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד לכך כתוב בו לשון נתינה דבר הניתן מיד ליד: (כא) ומכה בהמה ישלמנה. למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה: ומכה אדם יומת. אפילו לא הרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ובא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמה מחיים אף

ידוע בתוכה: (יד) וסמכו כל השומעים. בעבור כי על פי עדותם יסקל: (טז) כל העדה. הם גדולי הארץ שהם גדולי ישראל ויש אומרים כי יקלל אלהיו בסתר והנכון שמלת אלהים שם התאר והמלאכים יקראו אלהים וכן הדיינים ומי יוכל לדעת מה יש בלב המקלל אך אם יפרש השם הנכבד שאינו בשם התאר ולא יתערב עם שם כי הוא לבדו והנה הטעם בעת שיקלל אם יפרש השם יומת בנקבו שם כאשר עשה בן המצרי ולמען כבוד השם לא נזכר. ואמר כגר כאזרח יומת ויתכן שהכו אלה הנצים זה את זה על כן נכתבה זאת הפרשה וככר הזכירה רק הוסיף כגר כאזרח יהיה והחל כי יכה כל נפש אדם בזדון ולא במלחמה מגר או אזרח: (יח) ומכה בהמה ישלמנה. והנה נפש תחת נפש משמש לשנים הפסוקים: (יט) כן יעשה לו. ואמר שמשון כן עשיתי להם והגאון הביא ראיות משקול הדעת כי לא יתכן להיות שבר תחת שבר כמשמעו כי הראשון בא בלא כוונה ואיך יתכן לעשות שבר כמוהו ואם הוא במקום מסוכן הנה ימות וכן בעין ומי שסר שלישית אור עינו איך יוכל לעשות כן בעינן החובל על כן דברי הקבלה אמת כי פי' אלה שיש עליו שבר להוציא עינו אם לא יפדנו ואם טענו עלינו אם היה החובל עני ותשובתנו כי על הרוב דבר הכתוב ושמא יעשיר העני גם זאת התשובה על הטוענים אם היה חובל העין עור: (כ) כן ינתן בו. יש בי"ת תחת על כמו אשר אני רוכב בה ורבים כן או פירושו כן ינתן בו אם לא יפדה. וטעם ומכה בהמה. פעם אחרת להזכיר הגר כי נתינת המום הוא בישראל כי כן

הוצא ה׳ וסי׳ נמסר בסדר וירא: ואל בני ישראל תדבר לאמר ד׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא: יומת ד׳ קמצין. וכל אס״ף דכוו׳ נמסר בסדר כי תשא: ומכה ד׳ קמצין ג׳ מנהון ר״פ נמסר בסדר משפטי׳: ישלמנה ג׳ וסי׳ ומכה בהמה ישלמנה ומכה נפש בהמה. המעסף

תולדות אהרן הוצא את המקלל. שם מב מג נו: ורגמו אותו. סוטה כג סנהדרין מה: איש איש כי יקלל. חגיגה יא קדושין ל סנהדרין נו שבועות לו (פאה טו קדושין סא): ונשא חטאו. פסחים לג: ונקב שם ה׳. סנהדרין נו שבועות לו: כגר כאזרח. סנהדרין נו: בנקבו שם יומת. שם ו סו שבועות לו: ואיש כי יכה. ב״ק פג סנהדרין עח נדה מד: ומכה נפש בהמה. בילה כא כתובות לה נזיר מח ב״ק י פג (תרומות מד שבת ס כתובות כו): נפש תחת נפש. שם פד: ואיש כי יתן מום. כתובות לה ב״ק כו לג פג פד: כאשר עשה כן. כתובות לב ב״ק ד: עין תחת עין. כתובות שם ולא ב״ק שם: כאשר יתן מום. ב״ק שם עקידה שער מו: כן ינתן בו. כתובות לב ב״ק פג פד: ומכה אדם. כתובות לה לה ב״ק י לה פג סנהדרין י פד: ומכה אדם יומת. שם: משפט אחד. יבמות קכב כתובות לג ב״ק פג פד סנהדרין ג כח לב:

בעל הטורים בנקבו שם וסמיך ליה ואיש כי יכה רמז למה שאמרו יכה יוסי את יוסי. דבר אחר בנקבו שם וסמיך ואיש כי יכה לומר כל הסוטר לועו של ישראל כאלו סוטר לועו של שכינה. סמך מהלל לפרשת בגד סיני לומר שהמקלל קלל השם ששמע בסיני:

ספורנו

את השם דישראל לא פקרי כולי האי: (טו) כי יקלל אלהיו. ויעבור על לאו אלהים לא תקלל: ונשא חטאו. ישא העונש הראוי לו כפי המקלל והמקולל בפרט כשלא קלל בשם או שגדף ובזה בלבד כתרגומו דיינין לא תקל: (טז) ונוקב שם ה׳ מות יומת. אבל נוקב שם ה׳ לא יהיה ענשו כעונש קללות שאר אלהים ולא ממין אותו העונש גם עם רבוי מיט אבל הוא במיתה: כגר כאזרח. ואין זה העונש לזה המברך עתה מפני היותו גר כי בזה גם האזרח היה שוה לו בנקבו שם: (יז) ואיש כי יכה כל נפש אדם. בהיות קללת אלהים אבל קלת האומות דבר נקל מאד כאמרו והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו וכאמרז״ל (סנהדרין) השומע אזכרה מפי כותי אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד כלו קרעים ועם זה נראה שיהיה דבור המקלל בזה דבור בטל בהיות כל קללה נמנעת במציאות האל ית׳ באר הטעם ואמר כי אמנם הפעל הרע כאשר יהיה נעשה בנושאים מתחלפים אע״פ שהוא פועל אחד בעצמו יתחלף ענשו כפי חלוף אותם הנושאים עד שיהיה בעונש בהיות החטא באיזה נושא עונש בגוף או עונש מיתה וכאשר יהיה הנושא אחר למטה ממנו יהיה העונש ממון. ועל זה נתן משל בהיות אחד בהורג שההורג נפש אדם חייב מיתה וההורג בהמה

רמבן

ושמעו רבים ותפשו בו ויביאו אותו אל משה האהלה וטעם הזכיר זה בכאן כדברי האומר מפרשה של מעלה יצא כי חטא בשפתיו על אשה ה׳ והוכיחו האיש הישראלי ויצאו שניהם ויחר אפו וקלל בנפשו. וטעם בן הישראלית ואיש הישראלי להורות כי העו״ג הבא על בת ישראל הולד אינו ישראלי. ואע״פ שפסקנו בגמרא דעו״ג הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש הרי אמרו מזהמין את הולד שהוא פגום לכהונה וכל שכן שאיננו ישראלי בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ כי לשמות מטות אבותם כתוב בהן ומה שאמר בת״כ בתוך בני ישראל מלמד שנתגייר אינו שיצטרך בגירות אלא ככל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה אבל נתכוונו לומר שהלך אחרי אמו ונדבק בישראל. וזה טעם בתוך בני ישראל שהיה עמהם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות מצרי וכן מה שאמרו בת״כ אע״פ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה כממזר כדברי יחיד היא שנויה והלכה הולד כשר והצרפתים אומרים כי טעם הגרות מפני שהיה קודם מתן תורה והיה משפטו לילך אחר הזכר ממה שאמרו באומות הלך אחר הזכר וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה בדינו אבל כשגדל נתגייר לדעתו וכמול ואין דעתי כך כי מעת שבא אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו וכמו שאמר בעשו ודילמא ישראל מומר שאני וק״ו הדבר אם לאחר מתן תורה שהעו״ג הבא על בת אברהם מחייבי לאוין ואין לו בה קידושין הוא מקוה טהורה לאומות להכשיר את ולדה להיות כמוה לא כל שכן קודם התורה שתהא מעברת ולדה להיות כמוס לחייבו במילה כזרעו של אברהם ויהיה מכלל בני ישראל:

(יח) **אין** נפש תחת נפש בבהמה ממש שיצטרך לקנות לו בהמה כבהמתו אבל שישלם לו דמים כשווי הנזק אשר עשה לו וכן שבר תחת שבר עין תחת עין על דעת רבותינו.

ונכי

רשי

אף מכה אביו ואמו מחיים פרט למכה לאחר מיתה לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה: (כב) אני ה' אלהיכם. אלהי כלכם כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים: (כג) ובני ישראל עשו. כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחייה רגימה ותלייה:

אבן עזרא

כן כתוב בעמיתו רק מכה אדם ובהמה משפט אחד להם כגר כאזרח וכבר הודעתיך כי בהתחבר שני כפי"ן היא דרך קצרה גם הכתוב אחז דרך קצרה שלא הזכיר עם מכה אדם ומת כי ידוע הוא כי המכה לא יומת עד מות המוכה. ופירוש אחר הזכיר בתחלה נפש והטעם שהכהו במקום מסוכן ואחר כן אמר כלל מי שימית יומת בין שיכה במקום מסוכן או שאינו מסוכן על כן לא הזכיר נפש. וטעם אלהיכם. אלהי האזרח ואלהי הגר: (כג) ובני ישראל עשו. מאותו היום כמשפט הזה בחובל:

22 יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: 23 וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פפפ

לְכוֹן כְּגִיוֹרָא כְּיַצִּיבָא יְהֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: 23 וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַפִּיקוּ יָת דְּאַרְגֵּיז לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּרְגַמוּ יָתֵיהּ אַבְנָא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבַדוּ כְּמָא דְּפַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: פפפ

קכ"ד, עחיאל סימן

כ"א ס"פ — י"ב דין מנסון מ"ע — רגימת אבן ס' בקרי'. י"ג מצות פסוק

תולדות אהרן ויוציאו את המקלל. סנהדרין מב מג: וירגמו אותו. שם מג: ובני ישראל. שם:

בעל הטורים

ועוד כאשר צוה ה' את משה. וסמיך ליה בהר סיני לומר כאשר צוה למשה בסיני סקל יסקל או ירה יירה כן יעשה לו:

ישלמנה: ויוציאו י"ב דין מנהון מלא וסי' ויוציאו את המקלל. ויציאו דבת הארץ. ויציאו אתו כל העדה. ויבאו הנערים המרגלים. ויציאו אליו את חטשת. כאשר בא יעקב מצרים. ויציאו את מצבות. ויציאו את אוריהו ממצרים. וירא ארם כי נגפו דד"ה. ויבאו הכהנים לפנימה. ויעלו ויציאו מרכבה. ויציאו את בן המלך דד"ה: רגימת אבן ה' בקרי' וסי' ויוציאו את המקלל. עכן בן זרח. את אדורם אשר על המס. וחבר. ויקשרו עליו וירגמהו אבן דזכריה ושארא רגימה באבנים או רגימת בלחוד:

רמבן

(כג) ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה אף לסמיכה אף לדחיה אף לתליה אף ללא תלין נבלתו על העץ תורת כהנים. ור"א אמר כפשוטו של מקרא כי עשו מאותו היום והלאה כמשפט הזה בחובל ואינו נכון שיהיה כתיב על העתיד ופשוטו וירגמו אותו אבן כי עשו בני ישראל המצוה אשר צוה ה' את משה כי כן יכשול בכל השומרים מצות השם כמו שנאמר בפרשת הפסח. וכמו שאמר בפרשת הפקודים ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו. וכן במטות הנשיאים ויעש משה כאשר צוה ה' אותו כן עשה. והנכון בעיני בכאן מפני שפרט בתחלה הסקילה ואחר כן חזר ואמר ובני ישראל עשו כי טעם הכתוב לומר כי כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד את המקלל ורגמו אותו ועשו כן כל בני ישראל לשמור ולעשות כאשר צוה השם את משה ולא לשנאת בן המצרי שנצה עם הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם:

ספורנו

בהמת חבירו חייב ממון בלבד. שמית בחובל שהחובל אדם היה ראוי ליענש מגוף עלא חסרון יכלתנו לגמלם כמו שקבלו רבותינו ז"ל (קמא פרק החובל) והוצרך לענשו ממון ועם כל זה הנה הממון רב שחייב בחמשה דברים כמו שקבלו הם ז"ל ומכה בהמה יהיה ענשו ממון מועט. שלישית בחובל אדם שחובל באביו ובאמו חייב מיתה ותובל באדם אחר חייב ממון ואין צריך לומר מכה בהמה בזה האופן שיהיה ענשו מועט מאד ולא הזכיר קללת אביו ואמו כי היא בלתי דומה לזאת הקללה שהוא דבור בטל לגמרי ולא כן קללת האב: (כב) כגר כאזרח יהיה. כי אני ה' אלהיכם אלהי הגר ואלהי האזרח ולא נכר שוע לפני דל: (כג) ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה. שלא רגמוהו מפני שנאה על שהיה גר וכשהתגרה באזרח אבל עשו לבלתי סור מן המצוה:

כלי יקר

פרשת אמר

אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם. וכי עדיין לא ידענו שהכהנים בני אהרן המה מה ת"ל בני אהרן גם כפל האמירה צריך ביאור והקרוב אלי לומר בזה שאהרן קדוש ה' היה מקור הקדושה וממנו נמשכה הקדושה גם לבניו אך לא היו כמותו בכל צד כי היו רחוקים ממקור הקדוש ע"כ אהרן שהיה מקור הקדושה לא הותרה לו לטמא לשום קרוב אפילו לאב ואם וכן כל כ"ג מזרעו דומה לו מכל צד שהוא מקבל שפע הקדושה בעצם ורחשונה מקדושה ראשונה יתברך כמ"ש כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אמר לשון הפרשה ור"ל שהופרש ממשחת אלהיו וניתן עליו לא ע"י אמצעי אבל בני אהרן שקבלו הקדושה באמצעות אהרן לגדדין קתני כי מצד עצמם אין בהם קדושה ומצד היותם בני אהרן יש בהם קדושה ע"כ דינם חלוק כי מצד חלק הקדושה שקבלו אין להם לטמא למתים הרחוקים ומצד שהם רחוקים קצת מן מקור הקדושה הותר להם לטמא לקרובים ע"כ כפל האמירה כי אמירה ראשונה אמור אל הכהנים בני אהרן מצד היותם בני אהרן דבקה בהם הקדושה באמצעות אהרן ע"כ ראוי לצוות להם לנפש לא יטמא בעמיו. ואמרת אליהם היינו אמירה שניה מצד עצמותם שאין בעצמותם כ"כ קדושה יתירה כי זה רמוז במלת אליהם כאילו לא היו בני אהרן ולפיכך ראוי לצוות להם צווי כ"א לשארו שמותר להם לטמא לקרובים. ד"א הפך זה ממש לומר להם האמירה ראשונה שדבקה בהם הקדושה מצד היותם בני אהרן שהיה מקור הקדושה ואמרת אליהם מצד עצמם שאף אם לא היו בני אהרן מ"מ מאחר שהם מזרעי אל חי אין נכון להם שיטמאו כי אם לשארו הקרוב אליו כי דיו לעבד להיות כרבו כי גם השם יתברך מתעסק בקרוביו כמ"ש ויקבור אותו בגי והיינו קרובי הש"י:

כי אם לשארו. טעם איסור הטומאה הוא בעבור רוח הטומאה הנשאר דבוק בגוף האדם ע"כ נאמר לנפש לא יטמא ולא אמר בנפש לפי שהנפש מצד עצמה טהורה היא ואין בה שום צד טומאה אך שהגפש סיבת הטומאה כי כל שאר בעלי חיים שאין בהם נפש המשכלת כ"א רוח החיונית לבד אין מיתתם כ"א פירוד הד' יסודות ואין מלאך המות מזדקק להם כלל ע"כ אין בהם טומאה חמורה אבל נשמת האדם אינה יוצאה כ"א ע"י מלאך המות המוציאה משם בעל כרחה כארז"ל ועל כרחך אתה מת והוא בא מסטרא דמסאבא ומביא הטומאה על הגוף. זולת הצדיקים וחסידי הדור אשר מיתתם בנשיקה לא ע"י מלאך המות אין בהם שום צד טומאה לפיכך ארז"ל שביום שמת רבינו הקדוש בטלה הכהונה כי לא נטמאו בו הכהנים כלל. ויכול להיות שכל מי שהוא מזרע אהרן קדוש ה' אז מיתתם ע"י נשיקה אז פרחה מהם הטומאה ונמשכה קדושה זו מן אהרן קדוש ה' אל כל יוצאי יריכו שבכולם אין שום צד טומאה ע"כ מותר לכהן להתעסק בקרוביו אביו ואמו ובנו ובתו ואחיו כי כלם מזרע אהרן המה ואשתו של כהן כגופו דמי ואע"פ שהמתעסק בהם יש לו טומאת ז' מ"מ אין הטומאה גדולה כ"כ שתהיה מתנגדת אל קדושת הכהן מאחר שעצמית הטומאה קלה קצת ומ"מ לא יטמא בשאר כהן שאינו קרובו שהרי הדבר מוטל על קרוביו ואם אין לכהן קרובים מוטב שיתעסקו בו ישראלים ואם אין כאן לא זה ולא זה הרי הוא מת מצוה ושפיר שמותר לו להתעסק בו ואפילו בישראל מותר. וכ"ג אסור בכל הקרובים כי מצד גודל קדושתו אפילו טומאה קלה פוגמתו:

כי אם לשארו הקרוב אליו. ארז"ל שארו זו אשתו וקשה מהו זה שאמר הקרוב אליו לשון זכר הקרובה אליו מבעי' ליה. ולמה קרא לאשתו שארו. ולמה הקדימה לאביו ואמו. ובדרך הפשט נראה לפרש כדמסיק בפרק הבא על יבמתו א"ל רבי יוסי לאליהו במה אשה עוזרתו לאדם א"ל אדם מביא חיטין חיטין כוסס פשתן פשתן לובש לא נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו. ולפי זה ודאי אשתו מפרנסתו והרי היא שארו היינו מזונו הקרוב אליו כי המזון נהפך אל גוף הניזון וביאור הכתוב שיטמא למי שהוא זן אותו לפי שהמזון קרוב אל עצמותו להוסיף בו לחה תמורת מה שניתך ממנו וע"כ כל אשתו כגופו דמיא אע"פ שלא נבראת עצם מעצמיו כ"א זאת הפעם ביצירה ראשונה מ"מ מאחר שלדורות היא מאירה עיניו בשארו ומזונו ע"כ ראוי שיטמא לה וכדי שלא תטעה לומר שיכול לטמא לכל מי שזן ומפרנס אותו ע"כ הוציא המזון בלשון שארו שיש במשמעותו לשון אשתו שנאמר שאר אביך הוא ולא אמר אשתו בפי' כדי לפרש הטעם למה הוא מטמא לה. ועל צד הרמז יש להוציא מכאן דין מה שארז"ל פרק ואלו מגלחין ת"ח שמת הכל כקרוביו ועליו אמר כי אם לשארו הקרוב אליו כי שארו היינו מזונו כארז"ל כל העולם ניזון בשביל חנינא בני כו' וארז"ל אין פורענות בא לעולם כי אם בעבור הרשעים ואינו מתחיל כ"א בצדיקים שנא' כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל גדיש שכבר נאכל הגדיש

הבגדים דהיינו הצדיקים הכך רואה שקרא לצדיקים בגדים זה שאוכלים ממנו כל העולם ניזון בעבור הצדיקים וענין כבר נאמר כי הקב"ה בא במכסיסי מלחמה כי מדרך הלוחמים לסתום תחלה מעיינות העיר ולשרוף גדישם כדי שלא יהיה להם ממה להתפרנס כמו שפירש"י במכות של פרעה כך הקב"ה עושה בזמן שאין ישראל עושין רצונו יתברך הוא מסיר צלם מעליהם תחלה ומקלקל גדישם שלא יהיה להם מה לאכול בזכותו כדרך שאמרנו למעלה פ' ויחי בגורן האטד ענין הקוצים והגדיש לכך נאמר כי אם לשארו הקרוב אליו רמז לת"ח המזין אותו והכל כקרוביו והקדימו לאביו ואמו כאמרז"ל אבידת אביו ואבידת רבו אבידת רבו קודמת כו' זה יכלול גם בזמן שהצדיק אבד או אביו ואמו לכך הקדים אבידת רבו :

לאמו ולאביו. כי אמו אינה מזרע אהרן זולת מצד שהיא כגוף בעלה על כן הקדים האם הדבר שהוא חידוש יותר אבל בכהן גדול שאמר לא יטמא הקדים האב כי זה חידוש יותר מה שאינו מטמא לאביו שהוא מזרע אהרן. ואם נמשך לפרש זה דרך לא זו אף זו נוכל לומר שיותר קרוב לשמוע שיטמא לאמו כי נצטערה עליו הרבה בהריון ולידה וגידול מה שאין כן באב על כן יהיו ב' מקומות אלו כן יטמא האמור כאן הן לא יטמא האמור בכ"ג כולם דרך לא זו אף זו ועוד שאמו יותר ודאית מן אביו כי שמא זינתה אמו עם אחר וזה אינו אביו ולפיכך יהיו שניהם בדרך לא זו אף זו. ועוד שניוול של האשה קשה מן ניוול האיש על כן הקדים אמו לומר לך שאם שניהם מוטלים לפניו חייב לטפל תחלה עם אמו אבל בכ"ג שנאמר לא יטמא הקדים האב בדרך לא זו אף זו וק"ל :

לא יקרחו קרחה בראשם. אע"פ שגם ישראל הוזהרו על כך מ"מ תרוייהו צריכי דאי אשמעינן ישראל ה"א דווקא אבידת ישראל לדורו שאינו עושה רושם כ"כ ע"כ אין להצטער עליו ביותר לקרח קרחה עליו לפי שאינו עושה ג"כ כ"כ קרחה בעולם אבל בכהן משרת אלהינו שמת ודאי האבידה גדולה לדורו ועושה קרחה בעולם סד"א שמותר לכהן קרובו לקרח עליו קרחה קמ"ל. ואי אשמעינן בכהנים ה"א שמצד שהכהן משרת לאלהינו ודאי אחר מותו הוא נכנס באור החיים הנצחי לפיכך אין נכון להצטער על מיתתו כי לטובתו היא אבל בשאר ישראל שאינו בטוח שלא יראה פני גיהנם סד"א שמותר להצטער עליו ולקרח קרחה מצדו קמ"ל :

ולא יחלל זרעו בעמיו. פליאה בעיני אם למעלה דרשו בעמיו בעוד שהמת בתוך עמיו מה יאמרו מן בעמיו הנאמר כאן ופשוטו הוא מעמיו שפסל את זרעו מלהיות בכל עמיו דהיינו הכהנים כי פסלו מדין כהונה אבל למעלה א"א לפרש כן דא"כ היה משמע שלא יטמא בעמיו בכהן שאינו שאר בשר הא בישראל מטמא והלא ק"ו הוא ואין לומר דנקט לרבותא דא"כ ליפתוק מיניה כי כבר נאמר כי אם לשארו וגו' ובזה מיעט הכל ע"כ הוצרכו לדרשת בעוד שהמת בתוך עמיו אבל כאן הוא כפשוטו מלהיות בכלל עמיו :

איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום. כאן אמר בו מום ולמטה הפך ואמר מום בו וכאן אמר אשר יהיה להבא משמע ואח"כ אמר כל איש אשר בו מום בהווה משמע ומהו שנתן טעם לדבר בתוכו דבר עצמו ואמר כי כל איש אשר בו מום לא יקרב ומה שפירש"י אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך אינו מפורש במקרא. ע"כ אומר אני שהקדמונים שהיו בקיאין בחכמות היו יודעין בכל מום שנתהוה באדם טרם היותו מצד איזו עון שראו בו דרך משל אם ידעו שהוא מקבל שוחד ידעו בו שסופו בא לידי עורון ואם ראו בו רגל גאוה ידעו בו שסופו לבא לידי שבר רגל והכרת פניו ענתה בו שהכירו במראה פניו איזו תכונה רעה שיש בקרבו הפוגמת איזו אבר ידוע וסופו לבא לידי מום נגלה וראוי לגאלו מן הכהונה ע"ש סופו לכך נאמר איש איש מזרעך אשר יהיה בו מום שהכרת פניו ענתה שלסוף יהיה בו מום כי מתוך מעשיו ניכר שלסוף יבא לידי מום זה שיהיה בו הרי הוא נפסל על שם סופו ונתן טעם לדבר כי כל איש אשר בו מום וגו' אי אתה מודה אם המום כבר יש בו ודאי אינו דין שיקרב משום הקריבהו נא לפחתך ע"כ גם זה אשר יהיה בו מום להבא ראוי שיתגאל מן הכהונה ומטעם זה לא אמר בנתינת טעם לשון יהיה וכל זה מדבר במי שאינו נולד במומו שהרי מעשיו גרמו לו מציאת המום כי במעשיו פגם אחד מאבריו לכך נאמר בב' פסוקים אלו בו מום שקדמה מציאתו למציאת המום כי מלת בו מדבר במציאת האדם שקדמה ואח"כ נולד בו המום. ועדיין לא שמענו אם נולד במומו אם המום מעכב או לא כי יש מקום לומר שמא דווקא זה שתרווייהו איתנהו ביה שיש לו פגם בנשמתו ובגופו ראוי שיתגאל מן הכהונה לבלתי הקריב את קרבן ה'. אבל הנולד במומו שאין בו פגם בנשמתו זולת בגופו לבד ס"ד שאינו מעכב קמ"ל למטה כל מום בו את לחם אלהיו וגו' וזה מדבר במי שקדמה מציאת המום למציאתו לאויר העולם. וזה ביאורו כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי ה' אע"פ שכבר הזכיר למעלה אשר יהיה בו מום וגו' מ"מ לא הזכיר שם כ"א לחם אלהיו וסד"א דווקא לחם אלהיו כמנחות ולחם הפנים אבל שאר אשי ה' מותר להקריב קמ"ל לא יגש להקריב את אשי ה' להשוות כל האישים במי שבו מום וסד"א דווקא במי שבו מום אבל לא במי שמום בו קמ"ל מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב ונקט לחם אלהיו לא שבא למעט האישים שהרי כבר הושוו כל האישים במי שבו מום והוא הדין במי שמום בו ולא נקט לחם אלהיו כ"א בעבור שר"ל אע"כ שאפי' לחם אלהיו שיש בהם קדושה יתירה יותר מן העולים לאישים מכל מקום מותר לאכול מהם כמ"ש מיד לחם אלהיו מקדשי הקדשים יאכל וכ"ש מן האישים ומ"ש ומן הקדשים יאכל אלו קדשים קלים לפי שיש מקום לומר שאחר שלא הותרו לזר כמו מנחות של קדשי קדשים שאכל משה וכן משמע בילקוט סוף פרשת ט. ובדרך זה מיושב מה שנאמר גם בבהמה פעם מום בו ופעם בו מום לפי שכל מומים פוסלים בבהמה בין שנולדה במומה בין שנולד מומה בה :

שור או כשב או עז כי יולד. אמרו המפרשים שיום הולדו יש לו עליו שם שור או כשב כי אינו מוסיף על שלימותו ועל עצמותו כלום כי הוא נולד עם כל שלימותו לאפוקי האדם עיר פרא יולד וקיום שלימותו תלוי במעשיו. ונראה שלכך הודיע לנו הכתוב כדי שלא תאמר מאחר שביום הולדם יש להם כל השלימות הראוי להם אם כן יהיו כשר להקרבה מיד תלמוד לומר יהיה ז' ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה כי כל מספר שמיני קודש כמבואר למעלה פרשת שמיני על כן אינו ראוי להיות קודש עד אשר יעבור עליו מספר זה :

מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש. וסמיך ליה מצות השבת פירש"י מה ענין שבת למועדים כו' ואני אומר שכך פירושו כי כבר באר למעלה פרשת ויקהל על מה שפירש רש"י הקדים שבת למלאכת המשכן. לומר לך שאין משכן דוחה שבת כי בכ"מ המצוה המוקדמת דוחה את המאוחרת ופסוק זה אשר תקראו אותם מקראי קודש מדבר בקביעת השנה והחדש וענין העיבור ומסיק בילקוט פרשה זו מניין שמחללין את השבת להעיד עליהם ת"ל אשר תקראו אותם במועדם יכול כשם שמחללין את השבת להעיד עליהם כך יחללו את השבת להודיע עליהם שנתקיימו ת"ל אשר תקראו כו'. וע"כ הקדים למצות שבת מצות העיבור להודיע שהעיבור דוחה שבת. ואחר השבת חזר ופרש מצות העיבור בפסוק אלה מועדי ה' כדי להקדים מצות השבת לעיבור לומר לך שאין העיבור דוחה שבת והא להעיד עליהם והא להודיע עליהם שנתקיימו ודין זה יש גם במסכת ר"ה פ"א. ד"א אשר תקראו אותם במועדם קריאה זו היא בד"ת שיתעסקו בהלכות פסח בפסח כו' לכך נאמר במועדם ועל קריאה זו אמר אלה הם מועדי. אמנם כשאינן עסוקים בהם כ"א במאכל ומשתה אינן מועדי ה' כלל ועליהם נאמר חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ומ"ש אלה תעשו לה' במועדיכם לפי שצריך ליתן חציו לה' וחציו לכם :

והקרבתם מנחה חדשה לה'. סימן ליום מ"ת כי התורה צריכה להיות חדשה אצל האדם בכל יום כאילו היום קבלה מהר סיני. ומה שלא הזכר בתורה בפירוש כי יום זה מ"ת וכן לא נזכר בתורה בפירוש כי ר"ה הוא יום דין וטעם שניהם א' הוא כמו שכתבתי בחיבורי עוללות אפרים שעל מ"ת לא רצה ה' להגביל יום ידוע לפי שצריך האדם שיהיה דומה לו בכל יום ויום מכל ימות השנה כאלו באותו יום קבלה מהר סיני כי באמת אמרז"ל שהתורה נמשלה לדד זה שכל זמן שהתינוק ממשמש בה הוא מוצא בה טעם חדש כך התורה כל ההוגה בה מוצא בכל יום טעם חדש ע"כ דין הוא שיהיה דומה אליו בכל יום כאלו היום קבלה מהר סיני וא"כ כל יום הוא מ"ת אצל ההוגים בה ע"כ אין ראוי להגביל יום ידוע לנתינתה וע"כ אמרז"ל שיהיו ד"ת חדשים עליך ולא כדבר הישן שלבו של אדם קץ בו שהרי באמת אתה מוצא בה דבר חידוש בכל יום ויום. וע"כ אין נתינתה מבואר בתורה יותר ממה שנרמז בהבאת מנחה חדשה להורות שהתורה מנחה חדשה בכל יום ויום. והיו בב' הלחם החמץ אשר היצה"ר נמשל בו כי בלשון רז"ל הוא נקרא שאור שבעיסה לפי שבמקום שהתורה מצויה שם אין היצה"ר יכול להזיק כאמרז"ל אמר הקב"ה בראתי יצה"ר בראתי לו תבלין דהיינו התורה ואלמלא היצה"ר לא היה הקב"ה מוריד התורה מן העליונים אל התחתונים כי בטענה זו נצח משה רבינו את המלאכים כשאמרו לפני הקב"ה חמדה גנוזה יש לך כו' ואתה רוצה ליתנה לב"ו והשיב להם משה כלום יש יצה"ר ביניכם כו' ור"ל שהיה צורך ליתן התורה אל התחתונים כדי ליתן להם תבלין על היצה"ר הכרוך בהם למלאת חסרונם לכך נאמר חמץ תאפינה. וזה הטעם ג"כ העלים יום דין של ר"ה כדי שלא ילך אדם בשרירות לבו ויסגל עונות כל ימות השנה ויחשוב לתקן מעשיו בהיותו קרוב יום ה' אשר בו ישב על כסא דין אלא ידמה בנפשו כאלו בכל יום ויום ה' יושב על כסא למשפט ומתבקר פנקסו ועל ידי זה יהיה כל יום ויום בתשובה וכן איתא למאן דאמר אדם נידון בכל יום שנא' ותפקדנו לבקרים ולרגעים תבחננו ובחיבורי הנזכר הארכתי בב' טעמים אלו כי נכונים למוצאי דעת :

ובקצרכם את קציר ארצכם וגו'. סמיכות פסוק זה לפר' העומר נראה על דרך המדרש האומר שסבב הקב"ה את ישראל במצות בכל מעשה יצא לחרוש לא תחרוש בשור ובחמור יצא לזרוע לא תזרע כלאים יצא לקצור לא תכלה פאת שדך כו'. וסד"א שדה זו שכיון שקוצרין ממנו העומר וכבר נעשה בה מצוה אחת שוב אינו חייב למעבד בה מצוה אחריתי תלמוד לומר לא תכלה פאת שדך לומר לך שמכל מקום מצוה זו אינה פוטרת אותך מן לקט שכחה ופאה ובזה מיושב מה שלא הזכיר פרט כרמך לפי שאין קציר העומר שייך בכרם ומהיכא תיתי לפטרו. וראיה גדולה לדברינו מה שמסיק בילקוט בשם ת"כ אף משהביאה שליש מתחיל וקוצר ופטור מלקט שכחה ופאה כו' וסד"א שכל השדה פטורה קמ"ל. ד"א כדמסיק בגמרא אמר רבי עקיבא מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח כדי שתתברך לכם תבואה שבשדה ועל ידי שתי הלחם יתברכו פירות האילן ועל ידי ניסוך המים בחג יתברכו גשמי השנה. וכדי שלא יהיה עם לבבו דבר בליעל לאמר מאחר שבזכות העומר ושתי הלחם וניסוך המים יתברכו תבואות השנה א"כ למה זה אתן מתבואתי לעניים למען יברכנו ה' תלמוד לומר ובקצרכם וגו' כי טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ידך כי הא והא גרמה. אבל לפירוש רש"י קשה מה ענין קרבנות למתנות עניים וכפי הנראה יש קצת דמיון ביניהם כי גם הקרבנות רובן נאכלין לכהנים דרך צדקה. והרמב"ן פירש רמז לקציר העומר שאינו דוחה לקט ופאה :

שבתון זכרון תרועה. רז"ל אמרו כתיב יום תרועה יהיה לכם וכתיב זכרון תרועה הא בחול הא בשבת לכך נאמר שבתון זכרון תרועה ודווקא בגבולין יש חילוק בין שבת לחול אבל לא במקדש ונראה לדבר מדכתיב פרשת פנחס יום תרועה יהיה לכם ועשיתם עולה וגו' שמע מינה שמדבר במקום שהקרבנות קרבין והיינו במקדש ששבת דחויה אצל הקרבנות ולא נדחה גם מפני השופר. אבל כאן נאמר זכרון תרועה מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו והקרבתם וגו'. מדאפקיה

מאמר

מאמר והקרבתם וסמיך לזכרון תרועה לומר איסור מלאכה ש"מ שבגבולין הוא מדבר שאם נוהג איסור מלאכה לבד ואין שם קרבן ונוכל לומר עוד שיש חילוק בין ועשיתם להקרבתם כי עשיה היינו בפועל ממש והיינו במקדש אבל הקרבה נופל גם על זכרון הקרבנות בתפלה כי על ידיהם ישראל קרובים אל ה' והיינו בגבולין:

אך בעשור לחדש יום כפורים הוא. כל אכין ורקין מיעוטין המה לפי שנאמר לנפש ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב ואמרו רז"ל וכי בתשיעי מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך שכל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי וכדי שלא תטעה לומר מאחר שגם יום תשיעי חשוב כאלו התענה בו שמא גם הוא מכפר כמו יום העשירי ת"ל אך בעשור לחודש וגו' לומר לך שעשירי לבד מכפר ולא תשיעי. וזה יותר מחוור מן מה שפירש רש"י שפירש מכפר הוא לשבים ואינו מכפר לשאינן שבים ומי יתן ידעתי ואמצאהו לפרש מאי משמע דלשון אך למעט הבלתי שבים שהרי לשון אך קאי על יום העשור וממעטותו למעט הימים הקודמים. וליישב פי' רש"י אומר אני שמדקאמר אך בעשור ובא למעט הימים הקודמים ש"מ שגם הימים שלפני י"כ נקראו ימי תשובה דאם לא כן מהיכא תיתי שיכפרו הימים הקודמים עד שהוצרך למעטם אלא ודאי שגם עשרת הימים הקודמים הם עשרת ימי התשובה וסד"א שימי התשובה מכפרין מיד על כל עבירות קמ"ל שיש לך עבירות שתשובה תולה וי"כ מכפר כמו שנא' כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם אע"פ שאמרו במדרש בערב ראש השנה הקב"ה מוותר שליש ובעשרת ימי התשובה ג"כ שליש אבל ביום כפור מוותר הכל לכך נאמר מכל חטאתיכם ומכלל זה אתה למד שאין י"כ מכפר כי אם לשבים דאם לא כן מהיכא תיתי שיכפרו עד שהוצרך למעטם. ואף על פי שלא נזכר בתורה מפורש שהימים הקודמים הם ימי תשובה מכל מקום שופר של ר"ה הוא כמו התראה שישובו בימים שבינתים כמ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו:

אך בחמשה עשר יום וגו'. פירש"י יכול תדחה החגיגה את השבת ת"ל אך וקשה שבת מאן דכר שמיה ונראה שכך פירושו אך בחמשה עשר יום לחדש באספכם את תבואת הארץ היינו ביום שמותר לאסוף התבואה מן השדה לכל הפחות לצורך אוכל נפש דהיינו בי"ט שאינו אל בשבת באותו יום תחוגו החגיגה אבל לא ביום שאין בו שום אסיפה מן השדה בשום צד אף אם אין לו מה לאכול והיינו בשבת ואלו לא נאמר אך הייתי אומר באספכם היינו בזמן אסיפה קאמר ולא ביום שיש בו אסיפה:

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר. אחז"ל שנקרא ראשון לחשבון עונות משל למדינה שחייבת מס למלך כו' כך בערב ר"ה יצאו הגדולים לקראתו כו' ובי' ימי תשובה הבינונים וביו"כ הכל יוצאין כו' ויש להתבונן למה קראו יום ראשון לחשבון עונות כשנוה על ארבע מינים אלו ולמה לא קראו ראשון לחשבון עונות כשנוה על הסוכה והחג. ומה ראה בעל מדרש זה על ככה לעשות ג' חלוקות כנגד ג' כיתות ומה היה חסר אם היה אומר שלכך נקרא יום ראשון לפי שבי"כ נמחל הכל ובין י"כ לסוכות אין עושין עונות על כן נקרא יום ראשון לחשבון עונות. ונראה שבעל מדרש זה רצה לתרץ ב' קושיות הן קושית וכי ראשון הוא הן קושית לכם ולא רצה לפרש לכם משלכם להוציא הגזול כי הוא סובר שאין זה משמעות לכם כי מכם ובכם הם שני הפכים כך משלכם הוא מכם ולכם היינו בכם אלא ודאי שד' מינים אלו הם כנגד ד' כיתות מישראל פרי עץ הדר שיש בו טעם וריח כנגד בעלי תורה ומצות והם הצדיקים גמורים. וערבי נחל שאין בהם לא טעם ולא ריח כנגד הכיתות שאין בהם לא תורה ולא מצוה והם הרשעים גמורים. וכפות תמרים שיש בו אוכל בלא ריח וענף עץ עבות שיש בו ריח בלא אוכל שניהם כנגד הבינונים שיש בהם או תורה בלא מצות או מצוה בלא תורה. וע"כ נאמר ולקחתם לכם היינו לכם ממש כמו שמצויין בכם ג' כיתות אלו כך תקחו ד' מינים המתיחסים לג' כיתות אלו. ואגב חלוקה זו הודיע לנו הכתוב שיום זה ראשון לחשבון עונות. וא"כ קשה לו מה ענין זה לזה אלא ודאי שהא בהא תליא לפי שיש בכם ג' כיתות אלו והם מתכפרים אחת אחת ע"י זה נעשה יום זה ראשון לחשבון ואם היה דעת המקרא לתלות כל הכפרה בי"כ לבד למאי נפקא מיניה הודיע לנו בפעם זה שישראל חלוקים לג' כיתות אלא ודאי כוונתו לומר שאין י"כ מכפר לכולם בבת אחת כי אם מעט מעט הקב"ה מעביר ראשון ראשון כסדר שנזכרו אצל ד' מינים אלו כי מתחלה הוא מוותר עון הכיתות שנמשלו לפרי עץ הדר והם הגדולים שיצאו מתחלה לקראתו ית' בערב ר"ה. ואח"כ מוותר השליש בעבור הבינונים שיצאו לקראתו בי' ימי תשובה שנמשלו לכפות תמרים וענף עץ עבות. ואח"כ בי"כ מוותר לכולם אפילו לרשעים שנמשלו לערבי נחל כי אז כולם יצאו לקראתו ומתענין ועל כן לא היה הכ"ג רשאי לבא בי"כ אל הקודש כי אם בענן הקטורת כי בו מעורב החלבנה עם סממני הקטורת לצרף כל פושעי ישראל ולעשותם אגודה אחת עם הטובים כדי שיכפרו אלו על אלו כדרך שאמרו במדרש בארבע מינים אלו לאבדם אי אפשר אלא יעשו אגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו ואם חסר אחת מן הכיתות הללו אין לכ"ג מבוא לבוא אל הקודש וזה פי' יקר מאד. ויכלול עוד באגודה זו ענין התשובה כי ידוע שבכל ימות השנה אין הקב"ה מקבל כי אם תשובת הרבים אבל תשובת היחיד אין הקב"ה מקבל כי אם בי' ימי תשובה כמו שלמדו מן פסוק דרשו ה' בהמצאו וע"כ רצה הכתוב ליתן טוב טעם ודעת למה צריכין להיות אגודה אחת ביום זה יותר מבימים הקודמים. על כן בא כמתרץ ואמר לפי שהוא ראשון לחשבון עונות לומר לך כי בודאי היה מן הראוי לעשותם אגודה אחת בהתחלת השנה כדי שיהיו כן בכל ימות השנה לעשות להם הכנה אל התשובה של כל ימות השנה באם יחטאו ואז יהיו השבים רבים ותהי תשובתם מרוצה בכל ימות השנה. אך מן ר"ה עד י"כ אין צורך כל כך לעשותם אגודה אחת שהרי באותן הימים אפילו תשובת היחיד מקובלת. ומן י"כ ועד סוכות עוסקין במצות סוכה ולולב ואין עושין עונות כי מצוה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלה מכל חטא וגם בזמן זה אין צורך כל כך לתשובת הרבים. אך ביום ראשון של חג שהוא ראשון לחשבון עונות על כן צריכין לעשות בעצם היום הזה הכנה אל תשובת הרבים והוא כשיהיו כל ארבע כיתות הללו באגודה אחת ויכפרו אלו על אלו ואז תשובתם רצויה בכל ימות השנה ובזה הותרו ג"כ כל הספיקות בדרך נכון וברור:

כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. נקט דווקא אזרח שהוא לשון תושב לפי שבזמן אסיפת התבואה מן השדה כל אחד רוצה לילך מן השדה לתוך ביתו לישב בו ישיבה של קבע וחששה התורה אולי ע"י ישיבת קבע ירום לבבו כי מצאה ידו כביר וישמן ויבעט על כן נאמר כל האזרח הרוצה להיות כתושב בעה"ז ולא כגר אליו צוה י"י לצאת מדירת קבע לדירת ארעי כדי שיכיר בפחיתות ערכו שאינו בעה"ז כי אם גר ולא תושב כמדייר בי דיירי ועל ידי זה לא יבטח בצל קורתו כי אם בצל שדי יתלונן כמו שעשו ישראל בצאתם ממצרים שלא ישבו בבתים ספונים ומסובים כי אם בהיקף ז' ענני כבוד אשר כבוד י"י היה בתוכם והוא בצל שדי ולא בצל קורות בתיהם. וזו שנאמר כי בסכות הושבתי את בני ישראל וגו' כי אין לומר שמדבר בסתם סוכות של הולכי דרכים דאם כן הוה צריך לומר כי בסוכות ישבו בני ישראל מהו הושבתי משמע שהקב"ה בעצמו ובכבודו הושיבם בסכות ואין זה כי אם היקף ז' ענני אשר פרש ה' ענן למסך עליהם כי על כן באו בצל שדי ית':

ושמחתם לפני ה' אלהיכם. אין שמחתם לפני ה' כי אם בזמן שהם באגודה אחת ופרט השמחה דווקא בחג זה לפי שהוא זמן אסיפה אשר מדרך העולם לשמוח בה ביותר על כן הזהירם שתהיה השמחה לפני ה' דווקא לא כשמחת הרקים אשר כל מזימותם הרוג צאן ושחוט בקר השותים במזרקי יין ומרבים מחלוקת בישראל ובשמחה זו החריבו ב' בתי מקדשים וגלו בראש גולים כמ"ש כי בשמחה תצאו כארז"ל שקבא דשתא ריגלא כי בעבור שהיו שמחים שלא לשם שמים סבבו כל חולי וכל מכה כמעשה האתרוג שזרקו בינאי המלך ועל שמחה זו אמר מה זו עושה הלא על ידה תצאו בראש גולים. אמנם בשלום כשיהיו באגודה אחת ושלום ביניהם תובלון על ההרים והגבעות המה ראשי המעלה אשר גובה וגובה להם יפצחו לפניהם רנה כי יהיו קודמים לכל דבר שבקדושה כדינם ולא יהיו הנערים דוחפין את הזקנים כמעשה המרגלים. וכל עצי השדה ימחאו כף המה כל ארבע כיתות הרמוזים בארבע מינים אלו שבאים מעצי השדה ימחאו כף לשמוח לפני ה' וכן במקום אחר דרשו פסוק אז ירננו כל עצי היער על ד' מינים אלו ורמז במלת אז א' ז' שהלולב ניטל במקדש כל שבעה ובגבולין יום אחד:

ויצא בן אשה ישראלית וגו'. לא פרש הכתוב שם של אחד מהם להורות שהיו שניהם פגומים כי כל היוצא לריב מהר ודאי הוא פגום ואינו מן האנשים הנודעים בשמם לשם ולתהלה אלא מן הפחותים אנשי בליעל גם בני בלי שם ולא היה בהם כי אם שם היחוס של אבותם שזה היה בן ישראלית וזה בן ישראלי וע"כ נאמר וינצו במחנה כי שניהם היו בעלי מצה ומריבה ונתגלגל חוב על ידי חייב כי על ידי שזה הישראלי נכנס עמו במריבה גרם לו לגדף השם הנכבד. וקצת ראיה לזה ממה שנא' ואל בני ישראל תדבר לאמר איש איש כי יקלל אלהיו וגו' ואיך הכניס בדבור זה מאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם וכן פסוק ואיש כי יתן מום בעמיתו וכו' ועוד שפסוק זה כולו מיותר שהרי נאמר אח"כ בפ' שבר תחת שבר וגו'. אלא שכל זה מדבר בגנות המצה והמריבה שאין שלום יוצא מתוך מריבה ועל ידי המריבה יבא שיכה נפש אדם או בהמה ויזיקו או בגופו או בממונו ולפי שארז"ל כל הפוסל במומו פוסל לכך נאמר ואיש כי יתן מום בעמיתו להטיל מום בקדושים כאשר עשה בעקימת שפתיו דהוי מעשה כן יעשה לו כי יאמרו לו שפוסלו במומו ולמשה מדבר במום ממש על כן אמר כן ינתן בו. וכן זה בן ישראלית וזה בן איש הישראלי כל אחד פסל חבירו במום כי שניהם לא היו אנשי שם ולא נודעו כי אם מצד אבותם. ומ"ש ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי שהרגו משה בשם המפורש ועל כן כל הימים היה מגדף בתוך לבו ולא נודע בחוץ הדבר וכל המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי על כן סבב השם שיצא מאהלו בתוך בני ישראל כדי שתגלה רעתו בקהל כי כך המדה בחילול השם ויכול להיות שלכך נאמר ויצא כי במשה נאמר ויצא אל אחיו גם אני אצא לגדף במשה נאמר ויפן כה וכה וירא כי אין איש ועשה כנגדו אני אצא בתוך בני ישראל לעשות ברבים:

הפטרת אמר ביחזקאל סימן מד

וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃ הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי׃ וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר

בשרתם

בשרתם בשערי החצר הפנימית וביתה: פארי פשתים יהיו על־ראשם ומכנסי פשתים יהיו על־מתניהם לא יחגרו ביזע: ובצאתם אל־החצר החיצונה אל־החצר החיצונה אל־העם יפשטו את־בגדיהם אשר־המה משרתם בם והניחו אותם בלשכת הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא־יקדשו את־העם בבגדיהם: וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את־ראשיהם: ויין לא־ישתו כל־כהן בבואם אל־החצר הפנימית: ואלמנה וגרושה לא־יקחו להם לנשים כי אם־בתולת מזרע בית ישראל והאלמנה אשר־תהיה אלמנה מכהן יקחו: ואת־עמי יורו בין קדש לחל ובין־טמא לטהור יודעם: ועל־ריב המה יעמדו למשפט לשפט כתיב במשפטי ישפטהו ושפטהו כתיב ואת־תורתי ואת־חקתי בכל־מועדי ישמרו ואת־שבתותי יקדשו: ואל־מת אדם לא יבוא לטמאה כי אם־לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר־לא־היתה לאיש יטמאו: ואחרי טהרתו שבעת ימים יספרו־לו: וביום באו אל־הקדש אל־החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו נאם אדני יהוה: והיתה להם לנחלה אני נחלתם ואחזה לא־תתנו להם בישראל אני אחזתם: המנחה והחטאת והאשם המה יאכלום וכל־חרם בישראל להם יהיה: וראשית כל־בכורי כל וכל־תרומת כל מכל תרומתיכם לכהנים יהיה וראשית עריסתיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל־ביתך: כל־נבלה וטרפה מן־העוף ומן־הבהמה לא יאכלו הכהנים:

פירוש המלות

וביתה. לפנימה: פארי. מגבעות: ביזע. לא יחגרו במקום שמזיעין: ובהנס. כל שער הראש: ישלחו. לא יוסיפו: יכסמו. הוא גילוח סכסום: ואל. ועל מת: לאח. בעבור כאח:

פרשת בהר

אבן עזרא

(א) בהר סיני. אין מוקדם ומאוחר בתורה וזו הפרשה קודם ויקרא וכל הפרשיות שהם אחריו כי הדבור בהר סיני ועתה כרת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ וכאשר אמר על העריות כי בעבורה תקיא הארץ אותם כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והזכיר בתחלה

רש"י

(א) בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כלן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בתורת כהנים. ונ"ל שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כלן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור ודבור שנדבר למשה שמסיני היו כלם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב

כה א וידבר יהוה אל־משה בהר סיני לאמר:

א ומליל יי עם משה ט' חסר לאמר במורא דסיני

סי' וידבר ה' אל משה ט' חסר לאמר נמסר בסדר כי תשא:

בעל הטורים בהר סיני. סמך מקלל לבהר סיני לפי שבסיני שמעו לא תשא ונודעו כל העולם וזה שמע ולא חשש ועוד כדאיתא בקדושין שם בן ארבע אותיות חכמים מוסרים אותו לתלמידיהם פעם אחת בשבוע לכך סמך לו שמיטה:

ספורנו

כה (א) וידבר ה' אל משה בהר סיני. הנה לא יזכיר בשום מצוה מקום הצווי זולתי כאשר קרה חדוש אז באותו המקום אבל באר שכשאמר האל יתעלה בסיני והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ויתרם כו'. פירש למשה אז כל דיני השביעית האמורים בזה המקום וזה להבין ולהורות שזה בעצמו היה בכל שאר המצות שאע"פ שנאמר בקצתם מקרא מועט היה הבאור אז רחב באר היטב כאמרם ז"ל מה ענין שמיטה לענין הר סיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופירושיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצות נאמרו מסיני כללותיהם ודקדוקיהם ופירושיהם. והזכיר משה רבינו זאת הפרשה בזה המקום כי חשב שיכנסו תיכף לארץ כמו שהעיד באמרו נוסעים אנחנו אל המקום. והזהיר על שמיטת קרקע בפרט כי בחטאם בשמיטה יגלו ממנה כמו שהעיד באמרו אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן העיד בסוף ד"ה באמרו עד

רמבן

כה (א) וידבר ה' אל משה בהר סיני. מה ענין שמיטה לענין הר סיני והלא נאמרו כל המצות מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני כך שנויה בת"כ ונראה לי שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופרטיה כולן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולימד כאן על כל דבור שנדבר למשה בסיני שמסיני היו כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב לשון רש"י. ואינו נכון בעיני כלל שהרבה מצות ישנן כשמיטה שלא נשנו בערבות מואב ונדע בהן שנאמרו כללותיהן ופרטיהן מסיני או באוהל מועד. ועוד מנין שהוקשו שאר הדברות שנשנו בערבות מואב לשמיטה ולא יהיו כללותיהן מסיני ופרטיהם בערבות מואב וכן היה ראוי יותר לומר כי הנשנות נשנו לבאר פרטיהם כי לא נאמרו בסיני אלא כללותיהן אבל הברייתא בת"כ פי' ברור שהשמיטה נאמרו כללותיה מסיני דכתיב בפרשת ואלה המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך וגו' ואלו דיני השמיטה בדרך כלל וכאן חזר ואמר כי בהר סיני עוד נאמרו כל פרטיה שהרי כלם נזכרו בפרשה הזאת ובסוף הענין כתיב אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני להקיש כל המצות אל השמיטה הנזכרת שכלן כן היו שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני וכן שנו שם בת"כ אלה המצות אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה אשר צוה ה' את משה כדאי השליח לשלחו את משה אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בהר סיני שכולם נאמרו מסיני ע"כ בת"כ אבל ענין ערבות מואב שנלמוד שם משה לבאר התורה לבניס כך נ"ל וזה כפתור ופרח. וענין הפרשה הזאת שנכתב בכאן אמר ר"א כי זאת הברית הכתובה בפרשת ואלה המשפטים כשקבלו על נפשם נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר לכן כל הפרשה הזאת והזכירה במקום הזה לחבר תנאי הארץ כי כאשר אמר על העריות כי בעבורם תקיא אותם הארץ כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ והוצרך תחלה להזכיר השבתות. ולפי דעתי כי נכתבה כאן בסדר נכון כי פירוש בהר סיני בעלותו שם לקבל לוחות שניות וביאור הענין כי בתחלת ארבעים יום הראשונים של לוחות הראשונות כתב משה בספר הברית את כל דברי ה' ואת כל המשפטים הנאמרים שם ויזרוק דם הברית על העם וכשחטאו בעגל ונשתברו הלוחות כאלו נתבטלה הברית ההיא אבל הקב"ה וכשנתרצה הקב"ה למשה בלוחות שניות צוהו בברית חדשה שנא' הנה אנכי כורת ברית והחזיר שם המצות האמורות שנאמרו בסדר ואלה המשפטים בברית הראשונה ואמר כתב לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל ורצה הקב"ה להחמיר עליהם בברית הזאת השנית שתהיה עליהם באלות ובקללות ושתהיה כראשונה על כל המצות הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנאמר בברית הראשונה את כל דברי ה' ואת כל המשפטים ולפיכך אמר בכאן בסוף התוכחות אלה החקים והמשפטים והתורות אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד משה הוא רומז אל כל המצות והמשפטים שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה המשפטים שהיו כלן בברית הזאת והנה בספר הברית הראשון נאמרה השביעית בכלל כמו שהזכרתי שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו' ועתה בברית

מואב (ת"כ): (ב) שבת לה'. לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית: (ד) יהיה לארץ. לשדות ולכרמים: לא תזמור. שקונצין זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו (ישעיה לג) קוצים כסוחים (תהלים פ) שרופה באש כסוחה: (ה) את ספיח קצירך. אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר הוא קרוי ספיח: לא תקצור. להיות מחזיק בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל: נזירך. שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם: לא תבצור. אותם אינך בוצר אלא מן המופקר: והיתה

פי' השבתות: (ב) ושבתה הארץ שבת לה'. מצוה על ישראל שלא יעזוב גר לזרוע שנת השבת כאשר לא נעזבנו לעשות מלאכה בשבת כי הוא ברשותנו. וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימי עולם רמוז במקום הזה: (ג) את תבואתה. שב אל הארץ הנזכרת בפסוק הראשון: (ד) שבת שבתון. פירשתיו: (ה) ספיח. ידוע שהוא מגזרת ספחני נא גם נזירך ידוע שהוא מגזרת נזיר: שנת שבתון. הטעם כי שנת שבתון היא לארץ והטעם שהארץ איננה ברשותך בשנה

ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה: ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: ה אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת

לְמֵימָר: ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵיעֲלוּן לְאַרְעָא דַּאֲנָא יָהֵיב לְכוֹן וְתַשְׁמֵיט אַרְעָא שְׁמִטְתָא קֳדָם יְיָ: ג שִׁית שְׁנִין תִּזְרַע חַקְלָךְ וְשִׁית שְׁנִין תִּכְסַח כַּרְמָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ: ד וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא נְיַח שְׁמִטְתָא יְהֵי לְאַרְעָא דְּתַשְׁמֵיט קֳדָם יְיָ חַקְלָךְ לָא תִזְרַע וְכַרְמָךְ לָא תִכְסָח: ה יָת כַּתָּא דַחֲצָדָךְ לָא תַחֲצַד וְיָת עִנְּבֵי שִׁבְקָךְ לָא תִקְטוֹף שְׁנַת

ספורנו

עד רלתה הארץ את שבתותיה: (ב) כי תבאו אל הארץ. אל גליל הגוים: ושבתה הארץ. הקרקעות המוכנות לעבודת האדמה: שבת לה'. שתהיה כל השנה בטלה מעבודת האדמה מוכנת לעבודתו כמו שכוון בשבת בראשית באמרו שבת לה' אלהיך: (ג) שש שנים תזרע שדך. אז תוכל לזרוע שדה אחת בעצמה שש שנים רצופות שלא כמשפט עבודת האדמה כי המנהג בה הוא שיהיה נרה שנה וזורעה שנה כמו שהזכירו רבותינו ז"ל (מציעא): ואספת את תבואתה. שלא כמנהג בעבודת האדמה שאם יזרע חלקה אחת בעצמה שנים רצופות לא תוסיף את כחה: (ד) שבת שבתון יהיה לארץ. גם מכל

תזרע ב' קמצין וסי' שדך לא תזרע וכרמך לא. פן תקדש המלאה הזרע אשר. והוא חד מן י"ב זוגין מן ב"ב קמצין וסי' בלשון ארמי תעליא צחו. ולקח זרעא. נחליא יבשין. יהושע מצלי. שמשא יתיב. ורגז יהושע. מסי פומהון. אדניה ממללין מבכיה דשמעין. שאלת דינא ליעקב דיינא מתקלא אפיק. שליטא דמלכא. למפלא גברא. בחלקא דכרמא. גבר זכאי. וסי' בבאור בריש ספר במדבר סיני: תקצור ג' מלאים בלישנא וסי' את ספיח קצירך לא. אתה תזרע ולא תקצור. תקצור

תולדות אהרן ושבתה הארץ. (כלאים לא ערלה סא שבת ס): שש שנים תזרע. נדרים סא (כלאים לא שבת ס): ובשנה השביעית. ר"ה ח מ"ק ג: שדך לא תזרע. ר"ס ח' מ"ק ג מכות ח: (את ספיח קצירך. שביעית לח):

בעל הטורים ענבי ג' במס'. ואת ענבי נזירך לא תבצור ענבמו ענבי רוש שאם תבצור בשביעים יהיו ענבי רוש שבעון שביעית גלו ישראל:

רמבן

בברית הזאת השני נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה ובעת הברית הראשונה שהוא בארבעים יום ראשונים נצטוה משה על המשכן וכשנתרצה לו הקדוש ב"ה וצוהו לכרות להם ברית שניה ירד משה ויצום את כל אשר צוה ה' אותו בהר סיני והיה מעשה המשכן מכללם ואז הקהיל משה את כל עדת בני ישראל ואמר להם כבתחלה אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם במלאכת המשכן והנה קבלו הדבר בשמחה ויצאו מלפניו מיד ובאו כלם ונתנו הנדבה ועשו המשכן והשלימו מלאכתו וכאשר הוקם מיד ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד וצוהו בקרבנות ובכל תורת כהנים ומשה צוה הכל אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל מיד וכאשר השלים אמר להם עוד צוה אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמיטה והיובל ולכרות לכם על כל המצוה והמשפטים ברית חדשה באלה ובשבועה ולא הוצרך עתה שיזבח זבחים ויזרוק חצי הדם על העם וחצי הדם על המזבח כאשר עשה בראשונה אבל קבלו עליהם הברית הראשונה באלה ובקללות אלה וזה טעם אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל בהר סיני כי הוא הנותן להם בברית הזאת כי מחל להם על פי התנאים האלו כמו שפירשתי בסוף כי תשא וכן היה שקבלו עליהם התורה באלות ובקללות ההם והיא הברית כמו שנאמר אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ואמת אמרו כי בתנאי הארץ השמיטה והיובל כאשר יזכיר בתוכחות וע"כ נתפרטו בברית הזאת השנית:

(ב) **שבת** לה'. לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית לשון רש"י. ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן ולא יאמר באחד מהם לה' אבל אמר יהיה לכם שבתון ואמר ביום הכפורים שבת שבתון היא לכם ולשון הברייתא בתורת כהנים שבת לה' כשם שנאמר בשבת בראשית כך נאמר בשביעית שבת לה' אבל פירוש שבת לה' אלהיך היא אמורה בשבת בראשית כי בו שבת ויגפש על כן לא תעשה כל מלאכה ולכך אמרו כי כן נאמר בשמיטה כי היא שביעית בשנים והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לו ר"א שכתב וטעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וכוף אזנך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן. כבר כתבתי בסדר בראשית כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי יהיה שבת לשם הגדול כמו ששנינו בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמוז לאשר יהיה בבריאת כל ימי עולם ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה וכן שנינו גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר אנכי כרתי ברית את אבותיכם מקץ שבע שנים וגו' כי גם בעבור שביעית ויובל כו' והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכולו כי ישובו ביובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד המאמין יחריש וזהו שנאמר ושבתה הארץ שבת וקראתם דרור בארץ כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון שכה נאמר והארץ אזכור וכבר זכרתי זה פעמים ושמא לזה רמזו רבותינו באמרם חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נמסרו למשה חוץ מאחד כי כל שמיטה שער בית אחד והנה הודיעוהו כל ההויה מתחלה ועד סוף חוץ מן היובל קדש:

(ג) **שש** שנים תזרע שדך. דרך הכתוב לומר כן ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבות ועל דרך רבותינו שש שנים תזרע שדך ולא בשביעית והוא לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה ונמצא הזורע בשביעית עובר בעשה זה ובלא תעשה ומדרש אגדה ר' ישמעאל אומר כשישראל עושין רצונו של מקום עושין שמיטה אחת בשבוע אחד שנאמר שש שנים תזרע וכשאין עושין רצונו של מקום עושין ד' שמיטין בשבוע אחד כיצד נרה שנה נרה שנה וזורעה שנה נמצאו ארבע שמיטין בשבוע אחד:

(ה) **את** ספיח קצירך אפילו לא זרעת והיא צמחה מן הזרע שנפל בשעת הקציר והוא קרוי ספיח לא תקצור להיות מחזיקים בו כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל: נזירך. שהנזרת והפרשת אותם מבני אדם ולא הפקרתם. לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר לשון רש"י. והכונה להרב בזה שהוא סובר שהשומר שדהו ופירותיו בשביעית אין הפירות נאסרין וכן כתב בפירושיו במסכת יבמות ובמס' סוכה וכן הדבר הזה כדין התורה בראיות ברורות וזו ששנויה בתורת כהנים ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר יפרש הרב לומר ענבי נזירותם לא תבצור אותם בנזירותם אבל תפקיר הכל ותבצר עם העניים והנכון בפירוש הכתוב שענבי נזירך כמו ספיח קצירך ולא תבצור כמו ולא תקצור כי הענין בכל הפרשה יכפול הדין בשניהם ויזהיר בשדה ויזהיר בכרם תזרע שדך ותזמור כרמך שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור וכן ושש שנים תזרע את ארצך והשביעית תשמטנה ונטשתה כן תעשה לכרמך ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קצירו שהוא נספח אל קציר השנה שעברה מגזרת ונספחו על בית יעקב והגפן שלא עבדו ולא חפר ולא זמר אותו יקרא נזיר כי הזירו והפרישו ממנו כאלו איננו שלו מגזרת אשר נזורו מעלי בגלוליהם פירשו ממנו וכן וינזרו מקדשי בני ישראל ואמר אונקלוס שבקך שהנחת אותם לשמיר ולשית היו ויתכן כי המנהג בישראל שהכרם אשר הוא בתה לא יזמר ולא יעבד ושלה

אבן עזרא

בשנה הזאת: (ו) והיתה שבת הארץ. הטעם כל מה שהוציאה תעלמה. וטעם לכם. לכל העולם. וטעם לך. שיש רשות לבעל האדמה לאכול הספיחי׳: (ז) ולבהמתך. שהיא ברשותך: ולחיה. שאיננה ברשותך: והעברת

אונקלוס

שְׁמִטְּתָא יְהֵי לְאַרְעָא׃ ו וּתְהֵי שְׁמִטַּת אַרְעָא לְכוֹן לְמֵיכַל לָךְ וּלְעַבְדָּךְ וּלְאַמְתָךְ וְלַאֲגִירָךְ וּלְתוֹתָבָךְ דְּדָיְרִין עִמָּךְ׃ ז וְלִבְעִירָךְ וּלְחַיְתָא

תורה

שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃ ו וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃ ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ

ד׳ פתחין וכל שבת שבתון דכוו׳ ג׳ ג׳ ד׳ ג׳ ג׳

קצרה ידי: שבת ד׳ פתחין וסימן והיתה שבת הארץ לכם. ואת שבת קדשך. עולת שבת בשבתו. להכין שבת שבת. וכל שבת שבתון דכו׳:

תולדות אהרן והיתה שבת הארץ לכם. ב״ק קב (שבועות לט לח): לאכלה. פסחים נב סכה מ ב״ק קא קב ע״ג כב מנחות סד בכורות יב: ולבהמתך ולחיה. פסחים נב תענית ו:

רשי

(ו) והיתה שבת הארץ וגו׳. אע״פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה. (ת״כ) מן השבות אתה אוכל ואי אתה אוכל מן השמור: לך ולעבדך ולאמתך. (ת״כ) לפי שנאמר (שמות כג) ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים ת״ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן: ולשכירך ולתושבך. (ת״כ) אף הגוים: (ז) ולבהמתך ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה ת״ל ולבהמתך

ספורנו

מכל מכשירי עבודת האדמה כגון זוהמת הנטיעות ומשיחת ונקיבת הפגים וזולתם שהזכירו ז״ל: שבת לה׳. שגם עובדי האדמה כאשר ישבתו בשנה ההיא יתעוררו לדרוש אם

רמבן

ועולה שמיר ושית יקראו לו נזיר כלומר שהוא כרם הנזיר מפני שהנזיר אסור ביין ובענבים לחים ויבשים ואינו עובד כרמו כי כן יקראו השער הארוך על שם הנזיר גזי נזרך והשליכי וזה טעם ענבי נזירך והכלל שהם הצומחים מבלי עבודת הכרם והנה אמר הכתוב כי הספיח הנולד מאליו בשדה לא יקצור אותם והענבים הצומחים בכרם מבלי עבודה לא יבצור אותן ופירוש הלאוים שלא תקצור אותן אתה לבדך לצורך עצמך ולא תבצור אותן לעצמך אבל תהיה שנת שבתון לארץ מן הזריעה והזמירה ותהיה שבת הארץ כל אשר תוציא בשביעתה מן הספיח והנזיר לכולכם יחד לאכלה לך ולעניין ולחיה ולבהמה ועכשיו אשוב לפרש הברייתות השנויות בת״כ בענין הזה לפי שהן מוטעות שנו שם בפסוק הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו אם אין זורעין מה אוספין אמר רבי עקיבא מכאן סמכו לספיחין שהן אסורין בשביעית ושנה לזו בגמרא בפרק מקום שנהגו וקתני בת״כ וחכמים אומרים אין ספיחין אסורין מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסוף אמרת לנו לא תזרעו מה אנו אוספין ואין מכניסין לקיום אמרת לנו בערוהו מה אנו אוכלין מן הביעור ואילך עד כאן הרי לדברי חכמים אין איסור הספיחים אלא מדבריהם כלומר שגזרו בהן לאוסרן לגמרי משום חשד שלא יזרעו ויאמרו ספיחים הם ולכך אמרו בירושלמי אמר רבי ינאי כל הספיחים אסורין חוץ מן העולים בשדה בור בשדה ניר בשדה כרם בשדה זרע שדה בור דלא משגח עליה שדה ניר דהוא בעי מתקני חקליה שדה כרם שלא לאסור כרמו ושדה זרע שאינו רוצה בקיומו ומן המחלוקת הזו שנו שם בת״כ את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו לספיחין שיהיו אסורין בשביעית שנו משנתנו כדברי רבי עקיבא דלא תקצור כלל כדברי חכמים שלא תעשה אותה קציר לעצמך ולא תעשה אותם בציר לעצמך אלא נהוג בהם מנהג הפקר וכן לא נאסוף את תבואתנו שלא נאסוף אל בתינו פירות האילן והספיחים כי בהפקירם לעניים ולחיה ולבהמה ובביעור לא נוכל לחיות בהן והספיחין האלו האסורים הם הגדלים בזמן האסור בתבואה כל שהביאה שליש בשביעית וכן הירקות כל שצמחו בשביעית אסורין מן התורה לדברי רבי עקיבא ולדברי חכמים אסורין מדברי סופרים חוץ מן העולים באותן שדות שהזכירו בירושלמי שכתבנו למעלה אבל הירקות שצמחו בששית ונלקטו בשביעית ויש בהן משום קדושת שביעית לכל דיניה להפסד ולקרבנות ולסחורה ולביעור. אע״פ שגדלו לגמרי בששית מפני שאנו הולכים אחר לקיטה בירק בין לשביעית בין למעשר אבל אין בהם משום ספיחים שאינם ספיחי שביעית שהרי בששית צמחו ואפי׳ הוסיפו בשביעית אין בהם דין ספיחים ובהם שנינו האומר לפועל הילך איסור זה ולקוט לי ירק היום כו׳ וכן שנינו לא יהא לוקט ירקות שדה ומוכר בשוק אבל לוקט הוא ובנו מוכר על ידו ותנן נמי הפיגם והירבוזין וכולה מתני׳ עד ונקחים מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר וי״א שאלו הנזכרים וכל כיוצא בזה שאין דרך בני אדם לזורען אבל הם מאליהן יוצאים בהרים ובנהרות אין בהן איסור ספיחים כלל אע״פ שצמחו בשביעית שלא גזרו אלא בנזרעים כדי שלא לזורעם וכן נראה זה מן הגמרא מירושלמי וזה ענין הספיחים שהזכירו חכמים בכל מקום וכן מן התורה שלא יהא אדם שומר שדהו ונועל בפני עניים בשביעית ואפי׳ רוצה להפקיר אותן בשעת לקיטה אלא יהא השדה כל השנה מזומן ומופקר לעניים. כך שנו במכילתא ואכלו אביוני עמך וכי מפני מה אמרה תורה לא שיאכלו אותה עניים הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים ת״ל והשביעית תשמטנה ונטשתה מגיד שהוא פורץ בה פרצה אלא שגדרו חכמים מפני תקון עולם והגדר שגדרו חכמים שלא יפרצו פרצות בשדה ובכרם אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכניס הפירות לעבור על דברי תורה ולא עוד אלא שגזרו שלא ליקח פירות מן המשומר ולא מן החשוד בכך וזהו ששנינו ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהן נשמר ואמרו במסכת סוכה שאין מוסרים דמי פירות שביעית לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות בד״א בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר אפי׳ כחצי איסר אסור או שידוע שהביאם מן המקום המופקר והטעם מפני שהלוקח מן המופקר כלומר דברים שדרך בני אדם להביאם מן ההפקר בהיתר הוא לוקח ממנו אלא שאם ירבה לו בדמים יותר מסעודתו לבו ביום חוששין בעם הארץ שמא יעשה בהן סחורה אבל לוקח דברים שדרכן להשמר אפי׳ בכחצי איסר חוששין שמא שמרן ואסור ליקח ממנו הא בלוקח בפרוטה ופחות מכחצי איסר לא גזרו מפני שדרך בני אדם ללקטן בכל מקום ואפילו בשאר שני שבוע וזה שאמרו גוי שהיה מוכר פירות בשוק ואמר פירות הללו של ערלה הם של עזיקה הם לא אמר כלום לא נתכוון זה אלא להשביח מקחו ופירש״י בשם הראשונים מפרדס מעוזקן וגדר לו סביב והיא שנה שביעית ואם היו מאמינים לו היה אסור ליקח ממנו בעיר שרובה ישראל שמא הוא ארים לישראל ומשמר לו שדהו או חוששין שמא משל ישראל לקט ומוכר או שהפירות של ישראל ומוכר על ידו ג״ו שמא אין קנין לעכומ״ז בארץ ישראל להפקיע דיני השביעית וגזרו עליו כישראל ומכל מקום לא אסרו חכמים פירות השדה המשומר לכל אדם אלא שלא יקחו אותם מן המשומר ולכך שנו בתורת כהנים ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל בוצר אתה מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנים של שביעית אין קוצצין אותו במקצע ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך בעריבה ופירושו מדלא כתיב ענבי הנזיר לא תבצור וכתיב נזירך לדרוש לא תבצור אותם כדרך נזיר שלך אבל תבצור אותם מן העניים כדרך שהם בוצרים לומר שלא ישמרם לעצמו אבל ילקוט אותם עם העניים כהפקר וינהוג בהם גם כן כדרך שהעניים נוהגין לדורכן בעריבה וקתני התם והיתה שבת הארץ לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכל אבל אי אתה אוכל מן השמור מכאן אמרו שדה שנטייבה ב״ש אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית וב״ה אומרים אוכלין כלומר כיון שאמרה תורה שיהא השבות לנו לאכלה ולא השמור אמרו ב״ש שאף שהפירות עצמן נאסרין וב״ה סוברין שאין הפירות נאסרין שלא בא הכתוב אלא לאסור לנו שלא נשמור ויהיו לנו הפירות מן השבות וכן הענין שאמרו שאין קוצצין התאנים במקצע ולא דורכין הענבים בגת גדר ואסמכתא מדבריהם כדי שלא יבואו לידי שימור ואסיפת הפירות ויגזלו אותם מן העניים וזה הענין השנוי כאן בברייתות הללו והוא דרך טוב ומחוור בסוגיות שבגמרא הבבלית ובירושלמית והחכם הבקי ישכיל וימצא:

(ו) **והיתה** שבת הארץ לכם לאכלה. בעבור שאמר שבת שבתון יהיה לארץ אמר שתהיה השביתה הנזכרת לכם לאכלה ותחיו בה כלכם אתה ועבדך והבהמה והחיה שתחיו כלכם מאשר תוציא הארץ מעצמה בשביתתה או שהשנה תקרא שבת הארץ כאשר יקרא היום שבת ה׳ ושבת סתם והטעם על תבואת השבת כי השבת לא תאכל:

(ז) **ולבהמתך** ולחיה. אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן שמזונותיה עליך ומה ת״ל ולבהמתך הקש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה אתה מאכיל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית לשון רש״י. והכילוי הזה לא פי׳ הרב מהו ענינו שיכלה הפירות אחר זמן מביתו להפקירן והוא שביעית שהזכירו חכמים בכל מקום ואין הענין שיהיו הפירות אחר זמן הביעור אסורין בהנאה ובאכילה ויהא מחוייב לאבדם ולא תנו חכמים במשנה פירות שביעית לא מן הנשרפים ולא מן הנקברים ואינו אלא שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקירם לעניים ולכל אדם כענין בערתי הקודש מן הבית. וכן שנינו העניים אוכלין אחר הביעור אבל לא העשירים דברי ר׳ יהודה רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור ופירוש עניים כל שלקטו הפירות משדות של אחרים מן ההפקר ועשירים בעלי השדות עצמן שלקטו אותן מן השדות שלהן בהפקרם ורבי יהודה אסרן להם מדבריהם מפני חשד ורבי יוסי מתיר והלכה כדבריו ושנו בת״כ בתוספתא בראשונה היו שלוחי בית דין מחזרין על פתחי עיירות כל מי שמביא פירות לתוך ידו היו נוטלין אותו ממנו ונותנין לו מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ועודרים אותן ועושים אותם דבילה וכו׳ הגיע זמן זיתים שלוחי בית דין שוכרין פועלים ומוסקים אותן ועוטנין אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרים פועלים ובוצרים אותם ודורכים אותם בגת וכונסים אותם בחביות ומכניסין אותם באוצר שבעיר ומחלק

תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃ ס ח וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃ ט וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם׃ י וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא

דִּבְאַרְעָךְ תְּהֵי כָל עֲלַלְתַּהּ לְמֵיכָל׃ ח וְתִמְנֵי לָךְ שְׁבַע שְׁמִטִּין דִּשְׁנִין שְׁבַע שְׁנִין שְׁבַע זִמְנִין וִיהוֹן לָךְ יוֹמֵי שְׁבַע שְׁמִטִּין דִּשְׁנִין אַרְבְּעִין וּתְשַׁע שְׁנִין׃ ט וְתַעְבַּר שׁוֹפַר יַבָּבָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא תַּעְבְּרוּן שׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעֲכוֹן׃ י וּתְקַדְּשׁוּן יָת שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין וְתִקְרוֹן חֵירוּתָא בְּאַרְעָא לְכָל יָתְבָהָא יוֹבֵלָא הִיא תְּהֵי לְכוֹן

רשי

ולבהמתך מקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית (תורת כהנים תענית ו): (ח) שבתת שנים. שמיטות שנים יכול יעשה שבע שנים רצופות שמיטה ויעשה יובל אחריהם ת"ל שבע שנים שבע פעמים הוי אומר כל שמיטה ושמיטה בזמנה (ת"כ): והיו לך ימי שבע וגו'. מגיד לך שאע"פ שלא עשית שמיטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלו לך חשבון שנות השמיטות למספר מ"ט שנים: (ט) והעברת. לשון (שמות לו) ויעבירו קול במחנה לשון הכרזה: ביום הכפורים. (ת"כ) ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש א"כ למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ר"ה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד: (י) וקדשתם. (ת"כ) בכניסתה מקדשין אותה בבית דין ואומרים מקודשת השנה: וקראתם דרור. לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר (ר"ה ט) א"ר יהודה מה לשון דרור כמדייר בי דיירא ומ' סדר בכל מקום שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים: יובל היא. שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר

אבן עזרא

(ט) והעברת שופר תרועה. יש מחלוקת אם נברא העולם בניסן או בתשרי ואין צורך להאריך כי מעתיקי הדת תקנו לנו בתפלת ראש השנה זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון והנה ראינו תקיעת שופר בשנת היובל בתשרי בתחלת השנה ועוד בפרשת הקהל את העם לקרוא בתורה בחג הסוכות וכתוב למען ישמעו ולמען ילמדו ולא יתכן להיות אחר חצי השנה (ועוד וחג האסיף בצאת השנה וכן תקופת השנה) (במ"ט אינו) והעד הנאמן שנת השבת שכתוב לא תזרעו ובמרחשון יחלו בארץ ישראל לזרוע ואם היתה תחלת השנה מניסן הנה לא יקצרו אשר זרעו בשנה הששית ולא יזרעו כי הנה שנת השמיטה היא ואחר שלא יקצרו זרע שנה ששית לא יזרעו פעמים והכתוב אמר לא תזרעו בשנה השביעית לבדה ויהודה הפרסי אמר כי ישראל היו מונים בחשבון השמש ואילו היה זה נכון הנה לא פירש משה מהלך שנה תמימה כי חכמי המזלות לא יכלו עד הנה להוציאה לאור כי חכמי הודו מוסיפים על רביע היום חומש שעה ותלמי וחביריו אומרים כי יחסר חלק משלש מאות ביום והוא קרוב ממהלך העבור והבאים אחריו אמרו חלק ממאה וששה ואחרים מאה ועשר ואחרים מאה ושלשים גם מאה ושמונים כי יש מי שהיא שנתו להשלמת המזלות מנקודה נראית ויש מנקודת הגלגל הנטוי לימין ולשמאל ואנחנו צריכים לקבלה ועוד כי פי' חדש יכחיש הפרסי והצדוקים אומרים שהדת על שנת הלבנה. דע כי אין ללבנה שנה כלל רק בקשו המחשבים מספר חדשים קרובים לשנת החמה ומצאום י"ב כאשר אין לחמה חדש והמחשבים בקשו מספר לחדש שיהיה נחלק קרוב לחדש מימות חדשי הלבנה על כי חדשינו הם ללבנה ושנותינו ישובו בסוף לשנות החמה ע"כ העתיקו חז"ל כי לעולם היה בית דין עושה שבעה עבורים בכל מחזור הלבנה למשה מסיני אף על פי שהיו קובעים בכל חדש על פי ראיית הלבנה וסוד המחזור ידוע מחכמת המזלות. וטעם תעבירו שיתקעו שופר בכל המסלות: (י) וקדשתם את שנת החמשים. בעבודת הארץ וכל יושביה: דרור. ידועה שהוא כמו חפשי וכדרור לעוף עוף קטן מנגן כשהוא ברשותו ואם הוא ברשות אדם לא יאכל עד שימות: יובל. כמו שלוח וחז"ל אמרו

שופר ב' מלאים בתורה וסי' והעברת שופר תרועה. ב' בו. וכל נביאים וכתובים דכו' מלאים במ"ב חסר וסי' אל חכך שפר. בדי שער יאמר האח. וסן וישלח אבשלום עד סוף סיפרא דכו': השבעי ח' חסר בקריאה וסי' נמסר בסדר בא: החמשים ח' וסי' נמסר בסדר קרה:

תולדות אהרן תהיה. קמא כא נדה נא: שבתת שנים. עקידה שער נח: והעברת שופר תרועה. שבת עט ר"ה כז לג לד זוהר פ' אמור (ר"ה כו נח): בחודש השביעי. שם לג: ביום הכפורים תעבירו שופר. שבת קלא ר"ה ח ל לג ערכין כח: וקדשתם את שנת. ר"ה ח כד נדרים סא סנהדרין י: וקראתם דרור. ר"ה ט קדושין לח ערכין לב (גיטין מו):

בעל הטורים בחדש השביעי חסר יו"ד כו' שבשבע במעט: תעבירו שופר בכל. ר"ת שנה לומר דוקא תקיעת יובל שהוא בכ"ד דוחה שבת. דרור עולה במנין ח"י רמז כמנין דרור שנים שיו דרורים בארץ משנכנסו שהיו:

רמבן

ומחלק להן מהן בערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו הגיע שעת הביעור עניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים דברי רבי יהודה ר"י אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור רבי שמעון אומר עשירים אוכלין מן האוצר אחר הביעור מי שיש לו פירות מחלקן לעניים מי שיש לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מהן לשכניו ולקרוביו ולמיודעיו ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול וחוזר ומכנים לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו כל זה שנויה בתוספתא. ולמדנו מפורש שאין ביעור אלא לבער הפירות מרשותו ולהפקירם ועשו להם תקנות מדבריהם בראשונה היו בית דין עושין אוצר בכל עיר ועיר מתחלת יציאת הפירות היו נוטלין אותם מיד מביאיהם ומכניסין אותן לאוצר וכשיבא זמן לקיטת כל אותו המין כגון שבא זמן של קציר ועת הבציר הגיע בית דין שוכרים פועלים ובוצרין ומוסקים ולוקטים כל אותו המין ודורכים ומוסקים בגת ובבית הבד כדרך שאר השנים ונותנים לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור אחר שכבר מבוערין הם מן הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד בית דין ולאכלן וכל זו התקנה והטורח של בית דין מפני חשד שלא יבאו לעכבם או לעשות מהם סחורה וכשאין אוצר בעיר ולא בית דין והפירות ביד המלקט אותם מן ההפקר הוא צריך לבערם מן הבית בשעת הביעור ומפקירם על פתח ביתו ואוכלין והולכין לעולם וזו היא שביעית שאוסרת במינה בתשהו לביעור כמו שמוזכר במסכת נדרים מפני שיש לה היתר בביעור מביתו. ומצאתי לשון רש"י שכתב במסכת פסחים וזהו ביעורם שמפקירם במקום דריסת רגלי אדם ובהמה אולי חשב הרב שצריך שיהא מפקירם גם לחיה ולבהמה לקיים בהם ואכלו אביוני עמך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך והפליג ומכל מקום אינן נאסרין באכילה כלל. וכבר שנו בתוספתא שביעור שביעית כביעור מעשר שני לא שיהא בהם חילוק באיסור אכילה והרב רבי משה והרבה מן החכמים סבורין שהביעור אסור לגמרי וטעונין שרפה או מפזר וזורה לרוח או מטיל לים ואינו כן כמו שנתבאר אבל אם עכבם בביתו אחר הביעור כדי לאכלן אסורין הם באכילה לגמרי וזו היא שביעית שאוסרת בנותן טעם לאחר הביעור שאין לה מתירין ואפשר שהאיסור הזה מדבריהם הוא ואולי אפי' הביעור כולו חומר מדברי סופרים והברייתות השנויות בת"כ בענין הביעור אסמכתא מדרבנן ועל דרך זו תתפרש יפה משנת הכובש שלשה כבשים בחבית אחת וכו' וכן משנת שלש ארצות לשביעית דקתני כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל עד כזיב לא נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד הקלו באכילה לאחר הביעור יותר מן העבודה והוזכר בירושלמי חד בר נש הוה חשיד על שמיטתא אמר לאתתיה אפקין חלתא אמרה ליה הווא גברא חשיד על שמיטתא ואמרת אפקין חלתא אמר לה חלה דבר תורה שביעית מן ר"ג וחביריו. אותו ריקם היה חשוד לעכב פירות שביעית ולאכלן אחר הביעור ואיסור ואמר שאיסור אכילת הטבל והביעור מן התורה ואיסור אכילת פירות שביעית אחר הביעור מן ר"ג וחביריו או שהביעור מן התורה ואיסור האכילה מדבריהם ולא היה חושש אלא שלא יאכל איסור תורה וכיון שהזכירו חכמים דבריו נראה שהוא אמת או שמא אותו רשע סבר כדברי רבי שמעון דאמר בשתי שמיטות הכתוב מדבר ושביעית בזמן הזה דרבנן אע"פ שחלה דאורייתא:

(ט) ביום הכפורים. ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש אם כן למה נאמר בעשור לחדש אלא תקיעה בעשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד לשון רש"י. והנה הרב מפני בקיאותו בתלמוד והכל לפניו כשולחן ערוך אינו חושש ושותה הברייתות וכן מוטעות לשאר בני אדם שידוע הוא וברור בגמרא כי התקיעות כולן של ראש השנה

ספורנו

את ה' באופן מה: (ח) והיו לך ימי שבע שבתת השנים וגו'. לא תמנה ליובלות את שנות הלבנה פשוטות לחשבון שנים עשר חדשים לשנה אבל תהיינה פשוטות ומעוברות בתקון חכמים באופן שיכוון עם תשע וארבעים שנות חמה כמו שהענין בשביעית בלי ספק בהיותה תלויה בחרישה וזריעה כמו שהתבאר בה: (ט) שופר תרועה. לשמחת חירות העבדים והשבת השדות לבעליהם: (י) יובל היא תהיה לכם. שתהיו גם אתם בני

אבן עזרא

אמרו שפירוש יובל כבש והראיה שופרות היובלים וקראה השנה בשם השופר. וטעם תהיה לכם. לישראלים לבדם: (י) ושבתם איש אל אחוזתו. כאשר יפרש כי בשנת היובל תשוב הארץ הנמכרת לבעליה: ואיש אל משפחתו. העבד הנמכר לישראל: (יא) יובל היא. אחר שהיא שנת יובל לא תזרעו: (יב) קדש תהיה לכם. כי היא מפורשת בינות השנים: מן השדה תאכלו. מה שיוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשנת השמיטה: (יג) בשנת היובל הזאת. טעמו בתחלת השנה: (יד) או קנה. שם הפעל ויחסר מקום קניתם הנה וכן זכור את יום השבת ורבים כמוהם: וטעם תמכרו. לשון

רשי

שופר: ושבתם איש אל אחוזתו. שהשדות חוזרות לבעליהן: ואיש אל משפחתו תשובו. לרבות את הנרצע: (יא) יובל היא שנת החמשים שנה. מה ת"ל לפי שנאמר וקדשתם וגו' כלאיתא ברא"ש השנה ובת"כ: את נזריה. את הענבים המשומרים אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל נמצא שתי שנים קדושות סמוכות זו לזו שנת מ"ט שמיטה ושנת החמשים יובל: (יב) קדש תהיה לכם. (ת"כ) תופסת דמיה כהקדש יכול תצא היא לחולין תלמוד לומר תהיה בהווייתה תהא: מן השדה תאכלו. (ת"כ) על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל: (יג) תשובו איש אל אחוזתו. והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו. אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל: (יד) וכי תמכרו וגו'. לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת"ל או

תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ׃ יא יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ׃ יב כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ יג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ׃ יד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה

פ׳ מ״ל · ב׳ וכית לא תבנו. ב׳ מ״ל · ב׳ א׳ חסר וא׳ מ״ל · ח׳ מ״ל · ל׳. ב׳ כתיב ב׳ וא׳ כתי׳ ו׳

וּתְתוּבוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ וּגְבַר לְזַרְעִיתֵיהּ תְּתוּבוּן׃ יא יוֹבֵילָא הִיא שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין תְּהֵי לְכוֹן לָא תִזְרְעוּן וְלָא תְחַצְדוּן יַת כַּתָּהָא וְלָא תְקַטְּפוּן יַת שִׁבְקָהָא׃ יב אֲרֵי יוֹבֵלָא הִיא קוּדְשָׁא תְּהֵי לְכוֹן מִן חַקְלָא תֵּיכְלוּן יַת עֲלַלְתַּהּ׃ יג בְּשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא הָדָא תְּתוּבוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּיהּ׃ יד וַאֲרֵי תְזַבְּנוּן זְבִינִין לְחַבְרָךְ אוֹ תִזְבַּן מִן יַד חַבְרָךְ לָא

נזריה ב׳ א׳ מלא וא׳ חסר וסי׳ ולא תקצרו את כפיהיה. זכו נזיריה משלג צחו מחלב. מלא: ממכר ב׳ קמץ וסי׳ וכי תמכרו ממכר לעמיתך או. ומכרו כל ממכר: קנה ג׳ וסימן או קנה מיד עמיתך. לא כי קנה אקנת בכסף. קנו אקנה מאותך בתרא כתיב

תולדות אהרן ושבתם איש. קדושין סו: כי יובל הוא. סכה מ ר"ה ח ט קדושין לא נג נח פ"ג כד: בשנת היובל הזאת. סכה מ קדושין ב בכורות נב ערכין ל לא: וכי תמכרו ממכר. סכה מ קדושין כ כו מציעא מז נא נח בכורות יג ערכין ל: או קנה. מציעא מז נו נח בכורות יג:

בעל הטורים ספיחיה ב׳. לא תקצרו את ספיחיה. תשטוף ספיחיה עפר ארץ. והיינו דאיתא בתוספתא בשביעית פורץ אדם כרמו וסותר גדרו והיינו דכתיב אבנים שחקו מים תשטוף ספיחיה עפר ארץ שאפי׳ אם יש לה גדר אבנים ישחקנו ואף אם בא על שדהו שטף מים לא יגדור אותה: נזריה ב׳ במסורה. לא תבצרו את נזריה ואידך זכו נזיריה משלג רמז סחור סחור אומרים לנזירא לכרמא לא תקרב זכו נזירים שלא תבצרו את נזוריה: שבעים שמיטות ויובלות בטלו ישראל בארץ וכנגדם גלו שבעים שנה וזו היא וטמאה שבעים כנדתם שבעים כתיב חסר וכתיב בתריה כנדתה על כן היו כנדה דכתיב סביביו צריו היתה ירושלים לנדה ביניהם כמנין נדה דיום אחד של שנה האחרון חשוב שנה: איש אל אחוזתו וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך לומר נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות ועוד סמך אל תונו איש לאחוזתו לומר שגם הקרקע יש בו אונאה עד כדי דמיו: קנה ג׳. או קנה מיד עמיתך ותרי גבי דוד לא כי קנה אקנה במחיר כשקנה הגורן מארונה אע"ג דדרשינן או קנה מיד עמיתך בתקנה מיד ישראל ולא מיד כותי אף על פי כן קנה דוד הגורן מארונה כיון שלא היה יכול לקנות מישראל:

ספורנו

כי תורין מטעבוד האומות על ספק מה שאמר אתם לא שמעתם אלי לקרוא דרור איש לאחיו הנני קורא לכם דרור נאם ה׳ אל החרב ואל הרעב ואל הדבר: (יא) יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם. כמו שיצאה הקרקע לחירות מיד הקונים כן תהיה בלתי משועבדת ביד הבעלים השבים אליה שלא ישתמשו בה כדרך בעלים באותה השנה: (יב) קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו. אף על פי שאסרתי לבעלים להשתמש בה בזריעה וקצירה ושלא יאסוף כל פירות השדה אליו כשאר השנים כאמרו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו לא אסרתי לבעלים לאכול מפריה אבל מותרים הם לאכול פירותיה כשאר כל אדם כמו בשביעית: (יג) תשובו איש אל אחזתו. ומותר לבעלים השבים אליה להחזיק בה לאחוזה ולהשתמש בה בבנין בתים וסוכים וגדרות צאן וזולתם חוץ מעבודת האדמה ושמירת פירותיה: (יד) וכי תמכרו. בשום ממכר לא תהיה שום מין אונאה כמו שאמרו (מציעא פ׳ הזהב) לא יבור על פי המגורה שלא יגנוב את העין: או קנה. כאשר לא ידע המוכר שויה של דבר אף על פי שהכבר היה הדבר בידו והיה לו שהות להראותו

רמבן

ויום הכפורים ואפילו של רשות מותרות הן בשבת לפי שהיא חכמה ואינה מלאכה ותוקעין היו בדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכפורים בכל מקום וענין התקיעה בב"ד תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש לפי שגזרו בה מפני שהכל חייבין בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד ויעבירנו ארבע אמות ברשות הרבים והתיר לנו רבן יוחנן בן זכאי בב"ד בלבד ואין לזה עיקר בענין הכתוב כלל ומה שהזכירו תקיעה בעשור דוחה שבת לומר שהיא נעשית בכל יום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא שיום הכפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות ומכל מקום רצה הרב ללמדנו שתקיעת שופר ביום הכפורים נעשית בכל מקום שפירש תעבירו שופר בכל ארצכם ללמד שכל יחיד חייב לתקוע ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה:

(י) **יובל** היא. שנה זו נבדלת משאר השנים בנקיבת שמה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר לשון רש"י. וכן דעת המפרשים מלשון בקרן היובל שופרות היובלים ואינו מחוור לי בעבור תהיה לכם כי מה טעם שיאמר בשנה תקיעה היא תהיה לכם ושבתם ואולי יאמר הכתוב יובל היא נקובה בשם הזה שקראתי לה ותהיה לכם לכלכם ידועה בתקיעה שתתקעו בה להזכיר ענינה שתשובו בה איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו וכן יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו כלומר ידועה בשם להיות בה ככה. וכל זה איננו נכון בעיני כי פי׳ שופרות היובלים קרני האילים וגם תרגם יונתן שופרא דקרן דכרא וכן בגמרא מאי משמע דהאי יובלא לישנא דדיכרא הוא שכן בערבי קורין לדיכרא יובלא והשופר ביום הכפורים אין מיוחד להיותו מהאיל אבל כל השופרות כשרין בו ועל דעת משנתנו וכל התנאין מצותו בשל יעלים א"כ למה תקרא השנה שנת האיל. ור"א אמר כי יובל כטעם שלוח. ולפי דעתי לא קראו הכתוב יובל על התקיעה רק על הדרור כי לא הזכיר השם הזה בכתוב הראשון שאמר והעברת שופר תרועה אבל אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כולם בני חורין לדור בכל מקום שירצו ואמר יובל היא שבה יובל כל איש אל אחוזתו ואל משפחתו יובילוהו רגליו מרחוק לגור. ונשתמשו בלשון הזה בענינים רבים יובל שי לה׳ אלהים לצבאות ואמרו ועל יובל ישלח שרשיו פלגים יבלי מים הם המעמיקים ששם יובלו המים ונתנה הארץ יבולה ואין יבול בגפנים ענין הבאה ג"כ כמו שיקרא תבואה וכן בארמית והולך מהרה ואוביל בפריע ויהיה פירוש יובל היא ותהיה לכם הבאה היא ותהיה כן לכולכם כי תבאו ותשובו איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו וחזר ואמר יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם שתהיה לכם שנת החמשים ליובל ולא לדבר אחר ולא תזרעו ולא תקצרו אבל תהיה קדש ותשובו איש אל אחוזתו להיות לכלכם יובל בשמה ועל דרך האמת דרור מלשון דור הולך ודור בא וכן יובל שישוב אל היובל אשר שם שרשיו והיא תהיה לכם:

(יב) **מן** השדה תאכלו. על ידי השדה תאכלו מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית כשם שנאמר בשביעית לשון רש"י. ואם כן לא יהיה הפסוק מחובר אבל יאמר לא תזרעו ולא תקצרו כי יובל היא קדש תהיה לכם מן השדה תאכלו את תבואתה לא מן הבית ור"א אמר מן השדה תאכלו ממה שתוציא השדה מעצמו תאכלו כלכם ככתוב בשנת השמיטה ולדעתי אמר לא תקצרו ולא תבצרו בשנה הזאת כי יובל היא וקדש תהיה לכם מן השדה תביאו התבואה ותאכלו שתצאו השדה ללקוט ולאכול עם עניים והאביונים החיה והבהמה לא שיהיה לכם עת קציר ובציר ותאספו לכם אל הבית ואל האוצרות כתבואת שאר השנים ומה ששנו בת"כ מכאן אמר הכובש שלשה כבשים בחבית אחת ר׳ אליעזר אומר אוכלין על הראשון ורבי יהושע אומר אף על האחרון רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן הבית והלכה כדבריו ר׳ שמעון אומר כל ירק אחד לביעור וכל זה מדרש מפני שלא אמר מן השדה תביאו ותאכלו וסמך האכילה בשדה שלא יאכלו אלא בו ויתכן שהוא סמך מדבריהם ולכך היה ר׳ יהושע מיקל בו ורבן גמליאל מיקל בטעמו וכבר כתבתי זה למעלה ואפשר לדברי ר"ג שמצות הביעור מן התורה אבל הטעם כיון שנבלע מתחלה מבוער הוא:

מיד עמיתך אל־תונו איש את־
אחיו׃ טו במספר שנים אחר
היובל תקנה מאת עמיתך ח׳ מ״ל בליש׳
במספר שני־תבואת ימכר־לך׃ ז׳ חסר בליש׳
טז לפי ׀ רב השנים תרבה
מקנתו ולפי מעט השנים ג׳
תמעיט מקנתו כי מספר ג׳
תבואת הוא מכר לך׃ יז ולא ג׳
תונו איש את־עמיתו ויראת
מאלהיך כי אני יהוה אלהיכם׃ כ״א ס״ס
יח ועשיתם את־חקתי ואת־
משפטי תשמרו ועשיתם אתם
וישבתם על־הארץ לבטח׃
שלישי שני יט ונתנה הארץ פריה
ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה ד׳

תונון גבר ית אחוהי׃ טו במנין שניא בתר יובלא תזבן מן חברך במנין שני עללתא יזבין לך׃ טז לפום סגיות שניא תסגי זבינוהי ולפום זעירות שניא תזעיר זבינוהי ארי מנין עללתא הוא מזבין לך׃ יז ולא תונון גבר ית חבריה ותדחל מאלהך ארי אנא יי אלהכון׃ יח ותעבדון ית קימי וית דיני תטרון ותעבדון יתהון ותיתבון על ארעא לרוחצן׃ יט ותתן ארעא אבה ותיכלון למשבע ותיתבון לרוחצן

רשי

או קנה מיד עמיתך: אל תונו. (ת"כ ב"מ נח) זו אונאת ממון: (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה. זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דעו כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ותבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל ממנה תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו (ערכין כ) מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפי' יש שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שמכרה לו בקמותיה ושני אינו יוצא מפשוטו כלומר מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתים: (טז) תרבה מקנתו. תמכרנה ביוקר: תמעיט מקנתו. תמעיט בדמיה: (יז) ולא תונו איש את עמיתו. (ת"כ) כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ וא"ת מי יודע אם נתכוונתי לרעה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע מחשבות הוא כל דבר המסור ללב שאין מכיר בו אלא מי שהמחשבה בלבו נאמר ויראת מאלהיך: (יח) וישבתם על הארץ לבטח. שבעון שמיטה ישראל גולים שנא' (ויקרא כו) אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה ושבעים שנה של גלות בבל כנגד שבעים שמיטות שבטלו היו: (יט) ונתנה הארץ וגו'. וישבתם לבטח

אבן עזרא

לשון רבים על פי עדים וכן טעם אל תונו. רק כמספר שנים: (טז) תרבה מקנתו. הפך תמעיט. וטעם אל תונו איש את עמיתו. אזהרה למוכר כי הראשון לקונה: (יז) כי אני ה' אלהיכם. ואחר שאני אלהיכם אפרע משניהם מאשר יונה עמיתו ואם תעשו חקותי תתן הארץ פריה. וטעם להזכיר זה בעבור מספר תבואות אמרו הצדוקים כי תבואותינו ראיה כי תחלת השנה מניסן ואין זו ראיה כי יתכן להיות פי' תבואותינו מה שתוציא הארץ תעלמה ואם אמרו לא תקרא תבואה כי אם ספיח הנה לנגדם מן השדה תאכלו את תבואתה ועוד

בעה"ט אל תונו איש את אחיו. וסמיך ליה במספר לומר לך דבר שבמדה ושבמשקל אין בו דין אונאה: איש את עמיתו ויראת ס"ת שתות לומר לך שאונאה עד שתות: אני ה' אלהיכם סמיך ליה ועשיתם את חקתי. יעשה המצות לשם פועלם: וישבתם לבטח בטח בא"ת ב"ש כ"ש שנים שתשכו שנ"ס עמד הבית וישבו בטח:

ו"ז: יובל היובל ח' מלאים וסי' יובל היא תהיה לכם. יובל היא שנת החמשים. כי יובל היא קדש. בשנת היובל הזאת. במספר שנים אחר היובל. והיה ממכרו ביד הקנה. בשנת היובל ישוב השדה. והיה במשך בקרן היובל: לשבע

תולדות אהרן אל תונו איש את אחיו. מציעא נא נח בכורות יג: במספר שני תבואות. גיטין מח מציעא קו ערכין יד יח כט ל נג נדה מז: לפי רוב השנים. ערכין כט: ולא תונו איש. מציעא נח נט: ויראת מאלהיך. שם נח:

רמבן

(יד) **אל** תונו. זו אונאת ממון:

(טו) **במספר** שנים אחר היובל. פשוטו של מקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזיר לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי הזמן וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו ורבותינו דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול פחות משתי שנים אפילו יש ג' תבואות באותם שתי שנים ואינו יוצא מפשוטו מספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שתים לשון רש"י. ובאמת שהוא הנכון ביישוב המקרא אבל רבותינו אמרו שאין אונאה לקרקעות שנאמר או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד והמקרא הזה כפי פשוטו ולפי מדרשו לדברי הרב בקרקעות הוא אבל על כרחנו נצטרך להטות מקראות מפשוטן ונאמר שיהיה כל פסוק עומד בעצמו ואמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו ויחזור ויאמר במספר שנים אחר היובל תקנה מאתו התבואות וכמספר שני התבואות ימכרם לך כפי השנים תרבה ותמעיט כי על כל פנים תשיבנו לו ביובל וכל זה אזהרה ביובל שיזכרו בו לעולם וחזר ואמר ולא תונו איש את עמיתו בדברים ואני חושב עוד סברא שואלי המאנה את חבירו לדעת עובר בלאו בין במטלטלים בין בקרקעות שכאן דבר הכתוב אל תונו איש את אחיו במספר שנים אחר היובל שהוא מזהיר שיקנו וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו אבל רבותינו דרשו באונאת תשלומים בשתות המקח וביטול מקח ביותר משתות ומזה בלבד מעטו הקרקעות לפי שהאונאה בהם אפילו ביתר משתות מחילה כמו שהוא מחילה במטלטלים בפחות משתות אע"פ שהוא אסור להונות כן לדעת אבל אין דרך בני אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו ודרשו חכמים מפני שאמר הכתוב וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה דבר הנקנה מיד ליד אל תונו איש את אחיו למדנו שיש באונאה דין מיוחד במטלטלים שאינו נוהג בקרקעות והוא חזרת הממון אבל אזהרת הלאו נוהגת בכולן ולכך אמר וכי תמכרו ממכר לשון רבים למוכר הקרקעות ולמוכר המטלטלין או קנה מיד עמיתך היחיד מהם המוכר מטלטלין מיד ליד ואמר לכולן אל תונו וכיון שיחד והפריש המטלטלין ריבה בהן דין אונאה והוא בחזרת התשלומין וזה הדבר נכון כפי המדרשים שקבלו רבותינו ברמזי התורה אולי יהיה כל זה אסמכתא כי הלאו אזהרה בין בקרקע בין במטלטלין וחזרת הממון מידם קבלה במטלטלין ולא בקרקעות כמו שאמרו דבר השוה לכל כסף כי השעורים כלם בשתות ויתר על שתות כפי דעות בני אדם ולמה לא יוציאו הקרקעות מן הדין הזה והם הוציאו ממנו כלי בעל הבית ואמרו לא שנו אלא בלוקח מן התגר אבל בלוקח מבעל הבית אין לו אונאה מפני שדרך בעלי בתים שלא ימכרו כלי תשמישן. וגם יתכן לומר כי הכתוב יזהיר שידעו מספר השנים עד היובל ולפיהם ימכרו בהם ויקנו ולא יונו בהם איש את אחיו להטעותו במספר או להטעותו במכירה שיחשוב בה שהוא לחלוטין ויטעהו בכך אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה המספר כי המכירה היא במספר שנים עד היובל שגם בקרקעות יש אונאה בטועים במדה ובמנין ואפילו בפחות משתות וכל שכן במטלטלין:

(יח) **ועשיתם** את חקותי ואת משפטי תשמרו. יזהיר בחוקים מפני השמיטה והיובל הנזכרים לפי שהם מכלל החוקים והמשפטים מפני דין חזרת הממכרים והעבדים

ספורנו

להראותו לתגר או לקרובו: אל תונו. ואף על פי שאמרו (שם) אין אונאה לקרקעות מכל מקום במספר שנים תקנה לא תהיה אונאה במנין השנים כאמרו ז"ל (שם) כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר: (טו) אחר היובל תקנה. שאין ראוי לקנות ביובל באופן שלפעמים לא תשהה ביד הבעלים השבים אליה שום זמן והיו כלא היו שבים אל אחוזתם כלל: שני תבואות. ולא שני שדפון וירקון כמשפט בשכירות קרקע ובכירותו: (טז) תרבה מקנתו. תקנה ביותר ממה שהיה ראוי לקרקע בתורת שכירות לשנה כי אמנם כשתקנה לשנים רבות עד היובל תוכל לעשות בה לשנים רבות גדרות נאן ושובכים וזולתם מלבד התבואה: תמעיט מקנתו. שלא תקנה לפי החשבון ממה שהיית שוכר ואין צריך לומר קונה לשנים מועטות והטעם: כי מספר תבואות הוא מוכר לך. כי כשתקנה לשנים מועטות לא תוכל להשתמש בה אלא בתבואה לבדה ולא בדבר מכחיש את הארץ באופן שלא תשוב לאיתנה כשתשוב השדה לבעלים כאמרם ז"ל (מציעא פרק השוכר) המקבל שדה מחברו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן: (יז) ולא תונו. אפילו בדברים וגניבת דעת ועלות רעות אפילו בלא שום דררא דממונא: כי אני ה' אלהיכם. אלהי הקונה ואלהי המוכר ומקפיד אני על אונאת כל אחד מהם: (יח) ועשיתם את חקותי. ענין השביעית והיובל ואת משפטי תשמרו בענין הממכר והמקנה למנין היובל וזולתו שלא תהיה שום אונאה: וישבתם על הארץ לבטח. שלא תגלו ממנה על הפך ותרצה את שבתותיה בהשמה מהם ועל הפך בעון בגעו קנסתי: (יט) ואכלתם לשובע. שיהיו הפירות רבי המזון כענין פסים בעומר

אבן עזרא

ועוד יודיענו איך יעשו בשנת היובל כי לא יזרעו בששית ובשביעית ובשמינית. רק יזרעו בתשיעית ויקצרו בעשירית ולמה לא הזכיר הכתוב זה כי אמר לשלש השנים לבדם והנכון בעיני שפירוש ועשת את התבואה שאתן ברכה בששית שיספיק ויוסיף עוד שנה ובשנת היובל יהיו שלש שנים בלא תוספת ומלת ועשת זרה כמו משרת את המלך כי בעבור התחברות שני תוי"ן חסרו האחד להקל על הלשון: (כב) ישן. שב אל מן וטעמו כטעם וכן מן הכפר׳ תעשו את הכרובים: (כג) לצמיתות. כמו כריתות והתי"ו שרש מגזרת יצמיתם ה׳ אלהינו: כי לי הארץ. זה טעם נכבד וכן אמר משה בתפלתו ה׳ מעון אתה היית לנו אתה כמו מעון עומד ודור הולך ודור בא: (כד) ארץ אחזתכם. שירשתם בארץ כנען גם בארץ האמורי: (כה) ימוך. מהפעלים השניים הנראים ונח נעלם ביניהם וטעמו כמו דל ואביון: הקרוב אליו. ממשפחתו:

ואשב

רש״י

עליה. שלא תדאגו משנת בצורת: ואכלתם לשובע. אף בתוך המעים תהא בו ברכה: (כ) ולא נאסף. אל הבית: את תבואתנו. כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים מאליהם: (כא) לשלש השנים. לקצת הששית מניסן ועד ראש השנה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: (כב) עד השנה התשיעית. עד חג הסוכות של תשיעית שהוא עת בא תבואתה של שמינית לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבעה שנים בששית שלפני השמיטה השביעית שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שנים רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמיטות כלן: (כג) והארץ לא תמכר. (ת״כ) ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה: לצמתת. לפסיקה למכירה פסיקה עולמית: כי לי הארץ. (ת"כ) אל תרע עינך בה שאינה שלך: (כד) ובכל ארץ אחזתכם. (ת"כ) לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין פרק ראשון (כ"א). ולפי פשוטו סמוך לפרשה של אחריו שהמוכר אחזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב: (כה) כי ימוך אחיך ומכר. (ת"כ) מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני: מאחזתו. ולא כולה למד דרך ארץ שישייר שדה לעצמו: וגאל את ממכר אחיו. (ת"כ) ואין הלוקח יכול לעכב: (כו) ואיש כי לא יהיה לו גואל. (שם ת"כ) וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיוכל

תורה

עָלֶיהָ׃ כ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ׃ כא וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים׃ כב וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד ׀ הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן׃ כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי׃ כד וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ׃ רביעי כה כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו׃ כו וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי

אונקלוס

עֲלַהּ׃ כ וַאֲרֵי תֵימְרוּן מָה נֵיכוֹל בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא הָא לָא נִזְרַע וְלָא נִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתָנָא׃ כא וַאֲפַקֵּיד יָת בִּרְכְתִי לְכוֹן בְּשַׁתָּא שְׁתִיתֵיתָא וְתַעֲבֵיד יָת עֲלַלְתָּא לִתְלָת שְׁנִין׃ כב וְתִזְרְעוּן יָת שַׁתָּא תְּמִינֵיתָא וְתֵיכְלוּן מִן עֲלַלְתָּא עַתִּיקָא עַד שַׁתָּא תְּשִׁיעֵתָא עַד מֵיעַל עֲלַלְתַּהּ תֵּיכְלוּן עַתִּיקָא׃ כג וְאַרְעָא לָא תִזְדַּבַּן לַחֲלוּטִין אֲרֵי דִּילִי אַרְעָא אֲרֵי דַיָּרִין וְתוֹתָבִין אַתּוּן קֳדָמָי׃ כד וּבְכֹל אֲרַע אַחְסַנְתְּכוֹן פּוּרְקָנָא תִּתְּנוּן לְאַרְעָא׃ כה אֲרֵי יִתְמַסְכַּן אֲחוּךְ וִיזַבֵּן מֵאַחְסַנְתֵּיהּ וְיֵיתֵי פָּרְקֵיהּ דְּקָרִיב לֵיהּ וְיִפְרוֹק יָת זְבִינֵי אֲחוּהִי׃ כו וּגְבַר אֲרֵי לָא יְהֵי לֵיהּ פָּרִיק וְתַדְבֵּיק יְדֵיהּ וְיַשְׁכַּח כְּמִיסַת

ד׳ וסי׳ בסדר בשלח: ברכתי ג׳ וסי׳ וצויתי את ברכתי. קח נא את ברכתי. הכי קרא שמו יעקב. וחד וברכתי על צאצאיך: הששי׳ ב׳ וסי׳ וצויתי את ברכתי. וכפלת את היריעה הששית: והארץ ח׳ ר״פ וסי׳ והארץ היתה תהו. והארץ לא תמכר. והארץ תעזב מהם. והארץ אשר אתם. והארץ הגבלי. והארץ הנשמה תעבד. והארץ תענה. והארץ חנפה: ובכל ארץ ה׳ וסי׳ ובכל ארץ מצרים היה לחם. ובכל ארץ אחזתכם. תשחת הארץ מפני הערב. ארץ ממשלתו דמלכים.

תולדות אהרן הן לא נזרע. פסחים נא: ועשת את התבואה. ר״ה יג נדרים סא: וזרעתם את השנה. ראש השנה שם: ואכלתם מן התבואה. בתרא נא: עד בא תבואתה. שם: והארץ לא תמכר. מגילה עט סנהדרין קז ערכין טו: כי לי הארץ. גיטין מז: ובכל ארץ. קדושין כא: וכי ימוך אחיך. שם ב ערכין ל: ומכר מאחוזתו. קדושין ע: וגאל את ממכר. שם כא: ואיש כי לא יהיה. שם עא:

בעל הטורים כי גרים ותושבים אתם עמדי וסמיך ליה ובכל ארץ אחוזתכם לומר שבכל מקום שגלו שכינה עמהם:

ספורנו

בעומר שהיה מספיק לגדול כמו לקטן כאמרם ז"ל אוכל קמעא ומתברך במעיו ויספיקו פירות הששית גם לשביעית: וישבתם לבטח עליה. ולא תשאו חרפת רעב בגוים שלא תצטרכו ללכת בארצותם לקנות התבואה: (כ) וכי תאמרו מה נאכל. וכאשר יסופק זה אצלכם ולא תבטחו שיהיה המעט מספיק באיכותו: (כא) ועשת את התבואה. באופן שתשבע עין מראות ותראו שיספיק הכמות: (כג) והארץ לא תמכר לצמיתות. הקרקע הנעבד: כי לי הארץ. הגליל הוא ארץ ה׳: כי גרים ותושבים אתם עמדי. באותו הגליל שאינו בכלל והארץ נתן לבני האדם: (כד) ובכל ארץ

רמב״ן

והעבדים ביובל והאונאה ואמר וישבתם על הארץ לבטח שבעון שמיטה ויובל ישראל גולים וחזר ואמר ונתנה הארץ פריה וישבתם לבטח עליה שלא תצטרכו לצאת ממנה בשביעית לגור בארץ אחרת מפני חוסר לחם:

(כ) **וכי** תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. כמו מסורס וכי תאמרו בשנה השביעית מה נאכל כי הדאגה להם בעבור השמינית כי כיון שתחלת שנת השמיטה והיובל מתשרי מפירות הששית יאכלו בשביעית כמנהג בכל השנים לאכול עד אחרי הקציר שהוא בחג השבועות וגם אחרי כן עד כלות מלאכת התבואות לזרות ולהבר ועל כן הנכון בפירוש ועשת את התבואה לשלש השנים בעבור שנת היובל שתעשה הששית לכל שנת השמיטה והיובל והשנה שאחרי היובל כי כולם ישן יאכלו והבטיח הכתוב כי תפחדו בשנה השביעית לאמר מה נאכל אני אצוה את ברכתי בשנה הששית שתעשה התבואה לג׳ השנים הבאים אחריהם והיא תוספת ברכה כדי שתספיק גם בשמיטה והיובל ואמר וזרעתם את השנה השמינית לומר שתזרעו בשנה השמינית כמנהג הארץ ולא תמהרו לחרוש ולזרוע ולא לבכור כי עד בא תבואתה לבית בעת אוסף השנים בחג הסוכות תאכלו ישן. ובת"כ לג׳ השנים לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית דבר אחר לג׳ השנים לשביעית וליובל ולמוצאי יובל:

(כג) **והארץ** לא תמכר לצמיתות. ליתן לאו על חזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא לוקח כובשה לשון רש"י. וא"כ למה יזהיר במכירה והראוי לא תקנה לצמיתות ואולי יאמר לא תמכר לכם לצמיתות וכן לא ימכרו ממכרת עבד אזהרה בלוקח שיוציאנו ביובל כפי פשוטו ויתכן שיהיה לא תמכר לצמיתות לאו במוכר שלא ימכור אותה לחלוטין לומר הריני מוכרה לך לעולמים גם אחרי היובל ואע"פ שהיובל מפקיעה הזהיר הכתוב למוכר או לשניהם שלא יעשו ממכרם לצמיתות ואם אמרו כן יעברו בלאו הזה ולא יועיל להם כי תחזור ביובל וכך פירשו הרב רבי משה. והטעם בזה בידוע כי בדעות בני אדם שאם יעשו ממכרם מתחלה כמספר שנים עד היובל יקל בעיניהם הענין ואם יקנה לחלוטים תקשה בעיניו החזרה מאד ויהיה כענין שאמרו במאי דאמר רחמנא לא תעביד אי עבד לא מהני ולקי משום דעבר אהורמנא דמלכא. והנכון בעיני שאין זה לאו ללקות עליו אבל הוא טעם יאמר הנהיגו ביניכם היובל ואל יקשה בעיניכם כי לי הארץ ואיני רוצה שתמכר לצמיתות כשאר הממכרים וזו היא כונתם בת"כ לצמיתות לחלוטין כי לי הארץ אל תרע עינך בה כי גרים ותושבים אתם אל תעשו עצמכם עיקר אתם עמדי דיו לעבד שיהא כרבו כשהיא שלי הרי היא שלכם. וטעם כי לי הארץ על דרך האמת כמו ויקחו לי תרומה וזהו שרמזו כאן דיו לעבד שיהא כרבו כי יהיה היובל נוהג בעולם והמשכיל יבין:

(כד) **ובכל** ארץ אחזתכם. לרבות בתים ועבד עברי ודבר זה מפורש בקדושין בפרק ראשון ולפי פשוטו סמך על פרשה של אחריו שהמוכר רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב לשון רש"י. ואינו נכון בעיני שיכלול בפרשה היובל ובכל ארץ אחזתכם תתנו גאלה ויאמר בפרשה השניה כיצד כי ימוך אחיך וגו׳ והנכון בעיני שיאמר ובכל ארץ אחזתכם הארץ אשר אני נותן לכם לאחוזה תתנו הגאולה בואת

שיוכל לגאול ממכרו: (כז) וחשב את שני ממכרו. כמה שנים היו עד היובל כך וכך ובכמה מכרתיה לך כך וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל שנה אכלת אותם ג' שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון וטול את השאר וזהו והשיב את העודף בדמי המקח על האכילה שאכלה ויתנם ללוקח: לאיש אשר מכר לו. המוכר הזה שבא לגאלה: (כח) די השיב לו. (ערכין ל) מכאן שאינו גואל לחצאין: עד שנת היובל. (ת"כ) שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום שהיובל משמט בתחלתה: (כט) בית מושב עיר חומה. (ת"כ) בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון: והיתה גאלתו. לפי שנא' בשדה שיוכל לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך ב' שנים הראשונים אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף שאם רצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחר מכאן אינה גואלה: והית' גאלתו. של בית: ימים. ימי שנה שלימה קרויים ימים וכן (בראשית כד) תשב הנערה אתנו ימים: (ל) וקם הבית לצמיתת. יצא מכחו של מוכר ועומד בכחו של קונה: (אשר לא חומה. לו קרינן אמרו רבותינו ז"ל אע"פ שאין לו עכשיו הואיל והיתה לו קודם לכן. ועיר נקבה היא והוצרך לכתוב לה אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים תקנו לו במסורת זה נופל על זה): לא יצא ביובל. אמר רב ספרא אף אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא: (לא) ובתי החצרים. כתרגומו פצחין עיירות פתוחות מאין חומה ויש הרבה בספר יהושע (יהושע יג) הערים וחצריהם (בראשית כה) בחצריה' ובטירתם: על שדה הארץ יחשב. הרי הן כשדות הנגאלים עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו: גאלה תהיה לו. (ת"כ) מיד אם ירצה וזהו יפה כחו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים: וביובל יצא. בחנם: (לב) וערי הלוים. ארבעים ושמנה עיר שנתנו להם: גאלת עולם. גואל מיד אפי' לפני שתי שנים אם מכר שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה: (לג) ואשר יגאל מן הלוים. ואם יקנה איש בית או עיר מהם: ויצא ביובל. אותו ממכר של בית או של עיר וישוב ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל וגאולה זו לשון מכירה. דבר אחר לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט תלמוד לומר ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם: ויצא ממכר בית. הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה יוצאה ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל: כי בתי ערי הלוים היא אחזתם. לא היו להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות

(כז) וחשב. מהבנין הכבד הדגוש: (כח) ויצא. המתכר והנה שם תחת תאר השם ורבים כמוהו ואחר שהזכיר בית מושב ידענו כי ימכר מאחזתו שדה או כרם: (כט) עיר חומה. עיר מוקפת: ימים. שנה עד שוב הימים מקור וחום וקיץ וחורף כאשר היו כי סבתם שוב השמש למקומה והנה אנחנו צריכים לקבלה על שנה תמימה אם לחמה אם ללבנה ואם מעוברת: (לא) על שדה הארץ יחשב. כמו ויבואו האנשים על הנשים וספי' עם: גאלה תהיה לו. לכל בית ובית כמו בנות צעדה עלי שור וכמו על בניה כי איננו: (לב) גאלת עולם. נכחי ובעבור שאמר גאלת עולם אמר ואשר יגאל והטעם כמו יקנה ויש אומרים אפילו אם היה הגואל לוי. וי"א ויצא כפ"א רפה כלשון ישמעאל. בית או עיר

גְּאֻלָּתוֹ: כז וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ
וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר
מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: כח וְאִם
לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה
מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת
הַיּוֹבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ:
חמישי שלישי ס כט וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר
בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה
גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ
יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ: ל וְאִם לֹא־
יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְמִימָה
וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־לֹא
חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ
לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: לא וּבָתֵּי
הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה
סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב
גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא:
לב וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם
גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם:
לג וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא
מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל
כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם

נ"ג
י'
ס"ל חסר כמ"ד מ"ל
ח' מ"ל כלוס'
ג'
ס' וחסר
לו קרי ט"ו כ"כ לא וק' לו קדמאה לצמיתת רפי ותני' לצמיתת
דגש סי' מוכר חלם קוני' חזק
נ' חסר כתו'
י"ג ר"ס

פוּרְקָנֵיהּ: כז וִיחַשֵּׁב יָת שְׁנֵי
זְבִינוֹהִי וְיָתֵיב יָת מוֹתָרָא
לִגְבַר דְּזַבִּין לֵיהּ וִיתוּב
לְאַחֲסַנְתֵּיהּ: כח וְאִם לָא
אַשְׁכְּחַת יְדֵיהּ כְּמִיסַת דְּיָתֵיב
לֵיהּ וִיהוֹן זְבִינוֹהִי בִּידָא דִּזְבַן
יָתֵיהּ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא וְיִפּוֹק
בְּיוֹבֵלָא וִיתוּב לְאַחֲסַנְתֵּיהּ:
כט וּגְבַר אֲרֵי יְזַבֵּן בֵּית מוֹתַב
קַרְתָּא מַקְּפָא שׁוּר וִיהֵי
פוּרְקָנֵיהּ עַד מִשְׁלַם שַׁתָּא
דִּזְבִינוֹהִי עִדָּן בְּעִדָּן יְהֵי
פוּרְקָנֵיהּ: ל וְאִם לָא יִתְפְּרַק
עַד מִשְׁלַם לֵיהּ שַׁתָּא
שְׁלֶמְתָּא וִיקוּם בֵּיתָא
דִּבְקַרְתָּא דְּלֵיהּ שׁוּרָא
לַחֲלוּטִין לִדְזַבַּן יָתֵיהּ לְדָרוֹהִי
לָא יִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא: לא וּבָתֵּי
פַצְחַיָּא דְּלֵית לְהוֹן שׁוּר מַקַּף
סְחוֹר סְחוֹר עַל חֲקַל אַרְעָא
יִתְחַשַּׁב פּוּרְקָנָא יְהֵי לְהוֹן
וּבְיוֹבֵלָא יִפּוֹק: לב וְקִרְוֵי
לֵיוָאֵי בָּתֵּי קִרְוֵי אַחֲסַנְתְּהוֹן
פּוּרְקַן עָלַם תְּהֵי לְלֵיוָאֵי:
לג וּדְיִפְרוֹק מִן לֵיוָאֵי וְיִפּוֹק
זְבִינֵי בֵיתָא וְקִרְוֵי אַחֲסַנְתֵּיהּ
בְּיוֹבֵלָא אֲרֵי בָתֵּי קִרְוֵי לֵיוָאֵי
הִיא אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי

וחברו דד"ה: מצאה ג' וסי' ולא מצאה היונה. ואם לא מצאה ידו. גם צפור מצאה בית: די ו' וסימן נמסר בסדר כי תזריע: תם ה' וחסר וסי' עד תם שנת ממכרו. עד תם כל הדור. עד תם כל הגוי. תם וישר יצרוני. עד תם פגריכם. וחד ותם דרכיך. וכל משלי דכוותא במ"א אנשי דמים ישנאו תם: ואשר י"ב ר"פ וסימן ואשר לא שם לבו. ואשר לא צדה. ואשר יגאל מן הלוים. ואשר יבא את רעהו. ואשר עשה לדתן. ואשר עשה לכם במדבר. ואשר אכלו שאר עמי. ואשר ישמיעו. ואשר נתנו שארית. ואשר היה נעשה ליום. ואשר לא נתן. ואשר עשה לחיל: חמה ג' חסר

תולדות אהרן גאולתו. שם כ כא ערכין ל: וחשב את שני. ערכין שם: והשיב את. שם: לאיש אשר מכר. שם: ויצא ביובל ושב. שם כט (שם מו): ושב לאחוזתו. שם יד: ואיש כי ימכר. מגלה ג קדושין ל ערכין ל לא לג: עד תם שנת. שם יח לא נדה מז: ימים תהיה. כתובות נז קדושין כ כא: עד מלאת. ערכין לא: תמימה. שם: וקם הבית. ב"ק כב ערכין ל לא לב (מעשרות נא): אשר לא חומה. מגלה ג ס י שבועות יז ערכין לב: לקונה אותו. שם לא: לא יצא ביובל. שם נט לא: ובתי החצרים. שם לג: על שדה הארץ יחשב. קדושין כא ערכין שם: גאולה תהיה לו. קדושין כ ערכין ל לג (קדושין נט): גאולת עולם. שם לג: ואשר יגאל. שם: ויצא ממכר. שם: כי בתי ערי. שם:

בעל הטורים מצאה ב' במסרה. ואם לא מצאה ידו ואידך גם צפור מצאה בית ודרור קן לה פי' אם לא מצאה ידו שאינו יכול לגאול ישאר ביד הלוקח עד שנת הדרור וזה הוא מצאה בית ודרור שבשנת הדרור ימצא ביתו:

רמבן

הזאת של היובל ואמר גאולה כמו גאל ה' עבדו יעקב שהוציא עבדו מיד המחזיקים בו וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה אף זה תתנו גאולה לארץ שאני רוצה לגאול ארצי מיד המחזיקים בה שלא נתתיה אני להם בחלק אחוזתם והוצרך לומר כן בעבור שאמר כי לי הארץ והנה כל הארץ לו היא לפיכך חזר ואמר שינהוג היובל בארץ אחוזתנו בלבד לא בחוצה לארץ ואמר ובכל שהיא תנהג בכל אחוזתנו גם בעבר הירדן ובכל מקום האחוזה לא בארץ ה' אשר שם המקדש בלבד:

(כט) **ואיש** כי ימכור בית מושב עיר חומה. בעבור שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו רצתה התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה ובעבור כי האדם לשדה נעבד וממנו יצא לחם למחיתו רצה שיצא השדה ביובל אבל הבית לאחר היאוש שנה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא תמעט מחיתו אם יחלט ובתי החצרים עשוים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי האדמה וע"כ דינם כשדה הארץ:

(לג) **ואשר** יגאל מן הלוים. הנראה בפשוטו של פסוק זה כי אמר גאולת עולם תהיה ללוים לגאול מיד ולגאול לעולם ולא פירש בהם אם יגאלו הקרובים ולא אם ינהג בהם יובל לפיכך חזר ואמר ואשר יגאל מן הלוים יהיה הגואל שיגאל הוא מעצמו או הלוי הקרוב אליו ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל מיד הקונה על דעת כן יגאל שיחשוב שני ממכרו והשיב את העודף לומר שהיובל נוהג בהם ותהיה גאולת הלוים כאשר אמר בישראל וחשב את שני ממכרו וגו' ורבותינו אמרו שהכתוב מדבר בלוי שקנה מלוי ולפי דבריהם נראה לי כפי' הפסוק כי היה לפנים בישראל כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקודש בירושתו ויקנה אותה והוא הנקרא גאולה

שנאמר

אבן עזרא

עיר המשפט אחד : (לה) ומטה ידו . מגזרת לא ימוט והמ"ם שרש וכמוהו אם אמרתי מטה רגלי : אחיך . ישראל : עמך . שאתה חייב לנמצא עמך שאתה רואה : גר ותושב . ואם הוא מארצך או גר ותושב : וחי . כמו יחיה : והחזקת בו . הפך ומטה ידו שלא יפול : (לו) נשך ותרבית . מפורש בדברי הקבלה תי"ו תרבית נוסף כמו תרמית והוא מגזרת רב רק הוא מהפעלים שהלמ"ד שלהם נח נעלם כמו תכלית שנאה ואחר כן פי' הנשך והתרבית גם מ"ם מרבית נוסף כמו מ"ם ואכן משכית : (לח) וטעם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים . שהייתם גרים והנה נתתי לכם אחוזה והטעם דבק עם גר ותושב וחי עמך גם עם כל הפרשה הנזכרת בעבור גאלת הארץ . והזכיר פרשת ומטה ידו עמך בעבור שיזכיר הישראלי שיהיה לו צורך רב עד שימכור עצמו שילא ביובל והנה כל פרשת הסדר דבקה : (לט) ונמכר לך . הוא מעצמו או גנב ממך ומכרוהו בבית

רשי

כשדות כדי שלא תופקע נחלתם מהם : (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר . מכר גזבר שאם הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל ולא כמו שנא' בישראל (ויקרא כו) ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעולם : (לה) והחזקת בו . אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופש בו ומעמידו נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו : גר ותושב . אף אם הוא גר או תושב ואיזהו תושב כל שקבל עליו שלא לעבוד ע"ג ואוכל נבלות : (לו) נשך ותרבית . חד שוינהו רבנן ולעבור עליו בשני לאוין) : ויראת מאלהיך . לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך (ב"מ סא) או התולה מעותיו בנכרי להלוותם לישראל ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך : (לח) אשר הוצאתי וגו' . והבחנתי שם בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של נכרי הם . ד"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו עליכם מצותי אפילו הן כבדות עליכם : לתת לכם את ארץ כנען . בשכר שתקבלו מצותי : להיות לכם לאלהים . (ת"כ) שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה כו' : (לט) עבודת עבד . עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא יכפול לו מנעלו : (מ) כשכיר כתושב . עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר שכירים התנהג בו : עד שנת היובל . אם פגע בו יובל לפני שש

תורה ותרגום

בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ לד וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הוּא לָהֶם׃ ס לה וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ׃ לו אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ׃ לז אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ׃ לח אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים׃ ס ששי רביעי לט וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד׃ ס מ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ׃

ד׳ זוגין חד כ׳ ה׳ וחד כ׳ י׳ והוא חד מן ב׳ מלין בטעם ס׳ דסבי׳ היא סימן · ג׳ מלעיל · ג׳ · ג׳ · י"ג פתחין בסיפ׳ באס"ף ג׳ בטעם בסופי׳ ר"ס

יִשְׂרָאֵל׃ לד וַחֲקַל רְוַח קִרְוֵיהוֹן לָא יִזְדַּבַּן אֲרֵי אַחְסָנַת עָלַם הוּא לְהוֹן׃ לה וַאֲרֵי יִתְמַסְכַּן אָחוּךְ וּתְמוּט יְדֵיהּ עִמָּךְ וְתַתְקֵף בֵּיהּ דַּיָּר וְתוֹתָב וְיֵחֵי עִמָּךְ׃ לו לָא תִסַּב מִנֵּיהּ חִבּוּלְיָא וְרִבִּיתָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ וִיחֵי אָחוּךְ עִמָּךְ׃ לז יָת כַּסְפָּךְ לָא תִתֵּן לֵיהּ בְּחִבּוּלְיָא וּבְרִבִּיתָא לָא תִתֵּן מֵיכְלָךְ׃ לח אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמִתַּן לְכוֹן יָת אַרְעָא דִכְנַעַן לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ׃ לט וַאֲרֵי יִתְמַסְכַּן אָחוּךְ עִמָּךְ וְיִזְדַּבַּן לָךְ לָא תִפְלַח בֵּיהּ פֻּלְחַן עַבְדִּין׃ מ כַּאֲגִירָא כְּתוֹתָבָא יְהֵי עִמָּךְ עַד שַׁתָּא

וסי׳ בסדר בשלח : ושדה ב׳ א׳ כתיב ה׳ וא׳ יו״ד וסי׳ ושדה מגרש. הרי בגלבוע אל טל ואל מטר עליכם ושדי :.וכי ימוך חד מן ד׳ זוגין מן ג׳ ג׳ בענין קדמא לא נסיב וי"ו ותנינא ותליתי׳ נסיב וי"ו וסימן במס"ר : כשכיר ב׳ וסימן כשכיר כתושב יהיה עמך. עד

תולדות אהרן ושדה מגרש . שם : כי אחוזת . שם כח לד : וכי ימוך . קדושין כ מציעא סא קיד ערכין ל : אל תקח . קדושין כ ב"ק קיב מציעא סא עא עה ערכין ל : את כספך . מציעא ס סא סה : ויראת מאלהיך . מציעא עא המורה ו : וחי אחיך . נדרים סה מציעא סב סו תמורה ז : לתת לכם . כתובות קי : וכי ימוך אחיך . קדושין כ מציעא עא ערכין ל : עד שנת היובל . קדושין כ ערכין כט :

בעל הטורים ושדה ב׳ במסורה . ושדה מגרש עריהם לא ימכר ואידך ושדי תרומות היינו דאמרינן בערכין ושדה מגרש עריהם לא ימכר פירוש לא ישונה וכמו כן שדי תרומות לא ישונה כדכתיב אל טל ואל מטר : וחי אחיך עמך וסמיך ליה אל תקח מאתו נשך ותרבית רמז שכל המלוה ברבית אינו חי וכן הוא אומר בנשך נתן חיה לא יחיה נשך בגימטריא זה נתם לעתיד לבא אין סנתם מתרפא כדכתיב והנחש עפר לחמו כן הלוקח רבית לא יחיה דיא שדומה רביה לנחש שנושך כנחש : רבית עולה תרי"ב ששקול כמו תרי"ב מצות : כשכיר שנים במסורה . כשכיר כתושב יהיה עמך ואידך עד ירצה כשכיר יומו רמז למה שאמרו חכמים פועל חוזר אפילו בחצי היום פירוש כשכיר יהיה עמך עד שירצה ואפילו ביומו אם ירצה יחזור :

ספורנו

ארץ אחוזתכם נחלה אחנו לארץ . אבל בח"ל אין שם דין שמיטין ויובלות : (לה) והחזקת בו . להקימו : (לו) אל תקח מאתו . כי זה דרך נאות להקימו כשתלווהו בלי נשך ותרבית : וחי אחיך עמך . וזה תעשה כשיש לאל ידך די לחיות אתה ולהלוותו כאמרם ז"ל (מציעא פרק איזהו נשך) חייך קודמים לחיי חברך : (לח) להיות לכם לאלהים . שיהיה התכלית המכוון ממנו מושג בין כלכם ולכן ראוי שיהיה סדר המדינות בכם באופן שתוכלו כלכם לחיות זה עם זה ותעזבו זה את זה להשלים המכוון : (מ) כשכיר כתושב יהיה עמך . הקנוי קנין שש שנים יהיה אצלך . כשכיר שנה בשנה והקנוי קנין

רמבן

שנאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות וכן מפורש שם בענין בועז ונראה בעיני שהיו דנים לו דין קדימה כאשר הנהיגו לנו רבותינו בדיקא דבר מצרא והיו קונים מן הגואל הראשון בקנין סודר כמו שעשה בועז והנה יאמר הכתוב בכאן כי כאשר יגאל הלוי נחלת אחי כלומר שיקנה אותה ממנו כדין הגאולה יצא הממכר ההוא ביובל לימד שיהא יובל נוהג בהם בגאולה כמכירה אחרת ולא היה צריך להזכיר הדין במכירה לבדה כי הם בכלל ישראל אלא שיפה כחם בגאולת עולם והדין הזה של גאולה גם בישראל יהיה נוהג אבל הזכירו הכתוב בלוי שלא תאמר לא נתנו הפרים אלא לשבט הלוי כלו ולכן יצאו מישראל אבל לא מלוי וכל שכן מגואל קרוב שאנחנו חייבינוהו לקנות ולכך אמר שאף הגאולה תצא ביובל ומן הלוי נלמד בישראל ואפשר ג"כ שאין הלויים רשאין למכור בעריהם לישראל בשום מכר ולכן תקרא כל קנייתם גאולה :

(לו) **וטעם** וחי עמך . שיחיה עמך והיא מצות עשה להחיותו שממנה נצטוינו על פקוח נפש במצות עשה ומכאן אמרו וחי אחיך עמך זו דרש בן פוטירי שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותה הוא מגיע לישוב ואם שניהם שותים שניהם מתים דרש בן פוטירי מוטב ישתו שניהם וימותו ולא יראה אחד במיתתו של חבירו עד שבא רבי עקיבא ולמד וחי אחיך עמך חייך קודמים לחיי חבירך וחזר ואמר וחי אחיך עמך לחזק ולהזהיר ומדרשו אהדר ליה רבית דליחי עמך לוה בהחזרת רבית קצוצה כענין שאמר בגזל והשיב את הגזלה אשר גזל ואונקלוס עשה גר ותושב וחי עמך הכל מן המצוה ידור ויתותב ויחי עמך אבל על דעת רבותינו בגמרא והחזקת בו ובגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך :

נשך ותרבית . חד שויהו רבנן ולעבור עליו בשני לאוין לשון רש"י . ולפי פשוטו נראה בעיני כי הנשך הוא שילונו מנה ליתן לו ברביתו חמשת שקלים בכל שנה ויקרא כן בעבור כי אחריתו כנחש ישך שמכלכן ועולה התרבית הוא שילונו עד זמן פלוני ואז יפרענו ויתן לו רבית חמשה שקלים ואין בו רבית אחר הזמן ההוא כי זה אינו נושך שלא יעלה יותר מן הסך ההוא אבל הוא רבית ולכך אמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך כי המנהג להלוות את הכסף בנשך בכל שנה יתן כך והאוכל ילונו עד הקציר ואז יפרענו מגרנו בתוספת קצוב :

(מ) **וטעם** כשכיר כתושב . לא יהיה עמך בביתך כעבד אלא כשכיר שנה שהוא הנשכר לעבודת בני חורין ולא יכבידו עליו או כתושב שדרך התושבים הבאים לגור בארץ שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררים אתם לרצון להם כענין יעקב עם לבן שאמר הכי אחי אתה ועבדתני חנם
האידם

שש שנים היה היובל מוציאו : (מא) ובניו עמו . אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו : אל אחוזת אבתיו . (ת"כ מכות יב) אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך : אחזת . חזקת : כי עבדי הם . (ת"כ) שטרי קודם : לא ימכרו ממכרת עבד . בהכרזה לומר כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן הלקח : (מג) לא תרדה בו בפרך . מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבוא שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללבו לכך נאמר ויראת : (מד) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך . א"ת אם כן במה אשתמש בעבדי איני מושל בכנענים איני נוחל שהרי הזהרתני (דברים כ) לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני . מאת הגוים הם יהיו לך לעבדים : אשר סביבותיכם . ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה : (מה) וגם מבני התושבים . (קדושין סז) שבאו מסביבותיכ׳ לישא נשי׳ בארצכם וילדו להם הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו כעבד : מהם תקנו . אותם תקנו : (מו) והתנחלתם אותם לבניכם . החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם . ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שא"כ היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם כמו והתחזקתם : איש באחיו . להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדות בפרך : (מז) יד גר ותושב . גר והוא תושב כתרגומו ערל תותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב : וכי תשיג יד גר ותושב עמך . מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך : ומך אחיך עמו . מי גרם לו שימוך דבוקו עמו על ידי שלמד ממעשיו : משפחת גר . (קידושין כ ב"מ ע"א) זה העו"ג כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לע"ג עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים : (מח) גאלה תהיה לו . מיד אל תניחהו שיטמע עד שנת היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעובדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנאמר למטה ויצא בשנת היובל ובעו"ג שתחת ידך הכתוב מדבר ואע"פ כן לא תבא עליו בעקיפין מפני חלול השם (ב"ק קי"ג) אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו העו"ג מן דמיו אם היו עשרים שנה משנמכר עד היובל וקנאו בעשרים מנה נמצא שקנה העו"ג עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו חמש שנים ובא ליגאל ינכה לו חמשה מנים ויתן לו העבד

מא וַיָּצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ מב כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃ מג לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃ מד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה׃ מה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃ מו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ׃ שביעי ס
מז וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר׃ מח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ׃
מט אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־

דְּיוֹבֵלָא יִפְלַח עִמָּךְ׃ מא וְיִפּוֹק מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּיהּ וִיתוּב לְזַרְעִיתֵיהּ וּלְאַחְסָנַת אֲבָהָתוֹהִי יְתוּב׃ מב אֲרֵי עַבְדַי אִנּוּן דְּאַפֵּקִית יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם לָא יִזְדַּבְּנוּן זְבוּן עַבְדִּין׃ מג לָא תִפְלַח בֵּיהּ בְּקַשְׁיוּ וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ׃ מד וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ דִּי יְהוֹן לָךְ מִן עַמְמַיָּא דִּבְסַחְרָנֵיכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוּן עַבְדִּין וְאַמְהָן׃ מה וְאַף מִבְּנֵי תוֹתָבַיָּא עַרְלַיָּא דְּדַיְרִין עִמְּכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוּן וּמִזַּרְעִיתְהוֹן דְּעִמְּכוֹן דְּאִתְיְלִידוּ בְּאַרְעֲכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן לְאַחְסָנָא׃ מו וְתַחְסְנוּן יַתְהוֹן לִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן לְמֵירַת אַחְסָנָא לְעָלַם בְּהוֹן תִּפְלְחוּן וּבַאֲחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר בַּאֲחוּהִי לָא תִפְלַח בֵּיהּ בְּקַשְׁיוּ׃ מז וַאֲרֵי תַדְבֵּיק יַד עֲרַל וְתוֹתָב עִמָּךְ וְיִתְמַסְכַּן אָחוּךְ עִמֵּיהּ וְיִזְדַּבַּן לַעֲרַל תּוֹתַב עִמָּךְ אוֹ לְאַרְמַאי מִזַּרְעִית גִּיּוֹרָא׃ מח בָּתַר דְּיִזְדַּבַּן פּוּרְקָנָא תְּהֵא לֵיהּ חַד מֵאֲחוֹהִי יִפְרְקִינֵּיהּ׃ מט אוֹ אַחְבוּהִי אוֹ בַר אַחְבוּהִי יִפְרְקִינֵּיהּ אוֹ

כול׳ חסר במ"צ
ג׳
ד׳
ג׳
ב׳ חסר ו׳
י"ג ר"פ
ד׳
י׳ ואחד ומשפחתם ב׳ א׳ חסר וא׳ מ"ל ודין מ"ל
י"א חס׳ . ג׳ ו׳ מלין בליש׳ בקדמ׳ ומהפך ב׳ ובענין
ג׳ וא׳ ואם מך . ג׳ . ג׳ בסיפ׳
מ"ל חסר במ"כ מ"ל

כבית דין : (מא) הוא ובניו עמו . זה שהעתיקו חכמים ועבדו לעולם (מב) וטעם כי עבדי הם ; כי אני קניתים מבית עבדים : (מג) תרדה בו כטעם ממשלה : בפרך . כדברי המתרגם ארמית : (מד) מאת הגוים אשר סביבותיכם . כעמון ומואב ואדום וארם : (מה) וגם מבני התושבים . הדרים בארץ כנען שהיא ארצכם והם מהגוים הנזכרים או מצרים וכל עם חוץ משבעת הגוים כי הכתוב הזהיר עליהם לא תחיה כל נשמה והכנ׳ אסור אפילו להאכילם ויתכן שחז"ל אמרו עבד כנעני על הגר הגר בארץ כנען ואיננו כנעני ביחוסו או הם ידעו להוציא זה הדבר לאמתו כי דעתנו נקלה כנגד דעתם : (מו) והתנחלתם . מבנין התפעל וכמוהו והתאויתם לכם : לעולם בהם תעבודו . מותרים רק כאשר מצאנו חז"ל שאמרו כי היא מצוה קבלנוה . וטעם ובאחיכם בני ישראל . שתעשה הפרש בין אחיך ובין העו"ג : (מז) או לעקר . כמו שרש והטעם ששב לדת ישראל והוא ממשפחת גר ואין ריע לו רק הוא כמו מלת ושרשך הסף וכן ואת סוסיהם תעקר : (מט) או השיגה ידו . שמצא אבדה או ירש ממון מת ממשפחתו . הזכיר בתחלה האח והמשפחה כי הוא הדבר הנמצא ברוב קונהו

ירצה כשכיר יומו : וגם י"ג ר"פ וסי׳ ללוט . וגם את הגוי . וגם אמנה אחתי . וגם את בן האמה . וגם ערב רב . וגם מקננו . וגם הכהנים הנגשים . וגם מבני התושבים . וגם את אחיך . וגם הקמתי את בריתי . וחברו . וגם יד ה׳ היתה בם . וגם את הצרעה : הגרים ד׳ קמץ וסימן והיתה שבת . וגם מבני התושבים . והגרים עמהם מאפרים ומנשה דד"ה . ולהגרים הגרים בתוככם דיחזקאל : הולידו ב׳ א׳ חסר וא׳ מלא וסימן וגם מבני התושבים . ולהגרים הגרים בתוככם דיחזקאל תניינא חסר : ובאחיכם ו׳ מלין בטעמא אזלא ומהפך וסי׳ ובאחיכם בני ישראל . כל העדת מדבר צן . וכל צורותיו וכל תורותיו . בקנותיהם על יאשיהו . גדבריא דתבריא . זמריא תרעיא :

תולדות אהרן ויצא מעמך . קדושין כב : ושב אל משפחתו . שם טו כא מציעא עא מכות יג : לא ימכרו . סנהדרין פו עקידס שער ס׳ : וגם מבני התושבים . יבמות מו עח סוטה ג גיטין לז קדושין סז : אשר הולידו . יבמות עח סוטה ג : והתנחלתם אותם . מגלה כז כתובות מג נזיר סא גיטין לט קדושין טז כב בתרא קי (כתובות נח קדושין נח נט) : לרשת אחוזה . בכורות יג : לעולם בהם . ברכות מז סוטה ג גטין לח קדושין כב נדה מז : וכי תשיג . קדושין יד : לגר תושב עמך . שם כ ב"ק קיג מציעא עא : או לעקר . יבמות מו מציעא שם : אחרי נמכר . ב"ק קיג ערכין ל : אחד מאחיו . קדושין נא : או דודו או בן דודו . יבמות נד קדושין טו כא (שבת ע) :

בעל הטורים הולידו ב׳ במסרה . אשר הולידו בארצכם . ואידך אשר הולידו בנים בתוככם ביחזקאל בענין חלוקת הארץ שצוה ליתן לגרים חלק בארץ שאף על פי שבביאת הארץ לא נטלו גרים חלק בארץ לעתיד לבוא יטלו חלק בארץ : והתנחלתם ב׳ במסרה . והתנחלתם אותם לבניכם והתנחלתם את הארץ . וז"ש חכמים דעבד איתקש לקרקעות לקנותו בכסף בשטר ובחזקה : בן דדו . חסר וי״ו אותיות בן דוד יגאלנו :

רמבן

תגידה לי מה משכרתך ובת"כ כשכיר מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה ביומו תתן שכרו כתושב מה תושב בטוב לו לא תוננו אף זה בטוב לו לא תוננו יהיה עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקיה וכו׳ :

(מז) משפחת גר . זה כותי כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לע"ג עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב לה עצים ולשאוב לה מים לשון רש"י מתורת כהנים . ואם כן יאמר או לעקר ומשפחת גר והוא ע"ג עקר בעבור שאדם חייב לשרש אחריה ולעקרה . ואונקלוס תרגם לאר׳ מאי ועוד

ספורנו

קרן יובל יהיה אצלך כשכיר שהתישב עמך לשמש רבות : (מב) כי עבדי הם . אע"פ שבשביל שהלך זה וקנה אדון לעצמו היה ראוי לכל שעבוד מ"מ מצד מה שהוא עבדי אין בידו למכור עצמו לעבדות מוחלט : (מח) אחרי נמכר גאלה תהיה לו . כבר בארו ז"ל (קדושין) שלא תאמר מאחר שהלך זה ונעשה כומר לע"ג אדחה אבן

אבן עזרא

(נ) קונהו. בה"א ובלא ה"א שוה: המכרו. שם הפעל מבנין נפעל והשנים שיעמוד עמו כימי שכיר יהיה. וי"ו ואם עוד רבות בשנים כפ"א רפה בל' ישמעאל הטעם בין היות השנים הנשארות רבות או מועטות: (נא) לפיהן ישיב גאלתו. על כסף מקנתו כן יחשב לו: (נג) כשכיר שנה. להוסיף לא ירדנו בפרך לעיניך לא נעזוב הגר לרדות בו בפרך: (נד) ואם לא יגאל באלה. בשנים הנשארות ליובל וי"א על ידי אלה הנזכרים: (נה) כי לי בני ישראל. טעם שתודיעו בן הגר הקונה העבד הישראלי: (א) לא תעשו לכם אלילים. בעבור שנמכר לעכו"ם הזהיר על ע"ג שלא ישמש אדוניו בפסל ולא יעבוד אדוניו בשבת וכזה יקנהו הנכרי: (ב) ומקדשי תיראו. שיבא למקדש שלש רגלים ויתכן להיות טעם לא תעשו לכם אלילים בעבור שאמר עבדי הם ואחר שהם עבדי יעבדו אותי לבדי ולא אחרים. ופסל ידוע. ומצבה לפסל: משכית. שם כמו מרבית וטעמו אבן מצויירת מגזרת עברו משכיות לבב שכיות החמדה: לא תתנו בארצכם. זה משפט ע"ג במרקולים: כי אני ה' אלהיכם. לי תשתחוו ובתרגום ירושלמי כן: את שבתותי תשמורו. שנות השמיטה: ומקדשי תיראו. שנת היובל. כי כן כתוב תהיה לכם ולפי דעתי שהזכיר את שבתותי מטע' ומדי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני ולא בעבור שהזכיר להשתחוות עליה והטע' שתבואו בכל שבת להשתחוות לפני ולא על אבן משכית רק מקדשי והנה הזכיר היום הנבחר כי הוא נבחר לעבודת השם כאשר פירשתי וגם הזכיר המקו' הנבחר: טעם אני ה'. ששבתתי מכל מלאכה בשבת וכבודי דר במקדש על כן הזכיר מלת תיראו:

רשי

העבד ט"ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים: (נ) כימי שכיר יהיה עמו. חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאלו נשכר עמו כל שנה במנה וינכה לו: (נא) אם עוד רבות בשנים. עד היובל: לפיהן. הכל כמו שפירשתי: (נג) לא ירדנו בפרך לעיניך. כלומר ואתה רואה: (נד) (הוא ובניו עמו. ע"ג חייב במזונות בניו): ואם לא יגאל באלה. באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: (נה) כי לי בני ישראל עבדים. שטרי קודם: אני ה' אלהיכם. כל המשעבדן מלמטה כאלו משעבדן מלמעלה: (א) לא תעשו לכם אלילים. (ת"כ) כנגד זה הנמכר לעו"ג שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות אף אני כמותו הואיל ורבי עובד ע"ג אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעית ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר וגו' (מה כתיב ביה או קנה מיד וגו'. דבר הנקנה מיד ליד) לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר בו סוף לוה בריבית כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות לא חזר בו סוף מוכר את עצמו לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לעו"ג: ואבן משכית. לשון כסוי כמו (שמות לג) ושכותי כפי שמכסין הקרקע ברצפת אבנים: להשתחוות עליה. אפילו לשמים לפי שהשתחוואה בפשוט ידים ורגלים היא ואסרה תור' לעשות כך חוץ מן המקדש: (ב) אני ה'. נאמן לשלם שכר:

תורה

מִשְּׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ
אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל׃ נ וְחִשַּׁב
עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד
שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ
בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה
עִמּוֹ׃ נא אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים
לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף
מִקְנָתוֹ׃ נב וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר
בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־
לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ׃
נג כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ
לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃ נד וְאִם־
לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל
הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ׃ מפטיר נה כִּי־
לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם
אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
כו א לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם
וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם
וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם
לְהִשְׁתַּחֲוֺת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ ב אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ
וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ פ פ

נ"ז חטי"ל. לאחוז"ה סימן

ל' ומ"ל א' והבינם · ז' ר"ס בסיפ' · ל' ומבמ' א"ב מן חד חד. · ג' כ"ד · ל' · פ' · כי לי בהעלות · כי לי כל בכור · במונח ודין במקף ומהפך וסי' עבדי' זריזין גובריא מתיינין · מ"ז פסוקי' לא לא לא. · ב' כ"כ · ל' · כ"א סופי פסוקים · כ' סופי פסוקים

אונקלוס

מְקָרֵיב בִּשְׂרֵיהּ מִזַּרְעִיתֵיהּ
יִפְרְקִנֵּיהּ אוֹ דְתַדְבֵּיק יְדֵיהּ
וְיִתְפְּרֵק׃ נ וִיחַשֵּׁב עִם זַבְנֵיהּ
מִשַּׁתָּא דְאִזְדַּבַּן לֵיהּ עַד
שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וִיהֵי כְסַף
זְבִינוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא כְּיוֹמֵי
אֲגִירָא יְהֵי עִמֵּיהּ׃ נא אִם עוֹד
סְגִיאוּת בִּשְׁנַיָּא לְפוּמְהֵן
יָתֵיב פּוּרְקָנֵיהּ מִכְּסַף
זְבִינוֹהִי׃ נב וְאִם זְעֵיר
אִשְׁתָּאַר בִּשְׁנַיָּא עַד שַׁתָּא
דְיוֹבֵלָא וִיחַשֵּׁב לֵיהּ כְּפוּם
שְׁנוֹהִי יָתֵיב יַת פּוּרְקָנֵיהּ׃
נג כַּאֲגִיר שַׁתָּא בְּשַׁתָּא יְהֵי
עִמֵּיהּ לָא יִפְלַח בֵּיהּ בְּקַשְׁיוּ
לְעֵינָךְ׃ נד וְאִם לָא יִתְפְּרֵק
בְּאִלֵּין וְיִפּוֹק בְּשַׁתָּא
דְיוֹבֵלָא הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּיהּ׃
נה אֲרֵי דִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
עַבְדִין עַבְדֵי אִנּוּן דְאַפֵּיקִית
יַתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ א לָא
תַעַבְדוּן לְכוֹן טַעֲוָן וְצֵלֵם
וְקָמָא לָא תְקִימוּן לְכוֹן
וְאֶבֶן סְגִידָא לָא תִתְּנוּן
בְּאַרְעֲכוֹן לְמִסְגַּד עֲלַהּ אֲרֵי
אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ב יַת יוֹמֵי
שַׁבַּיָּא דִילִי תִּטְּרוּן וּלְבֵית
מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דָּחֲלִין אֲנָא יְיָ׃
פ פ פ

לפיהן חד מן אלפא ביתא מן חד חד חד נו"ן וחד מ"ם בס' תיבותא וסי' אותהן. ורגמו עליהם אבן. אותהם. ואנשים צדיקים. בנעוריהן. ותזנינה במצרים. בנעוריהם. אשר בנינו כנטיעים. והמתן. אם בן הוא. והמתם. ויצו אבשלו' את נעריו. ובמשפטיהן דרך לפניהם. וכמשפטיהם. המלך יתאבל. ידעתין. עתה נבראו. ידעתים. שלשה המה נפלאו ממנו. לפיהן. אם עוד רבות. לפיהם. שרים עצרו במלי'. כמוצאיהן. ודרך לפניהם. מוצאיהם. ויכתוב משה את מעזכן. הילילו אניות תרשיש. מעזכם. ויאמר להם לכו אכלו פריהן. כי על כן שלח על כל. פריהם. ושבתי את שבות. שוממין דרכי ציון אבלות. שוממים. על אלה אני בוכיה. תאכלון לא יום אחד. תאכלום. כל הולך על גחון. וכל חד וחד לית דכוותא: לא תעשו לכם אלילים. חד מן ו' ר"פ אי' בהון לא לא לא נמסר בסדר קדשים:

תולדות אהרן או השיגה. שם טו: ממשפחתו יגאלנו. יבמות נד קדושין טו כא: וחשב עם קנהו. שם יז יח ב"ק קיג: כימי שכיר. קדושין כ כא ערכין ל: אם עוד רבות. קדושין כ ערכין ל (קדושין נט): ישיב גאלתו. קדושין ח יו: מכסף מקנתו. קדושין ח יד טז כ בכורות יג ערכין ל: ואם מעט נשאר. קדושין כ ערכין ל: כפי שניו. קדושין שם ערכין שם: ואם לא יגאל. קדושין שם (קדושין שם): ויצא. שם: כי לי בני. שם כב ב"ק קטז מציעא י בתרא י (קדושין שם): אבן משכית. מגלה כב:

בעל הטורים

אם עוד רבות בשנים. רבות בגימטריא יוצא בגרעון כסף: שניו. שלשה. כפי שניו ישיב את גאולתו. ורב שיהיו ימי שניו. מספר שניו ולא חקר סי' כפי שניו בין אם הם רבים כדכתיב ורב שיהיו ימי שניו. או מעטים כדכתיב מספר דהיינו מועטים כמו מתי מספר לעולם ישיב גאולתו. י"ד פעמים כתיב יובל כנגד י"ד יובלות שהיו בארץ עד שגלו בימי הושע בן אלה וי"ט פעמים גאל יגאלנו ונאל נגד י"ט ברכות לכן צריך לסמוך גאולה לתפלה: ופסל הפ"א עקומה לומר לך המודה בעבודת כוכבים כאלו כופר בכל התורה כולה שניתנה מנשיקות פיו של הקב"ה: את שבתותי תשמרו סמך לעבודת כוכבים ששקול שבת כנגד עבודת כוכבים. וסמך לו את מקדשי תיראו שאין בנין בית דוחה שבת. את שבתתי תשמרו. כרי שבי' שמירה אחר השבת שמור את יום השבת כרי שמירה לפניו שצריך שמירה בין מלפניו ובין מלאחריו תוספת מחול על הקדש:

ספורנו

אבן אחר הנופל תלמוד לומר אחרי נמכר גאלה תהיה לו: (נ) וחשב עם קונהו. אף על פי שהקונה הוא כותי כבוש תחת ידך וקנה שלא כהוגן לא ימשכנו ויצא: (נא) אם עוד רבות בשנים. אין ספק שאחר שפשה העבד בבית אדוניו זמן רב תהיה פעולתו יותר מעולה ממה שהיתה בתחלת הכנסו לעבוד לכך אמר שאף על פי שיש זמן הרבה עד סוף זמן ממכרו ואין ספק שלא היתה פעולתו על אותו השלמות שהיתה עתידה להיות אם היה שוהא כל הזמן מ"מ יגרע מדמי המכר כפי כסף מקנתו כאמרם ז"ל בפרק שני מערכין נתרבה כספו מכסף מקנתו: (נב) ואם מעט נשאר. באופן שבשכר שני הפעולה הטובה שעברו שעדף על הראוי כפי החשבון המכר יגרע
כפי

רמבן

והוא הנכון. והזכיר הכתוב נמכר לגר התושב עמנו והנמכר לעקר משפחת הגר שהוא כותי עצמו. והוא מלשון עקר שרשוהי. ואמר משפחת גר שהגר ותושב שהשיגה ידו עמנו הוא חבור כאח שמך עמו שימכר לעקר משפחתו וצוה הכתוב שתהיה לו גאולה והיא מצות עשה לכל ישראל שיגאל אותו ואחר כך צוה הקרובים שהם קודמים. וטעם המצוה ברור כדי שלא יטמע וילמד ממעשיהם כי בשאר הנמכרים הגאולה בקרובים רשות. ולכך אמר כאן כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם לומר אע"פ שאין הגר תושב והעקר חייבין במצות היובל לא יקנו את עבדי לכם לעבדים:

רמבן

כו (א) **לא** תעשו לכם אלילים. כנגד זה הנמכר לכותי הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי עובד ע"ג אף אני אעבוד ע"ג הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אגלה עריות הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת ת"ל לא תעשו לכם אלילים. את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו. הזהיר כן הכתוב על המצות לשון ת"כ. ופירושה שהזכיר הכתוב ע"ג ושבת שיזהר בהן העבד הנמכר לכותי ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו והוא הדין לכל המצות. אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן. ויש גורסין הזהיר כאן ואם הגרסא כך רמוז שכל המצות בכלל השבת והמקדש והמשכיל יבין:

ספורנו

כו (א) לא תעשו לכם. אף על פי שהשתעבדו לאומות כמו שעשה זה שמכר עצמו לגוים לא תמירו כבודכם בלא יועיל וזה שלא יטעו כמו שהזכירו ז"ל שטעו רבים בעת הגולה שאמרו לנביאים עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה יש לזה על זה כלום. וזה כי אפילו אחר כל שעבוד אתם עבדי כמו שהזכירו ז"ל שהשיבו הנביאים על זה כאמרם כורש עבדי נבוכדנצר עבדי עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי: כי אני ה' אלהיכם. אפילו בימי השעבוד כאמרו ואף גם זאת לא מאסתים כי אני ה' אלהיכם: (ב) את שבתותי תשמורו. אף בימי השעבוד אף על פי שהמנוחה בהם זכר לחירות: ומקדשי תיראו. המקומות המקודשים בגלות והם בתי כנסיות ובתי מדרשות אף על פי שחרב בית המקדש כאמרו ואהי להם למקדש מעט ואמרו ז"ל (מגלה פרק בני העיר) אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות:

כלי יקר

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר. מה ענין שמיטה אצל הר סיני כו' קרוב לשמוע כשעלה משה אל הר סיני אחר שבעה שבועות שספרו ישראל מ"ט יום מן פסח ועד עצרת נתקדש אז אותו הר ונאסר בזריעה וחרישה ביום חמשים שבו נתנה התורה והוא זמן משיכת היובל לקרא דרור וחפשי לכל ישראל חירות על הלוחות וע"י קול השופר של מתן תורה באותו זמן הגיד הקב"ה למשה ענין השמיטה והיובל לומר שבמספר שבעה ובמספר מ"ט אני נותן קדושה זו לכל א"י שיש לה דמיון ויחוס עם הר סיני מצד היותה אוירא דמחכים ואין תורה כתורת א"י והר סיני על כן ראוי ליתן גם לארץ הקדושה קדושת הר סיני אחר מספר מ"ט שנה וכן במספר ז' או כדי לעשות זכרון למעמד הר סיני בקריאת דרור והעברת שופר מצורף לשאר טעמים שיש למצוה זו על כן נאמר בהר סיני ודבר זה נכון וקרוב לשמוע:

ושבתה הארץ שבת לה'. בטעם מצוה זו יש דעות חלוקות כי רבים אומרים שהטעם הוא שתשבות הארץ כדי שתוסיף את כחה לזורע ולדע' זו נטה הרב המורה ורבים חולקים עליו ואמרו שאם חששה התורה לזה שלא תחלש האדמה למה יתחייבו גלות על שמיטת הארץ יהיה עונשם שלא תוסיף הארץ את כחה להם ועוד שאין זה שבת לה' כי אם לצורך הארץ ומהו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותי' מה תרויח בזה שיגלו ממנו ישראל וישבו עליה הגוים אשר לעולם בה יעבודו ואיך תשבות הארץ בהשמה מהם ובעקידה נתן טעם אחר ואמר שתכלית מצוה זו לזכר חידוש העולם ולזכור ימי עולם וסוף ימות אלדו וכן כתב מהרי"א והוסיף עוד נופך משלו וגם זה רחוק מכליותי כי הוא דומה ליהודה ועוד לקרא כי יום השבת התמידי בכל שבוע בא לזכר חידוש העולם ואם הוא לא יועיל מה יושיענו זה הבא לעתים רחוקות. וכדי ליישב כמה דקדוקים בלשון הפרשה אומר אני שטעם מצוה זו הוא להשריש את ישראל במדת האמונה והבטחון בה' כי חשש הקב"ה פן בבואם אל הארץ יתעסקו בעבודת האדמה על המנהג הטבעי וכאשר כביר מצאה ידם ישכחו את ה' ויסירו בטחונם ממנו ויחשבו כי כחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה ועולם כמנהגו נוהג ויחשבו שהארץ שלהם היא והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם ה' מן המנהג הטבעי לגמרי כי בשש שנים דרך האומות לעשות שני שנים זרע ושנה אחת בור כדי שלא להכחיש חילה והקב"ה אמר שש שנים תזרע שדך מדי שנה בשנה ואני מבטיחך להוסיף כחה שלא תכחיש ועוד גם בתוך גם שאחר שזרעתה שש שנים אם בשנה הששית לא יכחיש חילה הנה לכל הפחות לא יוסיף לה זה כח ואמר ה' אדרבה שבשנה הששית יוסיף לה כח כל כך עד שנאמר וצויתי את ברכתי בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים וע"י כל המופתים הללו אשר שמתי בידך תדע כי לי כל הארץ וע"י זה יהיו עיניך נשואות אל ה' כמו שמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהיו עיניהם נשואות אל ה' תמיד ויבטחו בו תמיד כך ענין השמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנה שביעית אין זרע ואין קציר ויסמכו על הנס שתעשה התבואה לג' שנים הרי הני מעשה נסים ושלישים על כלו שהתבואה שתעשה בשנה הששית אף אם לא יהיה בה כי אם שיעור אכילה לשנה א' מ"מ ישלח ה' את הברכה באסמיהם שיאכל קמעא ומתברך במעיו עד שתספיק התבואה לשלש שנים מדקאמר ועשת את התבואה בה"א הידיעה והיה לו לומר ועשת תבואה לשלש שנים אלא שרמז בה"א הידיעה שאותה התבואה שהיא רגילה לעשות מדי שנה בשנה כן תעשה גם בשנה הששית ויוסיף ה' כח בארץ עד שאותה התבואה תספיק לשלש שנים וזהו ודאי נס נגלה וגדול מכולם. וזה טעם נכון וברור יותר מכל מה שדברו בו המפרשים ולפי זה דין הוא שיתחייבו גלות בעון השמיטה מצד חסרון האמונה שבהם כי לא האמינו בה' ולא בטחו בישועתו שיעשה להם נס כזה בעשיית התבואה לשלש שנים וכמ"ש שוטטו בחוצות ירושלים ודעו וראו אם יש איש מבקש אמונה ואסלח לה. גם הארץ עצמה תקפיד על זה מאד כי רצונה שיתגלגל זכות זה על ידה לחזק האמונה בה' על ידה ועוד שע"י זה יאמינו כי כולם אינן רק אריסים בקרקע והקב"ה בעל השדה ובדבר זה הארץ חפצה שיהיה הקב"ה בעצמו בעלה ואדונה כי לו יתברך הארץ ובביטול השמיטות שיחזיקו המה כבעלים בארץ ראוי הוא שתקפיד הארץ על זה לכך נאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה אבל על העבודה לא תקפיד אם ינהגו בה מנהג הטבעי כי בלאו הכי כל הנהגתם ע"פ הטבע ואין בהם אמונה ואחר הצעה זו נבא לביאור הפסוקים כי המה מסכימים לכוונה זו האמתית אשר אין ספק בה:

שש שנים תזרע שדך וגו'. כבר אמרנו שזו הבטחה שלא יכחיש חילה אף אם יזרע שש שנים רצופים ולא יעשה שנה בור אחר שני שנים זרע. ועל זה הסבר אמר כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם כי באמת אני הנותן לך הארץ ולא בחילך ירשת ארץ ויש לחוש שלא תטעה לומר שלך הארץ על כן אני מצוך ושבתה הארץ שבת לה' לא לשם תוספת כח בארץ כי אם לשם ה' לגלות כי הוא ית' בעל השדה ובזכות שתשבות לשם ה' תזכה למה שנאמר שש שנים תזרע שדך וגו' ואספת את תבואתה לאפוקי אם לא תשבות לשם ה' אז תתחייב גלות ולא תזרע אפילו בשש שנים ואת"ל שתזרע מ"מ יבוזו זרים יגיעך ולא תאסוף תבואתה כמ"ש והיה אם זרע ישראל ועלה מדין עמלק ושחיתו וכתיב זרע רב תוציא השדה ומעט תאסוף. ואמר שדך למעט שדה של אחרים לומר שאם לא תשבות אזי תלך בגולה ותהיה עבד לאומות ותזרע שדה שלהם ולא שדך אבל בזכות השמיטה תזרע שדך וכרמך. ושוב הזכיר שדך למעט שנת השמיטה שבו אין השדה שדך כי אם הפקר לכל מאחר שבשנה זו אתה מודה כי לה' הארץ א"כ ראוי שיתפרנסו ממנה בשנה זו עניי עמו ולא יהיה לך יתרון עליהם ואמר בזכות ושבתה הארץ לה' תזכה שש שנים תזרע שדך אבל אם תרצה להחזיק בפירות שביעית כבעל הבית אז תבא לידי עניות שתמכור השדה ולא יהיה שדך כי אם של אחרים כדעת המדרש הדורש סמיכות פרשיות כי ימוך אחיך לעושה סחורה בפירות של שביעית שסופו לבא לידי עוני ולמכור ביתו ושדהו וזה דומה למה שאחז"ל כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך בבית כי כל זמן שחיה אוכלת אז בזכות הצדקה יהיה גם לבהמתך אבל אם תחזיק בה כבעל הבית לבלתי נתון לחיה בשדה אז תכלה הפרוטה מן הכיס שגם לך לא יהיה. ומטעם זה נאמר בסמוך ובשנה השביעית וגו' שדך לא תזרע וגו' הקדים בשדה אל הזריעה לומר כדי שלא תטעה לומר שהשדה שלך ולא של ה' על כן אני מצוך שלא תזרע כי בזאת תדע כי של ה' היא ולא שלך. ואת ענבי נזירך שהפרשת לך ולא רצית ליתן ממנו לאחרים במזימות זו אשר חשבת כי הכרם כרמך ע"כ אני מצוך לא תבצור כי בזאת תדע שאין נכון שתנזור ותפריש את בני האדם מהם אלא יד כולם יהיה שוה בה למען תדע כי לה' הארץ ובידו לצוות ליתנה למי שירצה ואכלו אביוני עמך משלחן גבוה וזה טעם היובל שנא' והארץ לא תמכר לצמיתות כי אין האדם יכול למכור דבר שאינו שלו כי לה' תבל ומלואה והוא נתנה אל האדם ומן חמשים שנה הקצובים לסתם אדם בינוני מיום היותו בן כ' לרדוף אחר קניני הזמן עד היותו בן שבעים ע"כ אינו יכול למכור נחלה כ"א על כ' שנה לא יותר:

וספרת לך שבע שבתות שנים. טעם היובל הוא כטעם השמיטה ונוסף על זה יש עוד דברים אחרים בגו מדקאמר וספרת לך ש"מ שיש דמיון ויחס לשנים אלו עם מספר ימי שני חיי האדם אשר המה על הרוב באים במספר חמשים כי ימי שנותינו בהם ע' שנה וכ' שנים ראשונים אינן בכלל זה כי לפי שאינו בר עונשין עדיין בב"ד שלמעלה ע"כ כל מעשיו של אותו זמן נחשבים לבלימה לפי שאדם עיר פרא יולד ועדיין אין אור שכלו שלם להבין במושכלות שלא יטה אשורו מני דרך הישר. ומשם והלאה הוא מתחיל לספור כדי שיודע כמה ישאר לו בשנים אשר בהם נכון תחבולות יקנה וסמא דחיי יהיה לו לבדו ואין לזרים אתו. לכך נאמר וספרת לך וגו' אם תספור לך לטובתך ולהנאתך כדי להוציא כל ימיך בדברים רוחניים אזי והיו לך ימי ז' שבתות השנים ר"ל יהיו לך לבדך ולא לזרים אתך. אבל אם תכלה בהבל ימיך לאסוף ולכנוס אז לא לך יהיה הזרע כי תעזוב לאחרים חיל וחומה אשר בנית ואשר נטעת כי על הרוב אין האדם יכול להחזיק בשלו כי אם מספר שנים אלו אבל שנת הכ' משנת עשרים שהיא שנת השבעים מיום הולדו אז הכל שוים בהונו ורכושו ולא יקצור עוד קצירו ואת ענבי נזירו אשר הבדיל והסתיר ביום המעשה ומאנו ידיו לנגוע בו והיתה עינו צרה בו מתת לאחד מאחיו ואפי' לעצמו לא נתן ק"ו שלא היה מהנה לאחרים. הנה בזמן ההוא יגל יבול ביתו נגרות ביום אפו והכל הפקר והכל שוים בו כעשיר והלך והוא זמן קריאת דרור ועבד חפשי מאדוניו. וכדי שיהיה דבר זה לזכרון בין עיני האדם אשר לא תשבענה הון צוה ה' לקדש את שנת החמשים לא יזרע ולא יעבוד בו כי כמו שצוה לקדש השנה השביעית לידע ולהודיע כי לה' הארץ כך צוה לקדש את שנת החמשים לידע ולהודיע כי יש גבול וקצבה לכל מעשיו וכי הוא אינו בעל השדה בהחלט אלא הוא כגר בארץ ואין לו כח בה כי אם חמשים שנה לפיכך והארץ לא תמכר לצמיתות כי לא השליטו האלהים למכור דבר שאינו שלו וזהו שנתן טעם ואמר כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי מדסמך אתם עמדי לתושבי' ש"מ שדווקא לעו"ה

כי אז אתם עמדי שם אתם יושבים אבל בעולם הזה גרים והקב"ה נתן לך הארץ בתורת אריסות או בתורת שאלה ואיך תמכור דבר שאינו שלך. וענין העברת שופר וקריאת דרור ביום כפורים דווקא דומה ליום מתן תורה שבו יצאו ישראל חירות מן היצ"ה ויסורין וכן יום כפור זמן חירות מיד זקן וכסיל אויב ומתנקם הוא שטן הוא יצ"ה וכל זה להזכיר לאדם יום החירות במתים חפשי ושתמיד יהיה לנגד עיניו זמן החפשי והחירות וכן כתב מהרי"א ע"ש. וכל זה על צד הרמז אשר בו דרכו רוב מפרשי תורתנו אבל לפי פשוטו השמיטה והיובל טעם א' לשניהם והוא כדי שנשים בטחוננו בה' ולידע כי לה' הארץ לכך נא' בשנת היובל הזאת מן השדה תאכלו את תבואתה לא תחזיק השדה כשלך אלא כאתם שדה שאינה שלך:

או קנה מיד עמיתך אל תונו. דרשו רז"ל דבר הנקנה מיד ליד שייך בו אונאה אבל לקרקעות אין אונאה וטעמו של דבר שכל דבר הנמכר אינו בערך אחד בכל הזמנים כי כפי השתנות הזמנים לפעמים יוקרו או יוזלו על כן לעולם אין ערך ידוע לשום דבר הנמכר לפיכך הקרקע אע"פ שכאשר הוא שם היה מוכרה בזול או ביוקר מכ"מ לא ימלט שיבא הזמן שתהיה נמכרת באותו ערך שהוא קונה אותה עכשיו אבל מטלטלין יש לחוש שמא באותו זמן לא יהיו בעולם והארץ לעולם עומדת ולא מיעט קרקעות כי אם מביטול מקח אבל מ"מ איסור יש בדבר שהרי נאמר בקרקעות במספר שנים אחר היובל ועל זה חזר ואמר לא תונו:

וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית. י"מ שבשנה השביעית אינו מוסב על וכי תאמרו אלא וכי תאמרו בששית מה נאכל בשנה השביעית הן בשנה השביעית לא נזרע. אבל בשביעית ודאי לא יאמרו מה נאכל בשמינית שהרי נאמר ועשת את התבואה לשלש השנים אם כן כבר ראו בששית ריבוי התבואה וזה קושיא על הרמב"ן ומהרי"א שפירשו כן שיאמרו בשביעית מה נאכל בשמינית. ולפי מה שכתבנו למעלה שברכה זו שיאכל קמעא ומתברך במעיו אין זה קושיא כי סוף סוף לא יראו ריבוי תבואה. וי"א שכל מי שיש בידו מעט לחם הוא מקמץ מיד ותיכף מיראה פן יחסר ממנו לעתיד כך יקמצו גם בשביעית מיראת חסרון התבואה שבשמינית. ולי נראה שכך פירושו שכל תלונה זו סובבת על מה שנא' בפסוק שלפני זה ואכלתם לחמכם לשובע ואחז"ל במסכת יומא כתיב המאכילך מן במדבר וכתיב ויענך וירעיבך אלא אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו. הנך רואה שאע"פ שירד המן דבר יום ביומו מכל מקום היו אוכלים ורעבים לפי שלא היה פת בסלם ליום המחרת ע"כ כאן ודאי יאמרו מה נאכל בשנה השביעית קודם שיראו בששית רבוי תבואה ויאמרו אלו היינו זורעים בשביעית לצורך שמינית היה לנו פת בסל והיינו אוכלים ושבעים אבל מאחר שלא נזרע לצורך שמינית אם כן לא יהיה לנו פת בסל ואם גם בשביעית לא נשבע וכל שכן בשמינית ואיה הבטחת האומר ואכלתם לחמכם לשובע ומה נאכל שיהיה לז' מאחר שלא נזרע ולא נאסוף תבואתנו לצורך שמינית. על זה אמר וצויתי את ברכתי וגו' כדי שיהיה לכם פת בסל גם לצורך שמינית ואז יאכלו לחמם לשובע בשביעית כי יהיה לכם פת בסל לשלש שנים. וי"א ששלש שנים היינו מפני שנת היובל שלא יזרעו שני שנים רצופים. ויתכן לפרש ג' שנים על כל שמיטה ויאמר כן בעבור חסרון הספיחים של שנה ח' אף אם יש בידם מן הישן ומקום הספיחים הבטיחם שתעשה התבואה על שנה יתירה למלאות חסרון הספיחים כדי שיאכלו וישבעו כשיהיה להם תבואה בריוח גדול ולא בצמצום:

כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו. רז"ל דרשו כל סמיכות פרשיות אלו על העושה סחורה בפירות של שביעית שסופו לבא לידי עוני ויש כדמות ראיה לזה מ"ש וכי תמכרו ממכר כפל לשון מכירה לומר לך שממכר אחד גורר את חבירו כי תמכרו פירות שביעית אז מכירה זו גוררת ממכר מטלטלין לעמיתך. ואח"כ שדהו ואח"כ עצמו ואח"כ לגר כי כל אחד קשה משלפניו עיין בילקוט ונראה כי שינוי הלשון שבכל פרשיות אלו מורה על זה כי במכירת מטלטלין לא הזכיר כי ימוך כי יכול להיות שלפעמים אדם מוכר מטלטליו אעפ"י שאינו מך מערכו כל כך אלא שהוא נצרך לזוזי. אבל מאחזתו אפילו מקצתה אינו מוכר עד כי ימוך אבל עדיין לא מטה ידו כל כך. על כן הוסיף בלוקח ברבית כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך כתב לשון עמך על התמוטטות ולא על כי ימוך כי דבר זה גלוי עמך כי עמך כי אזלת יד וכתב אז אינו עתה אבל מה שהוא מך עדיין אינו עמך כי עדיין לא תגלה חרפתו בקהל כי מך הוא. אבל במוכר עצמו שקשה מכולם אמר וכי ימוך אחיך עמך כי כבר נגלה עמך עניו ומרודו ודוחקו מאחר שהוא מוכרח למכור עצמו. ובנמכר לגר שנגלה גם לגר כי מך הוא לכך אמר ומך אחיך עמו ולפי זה צריכין אנו לומר שמיכה גרוע ממטה ידו ושניהם כאחד גרועים מן אחת מהם ועמך של מיכה גרוע מן עמך של מטה ידו ועמו של גר גרוע מכולם:

אל תקח מאתו נשך ותרבית. מה שנאמר אל תקח מאתו משמע אבל מעשיר מותר ליקח וכן בס' משפטים נאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך וגו' לא תשימון עליו נשך לכך כתבה התורה במשנה תורה לנכרי תשיך ולאחיך לא תשיך כל שהוא אחיך לא תשיך לו ואע"פ שהלוה מרויח בזה וז"ל בתר טעמא כי עיקר טעם איסור הריבית הוא לפי שהוא מסיר מדת הבטחון מן האדם כי כל בעל משא ומתן עיניו נשואות אל ה' לפי שהוא מסופק אם ירויח או לא אבל הנותן בריבית ריוח שלו ידוע וקצוב וסומך על ערבונו שבידו ומן ה' יסור לבו. ומה שגם הלוה עובר בלאו לפי שהוא מחטיא את המלוה ומסירו מן מדת הבטחון כנודע מדבר המלוים בריבית שרובם מקטני אמנה ואבירי לב הרחוקים מצדקה מגד כי אין בטחונם בה' ומה שמותר ליתן בריבית לעכו"ם לפי שכל עכו"ם חזקתו שהוא אלם אפי' אם הוא כבוש תחת ידך מ"מ דרכו לבא בעקיפין ואפילו אם ערבונו בידו לעולם אינו בטוח לא בקרן ולא בריוח ועל כן תמיד עיניו נשואות אל ה' להצילו מידו. וזה טעם איסור הריבית בכ"מ ומה שהזכיר העני דבר הכתוב בהווה כי סתם עני מוכרח ליקח בהלוואה. ועוד שסד"א שאם הלוה עני אינו עובר כי ההכרח הביאו לזה קמ"ל שאפילו הלוה העני עובר בלא תשימון. ועל כן נסמכה מצוה זו לפרשת השמיטה כי גם טעם השמיטה הוא כדי שנשים בטחוננו בה'. והזכיר לשון נשך ותרבית כי אצל הלוה נקרא נשך כי הריבית דומה לנחש עלי דרך הנושך בעקבי הנותן שריטה קטנה והולך ומבצבץ ונופח עד קדקדו ומתחלה אינו ניכר עד עלות חמתו לאין מרפא. ואצל המלוה נקרא תרבית שמרבה הונו ורכושו לפי דמיונו אבל באמת שלסוף נכסיו מתמוטטין ונראה שמטעם זה לא הזכיר בכל הפרשה זו לשון ומטה ידו כי אם בזו הפרשה כי בא להזהיר את המלוה שלא ימוט כדרך שמטה ידו של זה שם תשוה לו גם אתה בהתמוטטות כי דווקא מי שכספו לא נתן בנשך לא ימוט אבל אם תתן אז תשוה לו גם אתה כי נכסיך מתמוטטין ואין עולין אם תחשוב להרבות הונך בנשך ותרבית ומטעם הזה נאמר את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך לא הזכיר לשון נשך אצל התרבית כמו שהזכיר אצל הנשך לפי שהנשך לבד לו ללוה אבל המרבית אינו לו ללוה אלא למלוה ועל כן הזכיר אצל התרבית אכלך ולא אצל הנשך לפי שהמלוה חושב להרבות הונו ומאכלו כי לשון אכלך אינו שייך כי אם על המלוה החושב לאכול מן הריבית ולשון נשך שייך יותר בכסף כי אין דרך העולם ליתן סאה חיטין על מנת שיוסיף לו קב קב בכל שבוע אלא בבת אחת קוצב לו ליתן חמשה סאה בעד ארבע וא"כ מרגיש הוא חסרונו מיד ואינו דומה לנחש הנושך שריטה קטנה אבל בכסף המנהג להוסיף פרוטה בכל שבוע וכו' דבר שאינו מרגיש בו. ואמר וחי אחיך עמך כי גם אתה חיה תחיה לפי שנאמר ביחזקאל בנשך נתן חי לא יחיה לפי שקפח פרנסתו של זה דומה כאילו המיתו על כן גם הוא חי לא יחיה אבל המסייע למחייתו דין הוא שחיה יחיה גם הוא לכך נאמר וחי אחיך עמך:

אחרי נמכר גאולה תהיה לו. וכי סלקא דעתך שיגאלו קודם שהוא נמכר מה תלמוד לומר אחרי נמכר כי יש לומר מדקאמר לא ירדנו בפרך לעיניך סלקא ד"א שזה עיקר הטעם לגאולתו וא"כ אמתין עד שאראה הנהגתו עמו אם ירדנו או לא קמ"ל שתיכף אחרי שנמכר אע"פ שלא נעבד בו עדיין חייב אתה לגאלו כדי שלא יאמר הואיל וכבי מחלל שבת אף אני כמותו ואם נאמר שכל אחרי מופלג נקט אחרי לרבותא שאפילו אם כבר היה אצלו שנים רבות ורואה שאינו רודהו בפרך מכל מקום חייב אתה לגאלו:

הפטרת בהר בירמיה סי' ל"ב

ויאמר ירמיהו היה דבר־יהוה אלי לאמר: הנה חנמאל
בן־שלם דדך בא אליך לאמר קנה לך את־
שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאלה לקנות: ויבא
אלי חנמאל בן־דדי כדבר יהוה אל־חצר המטרה
ויאמר אלי קנה נא את־שדי אשר־בענתות אשר ׀
בארץ בנימין כי לך משפט הירשה ולך הגאלה קנה־
לך ואדע כי דבר־יהוה הוא: ואקנה את־השדה מאת
חנמאל בן־דדי אשר בענתות ואשקלה־לו את־הכסף
שבעה שקלים ועשרה הכסף: ואכתב בספר ואחתם
ואעד עדים ואשקל הכסף במאזנים: ואקח את־ספר
המקנה את־החתום המצוה והחקים ואת־הגלוי: ואתן
את־הספר המקנה אל־ברוך בן־נריה בן־מחסיה לעיני
חנמאל דדי ולעיני העדים הכתבים בספר המקנה לעיני
כל־היהודים הישבים בחצר המטרה: ואצוה את־ברוך
לעיניהם לאמר: כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
לקוח את־הספרים האלה את ספר המקנה הזה ואת
החתום ואת ספר הגלוי הזה ונתתם בכלי־חרש למען
יעמדו ימים רבים: כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל

עוד

פירוש המלות

הכסף. שהתניתי עמו: הכסף. עשרה סלעים: החתום. הוא ספר המקנה: דדי. בן דדי: הכתבים. החותמים: יעמדו. יקיימו: רבים. עד עת הגאולה:

עוד יקנו בתים ושדות וכרמים בארץ הזאת: ואתפלל אל
יהוה אחרי תתי את־ספר המקנה אל־ברוך בן־נריה לאמר:
אהה אדני יהוה הנה | אתה עשית את־השמים ואת־
הארץ בכחך הגדל ובזרעך הנטויה לא־יפלא ממך כל־
דבר: עשה חסד לאלפים ומשלם עון אבות אל־חיק
בניהם אחריהם האל הגדול הגבור יהוה צבאות שמו:
גדל העצה ורב העליליה אשר־עיניך פקחות על־כל־
דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו: אשר
שמת אתות ומפתים בארץ מצרים עד־היום הזה ובישראל
ובאדם ותעשה־לך שם כיום הזה: ותצא את־עמך את־
ישראל מארץ מצרים באתות ובמופתים וביד חזקה ובאזרוע
נטויה ובמורא גדול: ותתן להם את־הארץ הזאת אשר־
נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת חלב ודבש: ויבאו
וירשו אתה ולא־שמעו בקולך ובתורתך ובתרותך כ' לא־הלכו
את כל־אשר צויתה להם לעשות לא עשו ותקרא אתם
את כל־הרעה הזאת: הנה הסללות באו העיר ללכדה
והעיר נתנה ביד הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב
והרעב והדבר ואשר דברת היה והנך ראה: ואתה אמרת
אלי אדני יהוה קנה־לך השדה בכסף והעד עדים והעיר
נתנה ביד הכשדים: ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו לאמר:
הנה אני יהוה אלהי כל־בשר הממני יפלא כל־דבר:

פירוש המלות

לא יפלא. לא יתכסה: כל. שום דבר: העליליה. המעשה: ובאדם. בשאר בני אדם בעבור ישראל: באזרוע. אל"ף נוספת. הסללות. הם האבנים שמכים בהם בחומות העיר:

רשי פרשת בחקתי אבן עזרא

(ג) **אם** בחקתי תלכו. יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו וגו' הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה: ואת מצותי תשמרו. הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנאמר (דברים ה) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם:
(ד) בעתם. (ת"כ תענית כג) בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון (בלילי רביעית. רש"י ישן) בלילי שבתות: ועץ השדה. (ת"כ) הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות:
(ה) והשיג לכם דיש את בציר. שיהא הדיש מרוב' ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע. (ת"כ) אוכל קמעא והוא מתברך במעיו:
(ו) ונתתי שלום. שמא תאמרו ה"י מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול כנגד הכל וכן הוא אומר (נוסח בק"ש) עושה שלום

ג אם־בחקתי תלכו ואת־מצותי י' ר"פ בספרא
תשמרו ועשיתם אתם: חקות דקדים למצות ו'
ד ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה ל'. נתינות יבולה ד' בלישנא ח'. ל'
הארץ יבולה ועץ השדה יתן
פריו: ה והשיג לכם דיש את־
בציר ובציר ישיג את־זרע
ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם ד' וחסר
לבטח בארצכם: שני ו ונתתי
שלום בארץ ושכבתם ואין
מחריד והשבתי חיה רעה מן־ י"ג

ג אם בקימי תהכון וית פקודי תטרון
ותעבדון יתהון: ד ואתן
מטריכון בעידנהון ותתן
ארעא עללתה ואילן חקלא
יתן אביה: ה ויערע לכון
דישא לקטפא וקטפא יערע
לאפוקי בר זרעא ותיכלון
לחמיכון למשבע ותיתבון
לרוחצן בארעכון: ו ואתן
שלמא בארעא ותישרון
ולית דמניד ואבטל חיתא
בישתא מן ארעא ודקטלין

(ג) **אם** בחקתי. תשמרו ועשיתם. מצוה ללמוד וללמד ולעשות. וי"ו ונתתי כוי"ו והארץ היתה תהו ובהו ולעולם כאשר המלה מלרע עם וי"ו הטעם הוא לעתיד ואם מלעיל עבר חוץ ממתי מעט: (ד) יבולה. מן כי בול הרים ישאו לו ולא נדע אם היו"ד שרש או אינו שרש כמלת יקום: (ה) דיש את בציר. והנה התבאר באספך את מעשיך מן השדה וכרם: לשבע. שם הפועל: לבטח. בלמ"ד ובחסרונו שוה וכן מלא לבדד והנה הזכיר בתחלה השובע שהוא עיקר. וטעם וישבתם לבטח. כי בימי הרעב יגלו בני אדם ממקומם כטעם לא תוסף תת כחה

יבולה ח' וסי' ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה. ותם לריק כחכם. והאדמה לא תתן את יבולה. ארץ נתנה יבולה יברכנו. גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן. והארץ תתן יבולה דיחזקאל. כלאה יבולת. והארץ תתן את יבולה דזכריה. וחד ויבלה ותאכל ארץ ויבלה: לשבע ד' וחסר נמסר בסדר בשלח: והשבתי י"ג נמסר בהושע סי' ב' גבי פרשתא והיה מספר בני

תולדות אהרן אם בחקתי. קדושין סא בתרא פח ע"ג ה: ונתתי גשמיכם. תענית כב: ונתתי שלום. שם: וחרב לא תעבור. שם:

בעל הטורים אם בחקתי תלכו. בגימטריא עמלים בדברי תורה: סמך אם בחקותי לשבת ועבו"ג לומר ששקולים הם ככל המצות והחקים. סמך שבתות לונתתי גשמיכם בעתם דהיינו בלילי שבתות. אם בחקתי תלכו ר"ת אבת שתלכו בדרכי אבות. בחקתי תלכו היא פירקא וכתיב יראת ה' היא אוצרו אם תמלאו את אוצרותי אמלא אוצרותיכם יפתח ה' לך את אוצרו: ועשיתם אתם אותיות אמת הוי נמי שתתעסקו בתורה דכתיב בה עשיה שכל טוב לכל עושיהם. עשרה פסוקים מאם בחקתי עד ואולך אתכם קוממיות כנגד עשרה ברכות שבויתן לך וכנגד עשרת הדברות: לשובע ד' במסרה. הכא ואכלתם לחמכם לשובע ואידך בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע ואידך גדה שלא נהם לשובע בכולן מזכיר שובע על הלחם או על פירות בשביל שהוא כתוב על מקום ישוב אבל כשהיו במדבר אומר עדה בלא לחם לשובע שהולכך ניתן כל עדתם לשובע. לשובע בגימטריא אפי' אוכל קימעא. שלום אותיות לשמו ששמו שלום:

רמבן

(ד) **ונתתי** גשמיכם בעתם. הקדים דבר הגשמים כי בבואם בעתם כאשר יאות יהיה האויר זך וטוב והמעינות והנהרות טובים ויהיה זה סבת בריאות לגופים והפירות כלם ירבו ויתברכו בכן כאשר יאמר ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו והנה עם זה לא יחלה האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם וימלאו ימיהם כי בהיות הגופים גדולים ובריאים יתקיימו בימי האדם והנה היא גדולה שבברכות. והנה אמר כי השמים יענו את הארץ בגשמים בעתם והארץ תענה את יבולה והיא הצמח ובעלי נפש התנועה בהמה וחיה ורמש ועוף גם הדגים כי הארץ תכלול הכדור התחתון כלו כמו בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ויכלו השמים והארץ וכן הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות וכן ברוב מקומות הכתוב והנה כל התולדות שבתחתונים יבול הארץ:

(ו) **ונתתי** שלום בארץ. שיהיה שלום ביניכם ולא תלחמו איש באחיו. או השלום הוא שישבית חיה רעה מן הארץ וחרב לא תעבור בארצכם כלל אבל אתם תרדפו את אויביכם לצאת אליהם למלחמה וינוסו. ועל דרך האמת שיתן השלום מחובר בארץ והוא שלום הכל השקול כנגד הכל:

והשבתי חיה רעה מן הארץ. על דעת ר' יהודה שאמר מעבירן מן העולם הוא כפשוטו שלא יבואו חיות רעות בארצכם כי נשוא כשבע

ספורנו

(ג) **אם** בחקותי תלכו. חקות הם גזרות מלך שינהג האדם בהם בהשתדלות עסקי חייו והתנהג בהם יקרא הליכה כאמרו ובחקותיהם לא תלכו וכן ואת חקתי תשמרו ללכת בהם וכן בחקות החיים הלך: ואת מצותי תשמרו. הנה השמירה במצוה היא ההשגחה באופן עשייתם ובמכוון מהם וזה בענין נאות כאמרם ז"ל שמור

ע

אבן עזרא

כחה לך נע ונד: (ו) ונתתי שלום בארץ. ביניכם: ואין מחריד. לא תחיה רעה ולא תאויב רק אתם תרדפו האויב ויפול לפניכם והתמה כי מתי מעט מכם ירדפו מתי רב מהאויבים וכבר הודעתיך בספר מאזנים כי עשרה ומאה ואלף ורבבה שהיא עשרת אלפים סף החשבון ומנהג המרבה לומר אחד לעשר כמו כי עתה כמונו עשרה אלפים ופה הוסיף כי המאה ירדפום חמשה והנה כפל מנהג המרבה וכל אחד מהמאה ירדוף מאה וי"א כי בעבור התחברות האחדים יוסיף המספר וכן איכה ירדוף אחד אלף ואין צורך: (ח) ונפלו אויביכם. פעם אחרת שיפלו פעם אחר פעם בלי תקומה: (ט) ופניתי אליכם. להרבות עשרכם ולהפרות ולהרבות אתכם בבנים ובבנות והנכון בעיני להיות והפריתי הפך עוצר רחם: והקימותי את בריתי אתכם. להיותכם ככוכבי השמים לרוב וכעפר הארץ: (י) ואכלתם ישן נושן. התמה שתהיו רבים ומרוב התבואה יאכל מי שירצה ישן גם נושן יותר מהישן והוא מבנין נפעל ויש מי שיוציא הישן מביתו מפני החדש כי אין לו מקום לשומו שם ומפרש אחר כי טעם תוציאו אל השדה: (יא) ונתתי משכני. ולא תפחדו שתבואו לעולם לידי חסרון כי כבודי דר עמכם ואיננו

תורה

הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם׃
ז וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ ח וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב׃ ט וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם׃ שלישי חמישי
י וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ׃ יא וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי

(מסורה בגליון: כול' מי ו' · ר' · כ' ומ"ל · ו' כ"כ חס' ו' · ל' ומ"ל ל' · ג' · י"ב בתורה)

אונקלוס

בְּחַרְבָּא לָא יְעִידוּן בְּאַרְעֲכוֹן׃
ז וְתִרְדְּפוּן יָת בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִפְּלוּן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא׃ ח וְיִרְדְּפוּן מִנְּכוֹן חַמְשָׁא מְאָה וּמְאָה מִנְּכוֹן לְרִבּוֹתָא יַעְרְקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא׃ ט וְאֶתְפְּנֵי בְמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּישׁ יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן וְאָקִים יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן׃ י וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא דְעַתִּיק וְעַתִּיקָא מִן קֳדָם חַדְתָּא תְּפַנּוּן׃ יא וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא תְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן׃

רשי

שלום ובורא את הכל: וחרב לא תעבור בארצכם. (ת"כ) אין צריך לומר שלא יבואו למלחמה אלא אפילו לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: (ז) לפניכם לחרב. (ת"כ) איש בחרב רעהו: (ח) ורדפו מכם. (ת"כ) מן החלשים שבכם ולא מן הגבורים שבכם: חמשה מאה ומאה רבבה. (ת"כ) וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו (יש מדקדקים בלשון רש"י שהוא כמו כפל ואריכות וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צ"ל. וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפרשים ותשוביהם בלשון רש"י בפרשת בראשית לא היה צריך להתחיל ומה טעם פתח שגם כן כפל וע"ש בישובם וכאן נראה לפרש למורי הגאון המופלג מהר"ר משה חריף נר"ו שמלת רבבה סובל ב"פ פירוש א' עשרת אלפים ועי"ז מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון ופירוש ב' רבבה מספר מרובה על שם ריבוי וזה הפירוש סובל רש"י באומרו והלא לא היה צ"ל וכו' ודו"ק) אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה: ונפלו אויביכם וגו'. שיהיו נופלין לפניכם שלא כדרך הארץ: (ט) ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם מלה"ד למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בת"כ: והפריתי אתכם. (ת"כ) בפריה ורביה: והרביתי אתכם. (ת"כ) בקומה זקופה: והקימותי את בריתי אתכם. (ת"כ) ברית חדשה לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנאמר (ירמיה לא) וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית וגומר: (י) ואכלתם ישן נושן. (ת"כ) הפירות יהיו משתמרין וטובים להתישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד: וישן מפני חדש תוציאו. שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן: (יא) ונתתי משכני. זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי. אין רוחי קצה בכם. כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו (שמואל ב א) כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור

ישראל: רבבה ד' נמסר בסדר חיי שרה: והפריתי ב' מלאים בתורה וסימן ולישמעאל שמעתיך הנה. ופניתי אליכם והפריתי: והקימתי ו' חסר ו' וסי' והקימתי את בריתי אתכם. ויבא שמואל אל שאול. והקימתי את זרעך דשמואל. וחניתי כדור עליך. והקימתי אני את בריתי תניינא דיחזקאל. והקימתי מלכותך דד"ה ושארא הקמתי כתיב:

תולדות אהרן ואכלתם. בתרא לא: ונתתי משכני. ערובין כ שבועות טז:

בעה"ט ורדפו מכם חמשה. בגימטריא הלשיב שבכם. רבבה ד' אחותנו את היי לאלפי רבבה רבבה כצמח השדה ושנים יניסו רבבה שהתפללו עליה שיהיה זרעה מאותם שנאמר בהם רבבה כצמח השדה ורבבה ירדפו: ופניתי אליכם ופני ת"ו בת"י שנים שעמד הבית היו פני שם כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים אבל לאחר שגלו אנה פנה דודך: ונפשי תשבע מנין שנים של משכני עמד בית שני וסמיך ליה ואכלתם ישן שבזכות בית המקדש בא השובע:

ספורנו

ז משנה. אמר אם כן אם תתנהגו בדרכי האל יתברך הנכללים בחלק המעשה בתורתו ותעיינו במצות לדעת אופן עשייתן ותכליתן ובזה תשלימו כונתו להיותכם בצלמו כדמותו: ועשיתם אותם. ואז יהיה לכם זה השלמות בקנין באופן שתעשו אותם כמו פועלים הטוב ברצון נפשכם לא כמצווים ועושים מיראה אשר בזה יהיה העושה מתפעל כנגד מה אבל תעשו מאהבה חפצים ברצון האל יתברך כאמרם (אבות) עשה רצונו כרצונך: (ז) ורדפתם את אויביכם. חוץ לגבולכם: ונפלו לפניכם לחרב. בזולת מלחמתכם כאמרו כי באש ה' נשפט ובחרבו את כל בשר ורבו חללי ה': ופניתי אליכם. אחר אבדן ז' אומות כאמרו כי אעשה כלה כו' ואותך לא אעשה כלה: (ט) והקימותי את בריתי. אותו הברית שאמרתי להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך: אתכם. אקימהו עמכם בזכותכם לא שאזכור לכם ברית אבות בלבד כאמרו וכרתי להם ברית שלום ברית עולם יהיה אותם וכאמרו וברית שלומי לא תמוט: (י) ואכלתם ישן נושן. אחר שימעטו האומות אכריכם וכורמיכם ירבה הדגן משנה א' לשנים כדי שיספיק המעט מפארית האומות לשרתכם לאסוף תבואות וזולת זה תתפרנסו שלא בצער כענין יהי פסת בר בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו וכאמרם (פ' בתרא דכתובות) עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת: וישן מפני חדש תוציאו. יהיה לכם מהגושן די צרככם אף על פי שמאז שיהיה ישן תוציאו ממנו לפליטי האומות לפרנסם כאמרו כי הגוי והממלכה אשר לא יעבדוך יאבדו והטעם שתוציאו דבר שיש בו חיי נפש מארצכם אל האומות הוא מפני שכבר בא החדש ולא תדאגו שיחסר לכם כמו שהיה כאמרם (כתובות פ' ב' דייני גזרות) אין מוציאין מארץ ישראל דבר שיש בו חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות: (יא) ונתתי משכני בתוככם. השרה שכינתי בתוככם בכל מקום שתהיה כמו שיעד קודם העגל באמרו בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך: ולא תגעל נפשי אתכם. לעולם כאמרו לא יוסיף להגלותך וכאמר:

רמבן

השבע וברבות הטובה והיות הערים מלאות אדם לא תמלאנה חיות בישוב ועל דעת רבי שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו יאמר והשבתי חיה רעה מן הארץ והוא הנכון כי תהיה ארץ ישראל בעת קיום המצות כאשר היה העולם מתחלתו קודם חטאו של אדם אין חיה ורמש ממית האדם כמו שאמרו אין ערוד ממית אלא חטא ממית. וזה שאמר הכתוב ושעשע יונק על חור פתן וכן ופרה ודוב תרעינה ואריה כבקר יאכל תבן כי לא היה הטרף בחיות הרעות רק מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף לשניהם והושם הטרף טבע להם גם לטרוף זו את זו כידוע כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיות רעים יותר וכן אמר הכתוב וילמד לטרוף טרף אדם אכל. והנה בבריאתו של עולם נאמר בחיות שנתן להם העשב לאכלה דכתיב ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב ויהי כן כי הוא הטבע אשר הושם בהם לעד ואחר כך למדו הטרף מפני החטא הממית כאשר פירשתי. וכשהותר שחיטת בעלי החיים לבני נח אחרי המבול והזהיר על האדם ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגו' את נפש האדם ולא נפש חיה מיד חיה בחברתה נשארו על מנהגם לטרוף ובהיות ארץ ישראל על השלמות תשבות רעת מנהגם ויעמדו על הטבע הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם. וכבר הזכרתי מזה בסדר תולדות נח. ועל כן אמר הכתוב על ימי הגואל היוצא מגזע ישי שישוב השלום בעולם ויחדל הטרף ודעת הבהמה וכל חיה ורמש כאשר היה בטבעם מתחלה והכוונה היתה בו על חזקיהו שבקש הקדוש ברוך הוא לעשותו משיח ולא עלתה זכותם לכך ויהיה המעשה על המשיח תחלה לעתיד לבא:

יח) ונפלו אויביכם לפניכם לחרב. הבטיח תחלה כי ירדפו את אויביהם ויפלו בחרבם וחזר וכפל ונפלו אויביכם לפניכם לחרב שיתן להם אומץ לב וגבורה לרדוף חמשה מאה ויתן מורך בלב האויבים שינוסו מאה מפני החמשה ויפלו כולם בחרב החמשה כי יתכן שינוסו מפני החרב ומפני פחדם ולא יוכלו להמית אותם בחרב מפני מיעוטם ור"א אמר כי הכפל שיפלו פעם אחר פעם תמיד בלי תקומה:

(ט) ומטעם והפריתי שיעשו כולם פירות פרי הבטן לא יהיה בהם עקר ועקרה. וחזר ואמר והרביתי שיעשו פירות רבים ולא ישכלו וימלאו ימיהם ולכך יהיו עם רב:

(יא) ונתתי משכני בתוככם. זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי אתכם. אין רוחי קצה בכם. כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר בטן

רשי

(יב) והתהלכתי בתוככם. אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים: (יג) אני ה' אלהיכם. כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים: מטת. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו (ירמיה כז) עשה לך מוסרות ומוטות קביליי"א בלעז: קוממיות. בקומה זקופה: ואם

אבן עזרא

ואינני כבן אדם שתגעל נפשו לשבת במקום אחד ועוד כי בלכתכם אל ארץ אויביכם והמקדש איננו עמכם יתהלך כבודי בתוככם והנה אני אהיה לכם לאלהים ואתם עמי כי על כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים: (יג) מטת עלכם. משל כפר החורש שיעבוד אדמת בעליו וישראל השתעבדו בבנין האדמה כי כן כתוב: קוממיות. בקומה זקופה וריקי מוח אמרו כי הקללות רבות מהברכות ולא אמרו אמת רק נאמרו הברכות כלל ונאמרו בקללות פרטים לירא ולהפחיד השומעים והמסתכל היטב יתברר לו דברי: אם

אֶתְכֶם׃ יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם׃ יג אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת׃ פ

כ' כאמתך. כ' בטעם ר"פ נגינות. מ' חסר בנביא'. ל' וחסר. ד'. י' מ"ל

יב וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן וְאֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעָם׃ יג אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דְּאַפֵּיקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי לְהוֹן עַבְדִּין וּתְבָרִית נִיר עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יָתְכוֹן

תולדות אהרן ואולך אתכם. בתרא פס פח סנהדרין ק:

בעל הטורים

והתהלכתי ב' והתהלכתי בתוככם. והתהלכתי באמתך. בזכות והתהלכתי באמתך והתהלכתי בתוככ': מאם בחקתי עד קוממיות כל א"ב חוץ מסמך ופ"א (פשוטה) וכן בויתן לך חסר סמ"ך ופ"א כי אין שטן ולא אף וקצף ונגף ואנף בברכות אלו: קוממיות תגין על הקו"ף שעתידים להיות קוממין מאה אמה ולמ"ד ר' אמה לכך יש בה שני תגין:

ואולך ד' וסי' ואשבר מטת עלכם. ואולך אתכם קוממיות. ויולך אתכם ארבעים. ואולך אתכם במדבר ארבעים שנה. ואולך אותו בכל ארץ כנען:

רמבן

כגון כי שם נגעל מגן גבורים לא קיבל המשיחה שמושחין מגן של עור מבושל כדי להחליק מעליו מכות חץ או חנית שלא יקוב העור לשון רש"י. ולא ידעתי מה הטעם בזה שיאמר הקדוש ברוך הוא כי בשמרנו כל המצות ועשותנו רצונו לא ימאס אותנו בגעול נפשו וכן בעברנו על בריתו ועשותנו נאצות גדולות אמר לא מאסתים ולא געלתים ואמר הנביא בשעת הקללה המאום מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך. אבל הענין סוד מסתרי התורה אמר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו ככלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים וחדשים כי הגעילה פליטה כדברי רש"י מלשון שורו עבר ולא יגעיל תפלט פרתו ולא תשכל. ואמר נפשו כדרך נשבע ה' אלהים בנפשו והנביא אמר בתמיה אם בציון געלה נפשך שהיא עיר ואם בישראל והשלכת אותה מלפניך להיות כל בניה לבושים בגדים צואים ונגאלים. והנה הברכות האלה כפי פשוטן עם היותן רבות כלליות כענין המטר השובע והשלום ופריה ורביה אינן כמו הברכות שברך כבר ובקרה וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך כי שם יבטיח במאכל ובמשתה ושיהיה לברכה עד שלא יארע שום חולי בגופינו ועל כן היו כלי הזרע שלמים ובריאים ונוליד כהוגן ונחיה ימים מלאים כמו שאמר לא תהיה משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא וכן אמר תחלה כי אני ה' רופאך. והטעם בזה כי הברכות ההן אע"פ שהם נסים הם מן הנסים הנסתרים שכל התורה מלאה מהן כאשר פירשתי והם אפילו ליחיד העובר כי כאשר יהיה האיש החסיד שומר כל מצות ה' אלהיו ישמרהו האל מן החולי והעקרות והשכל וימלאו ימיו בטובה. אבל אלו הברכות שבפרשה הזאת הן כלליות בעם וכן בהיות כל עמנו כלם צדיקים. ולכך יזכיר תמיד בכאן ונתנה וגו' לבטח בארצכם שלום בארץ חיה רעה מן הארץ לא תעבור בארצכם. וכבר בארנו כי כל אלה הברכות כולם נסים אין בטבע שיבאו הגשמים ויהיה השלום לנו מן האויבים ויבא מורך בלבם לנוס מאה מפני חמשה בעשותנו החוקים והמצות ולא שיהיה הכל הפך מפני זרענו השנה השביעית. ואף על פי שהם נסים נסתרים שעולם כמנהגו נוהג עמהם. אבל הם מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ כי אם הצדיק האחד יהיה ויסיר ה' מחלה מקרבו וימלא ימיו יקרה גם זה בקצת רשעים אבל שתהיה ארץ אחת כלה ועם אחד תמיד ברדת הגשם בעתו ושובע ושלוה ושלום ובריאות וגבורה ושברון האויבים בענין שאין כמוהו בכל העולם יודע לכל כי מאת ה' היתה זאת ועל כן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך והפך זה יהיה בקללות בעונש הארץ שאמר והיו שמיכם כברזל ועונשי החולי כמו שאמר וחלאים רעים ונאמנים שיקולל המאכל ויחליא ויתפרסם הנס בהיותו תמיד קיים בכולן על כן כתוב ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם והנכרי אשר יבא מארץ רחוקה וראו את מכות הארץ ההיא ואת תחלואיה שלא יתמהו באיש ההוא אשר רבצה בו כל האלה כי כן יהיה פעמים רבים כמנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרים רעים באיש אחד רק בארץ ההיא יתמהו וישאלו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת כי כלם יראו וידעו כי יד ה' עשתה זאת ויאמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם והכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים לא יתנהג ענינם בטבע כלל לא בגופם ולא בארצם לא בכללם ולא ביחיד מהם כי יברך השם לחמם ומימם ויסיר מחלה מקרבם עד שלא יצטרכו לרופא ולא להשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל כמו שאמר כי אני ה' רופאך וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה גם כי יקרם עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים כאשר היה ענין אסא וחזקיהו בחלותו ואמר הכתוב גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים ואלו היה דבר הרופאים נהגו בהם מה טעם שיזכיר הרופאים אין האשם רק בעבור שלא דרש השם אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אוכל מצה בחג המצות כי אם חמץ. אבל הדורש השם בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו וכך אמרו כל עשרין ותרתין שנין דמלך רבה בר רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא והמשל להם תרעא דלא פתיח לאסיא והוא מאמרם שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו שאלו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה' אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרה הטבעים וזו היא כונתם באמרם ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים אין לרופא לאסור עצמו ברפואתו לא מפני חשש שמא ימות בידו אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר שכבר נהגו ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרוף יש על המכה תשלומי הרפואה כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים כאשר אמרה כי לא יחדל אביון מקרב הארץ מדעתו שכן יהיה אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים:

(יב) וטעם והתהלכתי בתוככם. שתהיה הנהגתי בכם מפורסמת כמלך מתהלך בקרב מחנהו מספיק להם כל צרכם וזה דרך דברי הברית כפשוטן והוא אמת וכך יעשה בהן בודאי ולא הזכיר הכתוב בכאן שכר קיום הנפשות בעולם הנשמות ובעולם הבא אחרי תחית המתים כי קיומן מחוייב בדרך היצירה כמו שפירשתי בכריתות והעונש הוא שמכרית החייבים מהם והשאר כולם יתקיימו ביסוד יצירתם אבל על דרך האמת הברכות האלה עוד הם ברכות שמים בעליונים כמו שפירשתי ונתתי שלום בארץ ולא תגעל נפשי אתכם וכן והתהלכתי בתוככם רמז למדה שקראו רבותינו שכינה וכן ונתתי משכני בתוככם ואמר שכינה שורה בישראל ואמרו בב"ר עיקר שכינה בתחתונים היתה. והנה הוזכר כאן גן עדן והעולם הבא ליודעיו ואלה הברכות

יתשלומין

ספורנו

וכאמרו כן נשבעתי מקצוף עליך ומגער בך: (יב) והתהלכתי בתוככם. ענין המתהלך הוא ההולך אנה ואנה לא אל מקום אחד בלבד. אמר א"כ אתהלך בתוככם כי לא אל מקום אחד בלבד ירד שפע הכבוד כמו שהיה במשכן ובמקדש כאמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כלומר בזה האופן ובאותו המקום בלבד אשכון בתוכם ובאל זה באמרו אשר אועד לך שמה ונועדתי שמה לבני ישראל אבל אתהלך בתוככם ויראה כבודי בכל מקום שתהיו שם כי אמנם בכל מקום שיהיו שם צדיקי הדור הוא קדוש משכני עליון שבו תשלם כוונתו כאמרו השמים כסאי והארץ הדום רגלי ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי: והייתי לכם לאלהים. אהיה לאלהים מיוחד לכם לא יהיה לכם אלהים ומנהיג זולתי וכן יהיה נצחיות מציאותכם ממני בלתי אמצעי וכמו שהוא לשאר הנבדלים הנצחיים בהיותכם אז בצלמו כדמותי כמו שהיתה הכוונה בבריאת האדם ובמתן תורה ולזה אמר ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים כי אמנם במתן תורה לולא השחיתו היתה הכונה לשום אותם במעלות ימות המשיח ועולם הבא שיעד בזאת הפרשה בלי ספק. אמנם בפרשת אתם נצבים אמר שהכונה שיקים אותם לעם כדי שיהיה הוא לאלהים אבל לא יעד שיהיה כן אז אבל פעולת התמיד של משכן כאמרו ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלהים יעד בכל ענין זאת הפרשה אבל בשאר המקומות אמר להיות לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם שתהיה כל מגמת פניכם לעשות רצוני ולעבדני שכם אחד בלי ספק כמו שראוי שיעשה כל עם למלכו באמת: (יג) קוממיות. על הפך אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה

בְּחֵירוּתָא׃ יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא הָאִלֵּין׃ טו וְאִם בִּקְיָמַי תְּקוּצוּן וְאִם יָת דִּינַי תְּרַחֵק נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוֹדַי לְאַשְׁנָיוּתְכוֹן יָת קְיָמִי׃ טז אַף אֲנָא אַעְבֵּיד דָּא לְכוֹן וְאַסְעַר עֲלֵיכוֹן בְּיהוּלְתָא שַׁחֶפְתָּא וְקַדַּחְתָּא דְּחַשְׁכָן עַיְנִין וּמַפְּחָן נְפַשׁ וְתִזְרְעוּן לְרֵיקָנוּ זַרְעֲכוֹן וְיֵיכְלוּנֵיהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ יז וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּכוֹן וְתִתַּבְרוּן

ג׳ ג׳ ל׳ כתורס ל׳ ל׳ ל׳. ל׳ ומ״ל כ״ע. ל׳ ג׳. ד׳

יד וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל־הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה׃ טו וְאִם־בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ וְאִם אֶת־מִשְׁפָּטַי תִּגְעַל נַפְשְׁכֶם לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי׃ טז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם׃ יז וְנָתַתִּי פָנַי

רשי

(יד) ואם לא תשמעו לי. להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים יכול לקיום המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו׳ הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה תלמוד לומר לי אין לי אלא זה המכיר את ריבונו ומתכוין למרוד בו וכן בנמרוד (בראשית י) גבור ציד לפני ה׳ שמכירו ומתכוין למרוד בו וכן באנשי סדום (שם יג) רעים וחטאים לה׳ מאד מכירין את רבונם ומתכוונין למרוד בו: ולא תעשו. (ת״כ) משלא תלמדו לא תעשו הרי שתי עבירות: (טו) ואם בחקותי תמאסו. מואס באחרים העושים: משפטי תגעל נפשכם. שונא החכמים: לבלתי עשות. מונע את אחרים מעשות: את כל מצותי. כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות: להפרכם את בריתי. כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעי׳ ואלו הן לא למד ולא עשה מואס באחרים העושי׳ שונא את החכמים מונע את אחרי׳ כופר במצות כופר בעיקר: (טז) והפקדתי עליכם. וצויתי עליכם: שחפת. חולי שמשחף את הבשר אנפולי״ש בלעז דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית פניו זעופה: קדחת. חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו (דברים לב) כי אש קדחה באפי: מכלות עינים ומדיבות נפש. העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחתו במותו. כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק. תזרעו ולא תצמח ואם תצמח ואכלוהו אויביכם: (יז) ונתתי פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם

אבן עזרא

(י״ד) את כל המצות. אלה הכתובים: (טו) להפרכם. מלה זרה בדקדוק כי משקלי שמות הפעלים משתנים: (טז) והפקדתי עליכם. כאדם פקיד על אחר עשה חפצו בו: בהלה את השחפת ואת הקדחת. חליים ידועים וטעם את עם: טעם בהלה. שתבהלו ולא תדעו מה תעשו וי״א כי בהלה כפתאום ורבים אמרו כי השחפת והקדחת שנים חליים בזרע כמו השדפון והירקון כי כן כתוב בעבור וזרעתם לריק ואין צורך כי פירושו שיבואו להם חליים ואם באו שוללים לכפרים יאכלו הזרע כי אין מי שיצא אליהם לגרשם: וטעם מכלות עינים. שאלה החליים יחשכו עינים וידאבו הנפש והאל״ף חסר ממלת ומדיבות נפש וכן ממלת שקר מזין וי״א כי העינים מן הגוף בעצור ומדיבות נפש ואין צורך: (יז) ונתתי פני. קצפי ואפי כמו ופניה לא היו לה והטעם כי

ואכלהו ג׳ חסרים נמסר בסדר אמר:

תולדות אהרן ואם לא תשמעו. מגלה לא: ואם בחקתי תמאסו. קדושין סא כתרא פח: אף אני אעשה. שבת לג ב

בעה״ט ואכלוהו שלשה. ואכלוהו אויביכם. ואכלוהו במקום קדש. ואכלוהו ויכלוהו. פי׳ המי הממ״א אכלוהו במקום קדוש בשמרו מצותי ושאכרו כאהרן במקום קדוש ואם לא עשיתם כן ע״כ ואכלוהו ויכלוהו ואת נוהו השמו ואכלוהו אויביכם:

ספורנו

ובעבודה ובתמימי כארץ נוך: (יד) ואם לא תשמעו לי. ללכת בחקותי כמבואר למעלה: ולא תעשו את כל המצות האלה. ומאחר שלא תלכו בחקותי לא תעשו את כל המצות אלא תעשו מהם הנראה בעיניכם בלבד: (טו) ואם בחקותי תמאסו. שלא בלבד תבטלום אבל תמאסו בם. ואם את משפטי תגעל נפשכם. תגעל אותם כמו שמקיא אדם בכוונה מוסכמת מבלי אין דרך למאום אותם בהיות טעמם נודע והגון: לבלתי עשות את כל מצותי. וזאת הגעילה למשפטים לא תהיה אלא כדי לפרוק מעליכם עול כל המצות כאמרם ז״ל (סנהדרין פ׳ ד׳ מיתות) יודעים היו ישראל בע״ג שלא היה בה ממש ולא עבדו ע״ג אלא כדי להתיר להם עריות בפרהסיא וכן העיד הנביא באמרו לא יתנום מעלליהם לשוב אל אלהיהם כי רוח זנונים בקרבם: להפרכם את בריתי. כדי להיות כשאר ע״ג המולכות בעולם הזה בלי שום עול תורה ומצות כאמרו והעולה על רוחכם היו לא תהיה נאם ה׳ לאמר נהיה כגויי הארץ: (טז) אף אני אעשה זאת לכם. אעשה מה שחשבתם לעשות שיהיה הברית מופר ובטל גם אני כמו שאמרתי שבהיותכם לי לעם אהיה לכם לאלהים בלתי אמנעי: והפקדתי עליכם בהלה. אמנה עליכם פקידי בהלה כענין ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו אל תחום עינכם ואל תחמלו: ואכלהו אויביכם. כמו שהיה הענין בימי השופטים כאמרו והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק וכל בני

רמבן

בתשלומיהן לא תהיינה רק בהיות כל ישראל עושין רצון אביהם ובנין שמים וארץ שלם על מכונתו ואין בתורה ברכות שלמות כאלה שהם דברי הברית והתנאים אשר בין הקב״ה ובינינו. ודע כי לא השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן לא הרבים ולא היחידים מהם שלא עלתה זכותם לכך כמו שאמרו על דוד והוא עורר את חניתו על שמונה מאות חלל והיה מצטער על מאתים יצתה בת קול ואמרה לו רק כדבר אוריה החתי ועל כן תמצא לרבותינו שיזכירו בפסוקים האלה לעתיד לבוא מלמד שתינוק מישראל עתיד להיות מושים וכו׳ עתיד הקדוש ברוך הוא לטייל עם הצדיקים לעתיד לבוא כי לא נתקיים אבל יתקיים עמנו בזמן השלמות:

(טו) **ואם** בחקתי תמאסו. בעבור היות החקים מצות לא נתגלה טעמם להמון ימאסו הכסילים יאמרו מה החפץ לשם שלא אלבש הבגד הזה המרוקם ברקמי שש ותכלת ומה נועיל כי נשרוף הפרה ונזרוק עלינו האפר אבל המשפטים הכל חפצים בהם והכל צריכים אותם אין ישוב לעם ומדינה בלתי משפט ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת וכי ינצו ודיני השור והבור והשומרים וכיוצא בהם אבל המשפט אשר נעשה בעוברי המצות כאיש אשר יבעול העריות או יחלל השבת ויעשה אוב וידעוני בזה יקוצו מפני המצות שהן עול כבד על הרשעים ולכך אמר ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי כי הגעילה במשפטים כדי שלא יעשו המצות:

וטעם להפרכם את בריתי שתופר הברית לגמרי ויהיו בלא תורה להתיר לעצמם עריות בפרהסיא וכל תאוה תערב לנפשם ועל דרך האמת שתופר זאת הברית ותבטל הפך ונתתי שלום בארץ והוא מה שאמר אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם כי בעבור שבטלו את בריתי שלום בעלתי בם בעצמם:

(טז) **וטעם** אף אני אעשה זאת לכם. על דרך האמת כמו בהפוך אף אני אעשה זאת לכם וזהו שמזכיר תמיד בפרשה אני והלכתי אף אני והכיתי אתכם גם אני ויסרתי אתכם גם אני והשמותי אני אף אני אלך עמם ובמדרשו של רבי נחוניא בן הקנה לא די שאני אדון הדין אלא אף אני אוסר וכו׳ והכלל כי הקב״ה כורת הברית לזאת וזה טעם שבע על חטאתיכם שבע כחטאתיכם והאלות הן אלות הברית כי הדבור מפי הגבורה ובלשון עצמו אעשה יסרתי והכתי ולכך אמר אשר נתן ה׳ בינו ובין בני ישראל כי הוא בשמו הגדול נתן הברית הזאת אבל במשנה תורה אמר אם לא תשמע בקול ה׳ אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו ויזכור שם תמיד לשון ארירה ופתח בכן ארור אתה כי הברכה נעדרת מהם ואמר יתן ה׳ וזהו מאמר רבותינו קללות שבתורת כהנים בלשון רבים ומשה כי אמרן מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה בלשון יחיד ומשה כי אמרן מפי עצמו אמרן. הגבורה עשתה משה שליח בינו ובין כל ישראל ודע והבן כי האלות האלה ירמזו לגלות הראשון כי בבית הראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה ממנו שכן תראה בתוכחות שאמר ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם ואמר להפרכם את בריתי והזכיר בהם במות וחמנים וגלולים כי היו עובדי ע״ג ועושים כל הרעות והוא שאמר והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם יתרה בהם לסלק מהם מקדשו וקבול הקרבנות שהיו לרצון לו במקדש ההוא והעונשים עליהם חרב וחיה רעה ודבר ורעב וגלות בסוף כי כל זה היה שם כאשר בא בפירוש בספר ירמיהו ואמר בגלות אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה שהיו שנות הגלות כשנים אשר בטלו השמיטות וכן אמר הכתוב בגלות ההוא למלאת דבר ה׳ מפי ירמיהו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה כן התרה בהם וכן הגיע אליהם א״כ דבר ה׳ ברור הוא שעל הגלות ההוא דבר הכתוב ותסתכל עוד בענין הגאולה ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות ובזכירת הארץ לא ימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף אהבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם כי היה כן בעלותם מבבל שלא שבו רק יהודה ובנימין והגלוים

רשי

נכם: ורדו בכם שונאיכם. כמשמעו ישלטו בכם. (אגדת ת"כ מפרשה זו): אף אני אעשה זאת. אינו מדבר אלא באף וכן אף אני אלך עמם בקרי: והפקדתי עליכם. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה: בהלה. מכה המבהלת את הבריות ואי זו זו מכת מותן: את השחפת.

אבן עזרא

כי הנשארים שאין להם חליים אם יצאו אל האויבים ינגפו לפניהם וטעם ינוסו ואין רודף כטעם מחנה אדם: (יח) ואם עד אלה. המכות: שבע. בעבור היותו חשבון שלם נאמר על לשון רבים וכן כי שבע יפול צדיק וקם פה עקרה ילדה שבעה ואין על חטאתיכם להוסיף שבעה רק ויספתי פעם אחרת כמו קול גדול ולא יסף: וטעם

בָּכֶ֑ם וְנִגַּפְתֶּ֖ם לִפְנֵ֣י אֹֽיְבֵיכֶ֑ם
וְרָד֤וּ בָכֶם֙ שֹֽׂנְאֵיכֶ֔ם וְנַסְתֶּ֖ם וְאֵין־
רֹדֵ֥ף אֶתְכֶֽם׃ יח וְאִ֨ם־עַד־אֵ֔לֶּה
לֹ֥א תִשְׁמְע֖וּ לִ֑י וְיָֽסַפְתִּי֙ לְיַסְּרָ֣ה
אֶתְכֶ֔ם שֶׁ֖בַע עַל־חַטֹּֽאתֵיכֶֽם׃
יט וְשָׁבַרְתִּ֖י אֶת־גְּא֣וֹן עֻזְּכֶ֑ם וְנָתַתִּ֤י
אֶת־שְׁמֵיכֶם֙ כַּבַּרְזֶ֔ל וְאֶת־אַרְצְכֶ֖ם
כַּנְּחֻשָֽׁה׃ כ וְתַ֥ם לָרִ֖יק כֹּֽחֲכֶ֑ם
וְלֹֽא־תִתֵּ֤ן אַרְצְכֶם֙ אֶת־יְבוּלָ֔הּ
וְעֵ֣ץ הָאָ֔רֶץ לֹ֥א יִתֵּ֖ן פִּרְיֽוֹ׃ כא וְאִם־
תֵּלְכ֤וּ עִמִּי֙ קֶ֔רִי וְלֹ֥א תֹאב֖וּ
לִשְׁמֹ֣עַ לִ֑י וְיָסַפְתִּ֤י עֲלֵיכֶם֙ מַכָּ֔ה
שֶׁ֖בַע כְּחַטֹּאתֵיכֶֽם׃ כב וְהִשְׁלַחְתִּ֨י
בָכֶ֜ם אֶת־חַיַּ֤ת הַשָּׂדֶה֙ וְשִׁכְּלָ֣ה
אֶתְכֶ֔ם וְהִכְרִ֙יתָה֙ אֶת־בְּהֶמְתְּכֶ֔ם
וְהִמְעִ֖יטָה אֶתְכֶ֑ם וְנָשַׁ֖מּוּ
דַּרְכֵיכֶֽם׃ כג וְאִ֨ם־בְּאֵ֔לֶּה לֹ֥א
תִוָּסְר֖וּ לִ֑י וַהֲלַכְתֶּ֥ם עִמִּ֖י קֶֽרִי׃
כד וְהָלַכְתִּ֧י אַף־אֲנִ֛י עִמָּכֶ֖ם בְּקֶ֑רִי

ל' | ב' בנגשיהם ג' | ל' בתורס | ל' | ג' כענין | ל' | ל' וחסר ל' ואו' ומכתב' | ה' | ג' כענין | כול' חסר במ"ד ג' | ל' וכי שכלה | ל' | ג' כענין

קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְיִרְדּוֹן
בְּכוֹן סַנְאֵיכוֹן וּתְעַרְקוּן וְלֵית
דְּרָדֵיף יָתְכוֹן: יח וְאִם עַד
אִלֵּין לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי
וְאוֹסֵיף לְמִרְדֵּי יָתְכוֹן שְׁבַע
עַל חוֹבֵיכוֹן: יט וְאֶתְבַּר יָת
יְקַר תּוּקְפֵיכוֹן וְאֶתֵּן יָת
שְׁמַיָּא דְעִלָּוֵיכוֹן תַּקִּיפִין
כְּפַרְזְלָא מִלְּאַחָתָא מִטְרָא
וְאַרְעָא דִתְחוֹתֵיכוֹן חֲסִינָא
כִּנְחָשָׁא מִלְּמֶעְבַּד פֵּירִין:
כ וִיסוּף לְרֵיקָנוּ חֵילְכוֹן וְלָא
תִתֵּן אַרְעֲכוֹן יָת עֲלַלְתַּהּ
וְאִילַן אַרְעָא לָא יִתֵּן אִבֵּיהּ:
כא וְאִם תְּהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ
וְלָא תֵיבוֹן לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי
וְאוֹסֵיף לְאַיְתָאָה עֲלֵיכוֹן מַחָא
שְׁבַע כְּחוֹבֵיכוֹן: כב וְאֵיגָרֵי
בְכוֹן יָת חֵיוַת בָּרָא וְתַתְכֵּל
יָתְכוֹן וּתְשֵׁיצֵי יָת בְּעִירְכוֹן
וְתַזְעֵיר יָתְכוֹן וְיִצַּדְיָן
אוֹרְחָתְכוֹן: כג וְאִם בְּאִלֵּין
לָא תִתְרְדוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן
קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ: כד וְאֶהָךְ אַף
אֲנָא עִמְּכוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאַלְקֵי

רשי

יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף או עתים שהוא נשהף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה ת"ל מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה ת"ל ומדיבת נפש: וזרעתם לריק זרעכם. זורעה ואינה מצמחת ומעתה מה אויביכם באים ואוכלים ומה ת"ל ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת שנה שניה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור ושבפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד. ד"א וזרעתם לריק זרעכם כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהם ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם שנא' (איכה ב) אשר טפחתי ורביתי אויבי כלם: ונתתי פני בכם. כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל לאדון שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה: ונגפתם לפני אויביכם. (ת"כ) שיהא המות הורג אתכם מבפנים ובעלי דבביכון מקיפין אתכ' מבחוץ: ורדו בכם שונאיכ'. (ת"כ) שאיני מעמיד עליכם שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שעו"ג עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנא' (שופטים ו) והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם וכן הוא אומר (מיכה ג) ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו': ונסתם. מפני אימה: ואין רודף אתכם. מבלי כח: (יח) ואם עד אלה. ואם בעוד אלה לא תשמעו: ויספתי. עוד יסורין אחרים: שבע על חטאתיכם. (ת"כ) שבע פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה: (יט) ושברתי את גאון עוזכם. זה בית המקדש וכן הוא אומר (יחזקאל כד) הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם: ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה. זו קשה משל משה שמשה הוא אומר (דברים כח) והיו שמיך אשר על ראשך נחושת וגומר שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מאבדת פירותיה: (כ) ותם לריק כחכם. (ת"כ) הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון והלקה אותו הרי שיניו של זה קהות: ולא תתן ארצכם את יבולה. (תורת כהנים) אף מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע: ועץ הארץ. (תורת כהנים) אפי' מן הארץ יהא לקוי שלא יחנטו פירותיו בשעת החנטה: לא יתן. משמש למעלה ולמטה העץ והפרי: לא יתן פריו. כשהוא מפרה משיר פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן שבע פורעניות: (כא) ואם תלכו עמי קרי. רבותינו אמרו עראי כמקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצותי ומנחם פירש לשון מניעה וכן (משלי כה) הוקר רגלך וכן יקר רוח (שם יז) וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס לשון קושי שמקשין לבם לימנע מהתקרב אלי: שבע כחטאתיכם. שבע פורעניות אחרות כמספר שבע כחטאתיכם: (כב) והשלחתי. לשון גירוי: ושכלה אתכם. אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך בהמה שאין דרכה בכך מניין ת"ל (דברים לב) ושן בהמות אשלח בם הרי שתים ומניין שתהא ממיתה בנשיכתה ת"ל (שם) עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית: ושכלה אתכם. אלו הקטנים: והכריתה את בהמתכם. מבחוץ: והמעיטה אתכם. מבפנים: ונשמו דרכיכם. שבילים גדולים ושבילים קטנים הרי שבע פורעניות שן בהמה ושן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכריתה והמעיטה ונשמו: (כג) לא תוסרו לי. לשוב אלי:
נקס

אבן עזרא

על חטאתיכ'. בעבור חטאתיכ' וי"א שהחשבון כמשמעו והראשון נכון כי אם נחשוב ושברתי אחד שמיכם כברזל שנים וארץ כנחושה ותם לריק ויבול הארץ ופרי העץ הנה שש ומכת חית השדה הנה שבע: (יט) גאון עוזכם. השובע כטעם וישמן ישורון והגאוה אם ישבר יפול ויטח: (כ) ותם לריק כחכם. שיגעתם בעבודת האדמה: (כא) קרי. אמרו רבים שפירושו גבורה ונכוח כאיש שיחזק לבו ולא יפחד למען שלא ינוצח ואין ריע לו וי"א שהוא מגזרת כל הקורות והטעם שאמר בדברי הפלשתים כי לא ידו נגעה בנו מקרה הוא ועל שני הפירושים יחסר בי"ת כמו כי ששת ימים או יהי כן תלכו עמי הליכת קרי כאשר הראיתיך רבים כאלה והנה כתוב כחטאתיכם ולא יוסיף עליכם ועל חטאתיכם דבק עם ליסרה אתכם והטעם בעבור חטאתיכם: (כב) והשלחתי בכם. מגזרת הנני משליח בך: ושכלה אתכם. בהריגת קטנים: והמעיטה אתכם. בהריגת הגדולים: ונשמו דרכיכם. כי אין דרך בטוח מפחד החיות שאינם ברשות אדם כאשר פירשתי: (כג) תוסרו. עתיד מבנין

ונסתם ג' וסי' ונסתם ואין רודף אתכם. ונסתם גיא הרי כי יגיע גי. ב' בו. וא' נסתם. כאשר נסתם מפני: לשמוע כלם חסר במ"ד וסי' בני נכר. דשמואל. העם הזה הרע שבו על עונות אבהם. לשמוע אל הרנה דד"ה: והשלחתי ג' וסי' והשלחתי בכם את חית השדה והשלחתי רעב בארץ לא. ארץ כי תחטא לי:

חולדות אהרן ושברתי את גאון. גיטין לו: והשלחתי בכם. שבת לג: ואם באלה. שם:

ספורנו

בפי קדם: (יט) ושברתי את גאון עוזכם. בחרבן מקדש שילה כאמרו ויתן לשבי עזו: והבאתי

בעל הטורים ורדו ב' במסרה. ורדו בכם שנאיכם ואידך ורדו בנוגשיהם עכשיו שלא זכיתם ורדו בכם שונאיכם: ואם עד אלה ס"ת מדם. שאמדד לכם מדה כנגד מדה: גאון בגימ' זה המקדש. את גאון עוזכם בגי' זה ירושלים: כחטאתיכם גימ' כין בשוגג ובין במזיד:

רמבן

והגלוים עליהם מעט מקצת השבטים אשר גלו לבבל ושבו בדלות ועבודת מלכי פרס וגם לא אמר שישובו בתשובה שלמה לפניו רק שיתודו בעונם ועון אבותם ומצינו אנשי בית שני עושים כן כמו שיתודה דניאל חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור ממצותיך עד לאבותינו לשרינו ולאבותינו וכתיב כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה וכן נחמיה התודה ועזרא אמר מלכינו שרינו כהנינו ואבותינו לא עשו תורתך כי כולם למדו מן התורה שיתוודו עונם ועון אבותם וכל אלה דברים ברורים בברית הזאת שהוא כאמת ירמוז לגלות הראשון והגאולה ממנו שכל הברית שבמשנה תורה רמוז לגלותנו זה ולגאולה שבגל

אבן עזרא

מבנין נפעל: (כד) אף אני בחמת קרי. דבק עם והכיתי: (כה) נקם ברית. על כן אמרתי כי זאת הברית הכרותה בסיני הכתובה בפרשת ואלה המשפטים יום קבלו על נפשם ואמרו נעשה ונשמע אז נכרתה הברית ואמר להם כל הפרשה הזאת: ונאספתם אל עריכם. מפני החרב ושם אשלח הדבר והרעב עד שתרצו להנתן ביד האויב וזה טעם ונתתם ביד אויב והיא מלה מבנין נפעל: (כו) בשברי. שם הפעל ובא שבור כמו בשכבה ובקומה וטעם השבר בעבור מטה לחם והוא דרך משל וכישעיה משען לחם כי הלחם לבב אנוש יסעד: עשר נשים. כי הוא סך חשבון כי מנהג ישראל היה לאפות כל בית תנור לעצמו שיאכלו כל השבוע ומערכת השבת תוכיח: והשיבו לחמכם במשקל. בעבור שהיא מעט: ואכלתם ולא תשבעו. יש רעב וישבע האוכל מעט ואתם מאוכל הרבה לא ישבעו: (כז) ואם בזאת. במכה הזאת: וכן ואם באלה. באלה המכות הנזכרות: (כח) על חטאתיכם. דבק עם ויסרתי: (כט) ואכלתם בשר בניכם ובשר בנותיכם. אין למעלה מן הרעב הזה ולא יהיה לכם מקום לזעוק ולהתפלל להושע מהרעב כי אשמיד במותיכם מקום הזבחים: (ל) חמניכם. מגזרת חמה בתים העשויי' להשתחוות לשמש והנו"ן נוסף כנו"ן נשים רחמניות: פגריכם. גופותיכם כמו פגר מובס: גלולים. שם נגזר לע"ג מגזרת כאשר יבער הגלל והטעם כי בהתחברכם לבתי ע"ג שם תהרגו וישחיתו אויביכם צורת גלוליכם ואני לא אושיעכם: וגעלה נפשי אתכם. שתסור השכינה אז תחרבנה עריכם ונשמו המקדשים שלכם והטעם בתחלה היו מקדשי: (לא) ולא אריח בריח. והטעם כי כבוד השם מלא שמים וארץ וכתוב על נח וירח ה' את ריח הניחוח והטעם שלא אקבל עולה אחרי כן מכם. ואחר שאמר עריכם ומקדשיכם אמר את הארץ כל ארץ ישראל: (לב) ושממו עליה. כל כך תהיה שממה שגם האויבים הדרים ישומו עליה הפך מגוש לכל הארץ:

אורה

תורה

24 וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃ 25 וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב׃ 26 בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ׃ ס 27 וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי׃ 28 וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃ 29 וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ׃ 30 וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי גִּלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ 31 וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם׃ 32 וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים

(מסורה: כל ענין אף אני במ"א גם: אני וכי' מגה מסנס | ל' וחסר. כ' | ל' | י"ב כתורה ל' | ל' וא' כתנור | ד' דגשים | ל' וחד אם בזאת | כל אני דענין קמץ בזקף ושאר אני | ג' ח' ו' בנוס' | ל' | ג' ומ"ל | ב' בעצרותיכם ל' וחסר | כ"ל חסר ו')

אונקלוס

יִתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן׃ כה וְאַיְתֵי עֲלֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִתְפָּרְעוּן מִנְּכוֹן פּוּרְעֲנוּתָא עַל דַּעֲבַרְתּוּן עַל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא וְתִתְכַּנְשׁוּן לְקִרְוֵיכוֹן וְאֵיגָרֵי מוֹתָנָא בֵּינֵיכוֹן וְתִתְמַסְרוּן בְּיַד סָנְאָה׃ כו בְּדְאִתְבַּר לְכוֹן סְעֵיד מֵיכְלָא וְיֵפְיַן עֲשַׂר נְשִׁין לַחְמְכוֹן בְּתַנּוּרָא חַד וְיָתִיבָן לַחְמְכוֹן בְּמַתְקְלָא וְתֵיכְלוּן וְלָא תִשְׂבְּעוּן׃ כז וְאִם בְּדָא לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ׃ כח וְאֵיהַךְ עִמְּכוֹן בִּתְקוֹף רְגַז וְאֹרְדֵי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן׃ כט וְתֵיכְלוּן בְּשַׂר בְּנֵיכוֹן וּבְשַׂר בְּנָתֵיכוֹן תֵּיכְלוּן׃ ל וַאֲשֵׁיצֵי יָת בָּמָתְכוֹן וַאֲקַצֵּץ יָת חֲנִיסְנָסֵיכוֹן וְאֶתֵּן יָת פִּגְרֵיכוֹן עַל פִּגְרֵי טַעֲוָתְכוֹן וִירַחֵיק מֵימְרִי יָתְכוֹן׃ לא וְאֶתֵּן יָת קִרְוֵיכוֹן חָרְבָּא וְאַצְדֵּי יָת מַקְדְּשֵׁיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּיל בְּרַעֲוָא קֻרְבַּן כְּנִישַׁתְכוֹן׃ לב וְאַצְדֵּי אֲנָא יָת אַרְעָא וְיִצְדּוּן עֲלַהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְּיָתְבִין בַּהּ׃

רשי

(כה) נקם ברית. ויש נקם שאינו בברית כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של צדקיהו. דבר אחר נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם. כל הבאת חרב שבמקרא היא במלחמת חיילות אויבים: ונאספתם. מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור: ושלחתי דבר בתוככם. על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנין ביד אויב: (כו) מטה לחם. לשון משען כמו מטה עוז: בשברי לכם מטה לחם. אשבור לכם כל מסעד אוכל והם חלי רעב: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור א'. מחוסר עצים: והשיבו לחמכם. מן התנור: במשקל. שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולת ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם: ואכלתם ולא תשבעו. זהו מארה בתוך המעים בלחם הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עצים פת נפולת מארה במעים ונתתם איזה מן המנין היא החרב: (ל) במותיכם. מגדלים ובירניות: חמניכם. מין ע"ג שמעמידין על הגגות וע"ש שעומדין בחמה קרוין חמנים: ונתתי את פגריכם. נפוחי רעב היו ומוציאים יראתם מחיקם ומנשקים אותם וכרסן נבקעת ונופלין עליה: וגעלה נפשי אתכם. (ת"כ) זה סילוק שכינה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה. יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב: והשמותי את מקדשיכם. יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורעניות אכילת בשר בנים ובנות והשמדת במות הרי שתים. כריתות חמנים אין כאן פורענות אלא על ידי השמד' הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו. ונתתי את פגריכ' וגו' הרי שלש. סלוק שכינה ארבע. חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע: (לב) והשמותי אני את הארץ. זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצם שתהא שוממה מיושביה:

ואתכם

במשקל ד' דגשים נמסר בסדר קדשים: והשמותי ג' וסי' והשמותי את מקדשיכם. והשמתי אני את. והשמותי עליך עמים רבים: ולא אריח ב' דסמיכי ולא אריח בריח ניחחכם. ולא אריח בעצרתיכם: בריח ב' סי' ולא אריח בריח ניחחכם. בריח ניחח ארצה אתכם:

תולדות אהרן והבאתי עליכם. שם סנהדרין נב: בשברי לכם. שבת לג: ואפו עשר נשים. פסחים לז: בחמת קרי. זוהר תרומה: ונתתי את פגריכם. שבת לג סנהדרין סג סד: והשמותי את מקדשיכם. שבת שם מגילה כח:

בעה"ט נקם שנים במסרה. נקם ברית נקם אחת משתי עיני גבי שמשון כדאיתא בסוטה שעברו פלשתים על שבועתם. וזהו נקם ברית דהיינו שבועה בשביל השבועה שעברו אנקמה נקם אחת:

ספורנו

(כה) והבאתי עליכם חרב. כמו שהיה הענין בימי מלכי ישראל כאמרו כי ידעתי אשר תעשה לבני ישראל רעה מבצריהם תשלח באש ובחוריהם בחרב תהרג: נקמת נקם ברית. נוקמת באותה הנקמה הכתובה בספר הברית כאמרם ז"ל (סנהדרין פרק ד' מיתות) אף על פי שבטלו ד' מיתות דין ד' מיתות לא בטלו: ונתתם ביד אויב. כענין עשרת השבטים ביד מלך אשור: (ל) ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם. בהיות העיר במצור כמו שספרו על אליהו הצדיק שמצא תינוק מוטל ברעב וכשאמר לו אמור שמע ישראל ותחיה השיב הם כי לא להזכיר בשם ה' והוציא יראתו מחיקו ונשקה ומת עליה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה. על ידי מלך בבל ושריו: והשמותי את מקדשיכם. על ידי נבוזראדן: ולא אריח בריח ניחחכם אף על פי שהיו

רמבן

שנגאל ממנו כי הסתכלנו תחלה שלא נרמז שם קץ וקצב ולא הבטיח בגאולה רק תלה אותם בתשובה ולא הזכיר בעבירות ההם שיעשו אשרים וחמנים ויעבדו ע"ג כלל אבל אמר והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את כל מצותיו וחקותיו ומשפטיו לומר כי מפני שיעברו על קצת מצותיו שלא ישמרו ויעשו את כולן יענשו שכך היה בבית שני כמו שאמרו שבית ראשון מפני מה חרב מפני ע"ג וגילוי עריות ושפיכות דמים בית שני שאנו בקיאים בהם שהיו עוסקין בתורה ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם שהיתה ביניהם ולא הזכיר שם המקדש וריח ניחוח כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת ואוכלת הקרבנות בבית שני כמו שהעידו במסכת יומא ושם אמר בקללות ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר שבאו עליהם עם רומי הרחוקים מהם מאד ואמר שם אל גוי אשר לא ידעת גוי אשר לא תשמע לשונו מפני רוב רחוקם מארצנו. ולא כן בדברי הברית הזאת מפני שגלו לבבל

ואשור

(לג) ואתכם אזרה בגוים. זו מדה קשה שבשעה שבני המדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמין וישראל נזרו כבמזרה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה : והריקתי. כששולף החרב מתרוקן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין סופן לחזור : והיתה ארצכם שממה. שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאלו אין כרמו וביתו חרבים כך שנויה בתורת כהנים : (לד) אז תרצה. תפייס את כעס המקום שכעס על שמיטותיה : והרצת. למלך את שבתותיה : (כל ימי השמה. לשון העשות ומ"ם דגש במקום כפל שממה) : (לה) את אשר לא שבתה. שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד ע' שנות השמיטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ארבע מאות ושלשים ושש שנה שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו מ"ו שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הוא שנאמר ביחזקאל (יחזקאל ד) ואתה שכב על צדך השמאלית וגו' וכלית את אלה וגו' ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש וא"ת שנות מנשה המשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו שאמרו באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדו לצדקיהו צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם והם שש עשרה למאה י"ד שמיטין וב' יובלות הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע. לשלשים ושש שנה חמש שמיטות. הרי שבעים חסר אחת ועוד שנה יתירה שנכנס' בשמיט' המשלמת לשבעים. (כ"א ואותו יובל שגלו שלא נגמר בעונם נחשב להם). ועליהם נגזר שבעים שנה שלמים וכן הוא אומר בדברי הימים (ד"ה ב לו) עד רצתה הארץ את שבתותיה למלאת שבעים שנה : (לו) והבאתי מרך. פחד ורך לבב מ"ם של מרך יסוד נופל הוא כמו מ"ם של מועד ושל מוקש : ונסו מנוסת חרב. כאילו רודפים הורגים אותם : עלה נדף. שהרוח דוחהו ומכהו על עלה אחר ומקשקש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא דשקיף (לשון חבטה שדופות קדים שקיפן קידום לשון משקיף מקום חבטת הדלת) וכן תרגומו של חבורה משקופי : (לז) וכשלו איש באחיו. כשירצו לנוס יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ : כמפני חרב. כאילו בורחים מלפני הורגים שיהא בלבבם פחד וכל שעה סבורים שאדם רודפם. (ת"כ) ומדרשו וכשלו איש באחיו זה נכשל בעונו של זה שכל ישראל ערבין זה לזה : (לח) ואבדתם בגוים. כשתהיו פזורים תהיו אבודים זה מזה : ואכלה אתכם. אלו המתים בגולה : (לט) בעונת אבתם אתם. (ת"כ) כשעונות אבותם אתם. כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם : ימקו. לשון המסה כמו ימסו וכמוהו (זכריה יד) תמקנה

בָּהּ׃ לג וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה׃ לד אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הֳשַׁמָּה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ׃ לה כָּל־יְמֵי הָשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם בְּשִׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ׃ לו וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף׃ לז וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ לח וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם׃ לט וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֺנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף בַּעֲוֺנֹת אֲבֹתָם

לג וְיָתְכוֹן אֲבַדַּר בֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאַגְרֵי בָּתְרֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וּתְהֵי אַרְעֲכוֹן צַדְיָא וְקִרְוֵיכוֹן יְהֶוְיָן חָרְבָא׃ לד בְּכֵן תִּרְעֵי אַרְעָא יָת שְׁמִטַּהָא כָּל יוֹמִין דִּצְדִיאַת וְאַתּוּן בַּאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּכֵן תִּשְׁמֵט אַרְעָא וְתַרְעֵי יָת שְׁמִטַּהָא׃ לה כָּל יוֹמֵי דִּצְדִיאַת תִּשְׁמֵט יָת דְּלָא שְׁמַטַת בִּשְׁמִטֵּיכוֹן כַּד הֲוֵיתוֹן יָתְבִין עֲלַהּ׃ לו וּדְיִשְׁתָּאֲרוּן בְּכוֹן וְאָעֵיל תַּבְרָא בְּלִבְּהוֹן בְּאַרְעָתָא דְּסַנְאֵיהוֹן וְיִרְדּוֹף יָתְהוֹן קָל טַרְפָּא דְּשָׁקִיף וְיֶעְרְקוּן מֵיעֲרוֹק מִן קֳדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִפְּלוּן וְלֵית דְּרָדִיף׃ לז וְיִתַּקְלוּן גְּבַר בְּאָחוּהִי כְּמִקֳּדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְרָדִיף לֵית וְלָא תְהֵי לְכוֹן סִיעֲדָא קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ לח וְתֵיבְדוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּתְגַמַּר יָתְכוֹן אֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן׃ לט וּדְיִשְׁתָּאֲרוּן בְּכוֹן יִתְמַסְמְסוּן בְּחוֹבֵיהוֹן בְּאַרְעָתָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְאַף בְּחוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בִּישַׁיָּא

(לג) אזרה. מבנין הכבד הדגוש ולא די שתזורו עד אשר אריק אחריכם חרב : וטעם אריק. מגדנה : והיתה ארצכם. דבק עם הפסוק הבא אחריו והטעם כאשר תהיה ארצכם שממה אז תרצה הארץ וזאת המלה כמו תשלים וכן עד ירצה כשכיר יומו כי נרצה עונה. (לד) שבתותיה. שמיטות ויובלים וכ"כ עד רצתה הארץ את שבתותיה ושם פירשתיו : השמה. שם מפעלי השמות משתנים. וטעם כל ימי השמה ואתם בארץ אויביכם. שתהיה שממה מכם אז תשבת ותמלא מנוחה למלאת שבתותיה. וטעם כל ימי השמה תשבות. מספר השנים שתשבות וביחזקאל מפורש : (לו) והנשארים בכם. בעבור שאמר והריקותי אחריכם חרב : מרך. מפעלי הכפל וכן במוצק ידיהם מגזרת ורך הלבב ויפחדו עד שירדפם קול עלה נדף והוא שם התאר מבנין נפעל ונו"ן השרש מובלע : (לז) איש באחיו. שהוא אוהבו : תקומה. מבנין כבד נוסף מנחי פי"ן וי"ו בעבור התי"ו וכן תרומה : (לח) ואכלה אתכם. מנהג כל הגולים למקום אחר בהשתנות האויר עליהם והמים ימותו רובם : (לט) והנשארים. מהנשארים ימקו בעונם על משקל יסבו ושניהם מפעלי הכפל מגזרת המק בשרו מק יהיה : ואף בעונות אבותם אתם ימקו. כטעם אבותינו חטאו ובמגלת איכה

אזרה ג׳ וסי׳ ואתכם אזרה בגוים. והשלישית לכל רוח אזרה. וכל אגפיו אזרה : והריקתי ב׳ וכתיב כן וסי׳ והריקתי אחריכם חרב. והריקתי לכם ברכה עד : שבתתיה ד׳ ג׳ חסר וא׳ מלא וסי׳ אז תרצה הארץ. ב׳ בו. והארץ העזב מהם. עד רצתה הארץ את שבתותיה בתרא׳ מלא. סי׳ דהדין עניינא קדמאה תליתא׳ ורביעאה שבע על חטאתיכם. תניינא שבע כחטאתיכם. קדמא תניינא וחמשאה קרי תליתאה רביעא׳ שתיתאה שביעאה בקרי וכך דינו אן דאית את קרי אן דאית ואת בקרי : בארצת ב׳ חסרים ובענין וסי׳ ימקו בעונם. והנשארים בכם והבאתי מרך : עלה ה׳ בטרפי ה׳ כתיב יו"ד וב׳ כתיב ה׳ וסי׳ ויתפרו עלה תאנה. והנה עלה זית טרף. צאו ההר והבאתם עלי ה׳ בפסוק : נדף ה׳ קמצין וסי׳ קול עלה נדף. כקש נדף קשתו. העלה נדף תערץ. הבל נדף. וכל מזרע יאור : מנסת ה׳ חסר בלישנא וסי׳ ונסו מנסת חרב. וינסו משנאיך. ויהי בנסם מפני בני ישראל. נסך לפני צריך. מפני גערת חמשה תנסו. וכל ויגסו דכוו׳ במ״ד מלאים : ורדף ג׳ וחסר וסי׳ וכשלו איש באחיו. שריך סוררים. אפרים רעה רוח :

תולדות אהרן ואתכם אזרה. שבת שם : אז תרצה הארץ. שם עקידה שער סט : כל ימי השמה. שבת שם לג : וכשלו איש. סנהדרין כו שבועות לט : ואבדתם בגוים. מכות כד : ואכלה אתכם. שם : ואף בעונות אבתם. סנהדרין כו :

בעל הטורים ואתכם אזרה הזיי״ן עקומה לומר לך שנתתי לכם ארץ ז׳ עממין לקיים התורה הנכה עמודיה שבעה ואתם שבע תועבות בלבבכם לכן ואתכם אזרה : והריקתי ב׳ במסרה. הכא והריקתי אחריכם חרב ואידך והריקתי לכם ברכה עד בלי די אני אמרתי והריקתי לכם ברכה עד בלי די ואתם לא רציתם לקיים מצותי ע״כ והריקתי אחריכם חרב : ורדף ג׳ במסרה. וכשלו איש באחיו כמפני חרב ירדף אין ואידך כלו אוהב שחד ורודף שלמונים ואידך אפרים רועה רוח ורודף קדים בשביל שהם ורודף שלמונים ורודף קדים ע״כ וכשלו איש באחיו כמפני חרב ורודף אין. ו׳ פעמים כתוב בפרשה עון עונם. וכנגדם גלו שבה פעמים ג׳ ע״י סנחריב וג׳ על ידי נבוכדנצר :

רמבן

ואמר שהם קרובים לארץ ונלחמים בהם תמיד ויאמו ישראל משם היה ויודעים לשונם כענין שנאמר דבר נא אל עבדיך ארמית כי שומעים אנחנו וכן והפיצך ה׳ בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה הארץ הוא גלותנו היום שאנו מפוזרים מסוף העולם ועד סופו ואמר והשיבך ה׳ מצרים באניות ובגלותנו זה היה שמילא

ספורנו

שהיו בו אז הכהנים בני צדוק שהיה קרבנם ריח ניחוח בלי ספק מ״מ לא היה לרצון לאשמת העם : (לג) ואתכם אזרה בגוים. בלכתם למצרים אחר החרבן : והריקתי אחריכם חרב. הרב נבוכדנצר במצרים כאמרו החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים : (לד) אז תרצה הארץ. תשלם ותפרע : את שבתותיה. שמיטין ויובלים

אבן עזרא

היכה פירשתיו : (מ) והתודו . מבנין התפעל : במעלם אשר מעלו בי . אבותם : ואף אשר הלכו עמי . אלה בניהם בקרי : (מא) אף אני . כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם אל ארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל ועוד אפרשנו : והם ירצו את עונם . ישלימו ויפרעו : (מב) וזכרתי את בריתי . מוסף עצמו ואחר עמו וכן הוא וזכרתי את בריתי את ברית יעקב כמו והנבואה עודד הנביא שהוא כמו והנבואה נבואת עודד הנביא ראשיכם שבטיכם שהוא ראשיכם ראשי שבטיכם ויאמר הגאון כי טעם להזכיר בתחלה יעקב בעבור היות שנותיו כלם בברית: (מג) והארץ תעזב מהם . טעמו אזכור גם הארץ שפרעה את השבתות ונעזבה מהם גם אזכור שהם הרצו את עונם : יען וביען האחד

תרגום אונקלוס

דַאֲחִידִין בִּידֵיהוֹן יִתְמְסוּן :
מ וְיוַדּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן וְיָת
חוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בְּשִׁקְרֵיהוֹן
דְּשַׁקַּרוּ קֳדָמַי וְאַף דְּהַלִּיכוּ
קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ : מא אַף אֲנָא
אֵיהַךְ עִמְּהוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאָעֵיל
יָתְהוֹן בְּאַרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
אוֹ בְכֵן יִתְּבַר לִבְּהוֹן טַפְשָׁא
וּבְכֵן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן :
מב וּדְכִירְנָא יָת קְיָמִי דְעִם
יַעֲקוֹב וְאַף יָת קְיָמִי דְעִם
יִצְחָק וְאַף יָת קְיָמִי דְעִם
אַבְרָהָם אֲנָא דְכִיר וְאַרְעָא
אֲנָא דְכִיר : מג וְאַרְעָא
תִּתְרְטֵישׁ מִנְּהוֹן וְתַרְעֵי יָת
שְׁמִטָּהָא בְּדִצְדִיאַת מִנְּהוֹן
וְאִנּוּן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן
לְוָטִין חֲלָף בִּרְכָן אַיְתֵי

תורה

אֹתָם יִמָּקּוּ : מ וְהִתְוַדּוּ אֶת־
עֲוֺנָם וְאֶת־עֲוֺן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם
אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־
הָלְכוּ עִמִּי בְּקֶרִי : מא אַף־
אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי
אֹתָם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע (ג׳ כנינן)
לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־ (ל׳. ד׳)
עֲוֺנָם : מב וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי
יַעֲקוֹב וְאַף אֶת־בְּרִיתִי יִצְחָק (ס׳ מ״ל)
וְאַף אֶת־בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר
וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר : מג וְהָאָרֶץ (ח׳ ר״פ)
תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ (ל׳. ד׳)
בָּהְשַׁמָּה מֵהֶם וְהֵם יִרְצוּ אֶת־ (ד׳)
עֲוֺנָם יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ (ב׳ הטעמ׳ את עמי)

רשי

תמקנה בחוריכן (תהלים לח) נמקו חבורותי : (מא) והבאתי אותם . (ת״כ) בעצמי אביאם זו מדה טובה לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו בין האומות נעשה כמעשיהם אני איני מניחם אלא מעמיד אני את נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנאמר (יחזקאל כ) והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו׳ חי אני אם לא ביד חזקה וגו׳ : או אז יכנע . כמו (שמות כא) או נודע כי שור נגח הוא אם אז יכנע . לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם וגו׳ : ואז ירצו את עונם . יכפרו על עונם ביסוריהם : (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב . בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו : וזכרתי את בריתי יעקב . למה נמנו אחורנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי ולמה לא נאמר זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח : (מג) יען וביען . גמול ובגמול אשר במשפטי מאסו

ספורנו

יובלות כמו שבאר באמרו עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים שנה : (מ) והתודו את עונם . קצתם כמו דניאל ועזרא וזולת׳ : (מא) והבאתי אותם בארץ אויביהם . כשחזרו בני הגולה לארץ ישראל במלכות כורש מלך פרס היתה הארץ תחת ממשלת האומות כאמרו והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עליה תבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו : (מב) וזכרתי את בריתי . בבנין בית שני : (מג) והארץ תעזב מהם . בחרבנו : וזכרתי

מסורה

ואף אשר הלכו עמי בקרי חד מן י״ו זוגין חד זקף לרומא וחד נחית לתהומא וסי׳ נמסר בסדר וארא : ירצו ד׳ וסי׳ או אז יכנע לבבם הערל . והארץ תעזב מהם . ואחריהם בפיהם ירצו סלה . אך משאתו יעצו להדיח : יעקוב ה׳ מלאים וסי׳ וזכרתי את בריתי:

תולדות אהרן וזכרתי את בריתי . זוכר ויראה : ותרץ את שבתותיה . עקודים שער סט : יען וביען .
שבת לג :

יעקוב . הנני שב שבות אהלי יעקוב . גם זרע יעקוב ודוד עבדי . ושב יעקוב ושקט ושאנן תנינא . לא כאלה חלק יעקוב תנינא דספרא

בעל הטורים

וזכרתי את בריתי יעקוב . ביצחק לא כתיב ביה זכירה לפי שאפרו צבור ומונח לפני הקב״ה : האבות מנוין למפרע אומר הקב״ה אני זוכר אותן באתם ומונה ומתחשב היחס עד למעלה עד בן יעקב בן יצחק בן אברהם . בכולם כתיב אף חוץ מיעקב שהיה מטתו שלמה ולא יצא ממנו פסולת : וזכרתי הפסוק מתחיל בזכירה ומסיים בזכירה בלעולם יהיה נזכר זכות אבות . אברהם נקרא עבדי כדכתיב זכור לעבדיך וסמך ליה לאברהם וכן ביעקב כתיב יעקב עבדי מה״ט ביצחק לפי שאברהם ויעקב קיימו המצות בין בא״י בין בח״ל משא״כ ביצחק . אברהם ויעקב הוזכרו ראש לאבות ויצחק לא הוזכר בשום מקום בראש לפי שרצה לומר לעשו הוא גביר לאחיך לעבותו ראש ליעקב : והארץ תעזב מהם ווי״ן עקומה ס׳ שנים נתקיים בא״י גפרית ומלח . מתחלת כתוגתה עד נעלם נכנס ב״ן ה׳ היכות כנגד ש״ן שנים שחטאו עברת השבטים וכנגדן לא הוזכר בהם כהם לפי שאמרו אין לנו חלק בהלשי ישראל . ולכן כתיב כדברי שימים ושבועתו ליצחק ובתהלים כתיב יצחק שנשבע הקב״ה כיז שלא יהעתו לו יותר מש״ן שנים לא יגלם :

רמבן

שמילא טיטוס מהם ספינות וכן כתוב בספר הרומיים וכן מה שאומר שם בניך ובנותיך נתונים לעם אחר ועיניך רואות בנים ובנות תוליד ולא יהיו לך כי ילכו בשבי איננו הגלות שגלו אבות ובנים רק השבי ההוא לבנים לבדם והאבות נשארים בארץ ולא נאמר כן בברית הראשון מפני שגלו גלות שלמה אבל בברית השני הזכיר כן שהיו הרומיים מושלים בארצנו ולוקחים הבנים והבנות כרצונם וכן ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה׳ בך ברעב ובצמא היא עבודתנו שעבדנו הרומיים בארצנו ושריהם מושלים בארץ ומכבידים עליהם עול כבד ולוקחים גופם וממונם כאשר הוא ידוע בספרים ועוד ראיה שאמר יולך ה׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני לרומי ועל הליכתו שם נחרב הבית ולא אמר הכתוב המלך אשר ימלוך עליך אבל אמר מלכך אשר תקים רמז לנו ית׳ שלא היה ראוי למלוך ואסור היה להיות מלך על ישראל מדין תורה אבל הקימו עליהם הוא ואבותיו שלא כדת כמו שהוזכר זה במסכת סוטה וכל אלה רמזים כאלו יזכירו בפירוש ענין גלותנו זה והגאולה בברית ההיא השנית גאולה שלמה מעולה על כלנו אמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה וגו׳ והבטיח והיטבך והרבך מאבותיך שהיא הבטחה לכל שבטי ישראל לא לשבית העם ושם הבטיח שיכרת ויכלה המגלים אותנו שנאמר ונתן ה׳ אלהיך את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר רדפוך והנה אויביך ושונאיך אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלה דברים יבטיחו בגאולה העתידה הבטחה שלמה מכל החזונות דניאל . וכן מה שאמר בכאן ושממו עליה אויביכם היא בשורה טובה מבשרת בכל הגליות שאין ארצנו מקבלת את אויבינו וגם זו ראיה גדולה והבטחה לנו כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם . והנה הברית הראשונה אשר בפרשה הזאת הקב״ה כרת אותה כי כן היה שמו הגדול עמנו בבית הראשון והברית השנית שבפרשה והיה כי תבא מפי משה לסלק שכינתו לגמרי שלא היה בבית שני דרך כבוד שמו שנאמר וארצה בו ואכבדה ותוספת הה״א רמז לשניה שבשם הגדול וכבר דרשו בו מדרש אחר ג״כ רמז לחמשה דברים שהיה הבית השני חסר וכו׳ :

(מא) או אז יכנע לבבם הערל . כמו או נודע כי שור נגח הוא לשון אחר אולי שמא אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם יכפרו על עונם ביסוריהם לשון רש״י . והנכון בעיני שיאמר והבאתי אותם בארץ אויביהם או עד זמן יכנע לבבם הערל או עד זמן ירצו את עונם באורך הגלות . והנה אחר והתודו את עונם היה ראוי שיאמר וזכרתי את בריתי יעקוב כי מה טעם והבאתי אותם בארץ אויביהם עכשיו במקום הזה ואין עתה הזמן שיגלה אותם ויביאם בארץ אויביהם ופירש ר״א אף אני כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם בארץ אויביהם להכניע לבבם הערל והזכיר זה בכאן כי התודו את עונם בעבור שאני המסבב להם כי גם בשעת קלקלתם נתכוונתי בהם שיעשו תשובה ויתודו ועל דעתי ירמוז כי אחר הוידוי ילך עמם בקרי ויביא אותם עוד בארץ אויביהם עד שיכנע לבבם הערל והוא רמז שהביאם אל הארץ ולא נכבשה לפניהם אבל היו להם צרים ואויבים שם כמו שנאמר ויאמרו צרינו ויהי כאשר שמעו אויבינו והארץ ביד העמים היתה כמו שאמר עזרא בתפלתו הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו וגו׳ . הנה אנחנו עבדים עליה ותבואתה מרבה למלכים אשר נתת עלינו בחטאתינו ועל גויתנו מושלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדולה אנחנו :

(מב) וזכרתי את בריתי יעקוב . אמר ר״א כי הוא מוסף עצמו ואחר עמו וזכרתי את בריתי ברית יעקוב . וכן והנבואה עודד הנביא ראשיכם שבטיכם :

והארץ אזכור . טעמו אזכור הארץ שפרעה השבתות ונעזבה מהם ואזכור שהם רצו את עונם ויתכן על דרך האמת שיאמר וזכרתי יעקב ויצחק ואברהם שהם בני ברית שכל המדות נקראו כן בהיותם בברית והארץ הכלולה מהם אזכור בכלל ורבותינו רמזו כן אמרו ולמה הוא מזכיר זכות הארץ עמהם אמר רבי שמעון בן לקיש משל לאדון שהיו לו שלש בנות ושפחה אחת

מאסו : (מד) ואף גם זאת. ואף אפילו אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם : (מה) ברית ראשונים. של שבטים : (מו) והתורת. אחת בכתב ואחת בעל פה מגיד שכלם נתנו למשה בסיני : כי יפלא. יפריש בפיו : בערכך נפשת. ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי : (ג) והיה ערכך וגו'. אין ערך זה לשון דמים אלא בין שהוא יוקר בין שהוא זול כפי שניו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו : ערכך. כמו ערך וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא : (ה) ואם מבן חמש שנים. לא שיהא הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום אלא גדול שאמר ערך קטן זה שהוא בן חמש שנים עלי : (ז) ואם מבן ששים שנה וגו'. כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש לפיכך האיש פוחת בהזדקנו יותר משליש בערכו והאשה אינה פוחתת אלא שליש בערכה (ערכין יט) דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא וסמנא

האחד כנגד משפטי מאסו והשני ובחקותי געלה נפשם והבי"ת נוסף כבי"ת בראשונה : (מד) ואף גם זאת. לשון נקבה והאחד יספיק וכל המקרא כך וכן הדרך אך במשה המבלי אין קברים : לא מאסתים לכלותם. רק ליסרם עד שיכנע לבבם : געלתים. סרתי מהם או בחלה נפשי מהם : להפר בריתי.

ואת־חקתי געלה נפשם :
מד ואף־גם־זאת בהיותם בארץ איביהם לא־מאסתים ולא־געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם :
מה וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי־אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יהוה :
מו אלה החקים והמשפטים והתורת אשר נתן יהוה בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד־משה : רביעי שלישי פ
כז א וידבר יהוה אל־משה לאמר : ב דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם איש כי יפלא נדר בערכך נפשת ליהוה :
ג והיה ערכך הזכר מבן עשרים שנה ועד בן־ששים שנה והיה ערכך חמשים שקל כסף בשקל הקדש : ד ואם־נקבה הוא והיה ערכך שלשים שקל :
ה ואם מבן־חמש שנים ועד בן־עשרים שנה והיה ערכך הזכר עשרים שקלים ולנקבה עשרת שקלים : ו ואם מבן־חדש ועד בן־חמש שנים והיה ערכך הזכר

ט' ר"פ · ג' בטעמן ל' · ל' · פ' · כ' ס"פ בפס' · כל ספרא בהר סיני במ"א · י"ג · ד' חסרים בלישנא · כ' חסר · כ' בטעם בענין קדמא ותמוס' · ל' בענין · כולי ר"פ ואם ה בתי"ז אם · ל' תניינא עשרה דנקבה

עליהון דבדיני קצו וית קימי רחיקת נפשהון : מד ואף ברם בדא במהויהון בארע בעלי דבביהון לא ארטישינון ולא ארחיקינון לשיציותהון לאשנאה קימי עמהון ארי אנא יי אלההון : מה ודכירנא להון קים קדמאי דאפקית יתהון מארעא דמצרים לעיני עממיא למהוי להון לאלהא אנא יי : מו אלין קימיא ודיניא ואוריתא דיהב יי בין מימריה ובין בני ישראל בטורא דסיני בידא דמשה : א ומליל יי עם משה למימר : ב מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר ארי יפריש נדר בפורסן נפשתא קדם יי : ג ויהי פורסניה דדכרא מבר עשרין שנין ועד בר שתין שנין ויהי פורסניה חמשין סלעין דכסף בסלעי קודשא : ד ואם נוקבתא היא ויהי פורסניה תלתין סלעין : ה ואם מבר חמש שנין ועד בר עשרין שנין ויהי פורסניה דדכרא עסרין סלעין ולנוקבתא עשר סלעין : ו ואם מבר ירחא ועד בר חמש שנין ויהי פורסניה דדכרא חמש

שנשבעתי להם אף אם הם הפרו את בריתי כי כן כתוב אני לא אפר בריתי אתם כי אלהים אני : (מה) וזכרתי להם. לעולם : ברית ראשונים. זאת הברית הכרותה בסיני וקרא זה הדור ראשונים כנגד הבנים שיגלו בארץ אויביהם וי"א על אבות העולם. וטעם אשר הוצאתי אותם. אותם שנשבעתי לאבותם להוציא בניהם מעבדות והראשון נכון בעיני : (מו) אלה החקים והמשפטים. הם הכתובי' בפרשת וישמע ואלה המשפטים ופרשת בהר סיני : אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל. רמז לברית הר סיני כי אחר שנעשה המשכן והיה הכבוד באהל מועד לא עלה משה בהר סיני גם הזכיר הפרשה של הערכין בעבור שנאמרה בהר סיני כי כן כתוב באחרונה כי תחלת ספר וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד בספר ויקרא : (ב) יפלא. יפריש ויבאר : בערכך נפשת. שטעם שידור נדר לאמר אם השם יעשה לי כך אפדה נפשי כדי ערכי או ערך בני או ערך בהמה וכ"ף בערכך על דעת כל המדקדקי' נוסף והטעם בערך וי"א כי הכ"ף לנכח הכהן ויפרש כערכך הכהן כערכך אתה והה"א יקרא לו ה"א הקריאה ואמר על הערכך שהיא מלה זרה כמו בתוך האהלי ולפי דעתי שהוא האהל שלו וכן הערכך. וטעם נפשות. כלל לאדם ולבהמה : (ג) מבן כ' שנה. החל משהוא נכנס בפקודים : בן ששים זקן ודעת רבים כי זו גזרת מלך כי מבן חדש עד חמש שנים יתן חמשה שקלים אילו עבר יום אחד נוסף על חדש יתן חמשה שקלים ולפי דעת הגאון שיתן בכל שנה שקל עד חמש שנים שלמות כי אמרו רבים שהם ארבע כחלקי השנים ואחר כן תשע עשרה שלמות ואחר כן תשע וחמשים לשוב אל המקום שהחל ממנו

ראשנים ה' וסי' וזכרתי להם ברית ראשונים. כי שאל נא לימים ראשונים. אל תסג גבול עולם. ובנו ממך חרבות עולם. אל תזכור לנו עונות : יפלא ב' חסרים וסי' איש כי יפלא נדר בערכך נפשת לה'. איש כי יפלא לנדר נדר נזיר להזיר : נפשת ב' חסר וסי' במכסת נפשת. בערכך נפשת לה':

תולדות אהרן געלה נפשם. בתרא פח : ואף גם זאת. זוהר האזינו : לא מאסתים. מגלה יא : (אלה החקים. קדושין סח : קללות שבתורת כהנים. מגלה עד) : דבר אל בני ישראל. נזיר סא ערכין ה איש כי יפליא. נזיר סא תמורה ב ג כי יפליא. חגיגה י נזיר סג בכורות נא : בערכך נפשות. ערכין ב ד ב : והיה ערכך. ערכין ד נדה כח : הזכר. שבת קלו בכורות מב : ואם נקבה היא. שבת קלו בכורות מב ערכין ד נדה כח : ואם מבן חמש. ערכין יח : ואם מבן חדש. שם : ואם מבן ששים. שם : ומעלה. בתרא קכא בכורות מט :

בעל הטורים בפרשת ערכין יש נ' שקלים ול' שקלים וכ' שקלים וי' שקלים וה' שקלים וג' שקלים וט"ו שקלים י' שקלים בין זכר לנקבה שהוא ס"ס קמ"ג שקלים לכפר על מ"ט קללות שבת"כ ונ"ח שבמשנה תורה שהם בין הכל קמ"ג ולכן סמך ערכין לקללות :

רמבן

אחת מגדלתן כל זמן שהאדון שואל בשלום בנותיו היה אומר שאלו לי בשלום מגדלתן ופירוש והארץ תעזב מהם כי אחרי הזכירה תעזב מהם רמז כי אחרי פקידת כורש נעזבה מהם ורצתה השמיטות עד אחרי תשע עשרה שנה שנבנה הבית וקדשו העיר בשתי תודות וחזרה קדושת הארץ וכרתו אמנה ויאמר ונטש את השנה השביעית ומשא כל יד כל הקורות אותם רמוזות בפרשה הזאת :

(מה) **וטעם** וזכרתי להם ברית ראשונים. שאזכור להם כן בין בארץ בין בחוצה לארץ בגלות הנרמזות כאן ובכל הדורות וזה טעם לעיני הגוים כי יעשה בהם בעבור שמו הגדול שלא יתחלל בגוים ולא למענכם כי לא עשו תשובה ולא נתכפרו עונותם. וכך אמרו רבותינו לא מאסתים בימי אספסינוס ולא געלתים בימי יון לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן כי אני ה' אלהיהם בימי גוג ומגוג :

כז (א) **וידבר** ה' אל משה לאמר. איש כי יפלא. גם זו הפרשה דבקה שהיתה בהר סיני מחוברת אל התוכחות כי היא במשפטי היובל כמו שהזכיר בהקדיש

ספורנו

(מה) וזכרתי להם. בקבוץ גליות : אשר הוצאתי להיות להם לאלהים. שהוצאתים כדי שאהיה להם לאלהים כאמרו ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש ומה שהבטיחו או יתוקנו אחר קבוץ גליות לימות המשיח ועוה"ב : אני ה'. לא שניתי ולא היה הקלקול זולתי מהם ואפלים כוונתי בסור כל קלקולם לעתיד לבא : (מו) אלה החקים. כל המצות שנאמרו קודם שהתחיל פרשת אם בחקותי הם החקים והמשפטים והתורות שעליהם נכרת הברית בברכות וקללות וזה הוא הברית שהזכיר באמרו מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב : בינו ובין בני ישראל. שנדר הוא יתעלה הברכות לכשיזכו ויקבלו והם האלות אם לא ישמעו. אבל ערכי אדם ודמי הקדש בית ושדה ובכור ותרמים

אבן עזרא

ממנו וחמשה עשר להשלמת חמש ושבעים כנגד הד' החלקים ולפי האמת שכל אלה
שלמות או יום אחד בשנה חשוב שנה ולא נסמוך רק על דברי הקבלה כי מה צורך
לחלוק מבן חדש עד חמש ומחמש עד עשרים אחר שיתן לכל שנה שקל ויש להשיב
על דבר החדש והנה מי שהוא פחות מחדש ימים אין לו ערך ואחר ששים שב
לאחור ועוד מה יעשה אחר
הששים שנה אם יתן כך תמיד
כל אלה שבושים והכלל כי הוא
גזרת הכתוב כי אילו היה על
דרך תוספת הזכר על הנקבה
הנה אחר ששים יוסיף השלישית
והנה מחמש עד עשרים יוסיף
החצי ומחדש ועד חמש ומעשרים
ועד ששים יוסיף על החצי
עשירתו : (ח) והעריך . שיושם
הנערך במערכה אחת עם כך
וכך וכמוהו אין ערוך אליך ומלת
העריך מהבנין הכבד הנוסף וכן
יעריכנו הכהן להפריש בינו ובין
יערכנו לפני ה': והעמידו הכהן .
כאילו אמר והעמידו הכהן לפני
הכהן כאשר פירשתי ויצק על
כף הכהן השמאלית ויהיה דרך
נחות או יהיה והעמידו שיעמיד
הנודר נפשו : (יד) כן יקום .
כמו יעמוד : (טז) ואם משדה
אחוזתו . שירש עם ישראל :
חומר שעורים . וכתוב כי עשרת
הבתים חומר וגם כתוב האיפה
והבת והנה זרע איפת שעורים
כחמשה שקלים וזו גזרת המלך
כדמי

רשי

וסימנא טבא בביתא : (ח) ואם מך הוא . שאין ידו משגת ליתן הערך הזה :
והעמידו . לנערך לפני הכהן ויעריכנו לפי השגת ידו של מעריך : על פי אשר
תשיג . לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת וכלי אומנות
אם היה חמר משאיר לו חמורו : (ט) כל אשר יתן ממנו . אמר רגלה של
זו עולה דבריו קיימין ותמכר
לצרכי עולה ודמיה חולין חוץ
מדמי אותו האבר : (י) טוב
ברע . תם בבעל מום או רע
בטוב . (ת"כ תמורה ט) וכל
שכן טוב בטוב ורע ברע :
(יא) ואם כל בהמה טמאה.(ת"כ
תמורה לב) בבעלת מום הכתוב
מדבר שהיא טמאה להקרבה
ולמדך הכתוב שאין קדשים
תמימים יוצאין לחולין בפדיון
אא"כ הוממו : (יב) כערכך
הכהן כן יהיה. לשאר כל אדם
הבא לקנותה מיד הקדש :
(יג) ואם גאל יגאלנה . בבעלים
החמיר הכתוב להוסיף חומש
(ת"כ) וכן במקדיש בית וכן
במקדיש את השדה וכן בפדיון
מעשר שני הבעלי' מוסיפין חומש
ולא שאר כל אדם : (טז) והיה
ערכך לפי זרעו . לא כפי שוויה
אחת שדה טובה ואחת שדה רעה
פדיון הקדשן שוים בית כור
שעורים בחמשים שקלים כך
גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה
בתחלת היובל ואם בא לגאלה
באמצעו נותן לפי החשבון סלע
ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש
אלא למנין שני היובל שאם
נגאלה הרי טוב ואם לאו הגזבר
מוכרה בדמים הללו לאחר
ועומדת ביד הלוקח עד היובל
כשאר כל השדות המכורות
וכשהיא יוצאה מידו חוזרת
לכהנים של אותו משמר שהיובל
פוגע בו ומתחלקת ביניהם וזהו
המשפט האמור במקדיש שדה
ועכשיו אפרשנו על סדר
המקראות

חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה
עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃
ז וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה
אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה
עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה
שְׁקָלִים׃ ח וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ
וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ
אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ ס
ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ
מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר
יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃
י לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ
טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־
הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־
הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃
יא וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר
לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה
וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי
הַכֹּהֵן׃ יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ
בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן
כֵּן יִהְיֶה׃ יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה
וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ׃
יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ
לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב
וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן
כֵּן יָקוּם׃ טו וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל
אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־
עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃ חמישי שביעי
טז וְאִם ׀ מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ
אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ
זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל

סִלְעִין דִּכְסַף וּלְנוּקְבְּתָא
פּוּרְסָנַהּ תְּלַת סִלְעִין
דִּכְסַף׃ ז וְאִם מִבַּר
שִׁתִּין שְׁנִין וּלְעֵילָא אִם
דְּכוּרָא וִיהֵי פּוּרְסָנֵיהּ חֲמֵשׁ
עֲשַׂר סִלְעִין וּלְנוּקְבְּתָא
עֲשַׂר סִלְעִין׃ ח וְאִם מִסְכֵּן
הוּא מִפּוּרְסָנֵיהּ וִיקִימִינֵּיהּ
קֳדָם כַּהֲנָא וְיִפְרוֹס יָתֵיהּ
כַּהֲנָא עַל מֵימַר דְּתַדְבֵּיק
יַד נָדְרָא יִפְרְסִינֵּיהּ כַּהֲנָא׃
ט וְאִם בְּעִירָא דִּיקָרְבוּן
מִנַּהּ קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ כֹּל
דְּיִתֵּן מִנֵּהּ קֳדָם יְיָ יְהֵי
קוּדְשָׁא׃ י לָא יַחְלְפִינֵּיהּ
וְלָא יְעַבַּר יָתֵיהּ טַב בְּבִישׁ
אוֹ בִישׁ בְּטָב וְאִם חַלָּפָא
יַחְלֵיף בְּעִירָא בִּבְעִירָא
וִיהֵי הוּא וְחִילוּפֵיהּ יְהֵי
קוּדְשָׁא׃ יא וְאִם כָּל בְּעִירָא
מְסָאֲבָא דְּלָא יְקָרְבוּן מִנַּהּ
קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ וִיקִים
יַת בְּעִירָא קֳדָם כַּהֲנָא׃
יב וְיִפְרוֹס כַּהֲנָא יָתַהּ בֵּין
טַב וּבֵין בִּישׁ בְּפוּרְסַן
כַּהֲנָא כֵּן יְהֵי׃ יג וְאִם מִפְרַק
יִפְרְקִינַהּ וְיוֹסֵף חוּמְשֵׁיהּ
עַל פּוּרְסָנֵיהּ׃ יד וּגְבַר אֲרֵי
יַקְדֵּשׁ יַת בֵּיתֵיהּ קוּדְשָׁא
קֳדָם יְיָ וְיִפְרְסִינֵּיהּ כַּהֲנָא
בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא
דְיִפְרוֹס יָתֵיהּ כַּהֲנָא כֵּן
יְקוּם׃ טו וְאִם דְּאַקְדֵּשׁ
יִפְרוֹק יַת בֵּיתֵיהּ וְיוֹסֵף
חוּמֵשׁ כְּסַף פּוּרְסָנֵיהּ עֲלוֹהִי
וִיהֵי לֵיהּ׃ טז וְאִם מֵחֲקַל
אַחֲסַנְתֵּיהּ יַקְדִּישׁ גְּבַר קֳדָם
יְיָ וִיהֵי פּוּרְסָנֵיהּ לְפוּם
זַרְעֵיהּ בַּר זְרַע כּוֹר שְׂעוֹרִין
בְּחַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף׃

ג' נשגין. ג'. ז' דסמי' בענין וסי' פר"ע ח"פ ז"ט. ל' וא' ומן אסין. ל' ומ"ל וא' יערכנו. ס' קמצין. ו' סבירין ממנה. ל' ד'. ט'. ז'. ד'. ד' רפין. ס' קמצין. י. ג' וחסר. ג' כ"כ חסר י' פניין. קדמאה הכהן כן יהיה תניינא הכהן כן יקום. ג' ומ"ג. סיפין. בע פ' במ"ב.

קרבן חי קמצין נמסר בריש סדר ויקרא : ממנו ו' סבירין ממנה נמסר בסדר צו : ימיר ד' וסימן לא יחליפנו ולא ימיר ב' בפסוק . חלק עמי ימיר . נשבע להרע ולא ימר . בתרא חסר : רע י"א פתחין בלישנא וסי' נמסר בתהלים סי' נ"ד . וכל אמירה ועשיה ויצר ועין ולשון דכוו' במ"ט קמץ וסי' נמסר שם : בטוב ד' רפין וסימן לא יחליפנו . ביום טובה . אנסכה בשמחה . נפשו בטוב תלין : חמישית ג' מלאים וסימן והיה בתבואות ונתתם . ואם המקדיש יגאל את ביתו . וישלח אלי סנבלט כדבר הזה פעם חמישית : גאל ג' חסר וסי' ואם גאל יגאלנו ויסף חמשתו. ואם גאל יגאל את השדה. איש ממעשרו : שערים כלם חסר במ"ב מלאים נסי' מלאה שעורים

תולדות אהרן ואם מך הוא. תענית ז מגלה יח מליעא
קיד ערכין יז כד : והעמידו לפני הכהן. ערכין ד : והעריך אותו . שם : תשיג יד. שם ז יז : ואם בהמה . תמורה לב : קרבן . שם יא יג : כל אשר יתן . חולין כט ערכין ד תמורה יא : לא יחליפנו . מציעא מז חולין ב בכורות יד תמורה ב ג ה ט י יג (קדושין סב) : ואם המר . זבחים ז' מנחות נג ערכין כ תמורה ב ח : בהמה בבהמה. שם ט יא : והיה הוא ותמורתו . זבחים ס בכורות יד לא תמורה ה ט יג יז : ואם כל בהמה טמאה . מנחות קא בכורות לז תמורה יז לב לג (שקלים מח) : והעריך הכהן . בכורות יד תמורה לג : כערכך הכהן . ערכין יח : ואיש כי יקדיש . קמא סח סט ע"ג סג חולין קלט ערכין כה תמורה ט כט : ואם המקדיש . מציעא נד תמורה ט י : ואם משדה אחוזתו . קדושין סא ערכין יד כט :

ספורנו

וחרמים ומעשר בהמה כלם נאמר אחר זה ברית אע"פ שנאמרו גם הם בהר סיני כאמרו אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני אבל לא נתנו בינו ובין בני ישראל בברית :
סליק ספר ויקרא

רמבן

סיני במקדיש שדה מקנה ושדה אחוזה אלא שכלל משפטי כל הנודרים בפרשה אחת ולכך נתנו אמר בסוף אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני על כל הנאמרות למעלה כי מכאן ואילך ידבר במצות אהל מועד :

זמקראות: (יז) אם משנת היובל יקדיש וגו'. אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה מיד: כערכך יקום. כערכך הזה האמור יהיה. חמשים כסף יתן: (יח) ואם אחר היובל יקדיש. וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהה ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל: וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות. כפי החשבון כיצד הרי קצב דמים של ארבעים ותשע שנה חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יותר על כולן והשקל ארבעים ושמונה פונדיון הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרו' עד שנת היובל: ונגרע מערכך. מנין השנים שמשנת היובל עד שנת הפדיון: (יט) ואם גאל יגאל. המקדיש אותו יוסיף חומש על הקצבה הזאת: (כ) ואם לא יגאל את השדה. המקדיש: ואם מכר. הגזבר. את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לשוב ליד המקדיש: (כא) והיה השדה בצאתו ביובל. מיד הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהן ביובל: קדש לה'. לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה חרם הנתון לכהנים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח) אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: (כב) ואם את שדה מקנתו וגו'. חלוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה ששדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים לפיכך אם בא לגאלה יגאל בדמים הללו הקצובים לשדה אחוזה. ואם לא יגאל ימכרנה גזבר לאחר או אם לא יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישה.. ופן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו וזהו הגזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: (כה) וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כל ערך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה. עשרים מעות כך היה מתחלה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מעה כסף לדינר עשרים וארבע מעות לסלע: (כו) לא יקדיש איש אותו. לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו: ואם בבהמה הטמאה וגו'. אין המקרא הזה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה יפדה מערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא מוסב על ההקדש שדיבר למעלה בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דיבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית: ופדה בערכך. כפי מה שיעריכנה

כָּסֶף: יז אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם: יח וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ: יט וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ: כ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד: כא וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ: ששי כב וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה: כג וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה: כד בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ: כה וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל: כו אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר־יְבֻכַּר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא: כז וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ

ד' ר"פ בסיפרא יז ג' · ס' · כל עד דענין בטפחא ג' חסר · קדמא עלוו והיה לו תניין עלוו וקם לו · ב' וירשו הנגב · סימן · ב' וכפסוק · פ' מ"ל · ל' · ל' · ל'. ד' רפין · ד' דגשין

יז אם משתא דיובלא יקדיש חקליה כפורסניה יקום: יח ואם בתר יובלא יקדיש חקליה ויחשב ליה כהנא ית כספא על פום שניא דאשתארו עד שתא דיובלא ויתמנע מפורסניה: יט ואם מפרק יפרק ית חקלא דאקדיש יתיה ויוסף חומש כסף פורסניה עלוהי ויקום ליה: כ ואם לא יפרוק ית חקלא ואם זבין ית חקלא לגבר אוחרן לא יתפריק עוד: כא ויהי חקלא במפקיה ביובלא קודשא קדם יי כחקל חרמא לכהנא תהי אחסנתיה: כב ואם ית חקל זבינוהי דלא מחקל אחסנתיה יקדיש קדם יי: כג ויחשב ליה כהנא ית נסיב פורסניה עד שתא דיובלא ויתן ית פורסניה ביומא ההוא קודשא קדם יי: כד בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבניה מניה לדיליה אחסנת ארעא: כה וכל פורסניה יהי בסלעי קודשא עשרין מעין יהי סלעא: כו ברם בוכרא דיתבכר קדם יי בבעירא לא יקדש גבר יתיה אם תור אם אימר דיי הוא: כז ואם בבעירא מסאבא ויפרוק בפורסניה ויוסף

בדמי הערך: (יז) אם משנת היובל. בעצם השנה: (יח) ונגרע מערכך. מה שהלך אחר היובל: (יט) וי"ו ואם גאול יגאל כפ"א רפה בלשון ישמעאל והוא דבק בטעם הפסוקים שהם למעלה כי הערך עיקר אם יגאל השדה ואם לא יגאל: (כ) ואם מכר. טעמו או מכר ולא יוכל בעל שדה אחוזה שיגאלנו בעבור שמכרו קודש לה': (כא) בצאתו ביובל. הזכיר הכתוב על דרך כל שדה כי ביובל יצא: כשדה החרם. שידור נדר להחרימו גם הוא לכהן והערך לכהן כי הוא מעריך ואין צורך להיותו כהן גדול: (כג) מכסת. כמו מכסת נפשות: (כד) לאשר קנהו מאתו. הוא המוכר והוא מפורש לאשר לו אחזת הארץ: (כו) יבכר לה'. נודע שהוא לשם וזאת המלה מהבנין שלא נקרא שם פועל ופירושו האומר אתן הבכור לשם: (כז) ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. הבכור עם התוספת חמישית בעבור שהקדישו גם יתן שה

דריה. והוא נלחם: ואם לא יגאל את השדה ח' פסוקים אית בהון ואם ואם ריש ומצעות וסימן אם בחקתי תמאסו. ואם את משפטי. ואם בבהמה הטמאה. ואם לא יגאל את השדה. ואם להעלות עליו. ואם נביאים הם. ואם יחבא בראש. ואם אב אני איה. ואם תדרשהו ימצא: את שדה ב' דסמיכי וסי' ואם את שדה מקנתו אשר. וירשו הנגב את הר עשו והשפלה: היובל ח' מלאים נמסר בסדר בהר סיני: בבהמה ג' רפין וסימן נמסר בסדר נח: בבהמה ו' דגשים נמסר בסדר נח:

תולדות אהרן אם משנת היוב' ערכין כד: ואם אחר היובל יקדיש שדהו. שם: ורע חומר. קדושין סא בתרא קג ערכין ב ז יד כה: וחשב לו. ערכין יד כה: ונגרע. שבת טז ערכין כה: ויסף חמשית. ברכות מט שבת קכח ערובין לא פסחים לה קדושין ה יא נד בכורות יא נ ערכין לג (קדושין סא): ואם לא יגאל. ערכין כה כו: ואם מכר. שם כו: לא יגאל עוד. שם כא: והיה השדה. שם יד כה כו כח לג: ביובל קדש. שם כה: כשדה החרם. סנהדרין פח ערכין כט לד (תלה ס): לכהן תהיה. קמא קט ערכין כה כח: ואם את שדה מקנתו. גיטין מח בתרא עב ערכין יד כו כז: וחשב לו הכהן. שם יד: את מכסת. שם עב: ונתן את הערכך. חולין קלט: בשנת היובל. ערכין כו: וכל ערכך. בכורות י. ערכין ד ז: אך בכור. בכורות טו: לא יקדיש. ערכין נט תמורה כה: אם שור. זבחים סא: ואם בבהמה הטמאה. מנחות קא (מעשר שני נד):

רמבן

(כו) לא יקדיש איש אותו לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו לשון רש"י. והנכון שיאמר אין צורך להקדיש אותו כי אם הוא שור או שה לה' הוא מעצמו והנה הוא כמו שלילות ובמשנה תורה אמר כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלהיך שיהא קדש ותנהוג בו קדושה שלא תעבוד בו ולא תגוז אותו ותאכלנו לפני ה' כאשר יפרש:

(כז) ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך. אין מקרא זה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך וחמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו הקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שלמעלה דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית לשון רש"י. ויתכן שנתרץ כי לפי שאמר אך בכור אשר יבוכר לה' בבהמה לא יקדיש איש אותו חזר ואמר ואם בבהמה הטמאה הוא הבכור שהקדיש ופדה בערכך לפרש שאין בכור נוהג בבהמה טמאה אלא בפטר חמור שבכור נתפרש דינו ולמד שאפילו הקדישו אינו קדוש כדין בכור אלא כשאר הקדש הוא ונפדה ולכך אמר שיפדה אותו שמקדיש בתוספת חומש

אבן עזרא

שה כי כן כתוב אם לא יקדישנו ונמכר : ופטר חמור . בערך גם השה יתן ורבים הומרים לא כן : (כח) מכל אשר לו . שהוא ברשותו : מאדם . כמו והחרמתי את עריהם יומת ומלת יחרם מהבנין שלא נקרא שם פועלו כמו יעמד חי : (לב) תחת השבט . שבט הרועה והנה הנבחר הוא האחד והעשירי שוה כמו זה רק העשירי יגאלנו ואין כן הבכור והנה יתן הבכור והעשירי

רשי

שיעריכנה הכהן : ואם לא יגאל . על ידי בעלים (ת"כ) : ונמכר בערכך . לאחרים : (כח) אך כל חרם וגו' . נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים להקדש ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה (במדבר יח) בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה חרם לכהן . ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים (ת"כ): לא ימכר ולא יגאל . אלא ינתן לכהן . לדברי האומר סתם חרמים לכהן מפרש מקרא זה בסתם חרמים . והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים . שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבאו ליד כהן וחרמי גבוה נפדים (ערכין כ"ח): כל חרם קדש קדשים הוא . האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן . והאומר סתם חרמים לכהן מפרש כל חרם קדש קדשים הוא ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן . כמו ששנינו במסכת ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדבה נותן את טובתה : מאדם . כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנעני' (ערכין כט) : (כט) כל חרם אשר יחרם וגו' . היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום (ת"כ): מות יומת . הרי הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך : (ל) וכל מעשר הארץ . במעשר שני הכתוב מדבר : מזרע הארץ . דגן : מפרי העץ . תירוש ויצהר : לה' הוא . קנאו השם ומשולחנו צוה לך לעלות ולאכלו בירושלים כמו שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וגו' (דברים יד) : (לא) ממעשרו ולא ממעשר חבירו . הפודה מעשר שני של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנאמר ונתתה בכסף וגו' (שם יד) : (לב) תחת השבט . כשבא לעשרן מוציאן בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט צבוע בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר

תרגום אונקלוס

חוּמְשֵׁיהּ עֲלוֹהִי וְאִם לָא יִתְפְּרֵק וְיִזְדַּבַּן בְּפוּרְסָנֵיהּ׃ כח בְּרַם כָּל חֶרְמָא דְיַחֲרֵם גְּבַר קֳדָם יְיָ מִכָּל דְּלֵיהּ מֵאֱנָשָׁא וּבְעִירָא וּמֵחֲקַל אַחְסַנְתֵּיהּ לָא יִזְדַּבַּן וְלָא יִתְפְּרֵק כָּל חֶרְמָא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ׃ כט כָּל חֶרְמָא דְיִתַּחְרַם מִן אֱנָשָׁא לָא יִתְפְּרֵק אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל׃ ל וְכָל מַעְשַׂר אַרְעָא מִזַּרְעָא דְאַרְעָא מִפֵּירֵי אִילָנָא דַּייָ הוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ׃ לא וְאִם מִפְרַק יִפְרוֹק גְּבַר מִמַּעַשְׂרֵיהּ חוּמְשֵׁיהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי׃ לב וְכָל מַעֲשַׂר תּוֹרִין וְעָאן כֹּל דְּיֶעְבַּר תְּחוֹת

מקרא

[ג' חסר דחסר] וַיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃
כח אַךְ כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־ [ג' חסר]
אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־
חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃ [ר]
כט כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יָחֳרַם [י"ס ר"פ בספ' שביעי] [ג' ב' פתח וא']
מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׃ [קמץ ל']
ל וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ מִזֶּרַע הָאָרֶץ [ב']
מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ
לַיהוָה׃ [ג' חסר]
לא וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו׃ [ל' . ב' כ"כ]
לב [מפטיר] [ד'] וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן
כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט

מסורה

קדש קדשים הוא ר' נמסר סוף סדר תצוה : יחרם ג' ב' פתח וא' קמץ וסימן נמסר בסדר משפטים : וצאן ד' קמץ וסימן וכל מעשר בקר וצאן . ויזבח בלק . ובני ישראל ויהודה . קניתי עבדים :

תולדות אהרן

ואם לא יגאל . בכורות יג : אך כל חרם . ערכין כח : מכל אשר לו . שם עא : ובהמה . שם : לא ימכר . זבחים ע בכורות נג תמורה ה : ולא יגאל . מציעא מו בכורות לא לב תמורה ה : כל חרם . סנהדרין סח בכורות לב ערכין כח כט תמורה ס לב : כל חרם אשר יחרם . כתובות לז לח ערכין ו : לה' הוא . קדושין ע : וכל מעשר הארץ . שם (מעשרות מה חלה נט) : מזרע הארץ . קמא סט : ואם גאל יגאל . קדושין כ קמא סט זבחים ו ערכין ל (מעשר שני נו) : איש ממעשרו . קדושין כד קמא סט מציעא נג : וכל מעשר בקר . בכורות נג נד ס : כל אשר יעבור . זבחים ע לז מנחות ו בכורות כא נז נח נט תמורה כח מעילה יג : תחת . בכורות יב נד נז :

בעל הטורים

בעל הטורים יחרם ג'. כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה . וזבח לאלהים יחרם . יחרם כל רכושו . לומר מה חייבי מיתות לא נשקל ממונא ונסמרים אף חייבי ממון אין לנו לסמרו עד שעלם חוו יחרם כל רכושו דאיירי בחייבי ממון אתקש לזובח לאלהים יחרם דהיינו חייבי מיתות דבכניסה אני אומר לא יפדה :

רמבן

חומש ואחר יקנה אותו בערך והכתוב של מעלה ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה על פי פשוטו בבהמה טמאה ועל מדרש רבותינו הכתוב מיותר בעבור שכפל טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לפיכך ידרש ואם כל בהמה טמאה ואשר לא יקריבו ממנה קרבן לה' לרבות בעלי מומין קבועין שאין מקריבים מהם קרבן לה' :

(כט) כל חרם אשר יחרם מן האדם . היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום. מות יומת הרי הוא הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך לשון רש"י . ורבותינו נחלקו בדבר ויש מהם אומרים שהוא אזהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהן כופר לפטרן ויתכן שהזכיר זה בכאן לומר שלא יתן ממון לשם כשאר החרמים ויפטר ועל דרך הפשט יאמר הכתוב כי כל המחרים משלו בין אדם בין בהמה ושדה אחוזתו הוא קדש לשם שהן חרמים לכהנים ואין להם פדיון אבל המחרים מן האדם שאינו שלו כגון הנלחמים על אויביהם ונודרים נדר אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתי את עריהם ימותו כל האדם הנמצא בהם והטעם שאין דעת הנודר כן לתתו לכהנים רק שיהיה הכל אסור בהנאה כי נתכוון להכרית האויבים ולכלותם . ומצינו אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו אל המצפה וכתיב וישלחו שם העדה שנים עשר אלף איש לכו והכיתם את יושבי גלעד לפי חרב ואין הסברא נותנת שעשו כל העדה רעה כזאת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים מיתה ופנחס היה שם ועל פיו נעשה כל הענין ההוא ועוד מצאתי באגדה בילמדנו תניא רבי עקיבא אומר החרם הוא השבועה והשבועה הוא החרם אנשי יבש עברו על החרם ונתחייבו מיתה ולכך אני אומר כי מן הכתוב הזה יצא להם הדין הזה שכל מלך בישראל או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשות במשפטם אם יחרימו על עיר בהלחם עליה וכן אם יחרימו על דבר העובר עליו חייב מיתה והוא חיובן של אנשי יבש גלעד ושל יהונתן שאמר לו אביו כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן ומהיכן נתחייבו אלו מיתה מן הדין חוץ מן הכתוב הזה וזה היה טעותו של יפתח בבתו כי חשב כאשר חרם נגיד ישראל חל וקיים להמית אנשים והעובר על חרמו חייב מיתה כן אם נדר בעת מלחמה לעשות מאיש או אנשים זבח יחול הנדר ולא ידע כי חרם המלך וסנהדרין חל על המורדים לבטלתם או על העובר גזירתם ותקנתם אבל לחול הנדר לעשות עולה מדבר שאין ראוי לה' ח"ו ולכך אמרו בב"ר שאפי' הקדש דמים לא היה חייב ונפגש בדמה ואל תהיה נפתה בהבלי ר"א האומר והעליתיהו עולה לומר אם יהיה היוצא מדלתי ביתי איש או אשה והיה לה' קדש שיהיה פרוש מדרכי העולם לעמוד לשרת בשם ה' בתפלה והודות לאלהים ואם יהיה דבר ראוי ליקרב אעלנו עולה ועשה בית לבתו מחוץ לעיר והתבודדה שם וכלכלה כל ימיה ואיש לא ידעה והיתה בתו ברורה ואלה דברי רוח כי אם נדר שיהיה פרוש אבל יהיה כמו שמואל שאמרה אמו ונתתיו לה' והיה משרת בבית ה' לא פרוש וכפי משפטי התורה אין ביד האדם שידור ביוצאי פתח ביתו שיהיו פרושים כאשר אין בידו להעלותם עולה ואם הדבר כן היתה בתו בוכה על בתוליה ורעותיה עמה לקלם אתכן וח"ו שיהיה חק בישראל לתנות לבת יפתח ד' ימים בשנה מפני שלא נשאת לבעל והיתה עובדת את ה' בטהרה אבל הדבר כפשוטו וטעותו היה ממה שאמרתי ולדעת רבותינו ז"ל יתכן שיהיה הכתוב הזה כולל דברים רבים כמו לא תאכלו על הדם וכמו לא יומתו אבות על בנים שהם דורשים אותו בפסול עדות הקרובים והכתוב אומר בו עוד רק את בניהם לא המית ככתוב בספר תורת משה אשר צוה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות וכן זה יכלול דין המעריך מחוייבי מיתה ודין מי שמחרימים אותו בעת הכבוש כמו שאמרנו העובר על החרם של ב"ד הגדול או של מלך ישראל כענין מעשה שאול וזהו שנאמר שם ויפדו העם את יהונתן ולא מת כי לפי מה שאמרה בו תורה לא יפדה מות יומת אמר שם ויפדו העם את יונתן ולא מת . כי בעבור שאירע גם על ידו ידעו כי בשוגג עשה . וזה טעם אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל וכן ת"י בן עוזיאל הרי קדם ה' גלי דבשלו עבד יומא דין ופרק עמא ית יהונתן ושלם ספר תורת הכהנים וקרבנותן ומנחתן ישובב אל עליון דברים להויתן לוים לשירן וכהנים לעבודתן . וישראל אל טוב איתן . עיניו תראינה ירושלים גנת ביתן וארמון על משפטו

רשי

מעשר כן עושה לטלאים ולעגלים של כל שנה ושנה: יהיה קדש. ליקרב למזבח דמו ואמוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מצינו בשרו נתון לכהנים: (לג) לא יבקר וגו'. לפי שנאמר (שם יב) כל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה תלמוד לומר לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא יאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד:

חסלת פרשת בחקתי וספר ויקרא בעז"ה

העֲשִׂירִ֕י יִֽהְיֶה־קֹּ֖דֶשׁ לַֽיהוָֽה׃ לג לֹ֧א יְבַקֵּ֛ר בֵּין־ט֥וֹב לָרַ֖ע וְלֹ֣א יְמִירֶ֑נּוּ וְאִם־הָמֵ֣ר יְמִירֶ֔נּוּ וְהָֽיָה־ה֧וּא וּתְמוּרָת֛וֹ יִֽהְיֶה־קֹּ֖דֶשׁ לֹ֥א יִגָּאֵֽל׃ לד אֵ֣לֶּה הַמִּצְוֹ֗ת אֲשֶׁ֨ר צִוָּ֧ה יְהוָ֛ה אֶת־מֹשֶׁ֖ה אֶל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל בְּהַ֖ר סִינָֽי׃ חזק

ע"ה עז"א סימן

כ' לטער. ג' קמצין וד' פתחין. ב' ובפסוק מ"ג

חוטְרָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ: לג לָא יְבַקַּר בֵּין טַב לְבִישׁ וְלָא יְחַלְּפִינֵיהּ וְאִם חַלָּפָא יְחַלְּפִינֵיהּ וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵיהּ יְהֵי קוּדְשָׁא לָא יִתְפְּרִיק: לד אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא דְּפַקֵּיד יְיָ יַת מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינָי: חזק

אבן עזרא

והעשירי בבהמה וכזרע הארץ שהיא התבואה הבכורים והמעשר: (לג) יבקר. כמו יבדיל וכבר פירשתי שהמלה מגזרת בקר: (לד) בהר סיני. פירשתיו בפרשה הזאת ומי שיש לו לב להבין סוד העולם אז ידע סוד הבכור והעשירי והנה אברהם נתן מעשר גם כן יעקב אביע עליו השלום ועוד אגלה קצת הסוד בזכרי מעשר שני אם יעזרני אחד ואין לו שני:

חסלת פרשת בחקתי וספר ויקרא בע"ה

בעל הטורים

אלה המצות מצות במילוי באותיות מ"ם צד"י וי"ו תי"ו עולה תרי"ב וזהו בגימ' תלמידי חכמים על שם מבם לב יקח מצות:

לרע ז' ג' קמצין וד' פתחין וסי' לא יבקר בין טוב לרע. הוי האמרים לרע טוב. כי רגליהם לרע. וחברו. אלין פתחין. ואלין קמצין. כל היום דברי יעצבו. כי לא תהיה אחרית. משכיל צדיק וכל למרע פתחין במ"ב קמצין וסי' ולא דבר אבשלום עם אמנון. ושניהם המלכים לבבם למרע. ג' ר"פ לא ולא לא וסי' לא תעשק את רעך. לא יבקר בין טוב לרע. לא יסכו לחי יין:

תולדות אהרן העשירי. מליצה ז זבחים ט חולין קלו בכורות נד נה נט: יהיה קדש. בכורות נג: לא יבקר. שם יד לו נג תמורה יג: והיה הוא ותמורתו. בכורות לב: לא יגאל. ב"ק יג בכורות לב: אלה המצות. שבת קד יומא כ מגלה ב תמורה טז. (מגלה ב): אל בני ישראל. עקרים מג פ' יב:

סכום פסוקי דספר ויקרא שמונה מאות וחמשים ותשעה **נטף** סימן: וחציו והנוגע בבשר הזב פרשיותיו עשרה **בא גד** סימן. וסדריו כ"ג ובתורתו **יהגה** יומם ולילה סימן. ופרקיו כ"ז **ואהיה** עמך ואברכך סימן: מנין הפתוחות שתים וחמשים והסתומות **שש** וארבעים הכל **שמונה** ותשעים פרשיותיו דודי **צח** וארום סימן:

רמבן

משפטו סיכל ודביר על מכונתן. ובנות יהודה בגלותן. וערבה לה' מנחת יהודה כימי עולם וכשנים קדמונות. יעלו על רצון מזבחו תמידין כסדרן ומוספין כהלכתן:

תם ונשלם ספר ויקרא בע"ה

כלי יקר
פרשת בחקתי

אם בחקותי תלכו וגו'. פירש"י שתהיו עמלים בתורה כו' אע"פ שרש"י הכריח זה מן יתור הפסוקים שהרי קיום המצות כבר אמור כו' מכל מקום גם מצד הלשון הדבר צריך ביאור והוא שדעתו לעשות שלשה חלוקות בפסוק זה אשר כנגדה אמר שלשה פעמים ונתתי בפרשה. הראשונה אמר אם בחקותי תלכו על העמל בתורה וקובע עתים לתורה חק ולא יעבור ועל זה אמר לשון בחקותי כי אין כוונתו על מצות החקות כי לא מצינו בהם בכל התורה לשון הליכה כי לא נאמרה בכל התורה לכו בחקותי ש"מ שהליכה זו מדברת בדבר שאין הקב"ה מצוה עליו זולת שהאדם מעצמו עושה כן ובעל כרחך תפרשו על הדבר שהאדם פועל בטבע כי מצד ההרגל נעשה הדבר לטבע שני. ולא יצדק זה כי אם בקובע חקים ועתים לתורה והוא מרגיל עצמו לבא לבית המדרש בעת ידוע עד שנעשה הדבר לטבע אצל הרגלים וזה כדעת המדרש האומר אם בחקותי תלכו הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב למקום פלוני אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי מדרשות כו' ואין זה כי אם מצד שהיה קובע עתים לתורה חק ולא יעבור עד שרגלוהי אינון ערבין להוליכו לבתי מדרשות בלא כוונה כי כבר הורגלו בכך ועל כן לא היה מקום לצוות זה אל האדם כי על הדבר הנעשה בלא כוונה לא יפול עליו ציווי כי אין ציווי לרגלים אלא מדבר באם שכך קרה שקבע עתים לתורה עד שבאותו עת ילכו רגליו מעצמם באותו עת אשר נקרא חק ועל זה אמר אם בחקתי תלכו וכנגד זה אמר ונתתי גשמיכם בעתם כי כנגד הקובע עתים לתורה אמר שזה שכרו שיבואו הגשמים בעתם וכאחז"ל אין הגשמים נעצרים כי אם בעון ביטול תורה שנאמר בעצלתים ימך המקרה. ואולי שמטעם זה נאמר במתן תורה גם עבים נטפו מים מפני אלהים זה סיני להורות שבזכות לימוד התורה שמן השמים ירד הגשם מן השמים כי אם אין תורה אין קמח ובזכות החק דהיינו קביעות עתים לתורה ירדו הגשמים בעתם. ומה שאמר ואת מצותי תשמרו היינו התכלית היוצא מן הלימוד כי הוא המביא לידי שמירת המצות לא תעשה ועשה. ועל מצות לא תעשה אמר ואת מצותי תשמורו כי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה. ועשיתם אותם היינו מצות עשה ומדלא קאמר תשמרו ועשיתם למה ליה למכתב אותם שמע מינה שרצה לומר שמצות צריכות כוונה כי זה המכוון מן מלת אותם ואח"כ פרט שכר של כל אחד מאלו השלשה, כנגד תלמוד תורה הרמוז באם בחקתי תלכו אמר ונתתי גשמיכם בעתם לא אמר סתם גשמים לפי שעכשיו לא רצה ליעד שכר התלמוד תורה כאילו הדבר כבר ידוע שהגשמים יורדין בזכות התורה וכבר המה גשמיכם זולת שעכשיו נוסף דבר שאותן גשמים שהם כבר גשמיכם ומיועדים לכם. עכשיו אבן אותן בעתם בזכות אם בחקתי תלכו ובדרך שנתבאר. ונתנה הארץ יבולה כ"א יש תורה יש קמח. ואין פירוש יבולה מה שהיא מוביל לה כדרך שפירש"י על פסוק ולא תתן ארצכם את יבולה דא"כ מאי רבותיה אלא לקמן דרש רש"י מן יתור לשון של את כי כל את לרבות בא ומרבה שאפי' מה שאתה מוביל לה לא תתן אבל כאן לא נאמר את ואם כי הכל בכלל יבולה ורצה לומר מה שדרכה להוביל לך לביתך דאם לא כן למה לא נאמר כאן את כמו לקמן אלא כאן פירושו מה שדרכה להוביל לך ולקמן מיתור של את דרשינן אף מה שאתה מוביל לה: והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע. לא נאמר בו לכם כי הלחם מן המוכרחות יהיה לכם אבל היין מן המותרות אינו לכם להנאתכם כי אם לשם מצוה יהיה: ואכלתם לחמכם לשובע. למ"ד של לשובע מורה שלא יאכל עד שישבע לגמרי אלא יפחות מכדי שביעתו קצת כדרך שאמרו הרופאים באופן שיהיה קרוב לבא לידי שביעה: וישבתם לבטח בארצכם. למ"ד של לבטח מורה שהשביעה גורמת אל הבטחה כמו שכתוב השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך ורז"ל אמרו כד מישלם סערה מכדא נקיש ואתי תיגרא. ואח"כ יעד שכר של ואת מצותי תשמרו דהיינו מצות לא תעשה ואמר ונתתי שלום בארץ על דרך אחז"ל שמור נרי בידך ואני אשמור נרך בידי וסתם שמירה היא לבלתי עשות דבר רע המזיק ואם תהיה השמר שלא לעשות הדברים המזיקים לך גם אני אשמור נרך מכל דבר מזיק ויהי נא שלום בחילך וחרב לא תעבור וגו' וכל שמירת מצות לא תעשה הוא בשב ואל תעשה כך השמירה מן החרב וחיה רעה הוא בשב ואל תעשה לכך נאמר ונפלו לפניכם לחרב רצה לומר אע"פ שתרדפם מ"מ אין צורך לזה לרדפם בקום ועשה אלא בשב ואל תעשה מעצמם יפלו אל החרב ומה שכתב ורדפו מכם חמשה מאה וגו' שאין החשבון מכוון אמרו המפרשים שמתחלה קודם שיכנס מורך בלבבם ירדפו חמשה מאה ואחר זה שהאויבים רואים שהחמשה ירדפו מאה אז יכנס מורך גדול בלב האויבים ויחלש כחם עד שמאה מכם רבבה ירדופו. ואח"כ יוסיף מורך גדול עליהם ונפלו אויביכם לפניכם מעצמם אפילו בלא רדיפה כלל. ומן ונתתי משכני בתוככם התחיל לייעד שכר קיום מצות עשה הנעשים בידים ממש ע"כ אתן משכני דהיינו הבית המקדש כפירש"י כי בו נאמר מקדש ה' כוננו ידיך כי הקדוש ברוך הוא בעצמו כוננו בידים ממש כמו שפירש רש"י בפרשת בשלח: ולא תגעל נפשי אתכם. והוא לשון פליטה כפירוש רש"י לא תחשבו כשאשרה שכינתי בבית המקדש שתהיו נדחים ונפלטים משם כי קצר המצע מהשתריע מ"מ אצמצם שכינתי ביניכם באופן שנדור יחד במדור אחד אף אם השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו ולא תהיו נפלטים משם. וי"א ונתתי משכני בתוככם ממש ולא תחשבו שכאשר תראה נפשי אשר נתתי בכם את השכינה תגעל אתכם ותפשוק להתדבק בשכינה על כן אמר ולא תגעל נפשי אתכם ובסמוך יתבאר בדרך אחר:

[illegible]

והקימותי את בריתי אתכם ואכלתם ישן נושן. ברית היו צריכין על התבואה של שנת השמיטה והיובל שלא תרקב כדרך שפירש רש"י על הברית של נח לכך נאמר ואכלתם ישן נושן משתי שנים. ועל צד הרמז אמר אע"פ שיקרה בזמן מן הזמנים שאכרות עמכם ברית חדשה מ"מ גם הברית הישן לא תופר אלא יהיה טפל והברית החדשה עיקר וישן מפני החדש תוציאו כמ"ש ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא מכל הארצות ואז"ל לא שתעקר יציאת מצרים לגמרי אלא יהיה טפל וקיבוץ גליות עיקר כי נסי מצרים יהיו טפל אל הנסים הגדולים אשר יעשה ה' לעתיד כשיכרות ברית חדשה עם ישראל ובזה מיושב משמעות הכתוב שנראה דבריו כסותרים זה את זה שאמר ואכלתם ישן נושן ואח"כ אמר וישן מפני חדש תוציאו כי וישן משמע שקודם שנעשה ישן נושן תוציאו. ובעבור שהזכיר רמז על הגאולה ועל התמורה חזר והזכיר רמז שלא יכלו בני ישראל בתוך הגלות כאמרו ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם. כי משכן היינו משכן העדות שנקרא משכן לפי שנתמשכן בעונם של ישראל ובנוהג שבעולם שכל מי שיש לו ליתן משכון בחובו אין הבעל חוב נוגה נפשות כך נתן ה' לישראל המשכן כדי למשכנו אם יחטאו ויכלה חמתו בעצים ואבנים וע"י שיהיה לו מקום לגבות חובו במקרקעי לא תגעל נפשי אתכם ר"ל לא אצטרך לקבוע את קובעיו נפש. ומה שנאמר בקללות וגעלה נפשי אתכם היינו שאם גם אחר החורבן לא תקחו מוסר שהרי נאמר תחלה ושברתי גאון עזכם פירש"י זה בהמ"ק ואח"כ כתיב ואם בזאת לא תשמעו לי וגו' ועל זה אמר אחר שכבר חרב גאון עזכם ושוב אין לי מקום לגבות חובי כי אם מן הנפשות ע"כ נאמר וגעלה נפשי אתכם. ומה שכתב שלא מאסתים ולא געלתים לכלותם היינו דוקא גיעול של כליון לא געלם אבל שום גיעול נפשות יהיה אם גם אחר החורבן לא יוסרו:

והתהלכתי בתוככם. פי' רש"י אטייל עמכם בגן עדן כו' דעתו לסלק מעל תורתנו הקדושה כל טוען ומערער האומר יש לי מקום ללון ולומר מאחר שלא נזכר בתורה עיקר השכר לנשמה א"כ ודאי אין כח במצות אלו להנחיל עושיהם השכר הנפשי לעולם הבא ותכלית עשייתם אינו כי אם לקבל השכר בעולם הזה האחוז בחבלי גוף וכבר נתעוררו על ספק זה שלמים וכן רבים ובאו בהיתר ספק זה שבעה דעות זכרם מהרי"א בחבורו והאריך בהם ואני באתי לקצר בכל היכולת ולסדרם פה כדי להסתים פי דוברי עתק על תורתנו הקדושה:

הדעה האחת. הוא דעת הרמב"ם שכל אלו היעודים אינן עיקר השכר וכל הרעות והטובות שנזכרו כאן בפרשה זו הם מדברים מענין הסרת המונעים לבד ורצה לומר שאם תשמרו מצותי אסיר ממך כל מונעים כמלחמות וחליים ורעב ויגון באופן שתוכל לעבוד את ה' בלי שום מונע אבל עיקר השכר של העולם הבא אינו נזכר כאן כדי שיעבוד את בוראו לשמה ולא מחמת השכר ההוא או מיראת העונש עיין בספר המדע:

הדעה השנית. הוא דעת הראב"ע בפרשת האזינו וז"ל לפי דעתו שהתורה נתנה לכל ולא לאחד לבדו ודברי העולם הבא לא יבינו אחד מני אלף כי עמוק הוא עכ"ל ודעתו לפי שקשה לצייר אותו שכר כי הגשמי לא ישיג ענין הרוחני על כן השלימה התורה דבר עמוק זה מן ההמון מרוב קוצר דעתם:

הדעה השלישית. הוא דעת רבינו בחיי הזקן זכרו הראב"ד פרשת האזינו ונטה לדבריו וגם הרמב"ן נטה לדעה זו והוא שכל היעודים שבתורה הם למעלה מן הטבע שאין זה דבר טבעי שירדו גשמים בזמן שעושין המצות ויכלה הגשם מן הארץ כשאין עושין רצונו של מקום ברוך הוא. אמנם מה שתעלה הנפש למקום חוצבה זהו דבר טבעי אל הנשמה ואין זה בדרך פלא ואחר שמצינו בתורה עונש כרת אל הנפש החוטאת שתהיה נכרתת ממקום חוצבה מזה יש ללמוד שאם לא תחטא שתשוב אל מלונה אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה. ונראה שעל זה נאמר קוה אל ה' וירוממך לרשת ארץ בהכרת רשעים תראה רצה לומר באותו כרת המועדת בתורה לרשעים תראה כי יש שכר נפשיי שירוממך ה' לרשת ארץ החיים כי תעלה הנפש למקום חוצבה מדאצטריך להכרית נפש הרשעים משם:

הדעה הרביעית. הוא לפי שבימים ההם היו כל העולם מכחישים השגחת השם יתברך והיו טוענים שכל הנעשה בעולם הכל בהכרח ולא ברצון הקדוש ברוך הוא לאמת פנת ההשגחה על ידי יעודים אלו אשר עיניהם הרואות שכל העושה רצון בוראו יושגח לטובה בכל ההשגחות הללו ואלו היה מייעד להם השכר הרוחני עדיין ישארו בכפירה זו כי הרוצה לשקר ירחיק עדיו ועיקר דעה הזאת היא דעת רבינו נסים בפ' בראשית. ושרשה בספר הכוזרי כשאמר הכוזרי אל החבר רואה אני שיעודי זולתכם שמנים ודשנים יותר מיעודכם. השיבו החבר אבל הם כלם לאחר המות ואין בחיים בהם מאומה ולא בדבר שיעיד החוש ועם כל זה אין א' מהמאמינים ביעודים ההם מתאוים נקנותם מהרה אבל אם היו בידו לאחרם אלף שנים ושהוא ישאר בגזירת החיים ובעולם הזה ורוב עצבונו היה בוחר בו עד כאן לשונו וזה באמת תשובה נצחת לומר שיעדה התורה הדבר אשר בו האדם חפץ מאד:

הדעה החמישית. הוא שקודם קבלת התורה היו עובדים כוכבים ומזלות והיו עושים להם עבודות מיוחדות כדי להמשיך מהם הברכה בתבואות ולהביא גשמים בעתם ושאר הצלחת הגוף וכשנתן הקב"ה התורה ומנעם מן אותן עבודות הוצרך להבטיחם שגם ע"י שמירת תורה יזכו לאותן יעודים וע"י עבודת הכוכבים ומזלות יחסרו כל אלה אבל חיי העולם הבא לא הוצרך ליעדם כי גם על ידי אותן עבודות לא היו מובטחים בו וזה דעת רב סעדיה בספר האמונות אשר לו וגם בספר מורה נבוכים חלק ג':

הדעה הששית. הוא שמאחר שנאמר והתהלכתי בתוככם ונתתי משכני בתוככם שזה דבוק השכינה אל ישראל אפילו בעולם הזה שהנשמה נסתבכה עם החומר קל וחומר שתהיה דבקה אל השכינה אחרי הפרדה מן החומר. הנה כל מה שיעדו הדתות המזוייפות אחר המות יעדה התורה לנו גם בחיי העולם הזה והתוחלת המגיע בינינו תוכיח. וזו הדעת תמצא גם כן בתשובת החבר למלך הכוזר בסוף מאמר א' מספרו והחזיק בדעה זו רבינו נסים בדרש החדש:

הדעה השביעית. הוא שכל היעודים הנזכרים בתורה הם לכללות האומה כי העולם נידון אחר רובו ויעוד הגשמים והתבואה והשלום וכיוצא בהם יהיה לכל ישראל כאחד אבל שכר הנפשי לעולם הבא אינו בכללות האומה אלא כל איש בפני עצמו נידון שם על פי מעשיו ונרמז במצות כיבוד אב ואם ושלוח הקן לכל איש מישראל. ודעת זה הוא בספר העקרים וברמב"ן פרשת עקב בפסוק בכי לבבכם עיין שם. בשבעה דרכים אלו ינוסו הדוברות עתק על תורתנו הקדושה מלבד מה שראינו בעינינו כמה גדלה חיבת ה' אל אבותינו אברהם יצחק ויעקב. ואלו היתה הצלחתם בעולם הזה סוף הצלחתם אם כן מה יתרון היה לאברהם על נמרוד הרשע כי זה מלך בכיפה ואברהם היה נע ונד כל הימים מתהלך מאהל אל אהל מגוי אל גוי וכן יצחק ויעקב לא ידענו מה היה להם מן השכר האמיתי כי אם זה השכר המיועד לזרעם הוא סוף שכרם מה כשרון לבעליו כי אחרי מותם ינחלו זרעם את הארץ והמה יצאו מן העולם ריקם מכל עמלם. ואפילו ישראל נוחלי הארץ מה יתרון להם אפי' בזמן השלוה על כל מלכי הארץ אשר נצחו ומלכו בעולם כמותם ומקנאתם יותר מהמה אין זה כי אם שרב טוב הצפון לצדיקים הוא חלקם ונחלתם של האבות ושל כל תולדותיהם כיוצא בהם כי תורה אחת לכלם:

ונתתי את שמיכם כברזל וארצכם כנחושה. ומשה אמר בהפך זה שמיכם כנחשת וארצכם כברזל לפי שרוב המפרשים הסכימו שכל תוכחה זו כנגד חורבן בית ראשון ושבפרשת כי תבא כנגד חורבן בית שני. וידוע שהברזל קשה מן הנחשת ובבית ראשון היה עיקר החטא לשמים על ידי שעבדו לכוכבים ומזלות כמו שנאמר ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים על כן יהיו השמים קשים להם מן הארץ כמו שנאמר יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו כי גם השחיתו דרכם על הארץ. אבל בבית שני לא עבדו גלולים והיתה עיקר רעתם בארץ על ידי שנאת חנם ומריבה שהיתה ביניהם ונשחתה הארץ כמו בדור המבול על כן תהיה הארץ קשה להם יותר מן השמים:

שבע על חטאתיכם. יש להתבונן שלשה פעמים אמר על חטאתיכם ופעם אחת הכנים בינתים שבע כחטאתיכם ויש גם כן שנוי לשון בארבע מקומות אלו ובודאי שלא היו על צד הקרי. ונראה שמתחלה אמר שבע על חטאתיכם כנגד שבע עונות שמנה רש"י ואמר שלא יהיו הפורעניות מכוונין מדה כנגד מדה לפי שכל מין במינו דבק יותר מן מין בשאינו מינו על כן לא רצה ה' בתחלתו שתהיה המכה ממין החטא כדי שלא תדבק בהם המכה בחזקה כשימצא מין את מינו. אמנם אח"כ אמר אם תלכו עמי קרי ותאמרו שודאי מקרה הוא לכם ולא יד ה' עשתה זאת מצד שאתם רואין שאין המכות ממין החטא ויספתי עליכם מכה שבע כחטאתיכם מכוון מדה כנגד מדה למען תאמינו כי אין ערוד ממית אלא החטא ממית. ואם באלה לא תוסרו שתעיזו פניכם לומר על כל פנים שמקרה הוא לכם ולא יועיל זה שראיתי לכוון המכות אל חטאתיכם. אז והלכתי אף אני עמכם בקרי לפי שעד עכשיו עדיין לא עזבתי אתכם למקרים ויסרתי אתכם בעצמי כאשר ייסר איש את בנו אבל מאחר שהן כל אלה יפעל אל פעמים ולא יועיל מעתה אעזוב אתכם אל הקרי ואז יהיו בהכרח המכות שבע על חטאתיכם ולא כחטאתיכם כי אין המקרה פועל בהשגחה לכוין המכות כנגד החטאים ומספר שבע ג"כ אינו בהשגחה כי אם כל שבעה כוכבי לכת הפועלים במקרה יפעלו בכם הרעות על כן יהיו במספר שבעה ומה שנאמר והכיתי אתכם גם אני אין זה מכה בפועל ממש אלא זו המכה משלי היא שאעזוב אתכם למקרי הזמן והמה יפעלו בכם הרעות בלי חמלה כי אין במקרה חמלה. אבל מ"מ הדבר עדיין בספק כי שמא המקרה יפעל בהם הטובות ולא מילתא דפסיקא הוא לכך אמר ואם בזאת לא תשמעו לי ותאמרו על כל פנים כי מקרה הוא לכם. והלכתי עמכם בחמת קרי הוסיף בחמת כי אדע לכוין השעה כשהמערכה בחמה עזה שפוכה ובאותו זמן אמליך אותה עליכם ואז תפעל בכם הרעות ודאי בלי ספק:

ורדף אותם קול עלה נדף. הדא הוא דכתיב וכשלו איש באחיו כי זה מדבר בפירוד לבבות המצוי בישראל יותר מבכל האומות כמו שנאמר ואתכם אזרה בגוים כבמזרה שאין אחת דבוקה בחברתה כך ישראל גם בהיותם בארץ לא להם הם מפורדים איש מעל אחיו אע"פ שמדרך הגולים לנחם זה את זה אבל ישראל אינם כן שהם מפוזרים ומפורדים אף בהיותם בגולה וכן אחד דוחף את חבירו בחזקת היד ומבקש להדיחו ממצבו להתגולל ולהתנפל עליו כקללת אחיה השילוני שנאמר והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים כי כל קנה נדחה ומתנודד מפני הרוח הנושב בו ונוסף על דחיפת הרוח כל קנה דוחף את חבירו נמצא שכל קנה נדחה שני פעמים אחד מפני הרוח שנית מפני קנה חבירו הדוחה הסמוך לו וכן מאחד לחבירו עד שכלם כשלו ונפלו כך כל איש מישראל נרדף מן הרוח כנבואת דניאל שהמשיל כל ארבע גליות ברוח לא ברוח ה' שנאמר וארו ארבע רוחי שמיא מגיחן לימא רבא ואולי שלימא רבא רמז לים סוף שבו קנה וסוף וכוונתו אל ישראל במשל הקנים שנוסף על דחיפת האומות את ישראל כל אחד דוחף את חבירו במכמרותיו על כן המשילה כאן לעלה נדף כי העלה חלוש מאד ונדף מחמת הרוח הנושב בו ואף על פי כן כל עלה דוחף את חבירו ומכה בו כך כל איש מישראל בגלות דומה לעלה הנדף מפני רוח הנזכר ואע"פ כן הוא רודף אחר חבירו להכותו בשוט לשונו או כנגד האומות או בלשון הרע ברחוב היהודים דהיינו קול עלה. לכך נאמר מיד וכשלו איש באחיו ורמז עוד בעלה נדף לרוב שיחת חולין הנאמרים בלא אמת בכל רחובות קריה כדרך שנאמר ועלהו לא יבול ודרשו רבותינו ז"ל אלו שיחת חולין של תלמידי חכמים כו' כך כל איש מישראל נרדף ונרדף מן קול עלה דהיינו שיחת חולין של לשון הרע המשמיעים בגרון קולם קול עטת הקול קול עקב מלב על שכני ועדי כי בעלי לשון

כבמיטו

השמיעו את כל ישראל אין נקי כי כל אחד שמח לאיד חבירו ותהי בפיו כדבש למתוק אם ימצא מקום לדבר בגנות חבירו וכמה נעלבים עובר עליהם טוב זה אין אומר הבא ובדירנו מדה זו לבדה מספיק אריכת גלותנו:

והתודו את עונם וגו'. מה שנאמר אחר הוידוי אף אני אלך עמם בקרי לפי שנאמר במעלם אשר מעלו בי. בי"ת של במעלם משמע שהם מועלים והולכים כי היה לו לומר והתודו עונם ומעלם אלא שאע"פ שמתודים ומודים שחטא זה גרם להם מכל מקום הם מועלים והולכים עוד טומאתם בם כמנהג דורנו שהכל מודים שכמה עבירות ידועות מסבבות כל התלאה ואע"פ כן אינם שבים מהם והרי הוידוי כטובל ושרץ בידו ויש אומרים לפי שלא יתלו בעונם לבד כי יאמרו שאינן מספיקין להביא עליהם כל המכות הללו ויתלו גם בעון אבותם על כן נאמר אף אני אלך עמם בקרי ואז ירגו בעונם ויתלו בעון עצמם ופירוש זה סתור ממה שאמר דניאל כי בחטאינו ובעונות אבותינו וגו':

וזכרתי את בריתי יעקוב וגו'. מה שהזכיר האבות למפרע לפי שבכל דור ודור אוכלין ישראל מן זכות האבות על כן הזכירם למפרע בדרך לא זו אף זו דרך משל מי שיש לו שלשה כיסים של מעות בכל אחד מאה זהובים ומתחיל לפזר מן כיס אחד בראש חודש ניסן ומן השני בחודש אייר ומן השלישי בסיון פשיטא שימצא תמיד בכיס המאוחר יותר מבכים המוקדם שכבר פזר ממנו ימים רבים על כן אמר לא זו זכות יעקב המאוחר פשיטא שעדיין לא נאכל כל זכותו כי קרוב הוא אלא אף בריתי יצחק שקדם ליעקב וזה ימים רבים לישראל שאוכלין מזכותו כי גם זרעו מיד ותיכף התחילו לאכול מזכותו סלקא דעתך אמינא שכבר נאכל ת"ל ואף את בריתי יצחק. ולא זו יצחק אלא אפי' ברית אברהם שהוא ישן נושן מאד ס"ד אמינא שכבר נאכל קא משמע לן ואף את בריתי אברהם שזכותו שמור לכל דור ודור. והארץ אזכור כי יש לה מקום ללון ולומר אם ישראל חטאו הנה הארץ מה פשעה כי מכות הארץ הם גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגו' וכתיב שם ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת רצה לומר הארץ מה פשעה ומה חטאה וכן אמרז"ל שאלת על מה אבדה הארץ לא יוכלו הנביאים ומלאכי השרת לפרש כו' כמו שיתבאר לקמן פרשת נצבים בע"ה לכך נאמר והארץ אזכור. והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה כי מתחלה היתה תובעת עלבונה וביטול שמיטותיה ואחר שנעשה דין בחוטאים אז הארץ תעזב מהם ולא תהיה קובלת עוד על ביטול שבתותיה ותרץ היינו תהיה מרוצה בדבר:

איש כי יפלא נדר וגו'. סמך פרשה זו לקללות לומר שישראל נודרים בעת צרה כיעקב שהיה נודר בעת צרה ליתן מעשר מכל אבל לא כיעקב מכל וכל כי יעקב גם אחר שעברה הצרה לא סר מן הדרך הטוב אבל לדורות זה דרכם כסל למו שנודרים בעת צרה וכעבור ם זה צרה וצוקה הם מתחרטים ושבים לסורם וחסו כמשל הקנה שקלל בו אחיה השלוני את ישראל כי הקנה הזה אינו נכנע כי אם בזמן שרוח נושב בו וכנוח הרוח הוא חוזר ועומד בקומה זקופה כבראשונה כך ישראל אינן נכנעים כי אם בזמן שהצרה ממשמשת וירא ישראל כי היתה הרוחה והכבד את לבו כי בסור המכריח ישובו לסורם ומסכים לדברינו מה שפירש בעל הטורים שכל מספר הפסוקים קמ"ג כנגד קמ"ג קללות שבתורת כהנים ובמשנה תורה וכי מפני שמספרם שוה נסמכו להדדי אלא לומר לך שקמ"ג קללות שבתוכחה גורמין נדרי קמ"ג שקלים כי אין ישראל נודרין ליתן מן ממונם לשם ה' כי אם בשעה שהצרות מכריחין אותן כמו שיתבאר בע"ה לקמן פרשת וילך על פסוק והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות שדרשו רז"ל על המלוה לעני בשעת דחקו ודרש זה לחוק לקבלו שכל הצרות לא יכריחום אל הוידוי כי אם צרה זו על כן רצוני לפרש שזה מדבר במלוה לעני בבא הצרה דוקא דהיינו בשעת דחקו של המלוה כי הצרות דוחקין אותו לזה לידור נדרים לצדקה ומעות של הנודר על זה האופן יתבאר בעזרת ה' לקמן פרשת וילך על כן סמך פרשת כי יפליא לפרשת התוכחה ודבר הכתוב בהווה אבל כל מה שהאדם עושה בלא הכרח אך ברצון זהו נקרא יום רצון לה' ויפק רצון מה':

הפטרת בחקתי בירמיה סי' טז

יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי אֶרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם מוֹעִיל: הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים: לָכֵן הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהוָה: חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם: כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת: הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ: וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד: כֹּה | אָמַר יְהוָה אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ: וְהָיָה כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ: וְהָיָה כְּעֵץ | שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה יירא כ' כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי: עָקֹב הַלֵּב מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יֵדָעֶנּוּ: אֲנִי יְהוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כדרכו כתיב כִּפְרִי מַעֲלָלָיו: קֹרֵא דָגַר וְלֹא יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָיו ימו כתיב יַעַזְבֶנּוּ וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ: מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרַי יסורי כ' בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה: רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה:

פירוש המלות

ומנוסי. שהנוס אליך וידעתי שיבא זמן שאפילו גוים אליך וגו': ואין בם. פי' באלהים אחרים: בעט ברזל. הוא דבר קיים: שמיר. ברזל חזק: חרושה. כמו חרותה: בניהם. החביבים עליהם כן חביב עליהם לזכור מזבחותם: הררי. יושבי ההר: בחטאת. בעבור החטאות: ובך. ר"ל ובכון אעביד פורענות דינין: קדחתם. הבערתם: כגר. כמו כבשר: כערער. שגדל במדבר יחיד: בערבה. ל' מישור: חררים. לשון יובש: מלחה. כאלו זרוע במלח: תשב. ל' ישוב: יובל. פלגי מים כאלו: הלב. הלב מלא מרמה יותר מן הכל: ואנש. ל' כאב: קורא. הוא עוף: דגר. הוא נפנוף: עשה. ל' אסיפה: מקוה. תקוה: וסורי בארץ. אותם שסרים ממני ולא יהיה להם חלק בנפשם בשמים:

תרגום ירושלמי

ויקרא ויקרא וַהֲוָה כַּד כְּוֹן דְּאַשְׁלִים מֹשֶׁה לַאֲקָמָא יַת מַשְׁכְּנָא וְרַבֵּי יָתֵיהּ וְקַדֵּישׁ יָתֵיהּ וְיַת כָּל מָנוֹי וַחֲשִׁיב מֹשֶׁה בְּלִבֵּיהּ וַאֲמַר טוּרָא דְסִינַי דִּרְבוּיֵיהּ רִבּוּי שָׁעָה וְקִדּוּשֵׁיהּ קִדּוּשׁ שָׁעָה לָא סְלִיקִית לְגַוֵּיהּ עַד זְמַן דִּי יִתְאֲמַר לִי מִן קֳדָם יְיָ בְּרַם מַשְׁכַּן זִמְנָא דִּרְבוּיֵיהּ רִבּוּי עָלַם וְקִדּוּשֵׁיהּ קִדּוּשׁ עָלַם דִּינָא הוּא דְּלָא נֵיעוּל לְגַוֵּיהּ עַד זְמַן דְּאִתְאֲמַר לִי מִן קֳדָם יְיָ: וּקְרָא דִבְּרָא דַּיְיָ לְמֹשֶׁה וְכָל מֵימְרָא דַּיְיָ הֲוָה עִמֵּיהּ מִן מַשְׁכַּן זִמְנָא לְמֵימָר: והפשיט וְיַחְלִישׁ יַת עֲלָתָא וְיִפְסַג יָתָהּ לְפִסְגָהָא: ירחץ יִשְׁזֵג: והקריבו וְיַקְרִיב יָתֵיהּ כַּהֲנָא עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָא וְיַחְזֵם רֵישֵׁיהּ וִיסַדֵּר עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָא וְיִמְצֵי דְמֵיהּ עַל שִׁפּוּלֵי מַדְבְּחָא: והסיר וְיַעְבַּר יַת קוּרְקְבָנֵיהּ בְּנַטְשָׁא וְיִטְלַק יָתֵיהּ סָמִיךְ לְמַדְבְּחָא מִן מַדְנְחָא לַאֲתַר בֵּית שְׁפִיכוּת קִטְמָא: ושסע וְיִתְלַע יָתֵיהּ בְּכַנְפוֹי לָא יַפְרִישׁ וִיסַדֵּר יָתֵיהּ כַּהֲנָא עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָא עַל קֵיסַיָּא דְאִית עַל אֶשָּׁתָא ורקיקי וְעָרִיכֵי פַּטִּיר: פתות וְתַרְסֵק יָתָהּ רִסּוּקִין וְתָרִיק עֲלָהּ מִשְׁחָא כי כל אֲרוּם כָּל דְּמִתְחַמַּע וְכָל דַּחֲלִי: חלבו תַּרְבָּא וְנִיעָא שְׁלֵימָה לְקָבֵיל עֲצָיָא יַעְבֵּר יָתֵיהּ וְיַת תְּרַב דַּחֲפֵי עַל כְּרֵיסָהּ: וטבל וְיִצְבּוֹע כַּהֲנָא אֶצְבְּעֵיהּ מִן אַדְמָא וְיַדֵּי שׁוּבְעָא זִמְנִין: להרע לְמַבְאָשָׁא אוֹ לְמֵיטְבָא: או עשק אוֹ עָצָה יַת חַבְרֵיהּ:

צו וטכנס׳ וְאַבְרַסְקִין: ארבכת מַרְתַּחָא תָּעִיל יָתָהּ מַרְסְקָא מִנְחַת רְסוּקִין תְּקָרְבוּן רֵיחַ דְּרַעֲוָא לִשְׁמָא דַייָ: תורה חֲוָיָא חָדָא: סגול פְּסוּל יְהִי: ידוי יָדוֹי יַעֲלָן יַת קוּרְבָּנָא דַייָ יַת תַּרְבָּא דְּעַל גְּעָא יְהַב יָתֵיהּ וְיַת גְּעָא לְמִנְפָּא יָתֵיהּ אַנְפוֹי קֳדָם יְיָ: תנופה גְּעָא:

שמיני ויפלו וְאִתְרְכִינוּ בְּצִלּוֹ עַל אַפֵּיהוֹן: אש זרה אֶשָּׁא בַּרְיָא: הן היום קָרִיבוּ יַת חַטְוָתְהוֹן וְיַת עֲלָוָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וְאִתְיַלֶּפֶת יַתְהֶן דְחַטָּאתָא חֲמִירָא מִן מַעְסְרָא תִנְיָנָא וְלֵית אֶפְשַׁר לַאֲבִילָא לְמֵיכַל מִנֵּיהּ וַאֲנָא דַּהֲוָה יָתִי אֲבִילָא רוּבָּא יוֹמָא הָדֵין דְּמִיתוּ תְּרֵין בְּנֵי נָדָב וַאֲבִיהוּא וַאֲנָא אֲבִיל עֲלֵיהוֹן הָא אִלּוּ אֲכָלִית חַטָּאתָא יוֹמָא הָאִית אֶפְשַׁר דְּשַׁפִּיר וְתָקִין קֳדָם יְיָ: וישמע כֵּיוָן דִּשְׁמַע מֹשֶׁה וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּאַפּוֹי וְאַפֵּק כְּרוּז בְּכָל מַשְׁרִיתְהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל וַאֲמַר אֲנָא הוּא דְאִתְעֲלָמַת הִלְכְתָא מִנִּי וְאַהֲרֹן אָחִי אַלִּיף יָתָהּ לִי וְעַל דְּאַשְׁפֵּל מֹשֶׁה גַּרְמֵיהּ קַבִּיל עֲלֵיהּ אֲגַר סַגִּי וּשְׁמַע מֹשֶׁה וּשְׁפַר פִּתְגָּמָא בְּאַפּוֹי: על כסו כָּל דְּשָׁחַף עַל מְעוֹי בְּכָל חַיְתָא: תנור תְּנוּרִין וּמַפִּין יִתְרְעוּן:

תזריע שאת או ספחת סוּמָא אוֹ קַלְפָא אוֹ בַהֲקֵי: וטח וְיִמְשׁוֹן יַת בֵּיתָא: ולשאת וּלְשׁוּמָא וּלְקַלְפִיתָא וּלְבַהֲקִיתָא:

אחרי שני בני אהרן תְּרֵין בְּנוֹי דְאַהֲרֹן בְּקָרוּבֵיהוֹן אֶשָּׁא בַּרְיָא: ואת פרשם וְיַת מְרָעֲיֵיהוֹן: ועניתם וְתִצוֹמוּ בָהּ עַל נַפְשָׁתֵיכוֹן: ובשרו וְאִין לָא חָיוֹר וּבִשְׂרֵיהּ לָא יַשְׁזֵג וִיקַבֵּל חוֹבֵיהּ: ולא תחלל וְלָא תַפְסוֹן יַת שְׁמָא דֶאֱלָהֲכוֹן כְּדֵין אָמַר יְיָ: ולא תקיא וְלָא תִפְלוֹט אַרְעָא יַתְכוֹן:

קדשים ובקצרכם וּבְחַצָּדְכוֹן יַת חֲצַד אַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצוּן אוֹ מִן אוֹחֲרָיָא דְאִית בְּחַקְלֵיכוֹן לְמֶחְצוֹד וְלֶקֶט חַצָּדְכוֹן לָא תִלְקְטוּן: וכרמך וְכַרְמְכוֹן לָא תְבַעֲרוּן טוּטְלָוָתְהוֹן וּפֶרֶט כַּרְמֵיכוֹן לָא תִלְקוֹטוּן: לא תלך עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא תֶהֱווֹן בָּתַר לִישָׁנָא תְּלִיתָאָה עַל חַבְרֵיכוֹן וְלָא תִשְׁתּוֹק אִדְמָא דְחַבְרָךְ בְּזִמַּן דְּאַתְּ יָדַע קְשׁוֹט בְּדִינָא כְּדֵין אָמַר יְיָ: בקרת מַרְדוּ אִנּוּן חַיָּבִין: ובמשורה וּבְמוֹזַנְיָא: דמיהם אִדְמְהוֹן בְּרֵישֵׁיהוֹן:

אמר ולא יחללו וְלָא יַפְסוֹן: אשה אִתְּתָא דְזַנוּ וּמַפְסְקָה: או גבן אוֹ דִגְבִינוֹהִי חַפְיָן עֵינוֹי אוֹ דְּלֵית לֵיהּ סְעַר בִּגְבִינוֹי אוֹ דִגְבִיהַּ אוֹ דַנְנַּס אוֹ יַחֲלְזָוָה בְּעֵינוֹי אוֹ דִּמְלֵי גָרַב אוֹ דִּמְלֵי חֲזָזִין אוֹ דַחֲסַר כּוּלְיָא: שור עִדָּן דְּאִתְדְּכַר לָן סִדְרֵי קוּרְבָּנַיָּא מָה דַּהֲוֵינָן מְקָרְבִין בְּכָל שְׁנָא וּשְׁנָא הָווּ קוּרְבָּנַיָּא מְכַפְּרִין עַל חוֹבֵינָן וּכְדוּ דִּי גָרְמוּ חוֹבַיָּא וְלֵית לָן מָה נִקְרְבָא מִן עֶדְרֵי עָנַיָּנָן תוֹרָא אִתְבְּחַר קֳדָמִי בְּגִין לְמִדְכְּרָא סָבְיָא דְמַדִּנְחָא פַּטִּיר בּוּלֵיהּ קָרַב לִשְׁמָךְ בַּר תּוֹרִין וּרְהַט לְבַקְרוּתֵיהּ וּנְסִיב בַּר תּוֹרִין רַכִּיךְ וְטָב וִיהַב יָתֵיהּ לְרַבְיָא וְאוֹחִי רַבְיָא לְמֶעְבַּד יָתֵיהּ וּפַטִּירִין אֲפָה וְיֵיכוּל מַלְאָכִין וְזָכָה לְמִתְבַּשְּׂרָא דְּהָא שָׂרָה יָלְדָה לְיִצְחָק אִמְּרָא אִתְבְּחַר תִּנְיָן בְּגִין לְמִדְכְּרָא זַכְוָתֵיהּ רִשְׁיֵיהּ דַעֲקַד גַּרְמֵיהּ עַל גַּבֵּי מַדְבְּחָא וּפְשַׁט צַוְארֵיהּ בְּגִין שְׁמָךְ שְׁמַיָּא מְכוּ וְנַחְתוּ וַחֲמָא יִצְחָק יַת שִׁכְלוּלֵיהוֹן וְכָהֲיָן עֵינוֹי מִמְּרוֹמַיָּא מִן בְּגִין כְּדֵין זָכָה וְאִזְדְּמִין לֵיהּ תַּמָּן אִמַּר תְּחוֹתוֹי לַעֲלָתָא: וְתוּזְכוּ תְלִיתַי גַּדְיָא בַּר עִזִּין לְמִדְכְּרָא זְכוּתֵיהּ דִּתְמִימָא דְּלָבִישׁ מַשְׁכִין דְּגַדְיָן וַעֲבַד תַּבְשִׁילִין וְאַיְתֵי לַאֲבוּי מִן תַּבְשִׁילוֹי וַחֲמַר אַשְׁקֵי יָתֵיהּ וְזָכָה לְמִתְקַבְּלָא סֵדֶר בִּרְכָתָא מִן יִצְחָק אֲבוּי וּלְמוֹקְמָא תְּרֵי עֲשַׂר שִׁבְטִין קַדִּישִׁין לִשְׁמָךְ: הָא בְכֵן פְּרַשׁ מֹשֶׁה נְבִיָּא וַאֲמַר עַמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל תוֹר אוֹ אִמַּר אוֹ גַּדְיָא אֲרוּם דְּאִתְיְלִיד וִיהֵי שׁוּבְעָא יוֹמִין בָּתַר אִמֵּיהּ וּמִן יוֹמָא תְּמִינָאָה וּלְהָלָן יְהֵוֵי כָּשֵׁר לְמִקְרְבָא יָתֵיהּ קוּרְבָּנָא לִשְׁמָא דַייָ אֲרוּם כָּל נְפַשׁ דִּכְמִסַּת לְמֵצוֹם וְלָא צָיְמָה בְּיוֹם צוֹם כִּפּוּרַיָּא: מערב עד ערב מִן רַמְשָׁא עַד רַמְשָׁא תֶּהֱווֹן צָיְמִין צוֹמֵיכוֹן וְשַׁבְּתִין שַׁבַּתֵּיכוֹן וְעָבְדִין זִמְנִין מוֹעֲדֵיכוֹן בְּחֶדְוָה: פרי עץ תְּרוּגִין וְלוּלָבִין: ויקב וְחָרַף בְּרָהּ דְּאִתְּתָא יִשְׂרָאֵלִית יַת שְׁמָא מְפָרְשָׁא וּבְזֵי: ויניחהו דֵּין חַד מֵאַרְבַּע דִּינִין דִּי עָלוּ לְקֳדָם מֹשֶׁה רַבָּן בִּתְרֵין מִנְהוֹן הֲוָה מֹשֶׁה מְתִין וּבִתְרֵין מִנְהוֹן הֲוָה מֹשֶׁה זְרִיז בִּמְחַרְפָא דְחָרִיף שְׁמָא קַדִּישָׁא בְּגִדּוּפִין וּבִמְקוֹשְׁשָׁא דְחַלֵּיל שַׁבַּתָּא בִּזְדוֹן הֲוָה מֹשֶׁה מְתִין מִן בְּגַלַל דְּהִווּ דִינְהוֹן דִּינֵי נַפְשָׁן וּבִמְסָאֲבִין דְּלָא יָכִילוּ לְמֶעְבַּד פִּסְחָא בִּזְמָנֵיהּ וּבִבְנָן בְּנַת צְלָפְחָד הֲוָה מֹשֶׁה זְרִיז מִן בְּגַלַל דַּהֲוָה דִינְהוֹן דִּינֵי מָמוֹן: וּבְאִלֵּין אֲמַר לָא שְׁמַעִית לְמַלְפָא דִּינֵי דַעֲתִידִין לְמֵקָם בָּתַר מֹשֶׁה לְמֶהֱוֵי מְתִינִין בְּדִינֵי נַפְשָׁן וּזְרִיזִין בְּדִינֵי מָמוֹן דְּלָא יִבְהֲתוּן לְמֵימַר לָא שְׁמָעִינָן בְּרַם מֹשֶׁה רַבָּן אֲמַר לָא שְׁמָעִית וְאַצְנְעוּן בְּמַטְּרָא יָתֵיהּ קֳדָם עַד לָא יִתְפָּרֵשׁ לְהוֹן מִן קֳדָם יְיָ בְּאִלֵּין דִּינֵיהּ יִתְעֲבֵיד בֵּיהּ: שבר תְּבַר תַּשְׁלוּמֵי תְבַר עַיִן תַּשְׁלוּמֵי עַיִן וְשֵׁן תַּשְׁלוּמֵי שֵׁן הֵיךְ דִּיהַב מוּם בְּבַר נָשָׁא כֵּן יִתְיְהֵב בֵּיהּ:

בהר ושדה וַחֲקַל פַּרְוִילֵי קִרְיָיהוֹן לָא יִזְדַּבַּן אֲרוּם אַחְסָנַת: את כספך יַת כַּסְפָּךְ לָא תִתֵּן לֵיהּ בְּשַׁעוּרִין וּבִרְבִּין לָא תִתֵּן מְזוֹנָךְ: ואבן וְאֶבֶן דְּמָעוּ:

בחקתי ואכלתם אֵי מָה בִּישִׁין אִנּוּן חוֹבַיָּא וּמָה מְרִירִין אִנּוּן חֲטָיָא דִּגְרָמוּ לַאֲבָהָתָן בִּירוּשְׁלֵם לְמֵיכַל בְּשַׂר בְּנֵיהוֹן וּבְנָתֵיהוֹן: וזכרתי וְאֶדְכַּר בְּרַחֲמִין קְיָמָא דְקַיֵּימִית עִם יַעֲקֹב בְּבֵית אֵל וּקְיָמָא דִּי קַיֵּימִית עִם יִצְחָק בְּטוּר מוֹרִיָּה וּקְיָמָא דִּי קַיֵּימִית עִם אַבְרָהָם בֵּינֵי בִתְרַיָּא אֶדְכַּר בְּרַחֲמִין וְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֶדְכַּר בְּרַחֲמִין: והארץ וְאַרְעָא תִשְׁבּוֹק מִנְּהוֹן וְתִרְעֵי יַת שְׁבֵי שְׁמִיטְתָהָא כָּל יוֹמִין דַּהֲוָת צָדוּ מִנְּהוֹן וְאִנּוּן יְמָרְקוּ יַת חוֹבֵיהוֹן מִכֵּלָא חֲלַף מִכֵּלָא וְסִדְרִין חֲלַף סִדְרִין יַת סֵדֶר דִּינַי מָאֲסוּ: ואף וּלְחוֹד בְּהָדָא כִּי הֲוֵיתוֹן שָׁרִין בְּאַרְעָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן לָא מָאֲסִית יַתְהוֹן בְּמַלְכוּתָא דְבָבֶל וְלָא רְחֵיקִית יַתְהוֹן בְּמַלְכוּתָא דְמָדַי וְלָא שֵׁיצִית יַתְהוֹן בְּמַלְכוּתָא דְיָוָן לְמִפְסְקָה קְיָמִי עִמְּהוֹן בְּמַלְכוּתָא דֶאֱדוֹם אֲרוּם הוּא יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּיוֹמֵי גּוֹג: ולא ימיר וְלָא יִפְרַג יָתֵיהּ טַב בְּבִישׁ אוֹ בִּישׁ בְּטַב וְאִין מִפְרְגָא יִפְרַג בְּעִיר בִּבְעִיר וִיהֵי הוּא וּפְרוּגֵיהּ יְהֵי קַדִּישׁ: ואם וְאִין כָּל בְּעִיר מְסָאַב דְּלָא יִקָרְבוּן מִנֵּיהּ קָרְבָּן לִשְׁמָא דַייָ: והעריך וִיסַדַּר כַּהֲנָא יָתֵיהּ בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּעַלְוֵיהּ דְכַהֲנָא כֵּן יְהֵוֵי: ויסף חמישיתו וְיוֹסֵף חוּמְשֵׁיהּ דְמוֹי עַל עַלְוֵיהּ: ואיש קוּדְשָׁא לִשְׁמָא דַייָ וִיסַדַּר כַּהֲנָא: הֵיךְ מָה דִי סַדַּר יָתֵיהּ: וְאִין דֵּין דְּאַקְדִּישׁ: חוּמְשׁ כְּסַף עַלְוֵיהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי דִּידֵיהּ: ואם משדה וְאִין מַחֲקַל אַחְסָנְתֵּיהּ יַפְרִישׁ גְּבַר לִשְׁמָא דַייָ וִיהֵוֵי עַלְוֵיהּ לְפוּם זַרְעֵיהּ זְרַע חֹמֶר דְּשַׁעֲרִין: וְאִין מִשַּׁתָּא דְיוֹבְלָא יַפְרִישׁ חַקְלֵיהּ כְּעַלְוֵיהּ יְקוּם: וְאִין מִפְרַק יִפְרוֹק יַת חַקְלָא דֵּין דְּמַקְדִּישׁ יָתֵיהּ וְיָסֵף חוּמְשׁ סִלְעִין דִּכְסַף עַלְוֵיהּ עֲלוֹהִי וִיהֵוֵי לֵיהּ: קוּדְשָׁא לִשְׁמָא דַייָ בַּחֲקַל אַפְרְשׁוּ: ואם וְאִין יַת חֲקַל זְבִינֵיהּ יַקְדִּישׁ לִשְׁמָא דַייָ: וְיַחְשֵׁיב לֵיהּ כַּהֲנָא יַת אַפְרָשׁוּת עַלְוֵיהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבְלָא וְיִתֵּן יַת אַפְרָשׁוּת עַלְוֵיהּ בְּיוֹמָא הָדֵין קוּדְשׁ לִשְׁמָא דַייָ: בְּשַׁתָּא דְיוֹבְלָא יַחְזוֹר חַקְלָא לְדֵין דִּזְבַן יָתֵיהּ מִן גַּבֵּיהּ לְדֵין דְּאִית לֵיהּ אַחְסָנוּת אַרְעָא: וְכָל עַלְוֵיהּ יְהֵוֵי בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא: אך לְחוֹד בּוּכְרָא דִּיפְרִישׁ קֳדָם יְיָ בִּבְעִירָא אִין תּוֹר אִין אִמַּר לִשְׁמָא דַייָ הוּא: ואם וְאִין בִּבְעִירָא מְסָאֲבָא וְיִפְרוֹק בְּעַלְוֵיהּ וְיוֹסֵף חֻמְשִׁין דְמוֹי עֲלוֹי וְאִין לָא יִתְפָּרִיק וְיִזְדַּבַּן בְּעַלְוֵיהּ: אך כל חרם לְחוֹד כָּל אַפְרְשׁוּ דִי יַפְרִישׁ גְּבַר לִשְׁמָא דַייָ מִן כָּל דְּאִית לֵיהּ מִן בְּנֵי אֱנָשָׁא וּבְעִירָא: כָּל אַפְרָשׁוּת קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא לִשְׁמָא דַייָ

דיי: כל חרם כל אברש דאפרש מן בני אנשא לא מתפרק מתקטלא יתקטיל: ליי הוא לשמא דיי הוא קודשא לשמא דיי: ואין מפרק יפרוק גבר מן מעשריה: חמישית חומש דמוי יוסף עלוי: וכל מעשרא דתורא ודענא כל דיעבר תחות שרביטא עשיראה יהוי קודשא לשמא דיי: לא יבקר לא יפשפש בין טב לביש ולא יפרג יתיה ואם פרגא יפרג יתיה ויהוי הוא ופרוגיה יהוי קודשא ולא יתפריק: אלין פקודיא:

סדר הקריאה למפטיר לפ' זכור

לשבת פ' זכור קורין בס"ת שניה למפטיר בסוף פרשת כי תצא. זכור את אשר עשה לך עמלק עד סוף הסדר:

זכור את אשר־עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל־הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יהוה אלהיך ׀ לך מכל־איביך מסביב בארץ אשר יהוה־אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את־זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח:

ומפטירין בשמואל א' סימן ט"ו

ויאמר שמואל אל־שאול אתי שלח יהוה למשחך למלך על־עמו על־ישראל ועתה שמע לקול דברי יהוה:

כאן מתחילין האשכנזים

כה אמר יהוה צבאות פקדתי את אשר־עשה עמלק לישראל אשר־שם לו בדרך בעלתו ממצרים: עתה לך והכיתה את־עמלק והחרמתם את־כל־אשר־לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד־אשה מעלל ועד־יונק משור ועד־שה מגמל ועד־חמור: וישמע שאול את־העם ויפקדם בטלאים מאתים אלף רגלי ועשרת אלפים את־איש יהודה: ויבא שאול עד־עיר עמלק וירב בנחל: ויאמר שאול אל־הקיני לכו סרו רדו מתוך עמלקי פן־אספך עמו ואתה עשיתה חסד עם־כל־בני ישראל בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק: ויך שאול את־עמלק מחוילה בואך שור אשר על־פני מצרים: ויתפש את־אגג מלך־עמלק חי ואת־כל־העם החרים לפי־חרב: ויחמל שאול והעם על־אגג ועל־מיטב הצאן והבקר והמשנים ועל־הכרים ועל־כל־הטוב ולא אבו החרימם וכל־המלאכה נמבזה ונמס אתה החרימו: ויהי דבר־יהוה אל־שמואל לאמר: נחמתי כי־המלכתי את־שאול למלך כי־שב מאחרי ואת־דברי לא הקים ויחר לשמואל ויזעק אל־יהוה כל־הלילה: וישכם שמואל לקראת שאול בבקר ויגד לשמואל לאמר בא־שאול הכרמלה והנה מציב לו יד ויסב ויעבר וירד הגלגל: ויבא שמואל אל־שאול ויאמר לו שאול ברוך אתה ליהוה הקימתי את־דבר יהוה: ויאמר שמואל ומה קול־הצאן הזה באזני וקול הבקר אשר אנכי שמע: ויאמר שאול מעמלקי הביאום אשר חמל העם על־מיטב הצאן והבקר למען זבח ליהוה אלהיך ואת־היותר החרמנו: ויאמר שמואל אל־שאול הרף ואגידה לך את אשר דבר יהוה אלי הלילה ויאמרו ויאמר כ' לו דבר: ויאמר שמואל הלוא אם־קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וימשחך יהוה למלך על־ישראל: וישלחך יהוה בדרך ויאמר לך והחרמתה את־החטאים את־עמלק ונלחמת בו עד־כלותם אתם: ולמה לא־שמעת בקול יהוה ותעט אל־השלל ותעש הרע בעיני יהוה: ויאמר שאול אל־שמואל אשר שמעתי בקול יהוה ואלך בדרך אשר־שלחני יהוה ואביא את־אגג מלך עמלק ואת־עמלק החרמתי: ויקח העם מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח ליהוה אלהיך בגלגל: ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות וזבחים כשמע בקול יהוה הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים: כי חטאת־קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את־דבר יהוה וימאסך ממלך: ויאמר שאול אל־שמואל חטאתי כי־עברתי את־פי־יהוה ואת־דבריך כי יראתי את־העם ואשמע בקולם: ועתה שא נא את־חטאתי ושוב עמי ואשתחוה ליהוה: ויאמר שמואל אל־שאול לא אשוב עמך כי מאסתה את־דבר יהוה וימאסך יהוה מהיות מלך על־ישראל: ויסב שמואל ללכת ויחזק בכנף־מעילו ויקרע: ויאמר אליו שמואל קרע יהוה את־ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך: וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם: ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד־זקני עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחויתי ליהוה אלהיך: וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול ליהוה: ויאמר שמואל הגישו אלי את־אגג מלך עמלק וילך אליו אגג מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר־המות: ויאמר שמואל כאשר שכלה נשים חרבך כן־תשכל מנשים אמך וישסף שמואל את־אגג לפני יהוה בגלגל: וילך שמואל הרמתה ושאול עלה אל־ביתו גבעת שאול:

סדר הקריאה למפטיר פרשת פרה

לשבת פרשה פרה קורין למפטיר בס"ת שניה בפרשת חקת מתחלת הסדר עד תטמא עד הערב:

וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: זאת חקת התורה אשר־צוה יהוה לאמר דבר ׀ אל־בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר

אין

פירוש המלות

ש ב לו. הורגים: בטלאים נתן כל א' טלה ומנה טלאים: וירב. כמו וירוב: והמשנים. השמנים: הכרים. המסועמים: נמבזה. כמו מבוזה. ותעט. ל' ותסר: מעדנת. בטלאים: טלאים קסם. פתאום הקסם כן מרי: הפצר ל' מיאוס: שם. ויסף. ויבקע:

אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה עָלֶיהָ עֹל׃ וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו׃ וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃ וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃ וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃ וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃ וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

ומפטירין ביחזקאל סימן לו

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִֹה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיהֶם׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃ וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃ וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃ וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃ וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֹנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִֹה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת׃ וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃ וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי ׀ אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃

כאן מסיימין הספרדים

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַםִ בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

פירוש המלות

הפרה לפי שישראל נמשלו לנדה : ונקטתם בפניכם. תהיו נכרתים בעיני עצמכם :

סדר הקריאה למפטיר פרשת החודש

לשבת פרשת החדש קורין בספר תורה שניה למפטיר בפרשת בא מן ויאמר ה' אל משה וכו' החדש הזה לכם עד בכל מושבתיכם תאכלו מצות. ואם הוא ראש חדש בשבת פ' החדש קורין בספר תורה ראשון מענין היום. לשביעי בספר תורה שניה בפרשת פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו. ולמפטיר בספר תורה ג' בפ' בא:

ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן בארץ מצרים
לאמר: החדש הזה לכם ראש חדשים
ראשון הוא לכם לחדשי השנה: דברו אל־כל־עדת
ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה
לבית־אבת שה לבית: ואם־ימעט הבית מהית
משה ולקח הוא ושכנו הקרב אל־ביתו במכסת נפשת
איש לפי אכלו תכסו על־השה: שה תמים זכר בן־
שנה יהיה לכם מן־הכבשים ומן־העזים תקחו: והיה
לכם למשמרת עד ארבעה עשר יום לחדש הזה ושחטו
אתו כל קהל עדת־ישראל בין הערבים: ולקחו מן־
הדם ונתנו על־שתי המזוזת ועל־המשקוף על הבתים
אשר־יאכלו אתו בהם: ואכלו את־הבשר בלילה הזה
צלי־אש ומצות על־מררים יאכלהו: אל־תאכלו
ממנו נא ובשל מבשל במים כי אם־צלי־אש ראשו על־
כרעיו ועל־קרבו: ולא־תותירו ממנו עד־בקר והנתר
ממנו עד־בקר באש תשרפו: וככה תאכלו אתו
מתניכם חגרים נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם
ואכלתם אתו בחפזון פסח הוא ליהוה: ועברתי בארץ־
מצרים בלילה הזה והכיתי כל־בכור בארץ מצרים
מאדם ועד־בהמה ובכל־אלהי מצרים אעשה שפטים
אני יהוה: והיה הדם לכם לאת על הבתים אשר
אתם שם וראיתי את־הדם ופסחתי עלכם ולא־יהיה
בכם נגף למשחית בהכתי בארץ מצרים: והיה היום
הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם חקת
עולם תחגהו: שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום
הראשון תשביתו שאר מבתיכם כי ׀ כל־אכל חמץ
ונכרתה הנפש ההוא מישראל מיום הראשן עד־יום
השבעי: וביום הראשון מקרא־קדש וביום השביעי
מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכה לא־יעשה בהם אך
אשר יאכל לכל־נפש הוא לבדו יעשה לכם: ושמרתם
את־המצות כי בעצם היום הזה הוצאתי את־
צבאותיכם מארץ מצרים ושמרתם את־היום הזה
לדרתיכם חקת עולם: בראשן בארבעה עשר יום
לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים
לחדש בערב: שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם
כי ׀ כל־אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההוא מעדת
ישראל בגר ובאזרח הארץ: כל־מחמצת לא תאכלו
בכל מושבתיכם תאכלו מצות:

ומפטירין ביחזקאל סימן מה

כאן מתחילין האשכנזים

כל העם הארץ יהיו אל־התרומה הזאת לנשיא
בישראל: ועל־הנשיא יהיה העולות והמנחה
והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות בכל־מועדי בית
ישראל הוא־יעשה את־החטאת ואת־המנחה ואת־
העולה ואת־השלמים לכפר בעד בית־ישראל:

כאן מתחילים הספרדים

כה־אמר אדני יהוה בראשון באחד לחדש תקח
פר־בן־בקר תמים וחטאת את־המקדש:
ולקח הכהן מדם החטאת ונתן אל־מזוזת הבית ואל־
ארבע פנות העזרה למזבח ועל־מזוזת שער החצר
הפנימית: וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שגה ומפתי
וכפרתם את־הבית: בראשון בארבעה עשר יום לחדש
יהיה לכם הפסח חג שבעות ימים מצות יאכל: ועשה
הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל־עם הארץ פר
חטאת: ושבעת ימי־החג יעשה עולה ליהוה שבעת
פרים ושבעת אילים תמימם ליום שבעת הימים
וחטאת שעיר עזים ליום: ומנחה איפה לפר ואיפה
לאיל יעשה ושמן הין לאיפה: בשביעי בחמשה עשר
יום לחדש בחג יעשה כאלה שבעת הימים כחטאת
כעלה וכמנחה וכשמן: כה־אמר אדני יהוה שער
החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי
המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח:
ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ ועמד על־מזוזת
השער ועשו הכהנים את־עולתו ואת־שלמיו
והשתחוה על־מפתן השער ויצא והשער לא־יסגר
עד־הערב: והשתחוו עם־הארץ פתח השער ההוא
בשבתות ובחדשים לפני יהוה: והעלה אשר־יקרב
הנשיא ליהוה ביום השבת ששה כבשים תמימם
ואיל תמים: ומנחה איפה לאיל ולכבשים מנחה מתת
ידו ושמן הין לאיפה: וביום החדש פר בן־בקר
תמימם וששת כבשים ואיל תמימם יהיו: ואיפה
לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה ולכבשים כאשר תשיג
ידו ושמן הין לאיפה: ובבוא הנשיא דרך אולם

השער

פירוש המלות

בראשון בחדש ניסן: הבית. הוא היכל: למזבח. הסמוכה למזבח: שגה. לשון שגגה: וכפרתם. וטהרתם: בשביעי. הוא תשרי: על. אצל:

השער יבוא ובדרכו יצא: ובבוא עם הארץ לפני יהוה במועדים הבא דרך שער צפון להשתחות יצא דרך שער נגב והבא דרך שער נגב יצא דרך שער צפונה לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא (יצאו כ') : והנשיא בתוכם בבואם יבוא ובצאתם יצאו : ובחגים ובמועדים תהיה המנחה איפה לפר ואיפה לאיל ולכבשים מתת ידו ושמן הין לאיפה : וכי יעשה הנשיא נדבה עולה או שלמים נדבה ליהוה ופתח לו את השער הפנה קדים ועשה את עלתו ואת שלמיו כאשר יעשה ביום השבת ויצא וסגר את השער אחרי צאתו : וכבש בן שנתו תמים תעשה עולה ליום ליהוה בבקר בבקר תעשה אתו : ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית האיפה ושמן שלישית ההין לרס את הסלת מנחה ליהוה חקות עולם תמיד : (יעשו כ') ועשו את הכבש ואת המנחה ואת השמן בבקר בבקר עולת תמיד :

כאן מסיימין הספרדים

כה אמר אדני יהוה כי יתן הנשיא מתנה לאיש מבניו נחלתו היא לבניו תהיה אחזתם היא בנחלה : וכי יתן מתנה מנחלתו לאחד מעבדיו והיתה לו עד שנת הדרור ושבת לנשיא אך נחלתו בניו להם תהיה : ולא יקח הנשיא מנחלת העם להונתם מאחזתם מאחזתו ינחל את בניו למען אשר לא יפצו עמי איש מאחזתו :

מנהג ספרדים אם חל ר"ח ניסן ביום א' לומר אחר הפטרה החדש פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חדש :

הפטרת שבת הגדול בתרי עשר במלאכי סימן ג'

אין מפטירין וערבה אלא כשחל ערב פסח בשבת

וערבה ליהוה מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמניות : וקרבתי אליכם למשפט והייתי | עד ממהר במכשפים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני אמר יהוה צבאות : כי אני יהוה לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם : למימי אבתיכם סרתם מחקי ולא שמרתם שובו אלי ואשובה אליכם אמר יהוה צבאות ואמרתם במה נשוב : היקבע אדם אלהים כי אתם קבעים אתי ואמרתם במה קבענוך המעשר והתרומה : במארה אתם נארים ואתי אתם קבעים הגוי כלו : הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר יהוה צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די : וגערתי לכם באכל ולא ישחת לכם את פרי האדמה ולא תשכל לכם הגפן בשדה אמר יהוה צבאות : ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ אמר יהוה צבאות : חזקו עלי דבריכם אמר יהוה ואמרתם מה נדברנו עליך : אמרתם שוא עבד אלהים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדרנית מפני יהוה צבאות : ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עשי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו : אז נדברו יראי יהוה איש אל רעהו ויקשב יהוה וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יהוה ולחשבי שמו : והיו לי אמר יהוה צבאות ליום אשר אני עשה סגלה וחמלתי עליהם כאשר יחמל איש על בנו העבד אתו : ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו : כי הנה היום בא בער כתנור והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט אתם היום הבא אמר יהוה צבאות אשר לא יעזב להם שרש וענף : וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק : ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם ביום אשר אני עשה אמר יהוה צבאות : (ז רבתי) זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים : הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא : והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבוא והכיתי את הארץ חרם :

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יי הגדול והנורא :

פירוש

וערבה תהא ערב לו : ממהר . לשלם גמולם : ואמרתם . ואם תאמרו : היקבע . היגזול : טרף . מזון : באוכל . בארבה שאוכל התבואה : ואשרו . ל' אושר : חפץ . שהתבואה מרובה : קדרנית . בשפל רוח : ולהטני . ל' תשובות : ופשתם .

המלות

ענין ריבוי : מרבק . ל' פטימה : ועסותם . ל' דריסה : עשה . עשות . חכם . לפיק יאהרם כדי שיהיו בעלי תשובה ליום הבא :

סימני פרשיות

תזריע מצרע · אחרי מות קדשים · בהר ובחקתי :

חיבוריהן
בשנים פשוטות
כולן מחוברות

הפרדתן
בשנים מעוברות
כולן נפרדות

ושאר פרשיות הנהוגות להתחבר כל אחד על מקומו יבא בשלום.

ויאמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך: ושלשת תרד מאד ובאת אל־המקום אשר־נסתרת שם ביום המעשה וישבת אצל האבן האזל: ואני שלשת החצים צדה אורה לשלח־לי למטרה: והנה אשלח את־הנער לך מצא את־החצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים ממך והנה קחנו ובאה כי־שלום לך ואין דבר חי־יהוה: ואם־כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך יהוה: והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־עולם: ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך אל־הלחם לאכול: וישב המלך על־מושבו כפעם בפעם אל־מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד מקום דוד: ולא־דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא כי־לא טהור: ויהי ממחרת החדש השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל־יהונתן בנו מדוע לא־בא בן־ישי גם־תמול גם־היום אל־הלחם: ויען יהונתן את־שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד־בית לחם: ויאמר שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה־לי אחי ועתה אם־מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את־אחי על־כן לא־בא אל־שלחן המלך: ויחר־אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן־נעות המרדות הלוא ידעתי כי־בחר אתה לבן־ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: כי כל־הימים אשר בן־ישי חי על־האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן־מות הוא: ויען יהונתן את־שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה: ויטל שאול את־החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי־כלה היא מעם אביו להמית את־דוד: ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי־אף ולא־אכל ביום־החדש השני לחם כי נעצב אל־דוד כי הכלמו אביו: ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו: ויאמר לנערו רץ מצא נא את־החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא־ירה החצי להעברו: ויבא הנער עד־מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן את־החצים ויבא אל־אדניו: והנער לא־ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את־הדבר: ויתן יהונתן את־כליו אל־הנער אשר־לו ויאמר לו לך הביא העיר: הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו איש את־רעהו ויבכו איש את־רעהו עד־דוד הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד־עולם:

על כתיב　　החצי כתיב

סדר הקריאה למפטיר לשבת וראש חדש

בשבת ור"ח מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע ואומרים חצי קדיש ובס"ת שניה בפ' פינחס וביום השבת ובראשי חדשיכם:

הפטרת שבת וראש חדש בישעיה סימן סו

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־זה מקום מנוחתי: ואת־כל־אלה ידי עשתה ויהיו כל־אלה נאם־יהוה ואל־זה אביט אל־עני ונכה־רוח וחרד על־דברי: שוחט השור מכה־איש זובח השה ערף כלב מעלה מנחה דם־חזיר מזכיר לבנה מברך און גם־המה בחרו בדרכיהם ובשקוציהם נפשם חפצה: גם־אני אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא להם יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר לא־חפצתי בחרו: שמעו דבר־יהוה החרדים אל־דברו אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם למען שמי יכבד יהוה ונראה בשמחתכם והם יבשו: קול שאון מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם גמול לאיביו: בטרם תחיל ילדה בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר: מי־שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל ארץ ביום אחד אם־יולד גוי פעם אחת כי־חלה גם־ילדה ציון את־בניה: האני אשביר ולא אוליד יאמר יהוה אם־אני המוליד ועצרתי אמר אלהיך: שמחו את־ירושלם וגילו בה כל־אהביה שישו אתה משוש כל־המתאבלים עליה: למען תינקו ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו והתענגתם מזיז כבודה: כי־כה אמר יהוה הנני נוטה־אליה כנהר שלום וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם על־צד תנשאו ועל־ברכים תשעשעו: כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם ובירושלם תנחמו: וראיתם ושש לבכם ועצמותיכם כדשא תפרחנה ונודעה יד־יהוה את־עבדיו וזעם את־איביו: כי־הנה יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו להשיב בחמה אפו וגערתו בלהבי־אש: כי באש יהוה נשפט ובחרבו את־כל־בשר ורבו חללי יהוה: המתקדשים והמטהרים אל־הגנות אחר אחת בתוך אכלי בשר החזיר והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם־יהוה: ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה לקבץ את־כל־הגוים והלשנות ובאו וראו את־כבודי: ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל־הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל ויון האיים הרחקים אשר לא־שמעו את־שמעי ולא־ראו את־כבודי והגידו את־כבודי בגוים: והביאו את־כל־אחיכם מכל־הגוים מנחה ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה בכלי טהור בית יהוה: וגם־מהם אקח לכהנים ללוים אמר יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם־יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל־בשר:

והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה:

ואם למחרתו גם כן ר"ח אומרים אחריה ג"כ פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חדש:

כמ"ל　　אחד כתיב　　ברקי

ברכות שאומרים קודם ההפטרה

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם הנאמרים באמת ברוך אתה יהוה הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת וצדק:

וכשמסיים ההפטרה יאמר זה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם צור כל העולמים צדיק בכל הדורות האל הנאמן האומר ועושה המדבר ומקים שכל דבריו אמת וצדק. נאמן אתה הוא יי אלהינו ונאמנים דבריך ודבר אחד מדבריך אחור לא ישוב ריקם כי אל מלך נאמן ורחמן אתה. ברוך אתה יי האל הנאמן בכל דבריו:

רחם על ציון כי היא בית חיינו ולעלובת נפש תושיע במהרה בימינו: ברוך אתה יי משמח ציון בבניה:

שמחנו יי אלהינו באליהו הנביא עבדך ובמלכות בית דוד משיחך במהרה יבא ויגל לבנו על כסאו לא ישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו כי בשם קדשך נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד. ברוך אתה יי מגן דוד:

על התורה ועל העבודה ועל הנביאים ועל יום השבת הזה שנתת לנו יי אלהינו לקדשה ולמנוחה לכבוד ולתפארת. על הכל יי אלהינו אנו מודים לך ומברכים אותך יתברך שמך בפי כל חי תמיד לעולם ועד. ברוך אתה יי מקדש השבת:

שמות הטעמים*) לאשכנזים

קדמא מנח זרקא מנח סגול מנח | מנח רביעי מהפך פשטא זקף קטן זקף־גדול מרכא טפחא מנח אתנחתא פזר תלישא־קטנה תלישא־גדולה קדמא ואזלא אזלא־גרש גרשים דרגא תביר יתיב פסיק | סוף־פסוק: שלשלת קרני־פרה מרכא־כפולה ירח־בן־יומו:

*) הפשטא והקדמא שוים בתמונתם ומתחלפים במקומם כי הפשטא יבוא לעולם אחרי אות האחרון במלה בין שהנגינה מלעיל ובין שהיא מלרע, ולכן כאשר הנגינה מלעיל יבוא ב' פשטין כמו אלה אבל הקדמא לעולם באות שבה הנגינה, וכן היתיב והמהפך כי היתיב לעולם לפני אות הראשון והמהפך בתנועה שהנגינה נקראת בה. הסגול הזרקא והתלישא קטנה יבואו תמיד אחרי האות האחרונה והתלישא גדולה לעולם בראש התיבה. הגרש נקרא לפעמים אזלא וזה כשהוא מלרע ויש לפניו קדמא וכשהוא מלעיל נקרא גרש. [ודע כי בספרי תהלים משלי איוב יש עוד טעמים אחרים גם ישתנו בשמותם].

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיונו)

א (א) ויקרא. אל"ף זעירא עיין זוהר פ' ויחי דף רל"ד וד"ף רל"ט ופ' מצורע דף נ"ג שערי אורה ספירה ראשונה דף י"א וריקאנטי פ' זו ובספר פענח רזא ומסורת הברית הגדול כאן וריש ד"ה. וכתב המאיר שהם נאגרה שהקורא הוא הכבוד הנזכר בפרשה שלמעלה והכבוד ה' מלא את המשכן והיינו אל"ף זעירא דויקרא ליודעי חן: ויקרא. הנ"ל בטפחא: (ב) ומן הצאן. בלא קדמא: (ה) הדם על המזבח. הדל"ת דגושה והבי"ת בלא פסק: (ח) הכהנים את הנתחים. ההי"ף בגלגל והה"א בלא קדמא: (ט) ניחוח. הראשון כתוב בהעתק הללי קדמאה מלא עכ"ל. והוא חד מן ג' מלאים ע"פ המסורת וב' האחרים הם בפי הלוה כמו שנמסר שם במ"ג ובלשהם הם הראשונים שבתורה ופי' מלאים בזה ר"ל מלאים וא"ו אבל לענין היו"ד כולם מלאים ומי שכתב זה חסר יו"ד אינו אלא טועה והשני שבפרשה שהוא מכלל החסרים חסר וא"ו ומלא יו"ד כראוי וכן כתב הרמ"ה וספר שמן ששון שלא כדברי המאירי שכתב כולו חסר וז"ל הרמ"ה ז"ל כל ניחח באורייתא מלא יו"ד וחסר וא"ו דקרי ולא כתיב בר מן ג' מלאים דמלאים מלא יו"ד ומלא חד וא"ו דקרי וכתיב וסימן כו' כמ"ש במסורת שלנו. ועיין מ"ש בס' בראשית על מלה רקיע: (י) מן הכשבים. כן צריך להיות שי"ן קודם לבי"ת וזו היא מסורת הרמ"ה ז"ל כשב וי"ו כתיב כן באורייתא וסימן אם כשב הוא מקריב. כאשר יוסר חלב הכשב, שור וכשב ועז. איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה דאחרי מות. שור או כשב או עז כי יולד דאמור. אך בכור שור או בכור כשב. ושארא כתיב כבש בלישנא. וכל שה הוא הכשבים מלא יו"ד כתיב וכל כשבים דאורייתא דכותא כשבים ז' כתיב כן באורייתא וסימן וכל שה חום בכשבים. וחום בכשבים. וכל חום בכשבים. והכשבים הפריד יעקב. ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים. בבקר בכשבים ובעזים. שה כשבים ושה עזים. ושארא כבשים כתיב בלישנא: (טו) אל המזבח. אין בבי"ת פשט וכן בס"ם: (יז) בכנפיו. הפי"ת רפה: ושסע אתו בכנפיו לא יבדיל. ברובא דנוסחי דיקי מלא יו"ד כתיב ודכותא ממול ערפו ולא יבדיל דסוף פרשתא וכל אורייתא דכותא מלא ואית חדא נוסחא דכתיב בה יבדל קדמאה חסר ומסיר עליה בהך נוסחא גופא לית כותיה חסר ושיבושא הוא ומגו מסורתא אחריתי משמע דהדין יבדל קדמאה נמי מלא יו"ד כתיב הרמ"ה ז"ל ובסוף דבריו אחר שהביא כל לשונות של הבדלה כתב אשתכח השתא דכל לישנא באורייתא לשון הבדלה כל היכא דקריא דל"ת דידיה בחירק מלא יו"ד כתיב בר מן א' חסר וסימן ותבדל אתכם מן העמים דסוף קדושים:

ב (ב) והביאה. מפיק בס"א והחזקוני כתב וא"ו ה"א נקודים בסגול ובספרים שלנו הה"א בחטף סגול: הכהן דאת אזכרתה. בגרש לא בשופר הפוך בס"ם: (ג) קדשים. הקו"ף בלא מאריך: (ד) וכי תקרב, כתוב במסורת חסר יו"ד בלישנא וכו' ה' מנכון באורייתא וכן עצמן מסר הרמ"ה ז"ל והא"כ כתב נמצא לשון דהקרבה חשיב במסורה חמשה חסרים יו"ד באורייתא בין ריש לבית ושארא אורייתא כל לישנא דהקרבה דקריא רי"ש דידיה בחירק מלא יו"ד כתיב וכולו נוכחי דיקי כי האי מסורתא סלקי: חלות מצת. בהעתק הללי מלת ירושלמי מצות עכ"ל. ובכל הספרים חסר והוא חד מן ד' חסרים על פי המסורה וסימן במס' גדולה פרשת בא: (ז) סלת בשמן. הבי"ת דגושה: (ט) המנחה דוהרים. ה"א כתיב בסוף תיבותא: (י) קדשים. הקו"ף בלא מאריך: (יא) תקטירו. בדרגא: (יג) קרבנך. במקצת ספרים הבי"ת במאריך: (טו) מנחה הוא. הוא כתיב בוא"ו שהוא מן א' עשר דהוכין יו"ד כמו שאמרתי בס' לך לך: (טז) מגרשה. הגימ"ל דגושה:

ג (ג) השלמים. השני ה"א כתיב בראש תיבה: המכסה את הקרב. המ"ם רפה והה"א סמוכה בגעיא מכלול דף ן' וכן כתב בלוית חן שער ה' סי"ט וכן כלם: (יז) בכל מושבותיכם. בהעתק הללי מושבותיכם ירושלמי מושבתיכם עכ"ל ובספרים מדוייקים חסר וא"ו תניינא וכן ראוי להיות כבמסורת פ' ויקהל ע"ש לא תבערו אש בכל משבתיכם וז"ל משבתיכם ג' חסר וא"ו ר"ל גם אחר המ"ם. וסי' לא תבערו אש. ולחם וקלי וכרמל. כל מלאכה לא תעשו דחג בעשור לחדש. ובי' מלא דמלא בכל מושבותיכם בערים החרבנה. ממדבר דבלתה בכל מושבותיכם והרויסון ביחזקאל ו'. ושארא מושבותיכם כתבן ע"כ. וטעות נפל בדפוס ורוצה לומר ושארא מושבתיכם חסר וא"ו תניינא וטעוה נפל גם בפסוק ממדבר דבלתה דההוא מושבותיכם כתיב בה"א וכן כתוב במסרה על כל א' משניהם ליה מלא מפני שאחד הוא בכ"ף והאחד בה"א וכן מגאהי מסורת כ"י בפי' אמור ע"פ שבת הוא לה' בכל מושבתיכם ול"ש מושבתיכם כו' כ"כ במ"ה וסימנהון לא תבערו אש. ולחם וקלי וכרמל. כל מלאכה דיום הכפורים הלין ג' משבתיכם כתיב בהסו' דתיסמנה מושבותיכם כתיב דדבלתה מושבותיכם כתיב מלא דמלא עכ"ל. והיינו הך דלעיל בלישנא קלילא וכ"כ הרמ"ה ז"ל בכל מושבתיכם תאכלו מצות מלא מלא וא"ו קדים לשי"ן וחסר וא"ו תניין ומלא יו"ד כתיב וכל לישנא באורייתא דכותא בר מן ג' חסרים תרין ווי"ן ומלאים יו"ד ומסר עליהם תלתא חסר וסימן לא תבערו אש בכל משבתיכם. משבתיכם דלחם וקלי וכרמל. לדרתיכם בכל משבתיכם דכל מלאכה לא תעשו דחג בעשור לחדש:

ד (ב) תחטא. החי"ת בחטף סגול: (ג) אם. בגלגל לא במקף: יחטא. החי"ת בחטף סגול: (ד) והביא את הפר אל פתח אהל מועד לפני ה'. ב' סבירין אשר לפני ה' וסימן והביא את הפר דנפש קדמאה. ויעל שלמה שם על מזבח הנחשת לפני ה' (ד"ה ב' א'): (יב) אל שפך. הש"א ב"י קדמון השי"ן בצירי. ורב פעלים כתב שפך מצאנוהו בב' נקודות ורד"ק העיד שהוא בג' נקודות: (יז) וטבל הכהן אצבעו מן הדם. מטעים דאמרי את. דקדמאה כתיב וטבל הכהן את אצבעו בדם בפ' נפש כי תחטא ודין כתיב בלא את: (יח) יסוד. דכפ' ואם נפש מלא כחבריו וכ"כ הרמ"ה ז"ל כל יסוד דאורייתא מלא וא"ו כתיב: (לא) כאשר הוסר חלב. ס"א הוּסַר ובמסורת הוסר ב' ומלא וסי' הוסר חלב ומעת הוסר התמיד ובספר אחד ספרדי כתוב הוסר חלב בטעם בס"א ונמסר עליו ב' מלא א' מלעיל וא' מלרע וגם במ"ג סוף דניאל נמסר ב' חד מלעיל: (לב) נקבה תמימה יביאנה. הת"יו רפה: (לג) החטאת. הטי"ת דגושה: (לד) קרנת מזבח. ואם כבש שנינו ב"יש פ"ד דזבחים בה"א כל הניתנין על מזבח החיצון שנתן במתנה אחת כיפר ובחטאת שתי מתנות ובה"א אף חטאת שנתנה מתנה אחת כיפר ואמרי' עלה א"ר הונא מ"ט דב"ש קרנת קרנת קרנות ה"א קרנות קרנות הרי כאן שש ארבע למצוה ושתים לעכב ובה"א קרנת קרנת קרנות הרי כאן ארבע שלש למצוה ואחת לעכב ואימא כולהו למצוה כפרה בכדי לא אשכחן וה"א וכו' ועיין בילקוט פ' ויקרא רמז ת"ע וקרבן אהרן פ' תזריע ד' נ"ד פ"ב. ופרש"י ג' פרשיות נאמרו בחטאות החיצונות בויקרא אחת בשעיר נשיא ושתים בחטאת יחיד אחת בכשבה ואחת בשעירה בשתים כתיב על קרנת חסר והאחד מלא וב"ש אית להו יש אם למקרא הרי כאן שש ואין במזבח אלא ארבע והשתים יתירות לא נאמרו אלא שנה עליהם הכתוב לעכב ארבע נאמרו למצוה שמצוה בארבע מתנות ושתים מהן נשנו לעכב וב"ה סברי יש אם למסורת הילכך הרי ד' ג' מהן למצוה נאמרו שמצוה לכתחלה ליתן אף עליהן והא' מעכבת כדמפרש ואזיל ואימא כולהו למצוה ואין כאן א' לעכב שהרי לא שנה באחת מהן. ואימא אע"פ שלא נתן כלום כיפר. בכדי בלא כ וה כלו' בלא מתן דמים ע"כ. משמע ודאי מהגמ' ומפרש"י שאחד מן הג' פסוקים של קרנת מזבח העלה הכתובים בפ' זו מלא וא"ו מיהו לאו בכדיא איתמר לא בגמ' ולא ברש"י איזה מהם מלא וברים פ"ק דסנהד' מייתי לה נמי אגב גררא והתם גרסינן ובה"א קרנת קרנת קרנות הרי כאן ארבע וכו' נראה משם הראשון דהיינו דפרשת נשיא הוא המלא אך רש"י ז"ל פי' שם בשעיר דנשיא כתיב קרנת חסר ובכשבה דיחיד כתיב מלא קרנות ובשעיר דיחיד כתיב קרנת חסר עכ"ל. ולדבריו המלא הוא הג' דהיינו דפ' ואם כבש גר' דגירסתו בגמ' היתה ובה"א קרנת קרנת קרנות ולכן כתב שהג' מלא וכן גורס בעל מנחת אהרן והיא כ ירסתו דזבחים. וכתב בעל א"ת שכן מלא בגמ' דסנהדרין כ"י אך לא ידע למה הקדים שם רש"י הג' לב'. אמנם כל הספרים ומסרותיהם שוים דכל שלשת קרנות האמורים חסרים שאין שום א' מהם מהד' מלאים ע"פ המסורת כמו שהוא בפ' זו במ"ג וכ"כ הרמ"ה והמאירי ושמן ששון. וכבר קדמתי לך כי בכל מקום שהגמ' או המדרש חולק על המסורת בחסרות ויתירות אנו הולכים אחר המסורת ולא מבעיא בדרשות של אגדה כגון פלגשם כלת ואשמם אלא אפי' היכא דנפיק מיניה דינא כגון הכא אליבא דב"ש וב"ה וכר מן דין דכולהו ספרי וספריא הכי סבירא להו ולית בהון פלוג' כלל. ובתשו' הרמב"ן ז"ל סימן רל"ב נשאל על זה. ודברי השואל תמוהים מאד בעיני כי לא שאל כהוגן ומהפך גירסת הגמרא וגם נוסחת הספרים. אולי היתה השגגה השואלת. והשיב לו הרמב"ן ז"ל דבכל מקום אפילו בחסרות ויתירות מתקנים מיעוט ספרים עפ"י הרוב דמקרא מלא דבר הכתוב אחרי רבים להטות. ובעל א"ת נדחק לפרש סוגיית הגמ' באופן שיסכים למציאות הספרים והוא עננו

הכיר בדוחק יעויין שם וכבר הארכתי יותר מדאי והו לא מידי: (לה) מזבח. הזי"ן דגושה:

ה (א) אם לוא יגיד. מלא בוא"ו אל"ף עפ"י הגמ' והמסורת. ודרשינן מיניה בס' שבועת העדות אם לו לא יגיד כלומר לתובע ונשא עונו ואם לאחר לא יגיד פטור ועיין בחיי. ועיין עוד מ"ש בפרשת נשא סיני על פסוק אשר לא חטא: (ב) או בנבלת בהמה. או כתיב לא בשופר האך והבי"ת דגושה: (ג) או כי יגע. כי רפה ובשופר הפוך: (ט) והזה. הזי"ן דגושה: ימצה. לשון החזקוני ימצא באל"ף כתיב דמשמע נמי לענין הזאה דממילא יצא הדם מצוי אצל הקיר הכי מתני' והכי פירש"י בזבחים בפ' קדשי קדשים עכ"ל. ובכל הספרים כתוב ימצה בה"א והמסורה עליו לית כתיב ה"א הוא בבשים שרש מצה. והשאלה מאד מהחזקוני דתלי תניא בגמרא ותלי נמי בהקי הריקי ברש"י ז"ל והם ליה דלימא כי הני מילי ממולייתא וכד מעיינת בשמעתא שפיר מתחזי לך דלאו כדקאמר איהו ברייתא מתנייתא בהדיא עלה דמתני' דקתני חטאת העוף כיצד היתה נעשית וכו' ת"ר והזה מדם החטאת מגוף החטאת הא כיצד אוחז בראש וגוף ומזה על קיר המזבח ולא על קיר הכבש ולא על קיר היכל ולא על קיר אולם ואיזה זה קיר התחתון או אינו אלא קיר העליון ודין הוא ומה בהמה שעולתה למטה חטאתה למעלה עוף שעולתו למעלה אינו דין שחטאתו למטה ת"ל והנשאר בדם ימצה אל יסוד המזבח קיר שהשירין שלו מתמצין ליסוד ואיזה זה קיר התחתון והכי איתא בת"כ פ' ויקרא. ובגמ' פריך ונעביד מעילאי וסדר נעביד מתתאי אמר רבא מי כתיב ימצה ימצה כתיב דממילא משמע ע"כ ופירש"י ונעביד מעילאה הזאה יעשה למעלה והדין נותן כדאמרן וסדר נעביד מילוי מתתאי כדכתיב מי כתיב ימצה ימצה כתיב אי הוה כתיב ימצה הוה משמע שמזהיר את הכהן שיחזור וימצה אחר הזאה השתא ד כתיב ימצה משמע נמי לענין הזאה דממילא יהיה דם מצוי אצל היסוד עכ"ל הרי לך מפורש דדרשא דקרא נפקא מדלא כתיב יַמְצֶה בפתח היו"ד ושוא המ"ם וכתיב יִמָּצֵה וכן סי' החכם המכ' משם נתגאר בעל לקח טוב על התורה ובעל קרבן אהרן בת"כ ובעל תוספות י"ט על המשנה וזה לשון הרמ"ה ז"ל אשר ימצא אתו אל"ף כתיב בסוף תיבותא ודכותא וימצא הגביע וכל אורייתא דכותא בר מן א' כתיב ה"א בענין אחרים ימצה אל יסוד המזבח עוד כתב במקום אחר ונמצה דמו על קיר המזבח ה"א בסוף תיבותא כתיב ודכותא בלישנא ימצה אל יסוד המזבח ה"א בסוף תיבותא כדאמרן ע"כ. והחזקוני נשתבש בין בקריאת המלה בין בהבנת הענין אולי בגרסתו היה כתוב מי כתיב ימצא ימצה כתיב וכן בילקוט כתוב ימצא באל"ף וטעות הוא בלי ספק. ומה שכתבתי הוא העיקר והוצרכתי לכל זה לנקות השגיאות ה' יצילני מהן אמן: (יא) כי חטאת הוא. הוא כתיב בוא"ו דליתיה מי"א דכתיבין יו"ד כמ"ש בפ' לך לך: (יב) והביאה. הה"א במפיק: מלוא קמצו. כל מלא באורייתא חסר וא"ו ומלא אל"ף בר מן מלוא קמצו דקרבן עולה ויורד דושמעה קול אלה: (יג) מאלה. הספחא באל"ף: (טו) כסף. מאריך בכי"ף: (טז) ואת חמישתו יוסף. כתב הרמ"ה ז"ל יסף ה' לי בן אחר חסר וא"ו כתיב וכל לישנא בהדין עניינא דכותא חסר באורייתא בר מן א' מלא וא"ו יוסף עליו דמעילה וכל יוסף גברי כולהון מלאים כתיבי. ובמסורת נמי גבי יוסף עליו דמעילה מסר עליה לית כוותיה מלא בתורה בהאי לישנא דאוספי ומאן דמסר עליה תלתא מלאים בתורה משתבשא עכ"ל. ועיין במסורת פ' ויצא על פסוק יסף ה' לי בן אחר: (יח) שגגתו. הגימ"ל בשוא: (יט) אשם אשם. חסר וא"ו ועיין מ"ש ביחזקאל כ"ט: (כ) וידבר דנפש כי תחטא. פתוחה: (כא) וכחש בעמיתו. כתוב במקרא קטנה בגליון ג' ב' מלעיל וא' מלרע ר"ל זה הוא מלרע ונקוד צירי והב' מלעיל הם וכחש בה שבפרשה והבירו באיוב ח' וכחש בו לא ראיתיך והם בסגול. ומה שכתב במסורת על פסוק זה וגם במסרה גדולה כ' מלרע טעות ור"ל ב' מלעיל: בתשומת יד. כתב הפרשים שהמ"ם בסגול שלא כמנהג ובספר הללי אשר בטוליטולא הוא בפתח: בתשומת הנ"ל הבי"ת רפה: (כו) לאשמה בה. לאשמה הבי"א נחה בה הבית רפה:

צו ו (ב) מוקדה. מ"ם זעירא והה"א נחה והיתה רבויה במפיק מכלול דף נג: (ג) בד. ברביע: ומכנסי בד. במקף לא בשופר: (ה) בבקר. השני באתנח: (ח) והרים ממנו. ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת פ' לו וכן נ"ל בשופטים י"א ועיין מה שאמרתי בפ' תרומה סי' כ"ה: (י) לא תאפה חמץ. כתב ר' יעקב בן אלעזר כי בספר הללי אשר בטוליטולא לא תאפה חמץ בצירי ולא מצאנוהו אנחנו כן בספרים המדוייקים מכלול דף קנ"ו. ובעל מכלל יופי כתב זה על וכל מנחה אשר תאפה בתנור שבסמוך ואין שם מקומו: מאשי קדש קדשים. אין בקו"ף מאריך בס"ם: (יא) חק עולם. החי"ת בקמץ לבד: (יב) אל משה לאמר. הלמ"ד דגושה: (יג) זה קרבן. הבי"ת בפתח: (יד) תביאנה. מה שנמסר במסורת ח' מלין דגשין יחידאין וסי' תחתנה תביאנה וכו'. עיין ביאורם במסורת ריש פ' נח: (טו) והכהן. הקדמא בה"א שניה: תקטר. התי"ו בקמץ לבד: (יח) כנוו הבי"ת דגושה: (כ) אשר יזה עליה. הפשטא ברי"ש: (כב) יאכל אתה קדש קדשים. אין מאריך בקו"ף בס"ם ועיין מ"ש בס' תהלים סימן כ"ט:

ז (ד) ואת שתי הכלית. בס"א כי מלא וא"ו וכן בהעתק הללי הכליות ירוש' הכלית והומר שהם ב' מלאים בתורה עכ"ל. וברוב הספרים חסר וכן במסורת פרשת ויקרא הכלית כולם חסרים במ"ג וכו' ואין זה מהם וכן כתב הרמ"ה ז"ל. עוד כתב זה לשונו ואית חדא נוסחא דמוספא ואת שתי הכלית דוזאת תורת האשם ומסיר עליה תלתא מלאים ומסורת קדמיתא דיקא דרובא דנסחי כותיה סלקי דכל אורייתא הכלית חסר בר מן ב' מלאים על הכליות דשלמים על הכליות דפר כהן משיח כדאמרן: (ו) קדוש דכל זכר בכהנים. בס"א כתובי יד מצאתיו חסר ובהעתק הללי קדש ירושלמי קדוש וכן ראיתי מחלוקת זה בין מקצת החכמים ולא הכריעו. אמנם ס' שמן ששון כתב בפירוש שהוא מלא וכן הוא בס"ם המדוייקים גם כפי המסרות שראיתי בדפוס וכתובי יד ראוי להיות מלא יען לא נמנה בכלל י"ג חסרים וסימנם עיין במ"ג פ' תבוא ופי' נשא והינון עשרה באורייתא וכ"כ הרמ"ה ז"ל כל קדוש באורייתא מלא בר מן עשרה חסרים וכו' כמו שהם במסרות שלנו: יאכל קדש קדשים. אין בקו"ף מאריך בס"ם ועיין מ"ש בפ' הלוה סימן כ"ט: (ח) עלת איש. מלעיל שהטעם בעי"ן וכן כתב אבן עזרא: (ט) תאפה בתנור. עיין מ"ש לעיל על לא תאפה חמץ: במרחשת. הבית רפה: (י) וחרבה. בספרים כ"י מדוייקים ובדפוס קדמון הבי"ת בקמץ גם במסרה לא נמנה עם מלין דפתחין באתנח: (יא) וזאת תורת זבח השלמים. פתוחה: (יב) אם על תודה יקריבנו וגו' חלות מצות. כתוב בספר הזוהר פרשת ויקרא חלת מצת שניהם חסרים ע"כ. אך בספרים שלנו שניהם מלאים וכן ראוי להיות ע"פ המסורת דחלות קדמאה דפסוק הוא א' משלשה מלאים הנזכרים במ"ג סדר ויקרא ומלת מ צ ו ת אינה מהארבע חסר שבמ"ג פ' בא וכן מסרם הרמ"ה ז"ל והכי איתא במנחות פ' אלו מנחות ילקוט פרשת ויקרא רמז תמ"ע א"ר הונא מאפה תנור סי' שדינה להיות עשר חלות שאפאה חלה אחת יצא מ"ט מצת כתיב פי' חסר וא"ו מתקיף לה רב ששת טעמא דכתיב מצת הא כתיב מצות לא והא גבי לחמי תודה דכתיב מצות בכל מין ואמר רב טובי בר קיסנא אמר שמואל לחמי תודה שאפאן ארבע חלות יצא ההיא פליגא: (טו) וממחרת. מ"ם שניה בלא גלגל בס"ם: (יז) והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף. כן כתיב באש ישרף ואצטריכא להכי משום דחזינא בחומש עתיק דעתיקין דכתוב ביה תשרף בתי"ו ותרגום דידיה נמי בנורא תתוקד וכתוב עליו בס' ר"מ ובס' ר"ג ישרף ובספר זקן כתוב תשרף ומוגה ישרף ובמקצת ספרים תשרף ע"כ. ואנן לא שמענו פלוגתא בהאי מידי וכבר איבטליה ההיא נוסחא מעלמא ולית דחש ליה: (יח) ירצה. שרי בס"א: והנפש האכלת ממנו. במסורת ריש פ' תרומה מסיר ט' ממנו דמטעים בהו וחד מינייהו והנפש האכל יאכל ולא ידענא מאי מטעין שייך הכא. אמנם בריש האי פרשתא איכא מסרה אחריתי דמסר ו' ממנו דסבירין ממנה ולא מני דין בגווייהו ומסתברא דטפי עדיפא וסימנא מילתא היא ועיין עוד מ"ש בריש פ' תרומה אבל לא ירצו תמגו: (יט) אשר יגע. ברוב ס"ם אשר במקף לא בקדמא: (כב) וידבר דבר אל בני ישראל לאמר כל חלב שור וגו'. בספרים רבים יש כאן פ' פתוחה וכן כתוב בהגהה מיימונית ובספר תגי גם המאירי צוה לעשות כן בס"ת שלו. אמנם הוא עצמו כתב שבספר הרמ"ה אין זו פרשה ולזה הסכים מהר"ר קארו ז"ל וכתב שכן מצא בס' הרמב"ם מוגה וכן ראיתי אני בס"ם מדוייקים כ"י. ואור תורה האריך ע"ש: (ל) תביאינה. בתרי יודי"ן וכ"כ הרמ"ה ז"ל ידיו תביאינה מלא בתרין יודי"ן דין לחוד ומלא ה"א בסוף: (לו) אשר צוה ה' לתת להם. חד מן ה' דסבירין כאשר וקריין אשר וסימן נמסר במ"ג על זה הפסוק: (לז) ולמלואים. האי דמסיר הכא במסרה דילן ולמלואים ב' מלא בלישנא אבני שהם קדמאה לא ידענא מאי קאמר דההוא חסר וא"ו כתיב וכן מסר הרמ"ה ז"ל ואבני מלאים חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב וכל לישנא באורייתא דכותיה בר מן א' ומלא דמלא

שלואים

בליעה וסימן ולמלואים ולזבח השלמים : (לא) אשר צוה ה' את משה . ס' ספירין כאשר וקריא אשר כמ"ש לעיל : קרבניהם . הכי"ת בשוא בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים קדמונים :

ח (א) וידבר דקח את אהרן . פתוחה : (ז) ויאפד . האל"ף בשוא לבדו והפ"א בדגש וכ"כ החזקוני וכן צריך להגיה בשרשים : (ח) וישם עליו את החשן . חצי התורה בפסוקים כן כתוב בספרים. ונ"ל שכן צריך להגיה במס' סופרים פ"ט וקשיא לי הא דאמרינן בפ"ק דקדושין לפיכך נקראו הראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים וא"ו דגחון חציין של אותיות ס"ת דרש דרש חציין של תיבות והתגלח של פסוקים. יכרסמנה חזיר מיער עי"ן דיער חציין של תילים באותיות והוא רחום יכפר עון חציין דפסוקים . ועוד קשה הא דתניא התם תנו רבנן ה' אלפים ותתפ"ח פסוקים הויין ס"ת יתר עליו תילים ח' חסר ממנו ד"ה ח' ופסוקי דידן חסרים ממנין זה למאות ולאלפים ולמאי דקסבר רב במגלה פ' הקורא עומד (דייד ז"ל שם) כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה קשה טפי איך נפל הפרש גדול כזה במניינם ונוכל לומר שאין אנו בקיאין בפסוקים כי הא דאמרי' התם בקידושין בעי רב יוסף (ילקוט סוף פרשת שמיני) והתגלח מהאי גיסא או מהאי גיסא אמר ליה אביי פסוקי מיהת ליתו לימנינהו בפסוקי נמי לא בקיאינן דכי אתא רב אחא בריה דרב אדא אמר במערבא פסקי להאי קרא לתלתא פסוקי . ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן . ומייתי לה נמי בנדרים פ' אין בין המודר . ועדיין אין דעתי נוחה בזה כי ההפרש גדול מאד מלבד שפסוקי תילים הם קצרים ולא שייך בהו הפסק כשל תורה . ותשבי יתרץ : (יג) ויחבש כתנת . במקצת ספרים כ"י התי"ו בשוא ובמקצתן בחטף קמץ ועיין מה שכתבתי מזה בפרשת תצוה : (כו) חלת מצה אחת וחלת. שניהם מלרע והוא"ו בגעיא: (כז) כפי בניו. ה"א רפה: (כט) ויניפהו במשחה וינפהו מתק היו"ד אבל הרמ"ה כתב ויניפהו תנופה דזיקת משה את החזה מלא יו"ד כתיב . (לה) מועד תשבו . גרים בעי"ן :

שמיני ט (ג) **אהרן** . נרביע : (ד) לזבח . בפשט האחרון לבד וכן המזבח ולא מאריך בהי"ת של המזבח כן בס"ם : (ז) עלתך . גלגל בעי"ן : (י) ואת הכליות בהעתק הללי הכליות ירושלמי הכלית ואומר המסרה ב' מלאים בתורה עכ"ל . ושניהם הנם בפ' ויקרא כמו שנזכר שם במסורת וזהו חסר בכל הספרים : ההעלה . ההי"ת בפתח : (טז) ויעשה . העי"ן בחטף פתח : (כב) ידו . ידיו ק' והוא חד מן ג' חסרים יו"ד באורייתא כמו שמסר הרמ"ה ז"ל והנה כתובים במ"ג פ' כי תשא ובזוהר פ' בשלח דף רנ"ז ידו כתיב חסר דהא בימינא תליא כלא וברים פ' יתרו כתיב ידו חד בגין דבעי לארמא ימינא על שמאלא וכן בפ' אמור דף ל"ב ע"ב ופ' נשא דף קמ"ו ועיין מ"ש בסוף פ' בשלח אל ויהי ידו אמונה : ויברכם . הרי"ש בשוא לבדו וכן ויברכו :

י (ה) וישאם בכתנתם . התי"ו בשוא לבדו ודינה בחטף קמץ . ובס' א' מדוייק מצאתי התי"ו בחטף קמץ כ"כ רד"ק במכלול דף ר"כ ובשרשים שרש כתן : (ח) וידבר דיין ושכר . פתוחה : (י) ולהבדיל . מאריך בוא"ו והלמ"ד בשוא לבדו : (יב) ואל אלעזר . בגלגל לא במקף : איתמר. הקדמה באל"ף וכמ"ש בגלגל : כי קדש קדשים . אין בקו"ף מאריך בס"ם : (יג) קדוש . כתב המאירי שהוא חסר אך בכל הספרים הוא מלא וכ"כ שמן ששון גם לא נמנה במ"ג עם החסרים כמ"ש בפ' נו : (טז) דרש דרש חצי התורה בתיבות, דרש מכא ודרש מכא בפ"ק דקדושין . וכמ"ש פ"ט דרש סוף שיטה ודרש ראש שיטה : הנותרם . המסורת עליו לית חסר יו"ד . קדמאה הנותרים כתיב תנינא הנותרם כתיב וכן הוא בהעתק הללי ובספרים מדוייקים והוא חד מן ה' חסר בלישנא וסי' נמסר במ"ג פ' בשלח וכן כתב במנחת כהן שם ויותרו האנשים ג' חסר יו"ד בלישנא סי' בתורה וסי' והותרך ה' לטובה . הנותרם לאמר . ודין . וגם הרמ"ה ז"ל כתב בהדיא ואת שמות הנותרים וד' ואת הנותרים קדמאה דקחו את המנחה דפ' שמיני תרוייהו מלא דמלא מלא וא"ו ויו"ד כתיב וחד מלא וא"ו וחסר יו"ד הנותרם דויקצוף : (יז) הקדש . הקו"ף דגושה : כי קדש קדשים . אין בקו"ף מאריך בס"ם ועיין מ"ש סוף פ' תצוה : ואתה נתן לכם. עיין מ"ש ביחזקאל סי' כ"ג : (יח) בקדש . בטפחא: (יט) הייטב . הה"א בפתח לבד והיו"ד דגושה והטי"ת רפויה. עיין אבן עזרא וספר הרכבה אות ה"א:

יא (ד) וממפרסי . בהעתק הללי וממפרסי ירושלמי וממפריסי עכ"ל . ובכל הספרים חסר . ואומר המסרה ב' חד חסר וחד מלא דין חסר ועיין מ"ש בפ' ראה בס"ד : הגמל . הלשה אחת בלבד בה"א : (ה) גרה השפן . הגימ"ל רפה : (ז) גרה לא יגר . הגימלי"ן דגושות . וכן תגעו בפסוק ח' : (ט) וקשקשת. השלישי שי"ן ראשונה רפה כחביריו : (יג) תשקצו מן . הקו"ף דגושה : העטים . העי"ן בקמץ לבד והיו"ד דגושה : (יד) ואת הדאה . בדל"ת כמ"ש בפ' ראה : (כא) אשר לא כרעים . לא כתיב באל"ף וק' בוא"ו ודרשינן מיניה בפ' אלו טרפות אף על פי שאין לו עכשיו ועתיד ליגדל לאחר זמן כגון הזחל ולא מגית למימר שאין לו כרעים כלל דאדרבא יש להם כדקתני בגמ' ועיין מ"ש בפ' משפטים ע"פ אשר לא יעדה ומ"ש בס"ד בפ' בהר סיני על פי אשר לא חמה : (כב) הסלעם . הסמ"ך בקמץ לבד : התרגל . הגימ"ל דגושה : (כד) ולאלה תטמאו . טעו המדפיסים לעשות פה פיסקא ועשאוה סתומה כי בכל ספרים כ"י מדוייקים אין כאן שום פסקא גם הרמב"ם והמאירי לא הזכירו מזה כלום אולי יצא להם שבוש זה שראו כתוב במסורת ולאלה ג' ראש פס' וטעו בין פסקא לפסוק. שוב מצאתי בס' תני אך את זה תאכלו מכל שרץ ולאלה תטמאו שנמנו עם הסתומות ואין אנו נוהגים כך : (כה) בגדיו . הבי"ת דגושה : (כו) לכל הבהמה. הלמ"ד בגעיא : (ל) והלטאה. במקצת ספרי הדפוס הלמ"ד רבתי ולא נמצא כן בספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים ולא בשום נוסח מהלפת ביאת רבתית : (לא) כל הנגע בהם במתם . כתב הרמ"ה ז"ל חסר וא"ו כתיב וכל אורייתא דכותא חסר ולית דמסרין בהון כולהון חסרים בר מן ב' מלאים ולא מסיימי ודילמא בשאר קריא דאילו באורייתא כולהון דנסחי דיקי חסרים וא"ו כתיבי : יפל דעליו . בס"ם כתי' ובדפוסים ישנים במקף ובמאריך ונראה שזהו דעת בן אשר . ומ"ש בחילופי הדפוס ב"א יפול עליו בוא"ו טעות הוא . אך במקצת ס"ם כתוב בגליון נ"א יפל בגלגל . (לג) מהם במתם . בפסק : מכל כלי עץ . מכל במקף לא בשופר הפוך והכ"ף בקמץ לא בחולם : (לד) אשר יבוא עליו . בהעתק הללי יבוא ירושלמי יבא עכ"ל . ובכל הספרים מלא והוא חד מן ז' מלאים ע"פ המסורת וסימן נמסר במ"ג פ' אחרי מות וכן כתבם הרמ"ה ז"ל . וזהו ג"כ אחד מן י"ד יבוא דסבירין יבואו ונמנו כולם במ"ג במקום הזה. ומה שתרגם אונקלוס יעלון פירושא הוא: (לו) מעין. יו"ד בקמ"ץ: (לח) וכי יתן מים על זרע . רב פפא רמי כתיב כי יתן וקרינן כי יותן הא כיצד כי יותן דומיא דכי יתן מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה . ילקוט רמז תקמ"ג מפרק אלו מגלחין . ומייתי ליה נמי בפ"ב דפסחים ופ"ג דקדושין . ועיין ק"ם פ"א מהלכות טומאת אוכלים ופ"ח מהלכות כלים רבי' שמשון ותוספת י"ט סוף פ' כ"ה דכלים לקח טוב סוף פ' שמיני : (מב) גחון . וא"ו רבתי ולא יותר מן הנו"ן אלא פתוח מעט . והיא גם כן חצי התורה באותיות כדאיתא בפ"ק דקידושין ואמרינן התם בעי רב יוסף וא"ו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא א"ל אביי וניתי ס"ת ונימנינהו מי לא אמר רבה בר בר חנא אמר ר' יוחנן לא זזו משם עד שהביאו ס"ת ומנאום א"ל אינהו בקיאי בחסרות ויתרות אנן לא בקיאינן ועיין מ"ש בפתיחת החיבור בשם ריקאנטי ובנפולות יהודה דף פ' : (מג) ונטמתם בם . חסר אל"ף וביומא פ' אמר להם הממונה תנא דבי ר' ישמעאל עבירה מטמטמת לבו של אדם שנאמר ונטמתם בם אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם כן היא הגירסא בילקוט וכן משמע מדברי רד"ק בשרשים שרש טמה והכי מוכח לישנא דזוהר סוף פרשת משפטים ונטמתם בם חסר אל"ף מסאבותא אטימא מבולא דלית רשו לאתדכאה הני כשאר זיני דמסאבותא דמהדכין ועיין עוד בזוהר פ' זו וכן בריקאנטי פ' עקב ולא תטמאו ונטמתם בלא אל"ף כל מי שטורח עליו רוח הטומאה מקבל טומאה סתומה שאין לה פתח ועיין עוד בזוהר סוף פ' זו עכ"ל : (מד) ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש . דין לחוד כתיב השרץ הרמש ושארא כתיב השרץ השרץ הרמש הרמש : (מה) המעלה . מאריך בה"א לא במ"ם וכן הוא לב"א :

יב (ב) **תזריע** . פתוחה : (ד) בדמי טהרה . טהרה דסמיך לדמי לא מפיק ה"א דסמיך לימי מפיק וסימנך יהודה פי' הה"א שאחר יו"ד של יהודה היא נעה והה"א שאחר הדל"ת נחה כן ה"א של טהרה הסמוכה אל ימי נעה והסמוכה אל דמי היא נחה . וסי' אחר וכסהו את דמו . ובס' הזוהר טהרה סתים ולא אדכיר ה"א נתראם : תגע . הגימ"ל דגושה : (ה) דמי טהרה. הדל"ת דגושה : (ו) וטהרה . הה"א בחטף פתח : (ח) די . הדל"ת בדגש :

יג (א) וידבר דאדם כי יהיה . פתוחה : (ב) וראה הכהן . בלא פסק אחר הכהן : בעור בבשר . אין בבית מאריך : ושער . בשי"ן : (ד) ואם בהרת לבנה הוא וגו' ושערה לא הפך לבן . לא מפיק ה"א וחברו שבפסוק דוראה הכהן והנה פ' כ' במפיק ואינון מן י"א זוגין חד מפיק וחד לא מפיק : (י) ומחית בשר חי בשאת . השי"ן רפה ובלא מאריך בבי"ת מכלול דף כ"א וכ"כ בס' תילים מזמור ק"ח בהשי"ן רפה וכ"כ המאירי ולאח מן שער א' פ"ט וכ"כ ר' יונה בספר הרקמה שהמשפט להכבד והוקל : (יא) לא יסגרנו . במקרא גדולה כתוב ולא וטעות הוא : לא יסגרנו. בהעתק הללי יסגירנו ירושלמי יסגרנו עכ"ל . ובכל הספרים חסר והוא חד מן ה' חסר יו"ד בלישנא ע"פ המסורת וכ"כ הרמ"ה ז"ל לא יסגרנו כי טמא הוא חסר יו"ד כתיב : (טז) או כי ישוב. כי במאריך לא במקף : (יח) ישים בו. כל יהוה בו דפרשתא רפי שאין בהם דין דחיק : (כ) מראה . אין באל"ף פשט בס"ם : (כא) והיא כהה . הראשון כתוב ביו"ד וכ"כ החזקוני וגם בהעתק הללי כתיב והיא כהה דבהין עכ"ל והוא א' מן י"א כתיב יו"ד בתורה וסימן נמסר במ"ג פ' וישב וכמ"ש בס' לך לך . והמדפיסים שכתבו בוא"ו כהו טעותם מראות : (כב) נגע הוא. הפ"א בחירק לא שורק בוא"ו : (כג) תחתיה . התי"ת בשוא לבד : (כד) והיתה מחית . בוא"ו בגעיא : (כח) צרבת המכוה הוא . כתוב הוא בוא"ו בכל הספרים מדוייקים שאינו מן י"א שכתובים יו"ד : (לג) והתגלח . הגימ"ל רבתי ועיין מ"ש בס' לך אחר פ' ויאסף לו בו : (לז) והנה פשה . הפ"א דגושה : (לח) או אשה . השי"ן דגושה : (מב) בקרחת . הכי"ת רפה : (מה) פרעו . הרי"ש דגושה והגימ"ל רפה : (מח) או בשתי . בספרי מדוייקים השי"ן רפה ובשוא לבדו והכי"ת במאריך ועיין מ"ש בשופטים ה' על ושבה : (מט) אדמדם . דל"ת שניה דגושה : והראה . הה"א בקמץ לבד : (נג) הנגע דואם ירצם . הגימ"ל רפה : (נו) כלי עור . שבאותו פסוק במקף : (נח) כלי דוהבגד בשופר הפוך לא במקף : העור . הוא"ו בלא שורק :

מצורע יד **המצרע** . פ' פתוחה : (א) לאמר . הלמ"ד דגושה : (ד) ואזב . חסר וא"ו בהעתק הללי ובמחתה ובספרים מדוייקים . ועיין מ"ש לקמן בסוף ההאזינו בס"ד : (ו) יקח . הקו"ף דגושה : ואת האזב . בהעתק הללי האזב ירושלמי האזוב ובכל הספרים חסר : (ז) והזה . הזי"ן דגושה : (ט) והיה ביום . הבי"ת רפה שהתרסא אינו טעם מפסיק : נכה . הגימ"ל והכי"ת דגושות: (י) כבשים הכ"ף רפה: (יג) קדשים . הקו"ף בלא מאריך : (יח) הכהן דיתן על ראש . בזיק : (כא) דל . בדגש : ועשרון כתיב במסורת הדפוס ועשרון ג' חסר בקריאה ונמסר זה עמהם וטעות הוא כי בכל הספרים מלא וא"ו כתיב וג' לבדם הם חסרים וסימן ועשרן דווה אשר תעשה על המזבח פ' תצוה ועשרן קדמאה דובראשי חדשיכם ס' פנחס וכן כתבם הרמ"ה ז"ל והיים ושארא באורייתא עשרון ועשרון מלא וא"ו כתיב ע"כ . וטעו המדפיסים גם בפ' תצוה ופ' פינחס שכתבו ועשרן ה' בי מלא וג' חסר ור"ל ג' מלא וב' חסר וסופו מוכיח על האמת שהיים שם בואתה תצוה קדמאה וראש חדש חסר : (כג) אל פתח . במאריך לא בתביר בס"ם : (כו) השמאלית . השי"ן דגושה : (לב) נגע צרעת . הנו"ן בסגול : (לד) אחזתכם . הזי"ן דגושה: (לו) ואחר כן יבא הכהן . בהעתק הללי יבוא ירושלמי יבא עכ"ל . ובכל הספרים חסר גם במסורת לא בא בכלל ז' מלאים בתורה וסימן נמסר במ"ג פ' אחרי מות : (לט) והנה פשה . הפ"א בדגש וכן חברו שבסמוך : (מח) לא פשה . הפ"א רפה : (מט) ואזב . בהעתק הללי ואזב ירושלמי ואזוב עכ"ל . וברוב ספרי הדפוס מלא וא"ו כתיב . אך בכל ספרים כ"י מדוייקים ובדפוס ישן חסר וא"ו וכן במ"ג פרשה בא נמסר ג' ואזוב מלאים בתורה וכן הרמ"ה ז"ל ואין זה מהם : (נו) ולשאת . הלמ"ד בלא מאריך והשי"ן רפה וכן ראיתי במקצת הספרים וזהו ג"כ דעת רד"ק במכלול דף נא ובתהילים מזמור ק"ח וכן כתב בעל א"ת וגם ר' יונה הביאו עם אחרים שהמשפט בהם להכבד והוקלו :

טו (ז) והנגע בבשר הזב . חצי הספר בפסוקים : (ח) בטהור . בהעתק הללי בטהר ירושלמי בטהור עכ"ל . ובכל ספרים שלנו מלא וכן מסר הרמ"ה ז"ל ומכל העוף הטהור מלא וא"ו כתיב וכל אורייתא בלישנא דכותא מלאים בר מן ה"א דמסיר עלים חמשה חסרים בלישנא וסימן וכו' עיין במסרה גדולה סוף שמיני ושאר לישנא דטהור מלא וא"ו כתיב : (י) תחתיו . תי"ו ראשונה רפה : והנושא אותם יכבס בגדיו וגו' . תנן במס' נדה ר"ס פרק ד' מטמאים משכב תחתון כעליון וכו' ואמרי' בגמ' מ"ט והנשא כתיב ופי' רש"י והנשא כתיב לא ידענא מאי היא ונראה בעיני שהוא פי' משובש ע"כ. וכתב רבינו שמשון בפ"ק דכלים משנה ג' דדרשי' הנושא כמו הנישא וכן כתב הרב המזרחי . והתוספות כתבו והנשא כתיב חסר וא"ו תימא דבמסורת הוא מלא וכו' עמ"ש בפ' בא ע"פ ואל שתי המזוזות גם בכל ספרים שלנו מלא וא"ו כתיב וכן הפידו המאירי ושמן ששון והנשא אותם הרמ"ה ז"ל באמרו נשא עון ופשע חסר וא"ו ומלא אל"ף בסוף וכל לישנא באורייתא דכותיה בר מן א' מלא וא"ו כתיב וסימן והנושא אותם יכבס בגדיו ורחץ ושארא חסרים עכ"ל . וכדברי התוס' כתב גם הסמ"ג בהלכות טומאת זבים ויולדת ול"ש : עוד דורש בפ' בנות כותים פליונו של זב טמא מדכתיב והנשא חסר וא"ו דורש והנישא על זב יטמא בטומאה קלה שלמעלה והמסורת קאי אשלפניו והמקרי קאי אשלאחריו שהרי גבי נישא לא שייך אותם וחולק על ספרים שלנו שבכולם כתיב והנושא מלא בוא"ו וכן חולק בשבת גבי בני עלי שאומר מעבירם כתיב וכל הספרים שלנו כתיב מעבירים ביו"ד וכן במסורת ע"כ . עוד במסורת כ"י נמסר על זה ג' ב' חסר וחד מלא ושנים החסרים הם בפ' שמיני . והנשא את נבלתם . והנשא את נבלתה . ובעל א"ת טרח להעמיד לשון הגמ' שלא יהיה נגד המסורת והספרים יעויין משם . ועיין מה שהכתוב בס"ד בפרשת נשא על כלות משה : (יג) ורחץ בשרו . רחיצת בשרו ד' חסר את וסימן במסורת ושארא רחיצת את בשרו : (טז) ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע . פרשה סתומה : (יח) ישכב . הכ"ף בדגש : ורחצו במים . הכי"ת רפה : (יט) דם יהיה זבה . כל לישנא מלא וא"ו בר מן דין : בנדתה . הכי"ת רפה : (כב) וכל הנגע בכל כלי . הנגע בלא קדמא : (כג) ואם על המשכב . במקף ומאריך : (כה) תהיה טמאה הוא . במקצת ספרי הדפוס תהיה במרכא טמאה בטפחא ובספרים מדוייקים כ"י בהפך והוא הנכון וכן הוא בדפוסים ישנים : (כו) לה . הלמ"ד בדגש : כטמאת . המ"ם רפה : (כז) וכל הנוגע בם יטמא . כל נגע באורייתא חסר וא"ו בר מן דין : (כח) והביאה אותם . מלרע ע"פ המסורת וכן כתב אבן עזרא ורד"ק : (כט) בני . הבי"ת בדגש :

טז (א) **אחרי מות** . פתוחה : (ג) בזאת . הבית רפה : (ד) הם . בזקף קטן : (ח) שני השעירים גרלות . בס"ם בראש הדף וכתוב בגליוניהם כי זו היא של בי"ה שמ"ו ע"כ . ובמקראות רומא עושים בחילוף שמור ושמעת דפרשת ראה וספרים אחרים שמר לך דפרשת כי תשא כמ"ש שם : גורל . הגימ"ל דגושה : (ט) והקריב אהרן . אין בו פסקא וכן חברו שבסמוך : (יב) המזבח . אין בבית פסק : (יז) באהל . הבי"ת דגושה : (כ) את השעיר החי . קדמאה בסגול תניין בפתח וחד פסוק סימן *הם המדברים סימן אחר האנכי הריתי : (כא) ידו . ידיו ק' כמו שאמרתי בפ' שמיני : (כו) והמשלח . הכי"ת בגעיא והמ"ם בשוא לבדו : (כט) והיתה לכם לחקת עולם . ב' פסוקים מטעים דין ואידך והיתה לכם לחקת עולם דס' סרה : והגר . הגימ"ל בדגש : (לא) שבת שבתון היא . דין כתיב יו"ד ושל פ' אמור בוא"ו ושניהם נקראין ככתיבתן וסי' ותאכל היא והוא . החזקוני ומסורת וכמ"ש בס' לך לך : (לב) הכד . הכי"ת בקמץ . ובמס' כ"י כתוב עליו כלם קמץ : (לג) ואת המזבח יכפר ועל הכהנים. במ"ג מערכת אות כ"ף על הכהנים ד' וסי' וכפר את מקדש הקדש דהכא ולא סרו מצות המלך (ד"ה ב' ח') וידרש יחזקיהו (ד"ה ב' ל"א) ויפקדו ביום ההוא (נחמיה י"ב) ע"כ . ועל מסרה זו נבהלו רבים כי בכל ספרינו זה דוכפר את מקדש הקדש כתוב ועל בוא"ו . אבל אגיד לך מה שמצאתי רשום בכתב אמת במס' כ"י שבחותם קדמון וז"ל על הכהנים ג' וסימנהון ויפקדו וידרש ולא סרו וחד ועל הכהנים דוכפר את מקדש הקדש ולית כותיה דסמיך ופליגי ביה מדינחאי דאמרי על הכהנים ובמסרתם ד' ע"כ . וכולה קשי' בהכי מיתרצא דאנן בחילופי קריא בתר בני מערבאי אזלינן וסימנך כי מציון תצא תורה סי' אחר אין תורה כתורת א"י :

יז (ג) או אשר ישחט . בספרי הדפוס התי"ת בקמ"ץ ומסור עליו במקרא גדולה ל' וקף קמץ ע"כ . אך ברוב ס"ם הטי"ת בפתח ובגליון של אחד מהם כתוב שכן הוא בהללי : (יא) כי נפש הבשר בדם הוא . סימן קדמאה בדם **הוא** תניין דפ' כי הדם **הוא** תליתאה דמו בנפשו **הוא** כל בשר דמו **הוא** בחירק וסי' נקבה תסובב גבר : (יג) אשר . בלא מקף :

יח (ח) ערות אשת אביך . סתומה : (כ) לטמאה בה . במקצת ספרים כ"י מלת לטמאה בטפחא ומלת בה בדגש . וס"ם לטמאה במקף והכי"ת רפה וכן בספרים שלנו : (כב) ואת זכר. בוא"ו כך שמעתי ומייתי ליה הכי ביבמות סוף פ' הערל עיין תוספות י"ט וספר החינוך ובסנהדרין פרק ד' מיתות וסוף פ' הנשרפין ותורת כהנים פ' קדושים וכן דרש החכם כמהר"ר משה נאגרא בס' לקח טוב שחיבר על התורה . ובמסרה גדולה יש פ"ב זוגים חד אה וחד ואת וזה אחד מהם ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה דפרשת קדושים ואת זכר לא תשכב משכבי אשה . והמדפיס

°עיין בתיקון סופרים למהרש"ד

במסורת

אלא כתב בפרשת קדושים ל' ולא' ולא זכר ופה סתר דבריו ונשתבש בכל מה שכתב כאן בפנים וכאן בנחת וצריך לכתוב בפסוק ו א ת ובגליון לית וא' את זכר וסוף דפרשת קדושים וכן ראיתי מסורת כתובה יד : תועבה הוא . בחירק יגיד עליו רעו שניהם לשון נקבה חזקוני : (כג) בה . רפה : לפני בהמה . הבי"ת רפה : לרבעה . מפיק ה"א ודפרשת קדושים לרבעה רפה . חזקוני ומסורת : תבל הוא . בשורק יגיד עליו רעו שניהם לשון זכר . חזקוני ומאירי . וגם במסורת פי' אלה נמנה עם ה' דמטעים דסבירין היא : (כז) כי את כל התועבת האל . א' בלשון חול וסימן במסורת פר' תולדות יצחק : (כט) כל אשר . הכ"ף בדג"ש : הנפשות . בהעתק הללי הנפשות ירושלמי הנפשת עכ"ל . וכן בתיקון ס"ת ישן הנפשות במפתח הנפשת ע"כ ובכל הספרים מלא וכן מסר הרמ"ה ז"ל הנפשות תרין מלאים וא"ו וסי' הנפשות העשת ועל הנפשות אשר היו שם כמו שאמרתי שם :

יט פ' קדשים פתוחה : (ב) דבר . בשני גרישין : (ד) האלילם . הסי"ן בגלגל : (ה) תזבחהו . חסר וא"ו בתר חי"ת . ולשון בעל הטורים תזבחהו חסר וא"ו שלא יהיו שנים שוחטים זבח א' ע"כ . אבל בפ"ב דחולין אמרינן בגמרא זו דברי ר' אליעזר בר' שמעון שהוא חכמים אומרים שנים שוחטים זבח א' וכן פסק הרמב"ם ריש פ' א' מהל' פסולי המוקדשין ועיין חדושי הרשב"א שם דף ל"א וקרבן אהרן דף ר"א : (ו) והנותר . בתיקון ס"ת ישן והנותר במפתח והנתר ע"כ . וכלל זה מסור בידנו מהרמ"ה ז"ל כל לישנא דנותר באורייתא מלא וא"ו בר מן א' חסר והנתר ממנו עד בקר דפ' החדש הזה לכם ומסיר עליה לית כותיה חסר מכלל דשאר מלאים : (ח) כי . במקף לא בתביר : (יג) תגזל . הגימ"ל בלא דגש . (יט) את חקתי תשמרו . כן כתוב בחולם השי"ן לא בשוא : (כ) והוא שפחה . וסוף כתוב בוא"ו ונקוד חירק : ונפדה . הה"א בקמ"ץ לבד והדל"ת דגושה : (כה) החמישת . בהעתק הללי כתוב החמישת וירושלמי החמישת ואומר המסרה כן כתיב עכ"ל . ובכל הספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תנינא והשי"ן רפה ומסור עליו לית כתיב כן וכ"כ המאירי ז"ל . וז"ל הרמ"ה ז"ל ה מ י ש י ת ב' מלאים תרין יודי"ן . וסימן ונתתם חמישית לפרעה דוכיה בתבואת . ויסף חמישים דואם המקדיש יגאל . וכן נמסר במ"ג סוף פ' ויגש . ושארא חמשית כתיב חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה וחד בלישנא מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד בתראה וסימן ובשנה ה ח מ י ש ת תאכלו את פריו ע"כ . והמדפיס טעה בפסוק וגרם טעות ג"כ לבעל מנחת כהן ואף תחלת דברי מסרתו כאן ובירמיה סימן ל"ו שבוש אבל אחריתו טוב מראשיתו וצריך להגיה שחמישת ה' וסימן וכו' ולהעביר הקולמוס על חסר יו"ד קדמאה וכן מצאתי במסורת כ"י כאן ובמלכים א' י"ד : תבואתו . וא"ו כתיב בסוף תיבה וחומשים שכתוב בהם תבואתה בה"א טעות גמור הוא כי לא נמצא בכל המקרא רק ב' כתיב ה"א לבסוף במקום וא"ו וסימן ראשית ת ב ו א ת ה דריש ירמיה וכיתה ת ב ו א ת ה נלחם דסוף יחזקאל . גם החכם ריקנטי בפי' התורה וכמ"ר שלמה הלוי בפירושו לאבות על מסכת כן ס' שניהם טעו בזה : (כו) ולא תעוננו . בתיקון ס"ת ישן תעוננו במפתח תענגו עד כאן . והרמ"ה כתב לא תנחשו ולא תעוננו מלא וא"ו כתיב : (כז) לא תקפו . השי"ן רפה : (לא) אל תבקשו . הקו"ף בלא דגש : (לג) מאלהיך . המ"ם בדגש : (לד) הגר . הגימ"ל בדגש :

כ (ב) מזרעו . הזי"ן בדגש וכן כולם בפ' זו : (ז) והתקדשתם והייתם קדשים כי אני ה' אלהיכם . ברכות פ' אלו דברים והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדשים אלו מים אחרונים . כי קדוש זה שמן ערב . אני ה' אלהיכם זו ברכה ע"כ . ובפסוק זה אין בו מלת ק ד ו ש אבל הרכיבו חכמים שני פסוקים יחד מפסוק זה ומפ' אחר כיוצא בו בזאת הפרשה או מפסוק אחר שבסוף פ' שמיני לסרבות בכבודם לברכת המזון דאורייתא שיקדים אליו שמן ערב . ועוד כתב מזה הרמ"ע ז"ל במאמר שברי לוחות ועיין מ"ש בד"ה א' וסי' בס"ד : (יא) גלה . הגימ"ל דגושה : מות יומתו שניהם . סימן דסמיך לשניהם י ו מ ת ו בשוא *ושארא י ו מ ת ו בקמץ : (יג) תועבה . התי"ו דגושה : (יד) אמה . הה"א במפיק : (יח) את מקרה הערה . מטעים ביה דאמרינן ואת : (כ) דדו . גלה . הגימ"ל בדגש : (כה) לטמא . המ"ם דגושה : (כו) ואבדל . חסר יו"ד כדאיתא במסורת וכמ"ש בפרשת ויקרא סימן א' : (כז) ירגמו . הגימ"ל דגושה :

כא (ג) **הקרובה** . הקו"ף בדגש : (ה) יקרחה . יקרחו ק' והוא חד מן י"ד מלין דכתיבין ה"א בסוף תיבותא וקרי' וא"ו וסימן במ"ג סוף אלפא ביתא רביעאה דאיכה . ובמה שנכתב בה"א ולא ביו"ד יש רמז למה שאמרו רבותינו במס' מכות פ' אלו הן הלוקין שאם קרח חמש קרחות בה' אצבעותיו כגון דסך אצבעותיו נשא כלומר שם המשיר את השער ואותביניהו בבת אחת בה' מקומות כלומר והתרו בו שהרבה אחת דהפ"ה מחייב חמשה . וכן כתבו בלקח טוב על התורה לכמהר"ר משה נהגארא ובפסיקתא דר' טוביהו בן ר' אליעזר . ועיין עוד טעם אחר בס' הזוהר דף פ"ט : (ז) ואשה גרושה . ה"א ואשה בלא מפיק והגימ"ל בדגש : (ח) וקדשתו . הקו"ף בלא קדמא : כי . במאריך לא בתביר : (י) אשר יוצק . בספרים כ"י מדוייקים מספרד ושאר ארצות האלי"ף בגעיא . והדבר מזה בסוף מאמר שמאריך בס"ד תראנו משם : (יא) ועל כל נפשת מת . חסר וא"ו על פי המסורת והכי איתא בגמ' פ"ק דסנהדרין תניא ר' עקיבא אומר מנין לרביעית דם הבא משני מתים שהוא מטמא באהל שנא' ועל כל נפשות מת לא יבא שתי נפשות ושעור א' ורבנן נפשת כתיב ע"כ . ועיין קרבן אהרן דף רכ"ז וילקוט ופסיקתא דר' טוביהו ולקח טוב וצ' ב' דאהלות משנה ב' . ומה שנמסר עליו במקרא גדולה כל אורייתא חסר לא יתכן דאשכחן ואת כל נ פ ש ו ת ביתו דפ' וישלח מלא וכן כתב הרמ"ה ז"ל ויקח את נשיו ואת בניו ואת כל נ פ ש ו ת ביתו דין לחוד מלא וא"ו באורייתא וחד חסר ועל כל נפשת מת : (יב) נזר . תלשא ברשם תיבה : (יג) בבתוליה . הבי"ת רפה דכלל שתי אותיות בג"ד כפ"ת זו אצל זו כשהם ממולאות אחד שהראשונה דגושה אעפ"י שהיא סמוכה לאותיות אהו"י אינו אלא כשהתיבה נקודה בשוא כמו לא ירדנו ב פ ר ך כן כתבו כל המדקדקים חוץ מבעל מקנה אברהם שכתב אשה בבתוליה דגש ודבריו צ"ע במקומן ועיין מ"ש בד"ס א' ז' : (טו) בעמיו . העי"ן בפתח והמ"ם דגושה : (טז) וידבר דאיש מורעך . סתומה : (כא) יגש . הגימ"ל דגושה : (כג) אני . במרכא :

כב (א) וידבר דוינזרו . פתוחה : לאמר . הלמ"ד דגושה . (ב) מקדשי . הקו"ף בקמץ לבד : (ד) והנגע . אין בגימ"ל פסק : (ו) תגע . הגימ"ל דגושה : כי אם רחץ בשרו . ד' חסר את וסימן במ"ג סוף מלרע : (ח) לטמאה בה . הבי"ת רפה : (יג) ושבה . מלרע שלא כמנהג ועיין מ"ש בישעיה כ"ג : (יד) ואיש כי יאכל קדש . המסורת עליו לית בטעם מלרע דספיך : חמשיתו . בהעתק הללי חמשיתו ירושלמי חמישתו עכ"ל . וע"פ המסורת והספרים שלנו חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד בתראה כמו שנמסר כאן במ"ג ובסוף ס' ויקרא וכן כתבם הרמ"ה ז"ל : (יז) וידבר דאיש איש מבית ישראל . פתוחה : (יט) לרצנכם . בס"ס יש מאריך בלמ"ד ולא בנד"י : בכשבים ובעזים . המסורת לית ומטעים . ונראה לי שרוצה לומר לית כותיה דכתיב ובעזים בוא"ו בתר כבשים ומטעים ביה אינשי דסברי למימר או בעזים : (כח) יהיה בו . הבי"ת דגושה :

כג (ב) ואמרת אלהם מועדי ה' אשר תקראו אתם . ר"ה סוף פ' אם אינם מכירין הרי הוא אומר א ת ם שלשה פעמים פי' תלתא זימני כתיב אשר תקראו א ת ם חד הך דהכא תניא בפ' אלה מועדי דלקמן תליתאה בחג הסכת וקרינן בהו אַתֶּם אפי' שוגגים אתם אפי' מזידים אתם ואפילו מוטעים . ועיין ילקוט פרשת משפטים ור"ע ותוספת יום טוב פרק ג' דאבות משנה י"ג ודברים רבה פרשת ואתחנן ובפרק ב' דראש השנה דאש ב"ד אומר מקודש דאמר קרא וידבר משה את מועדי ה' מכאן שראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש מנא לן אמר קרא אשר תקראו א ת ם קרי ביה אַתֶּם דחסר כתיב בלא וא"ו : אלה הם מועדי . בכל הספרים מלא וא"ו וכן כתב הרמ"ה ז"ל ודלא כמאירי : (ג) שבת . בשופר הפוך : בכל מושבותיכם . עיין בפרשת ויקרא סימן ז' . (ה) נערבעה . השי"ן דגושות : (ז) עבדה . כתב הרמ"ה ז"ל בעבודה אשר שעבד

עמדי חסר וא"ו כתיב וכל לשון עבדה באורייתא דכותא חסר וכן כתב בעל שמן ששון שלא כדעת המאירי : לא תעשו . בלא מקף באמצע : (ט) וידבר דכי תבואו אל הארץ . פתוחה : (יג) בשמן . הבי"ת רפה : ונסכה . ונסכו קרי וכן כתב הרמ"ה ז"ל . ובמנחות פרק שתי מדות אמר ר' אלעזר כתיב ונסכה וקרי ונסכו הא כיצד נסכה דמנחה כי נסכו דיין מה יין רביעית אף שמן נמי רביעית . ועיין תורת כהנים וקרבן אהרן וחזקוני פסיקתא דר' טוביהו לקח טוב ילקוט דף קס"ה עמוד ג' ריקאנטי : (טו) שבע שבתות תמימת תהיינה . כל ת ה י י ן באורייתא בתרין יודי"ן ונו"ן פשוטה וחסר הה"א בתראה בר מתורת כהנים וחומש הפקודים דכתיבין בנו"ן כפופה ומלא ה"א בתראה וסימן י"א תרין מנהון בתורת כהנים בפרשת ספירת העומר ותשעה בחומש הפקודים בשלש מסעי ובכללהון ו ת ה י י נ ה מחלה תרצה כדמסיק הכא במסרה דדפוסא ומסורת דמסרא גבי תרין דספירת העומר תרין מלאים בתורה טעותא הוא דהא כוליה דאלה מסעי בכוליה נסחי דכוותא ומלאים ודילמא מסורת בפ"כ בלחוד קא מסרא וספרי הוא דאישתבשו ומסרו בתורה סתם . הרמ"ה ז"ל : (טז) עד ממחרת השבת השביעת תספרו וגו' . יש ספחא במלת תספרו . וכתיב בהגהת סמ"ק שיש להוכיח מכאן דחמשים יום לא קאי אתספרו . ע"ש סימן קמ"ה וכן כתבו התוספות במנחות ס"ו דהכי קאמר קרא עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום החמשים תספרו . אי נמי חמשים יום והקרבתם דבתריה קאי וה"ק עד ממחרת השבת השביעית תספרו ולא עד בכלל וביום חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה וגו' וכ"כ הסמ"ג עשין ל' . ודוגמא זה מצאנו בפ' והכו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים יכנו וגו' ושנינו בפ"ג דמכות כמה מלקין אותו ארבעים חסר א' שנא' במספר ארבעים מנין שהוא סמוך לארבעים ובגמרא מ"ט דת"ק אי כתיב ארבעים במספר ה"א מ' כמנין השתא דכתיב במספר ארבעים מנין שהוא סוכם את ארבעים ע"כ ר"ל שמלת במספר אינה דבוקה למלת ארבעים שא"כ ה"ל למיכתב מ' יכנו במספר אבל פירושו במספר שהוא סוכם ומשלים לארבעים . ודברים אלו הם מדרכי תורה וסודותיה כמו שהאריך הר"ר יהודה בר בצלאל בס' באר הגולה סוף באר הראשון ובס' גור אריה פ' אמור ופ' כי תצא ועיין עוד בהרא"ם סוף פסחים : (יז) ממושבתיכם . בהעתק הללי ממושבותיכם ירושלמי ממושבתיכם עכ"ל . ועל פי המסורת והספרים מלא וא"ו קדמאה וחסר וא"ו תנינא כמו שכתבתי בפרשת ויקרא עיין שם : שבילו . חד מן אלפי"ן דנושק בקריאה עפ"י המסורת וסימן מסרתי בפרשת ויהי מקץ ועיין גם כן מ"ש בפרשת בראשית ע"פ ויהיו שניהם ערומים : (יט) עזים . הזי"ן דגושה : (כב) ולגר . הגימ"ל דגושה : (כג) וידבר דבחדש השביעי . פתוחה : (כו) וידבר דאך בעשור . סתומה : (כז) הזה . הזי"ן דגושה : (לב) שבת שבתון הוא כל שבת היא במ"א הוא . שבת שבתון הוא תניינא . מסורת פרשת תצוה מס' את' קדמאה בפרשת אחרי מות שבת שבתון היא תניינא דהכא הוא וא' פסוק סימן והאכל היא והוא : (לג) משה לאמר . הלמ"ד דגושה : (לד) הסכות . טעה המדפיס ב' טעיות וגרם טעות גם לבעל מנחת כהן הא' שכתבו חסר וא"ו והב' שמסר עליו כלהון חסרים במ"ב וכו' ושקר ענה כי בכל הספרים הסכות מלא וא"ו תניינא ומסור עליו כלהון מלאים במ"א דהוא חג הסכת תעשה לך דסוף ראה וכן העידו הרמ"ה והמאירי ושמן ששון . והמדפיס נשתבש לפי שיש מסרה שאומרת כל סכת בסכת מסכת דאורייתא חסר בר מן ב'. שם המקום סכות. כי בסכות הושבתי ע"כ . והוא לא ידע כי מסרה זו סכת בסכת מסכת קא חשיב הסכות לא קא חשיב עד כאן לשון א"ת והכי מוכח ממסורת דסוף ראה זבהדיא אמרינן התם כל הסכות דאורייתא מלא בר מן א' חסר חג הסכת תעשה לך שבעת ימים וכמ"ש בריש פ' בשלח : (לז) להקריב אשה . השי"ן דגושה : (לח) מלבד שבתת ה' . חסר וא"ו כתיב וכל דכותא באורייתא חסר ומסר עליה כולהון חסרים ומסורת דמסר עליה לית כותיה חסר מעותא היא דבכולהו נוסחי דיקי כולהון חסרי' וא"ו כתיב . הרמ"ה ז"ל : מתנותיכם . בהעתק הללי מתנתיכם ירוש' מתנותיכם עכ"ל . וע"פ המסורת מלא וכן הוא בספרים וכן מסר הרמ"ה מ ת נ ו ת י כ ם א' מלא וא' חסר וסי' מלבד שבתת ה' ומלבד מתנותיכם דין מל' דמל' מלא יו"ד ומלא וא"ו מכל מתנתיכם דקרח חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב : (לט) תחגו . הגימ"ל דגושה : (מ) ולקחתם לכם ביום . הבי"ת דגושה : כפת תמרים . חסר וא"ו וכן דרשו רבותינו בפ' לולב הגזול ואימא תרתי כפי תמרי כפת כתיבי ועיין עוד בס' הזוהר פ' ויחי סוף דף ר"ב : (מב) בסכת . פ"ק דסוכה ת"ר בסוכות תשבו לא בסוכה על גבי סוכה ולא בסוכה שתחת האילן ולא בסוכה שבתוך הבית ופרכינן אדרבה בסוכות תרתי משמע א"ר נחמן בר יצחק בסכת כתיב חסר וא"ו : ישבו בסכת . כן כתיב חסר וא"ו בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים ומסרותיהם והכי איתא בפ"ק דסוכה ופ"ק דסנהד' ופ"ד דזבחים בסכת בסכת בסכות הרי כאן ד' וכו' . ומהכא נמי גמרי רבנן בפ' שיטן דאדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חבירו דמדכתיב בסכת חסר וא"ו מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה א' זה אחר זה ע"י שאלה . ועיין מ"ש לעיל בפ' ח ג ה ס כ ו ת שבעת ימי' : (מג) דרתיכם . הדל"ת רפה : כי בסכות . הבי"ת רפה : (מד) את מעדי . במאריך ובמקף : את מעדי . דין לחוד חסר וא"ו ושאר אורייתא מלא :

כד (ג) מחוץ לפרכת . ל' וחד לפרכת דרים תצוה ושם פירשתי מסורת ב' פ' מטעים בתורה : (ה) ואפית . בכל ספרים מדוייקים מלרע שלא כמנהג וכ"כ ן' עזרא ומכלול משקל פ ע ל ת ולא כהגהת לוים מן זל"ש ואפית אתה וכן וחנית את המלקוח (מדבר ל"א) מלרע בפשט א' לקריאת ב"נ ולקריאת ב"א שאנו סומכים על קריאתו מלעיל בשני פשטין וכן ועשית עטרות (זכריה ו') לב"נ מלרע ולב"א מלעיל ע"כ ובעל הגהה נשתבש במשמעות דברי המכלול עיין עליו כי משם תראה טעותו מפורסם : (ט) קדשים . אין בקו"ף מאריך : הוא לו . ה' דמטעין דסבירין היא וסי' במ"ג פ' תצוה : (י) וינצו . בכל ספרים מדוייקים כ"י מלרע שהוא בפשט האחרון לבד וכן הוא בדפוס ישן : (יב) ויניחהו . במסורת הדפוס כאן ובמלכים א' י"ג נמסר ז' חסר בלישנא פי' חסר יו"ד וזה א' מהם ולא יתכן כי הוא מלא יו"ד בכל הספרים . וצ"ל להגיה במסורת ו י נ ח ו ם שם שבפ' ויעשו כן בני ישראל (יהושע ד) וכן מצאתי במסרות מדוייקים כ"י ע"פ ו י נ י ח ו ם מתוך למחנה ישראל (יהושע ו') ב' חד מלא וחד חסר ויעשו כן בני ישראל דגם הרמ"ה ז"ל

כתב וינחהו כגן עדן בנוסחי דיקי חסר יו"ד קדים לחי"ת ומסר עליה תלתא חסר וסימן וינחהו בגן עדן ושארא בשאר קריא מכלל דשאר אורייתא מלאי' יו"ד כתיב ונוסחי נמי דיקי הכין דיקי איהכם הא' הניחו אחי מלא יו"ד כתי' ודכותא ויניחו אותו במשמר דמקשש וינחהו וינחהו מחוץ לעיר חסר דחסר חסר יו"ד וחסר וא"ו כתיב ויניחהו במשמר דמקלל מלא יו"ד וחסר וא"ו כתיב ויניחהו אהרן לפני העדת למשמרת מלא יו"ד כתיב עכ"ל ומ"ש הרב על וינחהו בג"ע דמסור עליה תלתא חסר ושארא בשאר קריא קשה בעיני שלא נמחק רק ויניחהו על החמור (מלכי' א' י"ג) ושם נמסר ג"כ ב' חסר בג"ע : לפרש. בשין ימנית : (יד) וסמכו כל. הכ"ף רפה : (כג) ויוציאו. מלא דמלא ועיין מ"ש ברים ס' ב' של ד"ה :

כה (א) בהר סיני פתוחה : לאמר. הלמ"ד בדגש : (ה) ענבי. דגש הנו"ן לתפארם וכן ענבי רוש (דברים ל"ב) : (ו) ולשכירך. ברובא דנסחי דיקי מלא יו"ד : (ז) ולבהמתך. מאריך בלמ"ד ולא גרים למעלה וכן הוא לב"א : (ט) השבעי. חסר יו"ד בכל ספרים מדוייקים ובהעתק הללי והוא א' מן החסרים ע"פ המסורת וסימן נמסר בפרשת בא וכ"כ בעל הטורים וכמו שכתבתי בסוף פרשת בשלח : (יא) את נזריה. בתיקון ס"ת נזריה במפתח נזירה ע"כ. והרמ"ה כתב בהדיא ולא תבצרו את נזריה חסר יו"ד קדמאה ומלא יו"ד תניין ועיין עוד במסורת : (יד) וכי תמכרו. אין שם פיסקא : (כא) ועשת. ברוב הספרים הסי"ן בקמץ וכ"כ המכלול משקל פעלה : (כב) וזרעתם את השנה השמינת. דין לחוד מלא יו"ד קדמאה וחסר יו"ד תניינא : (כג) לצמתת. בהעתק הללי לצמתת ירושלמי לצמיתת עכ"ל גם המאירי כתב לצמיתת חסר וא"ו וכ"כ גבי לצמיתת הב' שבפ' כי שניהם שוים לדעתו לענין האותיות אך בכל הספרים הראשון חסר יו"ד וחסר וא"ו והב' מלא יו"ד וחסר וא"ו וכ"כ הרמ"ה ושמן ששון ומנחת כהן והא' הגד"י רפה והלמ"ד בחירק סימנו כי לי הארץ והב' הגד"י בדגש והלמ"ד בפתח סימנו לקנה אתו הזקוני ויש סימנים אחרים במסורת ע"ש : כי לי. במקף : (כה) כי ימוך. ס' קדמאה כי ימוך תניי' וכי ימוך תליתאה וכי ימוך וחד פ' סי' ותאמר אל האנשים ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמגו כל יושבי הארץ מפניכם : גאלו. הגימ"ל רפה : (כח) ואם לא מצאה. ואם בקדמא ובלא מקף לא במאריך ובמקף : די. בדגש : (כט) מושב. השי"ן בפתח בס"ם : והיתה גאלתו. הגימ"ל דגושה : תהיה גאלתו. הגימ"ל רפה : (ל) יגאל. הגימ"ל דגושה : אשר לא חמה. לא ק' וכן בכל הספרים המדוייקים כתיב באל"ף וקרי בוא"ו וכן הכריע הר"ן ז"ל בפ"ק דמגילה ובעל לקח טוב בפירושו על התורה ודרשינן מיניה התם במגילה ובפ"ט דערכין אעפ"י שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן ולא מציק למימר שלא היה לו מעולם דבעדי חומה מהתעי קרא והתם בערכין תנן בית הבמי בחומה ר"י אומר אינו כבתי ערי חומה ר"ש אומר כותל החיצון היא חומתו ר"י דריש אשר לו חמה בוא"ו ור"ש דריש אשר לא חמה באל"ף כ"ד בשם הירושלמי ובבלי אמר ר' יוחנן דשניהם מקרא א' דרשו ותורדם בחבל בעד החלון כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת ר"ש סבר כפשטיה דקרא ור' יהודה סבר בחומה היא יושבת ולא בעיר חומה ובמסורת פ' שמיני ע"פ אשר לא כרעים ט"ו כתיבין לא וקריין לו ושלשה מהן בתורה והשאר בנביאים וכתובים ואלו הן של תורה אשר לא יעדה אשר לא כרעים אשר לא חמה וכולן ניתנו לידרש כמו שכתבתי על כל אחד במקומו ודלא כרש"י והוספות בפ"ט דערכין שרש"י כתב אשר לוא חמה כתיב מלא בוא"ו ואל"ף משמע לו ומשמע לא כלומר אין לו עכשו והיה לו קודם לכן והתוספות כתבו שאין כן בחומשים המדוייקים שכתוב לו בוא"ו וקרי לא באל"ף וכתב בעל תוספות י"ם ובחומשים מדוייקים שלנו איפכא כתיב באל"ף וק' לו בוא"ו וכ"כ בעל קרבן אהרן אך לא נראו לי דבריו כמ"ש אח"כ ולדעתי כתיבת הספרים וכו' ע"ש. ובילקוט פ' ויקרא ופ' שמיני ופ' בהר סיד הובא בשם מס' סופרים ג' לו כתובים בתורה בלמ"ד אל"ף וקורין בלמ"ד וא"ו אשר לא כרעים אשר לא חמה אם לא יגיד הן כל אלה שעה פעמים שלש ושבשתא כיון דעל על ור"ל אשר לא יעדה כמ"ש ופ' אם לא יגיד הוא מאותם הכתובים מלאים בוא"ו ואל"ף וסימן נמסר עליו בפ' ויקרא וכמ"ש שם וכן מצאתי בהעתק הללי ובמסר' קטנה פ' ויצא ב' מלאי' בתורה זה וחברו כי לוא אוכל לקום מפניך : (לג) כי בתי ערי הלוים הוא אחזתם. כתב החזקוני לשון זכר בשורק וכן כי אחזת עולם הוא להם עכ"ל ודבריו תמוהים מאד בעיני כי בכל הספרים הוא אחוזתם כתוב בוא"ו וקריאתו בחירק אבל אחזת עולם הוא להם כתיבתו וקריאתו בוא"ו שורק וכ"כ המכלול יופי וכך הם ע"פ המסורת דוק ותשכח במערכת אות הה"א דכתיב התם אחוזתם נקבה ודא סיא : (לד) ושדה. עיין מ"ש בפ' בראשית אגל וזהב : אחזת עולם הוא. ב' דמטעים דסבירין היא מסורת פ' תגוה ותו איתא התם כל דסמיך לאחוזה היא במ"א כי אחזת עולם הוא להם : אחזת. הזי"ן דגושה : (לז) את כספך. במאריך ומקף : (לח) להיות. מלא וא"ו כתיב בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים כ"י לא בא בכלל ההסרים בליטנא ע"פ המסורת וסימן נמסר במ"ג פ' יתרו וכ"כ הרמ"ה ז"ל היות האדם לבדו מלא וא"ו כתיב ודכותא להיות גבר בארץ וכל ליטנא באורייתא דכותא מלא בר מן ח' חסרים וכו' כמו שסדורי' במסורת שלנו : (לט) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך. במקצת ספרים אשכנזים אין כאן הפסק הפרשה כלל ובס"ם היא פ' סתומה וכ"כ הרמב"ם ז"ל : ונמכר. הכ"ף דגושה. (מו) והתנחלתם. אין בנו"ן מאריך בס"ם : (מז) תושב. בפתח : נמכר. הכ"ף בפתח : (נב) ואם מעט. במקצת מדוייקים הוא"ו בגעיא ואין כן ברוב ספרים : בשנים. הנו"ן רפה :

כו (א) אלילם. חסר יו"ד תניינא בהעתק הללי ובכל ספרים מדוייקים ובס' קדמים על פסוק אל תפנו אל האלילם ב' חסר בליטנא יו"ד תניין וכ"כ הרמ"ה ז"ל תרים אלא ב' חסר יו"ד תניין בליטנא : בארצכם. הבי"ת דגושה :

(ג) בחקתי פתוחה : ואת מצותי תשמרו. פליאה דעת ממני כי בספר אוהל דוד ואת משפטי תשמרו דא תורה שבכתב כד"א משפט לאלהי יעקב והחכם המופלא הרמ"ע ז"ל כתב במאמר שברי לוחות דבעלמא מצותי שם כולל לכל המצות והן נחלקות לעדות חקים ומשפטים והכא פרוטי קא מפרש דהאי מצותי בחלק המשפטים מיירי כדכתיב לקמיה ואם את משפטי תגעל נפשכם והכא פי' חקתי על תורה שבע"פ חקה הכוללת חקות הרבה דאינון גזרין דאורייתא כדמסיק דכתיבא בהו שמירה בפ' אחרי מות ובפ' קדשים ומשפטים דאתו מכלל מצותי דריש ליה על תורה שבכתב שרוב גופי תורה משפטים נינהו ומשום דהיא חקה שהיא עצמה מדת שמור אחידת בתורה שבכתב כתיבא הכא שמיר' אגל מצותי משמעו משפטי כדאמרן יעיין המאמר במקומו שזה יספיק להבין אמרי בינה עכ"ל : ועשיתם אתם. ויקר' רבה א"ר חנינא בר פפא אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאילו עשיתם עצמכם כוונתם לומר דמדכתיב אתם חסר וא"ו קרי ביה אתם כמו שדרשו בר"ה אשר תקראו אתם אתם אפילו שוגגים וכו' ועיין פי' המאמ' בהקדמת קרבן אהרן : (יא) משכני בתוככם. וכן והתהלכתי בתוככם הכ"ף בשוא : (יד) ולא תעשו. העי"ן בחטף פתח : (טו) כל מצותי. הכ"ף דגושה : (טז) לכם בהביע לא בזקף קטן : מכלות עינים ומדיבת. בס' א' כ"י מדוייק מכלת ומדיבת חסרים וא"ו וכן כתב החכם ריקאנטי ואולם בשאר ספרים מכלות מלא ומדיבת חסר וכ"כ הרמ"ה ז"ל בפרש דתא ומדיבת נפש מלא יו"ד וחסר וא"ו כתיב ובפרש כלה מכלום עינים מלא וא"ו כתיב : (יז) שנאיכם. חסר וא"ו בכל ספרים כ"י מדוייקים ובדפוסים ישנים וכ"כ הרמ"ה ז"ל חסר וא"ו ומלא יו"ד כתיב : (יט) עזכם. הזי"ן דגושה : (כא) ואם תלכו עמי קרי. סימן כאדין עמיגא קדמאה תניינא והמשאה קרי תליתאה רביעאה שתיתאה שביעאה בקרי וכך דין אן דאית את קרי אן דאית ולא בקרי עד כאן. והכי פירושא סימן מזה הענין קרי קרי בקרי בקרי קרי בקרי בקרי וא' פסוק סימן ביום ההוא קדם המלך את תוך החצר אשר לפני בית ה' כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים. במקום שיש את. קרי. ובמקום שיש ואת. בקרי : (כג) דרכיכם. הכפי"ן רפות : (כד) והכיתי. בהעתק הללי והכיתי ירושלמי והכתי עכ"ל ובכל הספרים מלא ועיין מ"ש בפרשת שמות : (ל) גלוליכם. הגימ"ל דגושה וכן בגוים : (לד) אז תרצה הארץ וגו' כל ימי השמה. וכן כל ימי השמה השבת ה"א של השמה בקמץ לבדו והוא חטוף כי השי"ן דגושה והמ"ם ג"כ דגושה ומלת בהשמה הבי"ת בקמץ חטוף והה"א בשוא לבדו ובשלשתם ה"א אחרונה רפה וכך הם בס"ם המדוייקים ודינה במפיק וכן כתוב במכלול דף ל"ב ג' קפ"ג ושרשים ובס' הרכבה אות בי"ת וה"א ועיין מ"ש בס"ד על פ' פנו אליו השמו (איוב כ"א) : (לו) וְהֵבֵאתִי. בס"ם ובדפוסים ישנים וְהֵבֵאתִי : עלה. השי"ן בקמץ והלמ"ד בסגול כמ"ש בפרשת בראשית על פ' ויתפרו עלה תאנה : (לט) והנשארים בכם וגו' בארצת איביכם. בחומש עם תרגום דפוס סביוניטה כתוב י"ה ע"כ. וספרים משובשים הם והרמ"ה הרים מכשול זה מקרבנו וכתב בלשון הזה איביהם ג' והסרים וא"ו ומלאים יו"ד וכתיבין בה"א בקללות דאם בחקתי וסי' והנשארים קדמאה אף אני אלך ואף גם זאת ושמע מיניה דוהנשארים בתרא איביכם כתיב בכ"ף ונוסחי דיקי נמי הכין כתי' בהון ונסחי דכתיב בהון איביהם דוהנשארים בתרא בה"א טעותא הוא : בעונת. חסר וא"ו בין נו"ן לתי"ו בכל ספרים מדוייקים שלא נמנה בכלל ו' מלאים בליטנא בקריא וסימן נמסר בנחמיה רים סימן ט' וכ"כ הרמ"ה ז"ל והתודה עליו את כל עונת חסר דחסר כתיב חסר וא"ו תניין דבין וא"ו קדמאה לגו"ן וחסר וא"ו תליתאה בין נו"ן לתי"ו ודכוותא ואף בעונת אבותם וכולהון כתיבין כן באורייתא : ימקו. השי"ן הקו"ף דגושה : (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב. דין לחוד מלא וא"ו באורייתא ורזא דמילתא בריקאנטי ובזוהר פ' ויצא דף קי"ז ודף קי"ט ופרשת וישלח דף קס"ח ופ' ויחי דף רי"ד ופ' אחרי מות דף ס"ו פערי אורה דף כ"ד ועין רש"י ומזרחי וגור אריה : לכלתם. חסר וא"ו כתיב ובזוהר דריש ליה בגין ההיא כלה דבצווייהו :

כז (ט) כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קדש. ו' סבירין ממנה וקריין ממנו מסורת פ' נו ועיין מה שכתבתי בפ' תרומה סימן כ"ה : (יב) כערכך הכהן כן יהיה. סי' קדמאה כן יהיה תניינא כן יקום קדמאה ערכך עלו והיה לו תמינא ערכך עליו וקם לו וחד פ' סימן להון והיה כי קם הפלשתי : (יג) ואם גאל. הגימ"ל דגושה : (יד) כי יקדש. חסר יו"ד בהעתק הללי ובכל ספרים כ"י מדוייקים וכן כתב מנחת כהן ונמסר עליו בנסחא כ"י לית חסר ובנסחא אחריתי ג' חסר יו"ד ושתי המסרות נכונות כי השניה רצונה לומר ג' חסר יו"ד בליטנא בקריאה וסימן נמסר במ"ג יהושע כ' ושם המגאה בפירוש וכן כתב הרמ"ה איש כי יקדש את ביתו קדש לה' דין לחוד חסר יו"ד בכל ליטנא באורייתא ושארא יקדיש באורייתא מלא : (טו) ואם המקדיש. הקדמא בה"א לא באל"ף שלואים : (יט) אתו ויסף חמשית. השי"ן בלא דגש : (כ) יגאל. הגימ"ל דגושה וכן תבירו : (כא) ביבל. הבית"ן רפות : (כד) בשנת היובל. בספרים מדוייקים ומסרותיהם מלא וא"ו וכן כתוב בפירוש בהעתק הללי וכן כתב הרמ"ה ז"ל במשך היבל חסר וא"ו כתיב וכל ליטנא באורייתא דכותא חסרים בר מן ז' מלאים שתא מנהון מן וקדשתם עד ויצא ביבל ולא עד בכלל תלתא קדמאי יובל ותלתא בתראי היובל וחד בשנת היובל ישוב השדה : (ל) וכל מעשר הארץ. וכן וכל מעשר בקר וצאן שניהם הטין בשוא לבדו. ועוד עתיד אני להאריך בענין זה בנחמיה י' בס"ד :

סליק ספר ויקרא

ותשלם מלאכת ספר שלישי והוא ספר תורת כהנים והקרבנות

א (א) **ויקרא** וידבר. הקדים קריאה לדיבור למדך תורה ד"א שלא ידבר לחבירו אא"כ קורהו (והוא ביומא ד:) וכן בסנה וכן בסיני. ומנין לכל הדברות שבתורה ת"ל מאוהל מועד כל שמאה"מ הקדים קריאה לדבור ומנין אף לאמירות ולציווים ת"ל דבר וידבר לרבות כו'. יכול אף להפסקות ת"ל וידבר לדבר ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ליתן ריוח למשה עיין רש"י ז"ל. ויאמר משה משה שאין ת"ל ויאמר מלמד שכל הקריאות היו משה משה. ויאמר הנני שאין ת"ל ויאמר ללמד שעל כל קריאה היה אומר הנני. משה משה לשון חיבה לשון זירוז וכן אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל. ד"א הוא משה עד שלא נדבר עמו הוא משה משנדבר עמו: אליו. למעט את אהרן. אר"י ב"ב י"ג דברות נאמרו למשה ולאהרן וכנגדן י"ג מעוטין ללמד שלא לאהרן נאמר אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן לדבר אתו. מדבר אליו. וידבר אליו. ונועדתי לך. ודברתי אתך. אצוה אותך. אשר אועד לך. לדבר אליך שם. ביום צותו. את אשר יצוה. א' במצרים ויהי ביום דבר כו'. וא' בסיני ואלה תולדת אהרן ומשה כו'. וא' באה"מ ויקרא כו'. ר' יוסי הגלילי אומר בג' מקומות במצרים בסיני ובאה"מ מיעט את אהרן מכלם. רא"א ונועדתי שמה כו' עתיד אני להתועד להם ולהתקדש בהם אימתי ביום שמיני שנאמר וירא כו' או אינו אלא ליתן להם יעידם לדברות ת"ל ונועדתי לך ולא כו' ומנין להוציא אף מן הדברות ת"ל ודברתי אתך ומנין להוציא הזקנים ובני אהרן ואהרן ת"ל לדבר אליך. ומנין להוציא אף משמיעת הקול את ישראל וזקנים ובני אהרן ואהרן ת"ל קול לו. ומנין להוציא אף מה"ש ת"ל קול אליו משה שומע ואין כו': מאהל מועד. מלמד שהיה הקול נפסק יכול מפני שהוא נמוך ת"ל וישמע את הקול שאין ת"ל הקול. הקול שנאמר קול ה' בכח כו' אלא שהיה נפסק. וכן מקול כנפי הכרובים כו' ישל מפני שהיה הקול נמוך ת"ל כקול שדי בדברו בסיני. אלא שהיה נפסק: מאהל מועד. יכול מכל הבית ת"ל מעל הכפרת יכול מעל הכפרת כלה ת"ל מבין שני הכרובים ראה חיבתן של ישראל הכבוד שנאמר בו את השמים ואת הארץ אני מלא (ירמיה כ"ג כ"ד) כביכול דחק לדבר מבין שני הכרובים ר' דוסא אומר כי לא יראני האדם וחי אבל רואים הם במיתתם וכה"א לפניו יכרעו כו' אף חיות הקודש אינן רואות את הכבוד אמר רבי שמעון אף מלאכים שחיים חיי עולם אינם רואים את הכבוד: לאמר. מכאן לאומר דבר לחבירו שהוא בבל יאמר עד כו' (יומא ד:) ד"א לאמר אמור להם דברי כבושים בשבילכם מדבר עמי שכל ל"ח שנה שהיו כמנודין לא היה מדבר עמו שנאמר ויהי כאשר תמו כו'. ד"א צא ואמור להם והשיבני ומנין שהיה משה מדבר עמהם שנאמר ודבר אל בני ישראל כו' ומנין שהיה משה משיב הדברים ת"ל וישב משה את דברי העם כו' (שמות יט) ר' אלעזר אומר יכול לצורך עצמו ת"ל אל בני ישראל בשביל ישראל ולא בשביל עצמו: (ב) דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם אדם. אדם לרבות גרים: כי יקריב. רשות: מכם. להוציא כו' וכה"א זבח רשעים תועבה: קרבן לה'. שיקדים הקדישו להקרבתו שלא יאמר לה' עולה עאכ"ו שאין מזכירין ש"ש לבטלה: מן הבהמה. ולא חיה ואין לך בבהמה אלא בקר וצאן: תקריבו. עיין רש"י ז"ל. ד"א ממקום שהיחיד מביא משם צבור מביאין: (ג) אם עלה קרבנו מן הבקר. ומנין שינהגו בתמורה ש"ל אם. שלמים מנין ת"ל קרבנו יכול לא יהיו כל הפסולין אלו נוהגין אלא בעולת נדבה עולת חובה מנין ת"ל עולה א' עולת כו': לפני ה' וסמך. אע"פ שסמך מבחוץ יחזור ויסמוך מבפנים: (ד) ידו על ראש העלה ונרצה לו לכפר עליו. ידו ולא יד שלוחו ולא יד עבדו ולא יד אשתו. ידו על ראש ולא על גב. ידו על ראש ולא על הצואר וגביים וחזה: ונרצה. רש"א אע"פ שלא סמך מרצה: לו. ולא לחבירו לימד על שינוי בעלים כו': לכפר. במכפר איזהו מכפר זה הדם דם הטמא מנין ת"ל ונשא אהרן את עון הקדשים כו' איזהו עון הוא נושא אם פגול נאמר לא ירצה אם נותר נאמר לא יחשב הא אינו נושא אלא עון טומאה אין לי אלא דם קומץ ולבונה וקטרת ומנחת כהנים ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים מנין ת"ל לכל מתנת קדשיהם. של נשים וגרים ועבדים מנין ת"ל הקדשים ריבה הואיל ואין כפרה אלא בדם מת"ל וסמך ונראה מלמד שאם עשה לסמיכה שירי מצוה כאלו לא כפר וכפר: עליו. רש"א את שהוא עליו חייב באחריותו ואת שאינו כו': (ה) ושחט את בן הבקר וגו'. וסמך ושחט. במקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה ומה סמיכה בטהורין אף שחיטה בטהורין ומה שחיטה ביום דכתיב ביום זבחכם אף סמיכה ביום: ושחט שחיטה כשרה בזרים וכו' או אינו אלא בכהן כמ"ש ואתה ובניך תשמרו את כהנתכם כו' כשהוא אומר והקריבו כו' מכאן ואילך מצות כהונה: ושחט את בן הבקר. שתהא שחיטה לשם בן הבקר מכאן למתעסק פסול. ושחט דלא לשוי' גסטרא. את בן הבקר לפני ה' ואין השוחט לפני ה': והקריבו. עיין רש"י ז"ל: את הדם. מנין שאם נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו כשר ת"ל שוב את הדם. יכול אם נשפך מצואר בהמה ת"ל הדם הדם שנתקבל בכלי: הדם על המזבח. ולא סוורק. ד"א דם אע"פ שאין בשר ומה אני מקיים ועשית עלותיך הבשר והדם מה הדם בזריקה אף הבשר בזריקה יכול יהא זורק ורובג (פי' אבר על אבר כמין מרבג וגו') ת"ל וערך (פי' שיהא זורק הבשר דרך עריכה) ועיין ק"א: המזבח סביב. ולא בזמן שנפגם קרנו של מזבח ואם עבד עבודתו פסולה: אשר פתח אהל מועד. ולא בזמן פירוקו ולא בזמן שגללה הרוח את היריעה ולפי שנאמר ונתת את הכיור כו' יכול בין אה"מ ובין המזבח ת"ל המזבח סביב אשר כו' המזבח פאה"מ ולא הכיור היכן היה הכיור נתון בין האולם כו': (ו) והפשיט את העולה ונתח אתה לנתחיה. והפשיט ונתח יכול יפשיט אבר אבר וינתח ת"ל העלה מפשיט כלה ואח"כ מנתח. עולת חובה ועולת צאן ושל נשים ושל גרים ועבדים ונכרים ושנשחט שלא לשמה מנין ת"ל העלה כל שהוא שולה שעונה הפשט: אתה לנתחיה. ולא נתחיה לנתחים. אתה כשרה ולא פסולה שאם עלתה ע"ג המזבח קריבה כמות שהיא: (ז) ונתנו בני אהרן. אר"י מנין להצתת אליתא שלא תהא אלא בכהן כשר ובכלי שרת ת"ל ונתנו כו' רש"א שלא תהא אלא בראשו של מזבח: הכהן. בכיהונו לימד על כה"ג שעבד בבגדי כהן הדיוט שעבודתו פסולה: ונתנו כו' אש על המזבח. אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. אש שירדה בימי משה כו': עצים על האש. ולא אש על עצים רש"א לרבות שני גזרי עצים לתמיד של בין הערבים: (ח) וערכו בני אהרן. יכול אפי' מאה ת"ל וערך יכול בכהן א' ת"ל וערכו הא כיצד א' שרך שני אברים וכמה הן אברים עשרה וא' בקרבים נמצא טלה עולה בששה דר"י רע"א וערכו שנים בני אהרן שנים הכהנים שנים הרי ששה: את הראש ואת הפדר. מלמד שאינם מהנתחים ד"א שיהא פורש את הפדר על בית השחיטה ר' חייא אומר שיכול נתחים שהיו בכלל הפשט ומנין לראש שכבר הותז בשחיטה ת"ל כו' מכאן לשחיטה שהוא מן הצואר: על העצים אשר על האש. הנתוכים (ר"ל לשון התכה ויפים לאש) להיות אש וכן כל העצים כו': אשר על המזבח. מה מזבח משל ציבור אף אש ועצים משל ציבור ר"א אומר מה מזבח שלא נשתמש בו הדיוט אף עצים ואש כו': (ט) וקרבו וכרעיו. אפי' נתערבו קרבי שלה בקרבי עולה קרבי עולה בקרבי תמורה. יכול אפי' נתערבו בפסולין ת"ל וקרבו כו': ירחץ. יכול מה רחיצה בארבעים סאה אף כאן בארבעים סאה ת"ל במים מים כל שהן במים ולא ביין במים ולא במזוג במים להכשיר את כל המים: והקטיר. אע"פ שפסול אע"פ שיוצא אע"פ שפיגול אע"פ שנותר אע"פ שטמא יכול כשהן למטה ת"ל המזבחה כשהן בראש המזבח אמרתי ולא כשהן למטה: את הכל. לרבות העצמות והגידים והקרנים והטלפים והצמר שבראשי הכבשים והשער שבזקן תישים יכול אפי' פרשו ת"ל הבשר והדם יכול יתלשו תלמוד לומר את הכל כיצד מחוברין יעלו פרשו אף על פי שהן בראשו של מזבח ירדו: עלה. לשם עולה. אשה לשם אישים. ריח לשם ריח. ניחוח לשם נחת רוח. לה' לשם מי שאמר והיה העולם: (י) ואם מן הצאן קרבנו. קרבנו להוציא את הגזול: מן הכשבים או מן העזים לעלה. לרבות כל המותרות מן הקרבנות שיביא בדמיהן עולה: תמים יקריבנו. תמים יבקרנו: (יא) ושחט אותו כו'. אותו בצפון ולא עוף בצפון: על ירך המזבח. ולא במיל. ושחט על ירך. ולא קבלה על ירך: על המזבח סביב. ואין סביב בבמה: בני אהרן. ולא בנות אהרן: (יב) ואת ראשו ואת פדרו. מלמד שהן קודמין לכל האברים: וערך הכהן אתם. כסדרם: (יג) והקרב והכרעים כו' במים כו' והקריב הכהן את הכל. מכאן שהולכת אברים לכבש בכהן. ובשור לא נאמר והקריב שלא יאמר אדם אביא שור שהוא גדול כו' אלא תורה ומעשים טובים כו' עיין במדרש רבה סוף פ' ב' ובפי' מ"כ: עלה. אף על פי שלא הפשיט ושלא נתח ושלא סמך יכול אף על פי שלא נשחט בצפון תלמוד לומר עלה הוא אשה ריח ניחח לה' כו': (יד) מן העוף עלה. ולא מן העוף שלמים: קרבנו. ולא הניזור: (טו) והקריבו. מלמד שהיא באה נדבת שנים: ומלק והקטיר. מה הקטרה בני אהרן ולא בנות אהרן אף מליקה: אל המזבח. יכול בין מלמעלה בין מלמטה ת"ל ומלק את ראשו והקטיר המזבחה האמור לענין הקטרה הוא האמור לענין מליקה: ונמצה דמו. דם כולו אוחז בראש ובגוף ומוצה שניהן: על קיר המזבח. ולא על קיר הכבש ויסוד והיכל: (טז) והסליך אתה. כשרה ולא פסולה. אתה ולא חטאת העוף: (יז) ושסע אתו. כשר ולא פסול ולא עלת בהמה: בכנפיו. להכשיר את העור: לא יבדיל. יכול אם הבדיל פסול ת"ל והקטיר יכול אע"פ שמלק בסכין ת"ל אתו יכול אע"פ שלא מיצה דם הגוף ת"ל הוא: על העצים אשר על האש. הראוי להיות אש:

ב (א) ונפש כי תקריב וגו'. נפש פרט לצבור: קרבנו. ולא השותפין: ונפש. לרבות כהן שפוח למנחת נדבה: תקריב. יכול גזירה ת"ל כי ומנין שיחיד מתנדב לבונה ויין ושמן ועצים ת"ל קרבן מנחה ליתן את האמור כאן בכל המנחות ואת האמור בכל המנחות כאן: סלת יהיה. שלא יביא מן החטים הא אם אמר הרי עלי מנחה מן השעורים כו': (ב) והביאה. שלא יביאנה חליה אם אמר הרי עלי מנחה של ב' עשרונים לא יביאנה אלא בכלי א': בני. ולא בנות אהרן. הכהנים אפי' הן ריבואות וכה"א ברוב עם כו': וקמץ. קומץ א' בין לעשרון א' בין לששים עשרון, מסלתה כלו סלת. ומשמנה כלו שמן. מסלתה ומשמנה. שיהא הסולת בלולה בשמן ד"א מסלתה ומשמנה [וכפ' צ נאמר מסלת המנחה ומשמנה] ולא מסלת ושמן הברתה שלא יביא שתי מנחות בכלי א': על כל לבנתה. אוי יודע כמה הרי אני דן מקומץ. על כל לבנתה. שתהא שם לבנה בשעת קמילה: והקטיר. אע"פ שאין שירים יכול אף נטמא הקומץ או אבד יאכלו הכהנים השירים ת"ל מאשי ה' אין להם אלא לאחר מתנת אישים: אזכרתה. לג"ש: (ג) והנותרת. אף על פי שלא הומלחה ולא הוגשה וחכל לבונתה נדרש כן לפי שכתוב ב' פעמים והנותרת (ובאמת אין בפרשה רק ב' פעמים והנותרת ועיין ק"א לפי שאלו הג' אין מן המנחה עצמה): מן המנחה. כדש לשחסרה היא או שחסרה קומצה או שחסר כל לבונתה: לאהרן ולבניו. לאהרן תחלה ואח"כ לבניו ומה אהרן כה"ג אוכל בלא מחלוקת אף בניו כה"ג אוכלין שלא במחלוקת: קדש קדשים. להתיר מנחת ישראל שלא תיאמר דוקא מנחת גרים כו' קדש קדשים להתיר מליקת כהנים: (ד) וכי תקרב. רשות: מאפה תנור. ולא מאפה כופה ולא רעפין ויורות ערביים: מלת. אפי' אפאה חלה אחת יצא [אינו בת"כ רק הוא במנחות ע"ו ע"ב ודרים מדכתיב מלת ח"ו]: בשמן בשמן. ב' פעמים להכשיר וכו' עיין רש"י ז"ל: (ה) ואם מנחה על המחבת כו'. מלמד שטעונה כלי: קרבנך. לג"ש מה כאן יציקה ובלילה אף למטה כן ומה למטה מתן שמן בכלי קודם לעשייתו אף כאן: מלה. יכול מצוה ת"ל תהיה הכתוב קבעה חובה: (ו) פתות. יכול פתים ת"ל פתים יכול יעשנה בפירורים ת"ל אתה פתים ואין פתים לפתים יכול אף שתי לחם ולחם הפנים ת"ל אתה: (ז) סלת בשמן תעשה. מלמד שטעונה שמן בכלי קודם לעשייתה: (ח) והבאת את המנחה אשר יעשה מאלה וגו'. אלו נאמר והבאת אשר יעשה מאלה יכול אין טעון הגשה אלא הקומץ בלבד ת"ל המנחה [ונראה דנאמר אסיפא אשר יעשה לרבות כל המנחות ואלה לג"ש על מנחת חוטא וכן דרך כל הספרא ולכן ת"ק לא דרש כלום אשר יעשה מאלה] רש"א והבאת לרבות מנחת עומר. מאלה. להוציא מנחת כהנים וכהן משיח. והקריבה. להוציא מנחת נסכים מן הגשה. והגישה.

להוציא שתי לחם ולחם הפנים מהגשה. אל המזבח. ואין הגשה נבמה (אינו בת"כ רק בזבחים קי"ט ע"א): (ט) והרים. לעכב יכול בכלי ת"ל בקמצו מה להלן כו': (יא) כל המנחה. אלו נאמר אשר תקריבו יכול אין לי אלא קומץ מנחה מנין ת"ל המנחה אין לי אלא ששיריהם נאכלין שאין שיריהן נאכלין מנין ת"ל כל המנחה: אשר תקריבו. לרבות מנחת נסכים: לא תעשה חמץ. ולהלן הוא אומר לא תאפה חמץ לחייב מחמץ אחר מחמץ ומה אפיה חייב עליה בפני עצמה אף כו': כי כל שאר. שאר אין לי אלא מרובה מיעוטה מנין ת"ל כל עירובו מנין ת"ל כי כל: דבש. אין לי אלא מרובה מיעוטה מנין ת"ל כל עירובו מנין ת"ל וכל ואין לי אלא דברים שאין הדבש יפה להם דברים שהדבש יפה להם מנין כגון קטרת מנין ת"ל וכל. אם נאמר שאור למה נאמר דבש כו': לא תקטירו ממנו אשה לה'. מנין המעלה בשר חטאת או בשר אשם תלמוד לומר לא תקטירו ממנו אשה לה' כל שיש ממנו לאישים הרי הוא בבל תקטירו: (יב) קרבן ראשית. שהיא ראשית לכל המנחות וזה"א מנחה חדשה שהיא חדשה לכל המנחות: תקריבו. יכול אם קדמן דבר אחר לא יקרבו תלמוד לומר תקריבו: ואל המזבח. מנין לרבות הכבש ת"ל ואל המזבח: לריח ניחוח. לריח ניחוח אי אתה מעלה אבל אתה מעלה לשם עצים. אתם. אותם אתה מעלה לשם עצים אבל לא כל שממנו לאישים. ד"א אותם הוא כבש כמזבח אבל לא כל שממנו לאישים. אותם. שיכול אם לא הקריב בעזרת יקריב לאחר עזרת ת"ל אותם ומנין שלא יביא היחיד או הציבור כיוצא בהן נדבה ת"ל אותם: (יג) וכל קרבן. יכול אף על העצים ועל הדם תלמוד לומר מנחתך יכול כל המנחה כלה טעונה מלח ת"ל קרבן הקומץ טעון כו' מנין לרבות הלבונה ואימורי כו' תלמוד לומר על כל קרבנך: במלח. יכול תבינהו תלמוד לומר תמלח יכול במי מלח ת"ל במלח: ולא תשבית מלח. מלח שאין שובתת וזו סדומית ומנין שאם לא מצא סדומית שיביא אסתרוקנית ת"ל תקריב מלח ריבה יכול יביא כדרך שמביא לבונה מביתו ת"ל מלח ברית אלהיך ולהלן הוא אומר מאת בני ישראל ברית עולם מה להלן משל ציבור אף כאן משל ציבור: תקריב. אף בשבת אף בטומאה: (יד) ואם תקריב. חובה שנאמר והבאתם את עומר א"כ למה נאמר ואם שאם מביאין לרצון מעלה אני אותה כאלו נדבה מביאין אותה ואם לאו כאלו לא הביאו אותה אלא לצורך עצמן: אביב קלוי. אבוב של קלאים היה שם ומנוקב כו' אלו נאמר קלוי גרש אפשר לומר יקלנו גרש ת"ל באש הפסיק הענין ויקלנו אבוב: כרמל. מנין שאם לא מצא רך ומלא שיביא יבש ת"ל תקריב ומנין שאם לא מצא מן הקצור שיביא מן העליה תלמוד לומר תקריב: בכוריך. ביכורי כל יחיד ויחיד מלמד שהיא באה משל ציבור דברי רבי עקיבא ר"ש אומר נאמר כאן ביכורים ולהלן כו': (טו) ונתת עליה שמן. ולא על לחם הפנים: עליה לבונה. ולא על מנחת נסכים: מנחה. לרבות מנחת יום השמיני לשמן וללבונה: היא. פרט לשתי לחם שאין טעונין לא שמן ולא לבונה:

ג (א) ואם זבח שלמים. שתהא תחלת זביחה לשם שלמים ר"ש אומר כשהוא שלם הוא מביא ולא אונן מנין לרבות כל הזבחים ת"ל זבח ומנין לרבות עופות ומנחות כו' ת"ל קרבנו. הבקר לרבות אחד עשר. מן הבקר להוציא תשיעי. הוא. היחיד מביא שלמי נדבה ולא הציבור. נקבה. לרבות את התמורה אין לי אלא ולדות ותמורות של תמימין של בעלי מומין מנין ת"ל אם זכר אם נקבה: (ב) וסמך ידו על ראש קרבנו. ולא קרבן נכרי ולא קרבן חבירו: קרבנו לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה. קרבנו ולא הבכור ולא המעשר ולא הפסח: פתח אהל מועד. בזמן שהוא פתוח כו' מכאן לשלמים כו': (ג) והקריב. אף על פי ששחטו שלא לשמו: השלמים. אע"פ שלא סמך עליהם: את החלב המכסה. לפי שנאמר כל חלב לה' וכל חלב וכו' כי כל אוכל חלב כו' יכול אף חלב דפנות בכלל ת"ל את החלב המכסה את הקרב הוציאו מעונש ואזהרה בחולין ומהקרב במוקדשין: (ד) ואת שתי הכליות. ולא בעל כוליא אחת ולא בעל ג': ואת היתרת על הכבד. ונאמר מן הכבד שיטול מן הכבד על היתרת: יותרת על הכבד על הכליות. יותרת אע"פ שאין כליות וכן כליות אע"פ שאין יותרת: יסירנה. אפי' כוליא אחת: (ה) והקטירו אתו. כשר ולא פסול. והקטירו שלא יערב חלבים בחלבים: אשה ריח. כאן לא נאמר לחם ולמטה לא נאמר ריח ניחוח ולמטה לא נאמר לה' מנין ליתן של זה בזה ת"ל אשה אשה אשה לג"ש: (ו) ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים. לרבות שכל מותרי פסח קרב שלמים: זכר או נקבה. ולא טומטום ואנדרוגינוס: (ז) אם כשב. לרבות פסח שעבר זמנו או שלמים הבאים מחמת פסח לכל מצות שלמים שיהא טעון סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק ד"א אם כשב לרבות תמורת הפסח אחר שחיטת הפסח שהיא קריבה יכול אף לפני השחיטה ת"ל הוא (פסחים צ"ו): (ט) והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו האליה. להביא החלב הסמוך לאליה זה החלב שבין הפקוקלות יכול לקיים בה מצות אליה ת"ל תמימה יכול ישלנה עם השדרה ת"ל לעמת העצה יכול לא יכנס לפנים מן העצה ת"ל יסירנה: ואת החלב המכסה. להוציא חלב הדפנות: (יא) לחם. לימד על החלבים שקרויין לחם: (יב) ואם עז. הפסיק הענין שלא תהא העז טעונה אליה: (יד) והקריב ממנו כו' ממנו מן המחובר: את החלב. שיכול שיתמעט מכלן ת"ל את החלב כו': (טז) והקטירם הכהן כו' כל חלב לה'. לחייב על חלב (ר"ל קרבן) מעילה: (יז) חקת עולם. לבית עולמים: לדרתיכם. לדורות: בכל מושבתיכם. בין בא"י בין בח"ל: כל חלב וכל דם לא תאכלו. מקיש דם לחלב מה חלב חייב בין קדשים בין חולין אף דם חייב משום קדשים וחולין וזרות דברי ר"י וחכ"א כו':

ד (ב) דבר אל בני ישראל נפש כו'. אם הכהן המשיח כו'. אל בני ישראל ואין הנכרים מביאין חטאת אפי' על מצות שנצטוו עליהן בני נח ומנין לרבות גרים ועבדים ת"ל נפש. נאמר כאן בני ישראל. נפש. אם הכהן. מפני שכ"ג וציבור שוין ליחיד שאין מביאין אלא על דבר שזדונו כרת: בשגגה. לא על הזדון וכן בשגגה דשעיר ודשעירה וכן בשגגה דע"ג: מצות ה'. ולא מצות כו' ולא מצות ב"ד. מכל פרט לשמיעת קול ולביטוי שפתים ולטומאת מקדש וקדשיו. מצות ה'. שומע אני עשה ול"ת ת"ל אשר לא תעשינה פרט לפסח ומילה יכול שאני מוציא אף מ"ע שבנדה תלמוד לומר כל מצות ה' ריבה: ועשה. פרט לדבר שאין בו מעשה: מהנה. הנה אבות מהנה לחייב על התולדות כאבות (שבת ע'): (ג) אם הכהן המשיח. משיח יכול מלך ת"ל הכהן יכול מרובה בגדים ת"ל משיח יכול משיח מלחמה ת"ל המשיח שאין על גבו משיח: יחטא לאשמת העם והקריב על חטאתו אשר חטא פר בן בקר תמים לה' לחטאת: יחטא. שאין מביא על הקודמות. אשר חטא מביא על מה שחטא ואינו מביא על מה שעשו אחרים ע"פ הוראתו אשר חטא לעצמו [ונראה דסמיך על חטאתו] אבל אם חטא עם הציבור מתכפר לו עם הציבור: (ד) והביא את הפר. והביא אף לאחר יוה"כ. הפר ולא חילופיו: וסמך את ידו על ראש הפר. לרבות פר יוה"כ לסמיכה וכשה"א בפר העדה וסמכו להוציא פר ע"ג מסמיכה. ובשעיר נשיא וסמך לרבות שעיר נחשון בסמיכה. ובשעירת יחיד וסמך לרבות שעירת ע"ג לסמיכה. ובכבשת יחיד וסמך לרבות כבשת נזיר ומצורע לסמיכה: לפני ה'. בצפון בג"ש מעולה וחטאת: (ה) ולקח הכהן המשיח מדם הפר. נאמר להלן לקיחה ונאמר כאן לקיחה מה להלן בכלי אף כאן בכלי. הכהן אפי' כהן הדיוט. המשיח למצוה. מדם הפר מדם הנפש ולא מדם התמצית ולא מדם העור. מדם הפר. דם מהפר יקבל פרט לשנשפך על הרצפה: והביא אתו. כשר ולא פסול: אתו אל אהל מועד. למעט קרבן יחיד (ר"ל שהוא מביא כיחיד דהיינו על ע"ג): (ו) וטבל. ולא מספג. וטבל והזה על כל הזיה טבילה: את. להכשיר אמין באצבעו (זבחים מ:): אצבעו. המיומנת שבימין: בדם. שיהא בדם כדי טבילה: והזה. לא מטיף ולא זורק: שבע. למעוטי שיהא מונה שבע ולא אחת ושבע. שבע פעמים ולא שבע טיפין: (ז) קרנות. ולמטה אומר קרנות הרי ארבע דר"ש ר"א אשר באהל מועד לרבות כל קרנות שבאהל מועד: אשר באהל מועד. פרט אם נפחת גגו של היכל: מזבח קטרת. שיתחנך המזבח בקטרת: הסמים. שיהיו סממנים לתוכה: מזבח לפני ה'. ואין הכהן לפני ה' כדרך יו"כ: ואת כל דם הפר. לרבות פר יו"כ לשפיכה: ישפך ולא יטיף ולא יזה ולא יזרוק: אל יסוד מזבח העלה. ולא על יסוד מזבח הפנימי: אשר פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי: (יא) ואת עור הפר ואת כל בשרו. מלמד שמוציאו כלו שלם יכול ישרפנו שלם ת"ל ראשו וכרעיו מה האמור להלן ראשו וכרעיו ע"י נתוח אף כו' אי מה להלן ע"י הפשט וניתוח אף וכו' ת"ל וקרבו ופרשו כשם שפרשו בקרבו כך בשרו בעורו: (יב) והוציא כו' אל מקום. שיהא המקום מתוקן לכך: טהור. שיהא מקומו טהור ואם טמא יטהרנו: הדשן. שיהא שם דשן שיקדים הדשן: אל שפך. ראב"י אומר שיהא מקומו משופך: על עצים. לרבות כל העצים אפי' קש וגבבא ותבן: באש. ולא בסיד ולא ברמץ: ישרף. אע"פ שאין האור ברובו: (יג) כל עדת ישראל ישגו. עדת ישראל עדה המיוחדת שבישראל ואיזו זו סנהדרי גדולה היושבת בלשכת הגזית ד"א עדת ישראל ולא עדת שבט [לאפוקי מדברי ר"י]: כל עדת ישראל ישגו. עד שיורו כלן לא היה מופלא של ב"ד שם או אמר אחד מהם איני יודע או אמר טועים אתם פטורים (שנאמר עדת ישראל): ישגו ונעלם דבר. אין חייבים אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה: ונעלם דבר. ולא גופו של דבר כיצד אמרו אין נדה בתורה אין שבת בתורה אבל אמרו יש נדה כו' נאמר כאן מעיני ונאמר בע"ג מעיני מה כאן ב"ד אף להלן ב"ד ומה כאן העלם דבר עם שגגת מעשה אף להלן העלם דבר עם שגגת מעשה ומה כאן פרט לכל הגוף אף כו'. הורו ב"ד ועשו יכול יהיו חייבין ת"ל הקהל ועשו ההוראה בב"ד והמעשה בקהל: מכל מצות ה'. פרט לשמיעת קול וכו': ואשמו. כשם שנפרעים מן היחיד כך נפרעים מן הציבור לא ידעו מה הורו יכול יהיו חייבין עליו ת"ל ונודעה החטאת ולא שידעו החוטאים: (יד) אשר חטאו עליה והקריבו. חטאו שני שבטים מביאין ב' פרים חטאו ג' מביאין ג' פרים שנאמר והקריבו הקהל כל קהל וקהל חייבים ושבט נקרא קהל שנאמר גוי וקהל גוים יהיה ממך דר"י רש"א קהל וב"ד רשב"א אומר חטאו ששה והן רובה או שבעה כו': (טו) וסמכו. שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד א': זקני העדה. המיוחדין שבעדה רי"א וסמכו שנים זקני שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עוד א' הרי חמשה: את ידיהם. ידי כל א' וא': (כ) ועשה כאשר עשה. מת"ל לכפול את ההזיות וללמד שאם חסר אחת מן המתנות לא עשה כלום אין לי אלא מתן שבע שהן מעכבות מתן ארבע מנין ת"ל כן יעשה לו. ועשה לפר לרבות פר יו"כ. כאשר עשה לפר לרבות פר כהן משיח: החטאת. לרבות שעירי ע"ג יכול אף שעירי רגלים ת"ל לו: וכפר. אע"פ שלא סמך: ונסלח. אע"פ שלא נתן שירי הדם: (כא) אל מחוץ למחנה. מחוץ לג' מחנות: הפר הראשון. מכאן אתה אומר שפר כהן משיח קודם לפר העדה יכול אף שעירי ע"ג ת"ל פר ראשון ואין שעירי ע"ג ראשונים או אינו אלא פר נשרף ואין שעירי ע"ג נשרפין ת"ל חטאת הקהל בנין אב לכל החטאות שישרפו יכול אף שעירי רגלים ישרפו ת"ל הוא: (כב) יחטא. שאין מביא על הקודמות: ועשה אחת. לחייב על כל אחד ואחד כיצד שם א' משמי העלמות או שני שמות בהעלם א': אשר לא תעשינה בשגגה. מלמד שמביא על שגגת מעשה. ואשם. מלמד שמביא אשם תלוי: (כג) או הודע אליו. ולא שיודיעוהו אחרים יכול אע"פ שאינו מכחיש ת"ל או הודע: אשר חטא בה. עד שנתוודע ט חטאתו כיצד אשתו נדה ואחותו עמו בבית חטא באחת מהן [ואינו יודע וכו' ר"י פוסר] רי"א אשר חטא בה פרט למתעסק: את קרבנו. ואינו יוצא בקרבן אביו אפי' מן הקלה על הקלה ומן החמורה על החמורה. ואפילו במעות שהפרים אביו מן הקלה ט ולא בקרבן עצמו מן הקלה על החמורה: שעיר עזים. ולא חלופיו. זכר ולא נקבה. תמים ולא בעל מום: (כד) השעיר. לרבות שעיר נחשון לסמיכה: ושחט אתו. ולא תמורתו וכשהוא אומר למטה ושחט אותה ולא ולדה: במקום אשר ישחט את העלה. בצפון והלא כבר נאמר במקום אשר תשחט כו' אלא לקובעו שאם לא נשחט בצפון פסול: חטאת הוא. שיהיו כל המעשים לשם חטאת פרט לשחטו שלא לשמו: (כה) ולקח באצבעו. שיקבל בימין. באצבעו ונתן. שיתן בימין: אל יסוד מזבח העלה. יכול זה יסוד מערבי מה מצינו ביציאתו מן ההיכל נתן ביסוד הסמוך לו אף כו' ואיזה זה יסוד

[illegible]

דרומית: (כו) כחלב זבח השלמים. אם בשלמים חלב תותב קרום ונקלף ב' כליות ויותרת אף כו' [הינו בת"כ כאן רק נדרש זה בזבחים דף ל"ח ע"א וע"ש וכן הובא בת"כ סי' ז' פרק י"א וע"ש]: וכפר עליו ב' פעמים. אע"פ שלא נתן אלא ב' אע"פ שלא נתן אלא א'. עליו ג"פ. עליו שתהא כפרה לשמו. עליו שלא יכפר לשנים כאחד. עליו שיהא הכהן מכפר על עצמו: ונסלח. אין משיירין לו ליו"כ יכול אע"פ שישב ולא הביא ת"ל לו ועיין בק"א: (כז) נפש. אחת. בעשתה. ג' מיעוטים העושה ע"פ עצמו חייב ולא העושה ע"פ הוראת ב"ד ולא שנים שעשו. וכ"ש זה שוקר-וזה מניח: עם הארץ רובו או כלו (ור"ל אם עשו שלא ע"פ הוראת ב"ד) מעם הארץ. פרט לנשיא ומשיח שאכלו חצי זית עד שלא נתמנו וחצי זית כו' ועיין בק"א: שעירת עזים. מניין שהיא בת שנתה ת"ל תורה אחת יהיה לכם וכו' הרי כל העושה בשגגה כע"ג מה ע"ג בת שנתה כו': (כט) על ראש החטאת. לרבות חטאת ע"ג לסמיכה: במקום העלה ולקח. שתהא קבול דמה בצפון: (ל) ואת כל דמה. ולמעלה נאמר את דמו מכאן אמרו חטאת שקבל דמה בד' כוסות כו': (לב) ואם כבש רמ"א כבשים קודמין לעזים בכ"מ יביא. מניין למפריש חטאתו ואבדה והפריש אחרת תחתיה ונמצאת הראשונה מניין שיביא איזה שירצה ת"ל יביא יכול יביא שתיהן ת"ל יביאנה חטאת אחד: (לג) על ראש החטאת. לרבות חטאת נזיר ומצורע לסמיכה: (לד) ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו וכו'. שתהא קבול דמה לשם חטאת: (לה) וכפר עליו הכהן על חטאתו וכו'. שתהא כפרה לשם חטאת:

ה (א) ושמעה. יכול האומר לחבירו לך ועבוד ע"ג שחייב ת"ל אלה ואין אלה אלא שבועה וכה"א והשביע וכו' בשבועת האלה אין לי אלא שבועה שיש עמה אלה שבועה שאין עמה אלה מניין ת"ל קול אמר להן משביע אני עליכם כו' והן יודעין עד מפי עד או שהיה א' מהן קרוב או פסול יכול יהיו חייבין ת"ל עד בזמן שהן כשרין לעדות עמד בבהכ"נ וכו' והשביע למי שיודע לו עדות שיגיד לו יכול יהיו חייבין ת"ל והוא עד עד שיתכוין להם. משביע אני עליכם כשתדעו לי עדות כו' יכול יהיו חייבין ת"ל והוא עד בזמן שקדמה העדות לשבועה: או ראה או ידע. ראיה אפי' בלא ידיעה ידיעה אפי' בלא ראיה ואיזה זה תביעת ממון יכול אפי' אמר משביע אני עליכם שאמר איש פלוני ליתן כו' ת"ל תחטא תחטא לגז"ש מה להלן ממון ויש לו אף כאן ממון ויש לו שלא להן ביד עבדו או ביד בנו כו' או שאמר להן הנתבע כו' יכול יהיו חייבין ת"ל אם לוא יגיד ונשא עונו השביען חוץ לב"ד ובאו לב"ד והודו יכול יהיו חייבין ת"ל אם לוא יגיד ונשא עונו לא אמרתי אלא במקום כו': אם לוא יגיד. כיון שהגיד שוב אין חוזר ומגיד: ונשא עונו. בכלם נאמר ונעלם וכאן וכו' שאפי' מזיד חייב: (ב) או נפש אשר תגע. יכול אפילו במגע טומאה ת"ל בנבלת ר"ע אומר יכול אפי' נגע באוכלין ומשקין וכלי חרש ת"ל בנבלת: בכל דבר טמא. שיכול שיהא שוה בכל דרכים לנבילה שחלוק מגע ממשא ועושה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים. ומה הן משום מי חטאת ומרכב ת"ל טמא לרבות רוב מי חטאת ומשכב ומושב: בכל. לרבות השורף את הפרה ופרים הנשרפים והמשלח את השעיר: דבר. לרבות הסככות והפרעות והקרי דר"י: בנבלת חיה. אין לי אלא כלה. כזית מניין ת"ל טמאה: או בנבלת בהמה. (הוא בשבועות דף ז') אם נאמר חיה למה נאמר בהמה לג"ש מה להלן בטומאת קדשים אף כאן בטומאת קדשים אין לי אלא נבילה עצמה קרנה שערה חבורה מניין ת"ל טמאה: בנבלת שרץ. אין לי אלא בשרו דמו לרופו ערובו מניין ת"ל טמא ומניין שתהא ידיעה בתחלה וידיעה בסוף ת"ל ונעלם ממנו והוא ידע. ר"ע אומר ונעלם ונעלם ב' פעמים שתהא ידיעה בתחלה וידיעה בסוף: (ג) אדם. זה מת. בטמאת אדם זה טמא מת: טמאתו. לרבות זבין וזבות נדות ויולדות אין לי אלא ימי המוכן ימי קלין מניין ת"ל לכל טומאתו: אשר יטמא. לרבות בועל נדה: בה. לרבות הבולע נבלת עוף טהור: (ד) או נפש. יכול הנודר בנזיר או בקרבן יביא קרבן ת"ל כי תשבע יכול אפי' מהרהר בלב ת"ל בשפתים יכול שאני מוציא אף גומר בלב ת"ל לבטא יכול הנשבע להרע לאחרים חייב ת"ל להרע או להיטיב מה הטבה רשות כו' יכול הנשבע להיטיב לאחרים פטור ת"ל או להיטיב אף לאחרים אין לי אלא דבר שיש בהן הרעה והטבה דברים שאין בהם הרעה והטבה מניין ת"ל לבטא כו' ואין לי אלא להבא לשעבר מניין ת"ל לכל כו': האדם בשבעה. פרט לאנוס. ונעלם ממנו. פרט למזיד. בשבעה ונעלם. על העלם שבועה חייב ואין חייב על העלם חפץ. ומניין שחייב על כל א' וא' ת"ל לאחת אין לי אלא טומאת מקדש וקדשיו שהן בכרת מנין לשמיעת קול וביטוי שפתים ת"ל לאחת מאלה ומניין שחייב על מקדש על כל העלם וכן על הקודש וכן על שמיעת קול וביטוי שפתים ומניין על כל א' וא' של שבועות כגון חטים ושעורים כו' ת"ל והיה כי יאשם לאחת מאלה. יכול אם נשבע על כלן כאחת ת"ל על אחת כו': (ה) והיה והביא. מיד: והתודה. מלמד שהוא טעון וידוי ומניין שעל החי נאמר כאן וכו' אשר חטא עליה עליה לג"ש מה להלן טעון סמיכה אף כו': (ו) אשמו על חטאתו. מה אשמו מותרו נדבה אף חטאתו מותרו נדבה: נקבה. ולא טומטום ואנדרוגינוס: הצאן. כל צאן אף חרשת שוטה ונכנסת: מן הצאן. ולא פלגס: או שעירת עזים. מה ת"ל הלא נלמד מחטאת קבועה שחלופה שעירה אלא ללמד א' מביא ולא ב': על חטאתו מחטאתו. ללמד שמביא מהקדש כשבה שעירה. מהקדש כו' כיצד הפריש כו' העני כו': (ז) ואם לא תגיע ידו. יכול אם אפשר לו ללות או לעסוק באמונתו יהא חייב ת"ל ידו: די שה. אפי' יש לו שה ואין לו צרכיו. שתי. שני. שתי מביא ואין מביא א': אחד לחטאת ואחד לעלה. שמקדים חטאת לעלה וממין חטאת יביא עולה ושאם הפרישה חטאתה ומתה יביאו יורשים עולתה. ד"א שיכול שיהיו שתיהם חטאת ת"ל כו' וא' כו': (ח) והביא אתם. אין לעוף פדיון: אל הכהן. שחייב בטיפול הבאתה: ומלק את ראשו. (הינו בת"כ רק הוא בחולין כז:) לפי שנא' זאת תורת הבהמה והעוף מה עוף מן העורף כו' יכול מן העורף ת"ל ראשו (ר"ל ראשו של עוף ממול ערף ולא ראשו של בהמה): (ט) מדם החטאת. מעצמה של חטאת: על קיר המזבח. יכול על קיר העליון ת"ל והנשאר כו' מקום שירי הדם מתמצין על היסוד וזהו קיר התחתון ר"א אומר (הינו בת"כ רק בזבחים נז' וע"ש). והנשאר בדם לרבות כל שפיכת שירים ליסוד: חטאת. שיהא כל מעשיה לשם חטאת: הוא. פרט שלא לשמו: (י) כמשפט. כמשפט חטאת בהמה מן החולין וביום ובידו הימנית: (יא) ואם לא תשיג. רי"א חביבה מצוה בשעתה שאין ממתינין לו עד שיעשיר: קרבנו כו'. עשירית האפה ללמד על נדבתו שהיא ג"כ עשירית האפה: סלת לחטאת. מקיש חטאת למנחה (היא בת"כ רק בזבחים סג') מה מנחה צריך הגשה בקרן מערבית דרומית אף חטאת העוף כו': לחטאת. שיפריש מעות לשם חטאת: לא ישים עליה שמן. אבל נותן של שירים: ולא יתן עליה לבנה. אבל כלי ע"ג כלי מותר יכול אם נתן לבונה פסול ת"ל כי חטאת יכול אף בשמן כשר ת"ל היא ומה ראית מכשיר אני בלבונה שיכול ללקטה משא"כ בשמן (הינו בת"כ רק במנחות נט' וע"ש): ישים. כל שהוא. יתן. כזית. (יב) והביאה אל הכהן וגו'. על אשי ה'. שיהא מקטיר לאישים ומתכוין לה': חטאת. שתהא כל מעשיה לשם חטאת: הוא. פרט שנקמצה שלא לשמה: (יג) מאחת מאלה. להשוות קלים לחמורים וחמורים לקלים עיין רש"י ז"ל: (טו) נפש. לרבות נשיא וכהן משיח למעילה: בשגגה. פרט למזיד (ור"ל והמוציא מקדש לקודש מעל וכ"ה בש"ב ועיין מסכת מעילה דף יט'): קדשי ה'. לרבות ק"ק בשרם ואימוריהם קודם זריקה (פי' אבשרם קאי קודם זריקה אבל אמוריהם אף לאחר זריקה ועיין בק"א) ואמורי ק"ק לאחר זריקה: מקדשי ה'. יצאו ק"ק מניין לרבות קדשי בדק הבית גידוליהן ומה שבתוכן והמקדיש דברים שאין ראויין להן ת"ל קדשי. מקדשי פרט לגידולי מזבח כו' ושנתמלאו אח"כ: כסף. יכול דינרים ת"ל שקלים יכול שקלי [illegible] ת"ל כסף יכול של בבל ת"ל שקל הקודש סלע הצורית: לאשם. שיהא מפריש מעות לאשם: (טז) ואת אשר חטא מן הקדש. לרבות פחות משוה פרוטה לתשלומין אע"פ שאין בו מעילה: הקדש ישלם. לאותו שעל הקודש ישלם ומנין שמשלם חומש ואשם על תשלומין אלו ת"ל הקודש ישלם: יוסף עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה: אתו. פרט לחמשה חטאות המתות: והכהן יכפר עליו. שהכהן מכפר על עצמו והוא ג"כ מועל מנין שאם הביא מעילתו ולא הביא אשמו או הביא אשמו ולא הביא מעילתו שלא יצא ת"ל באיל האשם יכול אף חומש מעכב ת"ל באיל האשם ונסלח לו איל והאשם מעכבין ולא חומש: (יז) ואם נפש. אר"ע ואם מוסיף על ענין ראשון על ספק מעילה אשם תלוי: ועשתה אחת. לחייב על כל א' וא': ולא ידע. פרט לאשתו נדה ואחותו בבית כו' שנא' כי תחטא ולא ידע פרט לזה שידע שחטא: ואשם. לגז"ש מה להלן דבר שזדונו כרת אף כו': ונשא עונו. עיין רש"י ז"ל: (יח) בערכך. מה ערכך להלן בכסף שקלים אף כו' לאשם כו': אשר שגג. שאם בא לפניו ספק חלב ולא ידע בינתים שאינו חייב אלא אחת ידע בינתים חייב על כל א' וא' שנאמר שגגתו: והוא לא ידע. פרט לשאמרו לו אחרים יכול אע"פ שאינו מכחיש ת"ל ולא ידע: ונסלח. פרט לאם ידע הא למה זה דומה לעגלה כו': אשם. ללמד שאם שחטו וזרקו ונודע לו שחטא או לא חטא שמותר באכילה יכול אע"פ שלא זרקו ת"ל הוא. מה יעשה כו'. יכול אע"פ שלא נשחט ת"ל אשם הוא. מה יעשה כו'. אשם לה'. יכול לבעה"ב ת"ל אשם הוא לכהן יכול כלו לכהן ת"ל לה' הא כיצד מותרי אשמות יפלו לנדבה ויקח בהן עולות וכו': (כא) כי תחטא וכחש. שקדמו חטא פרט לאומר אכלתי היום ולא אכל וכו': בעמיתו ב' פעמים. פרט לגבוה ולאחרים: וכחש. יכול בדברים ת"ל בפקדון שהוא של ממון אי מה פקדון שאין לו רשות להוציאו ת"ל בתשומת יד. אי מה אלו שיש בהן מתנת יד ת"ל בגזל אי מה אלו דברים הנטלים מרשות בעלים ת"ל עשק אי מה אלו דברים שדעת שניהם יודעת ת"ל אבדה: וכחש בה. בגוף הדבר ולא במוצא אי מה אלו דברים שאפשר לדעת דברים שא"א לדעתן כגון המערב מים ביין כו' ת"ל על שקר כל שיש שקר אי מה אלו דברים שאין מזיקין דברים המזיקין הוצל אדם באדם קנין בקנין אדם בקנין קנין באדם מנין ת"ל על אחת מכל אשר כו' אי מה אלו דברים המשלמין את הקרן תשלומי כפל ד' וה' וכו' ת"ל ומעלה מעל ריבה: מעל בה'. לרבות קדשי קלים: (כב) לחטא בהנה. פרט לאומר אכלת בי בשבת דלקת גדישי וכו' אמר לו אביו אכלת בי ועשית בי חבור' והוא כופר דקס בדרבה מיניה: (כג) והשיב את הגזלה. הגזילה עצמה יכול דוקא את הגזילה ת"ל ושלם יכול משיב ומשלם שהרי הגונב משלם כפל ת"ל גזילה הגזלה משלם. יכול דוקא משלם ת"ל הגזילה הא כיצד כשהגזילה בעין ישיב את הגזילה ואם לאו ישלם ד"א הגזילה כעין שגזל וכו' (הינו בת"כ רק בב"ק סו') פרט לשינוי שקונה: אשר גזל. פרט לגזל אביו שאינו משלם חומש ואשם יכול לא ישיב כל עיקר ת"ל הגזילה וכן בעשק ובפקדון ועדיין אני אומר אימתי אינו משלם בזמן שלא נשבע לא הוא ולא אביו אבי הוא ואביו מנין ת"ל גזל עשק הפקד מצא. ועדיין אני אומר אימתי משלם קרן בזמן שנשבע הוא ואביו הוא ולא אביו כו' ת"ל גזילה ועושק ופקדון ואבידה מניין ליתן את האמור למעלה למטה ת"ל מכל אשר כו'. ד"א וכחש בעמיתו כלל. בפקדון כו' פרט. או מכל כו' כלל. מה פרט מפורש דבר שגופו ממון כו' (הינו בת"כ רק בשבועות דף לז:): (כד) מכל אשר ישבע עליו. עד שיהא במתכוין לו מכלל שחייבין על זדון שבועה ועל שגגתה עם זדון הפקדון כו': ושלם אתו. ולא כפל: בראשו. ולא תשלומי ד' וה' יכול הטוען טענת גנב שישלם חומש ת"ל בראשו וחמישתו המשלם בראש כו': לאשר הוא לו. ולא שלוחו יכול לא יתן לשליח ב"ד ת"ל יתננו: ביום אשמתו. בת"א כשעת סוגאה: (כה) ואת אשמו. הפסיק הענין שאשם משלם עם הכפל שלא כדר"ש (הינו בת"כ רק בב"ק סה: וע"ש הסוגיא): יביא. ואפילו לאחר יו"כ: ונסלח לו על אחת. שחייב על כל א' וא' כיצד היו ה' תובעין אותו תן לנו פקדון תשומת יד כו' ת"ל לאחת יכול אם נשבע כאחת [ור"ל שכלל ככל כאחת ולא פרט כל א'] ת"ל על אחת כו': בה. פרט לפחות משוה פרוטה:

פרשת צו

ו (א) **כל** מקום שנאמר אהרן מרבה אף את בניו וכ"מ שנאמר בני ישראל נאמר ואמרת לרבות את גרים : (ב) זאת העלה . היא . העלה . הרי ג' מיעוטין פרט לשנשחט בלילה ושנשפך דמה ושיצא דמה : כל הלילה . שיהא עוסק בביאת השמש והם מתעכלין והולכין כל הלילה . א"ל אלא דברים שדרכן לקרב ביום מנין כגון הקומץ והקטרת וכו' ת"ל תורת העלה ריבה . או אינו אלא שלא יהא מעלה מן הארץ כל הלילה ת"ל לא ילין חלב חגי כו' : עד הבקר . מה ת"ל אם אינו ענין לאברים תנהו ענין לתה"ד שתורמין כל הלילה מניין לאש מזבח הפנימי שלא שהא אלא ממזבח החיצון תלמוד לומר אש המזבח תוקד בו וזו מערכה שניה של קטרת אש מנורה מניין ת"ל אש תמיד אש מחתה מניין ת"ל ולקח מלא המחתה גחלי אש מלפני ה' איזה דבר שמקצתו לפני ה' זה מזבח החיצון . ובירושלמי יליף ה' מערכות מפסוק זה מנין לעשותם מערכה ליו"כ ת"ל והאש על מזבח כו' . ובער עליה הכהן זו מערכה לעיכול אברים וערך עליה העלה זו מערכה גדולה והקטיר עליה זו מערכה שניה של קטרת אש תמיד לקיום האש הרי חמשה : (ג) בד . של בוץ ושיהא שזור : ילבש . להביא מכנסת ואבנט ד"א לרבות את השחקים [יומא יב:] ר' דוסא אומר להביא בגדי כה"ג וכו' : והרים . ונאמר להלן והרים מה להלן קומץ אף כאן קומץ (יומא כד' ור"ל שישער מן הדשן מלא קומץ לכל הפחות ועיין שם ברש"י) : והרים . יכול עלים ת"ל עולה יכול אברי עולה תלמוד לומר אשר תאכל האש הא כיצד חותה מן המעוכלות הפנימיות ד"א אשר תאכל האש לאברים ופדרים שמחזיר למערכה (יומא מה:) ד"א עיכולי עולה אתה מחזיר ואי אתה מחזיר עיכולי קטרת : ושמו אצל המזבח . (עיין סוף תמורה) ושמו כלו ושמו בנחת ושמו שלא יפזר : אצל . סמוך : (ד) ופשט ולבש . יכול כדרך של יו"כ מקים לבישה לפשיטה : (ה) והאש כו' . מניין שהמכבה עובר בל"ת ת"ל לא תכבה : בבקר בבקר . בתמיד לא נאמר אלא בקר א' ובקטרת נאמר ג"כ בבקר בבקר יקדים מכשיר את הקטרת לקטרת ובנרות נאמר ג"כ בבקר בבקר כשה"א בהיטיבו את הנרות יקטירנה נרות קודם לקטרת ובער כו' כהן א' בשני גזירות (אינו בת"כ רק ביומא כו:) ומניין שהוא אחר שניה של קטרת ת"ל ובער עליה ולא על חברתה (יומא לג') מנין שיעשה מערכה שתקבל עליה כל העולות ת"ל העולה . מניין לאימורי קדשי קדשים וק"ק ת"ל חלבי השלמים . ומניין הקומץ והלבונה ת"ל והקטיר כל הקטרת יהיה עליה יכול אף הקטרת ת"ל וערך עליה והקטיר עליה ב' פעמים עליה : (ו) אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה . תמיד אף בשבת אף בטומאה : לא תכבה . אף במסעות : (ז) וזאת כו' . זאת אינה נוהגת בבמה הקרב אתה . כשרה ולא פסולה . אתה . כלה כאחת : בני אהרן . ולא בנות אהרן : (ט) והנותרת ממנה יאכלו . שיאכלו עמה חולין ותרומה בזמן שהיא מועטת : מצות תאכל . מצה : תאכל . אפילו כל שהוא : במקום קדש . יכול במחנה לויה ת"ל בחצר אהל מועד מניין לרבות הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש ת"ל במקום קדוש : יאכלוה . שלא יאכלו עמה חולין ותרומה בזמן שהיא מרובה . יאכלוה . כשרה ולא פסולה : (י) לא תאפה חמץ . הואיל ונאמר לא תעשה חמץ יכול לאו אחד על כלם ת"ל לא תאפה אפיה בכלל היתה וכו' : מאשי כו' . א"ל אלא מנחה מניין לכל הקדשים ת"ל קדש קדשים יכול אם חילק הקדשים פסולה (ר"ל אם חילק הקדשים קודם הקרבת האישים) ת"ל היא : כחטאת וכאשם . יש מהן כחטאת ויש מהן כאשם . מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה כו' עיין רש"י ז"ל : (יא) כל זכר . עיין רש"י לרבות בעלי מומין למחלוקת . וכשהוא אומר למטה כל זכר לרבות אפילו בעלי מומין קבועין . וכשה"א עוד למטה כל זכר לרבות אפי' ממעי אמו : חק עולם . לבית עולמים : לדרתיכם . לדורות : כל אשר יגע בהם יקדש . יכול אפי' שלא בלע ת"ל בהם יכול אם נגע במקצתה כלה פסול ת"ל אשר יגע כיצד חותך מקום הבלוע : (יג) זה קרבן אהרן וכו' . יכול אהרן ובניו יקריבו כאחד ת"ל ובניו אשר יקריבו יכול בניו כה"ג כשה"א למטה והכהן המשיח כו' הרי כה"ג אמור אלא בניו כהנים הדיוטים : ביום המשח . כשהם מתחנכים לעבודה ואם לא הביאו א' כה"ג וא' כהן הדיוט עבודתן פסולה : ביום המשח . אין כה"ג נמשח אלא ביום : אתו . אין מושחין ב' כה"ג כאחד : ביום המשח . מיום שנמשח מביא עד עולם שנא' מנחה תמיד : מנחה . הרי היא ככל המנחות ללבונה : תמיד . אף בשבת אף בטומאה : (יד) על מחבת . שמשנה כלי : בשמן . להוסיף לה שמן איני יודע כמה ת"ל תמיד מה תמיד ג' לוגין אף כאן ג' לוגין : תעשה . אף בשבת אף בטומאה שלישתן ועריכתן ואפייתן דוחה שבת : תעשה מרבכת . שנעשית ברותחין ואין לנו מורבכת אלא זו ובתודה ובמלואים : תקריב . אף לאחר מוספין : תפיני . תאפה נאה ר"א אומר תאפה נא שמטגנה בתחלה כו' : פתים . שכופל א' לב' וב' לד' וכו' יכול מה אהרן מביא בכל יום ודוחה שבת וטומאה ומביא חצאין וג' לוגין לעשרון ורבוכה אף בניו כן ת"ל זה קרבן : (טו) המשיח . יכול אף משוח מלחמה ת"ל תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו מביא עשירית האיפה יצא משוח מלחמה שאין בנו עומד תחתיו ומניין שאין בנו עומד תחתיו ת"ל שבעת ימים כו' אשר יבוא כו' את שבא אל אהל מועד בנו עומד תחתיו כו' אין לי אלא משיח מרובה בגדים מניין ת"ל והכהן : מבניו . מלמד שבנו קודם לכל אדם שבעולם יכול אפי' שאין ממלא מקומו ת"ל ואשר ימלא כו' מניין לכ"ג שמת ולא נתמנה כהן אחר תחתיו שקריבה משל יורשים ת"ל מבניו יעשה כו' יכול לחצאין ת"ל אתה כלה רש"א נאמר כאן חק עולם ונאמר להלן חק עולם מה להלן משל ציבור אף כאן משל ציבור : (טז) וכל מנחת כהן . ולא מנחת כהנת מנחת נדבתו מניין ת"ל כל. מקצתה מניין ת"ל תהיה אפי' כל שהוא : (יח) זאת תורת. הואיל ונאמר יאכלנה ואשר יזה כו' יכול אין טעון כבוס אלא חטאת החיצונית חטאת הפנימית מניין ת"ל תורת תורה אחת לכל החטאות יכול אף חטאת העוף ת"ל זאת : קדש קדשים . לרבות זבחי שלמי צבור לצפון : היא . פרט לתודה ואיל נזיר : (יט) המחטא . פרט לטבול יום ומחוסר כפורים ואונן : אתה . ולא שניתן דמה למטה : יאכלנה . כשרה ולא פסולה : (כ) בבשרה . ולא בעצמות גידים וקרנים וטלפים : ואשר יזה . ולא שכבר הוזה [אינו בת"כ רק בזבחים צ"ח ע"ב ושם צ"ג] : מדמה . ולא מדם קדשי קדשים . מדמה . כשרה ולא פסולה . מדמה ולא מרוסכה : על הבגד . יכול נתז על מקצת הבגד שיהא כל הבגד טעון כבוס ת"ל אשר יזה עליה לא אמרתי לך אלא מקום הדם בלבד : יזה . ממקום שכשר להזות פרט שנתז מצואר על הבגד ושנשפך מכלי כו' : בגד . מניין עור שהופשט ת"ל אשר יזה יכול אף עד שלא הופשט ת"ל בגד דר"י ר"א אומר בגד להוציא שער : אשר . לרבות השק : (כא) אשר תבשל . מנין שעירה לתוכה ת"ל בו ישבר : ואם בכלי נחשת . מניין כל כלי מתכות ת"ל ואם בשלה . מלמד שמבשל ושונה ומשלש אין לי אלא כלי נחשת שמבשל כו' כלי חרס מניין ת"ל ישבר ואם כו' רש"א כישל בו כו' : ומרק ושטף . מריקה בחמין שטיפה בצונן ורא"א מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס : ומרק . יכול במ' סאה ת"ל במים : (כב) כל זכר בכהנים יאכל אתה . כשרה שעונה מריקה ושטיפה ולא פסולה : קדש קדשים היא . כל הקדשים למריקה ושטיפה : אתה . פרט לתרומה : (כג) חטאת . חטאת בלבד . וכל חטאת . בין חטאת יחיד בין זכר בין נקבה : מדמה . אפי' מקצת דמה יכול אפי' יצא אחד מהן לחוץ ת"ל אשר יובא ואין היוצא פסול : אל אהל מועד . שילה ובית עולמים מניין ת"ל בקדש : בקדש באש . שטריפתה בקדש מניין פסולי ק"ק ואימורי קק"ל ת"ל וכל כו' . בקדש באש תשרף . מכאן אמרו בשר ק"ק שנטמא בין מבפנים כו' :

ז (א) וזאת תורת האשם קדש קדשים הוא . זאת תורת . הואיל ונאמר במצורע כי כחטאת האשם יכול דמו למעלה ת"ל תורת האשם תורה אחת לכל האשמות שיהא למטה מנין לדם האשם שנתערב בדם שלמים שיזרק ת"ל ק"ק : ואת דמו יזרוק . יכול אפילו חיים ת"ל הוא . מה יעשה ירעה : ואת דמו יזרק . שהמקבל צריך להיות בצפון (אין זה בת"כ אולם בזבחים דף מח' הדרש זה שהמקבל צריך להיות בצפון מן ולקח הכהן . ע' יקח וע"ש) : (ה) אשם הוא . הוא קרב ואין תמורתו קריבה : (ו) כל זכר כו' יאכלנו כו' . קדש קדשים . לרבות זבחי שלמי צבור לצפון : הוא . פרט לתודה ואיל נזיר : (ז) כחטאת כאשם . תורה אחת לסמיכה : (ח) עלת איש . פרט לעולת הקדש דר"י (והוא כדעת ר' יהושע בשקלים דף ו"ו) . עלת איש . אין לי אלא עלת איש עלת גרים נשים ועבדים מנין ת"ל עור העלה ריבה א"כ למה נאמר עלת איש עולה שעלתה לאיש פרט לשנשחטה חוץ לזמנה וחוץ למקומה יכול אפי' שחטה שלא לשמה הואיל ולא עלתה לבעלים לשם חובה לא יהיו הכהנים זוכין בעורה ת"ל עור העולה ריבה אין לי אלא עור העולה עורות ק"ק מניין ת"ל אשר הקריב יכול שאני מרבה אף קק"ל ת"ל עולה מה עולה מיוחדת ק"ק יצאו קק"ל (וזה סדרן עולת פרט לקק"ל . איש פרט לחוץ לזמנה ולר"י עולת הקדש . עולה ריבה של נשים . העולה ריבה שלא לשמה) : (ט) וכל נעשה במרחשת . על שם כליהם נקראו ולא על שם מעשיהם מה תנור כלי אף מחבת ומרחשת כלי : לכהן . יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן כו' יכול לכולן ת"ל לכהן הא כיצד לבית אב עיין רש"י ז"ל . מניין שאין חולקין זבחים נגד מנחות ת"ל וכל מנחה אשר כו' מנין שאין חולקין מנחות נגד עופות ת"ל וכל נעשה במרחשת . מניין שאין חולקין מנחות נגד מנחות ת"ל וכל מנחה בלולה בשמן ומנין שאין חולקין מחבת נגד מחבת ומרחשת כו' ת"ל וחרבה אין לי אלא ק"ק קק"ל מניין ת"ל איש כאחיו אם על תודה כו' . איש חולק ואפי' בעל מום ואין קטן חולק אפי' תם : (יא) וזאת תורת . לנהוג זמן בבמה (ר"ל מדכתיב בוא"ו) וזאת תורת כו' אם על תודה מה שלמים טעונה סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק אף תודה לפי שיצא לדון בדבר חדש . ומה שלמים באים מן המעשר כו' אף תודה ומה שלמים פירש מן המעשר מביא לא פירש לא אף תודה . ומניין ללחם שקרב מן המעשר ת"ל השלמים אשר יקריב ומה שלמים פירש מן המעשר יביא מן המעשר לא פירש לא יביא כו' אמר הרי עלי תודה מן החולין ולחמה מן המעשר הואיל ופירש יכול יביא ת"ל השלמים אשר יקריב בזמן שמביא תודה מן המעשר מביא לחמה אבל אמר תודה מן החולין אע"פ שאמר לחמה מן המעשר יביא מן החולין ומה שלמים לקוח בכסף מעשר שני אף לחם כו' פרט לחטי מעשר שני . ומניין לאומר הרי עלי שלמים שלא יביא אלא מן החולין ת"ל וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר להקים כל הבא מן הצאן והבקר לפסח מה פסח שהוא בא בחובה ואינו בא אלא מן החולין אף כל שהוא חובה לא יביא אלא מן החולין : (יב) תודה יקריבנו . המפרים תודה ואבדה והפרים אחרת תחתיה ואח"כ נמצאת הראשונה שאיזה שירצה יקריב ויביא עמה לחם מנין ת"ל בפסוק שלמעלה יקריב יכול שיהן טעונין לחם ת"ל יקריבנו ומניין לרבות ולדות ותמורות ת"ל אם על . יכול כלן טעונין לחם ת"ל התודה תודה טעונה לחם ולא ולדות ותמורות : (יב) והקריב על זבח . לחייב על כל זבח וזבח : בשמן בשמן . שני פעמים ריבוי אחר ריבוי למעט מלוג לחצי לוג : וסלת מרבכת . מנין לחלות שיהיו סלת ת"ל חלות חלות לגז"ש מנין לרקיקין ת"ל מצות מצות : בלולת . ריבה רביעית למרבכת : (יג) על חלת לחם חמץ . נגד חמץ יביא מצה : על חלת לחם . מלמד שאין הלחם מתקדש עד שתהא שחיטתה לשמה : תודת שלמיו . לרבות שלמי נזיר לעשרה קבין ירושלמית ולרביעית שמן : (יד) והקריב ממנו . מן המחובר : אחד . שלא יטול פרוסה : מכל . שיהא כלן שוות : קרבן . שלא יטול מאחד על חבירו : תרומה . איני יודע כמה נאמר כאן ממנו ונאמר להלן ממנו מה להלן א' מעשרה אף כאן א' מעשרה איני יודע מכמה חלה וכו' : ובשר כו' . אין לי אלא תודה אף הלחם מניין ת"ל קרבנו ולדות ותמורות מניין ת"ל ובשר חטאת ואשם מניין ת"ל זבח מנין שלמי נזיר ושלמים . הבאים מחמת פסח ת"ל שלמיו : עד בקר . אבל נאכל כל הלילה א"כ למה אמרו חכמים עד חצות עיין רש"י אבל אין המחשבה פוסלת בו עד עמוד השחר : (טז) ואם נדר כו' . אין לי אלא שלמים מניין לחגיגה הבאה עם הפסח והבאה בזמנה ולתשלומין ושלמים הבאים בתוך המועד ולאחר המועד ת"ל ואם נדר ומניין לתמורות וולדות ת"ל או נדבה מניין לבכור ומעשר ת"ל זבח : ביום הקריבו ס'. יכול ליום אחד ת"ל וממחרת יכול מצוה לאכול לב' ימים ת"ל והנותר ממנו יאכל מצוה

מצוה לאכול כראשון: והנותר. יכול אם הותירו כלו פסול ת"ל יאכל אפילו כלו: (יז) והנותר מבשר. ולא מגידין ועצמות וקרנים וטלפים: הזבח. פרט לשובר ושליא יכול יהא נאכל אור לשלישי ת"ל עד יום בעוד יום הוא נאכל כו' יכול ישרף מיד ת"ל ביום כו' ביום הוא נשרף ואינו נשרף בלילה: ישרף. אף לאחר שלישי: (יח) ואם האכל. במחשב הכתוב מדבר עיין רש"י ז"ל עד ואינו נפסל בשלישי או אינו אלא בכהן ת"ל אותו בזבח מדבר. בן עזאי אומר אותו בכל ירצה ולא מאחר נדרו בכל ירצה. אין לי שמחשבה פוסלת אלא בזריקה שחיטה קבלה הולכה מניין ת"ל האכל יאכל יכול אף בשירי הדם והקטרה ואכילת בשר ת"ל המקריב והלא זריקה בכלל היתה ולמה יצאתה להקיש אליה מה זריקה שמעכב כפרה אף כו' יצא כו' שאין מחשבה פוסלת אלא בדבר הראוי כו' אין לי אלא במחשב לאכול בשר מניין למחשב על זריקה ושירים והקטרה ת"ל האכל יאכל אכילת אדם ואכילת מזבח מניין לזבחים הנאכלין ליום א' שמחשבה פוסלת בשני ת"ל ואם האכל יאכל כו' יכול השוחט לנכרי ולטמאים יהא בלא ירצה ת"ל אותו כו' אין לי בלא ירצה אלא שנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו מנין לנשחט בלילה כו' וכל הפסולין ת"ל לא ירצה כו' יכול יהו חייבין עליו כרת ת"ל אותו כו' (מכאן עד והנפש אינו בת"כ רק בזבחים דף כ"ה כ"ט וע"ש): ביום השלישי. שיהא משולש כדם בבשר באימורין: לא יחשב. שאינו רשאי. לא יחשב לו. שמחשבה אהרת מוציא מידי פיגול: פגול יהיה. אם אינו ענין לחוץ לזמנו ת"ע לחוץ למקומו: יהיה. שמצטרפין זה עם זה: והנפש. ולא הציבור: האכלת. ולא המאכלת. האכלת. אכילה בכזית: ממנו. פרט לחוץ למקומו: עונה תשא. לגז"ש נאמר כאן עונו תשא ונאמר בנותר עונו ישא מה להלן בכל הקדשים אף כאן בכל הקדשים: (יט) והבשר. (פסחים כ"ד:) מנין לרבות עצים ולבונה ת"ל והבשר. יכול שמא מטמא בשר קודש במשא ת"ל אשר יגע: והבשר. לרבות אימורי קדשים קלים לטומאת בשר (שם). ד"א והבשר לרבות בשר הפנימי שהוא מותר. מכאן אמרו אבר שיצא מקצתו חותך כו' ובמוקדשין כו': בכל טמא. אף בשני שנקרא טמא שנא' כל אשר בתוכו כו' ולמדנו לשלישי מן התורה ורביעי מק"ו (שם יט): כל טהור. ודאי ולא ספק ולמעלה בבשר אשר יגע וכו' ודאי ולא ספק מכאן כל שיש בו דעת לשאול כו' (סוטה כ"ט). כל טהור. לפי שנאמר ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל יכול לא יאכלנו שלמים אלא הבעלים בלבד ק"ו מפסח ת"ל כל טהור כו'. כל טהור כו' והנפש אשר כו' הנאכל לטהור חייב עליו משום טומאה יצא האוכל לפני זריקת דמים ופסח הבא בטומאה שאכלו ממנו זבין כו': (כ) מזבח. להוציא פיגול שלא היה לו שעת הכושר: השלמים. מה שלמים שהן קדשי מזבח (שבועות ד' ז'. וע"ש ברש"י) פרט לקדשי בדק הבית: אשר לה'. לרבות שלן והיוצא שחייבין עליו: הנפש ההיא. ולא שוגג ולא אנוס ולא מוטעה: (כא) כי תגע. ולא במשא: בכל טמא. מניין לרבות אימורי קק"ל ת"ל אשר לה' (פסחים כ"ד:): מבשר זבח. ולא גידין מ' ונכרתה כו' (שבועות ז') ג' כריתות א' לכלל וא' לפרט כו' וא' לדברים שאין נאכלין כגון לבונה: (כג) בני ישראל. ולא נכרים: שור וכשב ועז. פרט לבהמה טמאה וחיות ועופות שחלבן מותר (ר"ל בחיות ועופות): כל חלב. לרבות כוי ופחות מכזית לאזהרה: (כד) לכל מלאכה. אפי' למלאכת הקודש טהור: טרפה. פרט לבהמה טמאה שאין במינה טרפה: לא תאכלהו. פרט לנבילת חיה (זבחים ד' ע') ד"א שחל איסור נבילה וטרפה על איסור חלב יכול לא יאכילנו לאחרים ת"ל ואכל יכול חלב שמותר בהנאה הוא טהור חלב שור הנסקל ועגלה ערופה מניין ת"ל כל חלב כו': (כה) כי כל כו' אשר יקריב כו'. אין לי אלא חלב תמימין חלב בעלי מומין מניין ת"ל מן הבהמה חלב חולין מניין ת"ל כי כל א"כ למה נאמר אשר יקריב פרט לחלב דפנות: מן הבהמה. לרבות את הכלאים: הנפש. לרבות את השוחה: (כו) וכל דם. יכול אף דם מהלכי שתים ודם שרצים דגים וחגבים ודם ביצים ת"ל לעוף ולבהמה מה אלו שיש בהן טומאה קלה וחמורה ומין בשר ויש בו איסור אף כו': לעוף. יכול מה עוף שאין בו כלאים אף בהמה ת"ל ולבהמה יכול מה בהמה שאינה באה על בנים אף עוף כו' ת"ל לעוף: (כט) בני ישראל. מניפים ולא נכרים. בני. ולא בנות מניין לרבות גרים ומשוחררים ת"ל המקריב: המקריב. אין לי אלא כהן המקריב בעלים מניין כשה"א ידיו תביאינה הרי ידי בעלים הא כיצד כהן כו' עיין רש"י ז"ל: מזבח שלמיו. פרט לאשם מצורע שאין טעונין תנופה שחוטין. מזבח שלמיו. לרבות זבחי שלמי צבור שיטענו ג"כ תנופה שחוטין יכול כל הזבח טעון תנופה ת"ל חלב וחזה: יביא את. לרבות את האליה: (ל) את אשי ה'. לרבות ב' כליות: יביאנו. לרבות יותרת הכבד: את החלב על החזה. כשמביאו כו' עיין רש"י. מניין שטעונין הרמה ת"ל אשר הונף ואשר הורם בנין אב לכל הטעון תנופה טעון הרמה: החזה. אפי' נטמאו כולן ונשייר א' מהן: תנופה. ולא תנופות: לפני ה'. במזרח: (לא) והקטיר. עיין רש"י ז"ל בעוד שהאמורין כו' וכה"א גם בטרם יקטירון כו'. נטמאו אמורין או שנאבדו יכול לא יהיו זכאין בחזה ושוק ת"ל והיה כו': (לב) שוק הימין. זרוע חולין מניין שהוא של ימין (ר"ל במתנות) ת"ל תתנו. זרוע מוקדשין מניין (ר"ל באיל נזיר) ת"ל תרומה: (לג) המקריב. עיין רש"י ז"ל שאינו חולק בבשר. רש"א כל כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בכהונה מנין אף סיליקות ת"ל מבני אהרן כל עבודה שמסורה לבני אהרן: (לד) התנופה. זו תנופת הסל של נזיר: התרומה. זו תרומת לחמי תודה: לקחתי מאת בני ישראל. ראוים היו ישראל וכשנתחייבו נטלתי מהם יכול אם יזכו ינתן להם ת"ל לחק עולם לשלמי שלמים יכול אף הקדשים חייבים במתנות ת"ל ואתן אתם כו' אין לך אלא מה שאמור בענין: מאת בני ישראל. מרצון בני ישראל: (לה) זאת משחת אהרן ומשחת בניו. כדאי אהרן לעצמו ובניו לעצמם דיא יכול צריכין לשמן המשחה לע"ל ת"ל זאת משחת כו': מאשי ה'. מלמד שאף האישים סייעו: ביום וכו'. מלמד שאף היום סייעו: (לו) אשר צוה ה'. אר"ש מניין שהיו ישראל מפרישין מתנות כהונה מהר סיני ולא זכו בהן אהרן ובניו עד שזכו בשמן המשחה ת"ל אשר צוה כו': חקת עולם. לבית שלמים: לדרתם. לדורות (מכאן עד ביום צותו הכל בזבחים צ"ח. ומנחות פג:): (לז) זאת התורה לעולה. מה עולה טעונה כלי אף כו': למנחה. מה מנחה מקדשת הנוגע בבליעה אף כו': ולחטאת. מה חטאת בידו שמינית אף כו': ולאשם. מה אשם עצמותיו מותרין אף כו': ולמלואים. מה מלואים הנותר בשרפה שנא' ושרפת את כו' אף כו' ד"א מה אשם אין שפיר ושליא קדוש בו אף כו' והיתר עצמות ילפינן מג"ש נאמר באשם לו יהיה ונאמר בעולה לו יהיה מה אשם כו': ולזבח השלמים. מה שלמים לשמן אף כו': (לח) ביום צותו. מלמד שדברות מדבר סיני לא נאמרו אלא ביום. דברות אה"מ מניין ת"ל במדבר סיני באהל מועד מקיש דברות אהל מועד לדברות סיני מה אלו ביום אף כו': להקריב את קרבניהם. זה בכור ומעשר ופסח: ביום צותו. מלמד שכל הקרבנות אינן קרבין אלא ביום:

ח (ב) קח את אהרן ואת בניו אתו. לפי שנאמר ויגף את העם כו' אשר עשה אהרן. במשמע שאהרן נתרחק וגם בלבו של משה היה שנתרחק שנא' ובאהרן התאנף. ובלבו של אהרן היה שנתרחק שנא' קרב אל המזבח לכך נאמר קח את אהרן מכאן ידע שנתקרב אהרן. ד"א כפירש"י קחנו בדברים וכן קח את הלוים וכן קח לך את יהושע: ואת הבגדים. אלו הבגדים אשר הפקדתיך עליהם שנאמר ואלה הבגדים אשר יעשו כו': ואת שמן המשחה. זה שמן המשחה שהפקדתיך עליו שנאמר ועשית אותו שמן כו': ואת פר החטאת. שנא' והקרבת את הפר כו': ואת שני האילים. שנאמר ואת האיל האחד תקח כו' ואת האיל הב' תקח כו': ואת סל המצות. שלא כסדר האמור להלן אמור כאן (ואעפ"כ הכל אחד עיין ק"א): (ג) ואת כל העדה הקהל. עשה במעמד כל העדה שיהיו נוהגין קדושה בכהונה: (ד) ויעש משה כו'. כשם שהסדיר עבודת מקדש כך הסדיר כהונה ולויה: (ה) זה הדבר. להלן נאמר זה הדבר לרבות מכנסים ועשירית האיפה וכאן נאמר זה הדבר ללמד שאפי' מקרא פרשה מעכבת (הכל ביומא דף ה:): (ו) וירחץ אתם במים. באותה שעה זכו לקידוש ידים ורגלים ולטבילת יו"כ: (ז) ויתן עליו כו'. מלמד שנעשה משה שגן לאהרן מפשיטו ומלבישו וכן עשה לו במותו שנא' קח את אלעזר בנו ופשטם שמפשיטו בגדי כהונה ובגדי שכינה מלובשין תחתיהן: ויחגר אותו באבנט ויחגר אתם. (הוא ביומא דף ה' ע"ב) מכאן שאהרן ואח"כ בניו וי"א שאהרן ובניו בבת אחת שנא' וחגרת אותם אבנט. ומ"ש כאן ויחגר אתו ללמד שאבנטו של כה"ג לא זהו אבנטו של כהן הדיוט: (י) ויקח משה את שמן המשחה. רי"א שמן המשחה שעשה משה במדבר מעשה נסים בו כו': וימשח את המשכן. ולא כמשיחת אהרן ובניו שלאחר שמלבישן היה מושחן וכה"א כשמן הטוב כו' שיורד על פי מדותיו אבל משכן וכליו כל כלי וכלי טעון משיחה שנא' וימשח את המזבח ואת כו': (יג) ויקרב משה את בני אהרן. שנעשה ג"כ שגן לבניו: (יד) ויגש את פר החטאת. כאן נקרא פר החטאת: ויסמך אהרן ובניו. מפני שהן קרבנותיהם: (טו) וישחט ויקח משה. שכל ז' ימי המלואים היה משה משמש בכהונה גדולה הוא היה שוחט וזורק וכו' ואהרן רואה מלה"ד לאשה שנשאת כשהיא קטנה ופסקו עם אמה שתשמש עד שתלמוד בתה כך כו': ויקדשהו לכפר עליו. כפרה זו למה מפני שדחקו ישראל והביאו נדבה למשכן מקצתן שלא בטובתן: (טז) ויקח את כל החלב אשר על הקרב. כאן למד הקרבת חלבים ואימורים מפרים ושעירים הנשרפים וכן שחיטה וזריקה וסמיכה וכן לעולה הפשט ונתוח ואף שלא כתיב הפשט כאן אין נתוח בלא הפשט וכן רחיצת קרב וכרעים וכן בשלמים שחיטה כו': (יח) ויקרב את האיל השני למה נאמר שני ללמד שמעכבין זה את זה וכן הפר ושני אילים וסל המצות כולן מעכבין זה את זה: (כב) איל המלואים. שמושלם על הכל והן שלמים לאהרן ובניו: ויסמכו. סמכו ידיהם עליו בשמחה ועמו יו"ם: (כג) ויקח משה מדמו. הפר היה טעון שש מתנות. זריקה. מתן סביב. הזאה. חיטוי. יציקה. כפרה. והשני ב' מתנות. זריקה. ומתן סביב. והשלישי היה טעון י"ג מתנות. זריקה. מתן סביב. ובהונות אהרן ובניו. והזאה על אהרן ובניו ועל בגדיהם (נ"ל דלא חשיב רק הזאת בגדי בני אהרן ולא בגדיו כי היו מתקדשים בהזאה עצמה ובהכי סליק חושבן): (לא) בשלו את הבשר כו'. כמו שנא' להלן ואכל אהרן ובניו: (לב) באש תשרפו כו'. מלמד שהמלואים מותרם בשרפה וזה שאמר להלן ולמלואים: (לג) ומפתח אהל מועד כו'. מכאן אמרו בכ"ג באדר קרבו מלואים כו': כי שבעת ימים ימלא את ידכם. כל שבעת ימי המלואים היה משה מעמיד את המשכן בכל בקר ובקר ומקריב קרבנותיו עליו ומפרקו ובשמיני העמידו ולא פרקו: (לד) צוה ה' לעשת לכפר. עיין רש"י ז"ל. ד"א לכפר כפרה זו תכפר עליכם עד תחה"מ: (לו) ויעש אהרן ובניו. שמים ושמחים לקבל מפי משה כשומעין מפי הקב"ה: ביד משה. כדאי השליח לשולחיו כדאי המצוה למי שנצטווה:

פרשת שמיני

ט (א) ויהי (מגילה יו"ד:) מלמד שהיתה שמחה לפניו כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב כאן ויהי וכתיב להלן ויהי ערב ויהי בקר: ביום השמיני. אימי יודע אם שמיני לחדש אם שמיני למנין כשה"א ז' ימים ימלא את ידכם הוי אומר שמיני למנין ואותו יום נטל י' עטרות כו' ראשון למעשה בראשית כו': קרא משה. לפי שכבד המקום לאהרן תחלה שנא' ועלית אתה ואהרן עמך אף משה כבד לאהרן וקרא תחלה לאהרן כו': (ב) קח לך עגל. אמר לו אע"פ שנתרצה המקום לכפר על עונותיך צריך אתה ליתן לתוך פיו של שטן שלא ישנאך בביאתך למקדש ויבא עגל ויכפר על מעשה עגל ובישראל יש להן עוד אחת וישחטו שעיר עזים לכך הוצרכו לשעיר ועגל. ולפי שנדמה עבירה ג"כ לשור שנאמר וימירו את כבודם כו' בתבנית כו' לכך הוזקק ג"כ לשור: לפני ה'. א"ל עבירה שאתה מתירא ממנה כבר נשתכה לפני המקום: (ד) כי היום ה' נראה אליכם. אמרו לו וכי היאך מקלסים את המלך ואין רואין פני המלך אמר ע"מ כן כי היום כו': (ה) ויקחו כו' אשר צוה כו' בזריזות כו': ויקרבו כל העדה. קרבו כולן בשמחה משל לאדון שכעס על אשתו לאחר ימים נתרצה כו' מיד חגרה מתניה כו' והיתה משמשת לפניו יותר מדאי: (ו) ויאמר משה זה הדבר. אמר להם העבירו יצה"ר מלבכם ותהיו כלכם ביראה אחת ובעצה אחת לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהא עבודתכם מיוחדת

לפניו

לפניו שנא' ומלתם את ערלת לבבכם כי ה' אלהיכם כו' ואם עשיתם כן וירא אליכם כבוד ה': (ז) קרב אל המזבח. הגיס דעתך ובוא עבוד עבודתך כי לכך נבחרת לשרת להקב"ה משל לאדון ב"ו שנשא אשה והיתה מתביישת לפניו אמרה לה אחותה על מה נכנסת כו' ד"א לפי שראה את המזבח בתבנית שור ונירא ממנו לכך נאמר קרב כו': (ח) ויקרב. בזריזות: וישחט את עגל החטאת אשר לו. התחיל בקרבנותיו תחלה ואחר שנפנה מקרבנותיו התחיל בקרבנותיהם לפי שקרבנו מכפר יותר מקרבנם שנא' ועשה את חטאתך כו': (טו) ויחטאהו כראשון. מה ראשון טעון חיטוי וד' מתנות אף כו': (טז) ויעשה כמשפט. הפשט ונתוח וכו' וכל מעשה עולה כו' ד"א (ביצה כ:) כמשפט מה עולת נדבה טעונה סמיכה אף עולת חובה טעונה סמיכה: (יז) ויימלא כפו ממנה. נאמר כאן מילוי ונאמר להלן מילוי מה להלן מלא קומצו אף כאן מלא קומצו ומה להלן עלה בידו צרור כו' אף כו': מלבד עלת הבקר. מלמד ששתי מנחות היו שם א' עם העולה וא' בפני עצמה: (יח) זבח השלמים אשר לעם. מכאן למדו שלמים לציבור ובשעה קלה למדו כל העבודות: (כא) ואת החזות כו'. כאן זכו למתנות: (כב) וישא אהרן את ידו. זכו לנשיאת כפים כו': ויברכם. ה"ז ברכה סתומה ופי' להלן יברכך ה' וכו': (כג) ויבא משה ואהרן אל אהל מועד כו'. עיין רש"י ז"ל: (כד) ותצא אש מלפני ה' כו'. כיון שראו אש חדשה שירדה משמי מרומים וליחכה על המזבח מיד וירונו אמרו שירה. ועל אותה שעה הוא אמר רננו צדיקים בה' וערבה לה' מנחת כו':

י (א) ויקחו בני אהרן. אף הם בני אהרן בשמחתם כיון שראו אש חדשה שירדה משמי מרומים וכו' ותאכל את העלה וכו' עמדו להוסיף אהבה על אהבה שנאמר ויקחו אין ויקחו אלא שמחה ד"א כיון שראו שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל אמרו נדב ואביהוא וכי יש לך אדם שמבשל תבשיל בלא אש מיד נטלו אש זרה ונכנסו לק"ק כו'. א"ל המקום אני אכבד אתכם יותר ממה שכבדתם אותי. אתם הכנסתם לפני אש טמאה ואני אשרוף אתכם באש טהורה: ויקריבו כו' אש זרה. יכול אש זרה ממש ת"ל אשר לא צוה אותם הכניסוהו בלא עצה. ר"ע אומר לא הכניסוהו אלא מן הכיריים שנא' ויקריבו לפני ה' אש זרה א"כ למה נאמר אשר לא צוה אותם לא נמלכו במשה רבן ר"א אומר כו' עיין רש"י ז"ל: בני אהרן. מה ת"ל שלא נטלו עצה מאהרן: איש מחתתו. שלא נטלו עצה זה מזה: (ב) ותצא אש מלפני ה'. מלמד שיצאה מק"ק ושרפה נשמתן: ותאכל אותם. ולא בגדיהן שנאמר וישאם בכתנותם וכו' וי"א שריפת נשמה וגוף קיים שנא' וימותו כעין מיתה: לפני ה'. ר"א אומר לא מתו אלא בחוץ מקום שהלוים מותרים לכנוס שנאמר ויקרבו וישאום בכתנתם כו' א"כ למה נאמר וימותו לפני ה' נגשן המלאך ודחפן לחוץ. ר"ע אומר לא מתו אלא מבפנים שנא' וימותו לפני ה' א"כ למה נאמר ויקרבו כו' מלמד שהטילו עליהם חניתות של ברזל והוציאם לחוץ: (ג) הוא אשר דבר ה' כו'. עיין רש"י ז"ל שהם גדולים ממני וממך כיון שידע אהרן שבניו מיודעיו של מקום שתק וקבל שכר: וידם אהרן. צדק עליו את הדין וכן יעקב קטנתי וכן בדוד נמקו חבורותי מפני אולתי וכו': (ד) ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן. מכאן אמרו אין הכהנים מטמאין למתים במקום לוים שהרי היו אלעזר ואיתמר: דד אהרן. ממשמע שנא' ובני קהת כו' איני יודע כו' אלא להקיש מעשה עוזיאל למעשה אהרן מה אהרן רודף שלום בישראל אף כו' ומניין שהיה אהרן כו' שנא' ויראו כל כו' ויבכו ל' יום ובמשה כו' וכה"א בקבלה (מלאכי ב' ה') בריתי היתה אתו החיים והשלום שהיה רודף שלום בישראל: (ו) ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר כו'. רא"א בגדולה מתחילין מן הגדול ובקללה מתחילין מן הקטן שנא' ויאמר ה' אלהים אל הנחש כו': ראשיכם אל תפרעו. נאמר כאן פריעה ונאמר להלן פריעה מה להלן גידול שער אף כאן גידול שער: ובגדיכם לא תפרמו. אל תקרעו בגדיכם: את השרפה. נאמר כאן שריפה ונאמר להלן במיתת ב"ד שריפה מה כאן שריפת נשמה וגוף קיים אף כו': ואחיכם כל בית ישראל. עיין רש"י ז"ל: (ז) ומפתח אהל מועד לא תצאו. מכאן אמרו כ"ג אין יוצא אחרי המטה אלא הוא נכסה והן נגלין הן נגלין והוא נכסה כו' ד"א לא תצאו יכול בין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה ת"ל ומן המקדש לא יצא ולא יחלל אימתי אינו יוצא ולא יחלל הוי אומר בשעת עבודה: פן תמתו. מכלל לאו אתה שומע הן: כי שמן משחת ה' עליכם. (אף שאינו בת"כ שבידנו עיין ברמב"ם הלכות ביאת המקדש פ"ב הל' ה' ובכ"מ שם) שיכול אין לי אלא אהרן ובניו שנתרבו בשמן המשחה אם יצאו בשעת עבודה שחייבין מיתה מנין לכהנים של כל הדורות ת"ל כי שמן משחת ה' עליכם לדורות: ויעשו כדבר משה. קיימו עליהן מצות משה רבן שבח לתלמיד שמקיים מצות רבו כו': יין. יכול אפי' כ"ש אפי' מגתו ת"ל שכר לא אמרתי אלא כדי לשכר רביעית יין בן ארבעים יום א"כ מה ת"ל יין לומר לך שמוזהרין על כ"ש ועל מגתו כי"א יין א"ל אלא יין שאר משכרין מנין ת"ל ושכר א"כ למה נאמר יין לומר לך על היין במיתה ועל שאר משכרין באזהרה. ר"א אומר יין ושכר אל תשת שלא תשתה דרך שכרותו (אף שבת"כ שבידנו אינו אם הפסיק אבל בכריתות י"ג איתא אם הפסיק) הא אם הפסיק בו או אם נתן לתוכו מים כ"ש פטור: אתה ובניך כו'. לפי שנאמר ולהורות יכול יהיו חייבים על הוראה ת"ל אתה ובניך כו' ולא תמותו ואין ישראל חייבין מיתה על הוראה וק"ו לכהנים: בבאכם. אין לי אלא בביאה ביציאה מנין נאמר כאן בבאכם כו' ונאמר בבואם אל אה"מ בקידוש ידים ורגלים וכו' מה להלן עשה יציאה כביאה אף כאן כו' ומה להלן אינו חייב אלא בשעת עבודה אף כאן כו' אין לי אלא אהל מועד מזבח מנין וכו' עיין רש"י ז"ל: אהל מועד. מנין לרבות שילה ובית עולמים ת"ל חקת עולם ועוד לרבות יציקות ובלילות ותנופות והגשות וקמיצות והקטרות ומליקות וקבלות והזאות: (י) ולהבדיל. עיין רש"י ז"ל. ומנין למחוסר בגדים ושלא רחוץ ידים ורגלים שמחללין עבודתן ת"ל חק עולם חקת עולם לגז"ש: להבדיל בין הקודש ובין החול. (כריתות יג:) אלו דמים וערכין וחרמים והקדשות: בין הטמא ובין הטהור. אלו הטומאות והטהרות: (יא) ולהורות. אלו ההוראות: את כל החקים. אלו המדרשות:

אשר דבר ה'. אלו ההלכות: אליהם ביד משה. זו גמרא יכול אף המשנה ת"ל ולהורות. ר"י בר"י אומר אינו חייב אלא על ההוראה בלבד (כריתות שם): (יב) בניו. שקולין לו בכבוד ובדמימה: הנותרים. קרובים היו לישרף אלא שריחם הקב"ה על אהרן: קחו את המנחה. זו מנחת נחשון: הנותרת. זו מנחת שמיני: ואכלוה מצות. עיין רש"י ז"ל: אצל המזבח. ולא בהיכל וע"ג המזבח מנין לק"ק ת"ל כי קדש קדשים היא: היא. פרט לתודה ולאיל נזיר ולאיל המלואים ולנחמם: (יג) במקום קדוש כו' כי כן צויתי. עיין רש"י ז"ל: כאשר צויתי. בשעת מעשה א"ל כאשר צוה ה' ולא מעצמי אני אומר (עיין יומא ה'): (יד) במקום טהור. מטומאת מצורע מלמד שנאכלין בירושלים מכאן כו' עיין רש"י ז"ל: ובנותיך. במתנות או אינו אף בחלק ת"ל וחק בניך אין חק לבנות: מזבחי שלמי כו'. זבחי שלמי צבור ששיו באותו יום כמ"ש ושור ואיל וכו': (טז) שעיר. זו שעיר נחשון. החטאת. זו חטאת יום השמיני. דרש. זו שעיר ר"ח. דרש דרש. עיין רש"י ז"ל יכול שלשתן נשרפו ת"ל והנה שרף א' ואיני יודע איזהו ת"ל ואותה נתן כו' לכפר זה שעיר ר"ח שנאמר ושעיר עזים אחד לחטאת לה': הנותרים. לא היה פנחס עמהם: (יח) הן לא הובא. א"ל שמא נכנס מדמה לפנים אמר לאו. אין לי אלא לפני ולפנים מנין להיכל ת"ל אל הקדש: בקדש. ומנין שאף שרפתה בפנים ת"ל אכל תאכלו כו' יכול אף אם נטמאת בחוץ שרפתה בפנים ת"ל אותה כו' אותה מה צ כו': (יט) הן היום. ר"נ אומר מפני אנינות נשרפה וז"ש אלה ומת"ל כאלה לרבות כל האמור בפרשת טומאה כו'. ר' יעקב אומר למעט הלוים שמותרים באנינות לציר. ר"י ור"ש אומרים אם מפני אנינות נשרפה היה להם לשלשתם לישרף. ד"א והלא מותרים באכילה לערב אלא מפני טומאה נשרף ומת"ל אלה. א"ל לא היה לי להסתכל באלו שעשו שלא בעצה ונשרפו: כאלה. א"ל ואם לא אלו בלבד קברתי אלא כו' לא כך הייתי מבזה קדשי קדשים: היום. עיין רש"י ז"ל. רמ"א אין אונן אסור בקדשים בלילה אלא מד"ס: (כ) וייטב. עיין רש"י ז"ל א"ר יהודה חנניה בן יהודה היה דורש כל ימיו קשה הקפדה שגרמה לו למשה לטעות ואני אומר מי גרם לו שהקפיד אלא טעה. בג' מקומות בא משה מכלל כעס לידי טעות כאן ובמי מריבה ובמדין שנתעלמה ממנו הלכות הגעלה. מכאן אמרו כל הכועס אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו אם נביא הוא כו' (פסחים ס"ו):

יא (א) לאמר אלהם. לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו. זו דיבור אל ישראל: החיה. עיין רש"י ז"ל ולאומות לא אסר כלום וכן בהמה טמאה נבילה וטריפה (ואבר מן החי) וחלב ודם וגיד הנשה: זאת החיה. מלמד שאחז משה כו' וכן בדגים ועופות ושרצים. ובמ"ס ריש ח"ע ארז"ל החיה אשר תאכלו חיה אכול שאינה חיה אל תאכל: מכל הבהמה. מלמד שבהמה בכלל חיה ומנין שחיה בכלל בהמה ת"ל זאת הבהמה איל צבי כו': מכל הבהמה. לרבות את הכלאים. אפי' מין בהמה וחיה שנאמר החיה וכל בהמה: אשר על הארץ. להוציא את שבים שאין צריך סימנים אלו: (ג) כל בבהמה. לרבות את השליא וכו' יכול אפי' יצא מקצתו ת"ל אך ולהלן נאמר בהמה בבהמה. ומנין אפי' הוציא את ידו ת"ל כל. יכול אפי' הוציא ראשו ת"ל אך. א"ל בן ט' חי בן ט' מת בן ח' מת או חי בחולין ובמוקדשין ובמעשר מנין ת"ל כל מפרסת כו': אתה תאכלו. ולא בהמה טמאה בל"ת מנין ת"ל אך את זה לא תאכלו הגמל כו' ושאר בהמה טמאה מק"ו: (ה) ממעלה הגרה. יש לך מעלה גרה שאין אתה אוכל ואינו טמא וזהו טהור שנולד מטמאה יכול אף טמא שנולד מטהור ת"ל הגמל טמא הוא הוא טמא בהווייתו ואין גמל שנולד מטהור טמא (בכורות ו') מנין לה' חטאות מתות ת"ל ממעלי הגרה טמא (בכורות טז') מנין לתמורת פסולי המוקדשין ת"ל וממפריסי הפרסה טמא מניין לחלב ה' חטאות מתות ת"ל להלן ממעלי הגרה טמאים מנין לחלב פסולי המוקדשין ת"ל וממפריסי הפרסה השסועה טמאים מנין לחלב בהמה טמאה ת"ל גמל גמל ב' פעמים אם אינו ענין לבשרה תנהו ענין לחלבה מנין לטריפות ת"ל וממפריסי הפרסה יכול אפי' אכלה הרדופנין ת"ל נבילה וטרפה כו' מה נבילה שאין כמוה חיה ואינה בת חיים אף טרפה שאין כמוה חיה ואינה בת חיים יצאה זו שכמוה חיה כו': את זה. פרט לבשר מהלכי שתים שאין חייב בל"ת ולהלן נאמר את זה פרט לחלב מהלכי שתים: את הגמל כו' ואת החזיר כו'. אלו נאמר גמל כו': (ח) לא תגעו. מה ת"ל לא תגעו ברגל וזה שארז"ל חייב אדם לטהר עצמו ברגל. אחרים אומרים יכול אם נגע אדם בנבילה ילקה את הארבעים ת"ל ולא תטמאו כו': (ט) מכל אשר במים. (מכאן עד בימים בחולין סו:) מה ת"ל שיכול התיר במפורש והתיר בסתום מה כשהתיר במפורש לא התיר אלא בכלים (דכתיב בימים ובנחלים במים כו' הוא דאית ליה אכול דלית ליה לא תאכלו הא בכלים אע"ג דלית ליה) ומנין לרבות בורות שיחין ומערות ששוחה ושותה מהן ת"ל תאכלו מכל אשר במים הימא במים כלל בימים ובנחלים פרט אין בכלל אלא מה שבפרט מים ונחלים אין חריצין ונעיצין לא. במים חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש מים נובעין אף כל מים נובעין וריבה חריצין נעיצין לאיסורא ומיעט בורות שיחין ומערות להיתרא: בימים. זה ים הגדול שנא' ולמקוה המים קרא ימים: ובנחלים. אלו נהרות שנא' ונהר יוצא כו' אין לי אלא ימים ונחלים שמושכים בימות החמה ובימות הגשמים מנין לרבות שאר מים המושכין בימות החמה ואין מושכין בימות הגשמים עד שאתה מרבה את הכיברין ת"ל בימים ובנחלים לג"ש אין לי אלא בעלי עצמות ופרה ורבה מנין לרבות בעלי עצמות ואין פרה ורבה פרה ורבה ואין בעלי עצמות עד שאתה מרבה הצלים והצפרדעים הגדלים במים וביבשה ת"ל כל מכל ומכל. מנין שאפילו אין לו אלא סנפיר וקשקשת אחת ת"ל סנפיר וקשקשת: בימים ובנחלים אתם תאכלו. תאכלו לרבות טהור שבמעי טמא יכול אף טמא שבמעי טהור ת"ל אותם: תאכלו. לרבות טהור שנכבש עם הטמא יכול אף שנימוק ת"ל אותם: (י) נפש החיה אשר במים. חיה ע חית הים. נפש החיה להביא את הסרפי (פי' מוטף שערוך בלשון יומי ורומי מן מיא שיש עשויה ולמעלה מין

שאם

אשה ומחליא ולמטה דג עכ"ל עיין שם באריכות ובספר היפר דף ע"ב אצל מכת ערוב) : (יא) ושקץ יהיו לכם. שקץ לרבות רוטבן וצירן וקיפה שלהם: ושקץ יהיו. לאסור עירובן כמה יהיה בו ויהיה אסור משקל עשר זוז ביהודה כו' בגרב שמחזיק סאתים דג טמא צירו אסור. רי"א רביעית בסאתים. ר' יוסי אומר א' בששה עשר בו : (יג) שקץ הם. אם אין בהם בנותן טעם מותר: את הנשר. מה נשר יש לו ד' סימני טומאה דורס ואוכל ואין לו אצבע יתירה ואין לו זפק ואין קורקבן נקלף אף כל כיוצא בו טמא: (יד) למינה. ד' פעמים לרבות כיוצא בהם (ילמד מנשר שנא' את כו') ואת הדאה כו' ר' ישמעאל אומר נאמר כאן איה ונאמר להלן כו' מה להלן עשה את הראה מין איה אף כאן עשה את הדאה מין איה: למינה. לרבות מיני איה או דיה: (טו) את כל ערב למינו. ערב זה עורב שחור כל ערב להביא עורב עמקי ועורב הבא בראש יונה (עמקי פי' לבן כמראה חמה העמוקה כו'): למינו. להביא זרזיר (פי' הערוך מין עורב קטן). ואת השנונית (בל"א שוואלב): (טז) ואת בת היענה. (חולין סד:) וכי בת יש לה ליענה אלא זה ביצתה: נץ. זה הנץ: למינהו. להביא בר חריא (הערוך גורס בר הדיא והמוסף גורס בר חיריא ובויקרא רבה פ' אחרי מות הדין בר חיריא טפה מאכלו בי"ש מילין): (יז) ואת הכוס ואת הינשוף. (עד שליונא הוא בתרגום ועיין בנדה כג:) זו קריא וקפופא (הערוך גורס קדיא וקפופא (בדל"ת ופי' שעיניהם ופניהם כשל אדם אבל של שאר עופות עיניהם בצדי הראש): ואת השלך. זו שליונא שמולה דגים מן הים: (יח) ואת התנשמת. זו בותא שבעופות ובתרגום בותא ותנשמת שבשרצים הוא בותא שבשרצים עכ"ל ר"ל בריה שאין לה עינים ועיניה חשיכות כן צריך להיות בלשון ארמי בותא: ואת הקאת. (חולין סג.) זו קיק (מין עוף שיושב בימים): ואת הרחם. (חולין סג) זו שרקרק: (יט) ואת החסידה. (עיין ברש"י) זו דיה לבנה: האנפה. (חולין סג) זו דיה רגזנית: ואת הדוכיפת. זו תרנגול הבר שהודו כפות (חולין סג): ואת העטלף. זו בריה שאין לה עינים ועיין ברש"י (ביצה ז'): (כ) כל שרץ העוף. יכול אף הכל בכלל ת"ל את זה תאכלו כו' יכול הכל יהא מותר ת"ל ארבה כו': שקץ. לאסור צירן ורוטבן: (כא) אשר לו כרעים. ראב"י אומר אע"פ שאין לו עכשיו עתיד לגדלן אחר זמן: ממעל לרגליו לנתר כו'. זו קרסולין (עד שיהא שמו חגב הכל בחולין ס"ה): (כב) ארבה זה גובאי סלעם זה רישון חרגול זה ניפול חגב זו נדיין. למינו למינהו ד' פעמים להביא ציפורת כרמים ויוחנא ירושלמית והערצובא והרזבנים ר' ישמעאל אומר ארבה זו כו' אין לי אלא הבא ואין לו גבחת הבא ויש לו גבחת מניין ת"ל סלעם אין לי הבא ואין לו זנב הבא ויש לו זנב מנין ת"ל חרגול אין לי הבא וכו' הבא וראשו ארוך מניין כו'. סלעם דכתב רחמנא ל"ל תיתי מארבה וחרגול מה לארבה שכן אין לו גבחת הרי חרגול דיש לו גבחת מה להרגול דיש לו זנב הרי ארבה דאין לו זנב סלעם ל"ל אם אינו שמן לגופו ת"ע לראשו ארוך. חגב שיהא שמו חגב: (כג) אשר לו ארבע. הא אם יש לו חמש הרי זה טהור: שקץ הוא. לרבות עירובן ופרט לצירן (ר"ל מדנא כתיב הם כאשר כתיב בכלם וכתיב הוא משמע בעצמו דוקא לרבות עירובן ולא צירן): (כד) ולאלה תטמאו. יכול לכל האמור בענין כו' ת"ל בהמה להוציא את הדגים: (כו) לכל הבהמה. לרבות את השליל שיהא אבר מן החי ממנו טמא: מפרסת. להוציא את החגבים: פרסה. להוציא עוף טמא (כל הענין אינו מדבר רק לענין טומאת אבר מן החי אבל איסורו נוהג בעוף ועיין בחולין ק"ב): ושסע. להוציא עוף טהור. אין לי אלא בהמה טהורה טמאה מנין ת"ל לכל בהמה חיה טהורה מנין ת"ל מפרסת חיה טמאה מניין ת"ל פרסה שסוע מניין ת"ל שסע מעלה גרה מניין ת"ל מעלה: כל הנגע כו'. במה הכתוב מדבר אם במיתתן או באבר מן המת הרי אמור אלא באבר מן החי יכול אף בשר הפורש מן החי טמא ת"ל בנבלתם מה נבילה גידין ועצמות אף אבר מן החי כו' ועוד ז' פעמים (הדין פיסקא אינו בת"כ כאן רק לקמן בהך סידרא פ' יו"ד פ' וי"ו) בנבלתם ולא בעור שאין עליו כזית בשר והעור משלים לכזית או רוטב או קיפה כו' יכול שאני מוציא אף עור שיש עליו כזית בשר הנוגע כנגד העור מאחוריו לא יהא טמא ת"ל יטמא: (כז) בנבלתם. ולא בעצמות וגידין וקרנים וטלפים יכול אפילו בחיבורן ת"ל יטמא: בנבלתם. ולא בקולית שתומה יכול אפילו נקובה ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא באלל המפוזר יכול אע"פ שהוא מכונס ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא בעור המפשיט בשחיטה כדי אחיזה יכול שאני מוציא פחות מכשיעור ת"ל יטמא. בנבלתם. ולא בשני חצאי זיתים שע"ג עור שאינה מטמאה לא במגע ולא במשא דר"ע ר' ישמעאל אומר כו': יטמא. ואינו מטמא בגדים: (כח) והנושא. מלמד שהנושא מטמא בגדים. בגד להוציא את הציפה יכול בגד גדול לבן שמטמא בנגעים וכזב. גדול נבוע לבן קטן מנין כו' ת"ל בגדיו ריבה. מניין לעשות שאר כלים כבגדים ת"ל יכבס א"כ למה נאמר בגד בגד הוא מטמא ואין מטמא אדם וכלי חרס (ור"ל דכתיב יכבס פרט לכלי חרס בגדיו פרט לאדם): טמאים. מלמד שמצטרפים זה עם זה יכול נבילה עם מת ת"ל הם: (לא) כל הנגע בהם כו'. להביא בהמה טמאה שלא תהא שחיטתה מטהרתה (ר"ל מטומאת נבילה): הולך. זה הקוף: כל הולך. לרבות את הקופד וחולדת הסנאים ואדני השדה וכלב הים. בכל לרבות את הפיל (ר"ל כמו בית בבית כו' נראה שכוונתו על בית הידיעה וכן בית של בכל על הפיל הגדול שבחיות והוא ידוע בעבור גדלו). החיה זו חיה טהורה. ההולכת על ארבע זו חיה טמאה. טמאים. כדלעיל שמצטרפין זע"ז לענין טומאה יכול עם מת ושרץ ת"ל הם. יכול לא יטמאו מחמת עצמם במגע (ר"ל אם נגעו הבגדים בנבילה) ת"ל כל הנגע כו' בין אדם בין כלים. יכול יטמאו מחמת עצמן במשא (ר"ל אם הבגדים נשאו את הנבילה) ת"ל טמאים המה לכם ואין מטמאין לא אוכלין ולא משקין ולא כלים במשא: והנושא. ולא המסיט: וזה. זה מג' דברים שנתקשה משה עד שהראה לו כו' (מנחות כט'): וזה. להביא דמו שמטמא כבשרו יכול שהוא מכשיר את הזרעים ת"ל לכם: הטמאים. לאסור צירן ורוטבן (חולין קיב:): בשרץ. להביא את העכבר שחציו בשר וחציו אדמה שמטמא. על הארץ. להוציא את שבים. השורץ.

להביא ירד לים שמטמא. ד"א השורץ להביא ספק טומאה ביבשה שהוא טמא. על הארץ. להוציא ספק טומאה בים שהוא טהור (אינו בת"כ רק בנזיר דף ס"ד): והצב למינהו. להביא הערבר ונפלים וסלמנדרא. וכשהיה ר"ע מגיע לפסוק זה היה אומר מה רבו מעשיך ה'. יש בחיות כו': האנקה. זו יילא כתרגומו. תנשמת זו אוות (גי' הערוך באות או בותא) שבשרצים: אלה הטמאים לכם בכל השרץ. אין לכם טמאים בכל השרצים רק אלו לפי שכתוב ולא תטמאו בהם לטומאת הגויה יכול אין לי אלא בעלי העצמות כו' הטמאים לרבות את עורותיהן כבשרן יכול של כולן ת"ל אלה. האנקה כו' למינהו הפסיק הענין (ור"ל דג' תיבות אלו. לכם. בכל השרץ. דרש הטמאים עם כל אחד. לכם. על עורותיהן דאין להשתמש כשרן רק בשער כמפרז"ל שמונה שרצים כו'. בכל. שמצטרפים כו'. השרץ. לרבות ביצה) טמאים. שמצטרפים זע"ז בשר עם בשר דם עם דם דם עם בשר בין מין א' בין ב' מינים. טמא לרבות ביצת השרץ. יכול אפי' שלא רקמה ת"ל השרץ מה שרץ משרקמה אף ביצה משרקמה. יכול אפילו סתומה ת"ל הנוגע את שאפשר ליגע וכמה תינוק כשעורה שאפשר ליגע כשעורה: כל הנגע בהם במותם. להוציא בחייהם. בהם אפי' שחוטין. בהם. יכול בכולן ת"ל מהם יכול במקצתן ת"ל בהם כיצד במקצתו שהוא ככלו בכעדשה שכן תומש בתחלתו כעדשה. ד"א בהם מהם (אינו בת"כ רק בנדה נו' וע"ש) בלחין מטמאין מקצתם אבל יבשים או נשרפו צריך להיות כלו: (לב) וכל אשר יפל עליו מהם. במה הכתוב מדבר אם במיתתן או באבר מן המת הרי אמור אלא באבר מן החי יכול אפי' תלוי בו כשערה ת"ל אשר יפול כשיפול יכול בשר מן החי מטמא ת"ל במותם מה מיתה גידין ועצמות אף אבר כו' ובש"ס יליף מכל הנוגע בהם במותם מיתה עושה ניפול. ומכל אשר כו' במותם. כעין מיתה שמטמאין לחין ואין מטמאין יבשין (חולין ע"ד: וע"ש בתוס') (ואע"פ דבש"ס משמע להיפך היינו לפי ס"ד אבל לפי המסקנא אינו כן): כל כלי. כל לרבות דרור העגלה וקוסטת הטרים. מכל. להוציא כלי שמחזקת ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש. כל כלי עץ. להביא שולחן טבלא ודולבקי. מכל כלי עץ. להוציא סולם וקולב ומנורה ומה ראית ת"ל או שק מה שק מיוחד שמשמש את האדם ואת משמשי האדם אף אני מרבה כו' ומוציא כו' (הך פיסקא עד או עור אינו בת"כ רק בשבת כ"ז' וס"ד): או בגד. בגד אין לי אלא צמר ופשתים שאר בגדים מנין ת"ל או בגד. אין לי אלא בגד שלש בגד ג' על ג' מניין ת"ל או בגד אריג כל שהוא מניין ת"ל או בגד: או עור. יכול אף עורות שבים ת"ל בגד מה בגד מין הגדל בארץ אף עורות כו' ומניין כשחיבר לו מן הגדל ביבשה שהוא מקבל טומאה ת"ל עור: או שק. מה שק טווי ואריג להוציא חבלים ומשיחות יכול שאני מוציא אף קלקלי וחבק ת"ל במת וכל מעשה עזים להביא קלקלי וחבק אין לי אלא מעשה עזים מניין מזנב הסוס ומזנב הפרה ת"ל או שק ומניין ליתן את של זה בזה ת"ל בגד או עור לגז"ש. כל לרבות עורות אהלים. כלי פרט לרצועות עורות וסנדלין. אשר יעשה. לרבות הקלע והקמיע והתפילה. מלאכה. פרט לעור מנא וחיפוי. בהם. פרט לחפויי כלים. מלאכה בהם. ולא העושה מלאכה באחרים להוציא עול ועבות: במים כו'. ולהלן הוא אומר ובא השמש וטהר מה ביאת השמש כאחת אף ביאת הכלים כאחת: וטמא. יכול לכל ת"ל וטהר יכול לכל ת"ל וטמא הא כיצד טהור לחולין מבע"י ולתרומה משתחשך: (לג) כלי חרס. מניין לשברי כלי חרס ת"ל כל כלי. מניין לרבות כלי נתר ת"ל וכל כלי כו': אשר יפול מהם כו'. להוציא תרנגול שבלע את השרץ ונפל לאויר התנור שהוא טהור: אל תוכו. תוכו מטמא ולא אחוריו. יכול אף כלי שטף מטמא באויר ת"ל כלי חרס אל תוכו ולא כלי שטף: כל אשר בתוכו יטמא. מכאן שמטמא באוירו מניין שנטמא מאוירו ת"ל תוכו תוכו לגז"ש: תוכו. ולא תוך תוכו מכאן אמרו חביות כו' יכול אפי' נקבה ת"ל כל אשר כו': יטמא. ר"ע אומר טמא לא נאמר אלא יטמא לימד על שני שעושה שלישי בחולין: ואתו תשברו. מלמד שאין לו טהרה אלא שבירה ד"א אותו אתה שובר ואין אתה שובר לא אוכלין ולא משקין על טהרתן: (לד) כל האכל. להביא מוקף צמיד פתיל בכלי שטף. מכל האכל. פרט למוקף צמיד בכ"ח ונתון לתוך התנור. האכל. אוכל מטמא באוירו של כלי חרס ולא כלים. האכל. אוכל אדם ולא אוכלי בהמה. כל האכל. להביא שחישב עליהן למאכל האדם. אוכל כו' יטמא. מלמד שמיטמא בכ"ש יכול שיטמא לאחרים בכ"ש ת"ל אשר יאכל בכביצה: אשר יאכל. פרט לאוכל סרוח: אשר ישתה. פרט למשקה סרוח: אשר יבוא עליו מים. אין לי אלא מים שאר משקין מנין ת"ל וכל משקה כו' מה ת"ל מים מה מים שאין לו שם לווי וכן ז' כו'. אין לי אלא שמלאן מניין אפילו ירדו מאליהן ת"ל אשר יבוא עליו יכול אפי' שלא חישב עליהן ת"ל אשר ישתה מניין אפי' חישב עליהן לגבל בהן את הטיט ולהדיח בהן את הכלים ת"ל אשר יבוא עליו יכול אפי' שחישב שירדו לבורות שיחין ומערות ת"ל אשר ישתה: בכל כלי. מה כלי מיוחד שהוא תלוש מן הקרקע: (לה) עליו. על מקצתו: יטמא. שאין אוכל מטמא אוכל (פסחים יד'): מנבלתם. ולא עצמות ושניים וצפרנים ושער שלהם: תנור וכירים. מה כירים שלש אף כו' [ור"ל דנקרא כירים ע"ש שפיתת ב' קדרות וזה דוקא כשהוא שלם] (עיין בפירוש הרמב"ם פ"ה דכלים משנה ז') מכאן אמרו תנור שנטמא כיצד מטהרין אותו ט' חלקו לשנים כו' והן שוים כו' תנור שבא מחותך כו': תנור. יכול אפי' אדם ת"ל כלי חרס מה כ"ח משתגמור מלאכתו כו': יתץ פרט לשאין לו נתיצה כגון תנור וכירה של אבן ושל מתכות מכאן אמרו כו': יתץ. יכול יותץ ודאי ת"ל וטמאים יהיו לכם מקיים בטומאתן אם רוצה. טמאים אפי' בגולר גמל (שבת קכה'): לכם. כל שהוא לצרכיכם לרבות ידות הכלים מכאן אמרו אבן היוצא כו' יכול שאני מרבה יותר מכשיעור ת"ל הם: (לו) מעין כו'. מקוה יכול אפילו מילא בכתפו ת"ל מעין אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם יצא המסיך קנקנים בראש הגג לנגבם ונתמלאו מים ת"ל ובור יכול אף בור שבספינה ת"ל מקוה מה מקוה שעקרו בקרקע כו' מעין מקוה מיעוט ובור ריבה. יכול מה מעין בכ"ש ובזוחלין אף מקוה בכ"ש ובזוחלין ת"ל

לו. ומנין אם טמא יטהרנו ת"ל מקוה מים יהיה טהור ומנין שאין מקבל טומאה ת"ל בור יהיה טהור ומנין שמקוה מטהר את המקוה בור את הטבול בור את המקוה מקוה את הבור ת"ל מעין יהיה טהור כו' ומנין שהווייתו בטהרה ת"ל יהיה טהור הווייתו בטהרה (אינו בת"כ רק בזבחים כה:) : ונגע בנבלתם יטמא. אפי' נוגע בתוך המים. ונגע. בנוגע הם מטמאים ולא במשא : (לז) וכי יפול מנבלתם. דומיא דנבלתם פרט ליבש שאין מטמא (נדה נו') (ובת"כ יליף ליבש מבמותם כו' ומנבלתם ליבה לאבר מן החי שיהא עליו בשר גידין ועצמות). מנבלתם לרבות כלי עצם. ר"י בנו של ריב"ב אומר וכל מעשה עזים לרבות כל העשוי מן העזים אפילו מן הקרנים וטלפים ועצמות (ומנבלתם יליף שאין מטמא מחיים) : על כל זרע כו'. (אינו בת"כ רק בחולין קכח:) מה זרעים שאין סופן לטמא טומאה חמורה אף כו' פרט לעוף טהור שסופו לטמא טומאה חמורה שאין צריך הכשר (חולין קי"ח) : זרוע. כדרך שמוציא לזריעה מנין לזרעים טמאים שזרען שטהרו ת"ל אשר יזרע טהור יכול אע"פ שלא השרישו ת"ל הוא : (לח) וכי יתן כו'. הרי זה בא ללמד שאין הארץ מטמא הזרעים אלא לאחר הכשר : וכי יתן. יתן דומיא דיתן מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה : מים. מנין לעשות שאר משקין כמים ומחשבה כנתינה נאמר כאן מים ונאמר בכלי חרס מים מה להלן כו' : מים על זרע. אין לי אלא בזמן שמים ע"ג זרע נתגבל מנין ת"ל ונפל כו' טמא : ונפל מנבלתם. פרט ליבשה שאין יכולה להשרות : לכם. כל שהוא לצרככם לרבות הידות מכאן אמרו יד הפרכול כו' יכול אע"פ שכסכן בגורן תלמוד לומר הוא : (לט) וכי ימות. מיתה ודאי : מן הבהמה. פרט לטרפה ששחטה : אשר היא לכם. להביא בהמה טמאה שמטמאה במשא : לאכלה. להביא בן שמונה שלא תהא שחיטתו מטהרתו : הנגע בנבלתה כו' : (מ) והאכל מנבלתה כו'. עיין רש"י ז"ל : (מא) שקץ הוא לא יאכל. עיין רש"י ז"ל : (מב) עד כו'. להביא הדומה לדומה : לכל השרץ כו'. להביא התולעים שבעיקרי הזיתים והאילנות. ד"א לרבות אפרוח שלא נפתחו עיניו (ביצה ו:) : (מג) אל תשקצו כו' בכל השרץ כו'. לרבות את שבפירות אם פירשו לארץ וחזרו שאסורין ; ולא תטמאו בהם ונטמתם בם. מכאן רמז לטומאת הגויה. אין לי אלא טומאה חמורה טומאה קלה מנין שפוסלת הגויה ת"ל ונטמתם בם. בהם ולא בחלבן כצ"ל בת"כ [ור"ל דלאו ולא תטמאו קאי אנבלת בהמה טהורה דהוא לאו שבכללות כמ"ש רש"י ורמז שנטמא באכילתן וקאמר ונטמתם לימד על אוכלין ומשקין שנטמאו בנבילה שמטמאין את האדם ור"ל דז"ש גם דבר הנוגע בנבילה וז"ש בגמרא (יומא פ:) ונטמתם בם מכאן רמז לטומאת הגויה ופשטא דקרא על טומאת הנפש ואמר בהם פרט לדמן וחלבן דטהורין מטומאת נבילה ואוכלין הנוגעין בהן טהורין] : ולא תטמאו בהם. ונטמתם בם. ולא תטמאו את כו'. ג' טומאות. (יומא לט:) אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה. מלמטה מטמאין אותו מלמעלה. בעוה"ז מטמאין אותו בעוה"ב. וכן ג' קדושות כאן והתקדשתם. והייתם קדושים. כי קדוש אני. אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה. מלמטה מקדשין אותו מלמעלה. בעוה"ז מקדשין אותו לעוה"ב : (מה) כי אני ה'. כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו עצמכם מלמטה כשם שאני פרוש כו' (ברכות נג:) : והתקדשתם זו מים ראשונים. והייתם קדושים זו מים אחרונים. כי קדוש זו שמן. אני זו ברכה. ולא תטמאו כו' בכל השרץ הרמש על הארץ. אע"פ שאינו פרה ורבה : כי אני ה' המעלה כו'. על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים שכל המודה בעול מצותי מודה בי"מ וכל הכופר בעול מצותי כופר ביציאת מצרים : בד' מצות א' בעשה וג' בל"ת. בציצית ובמשקולת ובריבית ובשקלים נאמר יציאת מצרים ר"ל אני הוא שהבחנתי בטפה של בכור כו' אני הוא שמבחין בתולה קלא אילן בבגדו ובטומן משקולת במלח ובתולה משתיו בנכרי ובמערב קרבי דגים טמאים עם קרבי דגים טהורין ומוכרן לישראל : להיות לכם לאלהים. בע"כ. והייתם קדשים. כנ"ל : (מכאן עד הכשירו בסי' אחד עיין בחולין כז:) : זאת תורת הבהמה והעוף כו'. באיזה תורה שוותה בהמה לעוף ועוף לבהמה מה בהמה בשחיטה אף כו'. אי מה עוף ממול ערפו כו' אף בהמה כו' ת"ל ראשו ראשו של עוף ממול ערפו ואין ראשה של בהמה ממול ערפה. אי מה עוף בסימן אחד דכתיב בחטאת ומלק ולא יבדיל אף בהמה בסימן אחד ת"ל זאת. בר קפרא תני זאת תורת הבהמה והעוף כו' הטיל הכתוב עוף בין בהמה לדגים לחייבו בב' סימנים א"א שכבר הוקש לדגים לפוטרו בלא כלום א"א שכבר הוקש לבהמה הא כיצד הכשרו בסימן אחד : (מו) וכל נפש החיה. אלו הדגים : ולכל נפש כו'. אלו החגבים :
(מז) להבדיל בין הטמא ובין הטהור כו'. כל הפסוק עיין רש"י ז"ל :

פרשת תזריע

יב (ב) בני ישראל. ולא נכרים : אשה. לרבות גיורת ושפחה משוחררת ואינה משוחררת : כי תזריע. ממקום שמזרעת פרט ליוצא דופן : וילדה. פרט לשילדה לפני הדבור יכול להוציא את שעיברה לפני הדבור ת"ל תלד אין הדבר תלוי אלא בלידה : וילדה. לרבות אפי' לא כלו חדשיו. סנדל ושפיר מרוקם ושליא ויוצא מחותך מנין ת"ל תזריע וילדה כל זרע שתלד : זכר. לרבות את המת יכול אף המפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים ת"ל זכר מה זה מיוחד שיש בו צורת אדם כו' : וטמאה. ולא הולד טמא יכול המפלת גוף שאינו חתוך ושיש לו ב' גבין וב' שדראות יצא אתו שטמאה לידה ת"ל וטמאה כו' וביום השמיני מה זה מיוחד שראוי לברית שמונה יצא כו'. [בת"כ איתא לבריות נשמה אולם בגמרא נדה כד: הגירסא כמו כאן ועיין בק"א] : וילדה כו' וטמאה כו'. שמספור שבעה לולד אחרון : שבעת ימים. יכול מפוזרין ת"ל כימי נדתה מה שם סמוכין אף כאן סמוכים ומה ימי נדתה שאין ראוין לזיבה אין ספירת ז' עולין לה אף ימי לידתה כו' : תטמא. לרבות את בועלה ולרבות את הלילות ולרבות את היולדת בזוב שצריכה ז' נקיים : (ג) וביום השמיני ימול בשר ערלתו. וביום ולא בלילה. וביום. כל היום כשר למילה אלא שזריזין כו'. אין לי אלא הנימול לשמיני לתשיעי כו' ואמר בג הנימולין מנין שיהא ביום ת"ל וביום. וביום אפי' בשבת : ימול בשר. אפי' יש שם בהרת יקוץ. ערלתו. ודאי דוחה שבת ולא ספק ואנדרוגינוס ונולד בה"ש ונולד מהול שבש"א צריך להטיף כו' : (ד) ושלשים. יכול מפוזרין תלמוד לומר יום מה יום כלו כא' כו' : ושלשה יכול אפי' מפוזרין ת"ל ושלשים מה שלשים סמוכים אף כו' : תשב. להביא המקשה בתוך י"א יום שהיא טהורה יכול אף בימי נדה ת"ל דוחה תטמא : בכל קדש. יכול אף מעשר ת"ל ואל המקדש מה מקדש שיש בו נטילת נשמה כו' יכול מה מקדש שחייב כרת יצא תרומה ת"ל בכל קדש. יכול מה קדש בנגיעה אף מקדש דוקא בנגיעה ת"ל לא תבא (אינו בת"כ רק הוא דעת ר"ל דלוקה על הנגיעה והוא ביבמות עה: זבחים לג: מכות יד:) : בכל קדש כו' ואל המקדש. מה מקדש שיש בו נטילת נשמה אף קדש ואיזה זה אכילה ואפקיה רחמנא בלשון נגיעה לחייב ל"ת על נגיעה : ואל המקדש. לפי שנאמר והזרתם כו' בטמאם את משכני יכול אפי' מאחוריו ת"ל ואל המקדש לא תבא. אין לי אלא יולדת הקלה שאר טמאים מנין ת"ל למעלה בני ישראל הרי בני ישראל כיולדת שאין מטמאין אלא מתוכו : עד מלאת ימי טהרה. לרבות שמונים של נקבה : (ה) ואם נקבה. אין לי אלא נקבה טומטום ואנדרוגינוס מנין ת"ל ואם נקבה תלד אין הדבר תלוי אלא בלידה (אינו בת"כ רק בכריתות ז:) רש"א תלד לרבות לידה אחרת ומה היא יוצא דופן כו' ורבנן כו'. (נדה מ') : שבועים. ב' שבועות : תשב. לרבות המקשה בתוך שמונים של נקבה שכל דמיה טהורים עד שתצא הולד ור"א תטמא כו' : (ו) ובמלאת כו' תביא. אינה מביאה בתוך מלאת ואם הביאה לא יצאה יכול לא תביא על ולדות הראשונות ת"ל תביא : לבן. על כל בן : לבת. על כל בת (אינו בת"כ רק בנדה מ') ורש"א לבן מכל מקום. לבת מכ"מ אפי' טומטום ואנדרוגינוס. או לבת. להביא המפלת אור לשמונים ואחד שבש"א כו' : בן שנתו. שנתו שלו ולא שנה של מנין עולם : או תר. או זה או זה ולא בהמה : אל פתח אהל מועד אל הכהן. מלמד שמספל כו' : (ז) והקריבו. אחד לבד מעכב ואיזה ת"ל וכפר מה מכפר בכ"מ חטאת שנאמר למטה א' לחטאת וכפר : וטהרה. לאכול בזבחים : ממקר. שכל דמים אינו אלא מן המקור : דמיה. דמים הרבה האדום והשחור כו': זאת תורת היולדת. (עד אבל בחד עבורא אינו בת"כ רק בנדה מ') מלמד שמביאה קרבן אחד על ולדות הרבה. יכול תביא על לידה שלפני מלאת ועל לידה שלאחר מלאת כאחת ת"ל זאת ורבנן לי מזאת סד"א ה"מ בתרי עיבורי אבל בחד עיבורא נחד קרבן סגי ת"ל לבן או לבת : (ח) אחד. לפי שנאמר האחד חטאת שאם הביאה חטאתה תחלה תביא עולתה ממין חטאתה מנין שאם הביאה עולתה תחלה שתביא חטאתה ממין עולתה ת"ל א' לעולה. א' לעולה וא' לחטאת לא הקדימה כו'. עיין רש"י ז"ל : ולקחה. (אינו בת"כ רק ביומא מא') ולהלן הוא אומר ועשה הכהן מלמד שהקינין מתפרשת בלקיחת בעלים או בעשיית הכהן :

יג (ב) אדם. [אינו בת"כ רק בנדה מד'] לרבות אפילו תינוק בן יומו שמטמא בנגעים : כי יהיה. מן הדבור ואילך : בעור בשרו. הואיל ונאמר ושער בנגע הפך לבן אין לי אלא מקום שראוי לגידול שער מקום שאין ראוי מנין ת"ל בעור בשרו ריבה. ספחת טפילה לשאת ולבהרת וזהו לדברי חכמים [ולר"מ ספחת זו שניה לבהרת ומראהו עמוק שניה לשאת] ומראה הנגע עמוק לרבות מראה רביעית. הוא פרט לחמישית : והיה. שמצטרפין זע"ז : בעור בשרו. של נראה מכאן אמרו וכו' וחכמים אומרים בבינוני : לנגע. מלמד שמצטער ממנו אחרים רואין ומצטערין מנין תלמוד לומר לנגע : צרעת. כגרים : והובא אל אהרן. מנין שאף לכהן אחר ת"ל הכהן. מנין לרבות בעלי מומין תלמוד לומר מבניו יכול אף חללים ת"ל הכהנים ומנין לרבות כל ישראל ת"ל או אל אחד א"כ מה ת"ל מבניו הכהנים שטומאה וטהרה ביד כהן כיצד חכם שבישראל רואה ואומר לכהן אפי' שוטה אמור טמא והוא אומר טמא אמור טהור והוא אומר טהור. דבר אחר לפי שהוא אומר על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע מקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום אף דינים ביום ומה ריבים שלא בקרובים אף נגעים שלא בקרובים יכול מה ריבים בג' אף נגעים בג' ת"ל או אל אחד שכהן א' רואה : (ג) וראה הכהן. שיהא עיניו בו בשעה שרואה אותו : בעור הבשר. שיראה כל הבשר עמו כלו כאחד : ושער. מיעוט שער שנים : ושער בנגע. להביא את שבתוכו ושוכב חוצה לו פרט לשחוץ לו ושוכב בתוכו : בנגע הפך לבן. ולא הקודם מכאן אמרו אם בהרת קדמה כו' : ושער בנגע ספק לבן. מכאן אמרו ב' שערות עיקרן משחיר וראשן לבן טהור עיקרן מלבין וראשן משחיר טמא : ומראה עמק. ולא ממשו עמוק : ומראה הנגע עמק. ולא מראה שער לבן עמוק : נגע וכו' וראהו כו'. מנין שאין מסגירין וכו' יכול לא יאמר הרי את מוסגר בזה ובזה ומוחלט בזה ובזה כו' ת"ל נגע וראהו. צרעת וראהו : וראהו. כלו כאחת שאם היה בראש חוטמו ובראש אצבע ושופע סלך והילך טהור מכאן אמרו כ"ד אברים שאין מטמאים משום מחיה : וטמא אותו. פרט לתולש סימני טומאה עד שלא בא אצל כהן : (ד) בהרת לבנה. מלמד שבהרת לבנה מנין לשאת ת"ל למטה שאת לבנה מנין לשאר מראות ת"ל ואם בהרת יכול שהיא שליטה למראות כשם שהיא שליטה לכתוב ת"ל לבנה היא היא לבנה ואין למעלה ממנה וכמה לבנוניתה כשלג שנאמר מצורעת כשלג. יכול שכל מראות שלג ושאר מראות טהורין ת"ל בהק טהור ממנו ולמעלה טמא : ושערה. ולא שער מחיתה מכאן אמרו בהרת כגרים ובה מחיה כעדשה ושער לבן בתוך המחיה טמא מפני שער לבן הלכה שער לבן טמאה מפני המחיה ור"ש מטהר כו' : ושערה. ולא שער מקצתה מכאן אמרו בהרת היא ומחיתה כגרים ושער לבן בתוך הבהרת הלכה המחיה טמאה מפני שער לבן הלכה שער לבן טמאה מפני מחיה ור"ש מטהר : ושערה לא הפך לבן. הא יש בה שער שחור אינה ממעטת מכגרים וכ"ש שערות לבנות ואפי' הן הרבה : (ה) ביום. ולא בלילה יכול כל מראה היום כשר ת"ל לכל מראה עיני הכהן. מה כהן פרט לשחשך מאור עיניו אף היום מכאן אמרו רואין את הנגעים בשחרית כו' : [illegible]

בעיני

בעיניו. שאם העין וכהה כהה והעיז הרי היא כמו שהיתה: לא פשה. שאם כנס ופשה פשה וכנס הרי היא כמו שהיתה: והסגירו כו' שנית. שיום ז' עולה לכאן ולכאן בין לפניו בין לאחריו: (ו) וראה הכהן כו' שנית. כהן שראה בראשון ואם מת רואה כהן אחר: והנה כהה. יכול למטה מד' מראות. ת"ל הנגע. הנגע יכול במראיו ת"ל והנה כהה הא כיצד מן הכהה ולא למטה מד' מראות: ולא פשה וכו' מספחת. אע"פ שלא נשתנו מראיה: וכבס בגדיו. מלטמא משכב ומושב: וטהר. משריטה ופרימה ותגלחת וצפרים [הוא במגילה ח: וע"ש ברש"י]. ד"א וטהר מאיר השתא מלטמא בביאה למקדש: (ז) ואם כו'. יכול יהא מסולק ת"ל ואם פשה טמא. אין לי אלא כמראה שלא כמראה מניין ת"ל ואם כו'. יכול הפשיון מטמא בתחלה ת"ל אחרי הראתו אל הכהן יכול אם רואה הכהן שפושה והולך יזקק ת"ל לטהרתו אינו נזקק אלא מפשה שרואה אותו אם לטהרה אם לטומאה: (ח) נרעת היא. נרעת מלמד שאין הפשיון מטמא אלא בד' מראות: היא. פרט לפשתה לבהק: (ט) נגע כו'. למדנו לשאת שמטמאה במחיה מניין לכל שאר המראות ת"ל נגע נרעת: כי תהיה. ששה פעמים. [הוא בת"כ ריש פ' נגעים ומ"ש וי"ו פעמים היינו א' תחלת נגעים ב' כאן ג' גבי שחין ד' גבי מכוה ה' גבי נגעי ראש וי"ו גבי בהן] פרט לקודם הדיבור. ופרט לנכרי עד שלא נתגייר. ופרט לקטן עד שלא נולד. ופרט לקמט ונגלה. ופרט לראש וזקן עד שלא מקרחו. ופרט לשחין ומכוה וקרח המורדין: באדם. להביא את הבא כלו לבן שהמחיה מטמאתו: (י) וראה כו'. קראו לראות נגע א' ונמצא בו נגע אחר מניין שזקוק לו ת"ל וראה כו': והיא הפכה. ולא שהפכתה חברתה זו שער פקודה. שעקביא בן מהללאל מטמא וחכמים מטהרין א"ר עקיבא כו': והיא הפכה. כלה את כלה ולא כלה את מקצתה כיצד בהרת כחצי גרים וכה שערה אחת כו': שער לבן. מעוט שער שתים. מחיה יכול כ"ש ת"ל שער לבן ומחיה מה שער לבן מקום ב' שערות אף מחיה כו'. יכול עד שתהא בה שער לבן ומחיה ת"ל נרעת נושנת היא. היא טמאה וא"צ דבר אחר לסעדה א"כ למה נאמר שער לבן ומחיה עד שיהא בה לקבל שער לבן ומחיה יכול שער לבן מצד זה ומחיה מצד זה ת"ל בשאת עד שתהא מבוררת הא כיצד ב' שערות מכל רוח מרובעות ונמצא ל"ו שערות מקום הבהרת כגרים מרובע: בשר חי. ולא הבוהק: (יא) נרעת. בנין אב לכל נרעת שהן כגרים: נושנת. מלמד שהיא מטמא למפרע (ר"ל אף אם קדמה המחיה לבהרת): היא. מלמד שמטמא הפוכה: וטמאו הכהן לא יסגרנו. אין מסגירין את המוחלט: לא יסגרנו כי טמא. אין מחליטין את המוסגר: (יב) ואם פרוח תפרח. אין לי אלא הפורח בבת אחת פורחת והוזרת מנין ואין לי אלא ממטה למעלה ממעלה למטה מנין ואין לי אלא מטמאה לטהורה מטהורה לטמאה מנין ת"ל ואם פרח תפרח מ"מ. אין לי אלא פריחה מטהרת בשאת בשאר מראות מניין ת"ל הנרעת: וכסתה הנרעת. ולא הבוהק: את כל עור הנגע. עור הראוי לקבל נגע פרט לשחין ומכוה המורדין או אינו אלא עור הראוי לקבל נגע כגרים דוקא ת"ל כלו הפך לבן: מראה עיני הכהן. פרט לבית הסתרים: לכל מראה עיני. פרט לכהן שחשך מראיתו מכאן אמרו כו': (יג) את כל בשרו. להביא בין אצבעות ידים ורגלים ד"א מניין לפרח בכלו אבל לא כחצי עדשה סמוך לראש או לזקן לשחין או למכוה כו' וחזר ראש וזקן ונקרחו השחין ומכוה ונעשה צרבת יכול יהא טהור ת"ל את כל בשרו עד שתפרח בכלו. אין לי פריחה מטהרת אלא לאחר חליטת מחיה בתחלה. מניין לאחר החלט מחיה בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני לאחר החלט שלאחר הפטור וכן בשער לבן ובפשיון בכלן ופריחת הסגר ת"ל וטהר לרבות את כלן: הוא. ולא הפורח מן הטהור: (יד) וביום. יש יום שאתה רואה ויש יום שאי אתה רואה מכאן אמרו חתן כו' עיין רש"י ז"ל: וביום הראות בו. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו שיהיו טמאים יכול כ"ש ת"ל בשר חי מה בשר חי האמור להלן בכעדשה אף כאן בכעדשה כו' דר"מ כו': בו. מניין אתה אומר פרח בכלו אבל לא בראש וזקן כו' חזר הראש והזקן ונקרחו כו' יכול יהא טמא ת"ל בו בהפך אם תוזר טמא הא אם חוזר בראש וזקן וכו' אין טמא. בשר חי החוזר טמא ולא הבוהק החוזר טמא ולא השער לבן: (טו) וטמאו. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו שטמאים אין לי אלא אחר פריחת החלט בתחלה מחיה מניין אחר החלט מחיה בסוף שבוע ראשון כו' ת"ל וראה הכהן את הבשר החי וטמאו לרבות את כלן: הבשר החי טמא הוא נרעת הוא. הוא להוציא את הבא כלו לבן שחזרו בו ראשי אברים שהוא טהור. אין לי אלא מתוך הפטור מתוך החלט מתוך הסגר מניין ת"ל טמא הוא נרעת הוא להוציא את כלן שטהור: (טז) או כי ישוב כו'. בא ללמד על ראשי אברים שנתגלו וחזרו ונתכסו שטהורים ומנין שאפילו מאה פעמים נתגלו ונתכסו טהור ת"ל או: ונהפך ללבן. אפילו למראה בוהק. אין לי ראשי אברים שנתגלו וחזרו ונתכסו שטהורין אלא לאחר פריחת החלט מחיה בתחלה מנין אחר כו' ת"ל: (יז) וטהר הכהן את הנגע טהור הוא. טהור לרבות את כלן: הוא. להוציא את שבא כלו לבן בתחלה שהוא טמא: (יח) ובשר כו' שחין. יכול מורד ת"ל ונרפא יכול נלקה ת"ל שחין הא כיצד עד שתקרום כקליפת השום וכה"א למטה צרבת השחין אין לי אלא עלה מאליו מנין לקה בעץ כו' ושלפני הדיבור בנכרי עד שלא נתגייר בקטן עד שלא נולד ת"ל שחין שחין ריבה. אין לי אלא שחין שיש לו היכן שיפשה שחין שאין לו היכן שיפשה מנין ת"ל בו. אין לי אלא בזמן שמקצתו בהרת וכלו שחין כלו בהרת וכלו שחין מנין ת"ל בו אפי' בכלו: בעורו. אפי' בכלו: (יט) והיה במקום. שתקדום השחין לשאת כיצד היה כו' שאת לבנה חלקה בהרת לבנה אדמדמת פתוך מעורב בב' מראות לבן ואודם. מניין ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בבהרת בשאת ת"ל נגע נרעת: (כ) מראה שפל. מנין לרבות שוה וגבוה ת"ל ושפלה איננה כו': בשחין פרחה. אבל לא בעור הבשר אין לי שאינו פושה לעור הבשר למכוה מנין ת"ל ואם תחתיה כו': (כא) ואם יראנה. כלו כאחת. והנה אין בה. ולא בתוס היוצא מתנה יכול אפי' יש בה רותב ב' שערות ת"ל והנה אין בבהרת כו': (כב) פשה.

יכול סוליל ונאמר ביום השביעי ואם פשה כו' אין לי אלא פשיון שמטמא בשביעי שמיני פו' מניין ת"ל פשה תפשה. החליטו בשער לבן כו': וטמאו הכהן אותו. זה הודאי הוא מטמא ולא הספק כיצד ב' שבאו אצל כהן כו': (כג) ואם תחתיה ש' נרבה. שיהא מקומה נרוב וניכר: וטהרו הכהן. ודאי ולא ספק: (כד) או בשר. חלק הכתוב שאין שחין ומכוה מצטרפין זע"ז לא שאינו ידוע אם שחין או מכוה הוא אלא כחצי גרים שחין וכחצי גרים מכוה: מכות. יכול מורדת וכו' ת"ל מכות אש וכה"א צרבת המכוה כו' אין לי אלא נכוה באור נכוה בגחלת כו' שלפני הדיבור כו' ת"ל מכוה מכוה ריבה: לבנה אדמדמת כו'. מנין לרבות שאר מראות ת"ל או לבנה: אם פשה תפשה. לרבות אף לאחר הפטור. החליטו בשער כו'. נרעת. ג' פעמים בפרשה זו. נרעת כגרים. נרעת. ליתן את האמור בשאת בבהרת ואת האמור בבהרת בשאת. נרעת. ליתן האמור בשחין במכוה והאמור במכוה בשחין. היא ג"פ. היא אין מטמא במחיה בתחלה בסוף שבוע לאחר הפטור. היא פרט לפשתה לבוהק. היא אין לה מראה חמישית: (כט) ואיש. להביא נתק בתוך נתק דר"ע ת"ל אלא איש ואשה טומטום ואנדרוגינוס מנין ת"ל או: בראש או בזקן. מלמד שאין מצטרפין זה עם זה מנין שאין פושין מזה לזה ת"ל נרעת הראש או הזקן: בראש או בזקן. אפי' באחד מהן: (ל) מראהו עמק. ממין השוה והגבוה ת"ל אין מראהו עמק א"כ מה ת"ל מראהו עמק מה מראהו עמוק בידי שמים כו' פרט לשנתקו אדם: ובו. להביא את שבתוכו: שער צהוב. לא אדום ושחור ירוק ולבן והוא כתבנית זהב: דק. לקוי קצר כו' יכול יהא מוסף על ד' מראות שבעור הבשר ת"ל וטמא אותו כו' יכול יטמא מקום בהרת ת"ל נתק הוא יכול תהא בהרת מטמא בראש ובזקן ת"ל נרעת הראש או הזקן הוא אין לראש וזקן אלא נתק בלבד. נגע הנתק. אר"ש וכו': (לא) נגע הנתק. מה נגע בבגדים כו' וכה"א למטה נגע הנתק מה נתק שאין הפשיון לתוכו אף נגע כו'. ושער שחור. מנין אף לבן ואדום וירוק ת"ל ושער א"כ מה ת"ל שחור שחור מציל ולא צהוב ואיזה צהוב שאין מציל אחת צהובה כו': אין בו. עד שיהא מבורר מכאן אמרו ב' נתקים זה בצד זה כו'. ושער שחור אין בו הא יש בו טהור או אינו אלא טמא כשה"א ואם בעיניו וכו': (לב) ביום השביעי. ולא בלילה: ולא היה בו. רי"א שמטמא אפי' אינו הפך כו': ומראה כו'. ולא ממשו: (לג) והתגלח. אין צריך כהן ולא תער ואפי' נזיר. יכול אפי' ספק דוחה את הנזיר ת"ל ואת הנתק כו': לא יגלח. וכי מה יש בו אלא סמוך לנתק מגלח ב' שערות כו'. מנין לתולש סימני טומאה עובר בל"ת ת"ל ואת הנתק כו': וכבס בגדיו כו'. יכול מסולק ת"ל אחרי טהרתו אין לי אלא אחר הפטור מנין אף בסוף שבוע ראשון בסוף שבוע שני ת"ל ואם כו'. החליטו בשער לבן והלך לו כו': (לו) לא יבקר כו'. מלמד שהשער הצהוב החוזר לאחר הפטור שמטמא ושער צהוב ופשיון מטמא זה בלא זה ואין מסגירין את המוסגר כו': בעיניו. אין לי אלא בעיניו בעיני בנו בעיני תלמידו מנין ת"ל ואם בעיניו עמד וכו': ושער שחור. מנין אף ירוק ואדום ולבן ת"ל ושער: צמח בו. אע"פ שאינו מבורר אין לי אלא צומח בתחלה צומח בסוף מנין ת"ל שער ריבה: נרפא הנתק. להביא נתק בתוך נתק: טהור הוא. יכול ילך לו ת"ל וטהרו הכהן יכול אם אמר הכהן על טמא טהור שטהור ת"ל טהור הוא וטהרו הכהן כו': (לט) בהק טהור. אין לי אלא משום אוס מנין אף משום פשיון ת"ל פרח טהור הוא יכול יטהר את הבהרת שיצאה ממנו ת"ל בהק הוא יכול יטהר את הבהרת שסמוך לה ת"ל בהק הוא טהור הוא. הוא טהור ואין הבהרת היוצאה והסמוך לה טהור: (מ) ואיש. להביא נתק הזקן ראשו מעכבו ואין הזקן מעכבו: (מא) מפאת פניו. מנין לרבות את הצדעין מכאן ומכאן ת"ל ואם מפאת כו': (מב) קרחת וגבחת. מה קרחת שאין ראוי לגדל שער אף גבחת כו' פרט ע"י חולי שאינו טמא. מנין אכל נשם וסך נשם ת"ל קרחת קרחת ריבה. איזה קרחת מקדקד שופע לאחוריו ואיזה גבחת מקדקד שופע לפניו: בקרחתו או בגבחתו. מלמד שאין מצטרפין זה עם זה. ומנין שאין פושין מזה לזה ת"ל בקרחתו או בגבחתו. נגע לבן אדמדם. מלמד שמטמא בפתוך: נרעת. מלמד שמטמא במחיה: פרחת. מלמד שמטמא בפשיון: הוא. שאין מטמא בשער לבן: (מג) לבנה אדמדמת. מלמד לשאת שמטמא בפתוך. מנין לרבות שאר מראות ת"ל נגע לבן אדמדם: כמראה נרעת עור בשר. בב' שבועות ועור הבשר כזו מה זו מטמא בפתוך כו' ר' אומר מה עור בשר מטמא חלקה כו': נרעת. כגרים: (מד) איש. אין לי אלא איש אשה וקטן מנין ת"ל צרוע אם כן מה ת"ל איש לענין שלמטה איש פורם ופורע ולא אשה כו': טמא יטמאנו הכהן. מלמד שטומאתו בכהן אין לי אלא זה מנין לרבות שאר מנוגעים ת"ל טמא יטמאנו הכהן: הוא. להוציא שאר הטמאים: יטמאנו הכהן. להוציא אחרים שטומאתן מגופן שאין תלוי בכהן: (מה) והצרוע. אפי' כהן גדול. פרוע. לגדל שער דר"א רע"א נאמר הויה בראש ונאמר הויה בבגדים מה הויה בבגדים דבר שחוץ מגופו אף הויה בראש דבר שחוץ מגופו: ועל שפם יעטה כו'. כאבל: וטמא כו'. אומר פרוש. אין לי אלא זה בלבד מנין לרבות שאר המנוגעים וכל הטמאים טמא מת ובועל נדה וכל המטמאין את האדם ת"ל וטמא טמא וכו': (מו) כל ימי אשר הנגע בו יטמא. לא ימים שהיתה בו בהרת ונקצצה. יכול אפי' קצצה מתכוין ת"ל כל ימי. מאימתי טהרתו ר"א כו' וחכ"א עד שתפרח בכלו: בדד ישב. מנין לרבות שאר מנוגעים ת"ל בדד ישב. בדד ישב. שלא ישבו טמאים אחרים עמו: מחוץ למחנה. חוץ לג' מחנות: מושבו. מושבו טמא מכאן אמרו הטמא עומד כו' ר"י הגלילי אומר מחוץ למחנה מושבו והכבד לומר על הבגדים שמעון שלוח חוץ לג' מחנות: (מז) והבגד. אין לי אלא בגד שלם שלש על שלש מנין ת"ל והבגד יכול אפי' צמר גמלים צמר ארנבים וכו' ת"ל צמר ופשתים אין לי אלא שלש על שלש (ר"ל ת"ל שנתמעטו שאר בגדים מלטמא בנגעים אלא שלש על שלש. שלשה על שלשה וכו' בגד שלם מנין שלא יטמא בנגעים בשאר מינים וכ"ה בשבת כ"ו: שלשה על שלשה מנין בגד שלם מנין ת"ל בבגד צמר ופשתים. ד"א והבגד לרבות את הכלאים אף

לי אלא צמר ופשתים הבא בכלו או כלאים הבא בכלו במקצתו מנין ת"ל והבגד אריג כל שהוא מנין ת"ל והבגד אין לי אלא שיש לו להיכן שיפשה אין לו להיכן שיפשה מנין ת"ל והבגד יכול אפי' צבועין ת"ל בגד צמר או פשתים מה פשתים כברייתו אף צמר כברייתו אין לי אלא צבוע בידי אדם צבוע בידי שמים מנין תלמוד לומר לפשתים או לצמר מה פשתים לבנה אף צמר לבנה: (מח) או בשתי או בערב. יכול אפי' של נפה וכברה ת"ל לפשתים ולצמר ומנין להוציא אף של שער ת"ל בצמר או בפשתים יכול יטמא מיד ת"ל בגד מה בגד משתגמר מלאכתו אף כולן משתגמר מלאכתן ואיזה גמר מלאכתן וכו' יכול מטמאין בכ"ש ת"ל והבגד מה בגד שיש בו שלש על שלש אף כו': או בעור. יכול אף עור שבים ת"ל בבגד מה בגד מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ יכול שאני מוציא אף שחיבר מן הגדל בארץ ת"ל בעור: או בשר. לרבות עור בהמה שמתה (אינו בת"כ רק בשבת כ"ח) ושלקה ביד כהן קצץ מכולן ועשה אחת מהן. ד"א בעור ריבה כל עור אפי' של שרצים יכול מטמא אפי' צבועים ת"ל בגד מה בגד לבן אף עורות לבנים ר' יהודה אומר או בשר לרבות צבועים רש"א כתוב אחד אומר בבגד וכתוב אחד אומר בשר הא כיצד צבועים בידי שמים מטמא בידי אדם אין מטמא יכול אפילו עור מגה וחיפה ת"ל מלאכת עור: (מט) והיה הנגע כו'. יכול כל מראה ירוק ת"ל ירקרק ירוק שבירוקים אדמדם אדום שבאדומים: ירקרק או אדמדם. מלמד שאינו מטמא בפתוך יכול לא יצטרפו זע"ז ת"ל והיה: בבגד. ולא הנימין אין לי אלא בגד שיש בו לעשיר כו' לא לעני ולא לעשיר מנין ת"ל נגע צרעת והראה את הכהן לרבות את כולן: צרעת. כגרים: כלי עור. להוציא עור רצועות וסנדלין או יכול שאני מוציא עורות אהלים שהן כלים ת"ל לכל אשר יעשה העור למלאכה לרבות עורות אהלים: (נ) והסגיר את הנגע שבעת ימים. בתחלה: (נא) ביום השביעי. ולא בלילה: כי פשה. זה פשיון הסמוך בכל שהוא ומנין לרבות את הרחוק ת"ל בבגד יכול כל שהוא ת"ל נגע מה נגע האמור להלן בכגרים אף כאן בכגרים נמצא פשיון הסמוך כ"ש והרחוק בכגרים והחוזר בכגרים: צרעת ממארת. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא מוחלט מוסגר מנין ת"ל צרעת כו' או מה מוחלט ועשאו מוכין טמא ואסור בהנייתו אף מוסגר כן ת"ל צרעת ממארת טמא הוא: (נב) ושרף כו' בצמר או בפשתים. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא להוציא אומריות של זהב של שיראין שאין מין מטמאין בנגעים של ארגמן ושל זהורית מנין ת"ל אשר בו הנגע הראוי לקבל נגע וכו': (נג) והנה לא פשה כו'. זהו העומד: (נד) וצוה הכהן וכבסו. הצווי בכהן והכיבוס בכל אדם: את אשר בו הנגע. עיין רש"י ז"ל: שנית. מלמד שיום השביעי עולה מן המנין בין מלפניו בין מלאחריו: (נה) והנגע לא פשה. עי' רש"י ז"ל וחכ"א אינו טמא אלא משום שעמד הא מה אני מקיים והנה לא הפך הנגע את עינו והנגע לא פשה טמא בכל מין שהוא מטמא לו: פחתת. שיהא כל מראיה שוקעין או אינו פחתת אלא כמראה שני (והא דכתיב לא הפך את עינו היינו שלא יצא ממראה הנגע אבל נשתנה וא"כ מנין שיהא מראיה שוקעין) כשהוא אומר היא הרי היא כמות שהיתה הא מה אני מקיים פחתת שיהיו מראיה שוקעין: בקרחתו. אלו הישנים: בגבחתו. אלו החדשים מכאן אמרו סגום שנראה בו הנגע כו': (נו) והנה כהה. למראה שני. או כהה למראה שלישי ת"ל והנגע הא כיצד למראה ב' ולא למראה ג': וקרע. יכול קרע קטן ויקיים בו מצות קריעה ת"ל אותו. יכול יניחו במקומו ת"ל מן הבגד ינתקנו מן הבגד. יכול ישליך את הקרעים לאשפה ת"ל באש תשרפנו: (נז) את אשר בו הנגע. לימד על כל הקרעים שטעונים שריפה נאמר כאן נגע ונאמר בסוף שבוע ראשון נגע מה כאן כהה למראה שני ולא למראה שלישי אף כהה בסוף שבוע ראשון שמכבסו למראה שני ולא למראה שלישי: ואם תראה עוד. אין עוד אלא מקומו מכאן שמולה עליו מטלית אין לי אלא מקומו מנין לרבות כל הבגד ת"ל בבגד יכול אפי' כ"ש ת"ל עוד מה ראשונה כגרים אף כו' אין לי אלא כמראה שלא כמראה מנין ת"ל פרחת או אינו אלא עד שתחזור ותפשה ת"ל היא הרי היא כמו שהיתה: (נח) אשר תכבס. יכול יקיים בו מצות כיבוס ת"ל וסר יכול מגד זה לגד זה ת"ל מהם עד שיעקר מכולם: וכבס שנית. זה לטהרו והראשונה להסגר: (נט) זאת תורת כו'. ונאמר זאת התורה לכל נגע כו' מקים כלם לבית מה בית מטמא בביאה אף כו' אי מה בית טעון צפרים אף כו' ת"ל זאת: לטהרו או לטמאו. כשם שמצוה בארץ כך מצוה בח"ל כשם שמצוה לטהרו כך מצוה לטמאו כהן שמטהרו מטמאו ואם מת כהן אחר רואהו:

פרשת מצורע

יד (ב) **תורת**. לרבות בית עולמים: זאת. פרט לבמה: תהיה. בזמן הזה: תורת המצרע. תורה אחת לכל המצורעין שיהיו מביאין קרבן זה כו': ביום טהרתו. מלמד שטומאתו וטהרתו ביום מנין הזאתו ותגלחתו ושחיטת צפרין ביום ת"ל תורת המצרע. ביום יכול אף ליקוח צפרים ושילוח צפרים וכבוס בגדים ורחיצתו ביום ת"ל זאת ביום כו': אל הכהן. מלמד שטומאתו וטהרתו ביד הכהן ומנין שחיטת צפרים והזיית דם צפור ותגלחת בכהן ת"ל תורת כו' יכול אף ליקוח צפרים וכבוס בגדיו ורחיצתו בכהן ת"ל זאת: ביום טהרתו והובא כו'. שלא ישהא: זאת תהיה תורת המצרע. בהוויתו תהא הקדים מתן שמן (אינו בת"כ רק במנחות ה') כו': תורת המצרע. אם נתנגע נגעים הרבה מביא קרבן אחד דכתיב תורת המצרע תורה אחת למצורעין הרבה. (אינו בת"כ רק בכריתות ט: וע"ש בתוספות): (ג) ויצא הכהן וראה הכהן. מה"ל לפי שנא' ויצא יכול כהן שהיה לפנים מן המחנה יצא היה במים בנהרות ובמדברות מנין ת"ל וראה הכהן א"כ מה ת"ל ויצא הכהן כהן שאפשר להיות לפנים מן המחנה מטהר את המצורע ואין כהן מצורע מטהר את המצורע: והנה נרפא. שהלך לו נגעו: נגע. שהלך שער לבן: הצרעת. שהלכה המחיה. ומנין אפי' מקצתו ת"ל מן. מן הנגע אפי' מקצת שער לבן. מן הצרעת אפי' מקצת המחיה: מן הצרוע. להביא את שפרחה בכלו שטעון צפרים:

(ד) וצוה הכהן ולקח. הצווי בכהן ולקיחה בכל אדם: למטהר. לשם מטהר בין איש בין אשה בין קטן מכאן אמרו לקח לאיש כשרות לאשה לאשה כשרות לאיש לבית כשרות למצורע למצורע כשרות לבית: צפרים. מיעוט צפרים שתים א"כ מה ת"ל שתי שיהיו שתיהן שוות ומנין אע"פ שאין שוות כשר ת"ל צפור צפור ריבה: חיות. ולא שחוטות: טהורות. ולא טמאות ולא טרפות: ועץ. יכול כל עץ ת"ל ארז אי ארז יכול טרף ת"ל ועץ הא כיצד זו בקעת של ארז: ושני. יכול סיקס ת"ל תולעת אי תולעת יכול כל צבעים ת"ל ושני הא כיצד זהורית טובה: ואזב. ולא אזוב יון ולא אזוב כוחלית רומי ומדברי ולא כל אזוב שיש לו שם לווי: (ה) וצוה הכהן ושחט. הצווי בכהן ושחיטה בכל אדם: ושחט את הצפור האחת. האחת משתים. האחת ברורה שבשתים. האחת שאם מתה אחת מהן או שנעשית טריפה יוקח זוג לשניה: האחת אל כלי חרש. ולא שתים לכלי חרש: כלי. יכול א' מן הכלים ת"ל חרש אי חרש יכול מקידה ת"ל כלי הא כיצד זו פיילי של חרש: מים חיים. ולא מלוחים ולא פושרים ולא מכזבים ולא מים מנטפין ר"א אומר מה מים שלא נעשה בהן מלאכה אף כלי כו' (ור"ל דמקים כלי למים) רש"א מה מים הברורים שבמים אף צפור הברורה שבמינה וא קיפל ומקים צפור למים: (ו) את הצפר החיה כו'. כיצד הוא עושה נוטל ארז ואזוב ושני תולעת וכורכן בשירי הלשון ומקיף להם ראשי אגפיים וראש הזנב משל שניה ומזה: בדם. יכול בדם ודאי ת"ל במים חיים אי במים חיים יכול עד שיהיו כלן מים חיים ת"ל בדם הא כיצד מים חיים שדם הצפור ניכר בהם ושיערו חכמים רביעית. ומנין שאם נשפך הדם תמות המשתלחת מתה המשתלחת ישפוך הדם ת"ל את הצפר החיה: את הצפור החיה יקח אתה. עיין רש"י ז"ל: השחטה. ולא המלוקה: הצפור על מים חיים. ולא כלי חרש על מים חיים: (ז) והזה. לאחר ידו של מצורע וי"א על מצחו: על המטהר מן הצרעת שבע פעמים. ולא טמא מת שבע פעמים: שבע פעמים וטהרו. הזיית שבע טעון ואין טעון הזיית שלישי ושביעי: וטהרו. יכול יהא מסולק ת"ל ושלח וכבס וגלח ורחץ. יכול יהא כלן מעכבין ת"ל וטהרו ונאמר למטה וטהר מה טהרו האמור למטה בדברים הנעשים בגופו אף טהרה האמור כאן בדברים הנעשים בגופו: ושלח. שלא יעמוד בצור ויטו וישלחנה לים שלא יעמוד בגבת וישלחנה למדבר שלא יעמוד חוץ לעיר וישלחנה כלפי העיר: על פני השדה. שמותרת באכילה לאחר שילוח: (ח) וכבס כו'. מלטמא משכב ומושב וכבוס הטעוני מלטמא בגדים במגע: כל שערו. מה שערו האמור בימי ספרו פרט לבית הסתרים אף כו' האמור בימי גמרו פרט לבית הסתרים: ורחץ כו'. במים אפי' במי מקוה (ר"ל אף שאינו מים חיים): ורחץ כו' וטהר ואחר יבא אל המחנה. רחיצת גופו מעכבתו מלכנוס לפנים ואין צפרים מעכבתו כו': מחוץ לאהלו. אין אהלו אלא אשתו שנא' שובו לכם לאהליכם: שבעת ימים. ולא ימי חלוטו וכן יותם לא היה לעוזיהו אלא בימי החלטו: (ט) כל שערו. יכול אף בית הסתרים ת"ל גבת עיניו מה גבת עיניו בנראה אף כו'. מנין לרבות כינוס ואינו נראה פיזור ונראה ת"ל ואת כל שערו יגלח מיעט וריבה עיין רש"י ז"ל: ראשו. מה ת"ל לפי שנאמר תער לא יעבר על ראשו שומע אני אף מצורע כן ת"ל ראשו. זקנו מה ת"ל לפי שנא' ופאת זקנם לא יגלחו אף מצורע כן ת"ל זקנו לפי שיש בראש מה שאין בזקן ויש בזקן מה שאין בראש. רי"א גבת עיניו ולא ריסי עיניו: יגלח. ליתן אחריות לתגלחת בשמיני ושביעי ואילך: ואת כל שערו יגלח. (בת"כ לא נאמר שום פסוק על שיור ב' שערות אבל הרא"ש בנגעים פ' י"ד מפרש דיליף מנזיר טמא והתם נדרש בנזיר מ"ב. מן ביום השביעי יגלחנו דמשמע כולו דוקא וע"ש ברש"י ותוספות) הא אם שייר ב' שערות לא עשה כלום: (י) וביום השמיני. בשביעי יגלח ובשמיני יביא ואם גלח בשמיני לא (בת"כ הגירסא שלא) יביא בו ביום ואולם בעל ק"א גורס לא יביא כדברי הגאון ז"ל ועיין בתוספות דנזיר מד:) יביא בו ביום: יקח שני כבשים. מיעוט כבשים שנים א"כ מה ת"ל שני שיהיו שניהן שוים ומניין שאע"פ שאינם שוים שהם כשרים ת"ל כבש כבש ריבה: אחת. שתהא ברורה. אחת מלמד שמביא אחת על נגעים הרבה. שנתה ולא שנה של עולם. ושלשה כו' בלולה בשמן. זו לבהמה או יכול למנחה שלמה כשה"א והעלה הכהן את העלה ואת המנחה המזבחה לימד שאינו אלא מנחת בהמה. עדיין הדבר צריך תלמוד כשה"א (בפ' נסכים) תעשו על העלה זו עולת מצורע. לזבח להביא חטאתו. או לזבח להביא את אשמו. ריבב"א הרי הוא אומר ואם דל הוא מה מצינו עני שמביא בהמה אחת מביא עשרון אחד אבל עשיר שמביא ג' בהמות יביא ג' עשרונים. הא מה אני מקיים ג' עשרונים לבהמה: ולג שמן. מה ת"ל שהיה בדין שיביא ג' לוגין מה מצינו עני שמביא עשרון אחד מביא לוג אחד אבל עשיר שמביא ג' עשרונים יביא ג' לוגין ת"ל ולוג אחד שמן: (יא) והעמיד כו' ואתם. מלמד שטעונים עמידה כלם יכול יטענו תנופות כלם ת"ל האיש ולא חטאת ועולה או אינו אלא להוציא אשה וקטן ת"ל המטהר בין כו': לפני ה' כו'. שער הנקנור אחוריהם למזרח ופניהם למערב: (יב) ולקח וכו' ואת כו'. מלמד שטעונין תנופה כאחד ומנין שאף אם הניף כ"א בפני עצמו יצא ת"ל אותו יכול יניף ויחזור ויניף ת"ל תנופה ולא תנופות: לפני ה'. במזרח. יכול במקום העמדה תהא שחיטה ת"ל ושחט כו' במקום כו' יכול על טבעתו ת"ל במקום הקודש ולהכשיר כל הרוחות אין לי אלא האשם ומנין אף החטאת והעולה במקום הקודש ת"ל את החטאת כו': (יג) כי כחטאת האשם כו'. מה חטאת מן החולין וביום ובידו הימנית וטעונה כלי ודם מזבח מתירה אף אשם כן או מה חטאת נתון דמה למעלה אף אשם כן ת"ל תורת האשם (בת"כ הגירסא קדש קדשים הוא. אבל בעל ק"א מקיים גירסת הגאון ז"ל ת"ל תורת האשם וכו') ואת דמו יזרוק תורה אחת לכל האשמות כו': האשם לכהן. ללמד דבר שמכשירו לכהן שהוא מתן מזבח קודם למתן בהונות: האשם הוא. פרט לששחטו שלא לשמו: קדש קדשים. לרבות לוג שמן של מצורע: הוא. פרט לשחסר כל שהוא: (יד) ולקח ונתן. מה נתינה בעצמו של כהן אף לקיחה כו' יכול כו': על תנוך אזן. אי כתוב תוך יכול על תוך ודפי ת"ל נוך אי על נוך יכול על גובה של אוזו ת"ל תוך נוך הא

כיצד

כיד זה גדל האמצעי: (טז) מלג השמן ויצק. חסר השמן עד שלא יצק ימלאנו. שיצק יביא אחר בתחלה ר' ישמעאל אומר כו'. על כף הכהן מצוה שיצק לתוך כפו של חבירו לכתחילה: (טז) וטבל. ולא מספג: וטבל והזה. על כל הזיה טבילה. באצבעו. מה כאן מיומנת שבימין כו' שבע פעמים כו' לפני וכו': (יז) על דם האשם. שיקדים להם הדם או דוקא שיש שם דם ת"ל על מקום דם (חלוקה זו אינה בת"כ רק במנחות י"ד) יכול דוקא שנתקנה ת"ל על דם האשם ולמה נאמר על בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו וכו' על תנוך אזן הימנית המסהר אזן ללמד על רליעה (אינו בת"כ רק במנחות י') יד ללמד על קמילה. רגל על חלילה: (יח) וכפר. שהחטאת לבד מעכבת כפרה: (כ) והעלה הכהן. מכאן שאברי העולה קודמין לאברי החטאת: (כא) ואם דל הוא. יכול ממה שהיה ת"ל ואין ידו משגת יכול יש לו ואין מוצא ליקח ת"ל דל: הוא. ולא נודריו שבערכין עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני יכול אף זה כן ת"ל הוא: ולקח גו'. מה ת"ל אחד שיכול שיביא כל השג ידו כמו בערכין ת"ל אחד: לתנופה לכפר. וכי תנופה מכפרת כו' אלא שאם עשה שירי מצוה כו': ועשרון. מלמד שכל עשרון ועשרון טעון לוג ר"כ וראבי"א כו' אין לי אלא מביא קרבן עני אלא עני מתחלתו עשיר והעני מנין ת"ל אשר תשיג ידו הביא אשמו עני והעשיר מנין שיגמור בעשיר ת"ל את אשר תשיג ידו יכול אפי' הביא חטאתו עני והעשיר יגמור בעשירות ת"ל אחד לחטאת ואחד לעולה: (לא) על המנחה. שמקדים מנחת בהמה לחטאת העוף: (לב) תורת אשר כו'. מלמד שעני שהביא קרבן עשיר יצא יכול אפי' עשיר שהביא קרבן עני שיצא ת"ל זאת: תורת. מלמד שאדם מביא ע"י בנו ובתו ועבדו ושפחתו קרבן עני ומאכילן בזבחים יכול אף ע"י אשתו ת"ל זאת דר"י: (לד) כי תבאו. יכול לעבר הירדן ת"ל ארץ. ארץ המיוחדת יכול משבאו לעמון ומואב ת"ל אשר אני נותן לכם לאחוזה עד שיכבשו. כבשו ולא חלקו למשפחות למשפחות ולא לבני אדם לב"א ואין כל אחד מכיר את שלו ת"ל ובא אשר לו כו'. ונתתי. עיין רש"י ז"ל רש"א פרט לנגעי אונסין כו' (ר"ל נגעי רוחות וכשפים והוא בהוריות י'): בבית ארץ אחזתכם. פרט לבית בנוי בספינה ובאסקריא על ד' קורות: בבית. להביא הבנוי על ד' עמודים: אחזתכם. ולא ירושלים ר' ישמעאל אומר אחזתכם ולא בתי נכרים וה"ה לבגדיהם: (לה) ובא אשר לו. שלא ישלח ביד שליח יכול אף זקן וחולה ת"ל ובא: והגיד כו'. ידקדק הכהן כילד בא הנגע לביתו: לאמר. יאמר לו הכהן דברי כבושין אין הנגעים באים אלא על לה"ר שנאמר השמר כו' כנגע כו' עיין רש"י ז"ל: נראה לי. ולא לאורי מכאן אמרו בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את הנגעים: (לו) וצוה הכהן ופנו. הצווי בכהן והפנוי בכל אדם: את הבית. אפי' חבילי עצים דר"י רמ"ה עסק הוא לפנוי: ולא יטמא כל אשר בבית. לפי שמצינו בנכנס לבית המנוגע אינו מטמא בגדים עד שישהה בכדי אכילת פרס יכול אפילו היו שם כלים מקופלין ומונחין על כתפו או בתוך הבית לא יהיו טמאים עד שישהה כדי אכילת פרס ת"ל כל אשר בבית מיד: ואחרי כן. לרבות אחרים כיוצא בהן. נותנין לאחן וכן ברגל. רבי מאיר אומר כו': (לז) וראה את הנגע והנה הנגע. מלמד שאין מטמא אלא בשני גריסין: בקירות. ולמטה הוא אומר בקירות צריך שיהא מרובע ד' כתלים יכול דוקא בקירות ת"ל הקיר אפי' קיר א' יכול אפי' באבן א' ת"ל וחלצו את האבנים אין פחות מב' אבנים ר' ישמעאל אומר כו' ר"א בר"ש אומר כו': שקערורת. עיין רש"י ז"ל. ירקרקת: ירוק שבירוקין: אדמדמת. אדום שבאדומים: ומראיהן. ולא ממשן: (לח) ויצא. יכול ילך לביתו ויסגיר ת"ל אל פתח הבית יכול יעמוד תחת המשקוף ויסגיר ת"ל מן הבית הא כילד עומד לצד המשקוף ומסגיר. ומנין שאם הסגיר בכל ענין שהוא מוסגר ת"ל והסגיר את הבית מ"מ: (לט) ביום. ולא בלילה: והנה פשה. זה פשיון הסמוך בכ"ש. מנין לרבות את הרחוק ת"ל הבית יכול כו' ת"ל הנגע נאמר כאן נגע ונאמר להלן נגע מה להלן כגרים אף כו' נמצאת אומר פשיון הסמוך כל שהוא והרחוק כגרים והחוזר בב' גריסין: בקירת הבית. ולא בקירות היציע ולא בקירות האיבום ולא בקירות המחיצה ולא בקירות שמגורה: (מ) וצוה הכהן וחלצו. הצווי בכהן והחליצה בכל אדם: וחלצו כו' אשר בהן והביאו. מלמד ששניהן חולצין שניהן קוצים שניהן מביאין את האבנים מכאן אמרו אוי לרשע כו'. יכול אף כותל הסמוך לאויר שניהן חולצין ת"ל ואחר אלן כו' יכול אף קרמודים ולבנים ת"ל את האבנים יכול ב' אבנים בלבד ת"ל אשר בהן הנגע: אתהן מחוץ לעיר. ולא אדם המצורע אלא חוץ למוקף חומה בלבד: אל מקום טמא. שיהא מקומו טמא. (עיין ברש"י ור"ל בעודן במקומן מטמאין את הטהרות): (מא) יקצע. יכול מבית ומבחוץ ת"ל מבית יכול מן הקרקע ומן הקירות ת"ל סביב: אשר הקצו. יכול צרורות ת"ל עפר יכול אף הנושר ת"ל אשר הקצו: (מב) ולקחו אבנים כו'. תחת האבנים אין פחות משתים שתים. מכאן אמרו אין חולצין פחות משתים ואין מביאים פחות משתים: ולקחו אבנים. יכול מצד זה לצד זה ת"ל אחרות יכול אפי' קרמודין ולבנים ת"ל אבנים: ועפר. משמע כל עפר אפי' לבנים כו' יכול מצד זה לצד זה ת"ל אחר יכול אפי' סיד וגפסים ת"ל עפר: יקח וטח. אין חבירו מטפל עמו בטיחה: (מג) ואם ישוב. לאותן אבנים. מנין לרבות כל הבית ת"ל בבית: הנגע. ולהלן הוא אומר הנגע מה להלן ב' גריסין אף כו': ופרח. אע"פ שלא כמראיו או יכול דוקא פשה ת"ל צרעת ממארת מה צרעת ממארת האמור בבגדים מטמא החוזר אע"פ שאינו פושה אף כו' יכול אפי' חזר בו ביום ת"ל ואם ישוב ולהלן נאמר ושב מה להלן בסוף שבוע אף כו' ומנין לעומד בראשון ופושה בשני או עומד בזה ובזה שהוא כפושה בראשון ת"ל צרעת ממארת לגז"ש מה בבגדים עומד בראשון ופושה בשני או עומד בזה ובזה כפושה בראשון אף כאן כו': (מה) אבניו. כל אבניו שנכנסו עמו וכן עצו ועפרו. אבניו ולא אבנים שהכנים משננה וכן עצו ועפרו: והבא אל הבית. כשיכניס ראשו ורובו: ימי הסגיר. ולא ימים שקלף את נגעו יכול אפילו מוחלט שקלף את נגעו ת"ל כל ימי: יטמא עד הערב. שאין מטמא בגדים יכול אפילו שהה בכדי אכילת פרס ת"ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו אין לי אלא אוכל שוכב מנין ת"ל והשכב בבית יכבס לא אוכל ולא שוכב מנין ת"ל יכבס ריבה א"כ מה ת"ל אוכל ושוכב ליתן שיעור בכדי אכילת פרס יכול אף הבהמה וכו' מצילין בגדים בבית המנוגע ת"ל יכבס בגדיו כל המטמא מציל בגדים בבית שמנוגע וכל שאינו מטמא אינו מציל בגדים בבית המנוגע. מכאן אמרו היה עומד בפנים ופשט ידו לחוץ וטבעותיו בידו אם שהה בכדי אכילת פרס טמא היה עומד בחוץ ופשט ידו לפנים וטבעותיו בידו ר' יהודה מטמא מיד וחכ"א עד שישהה בכדי א"פ: (נא) והזה אל הבית. על המשקוף: (נג) הצפר החיה אל מחוץ לעיר. ר' יוסי הגלילי אומר את הצפר החיה אל מחוץ לעיר ואי זה זה דרור: (נד) זאת התורה לכל כו'. ממן לכהן שבקי בנגעים ולא בנתקין בנתקין ולא בנגעים בנתקין ולא בבתים בבתים ולא בבגדים וכו' שאין רואה עד שיהא בקי בכולן ובשמותיהן ת"ל זאת התורה לכל נגע כו': (נז) להורות. מלמד שאינו רואה עד שיורנו רבו: ביום הטמא וכו'. מלמד שביום מטמאו וביום מטהרו: זאת תורת וכו'. זאת תורת של מוליא ש"ר (ערכין טו:) נאמר התורה (הוא מדרש רבה ויקרא כ"ח ט"ו) כאלו עבר בכל ה' תורות:

טו (ב) בני ישראל. מטמאים בזיבה ואין נכרים מטמאין בזיבה ואע"פ שאין מטמאין בזיבה כו' ושורפין עליהן את התרומה ואין חייבין עליהן על ביאת מקדש: ואמרתם אלהם. לרבות גרים ועבדים: איש איש. לרבות את הקטן. ר"ש בנו של ריב"ב אומר הרי הוא אומר והזב את זובו לזכר ולנקבה זכר כל שהוא בין גדול בין קטן נקבה בין גדולה בין קטנה: זב מבשרו. ולא כל בשרו עיין רש"י ז"ל: מבשרו. עד שילא חוץ לבשרו. מבשרו ולא מחמת ד"א מכאן אמרו בז' דרכים בודקין את הזב וכו': זובו. (עיין בנדה דף נו') ולא דם היוצא מפיו ומפי האמה: הוא. ולא ליחה סרוחה ורמה וזיעה: (ג) וזאת. להוציא דמעת העין ודם מגפתו וחלב האשה שאין מטמאים טומאה חמורה וזאת לרבות מימי רגליו: טמאתו בזובו. ולא באודם: תהיה. אפי' כל שהוא: רר בשרו. אפי' כ"ש. למה נאמר אלא שאם ראה ראיה אחת מרובה כשלש כמגדיון לשילה שהן כדי שתי טבילות ושתי שיפוגין ה"ז זב גמור: רר. (אינו בת"כ רק בנדה נו') שמטמא לח ואינו מטמא יבש: או החתים. (בת"כ נדרש החתים אפי' כ"ש. והגאון נקט מה שמשמע לשון הכתוב כדרכו והוא דעת ר"כ בנדה דף מג:) שצריך כחתימת פי האמה: מזובו. מקצת זבים מטמאים משכב ומושב. מזובו מקצת זבין טעונין קרבן ומקצת זבין אין טעונין קרבן ואינו יודע איזהו מנה הכתוב הראשון עיין רש"י ז"ל ד"ה או החתים וכו': (ד) כל. לרבות (הוא בת"כ לקמן פרק ז' הל' א') אפי' אבן מסמא. משכב ולא אוכלין ומשקים (ת"כ פ"ד ה' ג') וכלים שמתחתיו לעשותן מדף: המשכב. המיוחד ולא מחללת של קיים כו': אשר ישכב. לרבות סגום ולדיד וחלוק כו' שמטמאין שכיבה עם מלאכתן. ישכב. המיוחד לשכיבה פרט לשאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו עליו. מההתיו עושה משכב ואין עושה על גביו משכב: הזב. ז' פעמים א' הזב מטמא משכב ואין משכב עושה משכב וכן ב' במושב וכן ג' במרכב. ד' הזב ולא בעל קרי. ה' הזב ולא אבן המנוגעת. ו' הזב ולא טמא מת. ז' הזב ולא המת: וכל. לרבות אפי' אבן מסמא: הכלי. המיוחד ולא כסא של גללים וכו': אשר ישב. לרבות תיבת הבלנים ושפתה מלדה ועריבה מב' לוגין ועד ס' קבין שאינו יכול לרחוץ בה רגלו אחת: אשר ישב. פרט לכפה סאה או תרקב ויושב עליה: וטמא טמא. לרבות שכב על המושב או ישב על המשכב: (ה) ואיש אשר יגע כו'. ולא משכב הנוגע במשכב מטמא בגדים: אשר יגע. בשעת מגעו. פירש אינו מטמא בגדים: משכבו. ולא הגזול. משכבו אם נשבר טהור. במשכבו ולא בחבל פחות או יותר מכשיעור יכול אף כשיעור טהור ת"ל וטמא: יכבס. יכול אף ליסה ת"ל בגד אי בגד יכול בגד גדול לבן כו': (ו) והישב כו' אשר ישב. מקים לזב מה זב אפי' עשרה מושבות זע"ז ואפי' ע"ג אבן מטמא אף כו': אשר ישב. אפי' אין הזב שם עתה (בת"כ נדרש מהיבת כלי לרבות אף שהוא ריקן מן הזב וע"ש): וטמא. לרבות שער וצפורן: (ז) בבשר. ולא בשירים ונזמים וטבעות: הזב. ולא בעלם ובשר הפורש ממנו ק"ו לפורש מן הטהור ומה ת"ל או בעלם הדם זה אבר מן החי: (ח) וכי. לרבות כיחו וניעו ומימי רגליו: בטהור. עד שיגע בטהור. בטהור ונגע בו או שאו שהרוק מטמא במשא (נדה דף נה:): (ט) וכל. לרבות אפי' י' מרכבות זע"ז אפי' ע"ג אבן מסמא: המרכב. פרט נאוכף שהוא כמושב: (י) וכל הנגע. בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא כו' עיין רש"י ז"ל: אותם. לרבות זובו ורוקו וכו' עיין רש"י ז"ל: (יא) וידיו. מה ידיו בנראה אף כו' פרט לבית הסתרים ראב"ע אומר מכאן סמכו חכמים לנטילה מן התורה: לא שטף במים. ללמד אפי' מאה שנים אחר שיפורו: (יב) וכלי. לרבות כלי נתר: אשר יגע. זה היסטו: בו. ולהלן הוא אומר אשר תבשל בו ישבר מה להלן מאוירו אף כו' וכל כלי עץ כו' ארשב"א ללמד על אוכלין ומשקין וכלים שע"ג הזב שמטמא מדף: וכי יטהר. כשיפסוק: מזובו. ולא מזובו ונגעו: מזובו וספר. מקצת זבים טעונים ספירת שבעה: לו. לעצמו: שבעת ימים. יכול אפילו מפוזרין ת"ל לטהרתו טהרה אחת: וכבס בגדיו ורחץ. מקים כיבוס לרחיצה לענין חציצה. לימד לחציצה בכלים: בשרו במים חיים. ולא כלים. בשרו ולא של זבה: וטהר. מלטמא כלי חרס בהיסט (מגילה ח'): (יד) וביום. ולא בלילה: יקח. שאם הפריש לזיבתו ראשונה לא יביאנו לזיבתו שניה: שתי תרים כו' ובא לפני ה'. מכאן שהוא טובל בעוד שהוא יום: (טו) ועשה הכהן. שיפרים הכהן וביולדת נאמרה הפרשה בבעלים: מזובו. מקצת זובו כו': (טז) ואיש. פרט לקטן. ואיש לרבות בן ט' שנים ויום א': תצא ממנו. עד שתצא לחוץ: שכבת זרע. שראוי להזריע: במים. במי מקוה: במים כל בשרו. שלא יהא (אינו בת"כ רק בעירובין ד: וסוכה ו' ופסחים קט') חוצץ בין בשרו למים. במים את כל בשרו. מים שכל גופו עולה בהן וכמה שיערו חכמים מ' סאה (אינו בת"כ רק בגמרו' הנ"ל): את כל בשרו. הטפל לבשרו: (יז) אשר יהיה עליו. אפי' על מקצתו: שכבת זרע. ולמטה הוא אומר שכבת זרע מה להלן כברייתה כו' פרט לשנסרחה אף כו': (יח) ואשה. פרט לקטנה.

ואשה. לרבות בת ג' שנים ויום א': איש. פרט נקטן: אותה. פרט לשלא כדרכה ש"ז. פרט להערא': ורחצו. הקיש רחיצתה לרחיצתו במ' סאה ולא יהא חוצץ ופרט לבית הסתרים וכו': (יט) ואשה. לרבות בת יום א' מכאן אמרו בת יום א' לנדה בת עשרה ימים לזיבה: כי תהיה. מן הדיבור ואילך: דם. ולא כל מראה ומניין שהוא מן המקור כשה"א וגלתה את מקור דמיה מלמד שמן המקור וכשה"א דמיה מלמד שדמים הרבה טמאים בה האדום והשחור וכקרן כרכום וכמימי אדמה וכמזוג: בבשרה. מלמד שמטמאה בפנים כבחוץ: יהיה. לרבות פולטת שכבת זרע: שבעת ימים תהיה. אף ע"פ שאינה רואה כל ז': שבעת ימים תהיה. שיהיו סמוכין: תהיה. שטובלת בלילה: (כ) אשר תשב עליו. נאמר כאן עליו ונאמר למעלה עליו מה להלן המיוחדין כו' אף כאן כו': (כא) וכל הנגע כו'. יכול שאינו מטמא בגדים המרת ק"ו ממשכבה כו' א"כ מה ת"ל הנגע כו' שאין הנוגע מטמא אדם וכ"א: במשכבה. מקיש משכבה לה (אינו בת"כ רק בשבת פד·) מה היא יש לה טהרה במקוה אף כו' פרט לכלי חרס: (כג) ואם על המשכב הוא. עד שינשא רובו עליו: עליו. אפילו על מקצתו. ואם על המשכב זה משכב. או. זה מושב. כלי. זה מרכב שנאמר בנגעו בו איזה דבר שחלוק מגעו ממשאו זה מרכב: (כד) איש. פרט לקטן: איש. לרבות בן ט' שנים ויום א'. אם. לרבות המערה: שכב ישכב. שתי שכיבות: אותה. פרט למנורעת: ותהי נדתה עליו. מה הוא מטמא אדם וכלי חרס אף כו' יכול יעלה לרגלה תלמוד לומר וטמא שבעת ימים: וכל כו' אשר ישכב עליו יטמא. שאין מטמא משכב ומושב כאשה רק לטומאה קלה: (כה) ואשה. לרבות גיורת ומשוחררת: ואשה. לרבות בת עשרה ימים שמטמאה בזיבה. (אינו בת"כ רק בנדה מד·): זוב. אפילו באונס. דמה. ולא מחמת ולד וכמה ט': ימים. שנים. רבים. שלשה. יכול הרואה ג' בתחלה תהא זבה תלמוד לומר על נדתה סמוך לנדתה. אין לי אלא סמוך לנדתה מופלגת מנדתה מניין תלמוד לומר או כי תזוב מניין לרבות עד עשרה אמרת מה מצינו לרביעי שראוי לספירה ראוי לזיבה אף מופלג עד יום שהוא ראוי לספירה ראוי לזיבה. ומניין לרבות יום אחד עשר ת"ל בלא עת נדתה. ימי. אפילו שנים. כל ימי. אפי' אחד: כימי נדתה תהיה טמאה. מה נדה מטמא בועלה אף כו'. היא מטמאה את בועלה ואין הזב מטמא מה שהוא בועל: (כו) כל כו' כמשכב. מלמד שהיא עושה משכב ומושב. אין לי אלא ג' ימים ב' ימים מניין ת"ל ימי יום א' מניין ת"ל כל ימי: טמא יהיה כטמאת נדתה. לרבות שומרת יום כנגד יום יכול שמים כנגד שנים ת"ל כמשכב נדתה יהיה לה: (כז) וכל הנגע בם יטמא. לרבות חיבורים וכ"א: ואם טהרה. לכשתפסוק: מזובה. ולא מנגעה ולידתה: לה. לעצמה: שבעת ימים. יכול מפוזרין ת"ל שבעת ימים: ואחר תטהר. רש"א ואחר תטהר אחר המעשה תטהר אבל אמרו חכמים כו': (כח) וביום. ולא בלילה: לה. לעצמה שאם הפרישה לזיבתה הראשונה לא תביא לזיבתה שניה: שתי תרים כו'. ולא א' תור ואחד יונה: והביאה כו'. מלמד שהיא טובלת מבעוד יום: (לא) והזרתם. אין נזירה אלא פרישה וכן מורו אחור מכאן אמרו (אינו בת"כ רק בשבועות יח:) שמחוייב לפרוש עונה אחת סמוך לוסתה. אין לי אלא אזהרה עונש מניין ת"ל ולא ימותו: בטמאתם. אע"פ שהן טמאים שכינה עמהם: (לב) תורת הזב. בין גדול (הוא בנדה לד:) בין קטן מכאן שמחוסר כפרה א"ל דעת: ואשר תצא ממנו ש"ז. ראיה ראשונה של זב הרי הוא כבעל קרי שטובל ואוכל פסחו לערב: והדוה בנדתה. זקנים הראשונים אמרו תהיה בנדתה לא תכחול וכו' עד שבא ר"ע ולמד תהא בנדתה עד שתבא במים: והזב את זובו. (אינו בת"כ רק בנדה לה:) זב בעל ב' ראיות הרי הוא כנדה שמטמא משכב ומושב. אחרים אומרים מה הזב מטמא במשא אף הזוב מטמא במשא: לזכר. בין קטן בין גדול וכן נקבה בין גדולה בין קטנה. ד"א לזכר לרבות המצורע לנקבה לרבות את המצורעת (נדה לה·) למעינותיהם: ולאיש אשר ישכב כו'. לרבות הבא על שומרת יום כנגד יום. ד"א (אינו בת"כ רק בב"ק כד·) מה נקבה מטמאה בימים אף כו': תורת הזב כו' שכבת זרע. יכול מה זב סותר את הכל אף כו' ת"ל לטמאה בה:

פרשת אחרי מות

טז (א) **בני** אהרן. לפי שנאמר ויקחו שני בני אהרן שלא נטלו עצה מאהרן. נדב ואביהוא שלא נטלו עצה ממשה. איש מחתתו. שלא נטלו עצה זה מזה מניין שכשם שעבירת שניהן שוה כך מיתתן שוה ת"ל אחרי מות שני כו': בקרבתם לפני ה' וימתו. על הקריבה מתו ולא על הקרבה דר"י הגלילי ר"ע אומר על הקרבה מתו דכתיב בהקריבם אש זרה ראב"ע אומר כדי קריבה לעצמה והקרבה לעצמה: (ב) ויאמר ה' אל משה. מה נאמר לו בדיבור ראשון ראב"ע אומר משל לרופא שנכנס עיין רש"י ז"ל. ר' ישמעאל אומר נאמר ב' דברות זה כנגד זה א' סתום וא' מפורש בא מפורש ולמד על הסתום מה מפורש נאמר לאהרן על ביאת קדש אף הסתום על ביאת הקדש. ואיזה זה פרשה שתויי יין שנאמר לאהרן אגל מיתת שני בני אהרן: דבר אל אהרן אחיך. מה ת"ל אחיך לרבות הבנים: אהרן. אהרן בכל יבא ולא משה בכל יבא: ואל יבא בכל עת. לרבות יום הכפורים: אל הקדש. זה היכל: מבית לפרכת. זה קדשי קדשים: אל פני הכפרת. לפני הארן: ולא ימות. יכול כולן במיתה ת"ל מבית לפרכת כו' מבית לפרכת ואל פני הכפרת במיתה ושאר כל הבית באזהרה: אל פני הכפרת. מלמד שהכפרת עביו (אינו בת"כ רק בסוכה ה') טפח: ולא ימות. הרי זה עונש: ואל יבוא. הרי זה אזהרה. יכול שניהם נאמרו קודם מיתת בני אהרן ת"ל אחרי מות. יכול שניהן נאמרו אחרי מות ת"ל כי בענן אראה כו' ועדיין לא נראה הא כיצד אזהרה קודם מיתתן ועונש אחר מיתתן: כי בענן אראה. מלמד שנותנין (אינו בת"כ רק ביומא נג·) מעלה עשן בקטרת אין לי אלא עיקר מעלה עשן עלה מעלה עשן מניין ת"ל וכסה ענן הקטרת: (ג) בזאת יבא אהרן. בזכות עשרה דברים. תורה ומילה ושבת וירושלים ושבטים ויהודה וישראל תרומה מעשרות וקרבנות בכלן נאמר זאת (עיין במ"ר פ' כ"א): בזאת יבא אהרן כו'. ולא בשר הבא על כל המצות: אל הקדש. לרבות קדש שאין בו ארון וכפרת כו': בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה. יכול שניהם בשמים תלמוד לומר לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה איזה שלא שצריך הכתוב למעשה הרי אומר זו: בפר בן בקר. (מכאן עד ביו"כ אינו בת"כ רק במ"ר פ' כ"א) בזכות אברהם דכתיב ואל הבקר רץ אברהם. ואיל לעולה בזכות יצחק דכתיב והנה איל אחר כו' ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו. שני שעירי עזים נגד יעקב דכתיב וקח לי משם שני גדיי עזים טובים טובים לך ומוטים לבניך שע"י מתכפרים ביו"כ: (ד) כתנת בד קדש. (ג"ז במ"ר שם) ד' בגדים עד ד' אמהות. בד שיהא של בוץ דבר העולה בד בבד. בד שיהא שזורין. בד שלא ילבש אחרים עמהן. בד שלא ילבש של חול עמהן. בד ולא חשן. בד ולא מעיל. בד ולא אפד. בד ולא ציץ. מתוך שנא' בכלן לפני ה' יכול יכנס לפני ולפנים ת"ל בד בד כו': ד"א בד בד (אינו בת"כ רק ביומא לה·) מובחר שבבד מכאן אמרו בשחר לובש פלוסין כו': קדש. שיהא משל הקדש אין לי אלא אלו מניין כל הבגדים של כה"ג ושל כהן הדיוט ת"ל בגדי קדש: ילבש יהיו יחגור יצנוף. מניין שאם אין לו אחרים בין הערבים שילבשם ת"ל ילבש יהיו כו': יהיו על בשרו. שלא יהא (יומא כג·) דבר קודם להם ולהלן נאמר ילבש של בשרו שלא יהא דבר חוצץ: ורחץ. שהוא טעון טבילה ומניין המשנה מבגדי לבן לבגדי זהב או מבגדי זהב לבגדי לבן ת"ל הם יכול יהא טעון טבילה מבגד לבגד ממכנסים לכתונת כו' ת"ל ולבשם כלם כאחת: (ה) ומאת עדת בני ישראל. משל ציבור. יקח שני שעירי עזים. מיעוט שעירים שנים א"כ מה ת"ל שני שיהיו שוין ומניין אפילו אין שוין כשרין ת"ל השעיר השעיר א"כ מה ת"ל שני שני שני (יומא סב:) שיהיו שוין במראה בקומה ובדמים: יקח שני. שתהיה לקיחתן כאחת: ואיל א' לעלה. ר' אומר הוא האמור כאן הוא האמור בחומש הפקודים ראב"ש אומר שנים הם: (ו) והקריב כו' אשר לו. ולא משל ציבור יכול יהא משל כהנים ת"ל שוב אשר לו יכול אם הביא כשר ת"ל שוב אשר לו: וכפר. נאמר כאן וכפר ונאמר בשעיר המשתלח לכפר מה להלן בוידוי דברים אף כאן כו'. או אינו נאמר כאן וכפר ונאמר בשעיר הפנימי וכפר מה להלן בדמים אף כאן בדמים כשה"א וכפר ושחט ועדיין לא נשחט: ובעד ביתו. זו אשתו (יומא משנה ראשונה): (ז) ולקח את שני השעירים. שמעכבין זה את זה: לפני ה' כו'. במזרח העזרה: (ח) ונתן אהרן על שני השעירים גרלות. של כל דבר (יומא לז·) לפי שמצינו בלין שהשם כתוב עליו והוא של זהב יכול אף זה כן ת"ל וכו': גרלות. יכול שנים ע"ז ושנים ע"ז ת"ל גורל א' לה' וגורל א' לעזאזל יכול יתן של שם ושל עזאזל על זה ועל זה ת"ל אחד לה' וא' כו' אין כאן כו' א"כ מה ת"ל גרלות שיהיו שניהן שוין שלא יהא א' של זהב וא' של כסף כו' א' גדול וא' קטן וכו': (ט) והקריב כו' אשר עלה עליו. כיון שעלה עליו דיו: ועשהו חטאת. (יומא מא·) הגורל עושהו חטאת ואין השם עושהו חטאת: ועשהו. שאם מת א' מהן משהגריל יביא שנים אחרים ויגריל עליהן בתחלה: חטאת. שיאמר לה' הטאת ר' ישמעאל אומר כו': (י) והשעיר אשר עלה עליו הגורל. שיכול שיהא נותנו על גבו ת"ל עלה עליו: יעמד חי. עמידתו חי ושילוחו למיתה ועד מתי זקוק שיהא חי ת"ל לכפר עליו ולהלן נאמר וכפר עד שעת מתן דמו של חבירו דר"י רש"א עד שעת וידוי דברים שנאמר עליו כפרה שבגופו: לשלח אתו. אחד ולא שנים שאם נשפך הדם במתנות שבהיכל והביא זוג אחר משלח אחד מהן: לעזאזל. שיהא עז שבהרים וכה"א ואת אילי הארץ לקח ומניין שבצוק ת"ל אל ארץ גזרה ומניין שבמדבר ת"ל המדברה. ד"א לעזאזל (אינו בת"כ רק ביומא דף סז:) שמכפר על מעשה עזא ועזאל: (יא) והקריב כו' בעד ביתו. זו כפרת הכהנים (עיין ברש"י כאן) וכה"א בית אהרן ברכו את ה': ושחט. (אינו בת"כ רק עיין במנחות יט·) הוא עצמו מכאן שבכל מקום שלוחו של אדם כמותו: (יב) ולקח מלא המחתה. בכל יום היה חותה כו' ומערה כו': גחלי. יכול עוממות ת"ל אש. יכול שלהבת ת"ל גחלי הא כיצד לוחשות: מעל המזבח מלפני כו'. איזהו (אינו בת"כ רק ביומא מה:) שמקצתו לפני ה' ולא כלו זה מזבח החיצון: מלפני ה'. במערבו: ומלא. נאמר כאן מלא ונאמר (אינו בת"כ אלא ביומא מה·) להלן מלא קמצו מה להלן לא מחוקות ולא גדושות אף כאן כו': מלא חפניו. הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו: קטרת סמים. נאמר כאן קטרת ונאמר להלן קטרת מה להלן משל ציבור אף כו': סמים. שיהא כל סמניה לתוכה: דקה. עיין רש"י ז"ל: והביא מבית לפרכת: (יג) ונתן את הקטרת על האש לפני ה'. שלא יתקן בחוץ ויכניס: ולא ימות. הא אם לא נתן בה מעלה עשן או שחסר אחד מכל סמניה חייב מיתה: אשר על העדות. לפי שנאמר למעלה (הוא בת"כ לעיל פרשה א' הל' י"ב) אשר על הארון יכול יהא דבר מפסיק בינו ובין העדות ת"ל אשר על העדות: (יד) ולקח מדם הפר. נוטל ממי שהיה ממרס: על פני הכפרת קדמה. זה בנין אב כל מקום שנאמר פני למזרח: ולפני הכפרת. מקיש על ללפני (אינו בת"כ רק ביומא נה·) מה לפני שלא על אף על שלא על מכאן אמרו לא היה מתכוין להזות לא למעלה ולא למטה אלא כמנגליף: יזה. (גם זה ביומא שם) שאין ת"ל יזה שיהא מונה הראשונה עם כל אחת ואחת: (טו) ושחט את שעיר החטאת אשר לעם. שלא יהיו אחיו הכהנים מתכפרין בו רק בפרו של אהרן: והביא את דמו אל מבית לפרכת. מלמד שנכנס בו לפני ולפנים: והזה אתו על הכפרת. מלמד שהיה מזה אחת למעלה: ולפני הכפרת. איני יודע כמה ולמעלה הוא אומר והזה באצבעו על פני הכפרת ואיני יודע כמה ונאמר שם ולקח מדם הפר ואיני יודע אם נכנס בו לפני ולפנים אם לא. ת"ל ועשה את דמו כאשר עשה לדם הפר שאין ת"ל כאשר עשה שיהיו כל מעשיהן שוין מה כאן נכנס בו לפני ולפנים אף להלן כו' ומה כאן אחת למעלה אף להלן כו' ומה להלן שבע למטה אף כאן: (טז) וכפר על הקדש מטמאת בני ישראל. יש להביא בענין הזה שלש טומאות ע"ב ב"ע ש"ד יכול יהא מכפר על כלן ת"ל מטומאת ולא כל טומאות זה שחלוקה מחברתה במקום אחר

אחר ואי זה זה טומאת מקדש וקדשיו דר"י רש"א ממקומו הוא מוכרע על הקדש מטמאה יכול על כל טומאת קדש ת"ל ומפשעיהם לכל חטאתם. פשע זו מרד. וכן הוא אומר מלך מואב פשע בי (כל המימרא הלז עד וכן יעשה הכל בשבועות משנה ראשונה וגמרא וע"ש). לכל חטאתם. חטאים דומיא דפשעים שאינן בני קרבן ועתיד לבא לידי קרבן ואיזהו זה שיש לו ידיעה בתחלה ואין לו ידיעה בסוף שהוא תולה עד שיודע לו ויביא חטאת שנאמר לכל חטאתם שיבא לידי חטאת ועל הזדון הוא מכפר. ועל שאין לו ידיעה בתחלה שעיר החיצון מכפר שנאמר מלבד חטאת הכפורים מה זה מכפר בידיעה אף חיצון מכפר בידיעה. ועל שאין לו ידיעה לא בתחלה ולא בסוף שעירי ר"ח ושעירי רגלים מכפרים שנאמר בר"ח חטאת לה' שאינו ידוע אלא לה' וכולן הוקשו לר"ח. את שיש בו ידיעה בתחלה ובסוף הרי זה בעולה ויורד: וכן יעשה לאהל מועד. כמו לפני ולפנים מה זה אחת למעלה ושבע למטה מדם הפר וכן מדם השעיר אף על הפרכת כן: השכן אתם. עיין רש"י ז"ל: (יז) וכל אדם וכו' וכפר כו'. זו הקטרת שכלן נתכפרין בה (אינו בת"כ רק ביומא מ"ד) בשעת מתן דמים מנין ת"ל בבאו לכפר א"ל אלא בביאה ביציאה מנין ת"ל עד צאתו: באהל מועד. אין לי אלא אהל מועד שילה ובית עולמים מנין תלמוד לומר בקדש. וכפר בעדו כו'. כפרתו קודם לכפרת ביתו וכפרת ביתו קודם לכפרת כל ישראל: (יח) ויצא אל המזבח אשר לפני ה'. לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שעומד חוץ למזבח ומזה יכול אף זה כן ת"ל ויצא היכן היה לפנים ממזבח: וכפר עליו. כפרה שהוא בגופו: ולקח. עיין רש"י ז"ל: (יט) וטהרו. לשעבר: וקדשו. לעתיד לבא: (כ) וכלה מכפר כו'. אם כלה כפר (בת"כ הגי' מהופכת וכ"ה בזבחים דף מ"ס) דר"ע רי"א אם כפר כלה: את הקדש זה לפני ולפנים. ואת אהל מועד זה היכל. ואת המזבח זה מזבח הפנימי. מלמד שכל א' מכפר כפרה בפני עצמו מכאן אמרו נתן מקצת מתנות שבפנים ונשפך יביא כו': והקריב את השעיר החי. עד כאן זקוק להיות חי דברי ר' יהודה (עיין לעיל פ' ב' הל' ז'): (כא) וסמך אהרן את שתי ידיו. בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידיו ועל החי: על ראש השעיר החי. החי טעון סמיכה ואין שעירי ע"ג טעונין סמיכה דר"י רש"א כו': והתודה עליו. זה וידוי דברים: את כל עונות כו'. כיצד היה מתודה (הוא ביומא לו:) עויתי פשעתי חטאתי דר"מ וחכ"א כו': את כל. ואת כל. לכל. להביא שגגות ואונסין ומזידין קלות וחמורות הודע ולא הודע יכול אף חטאות ואשמות ודאין תלמוד לומר ונתן אתם וכו': ושלח ביד איש. להכשיר את הזר: עתי. שיהא מזומן. עתי אפילו בשבת אפילו בטומאה: המדברה ג' פעמים לרבות שילה ונבעון ובית עולמים: (כב) ונשא השעיר עליו. עליו הוא נושא ואין שעירים מכפרים כפרתו ועל מה הן מכפרים על טומאת מקדש וקדשיו מכאן אמרו יש ידיעה בתחלה ובסוף כו': ושלח את השעיר במדבר. כיון שהגיע השעיר למדבר (אינו בת"כ רק ביומא סח:) נעשה מצותו. ד"א במדבר (שם סז:) שאבריו מותרין כמדבר: (כג) ובא אהרן. עיין רש"י ז"ל: (כד) ורחץ את בשרו במים. אם אינו ענין לטבילה שהרי כבר נאמר בגדי קדש הם ורחץ במים ת"ע לקידוש ידים ורגלים. ומנין לב' קידושים על כל טבילה ת"ל ופשט ורחץ ורחץ ולבש ר"א בר"ש אומר מה ת"ל אשר לבש להקיש פשיטה ללבישה מה לבישה בקדוש ידים ורגלים אף כו' מכאן אמרו חמש טבילות ועשרה קידושין כו': במקום קדוש. עיין רש"י ז"ל. עלתו ואת עלת העם. עלתו קודם לעולת העם: וכפר בעדו ובעד העם. כפרתו קודם לכפרת העם: (כה) ואת חלב החטאת יקטיר. אפילו בשבת אפילו בטומאה כו': (כו) והמשלח. לא המשלח את המשלח: והמשלח את השעיר יכבס בגדיו. יכול משיצא חוץ לחומת העזרה תלמוד לומר לעזאזל יכול משהגיע לצוק ת"ל והמשלח הא כיצד עד שיצא חוץ לחומת ירושלים דר"י רבי יוסי אומר כו': ורחץ את בשרו במים. יכול גזירת מלך ת"ל ואח"כ יבא נאמר כאן ואחר כך ונאמר להלן ואחר כך מה להלן מפני טומאת ערב כו' אף כו': (כז) ואת פר החטאת ואת שעיר החטאת. מנין לרבות פר העלם דבר של ציבור ושל כה"ג ושל ע"ג שהן מטמאים בגדים ת"ל חטאת חטאת דר"י רש"א אשר הובא את דמם כל שהובא את דמם בפנים השורפן מטמא בגדים: לכפר בקדש. אם כפר כמצותן נשרפין בבית הדשן (בת"כ שלנו הגי' בבית הבירה אבל הוא טעות וממקומו הוא מוכרע וע"ש וכ"ה ביומא סח: נשרפין בבית הדשן) ומטמא בגדים וא"ל נשרפין בבית הבירה ואין מטמאין בגדים: יוציא אל מחוץ למחנה. ולהלן אתה נותן ג' מחנות אלא כיון שיצא חוץ למחנה אחת מטמא בגדים מכאן אמרו היו סובלין אותה כו': את ערתם ואת בשרם ואת פרשם. מה עור ובשר ופרש האמור להלן נתוח בלא הפשט אף כאן כו' (יומא סח·): (כח) והשרף. ולא המצית את האור ולא המסדר את המערכה אלא המסייע בשעת שריפה יכול אף משנעשה אפר תלמוד לומר אותם דר"י רש"א כו': (כט) והיתה לכם. ולא לאחרים: לחקת עולם. לבית עולמים: תענו את נפשתיכם. נאמר כאן תענו ונאמר להלן ויענך וירעיבך מה להלן עינוי רעבון כו': וכל מלאכה לא תעשו. יכול לא יניע את המטות כו' נאמר כאן מלאכה ונאמר במלאכת המשכן מלאכה מה להלן מלאכת מחשבת אף כאן כו' אין לי אלא מלאכת רשות מלאכת מצוה מנין שלא יכתוב ספרים תפילין ומזוזות כו' ואין לי אלא מלאכה שחייבין עליה כרת מלאכה שאין חייבין עליה כרת מנין שלא יכתוב אות א' ושלא יארוג חוט א' ת"ל וכל: האזרח. לרבות נשים. והגר. זה גרים. הגר. זה נשי גרים: בתוככם. לרבות העבדים: (ל) כי ביום הזה יכפר. מכאן שהיום מכפר אף שאין קרבנות ושעיר: לפני ה' תטהרו. עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר כו' רע"א (אינו בת"כ רק ביומא פ"ה) אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם וכו': (לא) שבת שבתון ועניתם. (יומא עו·) שבתון שבות. מלמד שיוה"כ אסור באכילה ושתיה ורחיצה כו' נגד ה' ענוים האמורים כאן ובפ' אמור ובחומש הפקודים וכלן נקראים עינוי יכול שתהא שבת בראשית אסור בכלן תלמוד לומר היא: (לב) וכפר הכהן. עיין רש"י ז"ל: אשר ימשח אתו. עיין רש"י ז"ל. מנין לרשות

כהן אחר המתמנה ת"ל וכפר הכהן. ד"א לפי שנאמר שבעת ימים (אינו בת"כ רק ביומא ה'. ואף דהתם קאמר על א' שצריך ז'. עיין בכ"מ הל' כלי המקדש פרק ד' הל' י"ג) ילבשם הכהן תחתיו ונאמר ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו אחריו למשחה הוקשה משיחה לרבוי מה רבוי שבעה אף משיחה שבעה נתרבה יום א' ונמשח יום א' מנין ת"ל אשר ימשח ואשר ימלא את ידו מ"מ: לכהן תחת אביו. שהבן קודם לכל אדם יכול אפילו אינו ממלא מקומו ת"ל ואשר ימלא את ידו: ולבש את בגדי הבד. לרבות בגדים אחרים בין הערבים: וכפר את מקדש הקדש. זה לפני ולפנים: ואת אהל מועד. זה היכל. ואת המזבח. זה מזבח הפנימי: יכפר. להביא העזרות כו': ועל הכהנים. אלו הכהנים: ועל כל עם הקהל. אלו ישראל: יכפר. להביא את הלוים ד"א להביא את העבדים (אינו בת"כ רק בחולין קנא:) הושוו כלן דכפרה אחת באיזה בשעיר המשתלח: (לד) והיתה זאת לכם כו' אחת בשנה. זה מכפר בלא שעירים ולא שאחרי מועדות. אחת ולא שתים. (אינו בת"כ רק ביומא סא') מכאן אמרו נתן מקצת מתנות בפנים ונשפך יביא דם אחר: ויעש. מלמד שכל הפרשה כלה נאמרה על הסדר ומנין שמעכב ת"ל לחקת (אינו בת"כ רק ביומא ס'): כאשר צוה. להגיד שבחו של אהרן כו' ע' רש"י ז"ל: צוה ה' את משה. מלמד שהיה אהרן שומע מפי משה כשומע מפי הגבורה כו':

יז (ב) ואל כל בני ישראל. מנין לרבות ראשי המטות ת"ל כאן זה הדבר ונאמר להלן זה הדבר מה להלן ראשי המטות אף כאן כו' ומה כאן אהרן ובניו ובני ישראל אף להלן כו' ללמד (כל המימרא עיין בנדרים ע"ח. וברש"י ריש פ' מטות) שהתרת נדרים בג' הדיוטות וביחיד מומחה וללמד כאן שיש שאלה בהקדש. ד"א זה הדבר אשר ישחט על השחיטה חייב ולא על המליקה ולהלן נאמר זה הדבר (רש"י שם) חכם מתיר ואין בעל מתיר בעל מפיר ולא חכם מפיר. ד"א זה הדבר כל הנביאים נתנבאו בכה נוסף עליהן משה שנתנבא בזה: (ג) איש איש. לרבות השוחט להדיוט שהמעלה פטור (ר"ל השוחט להדיוט חייב אבל המעלה פטור והוא בזבחים ק"ח): מבית ישראל. להוציא את הנכרים שאין חייבים משום מעלה ושוחט בחוץ ואף לכתחלה מותרין לעשות במה בכ"מ: ואמרת אליהם. לרבות גרים ועבדים: אשר ישחט במחנה. להביא היא בחוץ ונוחרה בפנים (אינו בת"כ רק בזבחים ק"ו) או יכול להביא השוחט חטאת בדרום שיהא חייב תלמוד לומר מחוץ למחנה יכול חוץ לג' מחנות ת"ל במחנה ומקים מחנה לחוץ למחנה מה חוץ למחנה שאין כשר שחיטת כל זבח אף כו': או אשר ישחט. להביא שחיטת עוף: (ד) ואל פתח כו'. למעוטי גגו של היכל שאינו חייב (אינו בת"כ רק בזבחים קו:): קרבן. שיכול השוחט חולין בפנים חייב תלמוד לומר קרבן על הקרבן הוא חייב ואינו חייב על החולין אי קרבן יכול אפי' קדשי בדק הבית כמ"ש ונקרב את קרבן ה' (זבחים קמז:) תלמוד לומר ואל פתח אהל מועד הראוי לפתח אהל מועד חייבין ושאינו כו' ומנין להוציא את הרובע והנרבע מוקצה ונעבד אתנן ומחיר כו' ת"ל להקריב כו' יצאו אלו שאין כשרים להקריב ומנין להוציא שעיר המשתלח ת"ל לה' המיוחדים לשם ומנין להוציא מחוסר זמן בגופו חטאת ואשם בין בגופו בין בבעלים ותורים שלא הגיע זמנן ובע"מ עוברין ת"ל לפני משכן ה' הכשרים ליקרב עכשיו. או יכול שאני מוציא עולה מחוסר זמן בבעלים ואשם נזיר ואשם מצורע ששחטן שלא לשמן תלמוד לומר שור או כשב או עז מ"מ: לא הביאו. (אינו בת"כ רק בזבחים קו:) ולמטה לא ענש אלא א"כ הזהיר אף כאן ענש והזהיר: דם יחשב. (אינו בת"כ רק בזבחים קו') לרבות הזורק: לאיש ההוא. ולא לשלוחיו: דם שפך. אחד ולא ב' שבמעלה חייבין (ר"ל בהעלאה חייבין שנים): ונכרת האיש. ולא הציבור: ההוא. ולא האונס ולא שוגג ולא מוטעה: מקרב עמו. ועמו בשלום: (ה) למען אשר יביאו. ע"כ מדבר בקדשים שהקדישן בשעת איסור הבמות שהן בעשה ול"ת וכרת מכאן ואילך מדבר בקדשים שהקדישן בשעת היתר במות והקריבן בשעת איסור הבמות שהן בעשה ול"ת. שנאמר והביאום לה' זו עשה. ולא יזבחו עוד את זבחיהם זו ל"ת. יכול יהא חייב כרת ת"ל זאת להם ואין אחרת להם (זבחים קו:) מנין שבשעת היתר הבמות הכתוב מדבר ת"ל את זבחיהם אשר הם זבחים. זבחים המותרים להם כבר. על פני השדה. מלמד שכל הזובח בבמה כזובח על פני השדה: והביאם לה'. כולה (אינו בת"כ רק בזבחים כו'). שאם היה רגלה בחוץ פסול: וזבחו זבחי שלמים. אין לי אלא שלמים שהן קרבים בבמה מנין לרבות עולה ת"ל זבחי יכול אפי' חטאת ואשם ת"ל אותם אי אותם יכול שלמים בלבד ת"ל זבחי הריני דן מה שלמים שהן באים בנדר או בנדבה דר"מ וחכ"א אין קרב בבמה אלא עולה ושלמים בלבד: (ו) וזרק הכהן את הדם על מזבח. זריקת כהן במזבח ואין כהן בבמה ואפילו גרים נשים ועבדים כשרים בבמה: מזבח ה' פתח אהל מועד. ואין מזבח בבמה ואפילו העלה על הסלע ואבן חייב: לריח ניחח לה'. ואין ריח ניחוח בבמה: והקטיר. לפי שנאמר ועשית עלתיך הבשר והדם אם אין בשר אין דם מנין לרבות יותרת הכבד ושתי הכליות (אינו בת"כ רק בפסחים עט') ת"ל לריח ניחח יכול אפי' מנחת נסכים ת"ל החלב וכו': (ז) לשעירם. ע' רש"י ז"ל: אשר הם זנים. לרבות שאחרי ע"ג: חקת עולם. לבית עולמים: לדרתם. שינהוג לדורות: תהיה זאת. אף בזמן הזה: (ח) ואלהם תאמר. אל הסמוכין להביא ששחט בחוץ ומעלה בחוץ (אינו בת"כ רק בזבחים קי'): איש איש. להביא נשים שהעלוהו: עלה. אין לי אלא עולה מנין לרבות אימורי ק"ק ואימורי קדשים קלים ת"ל או זבח. יכול אף במעלה בשר חטאת בשר ק"ק בשר קדשים קלים מותרי שמר ת"ל עלה מה עולה שהיא ראויה לאישים אף כו'. מנין לרבות הקומץ והלבונה והקטרת מנחת כהנים כו' ת"ל ואל פתח אהל מועד כל שהוא בא אל פתח אהל מועד. אין לי אלא כשרים פסולים מנין ת"ל לא יביאנו לעשות. כל המתקבל בפנים חייבין עליו: אתו. על השלם הוא חייב ולא על החסר (אינו בת"כ רק בזבחים קז') יכול אף היוצק ובולל ופותת ומולח ת"ל עלה. מה עלה מיוחדת לאישים אף כו': לה'. המעלה לשם חייב ולא להדיוט (אינו בת"כ רק בזבחים קח): (י) ואיש איש. להביא ולד ישראל מן הנ"י והעבד. כל דם. להביא

זב

דם הנפש בחולין ודם התמצית בחולין ובמוקדשים דברי ר"י וחכ"א על כולן אינו חייב אלא על דם הנפש בלבד: ונתתי פני. עיין רש"י ז"ל: בנפש. ולא בציבור: האוכלת. ולא המאכלת: מקרב עמה. ועמה בשלום: (יא) כי נפש. להגיד מה גרם: ואני נתתיו לכם. ולא לאחרים: על המזבח. ולא על קרקעו של מזבח: על המזבח לכפר. כל מקום שנתן על המזבח כפר: לכם לכפר. הוא להוציא את הדם ממעילה ומנותר ומטומאה (אינו בת"כ רק ביומא ס'): בנפש יכפר. ולא בדם התמצית: (יב) על כן כו'. עיין רש"י ז"ל: (יג) אשר יצוד. עיין רש"י ז"ל: חיה. בין מרובה או מועט וכן עוף בין מרובה כו': או עוף. מכאן אמר ר' יהודה שחט חיה יכסנה ואח"כ ישחוט את העוף וחכ"א כיסוי א' לכולן שנאמר כי נפש כל בשר (אינו בת"כ רק בחולין פו:) א"כ מה ת"ל או לחלק: חיה או עוף. יכול אפי' טמאים ת"ל אשר יאכל פרט לשוחט ונתנבלה בידו הנוחר והמעקר והשוחט ונמצאת טריפה או שור הנסקל כו' (חולין פה'). ושפך להביא שוחט לכלבים: ושפך וכסהו. במה ששפך יכסה שלא יהו המצות בזויות עליו. ושפך וכסה מי ששפך יכסה. ומנין שאם לא כסה הוא שיכסנו אחר (חולין פז') ת"ל ואמר לבני ישראל: דמו. כל דמו רבי יהודה אומר מקצת דם (חולין פח') : וכסהו. יכול יכפה עליו כלי ת"ל בעפר אין לי אלא עפר מנין לרבות שחיקת אבנים והרסין כו' ת"ל וכסהו יכול בקמח בסובין כו' ת"ל בעפר מה עפר מגדל צמחים אף כל שמגדל צמחים: בעפר. שיהא עפר למטה ועפר למעלה (חולין פג: ביצה ז:) : (יד) כי נפש. להגיד מה גרס: כל אכליו. לפי שנאמר בנפש האוכלת ולא המאכלת (ת"כ לעיל פרשה ה' הל' ז') שאין גדולים חייבים על הקטנים יכול לא יהיו נכרתין על הקטנים שאין הקטנים נכרתין על עצמם אבל יכרתו ע"י גדולים ת"ל כל אכליו יכרת: (טו) וכל נפש אשר תאכל. אין אכילה פחותה מכזית. ד"א אשר תאכל פרט לחרטום ולפרנים. יכול יטמא בתוך המעים (עיין בת"כ) ת"ל וטמא עד הערב וטהר יכול יהא מטמא בגדים תוך הפה ת"ל ונפש בבית הנפש הוא מטמא כו' יכול אם הקיאה יהא מטמא דרך יציאה ת"ל אשר תאכל דרך אכילתו כו' יכול בבהמת נבילה וטריפה הכתוב מדבר ת"ל נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה את שאין לה טומאה אלא אכילתה יכול אף נבילת עוף טמא ת"ל טריפה את שיש לה טריפה. ר' יהודה אומר נבילה וטריפה מה ת"ל אם טריפה חיה כו' אלא להביא (בת"כ שלט הגי' פרט לשחוטה אבל בק"א הוא כגי' הגאון וכ"ה בזבחים סט: וע"ש) טרפה ששחטה שהיא מטמא ד"א נבילה וטרפה להוציא המלוקה בפנים שמתרת את האיסור ולהביא המולק קדשים בחוץ וחולין בין בפנים בין בחוץ ד"א נבילה וטרפה להוציא השוחט חולין בפנים וקדשים בין בפנים בין בחוץ: באזרח ובגר. מה אזרח בן ברית אף גרים בני ברית: (ט) ונשא עונו. ונאמר להלן ונשא עונו מה להלן בכרת אף כאן בכרת ומנין שמדבר מטומאת מקדש וקדשיו הזהיר וענש על הטומאה וחייב קרבן על הטומאה מה קרבן כו': ובשרו לא ירחץ. על רחיצת בשרו ענוש כרת ולא על כבוס בגדים אלא בארבעים:

יח (א) אני ה' אלהיכם. אני שאמרתי והיה העולם אני דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר אני שפרעתי מדור המבול כו' רשב"י אומר נאמר להלן אנכי ה' אלהיך כו' עיין רש"י ז"ל רבי אומר המורות עריות שפותחות באני ה' ומסיימות באני ה': (ג) כמעשה ארץ מצרים. עיין רש"י ז"ל: אשר ישבתם. שדור אחרון התעיבו במעשיהן יותר מכולם: בה. אותו מקום כו' וכן בכנענים ואותו מקום כו' גרמה למצרים למעשים הללו וכן ביאתם של ישראל גרמה לכנענים שנאמר אשר אני מביא אתכם שמה ומקים מעשה מצרים לכנענים ומעשה כנענים למצרים. מפני מה זכו כנענים ארבעים שנה יותר מפני שכבדו לאברהם כו': ובחקתיהם לא תלכו. עיין רש"י ז"ל ריב"ב אומר שלא תספר קומי (פי' לספר נגד המצח) ושלא תגדל ציצית (היינו מה שמניחין באמצע הראש): (ג) את משפטי תעשו ואת חקתי תשמרו. עיין רש"י ז"ל: ללכת בהם. עשם עיקר ואל תעשם טפל וע' רש"י ז"ל וכה"א בהתהלכך תנחה אותך כו' ד"א את משפטי (לעיל פרשה פ' הלכה ט') אלו הדינים ואת חקתי אלו המדרשות (כי הדין הוא במשפט והמדרשות הם גזירות) תשמרו זו משנה (כי הפינון והמשנה הוא לשמור בלב לעשות) ללכת בהם זה מעשה. תשמרו ללכת לא המשנה עיקר אלא המעשה: (ד) וחי בהם. לעה"ב. ד"א וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפילו ברבים ת"ל ונקדשתי בתוך בני ישראל: (כד) אל תטמאו בכל אלה. בין בכלן בין במקצתן: כי בכל אלה נטמאו הגוים. אלו המצריים: אשר אני משלח מפניכם. אלו הכנעניים: (כה) ותטמא הארץ את כו'. מלמד שהארץ נטמאה ע"י דברים אלו והפקד עונה עליה. כיון שאני פותח הפנקס אני גובה הכל: ותקיא הארץ את ישביה. כאדם שקץ במזונו ומקיא אותו: (כו) ושמרתם אתם. אתם נאים לשמור שאתם פתחתם (פי' במצרים לשמור) וכה"א גן נעול אלו הבתולות גל נעול אלו הבעולות מעין חתום אלו הזכרים: ולא תעשו מכל התועבת. בין כלן בין מקצתן (אינו בת"כ ובש"ס רק במדרש ש"ה דף י"ח ע"ב ובויקרא פ' נ"ב): (כז) כי את כל התועבת האל. אל קשה מכלל דאיכא רכות ומה ניהו שניות (אינו בת"כ רק ביבמות כא:) : (כח) ולא תקיא הארץ כו'. מכאן שהייבים גלות ע"י הדברים האלה: (כט) כי כל אשר יעשה. בין כלן בין מקצתן: ונכרתו הנפשות. לפי שנאמר איש אשה מנין ת"ל נפשות שנים: העשת. לפי שנאמר לא תקרבו יכול יהיו חייבין נמי על הקריבה ת"ל העשת ולא על קריבות: מקרב עמם. ועמם בשלום: (ל) ושמרתם. עיין רש"י ז"ל: את משמרתי. לעשות משמרת למשמרת (אינו בת"כ רק ביבמות כא:) : ולא תטמאו בהם אני ה' וגו'. עיין רש"י ז"ל:

פרשת קדושים

יט (ב) דבר. עיין רש"י ז"ל. ר' לוי אומר לפי שעשרת הדברות כלולין בה. א' אני ה' אלהיכם. ב' ואלהי מסכה כו'. ג' לא תשבעו בשמי כו'. ד' את שבתתי כו'. ה' איש אמו. ו' לא תעמד. ז' מות יומת הנאף כו'. ח' לא תגנבו כו'. ט' לא תלך רכיל. י' ואהבת לרעך כו': קדושים תהיו. עיין רש"י ז"ל: כי קדוש אני. אם מקדשים אתם את עצמכם כאלו מקדשים אותי יכול באם לאו אינו מקודש ת"ל כי קדוש אני בקדושה אני: (ג) איש. עיין רש"י ז"ל: אמו ואביו. ולהלן הוא אומר אביך ואמך מלמד ששניהם שוין וכן תורים ובני יונה כו' וכן כבשים ועזים כו' אבל אב קודם לאם בכל מקום מפני כו'. רבי אומר לפני שגלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן ירא כו' עיין רש"י ז"ל: ואת שבתתי תשמרו. עיין רש"י ז"ל וכן בשאר המצות שאתה ואביך חייבים בכבודי וזהו אני ה'. ואת שבתתי תשמרו (אינו בת"כ רק בשבת סט:) נאמר כאן שמירה אחת לשבתות הרבה ונאמר להלן ושמרו בני ישראל את השבת שמירה לכל שבת ושבת כאן בשוכח עיקר שבת ולהלן ביודע עיקר שבת: (ד) אל תפנו אל האלילים. לעבדם ר' יהודה אומר לראותם. (אינו בת"כ רק בשבת קמט') אפי' דיוקנאות אסור להסתכל בהם: אלילים ואלהי מסכה. עיין רש"י ז"ל. אלילים. מסכה. שמות ע"ג הן מעשרה שמות של גנאי שנקראת ע"ג. תרפים. אלילים. פסל. מסכה. אשירה. חמנים. מצבה. עצבים. שקוצים. גילולים: לא תעשו לכם. עיין רש"י ז"ל: (ה) וכי תזבחו וגו'. עיין רש"י ז"ל. מנין לרבות כל הנאכלים לב' ימים ת"ל וכי תזבחו זבח: לרצנכם. (אינו בת"כ רק בחולין יז') הואיל ונאמר ושחט את בן הבקר שתהא שחיטה לשם בן הבקר לעכב מנין ת"ל לרצנכם תזבחהו. תזבח שלא יהו שנים שוחטין זבח א' (אינו בת"כ רק בחולין כ"ט): תזבחהו. שלא יהא א' שוחט שנים דברי ר"א בר"ש וחכ"א שנים שוהטין זבח א': (ו) ביום זבחכם. שחיטה אינה אלא ביום (אינו בת"כ רק במגילה כ:) והנותר עד יום השלישי. בעוד יום הוא נאכל ואינו נאכל בלילה (אינו בת"כ רק בפסחים ג'): באש ישרף. כל הטעון שריפה נשרף ביום (ג"ז בפסחים שם): (ז) ואם האכל יאכל. עיין רש"י ז"ל: (ח) ואכליו. למעוטי חוץ למקומו מכרת (אינו בת"כ רק בזבחים כח:): עונו. גז"ש לפגול: כי את קדש. נאמר כאן קדש ונאמר להלן קדש מה להלן בנותר אף כאן בנותר: חלל. ג"ש מטומאה (הוא בזבחים מד') : (ט) ובקצרכם. פרט לשקצרו לסטים או בהמה כו': ובקצרכם. פרט לשקצרו גוים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה אין לי אלא קוצר תולש מנין ת"ל בקצרך עוקר מנין (בת"כ הגי' קוטף אבל בחולין קלז' הגי' כדברי הגאון וע"ש) ת"ל לקצור. קציר אין לי אלא תבואה קטניות מנין ת"ל ארצכם אילנות מנין ת"ל שדך א"כ מה ת"ל קציר מה קציר שהוא אוכל ונשמר וגדולו מן הארץ ולקיטתו כאחת ומכניסו לקיום יצאו ירקות אע"פ שלקיטתן כאחת אין מכניסן לקיום יצאו תאנים אע"פ שמכניסן לקיום אבל אין לקיטתן כאחת. והתבואה והקטניות בכלל הזה ובאילן האוג וכו': לא תכלה פאת שדך. פאת אין פאה אלא מחמת כילוי ואין פאה אלא בסוף אר"ש מפני ד' דברים אמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו מפני גזל מתנות עניים מפני בטול עניים מפני מראית עין מפני שאמרה תורה לא תכלה פאת שדך. שדך ולא שדה אחרים. משום ר"ש אמרו שדך ולא שותף עם הנוי. יכול אפי' (אינו בת"כ רק בחולין קלה:) שותף עם ישראל ת"ל קציר ארצכם: ולקט קצירך. אין לקט אלא מחמת קציר מכאן אמרו קצר מלא ידו כו' (הלשון הזה הוא בחולין קלז') ר' יוסי אומר לקט קציר ולא לקט קטוף: (י) וכרמך. אפי' כלו עוללות דר"ע א"כ למה נאמר כי תבצור כו': לא תעולל. עיין רש"י ז"ל: ופרט כרמך. אין פרט אלא מחמת בציר היה בוצר כו': לא תלקט לעני. (אינו בת"כ רק בגיטין יב') שלא תלקט בשביל עני ואם לקט אינו כלום. ד"א לא תסייע את העני. ד"א להזהיר העני על שלו: לעני ולגר. מה גר בן ברית אף עני בן ברית ומה עני מחוסר אף גר מחוסר: תעזב. במחובר לקרקע אפילו תשעה ותשעים אומרים כו' יכול אפילו בדלית ובדקל כו' ת"ל אתם: תעזב. הנח תבואה בקשים תמרים במכבדות כו' יכול אפילו השיכן הרוח ת"ל אתם: תעזב. ללמד שספק לקט לקט וספק פאה פאה כו': תעזב אתם. (אינו בת"כ רק בחולין קלד:) ולא לעורבין ולעטלפים. תעזוב (ג"ז שם ובב"ק לד' ובתמורה ו') מכאן אמרו המפקיר כרמו והשכים ובצרו חייב בפרט): אני ה' אלהיכם. עיין רש"י ז"ל: (יא) לא תגנבו. עיין רש"י ז"ל. לפי שנאמר אם המצא תמצא עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל לא תגנבו. לא תגנבו ע"מ למיקט ע"מ לשלם תשלומי כפל בן בג בג אומר לא תגנוב את שלך מאחר הגנב כו': לא תכחשו. עיין רש"י ז"ל: ולא תשקרו. לפי שנאמר (ב"ק קה:) ונשבע על שקר עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל לא תשקרו: איש. אין לי אלא איש באיש. איש באשה מנין ת"ל בעמיתו מ"מ: (יב) ולא תשבעו בשמי. עיין רש"י: לשקר. ג' שבועות הן (שבועות כא:) אוכל ולא אוכל ה"ז עובר בבל יחל דברו אכלתי ולא אכלתי עובר משום לא תשבעו כו' נשבע לשנות את הידוע עובר משום לא תשא: וחללת. מכאן אמרו שבועת שקר הוא חילול השם. ד"א נעשה אתה חולין לחיה ולבהמה נאמר כאן חילול (אינו בת"כ רק בשבת לג') ובחילול שבת ובחילול השם נאמר חילול וכתיב ואם באלה לא תוסרו לי אל תקרי באלה אלא באלה (ב"מ קיח:) בעון שבועת שקר כו' וכן הוא אומר על כן אלה אכלה ארץ כו': (יג) לא תעשוק. עיין רש"י ז"ל: ולא תגזל. לעבור בשני לאוין (שם קיא:) לא תלין. זה שכיר יום עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא שכר אדם שכר בהמה וכלים מנין תלמוד לומר פעלת: שכיר. נאמר כאן שכיר (ב"מ קיא') ונאמר להלן שכיר ליתן של זה בזה מכאן אמרו הכובש שכר שכיר עובר בה' לאוין ועשה יכול המחהו אצל חנוני ת"ל אתך: עד בקר. אין עובר אלא בקר ראשון: (יד) לא תקלל כו'. עיין רש"י ז"ל: ולפני עור כו'. עיין רש"י ז"ל. מנין שלא יושיט (אינו בת"כ רק בפסחים כב:) כוס יין לנזיר כו' ת"ל ולפני עור לא כו': (טו) לא תעשו עול. עיין רש"י ז"ל. וגורם לחמשה דברים. מחלל השם. ומטמא מקדש. ומסלק השכינה. ומפיל ישראל בחרב. ומגלה אותם מארצם. (פי' דילפיק כולא מע"ג דהכא כתיב תועבה וגבי ע"ג כתיב תועבה וגבי ע"ג כתיב כל החמשה דברים דפ' קדושים לטמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי היינו מטמא מקדש ומחלל השם ובפ' בחקתי כתיב וגעלה נפשי אתכם דהיינו סילוק שכינה ואתכם אזרה בגוים

דהיינו מגלה את ישראל והיקותי אחריכם חרב היינו מפיל את ישראל בחרב ונקרא
רע ומכעים וממרה ומנאן ומפר ברית כמ"ש ופנה אל אלהים אחרים ועבדום ונאצוני
והפר כו' ונאמר כי אנכי ידעתי את מריך ונאמר כי תעשו הרע בעיני ה' להכעיסו
כו'): לא תשא פני דל ולא תהדר כו'. עיין רש"י ז"ל: בצדק. ולהלן כתיב צדק צדק
[אינו בת"כ רק בסנהדרין לב:] כאן בדין שאינו מרומה כאן בדין מרומה: תשפט.
[ג"ז שם ג'] יחיד. אבל חכמים אמרו ג' שנאמר ג' אלהים: (טז) לא תלך רכיל. לפי
שנאמר והוציא עליה שם רע וכו' וענשו אתו כו' [אינו בת"כ רק בכתובות מו:] אזהרה
מנין ת"ל לא תלך רכיל ד"א שלא יהיה רך לזה וקשה לזה. ד"א אל תהי כרוכל
שמטעים דבריו והולך. ד"א שלא יאמר הדיין אני מזכה אבל מה אעשה שחבירי
רבו עלי וכה"א הולך רכיל מגלה כו': לא תעמד על דם רעך. לראות במיתתו
כגון טובע בנהר או לסטים באים עליו שחייב להצילו (אינו בת"כ רק בסנהדרין עג:)
לפי שנאמר והשבותו לו יכול בגופו מנין אפי' בדמים ת"ל לא תעמד. וכן הרודף אחר
חבירו להרגו מנין שחייב להצילו בנפשו ת"ל לא תעמד כו' וכן אם ידעת לו עדות
מנין שלא תשתוק לו ת"ל לא תעמד וכן הרודף אחר הזכר ואחר נערה המאורסה
ת"ל לא תעמוד: (יז) לא תשנא. יכול לא תקללנו לא תכנו ולא תסטרנו ת"ל בלבבך
בשנאה שבלב הכתוב מדבר: הוכח. (הכל עיין ערכין טז:) מנין לרואה בחבירו דבר
מגונה שחייב להוכיחו ת"ל הוכח מנין שאפילו עד מאה פעמים תלמוד לומר תוכיח יכול
אפי' פניו משתנות תלמוד לומר לא תשא עליו חטא. ד"א הוכח אפי' מאה פעמים (ב"מ
לא:) תוכיח אפי' תלמיד לרב: את עמיתך. לעם שאתך במצות ולא לרשע שיסנאך
שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך (יבמות סה:) הוכח לחכם ויאהבך (ערכין יד:) אר"ע
העבודה אם יש בדור הזה יודע היאך מוכיחים (פי' שלא תביישנו) אר"י בן נורי
מעידני עלי שמים וארץ שיותר מד' וה"פ נלקה עקיבא על ידי לפני ר"ג שהייתי קובל
עליו וכ"ש שהוסיף לי אהבה לקיים מה שנאמר הוכח לחכם ויאהבך: (יח) ואהבת לרעך
כו'. זה כלל גדול בתורה מכאן אמרו אסור לקדש את האשה עד שיראנה (קדושין
מא:) ואסור שישמש ביום (נדה יז:) כו' ולענין כל המיתות תברור לו מיתה יפה (סנהדרין
מ"ה ל"ב כתובות ל"ז פסחים ע"ה סוטה ח:): (יט) את חקתי כו'. ר"א אומר [אינו
בת"כ אבל הוא בסנהדרין ס:] חקים שחקקתי לך כבר מכאן שנצטוו בני נח על
הכלאים: בהמתך לא תרביע. יכול לא יעמיד זכרים
אצל נקבות ת"ל לא תרביע. בהמתך. אין לי אלא בהמתך על בהמת אחרים
מנין ואין לי אלא בהמה על בהמה בהמה על חיה טהורה על טמאה כו' מנין ת"ל
את חקתי תשמרו: שדך לא תזרע. יכול אפי' שני מיני חטים תלמוד לומר כלאים א"ל
אלא שלא יזרע מנין שלא יקיים ת"ל כלאים שדך לא (מ"ק ב:). מנין שאין מרכיבין
אילן מאכל באילן סרק אילן סרק באילן מאכל תלמוד לומר את חקתי תשמרו: בהמתך.
מה בהמתך בהרבעה (קדושין לט:) אף שדך בהרכבה ומה בהמתך בין בארץ בין
בחוץ לארץ אף שדך בין בארץ בין בחוץ לארץ יכול אפי' זרעים בח"ל תלמוד לומר
שדך: ובגד כלאים שעטנז. יכול אפילו שני מיני צמר ת"ל כלאים יכול אפי' שני מינים
אחרים ת"ל לא תלבש צמר ופשתים כו' שיכול לא ילבש גיזי צמר וכו' עיין רש"י ז"ל.
לפי שנאמר לא תלבש מנין לרבות העלאה תלמוד לומר לא יעלה יכול אפי' הפשלת
קופה ת"ל לא תלבש (עיין בר"ש ריש פ"ט דכלאים בשם הירושלמי) מה לבישה דבר
שהוא נהנה אף כו': עליך. אבל אתה מציע תחתיך אבל אמרו חכמים לא יעשה כן
שלא תהא נימא א' כרוכה על בשרו: (כ) איש. פרט לקטן ואיש לרבות בן ט' שנים
ויום א': את אשה. פרט לקטנה: שכבת זרע. [כל המימרא ביבמות דף כ"ה ע"א
וע"ב] פרט להעראה מכאן להעראה בהייבי לאוין: שכבת זרע דאשת איש. פרט
למשמש מת או לאחר מיתה. ש"ז דבועה. פרט לשקינא לה בדרך אברים: והיא
שפחה. בכנענית הכתוב מדבר: והיא שפחה נחרפת. מאורסת לעבד עברי. [כל
המימרא עיין בכריתות דף יא:] ד"א נחרפת אינו חייב אלא על שפחה בעולה שנאמר
אם תכתוש את האויל כו' (משלי כ"ז כ"ב): והפדה. עיין רש"י ז"ל והפדה בכסף
ותופשה בשטר שנאמר כאן לה ונאמר להלן וכתב לה מה שם בשטר אף כו'. מכאן שיוצא
בכסף ובשטר (הוא בגיטין מא:) יכול המשחרר חצי עבדו קנה ת"ל לה ונאמר להלן
לה מה להלן חציו לא אף כאן כו'. ר' אומר מקיש שטר לכסף מה כסף בחציו אף
שטר כן: בקרת. מכות מכאן שהיא לוקה יכול אף הוא ת"ל תהיה: כי לא חפשה.
עיין רש"י ז"ל. רש"א שטר גומר ואין כסף גומר: (כא) והביא את אשמו. הוא ולא
היא (כריתות שם): בקרת תהיה והביא. בזמן שהאשה לוקה הוא בקרבן כו': (כב) באיל
האשם: מה להלן בכסף שקלים אף כאן כו': על חטאתו אשר חטא. (כריתות ט:)
מביא קרבן א' על ביאות הרבה מנין שמביא על הזדון כשוגג תלמוד לומר ונסלח לו
כו': (כג) וכי תבאו. יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל הארץ המיוחדת: וכי תבאו
ונטעתם. פרט לשנטעו נכרים עד שלא באו לארץ יכול אף משבאו לארץ ת"ל כל ארץ:
ונטעתם. פרט למבריך ומרכיב מכאן אמרו סיפוק הגפנים וסיפוק על גבי סיפוק אף
על פי שהבריכם בארץ מותר: ונטעתם. אין לי אלא נטע אגוז ושקד נטע יחור מנין
ת"ל כל עץ. עץ מאכל. ולא עץ סרק [צ"ל עץ מאכל פרט לנוטע לסייג וכו' וכ"ה
בת"כ וכ"ה בר"ש ריש ערלה בשם הירושלמי וע"ש] פרט לנוטע לסייג ולקורות: כל עץ.
לרבות נטע לעלים וחשב לאכילה. רבי שמעון בן גמליאל אומר לרבות הנוטע דבר
שאינו ראוי לסייג. [אינו בת"כ רק בברכות לו: וביומא פ"א ובסוכה לה:] רמ"א עץ
מאכל לרבות פלפלין ולמדך שא"י אינה חסירה כלום: וערלתם. עיין רש"י ז"ל: את
פריו. פרט לעלים ולולבים ומי גפנים ומי סמדר יכול שאני מוציא אף ענקוקלות והרצנים
וזגין [הוא ג"כ בברכות שם:] קליפי רמון ונץ שלו כו' ת"ל את פריו את שומר
והטפל לפריו: שלש שנים. יכול לאחר שלש שנים יהיה מותר תלמוד לומר יהיה:
לכם. להביא הנוטע לרבים רי"א להוציא הנוטע לרבים כו': לא יאכל. אין לי אלא
שלא יאכל מנין שלא יצבע ושלא ידליק את הנר ולא יהנה (הוא בפסחים) ת"ל וערלתם
ערלתו ערלים לרבות שלו: (כד) ובשנה הרביעית. מנין לשלשים יום קודס ראש
השנה מחשוב שנה ת"ל ובשנה. ובשנה הרביעית פעמים שאף בשנה רביעית אסור

[ר"ה י:] הא כיצד עד ט"ו בשבט ומנין שמונין מתשרי נאמר כאן שנה ונאמר להלן
מראשית השנה מה להלן תשרי שנאמר עד אחרית שנה מראשית נידון כו' אף כל
שנים האמור בכאן תשרי: כל פריו. להביא את הפרט ואת העוללות שכלו לגת נאמר
כאן קדש ונאמר להלן קדש מה להלן יש לו חומש ויש לו ביעור אף כאן נאמר כו':
הלולים. אחליה והדר אכליה (ברכות לה:) הלולים כל שטען הלולים טעון חלולים
רבי אומר נאמר תבואתה ונאמר להלן תבואת הכרם (כל המימרא שם) מה להלן
כרם אף כו' וי"א אף נטע רבעי ר"ע אומר הלולים מכאן שטעון ברכה לפניהם
ולאחריהם מכאן אמרו חכמים אסור לאדם שיטעום כלום קודם שמברך: (כה) ובשנה
החמשית. שלשים יום בשנה חשוב שנה. ופעמים שבחמשית ואסור משום רבעי (ר"ה
שם) כנ"ל: להוסיף לכם. מה פירות חמשית לבעלים אף פירות רביעית לבעלים
רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע עיין רש"י ז"ל: תבואתו. אין נפדה
אלא תבואה מכאן אמרו שאין נפדה אלא עד שיבא לעונת המעשרות: (כו) לא
תאכלו על הדם. עיין רש"י ז"ל שלא תאכל קודם שתצא נפשה ואזהרה לאוכל והדם
במזרק. ד"א שאין מברין על הרוגי ב"ד. ד"א אזהרה לסנהדרין שהרגו את הנפש
שאסורין לטעום כל אותו היום. ד"א אזהרה לבן סורר ומורה (כולהון סנהדרין סג:)
ד"א לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (ברכות י:) לא תנחשו. עיין רש"י ז"ל:
ולא תעוננו. אלו האוחזין את העינים ר' ישמעאל אומר זה המעביר שבעה מיני זכור
על העין (סנהדרין סה:) ר' עקיבא אומר זה המחשב עתים היום יפה לצאת מחר
כו': (כז) לא תקפו. א' המקיף וא' הניקף: פאת ראשכם. סוף ראשכם ואלו הן
הצדעין מכאן ומכאן: ולא תשחית. יכול אפי' במלקט ורהיטני תלמוד לומר לא יגלחו
יכול אפי' במספרים תלמוד לומר לא תשחית מנין ליתן של זה בזה (קדושין לה:)
תלמוד לומר פאת פאת לגז"ש: זקנך. פרט לזקן אשה שהעלה שער מנין להקפה (קדושין
שם) ת"ל לא תקפו ולא תשחית כל שישנו בהקפה כו': פאת זקנך. סוף כו' עיין
רש"י ז"ל: (כח) ושרט. לחייב על כל שריטה ושריטה יכול אפי' על ביתו שנפל ת"ל
לנפש. ר"י אומר (מכות כ:) שריטה וגדידה א' הן א"כ מה תלמוד לומר לנפש לחייב
על כל נפש ונפש אם שרט שריטה א' על ה' מתים וחכ"א שריטה ביד וגדידה בכלי:
וכתבת קעקע. עד שיכתוב ויקעקע כתב ולא קעקע כו'. רש"א עד שיכתוב את שם
ע"ג שנאמר אני ה' ולא אחר (מכות כא:): (כט) אל תחלל את בתך. יכול לכהן
נאמר שלא יתן בתו ללוי ולישראל ת"ל להזנותה. במוסר בתו עיין רש"י ז"ל. ד"א
זה המשיא בתו לזקן. ר"ע אומר זה המשיא בתו בוגרת (סנהדרין עו:) ד"א אזהרה
לבתו מאנוסתו (סנהדרין שם): ולא תזנה הארץ. יכול אפי' על מעשה יחיד ת"ל
ומלאה הארץ זמה ר"א אומר מכאן שהוא עונש לפני המקום כאלו בא על אשה ואמה
ראב"י אומר (כ"ה ביומא יח:) הרי הוא שבא על נשים הרבה וכן היא כו' נמצא את
נושא אחותו כו': (ל) ומקדשי תיראו. עיין רש"י ז"ל. יכול תהא אתה מתיירא מן
המקדש ת"ל את שבתתי תשמרו מה שבת לא מן השבת אתה מתיירא אלא ממי כו'
אף כו' אין לי אלא בזמן שבהמ"ק קיים שאין בהמ"ק קיים מנין ת"ל את שבתתי
תשמרו מה שבת לעולם אף כו': תיראו. איזהו מורא לא יכנס להר הבית לא במקלו
עיין רש"י ז"ל: (לא) אל תפנו. עיין רש"י ז"ל. אזהרה לנשאל מנין [אינו בת"כ רק
עיין בתוספות סנהדרין סה:] ת"ל לא ימצא בך כו' בעל אוב זה פיתום כו' והמעלה
בזכורו (שם:) והנשאל בגולגולת כו': אל תבקשו לטמאה בהם. מלמד שאין באים
על האדם אלא אם כן הפנה דעתו להן ונטמא בהן: אני ה' כו'. עיין רש"י ז"ל:
(לב) מפני שיבה תקום. עיין רש"י ז"ל שקנה חכמה שנאמר אספה לי שבעים איש
כו' רבי יוסי הגלילי אומר אין זה אלא מי שקנה חכמה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו
אפי' ינוק וחכים [כל המימרא בקידושין לב:] ריב"י אומר שיבה כל שיבה במשמע
תקום יכול אפי' מרחוק תלמוד לומר והדרת פני כו' ממקום שיש הידור. יכול יעמוד
בבית הכסא או בבית המרחץ ת"ל והדרת במקום שיש הידור יכול אפי' במקום שיש
חסרון כיס ת"ל תקום מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור כו' עיין רש"י ז"ל.
רשב"א אומר זקן ויראת מכאן שלא יטריח שנאמר ויראת מאלהיך אזהרה עליו שלא
יטריח: (לג) יגור. יכול אפי' בא ואמר גר אני שיקבלנו ת"ל אתך במוחזק לך. בא
ועדיו עמו מנין ת"ל וכי יגור: בארצכם. אין לי אלא בארץ בח"ל מנין תלמוד לומר
אתכם (פי' דכתיב הגר הגר אתכם בכ"מ שהוא אתכם) אם כן מה ת"ל בארצכם
בארץ צריך להביא ראיה ובח"ל א"צ להביא ראיה וחכ"א בין בארץ בין בח"ל צריך
(אינו בת"כ רק ביבמות מז:) ומה ת"ל בארצכם אפי' בארץ מקבלים גרים שלא תאמר
שנתגיירו מפני הארץ כו': לא תונו. עיין רש"י ז"ל: (לד) כאזרח. מה אזרח שקיבל
עליו כל התורה אף גר כו' מכאן אמרו גר שקיבל עליו כל התורה חוץ מדבר א' אין
מקבלים אותו. ר' יוסי בר' יהודה אומר אף דבר קטן מדקדוקי סופרים: ואהבת לו
כמוך. כמו שנאמר בישראל: כי גרים הייתם. דעו נפש הגר שאף אתם הייתם
גרים כו' ר' נתן אומר מום שבך עיין רש"י ז"ל. המאנה את הגר עובר בג' לאוין
(אינו בת"כ רק בב"מ נט:) לא תונה פ' משפטים לא תונו אתו ולא תונו איש את
עמיתו. וכן הלוהו שנאמר לא תלחצנו וגר לא תלחץ לא תהיה לו כנושה. בל"ו
מקומות הזהירה תורה על הגר מפני כו' וי"א במ"ו מקומות: (לה) לא תעשו עול
כו'. עיין רש"י ז"ל: במדה. [אינו בת"כ רק בבבא בתרא פט:] שלא ימוד לאחד
בימות החמה ולא' בימות הגשמים. במשקל. שלא יטמין משקלותיו במלח: ובמשורה.
שלא ירתיח ושלא דברים ק"ו. מה משורה שהיא כו': (לו) מאזני צדק. צדק את
המאזנים יפה: אבני צדק. צדק את המשקולת יפה וכן איפה והין צדק. ריב"י אומר
והלא הין בכלל איפה אלא שיהא הן שלך צדק ולאו שלך צדק: יהיה לכם. מנה לכם
אגרדומין על כך: הוצאתי אתכם. על תנאי זה שתקבלו עליכם מצות מדות שכל המודה
במצות מדות כאלו מודה ביציאת מצרים וכל כו' דבר אחר אני שהבחנתי כו' עיין רש"י
ז"ל וכן בשרצים וכן ברבית וכן בציצית: (לז) ושמרתם כו'. ליתן שמירה ועשיה ש':
אני ה'. נאמן לשלם שכר:

ואל

כ (ב) ואל בני ישראל. אלו ישראל. ומן הגר. אלו גרים: הגר. לרבות נשי גרים: בישראל. לרבות נשים ועבדים. א"כ מה"ל איש איש לרבות נכרים שמצווין של עריות כישראל (סנהדרין נז:) והלא כבר נאמר ויצו ה' אלהים על האדם כו' (בפ' בראשית) אלא להביא כו': אשר יתן. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ומזרעך לא תתן כו' יכול אפי' מסר ולא העביר העביר ולא מסר ת"ל לא תתן להעביר יכול אפי' שלא באש ת"ל לא ימצא בך מעביר כו' העברה העברה לע"ז מה להלן באש אף כו'. להעביר. אינו חייב אלא דרך העברה יכול אף שלא מזרעו תלמוד לומר ומזרעך (כל המימרא בסנהדרין סד:) ולא אחרים ולא את עצמו. ר"א ב"י מחייב בעצמו שנאמר בך. מזרעו ולא כל זרעו. זרע זרעו מנין תלמוד לומר בתתו מזרעו: מות יומת. עיין רש"י ז"ל: עם הארץ. שבגינו נבראת הארץ ועתידין לירש את הארץ בשביל זה: ירגמוהו. בלא כסותו: באבן. שאם מת באבן א' יצא: (ג) ואני אתן כו'. עיין רש"י ז"ל: והכרתי. הרי הוא בל"ת וכרת ומיתה: מקרב עמו. ועמו בשלום: (ד) ואם העלם יעלימו כו'. עיין רש"י ז"ל: לבלתי המית אתו. בכל מיתה: (ה) ובמשפחתו והכרתי כו'. עיין רש"י ז"ל: לזנות אחרי כו'. עיין רש"י ז"ל. ג' כריתות בע"ג א' לכדרכה וא' לשלא כדרכה וא' למולך (סנהדרין סד:): (ו) והנפש. לפי שנאמר למטה ואיש או אשה כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר אל תפנו: (ז) והתקדשתם. זו קדושת פרישת ע"ג או אינו אלא קדושת כל המצות ת"ל קדשים תהיו הרי קדושת כל המצות אמורה ומה ת"ל והתקדשתם והייתם קדשים זו קדושת פרישת ע"ג: אני ה' אלהיכם. כשם שאני קדוש כו': (ח) ושמרתם. לרבות שאר דקדוקי הפרשה: אני ה' מקדשכם. כשם שאני קדוש כו': (ט) כי איש. אשה מנין ת"ל איש איש: את אביו. ולא את אבי אביו: אביו. אביו ודאי ולא הספק וכן אמו. אין לי אלא אביו ואמו. אביו בלא אמו. אמו בלא אביו מנין ת"ל אביו ואמו קלל מ"מ. לאחר מיתה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר כו': מות יומת. בסקילה או אינו אלא כו' ת"ל דמיו בו ולהלן נאמר דמיהם בם מה להלן סקילה כו' ומה תלמוד לומר מות יומת שאם אין (סנהדרין מה:) אתה יכול להמיתו מיתה הכתובה בו כו' וכן בכלם. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר אם היה אביו דיין או נשיא כו' לא זה ולא זה מנין הריני דן בנין אב משניהם לא הרי נשיא שאתה מצווה על המראתו ולא הרי דיין שאתה מצווה על הוראתו כו' הצד השוה שבהן שהן בעמך כו' מה לשניהן שכן גדולתם גרמה להם ת"ל לא תקלל חרש באומללין שבעמך. מה לחרש חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו הצד השוה שבהן שהן בעמך כו': (י) ואיש. להוציא את הקטן עיין רש"י ז"ל: מות יומת. סתם מיתה האמורה בתורה אינה אלא חנק או אינו אלא באחת מכל המיתות שבתורה אמרת כל מיתה שבתורה אין אתה רשאי להחמיר עליה אלא להקל עליה דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר לא מפני שהיא קלה כו' ר' אומר נאמרה מיתה בידי שמים ונאמרה מיתה בידי אדם מה מיתה בידי שמים שאין בו רושם אף כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר לא תנאף א' האיש וא' האשה (פי' אזהרה הוא לשניהם): (יא) אשר ישכב את אשת אביו. בין שהיא אמו בין שאינה אמו. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ערות אביך ונאמר כאן ערות אביו גלה מופנה לגזרה שוה מה כאן באשת אביו אף להלן באשת אביו הכתוב מדבר ומשמע בין שהיא אמו ובין כו'. אמו שאינה אשת אביו מנין ת"ל וערות אמך. אשת אביו לאחר מיתה מנין ת"ל ערות אשת אביך. אין לי אלא אמו שאינה אשת אביו ואשת אב לאחר מיתה באזהרה. בעונש מנין נאמר כאן אשת אביו ונאמר להלן ערות אביך מה להלן עשה אמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו כו'. אמך היא משום אם אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אב דר"י וחכ"א (כל המימרא עיין בסנהדרין נ"ג ומ"ד): ערות אביך. ערות אביך ממש. אחי אביך. ערות אחי אביך ממש ולעבור בשני לאוין. וערות אמך. בין שהיא אשת אב בין שאינה אשת אב. אשת אב שאינה אמו מנין ת"ל ערות אשת אביך. לאחר מיתה מנין תלמוד לומר ערות אביך היא ובעונש נאמר את אשת אביו בין שהיא אמו בין שאינה אמו. לאחר מיתה מנין תלמוד לומר ערות אביו גלה: (יב) תבל עשו. שתבלו את החוט: דמיהם בם. עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר ערות כלתך כו'. אשת בנך היא. פרט לשפחה: (יג) ואיש. פרט לקטן: אשר ישכב את זכר. בין גדול בין קטן: משכבי אשה. ה"ז בא ללמד ונמצא למד שב' משכבות באשה (יבמות נד:) ולהקיש איש לאשה מה אשה בהעראה אף כו'. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ואת זכר כו'. אזהרה למשכב מנין תלמוד לומר לא יהיה קדש בבני ישראל כו' דר"י רע"א לא תשכב (ר"ל מבנין נפעל) לא תשכב: (יד) ואיש אשר יקח. בכלן נאמר שכיבה וכאן נאמר קיחה דרך קיחה אמרה ״ד״ תורה מכאן אמרו שאין על האנוסה ועל המפותה (יבמות צז:) וי"א כתיב בת בנך ובת בתך אבל שלא מותר. ולהלן נאמר ערות אשה ובתה כאן באונסין כאן בנשואין: את אשה ואת אמה. א"ל אלא אשה ואמה. בתה ובת בתה ובת בנה מנין נאמר כאן זימה ונאמר להלן זימה מה להלן בתה ובת בתה ובת בנה אף כאן כו'. מנין לבתו ובת בתו ובת בנו נאמר כאן זימה ונאמר להלן זימה מה להלן זכרים כנקבות אף כאן כו' (כל המימרא עיין בסנהדרין עה: ועו:) ומנין לעשות ג' דורות למעלה נאמר להלן זימה ונאמר כאן זימה מה להלן למטה ג' דורות אף כאן למעלה ג' דורות. ומה כאן בעונש עשה למעלה כלמטה אף להלן באזהרה עשה למעלה כלמטה: אתו ואתהן. את אחת מהן דברי ר"י ר"ע אומר אתהן דהיינו עד שיהיו שתיהן פרט לאחר מיתת אשתו: (טו) ואיש. פרט לקטן: בבהמה. בין גדולה בין קטנה: מות יומת. בסקילה או אינו כו' ת"ל תהרגו ונאמר להלן כו' כי הרג תהרגנו מה להלן בסקילה. א"ל אלא שוכב נשכב מנין ת"ל כל שוכב עם בהמה אם אינו ענין לשוכב תנהו ענין לנשכב אזהרה לשוכב מנין ת"ל ובכל בהמה כו' (סנהדרין נד:) אזהרה לנשכב מנין ת"ל כל שוכב אסקיה בלשון שוכב להקיש נשכב לשוכב מה שוכב ענש והזהיר כו': ואת הבהמה תהרגו. עיין רש"י ז"ל המטה את חבירו מדרך חיים כו' ולענין שצדיקים

מהו אומר לא תשחית את עצה והלא דברים ק"ו ומה אילנות שאין רואין כו' את עליהן המקום אדם שעושה רצונו של מקום ועשה התורה על אחת כמה וכמה. וכן הוא אומר לא תניף עליהם ברזל והלא דברים ק"ו ומה אבנים שאינם רואות כו' על ידי שמטילין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים כו' ק"ו לאדם שמטיל שלום בין איש לאשה כו' ד"א (סנהדרין נ"ה) שלא תהא הבהמה עוברת בשוק ויאמרו זו שנסקל פלוני על ידה והלא דברים ק"ו אם המקום חס על כבודן של רשעים ק"ו על של צדיקים: (טז) ואיש. פרט לקטן: והיא תרבע כו'. עד שיהיו מזידין (סנהדרין מד:) מכאן להתראה מה"ת וא"ת קין נשא את אחותו כו' עיין רש"י ז"ל: ונכרתו. והרי בכלל כל העריות היתה כמ"ש להלן כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה בא ללמד על כל הכריתות (מכות יג: וידי) שהן בכרת ולא במלקות. וחכמים אומרים נאמר כאן לעיני ונאמר להלן ונקלה אחיך לעיניך מה להלן במלקות אף חייבי כריתות במלקות אם כן מה ת"ל ונכרתו לחייב על אחותו שהיא בת אביו ובת אמו (מכאן עד סוף המימרא ביבמות כ"ב כ"ג) לומר שאין עונשין מן הדין עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ערות אחותך כו' אזהרה לאחותו בת אביו ובת אמו מנין ת"ל אחותך היא לומר שאין מזהירין מן הדין: מולדת בית או מולדת חוץ. בין שאומרים לאביך קיים בין שאומרים לו הוצא. ערות בת אשת אביך לחייב שתים משום אחותו ומשום בת אשת אביו ר"י בר"י אומר בת אשת אביך מי שיש לה אישות מאביך פרט לאחותו משפחה: (יח) ואיש. להוציא את הקטן: את אשה דוה. זו נדה שנא' והדוה בנדתה: וגלה את ערותה. (מכות יד:) פרט לדם הבא מן הדופן: את מקרה הערה. מכאן להעראה אין לי אלא נדה (יבמות נד:) מנין לכל עריות תלמוד לומר כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה הוקשו כל העריות כלן לנדה מה נדה בהעראה אף כו': את מקור דמיה. שאין טמא אלא דם הבא מן המקור: דמיה. (נדה יט:) דמים הרבה מכאן אמרו ה' דמים כו': ונכרתו. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ואל אשה בנדת כו' ואל אשה כו' לחייב על כל א' וא' (כריתות ב:) אין לי אלא שלא יבא מנין שלא (הוא בת"כ לעיל פ' אחרי פ' י"ג הל' ט"ו) יחבקנה ולא ינשקנה ת"ל לא תקרב אין לי אלא נדה כל עריות מנין ת"ל איש איש כו' לא תקרבו: איש איש. להביא (שם הל' א') את עו"ג שמוזהרין על עריות כישראל: (יט) וערות אחות אמך. עיין רש"י ז"ל: כי את שארו הערה. (יבמות נד:) אם אינו ענין להעראה דעריות תנהו ענין להעראה דבהמה שבזכר כבר נאמר משכבי אשה: (כ) ואיש. פרט לקטן. ערות דדו גלה. נאמר כאן דדו ונאמר להלן או דדו מה להלן (יבמות שם) מן האב ולא מן האם שנאמר ממשפחתו ונאמר למשפחותם לבית אבותם אף כו': ערירים כו'. עיין רש"י ז"ל וכה"א כתבו את האיש הזה כו' עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל ערות אחי אביך לא תגלה אל אשתו כו': (כא) ואיש. פרט לקטן: אשר יקח את אשת אחיו. עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר ערות אשת אחיך לא תגלה אין לי אלא מן האב מן האם מנין תלמוד לומר (יבמות נה:) ערות אחיך היא. אשת אחיך מן האם שאין לה בנים לאחר מיתת בעלה מנין ת"ל היא. אשת אח מן האב שאין לה בנים בחיי בעלה מנין תלמוד לומר נדה היא (יבמות שם ודף נ"ד) וכי נדה היא אלא מה נדה שיש לה היתר לאחר מכאן ובשעת איסורה בכרת אף כו'. אשת אח מן האב שיש לה בנים לאחר מיתת בעלה מנין ת"ל ערות אחיו גלה: (כב) ולא תקיא הארץ אתכם. א"י אינה כשאר כל הארצות אינה מקיימת את עוברי עבירה למה"ד לבן מפונק שאוכל דבר שקוץ כו': אשר אני מביא אתכם שמה לשבת בה. אני איני מביא אתכם אלא לשבת ולירש. לא ככנעניים שהיו שומרים את המקום: (כג) ולא תלכו בחקת הגוי. אלו המצריים: אשר אני משלח מפניכם. אלו הכנעניים: כי את כל אלה עשו ואקץ בם. מלמד שהיו הכנעניים שטופים בדברים הללו ואני מגלה אותם ע"י דברים הללו: (כד) ואמר לכם. אתם נאים שאתם פותחים תהלה (פי' במצרים) כמ"ש גן נעול אחותי כלה כו': תירשו את אדמתם. ירושה עולמית. אשר הבדלתי אתכם מן העמים. ראו כמה בינכם לבין ז' האומות באומות א' מקדש את אשתו ואחר נוטל כו': הבדלתי אתכם. כל מעשיהן של ישראל מובדלין מבין האומות בחרישתן בזריעתן בקצירתן כו': מן העמים. אלו נאמר ואבדיל העמים מכם לא היתה תקומה לעו"ג אלא מן העמים כאדם שבורר וחוזר ובורר: (כה) ולא תשקצו את נפשתיכם כו' לטמא. (מעילה ט"ז) פתח הכתוב באכילה וסיים בטומאה מה טומאה בכעדשה אף אכילה בכעדשה: אשר הבדלתי כו'. במובדלין דבר הכתוב: (כו) והייתם לי קדשים. כשם שאני קדוש כו': ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. עיין רש"י ז"ל: (כז) ואיש. פרט לקטן: או אשה. לרבות טומטום ואנדרוגינוס: כי יהיה בהם. ולא הנשאל בהם אלא באזהרה שנאמר לא ימצא בך כו':

כללים מרבינו הגאון זצללה"ה: ל"ו כריתות. א' בפרשת לך לך דהיינו מילה. וא' בפ' בא דהיינו חמץ בפסח. וד' בפ' תשא היינו שלא יעשה שמן המשחה כמוהו ושלא ליתן ממנו על זר ושלא לעשות קטורת כמוה להריח בה וגבי שבת כי כל העושה בו מלאכה ונכרתה. וד' בפ' צו היינו א' גבי פגול כתיב הכא עון וילפינן נותר דכתיב בפ' קדושים. וא' לענין טמא שאכל קדשים דכתיב והנפש אשר תאכל מזבח השלמים וא' לענין חלב וא' לענין דם. וי"ז בפ' אחרי מות היינו ב' מהם המה שחוטי חוץ והעלה בחוץ. וט"ו גבי עריות היינו דחשבינן כל עריות לחדא (ר"ל מה שנכלל בפסוק א') היינו בתו ובת בתו ובת בנו וכן בתה ובת בתה ובת בנה וחמותו ואם חמותו ואם חמיו הכל אחד הרי א'. ואחות אשה הרי ב'. אמו ואחות אמו ואחות אביו ואחותו הרי ד'. וד' באישות היינו אשת אחיו ואשת אביו ואשת אחי אביו וכלתו הרי ד' הרי עשרה. ונדה ואשת איש וזכר וזכר עם בהמה ונקבה עם בהמה הרי ט"ו הרי בין כולם כ"ז. וג' בפ' קדשים היינו מולך ואוב וידעוני הרי למ"ד. וג' בפ' אמור היינו ב' גבי יוה"כ עינוי ומלאכה. וא' גבי מברך את השם דכתיב הכא ונשא חטאו וילפינן ממגדף למ"ד מגדף היינו ע"ג ממש. וא' בפ' בהעלתך היינו גבי פסח. וא' בפ' שלח לך היינו ע"ג דכתיב והנפש אשר תעשה ביד רמה. וא' בפ' חקת היינו טמא

שנכנס למקדש. הרי לך כל הל"ו כריתות וגבי כ"ג עריות המפורשין בפרשת אחרי מות ז' מהם אין בהם מיתה כלל אלא כרת והיינו ב' באחיות אשת אחיו ואשת אחי אביו. וד' באחות דהיינו אחותו ואחות אשה ואחות אמו ואחות אביו. ונדה. ושש מהם חייבים סקילה דהיינו אשת אב ואמו וכלתו והבא על הזכר וזכר עם בהמה ונקבה עם בהמה. וא' בחנק היינו אשת איש. וט' בשרפה היינו בתו ובת בתו ובת בנו ובתה ובת בתה ובת בנה חמותו ואם חמותו ואם חמיו: עשרה דברים טעונים תנופה היינו מנחת סוטה. ועומר. ושתי הלחם. ושני כבשי עצרת. וביכורים. ואשם מצורע עם לוג שמן שלו. וכל המורם של שלמים היינו של איל נזיר. עם הזרוע בשלה. ותודה. ושאר שלמים:

פרשת אמר

כא (א) **ואמרת** אליהם. לרבות כל טומאה הפורשת מן המת: לנפש לא יטמא בעמיו. לנפש לרבות רביעית דם וכה"א כי הדם הוא הנפש: לא יטמא כו'. עיין רש"י ז"ל: (ב) לשארו. עיין רש"י ז"ל אין שארו אלא אשתו פי' דודאי לשון שארו היינו שאר בשרו ולא אשתו והא דמרבינן הכא אשתו היינו משום דכל שאר קרובין א"צ דהרי כולן מפורשין ולכך דרשינן מיניה אשתו ועוד מהקרוב אליו משמע ליה כן דאין לך קרוב יותר מאשתו שהרי כל הפסולין עמה פסולין עמו משא"כ בשאר קרובים: הקרב. ולא את הארוסה (פי' דעדיין אינה קרובה אליו) אליו פרט לשנתגרשה (פירוש שאף שהיתה קרובה אליו) מ"מ עכשיו אינה קרובה אליו שנתגרשה ממנו: לאמו ולאביו. אי כתב לאמו יכול מה אמו ודאית אף אביו ודאי אביו חזקה מנין ת"ל ולאביו. אלו נאמר ולאביו יכול מה אביו שאינו מתחלל אף אמו שאינה מתחללת. מתחללת מנין ת"ל ולאמו: ולבנו ולבתו. אי לבנו יכול בנו שהוא חייב בה' דברים למולו לפדותו ולהשיאו אשה ללמדו תורה ללמדו אומנות אבל בתו לא ת"ל ולבתו אי לבתו יכול בתו שהוא זוכה בחמשה דברים במציאתה ובמעשה ידיה ובהפרת נדריה ובקדושיה ומקבל את גיטה אבל בנו לא ת"ל ולבנו: ולאחיו ולאחותו. אי לאחיו יכול מה אחיו בין נשוי בין אינו נשוי אף אחותו בין שאינה נשואה ת"ל ולאחותו הבתולה אי לאחותו יכול מה אחותו שאינה נשואה אף אחיו שאינו נשוי ת"ל ולאחיו. יאמר לאמו ולאביו ולא יאמר לבנו ולבתו אלו נאמר לאמו ולאביו יכול אמו ואביו שהוא חייב בכבודן אבל בנו ובתו שאינו חייב בכבודן לא ת"ל לבנו ולבתו אי לבנו ולבתו יכול אפילו נפלים ת"ל לאביו ולאמו שהן בני קיימא אף בנו ובתו בני קיימין. ולבנו ולבתו אי לבנו ולבתו יכול בנו ובתו שהוא חייב בהן מצות אבל אחיו ואחותו לא ת"ל ולאחיו ולאחותו אי לאחיו ולאחותו יכול אפילו מאמו ת"ל ולבנו ולבתו מה בנו ובתו שהם יורשיו אף אחיו ואחותו שהם יורשיו יצאו אחיו ואחותו מאמו שאין יורשיו: (ג) ואחותו הבתולה. ולא אנוסה ומפותה: אשר לא היתה. (עיין ביבמות ס') פרט לארוסה: לאיש. שהוייתה לאיש לרבות מוכת עץ: הקרובה. לרבות ארוסה שנתגרשה: אליו. לרבות את הבוגרת: לה יטמא. בע"כ: לה יטמא. לודאי ולא לספק: לה יטמא. (נזיר מג:) לשלם ולא לחסר: לה יטמא. ולא לאחרים עמה שלא יאמר הואיל ונטמאתי אלקט עצמות פלוני בידי: לה יטמא. מצוה: (ולאביו כו' הכל בלמ"ד דהול"ל ואביו ובנו וכו' ואחותו ובזה מתורץ קושית התוספות (סוטה דף ג:) ולא לאחרים עמה ממ"ש בפ' לא יטמא בעל והכי הוא פשטא דקרא אף שטימא לקרובים מ"מ לא יטמא. ובעל הוא דרשא אחרינא ומצוה ממ"ש יטמא אבל גמ' לא ס"ל אלא ב' למודים מצוה ואחרים עכ"ל ודו"ק): (ד) לא יטמא. עיין רש"י ז"ל: להחלו. שנוהגין בו מנהג הולין יכול לעולם ת"ל בעמיו בזמן שהוא עמו הא אם פירש הרי הוא בקדושתו. [ופי' לא יטמא בעל על אשתו ולמעלה אמר כ"א לשארו הא כיצד מטמא הוא לכשרה כו' וכאן דרש לא יטמא בעמיו כמו מעמיו יקח אשה מב' עממין וכן כאן מישראל ונתכר ואמר יכול לעולם ת"ל בעמיו מב' של בעמיו דרש דהול"ל לעמיו]: להחלו. מנין שמוזהר עד שימות (נזיר מב וסג) ת"ל להחלו רבי אומר במותם כו' א"כ מה ת"ל להחלו יצא מי שהוא מחולל ועומד כגון שהיה מת על כתפו כו': (ה) לא יקרחה קרחה. לחייב על כל קרחה וקרחה יכול אף שלא למת ת"ל לא תשימו קרחה בין עיניכם למת עיין רש"י ז"ל: ופאת זקנם כו' עי' רש"י ז"ל: (ו) קדושים. עי' רש"י ז"ל: ולא יחללו שם אלהיהם. שלא יטמאו בטומאה (סנהדרין פג: זבחים מ') אם אינו ענין לטמא תנהו ענין לטבול יום ששימש אם עבד חילל. נאמר כאן חילול ונאמר בטמא שאכל את התרומה חילול מה להלן במיתה אף כאן במיתה: כי את אשי ה'. להגיד מה גרם: הם מקריבים. ולא הלוים: יהיו קדש. לרבות בעלי מום: (ז) אשה זנה. ר' יהודה אומר א איילונית ר"א אומר פנוי הבא על כו' וחכ"א זו משוחררת או גיורת או שנבעלה בעילת זנות: וחללה. לרבות חלוצה יכול אפי' גרשה ת"ל מאישה ולא מאשה: גרושה מאישה. אפי' לא נתגרשה אלא מאישה פסולה מן הכהונה (גיטין פב:) וזהו ריח הגט: לא יקחו. שם שהוא מוזהר עליה כך היא מוזהרת עליו: כי קדש הוא לאלהיו. אפי' בזמן הזה: (ח) וקדשתו. עי' רש"י ז"ל. ד"א (בת"כ נדרש וקדשתו בע"כ וכ"ה ביבמות פח. וכן פירש"י כאן. וצ"ל הא דקאמר בכל הש"ס וקדשתו לפתוח ראשון וכו' היינו מסיפא דקרא קדש יהיה לך והוא מפורש בגיטין נט: ברש"י וקדשתו כי את וגו' ור"ל מסיפא דקרא קדש יהיה לך והוא דבר חדש ואמת ונקל להבין והש"ס נקיט בכ"מ רישא דקרא): וקדשתו. לכך ראשון ולפתוח ראשון וליטול מנה יפה ראשון: כי את לחם אלהיך הוא מקריב. להגיד מה גרם: קדש יהיה לך. לרבות בע"מ: כי קדוש כו'. להזהיר ב"ד על כך. (הוא בת"כ פרשה ב' הל' ז): הוא. ולא נזיר: (ט) ובת איש כהן כי תחל. יכול אפילו חיללה את השבת ת"ל לזנות יכול אפילו פנויה נאמר כאן לזנות את אביה ונאמר להלן לזנות בית אביה מה להלן עם זיקת הבעל אף כאן עם זיקת הבעל. אי מה להלן נערה והיא ארוסה אף כאן נערה והיא ארוסה מנין נערה נשואה בתגרת ארוסה בוגרת נשואה ואפילו זקינה ת"ל ובת כהן מ"מ א"ל אלא שניסאת לכהן (סנהדרין נא) ניסאת לישראל אפי' לנתין וממזר ת"ל ובת איש כהן אף שאינה כהנת: את אביה וגו'. עי' רש"י ז"ל: היא באש תשרף. היא ולא בועלה. היא ולא זוממיה: באש. אין לי אלא באש (פסחים עה.) מנין לרבות כל השרפות ת"ל תשרף א"כ מה ת"ל באש להוציא אבר מעיקרו ומנין שבפתילה של אבר נאמר כאן שרפה ונאמר בבני אהרן יכוו את השרפה שאין תלמוד לומר השרפה ללמד מה להלן שרפת נשמה וגוף קיים אף כאן וכו': (י) והכהן הגדול מאחיו. שיהא גדול מאחיו בנוי בכח בחכמה ובעושר ובמראה ומנין שאם אין לו שאחיו מגדלין אותו ת"ל הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו: והכהן הגדול. זה כה"ג: אשר יוצק וגו' ומלא וגו'. אפי' שעה א' לפי שנא' שבעת כו'. ד"א אשר יוצק על ראשו שמן המשחה זה כהן משוח מלחמה (הוריות יב:): ומלא את ידו ללבוש את הבגדים. זה מרובה בגדים: את ראשו לא יפרע ובגדיו. ראשו אלו נאמר ראש יכול אפילו ראש ובגד של סוטה ת"ל ראשו ובגדיו: לא יפרע לא יפרם. על מתו. שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר דר"י (הוריות יב:) רי"א כדרך בני אדם אלא כה"ג פורם מלמטה והדיוט מלמעלה: (יא) ועל כל נפשת מת. במה הכתוב מדבר אם ברחוקים (הוא בנזיר מז ומח) ק"ו מן ההדיוט אלא בקרובים א"כ מה תלמוד לומר לאביו ולאמו לאביו ולאמו אינו מטמא אבל מטמא למת מצוה: ולאמו. לג"ש נאמר כאן לאמו ונאמר להלן לאמו מה להלן במותם אינו מטמא אבל מטמא בנגעם ובזיבתם אף כאן כו': נפשת מת. להביא רביעית דם מב' מתים דר"ע: לא יבא. שהוא חייב משום ביאה: לא יטמא. שהוא חייב משום טומאה. אין לי אלא כה"ג כהן הדיוט מנין שהוא חייב משום ביאה נאמר כאן לא יטמא ונאמר להלן לא יטמא מה כאן בבל יבא ובבל יטמא אף להלן כו': (יב) ומן המקדש לא יצא. אחר המת אלא הוא נכסה והן נגלין וכו' ר"י אומר כל עיקר. ד"א ומן המקדש לא יצא שלא יצא בשעת עבודה ועי' לעיל בס' שמיני. ד"א שמקריב אונן (זבחים מז:): ולא יחלל. הא אחר שעבד חילל. אין לי אלא משוח מרובה בגדים מנין ת"ל ומלא את ידו וגו' יכול אף כהן משוח מלחמה מקריב אונן ת"ל כי נזר שמן משחת אלהיו עליו. ולא על חבירו (הכל בהוריות יב:) יכול לא מצוה על הבתולה תלמוד לומר והוא להביא משוח מלחמה דר"י ר"ע אומר הוא לרבות שעבר מחמת קריו. הוא לרבות שעבר מחמת מומו (ובת"כ דרש הוא ולא מלך והוא לרבות משוח מלחמה): (יד) אלמנה וגרושה. אלו נאמר גרושה יכול שתהא אלמנה בניה כשרין ת"ל אלמנה אלו נאמר אלמנה יכול שתהא גרושה בניה ממזרין תלמוד לומר וגרושה: וחללה. ללמד שאין חללה אלא מאיסורי כהונה: זנה. לג"ש נאמר כאן זונה ונאמר להלן זונה מה כאן בניה חללין אף זונה האמורה בכהן הדיוט בניה חללין: את אלה לא יקח. מאלה עושה חללה ואין עושה חללה מגדה: לא יקח ולא יחלל. שחייב על הביאה ועל הלקיחה (קידושין עח:): עמיו מעמיו. (יבמות עז.) להביא משני עממין וזו בת גר עמונית מישראל שהיא כשרה: יקח אשה. שאם אירס אלמנה ונתמנה לכה"ג שיכנוס יכול אפילו שומרת יבם שנפלה לפניו ועשה מאמר ואח"כ נתמנה לכה"ג שיכנוס ת"ל אשה ולא יבמה: (טו) ולא יחלל זרעו. אין לי אלא זרעו היא עצמה מנין (קדושין עז:) ת"ל ולא יחלל יכול אף הוא מתחלל תלמוד לומר זרעו: בעמיו. להביא בת חלל (קדושין עח) נאמר כאן בעמיו ונאמר להלן בעמיו מה להלן זכרים אף כאן זכרים מכאן אמרו בת חלל זכר פסולה מן הכהונה לעולם ישראל שנשא חללה בתו כשרה לכהונה: כי אני ה' מקדשו. להגיד מה גרם: (יז) איש מזרעך. איש תם ולא בע"מ אבל קטן פסול ואפילו תם: אשר יהיה בו מום. אפילו לפני הדבור אין לי אלא שנולד תם ונעשה בע"מ נולד בעל מום ממעי אמו מנין ת"ל אשר יהיה בו מום אין לי אלא מום קבוע מום עובר מניין ת"ל כל איש אשר בו מום: (יח) כל איש אשר בו מום. להביא אהרן עצמו. לפי שנאמר איש עור או פסח כו' אין לי אלא מומין אלו שאר מומין מנין ת"ל איש אשר בו מום (ור"ל דבפ' ב' לא נאמר יהיה לרבות אפי' קודם הדיבור א"כ מה ת"ל בפר' הא' יהיה לרבות שנולד אח"כ ואמר בפעם שני כי כל איש לרבות אהרן בעצמו ונאמר אח"כ איש אשר בו מום לרבות שארי מומין ונאמר שם כל לרבות מום עובר): (כא) מזרע אהרן. שבוה לזרעו של אהרן פרט הכליון והלפתן וכו' ומנין לרבות את הכוסי ואת החיגר כו' ת"ל איש איש ריבה יכול אף אותו ואת בנו וטריפה ויוצא דופן שפסולין בבהמה פסולין באדם מק"ו ת"ל מום בו כו' פרט לאלו: כי מום בו. פרט לשעבר מומו: להקריב לחם אלהיו. אין לי אלא תמידין שקרויין לחם שנאמר את קרבני לחמי שאר קרבנות מנין ת"ל עוד לחם אלהיו מנין לרבות את הדם ת"ל להקריב. ומנין לרבות ק"ק וקדשים קלים ת"ל לא יגש להקריב. מנין הקומץ והלבונה והקטרת ומנחת נסכים וכו' תלמוד לומר לא יגש להקריב ומנין לרבות היציקות והבלילות והתנופות והגשות ת"ל עוד לא יגש. יכול שיהא חייב על אלו ת"ל לחם מה לחם מיוחד שהוא משום עבודה (וזה סדרן מום הראשון אפילו נעשה אח"כ. הב' אפילו לפני הדבור כי כל לרבות אהרן עצמו. הג' לרבות שאר מומין. כל לרבות עובר. איש איש שבשני פסוקין לרבות הכוסי כו' ואיש שבפסוק ראשון לקטן שפסול. הד' פרט לטרפה. הה' פרט שעבר מומו: לא יקרב הראשון על עולות ועל אימורי הבשר. הב' על הדם. הג' על אמורי קדשים. הד' על הקומץ כו'. הה' על היציקות כו'. לחם הראשון פרט ליציקות כו' שאינו חייב. לחם הב' לרבות שאר עולות ציבור ויחיד): עור. בין בשתי עיניו בין בעינו אחת חוורור ומים קבועים מנין ת"ל איש עור: פסח. בין חגר בשתי רגליו בין חגר ברגלו אחת מנין לרבות חלולה עקומה ת"ל או פסח: חרם. שחוטמו שקוע חוטמו שולד חוטמו נוטף או בלום מנין תלמוד לומר או חרם: שרוע. שנשמטה ירכו פיקה יוצא מגולדו מנין ת"ל או שרוע: שבר רגל. שנשברה רגלו קיטין וקולבו ועיקל מנין ת"ל או שבר רגל: שבר יד. שנשברה ידו. שנבעת קלומות או מרכבות מנין ת"ל או שבר יד: גבן. שיש לו גביניות הרבה. אין לו גבינית או שאין לו אלא גבן א' מנין ת"ל או גבן ר' דוסא אומר שגביניו שוכבות כתנ"ס

דאב"א אומר שיש לו ב' גבין או שדראות. דק. זה הדוק. מהם אלזון עינב מנין ת"ל או דק: תבלל. לבן הפוסק בסירא שנכנס לשחור. כל המבלבל בעין מנין ת"ל או תבלל. בעינו. להביא כל שבעינו שב' עיניו למעלה או למטה או אחד למעלה ואחד למטה כו' וכל המבלבל מין תבלול (בכורות מד'). כל החסר בעין. מין דק: בעינו. כל שינוי שבעינו: גרב. זו חרס יבש מבפנים ומבחוץ: ילפת. זו חזזית מצרית יבש מבפנים ולא מבחוץ. אבל לא מבפנים ומבחוץ או לא מבפנים ויבש מבחוץ הרי זה מום עובר ואין שוחטין עליו לא במדינה ולא במקדש ובאדם פסולין וזהו שנאמר או גרב או ילפת (בכורות מא'): מרוח אשך. שאין לו ביצים או אין לו אלא ביצה א' (שם מד:). רבי ישמעאל אומר שנמרחו אשכיו ר"ע אומר שרוח באשכיו ר"ח בן אנטיגנוס אומר שמראיו חשוכים: (כב) לחם אלהיו מקדשי הקדשים. אלו נאמר מן הקדשים הייתי אומר מן הקדשים יאכל מן הק"ק לא יאכל מפני שהן חמורין. אלו נאמר מק"ק הייתי אומר מק"ק יאכל שמותר לזרים ומן הקק"ל לא יאכל ת"ל ומן הקדשים: (כג) אך אל הפרכת. אלו נאמר פרכת יכול מפני שהוא בפנים ת"ל ואל המזבח אלו נאמר ואל המזבח הייתי אומר מפני שהוא כשר לכל עבודה ת"ל אל הפרכת. יכול לא יכנס לעשות רקועים אם אין שם כהן אחר ת"ל אך. מנין שאם עבד חילל ת"ל ולא יחלל מנין שהוא במיתה נאמר כאן ולא יחלל ונאמר בתרומה כי יחללהו מה להלן במיתה אף כו' דר"י וחכ"א אין בעל מום במיתה אלא באזהרה: כי אני ה' מקדשם. להגיד מה גרם: (כד) וידבר משה אל אהרן. להזהיר ב"ד על זה:

כב (ב) וינזרו. פי' רש"י ז"ל (סנהדרין פג:) ומנין שאין מדבר אלא מטומאה נאמר כאן חילול ונאמר למטה חילול מה למטה בטומאה אף כאן בטומאה אזהרה לכהן שלא ישמש בטומאה. ומנין שאם עבד חילל ת"ל ולא יחללו ומנין שהוא במיתה נאמר כאן חילול ונאמר למטה ומתו בו כי יחללהו מה להלן במיתה אף כאן במיתה. ומנין לזר ששימש שאם עבד חילל ושהוא במיתה ת"ל וינזרו מקדשי בני ישראל מאי בני ישראל (זבחים סו:) אי בני ישראל ולא נכרים וכי קדשי נכרים בטומאה קרב והלא אף הציץ אינו מרצה אותו אלא בני ישראל וינזרו מקדשי אזהרה לזר ששימש. ומנין שאם עבד חילל ושהוא במיתה ת"ל ולא יחלל כו'. אין לי אלא קדשי בני ישראל קדשי עצמן מנין ת"ל אשר הם מקדישים: (ג) אמר אלהם. לאותן העומדין על הר סיני: לדרתיכם. לדורות אם נא' באבות למה נא' בבנים ואם נאמר בבנים למה נאמר באבות לפי שיש באבות מה שאין בבנים ובבנים מה שאין באבות באבות הסבת נחלה ובבנים מצות התלויות בארץ לכך נאמרו שניהם: אשר יקרב. פי' רש"י ז"ל אזהרה לאכילת קדשים בטומאה מכאן אמרו דבר שיש לו מתירין עד שיקרבו מתיריו ודבר שאין לו מתירין כו' או אינו חייב עד שיהיו לו מתירין כפיגול ת"ל אשר הם מקדישים לרבות כלן. נותר מנין (זבחים מה:) נאמר כאן חילול ונאמר להלן חילול מה כאן כולן אף בנותר חייב בכלן: אל הקדשים. לפי שנאמר והנפש אשר תאכל מזבח השלמים שאר קדשים מנין ת"ל אל הקדשים אם כן מה ת"ל שלמים דבר שהיה בכלל וכו': איש. אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל מכל זרעכם אי מכל זרעכם יכול אין לי אלא כהן זרים מנין תלמוד לומר כל איש: אשר יקדישו בני ישראל. קדשי בני ישראל חייב משום פגול נותר וטמא ולא קדשי נכרים (זבחים מה') רי"א לה' כל שלה' לרבות קדשי נכרים: וטמאתו עליו. טומאת הגוף נאמר כאן טומאתו ונאמר להלן טומאתו מה להלן טומאת הגוף אף כאן טומאת הגוף (ר"ל בפ' חקת בטומאת מת כתיב עוד טמאתו בו) ונכרתה כו' עיין רש"י ז"ל: איש איש. לרבות ערל כטמא דר"ע (יבמות ע'): מזרע אהרן. שסוה בכל זרע אהרן (שם עד:) (וכלל הפרשה מדבר בתרומה אבל פרטים במעשר וקדשים כמ"ש למטה): (ד) מזרע אהרן. הוא עצמו מנין ת"ל והוא: עד אשר יטהר. יכול מיד נאמר כאן וטהר ונאמר להלן ובא השמש וטהר מה להלן ביאת שמשו אף כאן ביאת שמשו: מזרע אהרן כו' בקדשים לא יאכל. אבל אוכל ישראל במעשר ק"ו לכהן ולהלן הוא אומר וכפר עליה הכהן וטהרה (הכל ביבמות עד:) מכאן אמרו ג' טומאות ביולדת ובמצורע טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים (ובפ"ם ארז"ל דפר' א' איש איש כו' בקדשים ממש ובדלאו בני כפרה זב בעל שתי ראיות דומיא דטמא נפש. נפש אשר תגע בו כו' במעשר. ובא השמש וטהר בתרומה וז"ש שני פעמים מן הקדשים וחלקן הכתוב שזה ברחילה מיד וזה בביאת שמש. אבל לפי הת"כ הכל בתרומה וכמ"ש מזרע אהרן שסוה כו'): לא יאכל עד אשר יטהר. על טומאה שיצאת מגופו וכן על טומאת מגע הכל ענין אחד: אשר תצא ממנו. אין לי אלא תצא ממנו מנין לרבות הנוגע ת"ל או איש: (ה) או בכל שרץ. נבילה מנין ת"ל או איש: או באדם כו'. עי' רש"י ז"ל: אשר יטמא לו. לרבות בועל נדה אם נאמר קלות למה נאמר חמורות שיכול על החמורות בחטאת ואם נאמר חמורות כו': לכל טמאתו. לרבות ימי קריו: (ו) אשר תגע בו. במגע מטמא בועל נדה ולא במשא: מן הקדשים. ולא כל קדשים פרט לשנתערב יותר ממאה. אין לי אלא אוכלי תרומה אוכלי קדשים משקה תרומה וקדש מנין ת"ל הקדשים: כי אם רחץ בשרו במים. יכול אבר אבר ת"ל ובא השמש מה ביאת השמש כולו כא' (פירוש בשעה ששוקעת אחרון כבר כולה נשקעה אף כאן בשעה שמרחיץ אחרון כבר כולו במים) אף במים כולו כאחת: (ז) ובא השמש וטהר. ביאת שמשו מעכבתו מלאכול בתרומתו ואין כפרתו מעכבתו כו': ואחר יאכל מן. לרבות מקצת קדשים שאינו אוכל אא"כ והוא שנתערב בפחות ממאה אין לי אלא אוכלי כו': כי לחמו הוא. מלמד שהיא מסלת את החטים כל שהוא רוצה ומקנב את הירק כל שהוא רוצה יכול תהא קיבא ירק חול ויזרוק את הפסלר ת"ל הוא בקדושתו: (ח) נבלה וטרפה. עי' רש"י ז"ל: לא יאכל. בכזית: (ט) ושמרו. להזהיר ב"ד על כך: משמרתי. לעשות משמרת למשמרת: ולא ישאו עליו חטא. יכול על הטומאה לבדה ת"ל חטא לגז"ש על המעילה שהיא בל"ת (פסחים לג') יכול במיתה ת"ל עליו ולא על המעילה (ור"ל על הקדשים

שאכל זר ועיין בסנהדרין דף מג): ומתו בו. פרט למעשר. דבר אחר פרט לכפל מום ששימש שאינו במיתה לדברי חכמים: כי יחללהו. פרט לטהור שאכל את הטמאת שהוא מחולל ועומד: אני ה' מקדשם. להגיד מה גרם: (י) וכל זר. אין לי אלא ממזר לוי וישראל מנין ת"ל וכל זר: לא יאכל. שיעור אכילה בכזית: קדש. את קדש האמור להלן בקדשי הגבול כו': תושב ושכיר. עי' רש"י ז"ל. אם נאמר תושב למה נאמר שכיר אם נאמר תושב הייתי אומר זה קנוי קנין שנים ת"ל שכיר בא זה ולימד על זה ר"א אומר נאמר כאן תושב ושכיר ונאמר להלן תושב ושכיר מה להלן ערל אסור בו אף כאן ערל אסור בו ר"ע אומר הרי הוא אומר איש איש לרבות את הערל: (יא) וכהן כי יקנה. מנין לכהן שקנה נשים ועבדים שיאכלו תרומה ת"ל כי יקנה נפש מנין לאשה שקנתה עבדים ועבדים שקנו עבדים תלמוד לומר כי יקנה קנין יכול אף עבד עברי ת"ל קנין כספו פרט לזה שאינו כספו. קנין כספו הוא. פרט לעבד של שני שותפין. ובאשה פרט לשומרת יבם וחצי עבד וחצי בן חורין אין לי אלא קנין כסף יליד בית מנין תלמוד לומר יליד בית אם נאמר קנין כסף למה נאמר יליד בית לרבות אף שאינו שוה כלום ומקים קנין כסף ליליד בית אף שאינו שוה כלום: ויליד. יצוד מאכיל ולא עובר: הם יאכלו. פרט לבהמה שאינה אוכלת בתרומה יכול אפילו כרשינים ת"ל נפש פי' כל קנין נפש יאכל אפי' בהמה: בלחמו. פרט למת שאינו מאכיל: (יב) לאיש זר. עי' רש"י ז"ל מנין אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ת"ל לאיש זר (ר"ל דלוי וישראל א"צ דיליף מזר הראשון ועי' בפסוק וזרע) ד"א ובת כהן כי תהיה לאיש זר (יבמות סט') כיון שנשאת לזר לה נפסלה כגון עמוני ומואבי מצרי ואדומי נתין וממזר. אין לי אלא כהנת לויה וישראלית מנין ת"ל ובת: היא בתרומת הקדשים. אבל מאכלת את אמה. בתרומת הקדשים. בתרומה וקדשים לא תאכל. אם נאמר בתרומה כו' למה נאמר בקדשים ואם נאמר בקדשים למה נאמר בתרומה שיש בקדשים שחייב בפגול נותר וטמא משא"כ בתרומה ויש בתרומה לפי שאסורה לזרים וקדשים מותרים לזר פירש בקדשים קלים: (יג) ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה. אם נאמר אלמנה למה נאמר גרושה ואם נאמר גרושה למה נאמר אלמנה אלו נאמר אלמנה הייתי אומר אלמנה שמותרת לכהן הדיוט אוכלת אבל גרושה שהיא אסורה לכהן הדיוט לא תאכל ת"ל גרושה אלו נאמר גרושה הייתי אומר גרושה היא זרע אין לה אבל אלמנה אפילו יש לה זרע ת"ל אלמנה: ובת. לרבות אפילו לויה וישראלית האוכלת בשביל בנה שחוזרת ג"כ (יבמות פז): וזרע אין לה. וזרע אין לי אלא זרע. זרע זרעה מנין ת"ל וזרע אין לה אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין ממזר מנין ת"ל וזרע אין לה עיין לה (שם) דלזרע זרעה א"צ דב"ב הרי הן כבנים (יבמות ע') ד"א פרט לזרע זרעה משפחה ועו"ג שאינה מיוחסת לה. ושבה אל בית אביה. פרט לשומרת יבם: כנעוריה. פרט למעוברת: מלחם אביה ולא כל לחם אביה (יבמות סט') פרט לחזה ושוק: ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה. מי שיש לו אלמנה וגרושין פרט לנבעלת לעבד ועו"ג שנפסלת בתרומה. אין לי אלא כהנת לויה וישראלית האוכלת בשביל בנה מנין שהיא נפסלת ת"ל ובת כהן (ואינו ממעט אלא החוזרת לבית אביה שנא' אביה ולא (יבמות פז') בחוזרת בשביל בנה): וכל זר לא יאכל. עי' רש"י ז"ל: (יד) חמשיתו עליו. פרט לבת כהן שנשאת לישראל לנתין ולממזר שאינה משלמת חומש: איש. פרט לקטן: כי יאכל. אין אכילה פחות מכזית: בשגגה. פרט למזיד: ויסף חמשתו עליו. הוא וחומשו חמשה: עליו. ולא על מעשר (ור"ל מעשר ראשון יבמות פו') עליו חומשו כמוהו (ב"מ נד'): ונתן לכהן את הקדש. שנתינתו לכהן מקדשו (פסחים לב:). אבא שאול אומר ונתן פרט לפחות משוה פרוטה. את הקדש. עי' רש"י ז"ל: (טו) ולא יחלל. לרבות את הסך. את קדשי בני ישראל. קדשי בני ישראל חייבין חומש ואין חייבין חומש על קדשי נכרים. יכול אף על התרומה שבטבל חייבין חומש ת"ל אשר ירימו לה' על המורם חייבין ואין חייבין על התרומה שבטבל מנין לזר שאכל את התרומה שהוא במיתה ת"ל ולא יחלל ונאמר להלן ומתו בו כי יחללהו מה להלן במיתה אף כו' מנין לטבל שהוא במיתה ת"ל והשיאו אותם עון אשמה אף על הטבל: אותם. את עצמם עיין רש"י ז"ל: באכלם את קדשיהם. פרט למזיק כגון זורע ומטמא: כי אני ה' מקדשם. להגיד מה גרם: (יח) ישראל. אלו ישראל: גר. אלו גרים: הגר. אלו נשי הגרים: בישראל. לרבות נשים ועבדים א"כ מה ת"ל איש איש לרבות הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: אשר יקריבו. לרבות שותפין (אינו בת"כ רק במנחות קד:) שהן מתנדבין הכל חוץ ממנחה שנאמר בה נפש: לעלה. אין לי אלא עולה מנין לרבות תודה ושלמים ת"ל נדריהם ונדבותם מנין לרבות עופות ת"ל לכל נדריהם מנין לרבות מנחה עצים ולבונה כו' א"כ מה ת"ל עולה פרט לנזירות דר"ע ריה"ג אומר אין כאן אלא עולה בלבד: (יט) לרצנכם. אין כופין ציבור על כרחם: תמים זכר. עיין רש"י ז"ל: אשר בו מום. אין לי אלא מום קבוע מום עובר מנין ת"ל כל אשר בו מום: (כ) לא תקריבו. לא תקדישו: כי לא לרצון יהיה לכם. שאינו לרצון: (כא) זבח שלמים. אין לי אלא זבח שלמים עולה תודה מנין ת"ל נדר או נדבה חטאת ואשם מנין ת"ל בצאן בכור ומעשר מנין ת"ל בבקר ולדות והמורות מנין ת"ל או בצאן ולדות נזירות מנין ת"ל לפלא: תמים יהיה לרצון. עשה. ל"ת מנין ת"ל מום לא יהיה בו. אין לי אלא שלא יעשה שלא יגרום מנין ת"ל כל מום לא יהיה בו (עיין ביצה כז'): (כב) עורת. בין בשתי עיניו בין בעין אחת: או שבור. לפי שנאמר שבר יד א"ל אלא שבר יד ושבר רגל שבר זנב מנין ת"ל או שבר יכול אפילו שבר צלע ת"ל שבר יד. מה שבר יד בגלוי ואינו חוזר אף כו': יבלת. שיש בה עצם ובעין שיש בה שער הוא מום קבוע ובלא שער הוא מום עובר והכל בשחור (הוא פ"ם ועיין בבכורות מ"ם: ורמב"ם פ"ב מהל' א"מ הל' ב' דאפילו בלבן אי איכא בה שער הוי מום קבוע) שאין מומין בלבן נאמר באן חרוץ או יבלת ונאמר באדם דק או תבלל מנין ליתן האמור של זה בזה ת"ל גרב או ילפת לגז"ש: לא תקריבו. לא תשחטו: ואשה לא תתנו. לא תקטירו: אלה. אבל אתה מקריב

שנעבדה בו עבודה מהם. אפי' מקצתן: על המזבח. לרבות זריקת דם: לה'. לרבות שעיר המשתלח מכאן אמרו המקדיש בע"מ עובר בה' לאוין ועשה משום בל תקדישו ובל תשחטו ובל תקטירו כלו ובל תקטירו מקצתן ובל תזרקו (תמורה ו"ו:) ולדר"י בר"י אף משום קבלה: (כג) ושור ושה. לרבות כל הפסולין שבשור ושה שהוא בבל ירצה: נדבה תעשה אותו. אין לי אלא נדבה נדר מנין ת"ל ולנדר יכול אף למזבח תלמוד לומר לא ירצה אין לי אלא נדר נדבה מנין תלמוד לומר נדבה ולנדר רבי אומר ממקומו הוא מוכיח שנאמר לא ירצה איזה קודש שמרצה זהו קדשי מזבח שנאמר ונרצה לו: (כד) ומעוך וכתות ונתוק וכרות. כולן אף בביצה דברי ר' יהודה ראב"י אומר בגיד ר"י אומר מעוך וכתות אף בביצים (בכורות ל"ט) ונתוק וכרות בגיד: נתוק וכרות. אם על הכורת חייב על נותק לא כ"ש להביא נותק אחר כורת (תמורה ז') ומסרס אחר מסרס שהוא חייב: לא תקריבו. בקבלת הדם דר"י בר"י וחכ"א להביא במת יחיד (שבת קי"א) אין לי אלא שלא יקריב מנין שלא יעשה תלמוד לומר לא תעשו אין לי אלא בהמה. חיה ועוף מנין תלמוד לומר בארצכם לא תעשו כל שבארץ ובארצכם ובכם לא תעשו (לרבות אדם): (כה) ומיד בן נכר. עיין רש"י ז"ל: לא תקריבו את לחם אלהיכם. שאין מקבלים שקלים מנכרים. אין לי אלא תמידין שקרוין לחם שאר קרבנות צבור מנין תלמוד לומר מכל אלה ומנין שנקבות אסורין בסירוס תלמוד לומר כי משחתם בהם מום בם רי"א אין נקיבות בסירוס: מום בם. פרט לשעבר (זבחים עז'). מום בם. ר' ישמעאל אומר מנין לרובע ונרבע ומוקצה ונעבד שאין אסורין בעופות תלמוד לומר כי משחתם בהם כל שמום פוסל בו דבר ערוה וע"ג פוסל בו (חולין כ"ג. אבל למסקנא שם פסולין בעופות וע"ש) עופות שאין מום פוסל בו אין דבר ערוה כו' וכן בהמת מעשר (בכורות נז') דבר אחר מום בם אף שאיסורן קובע כו' (רצה לומר לאסור בקרבן) מכל מקום צריכין מום קבוע לפדות עליהן (תמורה כ"ח): (כז) שור כי יולד. ולא אדם שאדם יוצא דופן כשר לעבודה: שור או כשב. פרט לכלאים: או עז. פרט לנדמה: כי יולד. פרט ליוצא דופן: והיה שבעת ימים. פרט למחוסר זמן: תחת אמו. פרט ליתום נאמר כאן תחת ונאמר במעשר בהמה תחת מה כאן פרט לכל אלו אף להלן פרט לכל אלו ומה להלן פרט לטרפה אף כאן פרט לטרפה. לפי שנא' עם אמו יכול שיהא כל שבעת ימים עם אמו ת"ל כאן תחת אמו. יכול אפי' יצא ממנה כשהיא מתה תלמוד לומר עם אמו: ומיום השמיני. יכול ביום השמיני עצמו אסור ת"ל בבכור ביום השמיני תתנו לי ומנין ליתן של זה בזה תלמוד לומר אמו אמו לגז"ש: ירצה אשה. לאישים. ומנין אף להקדש תלמוד לומר לקרבן. כתוב א' אומר שבעת ימים (זבחים מב'. חולין פא') והלילה מותר וכתוב אחד אומר ומיום השמיני הא כיצד כאן להקדש כאן לאישים: לה'. לרבות שעיר המשתלח. מנין לשוחט אותו ואת בנו במוקדשים שהוא בלא ירצה ת"ל ירצה לקרבן אשה לה': (כח) ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. מלמד שהשוחט אותו ואת בנו במוקדשים הרי זה בלא ירצה. ושור. ולא חיה. שה. ולא עופות. או שה. לחלק. יכול אותו ואת בנו נוהג בזכרים כנקבות תלמוד לומר אותו א' ולא ב'. וחייב כאן וחייב באם על הבנים מה להלן בנקבה אף כאן בנקבה ואם נפשך לומר תלמוד לומר בנו את שבנו כרוך אחריו. אין לי אלא אותו ובנו בנו ואותו מנין תלמוד לומר תשחטו הרי כאן שנים כיצד א' שוחט את הפרה וא' שוחט את בנה וא' שוחט את אמה שנים האחרונים חייבין. אותו ואת בנו. ולא אותו ואת האחים כיצד שחט חמשה אחים ואחר כך את האם אינו חייב אלא א' אבל שחט את האם ואחר כך האחים חייב על כל א' וא'. אותו ואת בנו. ולא אותה ואת אם אמה כיצד שחטה ואת אם אמה שכן הוא רשאי ואחר כך את האמצעי סופג את הארבעים. אותו ואת בנו. ולא את בת בתה: לא תשחטו. פרט לשוחט ונתנבלה בידו (פי' מחמת שחיטה דלא הוי שחיטה כלל): ביום א'. יום מיוחד טעון הכרזה. דבר אחר יום א' לפי שמדבר בקודש ומוקדשין הלילה הולך אחר היום יכול אף כאן כן תלמוד לומר יום א' ונאמר במעשה בראשית יום א' מה להלן היום הולך אחר הלילה אף כאן כו': (כט) וכי תזבחו וגו' ביום ההוא יאכל. עיין רש"י ז"ל אין לי אלא תודה מנין לרבות כל שנאכלין ליום א' ת"ל וכי תזבחו זבח: (ל) ושמרתם. זו משנה: ועשיתם. זו מעשה כל שאינו במשנה אינו במעשה: אני ה'. נאמן לשלם שכר ד"א ושמרתם כו' ליתן שמירה ועשיה למצות: (לב) ולא תחללו. עיין רש"י ז"ל: ונקדשתי. כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה (מגילה כ"ג):

כג (ב) אשר תקראו. שמעברין את השנה לצורך מפני התקופה ומפני האביב ומפני גליות בני ישראל עיין רש"י ז"ל שנא' בני ישראל: (ד) מועדי ה'. עשה מועדות שיעשו אותם כל ישראל ומנין שאם היתה השנה צריכה להתעבר ולא הספיקו לעבר עד שהגיע ניסן שאינה מעוברת תלמוד לומר אשר תקראו אותם אם קראתם אתם הם מועדי ואם לאו אינם מועדי. עברוה שלא כדין כגון בלילה או תשנה לחברתה או יתר חודש או פחות חודש מנין שאינה מעוברת ת"ל אלה הם מועדי. אשר תקראו אתם. אפי' לא היתה השנה צריכה להתעבר ועברוה שוגגים או אנוסים או מוטעים מנין שהיא מעוברת ת"ל אתם אתם אתם ג' פעמים כאן מדבר בעיבור שנה ולמטה מדבר בעיבור חדש שנא' אלה מועדי ה' כו' אשר תקראו אתם כו' גם כן הכל כנ"ל שאם קדשו שוגגין או אנוסין או שלא כדין או שלא הספיקו לקדשו עד שחשכה שמעברין את החודש יכול כשם שמעברין השנה לצורך כך מקדשין החדש לצורך ת"ל החדש הזה לכם (ר"ה כ') כזה ראה וקדש. ומנין שמחללין שבת על קריאתן תלמוד לומר במועדם יכול כשם שמחללין על קריאתן כך מחללין על קיומן ת"ל אשר תקראו על קריאתן אתה מחלל ואין אתה מחלל על קיומן. ומנין שראש ב"ד (ר"ה כד') אומר מקודש ת"ל וידבר משה את מועדי ה' ומנין שכל ישראל עונין מקודש מקודש ת"ל בנ"י אשר תקראו (וזה סדרן אשר תקראו נדרש על כל הפסוק מועדי ה' אשר תקראו שמעברין לצורך. מקראי קודש אשר תקראו שצריך לומר מקודש. אשר תקראו אתם אם קראו מקודש ואם לאו אינו מקודש. אשר תקראו במועדם על קריאתן אתה מחלל שבת) ומנין שצריכין לומר ב' פעמים מקודש (ר"ה כד') תלמוד לומר מקראי קודש ומנין שמעברין חדש לשנה ת"ל חדש האביב (כן מוכח מגמרא מגילה ה') ומנין שמעברין יום לחודש ת"ל כאן יום לחודש: (ג) ששת ימים. עיין רש"י ז"ל: וביום השביעי כו' כל מלאכה. אין לי אלא ביום שמוזהר בלילה מנין תלמוד לומר שבת עונש מנין ת"ל כי כל העושה כו' בלילה מנין תלמוד לומר מחלליה כו': שבתון. שבות שלא יעלה באילן ואף שבות מצוה כנ"ל באחרי מות: כל מלאכה. אפי' מקצת כגון ב' אותיות כו'. מלאכה למד גז"ש ממשכן מלאכה שהיתה שם: מקרא קדש. קדשהו באכילה ושתיה וכסות נקיה: בכל מושבותיכם. שיכול הואיל ושבת כתיב בעניני מועדות (קידושין לז') שיהא צריך קידוש ב"ד כמועדות ת"ל בכל מושבותיכם ולהלן נאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם (סנהד' נה:) שאין מיתת ב"ד דוחה שבת נאמר שם מושבות ונאמר והיו אלה לכם וגו' בכל מושבותיכם. בפ' משפטים מה להלן בב"ד. במושבותיכם אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר אברים ופדרים שניתותרו ומעלה בהם האור מבעוד יום (שבת כ'): (ה) בין הערבים. מכי ינטו צללי ערב: (ו) לחדש הזה חג המצות. חודש הזה חג המצות ואין חג הסוכות טעון מצות שיכול והלא דין הוא כו' תלמוד לומר זה חג המצות ולא סוכה טעון מצה: שבעת ימים מצות תאכלו. מצה הנאכלת לשבעה פרט לחלת תודה ורקיקי נזיר: (ז) מקרא קודש. קדשהו באכילה ושתיה וכסות נקיה: כל מלאכת עבודה. (ר"ה כט') פרט לתקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה: (ח) והקרבתם כו'. אם אין פרים כו' עיין רש"י ז"ל ואם אין לך בטהרה הבא בטומאה מנין תלמוד לומר והקרבתם אשה לה' מכל מקום: (י) כי תבאו. יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ ארץ כנען יכול ארץ סיחון ועוג ת"ל אשר אני נותן לכם (פי' ולא עמון ומואב כי לא נתתי להם אלא הם כבשו שיתנו להם): וקצרתם את קצירה כו' ראשית קצירכם. שיהא ראשית לכל הנקצרים שלא יקצרו קודם העומר יכול אפי' קטניות ושארי מינים ת"ל ראשית ונאמר בחלה ראשית מה להלן ה' מינים אף כאן ה' מינים. וחלה עצמה מנין נאמר בחלה לחם (מנחות ע:) ונאמר במצה לחם מה להלן ה' מינים אף כו' ובמצה עצמה מנין תלמוד לומר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל

על דרך רמז

ענין ג' רגלים שם הוי"ה ז' ימי הפסח וז' ימי חג ב' ההין פסח לתתא וסוכות לעילא כמ"ש ח"ג דל"ב ולכן בו הלל גמור דלא מהפחד מיו"ד אבל בפסח לא נכנסו בוא"ו ע"ד שאכלו לחם מן השמים וקבלו התורה אז שתי לחם מחיטין ה' א' אבל שעורים ה' ב' ושבועות וא"ו ולכן יום א' כמ"ש גם דל"ו ע"א וש"ע הוא יו"ד של השם לכן ג"כ יום א' שכל הזכרים א' ונוקבין ז' בסוד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה סליק לדכורא אז ירצה לקרבן כו' וכן מילה בשמיני בשביל זה ובגין דהו"א לא מתפרשין לכן ש"ע תיכף אחר סוכות משא"כ בשבועות שצריכה נוק' ז' נקיים ז' שבועות ולכן זיווגא בש"ע דזיווגא מבי אבא כמ"ש שם דף ז' ע"ב ר' אבא שלא כו' והן השם כסדר ממטה למעלה ואף על גב דההין הן ז' עם הזכרים כמ"ש שם דל"ב ע"א מכל מקום כתיב תחת אמו ולא תחת אביו והוא קבלת אמא מאביו בחינתו ג"כ כי בה' אחרונה צריך לכתוב ו' של ז"א ברגל ימיני קודם וכן ביו"ד. העוקץ של ה' הראשונה ג' קוצין בה וכן בה' קוץ העליון אינו נגלה רק קוץ היו"ד וקוץ התחתון שהן חו"ב כמ"ש שם ד"י ע"ב בענין היו"ד וקוץ העליון שהוא כתר הוא קוץ התחתון של יו"ד שבשם שהוא כתר דבינה שנק' אמא כי כל בחי' תחתונה שבעליון הוא עליונה של פרצוף שלאחריו מהקוץ הזה הוא מקור דמבועא כידוע והוא כתר של אמא שכתר הוא לעולם מקור כמ"ש בתז"ח דפ"ו ע"ג ומקור דההוא נהר וכו עטרת היסוד הוא כתר של מלכות ומקור דילה כמ"ש שם וגג הה"א הוא נהר ויו"ד הה"א הוא מבועא דנחלא כמ"ש בח"ג דף יו"ד ודף ס"ה וז"ש הבן בחכמה יו"ד וקוץ התחתון שהוא נזעא ושבולא שלכן ל"ב נתיבות הם אלהים שהוא בינה שבחכמה וחכמה בבינה הוא יו"ד וגג שבה"א וז"ש נחל נובע מקור חכמה ממטה למעלה ד' בחינות אלו כסדר. חכמה הוא גוף היו"ד עצמה וקוץ העליון של יו"ד שבשם רומז לכתר כידוע והוא ג"כ בחינה התחתונה שבה"א מ"ש שנק' א"ס ושם תשעה היכלין דלאו איגון נהורין כו' והן תמניא שנוכין שבגוף היו"ד עם נקודה עלאה שהן תשע וז"ש בת"א דף ס"ה וח"ב רס"ט רעותא דכל ט' נהורין דקיימי כולהו במחשבה דאיהו חד מינייהו במושבנא והן תמניא סמכין דאמר בס"א ה' וכדין נהרין מגווייהו תמניא עם נקודה עלאה והן שנקרא א"ס כמ"ש שם ותחתם תשעה נקודין אחרנין והן דנפקין מקוץ תתאה מנה יחוד בוצינא ס"ג ניצוצין דבוצינא והן נקודין דאורייתא ול"ב שבילין והיו"ד סלקא ברעו דמחשבה הוא מ"ם והוא קוצו של יו"ד וא"ו של יו"ד הוא שית סמכין דאגוזא ואגוזא עצמה הוא קוץ התחתון דיו"ד והוא בינה שלו ונקרא תהום כידוע וכמ"ש בדעתו תהומות נבקעו שהיא פטר רחם ברא בוכרא ותהום הוא חללא דאגוזא כמ"ש בתיקונים והוא"ו הוא וי"ו קצוות ו' נקודות והוא וא"ו של חול וד' שלו היא רתיכא דנפקא מסטרא דאת דא כמ"ש שם בס"א ה' והיא למ"ד של חול מגדל הפורח באויר והוא גנתא דצורתא דחיי כמ"ש ח"ג ל"ב וזהו אל גנת אגוז ירדתי לראות באבי הנחל כו' שמם לצור החיים שהשמנות צרורות שהמה אבי הנחל וכמ"ש בגמרא עירובין לראות הפרחה הגפן אלו בעלי מקרא כו' וז"ש ח"י עלמין שמונה נקודין עם נקודה עלאה והשעה דלתתא מינייהו וסוד השמונה נקודין הן ח' דחו"ל וסוד התו"ל הן נגד חב"ד שהן ג' קולין דיו"ד ועשר נקודין הן ע"ס ולמ"ד הוא בינה ונשארין בה ח' נקודין מבינה ולמטה ועם כ"ב אתוון שהן במגדלא הן למ"ד ועם ב' נקודות שהן ח"ו הוא ל"ב דנפקין מגו בינה ל"ב אלהים וה"א דשמא היא יעלא כמ"ש בס"ס ושם יש לה שית יריען שהן תמא ולפנים חד יריעה מרוקמת כמ"ש בח"ב ס"ח ואמר שם האי היכלא איהו שכיחא דעיינין ס' שהן ל"ב ארחין שבשבם

תאכל עליו מצות דברים הבאים לידי חימוץ יוצא י"ח מצה : את קצירה. כתיב וקצרתם את קצירה וכתיב והבאתם את עמר ראשית ממקום שאתה מביא אי אתה קוצר (שם ע"א) וממקום שאי אתה מביא אתה קוצר וזהו שבשלחין ושבעמקים : קציר. ולא שחת. קצירכם. ולא קציר של מצוה מכאן אמרו קוצרים מפני הנטיעות (שם) ומפני האבל ומפני התלמידים : אל הכהן והניף. תנופה בכהן ואין קצירה בכהן : (יא) והניף כו' לפני ה'. במזרח (מנחות סא:). והניף. עיין רש"י ז"ל : לרצנכם. אין כופין ציבור על כרחם : ממחרת השבת. ממחרת יו"ט עיין רש"י ז"ל : יניפנו הכהן. הוא בנין אב לכל התנופות שהן בכהן : ביום הניפכם. בנין אב לכל התנופות שהן ביום : (יב) את העמר כבש. כבש אע"פ שאין עומר עומר אע"פ שאין כבש. תמים. ולא בעל מום. בן שנתו. ולא שנתו של עולם : (יג) ומנחתו שני עשרונים. יכול כשם שמנחתו כפולה כך נסכיו כפולים תלמוד לומר ונסכה יין רביעית ההין יכול אין יינו כפולה שאין בא עמו אבל שמנו הבא עמו יהא כפולה ת"ל ונסכה כל נסכיו יהיו רביעית : (יד) ולחם וקלי וכרמל. נאמר כאן לחם (מנחות ע:) ונאמר במצה לחם מה להלן מה' מינים אף כאן : לחם קלי וכרמל. לחייב על כל אחד ואחד (כריתות ה:) : עד עצם וכתיב עד יום הביאכם. כאן בזמן שבהמ"ק קיים כאן בזמן שאין בהמ"ק קיים (שם ס:) : חקת עולם. בית עולמים : לדרתיכם. לדורי דורות : בכל מושבתיכם. בין בארץ בין בחוץ לארץ מכאן אמרו החדש אסור מן התורה בכל מקום. ערלה הלכה. כלאים מדברי סופרים : (טו) וספרתם לכם. כל אחד ואחד : (טז) ממחרת השבת. ממחרת יו"ט : מיום הביאכם את עמר תספרו. יכול יביא ויספור ממחרת השבת (מנחות סו:) אבל יקצור אימתי שירצה תלמוד לומר מהחל חרמש בקמה תחל לספור. אי מהחל חרמש יכול יביא ממחרת השבת ויקצור ויספור אימתי שירצה ת"ל מיום הביאכם תספרו אי מיום הביאכם יכול יספור ויקצור ויביא ביום ת"ל שבע שבתות תמימות אימתי הן תמימות בזמן שמתחיל מבערב יכול יקצור ביום תלמוד לומר מהחל חרמש בקמה תחל לספור יכול הכל בלילה תלמוד לומר מיום הביאכם הא כיצד קצירה וספירה בלילה והבאה ביום : תספרו חמשים יום. וכתיב שבע שבתות. מכאן אמרו (שם) שמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי : חמשים יום. וכתיב שבע שבתות. הא כיצד מנה מ"ט וקדש יום חמשים : והקרבתם מנחה חדשה. שיהא חדשה לכל המנחות אין לי אלא מנחת חטים מנחת שעורין מנין כשה"א וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה אם אינו ענין למנחת חטים ת"ע למנחת שעורים : (יז) ממושבתיכם. ולא מן חוץ לארץ : תביאו. אף מן העליה (פי' אם לא מצא מן החדש) (ופליג אמתניתא שאמרה דוקא מן החדש ולכן דרש לעיל חדשה חדשה לכל המנחות ע"ש מנחות פג:) : תביאו. כל מה שאתה מביא במקום אחר כגון גבי חמץ הרי היא כזו עשרון לחלה : שתים. שיהיו שניהם שוים מדלא קאמר שתי לחם : שני עשרונים סלת. מן חטים (עיין רש"י פ' ויקרא ב' א') : חמץ תאפינה. שאור בודה להן מתוכן ומחמצן דר"מ רי"א אף היא אינה מן המובחר אלא מביא את השאור ונותן לתוך המדה וממלא את המדה אמרו לו כו' : (יח) והקרבתם על הלחם שבעת כבשים. כבשים אף שאין לחם (פי' מדלא כתיב כבשים על הלחם) א"כ מה ת"ל על הלחם שלא נתחייבו בכבשים עד שלא נתחייבו בלחם : (כ) על לחם הבכרים. יכול הלחם למטה ת"ל על שני כבשים אי על שני כבשים יכול למעלה תלמוד לומר על לחם הבכרים הא כיצד מניח בין ירכותיהם של כבשים ומניף דר"א בן חכינאי ר' יוסי בן משולם אומר כבשים על הלחם ומה אני מקיים על שני כבשים להוציא שבעה. וחכ"א מה מינו (מנחות סב:) בכל מקום שהלחם למעלה אף כאן למעלה : (יט) ועשיתם שעיר עזים. עיין רש"י ז"ל : ושני כבשים בני שנה לזבח שלמים. שתהא זביחתן לשם שלמים : קדש יהיו. לעכב (מנחות מ"ה) נאמר כאן יהיו ונאמר להלן סלת תהיינה מה להלן לחם אף כו' שהלחם מעכב את הכבשים ואין הכבשים מעכבין את הלחם דברי ר"ע בן ננס אומר הכבשים מעכבין את הלחם ואין הלחם מעכב את הכבשים נאמר כאן יהיו ונאמר להלן יהיו עלה לה' מה להלן כבשים אף שאין לחם אף כאן כבשים אף שאין לחם : (כב) ובקצרכם כו'. עיין רש"י ז"ל : אני ה' אלהיכם. זו מלכיות : (כד) שבתון. קדושת היום שכולל מלכיות עם קדושת היום : זכרון. זכרונות : תרועה. שופרות : מקרא קודש. קדשהו בעשיית מלאכה דר"א רע"א כו'. זכרון כתוב אחד אומר זכרון וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם כאן ביו"ט שחל להיות בשבת כאן ביו"ט שחל להיות בחול (ר"ה כט:). תרועה מנין שבשופר תלמוד לומר שופר תרועה ומנין שתקיעה לפניה ת"ל והעברת שופר ומנין שתקיעה לאחריה ת"ל תעבירו שופר. מנין ליתן של זה בזה ת"ל בחדש השביעי

בחדש השביעי לגז"ש. ג' תרועות נאמר זכרון תרועה. שופר תרועה. יום תרועה. ג' תרועות ושם תקיעות שהן ט' שלש של שלש שלש (שם לד') (בגמ' מקשה מעיקרא יליף מהיקשא והשתא מייתי ג"ש ולמה לי תרתי ומשני מעיקרא בעי למילף בהיקשא ואחר כך ראה דליכא למילף בהיקשא מייתי גז"ש והשתא באמת לא צריך להיקשא כלל ונראה הא דמתחלה רצה ללמוד בהיקשא היינו מעיקרא סברה ללמוד ראש השנה מיוה"כ של יובל אמנם השתא סבורה ללמוד שיהא של שלש שלש היינו ביובל כתיב אחד ובר"ה כתיב שתים ורוצה ללמוד זה מזה וזה מזה ובהיקשא ליכא למילף יוה"כ מראש השנה לכך מייתי גז"ש ודו"ק) : יום הכפורים הוא. לפי שנאמר מקרא קדש כו' ועניתם את נפשתיכם לא קראו מקרא קודש ולא התענה ועשה מלאכה מניין שמכפר תלמוד לומר יום כפורים הוא מ"מ. ומניין אע"פ שלא בקרבנות ושלא בשעיר היום מכפר ת"ל כי יום כפורים הוא מכל מקום יכול אע"פ שלא שב ת"ל אך : ועניתם את נפשותיכם. (יומא עו:) ה' ענוים נאמר ביום הכפורים מכאן אמרו שאסור באכילה ושתיה וכו' : (כח) וכל מלאכה לא תעשו כו'. הרי זו אזהרה למלאכה. ועונש בפסוק דלמטה : (כט) כי כל הנפש כו' ונכרתה כו'. הרי זו עונש עינוי : (ל) והאבדתי כו'. מה תלמוד לומר לפי שהוא אומר כו' עיין רש"י ז"ל : כי כל הנפש אשר לא תענה בעצם כו'. בעצם ענוש כרת ואין ענוש כרת על התוספת : ועל הנפש כו' מלאכה בעצם כו'. על עצם היום הזה ענוש כרת ואין ענוש כרת על התוספת. יכול יהא מוזהר על התוספת תלמוד לומר בפר' כ"ח וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה על עצם הוא מוזהר ואינו מוזהר על התוספת (יומא פא:) אזהרה לעינוי עצמו מנין נאמר עצם עצם לגז"ש מה עצם האמור במלאכה לא ענש אלא אם כן הזהיר אף עצם האמור בעינוי לא ענש אא"כ הזהיר. ומה להלן אינו מוזהר על התוספת אף כאן כו'. והאבדתי מכאן שכרת הוא אבדן. כי כל הנפש אשר לא תענה. (יומא פ:) פרט למחזיק מכאן אמרו האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור : (לא) כל מלאכה לא תעשו כו'. עיין רש"י ז"ל : (לב) שבת שבתון. שבות (שבת קיד:) מכאן ביום הכפורים כשבת אסור בקניבת ירק : ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש. (ר"ה ט:) וכי בתשעה מתענין והלא אין מתענין אלא בעשירי אלא כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו מתענה תשיעי ועשירי. דבר אחר ועניתם בתשעה מכאן שמוסיפין מחול על הקדש ת"ל אלא מלפניו מלאחריו מנין תלמוד לומר מערב עד ערב אין לי אלא יום הכפורים שבתות מנין ת"ל תשבתו. יו"ט מנין ת"ל שבתכם הא כל שביתה שאתה שובת אתה מוסיף לה מחול על הקודש בין מלפניה ובין מלאחריה : מערב עד ערב. מכאן שצריך לילה ויום מן החדש (ר"ה כ' ב') : (לד) בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות. זה טעון סוכה ואין חג המצות טעון סוכה שהיה בדין אם זה שאין טעון מצה טעון סוכה חג המצות שהוא טעון מצה אינו דין שיטעון סוכה ת"ל הזה חג הסכות ואין חג המצות טעון סוכה. לפי שנא' בסוכות תשבו שבעת ימים ואיני יודע איזה שבעת ימים בחדש ת"ל בחמשה עשר יום לחדש הזה חג הסוכות שבעת ימים כו' : חג הסוכות לה'. יכול תהא חגיגה וסוכה לגבוה תלמוד לומר חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים. אי חג הסכות תעשה לך יכול יהא חגיגה ג"כ להדיוט ת"ל חג הסכות שבעת ימים לה' חגיגה לגבוה וסוכה להדיוט א"כ מה ת"ל חג הסכות לה' (סוכה ט') כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה מכאן אמרו עצי סוכה אסורין כל שבעה : (לה) ביום הראשון מקרא קודש. קדשהו במאכל ובמשתה ובכסות נקיה : כל מלאכת עבדה לא תעשו. עיין רש"י ז"ל : (לו) ביום השמיני מקרא קדש. קדשהו במאכל וכו' : עצרת הוא. לפי שנא' (לז) אלה מועדי ה'. אם ביו"ט הרי כבר אמור אלא לימד על חול המועד שאסור במלאכה יכול תהא אסור בכל מלאכת עבודה תלמוד לומר עצרת היא כל מלאכת עבודה היא אסורה בכל מלאכת עבודה ואין חול המועד אסורה בכל מלאכת עבודה דברי ריה"ג רבי עקיבא אומר מה תלמוד לומר אלה מועדי ה' אשר כו' אם לענין ימים טובים כבר אמור שנאמר מלבד שבתת ה' ואומר ביום הראשון מקרא קודש וביום השמיני מקרא קודש אם כן למה נאמר אשר תקראו אתם מקראי קדש אלא אלו ימי חה"מ שאסורים במלאכה יכול יהיו אסורים במלאכת עבודה תלמוד לומר היא כל מלאכת עבודה לא תעשו ואין ימי מועד אסורים במלאכה : להקריב עלה ומנחה. אם אין עולה אין מנחה שמקדים עולה למנחה ואם קדמה מנחה לעולה פסולה : זבח ונסכים. להקדים זבח לנסכים ואם אין זבח אין נסכים ואם קדמו נסכים לזבח פסולה. ד"א עולה ומנחה (מנחות מד:) שמנחה באה אחר עולה קודם לנסכים. זבח ונסכים. שאין הנסכים מתקדשין אלא בשחיטת הזבחים : דבר יום. מלמד שכל היום

על דרך רמז

שבאבא אן שבילין ושם סתימין כמ"ש בכמה מקומות סתים שבילין ולא ארחין ובתז"ח פ"ט ע"ד ביה סתימין תלאין ותרין עיינין אינון עיינין לא פתיחין כו' אבל בהיכל אמא העיינין אלו פתיחין וז"ש לאנהרא לתתא מגו נהירו דההוא רשימא ור"ל היו"ד שנתלבש בה בהן ל"ב נתיבות שבו וענין הה' ידיעות הן הנאמר עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה ואמרז"ל שהקב"ה הוא בינה נתעטף באור וברא שמים ואותו האור נהור מסייפי עלמא ועד סייפי עלמא והוא מ"ש שם אוקיר ליה בלבושי יקר וזן מ"ש בס"ד פ"א לבושין דיקר אתקין ואחסין כו' והוא הדעת מזלא קדישא והן ה' ידיעות ה"ג דבינה שהוא דעת בגינא דקדמוניתא והתפשטות הדעת בה"ס ונכללין ביחוד והן ה' שמים שנבראים ביום ראשון והרקיע יסוד ביום שני וז"ש שית דאינון חמש וכלהו הן ידיעות שכל שמים הוא יריעה כמ"ש נוטה שמים כיריעה וכמ"ש בפ' ויקהל ע"ש והן חמש יריען דדכורא ושד הן ה"ג דנוק' בה"ס דילה ונכללין ג"כ בסוד וידוע בסוד יחוד שמע ישראל ובשכמל"ו שמקודם צריך לחבר שית דידיה ביחד וכן דידה בסוד ה' אחד ושמו אחד ואחר כך להכרס יחד וז"ש חמש יריעות חוברות כו' וחמש יריעות חוברות ואמר אשה אל אחתה שהן גבורות כנ"ל והן ה' שמים שעובדא דמשכנא כעובדא דשמים וארץ וכמ"ש בפרשת ויקהל וה' שמים כלולין בוילון שגם הן ז' היכלין כמ"ש הגאונים והן ז' רקיעין כידוע וכמ"ש בפ' בראשית בתחלת היכלין והן ה' ו' כו' וברקיע דידיה שהוא יסוד דידיה וערבות דידיה שהוא היכל ק"ק שגם חיבורא דנדיק באהרן שם החמשים נולאות וחמשים לולאות שהן כ' ש"ב שהן ביסוד הנק' כ"ל וכן ביסוד דידיה כל"ה וי"ס כידוע והכוכבים שברקיע שקבועין בתלי שהוא המחבר הכל הן החמשים קרסים שמחברן וז"ש שהקרסים בלולאות כמו כוכבים ברקיע וכ"ז הן ה"ג שהן מה' עילאה ל' תרעין וידוע שטבע הגבורות להתפרד שלכן הן ה' אבל ה"ח כלולין באחד וכן יו"ד טפת חסדים מחכמה יו"ד שבשם כ' טפת הגבורות מ"ה שבשם בינה וז"ס ה' שהוא י"נ שבינה כוללת חו"ג וז"ס סו"ד ס' הן באין מו"ד של יו"ד כמ"ש בח"נ ל"א וזהו יריעה חדא שבג"ו ה' יריעות שחכמה בתוך הבינה וכן החסדים בתוך הגבורות בסוד נקבה תסובב גבר וז"ס שם אהי"ה וסוד שם הויה כמ"ש כי שם אהי"ה בבינה שכוללת בה חו"ג ודעת חו"ג שהן עטרין דזו"נ בסוד גורת ה"א כידוע חכמה בבינה י"ה הס חו"ג שבה א"ה הס חו"ג יריעה חד וב' יריעות כנ"ל וזה סוד שם הויה שברא נוטל ב' חולקין כ' עטרין שהן א"ה שהן ו' ונוק' אינה נוטלת רק עטרא דה"ג לבד שלכן היא ה"א ולית לה מגרמה כלום רק מה שנוטלת ממנו שלכן עיקר השם בז"א יה"ו שהן מוחין דאו"כ ו"ה ותרין עטרין ו' והן משן אהיה :

היום אשר לנסכין ולמוספין: ביומו. אם עבר יומו בטל קרבנו ואין חייב באחריותו יכול יהא חייב באחריות נסכיהם מתקרב הזבח ת"ל מנחתם ונסכיהם אפילו בלילה (עיין בתוספות שם) מנחתם ונסכיהם אפי' למחר: (לה) מלבד כו'. מנין למוספי שבת שיקרבו עם מוספי רגל (היינו שצריך ג"כ להביא מוספי שבת ברגל ולא יפטור עם מוספי הרגל) ת"ל מלבד שבתת ה': מלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם ומלבד כל נדבותיכם. ג' רבויים לרבות קרבנות היחיד וקרבנות הצבור וקרבנות שהוקדשו ברגל שיקרבו כלן ברגל: אשר תתנו לה'. לרבות עופות ומנחות שכלם יבאו ברגל יכול רשות ת"ל אלה תעשו לה' במועדיכם אם רשות הרי כבר נאמר אלא לקבען חובה שיביאו כלם ברגל יכול באיזה רגל שירצה תלמוד לומר ובאת שמה והבאתם שמה אם לקבוע כבר קבוע אם להתיר כבר התיר אם כן למה נאמר ובאת שמה וכו' אלא זה רגל ראשון שפגעת בו יכול אם עבר רגל ראשון ולא הביא יהא עובר בבל תאחר תלמוד לומר אלה תעשו לה' במועדיכם אינו עובר עליו משום בל תאחר עד שיעברו עליו רגלי שנה כולה (פי' דמאלה תעשו כו' במועדיכם מוכח דגם ובאת שמה והבאתם שמה לא מיירי ברגל הראשון כלל אלא אכל רגלי השנה כולה קאי דהיינו ובאת שמה ברגלי שנה והבאתם ואם כן לפי זה הוי כל רגלי שנה כמו רגל אחד שאינו עובר עד שיעבור כל הרגל) (ר"ה ד:). וכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסכות רש"א ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחלה: (לט) אך בחמשה עשר יום לחדש תחגו את חג ה'. יכול אפי' בשבת תלמוד לומר אך: באספכם כו'. עיין רש"י ז"ל: תחגו כו' שבעת ימים. שבעה לתשלומין עיין רש"י ז"ל: ביום הראשון שבתון. (פסחים ה') תנא דבי ר' ישמעאל נאמר כאן ביום הראשון ונאמר בלולב ביום הראשון ונאמר בפסח ביום הראשון בשכר ג' ראשון זכו לג' ראשון להכרית זרעו של עמלק דכתיב ויצא הראשון אדמוני ולשמו של משיח דכתיב ראשון לציון הנה הנם ולבנין בהמ"ק דכתיב מרום מראשון מקום מקדשנו: (מ) ולקחתם. שתהא לקיחה ביד כל אחד ואחד ר' יהודה אומר נאמר כאן ולקחתם ונאמר גבי אזוב ולקחתם אגודת אזוב מה להלן באגודה אף כאן באגודה: ולקחתם. לקיחה תמה שמעכבין זה את זה: לכם. משלכם להוציא השאול והגזול מכאן אמרו אין אדם יוצא ידי חובתו ביום ראשון בלולבו של חבירו אלא אם כן נתנו במתנה לחבירו וכו': ביום. ולא בלילה: הראשון. (סוכה מג:) אפי' בגבולין רא"א ביום אפי' בשבת. הראשון. שאין דוחה שבת אלא יום הראשון בלבד: פרי עץ. שטעם עצו ופריו שוה וזהו אתרוג: הדר. פרט ליבש (סוכה כט:) כפת תמרים. (שם מה:) ריב"א שתים א' למזבח וא' ללולב ר"ט אומר כפת אם פרוד יכפתנו: וענף עץ כו'. [סוכה לב:] ענפיו חופין את עצו זה הדס: עבת. עבות כשר שאין עבות פסול: ערבי נחל. שגדלים על הנחל. אין לי אלא ערבי נחל של בעל של הרים מנין ת"ל וערבי [שם לג:] א"כ מה ת"ל נחל פרט לצפצפה שגדלה בהרים. ערבי. אבא שאול אומר א' למקדש וא' ללולב. ד"א פרי עץ הדר א'. כפת תמרים א'. וענף עץ עבת שלשה. וערבי נחל שתים. יכול יהא אתרוג עמהן באגודה ת"ל כפת ולא כתיב וכפת וגו': ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. ולא בגבולין שבעת ימים: (מא) חג. אין עולת ראיה לא דברי ב"ש בה"א אפי' עולת ראיה [ביצה יט']: שבעת ימים. יכול יהא חוגג כל שבעה ת"ל וחגתם אותו יום א' בלבד א"כ מה ת"ל שבעה לתשלומין ומנין לשמיני לתשלומין ת"ל בחדש השביעי כל שבחדש השביעי. יכול כל החדש כלו תלמוד לומר תחגו אותו אותו אתה חוגג ואי אתה חוגג חוצה לו: (מב) בסכת. חסר וי"ו כתיב ולא בסוכה שתחת סוכה ולא בסוכה שתחת האילן כו' (סוכה כח:): תשבו. כעין תדורו מכאן אמרו כל ז' ימים עושה סוכתו קבע וביתו עראי כיצד אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומעלה כליו הנאים לסוכה כו'. ד"א תשבו כעין תדורו מכאן אמרו (שם כו') שומרי העיר ביום פטורין ביום בלילה כו' שומרי גנות ופרדסים כו' הולכי דרכים כו': שבעת ימים. אפי' לילות או אינו אלא ימים ולא לילות ת"ל כאן תשבו שבעת ימים ונאמר במלואים ופתח אהל מועד תשבו שבעת ימים מה שבעה האמור שם עשה בהן הלילות כימים אף שבעה האמור כאן עשה בהן הלילות כימים. או כלך לדרך זו נאמר כאן שבעה ונאמר בלולב שבעה מה שבעה האמור בלולב לא עשה בו הלילות כימים אף שבעה האמור כאן לא עשה בהן הלילות כימים נראה למי דומה דנין שבעה שהן תדירים כל היום משבעה שהן תדירים כל היום ואל יוכיח שבעה שבלולב שאין תדירים כל היום. או כלך מדרך זו דנין שבעה שהם מנהג לדורות משבעה שהן מנהג לדורות ואל יוכיח שבעה שבאהל מועד שאין מנהג לדורות. תלמוד לומר תשבו שבעת ימים תשבו שבעת ימים לגזרה שוה מה תשבו שבעת ימים שנאמר באהל מועד עשה בהן הלילות כימים אף תשבו שבעת ימים האמורים כאן עשה בהן הלילות כימים: אזרח. זה אזרח. האזרח. להוציא את הנשים: כל. לרבות את הקטנים (סוכה כז:) ד"א כל האזרח שכל ישראל ראוין לסוכה אחת מכאן שיוצאין בסוכה שאולה: בישראל לרבות גרים ועבדים משוחררים: ישבו בסכת. בסוכה של כל דבר שהיה ר' יהודה אומר שאינה אלא מד' מינים והדין נותן ומה אם לולב שאינו נוהג בלילות כבימים אינו בא אלא מד' מינים סוכה שהיא נוהגת בלילות כבימים אינו דין שלא תהא אלא מארבעה מינים אמרו לו כל דין שאתה דן תחלתו להחמיר וסופו להקל אינו דין שאם לא מצא מארבעת מינים ישב בלא סוכה והכתוב נוח ישבו בסכת בסוכה של כל דבר וכן מפורש בעזרא צאו ההר והביאו עלי זית כו' (בת"כ הגי' בהפך דלר"א סוכות ממש היו וכו' אבל בסוכה (יא:) הגי' כמו כאן) רא"א ענני כבוד היו ר"ע אומר סוכות ממש היו: (מג) בהוציאי אותם מארץ מצרים. מלמד שאף הסוכה זכר ליציאת מצרים. בסכת בסכות (סוכה ו"ו) שני חסרים וא' מלא מכאן אמרו ב' כהלכתן ושלישית אפי' טפח: (מד) וידבר משה את מועדי ה'. מלמד שהיה משה אומר לישראל הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת הלכות חג בחג בלשון שהיה שומע בו בלשון הוא אומר להם (פי' מדכתיב מועדי ה' דייק) רבי אומר לפי שלא למדנו אלא על הפסח ועל התמיד שידחו את השבת שנאמר בהם במועדו שאר כל קרבנות צבור מנין תלמוד לומר אלה תעשו לה' במועדיכם. לעומר ולקרב עמו ולשתי הלחם ולקרב עמהם לא שמענו כשה"א וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל קבע מועד לכלם: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל (ר"ה כד') מכאן שראש ב"ד אומר מקודש כו'. ד"א וידבר משה. נאמר מועדי ה' ולא נאמר שבת בראשית עמהן. (עיין בנדרים עח' וצ' פירושא דמילתא) בן עזאי אומר נאמר מועדי ה' ולא נאמר פרשת נדרים עמהם. ד"א וידבר משה שאזר והזהירן בשעת מעשה (סוף מגילה) מכאן שיהיו קורין הלכות פסח בפסח כו':

כד (ב) צו את בני ישראל. אין צו אלא זירוז מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס (כל הפיסקא אינו בת"כ רק תחלת ספרי פ' נשא). נאמר כאן צו ונאמר להלן צו את בני ישראל ונתנו ללוים ונאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי וכתיב לדרתיכם ובשילוח טמאים כתיב צו וכתיב ויעשו כן בני ישראל בנין אב לכל מקום שנאמר צו מיד ולדורות דר"י. רבי ישמעאל אומר כתיב מן היום אשר צוה ה' והלאה לדרתיכם הרי מיד ולדורות. זירוז מנין תלמוד לומר וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו. ולפי דרכנו למדנו שמחזקין במוחזקים ומזרזין במזורזין. רבי שמעון בן יוסי אומר אין צווי אלא חסרון כיס שנאמר כאן צו ונאמר צו את בני ישראל ונתנו ללוים ונאמר צו את בני ישראל את קרבני לחמי חוץ מאחד שנאמר כי אתם באים אל הארץ לזרזם על חילוק הארץ: ויקחו אליך. (מנחות פו:) לך ולא אלי שלא לאורה אני צריך: ויקחו אליך. שתהא אתה גזבר על הדבר הזה: ויקחו אליך. (יומא נ:) משל ציבור קח לך משלך דר"י ר' יונתן אומר בין קח לך בין ויקחו אליך משל ציבור אלא כביכול משלך אני רוצה: שמן זית. ולא שמן שומשמין ולא שמן אגוזים ולא שמן צנונות. שמן זית. מזיתו (פי' בשעה שהוא מחובר לזית יהיה בו שמן ולא מה שיוצא מהן אחר כתישה מרובה) מכאן אמרו ג' זיתים הן ובהן ג' ג' שמנים (פי' בכל זית) זית ראשון מגרגרו בראש הזית כו' ראשון שבכולן כשר למנורה והשאר למנחות: זך. אין זך אלא נקי: כתית. ר' יהודה אומר אין כתית אלא כתישה: זך כתית למאור. ואין כתית למנחות. יכול יהא אף כתית פסול למנחות תלמוד לומר ועשרון סלת בלול בשמן כתית: להעלת. שתהא שלהבת עולה מאליה ולא על ידי דבר אחר: נר תמיד. זו נר מערבי שדולק תמיד שממנו היה מתחיל ובו היה מסיים: (ג) מחוץ לפרכת. לפי שנאמר וישם את המנורה נכח השלחן איני יודע אם סמוכה לפרכת אם סמוכה לפתח כשה"א מחוץ לפרכת הרי סמוכה לפרכת יותר מן הפתח: העדות. עדות לכל באי העולם שהשכינה שורה בישראל. וא"ת לאורה צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל (מנחות פו:) [ובש"ס מפרש מאי עדות]: יערך אתו אהרן ובניו. לפי שנאמר אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות יכול יהא כהן א' נכנס בשבעת הנרות להדליק [פי' וידליק את כלן כאחד] תלמוד לומר להעלת נר [פי' דמשמע שאין כהן א' נכנס אלא בנר אחד כדי להדליק נר אחד והיינו להעלת נר בל' יחיד] יכול יהיו ז' כהנים נכנסין בשבעה נרות להדליק כאחת (פי' דהשתא נתקיימו ב' קראי דהיינו אל מול פני המנורה יאירו שבעת כו') ולהעלות נר (פי' שהרי כל כהן אינו עולה להדליק אלא נר א') תלמוד לומר יערך אתו אהרן ובניו אחד אחד: מערב עד בקר. תן לה מדתה כו' עיין רש"י ז"ל. ושלא תהא כשרה עבודה מערב עד בקר אלא היא: (ד) על המנרה הטהרה. על טהרה של מנורה שלא ישמכם בקיסמים ובצנורות: יערך את הנרות לפני ה'. שלא יתקן בחוץ ויכנים: תמיד. אף בשבת אף בטומאה (פי' דג' פעמים תמיד כתיבי הכא א' לגופה על נר מערבי שתהא דולקת תמיד וא' אף בשבת וא' אף בטומאה וכל מקום דכתיב תמיד דילפינן מיניה שבת וטומאה סמכינן אהך): (ה) סלת ואפית. מלמד שנקחים סלת ומנין אף חטים תלמוד לומר ולקחת יכול אף שאר מנחות כן אם לקח חטים כשרה [פי' שלא יהא סלת מעכבתן בשעת לקיחה] תלמוד לומר אותה זו נקחית חטים [פי' בדיעבד] ואין שאר מנחות נקחים חטים: שתים עשרה חלות. שיהיו שוות: שני עשרנים. שיהיו שוים: יהיה החלה האחת. שגילושן אחת אחת ומנין שאף שתי הלחם לישתן ועריכתן אחת אחת ת"ל יהיה החלה האחת: (ו) ושמת אותם וכו'. מנין שאפייתן של לחם הפנים שתים שתים (ר"ל שירדו לתנור שתים) ת"ל ושמת אותם שתים מערכות יכול אף שתי הלחם כן שירדו לתנור שתים ת"ל אותם [מנחות נד' ובש"ס פריך האי אותם הא אפיקתיה פי' שירדו לתנור שתים שתים ומשני מדלא כתיב ושמתם דלשתמע נמי שתים וכתיב ושמת אותם משמע מעוטא] זו נאפית שתים ואין שתי הלחם נאפות שתים אלא א': ושמת. בדפוס. (פי' מלשון ושמת דריש מדלא כתיב ונתת אותם אלמא דאדפוס קאי ולכך שייך שפיר לשון שימה בדפוס עיין בתוספות שם) וג' דפוסים היו שם נותנן לדפוס כשהוא בצק ובתנור היה לה דפוס וכשהוא רודם נותנם לדפוס כדי שלא תתקלקל ובאותו הדפוס היה מניח על השלחן. והא דאמרינן לקמן על טהרו של שלחן היינו שיהא הדפוס עומד על טהרו של שלחן [ורש"י ז"ל פי' בפ' תרומה שיהא בדפוס עד שיתן על השלחן אבל על השלחן היה נותן בלא דפוס ולא נהירא]: שתים מערכות. יכול שמונה וארבע תלמוד לומר שש המערכה אי שש יכול שלש של שש ת"ל שתים עשרה אי שתים עשרה יכול ארבע וארבע תלמוד לומר שתים מערכות שש המערכה (וכ"ה במנחות נח') [והתם יש לגרום תחלה אלו נאמר י"ב ולא נאמר שתים ושש הייתי אומר ג' של ד' ד' ד' לכך נאמר שתים מערכות ואחר כך גרסינן אלו נאמר ב' מערכות ולא נאמר שש הייתי אומר של ד' וח']: על השלחן הטהר. מכלל שהוא טמא מלמד שמגביהין אותו ומראין לעולי רגלים ראו חבתכם לפני המקום כו' (מנחות נו:) ד"א על טהרו של שלחן ע' רש"י ז"ל. ד' סניפים היו וכ"ח קנים: (ז) ונתת על המערכת. עיין רש"י ז"ל. על המערכת. למעלה ר"א אומר על בסמוך (מנחות סב:) כמ"ש וסכות על הארון: לבנה זכה. שתהא בכורה: והיתה. מלמד שהיא מעכבת ומפגלת ופוסלת את הלחם: והיתה ללחם. אינו נותנה על גבי לחם אלא נותנה לפני בזיכין שיש להם שולים ונותנם על גבי השלחן כדי שלא יבלעו את הלחם

הלחם: לאזכרה. ר"ש אומר נאמר כאן אזכרה ונאמר להלן אזכרה גבי מנחה מה אזכרה האמורה להלן מלא הקומץ אף כאן מלא הקומץ מלמד שהיא טעונה שני קומצים מלא הקומץ לסדר הזה ומלא הקומץ לסדר הזה: (ח) ביום השבת ביום השבת. עורך את החדשה ומקטיר את הישנה: יערכנו. אין עורך עמו קנים בשבת אלא נכנס מע"ש ושומטם ונותנם לארכו של שלחן כל הכלים שהיו במקדש ארכן לארכו של בית חוץ מן הארון ואחר שבת היה נכנס וסודר שלשה תחת כל א' ואחד ושנים תחת העליונה לפי שאין עליה משאוי תמיד (מנחות נט:) טפחו של זה מסדר כנגד טפחו של זה מסלק: מאת בני ישראל. מרצון בני ישראל: ברית עולם. למי שהברית שלו: (ט) ואכלהו במקום קדש. מלמד שאכילתה במקום קדוש מנין שאף לישתה ועריכתה במקום קדוש תלמוד לומר והיתה. מנין שאף שתי הלחם לישתן ועריכתן במקום קדוש תלמוד לומר כי קדש קדשים דברי ר' יהודה שר"י אומר כל מעשיהם בפנים וחכמים אומרים לישתן ועריכתן בחוץ ואפייתן בפנים. ר"ש אומר אף אפייתן בחוץ שר"ש אומר לעולם הוי רגיל לומר שתי הלחם ולחם הפנים כשרות בעזרה וכשרות בבית פגי: הוא. שאם נפרסה אחת מהן פסולה: לו. יכול לו לבדו תלמוד לומר ולבניו אי לבניו יכול לבניו לבד תלמוד לומר לו הא כיצד לאהרן שלא במחלוקת ולבניו במחלוקת: לאהרן ולבניו. ללמד מה אהרן כהן גדול אוכל שלא במחלוקת אף בניו כהנים גדולים אוכלים שלא במחלוקת: מאשי ה'. אין להם אלא לאחר מתנת אישים: חק עולם. (מנחות כז') שהן מעכבין זה את זה: חק עולם. לבית עולמים: (י) ויצא. עיין רש"י ז"ל: איש מצרי. אע"פ שלא היו ממזרים באותה שעה הוא היה ממזר: בתוך. עיין רש"י ז"ל: (יא) ויקב. עיין רש"י ז"ל: ויקלל. אינו אומר ויברך כמו שנאמר ברך נבות אלהים ומלך מלמד שאין הורגין בכינוי א"ר יהושע בן קרחה בכל יום דנים את העדים בכינוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין לא היו הורגים בכינוי אלא מוציאים את כל האדם לחוץ ושואלים את הגדול שבהם ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהם וקורעים ולא מאחים והשני אומר אף אני כמוהו והשלישי אומר אף אני כמוהו ואין העדים צריכין לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו: ויביאו אל משה. ולא הביאו המקושש עמו [פי' אף על פי ששניהם היו בפרק א'] משום שאין דנים שנים ביום א'. וכן בפ' י"ב ויניחהו במשמר לפרש להם על פי ה' פי' רש"י ז"ל שלא הניחו המקושש עמו והיינו נמי משום שאין תופסין שנים ביום א': (יד) הוצא את המקלל. מלמד שב"ד מבפנים ובית הסקילה בחוץ: אל מחוץ למחנה. (סנהדרין מב:) נאמר כאן אל מחוץ למחנה ונאמר להלן אל מחוץ למחנה מה להלן חוץ לג' מחנות אף כאן חוץ לג' מחנות: וסמכו כל השומעים. השומעים אלו העדים. כל. אלו הדיינים [והא דצריכי השומעים והדיינים סמיכה כמו גבי קרבן דבעי סמיכה כדי שישא עונש עליו וכן גבי שעיר המשתלח דכתיב וסמך אהרן את שתי ידיו עליו ונשא השעיר עליו את כל עונותם וה"נ העדים והדיינים עשו העבירה בשבילו העדים שאמרו גם כן והדיינים ששמעו מעדים לכך סומכין עליו כדי שישא הוא את עונותיהם]: את ידיהם. ידי כל אחד ואחד (פי' שתי ידיו של כל א' וא' היינו הדיינים והעדים). ידיהם על ראשו. סומכין ידיהם עליו ואומרים לו דמך בראשך שאתה גרמת לעצמך: ורגמו אותו (סוטה כג:) אותו ולא כסותו ולא אותה ולא כסותה מכאן אמרו האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה: כל העדה. עיין רש"י ז"ל: (טו) ואל בני ישראל. יכול הוראת שעה היתה תלמוד לומר ואל בני ישראל תדבר לדורות: איש איש. מה תלמוד לומר איש איש לרבות את הגוים שהיו נהרגין בארץ ישראל על ברכת השם כישראל אבל לא היו נהרגין אלא בסייף שלא נתנה מיתה לבני נח אלא הרג בלבד: כי יקלל אלהיו. מה תלמוד לומר לפי שנאמר ונקב שם ה' מות יומת יכול אין חייבין מיתה אלא על שם המיוחד בלבד מנין לרבות כל הכינויים תלמוד לומר כי יקלל אלהיו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים על הכינויים באזהרה ועל שם המיוחד במיתה: ונשא חטאו. עיין רש"י ז"ל בכרת כשאין התראה שר' יהודה אומר נאמר כאן נשיאת חטא ונאמר להלן נשיאת חטא גבי פסח שני (בפ' בהעלתך) מה נשיאת חטא האמור להלן כרת בלא התראה אף כאן כרת בלא התראה: (טז) ונקב שם ה'. עיין רש"י ז"ל: רגום ירגמו בו כל העדה. ישיו כל העדה כבעלי דבבא לו: כגר כאזרח. גר זה גר. כגר. נשי גרים: אזרח. זה אזרח. כאזרח. נשי אזרחים: כגר כאזרח. הוא דבעינן בנקבו שם אבל ע"ג אפי' בכינוי (אינו בת"כ רק בסנהדרין נו') ד"א כגר כאזרח הוא דבסקילה אבל ע"ג בסייף: בנקבו שם יומת. אמר רבי מנחם בר' יוסי להביא את המקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם: (יז) ואיש כו'. אין לי אלא איש אשה מנין תלמוד לומר ומכה איש כו' בין איש בין אשה. אי מכה איש אין לי אלא שהכה את איש עיין רש"י (פ' משפטים) א"כ מה תלמוד לומר מכה איש מה איש שהוא בן קיימא פרט לנפלים שאינן בני קיימא: ואיש. פרט לקטן: כי יכה. יכול אפי' בלא מיתה (עיין רש"י פ' משפטים) תלמוד לומר מכה איש ומת כו': נפש. (סנהדרין עח') פרט בשהכהו עשרה בני אדם בעשרה מקלות בין בבת אחת בין בזה אחר זה פטורין ר"י אומר בזה אחר זה האחרון חייב: (יח) ומכה נפש בהמה. אלו נאמר ומכה נפש בהמה ישלם הייתי אומר מכה אדם ישלם בהמה תלמוד לומר ישלמנה בבהמה עסקתו: (יט) ואיש כי יתן מום. אין לי אלא שנתן בו מום גרם באזנו תלש בשערו רקק בו העביר טליתו פרע ראש אשה בשוק מנין תלמוד לומר כאשר עשה כן יעשה לו (משמע כל עשיות שעשה צריך לעשות לו). מנין אפי' אחזו והעמידו בחמה או בצינה השיך בו את הדוב השיך בו את הנחש תלמוד לומר כאשר עשה כו'. יכול אפי' שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש ת"ל מום. מרבה אני את אלו שהמעשה ביד ומוציא אני את אלו שאין מעשה ביד (אינו בת"כ רק בב"ק פו') יכול יהא שור חייב בה' דברים ת"ל איש בעמיתו ולא שור בעמיתו. יכול סימא את עינו יסמו את עינו שיבר את ידו ישברו את ידו רגלו ישברו רגלו ת"ל ומכה בהמה ומכה אדם (עיין בב"ק פו:) מה מכה בהמה משלומין אף מכה אדם משלומין וכתיב ולא תקחו כפר לנפש רוצח לפי אתה לוקח כופר אבל לאברים אתה לוקח כופר: (כ) שבר תחת שבר כו'. כמו שפירשתי למעלה: (כא) ומכה בהמה. (כתובות לה' ובשארי מקומות בש"ס) דבי חזקיה אומר מה מכה בהמה לא חלקת בין שוגג למזיד בין אונס לרצון בין מתכוין לשאינו מתכוין בין דרך עליה בין דרך ירידה לחייבו ממון אף מכה אדם לא חלקת בין שוגג כו' לפוטרו ממון: (כב) משפט אחד. כמשפט דיני נפשות כן משפט דיני ממונות מה דיני נפשות בדרישה וחקירה כך דיני ממונות יכול בכ"ג ת"ל עין תחת עין ריבה: כגר. (יבמות מו: ועיין רש"י קידושין סב: והוא כדברי הגאון) מכאן שהגר צריך שלשה: (כג) וירגמו אתו. ולא כסותו: אבן. מלמד שאם מת באבן א' יוצא: ובני ישראל עשו. עיין רש"י ז"ל ומה העושה עבירה אחת נוטלין את נפשו ממנו ק"ו לעושה מצוה אחת שתנתן לו נפשו לו ולזרעו עד סוף כל הדורות [פי' משום דמדה טובה מרובה על מדת פורענות]

וכה"א ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום:

פרשת בהר

כה (ב) כי תבאו. יכול משבאו לעבר הירדן ת"ל אל הארץ ארץ המיוחדת יכול משבאו לעמון ומואב ת"ל אשר אני נותן לכם ולא לעמון ומואב יכול משכבשו אף על פי שלא חלקו חלקו למשפחות ולא חלקו לבתי אבות או שחלקו לבתי אבות ואין כל אחד מכיר את חלקו יכול יהיו חייבים בשמיטה ת"ל שדך כרמך שיהא כל א' מכיר את שדהו ואת כרמו. נמצאת אתה אומר כיון שעברו ישראל את הירדן נתחייבו בחלה ובערלה ובחדש הגיע ע"ז בניסן נתחייבו בעומר שהו חמשים יום נתחייבו בשתי הלחם שהו י"ד שנים נתחייבו במעשרות. התחילו מונים לשמיטה. לעשרים ואחת עשו שמיטה לששים ושלש עשו יובל [פי' דהיינו שהתחילה שנת היובל והא דאמר לעשרים וא' עשו שמיטה דהיינו סוף שנת השמיטה וליובל קרי התחלתו משום דשמיטה משמע בסופו ויובל בתחלתו]: ושבתה הארץ. יכול אף לחפור בורות שיחין ומערות תלמוד לומר שדך לא תזרע כו' אין לי אלא זריעה וזימור. עידור ניכוש וכיסוח ושאין מזבלין כו' ושאין מקרסמין מנין תלמוד לומר שדך לא כו' כרמך לא כו' כל מלאכה שבשדך וכל מלאכה שבכרמך יכול לא יקשקש תחת הזיתים ולא ימלא את הנקעים שתחת הזיתים ולא יעשה עוגיות בין אילן לאילן חבירו תלמוד לומר שדך לא תזרע כרמך לא תזמור זריעה וזימור בכלל היתה ולמה יצאו להקיש אליה ולומר לך מה זריעה וזימור שהן עבודה בשדה וכרם אף אין לי אלא דברים שהם עבודה בשדה ובכרם [פי' וקשקוש תחת הזיתים אינה עבודה אלא בכרם] יכול אף שנת היובל עולה מן המנין תלמוד לומר שש שנים תזרע שדך שנים שאתה זורע עולה מן המנין ואין שנת היובל עולה למנין שני שבוע מנין לאורז ודוחן ופרגין ולשומשמין שהשרישו לפני ר"ה שכונסין בשביעית ת"ל ואספת כו': (ד) ובשנה השביעית. יכול אף על פי שלא השרישו ת"ל שש שנים תזרע שדך ואספת ששה זורעין וששה אוספין לא ששה זורעין ושבעה אוספין (פי' דמכתוב א' שמעינן ששבעה אוספין ומכתוב א' שמעינן שאין אוספין אלא ששה מסתברא לאוקמי הא דאוספין היינו כשהשרישו לפני ר"ה והא דאין אוספין היינו כשלא השרישו]. מנין לשלשים יום שלפני ר"ה שחשובה שנה ת"ל ובשנה כו' (ר"ה ט:) נאמר כאן ובשנה ונאמר להלן מראשית השנה מה להלן מתשרי כו': שבת שבתון. מכאן אמרו בנות שוח שביעית שלהם שניה שהם עושין לשלש שנים (פי' דאזלינן בתר חנטה וכיון דחנטה דידהו הוי בשביעית אף שנגמרו לאחר ז' אסור): שבת לה'. עיין רש"י ז"ל: שדך לא תזרע כו' כל מלאכה שבשדך וכו' כדלעיל: (ה) את ספיח קצירך לא תקצור. מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורים בשביעית: ואת ענבי נזירך לא תבצר. מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר: לא תבצר. כדרך הבוצרים (פי' אף מן המופקר המותר לך לבצור מכל מקום אסור לבצור כדרך הבוצרים מכאן אמרו תאנה של שביעית אין קוצין אותה במוקצה אבל אתה קוצה בחרבה אין דורכין ענבים בגת אבל דורכים בעריבה אין עושים זיתים בבד כו' רמ"א אף טוחן הוא בבד ומכנים לבודידה): שנת שבתון יהיה לארץ. משמע שאינו אסור אלא באותה שנה לכן אמרו כיון שיצא שביעית אף על פי שפירותיה שביעית מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן אבל פירותיו אסורים: (ו) והיתה שבת הארץ לכם. מן השבות שהיא מן המופקר בארץ אתה אוכל ואין אתה אוכל מן השמור שדה שנטייבה בש"א אין אוכלים פירות שביעית בטובה וב"ה בטובה ושלא בטובה: לכם לאכלה. ולא לאחרים כו' ולא למנחות ונסכים: לך ולעבדך ולאמתך. יכול אין לי אלא לעניים מנין אף לעשירים תלמוד לומר לך ולעבדך ולאמתך אם כן מה תלמוד לומר ואכלו אביוני עמך עניים אוכלים אחר הביעור אבל לא עשירים דר"י ר' יוסי אומר כו' ד"א ואכלו אביוני עמך הראוי לאדם לאדם לבהמה לבהמה: לך ולעבדך ולאמתך. הרי אתה ועבדים ושפחות א"כ מה תלמוד לומר ולשכירך ולתושבך אפי' גוי: הגרים עמך. לרבות את האכסניא: (ז) ולבהמתך ולחיה. עיין רש"י: אשר בארצך. [פסחים נב'] אין מוציאין פירות שביעית לח"ל: תהיה. אף לנביעה אף להדליק את הנר: כל תבואתה. אין נאכלת אלא שבואה מכאן אמרו מאימתי אוכלין פירות כו': לאכל. ולא למלוגמא ולא אספלנית ולא לעשות ממנה אפיקטוזין דר"י וחכמים אומרים לא לתפרה ולא לכביסה [פלוגתא זו אינו בת"כ רק בסוכה לח']: (ח) וספרת לך. בב"ד: שבע שבתת. יכול ימים ת"ל שנים עיין רש"י ז"ל. שבע שבתת כו'. מלמד שצריך לספור שבועות מנין שצריך לספור שנים ת"ל תשע וארבעים שנה מנין שיעשו שביעית אע"פ שלא עשו יובל ת"ל והיו לך ימי שבע כו' תשע וארבעים שנה וכן יובל אע"פ שלא עשו שביעית והכ"א אם אין שביעית אין יובל כו': (ט) והעברת שופר. מכאן שבשופר: והעברת. תקיעה לפניה: והעברת (ר"ה כז:) דרך העברתו. ביום. ולא בלילה: הכפרים. אפילו בשבת עיין רש"י ז"ל: בכל ארצכם. שכל יחיד ויחיד חייב ביוה"כ: בכל ארצכם. שדוחה שבת בגבולין: (י) וקדשתם את שנת החמשים. לפי שנאמר בעשור לחדש

יובל

יכול בעשור לחדש לבד ת"ל שנת הנ' מלמד שמקודשת מתחלה מכאן אריב"ב כו'.
יכול כשם שהיא מתקדשת מתחלתה כך מתקדשת בסופה [ר"ה ח:] ת"ל יובל הוא:
וקראתם דרור. עיין רש"י ז"ל: יושביה. בזמן שיושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן:
יושביה. בזמן שיושביה כתקנן ולא בזמן שהן מעורבבין. יובל. אף ע"פ שלא שמטו
ולא תקעו יכול אעפ"י שלא שלחו ת"ל הוא (שם ט:) וחכ"א כלם מעכבים אם כן
מה תלמוד לומר יובל אף בח"ל ומה ת"ל בארץ בזמן שהיובל נוהג בארץ נוהג בח"ל
כו': ושבתם איש. במה הכתוב מדבר אם במכור לשם הרי אמור הא אין הכתוב
מדבר אלא בנרצע לפי שנאמר לעולם יכול לעולם ממש ת"ל ושבתם (אינו בת"כ רק
בקידושין טו') אם כן מה תלמוד לומר לעולם אף על פי שאין שם עד היובל מכל
מקום יוצא ביובל: תשבו. לרבות למה שהוחזקה משפחתו הוא שב דר"מ ר' יהודה
אומר לאחוזתו ולמשפחתו הוא שב ואינו שב לשררה שהיה בה. וכן בגולה (פי' נמי
פליגי ר"מ ור"י כששב רוצח לאחר מות כה"ג מערי מקלט אם הוא שב לשררה שהיה בה
אם לאו): תשבו. לרבות את האשה (פי' דגם אמה העבריה יוצאת ביובל): (יא) יובל
היא ש'. שיכול כשם שמתקדשת בתחלתה (פי' אף שאין תוקעין אלא ביוה"כ מכל
מקום מוסיפין מחול על הקדש ומקדשין בר"ה לענין שלא ישתעבדו עוד לאדוניהם)
כך מתקדשת בסופה (פי' ביציאתה תהיה מושכת והולכת עד יוה"כ לענין שיהא אסור
במלאכה עד יו"כ) שכן מוסיפין מחול על הקדש (פי' והיינו אותן י' ימים ששנות
חמה יתירה על שנות לבנה) תלמוד לומר שנת החמשים שנה תהיה לכם אין קדושתה
אלא עד ר"ה (פי' אין לכם להיות קדש אלא מה שנקרא שנת החמשים אבל אחר
ר"ה אינו נקרא שנת חמשים) ר"א אומר (אינו בת"כ רק בר"ה כד: ובסנהדרין
מד) שנת החמשים שנה שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים: לא תזרעו
ולא תקצרו ולא תבצרו. כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל: (יב) כי יובל היא קדש.
מה קדש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה. אי מה קדש תופס את דמיו
ויוצא לחולין יכול אף שביעית כן ת"ל היא הרי היא בקדושתה ונתפס דמה נמצאת
אתה אומר האחרון אחרון נתפס בשביעית ופרי עצמו אסור כיצד לקח בפירות שביעית
בשר אלו ואלו מתבערים בשביעית לקח בבשר דגים יצא בשר ונכנסו דגים בדגים
שמן יצאו דגים ונתפס שמן. האחרון אחרון נתפס ופרי עצמו אסור: מן השדה
תאכלו את תבואתה. כ"ז שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית כלה מן השדה
כלה מן הבית. וממין שאתה אוכל מן השדה אתה אוכל מן הבית ** (אבל אם
** כלה אותו מין אפי' יש מינים אחרים עדיין בשדה אין אוכלים אותו המין שכלה)
מכאן אמרו הכובש שלשה כבשים בחבית אחת כו' (עיין פסחים נב פירושו בתו'):
(יג) בשנת היובל הזאת. יובל מוציאה עבדים ואין שביעית מוציאה עבדים שיכול
והלא דין הוא ומה יובל שאינו משמט כספים מוציא עבדים שביעית שמשמטת כספים
אינו דין שתוציא עבדים תלמוד לומר בשנת היובל הזאת זאת מוציאה עבדים ואין
השביעית מוציאה עבדים: תשובו איש אל אחוזתו. עיין רש"י ז"ל: (יד) וכי תמכרו
ממכר. עיין רש"י ז"ל. אין לי אלא קרקעות שבהם דיבר הכתוב מנין לרבות דבר המיטלטל
תלמוד לומר ממכר לרבות דבר המיטלטל ומנין שאין אונאה לקרקעות תלמוד לומר
או קנה מיד כו' אל תונו. המטלטלין יש להן אונאה ואין אונאה לקרקעות ומנין
שאין אונאה לעבדים ת"ל והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה מה אחוזה
אין לה אונאה אף עבדים אין להם אונאה. מנין שאין אונאה להקדשות ת"ל את
אחיו ולא הקדש מנין שאין אונאה לשטרות תלמוד לומר ממכר מה זה מיוחד שגופו
מכר וגופו לקח יצאו שטרות שלא גופם מכר ולא גופם לקח ולא מכר אלא הראיות
שיש בהם לפיכך המוכר שטרותיו לבושם (ר"ל לצור בהם בשמים שהוא קונה גוף הנייר)
יש להם אונאה: אל תונו. זו אונאת ממון יכול זו אונאת דברים כשהוא אומר למטה
ולא תונו כו' הרי זו אונאת ממון: וכי תמכרו אל תונו. ואין לי אלא ללוקח למוכר
מנין תלמוד לומר או קנה אל תונו (אינו בת"כ רק בב"מ מז:). עמיתך: פרט להקדש
(בכורות יג:) ד"א לעמיתך בכסף אבל לנכרי במשיכה ולר"ל להיפך: אל תונו איש
את אחיו. אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל גוים את אחיו מכל מקום. אין לי אלא
תגר לתגר תגר להדיוט הדיוט לתגר מנין תלמוד לומר את אחיו מ"מ: (טו) במספר
שנים כו' ימכר לך. למדך שלא ימכור פחות מב' שנים. ומנין אף ללוקח שאינו
מותר לגאול פחות מב' שנים ת"ל שנים תקנה מאת עמיתך: אחר היובל. סמוך ליובל.
מופלג מנין (פי' דהיינו אם לא גאל בב' שנים שיגאל אח"כ או שאם הקדים שנה
או שתים אחר היובל שמותר לגאול) תלמוד לומר לפי רוב השנים (פי' דמשמע פעמים
שהוא רב פעמים שהוא מעט): במספר שני תבואת. לרבות שאם מכר אילנות שאין
נגאלין פחות מב' שנים (אינו בת"כ רק בערכין יד:) ולענין חזרה לבעלים ביובל. מכר
אילנות אין חוזרין לבעלים ביובל שנאמר ושב לאחוזתו ולא אילנות. מכר חרמין חוזרין
לבעלים ביובל שהיא נמי אחוזה: שני תבואות. לא שנת שדפון לא שנת ירקון ולא
שביעית עולה לו מן המנין. נרה או הובירה עולה לו מן המנין: במספר שני תבואות
ימכר לך. פעמים שאתה אוכל ממנה שלש תבואות לשתי שנים: (יח) ועשיתם את
חקתי כו' ליתן שמירה ועשיה לחקים ושמירה ועשיה למשפטים: וישבתם על הארץ. ולא
מפוזרים ולא גולים: לבטח. ולא מפוחדים: (יט) ונתנה הארץ פריה. עיין רש"י
ז"ל: ואכלתם לשבע. שיהא אוכל קמעא ומתברך במעיו. ד"א ואכלתם לשבע שלא
יהא דבר חסר משולחנו שלא יהא עולה: לבטח עליה. ולא בח"ל: (כ) וכי תאמרו.
עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית: הן לא נזרע ולא נאסף. אם אין
זורעין מה אוספין אר"ע מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורין בשביעית
וחכ"א אין ספיחין אסורים בשביעית מדברי תורה אלא מדברי סופרים אם כן למה
נאמר הן לא נזרע כו' אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים ומכניסים אמרת לנו
בערוהו ומה אנו אוכלים מהביעור ואילך: (כא) וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית.
אין לי אלא בששית. בחמישית וברביעית בשלישית בשניה מנין ת"ל בשנה: ועשת
את התבואה לשלש השנים. לששית ולשביעית ולמוצאי שביעית (פי' חצי שנה הששית
וחצי שנה של מוצאי שביעית ושביעית עצמו) ד"א לשלש השנים לשביעית וליובל ולמוצאי
יובל (פי' חצי שנה של מוצאי יובל והחצי שנה של ששית נחשב לשנה א' ושביעית
ויובל הרי שלש). ד"א (ר"ה יז:) אל תקרי לשלש אלא לשלים: (כב) וזרעתם את השנה
השמינית. זו שמינית שלאחר שמיטה. כשה"א השנה זו תשיעית שלאחר היובל שלאחר
השמיטה (כשהוא אומר כו' את השנה השמינית היינו תשיעית שלאחר היובל שלאחר
השמיטה פי' בא לרבות דאף בשנת היובל שאינו זורע אלא בתשיעית יהיה לכם די
התבואה): ואכלתם מן התבואה ישן. לא שלאגוין (עיין בב"ב נח:) (פי' איכף
כשקוצרין אותו לא תצטרך לאכול אלא עד זמן האסיף דהיינו חג הסוכות של תשיעית):
עד התשיעית. זו תשיעית שלאחר השמינית שלאחר השמיטה כשהוא אומר השנה זו
עשירית שאחר התשיעית שאחר היובל שאחר השמיטה: עד בוא תבואתה. (פי' שיהא
לכם ברכה כ"כ שתאכלו מפירות של ששית עד בוא פירות של שנה התשיעית לאוצר
דהיינו זמן האסיף של שנה ט' שהוא חג הסוכות לשנה העשירית כמו בשאר שנים
שיהיה לכם ישן כ"כ עד שתצטרכו להוציא אותו מפני חדש דהיינו שיהיו הגרנות מלאות
חדש והאוצרות מלאות ישן ואתם מוציאים את הישן מפני החדש כדכתיב וישן מפני חדש
תוציאו כן גבי שביעית תצטרכו להוציא הישן כשיבא החדש של תשיעית דהיינו חג
הסוכות של עשירית אז תוציאו הישן של ששית ותאכלו עד בוא תבואתה של תשיעית
לאוצר אז תפסוק מלאכול הישן ולפי זה תאכל ממנו שנה ששית ושביעית ושמינית
ותשיעית של אחר היובל): תאכלו ישן. זו עשירית שאחר היובל שלאחר השמיטה:
(כג) והארץ לא תמכר לצמתת. עיין רש"י ז"ל: כי לי הארץ. עיין רש"י ז"ל: כי
גרים ותושבים אתם. אל תעשו עצמכם עיקר וכן דוד ע"ה אמר כי גר אנכי עמך
תושב ככל אבותי: אתם עמדי. דיו לעבד להיות כרבו כשהיו שלי הרי היא שלכם (פי'
כשתעשו מלותי ותפרשו שנה א' בשבילי אז היא שלכם): (כד) ובכל גאלה תתנו.
(פי' אי לא הוי כתיב ארץ אחזתכם יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים ת"ל ארץ
אחזתכם) אם כן למה נאמר ובכל גאלה תתנו לרבות בתים ועבד עברי. לקובעו תובה
מנין (קידושין כא:) שיכול וגאל את ממכר רשות ת"ל ובכל כו': (כה) כי ימוך אחיך
וכו'. עיין רש"י ז"ל ארחב"ע ומה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים את כל
נכסיו על אחת כמה וכמה שיהיה אדם חס על נכסיו: ובא גאלו הקרב. מלמד
שהקרוב קרוב קודם: וגאל. רא"א תובה (קידושין כא'): את ממכר אחיו.
לרבות את הנותן מתנה: (כו) ואיש כי לא יהיה לו גאל. עיין רש"י ז"ל: והשיגה
ידו יד עצמו שלא ילוה ויגאל. ומצא. שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברע ויגאל
ביפה (פי' דומצא משמע שלא היה מאתמול אלא אבל עכשיו מצא ולמכור ברחוק
ולגאול בקרוב היה יכול ג"כ מאתמול) ולא ילוה ויגאל: כדי גאלתו. ולא יגאל
חצאים: (כז) וחשב את שני ממכרו. שנים הוא מחשב ואינו מחשב חדשים (דהיינו
אם לקח ט' שנים ומחצה לפני יובל אין אנו מחשבים אלא ט' שנים בלבד ולטובת
הלוקח הוא דהיינו שאם רצה לגאול צריך להוסיף לו על כל שנה כאלו מכר לו בסך
זה על ט' שנים) ומנין שאם רצה לעשות חדשים שנה יעשה (דהיינו אם רוצה לגאול
בד' שנים ומחצה שמחשב לו החדשים שנשתיירו ונותן לו לפי ערך שנה) תלמוד
לומר והשיב את העדף (ולא כתיב התם שנה כלל ומשמע כל העודף): לאיש אשר מכר
לו. מנין שאם מכרה לראשון במנה ומכר הראשון לשני במאתים שאינו מחשב אלא
עם הראשון תלמוד לומר אשר מכר לו. מנין שאם מכרה לראשון במאתים ומכר
הראשון לשני במנה מנין שאינו מחשב אלא עם האחרון ת"ל לאיש. לאיש אשר בתוכה.
רבי דוסתאי בן יהודה אומר מכרה לו במנה והשביחה והרי היא יפה מאתים מנין
שאינו מחשב אלא מנה ת"ל את העדף העודף שבידו (פי' מה שלקח בשבילה ולא מה
ששוה עכשיו) (ערכין ל') מכרה לו במאתים והכסיפה ועמדה על מנה מנין שאינו
מחשב אלא מנה תלמוד לומר והשיב העדף. העודף הנשאר בקרקע (פי' מתחלה
מדייק מאת העדף דמשמע העודף הידוע דהיינו ממה שלקח והשתא מדייק מהעודף
בלא תיבת את דמשמע העודף שהוא שוה מהיום עד היובל). יכול אף מוכר ראשון
יגאל משני ת"ל ושב לאחזתו בבעל אחוזה הכתוב מדבר ולא במוכר למוכר: (כח) ואם
לא מצאה ידו. מה תלמוד לומר אם אינו ענין לבעל שדה תנהו ענין לגואל שלא
יגאל אלא כסדר הזה אם לא מצאה ידו שלא ימכור ברחוק ויגאל בקרוב ברע ויגאל
ביפה: ידו. ידי עצמו שלא ילוה ויגאל: די השיב לו. ואינו גואל לחצאין: והיה
ממכרו ביד הקנה אתו ולא בהקדש (פי' קאי אמה דאמר לעיל שאם לא יהיה לו
אותן התנאים והיה ממכרו וכו' ומדקאמר ביד הקנה אתו משמע דוקא ביד הקנה
אתו ולא בהקדש כדמפרש טעמא משום דבהקדש א"צ אותן התנאים אלא מוכר
ברחוק וגואל בקרוב ברע וגואל ביפה ולוה וגואל וגואל לחצאין) אמר רבי שמעון
מה טעם לפי שבהדיוט אם הגיע יובל ולא נגאלה חוזרת היא ובהקדש אם הגיע
יובל ולא נגאלה חלוטה היא: עד שנת היובל. שלא יכנס בה כלום נמצאת אומר
שדות וכספים משמיטים כ"א. יובל מוציא בתחלתו (פי' בתחלת השנה כדאמרינן
שלא יכנס בה כלום) והשביעית משמטת בסופה: ויצא ביבל. אף מן הגואל
(בת"כ שלנו הגי' אף מן ההקדש אבל באמת מן ההקדש אינה יוצאה לבעלים
רק לכהנים אבל לדברי הגאון מן הגואל יוצאה לבעלים ומדוייק לשון הפסוק
ושב לאחזתו כנלע"ד ובוודאי הדין דין אמת שיוצאה ביובל מיד הגואל לבעלים):
ושב לאחזתו לרבות אף האשה (פי' אף קרקעות האשה חוזרת ביובל):
(כט) ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה. שהוקפה ולבסוף ישבה ולא שישבה ולבסוף
הוקפה (ערכין לב:) יכול אפילו הקיפוה ישראל נאמר כאן חומה ונאמר להלן גבי
ערי סיחון ועוג חומה גבהה דלתים כו' מה להלן נכרים אף כאן נכרים יכול אף
אם הקיפוה מכאן ולהבא נאמר כאן חומה ונאמר להלן חומה מה להלן מוקפת חומה
מימות יהושע ב"נ אף כו' ולא שהקיפוה מכאן ולהבא: והיתה גאלתו. מיד: עד
תם שנת ממכרו. ולא שנת מנין עולם: ימים תהיה גאלתו. רבי אומר אני ימים
אין פחות משני ימים (פי' דשני ימים הראשונים אינו רשאי לגאול) וחכמים מתיר'

ערכין

(ערכין לא·) א"כ מה ת"ל ימים מעת לעת (שם:) לפי שנאמר עד תם שנת ממכרו יכול עד תחלת יום אחרון ת"ל ימים מעת לעת: גאלתו גאלתו. לרבות יורש של מוכר ושל לוקח: (ל) ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה. לו מה ת"ל שאם מכר לראשון והראשון לשני לא הייתי יודע אם שנה לראשון או שנה לשני כשהוא אומר עד מלאת לו שנה תמימה הוי אומר שנה לראשון ולא שנה לאחרון: תמימה. שס"ה ימים כמנין ימות החמה ד"ר וחכ"א שנה תמימה לרבות עיבורה (אינו בת"כ רק בערכין לא·): וקם הבית. אין לי אלא בית מנין לרבות בתי בדים בורות שיחין ומערות והמרחצאות והשובכות והמגדלות ת"ל אשר בעיר יכול שאני מרבה אף את השדות ת"ל בית מה בית מיוחד בית דירה יצאו שדות שאין בית דירה דברי ר"י רמ"א וקם הבית אין לי אלא בית מנין לרבות בתי בדים בורות שיחין והשדות וכו' ת"ל אשר בעיר (ומפורש הוא בערכין לגבי דהאי שדות שאינה ראויה לזריעה אבל אם ראויה לזריעה ודאי ממעטינן מבית אף לר"מ): אשר לא חמה. פרט לבית הבנוי בחומה דר"י רש"א כותל החיצון כו' ר"א ברבי יוסי אומר אשר לא חומה אף על פי שאין לו עכשיו עיין רש"י ז"ל: לצמיתת. לחלוטין. לצמיתת. לרבות את הנותן מתנה: לקנה אתו. יכול לו לבדו ת"ל לדרתיו אי לדרתיו יכול לדרתיו ולא לו ת"ל לקנה אתו לכן צריך שניהן ואם לאו לא שמענו: לצמיתת לקנה אתו כו' לא יצא ביבל. יצא הקדש שאין לו דורות (פי' ולכך אינה לצמיתות אלא אם ירצה לגאול יגאל): לא יצא ביבל. (ערכין לא:) אפילו תוך שנתו: ביבל. שאין בתי ערי חומה נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג (שם כט·): (לא) ובתי החצרים אשר אין להם חמה. ממשמע שנאמר ובתי החצרים איני יודע שאין להם חומה ומה ת"ל אשר אין להם חמה אלא אע"פ שיש להם כאלו אין להם (ופי' הפסוק כך הוא או בתי החצרים או אשר אין להם חומה) וכמה הם בתי החצרים (פי' שלא מהני להו חומה) בתי ב' החצרים ב' שני חצירות של שני בתים אז לא מהני להם חומה היו שלש של שני שני בתים הרי אלו כבתי ערי חומה: אשר אין להם חומה. (מגילה ה: ערכין לב:) פרט לשור איגר: סביב. פרט לטבריא שימה חומתה: על שדה הארץ יחשב. הרי הן כשדה הארץ עיין רש"י ז"ל מה שדה הארץ יוצאה ביובל ובגרעון אף זה כן אי מה שדה הארץ אינו מותר לגאול פחות משתי שנים יכול אף זה כן ת"ל גאלה תהיה לו מיד: וביבל יצא. אף בתוך שנה שניה היינו אם הקדיש וגאל אחר וכו' (ערכין לג·) וערי הלוים כו' מה ת"ל לפי שנאמר גאלת עולם תהיה כו' יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים ת"ל וערי הלוים בתי ערי אחזתם גאלת עולם כו': (לב) גאלת עולם כו'. מה ת"ל (פי' מהי איתי נימא שלא יכול לגאול לעולם) לפי שנאמר במספר שנים תקנה מאת עמיתך היינו שלא יגאול פחות מב' שנים יכול אף בלוים כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים מיד. ולפי שנאמר ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה (דהיינו שאינו רשאי לגאול אחר שנה) יכול אף בלוים כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים. ולפי שנאמר ואם לא יגאל את השדה ואם מכר את השדה לאיש אחר (דאז הדין שאינו יוצא ביובל אלא לכהנים) כדכתיב והיה השדה בצאתו ביבל קדש לה' כו' יכול אף זה כן ת"ל גאלת עולם תהיה ללוים: (לג) ואשר יגאל מן הלוים · מת"ל (כי מהיכי איתי נימא דלא) שיכול אין לי אלא לוי מישראל יגאל כסדר הזה שהרי הורע כח ישראל בשלו אבל לוי מלוי לא תלמוד לומר ואשר יגאל מן הלוים אף לוי מלוי גואל: מן הלוים. ולא כל הלוים פרט לבן לוי נתין ולבן לוי ממזר: ויצא ממכר. יכול בעבדים ובשטרות ובמטלטלים תלמוד לומר בית ועיר ואחזה וא"כ מה תלמוד לומר ממכר ממכרו יוצא ביובל ואין הקדשו יוצא ביובל אלא בפדיון (פי' הא דאמרינן דבלוים אף אם מכר הגזבר ללוי חוזרת ללוי ביובל היינו דוקא כשמכר אבל כל זמן שלא מכר אינו יוצא ביובל אלא בפדיון): בתי ערי הלוים היא אחזתם. מנין אתה אומר ישראל שירש את אבי אמו לוי יכול יגאל כסדר הזה ת"ל ואשר יגאל מן הלוים. אי אשר יגאל מן הלוים יכול לוי שירש את אבי אמו ישראל יגאל כסדר הזה ת"ל כי בתי ערי הלוים עד שיהא לוי ובערי הלוים ד"ר וחכ"א אין דברים אמורים אלא בערי הלוים: היא אחזתם. להגיד מה גרם: (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר. ר"א אומר מנין שאין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה לא עיר מגרש ולא מגרש עיר ת"ל ושדה מגרש עריהם לא ימכר מאי לא ימכר לא ישנה: לא ימכר. מכר גזבר יוצא ביובל בחנם: כי אחזת עולם הוא להם. להגיד מה גרם: (לה) והחזקת בו. אפי' ד' וה' פעמים יכול אפילו מפסידו לתרבות רעה (פי' אם יהיה לו מעות יוצא הוא לתרבות רעה ה"א שחייב ליתן לו) ת"ל עמך בשעושה מעשה עמך כו': גר זה גר צדק: תושב. זה גר אוכל נבילות: (לו) אל תקח מאתו. ממנו אי אתה לוקח אבל אתה נעשה לו ערב נגד הגוי. מאתו. מישראל (אינו בת"כ רק בב"מ עא·) אבל אתה לוקח מגר תושב: נשך ותרבית. איזהו נשך המלוה סלע בה' דינרין סאתים חטים בשלש אסור מפני שהוא נשך איזהו תרבית המרבה בפירות כיצד לקח ממנו חטים בדינר זהב הכור וכן השער. עמדו חטים בשלשים דינרים אומרים לו תן לי חטים שאני מוכרם ולוקח אני בהן יין א"ל הרי חיטיך נתונים עלי בשלשים דינרים והרי לך אצלי בהן יין ויין אין לו. הא אם יש לו חייב ליתן לו: ויראת מאלהיך. עיין רש"י ז"ל: וחי אחיך עמך. צריך להחזיר לו הריבית כדי שיחיה עמך מכאן לריבית קצוצה שיוצאה בדיינים (ב"מ סא:): וחי אחיך עמך. חייך קודמין לחייו (שם סב·) דרש בן פטירא שנים שהיו הולכין במדבר ואין ביד א' אלא קיתון של מים אם שותה אחד מגיע לישוב ואם שותין שנים שניהם ימותו דרש בן פטירא ישתו שניהם וימותו שנאמר וחי אחיך עמך א"ל ר"ע וחי אחיך עמך חייך קודמין לחיי חבירך: (לז) את כספך. כספך ולא של אחרים: אכלך. ולא של אחרים או כספך ולא כסף מעשר אכלך ולא אוכל בהמה ת"ל נשך כסף לרבות כסף מעשר נשך אוכל לרבות אוכל בהמה. ובמרבית לא תתן כו' (ב"מ עה:) מכאן אמרו המלוה עובר בה' ל"ת. לא תהיה כו'. לא תשימון כו'. אל תקח כו'. לא תתן כו'. ולפני עור כו'. לוה עובר משום ג' ל"ת לא תשיך ולפני עור

ועדים וערב וסופר משום לא תשימון: (לח) אני ה'. על תנאי כך הוצאתי אתכם שתקבלו את מצות רבית שכל הכופר במצות רבית כאלו כופר בי"מ: אני ה'. מכאן אמרו המקבל עליו עול רבית מקבל עליו עול מלכות שמים וכל הפורק ממנו עול רבית פורק ממנו עול מלכות שמים: לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. מכאן אמרו כל היושב בארץ ישראל מקבל עליו עול מלכות שמים כו' וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי יעלה על דעתנו שדוד המלך עובד ע"ג אלא שהיה דורש ואומר כל היושב בא"י מקבל כו': (לט) וכי ימוך אחיך ונמכר. מלמד שאין אדם רשאי למכור את עצמו אלא אם כן העני. מנין כשהוא נמכר אינו נמכר אלא לך ת"ל ונמכר לך. ומנין שאם ב"ד מוכרים אותו לא יהיו מוכרים אלא לך שנאמר כי ימכר לך: אחיך. שתנהוג בו באחוה. יכול אף הוא ינהוג בעצמו באחוה ת"ל עבד יכול אף אתה תתנהג בו כעבד ת"ל אחיך הא כיצד אתה נוהג בו באחוה והוא נוהג בעצמו בעבדות: לא תעבד בו עבדת עבד. עיין רש"י ז"ל. ד"א לא תעבד בו עבדת עבד בו אין אתה עובד עבודת עבד אבל אתה עובד בבן חורין עבודת עבד: (מ) כשכיר. מה שכיר ביומו תתן שכרו אף זה: כתושב. מה תושב בטוב לו לא תוננו אף זה כן: יהיה עמך. (כ"ה נכון ולא מן כי טוב לו עמך שהוא רק סיפור דברים ועיין בתוספות קידושין טו· ובערכין למ"ד:) עמך במאכל עמך במשתה עמך בכסות שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר אתה שותה יין ישן והוא חדש אתה שוכב על מוכין והוא על תבן: עד שנת היובל. שלא יכנס בשנת היובל מאומה: יעבד עמך. שלא תמסור לו אומנותו לאחר (פי' שאם היה האדון בלן לרבים ספר לרבים לא תמסור אומנותך לו משום דיכול לומר לך נמכרתי ולא לאחרים). ר' יוסי אומר אם היה אומנותו לפנים מיכן מותר אבל רבו לא ילמדנו בתחלה אבל אמרו חכמים מספר לו את שערו ומכבס לו את כסותו ואופה לו את עיסתו: (מא) ויצא מעמך. שלא תהיה אתה בכרך והוא בכפר או להיפך: הוא ובניו עמו. מכאן שרבו חייב במזונות בניו עיין רש"י ז"ל ומנין למזונות אשתו ת"ל הוא ובניו עמו (עיין בק"א) יכול אף נשא אשה שלא מדעת רבו ת"ל הוא מה הוא מדעת רבו אף אשתו ובניו מדעת רבו: ושב אל משפחתו. אר"א ב"י במי הוא מדבר אם בנרצע הרי אמור אי במוכר עצמו הרי אמור הא אינו מדבר אלא במכרוהו ב"ד שנה או שנתים לפני היובל שיהא היובל מוציאו (פי' הא דדחיק לאוקמי הכא במכרוהו ב"ד היינו משום דבכלהו כתיב איש משמע שאינו נוהג אלא באיש והכא כתיב סתם משמע שנוהג אף באשה אף ע"ג דמכירת ב"ד לא שייך באשה מכל מקום. מכירת אחרים שייך באשה דהיינו שמכרה אביה בקטנותה אבל נרצע ומוכר עצמו לא שייך באשה כלל): ושב אל משפחתו ואל אחזת אבתיו ישוב. ואינו שב לאותה שררה עיין רש"י ז"ל: ישוב. לרבות את הרוצח: (מב) כי עבדי הם. שטרי קודם (ב"מ יוד·) מכאן שפועל חוזר בחצי היום: אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים. על תנאי כך שלא ימכרו ממכרת עבד: לא ימכרו ממכרת עבד. שלא יעמידנו בסמטא ולא יעמידנו על אבן הלקח: (מג) לא תרדה בו בפרך. ע' רש"י ז"ל: בו בפרך. (הוא נלמד מת"כ דלעיל על פסוק לא תעבוד בו עבודת עבד וע"ש וכ"ה לקמן בהדיא סוף הפ') אבל בבן חורין מותר: (מד) ועבדך ואמתך. מה ת"ל שלא תאמר הואיל ואסרה תורה את כל אלה במי אשתמש ת"ל ועבדך ואמתך: אשר יהיו לך. מה ת"ל מכאן אתה אומר ישראל שבא על שפחתו וילדה ממנו בן שמותר אתה לשעבדו כעבד: מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו. ולא מן הכנענים שבארץ: מהם תקנו עבד ואמה. הקיש עבד לאמה מה אמה אין לה קדושין אף עבד אין לו קדושין: (מה) וגם כו'. ע' רש"י ז"ל: מבני התושבים כו'. ת"ל אלא בניהם ובנותיהם הן עצמן מנין ת"ל מהם תקנו. מנין אתה אומר א' מכל משפחות האדמה שבא על א' מן הכנעניות וילדה ממנו בן מותר אתה לקנותו לעבד ת"ל וממשפחתם אשר עמכם (פי' דממשפחתם היינו משפחות אשר סביבותיהם אשר עמכם. היינו אשר יהיה עמכם דמשפחה הולך אחר הנקבה והנקבה היא עמכם מהם תקנו): אשר הולידו בארצכם. מה ת"ל ללמד לא' מן הכנענים שבא על א' מן האומות וילדה ממנו בן אסור אתה לקנותו לעבד שנאמר אשר הולידו בארצכם (פי' דהולידו קאי אזכר והוא בארצכם אבל הלידה לא היתה בארצכם כי הנקבה היא מאשר סביבותיכם אפ"ה אסור לקנות מהם): מהם תקנו. אתם קונים מן העע"ג (אינו בת"כ רק בגטין לח·) ולא הם קונים מכם ולא הם קונים זה מזה: והיו לכם לאחזה. הרי הם כאחוזה מה אחוזה נקנית בכסף ובשטר ובחזקה אף עבדים נקנים בכסף ובשטר ובחזקה: (מו) והתנחלתם אתם לבניכם. ולא בנותיכם לבניכם מלמד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו (אינו בת"כ רק בקדושין עז·) לפי שנאמר ואם אחרת הרי היא כאחרת בשטר יכול אף בחזקה ת"ל אתם: אחריכם. מה ת"ל לרבות לכל המוחזק אחריו שהוא בנו (פי' דסמכינן אחזקה והוא יורשו) לפי שנאמר והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה (פי' דמשמע אפילו אינו ידוע שהוא בניכם אלא מכח אחריכם דהיינו שמוחזק שהוא בנו אפ"ה והתנחלתם): והתנחלתם לרשת אחוזה. מה אחוזה אין לה אונאה אף עבדים אין להם אונאה: לעלם בהם תעבודו. לעבודה נתתיו ולא לבושה (נדה מז·) לעלם בהם תעבדו אין לך בהם אלא עבודה בלבד (אינו בת"כ רק בב"מ מג:): ובאחיכם. שאם אין נוהג כשורה אתה נוהג לעבוד בו כעבד: איש באחיו. אין לי אלא איש אשה מנין ת"ל באחיו מ"מ: בו בפרך. אבל אתה רודה בבן חורין בפרך: (מז) וכי תשיג. (קידושין כ· סוכה מ: ערכין ל:) בא וראה כמה קשה אבק שביעית בתחלה וכי תמכרו ממכר לסוף וכי תשיג יד גר כו': עמך. ומך אחיך עמו. עיין רש"י ז"ל: גר. זה גר צדק: תושב. זה גר אוכל נבילות: (מח) אחרי נמכר. מה ת"ל שיכול בא ואמר הרי אני נמכר יכול הוזקק לו ת"ל אחרי נמכר הא אין אתה נזקק לו אלא משימכר יכול ידחה אבן אחר הנופל (קידושין כ:) ת"ל אחרי נמכר גאלה תהיה לו מיד אל תניחהו בידו. מנין שאחיו מאביו קודם לאחיו מאמו ת"ל א' מאחיו: (מט) או דדו. זה אחי אביו: בן

דוד. זה בן אחי אביו: או משאר בשרו ממשפחתו. מלמד שקרוב קרוב קודם (פי' מדכתיב כסדר הזה מתחלה אחד מאחיו ואח"כ אחי אביו): או השיגה ידו. יד עצמו: ונגאל. ביד כל אדם (קידושין שם) ד"א ונגאל כלו ולא חציו ומה ת"ל יגאלנו ג' פעמים לרבות כל הגאולות שיהיו כסדר הזה. מנין שגזל גוי אסור ת"ל גאולה תהיה לו. יכול יבא עליו בעקיפין ת"ל וחשב עם קונהו שמדקדק עמו (ב"ק קיג:): עם קונהו. ולא עם היורשין שלו מכאן אמרו העובד את הנכרי אינו עובד לא את הבן ולא את הבת (קידושין יז:) ומכאן שגוי יורש את אביו מדברי תורה: (נ) משנת המכרו לו עד שנת היובל. ואינו יוצא בשש: והיה כסף ממכרו. (אינו בת"כ רק בקידושין ח') בכסף הוא נגאל ואין נגאל לא בתבואה ולא בכלים בפחות משוה פרוטה. או יכול דוקא בכסף ת"ל ישיב אפילו שוה כסף: (נא) מכסף מקנתו. (אינו בת"כ רק בקידושין יד:) מלמד שנקנה בכסף. הנמכר לישראל מנין ת"ל והפדה ומקים עברי לעבריס. מנין אתה אומר נמכר לו במנה והשביח והרי הוא יפה מאתים מנין שאינו מחשב אלא במנה ת"ל אם עוד רבות כו' מכסף מקנתו. ומנין שאם נמכר במאתים ועמד במנה שאין מחשב אלא מנה ת"ל ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היובל וחשב לו כפי שניו ישיב את גאלתו. (פי' דדריש הכי אם עוד רבות בשנים דהיינו שנתרבה ונעשה מאתים לפיכן ישיב גאלתו מכסף מקנתו פי' א"צ לחשב אלא מכסף מקנתו ופסוק השני אם נתמעט בשנים שאינו שוה עכשיו אלא מנה כפי שניו ישיב את גאלתו פי' א"צ לחזור אלא לפי השנים שהוא שוה עכשיו ולא כפי מה שנתן תחלה ודייק זה מדכתיב גבי רבות מכסף מקנתו וגבי מעט כפי שניו אלמא דאיירי ביוקרא וזולא). אין לי אלא נמכר לנכרי שידו על העליונה נמכר לישראל מנין ת"ל שכיר שכיר לג"ש מה שכיר האמור לא"י כשהוא נגאל ידו על העליונה אף שכיר האמור לישראל כשהוא נגאל ידו על העליונה: (נג) כשכיר שנה בשנה. שכירות של שנה זו בשנה שניה מלמד שהשכירות אינה משתלמת אלא בסוף (אינו בת"כ רק בב"מ סה:): יהיה עמו. מה שהוא אוכל הוא אוכל מה שהוא שותה הוא שותה: (לא ירדנו בפרך. יכול יכנס לביתו לידע מה הוא עושה ת"ל לעיניך אין אתה מצווה אלא מה שלעיניך: (נד) ואם לא יגאל באלה. ריה"ג אומר באלה לשחרור בשאר כל אדם לשעבוד ר"ע אומר באלה לשעבוד ובשאר כל אדם לשחרור (אינו בת"כ רק בקידושין סו:) והכ"א הכל לשחרור ומה ת"ל באלה באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: ויצא בשנת היבל. רש"א מנין שגזל א"י גזל ת"ל אחרי נמכר גאולה תהיה לו יכול ימשכנו ויצא (פי' בע"כ דהוי גזל ת"ל גאלה תהיה לו יכול יגלום עליו פי' יטעה אותו) ת"ל וחשב עם קנהו ידקדק עמו. או אינו מדבר אלא בא"י שאינו תחת ידך (או אסור להטעות אותו) כשה"א ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו וכי מה אתה יכול לעשות לו הא בא"י שתחת ידך הכתוב מדבר אם כך דברה תורה בא"י שתחת ידך עאכ"ו בא"י שאינו תחת ידך א"כ החמירה תורה על גזלו של ע"ג ק"ו על גזלו של ישראל: (נה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. על תנאי שלא תשתעבדו בהם:

כו (א) לא תעשו לכם אלילם. זה אחד מן עשרה שמות של ע"ג המגונים שנתגנה בהם ע"ג לפי מעשיהם. חרס. שקץ. תועבה. פסל. מסכה. אלילים. תרפים. חמנים. גלולים. עצבים: ופסל ומצבה. מה פסל אם עשית פסלתו אף מצבה אם הקימות פסלתו. ומה מצבה בבל תקימו אף פסל בבל תקימו: לא תקימו. אלו המרקולים שע"ג הדרכים (פי' אם זורק אבן למרקולים חייב שתים א' משום עובד וא' משום בל תקימו) רשב"ג אומר אלו החמנים שבראשי הגגות: ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה. בארצכם אי אתם משתחוים על האבנים אבל אתם משתחוים על אבנים שבמקדש: (ב) את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה'. כנגד הנמכר לע"ג הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי ע"ג ומחלל שבת אף אני כו'. עיין רש"י ז"ל:

פרשת בחקתי

(ג) **אם** בחקתי תלכו. מלמד שהמקום ב"ה מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה וכה"א לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו. לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך ולדקתך כגלי הים (ישעיה מ"ח י"ח) וכה"א מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים מלמד שהמקום מתאוה שיהיו עמלים בתורה. (פי' משום דבחקותי איירי לענין תורה כדמפרש בסמוך): ואת מצותי תשמרו. עיין רש"י ז"ל שהלמד שלא לעשות מת לו שלא נברא: (ד) ונתתי גשמיכם. ולא גשמי כל הארצות הא מה אני מקיים ונברכו בך כל משפחות האדמה שיהיו כל הארצות באים ולוקחים מכם ומעשירים אתכם בכספים כענין שנאמר פ' מקץ וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים ובארץ כנען בשבר אשר הם שוברים וכן הוא אומר בפ' ברכה וכימיך דבאך שתהיה כל הארץ דובאת כסף ומביאים לארץ ישראל: ונתנה הארץ יבולה. לא כדרך שהיא עשה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון וכ"א תדשא הארץ דשא שבו ביום עשתה דשאים ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בני יומן תלמוד לומר זכר עשה לנפלאותיו: ועץ השדה יתן פריו. לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון שנאמר זכר עשה לנפלאותיו מנין שעתיד להיות העץ נאכל תלמוד לומר ועץ השדה יתן פריו ואומר עץ פרי ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות שנאמר ועץ השדה יתן פריו: (ה) והשיג לכם דיש את בציר. עיין רש"י ז"ל (ודייק מדלא כתיב והשיג לכם בציר את דיש דהיינו שיגדל כל כך במהירות עד שיגיע הבציר לדישה אבל משמע מדכתיב והשיג לכם דיש את בציר משמע שהבציר יהיה בזמנו אבל יהיה כל כך זרע רב שתהיו עסוקים בו עד זמן הבציר וכן כלם דייק הכי): ובציר ישיג את זרע. שתהיו עסוקים בבציר עד שתגיע עת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע. עיין רש"י ז"ל וכן הוא אומר וברך את לחמך ואת מימיך: וישבתם לבטח בארצכם. בארצכם אתם יושבים לבטח ואי אתם יושבים לבטח חוצה לארץ:

(ו) ונתתי שלום. עיין רש"י ז"ל: ושכבתם ואין מחריד. אין יראים מכל בריה: והשבתי חיה רעה. ר"י אומר מעבירן מן העולם וכן הוא אומר מזמור שיר ליום השבת למשבית מזיקין מן העולם רבי שמעון אומר משביתן שלא יזיקו (פי' שהמזיקין יהיו בעולם אבל לא יזיקו כלל) אמר רבי שמעון אימתי הוא שבחו של מקום יושב בזמן שאין מזיקין בעולם או בזמן שיש מזיקין הוי אומר בזמן שיש מזיקין ואינן מזיקין וכה"א וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ וכו' ונער קטן נוהג בם וכו' ועל מאורת לפעוני גמול ידו הדה מלמד שתינוק ישראל עתיד להושיט ידו לתוך גלגל עינו של לפעוני ומוציא מרה מפיו ואומר היא ההורגת את הבריות (פי' דדרים מלשון הדה שמשמע ליה דמרא באצבעו וזהו לשון הדה): (ט) ופניתי אליכם. משלו משל למה"ד לבעל הבית ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל א' ועשה עמו מלאכה ימים הרבה לימים נכנסו הפועלים ליטול שכרם ונכנס אותו הפועל עמהם א"ל הבעל הבית לאותו הפועל בני אפנה לך לאחר זמן המרובים הללו שעשו עמי מלאכה מועטת ואני נותן להם שכר מועט עמן אני להם מיד אבל אתה חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך. כך היו ישראל מבקשים בעולם הזה שכרם מלפני המקום ואומות העולם היו מבקשים גם כן שכרם מלפני המקום א"ל הקב"ה לישראל בני אפנה לכם. אומות העולם הללו שעשו עמי מלאכה מועטת ואני נתתי להם שכר מועט אני נתתי להם מיד אבל אתכם חשבון רב עתיד אני לחשב עמכם לכך נאמר ופניתי אליכם בטובה: והפריתי אתכם וכו'. עיין רש"י ז"ל: (י) ואכלתם ישן נושן. מה תלמוד לומר ללמד שכל המתיישן יפה מחבירו (פי' מנושן לחוד דייק דנושן משמע שהוא ישן מאד) אין לי אלא יין שדרכו לכך מנין לרבות כל המתיישנים תלמוד לומר ישן נושן: (יא) ונתתי משכני כו'. עיין רש"י ז"ל: ולא תגעל נפשי אתכם. משאני גואל אתכם שוב אין אני מואס בכם: (יב) והתהלכתי בתוככם. משלו משל למה"ד לבעה"ב שילא לטייל עם אריסו בפרדס והיה אותו אריס מטמר עצמו מלפניו א"ל הבעה"ב לאותו אריס מה לך מיטמר מלפני הריני כיוצא בך (פי' בכרם זה שאני נטעתיו ואתה משמרו ומשקה אותו תמיד) כך הקדוש ב"ה עתיד לטייל עם הצדיקים בגן עדן וצדיקים רואים אותו ומזדעזעים מלפניו והקדוש ב"ה אומר להם לצדיקים מה לכם מזדעזעים מלפני הריני כיוצא בכם (פי' בגן עדן שלי שאני נטעתיו ואתם משמרים את פירותיו ומשקים אותו מכח מצות ומעשים טובים שעשיתם). יכול לא יהיה מוראו עליהם תלמוד לומר והייתי לכם לאלהים ואתם כו': (יג) אני ה' אלהיכם. עיין רש"י ז"ל: מהיות להם עבדים. מה ת"ל לפי שנאמר ויפדך מבית עבדים יכול שהיו עבדים לעבדים ת"ל מהיות להם עבדים. עבדים היו למלכים ולא עבדים לעבדים: ואשבר מטת עלכם. משלו משל למה"ד לבעה"ב שהיתה לו פרה חורשת והשאילה לאחר להיות חורש בה והיה לאותו האיש עשרה בנים זה בא וחרש ויושב לו וזה בא וחרש ויושב לו עד שנתיגעה הפרה ורבצה לא נכנסו כל הפרות ואותה הפרה לא נכנסה לא הספיקו לקבל פיוס מאותו האיש אלא בא מיד ושבר את העול וקצץ את הסמלונים כך כו'. (ומה שמדמה האומות לעשרה היינו משום שהם עשרה פעמים נגד ישראל שהרי הם שבעים אומות וישראל ירשו ארץ של ז' אומות אם כן לפ"ז נחשבים ישראל לז' אומות והם עשרה פעמים ז'): ואולך אתכם קוממיות. רבי שמעון אומר מאתים אמה רבי יהודה אומר מאה אמה כאדם הראשון. אין לי אלא אנשים נשים מנין תלמוד לומר בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל וכמה הוא תבנית היכל מאה אמה. דבר אחר ואולך אתכם קוממיות בקומה זקופה ולא יהיו יראים מכל בריה: (יד) ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה. עיין רש"י ז"ל: (טו) ואם בחקתי תמאסו. עיין רש"י ז"ל: (טז) אף אני. איני מדבר אלא באף: אני. אני אשר בניתי אני אהרוס אני אשר נטעתי אני אתוש. וכן הוא אומר (ירמיה מ"ה ד') הנה אשר בניתי אני הורס את אשר נטעתי אני נותש: אני אעשה זאת לכם. ז קשה לכם יותר מכלם שמי הגדול יהיה עליכם כבעל חוב: לכם. מידכם היתה זאת שאין הרעה יוצאת מלפני לעולם וכה"א מפי עליון לא תצא הרעות והטוב: והפקדתי עליכם בהלה. שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו. ד"א (שבת לב:) אל תקרי בהלה אלא בחלה בעון חלה מארה באה ומשתלחת בשערים וזורעים ואחרים אוכלין אותו ואם נותנין מתברכין שנאמר וראשית עריסותיכם וגו' להניח ברכה אל ביתך: את השחפת כו'. עיין רש"י ז"ל: (יז) ונתתי פני בכם וכו'. עיין רש"י ז"ל: (יח) ואם עד אלה. ר"א אומר אין המקום מביא פורענות בישראל עד שהוא מעיד בהם תחלה שנא' ואם עד אלה ר' יהושע אומר שלא יהיו אומרים ישראל כלו המכות ועוד אין לו אחרת להביא עלינו תלמוד לומר ואם עד אלה עוד יש לי אחרת מאלה וכאלה להביא: ויספתי ליסרה אתכם שבע על חטאתיכם. אתם עברתם לפני ז' עבירות בואו וקבלו עליכם ז' פורעניות: (יט) ושברתי את גאון עזכם. עיין רש"י ז"ל רבי עקיבא אומר אלו הגבורים שבישראל כגון יואב בן צרויה וחבריו אחרים אומרים אלו הגאים שבישראל כגון פפוס בן יהודה ולולייאנוס וחבריו אלכסנדר וחבריו: ותם לריק כחכם. עיין רש"י ז"ל ד"א זה הכרם (פי' משום דצריך טרחה יתירה וכשאינו מגדל את"כ הרי תם לריק). וי"א זה הפשתן. ויש אומרים זה הבת. ד"א זה המשיא את בתו ונותן לה ממון הרבה ולא הספיקו שבעת ימי המשתה לצאת עד שמתה נמצא קובר את בתו ומאבד את ממונו הוי אומר ותם לריק כחכם: (כא) ואם תלכו עמי קרי. עיין רש"י ז"ל. דבר אחר אם עשיתם את דיני עראי אף אני אעשה אתכם ערלי בעולם: (כב) והשלחתי בכם כו'. עיין רש"י ז"ל: ושכלה אתכם. עיין רש"י ז"ל משום שאין לו בנים קרוי שכול. והכריתה את בהמתכם. מבחוץ: והמעיטה אתכם. מבפנים: ונשמו דרכיכם. עיין רש"י ז"ל דוק דרכיכם לרבות שבילים גדולים וקטנים: (כג) ואם באלה. אל תקרי באלה אלא באלה (שבת לג') בעון שבועת שוא חיה רעה באה לעולם ובהמה כלה ובני אדם מתמעטין והדרכים משתוממין שנא' והשלחתי בכם את חית השדה כו'. וכן בשבועת שוא ושקר ובחילול השם ובחילול שבת שנאמר בשבועת שקר וחללת ובחילול שבת נאמר מחלליה וכו': (כה) נקמת נקם ברית. אין ברית אלא תורה שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה והשיב נקמה יען וביען במשפטי מאסו

(שבת לג:) בעון עינוי הדין ועוות הדין וביטול תורה חרב וביזה רבה ודבר בא לעולם ובני אדם אוכלין ולא שבעין ואוכלין לחם במשקל שנאמר והבאתי עליכם כו': (כו) בשברי לכם מטה לחם. לרבות כל משען לחם: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. עיין רש"י ז"ל. רבי יוסי בן דורמסקית אומר משל ביד אדם איסר ופרוטה והוא יושב ומשקלו (פי' משקל בדעתו איזה דבר יקנה מכח הרעב) ואומר אקח בו פת אוכל אני ולא שבע אקח בו תמרים (עיין ת"כ) אולי אוכל אני ושבע ואעפ"כ אוכל ולא שבע שנאמר ואכלתם ולא תשבעו. ד"א ואכלתם ולא תשבעו זה רעב של מהומה: (כט) ואכלתם בשר בניכם כו' (יומא לח:) אמרו עליו על דואג בן יוסף שמת והניח בן קטן לאמו והיתה מודדתו בטפחים ונותנת משקלו לשמים וכו' ואכלתהו וכו' אם תאכלנה נשים פרים משיבה רוח הקדש אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע הכהן: תאכלו. מה תלמוד לומר שאין לי אלא אבות אוכלים בשר בניהם ובנותיהם בנים אוכלים בשר אבות מנין ת"ל תאכלו וכה"א לכן אבות יאכלו בנים בתוכך בנים יאכלו אבותם (יחזקאל ה' יו"ד): (ל) והשמדתי את במתיכם. כמשמעו: חמניכם. אלו הנחשים והקסמים שבישראל: ונתתי את פגריכם. עיין רש"י ז"ל (סנהדרין סג:) אמרו שהיה אליהו ז"ל מחזר על כל תפוחי רעב מצא א' תפוח ומוטל ברעב א"ל בני מאיזה משפחה אתה אמר לו ממשפחה פלונית א"ל וכמה הייתם א"ל ג' אלפים א"ל וכמה נשתייר מכם א"ל אני. אמר לו רצונך לומר דבר א' ולחיות א"ל אין. אמר לו אמור שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד צעק מיד ואמר הס כי לא להזכיר בשם ה' שלא למדני אבא כך. מה היה עושה נוטל יראתו ומניחה על לבו ומגפפה ומנשקה עד שכריסו נבקעת ונופל הוא ויראתו על הארץ לכך נאמר ונתתי את פגריכם על פגרי גלוליכם: וגעלה נפשי אתכם. זו הגולה וי"א זו סילוק שכינה: (לא) עיר ערי עריכם. לרבות הכרכין והמחוזות: והשמותי את מקדשיכם. מקדש מקדשי מקדשיכם לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות: ולא אריח בריח ניחחכם. כמשמעו עיין רש"י ז"ל: (לב) והשמתי אני את הארץ. עיין רש"י ז"ל: (לג) ואתכם אזרה בגוים. זו מדה קשה שבשעה שבני אדם כו' עיין רש"י ז"ל ומתנחמין כו' שנאמר ואזרם במזרה בשערי הארץ שכלתי אבדתי את עמי מדרכיהם לוא שבו (ירמיה ט"ו ז'): והריקתי כו'. עיין רש"י ז"ל: (לד) אז תרצה הארץ כו' אני אמרתי לכם שתהיו זורעין שש ומשמטין א' בשביל שתדעו שהארץ שלי היא ואתם לא עשיתם כן לכך תגלו ממנה והיא תשמט מאליה כל שמיטה שהיא חייבת לי שנאמר אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה. תשבות: (לו) והנשארים בכם והבאתי מרך בלבבם. איני אומר מרך בם אלא בלבבם ואיזה זה אימה ופחד דאגה רעדה ויראה (פי' זה המורך הוא בלב): קול עלה נדף. אר"י בן קרחה פעם אחת היינו יושבין בין האילנות ונשבה הרוח והכיתו העלים זה בזה ועמדנו ורצנו ואמרנו אוי לנו שמא ידבקונו הפרשים. לאחר זמן נפנינו לאחורנו וראינו שאין בריה וישבנו במקומנו ובכינו ואמרנו אוי לנו שעלינו נתקיים הפסוק ורדף אותם קול עלה נדף: ונסו מנסת חרב. מפני אימה: ונפלו ואין רדף. מבלי כח: (לז) וכשלו איש באחיו. איני אומר איש מפני אחיו אלא איש באחיו בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבין זה בזה: ולא תהיה לכם תקומה לפני איביכם. זו שעה שנלכדה ירושלים: (לח) ואבדתם בגוים. רבי עקיבא אומר אלו עשרת השבטים שגלו למדי אחרים אומרים ואבדתם בגוים אין אבדן אלא גולין יכול אבדן ממש כשהוא אומר ואכלה אתכם ארץ איביכם הרי אבדן ממש אמור הא מה אני מקיים ואבדתם בגוים אין אבדן אלא גולין: (לט) והנשארים בכם ימקו בעונם. איני אומר ימקו בעונם לחוד אלא ימקו בעונם ואף בעונות אבותם אתם ימקו והלא כבר הבטיח המקום ב"ה לישראל שאינו דן האבות על ידי בנים ולא בנים על ידי אבות שנאמר לא יומתו אבות כו' אם כן למה נאמר בעונות אבותם אתם ימקו אלא בזמן שתופשין מעשה אבותיהם דור אחר דור נידונין על ידיהם עיין רש"י ז"ל: (מ) והתודו את עונם ואת עון אבותם. מיד שמתוודים מיד אני חוזר ומרחם עליהם. במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי. פי' הם עשו את תורתי עראי אף אני אעשה אותם עראי בעולם וזהו הרחמנות שאמר אני חוזר ומרחם עליהם והיינו משום שהתוודו הוא מסתיר פניו מהם כדי שיעשו תשובה שלימה ויגאלו וזהו שאמר אף אני אלך עמהם בקרי. עראי כמו שפירשתי ודוק: (מא) והבאתי אתם בארץ איביהם. זו מדה טובה לישראל (פי' מה שנאמר או אז יכנע לבבם הערל פי' דלא שגלה אותם אלא כדי שיכנעו מלפניו ולא ישליכם מעל פניו וזה שפירש רש"י ז"ל שלא יהיו ישראל אומרים הואיל וגלינו כו' אין אני מניחם פי' שאני לא עזבתים ולא גליתים אלא כדי להכניעם ואם אינם נכנעים אז אשלח להם נביאי כו' (יחזקאל כ' ל"ב) היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה אלא חי אני נאם ה' אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם על כרחכם שלא בטובתכם ממליך אני מלכותי עליכם). או אז יכנע. נגד התשובה הן הדברים שמיד שהם מכניעים לבם בתשובה מיד הם נגאלים שנאמר או אז יכנע כו' ואז ירצו את עונם: (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב. ע' רש"י ז"ל. ולמה לא נאמר ביעקב אף מלמד שמטתו שלמה אין לי אלא אבות אמהות מנין ת"ל את ואין אתים אלא אמהות שנאמר שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו ולמה נאמרו באברהם ויעקב זכירה וביצחק לא נאמר זכירה מפני שאינו נשכח לעולם שאפרו מונח על גבי המזבח ולא שייך גביה זכירה: (מג) והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה כו'. אני אמרתי שיהיו זורעין שש ומשמטין אחת בשביל שידעו שהארץ שלי והם לא עשו כן לפיכך יגלו ממנה והיא תשמט מאליה כל שמיטה שהיא חייבת לי שנאמר והארץ תעזב כו': יען וביען. וכי ראש בראש פרע מהם והלא לא פרע אלא אחת ממאה שחטאו לפניו א"כ למה נאמר יען וביען אלא מדה במדה כדפרישית היינו הגלות נגד השמטה: במשפטי מאסו. אלו הדינין: ואת חקתי געלה נפשם. אלו המדרשות: (מד) ואף גם זאת. זאת זו עונה של מדבר. גם זאת זו עונה של בעל פעור. ואף גם זאת זו עונה של מלכי האמורי: לא מאסתים ולא געלתים לכלתם. וכי מה נשתיירו להם שלא נגעלו ולא נמאסו והלא כל המתנות טובות שנתנו להם נטלו מהם ואילולי ספר תורה שנשתייר להם לא היו משונים מאו"ה כלום אלא לא מאסתים בימי אספסיינוס ולא געלתים בימי יון שהעמדתי להם שמעון הצדיק. לכלתם בימי המן (מגילה יא.) להפר בריתי אתם בימי ארמיים כו' שהעמדתי להם רבי וחכמי הדורות: אני ה' אלהיכם. בימי גוג ומגוג שאין כל אומה ולשון שולטת בהן: (מה) וזכרתי להם. מה ת"ל מלמד שהברית כרותה לשבטים שנאמר וזכרתי להם ברית ראשונים זו ברית השבטים: אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים. זו ברית של יוצאי מצרים: (מו) אלה החקים. אלו המדרשות: והמשפטים. אלו הדינין: והתורות. מלמד ששתי תורות נתנו להם לישראל עיין רש"י ז"ל. אר"ע וכי שתי תורות נתנו לישראל והלא תורות הרבה נתנו להם לישראל זאת תורת העלה וזאת תורת המנחה. וזאת תורת האשם. וזאת תורת זבח השלמים. זאת התורה אדם כי ימות באהל: אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל. זכה משה להעשות שליח בין ישראל לאביהם שבשמים: בהר סיני ביד משה. מלמד שניתנה התורה הלכותיה ודקדוקיה ופירושיה על יד משה מסיני וז"ש משה קבל תורה מסיני:

כז (ב) דבר אל בני ישראל. בני ישראל מעריכין ואין ע"ג מעריכין יכול לא יהיו נערכין (פי' אם אמר על ע"ג ערכו עלי אין צריך ליתן) תלמוד לומר איש דר"מ אר"מ אחר שכתוב א' מרבה וכתוב א' ממעט מפני מה אני אומר נערכים אבל לא מעריכין שריבה מדת הנערכים ממדת מעריכים שהרי חרש שוטה וקטן נערכין אבל לא מעריכין (פי' שאם אמר על חרש ערכו עלי חייב ליתן ערך הקצוב בפרשה אבל אם חרש עצמו אמר ערכי עלי לא אמר כלום) ר' יהודה אומר להיפך מעריכין אבל לא נערכין כמו טומטום ואנדרוגינוס אבל מחרש אין ראיה לנכרי שנכרי בן דעת וחרש אינו בן דעת. ר' יהודה אומר בני ישראל נערכין ואין ע"ג נערכין יכול לא יהיו מעריכין תלמוד לומר איש אמר ר' יהודה אחר שכתוב. אחד מרבה וכתוב אחד ממעט מפני מה אני אומר מעריכין אבל לא נערכין מפני שריבה מדת המעריכין ממדת הנערכין שהרי טומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין אי בני ישראל יכול אין לי אלא בני ישראל מנין לרבות את הגרים ואת העבדים תלמוד לומר ואמרת אלהם: איש. פרט לקטן או יכול שאני מוציא את הקטן שיש בו הפלאה תלמוד לומר כי יפלא להביא קטן הסמוך להפלאה שיודע להפלות (והיינו שנה א' לפני גדלות): נדר. נאמר כאן נדר ונאמר בנדרים נדר מה להלן בבל יחל ובל תאחר אף כאן בבל יחל ובל תאחר. ומה כאן קטן הסמוך לאיש אף להלן כו': נדר בערכך. (פי' דנדר היינו דמי עלי וערך היינו ערכי עלי והשתא ילפינן ערכין מנדרים בהיקש שיהיו חייבין בבל תאחר) ומקיש ערכין לנדרים ונדרים לערכין מה נדרים בבל תאחר לשלמו אף ערכין בבל תאחר לשלמו: נדר בערכך. (ערכין ד:) מה בערכין לדון בכבודו אף נדר כן ומה בערכין שלא ישהה מרגלית לשקלים אף כו': ערכך. להביא ערך סתום (פי' שאם אמר ערך עלי ולא פי' של מי) שנותן פחות שבערכין. ד"א בערכך ערך כלו ולא ערך אבריו היינו ערך אבר (פי' שאם אמר ערך אבר זה עלי אין חייב כלום) יכול שאני מוציא דבר שהנשמה תלויה בו ת"ל נפשת. ולא המת. אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס ת"ל והעמיד והעריך את שישנו בהעמדה ישנו בהערכה ואת שאינו בהעמדה אינו בהערכה. ד"א מה תלמוד לומר נפשת שיכול אין לי אלא א' שהעריך א'. א' שהעריך מאה מנין ת"ל נפשת. ד"א אין לי אלא איש שהעריך אשה מנין תלמוד לומר נפשת. ד"א מה ת"ל נפשת שיכול כל שהוא בכלל דמים יהיה בכלל ערכין מנוול ומוכה שחין שאינן בכלל דמים לא יהיו בכלל ערכין תלמוד לומר נפשת: (ג) והיה ערכך. מה תלמוד לומר שיכול כל שישנו בכלל ערכין ישנו בכלל דמים טומטום ואנדרוגינוס ופחות מבן חודש שאינן בכלל ערכין לא יהיו בכלל דמים תלמוד לומר והיה ערכך (פי' האי מיעוט דכתיב הכא דהיינו טומטום ואנדרוגינוס אינו אלא גבי ערכך): הזכר. זכר ודאי ולא טומטום ואנדרוגינוס יכול לא יהיו בערך איש אבל יהיו בערך אשה תלמוד לומר ואם נקבה. נקבה ודאית וזכר ודאי ולא טומטום ואנדרוגינוס: מבן עשרים שנה. שנת עשרים כלמטה וכן כלם שנאמר ואם מבן ששים שנה ומעלה נאמר שנה שנה לגז"ש מה שנה האמור בשנת ששים כלמטה אף שנה האמור כאן כלמטה ר"א אומר עד שיהא יתירות על שנה חודש א' ויום א' נאמר כאן ומעלה ונאמר להלן מבן חודש ומעלה מה ומעלה האמור להלן חדש א' ויום א' אחר החדש אף כאן חדש א' ויום א' אחר החדש: (ח) ואם מך הוא. החייהו (ב"מ קיד:) מערכך שמסדרין לו כו' אין לי אלא בערכין בבעל חוב מנין ת"ל מיכה מיכה לגז"ש: ואם מך הוא מערכך. אם הוא עני מליתן הערך (פי' אפי' אינו עני ממש אלא שאין לו כדי הערך): והעמידו והעריך. מה ת"ל לפי שנאמר נפשת להוציא את המת יכול אוציא את המת ולא אוציא את הגוסס ת"ל והעמיד והעריך את שיש לו העמדה יש לו הערכה ואת שאין לו העמדה אין לו הערכה פרט לגוסס שאין לו העמדה וכ"ש המת כו'. יכול אפילו אמר ערך של פלוני זה עלי ומת פטור ת"ל יעריכנו אפילו מת: והעריך אתו. מכאן שנים בנידר וערכין בנערך כיצד (פי' כשאמר הרי עלי אין תלוי אלא בשנים של הנידר ואין חילוק בין איש לאשה והערכין בנערך אם הוא איש או אשה) (ערכין יח.) ומנין לערכין בזמן ערך (פי' כמה שנים היה בזמן הערך) תלמוד לומר כערכך כן יקום. מנין להשיג יד בנודר (ערכין יז.) תלמוד לומר אשר תשיג יד הנודר ולא הנידר: אשר תשיג. על פי אשר תשיג (שם:) מלמד שעני והעשיר או עשיר והעני שנותן ערך עשיר ר' יהודה אומר אפי' עני והעשיר וחזר והעני נותן ערך עשיר שנאמר ואם מך הוא שיהא במכותו מתחלתו ועד סופו: יעריכנו הכהן. הוא בא לכל הנערכים שהן בכהן. (סנהדרין טו.) עשרה כהנים כתיב בפרשה מכאן שהקדשות בט' וא' כהן. וערך מטלטלין בשלשה: (ט) ואם בהמה. יכול האומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה ת"ל כל אשר יתן ממנו לה' קדש ולא כולה קדש (פי' דסבר דקאי האי קדש אממנו כלומר כל אשר יתן ממנו לה' ממנו יהיה קדש דהיינו מקצתה). יכול תצא לחולין (פי' בפדיון) תלמוד לומר יהיה קדש בהווייתה תהא הא כיצד תמכר לצרכי עולה כו' עיין רש"י ז"ל דר"מ. רי"א מנין שהאומר רגלה של זו עולה תהא כולה עולה תלמוד לומר כל אשר יתן כו' יהיה קדש לרבות את כולה

פירוש

תירוש דממנו לא קאי אלא אנהיגה שנתינתה לא יהיה אלא ממנה אבל קדש כולה קודש מדרשא דיהיה) לא יחליפנו (אינו בת"כ רק בתמורה ט׳) בשל אחרים: (י) ולא ימיר. בשלו. יכול יהא קדשי בדק הבית עושין תמורה תלמוד לומר קרבן (פי׳ כל האמור בענין אינו נוהג אלא גבי קרבן) יצא בדק הבית שאינו קרבן אוציא הקדש בדק הבית שאינו קרבן ולא אוציא של ציבור תלמוד לומר לא יחליפנו (פי׳ לשון יחיד ועליהן קאי ואם המר ימיר כו׳ היינו נמי ביחיד) יצא קרבן ציבור וכן אחותו ממעט קרבן שותפין. רבי שמעון אומר והלא מעשר בכלל היה ולמה יצא אלא להקיש מה מעשר קרבן יחיד וקדשי מזבח אף אין לי אלא קרבן יחיד וקדשי מזבח (פי׳ ומכח זה נתמעט קרבן שותפין וקרבן ציבור וקדשי בדק הבית) או דבר שאתה לומדו בדבר אחד אתה לומדו בכל הדרכים שיש בו מה מעשר מיוחד שהוא נוהג בבקר ובצאן ונאכל לשני ימים אף איני מרבה אלא את שהוא כיוצא בו מנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של יחיד תלמוד לומר בהמה ואם בהמה: ולא ימיר אתו. הקדש עושה תמורה (תמורה יב׳) ואין תמורה עושה תמורה ואין הולד עושה תמורה. ר׳ יהודה אומר הולד עושה תמורה: טוב ברע או רע בטוב. רע זה בעל מום שנאמר כל דבר רע מכאן שממירים תמימים בבעלי מומין ובעלי מומין בתמימים: בטוב. (שם ט׳) טוב מעיקרו עושה תמורה ואין בעל מום מעיקרו עושה תמורה: המר ימיר. לרבות את היורש: ואם. לרבות את האשה (פי׳ שאם המירה שמותר לפי שכל הפרשה כולה נאמרה בלשון זכר): בהמה בבהמה. ולא בהמה בעופות ולא עופות בבהמה ולא בהמה במנחות ולא מנחות בבהמה (שם ח:). בהמה בבהמה. מלמד שממירין מן הצאן על הבקר ומן הבקר על הצאן מן הכבשים על העזים ומן העזים על הכבשים כו׳ ד"א בהמה בבהמה מכאן שממירין אחד בשנים ושנים באחד א׳ במאה ומאה בא׳ כמו ובהמה רבה רבי שמעון אומר אין ממירין אלא א׳ בא׳ שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש מה הוא מיוחד אף תמורתו מיוחד. בהמה בבהמה. ולא אברים בעוברין ולא עוברין באברין ולא איברין בשלמים ושלמים בהם: והיה הוא. ולא ולד (תמורה יג:): ותמורתו. ולא תמורת תמורתו. ר"א יהיה לרבות את התמורה וחכמים אומרים יהיה לרבות שוגג כמזיד. ד"א יהיה מלמד שקדושה חל על בעל מום קבוע: הוא ותמורתו. מה הוא בבית בעלים אף תמורה בבית בעלים פרט לבכור משבא ליד כהן שאין ממירין אותו (שם ג׳) יכול יהא קדשי גוים עושין תמורה תלמוד לומר למעלה בני ישראל קדשי בני ישראל ולא נכרים. ד"א איתקש תמורה למעשר בהמה ומעשר בהמה למעשר דגן ובמעשר דגן כתיב כי את מעשר בני ישראל בני ישראל ולא נכרים. ד"א והיה הוא ותמורתו יהיה קדש הקדש עושה תמורה ואין תמורה עושה תמורה שהיה בדין ומה אם הקדש שאין קדושה חלה עליו בבעל מום קבוע עושה תמורה. תמורה שהקדשה חלה עליה בבעל מום קבוע אינו דין שיעשה תמורה תלמוד לומר והיה הוא קודש הקדש עושה תמורה ואין כו׳: יהיה קדש. מלמד שהקדושה חלה עליה בבעל מום קבוע שהיה בדין ומה אם הקדש שהוא עושה תמורה אין קדושה חלה עליה בבעל מום קבוע. תמורה שאינה עושה תמורה אינו דין שלא תהא קדושה חלה עליה בבעל מום קבוע תלמוד לומר יהיה קדש מלמד שהקדושה חלה עליה בבעל מום קבוע ר"י בר׳ יהודה אומר יהיה קדש לעשות את השוגג כמזיד: (יא) ואם כל בהמה. יכול בבהמה טמאה ממש דבר הכתוב כשהוא אומר למטה ואם בבהמה הטמאה ופדה כו׳ הרי בהמה טמאה אמורה הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין (פי׳ שנפל בהם מום) שיפדו יכול יפדו על מום עובר (פי׳ אפי׳ לא נפל בו אלא מום שיעבור לאחר זמן ועכשיו כשאינו ראוי ליקרב יפדו) תלמוד לומר אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה׳ (תמורה לג׳) מי שאינו קרבן לה׳ כל עיקר לעולם והיינו מום קבוע יצא מום עובר שהוא כשר ליקרב למחר: טמאה. לרבות את המתה (פי׳ שאם הקדישה לבדק הבית חל עליה הקדש) יכול אפילו אמר הרי זו הקדש ומתה תפדה תלמוד לומר והעמיד והעריך את שיש לה העמדה יש לה הערכה ואת שאין לה העמדה היינו שמתה אחר כך אין לה הערכה. ומהראית לרבות המתה (פי׳ שמתה מתחלה ואחר כך הקדישה שאף שאין לה העמדה יש לה הערכה) ולהוציא את שאמר הרי זו הקדש ומתה. אחר שריבה הכתוב ומיעט הרי אנו למדין אותה מבהמה טמאה. (פי׳ מבהמה טמאה ממש) מה בהמה טמאה מיוחדת שהוא שעת פדיונה לשעת הקדשה אף אני מרבה המתה שהוא שעת פדיונה לשעת הקדשה ומוציא את שאמר הרי זו הקדש ומתה שלא שוה שעת פדיונה לשעת הקדשה. או דבר שאתה לומד בדרך אחד אתה לומדו בכל הדרכים שיש בו (פי׳ שישוה לבהמה טמאה) מה בהמה טמאה מיוחדת שהיא תחלת הקדש (פי׳ שלא נתפס בתמורות ומפרש בש"ס בב"מ ל"ה מדכתיב הטמאה היינו הידועה שהקדים ראשון כמו העולה עולה ראשונה) ומועלים בה וכולה לשמים (פי׳ שאין לכהן ממנה כלום) אף אני ארבה את כיוצא בו וכי מה יש לנו בקדשי מזבח שיהא כולה לשמים פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים (פי׳ אבל שאר קרבנות בין של יחיד בין של ציבור אינה כולה לשמים דבכל קרבנות אין לשמים אלא האימורים ואפילו בעולה שכולה לשמים מכל מקום העורות לכהנים) מנין לרבות קדשי קדשים וקדשים קלים של ציבור ושל יחיד ת"ל בהמה ואם בהמה ואם כל בהמה: והעמיד את הבהמה לפני הכהן. בהמה נפדית ואין העופות ועצים ומנחות והלבונה וכלי שרת נפדין (בת"כ שלנו לא גרים ומנחות רק עיין מנחות ק"א): (יב) והעריך הכהן אתה. אין פודין את הקדשות אכסרה (דהיינו בשיקול הדעת אלא צריך אומד יפה) והעריך הכהן אתה (תמורה לג׳) פרט לבעל מום מעיקרא שא"צ העמדה והערכה: בין טוב ובין רע. איזה דבר ששוה טוב לרע זה הקדש בדק הבית מלמד שאף הקדש בדק הבית צריך העמדה והערכה: כערכך הכהן כן יהיה. אמר אחד בעשרים ואמר א׳ בשלשים אמר א׳ בארבעים אמר א׳ בחמשים חזר בו של חמשים ממשכנים מנכסיו עד עשר כו׳ חזר בו של עשרה מוכרין אותו בשוה ונפרעין משל עשרה המותר: (יג) ואם גאל יגאלנה ויסף חמישתו על ערכך. גאל יגאלנה. לרבות את האשה. ואם גאל יגאלנה. לרבות את היורש. ויסף חמישתו. שיהא (ב"ת נד׳) הוא וחומשו חמשה: ויסף חמישתו

על ערכך הרי כאן שנים (פי׳ דכתיב ואם גאל יגאלנה דמשמע בשויה בלי שום תוספת חומש. וכתיב ויסף חמישתו) א׳ מוסיף חמישית וא׳ שאינו מוסיף חמישית ואין ידוע אם בעלים אם בכל אדם (פי׳ התוספות חומש) מה מצינו בגאולות האמורות למטה הבעלים מוסיפין חומש ואין כל אדם מוסיפין חומש אף הגאולות האמורות כאן הבעלים מוסיפין חומש ואין כל אדם מוסיפין חומש: (יד) ואיש כי יקדיש את ביתו. יכול בבית דירה דבר הכתוב (פי׳ דוקא בבית דירה) כשהוא אומר לקמן ואם המקדיש יגאל את ביתו (והאי ביתו מיותר דה"ל למכתב ואם המקדיש יגאל אתו) הרי בית דירה אמור הא מה אני מקיים ואיש כי יקדיש את ביתו במקדיש את נכסיו: יקדיש את ביתו. (ב"ק סט:) מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו פרט לגזל ולא נתייאשו הבעלים שעניהם אין יכולין להקדישו: קדש לה׳. מלמד שסתם הקדש לבדק הבית (פי׳ דכל מקום שנאמר לה׳ הוא בדק הבית שכולו לה׳ והכא כתיב כי יקדיש את ביתו סתם וכתיב קדש לה׳ שיהא לבדק הבית מכאן שסתם הקדש לבד"ה): והעריכו הכהן בין טוב ובין רע. אין פודין את ההקדשות אכסרה: כאשר יעריך אתו הכהן כן יקום. מה תלמוד לומר לרבות שאם הבעלים אומרים בעשרים ואחד אומר בעשרים ואחד. הבעלים נותנים עשרים ושש (דכיון שרצו ליתן עשרים נתחייבו עשרים והמשה והא׳ שרצה ליתן עשרים וא׳ מסתמא שוה עשרים וא׳ והיאך הוא יכול לקנות בפחות שהרי אין החומש משלים הקרן והוא אינו רשאי לקנות בכ"א שהרי הבעלים נותנים כ"ה והוא אינו נותן אלא כ"א ולכך כופין את הבעלים ליתן כ"ו שלא יפסיד את הקרן וגם החומש וה"פ הפסוק כאשר יעריך אתו הכהן היינו איש אחר לפני הכהן כן יקום על הבעלים) הבעלים אומרים בעשרים וכל אדם בעשרים הבעלים קודמין מפני שהם מוסיפין חומש. עשרים ושנים הבעלים נותנים עשרים ושבע. עשרים ושלש הבעלים נותנים עשרים ושמונה. עשרים וארבע הבעלים נותנים עשרים ותשע. עשרים וחמש הבעלים נותנים שלשים (פי׳ הא דכופין הכא הבעלים אף שאין לקרן של הקדש היזק אפילו אם יפדה אחר היינו משום דמצוה בבעלים יותר והא דמקשין בש"ס (ערכין כז:) וצריך לשנות כגון שאמרו הבעלים עשרים ופרוטה. היינו משום דבתחלה מקשה הש"ס על הא דאמרינן הבעלים אומרים כ׳ ואחר אומר כ׳ הבעלים קודמין מפני שמוסיפין חומש מקשה הש"ס למה לי האי טעמא בלא זה הבעלים קודמין שמצוה בבעלים ומשני חדא ועוד קאמר פי׳ דחד מתרי טעמי נקט ולכך מקשה להאי טעמא למה הבעלים קודמין כשאחר נותן עשרים וחמשה. אבל באמת להאי טעמא שמצוה בבעלים לא מקשה מידי ואפי׳ אמר אחר בשוה כ"ה הבעלים קודמין שאין מוסיפין חמישית על עילוי של זה. אמר א׳ הרי הוא שלי בעשרים ושש אם רצו הבעלים ליתן שלשים וא׳ הבעלים קודמין (פי׳ וצריכין להוסיף חומש על אותו דינר שהוא מוסיף מדעתו) ואם לאו אומרים לו הגעתיך: (טו) ואם המקדיש יגאל. לרבות את האשה ואת היורש (פי׳ דסמיך על ההיא דלעיל דכתיב גאל יגאלנה לרבות האשה). ואם המקדיש. (ב"מ נד:) ולא המתפיס שאין הקדש שני מוסיף חומש: ויסף חמישית וכו׳ והיה לו. אם נתן את הכסף הרי הוא שלו (דהקדש אינו אלא בכסף ולא במשיכה) ואם לאו אינו שלו: (טז) ואם משדה אחוזתו. אין לי אלא שדה אחוזה מאביו שדה אחוזה מאמו מנין (פי׳ כגון שנפל לו ירושה מאמו והקדישה יש לה דין שדה אחוזה) תלמוד לומר יקדיש איש (פי׳ דלכאורה האי איש מיותר אלא ללמד שאפי׳ הקדיש אותו שבא עכשיו והוא איש ועד הנה לא היה ביד איש אפ"ה יש לה דין שדה אחוזה): והיה ערכך לפי זרעו. לפי זרעו ולא לפי גידולין (פי׳ דה"א דהאי חומר שעורים אגידולין קאי והיינו מקום שהגדיל חומר שעורים ולהכי מפרש דאמקום שמזרע חומר שעורים קאי) (ערכין יד:): זרע. ולא פריסין ואילנות: זרע חמר שעורים בחמשים שקל כסף. הרי זו גזירת המלך אחד המקדיש בחולת המחוז (שהוא קרקע גרוע) אחד המקדיש בפרדסות שבסטי (שהן יפות) נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף (ושמה דברים יש שאין חילוק בין שוה מעט והיינו אונס ומפתה ומוציא ש"ר ונוגח את העבד ומקדיש שדה אחוזה וערכין): (יז) אם משנת היבל יקדיש שדהו. מנין שאין אדם רשאי להקדיש שדהו בשעת היובל עצמה ואם הקדישה (בת"כ שלנו הגירסא מקודשת אולם בערכין כח׳ קאמר שמוצל אינה מקודשת וכ"פ הרמב"ם וע"ש) אינה מקודשת תלמוד לומר אם משנת היבל (ולא בשנת היבל): יקדיש שדהו. מנין אתה אומר אם היו שם נקעים עמוקים עשרה טפחים או סלעים גבוהים עשרה טפחים שאין נמדדין עמה תלמוד לומר שדהו: כערכך יקום. נותן ארבעים ותשע סלעים וארבעים ותשע פונדיונות מה טיבו של פונדיון קלבון לפרוטרוט: (יח) ואם אחר היבל. סמוך ליובל אין לי אלא סמוך ליובל מופלג מיובל מנין תלמוד לומר ואם אחר היבל יקדיש שדהו: שדהו. מה תלמוד לומר שיכול היו שם נקעים שאין עמוקים עשרה טפחים וסלעים שאין גבוהים עשרה טפחים שלא יהיו נמדדים עמה תלמוד לומר שדהו (פי׳ שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דלאו דוקא שדהו אלא אפילו סלע שאינו גבוה כו׳ (ערכין כה׳) מנין שאם אמר הריני נותן שנה בשנה שאין שומעין לו תלמוד לומר וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות משמע שצריך שיהיו כל הכסף של השנים הנותרות ביחד. מנין שאין מקדישין לפני היובל פחות משתי שנים ולא גואל לאחר היובל פחות משנה תלמוד לומר וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות (פי׳ דמתיבת וחשב שמעינן שאין גואלין פחות משנה דכיון דצריך לחשוב ונגרע בודאי א"א לומר דיחשוב חדשים חדשים הא אמרינן לקמן שאין הקדש מחשב חדשים ע"כ שנה הוא מחשב. ומשנים הנותרות משמע דצריך שיוותרו ב׳ שנים דמיעוט שנים שתים) מנין שאין ההקדש מחשב חדשים (פי׳ כגון שיש ג׳ שנים ומחצה עד היובל שאין צריך לשלם לו רק בעד ג׳ שנים ואין מחשבין חדשים) ת"ל וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות ונגרע. שנים הוא מחשב ואינו מחשב חדשים (דלכאורה תיבת השנים מיותר דהל"ל למכתב על פי הנותרות וסבר דתיבת השנים קאי על ונגרע שאינו גורע אלא מה שיצאו מהשנים ולא מהחדשים). ומנין שאם רצה ההקדש לחשב חדשים שמחשב (פי׳ דהיינו שרוצה לגאול שנה ותני לפני היובל ואם אחר היובל

החדשים

החדשים שיצאו ממש מותר לגאול שהרי יש שם שתי שנים ומנין שאין אתה חושב אותה לב' שנים עד שיהיו שני שנים שלימות ת"ל וחשב לו כו' ע"פ השנים הנותרות (דמינה שמעינן שצריך שישתיירו ב' שנים שלמות לפני היובל ואין גואל פחות מב' שנים והתם כתיב שנים דמשמע שצריך שיהיו שנים שלמות והשתא מתיבת שנים דרשינן ב' דרשות דהיינו שצריך שיהיו שני שנים עד היובל שלמים ואין חושב למה שיצאו אלא השנים ולא החדשים משום דסבר פי' הפסוק הוא כך וחשב על פי השנים הנותרות ונגרע פי' אם יש שנים נותרות עד היובל דהיינו ב' שנים שלמות אז נגרע מערכך אל אותן השנים שיצאו כו' אבל אם לא נשאר שתי שנים אז אין נגרע כלל עד שיתן כמו מיובל ליובל דהיינו כל החמשים כסף) : עד שנת היובל. שלא יכנס בה כלום (פי' שאינו חושב שנת היובל לחמשים שקל כסף שנותן לזרע חומר שעורים) : ונגרע מערכך. אף מן החדש (פי' דה"א שאינו גורע אלא אותן השנים שהקדים אחר היובל אבל מה שהיה ביד הקדש אינו גורע לכן אתי לאשמועינן דגורע. ומערכך דייק דהיינו אפילו מה שהיה בשעת ההקדש יגרע אם לא גאל תיכף) שאם אכלה ההקדש שנה או שתים לפני היובל או לא אכלה אלא שהיתה לפניו מנכה סלע ופונדיון בכל שנה ושנה : (יט) ואם גאל יגאל. לרבות את האשה ואת היורש : את השדה. מה תלמוד לומר שיכול אין לי אלא המקדיש בית כור היינו חומר שעורים הקדים לתך וחצי לתך בית סאה בית קב מנין תלמוד לומר השדה מ"מ : ויסף חמשית כו' וקם לו. אם נתן הכסף קם לו : (כ) ואם לא יגאל כו' ואם מכר כו'. עיין רש"י ז"ל : לאיש אחר. ולא לבן (פי' דאם מכר את השדה לבנו חוזרת אצלו ביובל) או אינו אלא לאחר ולא לאח כשהוא אומר לאיש לרבות את האח ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח. אחר שריבה הכתוב ומיעט. מרבה אני את הבן שהוא קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי ומוציא אני את האח שאינו קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי : לא יגאל. יכול לא יקחנה מיד הגזבר ותהיה לפניו כשדה מקנה (פי' שאסור לקנות אותה כלל אפילו להיות לו כשדה מקנה שיצא ביובל נמי אסור לקנות כפשטא דליסנא לא יגאל דהיינו שלא יקנה אותה) תלמוד לומר לא יגאל עוד לכמות שהיא אינה נגאלת אבל לוקחה מיד הגזבר ותהיה לפניו כשדה מקנה (פי' עוד לכמות שהיתה דתיבת עוד מוסף עוד על מה שהיה לפניו דהיינו להיות לו שדה אחוזה כו') : (כא) והיה השדה בצאתו. שהשדה קרוי לשון זכר : קדש. נאמר כאן קדש ונאמר להלן גבי בתים וגבי שדה מקנה קדש מה קדש האמור להלן בפדיון (פי' דהתם אינו יוצא לכהנים אלא לבעלים או לאחר הגואל אותו ובודאי אינו יוצא אלא בפדיון דכתיב ואם המקדיש יגאל וגו') אף קדש האמור כאן שיוצא לכהן אינו יוצא אלא בפדיון דהיינו שפדאו אחר תחלה או שיתנו מעותיו דר"י דר"י סבר דכהנים נכנסין כדכתיב והיה השדה בצאתו וכו' ובלא פדיון א"א דכתיב קדש אלא שאם לא מכר הגזבר שכהנים נכנסין לתופה ונותנין דמיה והיא חלוקה להם ר"א ור"ש אומרים לא נכנסין ולא נותנין דמיה אלא נקראת שדה רטושין עד היובל השני. הגיע היובל השני ולא נגאלה. נקראת רטושי רטושים עד היובל השלישי לעולם אין הכהנים נכנסין לתוכה עד שיגאלנה אחר תחלה (דסברי פי' הפסוק כפשטא בצאתו דהיינו שיגאלנה אחר תחלה אז יהיה לכהנים ביובל אבל כל זמן שלא נגאל אינו לכהנים) : לכהנים תהיה אחוזתו. מה תלמוד לומר שיכול שדה שהיא יוצאה לכהנים דהיינו שדה אחוזה שהיא ראויה לצאת לכהנים אם יגאלנה אחר וגאלה א' מן הכהנים והרי היא תחת ידו שלא יאמר הואיל והוא תחת ידי הרי היא שלי תלמוד לומר לכהן תהיה אחוזתו שדה אחוזתו של כהן שלו ואין זו שלו אלא יוצאה ומתחלקת לכל אחיו הכהנים : כשדה החרם. (ערכין כט:) מה למדנו משדה החרם אלא בא ללמד ונמצא למד כהן שהקדיש שדה חרמו שלא יאמר גם כן הואיל והיא יוצאה לכהנים והרי היא תחת ידי כו' : לכהן. (שם כח:) יכול לכל כהן שירצה נאמר כאן לכהן ונאמר בגזל הגר לכהן מה להלן לכהן שבאותו משמר שנאמר מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו אף כאן כו' ומה כאן שאם גאלה א' מן הכהנים שיוצאת מתחת ידו ומתחלקת לכל אחיו הכהנים אף בגזל הגר שאם היה הגוזל הכהן שלא יאמר הואיל כו' (שם) : כשדה החרם לכהן. מלמד שסתם חרמים לכהנים ריב"ב אומר סתם חרמים לבד"ה שנאמר כל חרם קדש קדשים לה' אם כן מה תלמוד לומר לכהן שלא יאמר הואיל וכו'. נאמר כאן לכהן לכל הכהנים שבאותו משמר ונאמר להלן כל חרם בישראל לך יהיה הא כיצד שהרים שדומיו נותן לכהנים שבמשמר ומטלטלין נותן לכל כהן שירצה : והיה השדה בצאתו ביובל כשדה החרם. (ערכין כט:) שאין שדה חרמים נוהג בזמן שאין היובל נוהג. ואין שדה אחוזה כו' שנאמר ויצא ביובל ושב לאחוזתו מנין שאין בתי ערי חומה נוהגים אלא בזמן שהיובל נוהג תלמוד לומר לא יצא ביובל. ומנין שאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג תלמוד לומר עד שנת היובל יעבד עמך ומנין שאין גר תושב נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג נאמר בעבד עברי כי טוב לו עמך ונאמר בגר תושב בטוב כו'. ומה תלמוד לומר אשר לא משדה אחוזתו. שיכול הלוקח שדה מאביו ומת אביו ואחר כך הקדישה תהא לפניו כשדה מקנה תלמוד לומר ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו שדה שאינה שדה אחוזה יצאת זו שהיא שדה אחוזה דר"מ. ר"י ור"ש אומר הלוקח שדה מאביו והקדישה ואחר כך מת אביו יכול שתהא לפניו כשדה מקנה ת"ל ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו שדה שאינה ראויה להיות שדה אחוזה יצאה זו שהיא ראויה להיות שדה אחוזה (נמצא אפי' הקדישה קודם מיתת אביו אפ"ה הוי כשדה אחוזה כיון שבשעת הקדש היתה ראויה להיות שדה אחוזה אבל כל זמן שלא מת אינה נקראת שדה אחוזה) שדה מקנה אינה יוצאת לכהנים ביובל שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו : (כג) וחשב לו הכהן את מכסת. אין מכסת אלא דמים מלמד שהוא נותן את שויו אם רוצה לפדותו אמר ר' אליעזר נאמר כאן וחשב ונאמר להלן וחשב מה וחשב האמור להלן נותן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף. אף וחשב האמור כאן בזרע חומר שעורים חמשים שקל כסף (פי' ר"א פליג וסבר דאפי' בשדה מקנה נמי נותן לפי זרע חומר שעורים) : מכסת הערכך (ערכין יד:) מקיש שדה מקנה לערכין מה

ערכין אין מוסיפין חומש אף שדה מקנה אין מוסיף חומש : ונתן את הערכך ביום ההוא. שלא ישהה אפי' מרגלית לקלים ואין לה אלא מקומה ושעתה (פי' אם הוא עני ואמר ערכי עלי דהדין הוא שנותן כל אשר יש לו ויש לו מרגלית דאם יוליך למקום אחר שיש שם עשיר גדול וישהנה אפשר שיהיה כל הקרן ויותר עוד אפילו הכי לא משהינן ומוכרין אותה בדמים שהיא שוה עכשיו : (כד) בשנת היובל ישוב השדה. השדה מה תלמוד לומר. (הכל הוא בערכין י"ד א' וכ') לפי שנאמר זרע אין לי אלא זרע. שדה גפנים ושדה אילנות מנין ת"ל שדה מ"מ למדנו שפודה אילנות בשוויין כדלקמן וחוזר ופודה את הקרקע בנ' שקל. א"כ מה ת"ל זרע פרט לשהקדים שדה טרשין שפודה בשויה ופרט למקדיש אילנות שפודה גם כן בשווין שנאמר זרע ולא אילנות יכול שדה טרשין אינה יוצאה לכהנים ביובל תלמוד לומר שדה מ"מ. יכול אפילו אילנות יוצאין לכהנים ביובל תלמוד לומר והיה השדה ולא אילנות : לאשר קנהו מאתו. יכול לגזבר הנקנה מאתו ת"ל לאשר לו אחוזת הארץ. יאמר לאשר לו אחוזת הארץ מה ת"ל לאשר קנהו מאתו. אי יאמר כן הייתי אומר שדה שיצאה לכהנים ביובל (דהיינו שהיתה שדה אחוזה והקדישה וגאלה אחר) שיוצאה לכהנים ביובל ואח"כ מכר הכהן והקדישה הלוקח יכול כשתחזור ביובל תחזור לבעלים הראשונים ת"ל לאשר קנהו מאתו (פי' הכהנים) : (כה) וכל ערכך יהיה בשקל. אין בערכין פחות מסלע (פי' שאם אין לו סלע לא יצא ידי נדרו ואם העשיר חייב לשלם) : בשקל הקדש. מה ת"ל לפי שנאמר ופדה יכול בעבדים ובשטרות ובקרקעות תלמוד לומר בשקל הקדש אין לי אלא סלעים של קודש מנין לרבות דבר המיטלטל תלמוד לומר ופדה לרבות דבר המיטלטל אם כן למה נאמר בשקל הקדש פרט לעבדים ולשטרות ולקרקעות : עשרים גרה יהיה השקל. מנין שאם רצה להוסיף מוסיף (פי' שאם רצה להגדיל הסלע דהיינו שיהא כ"ה גרה ירבה וחייבין ליתן סלע כזו כיון שנתגדל הסלע) תלמוד לומר יהיה. יכול אם רצה לפחות יפחות (פי' שאם רצה להקטין הסלע) יכול שיפדה בפחות תלמוד לומר הוא (פי' דוקא הוא ולא פחות ממנו) : אך בכור כו'. אלו נאמר בכור לא יקדיש הייתי אומר (ר"ל בכור אדם לא יקדיש ועיין בק"א) בכור לא יקדיש תלמוד לומר אותו אותו אי אתה מקדיש אבל אתה מקדיש בכור אדם. ועדיין אני אומר הוא לא יקדיש אבל יקדישוהו אחרים תלמוד לומר בבהמה בבהמה עסקתי. יכול לא יקדישנו מן הבטן תלמוד לומר אשר יבכר לה' לא יקדיש משיתבכר אי אתה מקדישו אבל אתה מקדישו מן הבטן מכאן אמרו מערימין על הבכור (פי' שמקדיש אותו מן הבטן שחל עליו קדושה קודם שיהא בכור (תמורה כה.) יכול אף ולדי כל הקדשים כן ת"ל אך. ר' ישמעאל אומר (ערכין כט.) כתוב א' אומר לא יקדיש וכתוב א' אומר תקדיש הא כיצד מקדישו אתה הקדש עילוי. ד"א ר' ישמעאל אומר מנין שלא יקדיש אדם הבכור תלמוד לומר בכור לא יקדיש איש אתו יכול לא יקדישנו הקדש עילוי (פי' דהיינו לבדק הבית שצריך ליתן כדי דמיו אם היה ההקדש נדר ואם היה נדבה צריך ליתן כדי הנאה שיש לו ממה שהקדיש ואם הקדיש בכור יכול שאין צריך ליתן אף זה) ת"ל כל זכר תקדיש משמע אפי' בכור. ומה ראית להביאו להקדש עילוי ולהוציאו מהקדש מזבח. אחר שריבה הכתוב ומיעט מפני מה אני מביאו להקדש עילוי שהוא חל על הכל ומוציאו מהקדש מזבח שאינו חל על הכל. אין לי אלא בכור מנין לכל הקדשים שאין תמים אותם מקדושה לקדושה ת"ל בבהמה לא יקדיש איש אתו. יכול לא יקדישנו הקדש עילוי ת"ל בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש. מה ראית להביאו להקדש עילוי ולהוציאו מהקדש מזבח אחר שריבה הכתוב ומיעט מפני מה אני מביאו להקדש עילוי שהוא חל על הכל ומוציאו מהקדש מזבח שאינו חל על הכל : אם שור אם שה לה' הוא. הוא קרב ואין תמורתו קריבה (ור"ל אם המיר הכהן את הבכור אבל אם המירו הבעלים חל ההקדש על התמורה וכ"ה ברמב"ם פ"א מה' תמורה הלכה ט') : (כז) ואם בבהמה הטמאה. בבהמה טמאה ממש : ופדה בערכך. לפי שנאמר בשקל הקדש יכול אין לי אלא סלעים של קדש מנין לרבות כל המטלטלין תלמוד לומר ופדה לרבות כל דבר המיטלטל א"כ למה נאמר בשקל הקדש להוציא עבדים ושטרות וקרקעות ד"א בשקל הקדש שצריך לשום בכסף. כיצד אמר טלית זו תחת חמור זה יצא לחולין החמור וצריך לעשות דמים (פי' אם לא שוה הטלית כמו החמור צריך להוסיף עליו עד כדי שויו אבל אינו מעכב לצאת לחולין) : ויסף חמישתו עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה : ואם לא יגאל. בבעלים : ונמכר בערכך. לכל אדם : (כח) אך כל חרם אשר יחרם. יכול יחרים כל אשר לו תלמוד לומר מכל אשר לו ולא כל אשר לו (כל המימרא אינו בת"כ רק בערכין כח.) יכול יחרים מין א' כלו תלמוד לומר מאדם ולא כל אדם. אין לי אלא אדם שאי אפשר לו בלא עבודה בהמה מנין תלמוד לומר מבהמה ולא כל בהמה אין לי אלא אלו שדה מנין ת"ל משדה אחוזתו ולא כל שדה אחוזתו. מטלטלין מנין תלמוד לומר מכל אשר לו. יכול אם החרים אדם את כלם יהיו מוחרמים תלמוד לומר אך. אמר ר"א ב"ע ומה אם לגבוה אין אדם רשאי להחרים את כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהא אדם חייב להיות חס על נכסיו. יכול יחרים אדם בנו ובתו ושפחתו העברים תלמוד לומר בהמה מה בהמה יש לו רשות למוכרה אף כל שיש לו רשות למוכרה יצא עבד עברי שאין לו רשות למכרו והלא בתו שיש לו רשות למוכרה יכול יחרימנה ת"ל בהמה מה בהמה שיש לו רשות למוכרה לעולם אף אדם שיש לו רשות למוכרו לעולם יצא בתו שאין לו רשות למוכרה אלא כשהיא קטנה : ומשדה אחוזתו. ולא שדה מקנה (פי' דשדה מקנה אין יכול להחרים) : מכל אשר לו משדה אחוזתו. (ערכין שם) מה שדה אחוזה אין לוים וכהנים מחרימין שנא' כי אחוזת עולם הוא להם אף מטלטלין אין כהנים ולוים מחרימין דברי ר' יהודה שנאמר אך. ר"ש אומר הכהנים אין מחרימין שהחרמים שלהם הלוים מחרימים שאין החרמים שלהם. אמר רבי נראים דברי ר' יהודה בקרקעות שאף הלוים אין מחרימים שדה אחוזה שנאמר כי אחוזת עולם הוא להם ודברי ר' שמעון במטלטלין דלא שייך התם אחוזת עולם וגבי כהנים אמרינן שהחרמים שלהם מה שאין כן גבי לוים : לא ימכר. לגזבר : ולא יגאל. לבעלים מה יעשה לו כשדה החרם לכהן תהיה אחוזתו. או יכול אפי' פירש לה' ת"ל כל חרם קדש קדשים הוא לה' (אלמא דיש חרם שהוא לה'

וסיי

היינו כשפירש אבל הכא ודאי איירי בחרמי כהן דכתיב לא ימכר ולא יגאל וגו' שאין לפדות עד שיבא ליד כהן וזה לא שייך אלא בחרמי כהן) ר' יהודה ב"ב אומר מניין שסתם חרמים לבד"ה ת"ל כל חרם קדש קדשים הוא לה' או יכול אף על פי שפירש לכהן ת"ל הוא. מניין שמחרים אדם את קדשיו ת"ל כל חרם קדש. מניין שמחרים אדם את קדשי קדשיו ת"ל כל חרם קדש קדשים (ערכין כט:) ד"א חרמי כהנים כל שבבית הבעלים הם כהקדש לכל דבריהם שנא' כל חרם ק"ק. מאן לכהן הם כחולין לכל דבריהם שנא' כל חרם לך יהיה: (כט) כל חרם אשר יחרם מן האדם. עיין רש"י ז"ל אין לי אלא חייבי מיתות חמורות חייבי מיתות קלות מניין ת"ל כל חרם לא יפדה יכול אפילו שלא נגמר דינו תלמוד לומר אשר יחרם מן האדם ולא כל האדם להוציא את שלא נגמר דינו. רבי חנינא בן עקביא אומר נערך מפני שדמיו קצובים. אבל לא נודר מפני שאין דמיו קצובים. ר' יוסי אומר נודר ומעריך ומקדיש ואם הזיק חייב בתשלומין אם כן מה תלמוד לומר כל חרם (כתובות לז:) לפי שמצינו למומתין בידי שמים שנותנין ממון ומתכפר להם יכול אף בידי אדם כן ת"ל חרם כו' אין לי אלא מיתות חמורות קלות מנין ת"ל כל חרם כו' (ופשטא דקרא דכל חרם היינו אם החרימו ישראל עיר א' כמו שהחרימו יריחו יהיה כל שללה קדש דהיינו שפודין אותן כמו כל קדשי בדק הבית אבל הנפשות שבתוכה אין להם פדייה): (ל) וכל מעשר הארץ. יכול בשני מעשרות הכתוב מדבר ת"ל הוא הוא האמור כאן הוא האמור להלן דבר החסר להלן אמר הכתוב כאן דהיינו שצריך להוסיף חומש: מזרע הארץ. לרבות שום ושחלים ונרגיר. או יכול שאני מרבה זרע לפת וצנונות ושאר זרעוני גינה ת"ל מזרע הארץ ולא כל זרע הארץ: מפרי העץ. לרבות כל פירות אילן יכול שאני מרבה אף חרובי שקמה וצלמונה וחרובי גרידה ת"ל מפרי העץ ולא כל פרי העץ (וכ"ה בתוספות ר"ה יב' בשם ירושלמי וע"ש) מנין לרבות ירקות ת"ל וכל מעשר הארץ: קדש. (קידושין נד:) נאמר כאן קדש ונאמר בכרם רבעי קודש מה כאן יש לו חומש ויש לו ביעור אף להלן יש לו חומש ויש לו ביעור: (לא) גאל יגאל. לרבות את האשה. ואם גאל יגאל. לרבות את היורש: איש. פרט לקטן. או יכול שאני מרבה בן ט' שנים ויום א' ת"ל ואם גאל יגאל (לשון מרבה ר"ל שיהא גם בן ט' שנה ויום א' בכלל מיעוט איש ת"ל ואם גאל וכו'). לקח ירש ניתן לו במתנה מנין ת"ל ואם גאל יגאל: ממעשרו. ולא כל מעשר פרט למעשר שנכנס לירושלים ויצא. ופרט לפחות משוה פרוטה (פי' אפי' אם החומש יעלה לפחות מש"פ א"ל פדיון וכדאי' בב"מ נג:): חמישתו יסף עליו. שיהא הוא וחומשו חמשה: עליו. (שם נד') שחומשו כמוהו. מנין שאין מעשרין מן הבקר על הצאן ולא מן הצאן על הבקר תלמוד לומר: (לב) וכל מעשר בקר וצאן. יכול לא יעשר מן הכבשים על העזים ודין הוא מה החדש והישן שאינן כלאים זה בזה אינם מעשרים מזה על זה כבשים ועזים שהם כלאים זה בזה אינו דין שלא יעשרו מזה על זה ת"ל וצאן כל צאן אחד. מעתה ק"ו לחדש וישן שיתעשרו מזה על זה ומה אם הכבשים ועזים שהם כלאים זה בזה מעשרים מזה על זה החדש והישן שאינם כלאים זה בזה אינו דין שיעשרו מזה על זה ת"ל עשר תעשר בשתי מעשרות הכתוב מדבר א' מעשר בהמה וא' מעשר דגן וכתיב שנה שנה שאין מעשרין משנה לחברתה (פי' בשתי המעשרות): כל אשר יעבר תחת השבט. פרט לטריפה שאינה עוברת אין לי אלא בזמן שמנאן בשבט לא מנאן בשבט או שמנאן רבוצים או עומדים מנין ת"ל העשירי. אין לי אלא בזמן שקרא שמו עשירי. מנין אע"פ שלא קרא שמו עשירי ת"ל העשירי יהיה קדש מ"מ. יכול אפילו היה לו מאה ונטל עשרה או עשרה ונטל א' ת"ל העשירי ואין זה מעשר רבי יוסי בר' יהודה אומר מעשר. קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי מנין ששלשתן מקודשין ת"ל וכל מעשר כו' העשירי יהיה קדש (פי' כ"מ שיהיה עשירי אפילו לא נקרא שמו וכ"מ שנקרא שמו אפילו לא יהיה עשירי יהיה קודש) או יכול שאני מרבה את השמיני ואת הי"ב אמרת לא הואיל והוא מקודם וטעותו מתקדש מה הוא מקדש את הסמוך לו (דהיינו הוא עצמו) אף טעותו אינו מתקדש אלא הסמוך לו היינו התשיעי והאחד עשר. נמצאת אתה אומר קרא לתשיעי עשירי ולעשירי תשיעי ולאחד עשר עשירי שלשתן מקודשין. התשיעי נאכל במומו העשירי מעשר והאחד עשר קרב שלמים ועושה תמורה דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר וכי יש תמורה עושה תמורה אמרו משום רבי מאיר אלו היה תמורה לא היה קרב (פי' ואם כן בודאי לא משום תמורה קדשה) קרא לתשיעי עשירי ולעשירי אחד עשר ולאחד עשר עשירי רבי אומר אינו מקודש ר' יוסי בר' יהודה אומר מקודש שהיה ר' אומר זה הכלל כל שלא נעקר שם העשירי ממנו לפניו מקודש ולאחריו אינו מקודש (פי' וה"נ לא נעקר שם העשירי ממנו שהרי נזכר עליו שם העשירי כשאמר אחד עשר): (לג) לא יבקר בין טוב לרע וכו'. מתוך שנאמר לא יבקר בין טוב לרע יכול יקריב בעל מום ת"ל יעבור (בכורות יד:) נאמר כאן העברה ונאמר להלן בבכור העברה מה בבכור אין בעל מום קרב אף כאן אין בעל מום קרב. אי מה בכור זכרים ולא נקיבות אף כאן זכרים ולא נקיבות תלמוד לומר כל אשר יעבר לרבות זכרים ונקיבות. ומה בכור מועלין בכולו אף מעשר מועלין בכולו אף בחלבה (שם נז): תחת. נאמר כאן תחת ונאמר להלן תחת אמו מה כאן פרט לטריפה אף להלן פרט לטריפה. ומה להלן פרט לכלאים נדמה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום אף כאן פרט לכלאים נדמה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום. יכול שאני מוציא אף הרובע והנרבע ומוקצה ונעבד וכו' ת"ל כי משחתם בהם מום בם כל שמום פוסל דבר ערוה וע"ג פוסל וכל וכו': השבט. מטה למנותם בשבט: לא יבקר. מתוך שנאמר וכל מבחר נדריכם עיין רש"י ז"ל: ולא ימירנו. הא אם המיר סופג את הארבעים: המר ימירנו. לרבות את האשה. ואם המר ימירנו. לרבות את היורש: והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל. בבכור הוא אומר לא תפדה אבל נמכר הוא תם חי ובעל מום חי ושחוט אבל לא תם שחוט. נאמר כאן לא יגאל ונאמר להלן לא ימכר ולא יגאל מה להלן מכירה עמו אף כאן מכירה עמו שאינו נמכר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום דילפינן גאולה גאולה מחרמים והתם כתיב ולא ימכר. ומנין שמעשר בהמה בעמוד ועשר קאי ת"ל יהיה קודש מלמד שמעשר בהמה בעמוד ועשר ר' יוסי הגלילי אומר נאמר כאן אשר יעבור ונאמר להלן גבי בכור והעברת מה להלן בעמוד ועשה אף כאן בעמוד ועשה ר"ע אומר עשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר א' מעשר בהמה וא' מעשר דגן וכתיב תעשר מלמד שמעשר בהמה בעמוד ועשר: (לד) אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני. ר' אומר אלה המצות מלמד שמעשר בהמה בעמוד ועשר: אלה המצות. אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה: אשר צוה ה' את משה. כדאי השליח למשלחו: את משה אל בני ישראל. כדאי מי שנשתלח אלנו לשלוח וכדאי השליח למי שנשתלח: אל בני ישראל. זכות ישראל גרמה: בהר סיני. שכולן נאמרו למשה מסיני:

ואלה דברי תלמיד הגאון ז"ל ה"ה המאה"ג מו"ה א"ש פייבוש ז"ל בהביאו פעם ראשון ספר אדרת אליהו על מזבח הדפוס בק"ק דובראוונא.

אודה לה' כי טוב על אשר הקרה לפני חיבור יקר של אדונינו מורנו ורבינו הגאון החסיד האמיתי קדוש יאמר לו המפורסם בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים מו"ה **אליהו** ז"ל **מווילנא** והוא היה רב פעלים מקבצאל וגו' והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור וגו'. וכמאמר רז"ל (ברכות י"ח ע"ב) [וע"ש בתוספות דקאי על ספר ויקרא שהוא תורת כהנים]. ומודעה רבא לאורייתא. כד הוינא טליא טעמתי מעט דבש ונפת מתוק לחכי מנשיקות פיו של הגאון ז"ל. וראיתי כי כל תשוקתו וכל עמלו היה לילך בעקבי הצאן. דרך התנאים ואמוראים למצוא כל דבר הלכה בתורת ה' כהררים התלוים בשערה. או מפורש או שום שכל. בשינוי המלות ובחסרות ויתרות. למען ימצא כל איש יקר רוח ותבונה דבר דבור על אפניו בחמשה חומשי תורה וכמבואר (תענית ט' ע"א) מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא, ובזה היגיעה כי רבה היא זכה הגאון ז"ל לדברים הרבה המבוארים (באבות פרק ו'), והן הן הדברים שפירש הגאון ז"ל בספר **ויקרא**. איזן וחיקר ותיקן כל היסוד מספרא דבי רב הנקרא ת"כ, ועי"ה סלת מנופה בי"ג נפה. לעשות קיצור ת"כ ולהפך הברייתות והדרשות כפי רוחב שכלו. וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה בלבו. יבין וישכיל רוחב שכלו ודעתו של הגאון ז"ל, לכלול כל הדינים והדרשות בדברים אחדים ויראתי לגשת אל הקודש לעשות משמרת למשמרת לפרש דבריו ולגלות מצפוניו כפי קט שכלי. פן ואולי לא אכוון דעתו והיה לי למכשול עון ח"ו. אך זאת עשיתי לתקן כל מכשול מטעות המעתיק, ולהבדיל בין פסוקי החומש ובין דברי הגאון ז"ל, ולעשות מראה מקומות בדברי הגאון בכל התנ"ך ובכל הש"ס. ונקוט סימנא כל היכא דאיתא שני חצאי לבנה או חצאי מרובע, הוא הדבר אשר מצאתי אחר היגיעה וחיפוש מחיפוש מה שלא נזכר כלל בכתבי הקודש של הגאון ז"ל. וזה תועלת גדול למי שחפץ בתורת ה' ובמצותיו:

פי המדבר לכבוד התורה ולומדיה.

נ"ע **פייבוש** בא"א מ"ו הרב מוהר"ר **שלמה זלמן** זצלה"ה בעל המחבר פירוש מנורת שלמה. ומנחת כליל.

הגה"ה בשם רב אחד

באדרת אליהו בפרשת אמור ק' כ"ב פ' כ"ב כתב המגיה כראשון על יבלת „הוא ט"ס כו'" ולא דק כי כן הגרסא הנכונה ע"פ גירסת התוספתא בבכורות ד' מ' ע"ב ועיין בכ"מ ולח"מ ברמב"ם פ"ב מה' א"מ ה"ב. וסיים הלח"מ שגי' התוס' היא המחוורת. ולכן צדקו דברי הגאון ז"ל:

פרשת ויקרא

רש"י **לכל** דברות אל אמירות ולכל לווים קדמה קריאה וכו'. בפ"ק דיומא נחלקו רבי יוסי הגלילי ור"ע ר"י הגלילי סבר דמה שנאמר וישכון כבוד ה' על הר סיני זה המעשה היה אחר עשרת הדברות שהוא תחלה למ' יום ור"ע סבר וישכון כבוד וכו' מר"ח ויכסהו הענן להר ויקרא אל משה ביום הז' ומשה וכל ישראל עומדים ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה. ופריך לר"ע והכתיב קול ט קול אליו משה שמע וכל ישראל לא שמעו ופירש"י לו היה יכול לומר ואמר אליו ללמדך שלו לבדו היה נמשך הקול באוהל מועד משהוקם המשכן ונדבר עמו מעל הכפרת ומשני הא בסיני הא באוהל מועד ואיבעית אימא הא והא באוהל מועד ולא קשיא הא בקריאה והא בדיבור. וכתב רבינו רצה לומר היכא דכתיב קריאה כמו ויקרא אל משה ביום השביעי כל ישראל שמעו ולא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה אבל היכא דכתיב דיבור בלא קריאה כי התם לא שמעו בו כל ישראל. ולכאורה להאי תירוצא דלא מפליג בין אוהל מועד לסיני הוא סותר לזה למה שהביא רש"י בחומש מת"כ דלכל הדיבורים וכו' היה קריאה מקודם. ויש ליישב דודאי לכל דבור היה קריאה כמו שפירש"י מת"כ מ"מ היכא דכתיב קריאה במפורש שמעינן מיניה דכל ישראל שמעו בו והיכא דלא כתיב קריאה במפורש היינו משום דלא שמעו בני ישראל:

רש"י **מטפל** בהבאתו כו'. ופי' יקריבנו כאלו אמר יביאנו אל פתח אהל מועד דאל"כ יקריבנו אל פתח וכו' למה לי לכתוב זכר תמים יקריב אותו לרצונו וכו' שהרי כבר נאמר פ' שלמה באחרי מות באיסור שחיטת חוץ. ואח"כ ק"ל א"כ מהו יקריב בשלמא בלא האי פירושא י"ל דהראשון כמשמעו שלא ישחטנו חוץ לעזרה והשני ללמד שמטפל בהבאתו אבל השתא דכבר למדנו הטיפול מהו יקריב כו' ודוק. מתנות עני:

רש"י **ולא** כל העוף וכו'. אמר המלקט הרא"ם ז"ל הקשה בזה ואמר וא"ת מנ"ל לרז"ל לומר שעוף בעל מום כל זמן שלא נחסר ממנו אבר כשר אי משום דכתיב תמות וזכרות בבהמה ולא בעוף סמיכה והפשט וניתוח נמי דכתיבי בבקר ולא בצאן נימא הכי סמיכה וכו' בבקר ואין סמיכה וכו' בצאן וכן צפון נמי דכתיב בצאן ולא בבקר נימא צפון בצאן ואין צפון בבקר וכי תימא וי"ו מן הצאן מוסיף לענין ראשון וילמד עליון מתחתון ותחתון מעליון ה"נ נימא וי"ו דואם מן העוף מוסיף לענין ראשון וילמד תחתון מן עליון מה צאן זכר תמים אף עוף זכר תמים. יש לומר א"כ לשתוק קרא מזכר תמים דבן צאן וילמוד בן צאן מבן בקר מה בן בקר זכר תמים אף בן צאן זכר תמים והדר יליף עוף מצאן מה צאן זכר תמים אף עוף זכר תמים השתא דכתיב זכר תמים בבקר וגם בצאן למדנו דדוקא בבקר ובצאן איכא תמות וזכרות אבל לא בעוף וכו' עכ"ל. ודברי פה קדוש אינם מובנים לי בהאי שינויא שאמר א"כ לישתוק קרא מזכר תמים דבן צאן וכו' בתמים יכול לומר כך אבל זכר דצאן הוצרך ללמוד ממנו זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס כמו שפירש"י לעיל כשהוא אומר זכר למטה וכו' ואם נאמר דכל זה נקיבה וטומטום ואנדרוגינוס אימעוט מזכר דבקר ואף אם לא כתביה רחמנא זכר דצאן הוה ממעטינן כל זה מזכר דבקר והא דפירש"י ז"ל אזכר דצאן זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס לאו דוקא ולא איכתביה זכר דצאן אלא ללמד דוקא בבקר וצאן איכא זכרות ולאו בעוף כדנקט הרא"ם ז"ל הרה הקושיא מה שכבר נתחבטו בו קמאי לפירש"י ז"ל דנקט כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל וכו' ומקשים והשתא לפירושו תמים למטה למה לי ומדברי הרא"ם שהוכהגו דזה לאו דוקא אין מקום לקושייתם דאיצטריך תמים למטה בצאן למעט תמות בעוף כמו זכרות מזכר וק"ל:

רש"י **עם** כנפיו ואין נריך למרוט וכו'. הרמב"ן ז"ל טען ואמר שא"כ בכנפיו על הנוצה קאי לא יזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע אותו אם מלפניו או מגבו אבל פירושו ושסע אותו במקום כנפיו ואין כנפיו נוצה אבל הוא בכלל כנפים שכתוב כל צפור כל כנף יפרוש כנפיו לתימן וכן בכנף מעילו והנוצה הוא השער אשר על גוף העוף כענין שכתוב הנשר הגדול גדול הכנפים ארך האבר מלוא הנוצה וכן שניהם הכנפים והנוצה טמאות ומלטרפות ואמר פרש להרטוס ולצפרנים לכנפים ולנוצה ע"כ. וביפה תואר השיב על דבריו ואמר וטענתו הראשונה איני מכיר כי מה צורך שיזכיר הכתוב מאיזה מקום ישסע דסתמא משמע כדרך השסועה והיינו מגבו כגון וישסעהו כשסע הגדי כי לא פירש מאיזה מקום וא"ת שגם דרך השסיעה מלפניו אף אני אומר שמסיעת העולה כשירה בין מגבו בין מלפניו כי לא מצינו בשום מקום שהצריכו חז"ל שתהיה השסיעה בגבו. ואל הטענה הב' אני אומר כי גם רש"י אין כוונתו לומר שהנוצה לבדה תקרא נוצה דאה"נ שפי' בכנפיו בכלל כנפים הנזכר בכל התורה אלא ר"ל שמשם כנפיו לא נאמר על העצם והבשר והעור לבד אלא מפני חבור הנוצה שעליו ג"כ אבל בזולת הנוצה שעליו לא היה נקרא כנף אלא יד או שם אחר והיינו דכתיב בצל כנפיך בצלל כנפים סוככים בכנפיהם בשתים יכסה פניו וכאלו רבות וידוע שעיקר הצל והכיסוי הוא ע"י הנוצה שעליו שאילו היה ממורט צלו וכסותו היה מעט וכן כנף רננים נעלסה ענינו מצד יופי הנוצה ומכיון דכתיב והקטיר אותו בתר בכנפיו משמע שיקטירם כמות שהן בלא מריטה. ולפי זה לא יחלוק המדרש עם ת"כ שדרשו בכנפיו להכשיר העור כמ"ש הרא"ם. דכיון דכנפים נאמר על עצמות האבר עם נוצתו ילפינן שפיר שמקטיר העור והנוצה והשתא אפילו תימא דבכנפיו מזכיר מקום השסוע שהוא מבין כנפיו מחא דלעולם כנפיו על האבר המיוחד נאמר ומ"מ ילפינן שמקטירו מדכתיב עליה והקטיר עכ"ל:

רש"י **אין** סולת אלא מן החטים שנאמר סולת חטים ואין מנחה פחותה מעשרון וכו'. אמר המלקט ואיכא למידק כאן בפירוש רש"י ז"ל חדא דסי' שלא על סדר הקרא דמנחה כתיב קודם לסולת ותו הא דנקט הפחת יותר מהיתרון ולמה לא נקט ואין מנחה יותר מעשרון. ושמעתי הולעת רש"י ז"ל עד"ז דודאי זה א"א לומר ואין מנחה יותר מעשרון דהא מצינו מנחת העומר שהיה משני עשרונים כמו שנא' בפרשת אמור ומנחתו שני עשרונים אך אל תקשה דעדיין לא מצינו מנחה יותר מעשרון והא דנא' בעומר ומנחתו שני עשרונים סלת וכו' היינו עשרון א' לעומר גופיה דעומר גופיה נ"כ נקרא מנחת עומר ועשרון א' למנחתו. וא"כ הדרא קושיא לדוכתה דלמה נקט רש"י הפחת יותר מן היתרון וכדי לתקן זה הקדים רש"י לפרש אין סולת אלא חטים וא"כ ע"כ א"א לומר דעשרון א' משני עשרונים הללו מה שנאמר בעומר ומנחתו שני עשרונים וכו' קאי על העומר גופיה דהא העומר אינו בא אלא מן השעורים וע"כ נ"ל דקאי על מנחתו ושפיר מצינו לפעמים שמנחה באה יותר מעשרון כמו מנחת העמר שהיא באה משני עשרונים ולכך שפיר יש למנקט הפחת שאין מנחה פחותה מעשרון אבל יותר מצינו במנחת העומר וק"ל:

רש"י **מאותן** אימורין וכו'. ובשחיטת קדשים מצריכי ללמוד הימנו וכו' הי לך לשון הרא"ם ז"ל בתוספת וגרעון בכוונת רש"י ז"ל פי' משום דבעי לאגמורי פר העלם דבר של ציבור על שעירי ע"ג ויותרת וב' הכליות מדאיתקש להדדי לענין הקטרת אימורין כדאמרינן בזבחים פרק ב"ש ובפר העלם דבר לא כתיבי ביה יותרת וכליות אלא מהיקשא דפר כהן משיח כדלקמן ואין למדין למד מן הלמד הוצרך לכתוב כאשר יורם בפר כהן משיח אע"ג דלא צריך לגופיה לומר אם אינו ענין לגופיה תנהו ענין לפר העלם דבר דה"ל כאלו הוא כתב בפר העלם של ציבור ולמדנו מזה שאם לא היה כתוב בו בפירוש לא היו יכולין שעירי ע"ג ללמוד מפר העלם דבר משום דדבר הלמד בהיקש אין חוזר וכו'. ואף ע"ג דלעיל אמרינן החטאת להביא ע"ג ויותרת וכליות וא"כ שעירי ע"ג מפר כהן משיח גמירי דכתיבי ביה אימורין וכליות בהדיא ואין כאן למד מן הלמד היינו אליבא דתנא דת"כ דדרים כאשר יורם להיקש פר כהן משיח לשור זבח השלמים לענין לשמו ושמשיח שלום בעולם אבל בתלמודא דלמד שעירי ע"ג מפר העלם של ציבור דרים קרא דכאשר יורם לענין שאין למדין למד מן הלמד ע"כ:

רש"י **לשון** אשרי הדור וכו'. ואיכא למידק למה לא תלה האושר בנשיא ותלה בדור דלא כתיבא ולא רמיזא בקרא. ואמרתי לכוין זה עם מה שפירש"י לעיל לאשמת העם מה שנאמר בכהן המשיח. ופשוטו לפי אגדה כשכהן גדול חוטא אשמת העם היא שהם תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל עליהם עכ"ל. ולכן פירש"י ז"ל כאן אשרי הדור כו' שהוא להיפך מאשמת העם. ולא נח דעתי בזה לדמות הנשיא לכהן דהתם שפיר נאמר לאשמת העם משום דבכפרה תליא מלתא וכפרה ותפלה מצינו שפיר בכהן גדול שמכפר ומתפלל על העם מה שלא מצינו זה בנשיא. וראיתי בבאר שבע דהרגיש בזה ובשני דרכים כתב ליישב זה הא' כמו שכתבנו ועוד הי' לפי שאין שייך לתלות האושר בנשיא עצמו לומר אשרי הנשיא שהוא מביא קרבן על שגגתו משום דכתיב גם בלא דעת נפש לא טוב ולכן אין האושר מצד עצמו אלא מצד מה שימשוך לדור המונהגים ממנו שילמדו ק"ו ממנו להרגיש על החטא לשוב בתשובה עכ"ל:

פרשת צו

אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה. בפ"ק דיומא כתב רבינו היינו בהדיוט דמלוה היה להביא מן ההדיוט ומפני שאש של מטה הוא מורכב מיסודות אחרים ולכך אין בו ממש ונכבה ע"י יסודות אחרים כגון אש שלנו שהמים מכבים אותו משא"כ אש של מעלה הוא אש היסודי כו' וק"ל ועיין מה שכתבתי לעיל סוף פרשת וארא:

רש"י **אם** על דבר הודאה כו'. אמר המלקט ואיכא למידק בזה מהא דאמרו בפ' הרואה אמר ר"י אמר רב ארבעה צריכין להודות ואלו הן יורדי הים והולכי מדבריות ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש בבית האסורין כו' ומייתי ראיה לכל א' מקראי דתהלים וכתבו בתוס' שם ובתהלים לא קחשיב זה הסדר אלא חשיב הולכי מדבר ראשון וחבוש בבית האסורין וחולה שנתרפא ויורדי הים לבסוף וי"ל דקרא נקט סדר המסוכנין יותר תחלה וגמ' נקט המצויין תחלה עכ"ל וא"כ קשה על רש"י ז"ל בכאן דנקט לא סדרא דקרא ולא סדרא דגמ' דחשיב לחולה קודם חבוש ורש"י נקט לחבוש קודם החולה. ובהשקפה ראשונה אמרתי לכוין כוונת רש"י בזה לדעת הראב"ד שהוא מחולק עם הרמב"ם דרמב"ם ס"ל אפילו בחולה שאין בו סכנה כגון חש בעיניו או חש בראשו צריך להודות ולברך ולהראב"ד אינו מברך רק בחולה שיש בו סכנה כגון שנפל למטה כמו שהביא הטור א"ח פלוגתתם סימן רי"ט ומסברא י"ל דחולה בעלמא כגון חש בעיניו הוא מצוי יותר מחבוש וחבוש שכיח יותר מחולה שיש בו סכנה כגון שנפל למטה בודאי זה אינו שכיח כל כך ורש"י נקט סדר המצויין תחילה לכך נקט לחבוש מעיקרא שהוא מצוי יותר מחולה שיש בו סכנה ולהורות בזה שאינו מברך אלא דוקא חולה שנפל למטה ויש בו סכנה כדעת הראב"ד אבל אלו דברים נסתרים מעצמם דא"כ תלמודא דחשיב לחולה מעיקרא וכדעת תוס' דנקט מצויין תחלה וקאמר ד' צריכין לאודות הוה מוכח דאפילו חולה שאין בו סכנה צריך לברך כדעת הרמב"ם. והאמת יורה דרכו דדעת רש"י בזה מה שנקט חולה לבסוף משום דקרא ויזבחו זבחי תודה וגו' כתיב גבי חולה כמ"ש אוילים מדרך וגו' כל אוכל וגו' ויגיעו עד שערי מות וגו' ישלח דברו וירפאם וגו' יודו לה' חסדו וגו' ויזבחו זבחי תודה וגו' משא"כ באידך רק דמיניה ילפינן. וא"ת כיון דקרבן תודה הוא בכולן למה נקט רק בחולה כבר האריך בזה רבינו בח"א ומתחלה נלאיתי להביא דבריו מפני האריכות שבו רק מפני שבפ' זו נקבע שבת הגדול ובימים האלו נזכרים ימי הגאולה ע"כ ראיתי להביא דבריו שמדברים מענינא דיומא וז"ל הקושיות שהתחיל בזה המזמור לומר אשר גאלם מיד צר וגו' והשיב סדבר והולה ויורדי הים דלא שייך כאו עיד

צ

נר אלא דה"ל למימר אשר גאלם מצרה ועוד כיון דקרבן תודה הוא בכולם למה לא כתבו רק בתהלה ומה ענין ד' אלו צרות וכל שינוי הענינים אין להאריך בהם הוא שמבואר כי ד' שבות הכוללי' והם המונעים לאדם מהגיע אל שלמותו ותכליתו הא' שאין לו במה להתפרנס וצריך לרדוף אחר פרנסתו הב' שיש עליו יד אחר הצורר לו וא"א לו לעבוד ה' עבודה שלמה מפניו הג' מי שבטבע חולה והלש מלעסוק בתורה ומצותיה הד' ריבוי עושר וטרדה המבטלו מתורה ומצות ולפי שד' מעיקים וצרות האלו הם תולאים שבישראל בגלות כמפורש בתוכחות ע"כ כשישראל נגאלו מגלות ומד' מעיקים אלו אמרו בב"ר שע"כ נאמרו ד' כוסות בחלום של המשקים דעפ"ז תקנו ד' כוסות של פסח בגאולת מצרים שע"כ נאמר בו ד' לשונות של גאולה וגאלתי והוצאתי והצלתי ולקחתי לפי שנגאלו מד' צרות אלו וע"ש זה אמרו שם שהקב"ה מביא ד' כוסות של תרעלה על מצרים ומשקה לישראל ד' כוסות של ישועה כמפורש באורך שם דהיינו ע"ש ישועה מד' צרות ומעיקים המתהוים בגלות והוא ענין שמספר בו ד' הצריכים להודות שהם בעצמם מציירים הכוללים ומונעים האדם מהשיג שלמותו שמכולם ניצלו בגאולתן והתחיל ואמר הודו לה' כ"ט כו' ע"פ מה שאמרו פ"ק דמגילה בצאת לפני החלוץ אומרים הודו לה' כל"ח ולא אומרים כ"ט לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ע"כ אמר שישראל בגאולתן אומרים כי טוב לא על מפלתן של רשעים לעתיד אלא ע"ש גאולי ה' שנגאלו מיד צר מכל ד' מעיקים וצרות שהיה עליהם בגלות ביד צר ואמר מארצות קבצם ממזרח וממערב ומצפון ומים היינו משאר ד' גליות כמפורש בב"ר וז"ש ממזרח הוא מלכות מדי שהוא במזרחו של א"י מצפון הוא מלכות בבל שהוא בצפונו של א"י ממערב ומים הוא מלכות יון ומלכות ארם שהם במערבו של א"י ולכך נקט מערב ב' פעמים ולא נקט כלל רוח דרום שאין באותו רוח מד' גליות אבל התחיל בגאולת מצרים שהיא גאולה ראשונה והיא בדרומה של ארץ ישראל שאז נגאלו ג"כ מד' המעיקים המונעים השלימות והיו ראוים לקבל התורה וז"ש בגאולת מצרים עד שלא באו לא"י שהיא עיקר גאולתן שהיה להם מניעה מצד פרנסה תעו במדבר בישימון דרך שאין שם דרך כלל ועיר מושב לא מצאו שעקמו וסבבו כמה ארצות עד שהגיעו לעיר מושב בא"י ואמר שהיו במדבר רעבים גם צמאים וגו' כמ"ש ב' פעמים צמאו במים וב"פ בשליו וב"פ במן ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם וגו' היינו שנתן להם המן והשלו והבאר ועל שתעו במדבר וידריכם דרך ישרה וגו' היינו שנכנסו לא"י וע"ז יודו לה' חסדו וגו' שלא היה מדרך החיוב לפי חטאם במדבר אבל מצד חסדו הוא וע"ז תקנו בכל הולכי מדבר לברך ברוך גומל חסדים טובים לחייבים ואמר ונפלאותיו לבני אדם דלגבי הקב"ה מלתא זוטרתי היא כדאמר ומי יכלא לסיים כוליה שבחא דמרא אבל יספר נפלאותיו שהם לבני אדם ואמר כי השביע וגו' היינו שמלא אותם כל טוב בא"י כמ"ש בתים מלאים כל טוב והוא כוס ראשון ואמר יושבי חושך וגו' הוא מניעה מצרת יד בבל כמו שהיו משועבדים במצרים שהיו שם בחושך ע"י עבודת פרך וצלמות השלכת בנים ליאור ואסירי עני וברזל כמ"ש ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים וגו' כי המרו אמרי אל וגו' שהיו בהם רבים חוטאים גם פסל מיכה ויכנע בעמל וגו' היא עבודת פרך שעמלו בו וע"י כשלו ואין עוזר דגם מושיעם משה הוצרך לברוח מפני פרעה אך ויזעקו אל ה' וגו' כמ"ש ויזעקו ותעל שועתם וגו' דאמר שע"ז יודו חסדו כמ"ש לעיל ואמר מהו הפלא כי שבר דלתות וגו' כמ"ש שמעולם לא היה עבד יכול לברוח ממצרים והוא כוס ב' ואמר אוילים מדרך פשעם וגו' היא הצרה שמחמת חולי והיה להם בגלות מצרים כמו שהבטיח להם בגאולתן כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו' שבא מחמת העון וע"פ מ"ש פשע הוא המרד שאין היסורין ממרקין אלא המיתה ממרקת במרד כדאמרינן פי"ה אבל העון הוא המזיד היסורין ממרקין וז"ש שזה האויל שנכנס בו רוח שטות כשהלך בדרך פשעם ולא חשב לו כמרד אלא כעון דיסורין ממרקין דהיינו מעונותיהם יתענו ביסורין ואמר דאף בחליו דכל אוכל תתעב נפשו ולא יכול לאכול מכל מקום נחשב לו לתענית ויסורין שממרקין העון והמזיד ואמר ויגיעו עד שערי מות ר"ל דגבי רשעים גמורים אמרינן אפילו בפתחו של גיהנם אינם חוזרין אבל זה כשהגיע עד שערי מות ופתח גיהנם מתחרטין ויזעקו אל ה' וכו' כמ"ש במסכת ר"ה דצעקה מועלת אפילו לאחר גזר דין שהגיעו לשערי מות ואמר ישלח דברו וירפאם וגו' דרפואת ב"ו צריך תחבושת וסממנין ושאר פעולות אבל רפואתו ית' ב"ה בדבור בעלמא שמשלח ואמר יודו לה' וגו' כדלעיל ואמר יזבחו זבחי תודה וגו' דלולא שנתכפר מעוניו ביסורין היה ראוי להביא קרבן אשם או חטאת לכפרה אבל כיון שכבר נתכפר בחליו על ידי יסורין אין צריך לו להביא רק קרבן תודה ומינה גם לאחרים שזכר שניצלו מהצרה שמביאין תודה ע"ש יודו לה' חסדו וגו' והוא כוס ג' ואמר יורדי הים באניות וגו' היא הטרדה שבאה מנהל לעושר כיורדי הים באניות כו' כמ"ש במסכת עירובין ולא מעבר לים היא לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרנים ואמר המה ראו מעשה ה' כו' כמו שראו במצרים בקריעת ים סוף כן יורדי הים באניות רואים מעשה ה' שהם נגד השמים כמ"ש כי אראה שמיך כו' ירח וכוכבים וגו' ונפלאותיו במצולה דהיינו למטה מתחת לארץ ואמר שזה בא על ידי רוח סערה שתרומם גליו ויעלו שמים וגו' כמפורש בפ' הספינה רומא דגלא ש' פרסה כו' ודלינן עד דחזינן כוכב זוטא וכו' ושוב ירדו תהומות ומתוך ראיה זו חשב לידע מה למעלה מה למטה אבל נפשם ברעה תתמוגג וגו' וכל חכמתם בזה תתבלע דא"א לידע מה למעלה ומה למטה כמפורש בפ' אין דורשין ואמר ויצעקו אל ה' וגו' שע"כ אמרו בקדושין הספנים רובן חסידים ואמר יקם סערה כו' כי הסערה גופיה שאמר שתרומם גליו הרי הוא מקום לעשות דממה של הרוח סערה שיחשו גליהם שאמר וע"ד שאמרו בדבר שמוחץ הוא רופא ואמר יודו לה' חסדו וגו' כדלעיל והוא כוס ד' ועל זאת הכונה שינה התלמוד סדרן של הד' צריכין להודות מסדר הכתוב שהם מדבר וחבוש וחולה וים והתלמוד סדרן ים ומדבר חולה וחבוש ושינה הלשון בים ומדבר אמר בלשון הוה יורדי הים והולכי מדבריות ובחולה ובחבוש אמר בלשון עבר ומי שהיה חולה ונתרפא ומי שהיה חבוש וגו' לרמוז בזה הכונה שאמרנו בסוד ד' כוסות כמ"ש ע"פ ב"ר שנגאלו בגאולת מצרים מכל ד' המעיקים ומתחיל מיורדי הים שע"י שירדו לים ונגאלו בקריעת י"ס שם נתעשרו מביזת הים וע"ז יודו לה' חסדו וגו' היא השירה שאמרו בים וע"ז נתקן כוס של קידוש זכר ליציאת מצרים שהוא קריעת י"ס המורה על חידוש העולם ושני לו הולכי מדבריות שבמדבר היה להם עינוי עד שזכו לכמה טובות כגון שליו ומן ובאר ע"ז נתקן כוס שני שקודם הסעודה וע"ז יודו לה' וגו' והיא שירת הבאר והג' חולה שזכו ביציאת מצרים בנתינת התורה שנתרפאו כל החולים מחולי שהיה להם כבר בצאתם ממצרים וע"ז נתקן כוס ג' שאחר הסעודה הפך שאמר בחולה כל אוכל וגו' והד' מי שהיה חבוש כו' שלא באו ישראל לידי חירות גמור עד אחר שכבשו א"י שניטל יד בבל לגמרי מעלינו וע"ז נתקן כוס רביעי ודוק:

פרשת שמיני

רש"י **רבי** אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה וכו' בפ' הדר ר"א אומר וכו' מאי דרוש ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו אף על פי שאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. וכתב רבינו יש לדקדק כיון דכן מפורש בהאי קרא ונתנו בני אהרן אש וכו' מאי שייך ביה שהורו הלכה בפני משה. ולישנא דמאי דרוש נמי קשה כיון שמפורש הוא בתורה וכבר שמעו מפי משה כמה פעמים כמפורש בפרק כיצד מעברין לפי סדר משנתן מפי משה. וי"ל דאפשר לפרש הקרא שיתנו אש על המזבח לאו משל הדיוט אלא שיבעירו אותו מן אש הרבוצה על המזבח שהוא אש מן השמים כמפורש ביומא והם דרשו מהאי ונתנו בני אהרן אש וכו' מן הדיוט ממש מבין הכירים כמפורש בת"כ והיינו אש זרה דכתיב בקרא. והא דכתיב אשר לא צוה אותם שעשו כן בלי ציווי משה ואף על פי שהורו כראוי כפירש"י בפ' הוציאו לו. ומה שכתב הרא"ם אך קשה דמהכא משמע שמחמת שורהגם נענשו ואין הדבר כן שהרי משעה שהציצו בשכינה כו' ועוד שכבר נאמר למשה וכו' ונקדש בכבודי ודרשו בו בזבחים בפ' פרת חטאת אל תקרי בכבודי וכו' כמו שכותב אותו רש"י להלן. ועוד י"ל מההיא דפרק ד' מיתות דאמרו נדב ואביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו וכו' א"ל הקב"ה נראה מי קובר את מי כו' משמע דמזה נענשו יש לומר דמההיא דפרת חטאת ל"ק דאיכא למימר שמפני שהיה גלוי וידוע לפניו קודם עשיית המשכן שעתידים מיודעיו של מקום לחטוא ויענשו בעונש מיתה ויתקדש הבית על ידם רמז אותו למשה במאמר ונקדש בכבודי והיינו דמסיים בה דאמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אל תקרי מקדשיך אלא ממקודשיך שבשעה שהקב"ה עושה דין במקודשיו מתירא ומתעלה ומתקלס אם כך לאלו כ"ש ברשעים ובקצת נוסחאות שכתוב בהן אמר לו משה לאהרן אהרן אחי לא מתו בניך אלא כדי להתקדש כבודו של מקום. י"ל דהכי קאמר לא מתו בניך ביום הזה ששרתה שכינה בישראל אלא כדי להתקדש ע"י כבודו של מקום אבל אלמלא שנתקדש כבודו על ידי מיתתן לא היה ממית אותן עכשיו מפני שהחטא שעשו ביום הזה לא היה כדי להמית ואף על פי שכבר נתחייבו מיתה משעה שהציצו בשכינה היה ממתין כמו שהמתין אותם עד עכשיו. וככה יתפרש ג"כ ההיא דפרק הדר דאמר ר"א לא מתו וכו' שר"ל לא מתו בניו של אהרן ביום זה שהיה שמחה לישראל אלא על שהורו ביום זה הוראה לפני רבם אבל לולא זה היה ממתין את מיתתן ביום אחר כמו שהמתין החטא של הצצה וכו' ע"ש שהאריך. והוא דחוק דלדבריו ה"ל למימר לא מתו בניך ביום הזה וכו' אבל הנראה דלא שייך קידוש המקום וכבודו אלו מתו בלא חטא דחלילה דעביד דינא בלא דינא אבל כבודו של מקום ליפרע מצדיקים בעה"ז על מיעוט עבירות שבידן ובו יתעלה ויתקדש ומתיירא שמו של הקב"ה דאם בצדיקים כך ברשעים עאכ"ו וה"ק לא מתו בחטא זה אלא דעם סביביו נשערה מאד ובהם מתקדש ומתיירא שמו אם בצדיקים כך וכו'. והוא שאמר ליה משה הייתי סבור כי או בך שאני ואתה יותר מקורבים אבל כשראה מיתתן אמר שהם נכבדים יותר ועליהם רמז לומר ונקדש בכבודי במכובדי ליפרע מהם על עבירות קלות למר כדאית ליה בשתויי יין שלא הוזהרו עדיין על כך. וכמה תנאי איכא בת"כ באיזו חטא מתו ואפשר דלא פליגי אסוגיא זו דאיכא למימר הא והא גרמא דאיכא מאן דאמר התם נמי דבשביל ארבעה דברים מתו בני אהרן וכו' ע"ש. וסוגיא דהדר הכי מתפרשת דודאי עונש המיתה היה מטעמים אחרים כהנך דלעיל אלא דה"ק הכא לא מתו בני אהרן במיתת אש של מעלה אלא משום שהורו הלכה בפני רבן בדבר הנוגע באש של מעלה דהיינו אע"פ שאש יורדת וכו' וק"ל:

אמר המלקט ראיתי ביפה תואר שהקשה ג"כ קושיא זו מה שהקשה רבינו כיון דכן מפורש בתורה מאי שייך ביה שהורו הלכה וכו' וכבר שמעו מפי משה וכו' והוסיף עוד להקשות מאחר שאש מן השמים לא היתה אלא על המזבח העולה והקטרת הוא במזבח הפנימי שהוא מזבח הקטורת או לפני ולפנים שהיה מקטיר כה"ג ביום הכפורים. והתם ליכא אש מן השמים וליכא למימר שהיו מכניסים שם אש מן השמים שעל מזבח העולה שהרי לא היה אלא גחלת אחד וכמ"ש בפ"ק דיומא שהיתה רובצת כארי. ואף על גב דהתם באש שירד בימי שלמה מיירי פשיטא דה"ה זו שירדה בימי משה. והתוס' כתבו בפ' הדר וז"ל לכאורה משמע שהקטרת שהקטירו על מזבח החיצון היה והוראת שעה היתה כדאשכחן בקטורת של נשיאים כדאמרינן בשילהי התכלת דאי על מזבח הפנימי הקטירו מי שייכא אותה דרשה לגבי הא לא היה יורד אש על מזבח הפנימי לשם קטורת דהא קיי"ל בפ' אמר להם הממונה דמערכה שניה שעל מזבח החיצון לקטורת. מיהו בת"כ משמע שלבית קדשי קדשים נכנסו להקטיר ושם נשרפו וצ"ע עכ"ל. וי"ל לפי מ"ש התוספות שהקטורת היה על מזבח החיצון שלכאורה היינו שכתבו שלענין העולה והשלמים

והחלבים מצוה להביא מן ההדיוט ה"נ לענין הקטרה ולא דמיא דקטורת דחשיב מאחר הקטרות לא יהיה אלא ע"י אש מן השמים דכיון דאש מן ההדיוט משום חביבותא כאשר אפרש בסמוך ל"ש חלבים ול"ש קטורת. ולפי מ"ש ז"ל שלבית קדשי קדשים נכנסו יש לומר דהוה ליה לאסוקי אדעתייהו שמא גם על הקטורת תרד אש מן השמים כמו שירדה על מזבח החיצון ולא היו צריכין להביא אש מן ההדיוט. ואף על פי שי"ל דבפנים דקדוש טפי אין להכניס אש מן ההדיוט מכל מקום מכיון דמשום חביבותא הוא כאשר אפרש בסמוך אין חילוק ולכן הכניסו אש מן ההדיוט דממה נפשך היה צריכה. וה"ת מכיון דאש מן השמים ירד מה צורך לשל הדיוט וי"ל שה' חפץ בשל ישראל ספי כמו שאיתא בב"ר למלך שהיה לו אוהב א"ל המלך תדע שאלך אני סועד וכו' והכוונה שמעשה האדם לפי שהוא בעל בחירה חשוב לפניו מכל מעשה שמים וארץ שפועלים בטבע. ושמעתי כי כשתפול אש מן השמים ברעש ורעם כמו שיקרה לפעמים ביום שגשם אם יאחז באיזה דבר לא יוכלו לכבותו אלא אם כן יביאו מהאש הנמצא אצלנו יניחו אצלו. ואם אמת הדבר הזה יש לומר שכדי שיראו שאש היורדת מן השמים על המזבח אינו ממין האש היורדת ביום הגשם שהיא טבעי מבקיעת הענן כנודע רק אש השגחיי מחודש ומעולה מזה לכן מצוה להביא מן ההדיוט להניח אצלו כדי שיראו שעכ"ז לא יכבה אש של מעלה עד כאן לשונו ומדבריו מה שכתב לעיל דליכא למימר שהיו מכניסין לפנים אש מן השמים מעל מזבח העולה משום דלא היה אלא גחלת א' נסתר כל הבנין מה שבנה הרי"ף ז"ל בסוגיא דשמעתין דפ' הדר בענין זה ע"ש:

רש"י **קבל** שכר וכו' ומה שכר קבל על שתיקתו שנתייחד עמו הדיבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין וכתב הרא"ם שאף על פי שמיעטו הכתוב מכל הדבורים שנשתתף בהן עם משה כדתניא בת"כ י"ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדן נאמרו י"ג מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן בכאן מפני שכר שתיקתו זכה ושמע הדבור מפי השם אף על גב שעד עתה לא זכה לשמוע הדבור מפי השם אלא מפי משה. אבל מלשון שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו דקאמר לא משתמע הכי אלא המובן מזה הוא שעד עתה היה משתתף בדיבור עם משה ולא נתייחד עמו הדיבור בשום מקום כמו שנתייחד עם משה לבדו וכאן מפני שכר שתיקתו זכה ונתייחד עמו לבדו וזה סותר הברייתא של ת"כ. ושמא יש לומר תרתי קת"ל שזכה ושמע הדיבור מפי השם מה שלא זכה עד עתה וגם שנאמרה לו לבדו ולא נשתתף עם משה עד שירא׳ה שמפני זכותו של משה זכה ושמע מפי השם ומפני שאמר שנאמרה לו לבדו מובן ממנו גם כן ששמע הדבור מפי השם כי אי אפשר באופן אחר למדנו מזה תרתי ששמע הדבור מפי השם ושמע אותו לבדו עד כאן לשונו. ורבינו שנן ואמר ואין צורך ובהכנס דחק לומר דתרתי קאמר דיש לכוין פירש"י ז"ל כדברי התוספות דפ' פרת חטאת דגרסינן שם כיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הן שתק וקבל שכר שנאמר וידום אהרן וכו'. ובתוס' שם בד"ה וקבל שכר וכו' תניא בת"כ שבשכר זה נתיחד אלו הדיבור דכתיב בפ' יין ושכר וכו' וידבר ה' אל אהרן ולא כתיב אל משה. ותימה דבספרי דרש בפ' קרח דכתיב וידבר אל אהרן שומע אני שהדבור אל אהרן תלמוד לומר כאשר דבר ה' ביד משה לו בפ' מחתות השרופים הא למדנו שהדבור למשה שיאמר לאהרן. ושמא זה קורא נתייחד הא דכתיב אל אהרן ולא שיאמרו לבני ישראל עד כאן לשונו. ומזה יש ליישב פירוש רש"י בחומש מה שכר קבל על שתיקתו שנתייחד עמו הדיבור שנאמר לו מפי משה לבדו ולא שיאמר לבני ישראל וק"ל:

רש"י **בכתנתם** של מתים מלמד וכו' אלא נשמתן כמין שני חוטין וכו' ורבינו בחידושי הלכות טען ואמר דלכאורה מסוגיא דשמעתין דפ' ד"מ לא משמע הכי דנחלקו שם רבותינו ז"ל חד יליף שריפה מעדת קרח שריפת נשמה וגוף קיים וחד יליף מבני אהרן. ופריך מאן דיליף מבני אהרן מנא לן דגוף קיים בבני אהרן ומשני דכתיב וימותו לפני ה' כעין מיתה ואידך ההיא שריפה ממש הוא ומאי דכתיב וימותו דאתחיל בהו מגואי כעין מיתה דתניא אבא יוסי בן דוסתאי אומר שני חוטין של אש יצאו וכו' ופירש רש"י ז"ל דמבפנים התחילה שריפתו והלכה ושרפה עצמות ובשר לכך לא יליף מבני אהרן. הא קמן דמסוגיא זו משמע דהא דכמין ב' חוטין כו' היינו אליבא דמ"ד שריפה ממש הוי אף הגוף. אבל למ"ד נשמתן נשרפת וגוף קיים לא אצטריך לן כמין ב' חוטין. ורש"י ז"ל בכאן לא פי' כן שכתב אלא נשמתן כמין ב' חוטים וכו' ויש ליישב עד כאן לשונו. אמר המלקט ולולא פה קדוש דברי רבינו בכוונת רש"י ז"ל כמו שהבין הייתי אומר דרש"י ז"ל פי' כאן כהאי מ"ד דס"ל דשריפה ממש הואי דלכאורה איכא למידק ולהקשות דבריו אהדדי דמתחלה פי' אותם ולא בגדיהם משמע מדבריו דנשרף כל מידי דלאו בגדיהם ואפילו גופם ולבסוף מסיק אלא נשמתן וכו' דמשמע מדיוקא הא גופא היה קיים. ומהכרח קושיא זו נראה לפרש דרש"י ז"ל פי' כאידך מ"ד דשריפה ממש הואי והכי פירושו מלמד שלא נשרפו בגדיהם אבל גופם נשרף רק דלא תימא דאתחיל בהו המיתה מברא׳י כשאר שריפה לכך מסיק אלא נשמתן כמין שני חוטין וכו' ר"ל אלא דהמיתה היה בדרך זה דאתחיל בהו מגואי וכמו שנקט תלמודא לאידך מ"ד דשריפה ממש הואי לתקן מלת וימותו ותו לא מידי ודוק:

רש"י **מכאן** שצרתן וכו' והקשה בעל מתנות עני בשם מהרא"י מנ"ל זה דילמא משום דהמתים עצמן היו ת"ח לפיכך היה מוטל עליהם לבכות ולהתאבל והיכן דאי כתיב ואחיהם ה"א משום דמתים עצמן היו ת"ח היה מוטל עליהם לבכות ולהספיד אבל מדכתיב ואחיכם בית ישראל משמע שצער שלהן היה שקול על הכל עכ"ל. אמר המלקט ואני אפרש הטעם אשר לא נספדו ונבכו מגד פגמם עם מה שכתב בעל הטורים לעיל בפ' חיי שרה ולבכותה שכ"ף קטנה שלא בכה אלא מעט לפי שמסרה דין לשמים על אברהם ועי"כ נמשה היא כמו נרמשת מיתת עצמה ומאבד עצמו לדעת וכל המאבד עצמו לדעת אין מספידין אותו ע"כ והנה גם נדב ואביהוא בחטאם מתו כמו שפירש"י לעיל למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה והם בעצמם גרמו מיתתם והוי כמו שאבדו עצמם לדעת ע"כ לא היו ראוין להספד ולבכיה אם לא מגד אהרן שהיה מצער את עצמו עליהם וק"ל:

רש"י **בבהמה** תיבה יתירה היא לדרשא להתיר השליל וכו' והקשה רבינו מהא דפרק בהמה המקשה דשנינו חותך מעובר שבמעיה מותר באכילה ופריך בגמרא מנא לן דכתיב וכל בהמה מפרסת פרסה וכו' בהמה בבהמה לרבות את הולד ופירש"י בהמה בבהמה שליא בהמה דרישא אבהמה דסיפא דרוש הכי בהמה הנמצאת בבהמה תאכלו ולפי זה יש לתמוה מה שפירש רש"י בכאן בבהמה תיבה יתירא וכו' וזה אינו לפי סוגיא זו דמייתי קרא דרשא ולא קרא דשמיני דכתיבא רק פעם א' בבהמה ואינו מיותר הוא. ואפשר לקיים פירושו לפי המסקנא דסוגיא זו דפריך אהאי שינויא אלא מעתה הואיל ושליל קרוי בהמה ימירו בו ופירש רש"י אם הביא בהמת חולין אצל בהמת קדשים מעוברת ואמר הרי זו תמורת עובר של זו תהא תמורה דהא גבי בהמת כתיב ואם המר ימיר בהמה בבהמה וכ"ת ה"נ אלמה תנן אין ממירין כו'. אלא אמר קרא וכל בהמה לרבות את הולד ופירש רש"י לאו מבהמה נפקא אלא מכל נפקא והכי דריש כל מפרסת פרסה בבהמה תאכלו כלומר כל אשר נמצא בתוכו אכול עכ"ל ולזה ניחא דאכל מפרסת וכו' דכתיב ברישא דקרא סמיך כפירש"י בשמעתין וק"ל:

רש"י **סמוך** לנוחרו וכו' אבל אין אנו בקיאין בהם שד' סימני טהרה וכו' אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב וצריך שיהא שמו חגב וכזה אין אנו יודעין להבדיל וכו' עיין סוגיא דשמעתין דפ' אלו טרפות דף ס"ה וס"ו והא מה שמסיק תלמודא שסוגיא זו במאי קמפלגי תנא דבי רב ותנא דבי ר' ישמעאל בראשו ארוך קמפלגי וכו' ומרבי דדמי ליה משמי נדדין וכו' ומרבי כל דדמי ליה בחד צד וכו'. כתב רבינו פירוש ב' צדדין היינו חד צד הוא דד' סימנין ובעא נמי צדדא דאין ראשו ארוך ולתנא דבי ר' ישמעאל דקאמר דמרבינן כל דדמי ליה בחד צד היינו דמסלעם מרבינן ראשו ארוך ולא דמי ליה אלא בחד צד דהיינו ד' סימנים וכ"ה בילקוט בהדיא דהך חד צד היינו ד' סימנים ומשום שהם צדדין חשובין ומיס חשיב להו כחד צדדא כמ"ש התוס'. ודע שרש"י בחומש פי' וז"ל ממעל לרגליו סמוך וכו' ולא ידענא להולמו לפום סוגיא דשמעתין דמה צריך להבדיל באין להם זנב דליכא מאן דמפליג בהכי דהא ארבה וסלעם אין להם זנב. והרב המגיד כתב שהרמב"ן נסתפק בכוונת פירש"י בשמעתין כדעת המפרשים דלא בעינן שמו חגב אלא בראשו ארוך ויש לו זנב ולפי זה נראה לקיים גם פירש"י בחומש ולהגיה ויש להם זנב במקום שאין להם וכו' ודוק:

רש"י **יכול** וכו' כגון שתחבה לו חבירו בבית הבליעה וכתב הרא"ם דאלו תחבה הוא בידו בתוך בליעתו הרי הוא שמא משום נושא לטמא בגדים שעליו אף על פי שאין נבלת בהמה מטמאה בגדים בבית הבליעה. וא"ת כי תחבה לו חבירו נמי בתוך בליעתו מאי הוי נהי דאינה מטמאה משום נוגע שהרי לא נגע בה אלא בבית הבליעה מכל מקום יהא טמא משום משא שהרי הוא נושא אותה בבית הבליעה ובית הסתרים מטמאה במשא. כבר הביאו זה בגמרא בפ' יוצא דופן דאיבעיא להו מקום טומאת נבלת עוף טהור שהוא בבית הבליעה של אדם שאין לנבלת עוף טומאה אלא שם בלוע הוי או בית הסתרים הוי למאי נפקא מיניה כגון שתחב לו חבירו כזית נבילה לתוך פיו שאם תחב הוא בעצמו היטמי ליה במגע אי אמרת בלוע הוי טומאה בלועה לא מטמא שהרי היא כמו שאינה ואין בה לא מגע ולא משא אלא אי אמרת בית הסתרים הוי כשאר בית הקמטים דטומאה לא בעלה נהי דבמגע לא מיטמא דבית הסתרים לא מטמא במגע במשא מיהא מטמא ונחלקו בה אביי ורבא אביי אמר בלוע הוי ורבא אמר בית הסתרים הוי לאביי גזירת הכתוב הוא בנבלת עוף טהור שתטמא באכילתה אף על פי שתחבה לו חבירו בבית בליעתו שאין שם לא טומאת מגע ולא טומאת משא. ולרבא גזירת הכתוב הוא בנבלת בהמה שלא תטמא באכילתה היכא דתחבה לו חבירו בתוך בליעתו שלא נגע בה אף על פי שהוא נושא אותה בתוך בליעתו עד כאן לשונו ורבינו טען עליו וכדי לבא אל המכוון דבריו אביא הסוגיא דפ' יוצא דופן עם תוספות וממילא רואה שמעתתא וטענתו דגרסינן שם איבעיא להו מקום נבלת עוף טהור בלוע הוי או בית הסתרים הוי למאי נפקא מיניה וכו' אביי אמר בלוע הוי ורבא אמר בית הסתרים הוי אמר אביי מנא אמינא לה דתניא יכול תהא נבלת בהמה מטמאה בגדים אבית הבליעה תלמוד לומר נבילה וטריפה לא יאכל לטמאה בה מי שאין לו טומאה אלא אכילתה יצתה זו שמטמאה קודם שיאכלנה ותסי בק"ו מנבלת עוף טהור ומה נבלת עוף טהור שאין לה טומאה בחוץ אמר קרא בה וכו' אם כן מה תלמוד לומר והאוכל וכו'. ובתוס' שם בד"ה יצתה זו שמטמאה וכו' ואם תאמר ומאי יתרץ רבא מן הברייתא. ויש לומר דמיירי כגון שבית הבליעה רחב כל כך שלא יסיט נבלה שתחב לו חבירו עד כאן לשונו. וכתב רבינו אדבריהם ועיין עוד על דבריהם בפ' בהמה המקשה בתוספות שם. אבל הרא"ם כתב בזה לרבא אף על גב דבית הסתרים הוא ומטמא במשא גזירת הכתוב הוא בנבלת בהמה דלא תטמא באכילתה כו' אף על פי שהוא נושא אותה בתוך בליעתו עכ"ל נעלם ממנו דברי התוספות. גם שמעתין מוכחת דלרבא מטמאה במשא דקאמר למ"מ כגון שתחב לו חבירו כזית וכו' והאי פליגי אביי אמר בלוע הוא ולא מטמא אפילו במשא ורבא אמר בית הסתרים הוא ומטמא במשא וק"ל:

פרשת תזריע

ת"י אמר ר' שמלאי וכו' בב"ר ביפ"ת מפום דק"ל אמאי הקדים דיני הב"ח לדיני אדם מהרך דטעמא כשם שילירתו וכו' ואף על גב דמקמי דיני הב"ח כתיבי דיני הקרבנות והמילואים ופ' היין ושכר דשייכי לאדם לא מקרי תורת אדם אלא מאי דשייך בגופו דהיינו טומאתו וטהרתו כענין הנדה וגרעת ודין מילתו דומיא דתורת הבהמה והעוף והדגים והשרלים דלעיל דהיינו טומאתם וטהרתם שבעלמותם ואם תאמר אמאי בב"ח לא אמר הסדר הזה כי בילירה קדמו הדגים ועופות בחמישי ובהמה ושרלים בששי ואלו הכא נקט לדיני אכילת בהמה והדר דגים והדר שופות והדר נקט דיני טומאתם במגעם ומשאם והקדים בהמה שמאה והדר שרלים והדר בהמה טהורה והדר אכילת שרלים וי"ל דנקטינהו כדרך אכילתם דאורח ארעא למיכל בהמה וחיה טפי מדגים ואורח ארעא למיכל דגים טפי משפות ושרלים שאין דרך לאכלן לא הזכיר אכילתן אלא לבסוף בהדי דיני שקלים ואמנם בטומאה הקדים טומאת בהמה כמו שהיא קדמה בדיני אכילה ומשום דטומאת שרלים דמיא לטומאת בהמה שמאה שבכל לד שימושו מטמאי להכי לא כתב ברישא רק דיני בהמה שמאה וסמיך ליה טומאת שרלים והדר נקט טומאת בהמה טהורה שאינה מטמאה אלא כשמתה בלא שחיטה ות"ת היה לה לפרש דין מלורע תחלה קודם נדה שהוא נברא תחלה ותירן באמרי טעם דתדיר ואינו תדיר קודם כוב נשים יולדות ומעט אנשים מלורעים והר"ן מקולי פירש אחר שהזכיר תורת הטמא והטהור מן הנאכלים הזכיר טומאת אדם והתחיל מן הולדות שהלידה תחלה ודוק עכ"ל :

רש"י לרבות ילדתו מחוי וכו' וכתב הרא"ס דאם לא כן אשה כי תלד זכר מבעי ליה מאי תזריע כעין שהזריעה דהיינו שנימות וגעשה כעין זרע וכו' והא דאמר ר' ילחק אמר ר' אמי בשלהי פ' המפלת ומייתי לה בפ' הרואה אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה יולדת נקבה שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר מוי"ו דוילדה הוא דקא מפיק לה דאם לא כן אם זכר תלד מיבעי ליה דומיא דואם נקבה תלד שהוא מורה על הספק ולא וילדה בוי"ו שהוא מורה על הודאי כאלו אמר שכאשר תזריע האשה תחלה בודאי תלד זכר וכו' וא"ת ולמה נכתב וילדה בוי"ו ולא באם דומיא דאם נקבה תלד הבא אחריו אם כדי ללמד אשה מזרעת תחלה יולדת זכר תיפוק ליה מקרא דאלה בני לאה ואת דינה בתו דתני בשלהי המפלת תלה הכתוב הזכרים בנקבות והנקבות בזכרים לומר לך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר וכו' עכ"ל וי"ל ע"ש שהאריך ורבינו כתב אקושייתו דשמא לאסמכתא בעלמא נקט לה מהאי קרא דהאי קרא אנטריך להא דר"פ יולא דופן אשה כי תזריע עד שתלד במקום שמזרעת ועוד י"ל דלריכי תרוייהו דאי לאו אשה כי תזריע כו' לא הוה ידעינן מהאי קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו אלא הזכרים תלוי בנקבות ונקבות בזכרים אבל לא הוה ידעינן אם הוא תלוי בזריעה תחלה או בסוף להכי כתב אשה כי תזריע וכו' דמשמע דתזריע תחלה ואי לאו קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו לא הוה ידעינן מקרא דאשה כי תזריע אלא כשהאשה מזרעת תחלה יולדת זכר אבל כשהאיש מזריע תחלה לא יתחייב שתלד נקבה אלא שתלד זכר או נקבה כמו אם יזריעו שניהם בבת אחת דיולדת זכר או נקבה דבהכי מתוקמא הך דפ' הרואה הא דקתני מג' ועד מ' יבקש רחמים שיהיה זכר להכי אנטריך קרא דאלה בני לאה וכו' ואת דינה בתו דמשמע מהאי קרא דדומין הן והשתא הברייתא דפ' המפלת הכי מתפרשת דגרסינן שם אמר ר' ילחק אמר ר' אמי אשה מזרעת תחלה וכו' וסמיך ליה ת"ר בראשונה היו אומרים אשה מזרעת תחלה כו' איש מזריע תחלה וכו' ולא פירשו חכמים הדבר ר"ל היכי מפקא מהאי קרא דאיש מזריע תחלה כו' כמו שאמר ר' אמי דמפקא לשניהם מאשה כי תזריע עד שבא ר' לדוק ופירשו אלה בני לאה וכו' שגם לידת הנקבה תלוי בזריעת הזכר תחלה כדכתיב ואת דינה בתו וכו' דומיא דאלה בני לאה וכו' שתלה הזכרים בזריעת נקבה תחלה והרא"ס כתב בזה בדחוקים ע"ש ואין להאריך ודוק :

רש"י לרבות התרומה וכו' וכתב הרא"ס שכן הוא בפרק אלו הן הלוקין ובפרק הערל וכו' שלא לאכול תרומה עד מלאת ימי טהרה שהיא טבולת יום אגוך דמשמע שטבלה לסוף ז' דזכר ושבועים דנקבה עד אור הבאת קרבנותיה ליום מחר נקראת טבולת יום דומיא דכל מחוסרי כפרה הנקראים טבולי יום משעת טבילתן עד הערב שמש דליל הבאת קרבנותיהן למחר ואם תאמר הך דרשא דבכל קודש לא תגע לרבות את התרומה לא אתיא לא כר"ל ולא כר"י דבפרק אלו הן הלוקין נחלקו ר"י ור"ל ר"י דריש לה לטמא הנוגע בתרומה אבל טמא האוכל תרומה מפיק לה מקרא דאיש איש מזרע אהרן וכו' שבפרשת אמור ור"ל דריש לה לטמא האוכל קדשים אבל טמא האוכל תרומה מודה ליה לר"י דמקרא דאיש איש מזרע אהרן נפקא ואם כן הך דרשא דלרבות האוכל את התרומה לא כר"י ולא כר"ל ככר תירצו התוס' דהאי דרשה אתיא אליבא דמאן דמוקי קרא דאיש איש וכו' בזב בעל ב' ראיות ועד אשר יטהר עד דמייתי כפרה ולקדשים אם כן אזהרה לאוכל תרומה לא נפקא אלא מהכא. אבל לבי מגמגם בזה דא"כ הא דבעי תלמודא ותלתא קראי בתרומה למה לי ומגריך להו לא אתי לא אליבא דמאן דמוקי קרא דעד אשר יטהר בזב בעל שלש ראיות ולא למאן דמוקי ליה בבעל שתי ראיות דלמאן דמוקי לה בבעל שלש ראיות קראי דאוכל תרומה אינם כי אם תרתי קרא דובא השמש וטהר וקרא דבכל קדש לא תגע ולמאן דמוקי נמי קרא דעד אשר יטהר בבעל שני ראיות קראי דאוכל תרומה אינן כ"א תרתי קרא דעד אשר יטהר וקרא דובא השמש וטהר אבל קרא דבכל קודש לא תגע לר"י הוא אזהרה לטמא הנוגע בתרומה ולר"ל הוא אזהרה לאוכל קדשים אבל אזהרת אוכל תרומה מפקי ליה מקרא דאיש איש מזרע אהרן ועוד אפילו למאן דמוקי קרא דעד אשר יטהר בבעל ג' ראיות למה לא ידרשו קרא דבכל קודש לא תגע כדדרים כר"י או כר"ל אי משום דקרא דעד אשר יטהר דרים ליה לזב בעל ג' ראיות ועד אשר יטהר עד דמייתי כפרה ולקדשים ועוד אין להוציא ממנו אזהרה לאוכל תרומה תיפוק ליה מקרא דובא השמש וטהר וכו' עד כאן לשונו הצריך לעניננו ורבינו השיב על זה במה שמגמגם הרא"ס וכדי לבא אל המכוון דבריו אביא סוגיא זו עם התוס' ולהסבת סקיטור אליג רק ראשים הדברים ואסיים במלת כו' וממילא רווחא שמעתתא ותשובתו. ברים פ' הערל שניט הערל וכל הטמאים לא יאכלו בתרומה וכו' ופריך תלמודא מנא הני מילי אמר ר' יוחנן משום ר' ישמעאל אמר קרא איש איש מזרע אהרן והוא לרוע או זב וכו' איזהו דבר ששוה בזרעו של אהרן (ופירש רש"י בזכרים ונקבות דאלו קדשי קדשים המיתנים לכהנים אינן נאכלין אלא לזכרי כהונה) הוי אומר זה תרומה וכו' ופריך וממאי דהאי עד אשר יטהר עד דאיכא הערב שמש (ופירש רש"י ותו לא דאמר לעיל מחוסר כפורים מותר בתרומה) אימא עד דמייתי כפרה ומשני לא ס"ד דתנא דבי ר"י בזב בעל שתי ראיות ובמלורע מוסגר הכתוב מדבר (ופי' רש"י דלאו בני קרבן נינהו) דומיא דטמא נפש מה טמא נפש דלאו בר כפרה הוא הני נמי וכו' ופריך ואימא ה"מ דלאו בר כפרה אבל דבר כפרה עד דמייתי כפרה ותו הא דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרה אוכל בקדשים מנ"ל אמר רבא אמר רב חסדא תלתא קראי כתיבי לא יאכל מן הקדשים כ"א רחץ בשרו במים הא רחץ טהור וכתיב ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים וכתיב וכפר עליה הכהן הא כיצד כאן למעשר כאן לתרומה כאן לקדשים ופריך ואיפוך אנא וכו' עד ואכתי ה"מ היכא דלאו בר כפרה וכו' (ופירש רש"י ואכתי אימא ה"מ דסגי בהערב שמש לתרומה היכא דלאו בר כפרה הוא דהא אמרת בזב בעל שתי ראיות ובמלורע מוסגר משתעי קרא אבל היכא דבר כפרה לא סגי ליה בהערב שמש ולא אכיל בתרומה עד דמייתי כפרה) ומשני אמר אביי תרי קראי כתיבי ביולדת כתיב עד מלאת ימי טהרה כיון שמלאו ימיה טהרה וכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה הא כיצד כאן לתרומה כאן לקדשים וכו' עד מתקיף לה רב שישא בריה דרב אידי ומי מליא אמרת תרומה כתיבא הכא והתניא דבר אל בני ישראל אשה כי תזריע וכו' אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה וכו' מנין תלמוד לומר אשה ואי ס"ד בתרומה גיורת ושפחה בני מיכל תרומה נינהו אמר רבא ולא והכתיב בכל קודש לא תגע לרבות התרומה אלא קרא מילי מילי קא חשיב ופריך ותלתא קראי בתרומה למה לי (ופירש רש"י בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר ואוקימנא לעיל מיניה בתרומה הכתוב מדבר השוה דבר בזרעו של אהרן ובא השמש וטהר עד מלאת ימי טהרה) ומשני לריכי דאי מעד אשר יטהר לא הוה ידענא במאי כתב רחמנא ובא השמש וטהר ואי כתב ובא השמש הני מילי דלאו בר כפרה אבל דבר כפרה ה"א עד דמייתי כפרה כתב רחמנא עד מלאת ואי כתב רחמנא עד מלאת ה"א אפילו בלא טבילה כתב רחמנא עד אשר יטהר ופריך ולהך תנא דפליג עליה דתנא דבי ר"י דאמר בזב בעל ג' ראיות ובמלורע מוחלט הכתוב מדבר והאי עד אשר יטהר עד דאייתי כפרה תרי קראי בקדשים למה לי לריכי דאי כתב רחמנא ביולדת משום דמרובה טומאתה אבל בזב אימא לא ואי כתב רחמנא בזב דלא הותר מכללו אבל יולדת אימא לא לריכא (ופירש רש"י יולדת הותרה מכללה שרואה דם וטהורה לבעלה אבל זב לא הותר מכללו דכל כמה דלא פסיק טמא הוא) ע"כ לשון הגמרא הלריך לעניננו ובתוס' שם בד"ה והכתיב בכל קודש לא תגע וכו' בא"ד אבל קשה דהך דרשא לא אתיא לא כר"ל ולא כר"י דבפרק כל הפסולין דרים ר"ל לא תגע אזהרה לטמא שאכל את הקודש ומדאפקיה בלשון נגיעה מפיק אזהרה לנוגע בקודש ומריבוייא דבכל אזהרה לאוכל לפני זריקה ולאזהרה אוכל תרומה לא מוקי לה כלל אלא דמפיק לה מאיש איש ור"י מוקי לא תגע אזהרה לנוגע בתרומה אבל לאוכל לא מוקי תי' הר"ר אפרים דהכא דמוקי לה אזהרה לאוכל תרומה כו' וכמבואר בדברי הרא"ס. וכתב רבינו והרא"ס כתב אדבריהם ולבי מגמגם בזה דא"כ הא דבעי ג' קראי בתרומה למה לי וכו' ועוד כו' תיפוק ליה מובא השמש וטהר וכו' עכ"ל. והנני אשיב על דבריו דאין כאן גמגום דודאי למען דמוקי ליה בב' ראיות מלריך הכא ג' קראי בתרומה ואע"ג דריפא דקרא בכל קודש לא תגע לא אתי לאוכל תרומה בין לר"ל בין לר"י מ"מ סיפא דקרא מלאת ימי טהרה דמשמע מיניה הערב שמש ע"כ לאוכל תרומה אתי אי משום דלר"ל דמיירי קרא בקודש הא גבי קודש לא סגי בהערב שמש א"כ מיתורא דקרא דכתיב ובמלאת ימי טהרה לבן וכו' וכמ"ש התוס' לעיל בסוגיא זו ע"ש ותדע דאיצ לן למימר הכי לר"ל ולר"י דובמלאת ימי טהרה ילפינן הערב שמש לאוכל תרומה דאל"כ תקשי לאו כדפריך לעיל ואכתי קשה ה"מ היכא דלא הוי בר כפרה אבל היכא דבר כפרה עד דמייתי כפרה ומה שהקשה עוד דאפילו למאן דמוקי ליה בב' ראיות ואין להוציא אזהרה לאוכל תרומה מעד אשר יטהר מ"מ תיפוק ליה מובא השמש וטהר עכ"ל ודבריו תמוהים דובא השמש וטהר אינו אזהרה ולאו כלל כמ"ש התוס' בסוגיין לקמן בהדיא דא"כ הוה כתיב ובא השמש ועד מלאת לא הוה ידעינן אזהרה למטבל יום דלאו בר כפרה ודוק :

פרשת מצורע

רש"י אפילו ת"ח וכו' וכתב הרא"ס שכן הוא בת"כ ולא ידעתי טעם בזה דאם הפרש יש בין כנגע נראה לי בין נגע נראה לי בשלמא אם היה הדבר תלוי בידו לטמא ולטהר ה"א שנ"ל כנגע המורה על הספק ולא נגע המורה על הודאי מפני שאם יאמר אותו בלשון ודאי כבר נטמא כל מה שבבית קודם שפנו את הבית אבל כיון שאין טומאת הנגע וטהרתו תלויה אלא בכהן כדלעיל וכמו שכתב אחר זה גבי בגדים יבא הכהן שכל זמן שאין כהן נזקק לו וכו' מאי שנא

מיניה בין שיאמר אותו בלשון ודאי או בלשון ספק אפילו אם יאמר אותו בלשון ודאי אין הנגע טמא עד שיאמר הכהן טמא הוא. אבל שמעתי מרבותי שאין הכתוב מקפיד כאן בין ודאי לספק מפני טומאת הנגע וטהרתו אלא מפני ד"א בלבד שלא יאמר טמא אפילו על הדבר הברור לו ודאי אלא ספק וזהו שאמרו רבותינו ז"ל למד לשונך לומר איני יודע ונכון הוא עכ"ל. ורבינו טען ואמר שנעלם ממנו שהיא משנה שלמה במסכת נגעים והוא כתב שלקחו מת"כ. וגם מה שכתב ולא ידעתי טעם בזה וכו' ואני אומר כי הטעם פשוט מזה הטעם בעצמו כיון דהדבר תלוי בכהן ושמא לא יראה בעיניו נגע טמא ויתבדה בעל הבית בדבריו גם שלא יפתח פיו לשטן דאפשר שישתנה לסימן טהרה קודם ראיית הכהן וק"ל:

אמר המלקט וראיתי בתוספות י"ט בפ' הנ"ל שדבריו נוטים לדברי רבינו ע"כ ראיתי להביא דבריו והא לך לשונו וא"ת למה אסרה תורה מלומר נגע והלא עד שיאמר הכהן טמא עדיין אין כאן טומאה והרא"ש כתב בשם רבותיו מפני דרך ארץ וכו' עכ"ל וג"א כתב משום דובר שקרים לא יכון דהא כל זמן שלא נזקק הכהן לאו נגע הוא ואיך יאמר נגע וכו'. וכתב בעל קרבן אהרן דלא דק בזה שהכהן אינו עושה אותו נגע אבל הטומאה עושה בו וקודם שיבא הכהן נגע הוא ע"כ ואפשר לתרץ שכשיאמר נגע המכוון ממנו מה שקוראין נגע והיינו נגע טמא ומכיון שעדיין אינו טמא הרי דובר שקרים. ולי נראה בהיפך דלהכי הקפידה התורה מלומר נגע כדי שלא לפתוח פה לשטן כדדרשו רבותינו ז"ל בפ' מי שמתו בקרא שמעו קציני סדום וכו' הרי אפשר שיחזור ויכהה טרם בא הכהן. ולכל הטעמים נראה לי שבכל הנגעים הדין כך שלא יאמר נגע עד שיטמאנו הכהן ואפילו את"ל דאין הדין הזה אלא בבתים וכן הרמב"ם לא כתב שיהא נוהג גם בשאר הנגעים. י"ל דנגעי בתים הואיל וקודמין בזמן לכך הקפידה התורה ביותר משא"כ בשכבר באה עליו הנגע בבית וכשאח"כ בא עליו נגע בבגדיו וכן גופו שוב לא הקפידה בכך עכ"ל:

רש"י **שאם** לא יפנה וכו' ואם על אומ"ש וכו' אלא על כלי חרס וכו'. אבל בפ' י"ב דנגעים גרסינן ולא יטמא וכו' אמר ר"מ וכי מה מטמא לו וא"ת כל עליו ובגדיו ומתכותיו מטבילן והם טהורין על מה חסה התורה על כלי חרס וכו' וכתב רבינו ורש"י בחומש הוסיף לומר אם על אוכלים ומשקין וכו' ויש לדקדק דא"כ בכלי חרסו נמי יטמא בכהן בימי טומאתו ואפשר דאסור להשהות כלי חרס טמא בביתו דלמא ישתמש בהן בטהרה וק"ל:

רש"י **יכול** וכו' נאמר נראה ממארת וכו' ת"ל ושב הכהן ובא הכהן וכו' ואעפ"י שאין התיבות שוות לגמרי דהכא כתיב ובא הכהן והתם כתיב ושב הכהן הא תנא דבי ר"י זו היא שיבה זו היא ביאה ופירש רש"י בפ' מי שהוציאוהו דכיון דשיבה וביאה חדא מלתא היא דתרוייהו משמע שבא מביתו לבית המנוגע דיינינן ג"ש מינייהו. ואיכא למידק א"כ שמהאי ג"ש גמרינן דאין זה מקומו של מקרא וקרא דונתץ קאי אדלעיל דכתיב ואם ישוב הנגע א"כ למה לי ג"ש דממארת ממארת ללמד שהחוזר טמא אע"פ שאינו פושה מהיכי תיתי שיהא החוזר צריך פשיון הא האי קרא וראה והנה פשה לא קאי עליו. כבר הקשה זה בעל מתנות עני ותי' בשם מהר"ן דכיון דג"ש דושב הכהן ובא הכהן לאו ג"ש מעלייתא היא כיון דאין התיבות שוות ודומות לגמרי הלכך אי לאו ג"ש דממארת ממארת שבא ללמד על החוזר שטמא אף על פי שלא פשה לא הוה דרשינן גם כן דושב הכהן ובא הכהן אלא ה"א דודאי כאן מקומו של מקרא ולא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה אבל עכשיו שלמדנו מג"ש דממארת שטימא את החוזר אע"פ שלא פשה א"כ ע"כ אין כאן מקומו של מקרא זה ולא ידעינן במה מדבר למדנו מג"ש דושב הכהן וכו' דמיירי בעומד בראשון ופושה בשני שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע שלישי עכ"ל:

רש"י **ונגע** בו או נשאו שהרוק מטמא במשא וכתב הרא"ם כדתניא בת"כ ומייתי לה במס' נדה בפ' דם נדה וכי ירוק יכול אע"פ שלא נגע תלמוד לומר בטהור עד שיגע בטהור אין לי רוקו כיחו וניעו ומי האף שלו מנין תלמוד לומר וכי ירוק וי"ו דריש ומתמה בגמרא יכול אע"פ שלא נגע מהיכא תיתי סד"א נילף רוק רוק מיבמה מה התם אע"ג דלא נגע קמ"ל ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא פי' ה"מ במגע סד"א נילף רוק רוק מיבמה קמ"ל אלא במשא מהי תיתי ומשני מידי דהוי אשרץ פי' ה"א כמו שהשרץ מטמא במגע ולא במשא קמ"ל אמר ר"ל תנא דבי ר"י אמר קרא בטהור מה שביד טהור פי' אי במגע בלבד מטמא הוה ליה למיכתב והנוגע ברוק הזב יכבס בגדיו מאי וכי ירוק הזב בטהור שאם היה תופס שום דבר בידו והגיעו הרוק על אותו דבר נמצא שהוא נושא אותו אמר רחמנא וכבס בגדיו ומשום הכי כתב רש"י ז"ל ונגע בו דלא תימא אע"פ שלא נגע בו דומיא דיבמה והדר כתב או נשאו דלא תימא במגע בלבד דומיא דשרץ עכ"ל. ורבינו טען ואמר דסוגיא זו לא מתפרשא הכי כמו שהבין הרא"ם דשנינו ריש פרק דם הנדה דם הנדה ובשר המת מטמאין לחין ומטמאין יבשין אבל הזוב והנדה והרוק והשרץ והנבילה מטמאין לחין ואין מטמאין יבשין וכו' ופריך תלמודא זוב מנ"ל דתניא וכו' ופריך ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא מידי דהוה אשרץ פירש"י שרץ מטמא במגע ולא במשא אמר רב ביבי בר אביי במגע לא אצטריך קרא וכו' כי אצטריך קרא למשא וכו' ופריך רוק מנ"ל דתניא וכי ירוק יכול אף על פי שלא נגע ת"ל בטהור עד שיגע בטהור וכו' אמר מר יכול אע"פ שלא נגע מהיכא תיתי סד"א נילף רוק רוק מיבמה מה התם אע"פ שלא נגע וכו' קמ"ל ופריך ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא מידי דהוה אשרץ אמר ר"ל תנא דבי ר"י אמר קרא בטהור מה שביד טהור וכו' עכ"ל והאי מה שנקט תלמודא אמר קרא בטהור מה שביד טהור וכו' כתב רבינו דאי לאשמועינן בטהור עד שיגע בטהור לחוד ה"ל למכתב והנוגע ברוק הזב וכו' מאי וכי ירוק הזב בטהור במה שביד טהור וכן כתב הרא"ם אך מ"ש הרא"ם בהאי ענינא אהא דקאמר ואימא ה"מ במגע אבל במשא לא פי' ה"מ במגע סד"א נילף רוק רוק מיבמה וכו' ומשני מידי דהאי אשרץ וכו' עכ"ל דבר תמוה הבין ולפום חורפיה לא דק דשמעתין לא מתפרשא הכי ל"א דאדלעיל קאי דהכי רוק מנ"ל למשא דאימא דוקא למגע נפקא לן מבטהור אבל למשא לא מידי דהוה אשרץ דלא מטמא במשא אלא במגע ומשני אמר ר"ל כו' וכה"ג מתפרשא סוגיא דלעיל בסמוך וזה ברור וק"ל:

בלא עת נדתה רש"י אחר שיצאו שבעת ימי נדתה וכתב הרא"ם פי' כשעברו שבעת ימי נדתה ואחר כך ראתה שלשה ימים רצופין אז היא זבה וצריכה שבעה נקיים וקרבן אבל אם ראתה בתוך ימי נדתה שלשה ימים רצופין אינה אלא נדה וסופרת שבעה אע"פ שהיא רואה בהן ואם פסקה בסוף שבעה טובלת ומשמשת עם בעלה אבל אי לאו קרא דבלא עת נדתה ה"א שאף אם ראתה שלשה ימים רצופין בתוך ימי נדתה היא זבה וצריכה שבעה נקיים וקרבן ופרשה ראשונה דכתיב בה ואשה כי תהיה זבה ברואה יום אחד או בשני ימים בלבד קמיירי קמ"ל קרא דבלא עת נדתה ללמד שבתוך ימי נדתה אפילו ראתה ג' ימים רצופין אינה אלא נדה וכן שנינו בת"כ יכול הרואה שלשה בתחלה תהא זבה ומה אני מקיים ואשה כי תהיה זבה ברואה דם יום א' אבל הרואה ג' ימים בתחלה תהא זבה תלמוד לומר על נדתה מטמאה זיבה ואינה מטמאה בתחלה דהיינו בתוך ימי נדתה. אך קשה אנה מצא רש"י ז"ל להוציא המדרש מקרא דבלא עת נדתה ולמה הפך הברייתא של ת"כ שהוציא המדרש הזה מקרא דעל נדתה וכו' עד כאן לשונו. אמר המלקט ראיתי בספ"ה שכתב ותמהתי על הרב דאישתמיטתיה מה שדרשו סוף מסכת נדה דף ע"ג ודברי רש"י ז"ל הם התלמוד ערוך במס' נדה ע"ש עד כאן לשונו. ודבריו לקוחים מספר מנחת יהודה ופה קדוש תפס עליו בחנם לומר דאישתמיטתיה מיניה סוגיא דשמעתין דנדה אבל קושטא דמלתא דהגירסא בגמרא היה לפני הרא"ם כמו הגרסא שבת"כ וע"כ תמה אנה מצא רש"י ז"ל וזה למדתי מדברי רבינו בחידושי הלכות שכתב אהא מה דנקט שם בשמעתין בלא עת נדתה סמוך לנדתה ואין לי אלא סמוך לנדתה מופלג לנדתה יום א' מנין תלמוד לומר או כי תזוב וכו' כך הגרסא בגמרות שלפנינו וכך היה גרסת רש"י בפי' החומש שפי' בלא עת נדתה אחר שיצאו ז' וכו' דהיינו סמוך לנדתה ועל נדתה מופלג מנדתה יום א' כו' עד כאן לשונו. והרא"ם תמה לפירש"י אנה מצא רש"י וכו' דבת"כ מפיק סמוך לנדתה מעל נדתה ועוד האריך ע"ש ובאמת גם הרא"ם והרי"ף הביאו הך ברייתא דת"כ דמעל נדתה מפיק סמוך לנדתה. אבל רש"י שבחומש ודאי מצא גירסא זו כמו שהיא בגמרות שלפנינו והכי מסתבר דמתחלת קרא בלא עת נדתה לא הוה גמרינן אלא בסמוך לנדתה טפי ומריבויא דאו כי תזוב וכו' מרבינן עוד מופלג יום א' ומעל נדתה מרבינן עוד יום א' וכצ"ל הגרסא בשמעתין מנין לרבות י"א ת"ל על נדתה וכצ"ל לקמן עליך אמר קרא בלא עת נדתה סמוך לנדתה כן צ"ל ליישב פירש"י בחומש לגרסת גמרות שלפנינו דיליף סמוך מבלא עת נדתה עכ"ל הא קמן דמכל זה מוכח דגירסות מחולפות היה להם בזה והרי"ף והרא"ש והרא"ם ז"ל מצאו הגרסא בגמרא כמו בת"כ וע"כ תמה הרא"ם ז"ל על רש"י אנה מצא וכו' וברור הוא:

פרשת אחרי מות

רש"י **זה** מזבח הזהב וכו' ומה ת"ל ויצא וכו'. וכתב הרא"ם מהכא משמע דקרא דויצא אתי לאשמועינן דבמתנות המזבח הוא זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ ולא מן המזבח ולפנים כמו שהיה עומד בהזאה על הפרוכת. ואלו בת"כ שנינו לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שהוא עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת בשעה שהוא מזה יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא וכו' מכאן שהיה עומד לפנים מן המזבח פי' לפי שמצינו שכשהיה מזה על הפרוכת מדם פר כהן משיח לא היה נכנס בין המזבח ולפרוכת אלא היה עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת והמזבח היה מפסיק בין המזה ובין הפרוכת כדכתיב בפר כהן משיח מזבח קטורת הסמים לפני ה' והניח מזבח לפני ה' ואין כהן לפני ה' יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא וכו' מכאן שהיה עומד לפנים מן המזבח אלמא קרא דויצא לא אתי לאשמועינן דבמתנות המזבח זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ לצד מזרחו כמו שפירש רש"י אלא לאשמועינן דבהזאה על הפרוכת זקוק לעמוד מן המזבח ולפנים לצד מערבו וצ"ע וכו' עכ"ל. ורבינו כתב ודבריו תמוהים והקושיא ליתא מסוגיא דפ' הוציאו לו דגרסינן שם ת"ר ויצא אל המזבח מה ת"ל אמר ר' נחמיה לפי שמצינו בפר הבא על כל המצות שכהן עומד חוץ למזבח ומזה על הפרוכת בשעה שהוא מזה יכול אף זה כן תלמוד לומר ויצא אל המזבח היכן היה לפנים מן המזבח וכו' ת"ר התחיל מחטא ויורד מהיכן היה מתחיל מקרן מזרחית דרומית דרומית מערבית מערבית צפונית צפונית מזרחית דברי רבי עקיבא ר' יוסי הגלילי אומר מקרן מזרחית צפונית צפונית מערבית מערבית דרומית. דרומית מזרחית מקום שר"י הגלילי מתחיל שם ר"ע פוסק מקום שר"ע מתחיל שם ר"י הגלילי פוסק דכולי עלמא מיהת בההוא קרן דפגע ברישא לא עביד מ"ט דאמר שמואל אמר קרא ויצא אל המזבח עד דנפיק מכולי' מזבח ופירש רש"י דכ"ע וכו' דהא ע"כ מן המערב הוא בא ובמערבה של מזבח פוגע תחלה ע"כ. הא קמן דדברי רש"י ז"ל הם דברי שמואל דסוגיא זו דלכולי עלמא גמרינן מויצא עד דנפיק מכולי' מזבח דהיינו במתנות המזבח זקוק לעמוד מן המזבח ולחוץ לצד מזרחו. מיהו הא ודאי נמי שמעינן מיניה דבהזאה על הפרוכת זקוק לעמוד מן המזבח ולפנים לצד מערבו כדלעיל באידך ברייתא מדכתיב ויצא אל המזבח ע"כ היכן היה בשעת הזאה על הפרוכת לפנים מן המזבח ואין מקום לתמיהתו דודאי תרוייהו שמעינן מויצא לכ"ע כדמוכח שמעתין עד כאן לשונו. אמר המלקט ואני אוסיף להפליא במסקנת דברי הגאון הרא"ם ז"ל מה שכתב אפירש"י ומה שאמר ויתחיל מקרן מזרחית צפונית. כך שנינו בת"כ ותנן נמי בפ' הוציאו לו את הכף מתחיל מחטא ויורד מהיכן היה מתחיל מקרן מזרחית צפונית מערבית וכו' מקום שהוא מתחיל בחטאת על מזבח החיצון שם הוא גומר במזבח הפנימי דהאי תנא ס"ל כרבי יוסי דאמר לא היתה שם אלא פרוכת

פרוכת אחת והיתה פרופה בצפון פרוש שאצל הכותל הצפוני היה ראשה כפול פרופה כלפי חוץ ובה היה הכהן נכנס ביום הכפורים לפני ולפנים כדקתני במתניתין ואליבא דרבנן החיצונה פרופה מן הדרום והפנימית מן הצפון ור"י דאמר אין שם אלא פרוכת אחת ע"כ צ"ל שהיא פרופה בצפון בבית קודש הקדשים משום דבכניסתו בבית כ"ע מודו דמצד צפון היה נכנס ואם כן כשהיה הכהן יוצא מבית קדשי קדשים אל ההיכל מצד צפון היה יוצא וכשהגיע במזבח הפנימי בקרן מערבית צפונית של מזבח קא פגע ברישא ומדינא בההוא קרן דפגע ברישא בעי למעבד ברישא כדאמר ר"ש בן לקיש אין מעבירין על המצות אלא דלא עביד משום דכתיב ויצא וכו' עד דנפיק מכוליה מזבח וכי נפיק מכוליה מזבח בקרן מזרחית צפונית של מזבח פגע תחלה ומשם מתחיל להזות דאין מעבירין על המצות ובדין היה להקיף משם דרך ימין כמו ששנין בחטאות על מזבח החיצון שמתחיל מקרן דרומית מזרחית והולך ומקיף מזרחית צפונית וכו' אף כאן היה לו להקיף ממזרחית צפונית למזרחית דרומית מערבית מערבית צפונית אלא משום דביציאתו מבית קודש הקדשים אל ההיכל פגע בקרן מערבית צפונית ואי לאו דכתיב ויצא וכו' שהזקיקו הכתוב לצאת מן המזבח כולו וכי נפיק בקרן צפונית מזרחית פגע ברישא הוה עביד ביה וכשגומר אותו חוזר למקומו הראשון דהיינו לקרן מערבית צפונית ומזה ומשם הולך בקרן הסמוכה לה שהוא קרן מערבית דרומית ואח"כ בקרן דרומית מזרחית עכ"ל. ואני אשתומם על המראה במה שכתב ובדין היה להקיף משם דרך ימין כו' דהא הוא מקיף והולך דרך ימין מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית וכו' וזה דרך ימין איקרי לפי הסוגיא דשמעתין מסקנת ברייתא דלעיל מה שהבאתי ת"ר התחיל מחטא ויורד וכו' דפליך לר"ע נקיף דרך ימין לימא בדרמי בר יחזקאל קמפלגי ופירש"י ר"ע מקיף לשמאל ור"י הגלילי מקיף לימין. דאמר רמי בר יחזקאל ים שעשה שלמה עומד על שנים עשר בקר שלשה פונים צפונה ושלשה פונים ימה ושלשה פונים נגבה ושלשה פונים מזרחה והים עליהם וכו' הא למדת שכל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין למזרח מר אית ליה דרמי בר יחזקאל ומר לית ליה וכו' ומשני לא דכולי עלמא אית להו דרמי בר יחזקאל והכא בהא קמפלגי מ"ס ילפינן פנים מחוץ ומ"ס לא ילפינן פנים מחוץ ופריך ור"ע נהי דלא יליף פנים מחוץ אי בעי הכי נעביד אי בעי הכי נעביד ומשני אמר לך מדינא בההוא קרן דפגע ברישא בההוא עביד ברישא דאמר ר"ל אין מעבירין וכו' ואמאי לא עביד משום דכתיב ויצא אל המזבח עד דנפיק מכוליה מזבח וכיון דיהיב בההוא קרן הדר אתי לההוא קרן דאיחייב למיתב ברישא ע"כ. הא קמן מסוגיא זו דהקפה מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית וכו' דרך ימין איקרי זה כמו בחטאת על מזבח החיצון שמתחיל מקרן דרומית מזרחית והולך ומקיף דרך ימין למזרחית צפונית ומה זה שכתב הרא"ש ז"ל. ובדין היה להקיף משם דרך ימין כמו ששנין בחטאת וכו' אף כאן היה לו להקיף ממזרחית צפונית למזרחית דרומית וכו' דהא הוא מקיף והולך דרך ימין מקרן מזרחית צפונית לצפונית מערבית כמו בחטאות על מזבח החיצון שהולך ומקיף דרך ימין מה שאין כן ממזרחית צפונית למזרחית דרומית דרך שמאל הוא איקרי לפי הסוגין. ועירבוב דברים רואה אני בו גם במה שנקט אלא משום דביציאתו מבית קודש הקדשים אל ההיכל פגע בקרן מערבית צפונית וכו' הוה עביד ביה וכשגומר אותו חוזר למקומו הראשון וכו' דזה לא אתיא אלא להאי תנא דס"ל דדרך שמאל היה מקיף והולך מקרן מזרחית דרומית לדרומית מערבית וכו' ולהאי תנא מתפרש סברא זו כיון דיהיב בההוא קרן הדר אתי לההוא קרן דאיחייב למיתב ברישא ומשום זה אינו הולך ומקיף דרך ימין משא"כ לאידך דדרך ימין היה מקיף והולך מקרן מזרחית לצפונית מערבית וכו' אינו מטעמא דאיחייב למיתב ברישא בההוא קרן צפונית מערבית רק טעמא משום דילפינן פנים מחוץ ודרך ימין צריך להיות מקיף והולך משום כל פינות שאתה פונה וכו'. ואמרתי אחכמה לדעת זאת ועמל היא בעיני ולא ידענא למה לא חפש רבינו עליו כלום בדבר הזה ושמא דגירסא אחרת היה לפניו וק"ל:

את משפטי תעשו רש"י אלו דברים האמורים בתורה וכו'. בפ' שני שעירים ת"ר את משפטי תעשו דברים שאלמלא לא נכתבו דין הוא שיכתבו אלו הן ע"ג וג"ע וש"ד וגזל וברכת השם את חקותי תשמרו דברים שהשטן ועו"ג משיבין עליהם ואלו הן אכילת חזיר ולבישת שעטנז וחליצת יבמה וטהרת מצורע ושעיר המשתלח ופרה אדומה ושמא תאמר מעשה תוהו הם תלמוד לומר אני ה' חוקה חקקתי אין לך רשות להרהר בהם. וכתב רבינו יש לעיין בזה למה נקט אכילת חזיר טפי משאר טמאים ונראה ע"פ מה שאמרו בפ' כ"ה כל דאסר לן רחמנא שרי לן כותיה כו' אסר לן חזיר שרי לן מוחא דשיבוטא כו' והיינו דשטן ועו"ג משיבין עליה דמאיזה טעם אסר לן זה ושרי לן דכוותיה וכן לבישת שעטנז הוא איסור ודכוותיה תכלת בסדין מצוה וכן חליצת יבמה דהותרה אשת אח ומצוה לייבם ושוב ע"י חליצה מיאסר על אחיו וכה"ג איכא בפיוט של פ' פרה אדומה מכלאי בגדים תכלת בסדין מאשת אח יבום אח כו' ע"ש וטהרת מצורע שצריך ב' ציפורים א' לקרבן לה' וא' לשלוח וכן שעיר המשתלח שהיו ב' שעירים אחוים הא' לה' והשני לעזאזל ומזה יתיישב דלא קחשיב הכא פרה אדומה דכתיב בה נמי חוקה דלא חשיב אלא הני דאיכא ביה דכוותיה (ושמא דגרסא אחרת היה לפניו). ועד"ז יתפרשו הכתובים הכפולים בענין זה שאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם כו' שלא היה לכם לישב שם אלא דרך גירות כמו שכתוב כי גר יהיה זרעך וכו' ולפי שישבתם שם בקבע יש לחוש שלמדתם ממעשיהם וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא וכו' ויהיה לכם ירושה וישיבה בה ויש לחוש ג"כ על לימוד מעשיהם הרעים וצ"כ בא אזהרה פרטית שלא תעשו כן ואמר את משפטי לפי שיש מצות מושכלות שדת אלהים מובדלת מדת הנימוסית ואמר באותם מובדלים את משפטי תעשו ולא משפטם ואח"כ את חקותי תשמרו וכו' ואמר שוב ושמרתם את חקותי כפל השמירה בהם שצריכים אזהרה ביותר לפי שהשטן ועו"ג משיבין עליהם ואמר עוד ואת משפטי שגם דת נימוסית משכים בה והיינו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. כמ"ש כהן ולוי וישראל לא נאמר אלא האדם שגם א"ה בכלל ואמר א"ת לא תקבל אתה שכר עליהם ע"כ אמר אני ה' לשלם לך שכר גם לזאת ודוק:

רש"י זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו וכו'. וכתב הרא"ש כדאיתא בפ' ד"מ ואמר רבא זו היא אליבא דר' יהודה אבל רבנן סברי דהאי קרא באביו ממש קמיירי לחייב עליו משום ערות האב יתר על אזהרת משכב זכור אבל אשת האב מערות אשת אביך נפקא ור"י מוקי לה לאשת האב לאחר מיתתו ורבנן ההוא מיתורא דערות אביך היא נפקא שלא הוצרך ליכתב אלא לדרשא ויתורא דאמך היא לא תגלה ערותה מוקי לה בא"ס אינו ענין לאזהרה תנהו לענין סקילה באמו שאינה אשת אביו כדאיתא בפ' ד"מ וקרא דערות אמך אליבא דכ"ע באמו שאינה אשת אביו קמיירי דהיינו אנוסת אביו ומפותת אביו שאע"פ שאינה אשת אביו אמו היא וחייב עליה ואע"פ שאין הלכה כר"י אלא כרבנן פירש אותו כר"י מפני שדברי ר"י קרובים לפשוטו של מקרא יותר מדברי חכמים שלא מצינו גלוי ערוה בזכר עד שיפרש ערות אביך באביך ממש ועוד שאין זה בכלל שאר הכתוב למעלה ממנו ואם מפני שאמר ערות אביך הרי הכתוב קרא לערות אשת אביך ערות אביך הוא ולמה לא יהיה גם זה כמוהו ואם בעבור שני פעמים אשת אביך הרי כבר אמרו שהאחד בחיי האב והאחר לאחר מיתתו. ויש לתמוה על דברי ר"י ועל רש"י ז"ל שהביא את דבריו למה לא הביאו הג"ש של אביך אביך מקרא דערות אשת אביך שהיא בנדו ומיירי באזהרה כמותו דכתיב בה ערות אביך היא מה להלן באשת אביך אף כאן באשת אביך אבל ההיא גזירה שוה מקרא דפ' קדושים דמיירי בעונש דכתיב ביה ואיש אשר ישכב את אשת אביו ערות אביו גלה מה להלן באשת אביו אף כאן באשת אביו עכ"ל. ורבינו בה"א פ' ד"מ טען ואמר ויש לתמוה על דבריו מאי קא קשיא ליה דהא קאמר שם בשמעתין דערות אביו גילה מופנה לג"ש אבל ערות אביך היא דסיפא דקרא ס"ל לר' יהודה דאינו מופנה דאתי שפיר למעט א"א כמו שגרסינן שם ורבנן אזהרה לאשת אביו מנ"ל נפקא להו מערות אשת אביך לא תגלה ור"י ההוא מיבעיא ליה אזהרה לאשת אביו לאחר מיתה ורבנן ההוא מסיפא דקרא נפקא ערות אביך היא ור"י ההוא מיבעיא ליה משום אשת אב שאינה אמו ולאי אתה מחייבו משום אשת איש ע"כ הא קמן דסיפא דקרא בכאן ערות אביך היא אינו מופנה ועוד אי הוי אתי ערות אביך היא דסיפא דקרא לג"ש מיעוטא דהיא למאי אתיא ודוק:

פרשת קדשים

רש"י **מלמד** שנאמרה פרשה זו בהקהל כו'. וכתב הרא"ש אבל שאר פרשיות אף על פי שנאמרה לכל ישראל ע"ס הברייתא השנוי' בעירובין ומייתי לה רש"י ז"ל בסוף פ' כי תשא מ"מ לא היו כלם יחד בהקהל א' אלא היו נכנסים לפניו כת אחר כת אבל כאן שלא נאמר דבר אל בני ישראל כשאר הפרשיות אלא אל כל עדת בני ישראל למדנו שהיה כלם בהקהל לפניו ואז נאמרו להם עכ"ל. וביפה תואר טען ואמר ולא הבינותי דבריו דהא מכיון דקתני בברייתא נמצא ביד אהרן ד' כו' ע"כ לא היה משה שונה לעם רק פעם א' וא"כ בהקהל באו לפניו דאי כת אחר כת יהיו כמה פעמים ביד אהרן טפי מד'. והנראה דהתם בפי' המצות ופלפולם מיירי כדקתני כיצד סדר משנה ופירש"י כיצד למדו ישראל תורה שבע"פ ובההיא הוא שהיה צריך שיבאו כל ישראל לשמוע מפי משה פעם א' שלא יחשבו שאהרן ובניו מוסיפין בתורה שבע"פ על קבלת משה. ועוד שע"י שמלמד להם פלפול ודקדוקי דברים צריכין לשמוע מפי משה דמסתייע מלתא כיון דמפי הגבורה שמע כדאמרינן התם ומפני שיהיה טורח למשה לחזור הפרק פעמים הרבה לא היו באים כל ישראל לשמוע כת אחר כת אלא כלם יחדו אבל באמירת גוף הפרשיות שניתנו לכתוב לא היו צריכין לשמוע מפי משה ולכן לא היה אמר בהקהל אלא מפי אהרן ובניו היו שומעין זולתה זו שמפני שתלוין בה רוב גופי התורה נאמרה בהקהל. ויתכן עוד שנכנסו כל העם דקתני התם לאו כל ישראל ניניהו דכולהו אינם ראוים ללמוד פלפול ודקדוקי דברים אלא פי' כל הנוהגים בעם ללמוד סדר משנה אבל הכא מיירי בכל ישראל ממש שלשמיעת גוף הפ' לבד היו כדאי כל ישראל ומ"מ לא עשה כן רק בפ' זו לסיבה הנזכר:

גם מה שכתב הרא"ש על מה שפירש"י מפני שרוב גופי תורה כו' ולכך צריך להיות כלם יחד שאם יפול לקצתם שום ספק בהלכה יהיו אחרים משיבים להם לא כך וכך אמר בפניכם אבל אם היו נכנסים כת אחר כת לא היו יכולין אנשי הכת האחת להשיב לאנשי הכת האחרת לא כך כו' מפני שהיו אומרים להם לא אמר לנו כזה וגם יתכן לומר שפי' בהקהל אנשים ונשים וטף כפ' הקהל דכתיב ביה האנשים כו' ונתן הטעם למען ישמעו כו' ומפני שרוב גופי תורה כו' נוח להיות בהקהל למען ישמעו ולמען ילמדו משא"כ בשאר פרשיות דלא נאמרו אלא לאנשים בלבד עד כאן לשונו. גם זה אינו מחוור דכל שאין הכתוב מפרש נשים וטף אינו בכלל כל עדת ישראל שכמה פעמים מצינו כלשון הזה ואין הנשים בכלל כעין כל עדת ישראל יעשו אותו וילונו כל עדת ישראל וכאלה רבים ומה שפירש עוד שצריך להיות כלם שאם יפול לקצתם שום ספק בהלכה כו' גם זה לא נהירא שאם מפני חשש ספק אפילו על מצוה קלה היה ראוי לחוש ועוד דאין הדברים אמורים כאן על סדר המשנה והפלפול אלא על גוף הפרשיות הנכתבות כדכתיבנא ואין כאן חשש ספק ואמנם טעם ההקהל בפ' זו דרך כבוד שע"י שרוב גופי תורה בה נהוג באמירתם כבוד יותר מהשאר. להזכיר עליו בהקהל ודוק:

רש"י **כאן** הקדים אם לאב. בפ"ק דקדושין תניא ר"א גלוי וידוע לפני הקב"ה שבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים כו' ובאגדה זו סקפה רבינו ואמר למה לי טעמא בכיבוד מפני שהוא מכבד יותר .הא תיפוק לי'

משום

משום שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו ולכך הקדים לאביו וכמו שאמרו שם שאל בן אלמנה אחת לרבי אליעזר אבא אומר השקני מים כו' והשיב לו ר"א הנח כבוד אמך שאתה ואמך כו' וי"ל דעיקר הקושיא בדברי ר' למה שינה במורא להקדים האם לאב. ובמסקנא דעובדא זו איכא למידק דאמרו שם בא לפני ר"י אותו ששאל לר"א אמר לו כך אמר לי רבי נתגרשה מהו אמר לו מבין ריסי עיניך ניכר שבן אלמנה אתה הטל להם מים בספל כו'. למה לא אמר לו ר"א או ר"י כך בשאלה קמייתא. ועוד קשה מה ראה ר"י בו שבן אלמנה הוא ואימא בן אלמן הוא ומתה אמו ובכה עליה עד שנשרו ריסי עיניו מצורף לזה איכא למידק שם בדברי רש"י ז"ל מה שפי' שבן אלמנה אתה ולא נצריך אתה למעשה כו' והוא דחוק כיון דהוא לא היה צריך למעשה ולשאלות אלו לא ה"ל למימר אבא ואמא אלא הל"ל אביו אמר לו השקני מים ואמו אומרת השקני מים כו' והנראה דבשאלה קמייתא ודאי דנמי ראה בריסי עיניו שהוא יתום אבל לא ידע אם בן אלמנה הוא או בן אלמן ושאל מלתא דהוה צריך לו כבר בהיות אביו ואמו שניהם קיימים ואולי אירע לו בחייהם כך ושאל אם שפיר עשה. אבל כששאל בנתגרשה אמו מהו בצריך הדבר לאמו שאל ע"כ דאמו קיימת והוא בן אלמנה ולא שאל על עצמו שהרי כבר מת אביו אלא על אחים מן האם שנשאה אמו איש אחר והיה לה בנים ונתגרשה ממנו היאך יעשו אמר להם הטל להם מים בספל כו' ר"ל אחיך מן האם יעשו כן דכיון דא"א לו ליתן כוס לא' מהם שהוא כלי השתיה יתן להם מים רבים לשניהם בכלי הרחיצה שהוא הספל כו' ודוק:

רש"י **הנושרים** בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינו לקט. כתב הרא"ם כך שנינו בפ' ו' דפאה שתי שבלים לקט כו' כדברי ב"ה וראייתו מדכתיב לעני ולגר תעזוב אותם כו' ולא כב"ש דס"ל אף ג' לקט מדכתיב לגר ליתום ולאלמנה כו':

רש"י **אין** לי אלא חרש כו'. וכתב הרמב"ן ז"ל והוא שנוי בת"כ אבל המדרש בגמרא אינו כן אלא הזהיר הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור וחזר והזהיר באומללים שבעם והוא החרש ומהם ילמדו בנין אב כל שאר העם כי מן הראש עד הסוף הכל בכלל האזהרה ומלת בעמך נדרש בעושה מעשה עמך להוציא הרשעים כו' עכ"ל. והרא"ם כתב הא מה שפירש רש"י מנין לרבות את כל האדם תלמוד לומר בעמך כו'. אבל בפ"ד מיתות מפיק ליה מאלהים לא תקלל בא"ע לגופיה דהא אתי מנשיא וחרש במה מצינו שנהו לישראל דעלמא שאינו לא נשיא ולא אלהים ולא חרש לא שלמדו שאר העם מבנין אב מנשיא ואלהים שהם הנכבדים שבעם ומהחרש שהם האומללים שבעם כמו שכתב הרמב"ם ז"ל ועוד שאי אפשר לדון זה במה מצינו מהנכבדים שבעם ומהאומללים שבעם משום דאיכא למפרך מה להצד השוה שבהן שכן מצוים כדפריך בגמרא עכ"ל. ורבינו טען אדברי הרא"ם ז"ל וכדי לבא אל המכוון דבריו אביא הסוגיא דפ' ד"מ דגרסינן שם ת"ר איש איש אשר יקלל את אביו כו' עונש שמענו אזהרה מנין תלמוד לומר אלהים לא תקלל כו' אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל אלהים לא תקלל ואם היה אביו נשיא הרי הוא בכלל ונשיא בעמך כו' אינו לא דיין ולא נשיא מנין אמרת הרי אתה דן בנין אב משלשתם לא ראי נשיא כראי דיין כו' הצד השוה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך כו' ופריך מה להצד השוה שבהן שכן גדולתם גרמה להם תלמוד לומר לא תקלל חרש באומללים שבעמך הכתוב מדבר מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו מה לנשיא ודיין שכן גדולתן כו' חרש יוכיח וחזר הדין לא ראי זה כו' הצד השוה שבהן שהם בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא כו' ופריך מה להצד כו' שכן מצוים מאחר בני אדם אלו לאומללות ואלו לגדולה ומשני אלא אם כן נכתוב רחמנא או אלהים וחרש או נשיא וחרש אלהים למה לי אא"ע לגופו תנהו לאביו (ופירש רש"י אם כן נכתוב אלהים וחרש כו' פירוש אלא לא אתיא אביו בבנין אב אלא בא"ע נכתוב אלהים וחרש וניתי נשיא בהצד השוה לא ראי דיין שהוא גדול שאתה מצווה על הוראתו כראי חרש שאי אתה מצווה על הוראתו ולא ראי חרש ששפלותו גרמה לו כראי דיין כו' הצד השוה שבהן שהן בעמך אף אני אביא נשיא והכא ליכא למפרך שכן מצוין דהא נשיא מצוה הוא או נכתוב נשיא וחרש ותיתי דיין מנייהו אלא א"ע כו') ופריך הניחא למ"ד אלהים חול אלא למ"ד קודש מא"ל כו' ותני דבי רא"י אזהרה למברך השם מנין תלמוד לומר אלהים לא תקלל למ"ד אלהים חול גמר קודש מחול אלא למ"ד אלהים קודש היכי גמר דלמא אקודש אזהר אחול לא אזהר ומשני אם כן ליכתוב רחמנא לא תקל מאי לא תקלל שמע מינה תרתי (ופירש רש"י לא תקלל שתי קללות במשמע ואלהים נמי שתי משמעות יש בו הלכך לא תקלל דרשינן אתרוייהו) ובתוס' שם בד"ה מאי לא תקלל שמע מינה תרתי. ומקלל חבירו גמרינן או מאב ונשיא או מאב וחרש דליכא למפרך שכן מצוין דאביו אינו מצוה כו' עד כאן לשונו וכעין זה כתבו בפ' שבועת העדות דף ל"ו ע"ש. ובסוגיא זו כתב רבינו הרא"ם באמת יפה השיג אדברי הרמב"ן אבל גם הוא לא דק במה שכתב דשאר העם גמר בשמעתין מאלהים לא תקלל בא"ע כו' דאינו כן דלא אמרינן אלא תנהו לאביו ומשום דהוקש כבודם לכבוד המקום ושאר העם לא גמרינן ליה בשמעתין אלא מחרש הוא דגמרינן ליה בפ' שבועת העדות והיינו מחרש ומאביו לבתר דגלי באביו כמו שכתבו התוס' בסוגיא זו ובשבועת העדות והדברים ברורים הם ודוק:

רש"י **לא** תלבין ובפ' יש בערכין כתב רבינו והיינו בדברים שבין אדם לחבירו אבל במילי דשמיא מוכיחו גם ברבים כמו שעשו הנביאים לכל ישראל והכי מפורש בת"כ:

רש"י **אמר** ר"ע זה כלל גדול בתורה כו'. ר"ל שכל התורה נכללה במצוה זו כמו שאיתא בפ' ב"מ שאמר הלל לגר שבא אליו להתגייר מאי דסני לך כו' זהו כל התורה כולה ואידך פירושא הוא. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר הגם שאמר ליה בלשון התרגום שכן היה לשונם או בירושלים מ"מ אמאי שינה לומר בלשון שלילה דעלך סני כו' דתרגום מליצה דקרא הוה ליה למימר ותרחמיה לחברא כותיך וי"ל דמשמע ליה דקרא לא איירי אלא בכה"ג בל"ת דגבי לא תקום ולא תטור כתיב ועלה קאי ואהבת לרעך כו' שלא תעשה לו רעה מכל דסני לך כו' אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת לרעך כו' כדאמרינן חייך קודמין כו' וכן משמע בת"י ע"ש ודוק:

פרשת אמר

רש"י **שארו** זו אשתו. בת"כ כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו שנאמר שאר אביך היא ונ"ע דהא זה גבי אחות אביך כתיב וסילק דרש מיניה דאשת מקרי שארו ובתוספות י"ס פ' י"ג תמה בזה ואמר וצריך נגר ובר נגר דלפרקיה והאריך ומסקנת דבריו וראיתי שהברייתא זו מועתקת בספר הרי"ף בדיני הלכות קטנות בזה הלשון כי אם לשארו אין שארו אלא אשתו שנאמר אל אשתו לא תקרב שאר אביך היא עכ"ל וגירסא זו ישרה היא ואע"פ שזו נראית יותר תמוה דאל אשתו לא תקרב לא כתיב גבי שאר אביך אלא גבי אשת אחי אביך מ"מ נראה בעיני שהיא גרסא נכונה ודהכי דרש שארו גבי טומאת כהן הוא מיותר למדרש והכי קאמר דהתם כתיב שאר אביך גבי אחות האב כלומר דהאחות היא שאר אחיה שהוא אביך ובאם א"ע לאחותו דכתיב בהדיא ולאחותו הבתולה ולרבות שאינה בתולה א"א דאם כן לא לכתוב הבתולה תנהו ענין לדדמי לה לאחות אביך בעריות והיינו ערות אחי אביך והיא אשת אחי אביך שנאמר אל אשתו לא תקרב ש"מ דאשת אחי האב היא שאר בעלה למדנו דשארו נמי היא אשתו ולישנא דברייתא הכי פרושה שנאמר אל אשתו לא תקרב ולמדנו דאיקרי שארו מדכתיב שאר אביך בא"ע כו' עכ"ל:

רש"י **מה** כאן כל הראש כו'. והקשה הרא"ם היכי מצו רבותינו ז"ל לדרוש לפי שנא' לא תשימו כו' ת"ל בראשם לחייב על כל הראש והא בין עיניכם כתיב ואדרבה ה"ל למידרש איפכא לפי שנאמר בראשם שומע אני כל הראש ת"ל בין עיניכם דוקא כו' עכ"ל ע"ש שהאריך ובשמע שלמה כתב ליישב זה עם מה שאמרו בקידושין ובמנחות דמקום הנחת תפילין גמרינן ג"ש מבין עיניכם דקרחה א"כ לכך הוצרכו לומר דבראשם בא לפרש בין עיניכם דאי בין עיניכם בא לפרוטי מלת בראשם א"כ הא אצטריך בין עיניכם להכי וא"כ היכי מצי יליף ג"ש למקום הנחת תפילין הא אינה ג"ש מופנה לא בין עיניכם דקרחה דהאמרת דבא לפרש מלת בראשם ולא בין עיניך דתפילין דלגופיה אתי א"כ בזה סרה קושית הרא"ם ז"ל דחז"ל קבלו ג"ש לענין תפילין משם למדו דבראשם הוא פי' בין עיניכם וק"ל:

רש"י **כותי** שהביא קרבן כו'. אבל תמימים תקבלו מהם לכך נאמר למעלה איש איש לרבות הכותים כו'. ובשמע שלמה הקשה ואמר בזה דכיון דסבר רש"י ז"ל דמהך קרא דמיד בן נכר יש ללמוד דתמימים תקבלו מיד כותי מעתה מה למדנו מרבוי דאיש איש ולא די זה אלא שכתב לכך נאמר ואדרבה זה נותן טעם לפגם. וי"ל שכוון רש"י ז"ל בשתי מלות הללו למ"ש התוס' מנחות דף ע"ג בד"ה איש איש וז"ל תימה תיפוק ליה מדכתיב גבי בעלי מום ומיד בן נכר לא תקריבו את אלה הא תמימים תקריבו וי"ל דאי לאו איש איש ה"א בעלי מומין הוא דקאי בלאו אבל תמימים אינם בלאו אבל איסורא מיהא איכא עד כאן לשונו. וזהו שאמר רש"י ז"ל אחר מה שכתב אבל תמימים תקריבו ואימא הכי אבל תמימים אינו בלאו איסורא מיהא איכא ובעלי מומין קאי בלאו לזה תי' לכך נאמר איש איש פי' אי אמרת בשלמא הוא אבל תמימים תקריבו ניחא דלכך נאמר איש איש ולא איש לחודיה לגלויי דתמימים תקריבו ולא תימא מדיוקא דהך קרא הא תמימים איסור איכא אבל אי מהכא שמעינן דאפי' תמימים איכא איסור א"כ רבויא דאיש איש שהוא לרבות כותי למה נאמר ב' פעמים ובמאי נוקי דהאמרת אפי' תמימים איסור נמי איכא ותריץ ונכון עכ"ל:

רש"י **ולא** עד בכלל והם מ"ט יום. וכתב רבינו וראוי לעיין בזה מסוגיין דפ' ר"ע דפליגי רבנן ור' יוסי דרבנן סברי בששה לחודש ניתנה התורה ור' יוסי אומר בז' בו ולכ"ע בשבת ניתנה תורה ביום נ"א מן הספירה למה קבע הש"י חג השבועות לדורות ביום חמשים מן הספירה והכוונה בזה לפי שלא היו ישראל אז ראוים לחכמת התורה עד שיטהרו ויקדשו עצמם מכל טומאת מצרים שיצאו משם כמ"ש כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וע"כ היתה הטהרה שבעה במספר שבעה שבועות ויום חמשים שהם מספרים קדושים כענין שבת שמיטות ויובלות ולפי שביום נ' נגמרה הטהרה שזכינו אחר כך ביום נ"א לקבל התורה קבע הש"ת אותו יום חמשים לחג שבועות כי יראת חטא קודם לחכמה במעלה ובזמן. ובזה יתורץ קושית התוספות בפ"ק דע"ג דהקשו אמה שאמרו יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלים התורה מוטב וכו' דלמ"ד דס"ל בשבעה בחדש ניתנה התורה מאי יום הששי. ומזה שכתבנו סרה הקושיא דלמ"ד נמי בז' ניתנה התורה הזכיר כאן יום הששי מ"מ לפי שהיא עיקר כי בו נקבע חג השבועות לדורות וק"ל:

רש"י **שש** חלות וכו'. ענין מערכת לחם הפנים עם הסניפין עיין ביאורו לעיל בפ' תרומה כי שם מקומו:

רש"י **מהיכן** יצא כו'. בב"ר וכתב ביפה תואר כמו שכתב הרמב"ן שפשטו ויצא בתוך בני ישראל וכמו ויצא בתוך העיר לא ס"ל דאם כן ה"ל לסמוך ויצא אל תוך בני ישראל אבל בתוך בני ישראל דבק עם והוא בן איש מצרי לומר טעם שהוא מצרי מאביו נדבק בישראל מצד אמו. ועוד דהתם נימא דכתיב ויצא בתוך העיר לומר שיצא ממקום מושבו אל תוך העיר הלוך וזעוק במר נפש או כדי שיכמרו רחמי ההמון על הדבר אבל הכא מ"ט לומר שיצא מביתו אל תוך העם ואם טעמו לומר שהיה במקום מפורסם הא מבמחנה ידעינן לה וע"כ דרשו שיצא מעולמו.

אבל

אבל במקושש אע"פ שהומת לא קאמר בי' הכי שאלוני ב"ד יש להם חלק לעה"ב אבל המגדף נטרד מעה"ב כמ"ש בו הכרת תכרת ואמרו רז"ל הכרת בעה"ז וכו'. והא דאשמועינן הכא שנטרד וכו' היינו לפי שמת בלא תשובה. ומה שפירש"י ר' ברכי' אומר מפ' של מעלה יצא וכו' שמא פת צוננת וכו' איכא לאקשויי הא אכילה לתשעה ימים הייט אכילת כהנים והא דלא חשיב אכילה דגבוה רק עריכתו על השולחן לפני ה' הוא דחשיב אכילה דגבוה ובשעת עריכתו על השולחן חם היה יש לומר מ"מ כיון דהוה קאי התם ט' ימים נמצא כנאכל לגבוה בגון דהוה לי' לערוך בכל יום פת חמה ואע"ג דאמר בגמרא שבנס היתה חמה כל ט' הימים הרשע הזה לא היה מודה בנס. ומה שמסיק רש"י ז"ל ומתניתא אמרה וכו' בתוך מחנה דן כו' יש לתמוה דהא פ' יוחסין דאמרה בשנה שניה והך עובדא הוא תיכף בשנה ראשונה שהרי זה היה עם המקושש בפעם א' כמ"ש בת"כ גבי ויניחהו במשמר ומקושש בשנה ראשונה היה כמ"ש בספרי ויהיו בני ישראל במדבר בגנותן של ישראל דיבר שלא שמרו אלא שבת ראשונה ובשניה בא זה וחיללה. ובשלמא למ"ד מפ' של מעלה יצא ל"ק אע"ג דמעשה לחם הפנים לא היה אלא בשנה שניה אחר שהוקם המשכן די"ל דציווי לחם הפנים בשנה ראשונה היה ואז עמד ולגלג כמ"ש הרא"ם ז"ל והייט דלא הראו לו מה שהיה הפת חמה כל ט' הימים להקהות את שיניו אבל הכא א"א לומר כמ"ש הרא"ם שאע"פ שציווי הדגלים לא היה אלא בשנה שניה מ"מ הם בעצמם היו נוהגים לשבת כל שבט במקום מיוחד כפי מה שצוה יעקב אבינו במשא מטתו שהרי לא צוה על סדר הדגלים אלא על נשיאת מטתו צוה שיהיה כסדר העתיד בדגלים ובודאי לא נהגו לשבת כל שבט בפני עצמו עד שצוה ה' איש על דגלו לבית אבותם יחנו ואפילו שנהגו כן לא היה זה יוצא מב"ד חייב לפי שלא נצטוו מה' על הדבר ועוד האיך אמרו לו כתיב איש על דגלו באותות והא לא נאמר זה הציווי למשה עד שנה שניה ועל כרחך צריך לומר דאגדות חלוקות הן עכ"ל:

פרשת בהר

רש"י **לרבות** את הנרצע אבל בת"כ הגרסא בנרצע הכתוב מדבר וכתב הרא"ם ואמר לרבות הנרצע בלשון ריבוי משום דמכח דכתיב ושב אל משפחתו ואוקמוה כשמכרוהו ב"ד בגניבתו נשאר קרא דואיש אל משפחתו תשובו לרבות אף הנרצע עכ"ל. וכתב בשמע שלמה ביאור דבריו דק"ל דכי היכי דברייתא קתני בפ"ק דקדושין דף ט"ו הא אין הכתוב מדבר אלא בנרצע ולא קתני לרבות כו' ה"נ רש"י ז"ל היה לו לכתוב זו נרצע ולא לשון לרבות דמשמע דמריבויא הוא ותי' דכיון דלא מוקמינן האי קרא אף בנרצע אלא מכח דכתיב ושב אל משפחתו ואוקמוה כשמכרוהו ב"ד נשאר האי קרא דאיש אל משפחתו מיותר לרבות אף הנרצע אבל אי לאו האי קרא אחרינא הוה מוקמינן האי קרא במכרוהו ב"ד ולא בנרצע לפי שאמר אהבתי את אדוני. וצ"ע שדבריו הפך הגמ' סוגי' דשמעתין דקאמר ואצטריך מכרוהו ב"ד כו' הרי שיש צדדים לומר שנרצע חמור וצד שמכרוהו ב"ד חמור וא"כ אפי' אי לא הוי אלא חד קרא לא הוי מוקמינן מכרוהו ב"ד טפי מנרצע דמאי אולמי'. לכן יראה ליישב מ"ש רש"י ז"ל לרבות כו' ולא כתב זו נרצע עם מאי דאיכא למידק תו דרש"י ז"ל כי היכי דפריש ואיש אל משפחתו זו נרצע אמאי לא פי' לקמן בפסוק ושב אל משפחתו לרבות מכרוהו ב"ד ב' וג' שנים לפני היובל כדתני שם בברייתא. אמנם יראה עם מ"ש בגמרא בפסוק ואיש אל משפחתו כו' מאי משמע דבר הנוהג באיש כו' ואיזה זו רציעה וכבר למדנו הרא"ם ז"ל בכמה מקומות שדרכו של רש"י ז"ל לתפוס לעולם הדרשה הקרובה לפשט המקרא א"כ בפסוק ושב אל משפחתו שאינו פשוטו של מקרא דמיירי במכרוהו ב"ד דאדרבא קרא כתיב ונמכ־ לך לכך לא הזכירו אבל הכא אע"פ שאינו פשוטו של מקרא מדבר בנרצע כתב לרבות משום דקשיא ליה יתורא דאיש ולזה השיב דממלת איש יש לרבות נרצע אף שאינו כן פשוטו של מקרא מ"מ ממלת איש מרבה נרצע:

תרבה מקנתו רש"י תמכרנה ביוקר תמעיט מקנתו תמעיט בדמים. וכתב בג"א הא דאמר גבי תרבה מקנתו תמכרנה ביוקר ולא אמר תרבה בדמים דומי' דתמעיט מקנתו שפי' אותו תמעיט בדמי' כדי לפרש שתרבה מקנתו קאי אמוכר אע"פ דתמעיט מקנתו קאי אלוקח דכתיב אחריו כי מספר שני תבואות הוא מוכר לך מ"מ תרבה קאי אמוכר שהזהיר המוכר שלא יהא מונה הלוקח אלא שאם שנים רבות עד היובל ימכור ביוקר וממילא נשמע ההיפך שאם שנים מועטות עד היובל שימכרנה בזול וא"כ הזהיר הלוקח שלא יהא מונה את המוכר שאם מעט שנים עד היובל ימעט בדמים וממילא ההיפך שאם הרבה שנים עד היובל יקחנה ביוקר אבל ב' הכתובים למוכר או ללוקח ודאי לא צריך דהא' נשמע מחבירו וק"ל:

רש"י **והבחנתי** בין בכור לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית כו'. בפרק איזהו נשך אמר רבא י"מ ברבית למה נאמר אמר הקב"ה אני שהבחנתי במצרים בין טיפה של בכור כו'. וכתב רבינו ר"ל לפי שאלו הן מרבים מעותיהם בעול ע"כ אמר בהו אני שהבחנתי כו' בין טפה של בכור כו' לפי שהן שעבדו בישראל שנא' בהן בני בכורי ישראל כדי לרבות נכסיהם כדי לבנות את פתום ורעמסס ע"כ הכה הקב"ה בכוריהם אחב כפירש"י בחומש פ' בא הרי שבאו עשרה רווקין כו' שיהיה בדין לרבות נכסי בני אשה אחת להיות כפול פי שנים מנכסי אביהם ונתמעטו בהכותם כן זה שחושב לרבות נכסיו בדברים אלו בעול שהקב"ה מבטל מחשבותיו ומבחין במעשיו וממעט מעותיו כמ"ש לגבי ריבית נכסיו מתמוטטין דהיינו שנמסרין למלכות שכן אמרו בפרק הישן בשביל ד' דברים נכסי בעלי בתי' נמסרים למלכות על משהי שטרות פרועים ועל מלוי ברבית ועל שהספיקו בידם למחות ואינם מוחי' ועל פוסקי צדקה ברבים. אך בזה איכא למידק מה שפירש"י שם על משהי שטרות פרועים כדי לגבות פעם אחרת וזה ודאי גזילה גמורה היא ולא היה לו לומר על משהי אלא על הגובין שטרות פרועים וכן מלוה ברבית איסור גמור הוא ואמר על שהיה בידם למחות כו' ובפרק במה בהמה אמרו שיש בידם למחות כו' שהוא נתפס על כל העולם ואמר פוסקי צדקה כו' הרי זה עובר בבל יחל דברו והנראה לדקדק בכל זה דנקט בעלי בתים דהיינו עשירים ומנהיגי' ואינם ת"ח ואינם משהים שטרות פרועים לגבות בהם שנית דהא ידעי דגזל גמור הוא אבל משהין אותם שיש לו שום דין ודברים עם הלוה ורוצה לדוחקו בזה השטר לטעון מגו ודבר זה בעיני בעלי בתים לאו איסור הוא אבל אמרו חז"ל בזה דאיסורא איכא משום אל תשכן באהליך כו' שמא ימות ויפול שטר זה לפני יתומיו ויגבו בו שנית. ומלוי ברבית דקאמר נמי אבעלי בתי' שהם אינן יודעים להלוות בהיתר בעיסקא או בדרך אחר של היתר. ועל שהיה סיפק בידם למחות כו' איירי נמי בבעלי בתים מנהיגים שיש בידם למחות ואינו ביד ת"ח. ופוסקי צדקה ברבים היינו שבעלי בתים מנהיגי הקהלה פוסקין צדקה ברבים ואינן נותנין כולה שאומרים שלא היה דעתן לכך אלא בשביל אחרים שיתנו נדבות כראוי וק"ל:

רש"י **ואף** הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר על השביעית כו'. בפ"ק דקדושין ובפ"ד דערכין אמרו קשה אבקה של שביעית אדם נושא ונותן בפירות שביעית לסוף מוכר מטלטליו כו' ופירשו התוספו' דמסברא שבא עונש זה על משא ומתן מדה כנגד מדה עכ"ל. ובאגדה זו הקשה רבינו ואמר דא"כ למה נסמכה וכי תמכרו ממכר כו' לתשובו איש אל אחוזתו שהוא עיקר דין היובל וי"ל דכבר כתיב דין היובל לעיל מיניה ושבתם איש אל אחוזתו אבל האי קרא מפורש דכתיב לעיל מיניה מן השדה תאכלו את תבואתה כו' דהיינו שיהיו כולם שוים באכילת שנה זו לבהמה שאוכלת מן השדה שהכל יהיה הפקר וכמ"ש לאכלה ולא לסחורה ולזה אמר אע"פ שאמרתי לך שכולם שוים בפירות שביעית לענין אכילה אל תאמר שבאותה שנה לא תשוב הקרקע גופיה לבעלה הראשון ותהיה הפקר אלא דאף בשנה זו שתאכלו כולם תבואתה הקרקע היא בחזקת בעליה גם לענין מלאכה ותיקון קרקע המותרת בשביעית וביובל והשתא נסמכה שפיר וכי תמכרו כו' לאיסור פירות שביעית שאמר מן השדה תאכלו כו' כולם ולא תעשו בהם סחורה אבל השמטת קרקע ועבדים כבר נאמר ושבתם איש כו' ולא חזרו כאן אלא משום פירות שביעית כמ"ש כן נראה לומר לפי דרש זה. ובסוגיא דקדושין הוסיף בזה לומר לא באת לידו עד שמוכר את בתו כו' ופירש"י אע"ג דבתו לא כתיב בהאי ענינא הא קמ"ל דיש לקדום למכור בתו מללוות ברבית דברתיה מגרעא ונפקא וריבית מוסיף ואזיל ביה עכ"ל. גם בזה איכא למידק מהיכא קמ"ל הכי כיון דלא כתיבי הכא בהך ענינא מי יאמר דכאן מקומה ומסברא נמי דקאמר דבתו קדמה למכור מללוות ברבית דברתי' מגרעא כו' כפירש"י מה"ט נמי ה"ל להקדים נמי מכירת גופיה קודם ריבית דמגרע פדיון ונפיק כדקתני מתניתין דעבד עברי יוצא בגרעון וריבית מוסיף ואזיל ביה. והנראה לומר דהכי קאמר דאי הוה מקומה של מכירת בתו בתר פ' רבית הו"ל למכתב שם ולא בפ' משפטים והא שמעינן דע"כ מכירת בתו קודם פ' ריבית ומטעמא דברתי' מגרעא כו' ומיהו במכירת עצמו לא תופיל הך סברא ולא ימכור עצמו קודם שילוה ברבית מדכתיב בתר פ' ריבית. והא דלא כתביה למכירת בתו קודם פ' ריבית כיון דשם מקומה י"ל דלא חשיב ליה אלא הנך שאדם עושה כן כסדר אבל במכירת בתו קודם שילוה ברבית אין כל אדם עושה כן וזה שדקדק לומר קמ"ל דכובין אינש ברתיה כו' ולא ניזוף כו' ולא קאמר דמזבין אינש כו' ולא יזיף כו' דודאי כן יעשה האדם למכור בתו קודם שילוה ברבית אבל הוא אינו עושה כן אלא שמלוה ברבית מקודם שימכור בתו ודוק:

פרשת בחקתי

רש"י **בשעה** שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות כפ' ג' דתענית אמרו ונתתי גשמיכם בעתם בלילי רביעיות ובלילי שבתות שכן מצינו בימי שמעון בן שטח כו' (ופירש"י שם בלילי רביעית שאין טורח על בני אדם דאינם הולכים בדרכים מפני אגרת בת מחלת כדאיתא בערבי פסחים). וכתב רבינו אבל בלילי שבת לא הוצרך להאי טעמא דאיכא טעמא דאיסור מלאכה של הולכי דרך ורש"י בחומש נמי פירש בעתם בלילי שבתות ולא הזכיר בלילי רביעיות מילתא דפסיקא נקט בלילי שבתות משום איסור מלאכה. מיהו יש לדקדק בזה האיך קאמר דכתיב בעתם בלילי רביעית ובלילי שבתות למעוטי שאר לילות הא אמרינן בע"פ מעיקרא הוי שכיחא כל יומא זימנא חדא פגע בר"ח בן דוסא א"ל גוזרני עליך שלא תעבור בישוב לעולם. והנראה דודאי הכתוב בעתם לא משמע אלא בעת שאין בני אדם הולכין בדרכים וקודם דאתי ר"ח בן דוסא משמע קרא בעתם בכל לילות מפני אגרת בת מחלת ולמעט הימים וכפרש"י בפ' עקב בעתו בלילות שלא יטריחו אתכם והוא גו' בלילות וברייתא דקתני בלילי רביעיות ושבתות מתניי' לבתר דאתי ר"ח בן דוסא שגזר עליה בשאר לילות והך דשמעון בן שטח דמייתי שירדו להם גשמים בלילי רביעיות ושבתות לאו דוקא נקט הכי דהא מקמי ר"ח בן דוסא היה הך דשמעון בן שטח אלא משום דרישא דברייתא נקט הכי נקט נמי בסיפא הכי והשתא נמי ניחא מה שפירש"י בחומש בלילי שבתות ולא נקט נמי לילי רביעיות משום דמסיק בערבי פסחים דאביי גזר עליה בכל לילות וא"כ לא אתי למעט כל הלילות ובעתם לא משמע אלא לילי שבתות משום איסור מלאכה. ואע"ג דימי שבת נמי הם באיסור הולכי דרך מ"מ הולכים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות בתוך התחום כמ"ש הרא"ם. ועוד י"ל דגשמים בשבת ביום לאו בעתם מיקרי כדאמרינן במס' הנ"ל בפ"ק אמר רבי יצחק שמש בשבת צדקה לעניים (ופירש"י שמתעדנים בה ונוח להם עם השמש ומתחממים בה ביום הצינה) שנא' וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה

ומרפא

ומרפא (פירש"י יראי שמי שומרי שבת) . ועוד נראה דאיירי בשבת מהאי לישנא דשמש צדקה והוא מבואר כי מהלך שבעה המזלות סדרם הוא שצ"ם חנכ"ל ותחלת הלילות של שבעה ימי השבוע כצנ"ש חל"ם ותחלת הימים חל"ם כצנ"ש כמנא בשבת בתחלת הלילה מתחיל מאדים ובתחלת היום מתחיל שבתאי שני מזלות אלו מאדים ושבתאי מורים על הרע כמפורש בפ' מפנין ובפ' מי שהחשיך וכוכב צדק שהוא מורה על הטוב כדאיתא שם הוא משמש אותה שעה קודם מזל מאדים וגם הוא מתחיל שעה אחת על יום השבת אחר מזל שבתאי ומטעם זה צונו הקב"ה לקבל שבת בתוספת שעה אחת קודם הלילה שמתחיל מאדים שעדיין צדק באותה שעה קודם הלילה וכן ביום השבת לא כתיב בי' בבוקר שיש לשהות שעה אחת על היום לפי שבאותה שעה משמש מזל שבתאי עד שיתחיל לשמש אח"כ מזל צדק ולפי שבאותה שעה שקודם לילה עדיין יום הוא והשמש זורחת במזל צדק וכן שעה אחת ביום מתחיל כן החמה במזל צדק ע"כ אמר שמש צדקה מרפא שהשמש הוא במזל צדק בסוף ע"ש בתחלת שבת קודם מאדים וגם היא במזל צדק בתחלת זריחתה ליום שבת אחר שבתאי והיינו וזרחה לכם יראי שמי דקבלת שבת בין ביום בין בלילה שתהיה השמש במזל צדק מרפא בכנפיה וק"ל:

רש"י **שיהו** הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן כו' . וכתב הרא"ם לא שיוציאוהו מן הבית כדי להביא שם את החדש דא"כ היאך ימצא בידם ישן נושן עד שיהו אוכלין ממנו . ועוד למה יוציאו הישן מן הבית מפני החדש והלא הישן טוב מן חדש כדלעיל אלא עכ"ל שפי' תוציאו מן האוצרות למקום אחר מן הבית מפני שהאוצרות שומרות החדש שלא יתרקב אבל הישן כיון שעברה עליו השנה אינו נוח להתקלקל כמו החדש . אבל בת"כ אמרו וישן מפני חדש תוציאו שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן ואתם מקפידין היאך נוציא ישן מפני חדש ולא הבנתי כי אי אפשר לומר שהם סוברים שפי' וישן מפני חדש תוציאו הוא דרך תמיהא שהם מקפידין ואומרים כיון שהישן טוב מן החדש איך נוציא את הישן מפני החדש דא"כ וישן מפני חדש נוציא מיבעי ליה לכן נ"ל שטעות נפל בספרים וצריך להיות במקום האיך היכן ובמקום נוציא נשים ופירושו ואתם מקפידים ואומרים היכן נשים הישן שנוציא מפני החדש שהם מחפשין למצוא מקום שישימו בו את הישן ואינם מוצאים מקפידים ע"ז ובזה הוציא רש"י ז"ל מלשון הת"כ שאמר צריכין אתם לפנות האוצרות למקום אחר עכ"ל . ורבינו טען עליו מהא דגרסינן פ' הספינה וישן מפני חדש תוציאו מלמד שיהיו אוצרות מלאים ישן וגרנות מלאות חדש והיו ישראל אומרים היאך נוציא זה מפני זה ופירש"י האיך נוציא כו' דהכי משמע וישן מפני חדש תוציאו בעל כרחכם שלא יהיה לכם מקום להצניע החדש ואע"פ שהישן מעלי טפי יוציאוהו מפני החדש שהחדש ראוי להתיישן עכ"ל וכתב רבינו וכה"ג אמרו בת"כ והרא"ם כתב ע"ז ולא הבנתי כי א"א כו' וצ"ל במקום האיך היכן כו' ואולי נעלם ממנו סוגיא דשמעתין דגרסינן בהדיא כהך דת"כ ומה שהקשה הרא"ם דא"כ נוציא מיבעי ליה כבר הרגיש רש"י ז"ל בשמעתין בזה וז"ל דהכי משמע וישן מפני חדש תוציאו בעל כרחכם כו' ר"ל דאני אומר לכם שתוציאו ישן מפני חדש בעל כרחכם אף שלא יהיה רצונכם בכך מפני שהישן מעלי שנאמר ואכלתם ישן נושן מ"מ תוציאו הישן מפני שהחדש ראוי להתיישן טפי כו' ודוק:

רש"י **אף** מה שאתה מוביל לה בשעת הזרע . ואיכא למידק כיון דיבולה הוא מלשון מוביל א"כ גבי ברכה דכתיב ונתנה הארץ יבולה מאי ברכה היא שתתן הארץ מה שאתה מוביל לה הקושיא זו הקשה בשמע שלמה וכתב ומצאתי מנוח במה שכתב בת"כ וז"ל ונתנה הארץ יבולה לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון ומנין שהארץ עתידה להיות נזרעת ועושה פירות בן יומו ת"ל זכר עשה לנפלאותיו וכה"א תדשא הארץ דשא מלמד שבו ביום שהיתה נזרעת עשתה פירות עכ"ל הרי שהוקשה להם לשון יבולה דמשמע מה שאתה מוביל לה בעת הזרע ומאי ברכה היא זאת לכן פי' דיבולה בשעה שהוביל הזרע תתן לך התבואה כמו בזמן אדה"ר :

רש"י **ומדרשו** זה נכשל בעונו של זה. בפ' זה בורר דגרסינן שם לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות דאין לומר שבא ללמד שלא יומתו זה בעון זה שזה כבר נאמר איש בחטאו יומתו והא דכתיב פוקד עון אבות וגו' וכן קרא אף בעונות אבותם אתם ימקו זו מיירי כשאוחזין מעשה אבותיהם ומסיק וכשאין אוחזין לא והכתיב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכולם ערבים זה לזה ומשני התם שהיה בידם למחות ולא מיחו . וכתב רבינו דלפי פשוטו שיכשלו זה בזה כי ינהלו לרוץ כמו שפירש"י בחומש לכתוב וכשל איש באחיו שכל א' מישראל יכשל בחבירו אבל לפי הדרש איש בעון אחיו כתב וכשלו בל' רבים דלאו עם כלל ישראל ידבר רק באותן שבידם למחות עמהם ידבר שיכשלו איש בעון אחיו אם לא ימחה בו כדמסיק ובזה שמחלק לאוחזין לשאינו אוחזין יתישב האי קרא כסמוך והנשארים בכם וגו' בארץ אויביכם וגו' שאמר בתחלת המקרא בלשון נוכח וכן מדבר כל הפרשה דלעיל מיניה ובסיפא דהאי קרא אמר ואף בעונות אבותם אתם וגו' שהוא מדבר בלשון נסתר וכן עד סוף הפ' כי י"ל שענין הפרשה והתוכחה עד כאן מדבר בחורבן בית ראשון שהיה בהם עון ע"ג שבחורבן בית ראשון עדיין לא היה הסתרת פנים שהיתה עדיין נבואה ואורים ותומים וזה אמר בלשון נוכח ולא אמר רק והנשארים בכם ימקו בעונם כי לא היה להם אז רק עון עצמם אבל על חורבן בית שני התחיל לדבר בלשון נסתר לפי שהיה להם אז הסתרת פנים באין נבואה ואורים ותומים ושאר ה' דברים שנחסרו בבית שני וחסרון הנבואה היא הסתרת פנים כדאמרינן בפ"ק דחגיגה ואנכי הסתר אסתיר אע"פ שהסתרתי פני מהם בחלום אדבר בו וע"כ אמר בלשון נסתר ימקו בעונם שהיא שנאת חנם שהיא בבית שני ואף בעונות אבותם שהיה בבית ראשון שהוא עון ע"ג אתם ימקו ועי"ז אמר בגלותם בחורבן בית שני והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' כל הענין בלשון נסתר שיסתיר הקב"ה פניו מהם ולא יהיו נענים כפירש"י פ"ק דחגיגה והסתרתי פני מהם שצועק מצרות וגו' ואינו נענה ואמרינן נמי בפ' הזהב שערי תפלה ננעלו מיום החורבן וק"ל :

רש"י **ואבדתם** בגוים כשתהיו פזורים וגו' אבל מדרשו בפרק אלו הן הלוקים כאבידה המתבקשת שנא' תעיתי כשה אובד וגו' וכתב רבינו אמר תעיתי כשה אובד המתבקש מבעליו כן בקש עבדך האובד בגלות ואף שפשע העבד כך הנה מצותיך לא שכחתי והם עמי בגלות וראוי לך לבקש אותי בשביל מצותיך אשר עמי ובדרך נאות נאמר בזה הכתוב לפי מ"ש בפרק אלו מציאות דשה דכתיב בפ' אבידה לכ"ע קשיא דלא אצטריך ליה לפ"ז אמרה כ"י הנני אומר תעיתי כשה אובד ר"ל כשה האובד האמור בפר' אבידה דלא אצטריך ליה בקרא אבל הוא רמז על ישראל הנקראים שה פזורה והם המה שה דאבידה שבתורה שה' ב"ה הוא בעליו של אותו השה ומבקשו להוציאו מן הגלות וק"ל:

רש"י **אלו** המתים בגולה ומדרשו בפרק הנ"ל כאכילת קישואין ודלועין וכתב רבינו פי' כאכילת קישואין שאינו נאכל כולו רק בשר שמבחוץ אבל הגרעינין והזרע שבתוכו נשאר כן ישארו זרע ישראל בגלותם . ועי"ל דס"ק קרא ואכלה אתכם ארץ אויביכם כמו שהארץ אוכלת קישואין ודלועין שלמים שמניחים בהם שהבשר של הקישואין הוא כלה בארץ אבל הזרע שבתוכו אינו כלה בארץ ואדרבא הוא נשרש בארץ ומצמיח ועושה פרי שמגדל קישואין הרבה כן תאכל אתכם ארץ אויביכם שיהיו זרעיכם לעתיד מפרה ומרבה בתוך ארץ אויביכם בזמן הגאולה במהרה בימינו אמן :

חלק ששי

חמש מגילות

מקראות גדולות

עם

ל"ב פירושים

אלה תמה: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום למגלות, תרגום שני לאסתר עם ביאור, פירש"י שלם עם המראה מקומות, אבן עזרא, רמב"ן, בעל הטורים כולו, ספורנו, תרגום יונתן לנ"ך, מסורה גדולה, מסורת קטנת, מערכת המסורה, רד"ק, רלב"ג, פי' רבינו סעדיה גאון, פירוש רבינו ישעיה, כלי יקר, חידושי מהרש"א, אדרת אליהו, מצודת דוד, מצודת ציון, יוסף לקח, אגרת שמואל, לחם דמעה, ספורנו לשה"ש וקהלת, מנחת שי, תולדות אהרן, תולדות יעקב, ביאור לנבולין ובנין הבית, ביאור על יהושע ישעיה ודברי הימים מהגאון מווילנא זצוק"ל, וסדר הפטרות עם ביאור המלות, ועוד הרבה מעלות וכללי המסורת והדקדוק.

עם הוספות חדשות

(לג) לקוטים מאת גאוני גדולים ראשונים ז"ע, פירושים ומפרשים פירושו של רבינו מאור הגולה רש"י זצ"ל אשר נקראים בשם שפתי חכמים הע"לם:

נלקט ונאסף ע"י הרב הג' מוהר"ר שבתי משורר וצלה"ה בעה"מ ס' שפתי ישנים:

(לד) תפלות לליל שבת, ולשבת קודש עם המולדות לכל כרך.

בהוצאות בית מסחר הספרים של
הר' יהושע גרשין נ"י בהמנוח מ' ישכר בער זצ"ל מונק
ברחוב גענשע נומר 4 בבית תומה שלו.

אהרן

משה

ווארשא

МИКРОЕТЪ ГЕДАЛТТЪ

т. е. Писаніе съ Коментаріями Часть 6

ВАРШАВА въ Типографіи О. Бергера
на улице Электоральной № 14.
1885.

Дозволено Цензурою.
Варшава, 7 Февраля 1885 г.

Druk W. Ratyńskiego, (dawniéj J. Bergera), Elektoralna Nr. 14.

מגלת שיר השירים

עם תרגום . פי' רש"י . אבן עזרא . ספורנו . מצודת דוד . מצודת ציון . תולדות אהרן ותולדות יעקב . מסורה גדולה . ומסורה קטנה .

הקדמה לפירוש אבן עזרא

זה הספר נכבד וכולו מחמדים ואין בכל שירי שלמה המלך חמשה ואלף כמוהו על כן כתוב שיר השירים אשר לשלמה כי זה השיר מעולה מכל השירים אשר לשלמה ובו סוד סתום וחתום כי החל מימי אברהם אבינו עד ימות המשיח וכן כתב בשירת האזינו בהנחל עליון גוים החל מן דור הפלגה עד שוב ישראל מהגלות אחר מלחמת גוג ומגוג ואל תתמה בעבור שהמשיל כנסת ישראל לכלה והמקום דודה כי כן דרך הנביאים . ישעיה אמר שירת דודי לכרמו ועוד כמשוש חתן על כלה . יחזקאל אמר שדים נכונו ושערך צמח ואת ערום ועריה ועוד ואכסה ערותך ואעדך עדי וכל הפרשה כולה . הושע אמר וארשתיך לי לעולם לך אהב אשה . ובספר תהלות משכיל שיר ידידות וכתוב בו שמעי בת וראי והטי אזנך. וחלילה חלילה להיות שיר השירים בדברי חשק כי אם על דרך משל ולולי גודל מעלתו לא נכתב בסוד כתבי הקדש ואין עליו מחלוקת כי הוא מטמא את הידים . ולהיותו בדרכיו תמים פירשתיו שלשה פעמים . בפעם ראשונה. אגלה כל מלה צפונה . ובפעם השניה יהיה משפטו . על דרך פשוטו . ובפעם השלישית יהיה מפורש . על נתיבות המדרש :

הפעם הראשונה

נאם אברהם ב"ר מאיר הספרדי המחבר . אנשי המחקר הואילו לבאר זה הספר על יסוד העולם ודרך התחברות הנשמה העליונה עם הגוף שהוא במדרגה התחתונה. ואחרים פירשוהו על המתכונות ואת כולם ישא רוח כי הבל המה ואין האמת כי אם מה שהעתיקו קדמונינו ז"ל שזה הספר על כנסת ישראל וכן אפרשנו בפעם השלישית ופירוש כל שלמה הוא שלמה המלך בעצמו חוץ מהאלף לך שלמה לכן אפרשנו בפעם השנית על דרך המשל שהוא בדברי חשק גם כל שלמה שיש בו הוא שלמה המלך בעצמו ובעבור שיש בספר הזה מלות קשות הואלתי לבאר אותה בתחילה ואחר כן אבאר עניני המשל והנמשל בו :

הפעם השנית

לא יתכנו דברי חשק במדינה לעיני כל הרואים על כן הוא המשל נערה אחת קטנה מאד שאין לה עדיין שדים היתה נוטרת כרם וראתה רועה עובר ונפל החשק בלב כל אחד מהם :

הפעם השלישית

אין למעלה ממדרש שיר השירים שדרשו רבותינו ז"ל לכן כאשר ראיתי גדולים ועמודי עולם עשו גם הם דרש והוסיפו וגרעו גם אני יצאתי בעקבותיהם. כל שלמה הוא שלמה המלך חוץ מהאלף לך שלמה שהוא המשיח ונקרא שלמה בעבור שהוא בנו כאשר נקרא דוד ודוד עבדי נשיא להם וכן נקראו בני ישראל עבדי יעקב ויתכן היות כמוהו תפלה למשה איש האלהים על דרך רב סעדיה גאון ז"ל שאמר שהתפלה הוא לדוד והיו מנגנים בה בני משה והנכון שהוא למשה . ודע כי בנות ירושלים השתבשו בו אנשים רבים אחר שכנסת ישראל היא המדברת מה ענין בנות ירושלים יש אומרים כי שתים הנה אחת בשמים ואחרת בארץ תחתיה כנגדה וענין בנות ירושלים המלאכים של מעלה ואחרים אמרו שהם אומות העולם כטעם ונתתי אתהן לך לבנות והנכון בעיני שהמשל הוא על אשה המדברת עם נפשה ותשיב אמריה לה כאלו תאמר עם מחשבותיה והן בנות ירושלים ואחר שהעיד הפסוק שנראה המקום לשלמה פעמים מה תימה יש בו שיתנבא על דבר עתיד כי ברוח הקדש דיבר זה הספר וכן תמצא שאסף המשורר והימן שחברו שירות ברוח הקדש שנקראו נביאים וחוזים וזאת היא הדרך הנכונה לא יוכל לכחש כי אם פתלתול ועקש . ועתה אחל לפרש על פי אשר תשיג ידי . ואתחנן לאל בכל מאדי . היודע סודי . להחכים כבודי . והוא יהיה עמדי :

הקדמה לפירוש רש"י

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי . מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואף על פי שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות סדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה, יש סודרים כל הספר הזה במדרש אחד . ויש מפוזרים בכמה מדרשי אגדה מקראות לבדם ואינם מתיישבים על לשון המקרא וסדר המקראות . ואמרתי בלבי לתפוש משמעות המקרא ליישב ביאורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש ומדרש איש איש במקומו . ואומר אני שראה שלמה ברוח הקדש שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונה אשר היו סגולה לו מכל העמים לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרית הימים ויסד ספר הזה ברוח הקדש בלשון אשה צרורה אלמנות חיות משתוקקת על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעורים אליו ומודה על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יפיה וכשרון פעליה בהם נקשר עמה באהבה עזה להודיעם כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה ·

הקדמה לפירוש ספורנו

כבר אמרו חכמים כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים . והכונה בזה שכל השירים שעשה שלמה המלך שנאמר עליו ויהי שירו חמשה ואלף כלם היו שירי קדש אשר בהם ישמח ישראל בעושיו . וזה שיר השירים הוא קדש קדשים בזה שכל ענינו לכונן את לב ישראל בפרט המתאוננים רע בשיעבוד גלות לאהוב את האל יתברך כאשר יהי' בהכרח אשר ידע האדם אל נכון דרכי טובו בלי ספק כאמרו שמע ישראל וכו' . ואהבת כו' . כי אמנם בידיעת פרשת גדולתו איזה נמצא מן הנמצאות שהוא גדול במעלה ועם זה תהיה לנו ידיעות טובו אשר בו מטיב לזולתו . יהיה אותו הנמצא נאהב בהכרח גם ממי שלא ישפעו עליו חסדי אותו הנמצא וכאשר תהיה מעלת אותו נמצא יותר גדולה ונדע שעם זה ישתדל להיטיב לזולתו ולא שקץ ענות עני תהיה בהכרח האהבה יותר גדולה . ובענין האהבה הוא שישמח האוהב על מעלת הנאהב ועל השיגו כל חפצו . ויותר מזה ראוי שיאהבוהו אותם הנמצאים אשר ישפעו עליהם חסדיו יותר מעל זולתו . ובכן הגיד המחבר חסדי האל יתברך ורחמיו על כל מעשיו וכי מהם בחר לו זרע אוהביו ויודעי שמו ובכן גבר חסדו על עמו ועל חסידיו ובכן ראוי שיאהבוהו ושתהיה אהבתם יותר גדולה ועצמית ובכן היה כל זה הספר כמגיד דברי עדות ה' יתברך אליו בפרט בהיותם בצרת שעבוד גליות ותשובתו הרמתה אשר בה הודיע סבת מדת דינו עליהם יותר מעל זולתם וחסדיו עמהם ובפרט בשיעבוד גליות והתחיל ואמר :

הקדמה לבעל המצודות

שלמים וכן רבים שמו עין עיונם על מגלת שיר השירים לפרשה בפנים מפנים שונים . איש איש ממלאכתו אשר המה עושים . אולם כל רודפי הפשט לא מצאו מנוח ועדיין לא נתקררה דעתם בכל אלה . היות מהם יצאו הרחק מאד מדרך רז"ל במדרשות ומדרך רש"י אבי הפרשנים והסיעום לדבר אחר ומהם לא קשרו כל הפסוקים להיות אחד באחד יוגשו אותם צר . ומהם השמיטו במקומות מלבאר ענין המשל או הנמשל והיו מסתפקים באחת . לזאת קמתי מרעי ודרכתי בעקבות הפי' אשר ת"ל יתברך טפחתי ורביתי על נ"ר ונ"א וכתובים דאתבדרו בעלמא והוטב בעיני כל . הן קלטתי הסלת מכל דברי המפרשים הנדפסים ומספרי כ"י כל יקר ראתה עיני . ובמקום ההכרח והזדמן הוספתי עוד נופך משלי למען הוציא כלי למעשהו . וגם פה חלקתי הפי' לשנים . האחת שרשי המלות המסופקות ועדיו בצדו הנקרא בשם מצודת ציון והב' חבורי המלות והענין הנקרא בשם מצודת דוד . והמגלה הזאת ובכללותיה תמשיל אהבת כ"י עם המקום ב"ה לאהבת השוקה עם החושק אשר מאד תכסוף ומשתוקק אליו אחרי הפרדו ממנה . והוא גם הוא לא זז מחבבה ומבטיחה לשוב אליה לשבת עמה כמאז כאשר יבואר בפסוקים אחת אל אחת . ובכל מאמר הנחלק מפורש יצא המשל מיד אחריו יאיר נתיב הנמשל . למען יערב לחיך הטועמת וישם לדרך פעמיו ויהי ה' אלהיו עמו :

כ' זוגין מיתרין מד פ' ומד פ' וסימן ססירים כי כקול ססירים . הסירים סיל ססירים . בסירים סגני סך את דרכך . בסוריס מעדס כנגד וסילון ומסרים וסילון וה׳הרת . ולסבי סבקו לעבודת בית . ולסבי וכל נגיון גולל . יוסר ולת כל חלב . יוסר כיוס

יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני

פיהו כ"ב בלישנא וסי' ודברת אליו ושמת את הדברים, אלה פיהו מלא מרמות, מריתי, יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה, ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין, ופיהו

חברים מקשיבים לקולך השמיעני :

שִׁיר

את מראיך השמיעני את קולך

כי קולך ערב ומראיך נאוה

א שִׁירִין וְתוּשְׁבְּחָן דִּי אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ נְבוּאָה קֳדָם רִבּוֹן כָּל עָלְמָא יְיָ. עֲסַרְתֵּי שִׁירָתָא אִתְאֲמָרוּ בְּעָלְמָא הָדֵין שִׁירָא דֵין מְשַׁבַּח מִן כּוּלְהוֹן. שִׁירָתָא קַמַּיְתָא אֲמַר אָדָם בִּזְמַן דְּאִשְׁתְּבַק לֵיהּ חוֹבְתֵיהּ וַאֲתָא יוֹמָא דְשַׁבַּתָּא וַאֲגֵן עֲלוֹי פְּתַח פּוּמֵיהּ וַאֲמַר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹמָא דְשַׁבַּתָּא. שִׁירָתָא תִנְיֵיתָא אֲמַר מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דִּי בְזַע לְהוֹן מָרֵי עָלְמָא יַת יַמָּא דְסוּף פְּתָחוּ כוּלְהוֹן וַאֲמָרוּ כַּחֲדָא שִׁירָתָא דְהֵיכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל. שִׁירָתָא תְלִיתָאָה אֲמָרוּ בְּנֵי דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּאֲרָא דְמַיָּא דְהֵיכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל. שִׁירָתָא רְבִיעָאָה אֲמַר מֹשֶׁה נְבִיָּא כַּד אֲתָא זִמְנֵיהּ לְמִפְטַר מִן עָלְמָא וְאוֹכַח בָּהּ יַת עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל דְהֵיכְדֵין כְּתִיב אֲצִיתוּ שְׁמַיָּא וַאֲמַלֵּיל. שִׁירָתָא חֲמִישָׁאָה אֲמַר יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן כַּד אֲגַח קְרָבָא בְגִבְעוֹן וְקָמוּ לֵיהּ שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא תְּלָתִין וְשִׁית שָׁעִין וּפְסָקוּ מִלְמֵימַר שִׁירָתָא פְּתַח פּוּמֵיהּ אִיהוּ וַאֲמַר שִׁירָתָא דְהֵיכְדֵין כְּתִיב בְּכֵן יְשַׁבַּח יְהוֹשֻׁעַ קֳדָם יְיָ. שִׁירָתָא שְׁתִיתָאָה אֲמָרוּ בָּרָק וּדְבוֹרָה בְּיוֹמָא דִמְסַר יְיָ יַת סִיסְרָא וְיַת מַשִׁרְיָתֵיהּ בְּיַד בְּנֵי דְיִשְׂרָאֵל דְהֵיכְדֵין כְּתִיב וְשַׁבַּחַת דְּבוֹרָה וּבָרָק בַּר אֲבִינוֹעַם. שִׁירָתָא שְׁבִיעָאָה אֲמָרָה חַנָּה בִּזְמַן דְּאִתְיְהִיבַת לָהּ בַּר מִן קֳדָם יְיָ דְהֵיכְדֵין כְּתִיב וְצַלִּיאַת חַנָּה בִּנְבוּאָה וַאֲמָרַת. שִׁירָתָא תְמִינֵיתָא אֲמַר דָּוִד מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל כָּל נִסַּיָּא דַעֲבַד לֵיהּ יְיָ פְּתַח פּוּמֵיהּ וַאֲמַר שִׁירָתָא דְהֵיכְדֵין כְּתִיב וְשַׁבַּח דָּוִד בִּנְבוּאָה קֳדָם יְיָ. שִׁירָתָא תְשִׁיעָאָה אֲמַר שְׁלֹמֹה מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ קוּדְשָׁא קֳדָם רִבּוֹן כָּל עָלְמָא יְיָ. וְשִׁירָתָא עֲשִׂירֵיתָא עֲתִידִין לְמֵימַר בְּנֵי גָלְוָתָא בְּעִדָּן דְּיִפְקוּן מִגָּלוּתָא דְהֵיכְדֵין כְּתִיב וּמְפָרַשׁ עַל יְדוֹי דִישַׁעְיָה נְבִיָּא דְהֵיכְדֵין כְּתִיב שִׁירָא הָדֵין יְהֵא לְכוֹן לְחֶדְוָא כְּלֵיל אִתְקַדָּשׁוּת חַגָּא דְפִסְחָא וְחֶדְוַת לִבָּא דְעַמָּא דְאָזְלִין לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא בְּמִינֵי זְמַר וְקָל טַבְלָא לְמֵעַל לְטוּרָא דַיְיָ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ תַּקִּיפָא דְיִשְׂרָאֵל: ב ישקני אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָּא בְּרִיךְ יְיָ דִּיהַב לָן אוֹרַיְתָא עַל יְדוֹהִי דְמֹשֶׁה סַפְרָא רַבָּא כְּתִיבָא עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וְשִׁתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה ותלמודא

א הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לִשְׁלֹמֹה: **ב** יִשָּׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ

ג' ומ"ג ג' ; ג' כ"ב בליש'

שיר ש"ן רבתי מאותיות גדולות וסי' נמסר בריש סדר בראשית ובמסורה רבתא בריש המערכות : שיר חד מן ד' פסו' דבכל מליהון ש"ן וסימן נמסר בפנחס :

תולדות אהרן שיר השירים . סנהדרין קא ידים עס זוכר תרומה : ישקני . ע"ג נ"ס זוכר נה תרומה אחרי מות (ע"ג מח) :

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ב) **כל** נשיקה שהיא בלא למ"ד היא בפה כמו וישקהו ועם הלמ"ד ביד או בכתף או בלחי על פי מנהג המדינות כמו ושקה לי וישק לו וכן

רשי

(א) **שיר** השירים אשר לשלמה . שנו רבותינו כל שלמה (דק"ל למה לא מייחסו אחר אביו כמו במשלי וקהלת) האמורים בשיר השירים קדש מלך שהשלום שלו . שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקב"ה מאת עדתו ועמו כנסת

מצודת ציון

(א) **שיר** השירים . ר"ל שיר המעולה והמובחר שבכל השירים וכן וקבול ישדי

מצודת דוד

(א) **שיר** השירים . לפי שלמה חבר שירים הרבה כמו שכתוב ויהי שיר. חמשה

כי טובים דדיך מיין : ג לריח שמניך י"ו
טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך : ר'. ג'
ד משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו ד'
נגילה ונשמחה בך נזכירה דדיך מיין מישרים ד'

לריח י"ו וסי' נמסר בסדר ויקרא : אהבוך ג' וסי' בשמואל א' סי' י"ח : תביאני ד' תולדות אהרן כי טובים דודיך . ע"ג כם לס : לריח שמניך טובים . סם וסם : משכני . הגיגס עו עקידס שער מ (חגיגס עו) : מישרים אהבוך . (סנהדרין כב) :

ותלמודא בגרסא והוה מתמלל עמן אפין באפין כגבר דנשק לחבריה מן סגיאות חבתא דחבב לן יתיר משבעין עממיא : ג לריח לקל נסך וגבורתך דעבדת לעמא בית ישראל זעו כל עממיא די שמעו ית שמע גבורתך ואתותך טביא ושמך קדישא אשתמע בכל ארעא דהוה בחיר ממשח רבותא דהוה מתרבי על רישי מלכין וכהנין ובגין כן רחימו צדיקיא למהך בתר אורח טובך בדיל דיחסנון עלמא הדין ועלמא דאתי : ד משכני כד נפקו עמא דבית ישראל ממצרים הות מדברא שכינת מרי עלמא קדמיהון בעמודא דעננא ביממא ובעמודא דאשתא בליליא אמרו צדיקי דרא ההוא רבון כל עלמא נגדנא בתרך ונהי רהטין בתר אורח טובך וקריב יתן בשפולא דטורא דסיני והב לן ית אורייתך מן בית גנזך דרקיעא ונחדי ונבדח בעסרין ותרתין אתון דמכתבא בהון ונהי דכירין יתהון ונרחם ית אלהותך ונהי מתרחקין מבתר טעות עממיא וכל צדיקיא דעבדין דתקין קדמך יהון דחלין

רשי

כנסת ישראל אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים אמר ר' אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסן וסלית לי מתוכה גלוסקיא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו : (ב) ישקני מנשיקות פיהו . זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז לפי שיש מקומות שנושקין על גב היד ועל הכתף אך אני מתאוה ושוקקת להיות נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה פה אל פה : כי טובים . לי דודיך מכל משתה יין ומכל עונג ושמחה . ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר (אסתר ז) אל בית משתה היין (ישעיה כד) בשיר לא ישתו יין (שם) והיה כנור ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם זהו ביאור משמעו . ונאמר דוגמא שלו על שם שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו : (ג) לריח שמניך טובים . שם טוב נקרא על שם שמן טוב . לריח שמניך טובים שהריחו בהם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב בעשותך נוראות במצרים : שמן תורק . נקרא שמך להיות נאמר עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריח ערב שלך יוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בצלוחית חתומה אין ריחו נודף פותחה ומריק שמנה לכלי אחר ריחו נודף : על כן עלמות אהבוך . כמו יתרו לקול השמועה ונתגייר אף רחב הזונה אמרה (יהושע ב) כי שמענו את אשר הוביש וגו' וע"י כן (שם) כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים וגו' : עלמות . בתולות לפי שהדבור דימהו לבחור שאהובתו מחבבתו ולפי הדוגמא העלמות הן העובדי כוכבים : (ד) משכני אחריך נרוצה. אני שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי אחריך נרוצ' להיו' לך לאשה : הביאני המלך חדריו . וגם היום הזה עודנה לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך : נזכירה דודיך . גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה עונג ושמחה : מישרים אהבוך . אהבה עזה אהבת מישור בלי עקיבה [ל' פסוק (ישעיה מ') והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה] ורכסים. אשר אהבוך אני ואבותי באותן הימים זהו פשוטו לפי ענינו . ולפי דוגמתו הם מזכירים לפניו חסד נעורים אהבת כלולות (ירמיה ב) לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו בזו שלם

אבן עזרא

וכן וישק יעקב לרחל : דודיך אהוביך יותר ישמחו מהיין והגאון אמר כי הוא הריר שהוא תחת הלשון והביא ראיה מהפסוק לכה נרוה דודים עד הבקר :

הפעם השנית

ישקני . דברי הנערה כאילו תדבר עם נפשה וכל תאותה שישק אותה פעמים רבות כי לא תשבע מאחת וכאילו הרגיש הרועה וחזרה מדברת לו : כי טובים דודיך . יותר מיין ירוו וישמחו אהביך או על פי פירוש הגאון רבינו סעדיה :

הפעם השלישית

ישקני . האל מאברהם שהוא העיקר ונשיקות הפה הם התורה והמצות כאשר כתוב עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי . ואל תתמה בעבור שאמר ישקני לדבר עבר כי כן דרך המקרא אז ישיר משה יעשו עגל בחורב והפך הדבר אלהים באו גוים ורבים כמוהם : כי טובים דודיך מיין. אהביך כמו שהעיד הכתוב על אהבתו זרע אברהם אוהבי כי הפרש יש בין אוהבי לאהובי :

הפעם הראשונה

(ג) לריח שמניך טובים . יש מפרשים כי הוא הפך והקרוב אלי כי זה המפרש לא סך שמן מימיו והשב שהוא שמן זית : תורק . יש אומרי' כי הוא שם מקום והנכון שהוא שמן כשמן שיורק שריחו נודף ועודף . ואל תתמה בעבור היות השם לשון נקבה כי כן תמצא כל עמל ובית ומקום במקרא במקום אחד לשון זכר ובמקום אחר לשון נקבה : עלמות . הם נערות קטנות : (ד) נזכירה . יש אומרים שהוא מן אזכרתה וזכרו כיין לבנון : מישרים . תאר היין כמו יתהלך במישרים הולך לדודי למישרים . ומ"ם מיין . ישרת עצמו ואחר עמו . וכן ענייני ממשרים אהבוך . העלמות הנזכרות . וכמוהו וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' ענייני ובשמי ה' ורבים כמוהו . ואחרים שאמרו כי המישרים אהבוך כמו ומגיד

מצודת דוד

חמשה ואלף (מ"א ה) לכן אמר בפתיחת הספר זה השיר הוא המשובח והנעלה מכל השירים המיוחסים לשלמה על כי הוא שיר ידידות יספר בו את כל תוקף קשור אהבה העזה ודבוק האמתי שבין האל יתברך ובין עמו בית ישראל . ואחז במשל מן האהבה הנמרצת וחזקה שבין החושק והשיקתו אשר למאד יתרבה געגועה בהפרדם זה מזו ויצפו עת בוא דבוק התמידי (ועם כי שאין הנמשל דומה אל המשל בכל חלקי פרטי הענינים אין בכך כלום . כי כן המה דרכי המשל שיש בו דברים נוספים ליפותו להיות מקובל על הלב לרדת חדרי בטן) : (ב) ישקני . עתה החל לספר מהפלגת הגעגועין שהיה אחר הפרד החשוק מאת חשוקתו והלך לו ומה הנעשה באותן הימים (ועם כי לא פורש במקרא שנפרד החשוק ממנה ועזבה אף לא פורש מי הוא המדבר כל דבר מהדברים הנה כן המה דרכי נחות מליצת השירים המעולים אשר יקצרו ויסתמו הדברים אולם הם מוכיחים על עצמם מי הוא המדבר ומי הוא המשיב ומה היה הסיבה לכל הדברים הנאמרים ובזה הדרך הולכת וסובבת גם המגלה הזאת עד תומה) ואמר בזה כאלו החשוקה המו מעיה גם תשתוקק אליו ואומרת אל לבה מי יתן וישקני עוד החשוק ההוא מעין הנשיקות החביבות אשר נשקני בפיו בימי קדם (ועם כי אמרה מנשיקות הוסיפה לומר פיהו לתוספת ביאור כי כן דרך הנשים המזכירות אהבת נעורים מברברות אמריהן במלות נוספות לפי גודל הגעגועין וזה יחשב להן לנחות מליצה) : כי טובים דודיך מיין. מרוב אהבתה לו שוחק בנפשה כאלו עומד למולה ואליו תאמר הנה אתאוה אל הנשיקות האלה כי הדודים שהראית לי מאז היו טובים ממשתה היין ולכן אחמוד אליהם . והנמשל הוא לומר הנה כנסת ישראל בהיותה בגולה זוכרת אהבת ה' שהראה לה בעת הוציאה ממצרים ועת עמידתה מול הר סיני לקבל התורה והשראת השכינה שהיתה עליה מאז ולבה תתאוה וכן תחל פניו להופיע עוד עליה שכינתו לבאר לה סוד טעמי התורה ומסתרי צפונותי' : (ג) לריח שמניך טובים . בעבור ריח השמנים הטובים שאתה סך בערך מהם ועל כי תתמיד להריק בכל עת את השמן על בשרך עד כי נקרא כינוי שמך שמן תורק לפי מרבית הרקת השמן בעבור כל אלה אהבו אותך כל הנערות כולן . והנמשל הוא לומר בעבור גודל הנסים ומרביתם אשר הפלאת מאז נתפרסם שמך אף בין האומות : (ד) משכני . משך אותי אליך משיבה מופסת ואני ארוץ אחריך במהירות רב : הביאני המלך חדריו . ובזה אתה החשוק החשיב בעיני כמלך תביא אותי אל חדריך ושם אגיל ואשמח בך ואזכיר הדודים הטובים ממשתה היין . והנמשל הוא לומר שאמרה כנסת ישראל הראה לי רמז ישועה וקיבה ואז אמהר לשוב אליך בכל לב ועי"ז הביאני אל בית המקדש ואגיל ואשמח בישועתך ואזכיר להודות לך על הנפלאות ועל התשועות : מישרים אהבוך . ר"ל לא יהיה לי לבוז מה שאני רודפת כ"כ אחר אהבתך כי אין זה מצד החשק לבד אבל באה היא גם מצד המעלה והיושר אך כי אוהבי מישרים אהבוך בעבור רוב המעלה והיושר והנמשל הוא שאמרה כ"י שאהבם

מצודת ציון

כעדי עדיים (יחזקאל ט"ז) ור"ל היפה והמובחר שבעדיים : (ב) דודיך . ענין אהבה וחבה כמו נרוה דודים (משלי ז') : (ג) לריח . בעבור ריח כמו פתח פיך לאלם (שם לא) : תורק . ענין הזלה ושפיכה וכן על הארץ יריקו (קהלת י"א) : עלמות . נערות כמו והיה העלמה (בראשית כ"ד) : (ד) נרוצה . ענין מהירת ההליכה ובא בלשון רבים ליחיד להפארת וכן ונתנה לך גם את זאת (שם כ"ט) : הביאני . עבר במקום עתיד וכמוהו רבים במקרא : מישרים

מנך ורחמין ית פקודך: ה שחורה כד עבדו בית ישראל ית עגלא אתקדרו אפיהון כבנוי דכוש דשרין במשכני קדר וכד תבו בתיובתא ואשתבק להון סגא זיו יקר אפיהון כמלאכיא על דעבדו יריעתא למשכנא ושרת ביניהון שכנתא דיי ומשה רבהון סליק לרקיעא ויהב שלם ביניהון ובין מלכהון: ו אל אמרת כנשתא דישראל כל קבל עממיא לא תבזון יתי על די אנא קדריתא מנכון על דעבדית כעובדיכון וסגידת לשמשא וסהרא דנביאי שקרא אנון גרמו לאסתקפא תקוף רוגזא דיי עלי ואלפוני למפלח טעותכון ולהלכא בנימוסיכון ולמרי עלמא די הוא אלהי לא פלחית ולא אזלית בנימוסיה ולא נטרית ית פקודוי וית אורייתה: ז הגידה כד מטא זמניה דמשה נביא למפטר מן עלמא אמר קדם יי גלי קדמי דעמא הדין עתידין למחב ולמהלכא בגלותא כען חוי קדמי איכדין יתפרנסון וישרון ביני עממיא דקשין גזירתהון כחומתא וכשרבי שמשא

אַהֲבוּךָ׃ ה שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם (ל׳. ל׳ ומ״ל; ל׳ ולא מפיק)
כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה׃ ו אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי (ה׳ ל׳ ל׳ ומ״ל; ל׳ וחסר)
שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי (ל׳ ל׳ ל׳)
שָׂמֻנִי נֹטֵרָה אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׃ (ל׳ וחסר)
ז הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה (י״ו)
תַּרְבִּיץ בַּצָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי (י״ג; ל׳)

וסימן בסדר עקב: כאהלי ל׳ שחורה אני ונאוה והוא חד א״ב מן חד חד כ״א ברישי׳ וסימן נמסר במסרה רבתא במערכת אות הכ״ף בס״ד: איכה י״ו וסימן נמסר בריש מגלת איכה:

תולדות אהרן שחורה אני. זוהר אחרי מות דברים: שאני שחרחורת. זוהר תזריע: בני אמי נחרו בי. זוהר ויחי: הגידה לי שאהבה נפשי. זוהר ויקרא בלק:

אבן עזרא

ומגיד מישרים והראשון קרוב אלי: שחורה. יש מפרשים שהיא יפה כמו האשה הכושית כי מרוב יפיה תפחד האם שתשלוט בה עין רעה על כן תקרא כושית ושחורה אין לנו צורך בפירוש הזה באשה הכושית ולא במלת שחורה כי הנה היא העידה בנפשה ואמרה אל תראוני שאני שחרחורת: ונאוה. כמו נחמדת מן אוה למושב לו והנון לבנין נפעל כמו וכל נעשה במרחשת אין אבן נראה: (ו) שחרחורת. זה הכפל למעט וכן ירקרק או אדמדם: ששזפתני. ראתני והביטה בי וגלתני וכמוהו ולא שזפתה עין איה: נחרו בי. נלחמו בי והנו״ן לבנין נפעל. מן ויחר אפו: נטרה. שם התואר וענינו שומרת: שאהבה נפשי. יחסר מקום הקריאה כמו אתה: איכה תרעה. הצאן: איכה תרבין. אותם ויש אומרים שענינו שאלת המקום כמו איכה הם: שלמה. השי״ן מקום אשר: כעטיה. מתערבת והיא פועלת מן ויעט העם אל השלל. ויש אומרים חוטפת והוא רחוק: ויש אומרים נגרעת מן ויעט בהם:

הפעם השנית

לריח שמניך. כי שמניך יש להם ריח טוב מרחוק והזוכרת שמך כאילו שמן מור יורק לפניה על כן עלמות אהבוך ואם כן שמניך מרחוק אף כי נשיקות פיך: משכני. וכל אחת מהעלמות מתאוה ואומרת משכני אחריך נרוצה: המלך חדריו. יותר נשמח בך ממה שיביאני המלך חדריו: שחורה. ובעבור שאלה העלמות היו אומרות משכני חזרה הנערה לה ואמרה אינני פחותה מכם אף על פי שיש בי שחרות מעט כאהלי קדר שהם מגולים לשמש תמיד יפה אני כיריעות שלמה: אל תראוני. פירושו אל תבזוני או אל תראוני בעין קלון וחסרון כי זה השחרות לא נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבת זה המקרה כי כעסו אחי עלי ושמוני נוטרה את הכרמים ובתחילה קודם זה אפילו כרמי שלי לא נטרתי וחזרה לרועה ואמרה לו הגידה לי אי זה מקום תרעה ותרבין כי אני רוצה לשוב רועה וארדוף אחריך:

הפעם השלישית

לריח. היה מלמד מעשיו של המקום ומורה אנשי דורו ובכל מקום שהלך ויקרא שם אברהם בשם ה׳ וזהו שמן תורק שמך: על כן עלמות אהבוך. על כן עלמות שאין להם בעל כך אנשים שלא היה להם אלוה הכניסם תחת הייחוד כענין ואת הנפש אשר עשו בחרן: משכני. שנמשך אחר המקום ויצא מארץ מולדתו: הביאני המלך חדריו. שהביאו אל ארץ כנען ויתכן שהחכימו ועמד על סודות צפונים. וענין נזכירה דודיך הוא בנין מזבח בכל מקום ונטיעת אשל: שחורה. החל בשעבוד מצרים אף על פי שאני שחורה בקצת מעשים רעים נאוה אני בשמירת הברית וייחוד השם: אל תראני. השמש הוא גלות מצרים ומי סבב לי שתכני השמש אנשים מבני אמי ששמוני נוטרה שאטור דתים נכרים ועזבתי שלי. וכן תמצא בספר יחזקאל שהזהירם הנביא שישובו כי היו מהם עובדים עבודת גלולים ואומר לשפוך חמתי עליהם לכלות אפי בם בתוך ארץ מצרים: הגידה לי. שחזרו בתשובה ושאלו איך היו רועים האבות ונאחז דרכם ולא נתערב עם אלהים אחרים שיאמרו שהם כמוך וזה ענין על עדרי חבריך:

בעקבי

רשי

עודם היום גלים ושמחים בו אף לפי עניים וצרתם ומשתעשעים בתורה ושם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו: (ה) שחורה אני ונאוה וגו׳. אתם רעיותי אל אקל בעיניכם אף אם עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחורה אני על ידי שזיפת השמש ונאוה אני בחיתוך איברים נאים. אם אני שחורה כאהלי קדר המשחירים מפני הגשמים שהם פרוסים תמיד במדברות קלה אני להתכבס להיות כיריעות שלמה. דוגמא היא זו אומרת כנסת ישראל לעובדי כוכבים שחורה אני במעשי ונאוה אני במעשה אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש בי כנגדו זכות קבלת התורה. וקורא לעובדי כוכבים בנות ירושלם על שם שהיא עתידה ליעשות מטרפולין לכולן כמו שנבא יחזקאל (יחזקאל טז) ונתתי אותם לך לבנות כמו (יהושע טו) עקרון ובנותיה: (ו) אל תראני. אל תסתכלו בי לבזיון [כמו (שמואל א ו) כי ראו בארון ה׳]: שאני שחרחורת. לפי שאין שחרותי וכיעורי ממעי אמי אלא על ידי שזיפת השמש שאותו שחרות נוח להתלבן כשיעמוד בצל: בני אמי נחרו בי. הם בני מצרים שגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם נחרו בי בהסתם ופתוים עד ששמוני: נוטרה את הכרמים. ושם שזפתני השמש והושחרתי כלומר נתנוני ע״א אחרים וכרמי שהיה שלי מאבותי לא נטרתי. מצינו פרנסים נקראים במקרא בלשון כרמים שנאמר (הושע ב) ונתתי לה את כרמיה משם ומתרגמינן ואמני לה להיות פרנסהא וכן (איוב כד) לא יפנה דרך כרמים: (ז) הגידה לי שאהבה נפשי. עכשיו רוח הקדש חוזר ומדמה אותה לצאן החביבה על הרועה אומרת כנסת ישראל לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה צאנך בין הזאבים הללו אשר היו בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה שהיא עת צרה להם כצהרים שהיא עת צרה לצאן: שלמה אהיה כעוטיה. וא״ת מה איכפת לך אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפה בוכיה על צאני: על עדרי חבריך. אצל עדרי שאר הרועים שהם רועים צאן כמותך כלומר בין גדודי הבבליים הסמוכים על אלהים

מצודת ציון

מישרים. מל׳ יושר וראוי: (ה) ונאוה. מל׳ נאה ויופי כמו נאוה כירושלים (לקמן ו׳): כיריעת. ענין וילון: (ו) תראני. ענינו ההסתכלות דרך בזיון וכן לראות בך (יחזקאל כ״ח): שחרחורת. מל׳ שחרות בהכפל העי״ן והלמ״ד ויורה על רוב השחרות וכן ירקרק או אדמדם (ויקרא י״ג): ששזפתני. ענין ראיה והבטה כמו שזפתו עין (איוב כ״ח): נחרו. מל׳ חרון אף וחמה: נוטרה. ענין שמירה כמו הינטור לעולם (ירמיה ג׳): (ז) איכה. הוא כמו אנה וכן איכה הוא (מ״ב ו׳): תרבין. ענין השכבה לנוח: בצהרים. מל׳ זוהר ואורה והוא חצי היום: שלמה. אשר למה השי״ן הוא במקום אשר: כעטיה. ענין הפרחה ועטיפה כמו ותעט אל השלל

מצודת דוד

שהיא מוחזקת בידי מאבותי אנשי היושר והם העמידו אותי על האמת: (ה) שחורה אני כו׳. חזרה פניה כלפי הנערות בנות גילה ותאמר לכן אתן בנות ירושלים אל תחשבו שהחשוק עזב אותי בעבור השחרות הנמצא עתה בי כי אף שאני שחורה עכ״ז אני נאה בעיניו ועם כי יש בי שחרות כאהלי קדר הפרושים למטר השמים ונשחרים מהתמדת רטיבת הגשם הנה נוחה אני להתלבן להיות כיריעות שלמה שהמה בתכלית הלבנינות ולכן לא נמאסתי. והנמשל הוא שאמרה כ״י אל מול האומות אל תחשבו שה׳ מאס בי בעבור הפשע הנמצא בי כי עכ״ז חביבה אני בעיניו בעבור הזכות הנמצא בי וכאשר אשוב אליו יכפר עון פשעי וכשלג ילבינו: אל תראוני. אל תסתכלו בי דרך בזיון על שאני בתכלית השחרות כי לא נולדה בי ממעי אמי כי במקרה באה כי השמש ראה בי וזרחה עלי ועל ידי זה נולדה בי השחרות ונוחה אני א״כ להתלבן בקל בסור המקרה כשאעמוד בצל: בני אמי נחרו בי. ר״ל אל תחשבו שאני יצאנית רודפת בשדה אל מול השמש ובביתי לא ישכנו רגלי כי לא כן הוא אלא אחי בני אמי נתכעסו בי ושמו אותי להיות יושבת ומשמרת את כרמיהם לעין השמש ואני מעולם לא שמרתי אף הכרם שלי ולא הורגלתי לעמוד בשמש ולזה הושחרתי ביותר. והנמשל הוא שאמרה כ״י אל תבזו אותי על שעבדתי מאז לעגלי הזהב בימי מלכי ישראל כי לא מלבי נעשתה אלא ע״י הכרחת המלכים ונוחה הייתי להפרש מהם בסור המכריחים: (ז) הגידה לי כו׳. כאלו תשלח אמרי׳ אל החשוק ותאמר אליו אתה החשוק שנפשי אוהבת אותך הגידה לי אנה תרעה את הצאן ואנה תרביצם בעת הצהרים (כי אז היא העת להרביץ הצאן לנוח) וכאלו תאמר הודיעני מקומך ואבוא גם אני אליך לרעות עמך בצאן: שלמה. אשר למה אהיה כמשוטטת אנה ואנה על עדרי הרועים חבריך לחפש עד אשר

אמצא

חבריך: ח אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיתיך על משכנות הרעים: ט לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי: י נאוו לחייך בתרים צוארך בחרוזים: יא תורי

ל׳. ח׳ ר״פ ל׳ יחסר ל׳ וחסר. ל׳. ל׳. ג׳ מ״ל בליסנא

אם לא ח׳ ר״פ וסימן אם לא ימצא הגנב. אם לא תשמור לעשות. אם לא את דמי נבות. אם לא תשמעו. ואם לא תשימו על לב דמלאכי. אם לא ישוב חרבו ילטוש. אם לא שויתי ורוממתי. אם לא תרעי לך היפה בנשים. וכל ר״פ דאיוב דכו׳ אם לא במ״ב ואם לא וסימן ואם לא איפה מי יכזיבני. ואם לא ישמעו בשלח:

תולדות אהרן אם לא תדעי. סכת לג כתובות סו עקידה שער ק׳ זוהר ויקרא כלק (כתובות) : לסוסתי ברכבי פרעה. זוהר ויגש:

דטיהרא בתקופת תמוז ולמה דין יהון מטלטלין בעדרי בנוי דעשו וישמעאל די משתפין לך טעותהון לחבריא: ח אם אמר קודשא בריך הוא למשה נביא אבעיא להון למימחי גלותא כנשתא דמתילא לריבא שפירתא ודנפשי תהא רחם לה תהא מהלכא באורחיהון דצדיקיא ותהא מסדרא צלותא על פום ברזילהא ומדברי דרהא ותהי מאלפא לבנהא דמתילין לגדיי עזין למהך לבית כנשתא ולבית מדרשא ובההיא זכותא יהוון מתפרנסין בגלותא עד זמן דאשלח מלכא משיחא ויהי מדבר יתהון בניח על משכניהון הוא בית מקדשא דיבני להון דוד ושלמה רעיא דישראל: ט לססתי כד נפקו ישראל ממצרים רדפו פרעה ומשריתיה בתריהון ברתיכין ובפרשין והוה אורח סגירא להון מארבע סטריהון מן ימינא ושמאלא הוו מדבריא דמלין חיוין קלן ומן בתריהון הוה פרעה רשיעא ומשריתיה ומן קדמיהון הוה ימא דסוף מה עבד קודשא בריך הוא אתגלי בכח גבורתיה על ימא ונגב ית ימא וית טינא לא נגב אמרו רשיעיא וערבלאין ונוכראין די ביניהון ית מוי דימא יכיל לנגבא וית טינא לא יכיל לנגבא בההיא שעתא תקף רוגזיה דיי עליהון ובעא לשנקותהון בגו דימא היכמא דאשתנקו פרעה וחילוותהי רתיכוהי ופרשוהי וסוסותוי אלולי משה נביא דפרש ידוי בצלו קדם יי ואתיב רוגזא דיי מנהון ופתח איהו וצדיקי דרא ית פומהון ואמרו שירתא ועברו בגו ימא דסוף ביבשתא בגין זכותא דאברהם יצחק ויעקב רחימיא דיי: י נאוו כד נפקו למדברא אמר יי למשה כמה יאי עמא הדין לאתיהבא להון פתגמי אוריתא ויהון כזממין בליסתהון דלא יעדון מן אורחא טבא היכמא דלא עדי סוסיא דזממא בליסתיה וכמה יאי קדלהון לסוברא ניר פקודי ויהי עליהון כנירא על קדל תורא דהוא חרש בחקלא ומפרנס יתיה וית מריה: יא תורי בכן אתאמר למשה

רשי

אלהים אחרים ויש להם מלכים ושרים מנהיגים אותם: (ח) אם לא תדעי לך. זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלכי לרעות צאנך את היפה בנשים שחדל לו הרועה מלהנהיג אותם: צאי לך בעקבי הצאן. הסתכלי בפסיעת דרך שהלכו הצאן והעקבים ניכרים טראצי״ש בלע״ז וכן הרבה במקרא (תהלים עז) ועקבותיך לא נודעו (ירמיה יג) נחמסו עקביך (בראשית מט) והוא יגוד עקב ישוב על עקביו ואותו הדרך לכי: ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים. בין משכנות שאר הרועים שאת אצלם וזה הדוגמא אם לא תדעי לך כנסייתי ועדתי היפה בנשים בשאר אומות איכה תרעי ותנצלי מיד המציקים לך להיות ביניהם ולא יאבדו בניך התבונני בדרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי האומות וכן אמר (ירמיה לא) הציבי לך ציונים שיתי לבך למסילה וגו׳: (ט) לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. לס״ד זו כמו לס״ד (שם י) לקול תתו המון מים וכמו לס״ד לריח שמניך לקיבלת סוסים הרבה שאספתי מחנותי לצאת לקראתך ברכבי פרעה להושיעך כמו שנאמר (חבקוק ג׳) דרכת בים סוסיך סוסים הרבה שם דמיתיך רעיתי שתקתיך מצעקתך שנאמר (שמות יד) ואתם תחרישון זאת ראיתי בספרי אגדה. דבר אחר דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל שרעיתי את: לסוסתי. קבילת סוסי ובלשון לע״ז קבלייש״א: דמיתיך. אר״י שמאי בלע״ז כמו (שופטים כ) אותי דימו להרוג כי שם קשטתיך בקישוטים נאים: (י) נאוו לחייך בתורים. שורות נזמי אזן ומצחת זהב: צוארך בחרוזים. ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של ביזת הים: (יא) תורי זהב נעשה לך. נמלכנו אני ובית דיני לפני בא פרעה שהשיאנו ואחזיק

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ח) בעקבי הצאן. כמו ועקבותיך לא נודעו האותות שעוקב הדורך אחריו: גדיותיך. כל קטן יקרא גדי ומסמיכתו לעזים היא הראיה: (ט) לססתי. היו״ד נוסף כיו״ד מלאתי משפט אהבתי לדוש: (י) בתורים. צורות מצויירות כמו תורים: חרוזים. הם הקשורים מהאבנים היקרות ואין לו חבר ויש אומרים כי והרוזים במרכולתך כמוהו ויתחלף האל״ף בחי״ת וזה איננו נכון כי לא יתחלפו בלשון הקודש חוץ מאותיות יהו״א לבדם: (יא) נקודות הכסף. שיהיו בצורות התורים נקודות הכסף שהוא לבן: (יב) במסבו. כמו מקום מעולה ונכבד כמו ובמסבי ירושלים והקרוב אלי שהוא המקום שיש בו מסיבה לשתות כמנהג שותי היין: נרדי. בושם כמין כרכום: (יג) צרור המר. פירוש דבר צרור כמו וצרת הכסף בידך ויש אומרים חתיכה והוא רחוק. ופירוש מור יש אומרים כי מר דרור הוא המוס״ק וזה רחוק בעבור שאמר אריתי מורי והנה הוא בושם ממיני הצמחים שילוקט ועוד וידי נטפו מור והנה הוא נוטף והמוס״ק איננו טטף וי״א כי מר יתפרש לשני ענינים:

הפעם השנית

הסיבה צאי לך בעקבות הצאן ורעי גדיות קטנות כמו שאת קטנה למעלה ממשכנות כי שם הוא מקומי: לססתי. נקבת הסוס: ברכבי. יש רכב עץ ורכב ברזל אמר לה דמיתיך רעיתי בין אותם העלמות שאהבוני כמו הסוסיא בין הרכב ודימה הצעיף שיש על לחיה מצוייר כמו המתג המצוייר בדמות תורים שהוא על לחיי הסוסיא ואלי הכתם הם הקשורים כדמות קשורים שישימו על צואר הסוסיא ולא היה ראוי לך שיהיו התורים שלך כי אם זהב עם נקודות הכסף. ענתה היא ואמרה אע״פ שריחו נודף ואפילו המלך כשהוא במסיבו יתאוה להריח נרדי יותר טוב ריח נודף יש לדודי שהוא צרור המור והייתי מתאוה שילין בין שדי והייתי חושבת שאני מחבקה אשכול הכופר:

הפעם השלישית

אם לא תדעי. השיבם הנביא שהתנבא להם במצרים ויש אומרים שהיה אהרן וכן ענין שלח נא ביד תשלח שלח נא ביד אותו שתשלח בכל עת: את גדיותיך. הם קטני אמנה שאין להם דעת נכונה: לססתי. החל הנביא ואמר לישראל מפי הגבורה לסוסתי ונאוו לחייך בתורים והענין כי תצאי ממצרים בכלי כסף וזהב ושמלות וענתה כנסת ישראל עד שהמלך במסיבו והענין כשיביאני אל הר האלהים אז יתן נרדי ריחו והוא ריח הקטורת: בין שדי ילין. בין הכרובים או באמצע מחנה ישראל: אשכל

מצודת דוד

אמצאך. והנמשל הוא שאמרה כ״י פתח לבי לדעת אמתותך ויכלתך למען אהיה נמשכת אחריך ודבוקה בך למה אהיה שוטטת כדעת חוקרת ונבוכה: (ח) אם לא תדעי לך. כאלו החשוק משיב לה וישלח דבריו לאמר אתה היפה בין הנשים אם לא ידעת מקום תחנותי היו צאי ולכי במדרך עקבי רגלי הצאן צאני ותרעי גם את גדיותיך ממעל למשכנות שאר הרועים כי שם מקומי ותהיה א״כ קרובה אלי. והנמשל הוא כי משיב לה אם לא מצאת חכמה לדעת אמתתי מעצמך שמכי על הקבלה והאחזי בדרכי אבותיך ותהי דבוקה אלי ואז תהיה למעלה מכל גויי הארצות כי גדול אני מכל אלהי העמים הם שרי מעלה: (ט) לססתי. את רעיתי הן דמיתי אותך מול העלמות כולן לסוסיה הקשורה ברכבי פרעה מול שאר הסוסיות אשר בארץ מצרים שהנה מעולות מכולן כי מובחר הסוסים המה ממצרים כמ״ש ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים (מ״א יו״ד) והמובחרות שבכולן יקשרו במרכבת המלך. והנמשל הוא לומר הנה את חביבה מכל משפחות האדמה אף מן המובחרים שבהם: (י) נאוו לחייך בתורים. לחייך נאים והגונים לקשרם בתורים וצוארך נאה והגון לקשטו בחרוזי מרגליות ואבני יקר. והנמשל הוא לומר ראויה את והגונה להשפיע לך טובה מרובה: (יא) תורי זהב נעשה לך. וכמו שראויה את לקשוטים כן אעשה לך

מצודת ציון

השגל (ש״א ט״ו): בעקבי. ר״ל במדרך עקבות הרגל וכן ועקבותיך לא נודעו (תהלים עז): ורעי. מל׳ מרעה: גדיותיך. מל׳ גדי עזים: על. ממעל: משכנות. מל׳ משכן: (ט) לססתי. נקבת הסוס תקרא סוסיה כאשר תקרא נקבת החמור חמורה והיו״ד נוספת ובעבור תוספת הי׳ נהפכה הה״א לתי״ו להסמיכה אל היו״ד וכן מלאתי משפט (ישעיה א׳) שבעבור תוספת היו״ד נהפכה הה״א לתי״ו ואמר בלשון נקבה לפי שדרך המלך והשרים היה לקשור במרכבתם סוסיות נקבות כי בסוסים זכרים יקשה על הרכב לעצרם ללכת לאט לבל ירוצו: פרעה. כל מלכי מצרים קרואים בשם פרעה: דמיתיך. מל׳ דמיון ומשל: רעיתי. חברתי: (י) נאוו. מל׳ נאה ויופי: לחייך. הם הלסתות אצל העינים וכן בשבט יכו על הלחי (מיכה ד): בתורים. הם הפנינים המסודרים בתואר נאה ותכונה יפה וקרוב לו כתור האדם המעלה (ד״ה א׳ י״ז) ור״ל כתואר ותכונת האדם המעלה: בחרוזים. הם אבנים טובות ומרגליות נקובות

יא זהב נעשה־לך עם נקדות הכסף׃ יב עד־שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו׃ יג צרור המר ׀ דודי לי בין שדי ילין׃ יד אשכל הכפר דודי לי בכרמי עין גדי׃ טו הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים׃ טז הנך יפה דודי אף נעים אף־ערשנו רעננה׃

ג׳ ג׳. ג׳. ז׳ חסר בלישנ׳. ס׳ חסר. י״א. ס׳. ג׳. ב׳ א׳ מלעיל.

אשכל ה׳ חסר וסימן בלעדי אשר אכלו. ויבא הפליט ויגד לאברם. ויבאו עד נחל אשכל. ויפנו ויעלו תהרה. אשכל הכפר דודי לי׃

תולדות אהרן עד שהמלך. שבת פח גטין לו (פסח ב)׃ נרדי נתן ריחו. זוכר כראשית ואחרי מות ופקודי׃ צרור המור. שבת סס מנחות לח׃ אשכול הכופר. שבת סס׃

למשה סק לרקיעא ואתן לך ית תרין לוחי אבנין חציבין מספיר כורסי יקרי בהיקן כדהב טב מסדרן בשיטין כתיבין באצבעי גליף בהון עסרתי דבריא זקיקין יתיר מן כספא דמזוקק שבע זמנין שבעא דסכום עניינין דמתפרשין בהון ארבעין ותשע אפין ואתננון על ידך לעמא בית ישראל׃ יב עד ועוד דהוא משה רבהון ברקיעא לקבלא ית תרין לוחי אבניא ואורייתא ותפקדתא קמו רשיעי דרא ההוא ועבדו עגל דדהב וערברובין די ביניהון ואסריאו עובדיהון ונפק להון שום ביש בעלמא דמקדמת דנא הוה נפק ריחיהון נדיף בעלמא ובתר כן סריאו כנידא ריחיה ביש לחדא ונחת מכתש סגירו על בסרהון׃ יג צרור בההיא זמנא אמר יי למשה איזיל חות ארום חבילו עמך פסק מני ואשיצנון בכן תב משה ובעא רחמין מן קדם יי ודכר יי להון עקדת יצחק דכפתיה אבוי בטור מוריה על מדבחא ותב יי מן רוגזיה ואשרי שכנתיה ביניהון כמלקדמין׃ יד אשכול הא בכן נחת משה ותרין לוחי אבנין בידוי ובגין חובי ישראל אתיקרו ידוי ונפלו ואתברו בכן אזל משה ושף ית עגלא ובדר ית עפריה לנחלא ואשקי ית בני ישראל וקטיל ית כל מאן דאתחיב קטול וסליק זמנא תניתא לרקיעא וצלי קדם יי וכפר על בני ישראל בכן אתפקיד למעבד משכנא וארונא בההיא זמנא אוחי משה ועבד ית משכנא וית כל מנוי וית ארונא ושוי בארונא ית תרין לוחין אוחרנין ומני ית בנוי דאהרן כהניא למקרב קורבנא על מדבחא ולנסכא ית חמרא על קורבנא ומנן הוה להון חמרא לנסכא הלא אנון במדברא לא אתר כשר לבית דרע ואף לא תינין וגופנין ורמונין אלא הוו אזלין לכרמי עין גדי ונסבין מתמן אתכלין דענבין ועצרין מנהון חמרא ומנסכין יתיה על מדבחא רבעות הינא לאמרא חדא׃ טו הנך כד עבדו בני ישראל רעותא דמלכהון הוא במימריה משבח יתהון בפמליא במלאכיא קדישיא ואמר כמה יאון עובדך ברתי חביבתי כנשתא דישראל בזמן די אנת עבדא רעותי ועסיקא בפתגמי אורייתי וכמא תקנין עובדיך ועניניך כגוזלין בני יונתא דמתכשרין לאתקרבא על מדבחא׃ טז הנך אתיבת כנישתא דישראל קדם רבון עלמא וכן אמרת כמה יאי שכינת קודשך בעידן די את שרי בינגא ומקבל ברעוא צלותנא ובעידן די את משרי בפורינא חבבתא ובננא סגין עלוי ארעא ואנחנא פיישן

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(יד) אשכל הכפר. יש אומרים שהוא הכותבת והקרוב שהוא כמו בלשון ישמעאל כן בלשון לע״ז כי הוא כמו אשכולות: עין גדי. מקום בארץ ישראל שימצא שם אשכול הכופר: (טו) עיניך יונים. כעיני יונים כי מנהג בני יונה שלא להתחבר אלא עם הזוג שלה: (טז) רעננה. דומה כעץ רענן: רהיטנו

רשי

ואחזק את לבו לרדוף אחריך עם כל שבח גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קשוטי הזהב: עם נקודות הכסף. שהיה בידך כבר שהוצאת ממצרים שגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים: נקודות. כלי כסף מנוקדים ומצויירים בחברבורות וגוונים: (יב) עד שהמלך במסבו. משיבה כנסת ישראל ואומרת כל זה אמת טובה גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד המלך על השלחן מסבת חופתו. נרדי נתן ריחו. חילוף להבאיש בעוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה (עיין ברש״י במסכת שבת פרק ר״ע דהטעם לא כתב הבאיש או הסריח משום חיבה אכן לפירוש התוספות שם שפירש וה״ק מ״ש נתן ולא עזב זהו משום חיבה. אכן מה שלא כתב הבאיש או הסריח זהו בלאו הכי משום לשון נקיה): (יג) צרור המור דודי לי. דודי נעשה לי כמי שיש לו צרור המור בחיקו ואמר לו הרי לך צרור זה שיתן ריח טוב מן הראשון שאבדת כך הקדוש ברוך הוא נתרצה לישראל על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמר התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל: בין שדי ילין. אף לפי שמעלתי בו אמר לשכון שם: בין שני בדי הארון: (יד) אשכול הכופר. יש בושם ששמו כופר כמו (שיר ד) כפרים עם נרדים ועשוי כעין אשכלות: בכרמי עין גדי. שם מקום ושם הוא מצוי וראיתי באגדה שאותן כרמים עושין פירות ארבעה או חמשה פעמים בשנה ודוגמא היא לכמה כפרות ומחילות שמחל לכן הקדוש ברוך הוא על כמה נסיונות שנסוהו במדבר: (טו) הנך יפה רעיתי. אני הייתי בושה בקלקולי והוא חזקני בדברים רצויים לומר (במדבר יד) סלחתי כדבריך והרי את יפה ויפה כי עיניך יונים כלומר כלה שעיניה כעורים כל גופה צריך בדיקה ושעיניה נאים אין גופה צריך בדיקה והדוגמא זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה בנעשה והנך יפה בנשמע יפה במעשה אבות יפה במעשיך: כי עיניך יונים. צדיקים יש בך שדבקה בי כיונה זו שמשמכרת את בן זוגה אינה מניחתו שיזדווג לאחר כך (שמות לב) ויאספו אליו כל בני לוי ולא טעו בעגל ועוד הנך יפה במלאכת המשכן שנאמר (שמות לט) והנה עשו אותה וגומר ויברך אותם משה הרי שקלסם על כן. (טז) הנך יפה דודי אף נעים. לא היופי שלי אלא שלך אתה הוא היפה: אף נעים. שעברת על פשעי והשרית שכינתך בתוכו וזהו קילום של ירידת האש (ויקרא ט) וירא כל העם וירונו. אף ערשנו רעננה. על ידי נעימותיך הנה ערשנו רעננה בבנינו ובבנותינו שהם כולם נקבצים אליך פה שנאמר (שם ח) ותקהל העדה וגומר המשכן קרוי מטה שנאמר הנה מטתו שלשלמה כן המקדש קרוי מטה שנאמר ביואש (ד״ה בחדר

מצודת ציון

סובות מחוברות בחוט ובדרז״ל פתרונות של דגים (ב״מ כ״א): (יא) נעשה. פעמים רבן היתיד נדבר בלבון רבים להפארת: (יב) עד. בעוד וכן עד היותי על אדמתי (יונה ד׳): במסבו. דרכו היה להסב ולהשען על המטות בשעת האכילה: נרדי. מין בושם: (יג) צרור. ענין קשור כמו צרור כספו (בראשית מ״ב): המור. מין בושם: דודי. אוהבי: שדי. כם דדי האשה ילין. ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א׳): (יד) אשכול. כן יקרא הענף והגרגרים תלוים בו וכן אשכול ענבים (במדבר י״ג): הכופר. מין בושם: בכרמי הוא מושאל לפרדסים בעלי אילנות וכן כרם זית (שופטים ט״ו): עין גדי. שם מקום בא״י: (טו) הנך. הנה את כמו הנך הרה (בראשית ט״ז): (טז) נעים. אהוב ותביב כמו נטעי נעמנים (ישעיה י״ז): ערשנו. כן יקרא המטה כמו ערש ילועי (תהלים קל״ב): רעננה. ענין

מצודת דוד

לך קשוטים מתורי זהב ובהם נקודות נקודות מכסף והוא תכשיט מפואר ביותר. והנמשל הוא לומר כמו שאת ראוי׳ לטובה כן אשפיע לך: (יב) עד שהמלך במסבו. כאלו החשוקה תשלח אמריה לאמר לו הנה בעוד היות המלך נשען במסבו בגמר הסעודה ואז הדרך להביא לפניו המוגמר מבושם חשוב להעלות ריח טוב עכ״ז חבילי הנרד אשר עמדי נותן ריחו ונודף מאוד ומבטל ריח המוגמר ההוא. והנמשל הוא לומר הנה המעש״ם שבידי גברו מאוד על מעשה מנהרי העכומ״ז וכאפס ותוהו המה מול מעשי: (יג) צרור המור דודי לי. עכ״ז אתה דודי נחשב לי לצרור המור שבעבור שהוא צרור וקשור עומד ריחו בו לבל חסוג והוא הפועל על ריח נרדי ולכן חשוקתי אליך ואהוה שתלין בין שדי להתענג בך. והנמשל הוא לומר הנה הטובות שגמלת עלי גברו על מעשי ולכן אתאוה שתשרה שכינתך בקרבי: (יד) אשכול הכופר. דומה אתה בעיני לאשכול הכופר שגדל בכרמי עין גדי המרובה בגרגרים וריחו נודף למרחוק. והנמשל הוא לומר הרבה פלאות עשית עמדי הנשמעים עד אפסי ארץ: (טו) הנך יפה רעיתי. כאלו החשוק ישלח דברו לקלסה ולומר הנך יפה ועיניך כעיני היונים היפות מאוד וממשיכות אהבה. והנמשל הוא לומר הנה מעשיך טובים והגונים וממשיכים אהבתי אליך: (טז) הנך יפה דודי. כאלו החשוקה תשיב אמריה לקלסו ולומר הנך יפה במראה ואף חום של חסד משוך עליך להיות נעים ואהוב: אף ערשנו רעננה. אף המטה שהכנת מאז לשכוב גם להתעלס באהבים הנה היתה נאה ויפה כעץ רענן. והנמשל הוא לומר הטוב שגמלת עלי מאז היה על צד המובחר בחסד רב ומקום שכך בקרבי מאז על שבשעת

יז קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רַחִיטֵנוּ בְּרוֹתִים: ב א אֲנִי
חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת הָעֲמָקִים: ב כְּשׁוֹשַׁנָּה
בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת: ג כְּתַפּוּחַ
בַּעֲצֵי הַיַּעַר כֵּן דּוֹדִי בֵּין הַבָּנִים בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי
וְיָשַׁבְתִּי וּפִרְיוֹ מָתוֹק לְחִכִּי: ד הֱבִיאַנִי אֶל־בֵּית
הַיָּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה: ה סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת

רחיטנו ק' ומ"ג ג' ל' · ל' ג' · ל' כ' פרף ג' ד' · ל' זקף קמץ ל'

פישין וסגין כאילן דנציב על עינא דמיא די עפיה שפיר ואנביה סגי: יז קרות אמר שלמה נביא כמא יאי בית מוקדשא דיי דאתבני על ידי מן קיסי גולמיש אבל יתיר יהי יאי בית מוקדשא דעתיד לאתבנאה ביומי מלכא משיחא דקשרוהי יהוין מן ארזין דגנתא דעדן ושירתוהי יהוין מן ברתי ושגי ושורבני: ב א אני אמרת כנשתא דישראל בעדן דמשרי מרי עלמא שכינתיה ביני אני מתילא לברקום רטיב מגנתא דעדן ועובדי יאין כוורדא דבמישר גנוניתא דעדן: ב כשושנה ובעדן די אנא סטיא מן אורחא דתקנא קדמוי ואי הוא מסלק שכינת קודשית מני אנא מתילא לוורדא דמלבלבא ביני סלוייא דנעיצן עפיהא ובזיען הכדין אנא נעיצא ובזיעא מגזירן בישן בגלותא ביני מלכי עממיא: ג כתפוח היכמה דיאי ומשבח אתרוגא ביני אילני סרק וכולי עלמא מודעין יתיה כן רבון עלמא הוה משבח ביני מלאכיא בעדן דאתגלי על טורא דסיני בזמן דיהב אוריתא לעמיה בההיא שעתא בטלל שכנתיה רגינת למיתב ופתגמי דאוריתיה בסיסן על מוריגי ושכר פקודוי נטרין לי לעלמא דאתי: ד הביאני אמרת כנשתא דישראל אעל יתי יי לבית מתיבת מדרשא דסיני למילף אוריתא מפום משה ספרא רבא ומקם פקודוי קבלית עלי בחבבתא ואמרית כל די פקיד יי אעביד ואשמע: ה סמכוני ובעידן די שמעית ית קליה די מתמלל מגו שלהובית אשתא

זעית

רחיטנו רחיטנו כתיב וקרי' רהיטנו ותוא חד מן ד' מלין כתיב ח' במצעות תיבותא וקרי' ה' וסי' רהטנו קורות בתינו. עמיהוד ואבשלום ברח. טבחלת גחלה מבחלת בראשונה. ולחתם שבעים שבעים נחתך על עמך:

תולדות אהרן קורות בתינו ארזים. יומא לח: אני חבצלת השרון. וזהר אמור ושמיני: כשושנה בין החוחים. עקידס ס' עם זוהר בראשית ותולדות: כתפוח בעצי היער. שבת שם עקידה וזוהר שם ועקרים מ"ג פ"א: כן דודי בין הבנים. וזהר אחרי מות ולך לך ומשפטים ופקודי: ודגלו עלי אהבה. שבת ס (סנהדרין כב): סמכוני באשישות. כולה כ"א וזהר שמיני:

רשי

ב כה) בחדר המטות אשר בבית ה' על שהם פריין ורביין של ישראל: (טז) קורות בתינו ארזים. שבח המשכן הוא זה: רהיטנו. לא ידעתי אם לשון קרשים או לשון בריחים אך ידעתי שאף בלשון משנה שנינו רהיטי ביתו של אדם הן מעידים בו: (א) חבצלת. היא שושנה: שושנת העמקים. נאה משושנת ההרים לפי שמרטבת תמיד שאין כח החמה שולט שם: (ב) כשושנה בין החוחים. שמנקבין אותה ותמיד היא עומדת בנויה ואדמימותה כן רעיתי בין הבנות מפתות אותה לרדוף אחריהם לזנות כמותם אחרי אלהים אחרים והיא עומדת באמונתה: (ג) כתפוח. אילן של תפוחים כשהוא בין אילני סרק הוא חביב מן כולן שפריו טוב בטעם ובריח: כן דודי בין הבנים. בין הבחורים הדוגמא כך הקב"ה מכל האלהים נבחר לפיכך בצלו חמדתי וישבתי ומדרש אגדה התפוח הזה הכל בורחים הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל העובדי גלולים מעל הקב"ה במתן תורה אבל אני בצלו חמדתי וישבתי: אל בית היין. אהל מועד ששם ניתנו פרטיה ודקדוקיה של תורה: (ד) ודגלו עלי אהבה. וקבוצתי שדגלני אליו אהבה היא עלי עודני זוכרת אהבתו ודגלו אשר"ייע בלעז: (ה) סמכוני. עתה

אבן עזרא

(יז) רהיטנו. מדברי רבותינו ז"ל: ברותים. אין לו חבר וי"א שהוא ברושים ויש אומרים כי רהיטנו הוא כמו ברהטים בשקתות המים אם כן יהיו ברותים כמו אבני שיש: (א) חבצלת. יש אומרים שהוא ורד ויש אומרים שהיא צמח אחד נכבד יש לו ריח טוב ועינו כעין שחרות: שושנת. יש אומרים שהוא צמח לבן ויש לו ריח טוב והוא חם מאד עד שריחו יכאיב הראש ויתכן להיותו כן יהיה פירושו מן שש כי לעולם היא ששה עלים לבנים גם בתוכו כדמות בד סעיפים ארוכים גם הם ששה ויהיה פירוש שפתותיו שושנים בריח לא בעין: (ג) כתפוח. כאילן התפוח: (ד) ודגלו. מן דגל מחנה יהודה: באשישות. כלי זכוכית מליאות יין: רפדוני. בלשון ישמעאל כמו חזקוני ויש אומרים שימו היציע תפוחים מן רפידתו זהב ירפד חרוץ עלי טיט שענייננו ענין הנטע והוא רחוק בעיני:

הפעם השנית

הנך. אמר הוא הנך יפה. אמרה היא הנך יפה דודי ויש לי במדינה ערש רעננה ובית נכבד וזה ענין קורות בתינו ארזים: אני. לכן אני עתה בחוץ כמו חבצלת השרון ואין מריח: כשושנה. אמר הוא:

הפעם השלישית

אשכול הכופר. משל על השכינה. ענתה שכינה אחר שכל זה חשבת. יפה את כנסת ישראל עוד אעשה ערש והוא הבית כשתכניסני לארץ ישראל. לכן אני עתה כמו חבצלת שהיא בשרון שהוא מקום מישור כל אדם ישיגנה וכשושנה בעמק רגל תרמסנה ואני מתפחדה. אמרה שכינה אני אשמור אותך שלא יגע בך רע כשושנה בין החוחים. ענתה כנסת ישראל אם תשמרני לעולם אשב בצילך: ועמין פריו. שאשמע כל מצותיו: בית היין. הוא בית ה' מקום נסוך היין. וענין אשישות ותפוחים הם המשוררים הלא תראה ימשל דברי הנבואה ליין וחלב וכן חכמות נשים בנתה ביתה מסכה יינה ועוד תפוחי זהב: שמאלו

מצודת דוד

הכפורת היתה חמודה ביותר: קורות בתינו ארזים. הבית שהכנת לנו מאז לבוא בו הנה הקורות היו עצי ארזים והבנין שבעליות הבית מהדר לחדר הנעשה לנו להתהלך בו היה מעצי ברושים הנחמדים למראה העין. והנמשל הוא לומר הנה בה"מ כולו שהכנת מאז לשבתך היה בנין נפלא ומפואר:

ב (א) אני חבצלת השרון. עתה תשלח אמריה ומספרת בשבחה להתאהב על החשוק וכה תאמר דומה אני אל הורד הגדל במקום דשן ושמן היפה מאד ואל השושנה הגדלה בעמקים העומדת בלחותה והוא בת שפת עלין ולא תשתנה כי כן גם אני עומדת תמיד ביופיי מבלי השתנות. והנמשל הוא שאומרת כ"י בכל עת אני עומדת רטובה במעש"ט וידי אוחזת במצות ורגלי עמדה במישור בדרך אחת לא אסור ממנה: (ב) כשושנה בין החוחים. כאלו החשוק ישלח דברו לומר לה הן אמת דומה את לשושנה ועוד אוסיף על שבחך לומר שדומה אתה מול הבנות כולן אל השושנה העומדת בין החוחים עד שאי אפשר למי לקרב אליה למשמש בה לשחת תארה וכמו כן גם אתה עם רוב היופי שבך שהיא סיבה להלהיב לב אנשים לרדוף אחר אהבתך עם כל זה לא תעזוב את מי לקרוב אליך. והנמשל הוא לומר אף שכל העו"ג מפתים אותך ללכת בדרכיהם להתחבר עמהם לא תאבה ולא תשמע אליהם: (ג) כתפוח בעצי היער. עתה תשלח אמרי' לקלס את החשוק ותאמר דומה אתה בעיני בין שאר הבחורים לאילן תפוח בין אילני סרק אשר ביער שאף שגדל אילן התפוח הוא המעט מגדל כל אילני סרק עם כל זה טוב הוא מכולם כי עושה פרי ולכן חמדתי צלו וישבתי תחתיו עם כי הוא המעט מכולם כי פריו היה מתוק לחכי מה שלא נמצא באילני סרק וכאלו תאמר עם כי מול שאר הבחורים מצאתי מעט מן ההון עם כל זה חמדתי לשבת בצלך כי פרי חכמתך יערב לחכי וטוב לחסות בצל החכמה מבצל הכסף. והנמשל הוא לומר שאמרה כנסת ישראל אף שהגלות העבירה וע"ג ממהרת לבא בעולם הזה כצל האילן שהנאה בא ממנה מיד כאשר ישב אים תחתיו עם כל זה משכתי ידי מן העבירה ומע"ג ודבקתי בך כי פרי הגמול בעולם הבא ערבה עלי ביותר עם כי היא מתאחרת לבא: (ד) הביאני אל בית היין. כאלו למולו מדברת לאמר מתאווה אני שתביא אותי אל בית היין להתענג בו במקום רואים לפרסם חיבתך אלי: ודגלו עלי אהבה. הרמת דגלו עלי להראות לכל שאני לו ושר למשמעתו זה תחשב לי הראות אהבה ותבה יתירה. והנמשל הוא לומר מתאווה אני לספרות פי שכימתך לעין כל העו"ג לפרסם הדבר שאני לו לעם היא חביבה עלי מאד: (ה) סמכוני באשישות. מרוב הגעגועין שבאו לה אמרה לבני ביתם הקריבו

מצודת ציון

שין לחות ורטיבות כמו דשנים ורעננים (שם נ"ב): (יז) קורות. כן יקרא העץ שעל רחבו ונקראו משם איש קורה אחת (מ"ב ו): רהיטנו. הם הבנינים שבעליות הבתים אשר בהם ילכו וירוצו מחדר לחדר וכן מלך אסור ברהטים (לקמן ז) כי התרגום של וירץ הוא ורהט ובלשון הזה יקרא גם שקתות המים כמ"ש ותמלאנה את הרהטים (שמות ב') וזה ע"ש מרוצת המים שבהן: ברותים. כמו ברושים בשי"ן והוא שם אילן סרק חשוב:

ב (א) חבצלת. הוא הורד המריח: השרון. הוא מקום שמן ודשן כמו והיה השרון כערבה (ישעיה לג): שושנת. שם צמח המריח ונקראת כן על כי היא לעולם בעלת שש עלין: (ב) החוחים. מין קוצים כמו חוח עלה ביד שכור (משלי כ"ו): (ג) לחכי. החיך הוא חם שמטעם לכלנון: (ד) הביאני. עבר במקום עתיד: ודגלו. מלשון דגל ומרומז בגבא: (ה) באשישות. הם הלגינים ישימו בהם היין כמו אשישי ענבים (הושע ג')

ועית ורתעית בתראי מן רתיתא בכן קריבית לות משה ואהרן ואמרית להון קבילו אתון קל פתגמי דיי מגו אשתא ואעילו יתי לבית מדרשא וסעידו יתי בפתגמי אורייתא די עלויהון אתבסם עלמא והבו רדידין על צוארי מפשר מליא קדישין דמתיקן על מוריני כתפוחי גנתא דעדן ואנהי עסיקא בהון מאים אתסא בהון ארום מרעת חבתא אנא׃ ו שמאלו כד הוו עמא בית ישראל אזלין במדברא הוו ענני יקרא מסחרן להון ארבעה מארבע רוחי עלמא בגין דלא ישלוט בהון עינא בישא וחד מן עלויהון בגין דלא ישלוט בהון שרבא ושמשא ואוף לא מטרא וברדא וחד מלרע להון די הוה מסובר יתהון היכמא דמסובר תורביינא ית ינקא בעטפיה וחד הוה רהט קדמיהון מהלך תלתא יומין למככא טוריא ולמדלי מישריא וקטיל כל חיון קלן ועקרבין די במדברא והוה מאלל להון אתר כשר למבת בגין דהוו עסיקין באולפן דאוריתא דאתיהיבת להון ביד ימינא דיי׃ ז השבעתי בתר כן אתאמר למשה בנבואה מן קדם יי למשלח אזגדין לאללא ית ארעא וכדו תבו מלאללא אפיקו שום ביש על ארעא דישראל ואתעכבו ארבעין שנין במדברא פתח משה בפומיה וכן אמר אשבעית יתכון כנשתא דישראל ביי צבאות ובתקפי ארעא דישראל דלא תזידון למיסק לארעא דכנען עד דיהא רעוא מן קדם יי ויסופון כל דרי אנשי קרבא למפת מגו משריתא היכמא דזדו אחוכון בני אפרים די נפקו תלתין שנין ממצרים עד לא מטא קצא ונפלו ביד פלשתאי דיתבין בגת וקטלו יתהון אלהן אוריכו עד זמן ארבעין שנין ובתר כן יעלון בניכון ויחסנון יתה׃ ח קול אמר שלמה מלכא בעידן דהוו יתבין עמא בית ישראל במצרים סליקת קבלתהון לשמי מרומא הא בכן אתגלי יקרא דיי למשה על טורא דחורב ושדר יתיה למצרים למפרק יתהון ולאפקא יתהון מגו דחוק מרות מצרים וטפן על קיצא בגין זכותא דאבהתהון דמתילין לטוריא ושור על זמן שעבודא מאה ותשעין שנין על צדקתא דאמהתן דמתילן לגלמתא׃ ט דומה אמרת כנשתא דישראל בזמן דאתגלי יקרא דיי במצרים בליליא דפסחא וקטל כל בוכרא רכב על חיזא קלילא ורהט כטביא וכאורזלא דאילא ואגן על בתיא די אנן תמן ואתעתד בתר אשותנא ואשגח מן כותא ואסתכל מן חרכיא וחזא דמא דנכסא דפסחא ודמא דגזרת מהולתא דחקיק על תרענא וחש מן שמי מרומא וחמא לעמיה דאכלין ית נכסת חגא טוי נורא על תמכה ועולשין ופטירין וחס עלן ולא יהב

ל' ומ"ל ל' וח' רַפְּדוּנִי בַּתַּפּוּחִים כִּי־חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ ו שְׂמֹאלוֹ
כתפוחים ל' ד' תַּחַת לְרֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ז הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם
ג' בְּנוֹת יְרוּשָׁלַםִ בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת הַשָּׂדֶה אִם־
י"א בטעם ג' בסיפרא תָּעִירוּ ׀ וְאִם־תְּעוֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃
ל'. ל' ח קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה־זֶה בָּא מְדַלֵּג עַל־הֶהָרִים מְקַפֵּץ
עַל־הַגְּבָעוֹת׃ ט דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר
ו' מ"ל. ל' ג' הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־

עומד ו' מ"ל וסי' ויאמר אל תקרב הלם. עמד על שנים עשר בקר. וכל קהל ישראל עומד דויסב המלך בתרא. ותרא והנה המלך עומד דיואש. תלתיהון דר"ה׃ הנה זה עומד אחר כתלנו. ויעש הבא אליו כרצונו׃

תולדות אהרן השבעתי אתכם. כתובות קי"א׃ קול דודי. ר"ה י"א׃ דומה דודי. זוהר בחקותי׃ משגיח מן החלונות. עקידה שער ע"ב זוהר פקודי׃

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ו) שמאלו תחת לראשי. עולת הערב והבקר׃ (ח) מקפץ. תרגום לנתר כמן להפצא בהון׃ (ט) לצבי. לשון זכרים צבי צבאים וכצבאים על ההרים ולנקבות צבאות׃ עפר האילים. הוא הקטן׃ כתלנו. ידוע בלשון תרגום ואע מתשם

רשי

פתה כמדת החולים באשישי ענבים או באשישות סלת נקיה׃ רפדוני. רפאו רפידתי סביבותי בתפוחים לריח טוב כדרך החולים כי חולה אני לאהבתו כי נמאתי לו פה בגלותי רפידה לשון מצע היא כמו (איוב מא) ירפד חרוץ עלי טיט׃ (ו) שמאלו תחת לראשי. במדבר׃ וימינו תחבקני. דרך ג' ימים נוסע לתור להם מנוחה ובמקום המנוחה מוריד להם מן ושלו כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו׃ (ז) השבעתי אתכם. אתם האומות׃ בצבאות או באילות.

שהיו הפקר ומאכל כצביים ואיילים׃ אם תעירו ואם תעוררו את האהבה. שביני לדודי לשנותה ולהחליפה ולבקש ממני להתפתות אחריכם׃ עד שתחפץ. בכל עוד שהיא תקועה בלבי והוא חפץ בי׃ עד שתחפץ. כמו עד שהמלך במסיבו בעוד שהמלך במסיבו׃ אם תעירו. אם תשניאו כמו (שמואל א כח) ויהי ערך (דניאל ד׳) ופשרה לערך׃ ואם תעוררו. כמו העורר על השדה קלנייר בלע"ז יש מדרשי אגדה רבים ואינם מתיישבים על סדר הדברים כי רואה אני שנתנבא שלמה ודבר על יציאת מצרים ועל מתן תורה והמשכן וביאת הארץ ובית הבחירה וגלות בבל וביאת בית שני וחורבנו׃ (ח) קול דודי. חוזר המשורר על הראשונות כאדם שקצר דבריו וחוזר ואומר לא אמרתי לפניכם ראשית הדברים הוא התחיל ואמר הביאני המלך חדריו ולא סיפר היאך פקדם במצרים בלשון חבה ועכשיו חוזר ואומר מסיכה זו שאמרתי לכם שמשכני דודי ורצתי אחריו כן היתה נואש הייתי אומרת לגאולה עד תם ארבע מאות שנה שנאמרו בין הבתרים׃ קול דודי הנה זה בא. לפני הקץ כמדלג על ההרים ומקפץ בגבעות׃ (ט) דומה דודי לצבי. בקלות מרוצתו שמיהר לבא כצבי וכעופר האילים עופר איל בחור׃ הנה זה עומד וגו'. סבורה הייתי לישב עגונה עוד ימים רבים והנה הוא הודיע שהיה עומד ומציץ מן חלונות השמים את העשוי לי

מצודת ציון

ג') רפדוני. ענין הצעת המטה כמו רפדתי יצועי (איוב י"ז)׃ (ו) תחבקני. ענין סבוב הזרוע בגוף׃ (ז) השבעתי. מלשון שבועה׃ בצבאות. נקבות הצבאים׃ באילות. נקבות האילים׃ תעירו תעוררו. מל' שתעוררת וכפל המלה לחזק הענין׃ (ח) הנה זה. הלשון הזה יורה על מהירות הענין וכן והנה זה מלאך נוגע בו (מ"א י"ט)׃ מדלג מקפץ. שניהם ענין רקוד ומהירות ההליכה וכפל במלות שונות יורה על מרבית המהירות׃ (ט) דומה. מלשון דמיון׃ לעופר. כן יקרא ילד האיל וכן יקרא ילד הצבי כמ"ש כשני עפרים תאומי צביה (לק' ד')׃ משגיח. ענין הבטה בהתבוננות רב׃ מציץ. מל' נצן והוא גלוי הפרח ר"ל

מצודת דוד

הקריבו אלי בלגיני היין להשיב נפשי ותציעו מטתי בתפוחים המעלים ריח טוב להבריא אותי כי חולה אני על כי כלתה נפשי לאהבת החשוק ההוא. והנמשל הוא שתאמר כ"י להחכמים ולזקנים אמצו ברכי הכושלות וחזקו ידי הרפות לנחם אותי בהחזרת השכינה למקומה כי כלתה נפשי לה׃ (ו) שמאלו תחת לראשי. כי מתאוה אני להיות דבוקה בו כמאז להשים שמאלו תחת ראשי ותחבקני ימינו דרך אהבה וחיבה. והנמשל הוא כי תאמר כ"י הן מאוד תאבתי להשרות בי שכינתו כמאז׃ (ז) השבעתי. חזרה פניה כלפי הנערות ותאמר להן אתן בנות ירושלים השבעתי

אתכם להיות דומות לצבאות או לאילות השדה להיות להפקר ולמאכל כמותן אם תעוררו אליכן אהבת החשוק ההוא עד שתהיה האהבה נחפצת לשוב אלי מעצמה ר"ל כל עוד שלא שבה האהבה מעצמה אל תמאסו אותי בעיניו לעורר האהבה אליכן וכאומרת אבל אחר שתשוב האהבה הנה לא יהיה לאל ידכן להמאים אותי בעיניו ולעורר האהבה אליכם ואין צורך אז אל השבועה. והנמשל הוא לומר כאלו כ"י השביעה את העכומ"ז ותאמר אשר כל עוד שלא שבה אלי אהבת המקום ב"ה מעצמה ש"א תכריחוני לעבור על דת להמאים אותי בעיניו ולעורר אליכם אהבתו להמשיל אתכם עלי עד עולם לבל אצא מתחת ידכם וכאומרת אבל אחר כו' כמו במשל׃ (ח) קול דודי. והנה מהר תשוב האהבה למקומה וכאלו נשמע קול נעדי דודי והנה כאלו הוא בא חיש מהר וכאלו מדלג על ההרים למהר ביאתו. והנמשל הוא לומר הלא הגאולה מוכנת ומהרה תשוב אהבת המקום ב"ה אלי׃ (ט) דומה דודי. בקלות מרוצתו דומה הוא לצבי או לעופר האילים שהם קלי המרוץ וכאלו הוא עומד כבר אחר כותל בתינו ומשגיח כי דרך החלונות ומגנה עצמו אלי דרך החרכים. והנמשל הוא לומר מוכן הוא להשיב שכינתו אלי וימסור את הקץ וכאלו כבר

הַחֲלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים׃ י עָנָה דוֹדִי וְאָמַר
לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ יא כִּי־הִנֵּה
הַסְּתָו עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ יב הַנִּצָּנִים
נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע
בְּאַרְצֵנוּ׃ יג הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר
נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לָכִי רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ יד יוֹנָתִי
בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ

ג' הסר וי"ו קדמאה ג'. ב' מה הדבר. ג' הסתיו קרי ג' פ"ע ג' לך קרי ג' ובסיפרא ג'

התור ג' מ"ל בלישנא וסי' וקול התור נשמע בארצנו. תורי זהב נעשה לך. וראיתני כתור תארם המעלה בד"ה: יונתי ג' ובסיפרא וסי' יונתי בחגוי הסלע. אחת היא יונתי. פתחי לי אחותי רעיתי:

תולדות אהרן הנצנים נראו בארץ. תענית כה זוהר בראשית וירא ויקרא: התאנה חנטה פגיה. נדה מז: יונתי. עקרים מ"ג פ"כ זכר לך לך ואחרי מות וירא אמור:

יהב רשותא למלאך מחבל לחבלא בן: י עאה ובעדן צפרא
אתיב רחימי ואמר לי קומי לך כנשתא דישראל רחימתי די
מלקדמין ושפירת עובדין אזילי נפקי מן שעבוד מצראי: יא כי
ארום הא זמן שעבודא דדמי לסתוא פסק ושניא דאמרת
לאברהם ביני פלגיא אתקטעו ומרות מצראי דמתילא למטרא
טרידא חלף ואזל ולא תוספו למחזיהון עוד עד עלמא: יב הנצנים
ומשה ואהרן דמתילו ללולבי דתמר אתחזו למעבד נסין בארעא
דמצרים ועדן קטוף בוכריא מטא וקל רוחא דקודשא דפורקנא
דאמרית לאברהם אבוכון כבר שמעתון מה דאמרית ליה ואף
ית עמא די ישתעבדון בהון דאן אנא ובתר כן יפקון בקנינא
סגיא וכען צביתי למעבד מה דקימית ליה במימרי: יג התאנה
כנשתא דישראל דמתילא לבכורי תאנים פתחת פומה ואמרת
שירתא על ימא דסוף ואף עולימיא וינקיא שבחו למרי עלמא
בלשנהון מן יד אמר להון מרי עלמא קומי לך כנשתא דישראל רחמתי ושפרתי אזילי מכא לארעא דקיימית לאבהתך: יד יונתי וכד רדף
פרעה רשיעא בתר עמא דישראל הות מתילא כנשתא דישראל ליונתא דסגירא בחגוי טנרא וחיויא מעיק לה מגיו ונצא מעיק לה
מברא הכדין הות כנשתא דישראל סגירא מארבע סטרוי בעלם דמן קדמיהון ימא ומן בתריהון רדף סנאה ומן תרין סטריהון מדברן
דמלין

רשי

לי שנאמר (שמות ג') ראה ראיתי את עני עמי וגו': (י) ענה. לשון עניה ולשון צעקה קול רם וזה בנין אב לכלם (דברים כו) וענו הלוים: ואמר לי. ע"י משה: קומי לך. (שמות ג) אעלה אתכם מעוני מצרים: הנה הסתיו עבר. אין עכשיו טורח בדרך. סתיו חורף תרגום סתוא: הנצנים נראו בארץ. קרבו ימי החמה שהאילנות מוציאין פרחים והולכי דרכים מתענגים לראותם: עת הזמיר הגיע. שהעופות נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכים: וקול התור. כמשמעו תורים ובני יונה דרך העופות להיות משוררים ומצפצפים בימי ניסן: התאנה חנטה פגיה. כמשמעו: והגפנים סמדר. כשנופל הפרח והענבים מובדלים זה מזה ונכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר. כל הענין הזה לפי פשוטו לשון חבת פתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי: ענה דודי. על ידי משה: ואמר לי. על ידי אהרן: קומי לך. זרזי עצמך (שמות יא) וישאלו איש מאת רעהו: (יא) כי הנה הסתיו עבר. אלו ארבע מאות שנה לגנתים למנותם משנולד יצחק: הגשם. שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו כלומר שמנים ושש שנה של קושי השעבוד נגזרו עליכם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצריים שעבוד על ישראל ולכך נקראת מרים על שמררום: (יב) הנצנים נראו בארץ. הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם: עת הזמיר הגיע. שאתם עתידים לומר שירה על הים: וקול התור. קול התייר הגדול. דבר אחר קול התור קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים: (יג) התאנה חנטה פגיה. הגיע זמן של בכורים לקרב שתכנסו לארץ: והגפנים סמדר. קרב זמן נסכי היין. דבר אחר כשרים שבכם חנטו והנצו לפני מעשים טובים והריחו ריח טוב: קומי לכי. כתיב יו"ד יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות. דבר אחר התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שכלו בשלשת ימי אפילה: והגפנים סמדר נתנו ריח. אלו הנשארים מהם עשו תשובה ונתקבלו כך נדרש בפסיקתא: (יד) יונתי בחגוי הסלע. זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים ולא להפנות
מפני

אבן עזרא

מתשם בכותליא וכן חרכים תרגום בעד החלון מן חרכיא. וכן הסתיו כתרגום קיץ וחרף סתוא: (יא) חלף. נכרת כמו והאלילים כליל יחלוף: (ב) הנצנים. כמו עלתה נצה והנו"ן השני נוסף: הזמיר. כמו וזמיר עריצים יענה וענינו זמירות העופות ויש אומרים כי הוא מן וכרמך לא תזמור ואיננו עתו: התור. כמשמעו מן התורים: (יג) חנטה. המתיקה ויש אומר כי עשתה כדמות אבק מן ויחנטו הרופאים: פגיה. הוא הפרי טרם שיתבשל וכן הוא בלשון ישמעאל: סמדר. כשיצא ניץ הגפן:

הפעם השנית

אין את נמשלת לשושנת העמק שהיא קרובה לקחתה כי אם כשושנה בין החוחים. אמרה כתפוח אלו הפסוקים דבוקים עם מלת חמדתי שהייתי חומדת שאשב בצלו ויביאני אל בית היין וישים דגלו עלי והענין בפרהסיא ויראה אהבתו וישים שמאלו תחת לראשי ואשביע בנות ירושלם שלא יעירוני עד שיגיע עת חפץ האהבה וזו השבועה בעבור שידמה תשוקתו לצביה וכן אילת אהבים ויעלת חן בעבור יפיה ונקיותה ושחרות עיניה כאילו אמרה השבעתי אתכם בדומות לכם ביופי: נשלמה זאת הפרשה. והיא הלכה אל ביתה כמו שאמרה לו קורות בתינו והנה הוא בא אחריה בעת צאת בני אדם להתענג לחוץ לראות הנצנים: קול דודי. אמרה כי דודה מרוב דלוגו ומרוצתו שמעה קול רגליו: דומה דודי לצבי. במהירות: ענה דודי. כל הפרשה:

הפעם השלישית

השבעתי אתכם. זה שאמרו רז"ל כי בני אפרים יצאו ממצרים קודם שהגיע הקץ וזה ענין שתחפץ ונהרגו ועליהם כתוב ויתאבל אפרים אביהם וענין בצבאות כמו שדמיהם מותרים לשפוך כך יהיו דמיכם אם תתעוררו קודם הקץ: קול דודי. זהו שנראה המקום בסנה: מדלג על ההרים. על הר סיני: מן החלונות. כמו ממכון שבתו השגיח מחלוני הרקיע כמו ראה ראיתי את עני עמי: ענה דודי. שאמר לישראל ואומר אעלה אתכם: כי הנה הסתיו עבר. משל לגלות וענין הגשם כמו יום המעונן והיא הצרה שהיו בה והעינוי כמו יום ענן וערפל: הנצנים. הם הצדיקים של ישראל: עת הזמיר. שתאמר שירה: קול התור. שהגיע תור לישראל: התאנה חנטה פגיה. בארץ ישראל ועת להביא ממנה בכורים: והגפנים. ליין הנסכים. או ידמה אותה לתאנה שחנטה פגיה. ולגפן כשהיא סמדר כמו שכתוב כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בראשיתה:

הפעם הראשונה

(יד) בחגוי הסלע. מן חוג הארץ שפירושו גלגל הסובב של הארץ והוא הפוך או שהם שני שרשים והענין אחד: המדרגה. כמו מעלות וכמוהו ונפלו המדרגות
וכן

מצודת דוד

כבר בא ומשגיח בי בעין חמלתו: (י) ענה דודי. ר"ל הנה בתחלת צמיחות האהבה כאשר בא אלי בראשונה הרים קול ואמר לי קומי ממקומך להגאתך את רעיתי יפתי ולמוכתך לכי אחרי. והנמשל הוא לומר הנה ביום בחרו בי עוד הייתי במצרים שלח שלוחיו להוציאני מקושי השעבוד: (יא) כי הנה הסתיו עבר. כי כבר עבר החורף וחלף זמן הגשם ואין טורח להולכי אורח. והנמשל הוא שאמר הנה כבר נשלם ימי השעבוד וזמן עבודת הפרך: (יב) הנצנים כו'. כבר נראים פרחי האילן והגיע עת האביב שהעופות מצפצפים ומשוררים בקול ערב ובארצנו נשמע קול התורים ודרך הולכי אורח להתענג באלה. והנמשל הוא שהלכה במדבר בעמוד אש וענן ואמרה שירה על הים על שטבעו המצרים: (יג) התאנה כו'. אילני תאנה הכנו פירותיהם ודרך האדם להתענג בראותן והסמדר מן הגפנים נתנו ריח טוב באפי הולכי אורח והכל הוא ענין פתוי מה שהדרך לפתות בהם ללכת בדרך: קומי לך. ר"ל הואיל וכ"כ תתענג בדרך לכן קומי לך כו'. והנמשל הוא שבאכילת המן התענגה לטעום בו כל הטעמים והגיז לה שלוו ולא חסרה דבר: (יד) יונתי בחגוי הסלע. עודה מספרת החיבה שהראה לה החשוק מאז ואמרה
ככה

מצודת ציון

ר"ל מגלה עצמו לסיום נראה ונשקף: החרכים. תרגום של חלון ארכא: (י) ענה. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים כו' קול רם (דברים כ"ז): (יא) הסתיו. זמן החורף כי וקיץ וחורף (בראשית ח') ת"א וקיטא וסתוא: חלף. עבר כמו ותגלף ביסודם (ישעיה ח'): (יב) הנצנים. ענין פרח כמו עלתה נצה (בראשית מ'): הזמיר. מל' זמר ושיר: התור. הוא שם עוף: (יג) חנטה. יציאת הפירות והראותן קודם גמר בישולן תקרא חנטה ובדרז"ל אילן שחנטו פירותיו (ר"ה ט"ו): פגיה. הם התאנים שלא בשלו כל צרכן ובדרז"ל פגה שמנה (שבת קכ"ג): סמדר. הם הענבים הדקים הניכרים אחר שנפל הפרח וכן פתח הסמדר (לקמן ז'): לך. ר"ל להנאתך: (יד) בחגוי. ענין בקוע ונקרין כמו שוכני בחגוי
סלע

דמלין חיין קלן דנכתין וקטלין באריסיהון ית בני נשא ומן יד
פתחת פומה בצלו קדם יי ונפקת ברת קלא מן שמי מרומא
וכן אמרת אנת כנשתא דישראל דמתילא ליונתא דכיתא
ומטמרא בסגור חגוי טנרא ובחביוני דרגתא אחזיני ית חזויך
וית עובדיך דתקנן אשמעיני ית קליך ארום קליך ערב בצלותא
בבית מוקדש זעיר וחזויך שפיר בעובדין טבין : טו אחזו בתר
דעברו ית ימא אתרעמו על מיא ואתא עליהון עמלק רשיעא
די נטר להון דבבו על עסק בכורותא וברכתא די שקל יעקב
אבונא מן עשו ואתא לאגחא קרבא בישראל על דבטילו
פתגמי אוריתא והוה עמלק רשיעא גנב מתחות גדפי ענני יקרא
נפשתא משבטוי דדן ומקטל יתהון על דהוא בידהון פסליה
דמיכה בההיא שעתא אתחייבו בית ישראל דמתילין לכרמא לאתחבלא אלולי צדיקי דרא ההיא דמתילין לבוסם טב : טז דודי
בההיא שעתא הדרו בתיובתא בכן אתעתד משה נביא וצלי קדם יי ויהושע משומשניה אזדרז ונפק מתחות גדפי עננא יקרא
דיי ועמיה גברין צדיקיא דדמין בעובדיהון לורדא ואגיחו קרבא בעמלק ותברו ית עמלק וית עמיה בשמתא דיי וקטלא
ותבירא בפתגם דחרב : יז עד ובזערות יומיא עבדו בני ישראל ית עגלא דדהבא ואסתלקו ענני יקרא די מטללין עליהון
ואשתארו מפרסמן ואתרוקנו ית תקון זיניהון דחקיק ביה שמא רבא מפרש בשבעין שמהן ובעא יי להובדא יתהון מן עלמא
אלולי דאדכר קדמוי קים דקים במימריה לאברהם ליצחק וליעקב דהוו קלילין בפולחניה כטביא וכאורזילא דאילא ותקרובתא
די קרב אברהם ית יצחק בריה בטור מוריה ומן קדמת דנא
קרב

יתיר י"ד — יד הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ נָאוֶה׃

כולהון חסר במ"ב וילך שמשון שעלים סלמו — טו אֶחֱזוּ־לָנוּ שׁוּעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר׃

ג' — טז דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃

ד'. ו' חס'. ג' — יז עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה־לְךָ דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר

שעלים שעלים ב' ובפ' אחזו לנו שעלים והוא חד מן א"ב מן ואיגון בפסוק ומן א"ב תאומים וסימנם נמסר במסרה רבתא בערך אות הבי"ת בס"ד : ונסו ד' וסימן בישעיה סוף סימן ל"ה : סב ו' וחסר וסימן רב לכם סב. ויאמר המלך לדויג. סב התיצב כה דשמואל. וילך רוכב הסוס לקראתו. וישלח רוכב הסוס שני. סב דמה לך דודי : תולדות אהרן כי קולך ערב. ברכות כה נדה לא : אחזו לנו שועלים. סוטה יב : עד שיפוח היום. זוהר ויקרא תזריע :

אבן עזרא

כן תרגם אונקלוס לא תעלה במעלות לא תיסק בדרגין וכן בלשון ישמעאל : ערב. כמו וערבה לה' שפירושו טוב ונחמד : נאוה. תאוה לעינים : (טו) אחזו. לשון ציווי כמו אהבו את ה' שחדו בעדי: מחבלים משחיתים כמו וחבל את מעשה ידיך : (יז) עד שיפוח. רוח היום : הרי בתר. הרי נדוד מן ויבתר אותם בתוך כלומר שיתפרד ממנו :

הפעם השנית

ועוד יונתי בחגוי הסלע. אמר לה את נסתרת בביתך ולא אוכל לראותך כמו יונה שהיא בחגוי הסלע : הראיני את מראיך. מאחד החרכים או השמיעני את קולך ואמרי לי מה אעשה. ענתה היא ואמרה לנעריה אחזו לנו שועלים. והענין לכו שמרו את הכרם מן השועלים כי אני רוצה ללון שם עם דודי שהוא הרועה בשושנים בעבור הריח הטוב שיש לשושנים. ואתה דודי עד שיפוח רוח היום וינגלו הימים וזה ענין ונסו הצללים לך אל הרי בתר והענין כי לא אוכל עתה לצאת חוצה והנה הלך לדרכו כאשר דבר לה : נשלמה הפרשה :

הפעם השלישית

וקרא אותה יונתי בעבור שיצאה ממצרים. וענין בסתר המדרגה שהיו ישראל מסותרים בעננים : הראיני את מראיך. זה הוא ויאמינו בה': השמיעני את קולך. אז ישיר משה ובני ישראל. או יהיה פירושו שאמרו נעשה ונשמע והוא יותר נכון : אחזו לנו שעלים. הם עובדי העגל שהשחיתו כרם ה' שהם ישראל ועוד הכרם היה סמדר: דודי לי ואני לו. שנהרגו עובדי העגל ומבקשים דברי השכינה : בשושנים. הם הצדיקים. וטעם עד שיפוח היום סב דמה לך על הרי בתר הוא שאמרה השכינה כי לא אעלה בקרבך ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה. אמרה כנסת ישראל על משכבי בלילות. אז חליתי כאשה שוכבת והיא במחשך בלא נר וזה ענין בלילות ובקשתי השכינה שתלך בקרבי. וענין בשווקים וברחובות הוא שעברו ושבו משער לשער:
כתמרות

רשי

מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלעים והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי הנחש תצא לחוץ הרי הנץ אמר לה הקב"ה הראיני את מראיך את כשרון פעולתך למי את פונה בעת צרה: השמיעני את קולך. (שמות יד) ויצעקו בני ישראל אל ה'. בחגוי. בנקיק והוא לשון שבר ודומה לו (תהלים קז) יחוגו וינועו (ישעיה יט) והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא וכשכן רבים קורא להן חגוי וכן קלה קצוי וכן (שמואל ב י) ויכרות את מדויהם: מדרגה. אישקלו"ינש בלע"ז כשעושין חריץ סביבות המגדלים ושופכים העפר למעלה להגביה התל סביב עושין אותו מדרגות מדרגות זו למעלה מזו: בסתר המדרגה. פעמים שיש בהן חורים ונכנסים שם שרצים ועופות: (טו) אחזו לנו שועלים. שמע הקב"ה את קולם צוה את הים ושטפם זהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולים שאף הקטנים היו מחבלים את הכרמים בעוד כרמנו סמדר שהענבים דקים כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיא טומנתו והיו המצרים נכנסים לבתיהם ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שנתים והן מביאין תנוקות מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל עונהו ממקום שטמון שם והיו תופשין ומשליכין אותו ליאור ולמה קרא אותם שועלים מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצרים מביטים לאחוריהם שנאמר (שמות יד) אנוסה מפני בני ישראל: שעלים קטנים. כתיב חסר וי"ו על שם שהיה נפרע מהם במים שנמדדו בשעלו של מקום: (טז) דודי לי ואני לו. הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה אלא לי עשו פסח קדשו בכורות עשו משכן הקריבו עולות ולא תבע מאומה אחרת: ואני לו. כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים: הרועה. את צאנו בשושנים במרעה טוב ונוח ויפה: (יז) עד שיפוח היום. מוסב למקרא של מעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון ושזפתני השמש כחום היום וגבר השרב : ונסו הצללים. חטאנו בעגל חטאנו במרגלים. ונסו הצללים זכיות המגינות עלינו פרקתי עולו: סוב דמה לך דודי. גרמתי לו להסתלק מעלי על
הרים

מצודת ציון

סלע (עובדיה א') : המדרגה. ענין מעלות כמו ונפלו המדרגות (יחזקאל ל"ח) : ערב. ענין מתיקות ונעימות כמו וערבה לה' מנחת (מלאכי ג') : נאוה. נאה ויפה : (טו) שעלים. שם חיה מה : מחבלים. משחיתים כמו וחבל עול (ישעיה י) : (יז) שיפוח. מל' הפחה ונשיבה : היום. כן יקרא השמש כמו לרוח היום (בראשית ג') וזהו לפי שבעוד השמש על הארץ הוא יום : ונסו. מל' ניסה ובריחה : הצללים. מל' צל : סב. מלשון סביב : דמה. מלשון דמיון : לעופר. הוא ילד האיל : בתר. ענין חלוקה והפלגה כמו ויבתר אותם בתוך (שם ט"ו) :
בשוקים

מצודת דוד

סגה כשהלכתי אחריו אמר לי אתה שמובטחני בך שלא תמיר אותי באחר כדרך שאין היונה ממירה בן זוגה בבקשה ממך כשנהיה בדרך במקום מוגנע בנקועי הסלע או במקום נסתר שבין המדרגות שם הראי לי את מראך ושם השמיעי לי את קולך לדבר בי דברי חשק ואהבה כי קולך ערב ומראך נאוה ולזה אתאוה להקשיב קולך ולהשביע עיני ממראך. והנמשל הוא שאמר ב"ה לישראל הנה במדבר מול הר סיני שם תתראה לפני ושם אקשיב מאמרך שתשיבי לאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע : (טו) אחזו לנו שועלים. ר"ל עם כי אז נפרדה החבלה כי בני אדם ערומים כשעלים אחזו אותנו בהסתתם ופיתויים להיות נפרדים זה מזו לבל התקרב : שעלים קטנים מחבלים כרמים. בזה הפרש היאך היה מהאפשר לעשות פירוד בין החשוקים ותאמר הלא אף שעלים קטנים יכולים הם להשחית את הכרמים בעוד שכרמינו סמדר כי אז נוח להשחית וכאלו תאמר לפי שעדיין לא הוחזקה האהבה כי היתה בתחלתה לכן מלאו ידי האנשים ההם הערומים כשעלים לעשות פירוד. והנמשל הוא לומר הנה הערב רב והאספסוף אשר עלה עמי הם פתוני לעבוד את העגל ויכלו לי כי אז עדיין לא נשרשה בלבי אמונת המקום ב"ה ומלאו יד לעשות פירוד ביני ובין המקום ב"ה משך ארבעים שנה שפקתי במדבר : (טז) דודי לי. עכ"ז לא נפסקה האהבה מכל וכל אבל דודי היה מיוחד לי ולא געלתי בו לחשוק במי וכן אני הייתי מיוחדת לו ולא געל בי לחשוק באחרת : הרועה בשושנים. ר"ל לא הלך לחבק חיק נכריה אבל הלך לרעות עצמו לטייל בין השושנים עד יעבור הזעם ולשוב אלי והנמשל הוא לומר שעכ"ז לא בחרתי באל נכר והמקום ב"ה לא בחר בעם אחר אבל השרה שכינתו על משה ואהרן ועל שבעים זקני העם המשלים לשושנים בריח מעשיהם וביופי כשרון מעלליהם : (יז) עד שיפוח היום. ואז מיד חזרתי ופייסתי אותו ושאלתי ממנו לומר עד העת שיהיה השמש נפוח מן הארץ לרדת לשקוע ועד ינוסו הצללים הוא עת ערב שאז ינוסו צללי הדברים להיות מתארכים נמשכים למרחוק ועד לא תבוא העת ההיא פנה דודי והמס עצמך בדבר
מהירת

הָאֵילִ֑ים עַל־הָ֥רֵי בָֽתֶר׃ ג א עַל־מִשְׁכָּבִי֙ בַּלֵּיל֔וֹת ל׳. ד׳
בִּקַּ֕שְׁתִּי אֵ֥ת שֶׁאָהֲבָ֖ה נַפְשִׁ֑י בִּקַּשְׁתִּ֖יו וְלֹ֥א מְצָאתִֽיו׃ ג׳
ב אָק֨וּמָה נָּ֜א וַאֲסוֹבְבָ֣ה בָעִ֗יר בַּשְּׁוָקִים֙ וּבָ֣רְחֹב֔וֹת ג׳ את מזבחך דשיר השירים
אֲבַקְשָׁ֕ה אֵ֥ת שֶׁאָהֲבָ֖ה נַפְשִׁ֑י בִּקַּשְׁתִּ֖יו וְלֹ֥א מְצָאתִֽיו׃ פ״ל
ג מְצָא֙וּנִי֙ הַשֹּׁ֣מְרִ֔ים הַסֹּבְבִ֖ים בָּעִ֑יר אֵ֛ת שֶׁאָהֲבָ֥ה ג׳ וחסר וי״ו וכסיפרא
נַפְשִׁ֖י רְאִיתֶֽם׃ ד כִּמְעַט֙ שֶׁעָבַ֣רְתִּי מֵהֶ֔ם עַ֥ד ל׳
שֶׁמָּצָ֕אתִי אֵ֥ת שֶׁאָהֲבָ֖ה נַפְשִׁ֑י אֲחַזְתִּיו֙ וְלֹ֣א אַרְפֶּ֔נּוּ ל׳. ל׳
עַד־שֶׁ֤הֲבֵיאתִיו֙ אֶל־בֵּ֣ית אִמִּ֔י וְאֶל־חֶ֖דֶר הוֹרָתִֽי׃ ג׳ מ״ל בלישנא ל׳ ומ״ל
ה הִשְׁבַּ֨עְתִּי אֶתְכֶ֜ם בְּנ֤וֹת יְרֽוּשָׁלִַ֙ם֙ בִּצְבָא֔וֹת א֖וֹ
בְּאַיְל֣וֹת הַשָּׂדֶ֑ה אִם־תָּעִ֧ירוּ ׀ וְֽאִם־תְּעֽוֹרְר֛וּ אֶת־ ג׳
הָאַהֲבָ֖ה עַ֥ד שֶׁתֶּחְפָּֽץ׃ ו מִ֣י זֹ֗את עֹלָה֙ מִן־הַמִּדְבָּ֔ר י״א בטעם מארי׳. ג׳
כְּתִֽימְר֖וֹת עָשָׁ֑ן מְקֻטֶּ֤רֶת מוֹר֙ וּלְבוֹנָ֔ה מִכֹּ֖ל אַבְקַ֥ת ל׳. ז׳ חסר בלישנא. ל׳

בלילות ד׳ וסימן להגיד בבוקר חסדך ואמונתך. על משכבי בלילות בקשתי. העמדים בבית ה׳ בלילות. איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: אקומה ג׳ וסימן אקומה וידברו. כי אקומה ואלכה ואקבצה. אקומה נא ואסובבה בעיר. ואינון חד מן ה׳ זוגין מן ג׳ ג׳ חד א׳ וחד וא׳ וסימן אמלא ג׳ וסימנם נמסר בסדר משפטים ואיוב ריש סי׳ כ״ג ומשלי סימן ח׳ : אכלה ג׳ וסימן באיוב סי׳ ל״א אקומה ג׳ מלעיל : אבל ג׳ וסימן בהושע : אמנה ג׳ וסימן במלכים ב׳ סימן ח׳ : ואסובבה ב׳ חד מ״ל וחד חסר וסימן את מזבחך. אקומה נא ואסובבה בעיר. בתרא מ״ל : שהביאתיו ג׳ מ״ל בלישנא וסימן לך הבא העיר. והבאתי אתם וידעו את הארץ. עד שהביאתיו אל בית אמי : עד ועד י״א בטעם מאריך ס״פ וסימן ערבון עד שלחך. ורדפוך עד אבדך. עד רדתה. מכף רגלך עד קדקדך. אנכי אשב עד שובך. ואשמתינו גדלה עד לשמים. במחנה עד תיותם. מכף רגלו עד קדקדו דאיוב. עד שתחפץ ג׳ בסיפרא : כתימרות ג׳ מ״ל דמ״ל בלישנא וסי׳ כתימרות עשן מקטרת. ואיליו ואילמיו ותימוריו. דם ואש ותימרות עשן :

תולדות אהרן על הרי בתר. זוהר ויצא : על משכבי. זוהר תזריע : הסובבים בעיר. זוהר לך לך : מי זאת עולה. זוהר בראשית ויצא :

קרב תמן ית קורבניה ופליג יתהון בשוה: ג א על וכד חזו עמא בית ישראל דאסתלקו ענני יקרא מעלויהון וכלילא דקודשא דאתיהב להון בסיני אתנטילת מנהון ודאשתארו חשיכין כליליא ובעו ית כלילא דקודשא דאסתלק מנהון ולא אשכחוהי : ב אקומה אמרין בני ישראל אלין לאלין נקום וניזיל ונסחר למשכן זמנא דפרסיה משה מברא למשריתא ונתבע אולפן מן קדם יי ושכינת קודשא דאסתלקת מננא וחזרו בקרוין ובפלטיא ובפתון ולא אשכחו : ג מצאוני אמרת כנשתא דישראל אשכחו יתי משה ואהרן וליואי נטרי מטרת מימרא דמשכן זמנא די מסחרן יתיה חזור חזור ושאלית להון על עיסק שכינת יקרא דיי דאסתלקת מני אתיב משה ספרא רבא דישראל וכן אמר אסק לשמי מרומא ואצלי קדם יי מאים יכפר על חוביכון וישרי ית שכינתיה ביניכון כמלקדמין : ד כמעט כזער צבחר הוה ותב יי מתקוף רוגזיה ופקיד למשה נביא למעבד משכן זמנא וארונא ואשרי שכינתיה בגויה ועמא בית ישראל הוו מקרבין קורבניהון ועסיקין בפתגמי אוריתא באדרון בית מדרשא דמשה רבהון ובקטונא דיהושע בר נון משומשניה : ה השבעתי כד שמעו שבעא אומיא דבני ישראל עתידין למחסן ית ארעהון קמו כחדא וקציצו ית אילניא וסתימו ית מבועי מיא וצדיאו ית קרויהון וערקו אמר קודשא בריך הוא למשה נביא אנא קיימית לאבהתהון דאלין לאעלא ית בניהון לאחסנא ארעא עבדא חלב ודבש והכדין אנא מעיל ית בניהון לארעא צדיא וריקניא בען אנא מעכב יתהון ארבעין שנין במדברא ותהי אורייתי מתערבא בגופיהון ומבתר כן אנון עממין רשיעין יבנון מה דאצדיאו בכן אמר משה לבני ישראל אשבעית לכון כנשתא דישראל ביי צבאות ובתקיפי ארעא דישראל דלא תזידון למסק לארעא דכנענאי עד משלם ארבעין שנין ויהא רעוא מן קדם יי לממסר יתבי ארעא בידיכון ותעברון ית ירדנא ותהי ארעא כבישא קדמיכון : ו מי כד סליקו ישראל מן מדברא ועברו ית ירדנא

עם

רשי

הרים המופלגים ממני : בתר. לשון חלוקה והפלגה : (א) על משכבי בלילות. בצר לי שישבתי אפילה כל שלשים ושמנה שנה שהיו ישראל נזופים : בקשתיו ולא מצאתיו. (דברים א) כי אינני בקרבכם (שמות לג) כי לא אעלה בקרבכם : (ב) אקומה נא ואבקשה. (שמות לב) ויחל משה (שם) אעלה אל ה׳ : (ג) מצאוני השומרים. משה ואהרן : את שאהבה נפשי ראיתם. מה מצאתם בפיו : (ד) כמעט שעברתי מהם. קרוב לפרישתם ממני לסוף ארבעים שנה: עד שמצאתי. שהיה עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים: אחזתיו ולא ארפנו. לא נתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי : (ה) השבעתי אתכם. הבבליים בהיותי גולה ביניכם : אם תעירו ואם תעוררו. אהבת דודי ממני על ידי פתוי והסתה לעוזבו לשוב מאחריו : עד שתחפץ. בעוד שאהבתו חפץ עלי : (ו) מי זאת עולה מן המדבר. כשהייתי

מהלכת

אבן עזרא

הפעם הראשונה

כתימרות. כמו עמודים כמו כרובים ותמרות ויש אומרים שהם דומות לאילן התמר

מצודת דוד

מהירת ההליכה להיות דומה לצבי או לעופר האילים הרצים על הרי בתר החלוקים ומופלגים אלו מאלו כי שם היו מצויים. ויתכן שהמחנות שעמדו שם הוא מ״ם וילכו כל הבתרון (ש״ב ב׳) ר״ל הנה אני בקשתי ממנו לשוב אלי קודם הערב להתעלס באהבים. והנמשל הוא לומר מיד הלך משה לפייס את המקום ב״ה לשוב ולהתרצות אלי חיש קל מהר :

ג (א) על משכבי בלילות. עודה מספרת מה הנעשה באותן הימים ותאמר כשבא הלילה הלכתי על מקום רפידת משכבי בלילות ושם בקשתי את החשוק שנפשי אוהבת אותו בחושבי שכבר בא כאשר שאלתיו ושוכב הוא על משכבי אבל בקשתיו ולא מצאתיו כי לא חזר. והנמשל הוא לומר הנה חשבתי שע״י תפלת משה נתרצה לי המקום ב״ה מכל וכל אבל לא כן היה כי אמר כי לא אעלה בקרבך (שמות ל״ג) : (ב) אקומה נא. אז אמרתי אל לבי עתה אקומה נא ואלכה בעיר מסביב בשוקים וברחובות ואבקשה את שאהבה נפשי והנה כן עשיתי כי בקשתיו אבל גם שם לא מצאתיו. והנמשל הוא לומר הנה בכל הימים שסבבתי במסעות המדבר הייתי מחזרת אחר אהבתו אבל לא נתרצה לי ולא אבה להכניסני מיד אל הארץ : (ג) מצאוני השומרים. בעת סבבתי בעיר לחפש אחריו מצאו אותי שומרי העיר הסובבים בלילה לשמרה והנה לא בושתי ואת פיהם שאלתי האם ראיתם את שאהבה נפשי כי מרבית האהבה קלקלה את השורה והלכתי הבושה מנגד ושאלתים וכאומרת אני שאלתים אבל לא מצאתי מענם, והנמשל הוא לומר כאשר מצאו אותי השומרים הסובבים המנהיגים אותי הם משה ואהרן ושאלתים מה מצאתם בפי ה׳ והנה אין ולא מצאו נבואה על כי הייתי נזופה לפניו באותן הימים : (ד) כמעט שעברתי מהם. אבל כזמן מעט היה משעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי וכאשר מצאתיו אחזתיו בידי ולא נתתי לו רפיון להיות נעזב ממני עד שהבאתיו אל בית אמי לשבת שם עמדי בחושבה שאמה תעזור לה על התמדת האהבה. והנמשל הוא לומר מיד שפרשו ממני המנהיגים ההם שמתו בשנת הארבעים עמד יהושע והעבירני את הירדן לבוא לרשת את הארץ והמקום ב״ה נלחם באומות ובאתי אל א״י המוחזקת לי מאבותי והיא ארץ קדושה ומוכנת לעבוד שם את ה׳ : (ה) השבעתי כו׳. אחר שספרה תחלת האהבה שהרבה לפתות אותה ללכת אחריו וכל הנעשה אז חזרה לראשית אמריה לומר הואיל וכן היה מאז ולכן אבטח שמהר תשוב האהבה למקומה ולכן השבעתי אתכם להיות הפקר כצבאות כו׳ אם תמחישו אותי לעורר אליכן האהבה בעוד שלא שבה אלי האהבה מעצמה וכמ״ש למעלה כי קרובה היא לשוב כמו ששבה מאז. והנמשל הוא לאחדים עם המשל וכמ״ש למעלה : (ו) מי זאת עולה. עודה מספרת ומשתבחת במרבית הצלחתה שהיה לה מאז וכה תאמר אל הנערות הידעתן מי היא זאת שעלתה מן המדבר ומרוב זהרה היתה נראית

למרחוק

מצודת ציון

ג (ב) בשוקים וברחובות. כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דניאל י״ב) : (ד) כמעט. באה הכ״ף לאמתת הדבר וכן מכרה כיום (בראשית כ״ה) : ארפנו. מלשון רפיון : הורתי. מלשון הריון ור״ל אמי שהרתה אותי והוא כפל ענין במ״ש : (ה) תעירו תעוררו. מל׳ התעוררות : (ו) כתימרות. מלשון אילן תמר ור״ל עמוד עשן זקוף כאילן תמר וכן ותמרות עשן (יואל ג) : מקטרת. הבערת הבשמים לריח קרוי קטרת בלשון מקרא : מור ולבונה. שמות מיני בושם : אבקת. ר״ל בשמים השחוקים דק דק כאבק

וכן

עם יהושע בר נון אמרו עמי ארעא מה היא דא אומא בחרתא דסלקא מן מדברא מתגמרא מן קטורת בוסמין וסעידא בזכותיה דאברהם די פלח וצלי קדם יי בטור מוריה ומתמרקא משח רבותא בצדקתיה דיצחק די אתעקד באתר בית מוקדשא דמתקרי טור דלבונתא ומתעבדן לה נסין בחסידותיה דיעקב דאשתדל עמיה עד מסק קריצתא ואתגבר מניה ואשתזיב הוא ותרי עסר שבטוי: ז הנה כד בנא שלמה מלכא דישראל ית בית מקדשא דיי בירושלם אמר יי במימריה כמא יאי בית מוקדשא הדין דאתבני לי על ידוי דמלכא שלמה בר דוד וכמא יאין כהניא בעדן דפרסין ידיהון וקימין על דוכניהון ומברכין לעמא בית ישראל בשתין אתין דמסירין למשה רבהון ובההיא ברכתא מסחרא להון כשור רם ותקיף ובה מתגברין ומצלחין כל גבורי ישראל: ח כלם וכהניא וליואי וכל שבטיא דישראל כולהון אחידין בפתגמי אוריתא דמתילין לחרבא ושקלן וטרין בהון כגברין מאלפי קרבא וכל חד וחד מנהון חתימת מילה על בסרהון היכמא אתחתימת בבסריה דאברהם ומתגברין בה כגבר דחרבא חגירא על ירכיה ובגין כן לא דחלין מן מזיקיא ומלאכי דאזלין בליליא: ט אפריון היכל קודשא בנא ליה שלמה מלכא מן אילני זנגבילא ושאגי ושורבני דאתי מן לבנון וחפא יתיה דהב דכי: י עמודיו ובתר די שלים יתיה שוי בגויה ית ארונא דסהדותא דהוא עמודא דעלמא ובגויה תרין לוחי אבניא די אצנע תמן משה בחורב דיקירין מן כסף מזוקק ושפירין מן דהב טב ופריש וטליל מן עלויה ית פרוכתא דתכלא וארגונא וביני כרוביא די עלוי כפורתא הות שריא שכינתא דיי דשכן שמיה

רוכל: ז הנה מטתו שלשלמה ששים גברים סביב לה מגברי ישראל: ח כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה איש חרבו על ירכו מפחד בלילות: ט אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון: י עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם:

ז׳ חסר. ג׳ חסר. וחסר. ג׳. ג׳ מ׳ פת׳ ג׳. ד׳ מל׳. ג׳ ומן מלין דמכתבין. פו. ג׳

גבריםד׳ חסר וסימן וכל אנשיה גברים. קשת גברים חתים ונכשלים אזרו חיל. איך נפלו גברים ויאבדו כלי מלחמה. אתה ידעת את אביך, והיו כגברים בוסים. עיר גברים עלה חכם. ששים גברים סביב לה: בלילות ד׳ וסימן להגיד בבקר חסדך. על משכבי בלילות. העמדים בבית ה׳. מפחד בלילות: אפריון ל׳ עשה המלך שלמה מעצי והוא חד מא״ב מן חד חד א״א בריש תיבותא וסימן נמסר במסרת רבת׳ במערכת אות האל״ף בס״ד:

תולדות אהרן הנה מטתו. יבמות קט גטין סח סנהדרין ז כ שבועות לט זוהר אחרי מות: כולם אחוזי. סנהדרין ז: אפריון עשה לו. נפרא יד זוהר תרומה: רפידתו זהב. מגלה י:

אבן עזרא

התמר: אבקת. מן אבק עפר רגליו: רוכל. סוחר כמו המה רוכליך: (ח) מלמדי. רגילים כמו כעגל לא למד: (ט) אפריון. אין לו דומה ופירושו לפי ענינו בנין נכבד:

הפעם השנית

היתה רואה בחלום וזה ענין על משכבי בלילות שהיתה מבקשת דודה עד שמצאה אותו והביאתו אל בית אמה והיתה משבעת בנות ציון שלא יעירות וכאשר היה בבקר רדפה הנערה אחר דודה וכאשר ראה אותה תמה אמר מי זאת עולה מן המדבר. וטעם הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים. כי היה שלמה המלך הוצרך לגבורים רבים שישמרו מטתו: מפחד בלילות. שמא יחטפוה לסטים בעבור יפיה ואיך עלתה זאת מן המדבר לבדם ועוד ששלמה המלך כאשר לקח את חשוקתו הוצרך לבנות אפריון והוא היה בתוך האפריון:

הפעם השלישית

עד שמצאוני השומרים. והם משה ואהרן. ומעט זמן היה שעברתי והתפרדתי מהם והענין שעלה משה והתפלל בעד ישראל: עד שהבאתיו. אל האהרן: השבעתי אתכם. אע״פ שנכנסה השכינה עמכם לא תוכלו להכנס לארץ עד שיגיע הקץ והם אמרו הננו ועלינו וכתוב ויכום ויכתום: מי זאת עולה מן המדבר. כנסת ישראל שעלתה מן המדבר ושמעה הולכת בכל המדינות וזה ענין מקוטרת מור. וענין הנה מטתו שלשלמה. הוא ארץ ישראל שהיא היום מטתו של שלמה. וענין ששים גבורים. ששים רבבות הם הבאים אל הארץ כאשר פקד אותם משה ואלעזר הכהן: מפחד בלילות. היו מלומדי מלחמה והרגו כל נשמה כי היו מפחדים שיביאום לידי גלות:

הפעם הראשונה

(ט) אפריון. ואחר כן עשה שלמה המלך אפריון והוא בית ה׳: (י) רפידתו. אליע שלו: מרכבו. הוא המרכב המסתיר הקורות מכפנים כי כן דרך ארמוני המלכים: רצוף. י״א מן רצפת בהט ושם שעניט ענין הצעת אבנים בקרקע ויש אומרים שהוא כמו שרוף מן ובידו רצפה שפירושו גחלת והוא הישר בעיני כאשר

רשי

מהלכת במדבר והיה עמוד האש והענן הולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקים לעשות הדרך מישור והיה הענן והעשן עולין ורואין אותן העובדי גלולים ומתמיהות על גדולתי ואומרות מי זאת כלו׳ כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגומר כתימרות עשן גבוה וזקוף כתמר: מקטרת מור. על שם ענן הקטורת שהיה מתמר מעל מזבח הפנימי: רוכל. בשם המוכר כל מיני בשמים: אבקת. על שם שכותשין אותו ושוחקין הדק כאבק: (ז) הנה מטתו שלשלמה. אהל מועד והארון שהיו נושאין במדבר: ששים גבורים סביב לה. ששים רבוא סביב לה: מגבורי ישראל. מיוצאי הצבא לבד פחותים מבן עשרים והיתרים על בני ששים: (ח) מלמדי מלחמה. מלחמתה של תורה וכן הכהנים הסובבים אותה החונים סביבות המשכן מלומדי סדר עבודתם: איש חרבו. כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידים על ידם את הגירסא והמסרה שלא תשתכח: מפחד בלילות. פן ישכחוה ויבאו עליהם צרות וכן הוא אומר (תהלים ב) נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך: (ט) אפריון עשה לו. זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת כתר לכבוד: (י) רפידתו. משכבו ומשכנו על הכפרת שהיא זהב: מרכבו ארגמן. זה הפרכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד: תוכו רצוף. סדור ברצפת אהבה ארון וכפרת וכרובים ולוחות: מבנות ירושלם. אלו

מצודת ציון

וכן יקרא עפר דק כמו יסכך אבקתם (יחזקאל כ״ו): רוכל. כן יקרא מוכר סבושם כמו הגרפים והרכלים (נחמיה ג׳): (ח) מלמדי. ענין הרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזקאל י״ט): על ירכו. על לדו: (ט) אפריון. הוא כמטה שנושאין בה הכלות ובדרז״ל הושיבה באפריון (סוטה י״ב) וכן קראו רז״ל למטה פוריה ואמרו ע״ש אפרין ורבין עליה (כתובות י׳): הלבנון. שם יער בא״י: (י) רפידתו. ענין הצעה כמו רפדוני בתפוחים (לעיל ב׳): מרכבו. מל׳ רכיבה: ארגמן. שם צבע חשוב: רצוף. ענין גחלת אש ובידו רצפה (ישעיה ו) ודרך

מצודת דוד

למרחוק כמו תימרות עשן אשר נראה למרחוק וריחה הטוב היה נודף כאלו היתה מקוטרת במור ולבונה ומכל בשמים השחוקים המצויים אצל הרוכל שמעלים ריח ערב ומעולה וכאומרת הלא אני היא העולה ואין אחרת. והנמשל הוא לומר הלא אני עליתי מן המדבר בעמודי אש וענן ההולכים לפני אשר היו נראים כתימרות עשן ועמי המשכן והמזבח שהקטירו עליו הקטורת מהרבה מיני בושם: (ז) הנה מטתו שלשלמה. לפי מרבית אהבתה אל החשוק היה גדול בעיניה עד שכינה אותו בשם מלך שלמה שהיה הגדול והמוצלח שבכל בני אדם וכה אמרה אל הנערות הנה כ״כ הייתי מאד אהובה ויקרה בעיני החשוק עד כי מפחדו פן שודדי לילה יחטפו אותי מן המטה אשר הכין לו עשה שמירה מעולה וסבב את המטה בששים גבורים מגבורי ישראל הנאמנים על השמיר׳ לבלתי תת שינה לעיניהם. והנמשל הוא לומר הנה בבה״מ היו ששים כתות גבורים והם כ״ד משמרות כהונה וכ״ד משמרות לויה ושתים עשרה מחלוקות ישראל כן הוא במדרש וכולם היו צדיקים וזריזים וגבורים בכבישת יצרם: (ח) כלם אחוזי חרב. כל הגבורים השומרים היו אוחזים החרב בידם להיות נכונים להלחם מול שודדי לילה והיו מורגלים במלחמה לדעת תכסיסיה ותחבולותיה: איש חרבו על ירכו. כ״א מהם היתה חרבו מזומנת לו על ירכו להיות נכונה לאחוז ביד אם תפול החרב האחוזה בכפו וחרילות השמירה היתה מן הפחד המצוי בלילות מהשודדים והגנבים. והנמשל הוא לומר כל הכתות האלה היו מורגלים במלחמת היצה״ר ועמדו על משמרתם לעשות גדרים להשתמר מפתוי היצה״ר ואופן תחבולותיו ועושם ערמתו על כי פחדו פן יולכדו ברשת שהוה ויהיה מעותד לבוא חושך כחשכת הלילה: (ט) אפריון. עתה חזרה לספר בשבח ויופי האפריון שעשה מאז להתעלם עמה בו וכה אמרה הנה האפריון עשה מעצי הלבנון מן המובחר במינם. והנמשל הוא על בנין המקדש שהיה בנין נפלא ומפואר: (י) עמודיו. הם העולים בארבעת מקצעות האפריון ועל הכלונסות שמעל להם יתלו הוילון סביב האפריון. והנמשל הוא על עמודי יכין ובועז שהיו עמודות כסף: רפידתו. המצעות שעל האפריון היו מפתילי זהב מעשה רוקם. והנמשל הוא על

יא צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה ל׳
שעטרה לו אמו ביום חתנתו וביום שמחת ל׳. ל׳
לבו: ד א הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך י״א
יונים מבעד לצמתך שערך כעדר העזים שגלשו ל׳
מהר גלעד: ב שניך כעדר הקצובות שעלו מן ל׳ וחד מסר כגלעד
הרחצה שכלם מתאימות ושכלה אין בהם: ל׳. כ׳ כ׳ וכסיפרא.

צאינה ל׳ ותהא חד מן יציאות דכל חד וחד לית דכוותא וסימן נמסר במסרה רבתא בערך יצא בס״ד: עיניך י״א וסימן שאי סביב עיניך: ואת שרור מה תעשי. שאי עיניך על שפיים. ותקשרים ככלה. ואף כי תשלחנה לאנשים. והשבתי זמתך: עיניך בשדה. הנך יפה רעיתי. וחברו. הסבי עיניך. צוארך כמגדל השן:

תולדות אהרן לאונס ורצונס. מענית כו זוכר מספטים:

שמיה בירושלם מן כל כרכי ארעא דישראל: יא צאנה כד אתא שלמה מלכא למעבד ית חנכת בית מוקדשא כרוזא נפק בחיל וכן אמר פוקו וחזו יתבי פלכיא דארעא דישראל ועמא דציון בתגא ובכלילא דכלילו עמא בית ישראל ית מלכא שלמה ביום חנכת בית מוקדשא וחדי בחדות חגא דמטללתא דעבד שלמה מלכא בעדנא ההיא ית חגא דמטללתא ארבעה עסר יומין: ד א הנך ובההוא יומא קריב מלכא שלמה אלף עלוון על מדבחא ואתקבל ברעוא קורבניה קדם יי נפקת בת קלא מן שמיא וכן אמרת כמא יאה אנת כנשתא דישראל וכמה יאין אנון רברבי כנשתא וחכימיא יתבי סנהדרין דאינון מנהרין לעלמא לעמא בית ישראל ודמיין לגוזלין בני יונתא ואפילו שאר בני כנשתך ועמא דארעא אנון צדיקין כבנוי דיעקב די לקטו אבנין ועבדו גלשושיתא בטורא דגלעד: ב שניך כמא יאין כהניא וליואי דמקרבין ית קורבנך ואכלין בסר קודשא ומעשרא ואפרשותא ודכיין מכל אונסא וגזילא היכמא דהוו דכין עדרא ענא דיעקב בעדן דהוו גזיזין וסלקן מן נחלא דיובקא דלא הות

רשי

אלו ישראל יראים ושלמים להקב״ה: (יא) בנות ציון. בנים שמצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית: בעטרה שעטרה לו אמו. אהל מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני אמר רבי נחוניא שאל רבי שמעון בן יוחאי את רבי אלעזר ברבי יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו שעטרה לו אמו אמר לו משל לאב שהיה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנאמר (תהלים מה) שמעי בת וראי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי אחותי רעיתי לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר (ישעיה נא) שמעו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד רבי שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו׳: ביום חתונתו. יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו: וביום שמחת לבו. זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר: (א) הנך יפה רעיתי. קילסן ורצן וערבו עליו קרבנותיהם: עד שיפוח היום. שחטאו לפני בימי חפני ופינחס: עיניך יונים. גווניך ומראיתך והנאתך כיונה הזאת הדבקה בבן זוגה וכששוחטין אותה אינה מפרכסת אלא פושטת צוארה כך את נתת שכם לסבול עולי ומוראי: מבעד לצמתך. שערך כעדר העזים. הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה הנאהבת לחתן מכפנים לקישורייך שערך נאה ומבהיק כלוהר ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך היא מכפנים למחנותיך ומשכנותיך אף הריקים שביך חביבין עלי כיעקב ובניו שגלשו לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם. ד״א כאותן שנכאו על מדין בעבר הירדן שהיא בארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים: מבעד. הוא לשון מכפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין נגד דבר אחר כמו (איוב ט) ובעד כוכבים יחתום (יונה ב) הארץ בריחיה בעדי (איוב כח) הבעד ערפל ומבעד הוא הדבר שהוא מכפנים לאותו בעד לכך הוא אומר מבעד: לצמתך. לשון דבר המצמצם השער שלא יפריח לצאת וזו היא השבכה והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שהתא התי״ו משורשת בתיבה שא״כ היה לה להיות דגושה כשהיא נסמכת לה״א לפעול בה פעולת נקבה או לוי״ו לפעול בו פעולת זכר כמו תי״ו של שבת כשהוא נותנה לנקבה היא מודגשת כמו חגה חדשה ושבתה וכן לזכר עולת שבת בשבתו ותי״ו של צמתך שהיא רפה על כרחינו באה במקום ה״א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך לתתו לזכר או לנקבה תהפך הה״א לתי״ו כגון שפחה תהפך לומר שפחתו שפחתה. וכן אמה אמתי אמתה. ערוה ערותו ערותה. וכן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך: שגלשו. שנקרחו גבח מתורגם גלוש כשהבהמות יורדות מן ההר נמצא ההר נקרח וממורט מהם: (ב) שניך כעדר הקצובות וגו׳. אף קילוס זה בלשון נוי אשה: שניך. דקות ולבנות וסדורות על סדורן כשמר וסדר עדר הרחלים הברורות משאר הצאן בקצב ומנין נמסרות לרועה חכם והגון ליזהר בשמרן שעושין אותם לכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותן מיום אל יום: שכולם מתאימות. לשון מתום (תהלים לח) אין מתום בבשרי כלומר תמימות אינטיכי״ש בלע״ז: ושכלה. שום שכול ומום אין בהם ונאמר הדוגמא הזו על שם גבורי ישראל הכורתים ואוכלים אויביהם בשניהם שביבותם והרי הם מתרחקים מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו בעבירה ונאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שנכאו על מדין בקצב ומנין שלא נחשד אחד מהם על העריות שנאמר (במדבר לא) ולא יפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב (שם) ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן

אבן עזרא

כאשר אפרשנו במקומו: (א) מבעד לצמתך. מבפנים כמו בעד החלון פי׳ שער הרב: שגלשו. שנשקפו ונראו או יתגלגו מן העין ויש אומרים שנקרחו תרגום קרח הוא גליש והוא רחוק בענין: (ב) כעדר הקצובות. יחסר מקום רחלים כמו ומאכלו בריאה שענייני שה בריאה וענין הקצובות שיש לכן מדה אחת כאילו נחצבת כל אחת כמו חברתה וכמוהו וקצב אחד ותמנו ויקצב עץ: מתאימות. כמו

מצודת דוד

על מקום משכן השכינה שעל כפורת הזהב: מרכבו. זהו הוילון התלוי ורוכב על הכלונסות שמעמוד לעמוד. והנמשל הוא על פרוכת פתח המחילה המבדלת בין הקדש לקודש הקדשים: תוכו. בתוך האפריון שוכב גחלת של אהבה הנאהב מכל הנערות ועל החשוק תאמר שאש אהבתו תוקד בלב כל הנערות כולן וכמ״ש על כן עלמות אהבוך (לעיל א׳). והנמשל הוא לומר בתוך המקדש היתה השראת השכינה הנאהבה והנעימה בעיני כל האומות: (יא) צאינה וראינה. עתה מתפארת בפני הנערות וכאילו אומרת אל תחשבו שהחשוק חשק בי מפאת החשק ועם כי אין אני כדאי לו כי צאינה מבחוץ ולכנה ראינה העטרה שעטרה לו אמו ביום שנתחתן עמדי ואז היה יום שמחת לבו כי הרבה לשמוח על שנפלתי בגורלו וכאומרת הנה מזה תקחו ראיה שאני הוגנת לו כי לולא זאת לא העטירה לו אמו עטרה ביום שמחת חתונתו. והנמשל הוא לומר אתם האומות אל תחשבו שמה שבחר בי ה׳ הוא בעבור אהבת האבות לבד עם כי אינני הוגנת לו מפאת עצמי כי הביטו וראו שביום מתן תורה הייתי לו לעטרה ולאוצר חביב כמ״ש והייתם לי סגולה כו׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש (שמות י״ט) ונאמר ישראל אשר בך אתפאר (ישעיה מ״ט) וכ״ז חוזר למעלה לומר שואיל וכן הוא בודאי תמהר לשוב האהבה למקומה ולכן השבעתי אתכם כו׳:

מצודת ציון

שמקרא לבנות השגגת שאהבה באש שבוער ומתלהב. וכן רשפיה רשפי אש שלהבת יה (לקמן ח׳): (יא) בעטרה. בכתר: חתנתו. מל׳ חתן:
ד (א) הנך. הנה את: יונים. כיונים: מבעד. בפנים כי בעד ענינו דבר שמפסיק כמו האָרץ בריחיה בעדי (יונה ב׳) ומבעד הוא הדבר שהוא מפנים לאותו בעד שמפסיק: לצמתך. הוא שמסוה המכסה את הפנים כמו גלי צמתך (ישעיה מז) והוא יריעה דקה מאד ומראית הפנים נראה דרך בה: שגלשו. ענין מריטת השער כי גבח הוא (ויקרא י״ג) ת״א גליש הוא: (ב) הקצובות. ענין חתוך וכריתה כמו מדה אחת וקצב אחד (מ״א ו׳): מתאימות. מלשון תאומים: ושכלה. ר״ל חסרון ופגם ואמר בלשון שאלה מלשון

ד (א) הנך יפה רעיתי. כאשר היה נשמע אל החשוק שהיא מתעצבת באהבתו אליו והפליגת בתשוקה בו שלח אמריו לקלסה וכה אמר הנך יפה כו׳ ר״ל יפה היית מאז עודך רעיתי ויושבת עמדי ועדיין את עומדת ביופיך ולא נפרדה היופי ממך מכל וכל בעבור הצער שעזבתיך. והנמשל הוא לאחדים עם המשל ויאמר על בשרון המעשים: עיניך יונים. מראה עיניך היה מאז כמראה עיני יונים והנה נסתרות מבפנים להמסך ובזה היו ממשיכות אהבה וחשק יותר מאלו היו גלויות מבלי מסוה והנמשל הוא על החכמים שהם עיני העדה להורותם הדרך אשר ילכו בה אשר היו נחמדים כיונים ולנועים במעשיהם להסתירם מבני אדם: שערך כעדר העזים. שער ראשך היה מאז סרוק ומבהיק כשער עדר העזים אשר נמרטו ונסרקו בענפי הקוצים ברדתם ממקום מרעיתם מהר גלעד וכאלו נכרקו במסרק. והנמשל הוא על הנזירים שהיו בה המגדלים פרע שער ראשם כעדר העזים כו׳ שהם סרוקות ושערותם ארוכות ותלויין כלפי מטה: (ב) שניך כעדר הקצובות. שניך היו דומות זו לזו בגובה ובעובי ולבנות היו במראה כמו עדר הדומות זו לזו כאלו נחתכו כאחת וכשהם עולים מן הרחצה שמבהיקים בלובן צח: שכלם מתאימות. מוסב על השנים לומר אשר כל השנים שוה היו כתואמים ולא היה בהם שכולה ר״ל לא היה נחסר אחד מהם ולא נפגם ולא נשתנה מראהו. והנמשל הוא על הגבורים אנשי המלחמה אשר היו בה מאז הכורתים ואוכלים אויביהם שהיו כעדר הצאן במדה המנוקים מן הלכלוך אשר שעלו מן הרחצה כי כמו

ל׳ ג כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה כְּפֶלַח
כ׳ מ״ל הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ: ד כְּמִגְדַּל דָּוִיד
ל׳. ג׳ צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן תָּלוּי עָלָיו כֹּל
שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים: ה שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים
ל׳ וחד תאמי תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים: ו עַד שֶׁיָּפוּחַ
כ׳. ד׳ ד׳ מ״נ בלישנא הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־

דויד ה׳ מ״ל וסימן נמסר במלכים א׳ סימן י״א ויחזקאל סימן ל״ד: תמור ד׳ מ״ל בלישנא וסימן אלך לי אל הר המור. וידי נטפו ב׳ בו נוטפות מור עובר: תולדות אהרן כפלח הרמון. ברכות נז ערובין יט חגיגה כז סנהדרין לז: כמגדל דוד. ברכות לא זוהר ויגש:

הות בחון אניסותא וגזילא וכולהון דמיין דא לדא וילדן תיומין בכל עדן ועקרא ומתכלא לא הות בהון: ג כחוט ושפותי דכהנא רבא הוון בעיין צלותא ביומא דכפורי קדם יי ומלוי הוו מהפכין חוביהון דישראל דדמיין לחוט זהוריתא ומחורן יתהון כעמר נקי ומלכא די הוא רישהון מלי פקודיא כרימונא בר מן אמרכליא וארכונין דאינון קריבין למלכא די אנון צדיקיא ולית בהון מדעם ביש: ד כמגדל וריש מתיבתא די הוא רב די ליה חסין בזכותא ורב בעובדין טבין כדוד מלכא דישראל ועל מימר פומיה הוה מתבני עלמא ובאולפן דאוריתא הוה עסק רחיצין עמא בית ישראל ומנצחין בקרבא כאילו אחדין בידיהון כל מיני זינין דגברין: ה שני תרין פריקיך דעתידין למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמין למשה ואהרן בני יוכבד דאמתילו לתרין אורזילין תיומי טביא והוו רען לעמא בית ישראל בזכותהון ארבעין שנין במדברא במנא ובעופין פטימין ומי בארא דמרים: ו עד וכל זמן דהוו בית ישראל אחדין בידיהון אומנות אבהתהון צדיקיא הוו ערקין מזיקי וטלני וצפרירי וטיהרי מביניהון על דהוה שכינת יקרא דיי שריא בבית מוקדשא

אבן עזרא

כמו תואמות ויש אומרים שיש לפני כל אחת תאומים: (ג) ומדברך. כמו דבורך: כפלח הרמון. יש אומרים כחצי והקרוב שהוא לין הרמון האדום ויש מפרשים אותו מלשון פלח דבלה שהוא לשון ביקוע כן זה ביקוע הרמון: רקתך. בין המצח והעין: לצמתך. הוא השער הרב וכמוהו גלי צמתך:

הפעם השנית

רצוף אהבה. כלומר שרוף אהבה על אחת מבנות ירושלם ושם עטרה בראשו וכל זה עשה שלמה המלך אז ראה תאותו: הנך. ואת יותר יפה מחשוקתו של שלמה ויכולתי לראותך בלי שאצטרך לעשות אפריון: שערך כעדר העזים. הענין כי מנהג העזים שיתלו בהרים הגבוהים ועומדות ברגליהן ללקט עלים לכאן ולכאן כן דימה שער ראשה שזה על זה נופל: שניך וגו׳. וענין מן הרחצה. הלבן: ושכלה. כמו נשברת:

הפעם השלישית

עמודיו רפידתו. ענינו רוב הזהב והכסף וכתוב שציפהו בזהב ובכסף: מרכבו ארגמן. כענין ארגמן או הרכיב מבחוץ. וטעם צאינה וראינה. הוא ויקהלו אל המלך שלמה: הנך יפה רעיתי עיניך יונים. שהיו עובדי השם כאשר פירשתי בפעם הראשונה. וענין עיניך. נביאים כי כן יקראו רואים וחוזים. וענין שערך. הם הנזירים: שניך. הם הגבורים: שפתותיך. המשוררים: רקתך. הם הכהנים:

הפעם הראשונה

(ד) לתלפיות. יש אומרים לתלות פיות שהם חרבות ויש אומרים כי התי״ו נוסף ויחסר אל״ף והוא מן מלפנו מבהמות ארץ ומדקדקים אמרו אין לו דומה

רש״י

הכהן וגומר ולא הכריח אחד מהן פרה אחת או חמור אחד: (ג) כחוט השני שפתותיך. נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה (יהושע ב) את תקות חוט השני וגומר ושמרו הבטחתם: ומדברך. דבורך והרי הוא מגזרת (יחזקאל לג) הנדברים בך אצל הקירות (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה׳ פרלרי״ץ בלעז: רקתך. היא גובה הפנים שקורין פומלי״ש בלע״ז אצל העינים ובלשון גמרא קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון בחוץ שהוא אדום וסגלגל הרי קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שבך מלאים מצות כרמון: מבעד לצמתך. מבפנים לקישוריך: (ד) כמגדל דוד צוארך. קומה זקופה נוי באשה והדוגמא כמגדל דוד הוא מצודת ציון שהוא מקום חוזק ועופל ומבצר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזק ומבצרן של ישראל ואותו המגדל בנוי לתלפיות בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורותיו ונוי מלאכת תבניתו והיא מגזרת (איוב לה) מלפנו מבהמות ארץ והתי״ו בתלפיות כמו תי״ו שבתרמית ובתכנית: אלף המגן תלוי עליו. כך מנהג השרים לתלות מגיניהם ושלטיהם בכותלי המגדלים: שלטי. אשפות שנותנין בהם חצים כמו (ירמיה נא) הברו החצים מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתורה מגן לישראל ויש לומר אלף המגן כמו מגן האלף על שם (ד״ה א יו) דבר צוה לאלף דור: כל שלטי הגבורים. מצינו שהתלמידים נקראים על שם חצים ושלטים כענין שנאמר (תהלים קכז) כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא אשפתו מהם: (ה) שני שדיך. המניקות אותך זה משה ואהרן: כשני עפרים תאומי צביה. דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה. דבר אחר שני שדיך על שם הלוחות תאומי צביה שהם מכוונות במדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור. אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב״ה. לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודת גלולים דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים. לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר. זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית. כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלה אותו ומכבד למי שאינו אביו: הרועים. את צאנם בשושנים ומדריכים אותם בדרך נוחה וישרה: (ו) עד שיפוח היום. עד שתתפשט החמה: ונסו הצללים. הוא עת ערב וחום היום אני אלך ואת עריבה עלי: היום. הוא השמש וכן (בראשית ג) לרוח היום וכן (מלאכי ג) כי הנה היום בא בוער כתנור ומשיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בבראשית רבה. כלומר משחטאו אז

מצודת ציון

מלשון הנופל בבעה״ח הנשכל מחיה רעה: כחוט השני. פתיל צבוע אדום כמו ושני תולעת (במדבר י״ט): ומדברך. דבורך: נאוה. נאה ויפה: כפלח. ענין בקוע כמו כפלח תחתית (איוב מ״א): רקתך. היא גובה הפנים שאצל העין מזה ומזה ויקרא כן על מיעוט ורקות הבשר אשר בהם וכן ותתקע את היתד ברקתו (שופטים ד): (ד) לתלפיות. ענין הוראה ולמוד כמו מלפנו מבהמות הארץ (איוב ל״ה) והתיו שבתלפיות הוא כמו תי״ו שבתרמית ובתכנית: שלטי. הוא המגן וכן את שלטי הזהב (דה״א י״ח): (ה) שדיך. שם דדי האשה: עפרים. כן יקראו ילדי הצבים והאילה: (ו) שיפוח. מל׳ ספחה ונשיבה: היום. השמש: ונסו

מצודת דוד

כמו כן היו שוים גם המה אלו לאלו וכולם היו קדושים ומנוקים מן הגזל ולא נמצא במי מהם נדנוד עושק לא כדרך גדולי העו״ג: (ג) כחוט כו׳. שפתי פיך המה היו דקות ואדומות כחוט השני והוא ענין יופי. והנמשל הוא על הנביאים שהיו מתנבאים ומודיעים לעתות רחוקות ודבריהם היו מקוימים כצבע אדום הנראה למרחוק ולא תוסר כ״א בקושי: ומדברך נאוה. דברי פיך המה היו נאים ונחמדים במיטב המליצה ובחן המבטא. והנמשל הוא על הלוים שהיו עומדים על הדוכן לדבר בשיר וחן היה מוצק בשפתותם: כפלח כו׳. גובה פניך מזה ומזה היה סגלגל ואדום ומעורב בלובן כמראה חתיכה הנבקעת מן הרמון והמה היו נסתרים מבפנים למסוה ובזה היו ממשיכים אהבה וחשק יותר מאלו היו גלוים מבלי מסוה. והנמשל הוא על הסנהדרין שופטי העדה שהם פני הדור והיו ממולאים בכל חכמה ומדע כרמון המלאה לה גרגרים והמה היו מסתירים החכמה בלבותם ולא התפארו בפני אנשים: (ד) כמגדל כו׳. צואר שלך היה זקוף ומיושר כמו המגדל של דוד הוא מצודת ציון הנבנה להתלמד להולכי אורח כי לפי רוב הגובה היה נראה למרחוק והיה סימן להם לדעת אנה יפנו: אלף המגן. אשר על המגדל ההוא היה תלוי אלף המגן כי כן היה הדרך לתלות המגינים על כתלי המגדל להיות להדר ולפאר וכמ״ש מגן וכובע תלו בך המה נתנו הדרך (יחזקאל כ״ז): כל שלטי הגבורים. בזה יפרש אמריו מה שאמר אלף המגן אחז מספר מרובה והכונה הוא לומר כל שלטי הגבורים אנשי המלחמה ולא אלף לבד וכאלו ישבח בזה את החשוקה לומר שצוארה זקוף ומיושר כמגדל והרבה מיני עדי ותלי כתם היו תלוים על צוארה לקשטה וליפותה. והנמשל הוא על בהמ״ק שהיה מאד חזקן ומבצרן של ישראל כצואר הזה שהוא חוזק האדם והיה עומד על הר גבוה ותלול ומשם יצא הוראה לכל ישראל והי׳ בנוי בהמופלא שבבנייני׳ ומצופה זהב בפתוחי מקלעות כרובי׳ ותמרות ופטורי ציצים כמו שכתב במ״א: (ה) שני שדיך. דדיך היו שוים זה עם זה כשני ילדי צבי שנולדו תאומים שהם בשווי גמור וכשהם רועים בין השושנים שאז המה נחמדים ביותר אל עין הרואה וכן נחמדו היו שדיך. והנמשל הוא על המלך וכה״ג שהיו מניקים אותם מאד ומשפיעים לה טובה המלך במלחמתו וכה״ג בעבודתו והיו שוים בגדולה ומסכימים ונשמעים זה לזה ורעים אהובים והיו מקובלים על האומה כשני עפרים כו׳: (ו) עד שיפוח היום. כאומר לכן בעבור הכשרון והיופי הנמצא בך מאד ביאר שאת הוחילי על הטובה כי יש תקוה ועד העת שיהיה השמש נבוח

גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃ ז כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין ג' . ל'
בָּךְ׃ ח אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי ג' ומ"ל
תָּשׁוּרִי מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת ל' . י"ד . ג' ג'
אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים׃ ט לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה ג' . ג' וחסר יו"ד
לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ׃ באחת קרי ל'
י מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן כ' . כ' ובפסוק
וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים׃ יא נֹפֶת תִּטֹּפְנָה פ' כ'
שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ ג' ומ"ל . פ'

נפת חד מן י"א פסו' רישיהון נו"ן וסופיהון נו"ן וסי' נמסר בסדר תזריע ותהלים סי' ס"ח ג

תולדות אהרן כולך יפה רעיתי, יבמות קא קדושין עו סנהדרין לו: אתי מלבנון כלה. זוהר שמות: לבבת י אחותי כלה. שבת נג פח: דבש וחלב. חגיגה יג:

דַהֲוָה מִתְבְּנֵי בְּטוּר מוֹרִיָּה וְכָל מַזִּיקַיָּא וּמְחַבְּלַיָּא הֲווֹ עָרְקִין מֵרֵיחַ קְטוֹרֶת בּוּסְמִין׃ ז כלך וּבִזְמַן דְעַמָּךְ בֵּית יִשְׂרָאֵל עָבְדִין רְעוּתֵיהּ דְמָרֵי עָלְמָא הוּא מְקַלֵּס יַתְהוֹן בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וְכֵן אֲמַר כֻּלָּךְ שַׁפִּירְתָּא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל וּמַחְתָּא לֵית בִּיךְ׃ ח אתי אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ עִמִּי תְּהֵי יַתְבָא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְדַמְיָא לִנְנְפֵי דְהִיא צְנִיעָא וְעִמִּי תֵּעֲלוּן לְבֵית מוּקְדְשָׁא וִיהוֹן מְקָרְבִין לָךְ דוֹרוֹן רָאשֵׁי עַמָּא דְיָתְבִין עַל נְהַר דַאֲמָנָא וְדַיָּרֵי דְיָתְבִין בְּרֵישׁ טוּר תַּלְגָא וְאוּמַיָּא דִי בְּחֶרְמוֹן מַסְּקִין לָךְ מִסִּין יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין דִי אִנּוּן גִּבָּרִין כְּאַרְיָוָן תִּקְרוֹבְתָּא מִן קִרְוֵי טוּרַיָּא דַחֲסִינִין מִן נִמְרִין׃ ט לבבתני קְבִיעַ עַל לוּחַ לִבִּי רְחִמְתֵּיךְ אֲחָתִי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְמַתִילָא לִנְנְפֵי דִי הִיא צְנִיעָא קְבִיעַ עַל לוּחַ לִבִּי חִבַּת זוּטַר דִי בֵינָךְ דִי הוּא צַדִּיקָא כְּחַד מִן רַבָּנֵי סַנְהֶדְרִין וּכְחַד מִן מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה דַהֲוָת יְהִיבָא כְּלִילָא דְמַלְכוּתָא עַל צַוְרֵיהּ׃ י מה כְּמָה שַׁפִּירָן עָלַי חִבָּתֵיךְ אֲחָתִי כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְמַתִילָא לִנְנְפֵי דְהִיא צְנִיעָא כְּמָה טָבָן עָלַי חִבָּתֵיךְ יַתִּיר מִשִּׁבְעִין אוּמַיָּא וְשׁוּם טָב דְצַדִּיקַיִךְ נָדִיף מִכָּל בּוּסְמָנִין׃ יא נפת וּבְעִידָן דִמְצַלִּין כָּהֲנַיָּא בְּעֲזָרְתָא דְקוּדְשָׁא זָלְחָן סִפְוָתְהוֹן עֲרַבַת דוּבְשָׁא

רשי

אז לפני לחלל את קדשי ולכאן מנחתי ביתי חפני ופינחס אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים. ושם כולך יפה ומום אין בך וארצה שם כל קרבנותיך: (ח) אתי מלבנון כלה. כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם: אתי מלבנון תבואי. וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר ועל כן כתב אתי מלבנון תבואי. כשתגלו מלבנון זה אתי תבא ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תלאו ותבואו: תשורי מראש אמנה. בקבצי את נדחיך תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי ללכת אחרי במדבר ומסעותיך וחניותיך על פי וביאתך לראש שניר וחרמון שהיו מעונות אריות סיחון ועוג. ד"א מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והר ההר שנאמר בו (במדבר לד) מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצות ומגיעות שם הם צופים משם ורואין גבול ארץ ישראל ואווירה של ארץ ישראל ושמחים ואומרים הודיה לכך נאמר תשורי מראש אמנה: (ט) לבבתני. משכת את לבי אליך: באחת מעיניך. הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה ביך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחת ענק מצורוניך באחת מרבידי ענק קישוטיך הם תכשיטי מצוה שישראל מצויינין בהם. ד"א באחד ענק באחד מאבותיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים: (י) מה יפו דודיך. כל מקום שהראית לי שם חבה יפה הוא בעיני גלגל שילה נוב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הבבלי מנוחה ושאר ויעודים מטתה זו ירושלים ושאר ויעודים מקום שנתוועדה שם שכינה לישראל: וריח שמניך. שם טוב: (יא). נפת. מתוק: תטופנה שפתותיך טעמי תורה: וריח שלמותיך

אבן עזרא

דומה: שלטי. מיני הנשק וכן והשלטים ענינם כמו מגינים: (ח) תשורי. כמו אשורנו ולא עתה: (ט) לבבתני. לקחת לבי: ענק. מיני חלי קשורים על הצואר וכמוהו וענקים לגרגרותיך:

הפעם השנית

כמגדל. דימה החרוזים שהם הקשורים שיש על צוארה כמו המגינים שהם תלויים על מגדל דוד: שני שדיך. חוזר למשל: כשני עפרים. שיש להם ריח טוב שהם רועים בשושנים אמר לה את אמרת לי שאלך אל הרי בתר עד שיפוח היום ואני לא הלכתי כי אם אל הר המור: כלך יפה. הטעם כל מה שאמרת יפה בעיני ומום אין בך לכן אתי מלבנון כלה בואי עמי תראי מראש אמנה הוא הר מקום האריות והנמרים והענין ברחי מהמדבר ומאותם המקומות כי הם בסכנה ובואי עמי כי לא אוכל להפרד מעמך כי לבבתיני ולא נשאר לי לב:

הפעם השלישית

מארך. המלך: אלף המגן. הם שריו: שני שדיך. הם שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי השדים מוציאין את החלב כענין לכו שברו ואכולו. אמרה השכינה אני אלך לי אל הר המוריה שהוא בית ה' כי שם נבנה הבית וזה הענין מפורש בספר דברי הימים ויבן שלמה את הבית בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו והענין אני אשב בהר המוריה: עד שיפוח היום. עד שתשתנה הרוח והטעם כל זמן שישראל שומרים מצותי אשב בקרבה על כן אמר כלך יפה שהיו כל ישראל כולם בימי שלמה צדיקים: אתי מלבנון. שבאים לרגלים מ"מ גם מעבר לירדן ששם שניר. ועוד מי שהיה בארץ הבבליים הנמשלים לאריות ולנמרים היו הכל באים: לבבתני. אחר שאמר כלך יפה אמר עתה לבבתני באחת ענק מצורוניך זהו שבט יהודה שהלך אחרי השכינה כי רובי מלכי יהודה היו חסידים. וענין באחת מעיניך. הוא אליהו הנביא שהחזיר ישראל בתשובה ודבקו בשם וזה ענין מה יפו דודיך ושפתותיך משלמי נדרים ונדבות ושלמותיך פחות:

גן

מצודת דוד

נפוח מן הארץ לרדת לשקוע ועד ינוסו הצללים הוא עת ערב שאז ינוסו צללי הדברים להיות מתארכים ונמשכים למרחוק ועד לא תבא העת ההיא אלך אל הר שגדל שם בושם המור ואל גבעה שגדילה שם לבונה ושמה אלין הלילה. והנמשל הוא לומר בעבור כשרון המעשה והשבח שנמצא בך מאז אמהר להשרות שכינתי בבה"מ מקום שמקטירין סממני הקטרת ובהם מור ולבונה: (ז) יפה רעיתי. מעודך רעיתי כל חלקי גופך יפה ולא נמצא בך שום מום. והנמשל הוא לומר אתה כ"י מאז כולכם כשרים ולא נמצא בכם שמץ פסול: (ח) אתי מלבנון כלה. הנה אתה כלה ר"ל כלולה בכל מיני יופי אתי מלבנון וחוזר ומפרש אתי מלבנון הבואי ר"ל ממקום שאת עומדת עתה בלבנון משם תבואי אתי אל הר המור כו' ושם נתעלסה באהבים ונרוה דודים עד הבוקר: תשורי מראש אמנה. תצעדי ותלכי ממקום שאתה שם מראש הר אמנה ומראש הרי שניר וחרמון שהם מקומות מעון אריות ונמרים ולא תעמודי עוד באלה המקומות כי אתי תבואי אל הר המור כו'. והנמשל הוא לומר עמי תבואי לארצך ותצאי מהגולה: (ט) לבבתני. הנה מאז בהיותי עמך משכת את לבי אליך את אחותי כלה ואמר אחותי בלשון חיבה יתירה: לבבתני באחת מעיניך. יפרש במה משכה לבו ואמר בהבטת עין אחת מעיניך כי הבטה בדרך חיבה בעין אחת משיך את הלב עד מאוד: באחד ענק. אף בעדי אחד מקשוטי צוארך משכת את לבי אליך ומכ"ש בכולם. והנמשל הוא לומר אהבתי לך בעבור אברהם אביך שהיה עין העולם לפרסם אלהותי בין בני אדם להיישירם בדרך אשר ילכו בה ובעבור משה עבדי המכניסך עמי בברית. וכימהו באחד ענק מן הצואר שהוא היה כעדי והקשוט המיוחד בהמדברים בך וקוראים בגרון ללכת בדרכי ה' ולשמור מצותיו: (י) מה יפו דודיך. מה מאוד היו יפים הראות חיבתך אלי את אחותי כלה מה מאוד היו טובים יותר ממשתה היין וריח השמן שאתה סך מהם הוא ריח ערב מריח כל בשמים. והנמשל הוא לומר האמונה שאתה מאמין בי ופרסום קדושת שמי הבא על ידך הגון בעיני ומקובל לפני: (יא) נפת תטופנה. אמרי שפתיך מתוקים וערבים כאלו מטיפים הזלת צופים וכאלו תחת לשונך דבש וחלב ויזלו מפיך והוא כפל ענין במלות שונות. והנמשל הוא על עסק למוד חכמת התורה: וריח שלמותיך. הריח הנודף משלמותיך מן המוגמר הוא כריח יער הלבנון הגדילה בו הרבה עשבים וסממנים המעלים ריח טוב. והנמשל הוא על המצות התלויות בבגדים כמצות ציצית ואיסור שעטנז:

מצודת ציון

ונשו. מלשון נישה ובריחה: הצללים. מל' צל: המור הלבונה. שמות מיני בושם: (ח) מלבנון. שם יער: כלה. תקרא כן על כי אז היא כלולה בכל מיני יופי והדר: תשורי. ענין צעדה והלוך כמו באשורי אחזה רגלי (איוב כ"ג): אמנה שניר וחרמון, שמות הרים: ממעונות. ענין מדור כמו ה' מעון אתה היית (תהלים צ'): (ט) לבבתיני. מלשון לב: ענק. כן יקרא עדי הצואר כמו וענקים לגרגרותיך (משלי א'): (י) מה יפו. מלת מה יורה על הפלגת הדבר כמו מה רב טובך (תהלים ל"א): דודיך. אהבתך וחבתך: (יא) נופת. ענין הזלה והתכה כמו ונופת. צופים (שם י"ט) ותחסר מלת צופים והוא מובן מעצמו שר"ל כסולת

ל׳ . ל׳ שַׁלְמֹתַיִךְ כְּרִיחַ לְבָנוֹן׃ יב גַּן ׀ נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה
ה׳ . ל׳ גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם׃ יג שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם
ל׳ . ל׳ פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים׃ יד נֵרְדְּ ׀ וְכַרְכֹּם קָנֶה
ל׳ קליפות וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־
ד׳ רָאשֵׁי בְשָׂמִים׃ טו מַעְיַן גַּנִּים בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים
ל׳ מן ס״ו יתידאין מִן־לְבָנוֹן׃ טז עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ
בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃ ה א בָּאתִי
ל׳ ל׳ ומ״ל וד׳ מ״ל בלי׳ לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי
ל׳ . פ׳ עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ

וְלִישָׁנִךְ נִגְפֵּי צְנִיעָא בְּמַלְלוּתֵיךְ שִׁירִין וְתוּשְׁבְּחִין מְתִיקִין כְּחֲלָב
וּדְבַשׁ וְרֵיחַ לְבוּשֵׁי כַהֲנַיָּא כְּרֵיחַ אוּלְבְּנִין׃ יב גן וּנְשָׁיִךְ דְּמִתְנַסְּבָן
לְגוּבְרִין צְנִיעָן כִּנְגְפֵי צְנִיעָא וּכְגִנְתָא דְעֵדֶן דְּלֵית רְשׁוּ לִגְבַר
לְמֵעַל לְגַוָּהּ אֱלָהֵן צַדִּיקַיָּא דְנַפְשְׁהוֹן מִשְׁתַּלְחִין לְגַוָּהּ עַל יַד מַלְאָכַיָּא
וּבְתוּלָתַיִךְ טְמִירָן וּגְנִיזָן בְּאַנְפִּלְיָן וַחֲתִימָן בְּהֵן כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן חַיִּין
דְּנָפֵיק מִתְּחוֹת אִילָנָא וּמִתְפָּרַשׁ לְאַרְבַּעַת רֵישֵׁי נַהֲרִין וְאִלְמָלֵי
דִי הוּא חָתִים בִּשְׁמָא רַבָּא וְקַדִּישָׁא הֲוָה נָפֵק וּמַבַּע וְשָׁטֵף כָּל
עָלְמָא׃ יג שלחיך וְעוּלֵמַיִךְ מַלְיָן פִּקּוּדַיָּא הֵכְרִימוֹנִין וְרָחֲמִין
לִנְשֵׁיהוֹן וְיַלְדָן בְּנִין כְּוָן צַדִּיקִין כְּוָתְהוֹן וְרֵיחֵיהוֹן מְטוּל הָכֵי
כְּבוּסְמָנִין טָבִין דְּגִנְתָא דְעֵדֶן כְּפוּרִין עִם נַרְשְׁקִין יד נרד רְשַׁק
וּמוֹרִיקָא וּקְנֵה בוּסְמָא וְקִנָּמוֹן עִם כָּל קִיסֵי לְבוֹנְתָּא מֵירָא דַּכְיָא
וְאַקְסִיל אֲלוּאָן עִם כָּל מִינֵי בוּסְמָנִין׃ טו מעין וּמַיָּא דְשִׁילוֹחַ
מְדַבְּרִין בְּנִיחַ עִם מוֹתַר מַיִין דְּנַגְדִין מִן לְבָנוֹן לְאַשְׁקָאָה יַת
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל בְּגִין דְּאִינוּן עֲסִיקִין בְּפִתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דְּמִתִילִין
לְבֵירָא דְמַיִין חַיִּין וּבִזְכוּתָא דְנִסּוּךְ מַיָּא דְנִסְכִין עַל מַדְבְּחָא
בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דְּמִתְבְּנֵי בִּירוּשְׁלֵם דְּמִתְקְרֵי לְבָנוֹן׃ טז עורי וְעַל
סְטַר צִיפוּנָא הֲוָה פָּתוֹרָא וַעֲלוֹהִי תְּרֵי עֲסַר לַחְמִין דְּאַפִּין וְעַל
סְטַר דָּרוֹמָא הֲוָת בּוֹצִינְהָא לְאַנְהָרָא וְעַל מַדְבְּחָא הֲווֹ מְקָרְבִין
כַּהֲנַיָּא קוּרְבָּנָא וּמַסְקִין עִלְוֹי קְטוֹרֶת בּוּסְמִין כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אָמְרַת יֵעוֹל אֱלָהַיָּא רְחִימִי לְבֵית מַקְדְּשָׁא וִיקַבֵּל בְּרַעֲוָא קוּרְבָּנֵיהוֹן
דְּעַמֵּיהּ׃ ה א באתי אֲמַר קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְעַמֵּיהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל עָלֵית לְבֵית מַקְדְּשִׁי דִּבְנֵית לִי אַחְוָתִי כְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְּמְתִילָא
לִנְגְפֵי צְנִיעָא אַשְׁרֵיתִי שְׁכִינְתִּי בֵּינִיךְ קַבְּלִית יַת קְטוֹרֶת בּוּסְמַיִךְ דַּעֲבַדְתְּ לִשְׁמִי שְׁלָחִית אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וְאָכַל יַת עֲלָוָן וְיַת

מעין ה׳ קמצין וסימן אך מעין ובור מקוה מים . אתה בקעת מעין ונחל . עברי בעמק הבכא . מעין נרפש ומקור משחת . גן נעול מעין חתום . וחד ומעין מבית ה׳ יצא . וד׳ פתחין וסימן אל מעין מי נפתוח . והברו . וכל מעין מים יסתמו . מעין גנים באר מים חיים ; ויאכל ה׳ וסימן בלשון ארמי קם עשבא דרחמא וכפר בגנתיה וביאורם בסדר תולדות ; רעים ח׳ וסימן בלשון ארמי שלח חולקא לגברא דאתא ואוסף . וביאורם באיוב סי׳ י״ז וירמיה ריש סימן ג׳ ומשלי סוף סי׳ י״ח ;

תולדות אהרן גן נעול . יומא עה עקידה שער ז ; שלחיך . נזיר ג בתרא סח נדה יט עקידה שם ; מעין גנים . זוהר תולדות ובלק ; עורי צפון . זבחים קיו זוהר ויקרא ; באתי לגני . זוהר בראשית ויקרא פנחס ;

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(יב) גן נעול. נהר יוצא והוא קטן וכמוהו גלות עליות וגלות תחתיות: (יג) שלחיך. כמו סעיפיך קרוב מן תשלח קציריה עד ים וכן שלחותיה נטשו: פרדס. בלשון ישמעאל כדמות גן יש בו מין אחד: כפרים. לשון רבים מן אשכול הכופר: (יד) ואהלות. מין בושם וכמוהו כאהלים נטע ה׳: (א) אריתי מורי. לקטתי וכמוהו וארוה כל עוברי דרך: יערי. מן יערת הדבש: חלבי. יש אומרים שהוא הלובן העולה על היין. ויפרש כמוהו כיין חלבון והוא רחוק

רשי

שלמתיך. מצות הנוהגות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור שעטנז: (יב) גן נעול. על שם צניעות בנות ישראל שאין פורצות בעריות: גל נעול. יש לפרשו לשון מעין כמו (יהושע טו) גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בתלמוד טרוקו גלי: (יג) שלחיך. ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל יפה הימנה וכאן קילם יבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים. מיני בשמים הם: (טו) מעין גנים. כל זה מוסב על שלחיך ומקלסן כמעין המשקה אותן והדוגמא על שם טבילות טוהר שבנות ישראל טובלות: ונוזלים מן לבנון. ממקום נקיות באין עבירת טיט: (טז) עורי צפון ובואי תימן. אחר שערב עלי ריחך וני משכנותיך אני מצוה את הרוחות צפון ותימן להפיח בגנך לצאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא על שם שהגליות מתקבצות ומכל הגוים מביאים אותם מנחה לירושלים ובימי הבנין יהיו ישראל נקבצים שם למועדים ולרגלים וישראל משיבין יבא דודי לגנו אם אתה שם הכל שם: (א) באתי לגני. בימי חנוכת הבית: אריתי. לקטתי והוא לשון משנה כמלא אורה וסלו ואף לשון מקרא (תהלים פ) וארוה כל עוברי דרך ונאמר על שם הקטורת שהקטירו קטורת יחיד הנשיאים על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות ועל כן נאמר אכלתי יערי עם דבשי יש דבש שהוא גדל בקנים כענין (שנאמר ש״א יד) ביערת הדבש ויערת הוא לשון קנה כמו (שמות ב) ותשם בסוף ושויתיה ביערא ומוצצין הדבש ומשליכין העץ ואני מרוב חבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטרת נדבה וכן שעירי חטאת שהקריבו הנשיאים ואין חטאת קריבה נדבה ואני קבלתים בו ביום: שתיתי ייני. הם הנסכים: עם חלבי

מצודת ציון

כבולת חלות הדבש ; תטפנה. תרד טיפין : שלמותיך. בגדיך : (יב) נעול. סגור וכן ונעל סדלת (ש״ב יג) : גל. מעין כמו גולות מים (יהושע טו) : חתום. ענין סגירה כמו כי חתום הוא (ישעיה כ״ט) : (יג) שלחיך. כן יקראו הסעיפים המתפשטים ויוצאים כמו שלחותיך נטשו (שם טז) : פרדס. כן יקרא גן מעצי מאכל וכן גנות ופרדסים (קהלת ב) ; מגדים. כן יקרא דבר משובח ומעולה כמו ומגדנות נתן לאחיה (בראשית כ״ד) ; כפרים נרדים. מיני בושם : (יד) נרד וכרכם כו׳. כולם שמות מיני בושם הם : ראשי. ענין מיטב ומובחר כמו וראשית שמנים (עמוס ו) : (טו) חיים. נובעים כמו על מים חיים (ויקרא יד) : ונוזלים. מלשון הזלה ונטיפה : (טז) עורי. מלשון התעוררות : הפיחי. מלשון הפחה ונשיבה :
ה (א) באתי. עבר במקום עתיד וכן אריתי אכלתי שתיתי : אריתי. ענין לקיטה כמו וארוה כל עוברי דרך (תהלים פ׳) : יערי. כן יקראו הקנים שגדל בהם הדבש וכן ביערת

מצודת דוד

(יב) גן נעול. עתה חוזר לשבחה בדבר הצניעות וכה יאמר הרי את כגן הנעול שאין מי יוכל לבוא בו כ״א בעל הגן כי כ״כ לא תעזוב את מי לנשא אליך: גל נעול. את נעול כמעין הנעול כי לא הערה מי בך לקלקל ולשבור הבתולים והרי את נעול: מעין חתום. כפל הדבר במ״ש. והנמשל הוא על ההרחקה מן עובדי כוכבים ומזלות: (יג) שלחיך. הנה לפי מעשיך ההגונים ושמירת הצניעות מובטחני בך שיהיו שלחיך פרדס רמונים ר״ל פרי בטנך המתפשטים ושלוחים ממך יהיו מלאי חכמות כרמון המלאה לה גרגרים עם פרי מגדים גם יהיו בני מדות טובות כפרי משובח ומעולה בהרבה מיני שבח בטעם וביופי וכדומה: כפרים עם נרדים. פרסום שמותם נתפשט למרחוק כריח כפרים עם נרדים שההרכבה ההיא מעלה ריח ערב ונודף למרחוק. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (יד) נרד וכרכם. ר״ל פרסום שבחם יהיה מוסיף והולך להתפשט ממרחק רב כריח נרד כו׳ עם כל מין עצי לבונה מור ואהלות עם כל מיטב מיני בשמים שהרכבה גדולה כזאת אין למעלה ממנ׳ בדבר העלאת ריח טוב וערב עד למרחוק. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (טו) מעין גנים. ר״ל בדין הוא שיהיו השליחות פרדס רמונים וכו׳ כי המעין המשקה את הגנים הוא באר של מים חיים מוקף מחיצות ולא מגולה לשיבא בו אבק ועפרורית וגם המים ההם חלים ונובעים מהר הלבנון ולכן המה מתוקים ביותר ולזה מהראוי שילליחו השליחות להיות פרדס רימונים כו׳ ר״ל בדין הוא שיהיו בניך מלאים חכמות ומדות טובות לפי שאת הוא מקור מחלבם והגונה את להוליד תולדות כאלה. והנמשל הוא לומר לפי שמקום מחצבם כ״י היה מאבות ואמהות כשרים וצדיקים ראויים שתולדות להתדמות אל האבות: (טז) עורי צפון. כאשר נשמע לאוזן החשוקה מרבית הקילוס מה שהחשוק מקלס׳ אמרה אתה רוח הצפוני ההעודרי לנשב ואתה רוח תימן בואי הנה והפיחי אל גני למען יזלו ויטיפו בשמיו את הערף והמין ולמרבי׳ הריח אשר יהיה מדף למרחוק יבוא דודי חיש קל מהר אל הגן שהכנתי לו לטייל בו ושם יאכל הפירות החשובים אשר זמנתי לו למען יתמיד לשבת עמדי. והנמשל הוא כאלו תאמר כ״י עם כל אלה כי אמצא חן בעיניו יחיש נא ומהר ישרה בי שכינתו בבית המקדש לשבתו ויקבל שם קרבנותי ברצון:
ה (א) באתי לגני. החשוק שלח דברו וכה אמר כן אעשה ואמהר לבא אל הגן שהכנת לי ואלקט המור עם שאר מיני הבושם שהזמנת לי ואת הדבש אוכל לתאוה עד שאוכל גם הקנים למתוק הדבש מהם ואשתה היין עם החלב שהזמנת לי: אכלו רעים. למרבית השמחה אזמן קרואים ואפייסם לאכול וכה אומר להם אכלו

וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃ ב אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל ׀ דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי רְסִיסֵי לָיְלָה׃ ג פָּשַׁטְתִּי אֶת־כֻּתָּנְתִּי אֵיכָכָה אֶלְבָּשֶׁנָּה רָחַצְתִּי אֶת־רַגְלַי אֵיכָכָה אֲטַנְּפֵם׃ ד דּוֹדִי שָׁלַח יָדוֹ מִן־הַחוֹר

ד׳ חד מ״ע ב׳ ולמתחן ג׳ מ״ל. ג׳ ל׳ ודגש ל׳ וזקף קמץ ל׳ איככה ד׳ כ׳ מלעיל ובפסוק וב׳ מלרע

איככה ד׳ ב׳ מלעיל וב׳ מלרע וסי׳ פשטתי את כתנתי ב׳ בו ומלעיל. כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בו ומלרע :

תולדות אהרן אני ישנה. זוסר כראשית אמור הלוינו : פשטתי את כתנתי. זוסר כראשית :

נכנסת קודשיא אתקבל ברעוא קדמי נסוך חמר סומק וחמר חיור דנסיכו כהניא על מדבחי כען אתו כהניא רחמי פיקודי אכלו מה דמשתאר מן קורבניא ואתפנקו מן טובא דאתעתד לכון : ב אני בתר כל פתגמיא האילן חבו עמא בית ישראל ומסר יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ואוביל יתהון בגלותא והוו דמין בגלותא כגבר דמכא דלא יכיל לאתערא משנתיה וקל רוחא דקודשא מזהרא להון על יד נביאיא והות עירא יתהון מדמוך לבהון ענה רבון כל עלמא וכן אמר הדרי בתיובתא פתחי פומיך ובועי ושבחי לי אחתי רחמתי כנשתא דישראל דמתילא ליונתא בשלימות עובדיך ארום שער רישי אתמלי מן דמעתיך כגבר דשער רישיה מצטבע מטלא דשמיא וציצית נזרי אתמלי מן טפי עיניך כגבר דציצית נזורהי מלין מטפי מטרא דנחתין בליליא : ג פשטתי ענת כנשתא דישראל כל קבל נביאיא הא כבר אעדיתי מני ניר פקודוי ופלחית לטעות עממיא והכדין יהוין לי אפין למהדר לותיה אתיב להון מרי עלמא על יד נביאיא ואף אנא הא כבר סלקית שכנתי מבינך והכדין אהדור ואת עבדת עובדין בישין ואנא קדשית ית רגלי מסובתך והכדין אסנפינון בינך בעובדיך בישיא : ד דודי כד אתגלי מן קדם יי דעמא בית ישראל לא צבן למחרט ולמתב אושיט מחת גבורתיה על שבטא דראובן וגד ופלגות שבטא דמנשה למעברא לירדנא ומסר יתהון ביד סנחריב מלכא דאתור ואגלי יתהון

רשי

חלבי. מתקי ונאו מחלב: אכלו רעים. באהל מועד אהרן ובניו ובית עולמים הכהנים כולם: שתו ושכרו דודים. אלו ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח: (ב) אני ישנה. כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון נואשתי מעבוד הקב״ה כישנה ונרדמת: ולבי ער. זה הקב״ה כך נדרש בפסיקתא ולבי ער. הקב״ה שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי: קול דודי דופק. משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח: פתחי לי. אל תגרמו לי שאסתלק מעליך: שראשי נמלא טל. לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חיבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמא שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך שערבו עלי מעשיו כטל הנני בא אליך טעון ברכות ושילום שכר מעשים טובים אם תשובי אלי: קוצותי רסיסי לילה. אף בידי הרבה קבוצות מיני פורענות ליפרע מעוזבי ומתנאצי. טל הוא לשון נחת: רסיסי לילה. גשמי לילה שהן טורח ועייפות. רסיסי תרגום של רביבים (דברים לב) וכרביבים עלי עשב וכרסיסי מלקושא. קוצות הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד שקורין כלוציי״ש ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בלשון ראש וקוצות שדרך טל ומטר לאחוז בשער ובקוצות ויש לפרש טל ורסיסי לילה שניהם לטובה שכר מצות קלות הנחות להעשות כטל ושכר מצות חמורות הקשות כטורח רסיסי לילה: (ג) פשטתי את כתנתי. כלומר כבר למדתי לעצמי דרכים אחרים לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שנאמר (ירמיה מד) ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים וגומר שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי לשון תשובת האשה המנאפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת לפי שפתח הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות: (ד) דודי שלח ידו מן החור. שאצל הדלת וראיתי ידו ונהפכו עלי

אבן עזרא

רחוק כי חלבון הוא שם מקום ואיננו תאר לכן חלבי הוא כמשמעו: (ב) דופק. מכיק כמו מתדפקים: תמתי. התמימה שלי: קוצותי. קצות השער והוא הסוף: רסיסי לילה. מגזרת לרוס את הסלת:

הפעם השנית

גן נעול. ואת דומה לגן נעול שיש לו ריח טוב מחוץ ולא יוכל אדם להכנס לשם. ואחר שדימה אותה למעין חתום אמר את כמו מעין גנים שהם באר מים חיים. ענתה היא ואמרה עד שיתעורר רוח צפון ויבוא רוח תימן ויפיחו שניהם בגני ויזלו בשמיו. ילך דודי אל הגן שלו ואחר כן יבא. אמר באתי לגני ואריתי מורי והענין שבע אני מכל טוב ולא יחסר לי כי אם דמותך ועוד אל תפחדי כי ריעי שהם הרועים כאשר כתוב בתחילה על עדרי חבריך האכלתים והשכרתים. אמרה אני ישנה אע״פ שאני ישנה לבי כמו ער וזאת אמרה פעם שנית רק בראשונה בקשה ממנו בחלום ועתה בא אליה לגן שלה כאשר אמרה לו עורי צפון: קול דודי דופק. עתה היא פושטת וכל הפרשה כולה מבוארת:

הפעם השלישית

גן נעול. בתולותיהם נצועות: ופרדס רמונים עם עצי בשמים. הם שנים עשר כנגד השבטים. ומעין מעין גנים. על נשי הטבילה: עורי צפון ובואי תימן. באה רוח צפונית וזה עד שיפוח היום והפיחה בגן שהם ישראל והפילה בשמיו לארץ. ברח דודי אל גנו. השכינה שעלתה לשמים כענין אלכה ואשובה אל מקומי. וענין ויאכל פרי מגדיו לא אקריב עולות עוד כענין אשר חלב זבחימו יאכלו. אמרה שכינה באתי לגני ואין לי צורך כענין כי לי כל חיתו יער ואילו הוצרכתי יש לי הכל: יערי עם דבשי. והייתי מאכיל לרעי שהם המלאכים והענין אריך תאמרי ויאכל פרי מגדיו. אחר שעלתה שכינה גלו ישראל לבבל אמרה כנסת ישראל אני ישינה בגלות בבל כאדם שהוא כמחשך.

ועכין ולבי ער. שהייתי מתאוה לחזור עם השכינה כשהייתי: קול דודי. זהו העיר ה׳ את רוח כורש מלך פרס: שראשי נמלא טל. דרך משל כענין כי לא ישבתי בבית העת אתם לכם לשבת בבתיכם ספונים או טל דמעות של ישראל שעלו:

הפעם הראשונה

(ג) אטנפם. בלשון רבנן ז״ל לשון גיאול: (ד) מן החור. הנקב שיש בין שתי הדלתות

מצודת דוד

להם אכלו רעים כו׳. והנמשל הוא לומר כאלו המקום ב״ה מבטיח ואומר שגם היא מהר אשרה שכינתי בקרבך ואקבל ברצון קטורת הסמים ואש תרד מן השמים ותאכל עצי המערכה עם הקרבנות אשר יערבו עלי כדבש ואקבל ברצון נסכי היין אשר ימתקו עלי כחלב והכהנים בני אהרן יאכלו חלקם ממוחר אשי: (ב) אני ישנה. עתה חזרה החשוקה להשלים אמריה עם הנערות כי כשבא לאוזן החשוק נועם אמריה והפלגת חשקה שלא אמריו לקלסה באומרו הנך יפה רעיתי כו׳ (לעיל ד) וכל הענין והיא השבה מחשבות שיבוא אל הגן לשבת עמה והוא השיב שכן יבוא הפסיק הענין בזה הספור ועתה שבה לספר מה היה הסיבה אשר החשוק נפרד ממנה כ״כ הרבה מן הזמן ואמרה כאשר הלכתי לישן ועדיין היה לבי ער כי לא נשקעתי בשינה שמעתי קול דודי נוקש על הדלת וכה אמר פתחי לי הדלת את אחותי רעיתי הדבוקה בי כיונה בבן זוגה התמימה באהבה אלי: שראשי נמלא טל. כי שער ראשי נמלא מן הטל שירד עלי והקוצות נתמלאו מזלוף הגשמים שירדו בלילה וכאומר מהרי פתחי כי מיצר אני בעומדי חוצה בעבור רטיבת הטל והמטר שירדו עלי. והנמשל הוא לומר כאשר ישבתי בגולה בבבל הייתי נואש מן הגאולה אבל הבחורים שבי בדניאל וחביריו היו מצפים עליה וחשבו את הקץ הנאמר בפי ירמיה והנה המקום ב״ה העיר רוח כורש לשלחה חפשי למען לא יחולל עוד שמו בין הגוים לומר עם ה׳ אלה ומארצו יצאו מבלי יכולת להעמידם בארצו: (ג) פשטתי את כתנתי. ואני השבתי לו הנה כבר פשטתי את כתנתי כדרך ההולכים לישן ואין ללכת ערומה ואיך א״כ אלבשנה כי יש לי טורח בזה וכבר רחצתי את רגלי עד לא עליתי על המשכב ואיך א״כ אטנפם ללכת בארץ לפתוח לך הדלת. והנמשל הוא לומר הנה נתעצלתי לעלות לירושלים לפי שכבר נתישבתי בבבל והיתה הארץ ההיא ערבה עלי ולא רציתי לטרוח בטלטול הדרך: (ד) דודי שלח ידו מן החור. אח״ז הושיט החשוק את ידו מן החור שאצל הדלת והכוונה היה למען תראה ידו ותגעגע עליו ויצר לה בהפרידו ממנה: ומעי המו עליו. כאשר ראיתי ידו השלוחה מן החור נצטערתי בעבורו ונכמרו רחמי. והנמשל הוא לומר שהמקום ב״ה שלח דברו ע״י חגי וזכריה לנבאות לה שבא הקץ וע״י נתעוררה לבנות הבית כמ״ש והתנבי

מצודת ציון

ביערת הדבש (ש״א י״ד): ושכרו. ענין השתיה יותר מכדי המדה: דודים. אהובים: (ב) ער. מל׳ הערה והקצה: דופק. ענין הכאה בנחת על הדלת כמו מתדפקים על הדלת (שופטים י״ט): תמתי. מלשון תמימות והוא הפוך המרמה: קוצותי. הוא שער הראש התלוי למטה וכן קווצותיו תלתלים האמור למטה: רסיסי. ענין זלוף ונטיפה וכן לרוס את הסולת (יחזקאל מ״ו): (ג) פשטתי. ענין הסרת המלבוש: איככה. מלשון איך: אטנפם. מלשון טינוף ולכלוך: (ד) שלח. ענין הושטה: החור. הנקב: המו. מלשון המייה והוא ענין

וּמֵעַי הָמוּ עָלָיו: ה קַמְתִּי אֲנִי לִפְתֹּחַ לְדוֹדִי וְיָדַי
נָטְפוּ־מוֹר וְאֶצְבְּעֹתַי מוֹר עֹבֵר עַל כַּפּוֹת הַמַּנְעוּל:
ו פָּתַחְתִּי אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי חָמַק עָבָר נַפְשִׁי
יָצְאָה בְדַבְּרוֹ בִּקַּשְׁתִּיהוּ וְלֹא מְצָאתִיהוּ קְרָאתִיו
וְלֹא עָנָנִי: ז מְצָאֻנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר הִכּוּנִי
פְצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת:
ח הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ‍ִם אִם־תִּמְצְאוּ

מור ד׳ מ״ל בלישנא וסימן נמסר לעיל בסיפרא: חמק ל׳ וג׳ המק ואינון חד מן ט״ו זוגין חד חי״ת וחד ה׳ וסי׳ נמסר במסרה רבתא במערכת אות הה״א בס״ד: נשאו י׳ וסימן נמסר בסדר מטות ובשמואל ב׳ סי׳ י״ט:

תולדות אהרן פתחתי אני לדודי. זוכר סאזינו: נפשי יצאה. שבת פח: נשאו את רדידי. (שבת ח): אם תמצאו את דודי. זוכר ויתו:

יתהון בכלח ובחבור נהרי גוזן וקרוי מדי ודבר מידהון עגלא מתכא דשוי ירבעם חייבא בלשם דן דמתקריא פמיאס ביומי פקח בר רמליהו וכד שמעת אנא רחמי אתגלגלו עליהון: ח קמתי וכדו תקפת עלי מחת גבורתא דיי תהית על עובדי וכהניא קריבו קורבנא ואסיקו קטורת בוסמין ולא אתקבל ברעוא ארום מרי עלמא אחד דשי תיובתא באנפי: ו פתחתי אמרת כנשתא דישראל צביתי למתבע אולפן מן קדם יי ואיהו סלק שכינתיה מביני ונפשי תאבת לקל מלוי תבעית שכינת יקריה ולא אשכחית צליתי קדמוהי ואיהו טלל שמיא בענני ולא קביל צלותי: ז מצאוני אדביקו לי כשדאי דנטרין אורחתא ומעיקין חזור חזור על קרתא דירושלם מני קטלו בחרבא ומני אובילו בשביתא נטלו תגא דמלכותא מעל צוריה דצדקיהו מלכא דיהודה ואוביל יתיה ברבלא וסימו ית עינוהי עמא דבבל דמעיקין על קרתא ונטרין ית שוריא: ח השבעתי אמרת כנשתא דישראל אשבעית לכון נביאיא בגזירת מימרא דיי

אבן עזרא

הדלתות: (ו) חמק. כמו הלך מן חמוקי ירכיך ויש אומרים כמוהו עד מתי תתחמקין בענין רחוק: (ז) רדידי. בלשון ישמעאל כמו צעיף: (י) דגול. מן דגל:

הפעם השנית

ענין דגול מרכבה. כמו הדגל הוא בין חבריו:

הפעם השלישית

פשטתי. שנתעצלו ישראל לעלות ולבנות הבית: דודי שלח ידו מן החור. מחלון הרקיע וזהו דאתנבי חגי וזכריה בר עדו: קמתי אני לפתוח לדודי. זהו בנין הבית וחשבו שהשכינה תדור עמהם וכן הבטיחום הנביאים ושכנתי בתוכך אילו היו על דרך ישרה והנה השכינה לא נכנסה עמהם וזה ענין בקשתיהו ולא מצאתיהו. וטעם נפשי יצאה בדברו. נפשי תצא כשאזכיר דברו כשהיה מדבר עמי בימים הקדמונים: מצאוני השומרים. מלכי יון: הכוני פצעוני נשאו את רדידי. והענין עזבוני ערומה מהמצות ואני בין כך ובין כך דבקה בשם וחולת אהבה ולא עבדתי ע״ג: דודי צח. שמעשיו זכים ונחים לזכים ואדום למכעיסיו כענין מדוע אדום ללבושך וענין מרכבה אלף אלפין ישמשוניה:

כתם

רש״י

המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: (ה) קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור. כלומר בלב שלם ונפש חפצה כמקשטת עצמה להתאהב על אישה בריח טוב: מור עובר. רוח עובר ומתפשט לכל צד: ודודי חמק עבר. נסתר ונכסה ממני כמו (שיר ו) חמוקי ירכיך סתרי ירכיך ע״ש שהירך בסתר (ירמיה לא) עד מתי תתחמקין תסתרי ותתכסי מחמת בושה שמעלת בי: נפשי יצאה בדברו. שאמר לא אבא אל ביתך כי מתחילה לא אבית לפתוח: בקשתיו וגו׳ מצאוני השומרים הסובבים בעיר. ותופסין גנבים המהלכים בלילות: הכוני פצעוני. חבלו בי חבורה כל פצע לשון מכת כלי זיין הוא נברדור״א בלע״ז: רדידי. עדיי המרודד והמרוקע עלי וכן כל הענין לשון אשת נעורים המתאוננת על בעל נעוריה ומבקשתו. וזו היא הדוגמא: דודי שלח ידו מן החור. כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן ע״ג שבחרתי בה: שלח ידו. והראה נקמתו בימי אחז והביא עליו חיל מלך ארם (ד״ה ב כח) ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה וגומר ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד: ומעי המו עליו. בא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקב״ה וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש ואשה שאין בקיאין בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור וגומר אף יאשיהו נאמר בו (מלכים ב כג) וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו עליו: (ו) פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר. לא ביטל גזרתו שנאמר בחזקיהו (ישעיה לט) הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגומר ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף ביאשיהו על ידי חולדה הנביאה (ירמיה יט) הנני מביא רעה אל המקום הזה ואל יושבי וגו׳ ואומר (מלכים ב כ) וכמוהו לא היה לפניו מלך אך לא שב ה׳ מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר ה׳ גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת: נפשי יצאה בדברו. יצאה ממני בדברו דבר זה: בקשתיהו ולא מצאתיהו. ואם תאמר והלא ירמיה עומד ומתנבא בימי יהויקים ולדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל הפורענות ולהכין מלכותם בשובם מן הגולה לנוטעם מאין נתישה ולבנותם מאין הורס: (ז) מצאוני השומרים. נבוכדנצר וחיילותיו: הסובבים בעיר. לנקום נקמתו של מקום: נשאו את רדידי. בית המקדש: שומרי החומות. אף מלאכי השרת שהיו שומרים חומותיה כענין שנאמר (ישעיה סב) על חומותיך ירושלים וגו׳ הם הציתו בו את האור כענין שנאמר (איכה א) ממרום שלח אש וגומר: (ח) השבעתי אתכם. האומות אנשי נבוכדנצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפלה ואת דורו של מרדכי בימי המן: אם תמצאו את דודי. לעתיד לבא ליום הדין שיבוקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר (ישעיה מג) יתנו עידיהן ויצדקו: מה תגידו לו. שתעידו עלי שבשביל אהבתו חליתי ביסורים קשים ביניכם יבא נבוכדנצר ויעיד יבא אליפז וצופר וכל נביאי האומות

מצודת ציון

ענין צער והכמרת רחמים וכן פל כן המו מעי לו (ירמיה ל״א): עליו. בעבורו: (ה) עובר. ענין התפשטות: כפות המנעול. הכלי שסוגרין בו הדלת קרוי מנעול כמו מנעוליו ובריחיו (נחמיה ג׳) וכפות הם ידות המנעול הנתחבים במקום העשוי להם לסגור הדלת והוא מלשון כף היד: (ו) חמק. ענין סבוב כמו עד מתי תתחמקין (ירמיה ל״א): (ז) פצעוני. היא מכה המוציאה דם וכן פצע תחת פצע (שמות כ״א): נשאו. לקחו וכן ובתים ונשאו (מיכה ב׳): רדידי. הוא שם תכשיט מה מרודד ודק וכן והצניפות והרדידים (ישעיה ג׳ ג׳):

מצודת דוד

והתנבאו חגי נביאה חכרים כו׳ באדין קמו זרובבל כו׳ ושריו למבנא בית אלהא כו׳ (עזרא ה׳): (ה) קמתי אני. אז קמתי ממטתי לפתוח לדודי את הדלת ובכדי להתאהב עליו התבשמתי להיות ריחי נודף ובעבור מרבית הבושם היו ידי נוטפים מור ומן אצבעותי היה המור עובר ויורד על ידי המנעול האוחזים את הדלת לסגרה. והנמשל היא לומר הן עסקתי בבנין בנפש חפיצה והצלחתי בה כמ״ש ושבי יהודאי בנין ומצלחין (שם ו׳): (ו) פתחתי. כאשר פתחתי לו הדלת אז סבב עצמו ועבר משם: נפשי יצאה בדברו. כי כשפנה ממנה דבר קשות לאמר לא אשוב עוד אליך ואמרה בשמעי דבריו אלה כמעט יצאה נפשי מהפלגת הגעגועין: בקשתיהו. אח״ז בקשתי אותו וחפשתי אחריו ולא מצאתי אותו וקראתי אותו בחשבי שהוא במקום סתר ויגלה עצמו אלי בשמעו קולי אבל לא ענה לי. והנמשל הוא לומר כאשר גמרתי בנין הבית נסתלקה הנבואה ומאוד נצטערתי על העדרה ומחזרת הייתי על החזרת הנבואה ולא עלתה בידי: (ז) מצאוני השומרים. בעת סבבתי בעיר לחפש אחריו מצאו אותי שומרי העיר הסובבים בלילה לשמרה והכו אותי ופצעו בי ושומרי החומות לקחו מעלי את רדידי כדרך שעושין להולך יחידי באישון לילה שמכים ופוצעים בו ומפשיטין בגדיו באמרם שהולך הוא לגנוב או לנאף. והנמשל הוא לומר הנה פגעו בי השודדים המתפרצים בעולם ואבדו ממני כמה וכמה בכל דור ודור וחמסו אותי אכלוני הממוני הגיגוני ככלי ריק: (ח) השבעתי כו׳. ככלותם לספר אמרה אל הנערות משביע אני אתכן אם תמצאו את דודי הנה זאת היא מה שתגידו לו אשר אני חולה מרוב הגעגועין אל אהבתי וכאלו תאמר אין חליי בעבור ההכאות שהכו ופצעו בי השומרים כי הצער הזה הוא כאין מול צער הפרדתו ממני וזהו חליי. והנמשל הוא כאלו כנסת ישראל משבעת את העכו״ם להעיד עלי לעתיד לפני המקום ב״ה לומר שכל התלאות שסבלתי בגולה קבלתי באהבה אבל כל חליי ודאגתי היה על המנעת השראת השכינה כי לכד זאת

סיס

אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ ט מַה־
דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה
הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ י דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה׃
יא רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב׃
יב עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב
יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת׃ יג לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם
מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר
עֹבֵר׃ יד יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו

שכבה ב׳ וסימנם אשרי העם שככה לו. שככה השבעתנו׃ השבעתנו ג׳ וסי׳ נקיים אנחנו. וחברו. מה דודך מדוד׃ יושבות ד׳ וסימן בספ׳ בשמואל א׳ סימן כ״ז ע״ש׃ גלילי ב׳ וסימן על גלילי כסף. ידיו גלילי זהב׃ קדמא מלעיל׃

תולדות אהרן דגול מרבבה. חגיגה טו׃ קווצותיו תלתלים. ערובין כא חגיג׳ יד חולין סג׃ לחייו כערוגת. שבת פח ערובין נד׃ שפתותיו שושנים. שבת ל פח פסחים קיז׃

קאים אתגלית עליכון רחמתכון חזיאו קדמוהי דמרעיתא מן חבת רחמוהי אנא׃ ח מה ענו נביאיא ואמרו לבית ישראל אידין אלהא אנת בעיא למפלח כנשתא דישראל שפירתא מכל עממיא לאידין אנת צביא למדחל דהכדין קיימת עלנא׃ י דודי בכן שריאת כנשתא דישראל למשתעי בשבחא למרי עלמא וכן אמרת לההוא אלהא רעותי למפלח דעטיף ביממא באצטלא חור כתלגא וזיו יקרא דיי דאנפוהי זהרין כנורא מסגיאות חוכמתא וסברא דהוא מחדת שמועין חדתין בכל יומא ועתיד לפרסמנון לעמיה ביומא רבא ומקסיה על רבוא רבון מלאכין דמשמשין קדמוי׃ יא ראשו אוריתיה די היא רגינה מדהב טב ופירוש מליא דבהון דגורין דגורין טעמין ופקודין למן דנטרין להון חורין כתלגא ודלא נטרין יתהון אוכמין כאנפי עורבא׃ יב עיניו עינוהי מסתכלין תדירא על ירושלם לאוטבא לה ולברכא לה מרישא דשתא ועד סופא דשתא כיונין דקימין ומסתכלין על מפקנות מיא בגין זכותא דיתבי סנהדרין דעסקין באוריתא ומנהרין ית דינא למהוי שעיע כחלב ויתבין בבית מדרשא ומתינין בדינא עד דגמרין לזכאה ולחיבא׃ יג לחיו תרין לוחי אבנין דיהב לעמיה כתיבן בעשר שטין דמין לשטי גנת בוסמא מרבין דקדוקין ומעמין היכמה דגנוניתא מרבי בוסמין וספותי דחכימוי דעסקין באוריתא נלחין טעמין בכל סטר ומאמר פומהון כמירא בחירא׃ יד ידיו תרי עסר שבטין דיעקב עבדיה

רש״י

האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה׃ (ט) מה דודך מדוד. כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלוהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו׃ שככה השבעתנו. להעיד לו על אהבתך׃ (י) דודי צח. לבן כמו (איכה ד) צחו מחלב׃ ואדום. אפרש תחלה כל הענין לפי פשוטו קילוס נוי בחור כשהוא לבן ופניו אדמוניות׃ דגול מרבבה. נדגל בחיילות הרבה רבים חיילותיו רבבות הרבה קרויין רבבה שנאמר (יחזקאל יז) רבבה כצמח השדה נתתיך׃ (יא) ראשו. מבהיק ככתם פז. כתם הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן (איכה ד) ישנה הכתם הטוב וכן (איוב לא) ולכתם אמרתי מבטחי וכן (משלי כה) וחלי כתם׃ קווצותיו תלתלים. לשון תלוים בגלגלו״ש בלע״ז׃ שחורות כעורב. כל אלה נוי לבחור׃ (יב) עיניו כיונים על אפיקי מים. עיניו על אפיקי מים נאות כעיני יונים אפיקי מים עריבים למראה והבחורים יוצאים שם לשוט וכן מקלס המשורר עיני דודי כשהוא מביט על אפיקי מים דומות לנוי עיני יונים. רוחצות. עיני דודי בחלב׃ יושבות על מלאת. כל זה לשון נוי לא בולטות יותר מדאי לא שוקעות אלא יושבות על מלאת גומא שלהם הענין (ס״א העין לפי הגומא) לפי הדוגמא והוא לשון כל דבר שעשוי למלאת גומא העשויה לו למושב כמו (שמות כה) אבני מלואים (שם כה) ומלאת בו מלואת אבן׃ (יג) לחייו כערוגת הבשם. אשר שם באותם ערוגות גידולי מרקחים׃ מגדלות מרקחים. מגדלות של מרקחים גידולי בשמים שמפטמים אותם מעשה רוקח׃ (יד) גלילי זהב. כאופני זהב׃ ממולאים בתרשיש. כל לשון מושב אבן יקרה בזהב קרוי מלאת׃ עשת. לשון (ירמיה ה כה) שמנו עשתו קבוץ עב קרוי עשת משטיא״ה בלעז

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(יא) כתם. דבר עגול ממיני חלי׃ פז. אבנים יקרות׃ קווצותיו. קצת שערו׃ תלתלים. מן תל כמו הר גבוה ותלול׃ (יב) על מלאת. על מתכונת כמו ומלאת בו מלואת אבן׃ (יג) ערוגת. חתיכת מקום בגן׃ מגדלות. יש אומרים מן גדול והנכון שהוא לשון רבים ממגדל׃ (יד) גלילי. כמו גלגלי וכן על גלילי כסף׃ ממלאים. כמו ומלאת בו׃ בתרשיש. אבן יקרה כמו תרשיש שהם וישפה ויש אומרים שהיא כעין השמים׃ מעיו. בטנו׃ עשת. כלי

מצודת דוד

היה מגמתי ותוחלתי׃ (ט) מה דודך. כאלו הנערות משיבות אותה מה זה תתרפק בו ומגעגעת עליו. את היפה בין הנשים וכי במה נחשב הוא ביותר שאת משאר הדודים׃ שככה השבעתנו. אשר כך השבעתנו להגיד שאתה חולה לאהבתו וכאלו האומרנה הנה גודל החבילות הזה יורה שאין מי להעריך אליו אמרי נא מה הם הטובות הנפלאות בו שאינם בזולתו. והנמשל הוא כאלו העו״ג משיבות אותה לומר אמרי נא במה הוא נחשב מכל שרי מעלה של העו״ג הלא כולם משפיעים טובה לאנשיהם וא״כ הואיל והוא עזבך התחברי עמנו ונהיה לעם אחד ותהי גם את חלק ממשלת השר המושל בנו׃ (י) דודי צח ואדום. כאלו תשיבה הן אין להעריך שאר הדודים מול דודי כי דודי הוא צח הלבון מעורב במראה אדמימות הנחמד לעין. והנמשל הוא לומר הנה המקום ב״ה פועל הרחמים והדין כי צחות הלבון יורה על הרחמים והאודם על הדין כמפורסם וכאומר הנה בידו הכל הרחמים והדין אבל שרי מעלה לא ייטיבו ולא ירעו מעצמם כי אינם אלא שלוחי המקום ב״ה׃ דגול מרבבה. יש לו דגלים מקבוצת רבבות. והנמשל הוא לומר רבים הם מלאכיו עושי דברו כמ״ש אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן קדמוהי יקומון (דניאל ז) ולא כן שרי מעלה׃ (יא) ראשו כתם פז. כאומרה אין להניח בראשו עטרת זהב כי הראש עצמו יפה ומבהיק עוד ככתם פז. והנמשל הוא לומר אין לספר עוצם גדלו כי הוא מרומם על כל ברכה ותהלה׃ קווצותיו תלתלים. שערותיו המה מסולסלים ועל כי יתהפכו בסלסולם פעמים נכנסים ופעמים יוצאים לכן המה נראים תלים תלים והמה שחורות כנוצות העורב וזה דבר נוי. והנמשל הוא לומר הנפלאות הנשפעות מאת המקום ב״ה יתהפכו בהתגלגלותיו והמה לפעמים ותשובות מעין האדם ואין להשיגם ובא הרמז בנוצות העורב כי דבר שחור הוא חשוך אל העין׃ (יב) עיניו כיונים. הכשת עיניו יפה כהבטת עיני יונים בהיותם על אפיקי מים ומביטים לרוות שם צמאונם ושיא הבטה נאה מאוד׃ רוחצות בחלב. לובן עיניו המה נאות ונקיות מבלי מגואל בהן רושם אדמימות כאלו הן רוחצות תמיד בחלב׃ יושבות על מלאת. קבועות המה בגומא שלהן לפי מדה הגומא למלאותו אינן בולטות ואינן שוקעות והוא דבר נוי. והנמשל הוא לומר שהוא משגיח בהבטת אהבה והשגחת הדין ממתיק ברחמים כי לובן החלב יורה על הרחמים והשגחה עצמה היא על דרך המילוע עם כי על הכל ישגיח מ״מ על מחשבה רעה אינו משגיח בה לענוש עליה כמ״ש און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה׳ (תהלים ס״ו)׃ (יג) לחייו כערוגת הבושם. לחייו המה בתכלית ההדור ידמו אל הערוגות שצומחים שם הבושם שמייפין אותן ביותר׃ מגדלות מרקחים. אשר בערוגות ההן יש גידולי סממנים מובחרים לעשות מהם מעשה רוקח להוות שמור לזמן מרובה שאז הערוגות ההן הנה בתכלית ההדור מפאת גורתם ומפאת הסממנים המובחרים במינם הצומחות עליהן. והנמשל הוא לומר הדבורים שיצאו מפי המקום ב״ה המה יקרים ומחוכמים ובתכלית התועלת וירמוז בלחיים על כי המה יקיפו כלי הדבור׃ שפתותיו שושנים. מבין שפתותיו עולה ריח טוב כריח השושנים וכאילו מטיפות המור. והנמשל הוא על הנביאים השלוחים מאת ה׳ לדבר דבריו שהמה כמו שושנים בריחם נודף למרחוק כי ב״כ המה מודיעים מה שיסיה לאחרונים ומייעדים טובה מרובה והצלחות מתמידות׃ (יד) ידיו גלילי זהב. אצבעות ידיו כשהן פרודות יתדמו במראיהן כזרועות אופני הזהב ר״ל נקיות כזהב ועם כי ואשר אצבעותיו הן כלי המישוש ודרכן להיות מלוכלכות׃ ממולאים בתרשיש. ובהם יושבים אבני תרשיש לפי מדות הגומות לא בולטין ולא שוקעין ועל הספרים יאמר

מצודת ציון

(י) צח. ענין בהירות הלובן כמו צחו מחלב (איכה ד)׃ דגול. מל׳ דגל והוא הנס שנושאים לפני כל מחנה ומחנה וכן איש על דגלו (במדבר ב)׃ מרבבה. רבוא הוא עשרת אלפים׃ (יא) כתם פז. זהב טוב ויקר כמו בכתם אופז (דניאל י)׃ קווצותיו. הוא שער הראש שתלוי למטה׃ תלתלים. מל׳ תל וגובה׃ כעורב. שם מין עוף׃ (יב) אפיקי מים. מקומות שהמים שוטפים ונגרים בחוזק וכן כאפיקים בנגב (תהלים קכו)׃ (יג) לחיו. הוא המקום מתחת לעין׃ כערוגת. הוא חלם המתרישה כמו מערוגת מטעה (יחזקאל יז)׃ מגדלות. גידולי׃ מרקחים. כן יקראו הסממנים המעורבים השמורים לזמן מרובה וכן רקח מרקחת (שמות ל)׃ שושנים. שם עשב המריח׃ עובר. ר״ל מתפשט׃ (יד) גלילי. אופני המרכבה כמו על גלילי כסף (אסתר א)׃ בתרשיש. שם אבן יקר׃ מעיו. על הבטן

שפם

עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים׃ טו שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים׃ טז חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה

כלבנון ד' וסימן אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה. וריח לו כלבנון. יהי פסת בר בארץ בראש הרים. מראהו כלבנון בחור כארזים:

תולדות אהרן מראהו כלבנון. סנהדרין ק:

גְּלִיפָן עַל צִיץ כְּלִילָא דְדַהֲבָא דְקוּדְשָׁא גְלִיפָן עַל תְּרֵי עֲסַר מַרְגְּלִיָתָא עִם תְּלָתָא אֲבָהָן דְעָלְמָא אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב רְאוּבֵן גְּלִיף עַל אַחְמַר שִׁמְעוֹן גְּלִיף עַל עֲקִיק לֵוִי גְּלִיף עַל בַּרְקָן וְעֶפְרַן יְהוּדָה גְּלִיף עַל כַּחֲלֵי יִשָּׂשכָר גְּלִיף עַל אִזְמוֹרַד זְבוּלֻן גְּלִיף עַל גִּיהַר דָּן גְּלִיף עַל בִּרְלָא נַפְתָּלִי גְּלִיף עַל אֶסְפּוֹר גָּד גְּלִיף עַל טַבְאָג אָשֵׁר גְּלִיף עַל פִּרוּזָג יוֹסֵף גְּלִיף עַל מְרִיבַג בִּנְיָמִין גְּלִיף עַל אַפַּנְטוּר דַּמְיָן לִתְרֵי עֲסַר מַזָּלַיָּא נְהִירִין כְּעַשְׁשִׁית צְחִיחִין בְּעוֹבָדֵיהוֹן כְּשֵׁן דְּפִיל וּבְהִיקִין כְּשַׁבְזִיזִין׃ טו שוקיו וְצַדִּיקַיָּא אִנּוּן עַמּוּדֵי עָלְמָא בְּסִיסָן עַל סַמְכִין דִּדְהַב טָב אִנּוּן פִּתְגָמַיָּא דְאוֹרַיְתָא דְעָסְקִין בְּהוֹן וּמוֹכְחִין עַמָּא בֵית יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד רְעוּתֵיהּ וְאִיהוּ מִתְמְלֵי רַחֲמִין עֲלֵיהוֹן כְּסָבָא וּמְחַוַּר חוֹבֵיהוֹן דְבֵית יִשְׂרָאֵל כְּתַלְגָּא וּמִתְעַתַּד לְמֶעְבַּד נִצְחָן וּקְרָבָא בְּעַמְמַיָּא דַעֲבָרִין עַל מֵימְרֵיהּ כְּעוּלֵּם גְּבַר וְחָסִין כְּגַלְמִישִׁין׃ טז חכו מַלֵּי מוֹרִיגוֹי מְתִיקָן כְּדוּבְשָׁא וְכָל פִּקּוּדוֹי רְגִיגָן עַל חַכִּימוֹי מִדְּהַב וּכְסַף דֵּין הוּא תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דֶאֱלָהָא רְחִימִי וְדֵין הוּא תְּקוֹף חוּסְנֵיהּ דְּמָרֵי חַבִּיבִי

אבן עזרא

כלי עשוי משן הפיל שהוא לבן ונקרא עשת בעבור שהוא צח כמו שמנו עשתו: מעלפת. כמו ויתעלף: ספירים. אבן יקרה אדומה ויורה עליו אדמו עצם מבינים ספיר גזרתם כי כבר משל הלובן כחלב ושלג וטעה המפרש כמעשה לבנת הספיר מן לבן כי אין פירושו אלא מן קח לך לבנה ויורה עליו כמעשה כי מה ענין כמעשה עם הלובן כי היה לו לומר כמראה לבנת: (טו) שש. אבני שיש ומשקלו עש ועיש:

הפעם השנית

לחייו. זקנו: מגדלות. הם כמו מגדלות סביבות לחייו: ממלאים בתרשיש. רמז לשער שעל ידיו: מעיו עשת שן. חגור מתניו אבל מעיו חגורים כי איננו ערום: אדני פז. רגליו ואצבעותיו: מראהו כלבנון. שהוא נחמד למראה:

הפעם השלישית

ראשו כתם פז. הוא כסא הכבוד: שחורות כעורב. כענין ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו: עיניו. כענין בכל מקום עיני ה': רחצות בחלב. כענין טהור עינים מראות ברע: לחיו. הם שרי הפנים: שפתותיו. הם המלאכים השלוחים לבני אדם כמו גבריאל: ידיו גלילי זהב. הם האופנים: וענין בתרשיש. כענין מראה האופנים ומעשיהם כעין תרשיש: מעיו. היא האפודה האמצעית שיש בה תמונות מכוכבים נקבצים: שוקיו. הוא הגוף שממנו נברא העולם. וענין שש. שיש לו שם קצות: אדני פז. הם הארץ כענין על מה אדניה הטבעו: ומראהו כלבנון. הענין שיש בלבנון עצים אין מספר להם אבל בני אדם וכשיראה האחד מהם יחשוב שאין כמוהו ולא ילך כי אם מעט בלבנון וימצא יותר מופלא ונכבד ממנו כן מעשה המקום: בחור כארזים. שהוא עומד וכן מעשיו ולא יכלו כי חדשים לבקרים רבה אמונתו:

כתרלה

רשי

כלע"ז: שן. מעלמות פיל: מעולפת ספירים. מקושטת ומתוקנת בספירים לשון ותתעלף דמתרגמינן ואיתקנת: (טו) שוקיו. כעמודי שש המיוסדים על אדני פז: עמודי שש. עמודי שיש וחבירו במגלת אסתר (אסתר א) על גלילי כסף ועמודי שש. ומראהו גבוה כארזי הלבנון: בחור כארזים. נבחר בין הבנים כארז בין שאר עצים: (טז) חכו ממתקים. דבריו ערבים: זה דודי. זה דמות דודי וזה דמות רעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו. והדוגמא כלפי הקב"ה כך היא: דודי צח. צח ולבן להלבין עונותי. צח ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראות וכן בשבתו למשפט (דניאל ז) לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקא: ואדום. ליפרע משונאיו כענין שנאמר (ישעיה סג) מדוע אדום ללבושיך: דגול מרבבה. הרבה חיילות מקיפין אותו: ראשו כתם פז. תחילת דבריו הבהיקו ככתם פז וכן הוא אומר (תהלים קיט) פתח דברך יאיר פתח אנכי ה' אלהיך הראש תחלה שמשפט מלוכה יש לו עליהם ואחר כך גזר עליהם גזירותיו: קוצותיו תלתלים. על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות: שחורות כעורב. על שם שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה. ד"א קווצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה כבחור נלחם בגבורה: עיניו כיונים על אפיקי מים. כיונים שעיניהם צופות אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כנסיות ובתי מדרשות ששם מוצאי התורה המשולים למים: רוחצות בחלב. כשהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו: יושבות על מלאת. על מלאת של עולם משוטטות בכל הארץ צופות טובים ורעים. ד"א תלמידי חכמים שהקב"ה נותנם עינים להאיר לעולם כשם שהעינים מאירים לאדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכים ממדרשו של פלוני חכם לבית המדרש של פלוני חכם לבקש טעמי תורה: על אפיקי מים. על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה: רוחצות בחלב. לפי שקראן עינים והעין לשון נקבה היא רוחצות לשון נקבה הם מצחצחין עצמן בחלב של תורה ומלבנים סתריה וסתומותיה: יושבות על מלאת. מישבים דברים על אופניהם. ד"א עיניו ענייניו פרשיות של תורה הלכות ומשניות כיונים שהם נאים בהליכתן על אפיקי מים בבתי מדרשות רוחצות בחלב מצוחצחות כחלב כמו שפירשתי: לחייו. דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירות ושוחקות: שפתותיו שושנים. דבורים שנדבר באהל מועד שהם לריצוי ולכפרה ולריח טוב תורת חטאת ואשם ומנחה ועולה ושלמים: ידיו. הלוחות שנתן מימינו ומעשה ידיו המה: גלילי זהב. אלו הדברות שבהן הנחמדים מזהב ומפז רב. א"ר יהושע בן נחמיה מעשה נסים היו של סנפירינון היו והיו נגללין. ד"א על שם שמגלגלות טובה לעולם: ממולאים בתרשיש. שכלל בעשרת הדברות תרי"ג מצות: מעיו עשת שן. זה תורת כהנים הניתן באמצע חמשה חומשים כמעיים הללו שהם נתונים באמצע הגוף: עשת שן מעולפת ספירים. נראית חלקה כעשת שן והיא סדורה דקדוקים רבים גזירות שוות ובנין אב וקלים וחמורים: מיוסדים על אדני פז. אמר ר' אלעזר הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלה ובסים למטה אמר ר' שמואל בר גרא פרשיות שבתורה יש להם כותרת למעלה ובסים למטה וסמוכות לפניהם ולאחריהם כגון פרשיות של שביעית ויובל (ויקרא כה) וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של שביעית כדאיתא במסכת ערכין וסוכה וכגון (במדבר טז) יפקוד ה' איש על העדה צו את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה לכך נאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים וגו': מראהו כלבנון. המסתכל ומתבונן בדרכיו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה בהם תמיד מחדש בהם טעמים: בחור. נבחר כארזים הנבחרים לבנין ולחוזק ולגובה: חכו ממתקים. דבריו ערבים (ויקרא יט) ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם. אני ה'. הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה. אל תחבלו במעשיכם ותקבלו שכר ובשוב רשע מרשעו (יחזקאל יד) ועשה משפט וצדקה עליהם חי

מצודת ציון

הבטן ויאמר שבו המעים: עשת. ענין בהירות וזכות וכן ברזל עשות (יחזקאל כז): שן. הוא שן הפיל: מעלפת. ענין עטוף וכסוי כמו ותתעלף (בראשית לח): (טו) שוקיו. הוא פרק מפרקי הרגל: שש. אבן שיש: מיוסדים. מל' יסוד: אדני. הוא הדבר שהעמוד תקוע בו וכן אדני כסף (שמות כו): פז. הוא המובחר שבזהבים: (טז) חכו. הוא מה שממעל הלשון והוא מכלי הדבור: ממתקים. מל' מתוק:

אנה

מצודת דוד

שהם נאים וחלקים כאבני חרשים והמה במדה הראויה לא קצרות ולא ארוכות. והנמשל הוא על גלגלי השמים מעשה אצבעות המקום ב"ה שנאמר כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך (תהלים ח) שהמה בהירים ויקרים כזהב וממולאים כוכבי אור: מעיו עשת שן. בטנו זך ובהיר כזכות שן הפיל כשהיא מעוטפת בספירים וקביעים בה שאז נופל זוהר הספירים על השן ומבהיק ביותר והנמשל הוא לומר עם כי השמים שמים לה' אוה מאז למושב לו על הכפורת שהוא מקום פנימי ונעלם כמו המעים שבתוך הגוף ומשם באה האהרה לכ"י כנחות וזכות השן ובהירות הספיר: (טו) שוקיו עמודי שש. רגליו נאים בלובן וביושר כעמודי אבן שיש והמה מיוסדים על אדני פז הם כפות הרגלים שהמה נקיות כזהב פז עם כי מדרכם להיות מלוכלכות בעפר הארץ. והנמשל הוא על העולם השפל הדום רגלי המקום ב"ה שנא' והארץ הדום רגלי [ישעיה ס"ו] שהוא חזק כעמודי אבני שיש ואדני יסוד כדור הארצי המעמידו במקומו לבל יתקרב לפאה מן הפאות דומה הוא אל הפז ויאמר על הנקודה האמצעית מכדור הארצי שהיא מעמדת כל הכדור במקומו כאשר חקרו הטבעיים כי כל יסוד משתוקק ליסודו ולכן בא הרמז בפז כי הנקודה הזאת הוא כמעט קט כמו הפז שמעט ירד לעולם כמ"ש רז"ל: מראהו כו'. מראה קומתו היא כהר הלבנון והוא נבחר משאר הדודים כארזים מכל עצי היער. והנמשל הוא לומר שהמקום ב"ה גדול ורם מכל אלהים ומאד נבחר מכולם ואין להעריך אותו אליו: (טז) חכו ממתקים. כל דברי חכו המה מתוקים בתכלית נאותה ונאות אמריו וכל מעשיו ותנועותיו המה חמודים כי עשוים בהשכל רב. והנמשל הוא לומר דברי התורה הכתובים מפיו המה משפטים צדיקים וחוקים ישרים וכל מעשי בחסד וברחמים: זה דודי כו'. הגה מי שיש בו אלה השבחים זה דודי ורעי וכאומרת בהיות כן

איך

רעי בנות ירושלם: ו א אנה הלך דודך היפה בנשים אנה פנה דודך ונבקשנו עמך: ב דודי ירד לגנו לערוגות הבשם לרעות בגנים וללקט שושנים: ג אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים: ד יפה את רעיתי כתרצה נאוה כירושלם אימה כנדגלות: ה הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבני

ג' כתיב כן ל' · פ"ל גלוסי · ל' · ל'. ל' · ח' כתע' · ל' וכתיב כן

נביאיא ומתנבאין בירושלם: ו א אנא אתיבו נביאיא כד שמעו וכן אמרו תושבחתא דיי מפום כנשתא דישראל על אידין חובא אסתלק מבינך שכינתא דיי את דשפירא עובדך מכל אומיא ולאן אתר אתפני רחימך באסתלקותיה ממוקדשך אמרת כנשתא דישראל על חובין ומרודין ואשתדור די השתכחו בי אמרין נביאיא כען הדרי בתיובתא ונקום אנת ואנן ונצלי קדמוהי ונבעי רחמין עמך: ב דודי ומרי עלמא קביל צלותהון ברעוא ונחת לבבל לסנהדרין דחכימיא ויהב רווחא לעמיה ואסקנון מגלוותהון על יד כורש ועזרא ונחמיה וזרובבל בר שאלתיאל וסבי יהודאי ובנו ית בית מוקדשא ומניאו כהניא על קורבניא ולואי על מטרת מימרא דקודשא ושלח אשתא מן שמיא וקביל ברעוא ית קורבנא וית קטורת בוסמין וכגבר דמפרנס ית בריה רחימא בתפנוקין כן פנקנון וכגבר דמגבב ורדין מן מישריא כן כנשנון מן בבל: ג אני ובההיא יומא אנא פלחא למרי עלמא רחימי ורחימי אשרי שכינת קודשיא ביני וזן יתי בתפנוקין: ד יפה אמר יי במימריה כמה יאה את חביבתי בזמן דצבותך למעבד רעותי שפיר בית מוקדשא דבנית לי במקדש קדמי די בנא לי שלמה מלכא בירושלם ואימתך על כל עממיא ביומא דהלכו ארבע טקסיך במדברא: ה הסבי אסחרי רבניך חכימי כנשתא רבתא חזור חזור לקבלי די אינון אמלכוני בגלותא וקבעי מדרשא לאולפן אוריתי ושאר עטומיך ועמא

ללקוט חד מן מלין נסבין ול' בריש תיבות' וסימן נמסר במערכת אות הלמ"ד בס"ד: נאוה ד' וסימן נמסר בתהלים סימן קמ"ח ומשלי סי' י"ז: שהם הרהיבוני חד מן ח' מלין בתרי טעמי סי' הטפחא לא ישרתנה מירכא בתיבת' כי אם בח' מקומות וסי' בכל משבתיכם וספרתם לכם דפרשת אמור. ההרתיה ואת כל ההרתיה בקע דמלכים. מבליגיתי עלי יגון. גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם. מכל תועבתיכם. כי למבראשונה דד"ה. ונבזביתך לאחרן הב. שהם הרהיבוני וסימן מה"מג תלוש:

תולדות אהרן דודי ירד לגנו. (ברכות ס): הסבי עיניך. זוהר קדושים:

רשי

יחיה עונות נחשבו לו לזכיות יש חיך מתוק מזה: (א) אנה הלך דודך. מאנים ומקנטרים האומות את ישראל אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה אלמנה: אנה פנה דודך. כשחזר והשרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנאמר (עזרא ד) וישמעו צרי יהודה ובנימין כי בני הגולה בונים היכל וגומר ויגשו אל זרובבל וגו' נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו' וכוונתם לרעה כדי להשביתם מן המלאכה והם משיבים: (ב) דודי ירד לגנו. צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו: לערוגת הבשם. מקום מקטר הקטרת: לרעות בגנים. ועוד ירד לרעות צאנו בגנים אשר נפוצו שם אותם שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: וללקוט שושנים. שומע ומקשיב נדברים בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכתבם בספר זכרון לפניו כענין שנאמר (מלאכי ג) אז נדברו יראי ה' וגומר ומה שאתם אומרים לבקשו עמנו ולבנות עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמר (עזרא ד) לא לכם ולנו לבנות בית אלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלם: (ג) הרועה בשושנים. הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב: (ד) יפה את רעיתי כתרצה. והקדוש ברוך הוא מקלסה על זאת יפה את רעיתי כשאת רצויה לי כך הוא נדרש בספרי: נאוה. את עתה כאשר בראשונה בירושלם: איומה כנדגלות. חיילי מלאכים אימתך אטיל עליהם שלא להלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנאמר בעזרא: (ה) הסבי עיניך מנגדי. כבחור שארוסתו חביבה ועריבה עליו ועיניה נאות ואומר לה הסיבי עיניך מנגדי כי בראותי אותך לבי משתחץ ומתגאה עלי ורוחי נשה כי איני יכול להתאפק: הרהיבוני. הגיסו לבי כמו (תהלים צ) ורהבם עמל ואון (ישעיה ל) רהב הם שבת אושמייר בלע"ז והדוגמא כך הוא

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ד) כתרצה. שם מדינה תמלאנה בדברי אחאב: אימה. שיש אימה ממנה לכל רואיה. כמו איום ונורא: כנדגלות. כמחנות בעלות הדגלים: (ה) הרהיבני. חזקו ממני או הסירו כחי וממשלתי כמו המחנכת רהב ורהבם עמל ואון:

הפעם השנית

דודי ירד לגנו. כאשר פירשתי שאמרה לו יבא דודי לגנו וכשאר הקילה רדפה אחריו וכאשר ראה אותה אמר יפה את רעיתי ואמר שערך ושניך גם כפלח הרמון והטעם כי את הוא תשוקתי הקדמונית ולא תתערבי לי באחרת כי הנה שערך ושניך ורקתך לעדים נאמנים ולא יתכן שתתערבי באחרת כי אחת את היא בעולם ואין דומה לך גם הנה שלמה יש לו ששים מלכות ושמונים פלגשים ועלמות אין מספר אין כמותך כי אחת את לאמך:

הפעם השלישית

דודי ירד לגנו. זה שעלה למרום: לרעות בגנים וללקוט שושנים. שהוא דר עם המלאכים שהם הצדיקים: אני לדודי. אמרה כנסת ישראל אע"פ שירד דודי לגנו אני שלו והוא שלי. ענתה שכינה יפה את. זה שחזרו בבית שני ופי': הסבי עיניך מנגדי. שנפסקה הנבוא' בבית שני כאשר התנבא דניאל ולחתום

מצודת דוד

איך לא תשוקק אליו וכי יש מי להעריך אליו. והנמשל הוא לומר דעו מי שכל אלה בו הוא אלהי וכאלו תאמר עתה שפטו נא אם מי דומה לו ומה זה תאמרו לעזבו ולהתחבר עמכם להיות תחת ממשלת השר של מעלה המושל בכם הלא כלם כמוהם כאין למול אלהי:

ו (א) אנה הלך דודך. כאשר שמעו הנערות אמריה כי נעמו אמרו לה את היפה בנשים אם לא מצאת את דודך בעיר אמרי נא להיכן הלך ולהיכן פנה ר"ל אנה דרכו ללכת ונלך עמך לבקשו במקום ההוא כאלו תאמרנה אם את מתפחדת ללכת יחידי נלכה גם אנו בחברתך. והנמשל הוא כאלו יאמרו האומות אם הדבר כן הוא אמרי לנו היכן הוא כלומר במה תשיב אותו אליך ובמה יתגלה ונעזור לך על הסבה להספיק בידך להשיבו אליך ולא נוסיף להדיחך עוד מאחריו: (ב) דודי ירד לגנו. כאלו משיבה לומר דרכו ללכת בגנים ובודאי ירד שם אל בין ערוגות הבושם לרעות ולטייל בגנים וללקוט שושנים להביאם לי תשורה. והנמשל הוא אשר תשיב אמריה מעולם דרכו להשרות שכינתו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות להקשיב רנה של תורה ותפלה לקבלם ברצון להיות שמורים אצלו לשלם מהם שכר טוב וכאומרת הנה בעסק התורה והתפלה אפתנו לשוב אלי: (ג) אני לדודי כו'. ר"ל כמו שכל תשוקתי היא אל דודי כן תשוקתו אלי והוא זה הרועה בשושנים להביא לי מהם תשורה. והנמשל הוא לומר כמו שאני לא בחרתי באל נכר כן הוא לא עזבני מכל וכל לבחור בעובדי גלולים ואף עתה מקבל ברצון עסק התורה והתפלה ושמורים אצלו להטיב לי עליהם גמול טוב: (ד) יפה את רעיתי כתרצה. כאשר נשמע אל החשוק נועם דבריה והפלגת תשוקתה אליו שלח אמריו לקלסה וכה אמר יפה את רעיתי כעיר תרצה והיא היתה עיר יפה מאד בבנינים נפלאים (ועד שלא נבנית שומרון היתה עיר מלוכה למלכי ישראל): נאוה כירושלים. שהיתה נאה מאוד בהפלגת בסדור וההנהגה: איומה כנדגלות. לפי רוב חשיבת' ומעלתך את מטלת אימה על רואיך כמו דגלים ממחנות רבות המטילים אימה על רואיהם. והנמשל הוא לומר עם כי את גולה וסורה עכ"ז יפה את במעשים הגונים ובמדות ישרות וכל האומות אינם חפצים להשחיתך עד התכלית כאלו היית המון עם רב מלומדי מלחמה: (ה) הסבי עיניך מנגדי. גם זה מדברי החשוק ישלח אמריו לאמר לה בדרך חבה החזירי לי עיניך שהם מוסרים מנגד פני כי מאז בהבטתם בי חזקו ואמצו את לבבי להיות נמשך אחריך. והנמשל הוא כאלו יאמר להחכמים עיני העדה שיביטו גם עתה ויסתכלו בתורה ויעסקו בה כי בזה היו מוסיפים כח מאז בפמליא של מעלה וגם עתה יאהבו בזה אל המקום ב"ה וכאומר עם כי המה בגולה ואין עסק התורה מוספת כח כ"כ כמו העסק בא"י מ"מ מוסיפים הם: שערך כעדר העזים. שער ראשך שרוק ומבהיק כשער עדר העזים אשר נמרטו ונסרקו בענפי הקוצים בדרך ממקום מרעית' מהר הגלעד וכאלו נסרקו במסרק. והנמשל הוא על הנזירים המגדלים פרע שער ראשם כעדר העזים כו' שהם סרוקים ושעורים

מצודת ציון

ו (א) אנה. לאיזה מקום כמו אנה אלך מרוחך (תהלים קלט): (ב) לרעות. מל' מרעה: (ד) כתרצה. שם עיר מלוכה למלכי ישראל: נאוה. נאה ויפה: איומה. מלשון אימה ופחד: כנדגלות. מל' דגל ור"ל מחנות בעלי דגל: (ה) הסבי. מל' סבוב וסחורה: הרהיבוני. ענין התחזקות כמו תרהיבני בנפשי עוז (תהלים קלח): שגלשו. ענין מריטה

ל׳. ל׳ שערך כעדר העזים שגלשו מן־הגלעד׃ ו שניך
ל. ג׳. ל׳ כעדר הרחלים שעלו מן־הרחצה שכלם מתאימות
ל׳ ותסר וכב״רת ושכלה אין בהם׃ ז כפלח הרמון רקתך מבעד
ג׳ חסר בכתוב לצמתך׃ ח ששים המה מלכות ושמנים פילגשים
ג׳. ל׳ כפלת ועלמות אין מספר׃ ט אחת היא יונתי תמתי
ה׳ כתוב פ׳ אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות
ל׳ ותד ויסלנו׳ בכערים ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה׃ י מי־זאת
ה׳ מלעיל פ׳ כתיב ה׳ הנשקפה כמו־שחר יפה כלבנה ברה כחמה

דארעא אצדיקו יתי במימר פומהון כבנוי דיעקב דלקטו אבניא ועבדו גלישושיתא בטורא דגלעד׃ ו שניך וכהניא וליואי אכלי קורבניך ומעשר קודשא ואפרשותא דכין מכל אניסות וגזילות דהוו היכמה דכין עדרי דענא דיעקב בזמן דסלקן מן נחל יובקא דלא הות בהון אניסא וגזלה וכולהון דמין דא לדא וילדן תיומין בכל עדן ומתכלא ועקרא לא הות בהון׃ ז כפלח ומלכות בית חשמונאי כולהון מלין פקודיא כרמונא בר מן מתתיה כהנא רבא ובנוהי דאנון צדיקין מכולהון ומקימין פקודיא ופתגמי אוריתא בצחותא׃ ח ששים באדין קמו יונים וכנישו שתין מלכין מבנוי דעשו מלובשי שריונין רכבין על סוסון ופרשין ותמנן דוכסין מבנוי דישמעאל רכבין על פיליא בר מן שאר עממיא ולישניא דלית בהון מנין ומניאו אלכסנדרוס מלכא עליהון לרישא ואתו לאגחא קרבא לירושלם׃ ט אחת ובעדנא ההיא הות כנשתא דישראל דמתילא ליונתא שלימתא פלחא בלב חד למרהא ואחידא לאוריתא ועסקא בפתגמי בלב שלים וברירן זכותהא כיומא דנפקת ממצרים הא בכן נפקו בני חשמונאי ומתתיה וכל עמא דישראל ואגיחו בהון קרבא ומסר יי יתהון בידהון וכד חזו יתבי פלכיא אשירו יתהון ומלכות ארעא ושלטוניא וקליסו להון׃ י מי אמרו אומיא כמה זיותנין עובדי עמא הדא כקרצתא שפירין עולימתא כסיהרא ובריין זכותהא כשמשא ואימתהא על כל יתבי ארעא בזמן

ברת ת׳ כתיב ה׳ וסימן עד בית ברה. וחבירו דבתריה דשפטים. מצות ת׳ ברה מאירת עינים. ברה בחמה איומה כנדגלת. ברה היא ליולדתה. וכל לשון אכילה דכוותה כתי׳ ה׳ במ״א׃

תולדות אהרן שערך כעדר העזים. ברכות כט: אחת היא יונתי. עקידה שער כח: מי זאת הנשקפה. זוהר תרומה וישלח:

אבן עזרא

ולאחוס חזון ונביא כאשר פירשתי בספר דניאל: שערך. שהיו בבית שני נזירים הפעם הראשונה

שניך. גבורים: רקתך. כהנים: ששים המה. מפרשים הוציאו מספר ששים ושמונים בני נח ובני אברהם עם בני עשו בן בנו: ועלמות אין מספר. שאין

רשי

הוא אמר הקדוש ברוך הוא במקדש זה אי אפשר להשיב לכם ארון וכפרת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתירה עד שמעלתם בי: (ו) שערך כעדר העזים. בקטנים ורקים ודקים שבכם יש שבח הרבה: שניך. קציניכם וגבוריכם שביך כולם לטובה: כעדר הרחלים. הרחל היאת כולה קדושה לצמרה לתכלת בשרה לקרבן קרניה לשופרות שוקיה לחלילין מעיה לכינורות עורה לתוף אבל הרשעים נמשלו לחיות שאין מהם לקדושה כלום: ששים המה מלכות.

אברהם ויוצאי ירכו בני קטורה שש עשרה. ישמעאל ובניו שלש עשרה. יצחק ובניו שלשה. בני יעקב שנים עשר. בני עשו שש עשרה. בדברי הימים. הרי ששים. ואם תאמר לא מהם תמנע שהיא אשה אברהם מן המנין: ושמונים פלגשים. נח ובניו עד אברהם תולדות יוצאי התיבה שמונים תמצאם וכשם שהמלכות שהם נשי המלך יתירות בגדולה על הפלגשים כך היא אברהם ויוצאי ירכו חשובים גדולים ויתרים בחשיבות על הכל כאשר תראה הגר בת מלכים היתה תמנע בת שלטונים היתה ונעשה פלגש לעשו ואומר (בראשית יד) אל עמק שוה וגומר הושוו כלם בעצה אחת והמליכו את אברהם עליהם: ועלמות אין מספר. למשפחות הרבה נחלקו כל אלה: (ט) אחת היא יונתי. ומכולם אחת היא הנבחרת לי ליונה תמה שהיא תמימת לב עם בן זוגה: אחת היא לאמה. לכנסיותה הרבה מחלוקות בבתי מדרשות כולם לבם להבין תורה על מכונה ועל אמתתה: ברה היא ליולדתה. יעקב ראה אותה מטה שלימה בלא פסול והודה וקילס למקום שנאמר (בראשית מז) וישתחו ישראל על ראש המטה: ראוה בנות. את ישראל בגדולתה: ויאשרוה. ומה היא קילוסך מי זאת הנשקפה עליונה ממקום הגבוה לנמוך קרויה השקפה כך בית המקדש גבוה מכל ארצות: (י) כמו שחר. הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחת

מצודת ציון

מריעת הספר: (ו) מתאימות. מלשון תאומים: ושכלה. ר״ל חסרון ופגם ואמר בלשון השאלה: (ז) כפלה. ענין בקוע כמו כפלח תחתית (איוב מא): רקתך. הוא גובה הפנים שאצל העין מזה ומזה וכן ותתקע את היתד ברקתו (שופטים ד): מבעד. מבפנים: לצמתך. היא המסוה המכסה את הפנים וכן גלי צמתך (ישעיה מז): (ח) ועלמות. נערות. וכן עלמות אהבוך (לעיל א): (ט) ברה. מל׳ ברור ונקי: ויאשרוה. ענין הלול ושבח כמו אשרי האיש (תהלים א): (י) הנשקפה. ענין ראיה והבטה כמו בעד החלון נשקפה (שופטים שחר

מצודת דוד

ושערותם ארוכות ותלויות כלפי מטה וכאומר עם כי אין קרבן בגולה לכפר במלאת ימי נזרן מ״מ חביבים הם לפני: (ו) שניך כעדר הרחלים. שניך המה לבנות במראה ומסודרות כמו עדר הרחלים כשהם עולים מן הרחצה שמבהיקים בלובן לח: שכולם מתאימות. מוסב על השנים לומר אשר כל השנים שוות כתאומים ואין בהם שכולה ר״ל לא נחסר אחד מהם ולא נפגם ולא נשחת מראהו. והנמשל הוא על סופרי העדה הממונים להכרית ולהשחית את החייבים במשפט שהם נקיים מן העושק כעדר העולה מן הרחצה המנוקים מן הלכלוך וישוו אלו לאלו וכולם קדושים מנוקים מגזל ולא ימצא בשום אחד מהם נדנוד עושק: (ז) כפלח הרמון רקתך. גובה פניך מזה ומזה הוא כגלגל אדום ומעורב בלובן כמראה חתיכה הנבקעת מן הרמון והמה נסתרים מכפנים להמסוה ובזה ממשיכים אהבה וחשק יותר מאלו היו גלוים מבלי מסוה. והנמשל הוא על שופטי העדה שהם פני הדור שהמה ממולאים בכל חכמה ומדע כרמון המלא לה גרגרים והמה מסתירים החכמה בלבותם ואינם מתפארים בפני אנשים וכאומר עם כי בגולה יתמנו השופטים בישראל ע״פ חוקי הממשלה עכ״ז לא ימצא מי יערב לבו לגשת להיות מן השופטים אם לא ימצא בו כל אלה (ולא זכר שבח השפתים מה שזכר למעלה כי הם מרמזים על הנביאים ואינם בגולה ובעבור זה לא זכר גם שבח הדבור כי הוא מרמז על הלוים העומדים על הדוכן לדבר בשיר ובגולה אין דוכן ואין שיר וכן לא זכר שבח הצואר כי הוא מרמז על בה״מ והוא חרב וכן לא זכר שבח השדים כי הם מרמזים על המלך וכה״ג ובגולה אין מלך ואין כה״ג): (ח) ששים המה מלכות. יתכן שבנשי המלך שלמה שהיו שבע מאות שרות היו בהן ששים מופלגות ביופי ובמדות חמודות ובשלש מאות פלגשיו היו בהן שמונים שהן מופלגות ביופי כו׳ כאלו התשוק יש״ה דברו לאמר הנה בנשי המלך השרות יש ששים מופלגות ביופי ובמדות חמודות וכן בפלגשיו יש שמונים חוץ יש הרבה מן הנערות שהן מופלגות ביופי כו׳. והנמשל הוא לומר כי הנה אמרו זרעו של שם בן נח נחלק אח״כ לששים עממים וכינה אותם בשם מלכות להיותם מזרע שם הנאהב המקום ב״ה והמבורך מפי נח אביו וזרעו של יפת אחיו נחלק אח״כ לשמונים עממים וכינה אותם בשם פילגשים להיותם מזרע יפת שלא היה נאהב למקום ב״ה כמו שם אבל לא היה שנוא לפניו כמו חם וזרעו של חם אחיהם נחלק אח״כ לעממים אין מספר וכינה אותם בשם עלמות לבד להיותם מזרע חם השנוא מהמקום ב״ה והמקולל מפי נח אביו: (ט) אחת היא. אבל רעיתי הדבוקה בי כיונה בבן זוגה ותמימה היא באהבתה אלי היא אחת ומיוחדת בכולן ואין להעריכן אליה וזה על כי היא אחת ויחידה לאמה ובמה בה כל מגמתה לפלם מעגל דרכיה להיישירה בכל עוז והיא ברה ונקיה בעבור אמה שילדתה כי השתדלה לנקותה ולמרקה בתמרוקי הנשים. והנמשל הוא לומר הנה כ״י היא המיוחדת שבכל העמים כי מקור מחצבת׳ היו קודם הם האבות והאמהות והם השרישו בלבה אהבת ה׳: ראוה בנות. כשראוה העלמות בכשרון מעשיה ובהפלגת יופיה היו מאשרות ומשבחות אותה וכאשר ראוה נשי המלך ופילגשיו היו מהללות אותה כאלו הודו בעצמן שהיא עולה על כלן. והנמשל הוא על חכמי האומות שכלן מספרים את ישראל ומודי׳ בשבח׳: (י) מי זאת הנשקפה כו׳. הלשון הזה יורה על ענין שבח וחשיבות וכן מי מלל לאברהם (בראשית כ״א) ומוסב למעלה לומר כן היה הקילוס שקלסוה הבנות והמלכות והפלגשים וכה אמרו ראו מי היא וכמה גדולה וחשובה היא זאת אשר מתחלה היתה נשקפה ונראה כזוהר כוכב השחר ולאח״ז נתעלתה עד שנעשית יפה כלבנה ולאח״ז הוסיפה עוד ביופי עד שנעשית ברה כחמה לא כדרך שאר הנשים שבכחם יפיין כשהן מזדקנות. והנמשל הוא לומר שמה גדולה האומה הזאת שבכל פעם מוספת על עצמה עלוים וגדרים לעשות

אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ יא אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת
בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים׃
יב לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב׃
ז א שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ
מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃ ב מַה־
יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ
חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ ג שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר אַל־

דַּהֲלִיכוּ אַרְבַּעַת מַקְסְהָא בְּמַדְבְּרָא׃ יא אל אֲמַר מָרֵי עָלְמָא לְבֵית מַקְדְּשׁ תִּנְיָן דְּאִתְבְּנֵי עַל יְדוֹהִי דְּכוֹרֶשׁ אַשְׁרֵיתִי שְׁכִנְתִּי לְמֶחֱמֵי עוֹבָדִין טָבִין דְּעַמִּי וּלְמֶחֱמֵי אִלּוּלֵי פָּשָׁן וְסָגָן חַכִּימַיָּא דְּמַתִּילִין לְגוּפְנָא וְלַבְלוּבֵיהוֹן מַלְיָן עוֹבָדִין טָבִין הַכְּרִמּוֹנִין׃ יב לא וּכְדוּ אִתְגְּלֵי קֳדָם יְיָ דִּי אִנּוּן צַדִּיקִין וְעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ לָא אוֹסִיף לְמַבְכְּנוּן וְאַף לָא אַעֲבִיד עִמְּהוֹן גְּמִירָא אֱלָהִין אַמְלִיךְ בְּנַפְשִׁי לְאוֹטָבוּתְהוֹן וּלְשַׁוָּאָה יַתְהוֹן גֵּיוָתָנִין בִּרְתִיכֵי מַלְכִּין בְּגִין זַכְוָתָא דְּצַדִּיקֵי דָּרָא דְּדַמְיָן בְּעוֹבָדֵיהוֹן לְאַבְרָהָם אֲבוּהוֹן׃ ז א שובי תּוּבִי לְוָתִי כְּנִשְׁתָּא דְּיִשְׂרָאֵל תּוּבִי לִירוּשְׁלֵם תּוּבִי לְבֵית אוּלְפַן אוֹרַיְתָא תּוּבִי לְקַבְּלָא נְבוּאָה מִן נְבִיאַיָּא דִּי מִתְנַבְּאִין בְּשׁוּם מֵימְרָא דַּיְיָ וּמָה טִיבְכוֹן נְבִיאֵי שִׁקְרָא לְמַטְעֵי עַמָּא דִּירוּשְׁלֵם בִּנְבוּאַתְכוֹן דִּי אַתּוּן מְמַלְּלִין סַטְיָא עַל מֵימְרָא דַּיְיָ וּלְאַחְלָא מַשְׁרְיַת יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה׃ ב מה אֲמַר שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ כַּמָּה שַׁפִּירָן רַגְלֵיהוֹן דְּיִשְׂרָאֵל כַּד סָלְקָן לְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא בְּסַנְדְּלִין דְּסַסְגוֹנָא וּמְקָרְבִין יַת נִדְרֵיהוֹן וְיַת נִדְבַתְהוֹן וּבְנֵיהוֹן נָפְקֵי יַרְכֵיהוֹן יָאָן כְּיוֹהֲרִין דִּקְבִיעִין עַל כְּלִילָא דְּקוּדְשָׁא דַּעֲבַד בְּצַלְאֵל אוּמָנָא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא׃ ג שרוך וְרֵישׁ מְתִיבְתָּךְ דִּי בִזְכוּתֵיהּ מִתְפַּרְנְסִין כָּל עָלְמָא הֵיכְמָא

מרכבות ד׳ חד חסר וסימן מרכבת פרעה וחילו ירה בים חסר. מרכבות השמש שרף. שמה מרכבות כבודך. מרכבות עמי נדיב קדמא חסר: בנעלים ב׳ וסימן והדריך בנעלים. מה יפו פעמיך בנעלים:

תולדות אהרן אל גנת. חגיגה יה: שובי שובי. בתרא טו: מה יפו. סכה מט חגיגה ו: חמוקי ירכיך. סכה מט מועד קטן יו (ככה נו): שרך. סוטה מה סנהדרין יד לו עקידה שער לא:

רשי

פחת יהודה ולא מלך והיו משועבדים לפרס ולוון ואחר כך נלחמו בית חשמונאי' ונעשו מלכים: איומה כנדגלות. איומה בגבוריה כנדגלות של מלכים כל זה הקב"ה מקלס את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצה וכל הענין ע"כ: (יא) אל גנת אגוז ירדתי. עוד זה מדברי שכינה הנה באתי אל מקדש שני זה אליך: לראות באבי הנחל. מה לחלוחית מעשים טובים אראה בך: הפרחה הגפן. אם תפריחו לפני ת"ח וסופרים ושונים: הנצו הרמונים. מקיימי מצות מליאי זכיות למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר בתוכו פולטו ומלאו מלא מגורות מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין ועניותנין מעשיהם ואין תלמידים שבהן נכרים ואין מתפארים להכריז על שבחן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לדבר מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל היו גולין לבין הבבלים ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהם נמאסין: (יב) לא ידעתי. כנסת ישראל מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאעמוד בכבודי בגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שגבר במלכי בית חשמונאי הורקנוס ואריסתובלוס עד שהיה מביא אחד מהם את מלכות לרומי וקיבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד. ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי נדיבות שאר אומות: עמי נדיב. כמו עם נדיב יו"ד יתירה כיו"ד של (דברים לג) שכני סנה (בראשית ל׳) גנובתי יום (איכה א) רבתי עם: נפשי שמתני. אני בעצמי מניתים עלי כענין שנאמר (ירמיה יג) ואת למדת אותם עליך אלופים לראש: (א) שובי שובי השולמית. אומרים אלי שובי שובי מאחר המקום: השולמית. השלימה באמונתך עמו שובי שובי אלינו ונחזה בך נגיד ממך נגידים ושלטונים כמו ואתה תחזה מכל העם כך דרש רבי תנחומא. ד"א ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה ניתן לך והיא אומרת מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולים לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחולות מחנות המדבר: (ב) מה יפו פעמיך בנעלים. הם אומרים לה חפצים אנו שתדבקי בנו בשביל נוי וחשיבות שראינו בך בעודך ביופייך: מה יפו פעמיך. בעליית הרגלים בת נדיבים: חמוקי ירכיך כמו חלאים. קבוצת עדיי זהב קרוייה חלי כתם אל חלי בלשון ערבי ורבותינו דרשו על נקבי השיתין של נסכים שנעשו מששת ימי בראשית עגולים כמו ירך כמו חלאים לשון חפירה כמו חוליות הבור: מעשה ידי אמן. ידי הקב"ה. במס׳ סוכה אמן כמו אומן קילוסו של הקב"ה ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין מראשו כתם פז ויורדין ובאין עד שוקיו עמודי שש לפי שבאין לרצותו להוריד שכינתו מן העליונים לתחתונים והוא מונה קילוסם מלמטה למעלה מה יפו פעמיך הם הרגלים ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהוא בא למושכה אליו: שררך אגן הסהר. טיבורך כאגן של מים צלולים שרוחצין בהן והוא עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קרוי סהר על שם שהטבור

אבן עזרא

שאין להם ייחוס: אחת היא. כמו גוי אחד בארץ: (יא) אגוז. ידוע בדברי קדמונינו ז"ל: באבי. כמו בפרי הנחל כמו ואנביה שגיא וכן עודנו באבו לא יקטף ויש אומרים שהוא המבוכר ומן אביב ומן אב יוליאנו: (יב) עמי נדיב. שתי מלות ויש אומר כי יו"ד עמי נוסף כיו"ד בני אתונו ויתכן שלא תהיה היו"ד במלת בני נוסף: (א) השולמית. שהיא מן שלם הוא ירושלם ועניינו יראו שלם: כמחולת המחנים. מן תוף וחליל ומחול: (ב) חמוקי ירכיך. יש אומרים שהוא המקום שיסוב הירך וכן יפרש תתחמקין גם חמק עבר: חלאים. לשון רבים מן וחלי כתם כמו צבאים שהיא לשון רבים מן צבי: אמן. חרש וזה הלשון ידוע: (ג) שררך. טבורך כמו רפאות תהי לשרך: אגן. כלי עגול וכן וישם באגנות: הסהר. תרגום ירח וכן השהרונים כדמות ירח

מצודת דוד

לעשות משמרת למשמרת התורה: איומה כנדגלות. לפי רוב חשיבותה ומעלתה מפלת אימה על רואיה כמו דגלים ממחנות רבות המפילים אימה על רואיהם. והנמשל הוא לומר כל האומות אינם חפצים להשמיתה עד התכלית כאלו היתה המון עם רב מלמדי מלחמה: (יא) אל גנת אגוז ירדתי. גם זה מדברי החשוק שאמר הנה כשנפרדתי ממנה לא הלכתי לחבק חיק נכריה אבל נעגועי היה עליה ולהפסק הגעגועין ירדתי אל גנת אגוז לטייל שם ולקבל ריח עלי האילנות ולראות בצמחים הגדילים בשפת הנחל ולהביט אם פרחה הגפן אם גדלו נצי הרמונים. והנמשל הוא לומר אף בהיות כ"י בגולה לא בחרתי בעם אחר אבל מצוי אני בבתי כנסיות ובבתי מדרשות לקבל ברצון עסק חדושי התורה ורנון התפלה: (יב) לא ידעתי. חזרה החשוקה להתאונן ולומר הנה אז לא שמתי לבי לדעת ולהזהר בכבוד החשוק לפתוח לו הדלת מיד והנה נפשי עשתה לי להיות מרכבות להטעין עלי נדיבי עם ר"ל להיות משועבדת ונכנעת אליהם כדרך היושבת בדודה וגלמודה. והנמשל הוא לומר שכ"י תתאונן לומר לא שמתי לבי מאז לצאת מבבל כולנו יחד כאשר צוה ה׳ ונפשי עשתה לעצמה להיות משועבדת בגולה:

ז (א) שׁוּבִי שובי השולמית. כאשר נשמע אל החשוק אשר חשוקתו מתאוננת על שלא נזהרה בכבודו שלא אמריו לאמר לה את השלמה במעלות ומדות הנגונות שובי אלי להיות עמי כמאז וכפל המלות יורה על החזוק והזרוז: ונחזה בך. אני ואנשי ביתי נסתכל ונביט בך להפליא הפלך בכל אשר תשאלי: מה תחזו. כאלו מיסב הדבור לאנשי ביתו לומר להם דעו מהו הדבר אשר תחזו בה למלאות תשוקתה להרחיב לבה בשמחה מרובה כשמחת רקוד מחולות של מחנות רבות והנמשל הוא כאלו המקום ב"ה אומר לה שובי מהגולה אל ארצך ואני באמצעות מלאכי מעלה נפליא הפלך בהחזרת בה"מ וחלוק המחנות של שכינה ולויה וישראל כאשר היה מאז: (ב) מה יפו פעמיך בנעלים. עוד זה מדברי החשוק מבטיחה לומר את בת נדיב מה מאד יתיפו רגליך כשהם בתוך הנעלים המהודקים בהם לפי מדתם לא יעדפו ולא יחסרו. והנמשל הוא לומר את כ"י מזרע אברהם מה מאוד תתיפי בבואך לארצך ותבוא לבה"מ ברגלים שלש פעמים בשנה: חמוקי ירכיך. הקפת ירכיך ישוו בעגולם כעגול התכשיטים שהמה מעשה ידי אמן. והנמשל הוא לומר כאשר תקיפו בעזרה ברגל להיות נראה לפני תהיה חמודה בעיני כחלאים נאים: (ג) שררך. טבורך יהיה עגול כאגן הסגול כדמות הירח: אל יחסר

מצודת ציון

ם): שחר. כוכב השחר: איומה. מל׳ אימה ופחד: כנדגלות. מל׳ דגל של מחנות עם: (יא) באבי הנחל. בצמחי הנחל כמו עודנו באבו (איוב ח): הפרחה. מל׳ פרח: הנצו. הוא תנצת הפרי כשהפרח נופל כמו ויוצא פרח ויצץ ציץ (במדבר יז): (יב) שמתני. מל׳ שימה ועשיה: עמי. היו"ד יתירה כמו שוכני סנה (דברים לג) ורבים כמוהו: נדיב. ענין שררה כי דרך השר לנדב ולתת מתן:

ז (א) השולמית. מל׳ שלם: ונחזה. ענין ראיה והבטה: כמחולת. ענין רקוד של שמחה כמו לחול במחולות (שופטים כא): המחנים. מל׳ מחנה: (ב) פעמיך. כן יקראו הרגלים וכן פעמי דלים (ישעיה כו): בנעלים. מלשון מנעול: חמוקי. ענין סבוב והיקף כמו חמק עבר (לעיל ה): ירכיך. מל׳ ירך והוא מפרקי הרגל: חלאים. ענין תכשיט כמו וחלי כתם (משלי כה): אמן. כן יקרא המופלג במלאכה: (ג) שררך. הוא הטבור כמו ואונו בשרירי בטנו (איוב מ): אגן. מזרק וכן וישם באגנות (שמות כד): הסהר

ג׳. ג׳ יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃
יחד תלומיד ו׳ ד שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה׃ ה צַוָּארֵךְ
מן זוגין. ו״ת. כ׳ ב׳ א״כ מן כְּמִגְדַּל הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר
ב״ב על ב׳ מ״ג בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק׃
ג׳. ג״ו ו רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן

על שער ב׳ וסימן צוארך כמגדל השן . ויבן עוזיהו מגדלים . ואינון חד מן א״ב מן ב״ב על וסימן נמסר במסרה רבתא במערכת אות העין בערך על בס״ד :

תולדות אהרן נואלך ככרמל . (ברכות יג) : אמרתי אעלה בתמר . עקידה שער לג : ראשך עליך ככרמל . זוהר בראשית : ודלת ראשך . עקידה שער ז :

דעוברא מתפרנס מן פרתיה במעינא דאמיה בהיק באוריתא
כאוגנא דסיהרא במיתיה לדכאה ולסאבא לזכאה ולחיבא ולא
חסרין פתגמי אוריתא תדירא מפומיה היכמא דלא חסרין מוי
דנהרא רבא די נפק מעדן ושבעין חכימין מסחרין יתיה כאדר
סגלגל ואוצריהון מלין מן מעשר קודשא ונדרא ונדבתא
דסיגו להון עזרא כהנא וזרובבל וישוע ונחמיה ומרדכי בלשן
אנשי כנשתא רבתא דמתילין לורדין בגין די יהי להון חילא
למעסק באוריתא יומם ולליא : ד שני תרין פריקיך דעתידין
למפרקיך משיח בר דוד ומשיח בר אפרים דמין למשה ואהרן
בני יוכבד דמתילן לתרין אורזילין תיומא טביא : ה צוארך ואב
בית דינא דדאין דיניך חסין על עמא לכפתא יתהון ולמנגד מן די יתחיב בדינא לנגדא כשלמה מלכא דעבד מגדלא דשן דפיל וכבש
ית עמא בית ישראל ואהדר יתהון למרי עלמא ספריך מלין חוכמתא כפרקטינין דמיא וידעין לממני חושבני עבורין ומעברין שנין
וקבעין רישי ירחין ורישי שנין בתרע בית סנהדרין רבא ורב בית אבא לבית יהודה דמי לדוד מלכא די בנא מצדתא דציון די
מתקרי מגדלא דלבנן דכל מאן דיקום עלוהי יכיל למימני כל מגדלין די בדמשק : ו ראשך מלכא דאתמני עלך רישא צדיקא כאליהו
נביא דקני קנאתא למרי שמיא וקטל ית נביאי שקרא בטורא דכרמל ואתיב ית עמא בית ישראל לדחלתא דייי אלהיא ודלת עמא
די אזלין ברישא מכא על די אנון מסכנין עתידין למלבש ארגונא היכמא די לביש דניאל בקרתא דבבל ומרדכי בשושן בגין זכותא

אבן עזרא

ירח וכן יקראו בלשון ישמעאל : המזג . ידוע בלשון רבנן כמו מסכה יינה ויש אומרים שפירושו כפי ענינו וכן אפרשנו במקומו ואין לו ריע דומה : סוגה . כמו בדברי חכמינו סייג :

הפעם השנית

אמרה היא כל מי שהיה רואה אותי היה תמיה ואומר מי זאת הנשקפה כמו שחר והשיבותי להם אל גנת אגוז ירדתי וטעם לא ידעתי . אמרה תמיהה אני שלא הרגשתי ולא ידעתי שהייתי הולכת במרוצה אליך כמו מרכבות עמי נדיב הגדול שיש בעמי והיה כל רואי צועק אחרי שובי השולמית והייתי אומרת להם מה תחזו בשולמית שיאמרו כולכם לראותה כאשר תראנה שתי מערכות במחולות לקראת המלך והוא עובר באמצע בין שתי המערכות וזה ענין המחנים והיו אומרים מה יפו פעמיך . וענין חמוקי ירכיך . שהיו מכוסים בבגד מצוייר במיני חלאים : שררך . והענין בשררך אזור בשרירה חגור במתניה יש בו דמות הסהרונים ואחר שדימהו ללבנה בשעת היותה מליאה אמרה כי זה הסהר שלך אל יחסר אורו כאשר יחסר אור הסהר אחר היותו שלם : בטנך ערמת חטים . שהיתה נראית בחוץ כמו ערימת חטים עבה מלמטה ודקה מלמעלה . וענין סוגה בשושנים . אמר כי הערימה לא היתה נראית כי שושנים היו סביבם :

הפעם השלישית

מי זאת הנשקפה . כמו מי זאת עולה מן המדבר והענין על השמונאי שאותו הזמן היתה המלוכה בבית שני . אמרה שכינה אל גנת אגוז ירדתי משל לכנסת ישראל שלא יראה הפרי אלא אחר השברו הפך וישמן ישורון ויבעט . נשקפתי לראות הפרחה הגפן אם יש ישראל צדיקים גמורים וישרים . אמרה כנסת ישראל לא ידעתי והענין לא הרגשתי עד ששמתני נפשי והענין שאני ברעותי לנפשי עד שחזרתי להיות מרכבות לאחרים הפך ואתה על במותימו תדרוך והרכבתיך על במתי ארץ והטעם שנאת חנם שהיתה בבית שני עד שהולידה הגלות על ישראל : שובי שובי . זה לעתיד בשוב ה׳ את שבות ציון : וענין מה תחזו בשולמית . כמו ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה : מה יפו פעמיך . שיעלו ישראל מכל מקום כענין מי אלה כעב תעופינה : שררך . סנהדרי גדולה כחצי גורן עגולה : בטנך . סנהדרי קטנה : ככרמל . יש אומרים

הר

רשי

שהטבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה איננו מענין טוי אשה כקילוס העליון לפי שהעליון דודה מקלסה וזה ריעותיה מקלסות אותה על שם מעשיה לומר הגונה את להתחבר עמנו והדוגמא על שם לשכת הגזית היושבת בטבור הארץ : אל יחסר המזג . לא יכלה משם משקה רוצה לומר לא יכלה ולא יפסוק משם שום דברי הוראה : בטנך ערמת חטים . שהכל צריכין לה : סוגה בשושנים . גדורה ומסוייגת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מכם פורץ בו ליכנס הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולאהבת חתוניו בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של אחרים הם הוא מושך ידו מפני הגזל הרי סוגה בשושנים : (ד) שני שדיך . שתי הלוחות. דבר אחר מלך וכהן גדול : (ה) צוארך . ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויה לחוזק ולמגן כמגדל השן : עיניך . כבריכות אשר בחשבון המושכות מים . כן עיניך על שער בת רבים חכמיך כשהם יושבים בשערי ירושלם העיר בת רבת עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות חכמתם ובינתם לעיני העמים מושכות כבריכות מים . ועוד יש לפרש בריכות בחשבון כמו יונים . ולשון משנה הוא הלוקח יוני שובך מפריח בריכה ראשונה קובי״רש בלעז : אפך כמגדל הלבנון . איני יכול לפרשו לשון חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קלוס נוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפיך שעל המצח הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פנים כענין שנאמר (ישעיה ג) הכרת פניהם ענתה בם ותדע שהרי מקלסה והולך מלמטה למעלה עיניך ברכות בחשבון ואחריהם המצח וכן האומות מקלסות (יחזקאל ג) מצחך חזק לעמת מצח כל הבאים להרעותך ולפתותך : כמגדל הלבנון צופה פני דמשק . ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק . דבר אחר פניך צופות פני דמשק מצפות לבא שערי ירושלם עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק : (ו) ראשך עליך ככרמל . אלו תפילין שבראש שנאמר בהן (דברים כח) וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך הרי הוא חוזק ומורא כסלע הרים וכרמל הוא ראש ההרים : ודלת ראשך . קליעת שערות נזירייך נאה במצותה כקליעת

ארגמן

מצודת ציון

ססהר . תרגום של ירח הוא סיהרא : המזג . ענינו יין המעורב במים וזה בלשון ידוע בדרז״ל : ערמת . אגודת שבלים וכן סלוה כמו ערמים (ירמיה ג) ז סוגה . מל׳ סייג וגדר ובמשנה מסורת סייג לתורה (פ״א פ״ג) : עפרים . כן יקראו ילדי הצבי והאיל : (ה) כשן שן הפיל : ברכות . מקום בנוי באבנים ובסיד ושם מתכנסים המים וכן בתעלת הברכה (מ״ב י״ח) : אפך . חוטמך : צופה . ענין הבטה וראיה : ודלת . כן יקרא דבר הנתלה בדבר ויורד למטה ובדרז״ל הדלה עליה את הגפן (סוכה יח) וכן ורעו דליותיו

ירמיה

מצודת דוד

יחסר המזג . לפי שהטבור הוא מקום רב הלחות הסרשי המזין את הגוף לכן אמר שלא תחסר בו הלחות והרי הוא כאגן הזה שלא יחסר בו יין מזוג . והנמשל הוא על ההשפעה המסבבת ובאה שלא תופסק בשום זמן ובא הרמז בשלר כי דרך בו בא הזנת הולד במעי אמו : בטנך ערמת חטים . בטנך יפיה יפה ומריח כאגודת שבלי החטים הנגדרת בשושנים המעלים ריח טוב . והנמשל הוא לומר פרי בטנך יתרבו כגרעיני ערמת חטים וכולם יהיו גדורים בגדרים נחמדים והגונים לבל יכשלו בדבר איסור : (ד) שני שדיך . דדיך ישוו זה עם זה והמה יהיו כשני ילדי צביה שנולדו תאומים שהמה בשווי גמור . והנמשל הוא על המלך וכה״ג המיניקים ומשפיעים טובת המלך במלחמתו וכה״ג בעבודתו ואמר שישוו בגדולה ויהיו מסכימים ונשמעים זה לזה כרעים אהובים : (ה) צוארך כמגדל השן . הצואר שלך יהיה זקוף ומיושר ובתכלית הלובן כמו מגדל משן הפיל . והנמשל הוא על בה״מ שהוא חזקן ומבצרן של ישראל כצואר הזה שהוא חוזק האדם שיעמוד על הר גבוה תלול ויהיה בנוי בהמבחר שבבניינים משם יבא מחילת החטא ולבון העון : עיניך ברכות בחשבון . עיניך תהיינה זכות ובהירות כמו הברכות שבעיר חשבון אצל השער ששמו בת רבים . והנמשל הוא על החכמים שהם עיני העדה להורותם הדרך אשר ילכו בה שהמה יהיו כברכות מים המשקים את הגנות : אפך . חוטמך יהיה ביושר נמרץ מבלי עקמימות כמגדל העומד ביער הלבנון הרואה פני דמשק שהוא ממולו ואותו המגדל היה בנוי ביושר רב . והנמשל הוא על השופט אשר יהיה בימים ההם שהוא תואר פני הדור כחוטם הזה שהוא תואר הפרצוף והוא יהיה מיושר בלי עקמימות כמגדל הזה : (ו) ראשך עליך ככרמל . ראשך אשר עליך

ישפוט

מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים׃ ז מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ
אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ ח זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר
וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ ט אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה
בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ
אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃ י וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי
לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃ יא אֲנִי לְדוֹדִי וְעָלַי

אחות ל׳ אמרתי אעלה בתמר וא׳ ואחוה כי המגיד לי ואינון חד מן כ״ג זוגין חד נסיב א׳ וחד וא׳ וסימן נמסר במסרה רבתא במערכת אות האל״ף בס״ד : וריח ה׳ וסימן וריח לו כלבנון. שמלותיך כריח. אפך כתפוחים. וריח שמניך מכל בשמים. וריח נור לא עדת בהון :

תולדות אהרן מה יפית. עקרים מ״ג פ׳ לו : וחכך כיין הטוב. יבמות נז סנהדרין ל בכורות לב זוכר שמיני (סנהדרין ל ע״ג מה) : דובב שפתי ישנים. (ברכות ד) : אני לדודי ועלי. זוכר לך :

דְאַבְרָהָם דְאַמְלֵיךְ מִן קַדְמַת דְנָא לְמָרֵי עָלְמָא וּבְצִדְקְתָא דְיִצְחָק דְכַפְתֵיהּ אֲבוּהִי לְמִקְרְבֵיהּ וּבְחַסְדוּתָא דְיַעֲקֹב דְקָלִיף עַל חוּטְרַיָא בְּרָהֲטַיָא׃ ז מה אֲמַר מַלְכָּא שְׁלֹמֹה כְּמָא יָאָה אַנְתְּ כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בִּזְמַן דִי תְסַבּוּלֵי עֲלָיךְ יַת נִיר מַלְכוּתִי בְּעִדָן דִי אֲנָא מוֹכַח יָתִיךְ בְּיִסוּרִין עַל חוֹבָיִךְ וְאַנְתְּ מְקַבְּלָא יַתְהוֹן בִּרְחִים דָמְיָין בְּאַנְפִּיךְ כְּתַפְנוּקִין׃ ח זאת וּבְעִדָן דִי פָּרְסִין כָּהֲנַיִךְ יְדֵיהוֹן בִּצְלוֹ וּמְבָרְכִין לַאֲחֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל דְדַמְיָין אַרְבַּעַת יְדֵיהוֹן מִתְפָּרְשִׁין כְּלוּלְבֵי דְתָמָר וְקוֹמַתְהוֹן כְּדִקְלָא וּקְהָלִיךְ קָיְמִין אַפִּין בְּאַפִּין כָּל קֳבֵל כָּהֲנַיָא וְאַפֵּיהוֹן כְּבִישָׁן לְאַרְעָא כְּאַתְכְּלָא דְעִנְבִין׃ ט אמרתי אֲמַר יְיָ בְּמֵימְרֵיהּ אֶסַק וַאֲנַסֵיהּ לְדָנִיאֵל וְאֶחֱזֵי אִי בָהֵל לְמֵיקַם בְּנִסְיוֹנָא הָדָא הֵיכְמָא דְקָם אַבְרָהָם דְדָמֵי לְלוּלְבָא בְּעַסְרָא נִסְיֹנִין וּבְחַן אַף אֲנָא לַחֲנַנְיָא מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָא אִי כָהֲלִין לְמֵיקַם בְּנִסְיוֹנֵיהוֹן אֶפְרוֹק בְּדִיל זְכוּתְהוֹן לְעַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דְמַתִּילָן לְאַתְכְּלִין דְעִנְבִין וְשׁוּמְהוֹן דְדָנִיאֵל חֲנַנְיָא מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָא אִישְׁתְּמַע בְּכָל אַרְעָא וְרֵיחֵיהוֹן יְהֵי נָדִיף כְּרֵיחָא דְתַפּוּחִין דְגִנְתָּא דְעֵדֶן׃ י וחכך אֲמַר דָנִיאֵל וְחַבְרוֹהִי קַבָּלָא נְקַבֵּל עֲלָנָא גְזֵירַת מֵימְרָא דַיְיָ הֵיכְמָא דִי קַבֵּל עֲלֵיהּ אַבְרָהָם אֲבוּנָא דְמַתִּיל לַחֲמַר עַתִּיק וּנְהַךְ בְּאוֹרְחָן דְתַקְנָן קֳדָמוֹהִי הֵיכְמָא דַאֲזָלוּ אֵלִיָהוּ וֶאֱלִישָׁע נְבִיאַיָא דִי בִּזְכוּתְהוֹן קָמוּ מֵתַיָא דְדַמְיָין לִגְבַר דְדָמִיךְ וְכִי יְחֶזְקֵאל בַּר בּוּזִי כַּהֲנָא דְמִנְבוּאַת פּוּמֵיהּ אִתְעֲרוּ דָמְכֵי מֵתַיָא דִי בְּבִקְעַת דוּרָא׃ יא אני אֲמָרַת יְרוּשְׁלֵם כָּל זְמַן דִי אֲנָא מְהַלְכָא בְּאוֹרְחָא דְמָרֵי עָלְמָא

רשי

ארגמן : דלת ראשך. על שם שהקליעה מודלת על גובה הראש : מלך אסור ברהטים. שמו של מקום קשור בתלתלים שנאמר (במדבר ו) נזר אלהיו על ראשו : רהטים. קור״ץ בלעז כן קורין לתלתלי האזורות שקושרין בהן החגורות. ד״א מלך אסור ברהטים הקב״ה נקשר באהבה במצות וריצות שאתם רצים לפניו : (ז) מה יפית ומה נעמת. אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה ההוגנת להתענג בה : (ח) זאת קומתך דמתה לתמר. ראינו נוי קומתך בימי נבוכדנצר שכל האומות היו כורעות ונופלות לפני הצלם ואתה עומדת בקומה זקופה כתמר הזה : ושדיך לאשכולות. דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים לינק מהם דמו לאשכולות שמשפיעות משקה כך הם השפיעו להניק וללמוד את הכל שאין יראה כיראתכם. עד כאן קלסוהו האומות מכאן ואילך דברי שכינה לגלות ישראל שבין הבבליים. (ט) אמרתי אעלה בתמר. מתפאר אני בין חיילות של מעלה בכם שאתעלה ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתקדשו את שמי בין הבבליים : אחזה בסנסניו. ואני אחוז ואדבק בכם. סנסנים ענפים : ויהיו נא שדיך. ועתה האמנתי את דברי שלא תתפתי אחרי הבבליים ויהיו הטובים והחכמים שביך עומדים באמונתם להשיב דברים למפתים אותך שילמדו מהם הקטנים שבהם : (י) וחכך כיין הטוב. הזהרי בתשובותיך שיהיו כיין הטוב : הולך לדודי למישרים. זהירה אני להשיב להם שאעמוד באמונתי שיהא חכי הולך לפני דודי לאהבת מישור שהוא מן הלב ולא ברמיה ועקיבה : כיין הטוב. שהוא דובב שפתי ישנים אף אבותי בקבר ישמחו בו ויודו על חלקם. דובב מרחש פרומ״יר בלעז ויסודו לשון

אבן עזרא

הר הכרמל ואינו כי אם עין וכן בדברי הימים כתיב וכרמל עם ארגמן :

הפעם הראשונה

(ו) ברהטים. כמו ברהטים בשקתות המים והם מקומות עשויות להתחבר שם המים : ודלת. בלשון ישמעאל קלה השער : (ט) בסנסניו. אין לו דומה והוא למעלה ששם הפרי : (י) למישרים. תאר היין כמו יתהלך במישרים : דובב. כענין דבור ואולי כמוהו דבה : (יא) תשוקתו. כמו ואל אישך תשוקתך :

הפעם השנית

אפך כמגדל הלבנון. אותו המגדל היה שוה לא היה בו עוות : ראשך עליך ככרמל. כענין כרמל וכארגמן בעין או באף : וטעם מלך אסור ברהטים. כי דימה השער שהוא יורד זה תחת זה כדמות המים ברהטים והמלך הוא הראש או יהיה פירושו כי המלך הוא היה מתאוה להיות אסור וקשור בחבלי שערה וזה הענין הזכירוהו שרי קדר החושקים : מה יפית. אין בעולם תענוג לנפש ולא דבר יפה ונעים כמו החשק : זאת קומתך דמתה לתמר. ואשכלות הם אשכלות הגפן שעלתה עם אילן התמר כל אחד היה מתאוה ואומר אעלה בתמר אחזה בסנסיניו. ויאחז בשדיה ויריח אפה שהיא כתפוחים : וחכך. הוא הריר שתחת הלשון שהוא דומה ליין המתהלך במישרים וירחיש הישן כל כך ישמח הנפש ויעיר הלב. אמרתי להם הנערה אומרת אני לדודי לבדו לא לכם המתאוים. ועלי תשוקתו. לעשות חפצו :

הפעם השלישית

(ד) שני שדיך. שתי תורות : (ה) צוארך. המלך המשיח : עיניך. הם הנביאים שהיו בתחלה בחשבון עתה יהיו רבים כענין והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו וגו׳ : אפך. הוא כהן גדול כענין ישימו קטורה באפך : (ו) ראשך עליך ככרמל. זהו נחמיה בן חושיאל שהוא מבני יוסף : ודלת ראשך. זה אליהו : מלך אסור ברהטים. הוא המשיח שהוא אסור כאשר העתיקו קדמונינו כי ביום שחרבה ירושלים נולד : (ז) מה יפית. שתחזור כנסת ישראל לגדולתה. וענין זאת קומתך דמתה לתמר זהי שאמר ועמך כלם צדיקים וכתיב צדיק כתמר יפרח : וריח אפך. הוא הכהן הגדול המעלה העולות והמקטיר : (י) וחכך. הם המשוררים : (יא) אני לדודי. כי חלק ה׳ עמו :

מצודת דוד

יעמוד מוחקף ויהיה סגלגל כהר הכרמל. והנמשל הוא לומר אשר השכינה היא הראש אשר עליה יראה כהר הכרמל : ודלת ראשך. קווצות השער המודלה על ראשך המה יהיו יפים כפתילי ארגמן. והנמשל הוא על הנביאים הנשפעים מהמקום ב״ה שפע הנבואה הם ישמיעו מה שיהיה לאחרונה וכן יקום כלבע ארגמן הנראה למרחוק ולא תסור כ״א בקושי רב : מלך אסור ברהטים. כ״כ תהיה נחמדת לעין שאף המלך יהיה חפצו להיות קשור בבנין שבעליית הבית מחדר לחדר הנעשה להתהלך בו בחשקו כי שם ישביע עינו ממראית פניך ברואתך מתהלך מחדר לחדר והנמשל הוא לומר אשר המקום ב״ה יהיה אז כאלו הוא אסור בבניני בה״מ כי עוד לא תסור משם שכינתו : (ז) מה יפית. מה מאד תהיה יפה ונעימה והאהבה תהיה עם התענוג כי בעודי נפרדת ממך האהבה היא סיבה אל העצבון בעבור רוב הגעגועין אבל כשתשבי עמדי תהיה האהבה סיבה אל התענוג. והנמשל הוא לומר כשתשובי מן הגולה י״ב שמחה לפני המקום ב״ה אשר לא כן כשהיא בגולה : (ח) זאת קומתך. זאת תהי מראה קומתך הדמה לאילן תמר הזקוף מבלי עקמימות, והנמשל ... כל האומה שתהיה בכללה ישרה : ושדיך. דדיך יהיו תלוים כלפי מטה כאשכלות מן האילן. והנמשל הוא על המלך וכה״ג המיניקים אותך להשפיע ... טובה הנה ישפיעו טובה מרובה כאשכלות הגפן המשפיעים יין רב : (ט) אמרתי אעלה בתמר. ר״ל אשב עם הרעים שדמתה לאילן תמר ואחזה בסעיפי האילן כלומר עוד לא אפרד ממנה. והנמשל הוא לומר שהמקום ב״ה ישרה בה שכינתו ולא הפרד ממנה : ויהיו נא שדיך. ר״ל עתה בזמן קרוב אהענג בשדיך שיהיו כאשכולות התלוים כלפי מטה. והנמשל הוא לומר בזמן קרוב ישפיעו לך המלך וכה״ג טובה מרובה כאשכולות המשפיעים את היין : וריח אפך. שיהיה כריח התפוחים. והנמשל הוא לומר ארצה קרבנותיך ויעלו לריח ניחוח : (י) וחכך. מאמריך ישמחו לבי כיין הטוב ההולך במתן לדודים מתאבי׳ לאהוב לייסר האהבה ... תמוס : דובב שפתי ישנים. ר״ל כיין אשר יש בו מן המתוק עד שמניע אף שפתי

מצודת ציון

(ירמיה יא) : כארגמן. מין צבע אדומה : אסור. ענין קשירה : ברהטים. הבנינים שעל העליות מחדר לחדר וכן רהיטנו ברותים (לעיל א) : ומה יפית. מלת מה סובבת על ספגת הענין וכן מה רב טובך (תהלים לא) : נעמת. ענין אהבה כמו אף נעים (לעיל א) : (ח) קומתך. מל׳ קומה וגבהות : דמתה. מלשון דמיון והשואה : לאשכלות. כן יקרא הענף והגרגרים תלוים בו וכן אשכול הכופר (לעיל א) : (ט) בסנסניו. ענין סעיף וענף ואין לו דומה : נא. עתה : (י) וחכך. הוא מה שממעל הלשון והוא מכלי הדבור : לדודי. כמו לדודים ונפלה המ״ם כמו על דברי חוזי (דה״ב לג) ומשפטו חוזים ורבים כמוהו : למישרים. מל׳ ישר : דובב. ענין פיהם ודבור כמו ודבת עם (יחזקאל לו) : ישנים. מלשון

ג׳ ואליו תשוקתו תְּשׁוּקָתוֹ׃ יב לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה בַּכְּפָרִים׃
ס׳ ג׳ כי יתריג נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח
ז בלישנא הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי לָךְ׃
ל׳ יד הַדּוּדָאִים נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים
חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי צָפַנְתִּי לָךְ׃ ח א מִי יִתֶּנְךָ
ג׳ כרע ל׳. כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ
ג׳ וכ׳ חסר. ל׳ גַּם לֹא־יָבֻזוּ לִי׃ ב אֶנְהָגְךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית אִמִּי
ל׳. ל׳. ג׳. ל׳ ומ׳ תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃
חסר בלי׳. ל׳ג מן זוגין ג שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ד הִשְׁבַּעְתִּי

משרי שכנתיה ביני ועלי מתויה ובעדן די אנא סטיא מן אורחתיה
מסלק שכנתיה מביני ומטלטל יתי ביני עממיא ואנון שלטין
בי כגבר דשליט באנתתיה׃ יב לכה כד חבו עמא בית ישראל
אגלייי יתהון בארעא דשעיר חקלי אדום אמרת כנשתא דישראל
בבעו מנך רבון כל עלמא קביל צלותי די אנא מצלא קדמך
בקריי גלותא ובפלכי עממיא׃ יג נשכימה אמרין בני ישראל
אלין לאלין נקדים בצפרא ונהך לבית כנשתא ולבית מדרשא
ונבקר בספרא דאוריתא ונחמי אי מטא זמן פורקנא דעמא
בית ישראל דמתילין לגופנא לאתפרקא מגלותהון ונשאל
לחכימיא אתגלי קדם יי זכותא דצדיקיא דמלין פקודיא כרמנא
אי מטא קצא למסק לירושלם למתן תמן שבח לאלהא דשמיא
ולמקרב עלון ונכסת קודשין׃ יד הדודאים וכד יהי רעוא מן קדם
יי למפרק ית עמיה מן גלותא יתאמר למלכא משיחא כבר
שלים קץ גלותא וזכות צדיקיא אתבסם קדמי כריח בסמון
וחכימי דריא קביען על תרעי מדרשא עסקין בפתגמי ספריא
ופתגמי אוריתא כען קום קביל מלכותא די גנזית לך׃ ח א מי
ובההיא זמנא אתגלי מלכא משיחא לכנשתא דישראל ויימרון
ליה בני ישראל אתא תהא עמנא לאח ונסק לירושלם ונהי ינקין עמך טעמי אוריתא היכמא דיניק ינקא בחדיא דאמיה דכל זמן
דהויתי מטלטלא לברא מן ארעי כד הויתי דכירא ית שום אלהא רבא ומסירא נפשי על אלהותיה אף עמי ארעא לא הוו מבזין לי׃
ב אנהגך אדברינך מלכא משיחא ואעלינך לבית מוקדשי ותאלף יתי למדחל מן קדם יי ולמהך באורחתיה ותמן נסעוד סעודתא דלויתן
ונשתי חמר עתיק דאצטנע בענבוהי מן יומא דאתברי עלמא ומרמוני פירי דאתעתדו לצדיקיא בגנתא דעדן׃ ג שמאלו אמרת כנשתא
דישראל אנא בחרתא מכל עממיא די אנא קטרא תפילין ביד שמאלי וברישי וקביעא מזוזתא בסטר ימינא דרשי תולתא לקבל תיקי
דלית רשו למזיקא לחבלא בי׃ ד השבעתי יאמר מלכא משיחא משביע אנא עליכון עמי בית ישראל מה דין אתון מתגרין בעמי ארעא

נראה ה׳ וסימן נמסר בישעיה סימן ה׳ וירמיה סימן ס״ב : שם אתן נתינה שם ז׳ בלישנא וסי׳ ונתת את הכיור . ונתן ה׳ לך שם לב רגז וכליון . לתתן שם את ארון . מקום אשר נתנו שם ריח . ויתנו שם כעס קרבנם . שם תתנו נחלתו . שם אתן את דודי לך : רמנים ט׳ חסר בלישנא וסימן נמסר בסדר תצוה ע״ש :

תולדות אהרן לכה דודי . ערובין כ״א : נשכימה לכרמים . שם : הדודאים נתנו ריח . שם וזוהר וחי : מי יתנך כאח . זוהר ויצא : אשקך מיין הרקח . ברכות נט : שמאלו תחת ראשי . זוהר בראשית :

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(יב) את דודי. אוהבי או דיר הלשון : (יד) הדודאים. צמח כדמות צורת אדם : (ב) תי״ו תלמדני. חוזר על האם : מתרפקת

רשי

לשון דבור וכך היא התשובה אני לדודי וגם הוא מתאוה לי : (יב) לכה דודי נצא השדה . דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק : נלינה בכפרים . נלינה בכופרים בא ואראך הכבליים שהשפעת להם טובה וכופרים בך : (יג) נשכימה לכרמים . אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות : נראה אם פרחה הגפן . אלו בעלי מקרא : פתח הסמדר . כשהפרח נופל והענבים ניכרים הוא פתוח הסמדר ולהם דימה בעלי משנה שהם קרובים ליהנות מהם בהוראת התורה : הנצו הרמונים . כשהם גמורים והנץ שסביבותיהן נופל . הנצו נופל נצו ולהם דימה בעלי תלמוד שהן בחכמה גמורה וראויין להורות : שם אתן את דודי . שם אראך את כבודי וגודלי שבח בני ובנותי : (יד) הדודאים נתנו ריח . דודאי התאנים הטובות והרעות כענין שנאמר (ירמיה כד) הראני ה׳ והנה שני דודאי תאנים וגומר הדוד האחד טובות וגומר והדוד השני תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה אלו פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח כולם מבקשים פניך : ועל פתחינו כל מגדים . יש בידינו שכר מצות הרבה : חדשים גם ישנים . שחדשו סופרים עם הישנים שכתבת עלי : צפנתי לך . לשמך ולעבודתך צפנתים בלבי . ד״א צפנתי לך להראות לך שקיימתים : (א) מי יתנך כאח לי . שתבא לנחמני כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונאמר בו (בראשית נ) וינחם אותם : אמצאך בחוץ אשקך . אמצא נביאיך מדברים בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו לי כי כדאי היא אהבתך שתהא אהובתך סובבת לחזור אחריה :(ב) אל בית אמי . בית המקדש : תלמדני . כאשר הורגלת לעשות באהל מועד : אשקך מיין הרקח . נסכים : עסיס . יין מתוק : (ג) שמאלו תחת ראשי : (ד) השבעתי אתכם

מצודת ציון

מלשון שינה : (יא) תשוקתו . ענין תאוה וחשק כמו ואליך תשוקתו (בראשית ד) : (יב) לכה . הוא ענין זרוז : נלינה . מל׳ לינה : בכפרים . כן יקראו המקומות הקטנות כמו בערים ובכפרים (דה״א כו) : (יג) נשכימה . מל׳ השכמה : הסמדר . הם הענבים הדקים הניכרים אחר שנפלה הפרח וזהו פתח הסמדר : הנצו . הוא חנטת הפרי : דודי . ענין אהבה וחבה : (יד) הדודאים . שם עשב כדמות אדם זכר ונקבה וכן וימצא דודאים בשדה (בראשית ל) : מגדים . כן יקראו פירות משובחים וכן פרי מגדים (לעיל ד) : ישנים . ענין זקנה : צפנתי . ענין הטמנה והסתרה כמו יצפנו דעת (משלי י) :

ח (א) שדי אמי . דדי אמי : בחוץ . בשוק : אשקך . מלשון נשיקה : יבוזו . מל׳ בזיון : (ב) אנהגך . מלשון הנהגה והליכה : אשקך . ענין שתיה : הרקח . ענין תערובות בשמים כמו רוקח מרקחת (שמות ל) : מעסים . ענין סחיטה ור״ל המיץ היוצא ע״י סחיטה וכן וכעסים דמם ישכרון (ישעיה מט) : (ג) תחבקני . ענין סבוב הזרוע בגוף : תעירו

מצודת דוד

שפתי ישנים והוא ענין הפלגה על כי דרך היין החזק להרגיל שפתי שותיהו להרבות אמרים עם כי היה דרכו למעט בדבור ור״ל כמו היינות כאלו משמחים את הלב כן מאמריך ישמחו לבי . והנמשל הוא לומר הנה עתה תפלתך ועסק למודך יקובל ברצון לפני : (יא) אני לדודי . כאשר נשמע אל החשוקה ההבטחה והייעודים הללו אמרה הנה מאז ידעתי אשר אני מיועדת לדודי וכל תשוקתו היא עלי לא על זולת . והנמשל הוא כאלו אמרה כ״י מאז ידעתי שאני לו לעם ולא ימאס בי להחליפני בעם אחר : (יב) לכה דודי . תשלח אמריה לחלות פני החשוק לומר לו נצא מן העיר אל השדה ונלין באחת מן הכפרים אשר הכרמים סמוכים אליה . והנמשל הוא כאלו אמרה כ״י אל המקום ב״ה לך נא בערי השדה ובכפרים להשגיח במעשה אנשיהן עם כי אינם מיושרים ומחוכמים כאנשי כרכים ועיירות גדולות שיש בהם אמי ללמוד כי חכמיהם רבו למעלה אשר לא ימצא כן בערי השדה ובכפרים : (יג) נשכימה לכרמים . בהיות שהכרמים סמוכים לה נבוא בהשכמה אל הכרמים עד שלא תזרח השמש בתוקף החום : נראה . שם נתענג לראות אם כבר פרחה הגפן אם פתח כו׳ : שם . בכרמים אראה לך אהבתי אליך אחר שיהיה לנו הרחבת הלב מתענוג ראיית פרחי הגפן כו׳ . והנמשל הוא כאלו כ״י אומרת לך שם לבתי כנסיות ומדרשות וראה את התלמידים והחכמים הפריחו חכמת התורה ומעש״ם ושם תראה גודל שבחי ואהבתי לך : (יד) הדודאים . תביא ראיה שקרוב הדבר שפרחה הגפן כו׳ כי הנה עשבי הדודאים כבר הפריחו ומעלים ריח טוב ועל פתחינו כבר יש כל מיני מגדים מן החדש ומן הישן של המתקד אשר קניתים וצפנתים לתת לך וכאלו אומרת והנה ראיתים אלו מול אלו וראיתי בהם מגדים מן החדש וא״כ קרוב הדבר שפרחה הגפן כו׳ וכהנך שמה נמצא קורת רוח והרחבת הלב ואראה לך שם תוקף אהבתי אליך . והנמשל הוא כאלו תאמר כ״י הלא אף עמי הארצות שבהם שהמה רק בצורת אדם כדמות עשבי הדודאים עכ״ז גם הם נתנו ריח בעסק המצות ויש א״כ בהם הרבה זכיות ממה שעשו מחדש ומה שעשו מזמן רב וכולם עשוים המה בעבור כבוד שמך לא להתיאר ואם כה עשו עמי הארצות מה גם עוד הזכיות אשר תמצא בין החכמים והתלמידים : ח (א) מי יתנך כאח לי . גם זה מדברי החשוקה תשלח אמריה לומר אל החשוק הן אתאוה לנשק אותך בשוק בפומבי אבל בוש אני פן אהיה לבוז ומי יתן אותך שתהיה למולי כאח קטן שעדיין יונק שדי אמי שאין בושה לאחותו לנשקו בשוקים כי אם כן היית למולי הייתי מנשק אותך כאשר מצאתיך בשוק והייתי א״כ ממלא תאותי וגם לא היה מי מבזה אותי . והנמשל הוא לומר מי יתן ויסורו הסבות המונעות אותי מעבודה תמימה כי אז כן הי׳ הייתי אז עוסקת בתורה ובמצות בכל מקומות מהלכתי : (ב) אנהגך . הייתי מוליך להנהיגך אל בית

אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָ͏ִם מַה־תָּעִירוּ ׀ וּמַה־תְּעֹרְרוּ ל' חסר
אֶת־הָאַהֲבָה עַד־שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ה מִי זֹאת עֹלָה מִן־ ל"א כטעם.
הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ ל'. ל'
עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ ל'. כ'
ו שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־ ל'. ג'. ג'
עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ ג'. ל'

לְמִפַּק מִן גָלוּתָא וּמָה דֵין אַתּוּן מָרְדִין בְּחֵילְוָתֵיהּ דְגוֹג וּמָגוֹג
אִתְעַכִּיבוּ פּוּן זְעֵיר עַד דִי שֵׁיצוּן עַמְמַיָא דִי עָלוּ לַאֲגָחָא קְרָבָא
לִירוּשְׁלֵם וּבָתַר כֵּן יִדְכַּר לְכוֹן מָרֵי עָלְמָא רַחֲמֵי צַדִּיקַיָא וִיהֵא
רַעֲוָא מִן קֳדָמוֹהִי לְמִפְרְקְכוֹן׃ ה מי אֲמַר שְׁלֹמֹה נְבִיָא כַּד יְחוּן
מֵתַיָא עָתִיד לְאִתְבַּזָעָא טוּר מִשְׁחָא וְכָל מֵתַיָא דְיִשְׂרָאֵל עֲתִידִין
לְמִפַּק מִתְּחוֹתוֹהִי וַאֲפִילוּ צַדִּיקַיָא דְמִיתוּ בְּגָלוּתָא עֲתִידִין
לְמֵיתֵי אוֹרַח כּוּבַיָא מִלְרַע לְאַרְעָא וְנָפְקִין מִן תְּחוֹת טוּר מִשְׁחָא
וְרַשִׁיעַיָא דְמִיתוּ וְאִתְקַבְּרוּ בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל עֲתִידִין לְמֶהֱוֵיהוֹן
רַמְיָן הֵיכְמָא דְרָמֵי גְבַר אַבְנָא בְּאַלָא בְּכֵן יֵימְרוּן כָּל דָיְרֵי אַרְעָא
מָה הֲוָא זְכוּתָא דְעַמָא הָדֵין דְסַלְקָא אַרְעָא רִבּוֹא רִבְּבָן בְּיוֹמָא
דְסַלְקַת מִן מַדְבְּרָא לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּנְקִין עַל רַחֲמֵי מָרְהָא
בְּיוֹמָא דְאִתְחֲמַת תְּחוֹת טוּרָא דְסִינַי לְקַבֵּל יַת אוֹרַיְתָא וּבְהִיא שַׁעְתָּא עֲתִידָא צִיוֹן דְהִיא אִמָּן דְיִשְׂרָאֵל לְמֵילַד יַת בְּנָהָא וִירוּשְׁלֵם
לְקַבְּלָא יַת בְּנֵי גָלוּתָא׃ ו שימני אָמְרִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמָא הַהוּא לְרִבּוֹנֵיהוֹן בְּבָעוּ מִינָךְ שַׁוֵי יָתָן כִּגְלוּף דְעִזְקָא עַל לִבָּךְ כִּגְלוּף
דְעִזְקָא עַל אֶדְרָעָךְ דְלָא נוֹסִיף עוֹד לְמֶהֱוֵי גַלְיָן אֲרוּם תַּקִּיפָא כְּמוֹתָא אַהֲבַת אֱלָהוּתָךְ וַחֲסִינָא כְּגֵהִנָּם קִנְאֲתָא דְעַמָא מְקַנְאָן לָן

עד ועד י"א בטעם מאריך ס"פ וסימן ערבון עד שלחך . ורדפוך עד אברך . עד רדתת . מכף רגלך ועד קדקדך . אנכי אשב עד שובך . ואשמתנו גדלה עד לשמים . במחנה עד חיותם . מכף רגלו עד קדקדו דאיוב . עד שתחפץ ג' בספרא : כשאול ג' ומ"ל וסי' הרחיב כשאול נפשו . נבלעם כשאול חיים . קשה כשאול קנאה :

ת"א תחת התפוח. סוטה יא: שימני כחותם. תענית ד זהר ויחי משפטים סוף דברי הסכה ופ' מצורע:

רשי

אתכם. עכשיו כנסת ישראל מסבבת דבורה כלפי הבנות אף על פי שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם: מה תעירו ומה תעוררו. כי לא יועיל לכם: (ה) מי זאת. הקב"ה ובית דינו אומרים על כנסת ישראל מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תורה ובדבוק שכינה ונראית חבתה לכל ועודנה בגלותה: מתרפקת על דודה. מתחברת על דודה מודה שהיא חברתו ודבוקה בו. רפק בלשון ערבי רפקתא חבורה: תחת התפוח עוררתיך. כך היא אומרת בבקשה חבת דודה תחת התפוח עוררתיך זכור כי בתחתית הר סיני העשוי על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורים המעוררת את דודה בלילות בתנומות עלי משכב מחבקתו ומנשקתו: שמה חבלתך. הרי אמרנו שהקב"ה קראה אמו שם נהיתה לך לאם: חבלתך. לשון חבלי יולדה. חבלתך באו לך חבלים ממך כמו (ירמיה י) בני יצאוני ואינם ממני: (ו) שימני כחותם. בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה כי עזה כמות אהבה האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך: קשה כשאול קנאה. התגר שנתקנאו ושנתגרו בי העו"ג בשבילך. קנאה בכל

אבן עזרא

(ה) מתרפקת. מתחברת ואין לו דומה במקרא וכן ענינו בלשון ישמעאל. חבלתך. לשון הריון כמו הנה יחבל און ויתכן שהוא הלידה מענין חבלי יולדה:

הפעם השנית

ועתה לכה דודי נצא השדה נלינה. באחת הכפרים לא נלך אל המדינה ובעלות השחר נשכימה ובמקום הראוי שיש לו ריח טוב שם אתן את דודי כענין נתתי את ידידות נפשי ואם הוא הפך. וטעם הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים. התחברות פה ואמרה כך הייתי מתאוה לנשק פיך בפרהסיא ובגלוי ולא אהיה לבוז בעיני בני אדם ועל זאת אמרה מי יתנך כאח לי הייתי נוהג אותך ומביא אותך אל בית אמי לעיני הכל תלמדני והיא היתה תלמדה אותי איך אשקך מיין הרקח וענייננה דבר שירקח יותר מיין: רמני. הוא הריר שתחת הלשון או היה כמשמעו והנה הדוד והנערה יחד על כן אמרה שמאלו תחת לראשי. מי זאת עלה. אמרה לו והם שוכבים יחד בכרם ויקרא גן. הראית לעולם נערה שעלתה מן המדבר תבקש להתחבר עם דודה כאשר עשיתי אני מרוב אהבתי בך ותדע למה עוררתיך בעבור להזכירך דבר אילן התפוח כי כמדומה לי שלא הרתה אמך ויחמה בך כי אם תחת התפוח על כן ריחך כתפוח בעצי היער כאשר אמרה לו בתחילה שהיתה מתאוה ומחמדה לשבת בצלו ולהיות שמאלו תחת ראשה:

הפעם השלישית

לכה דודי. אמרה כנסת ישראל הואיל והסתכל בכרמים שהם ישראל תראה אם פרחה הגפן כמו שהעתיקו חז"ל אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו מעמיד עליהם מלך שגזירותיו כגזרות המן ונגאלין. והנה תראה שהדודאים נתנו ריח והתחברו חסידים אלה שהם חדשים עם חסידי אבות קדמונים וזה ענין חדשים גם ישנים: מי יתנך כאח לי. בעבור שיש בגלות עובדי השם ושומרי המצות בצניעות הם מתאוים לשמור את המצות בפרהסיא ושתשוב השכינה כאשר היתה בתחלה: מיין הרקח. הוא ניסוך היין: שמאלו. עולות הערב והבקר. אמר שלמה ברוה"ק השבעתי אתכם שלא תתעוררו עד שיגיע הקץ: מי זאת עלה מן המדבר. וכן אמר שלמה כשהיו ישראל במדבר וכשנכנסו לארץ אמר בתחלה השבעתי אתכם ואחר כן מי זאת עולה וזה הענין כמו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות כשיעלו ישראל ממדברות העמים יאמרו למשיח שהוא דודה דע כי תחת התפוח עוררתיך והענין כי היית אסור ויש ולא התרתיך כי אם בתפלתי כענין תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו ודברי ותפלותי כאלו הם הולידוך:

מצודת דוד

בית אמי למען תלמד אותי שמה במה אתרצה לך להספקת רצונך ושם הייתי משקה אותך מיין המעורב בבשמים והמיץ הנסחט מן רמוני. והנמשל הוא לומר עוד הייתי חוקר לדעת מצפוני המצות ועומק מסתריה והייתי עושה אותם בתכלית מן השלימות ועולם הדקדוק למען יערב לך: (ג) שמאלו. כאומרת הן ידעתי כי בזה ידבק בי דרך אהבה ויניח שמאלו תחת ראשי ותחבקני ימינו. והנמשל הוא לומר הנה בזה היית משרה שכינתך בי דרך אהבה וחבה יתירה: (ד) השבעתי. עתה חזרה פניה כלפי הנערות ותאמר אליכן עונש בטול השבועה שהשבעתי אתכן מאז יהיה עליכן בעבור מה שתעוררו אליכן אהבת החשוק ההוא עד הזמן שתהיה האהבה נהפכת לשוב מעצמה וכל עוד שלא שבה אני מאיים עליכן על זאת וכאלו תאמר אבל אחר שתשוב האהבה אין עוד צורך לאיים עליכן כי אז לא תוכלו להמאיס אותי להעיר עליכן אהבתו. והנמשל הוא כאלו תאמר כ"י אל העכו"ם עונש בטול השבועה יהיה עליכם בעבור מה שתכריחו אותי לעבור על דת להמאיס אותי בעיני המקום ב"ה להיות חלופה בידכם וכל האיום הזה כו' כמו במשל: (ה) מי זאת עולה. עתה תשלח אמריה אל החשוק וכה תאמר מי עוד זאת כמוני שעלתה מן המדבר מקום שממון ואף גם שמה היתה מתחברת עם דודה ולא נפרדה ממנו. והנמשל הוא כאלו כנסת ישראל אומרת אל המקום ב"ה מי האמין עוד בך כמוני ללכת אחריך במדבר ארץ לא זרועה: תחת התפוח. עוד היותך תחת אילן התפוח עוררתי שם אהבתך לי ושמה באה לאמך חבלים ממך וכמו ששמה בא לה חבלים כן ילדתך שמה וכאלו תאמר בתחלת ביאתך לעולם תחת אילן התפוח שנולדת שמה מיד עוררתי אהבתך לי. והנמשל הוא לומר מעת שיצא שבעך בעולם אני מאמנת בך כי ע"י אברהם אבי נתפרסם שמו בעולם והוא וזרעו נמשכו אחריו: (ו) שימני. לכן שים אותי על לבך לבל תזוז האהבה לעולם כמו החותם הניתן על היד ואינה זזה משם: כחותם על זרועך. כמו החותם שנתון על היד כן שים אותי על זרועך והוא כפל ענין במ"ש: כי עזה כמות אהבה. האהבה שיש לי אליך היא חזקה כמות כי היא עומדת נגד המות לבל יוכל לבטל אותה ר"ל יותר אקבל עלי המיתה מלהסיר אהבתי ממך ולכן מהראוי שלא תסיר אהבתך ממני. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: קשה כשאול קנאה. הקנאה הוא דבר קשה כהירידה אל השאול וכאלו תאמר בזה אם תסיר את האהבה להפרד עוד ממני מאוד יקשה עלי הקנאה בראותי הנערות בנות גילי יושבות תחת בעליהן ומתענגות ואני אהיה בדודה וגלמודה. והנמשל הוא לומר לם

מצודת ציון

(ד) תעירו תעוררו. מלשון התעוררת וכפל המלה לחזק הענין: (ה) מתרפקת. ענין התחברות ודבוק ואין לו דמיון במקרא והוא מלשון ערבי: על דודה. עם דודה וכן ויבאו האנשים על הנשים (שמות לה): עוררתיך. מל' התעוררות: חבלתך. כן יקראו מכאובי הלידה כמ"ש חבלים יאחזון כמו אשת לידה (ירמיה יג): (ו) כחותם. הוא הטבעת העשוי לחתום בו הכתבים וכן חותמך ופתילך (בראשית לח): עזה. חזקה: כשאול. הוא בור הקבר: קנאה. ענינו צער הבא בראות דבר מה בזולת והוא לא יוכל להשיגו כמו ותקנא רחל באחותה (שם ל): רשפים. ענין גחלת הבוער וכן ומקניהם לרשפים (תהלים עח): שלהבת

רשפי אש שלהבתיה: ז מים רבים לא יוכלו לכבות את־האהבה ונהרות לא ישטפוה אם־יתן איש את־כל־הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו: ח אחות לנו קטנה ושדים אין לה מה־נעשה לאחתנו ביום שידבר בה: ט אם־חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם־דלת היא נצור עליה לוח ארז: י אני חומה ושדי כמגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום: יא כרם היה לשלמה בבעל

אחות ג' קמצין וסימן ולאבשלום אחות יפה ושמה תמר. לא יספדו לו הוי אחי והוי אחות. אחות לנו קטנה:

תולדות אהרן מים רבים. סוטה כא זוכר תרומה מצורע פנחס: אם יתן איש. שם עקרים מג פ' לו: בוז יבוזו לו. שם: אחות לנו קטנה. פסחים פז קדושין מט: מה נעשה לאחותנו. זוכר יתרו: אם חומה היא. יומא ט סנהדרין כד: אני חומה. פסחים פז בתרא ז ח: אז הייתי בעיניו. פסחים פז כתובות עא זוהר בראשית:

ודבכו דנטרין לן דמיא לגומרין דאשא דגהינם די ברא יתיה יי ביומא תנינא לברית עלמא לאוקידא ביה פלחי פולחנא נוכראה: ז מים אמר מרי עלמא לעמיה בית ישראל אלולי מתכנשין כל עממיא דמתילין למוי דימא דאנון סגיאין לא יכלין למטפי ית רחמי מנך ואי מתכנפין כל מלכי ארעא דמתילין למוי דנהרא דנגדא בתקוף לא יכלין לממחי יתיך מעלמא ואלולי יהב גבר כל ממון ביתיה למקני חוכמתא בגלותא אנא מהדר ליה כפיל לעלמא דאתי וכל בזתא דיבזון מן משריתיה דגוג יהי דיליה: ח אחות בעדנא ההיא יימרון מלאכי שמיא אלן לאלן אומא חדא אית לן בארעא וקלילן זכותהא ומלכין ושלטונין לית לה למיפק לאגחא קרבא עם משריתיה דגוג מה נעביד לאחתנא ביומא דמלילו אומיא למסק עלהא לקרבא: ט אם יימר מיכאל רבהון דישראל אם היא מתעתדא כאושא ביני עממיא ויהבא כספא למקני יחוד שמיה דמרי עלמא נהי אנא ואתון עם ספריהון סחרין לה כנדבכין דכספא ולית רשו לעממיא למשלט בה היכמא דלית רשו לזחלא למשלט בכספא ואפילו אי מסכינא היא מן פקודיא נבעי רחמין עלהא קדם יי וידכר לה זכות אוריתא דעסקן ביה ינקיא דכתיבא על לוחא דלבא ומתעתדא לקבל אומיא כארזא: י אני מתיבא כנשתא דישראל ואמרת אנא תקיפא בפתגמי אוריתא כשורא ובנוי חסינין כמגדלא ובההיא זמנא תהי כנשתא דישראל משכחא רחמין בעיני מרהא ויהון שאלין בשלמא כל דיירי ארעא: יא כרם אומא חדא סלקת בעדביה דמרי עלמא דשלמא עמיה דהיא מתילא

אבן עזרא

הפעם הראשונה

(ו) רשפיה. גחליה וכן ובני רשף יגביהו עוף: שלהבת יה. מחלוקת בין אנשי המסרה אם היא מלה אחת או שתים והקרוב שהיא שתים וסמיכת השם כמו כהררי אל ושי"ן שלהבת שורש וכמוהו להבת שלהבת והנה היא מלה מרובעת מארבע אותיות: (ט) נצור עליה. לשון נקבה על משקל. מה היוצאת הזאת. והמלה מן מצא ונעלם האלף כמנהגו: (יא) בבעל המון. שם מקום שם כרמים רבים והעומד על זה החבור אולי יתמה למה אומר כאן בלשון ישמעאל בעבור קוצר דעתנו כי לא נדע מלשון הקדש כי אם הכתוב במקרא שהוצרכו הנביאים לדבר ומה שלא הוצרכו לא נדע שמו ובעבור היות לשון ישמעאל קרוב מאד ללשון הקדש כי בניניו ואותיות יה"וא והמשרתים ונפעל והתפעל והסמיכות דרך

רשי

בכל מקום אינפ"רמנט בלע"ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם: אש שלהבת יה. רשפים של אש חזקה הבאה מכח שלהבת של גהינם טעם הזקף הגדול הנקוד על רשפי מלמדנו על תיבת אש שהיא דבוקה לשלהבת יה לומר אש של שלהבת יה: (ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. על שכינס בלשון רשפים נופל עליהם לשון לא יכבו: מים רבים. הבבליים: ונהרות. שריהם ומלכיהם: לא ישטפוה. על ידי חוזק ואימה ואף על ידי פתוי והסתה: אם יתן איש את כל הון ביתו. כדי להמיר אהבתך: בוז יבוזו לו. כל אלה הקב"ה ובית דינו מעידים שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה: (ח) עתה אחות לנו בתחתונים שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמה מכל האומות כענין שנאמר לא מרובכם וגומר שהם מקטינים עצמם: אחות. לשון איחוי אלו קרעים שאין מתאחין: ושדים אין לה. כענין שנאמר בגלות מצרים (יחזקאל טז) שדים נכונו בהגיע עת הגאולה אבל זו שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים: מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. כשהבבליים היו מתלחשים עליה להכחידה כענין שנאמר (תהלים פ"ג) לכו ונכחידם מגוי: (ט) אם חומה היא. אם תחזק באמונתה וביראתה להיות כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה רוצה לומר שלא תתחתן בם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם: נבנה עליה טירת כסף. נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקודש ובית הבחירה: ואם דלת היא. הסובבה על צירה ובהיקש עליה היא נפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים בה והיא בהם: נצור עליה לוח ארז. נשים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת גורדתן ואוכלתן. וכנסת ישראל אומרת אני חומה חזקה באהבת דודי: (י) ושדי כמגדלות. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישראל בדברי תורה: אז. באמרי זאת: הייתי בעיניו כמוצאת שלום. ככלה הנמצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה: (יא) כרם היה לשלמה. זו כנסת ישראל שנאמר (ישעיה ה) כי

מצודת ציון

שלהבת יה. שלהבת סוא ענין להב כמו היבש שלהבת (איוב טו) ור"ל לסבת אש גדולה כי כן דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת השם וכן ארץ מאפליה (ירמיה ב) ורבים כמוהו: (ז) לכבות. מלשון כבוי: ישטפוה. ענין גריפה ע"י חוזק הרדיפה וכן תשטף ספיחיה (איוב יד): הון. ענין עושר וכן הון יקר (משלי א): בוז יבוזו. מלשון בזיון: (ח) בה. ר"ל בעניגה: (ט) נבנה. מלשון בנין: עליה. בעבורה: טירת. היכל וארמון וכן ותהי טירתם נשמה (תהלים סט): נצור. מלשון מצור ומבצר: לוח. נסר כמו את כל לחותים (יחזקאל כז): כמגדלות. מלשון מגדל: כמוצאת. מלשון מציאה:

מצודת דוד

עוד אשב בגולה יקשה עלי הקנאה בראותי כל האומות יושבים בארצם בטח ושאנן ואני אהיה גולה וסורה: רשפיה רשפי אש שלהבתיה. גחלת האהבה היא כרשפי אש וכשלהבת גדולה ר"ל אהבתי אליך שמורה לעולם כחמימות הגחלת המתקיימת זמן מרובה וגם היא חזקה כלהבת אש גדולה השורף בחזקה. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (ז) מים רבים. לפי שהמשיל את האהבה באש לכן אמר מים רבים כו' לשון הנופל בכבוי האש ור"ל לא יועיל שום הסתה ופתוי לבטל את האהבה ואם מי יתן כל הון ביתו בעבור האהבה להמיר אותה בשנאה הנה כל בני עולם יבוזו אותו וילעגו עליו על שלא השכיל לדעת שא"א לבטל אהבה עזה זאת בשום דבר ומוסב למעלה לומר מהראוי שלא תסיר עוד אהבתך ממני הואיל וגם אהבתי אליך חזקה מאד. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (ח) אחות לנו קטנה. ועל כי שמעה החשוקה אשר לב החשוק טוב עליה וחפץ לשבת עמה שלחה אמריה אל החשוק וכה תאמר הנה יש לנו קרובה אחת קטנה בקומה ואין לה שדים להניק בנים ועתה אשאלך והודיעני מה נעשה עמה בעת שידובר בה להנשא לאיש וכאומרת הלא אין מי ימצא שישאנה בעבור קטנותה והעדר השדים. והנמשל הוא לומר אחר הבטחת הגאולה בבוא הזמן יאמרו בני יהודה הנה אחינו בני עשרת השבטים קטנים המה במעשה המצות כי עוד היו בארצם הדיחום מלכיהם מאחרי ה' ואף כי בגולה וגם לא נמצא עמהם בעלי חכמה ומדע כדרך שהיה עמי בבית השני אנשי כנה"ג ומהם נביאים ולא מצאו א"כ מי להניק אותם מחלב חכמת התורה וא"כ במה יזכו גם המה אל הגאולה: (ט) אם חומה היא. כאלו החשוק שולח אמריו לומר עמתו אם היא סגורה וכחומה כבנין חומה ולא שכבה מי משכבי אשה לאבד ולשבר בתוליה אזי נבנה בשבילה ארמון כסף להתשב בה יחידי מבלי בעל ותתענג לשבת בארמון כסף אם לא תתענג בשבת תחת בעל: ואם דלת היא. אם לא שמרה בתוליה והיא כדלת הנפתחת אזי נעשה בשבילה מאסר בנין חזק ומשומר מנסרי ארז לבל יוכל מי לקרוב אליה ותשב בדודה ושוממה. והנמשל הוא כאלו המקום ב"ה משיב אם היו כחומה ולא עזבו להכנס ביניהם מעובדי גלולים לדבקה בהם אזי יזכו גם המה לבנין ב"המ ואם פתחו הדלת ונכנסו ביניהם ישבו עוד במאסר הגולה: (י) אני חומה. ענתה החשוקה ושלחה אמריה לומר הלא אני כחומה כי שמרתי מקום בתולי ולא שכב מי אותי ועם כי שדי המה גדולות כמגדלות המעוררים התאוה המוספים מ"מ אני שמרתי את עצמי וכאלו אומרת הואיל וכן ראוי א"כ אני לשבת בארמון כסף והשב הקרובה עמדי. והנמשל הוא כאלו בית יהודה תשיב לומר הלא אני לא דבקתי בעובדי גלולים ויש בי בעלי חכמה ומדע להניק אותי מחלב הכמת התורה וראוי אני לשוב מהגולה ולבנין בה"מ ובעבורי ישובו גם המה לארצם ויזכו לבנין בה"מ: אז הייתי כו'. היתה משתבחת לפני הנערות ואמרה אז כשדברתי הדברים האלה הייתי בעיניו יקרה ונכבדת כדרך שמייקרין למחזרת אחר השלום ומוצאה אותו כי הוטב בעיניו מה שהייתי מחזרת אחר שלום הקרובה. והנמשל הוא לאחדים עם המשל: (יא) כרם היה לשלמה. עתה

המון נתן את־הכרם לנטרים איש יבא בפריו ל' דגש. חסר
אלף כסף: יב כרמי שלי לפני האלף לך שלמה ג'. ג'
ומאתים לנטרים את־פריו: יג היושבת בגנים ל' רפי וחד דגש.
חברים מקשיבים לקולך השמיעני: יד ברח ו דודי כ"ה וחד ג' ובסי' ג'
ודמה־לך לצבי או לעפר האילים על הרי בשמים: ואחד דמה

ה' לכרמא אותיב יתה בירושלם ומסר יתה ביד מלכיא דבית דוד
דיהון נטרין יתה היכמא דאריסא נטר לכרמא בתר דמית שלמה
מלכא דישראל אשתארא בידוי רחבעם בריה אתא ירבעם בר
נבט ופלג עמיה מלכותא ודבר מן ידוי עסר שבטין על מימר
פומיה דאחיה דמן שילה די הוא גברא רבא: יב כרמי כד שמע
שלמה מלכא דישראל נבואתיה דאחיה דמן שילה בעא למקטליה
וערק אחיה מן קדם שלמה ואזל למצרים ובההיא שעתא
אתאמר בנבואה למלכא שלמה למהוי איהו שליט בעסר שבטין
כל יומוהי ובתר מותיה יהי שליט בהון ירבעם בר נבט ותרין
שבטין יהודה ובנימין יהי שליט בהון רחבעם בר שלמה: יג היושבת
אמר שלמה בסוף נבואתיה עתיד מרי עלמא למימר לכנשתא
דישראל בסוף יומיא את כנשתא דישראל דמתילא לגנתא קלילא ביני אומיא ויתיבא בבית מדרשא עם חברי סנהדרין ושאר עמא
דציתין לקל ריש מתיבתא ואלפין מן פומיה פתגמיה אשמיעיני אוריתא קל מליך בעדן דאת יתבא לזכאה ולחיבא ואנא מסכים
לכל מה די את עבדת: יד ברח בההיא שעתא יימרון סבי כנשתא דישראל ערוק לך רחמי מרי עלמא מארעא הדא מסאבא ותשרי
שכינתך בשמי מרומא ובעדן עקתין די אנחנא מצלין קדמך תהי דמי לטביא די בעדן דדמיך עינא חדא קמיץ ועינא חדא יהי
פתיח או כאורזילא דאילא דבעידן דעריק מסתכל בתריה כן אנת תהי משגח בן ומסתכל בצערן ובסגופן משמי מרומא עד
זמן די תתרעי בן ותפרוק יתן ותעל יתן על טורא דירושלם ותמן יסקון כהניא קדמך קטרת בוסמנין:

סכום פסוקי דשיר השירים קי"ז וסי' אשר דבר טוב על המלך. והליו נרד וכרכם:
יבא ה' חסר וסימן שתי תורים דנזיר. ותאותם יבא להם. יבא בפריו אלף כסף. כי את כל
מעשה יבא במשפט. וגם מלכיהם עם נסיכיהם. וי' מ"ל וסי' נמסר בסוף סדר צו:
דמה ל' וחד דמה ואינון חד מן ג' זוגין מיחדין חד ד' וחד וד' וסימן דמה ל' עד שיפוח
היום. ודמה ל' ברח דודי. דשן ל' ונתן מטר זרעך אשר תזרע ודשן ל' כי אביאנו אל
האדמה. דחופים ל' הרצים יצאו ודחופים ל' הרצים דרכבי תרכש:
תולדות אהרן כרמי שלי. שבועות לה: סיוסכת. שבת סג כתרא עם. ברח דודי. שבת סג:

רשי

כרם ה' צבאות בית ישראל: בבעל המון. בירושלם שהיא רבתעם והמון רב: בעל. לשון מישור כמו (יהושע יב) מבעל גד בבקעת הלבנון. נתן את הכרם לנוטרים. מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי כו' במדרש שיר השירים מצאתי מקצת סמך על נוטרים הללו שהם בבליים: איש יביא בפריו. כלו' שיכלו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ואנפרית הכל גבו מהם להביא לתוך ביתם: (יב) כרמי שלי לפני. ליום הדין יביאם הקב"ה את הבבליים במשפט ויאמר כרמי אף על פי שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בא כל מה שהטפתם לכם את פריו ולא נכחד ממני מה שגביתם מהם והם אומרים. האלף לך שלמה. אלף הכסף שגבינו מהם הכל נחזור. ומאתים לנוטרים את פריו. ועוד נוסיף הרבה משלנו ונתן להם לראשיהם וחכמיהם כענין שנאמר (ישעיה ס) תחת הנחשת אביא זהב: לנוטרים את פריו אלו ת"ח ואותם תשלומים לתלמידי חכמים כמו שנאמר (ישעיה כג) כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה ואתננה של צור. ויש לפרש ומאתים לנוטרים את פריו כדין הנהנה מן המקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו נשלם על קדש ישראל לה' ראשית תבואתו קרן וחומש חמשו של קרן ומאתים הם חומשו של אלף: (יג) היושבת בגנים. הקב"ה אומר לכנסת ישראל את הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרים ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות: חברים מקשיבים לקולך. מלאכי השרת חביריך בני אלהים דוגמתך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות: השמיעני. ואחר כך יקדישו הם שנאמר (איוב לח) ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואחר כך ויריעו כל בני אלהים: (יד) ברח דודי. מן הגולה הזאת ופדנו מביניהם: ודמה לך לצבי. למהר הגאולה והשרה שכינתך על הרי בשמים הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן:

אבן עזרא

דרך אחת לשתיהן וכן בחשבון ויותר מחצי הלשון ימצא כמוהו בלשון הקדש על כן כל מלה שלא נמצא לה חבר במקרא ויש דומה בלשון ישמעאל נאמר אולי פירושה כן אע"פ שהדבר בספק:

הפעם השנית

ועתה דודי שימני כחותם על לבך הדביקני אל לבך כהדבק החותם באצבע כן הדביקני ואני על זרועך. וענין בוז יבוזו לו. היו בני אדם מלעיגים עליו: אחות לנו קטנה. אמרה הנערה אחד מבני אמי חשד אותי ואמר לאחיו אחות לנו שמנוה נוטרה את הכרמים והיא היתה באותו הזמן קטנה. מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה להנשא: אם חומה היא. אם שמרה את עצמה והיא בתולה נבנה עליה טירת כסף והענין כי נשים בנין חשוב על החומה מכסף כדי שיהיה לה כבוד על כל החומות וזה הטעם נקנה לה חלי כתם שהם הקשורים הראוים לכלה: ואם דלת היא. שכבר נפתחה נצור עליה והענין נכיאנה במצור ונסגור עליה שלא תראה הפך טירת כסף שכל הרואה על החומה טירת כסף יבא לראותה. אמרה הנערה אני חומה ושדי גדלו ונכונו והענין אע"פ ששדי נכונו בתולה אני. אז הייתי בעיני החושד אותי כמוצאת שלום כי בתחילה נחרו בי ועתה מצאתי שלום עמהם. ויש אנשים שיתמהו ויאמרו אם שדיה כמגדלות הנה הם גדולים ואינו כן אלא מאחר שהיא דומה לחומה והיו שדיה כמגדלות שהם על החומה הם הקטנים: כרם היה לשלמה. חזרה להלל נפשה ורוב אהבתה ואמרה כרם היה לשלמה והענין כי הנה שלמה המלך השכיר הכרם שלו בעבור שיביאו לו בפריו הנוטרים ששכרו אותו אלף כסף:

הפעם השלישית

שימני כחותם. אלו דברי כנסת ישראל לשכינה שתהיה דבוקה בך לעולם. וענין מים רבים הם האומות הנמשלות למים כענין ימשני ממים רבים וכן את מי הנהר הגדולים וכמוהם רבים: אם יתן איש. כמו המן הרשע ללעג יהיה שלא יוכל לשנות דת ישראל כי המקום הוא שומר תורתו כענין אתה ה' תשמרם שהוא חוזר על הפסוק הראשון שהוא אמרות ה' אמרות טהורות: אחות לנו קטנה. תאמר כנסת ישראל אחר שתתחבר עוד נשארה לנו אחות מעבר

מצודת דוד

עתה חזרה החשוקה לספר ולומר הנה בעבור שהייתי מחזרת אחר שלום הקרובה יקרה דברי בעיניו לקלס את כל מאמרי כי החשוק הזה יקר בעיני כמלך שלמה היה לו כרם במישור שמצויים שם המון עם רב ועל כי חשש מגנבה מסרו לשומרים מחולפים בזה אחר זה באופן שכל שומר בזמנו יביא לעצמו אלף כסף וזהו בעבור חלקו בפרי הכרם בשכר השמירה ושאר הכסף יהיה להחשוק בעל הכרם. והנמשל הוא על עדת ישראל המכונים בשם כרם כמ"ש כי כרם ה' צבאות בית ישראל (ישעיה ה') ואותם מסר לשומרים הם מלכי ישראל שמלכו זה אחר זה וכ"א משל בזמנו על עשרת השבטים ובא הרמז באלף שהם עשרה מאות מאה לשבט: (יב) כרמי שלי לפני. ושלמתי אמרי לאמר כרמי שלי יהיה לפני ר"ל אני אשימה עליו עין לשמרו: האלף כו'. האלף כסף שלקח כל שומר בזמנו יהיה לך כי אתה הקחם: ומאתים כו'. כאומרת לא בלבד האלף תקח אשר הרבית לתת יותר מהראוי כי אף המאתים כסף שהוא הראוי לתת לשומרים הנה עתה כשאשמור אני תקח גם את זאת ולא תוציא כלום על שכר השמירה. והנמשל הוא לומר בעת הגאולה העתיד' תבקש מלכות יהודה שכל עדת בני ישראל תהיה תחת ממשלתה ויהיו א"כ עשרת השבטים לה' להאמין בו לא כמו שהיו מאז שמלכיה הדיחום מאחרי ה' גם המאתים המרמזים על שני השבטים יהודה ובנימין גם הם יהיו אחרי ה' ואיש אחיו יעזרו: (יג) היושבת בגנים. עתה מספרת ואומרת כ"כ ישרה דברי בעיניו עד שאמר לי אתה היושבת בגנים מקום ימצאו שם החברים בעלי כרמי' כמוני הנה הם מקשיבים לקול עלתך וכאומר פן גם הם יעצו כזאת ולא יהיה א"כ תפלותיך עליהם לזאת השמיעי דבריך בלחש רק לי לבד ולא ישמעו הזולת. והנמשל הוא לומר כאלו המקום ב"ה ישיב לה עתה מלכות יהודה היושבת בירושלים הנה כל בית ישראל חבריך מקשיבים לקולך ותפלים בזה כמ"ש ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם (הושע ג') אבל הזהרי להשמיע קולך לי לבד ולא תפנה עוד אל אלהים אחרים: (יד) ברח דודי. ואני אמרתי לו אם יש לחשוב בזה מהר ללכת מן הגנים ודמה עצמך בקלות המרוצה לצבי כו' ובוא על הרי בשמים ואני אבוא אחריך ושם נשב שם נדבר דברינו ולא ימצא מי שם מקשיב אמרינו. והנמשל הוא לומר כאלו בית יהודה משיב דבר לומר א"כ מהר והשרה את שכינתך בבהמ"ק מקום יקטירו שם הקטרת וזה יהיה סיבה להסרים אמונתך ויראתך:

מצודת ציון

(יא) בבעל. במישור וכן בעל גד (יהושע י"א): המון. ענין עם רב: לנטרים. ענין שמירה כמו נוטרה את הכרמים (לעיל א'): (יג) היושבת. בה"א הקריאה כמו הדור אתם ראו (ירמיה ב') מקשיבים. ענין שמיעה והאזנה: (יד) ברח. ענין מהירות ההליכה: ודמה. מלשון דמיון: לעפר. בן יקרא ילד האיל:

לנהר כוש או הם שני המטות וחצי המטה: ביום שידבר בה. ביום הנחמה כמו דברו על לב ירושלים: אם חומה היא. אם שמרה עצמה ולא יצאה מהדת נכין לה מקום וטירות מלאות כסף ונלך בשבילה: ואם דלת היא. שלא שמרה המצות ופתחה לכל נכור עליה ונמנעוה שלא תבא אלינו. ענתה היא ואמרה אני חומה שומרת דתי הייתי תורה שבכתב ושבעל פה היו לי אז יהיו כל ישראל בשלוה: כרם היה לשלמה. הם ישראל ששלמה היה מלך על כולם וזה הענין כבעל המון שכל ההמון היה שלו והוא סבב לתת את הכרם לנוטרים והם מלכי ישראל. וענין אלף כסף. עשרת השבטים שהיו לנוטרים וכל שבט מאה כסף:

הפעם השנית

ואני לא עשיתי כן אלא כרמי שלי לפני וחזרה מלעגת ואומרת קח אתה שלמה האלף שלך ויראו הנוטרים השוכרים מאתים. אני אינני רוצה ממון ולא קרן וריוח אלא להיות כרמי שלי לפני שהתחברתי ט עם דודי וזהו יותר תענוג לי מכל ממון. אמר דודה כשאת יושבת בגנים שיש בתוך הכרם אל תרימי קולך כי חברים יש לי והם מקשיבים לקולך ועתה השמיעני ואמרי לי ברח דודי כאילו תחשבי שאני עמהם שלא יחשדוני שאני עמך בכאן כאשר אמרת לי בתחלה סב דמה לך דודי לצבי או לעופר האילים:

נשלם הפירוש מהפעם השנית

הפעם השלישית

כרמי שלי. אמר שלמה ברוח הקודש זה הכרם כלו שהיה לי עוד יחזר להיות לפני: האלף לך שלמה. יאמר למשיח שהוא בנו ויקרא שלמה האלף לך שלמה יחזרו שהיו לנוטרים את פריו גם המאתים שהם יהודה ובנימן. אמרה שכינה היושבת בגנים את כנסת ישראל כמה יתאוו המלאכים לשמוע את שיריך ענתה כנסת ישראל אם טוב בעיני דודי ברח מהמלאכים ורד אל הרי בשמים הם הררי ציון כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העלם:

ספורנו

שיר השירים אשר לשלמה. וזהו שאע"פ שאמרו חכמים ז"ל כל שלמה האמור בשיר השירים קדש חוץ מהנה מטתו שלשלמה הנה בפסוק הלז היתה הכוונה על שיר השירים שחבר שלמה המלך על המלך הקדוש שהשלום שלו כמו שפירשו הם ז"ל כי אמנם מציאות הנמצאות יהיה בשלום בלתי מנגד וההפסד יהיה בהתנגדות הפכו ומאתו הממציא כל נמצא יהיה השלום וההפסד יהיה בהסתיר פניו ממנו כאמרו תסתיר פניך יבהלון כו' וכבן קצת הקדמונים בהגידם התחלות המציאות אמרו שהם השלום והריב ובכן התחיל המחבר כמגיד דברי עדת ה' ותפלתה לאל יתברך באמרה: ישקני מנשיקות פיהו. כלומר ישקני המלך שהשלום שלו מנשיקות פיהו כדרך הנושק את הנשוק בדבוק אהבה על דרך יאר ה' פניו אליך על הפך והסתרתי פני. ודבר אל המלך בל' נסתר כענין ירא פרעה ויפקד: כי טובים דודיך מיין. וראוי שתפנה מדת טובך לי יותר מלזולתי. כי טובים דודיך מיין כי אמנם דודיך שהם התורה והמצוה אשר כתבת להורות במדת טובך הם טובים וחביבים אצלי יותר מן היין שהוא ראש לתענוגות בני האדם מצד מה שהוא נאות בטעמו וריחו ומזונו ועם זה הוא פוגם בפתע ובהכיר דרכי טובך אלי תהיה אהבתי אותך בהכרח גדולה מכל אהבה זולתי אליך ובזה אני ראויה לנשיקה הנז' יותר מכל זולתי: לריח שמניך טובים. כי אמנם גם שיהיה קצת מחסידי א"ה שיאהבוך הנה אהבתם הוא לריח שמניך טובים השופעים לעולם כלו: שמן תורק שמך. וזכרון שמך אצלם הוא בהיותו שמן תורק מריק עליהם שמנים ממוחיים שהם החיים והטוב בעולם הזה: על כן עלמות אהבוך. ולריח אותן הטובות הזמניות שבו הכירו היותן מאתך אהבוך חסידי א"ה. ובסור מהן אותן הטובות תסור אהבתם התלויה בדבר כמאמרם ז"ל חסיד אחד היה באומות ואיוב שמו התחילו יסורין באים עליו התחיל מחרף ומגדף וזה כי לא שמו לבם לדעת אותך זולתי לריח אותן הטובות הזמניות אבל לא טעמו וראו טובך כי לעולם חסדו וגם כי מצד טובך היה תכלית כל המכוון מאתך גם בטובות הזמניות ובהפכם להיטיב לזולתך כי חפץ חסד אתה ובזה ראוי שתהיה נאהב מצד טובך לא בלבד מצד הטוב המושג מאתך לכן אני אומרת: משכני אחריך. הדריכני באמתך ולמדני כענין אחרי ה' אלהיכם תלכו: נרוצה. כי אמנם דרך מצותיך נרוץ בשמחי לעשות רצון לפניך. וזה כי כבר: הביאני המלך חדריו. בספורי מעשה בראשית וזולתו עם מופתיו חושיים ושכליים אשר בם הודיע תכלית המכוון ממנו. ובכן נגילה ונשמחה בך. על היותך לנו לאלהים. נזכירה דודיך. נזכיר לפניך את דודיך ואהביך שהם האבות אשר הם: מיין מישרים אהבוך. אהבו אותך אהבת יושר בלתי תלויה בדבר יותר ממה שיאהב את היין המתענג בו: שחורה אני ונאוה. הקדים המחבר דבור עדת ה' לאומות הנקראות בנות ירושלים כאמרו ונתתי אתהן לך לבנות להודיע שלא יהי' להן פתחון פה במה שתבקש היא מאת ה' ית' השגחה פרטית עליה יותר מכל זולת' ותאמרנה שיש משוא פנים בדבר באמרה ראוי הוא שיחפוץ בי האל יתברך יותר מכל שאר האומות כי גם שאני שחורה במעשים כמותן מכל מקום אני נאוה בידיעת האל יתברך ויראתו ואהבתו יותר מכל זולתי: כאהלי קדר. שהשחרות בהם הוא מקרי לא עצמי כי לא נעשו מבגד שחור אלא מבגד לבן שקרה לו השחרות אבל בעצם אני נאוה: כיריעות שלמה. שהם נאות מצד עצמן בדברים אשר מהם נעשו ומצד מלאכתן וסדרן: אל תראוני שאני שחרחורת. אל תראו ראייה מצד המעשים שהם מקולקלים לדון אותי לכף חובה על מחשבת הלב כי אמנם המעשים נעשו לי הרגל במקרה: ששזפתני השמש. נקנו מצד ההרגל אצל רעי כותים שגדלתי בתוכם ובלעדי זאת. בני אמי נחרו בי. הכבידו עלי מסים וארנוניות כענין מצרים ויותר מהמה: ובכן שמוני נוטרה את הכרמים. להשתדל בצרכי חיי שעה: כרמי שלי. שהיה שלי בלבד ואין לזרים אתי והוא העסק בתורה ובמצות: לא נטרתי. לא עסקתי בה מקוצר רוח ומעבודה קשה ובכן קלקלתי מעשי: הגידה לי. אחר שהגיד בטול טענת האומות התחיל המחבר בדברי עדת ה' אליו ותשובתו על דרך דברי אוהבת עזובה עם אהובה ואמר: הגידה לי שאהב' נפשי. אתה ה' אבינו שאהב' נפשי אעפ"י שהמעשי' מקולקלים הגד לי: איכה תרעה. את התלמידים דעה והשכל: איכה תרביץ. את ההמון תחת חכמי הדור שיתנהגו על פיהם: בצהרים. זמן שיהיו שני בני יצהר חולקים בהלכה וכל אחד מהם מאיר דבריו בטעם הגון כמו שיקרה בצהרים שאני מאור במזרח ואליו במערב וזה קרה בסבת שכרמי שלי לא נטרתי ולא שמשו כל צרכם: שלמה אהיה כעוטיה על עדרי חבריך. על עדרי אותם החברים. החולקים ותלמידיהם שהם שלך ואומרים אלו לאלו שהם דברי אלהים חיים ובכן אהיה כעוטיה על שפה שלא אדע את מי אשאל ויודיעני דבר אל נכון: אם לא תדעי לך. הלכה פסוקה: היפה בנשים. במדת חסד ופרישות: צאי לך בעקבי הצאן. כיון שהלכה רופפת בידך לכי אחר המנהג: ורעי את גדיותיך. העתידות להניק כמותך התלמידים העתידים להורות: על משכנות הרועים. במדרשי חכמי הדור לדעת טעמים ויתבוננו איזה יכשר. אמנם התגלות אחרך ששזפתני השמש הוא התגלות בלתי מספיק כי הנה: לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. כי כמו שקרה לך בהיותך סוסתי בין רכבי פרעה שנגלית שכינתי עליך כאיש מלחמה ונצחת את כלם כן דמיתיך בין האומות בהיותך רעיתי גוי אחד בארץ כמו שאני יחיד בעולמי וזה כי אמנם ישובו המה אליך ויודו את מעשיך ודעתיך ביסודות תורתי ומופתיה ואתה לא תשוב אליהם ובהיותך על זה האופן גם כי אז: נאוו לחייך בתורים. בבזת מצרים: צוארך בחרוזים. בבזת הים עכשו: תורי זהב נעשה לך. עם תשלומי. כל נקודות הכסף. והמעט שסללו מאתך כאמרו תחת הנחשת אביא זהב: עד שהמלך במסבו. מסב בינותינו בעמוד אש וענן ושאר נפלאותיו: נרדי נתן ריחו. היו מעשי נותנים ריח טוב. והנה עתה: צרור המור דודי לי. את אצלי לראש לכל בשמים הן לו: בין שדי ילין. שתגלה שכינתך עלי כמאז ונשוב אליך כמאז אבל אין הענין כן כי. אשכול הכופר דודי לי בכרמי עין גדי. אשר שם אפרסמון כמו שספרו ז"ל כן אתה מראה מעוט דרכי טובך בתוכנו בערך אל מה שאתה מראה בין הבבליים: הנך יפה רעיתי. משיב האל ית' הנה עתה אינך צריכה לאותו אופן גלוי שכינה באותות ומופתים כמאז כי כבר עשיתיך יפה בנתינת התורה ומצות אשר כתבתי להורות במופתים שכליים וזה בהיותך רעיתי כנז': עיניך. המורים מחכמי הדורות: יונים. כעיני יונים: יושבות על מלאת. כן יביטו נפלאות התורה ומופתיה בשלמות: הנך יפה דודי. מכל מקום היית מועיל לנו בזה כי תרחיב לבנו כאשר ילך כבודך בקרבנו כמאז: אף נעים. וסלחת ונחלתנו כמאז: אף ערשנו. יסוד המטה: רעננה. אף על פי שסרו יצועי בקלקול מעשי כי הסתרת פניך מכל מקום יסוד המטה והוא ידיעת האל ית' ונטיית לבבנו אליו הוא חדש ורענן כמאז ומוכן לקבל המצע בשוב ה' ציון כי לא שכחנו שם אלהינו: קורות בתינו. חכמי הדורות: ארזים. גבוהים בחכמה בתורה ומצות: רהיטנו. תלמידיהם: אני. ההמון: חבצלת השרון. נותנת ריח טוב בקיום קצת מצות: שושנת העמקים. הגדלה בין החוחים כן אני דבקה בך אפילו בשעת גזרות בבל ולכל אלה ילך נא ה' בקרבנו. משיב האל יתעלה: כשושנה בין החוחים. שאינה גדלה אלא בתוכם. כן רעיתי בין הבנות בין הבבלים המצרות לה כי תתן איזה ריוח וזה כי לא תפנה לי באופן אחר כאמרו ה' בצר פקדוך: כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים. משיבה עדת ישראל ה' הנה ראוי לחוש לכבוד שמך כי אמנם כמו התפוח שהוא נכבד מכל עצי היער ואין שם מכיר מעלתו על השאר כן אין מן האומות מכיר מעלתך על בני האלהים שהם שרי האומות כאמרו וידבר על אלהי ירושלים כעל אלהי גויי הארץ ובכן אני לבדי: בצלו חמדתי וישבתי. במתן תורה כאמרו והם תוכו לרגליך. ופריו מתוק לחכי. כאמרו ושמענו ועשינו ובכן: הביאני אל בית היין. אל ארץ ישראל שהוא מקום כל תענוג ומזון שלא בצער כאמרו זבת חלב ודבש: ודגלו. להלחם: עלי אהבה. נלחם בעדנו באהבה כאמרו כי לא בחרבם ירשו ארץ וכו' כי ימינך וזרועך ואור פניך כי רציתם אתם בני האלהים שרי האומות: סמכוני. עזרוני: באשישות. בקיום המצות שלא יבטלוני גזרות בבל וזה תעשו בשלא תלמדו עליהם זכות: רפדוני. היו לי לקרקע קיים שלא יטלטלוני בגזרותם: בתפוחים. בהיותי עוסקת בתורה וטעמה וריחה: שחולת אהבה אני. כי אמנם כל גזרותם נגדי הם בשביל אהבתי את האל ית' ובכן תהיה: שמאלו תחת לראשי. שמאלו של דודי הנז' תהיה תחת לראשי להקימני משפלות גלותי: וימינו. ימין צדקו להושיע: תחבקני. לתשועת עולמים: ובכן השבעתי אתכם בנות ירושלים. שכן האומות השבעתי בהודיעי שחולת אהבה אני: בצבאות או באילות השדה. שתהיו כצבאות וכאילות שאין להם כח להמלט מיד מתקוממם זולתי בנוסם מפניו: אם תעירו. אותה בגזרותיכם להתפלל: ואם תעוררו את האהבה. של דודי לרחם מרוב גזרותיכם

עלי

עלי: עד שתחפץ. בזכות הדור או לקץ הימין: קול דודי הנה זה בא. אומרת
עדת ה' כמתאוננת על הגלות הנה קול דודי זה שלא השתנה כא בהיותי בשעבוד
מצרים: מדלג על ההרים. בהראותו למשה רבינו על הר האלהים: מקפץ. כאמרו
וארד להצילו ועתה בשעבוד גליות הנה: דומה דודי לצבי. כממהר לעמוד מרחוק
שלא אשב בצלו: הנה זה עומד אחר כתלנו. גם כי אינו רחוק באמת אבל קרוב
לכל קוראיו ומסתתר שלא נרגיש בו עד שנתעורר לבקשו כאמרו ובקשתם משם את
ה' אלהיך ומצאת: משגיח מן החלונות. שלא יכלונו העומדים עלינו לכלותינו:
מציץ מן החרכים. ועם זה ממכון שבתו משגיח כמו מארובות השמים לראות
היש משכיל דורש אלהים ומכלנו אין איש ואין מפגיע ומכפר עלינו עבטיט של
גלות: ענה דודי. הנה בשעבוד מצרים הוא העיר רוחי ואמר לי קומי לך. ואומר
להם איש שקוצי עיניו השליכו: כי הנה הסתו. גזרת פרעה על הילדים: הגשם
חלף. שבטלה עבודה מאבותינו בר"ה קודם לגאולה: הנצנים. משה ואהרן שהיו
מוכנים לעשות פרי: נראו בארץ. לעזור ולהושיע: עת הזמיר. שירת הים: וקול
התור. שהוא כקול מתאונן: נשמע בארצנו. כי אמנם נמוגו כל יושבי כנען:
התאנה חנטה. בארץ כנען באופן שתאכלו פריה מיד כי היתה הכונה שיכנסו
לארץ תכף אחר מתן תורה לולי חטאו בעגל ובמרגלים ועכשו בשעבוד בבל אין נביא
ומעורר ואין אתנו יודע עד מה: יונתי בחגוי הסלע. משיב האל ית' הנה בשעבוד
מצרים היו צדיקי הדורות מלמדים דעת את העם ומתפללים כאמרו ונצעק אל ה'
וישלח מלאך אבל עתה בשעבוד בבל שאת בחגוי הסלע להמלט ולהסתר מגזירות
הבבלים: הראיני את מראיך. היש משכיל מראה ומורה דרך עץ החיים: השמיעני
את קולך. היש מפגיע ומתפלל באמת על הגאולה: כי קולך ערב ומראך נאוה.
כי אמנם אז בשעבוד מצרים היה קולך ערב אצלי בתפלה ומראיך המורה לצדקה
היה נאוה והגון הוא אהרן ומשה ודומיהם אבל עכשו: אחזו לנו שועלים. מתיהרים
בלבוש של ת"ח וכל רוח אין בקרבם: שועלים קטנים. שלא הגיעו להוראה:
מחבלים כרמים. להורות שלא כהלכה: וכרמינו סמדר. שלא תמצא הלכה ברורה
ומשנה ברורה: דודי לי ואני לו. משיבה עדת ה'. אף על פי כן לא שכחנו שם
אלהינו: הרועה בשושנים. הרועה בצדיקי הדורות שהם בין החוחים וצרות הגלות:
עד שיפוח היום. בחום מכל צד לרב נגון האור המכה בכל צד וזה יהיה בצהרים
שתהיה לאור עולם ושלמו ימי אבלנו: ונסו הצללים. מחשכי ארץ בעיון ובמעשה
אשר בגלות: סוב. פנה אלינו: דמה לך דודי לצבי. מהר יקדמונו רחמיך:
על הרי בתר. עם היותך רחוק מישועתי: על משכבי בלילות. הלא בימים
ראשונים חטאתי וסלחת מיד אחרי שובי ועתה לא כן כי אמנם הלילות שהם מחשכי
ארבעים יום שהיו בכעס: בקשתי את שאהבה נפשי. בודוי ובתפלת משה רבינו
וצדיקי הדור: בקשתיו ולא מצאתיו. מפני האף והחמה: ואסובבה בעיר. בכל
מחנה ישראל בקשתיו היש מוצא חן ולא מצאתיו בכל המחנה והיה כל מבקש ה'
וכו': מצאוני השומרים. משה ואהרן בכהניו ושאלתים האמנם: את שאהבה נפשי
ראיתם. ואין עונה: כמעט שעברתי מהם. מאותם הלילות שהיו בכעס: עד
שמצאתי כו'. בלוחות שניות: אחזתיו. תכף בנדבת המשכן: ולא ארפנו. ולא שבתי
לכסלה ולחטוא: עד שהביאותיו. להשרות שכינתו: אל בית אמי. אל מזבח החיצון
שבעזרת ישראל אשר שם ראשי העם שהם כמו אם בישראל וזה בירידת האש אחר
קרבנותינו: ואל חדר הורתי. אל בית קדש הקדשים אשר שם הורתי תורת הלוחות
לבדה המורה לצדקה וזה בחנכת הנשיאים כאמרו ובבא משה אל אהל מועד לדבר
אתו וישמע את הקול מדבר אליו ובכן השבעתי את האומות שלא ילחצוני בגזרותם
למען יוכלו צדיקי הדורות להתעסק בתורה ותפלה ולהשיב עטרה ליושנה: מי זאת
עולה מן המדבר כתמרות עשן. משיב האל ית' אמת הוא שאז סלחתי בתפלת משה
בחירי שעמד בפרץ לפני אך לא לגמרי כי כאשר שנו כותם בענין המרגלים
פקדתי עליהם חטאת העגל כי אמנם קודם ענין המרגלים היתה הכונה שיכנסו
לארץ מיד בלתי מלחמה: כתמרות עשן מקטרת. כאמרו קומה ה' ויפוצו אויביך
וינוסו אבל אחר עון המרגלים מי זאת עולה באופן זה הנה הוצרכו להלחם גם אחרי
כן בארצם היו צריכים לכלי זיין באופן שאפי' בימי שלמה שנתתי שלום על ישראל
היו צריכים לכלי זיין: מפחד בלילות. מפני הפחד שקנו בלילות מ' יום שהיו
בכעס ובליל ט' באב שנפקד אז עליהם גם חטאת העגל כאמרו תשאו את עונותיכם:
אפריון עשה לו המלך שלמה. משיבה עדת ה' הלא חזרה עטרה ליושנה בבנין בית
ראשון שהיה מכוסה בארזים אין אבן נראה עם רב כסף וזהב לכבוד: תוכו רצוף
אהבה. שהיו שם בקירות כרובים ותמונות להורות אהבת ה' את עמו: מבנות
ירושלים. יותר מכל האומות: צאנה וראנה בנות ציון. אתם צבאות ה' בנות ציון
שחשבתם שחזרה עטרה ליושנה צאו וראו ההבדל אשר בין המשכן שהיה קודם
המרגלים ובין מקדש ראשון שהיה אחר כך: בעטרה שעטרה לו אמו. עדת
הנשיאים שהיו אם בישראל קנויה לאל יתעלה: ביום חתונתו. בחנוכת המשכן:
וביום שמחת לבו. ביום חנכת מקדש ראשון כי גם שירדה אש בחנוכת המקדש מכל
מקום גדולה מזו היתה במשכן שלא היה שם רב כסף וזהב וחנכתו קטנה מאד
בערך אל מקדש ראשון וזה כי ענן ה' על המשכן כו' ותכף לחנכתו בבא משה
אל אהל מועד וישמע את הקול ובכן תבינו שאחר שנשנה העון ולא היתה שם
תשובה מגעת עד כסא הכבוד כמו שתהיה לעתיד כאמרו ושבת עד ה' אלהיך
אין שם מחילה גמורה משיבה עטרה ליושנ' מכל מקום: הנך יפה רעיתי. בהיותך
רעיתי יחידה בעולמה בין כל האומות: הנך יפה. מימי יהושע והזקנים אשר
האריכו ימים אחריו: עיניך. שופט וכהן גדול מורה הדור: יונים. דבקים בבוראם
כיונה בבעלה: מבעד לצמתך. שהיא תכשיט של שער נכרי: שערך. הטבעי והם
מנהגי אבות הם: כעדר העזים. כשער עדר העזים שמכניסים גם אותו למילת
שגלשו. שכל שערן הוא כאחורי הראש והוא נאות ויקר: שניך. אנשי הצבא

כעדר הקצובות. שגזזו שערן כן הם לא לקחו דבר מהשלל עד שחלקוהו ביניהם כלם
כאמרו חלקו שלל אויביכם עם אחיכם: שכלם מתאימות. כן היו אנשי הצבא שלמים
בתורה ומ"ט: ושכולה אין בהם. אין ביניהם מורד: כחוט השני שפתותיך. חכמי
הדורות המורים את החלק העיוני: ומדברך. המורים את החלק המעשי. באופן
כי: כפלח הרמון רקתך. הסמוכה לפה והם התלמידים מלאו דעה את ה' כפלח
הרמון היפה במראה וטוב בטעמו גם שאינו רמון שלם: מבעד לצמתך. שהיא
שער נכרי וזה כאשר לא התערבו בגוים: מגדל דוד צוארך. ואז היה צוארך שר
צבאך שתחת הראש כמגדל דוד המראה כל שלטי גבורי האומות המנוצחי': שני שדיך.
אמנם אחרי כן הנה המורים ומלמדים שהם שופט וכהן גדול היו: כשני עפרים.
הנלחמי' ולא השוו לדעת אחת כענין שספרו ז"ל על פנחס ויפתח: הרועים בשושנים.
בין החוחים במלחמות האומות: עד שיפוח היום. וכל זה נמשך עד שבא אור
הצהרים בימי דוד שהדריך את ישראל בעיון ובמעשה כאמרו ונסבה את ארון
אלהים אלינו כי לא דרשנוהו בימי שאול: ונסו הצללים. שהעביר השקוצים מן
הארץ המונעים אור החיים: ובכן אלך לי אל הר המור. בגרן ארונה: ואל גבעת
הלבונה. אל הר הבית בימי שלמה והנה אז היית: כלך יפה רעיתי. כאמרו
אשר בנינו כנטיעים בנותינו כזויות: ומום אין בך. כאמרו אין פרץ ואין יוצאת
ומכל זה התבאר שה' עמך בהיותך עמו בלעדי משכן וכליו כאמרם ז"ל כל העוסק
בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה כו' לכן: אתי מלבנון כלה. אף על פי
שלא תשבו בביתי אלא כמו כלה חוץ לביתי או בין האומות פנה אלי ואל תשימי
לב למקדש אם אינו עם כל גדלו בעצי הלבנון: אתי מלבנון תבאי. בכל המקום
אשר אזכיר את שמי: תשורי. להעביר חטאים מן הארץ: מראש אמנה כו'.
שהם גבולות הארץ: ממעונות אריות. שמשם ולחוץ מעונות חיות רעות טורפות
כי אמנם בימי דוד: לבבתני באחת מעיניך. שהיה מלך לרצון אבל לא אביתר
כ"ג: באחד ענק. בבניהו שהיה על הכרתי והפלתי לא ביואב. כי אמנם בימי
שלמה: מה יפו דודיך. שהיו כלם צדיקים המלך וצדוק כ"ג ובניהו בן יהוידע על
הצבא: מה יפו דודיך. בעיון ובמעשה: מה טובו דודיך. ללמד דעת את העם:
וריח שמניך. במדות. לכן: נפת תטופנה שפתותיך כלה. ראוי שתתעסקי גם בגלות
בתורה ובמצות כי אמנם: דבש וחלב תחת לשונך. כי קרוב אליך הדבר מאד
בפיך ותחת לשונך דבש וחלב העיון והמעשה ללמוד וללמד: וריח שלמותיך.
במדות: כריח לבנון. רצוי בעיני אלהים ואדם: גן נעול אחותי כלה. הלא תראי
שאין התשועה מן האויבים תלויה במקדש כי אמנם בימי דוד היה גן נעול לא
נודע מקום המקדש: גל נעול. הר הבית: מעין חתום. מקום המזבח ומכל
מקום היו בימיו: שלחיך. שהם קרקעות בלתי נאותות לפירות: פרדס רמונים.
היו כפרדס רמונים כי אמנם עתות בצרת מלחמות האומות היו לו כל ימיו לעושר
ולכבוד: עם פרי מגדים. להבין ולהורות כאמר' ז"ל אלמלא דוד עסק בתורה
לא עשה יואב מלחמה: כפרים עם נרדים. במדות כאמרו לא ישב בקרב ביתי
עושה רמיה כו': נרד וכרכום. וכן היה בימי אסא שהשתדל ללמד דעת את
העם כאמרו אשר לא ידרוש לאלהי ישראל יומת היו כמו כן שלחיו וצרות מלחמות
הכושים לעושר ולכבוד לו: מור ואהלות. וכן יהושפט שהשתדל בזה כאמרו וישיבם
אל ה' אלהי אבותיהם היתה לו מלחמת עמון ומואב לעושר ולכבוד: מעין גנים
באר מים חיים. וכן חזקיהו שהיה מעין משתדל ללמד תורה לישראל עד שאמרו
רבותי' ז"ל עליו שבדקו מדן ועד אנטוכיא ולא מצאו עם הארץ היו צרות מלחמת
סנחריב לעושר ולכבוד לו: ונוזלים מן לבנון. ומן לבנון ובית המקדש היו נוזלים
אגדות לתורה: עורי צפון. כי הוא אמנם הרבה השתדלות לעורר את ישראל
לתשובה כאמרו וילכו הרצים באגרות מיד המלך כו' לאמר בני ישראל שובו אל ה'
אלהי אברהם יצחק וישראל: באתי לגני. לעורר את השבים אליו ובכן: אריתי
מורי. קבלתי ברצון חכמי הדור: עם בשמי. עם תלמידיהם: אכלתי יערי.
קבלתי עמי הארץ: עם דבשי. עם בעלי מעשה: שתיתי ייני עם חלבי. מלמדי
תינוקות עם תינוקות של בית רבן: אכלו רעים. ובכן אמרתי אכלו רעים כאמרו
כי חמא' ודבש יאכל כל הנותר בקרב הארץ: אני ישנה ולבי ער. משיבה עדת
ה' הנה צדקו דברי דודי כי אמנם אני הייתי ישנה מעסוק בתורה ומצות: ולבי.
שהם הנביאים וחכמי הדורות התעוררו והעירוני לשוב אל דודי ואנכי מריתי:
קול דודי דופק. על ידי נביאיו: פתחי לי. שערי צדק שאוכל להכנס כאמרו שובו
אלי ואשובה אליכם: שראשי נמלא טל. קודם זריחת השמש של מלכות בית דוד
וזה בימי עלי שהיו בניו ודומיהם בלתי הגונו': נמלא טל. בלבד שלא היו ישראל
כל כך פרוצים בע"ג וזולתה כמו עכשו אמנם עתה: קווצותי. מלאו: רסיסי
לילה. שהם קשים יותר מן הטל כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ולזה העיר
הנביא באמרו כי לכו נא אל מקומי אשר בשילה וראו את אשר עשיתי לו מפני
רעת עמי ואתם הרעותם מאבותיכם ואנכי מריתי אמרתי: פשטתי את כתנתי.
הנכבדת בתורה ובמעשים טובים להתענג בתענוגות זמניות: איככ' אלבשנה. ללמוד
וללמד כאמרם ז"ל שנה ופירש קשה מכלם: רחצתי. לתענוג: איככה אטנפם.
כאמרם ז"ל ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל: דודי שלח ידו מן
החור. בימים הראשונים בימי רחבעם על ידי שישק להחזירם בתשו' כאמרו וידעו
את עבודתי ואת עבודת מלכי הארצות: ומעי המו עלי. אז ושבו בתשובה כאמרו
ובהכנעו שב אף ה' ממנו: קמתי אני לפתוח לדודי. לעורר את ישראל לתשובה
בימי חזקיהו: וידי נטפו מר. באגרות המלך: ואצבעותי מר עבר. באגרות
שריו כאמרו וילכו הרצים באגרות מיד המלך ושריו: פתחתי אני לדודי. בימי
יאשיהו כאמרו ויעמוד המלך על עמדו ויכרות את הברית כו' כל ימיו לא סרו
מאחרי ה' כו': ודודי חמק עבר. כאמרו אך לא שב ה' מחרון אפו הגדול כו'
לכל הכעסים אשר הכעיסו מנשה: נפשי יצאה בדברו. על ידי חולדה הנביאה

כאמרו ותתך חמתי במקום הזה ולא תכבה: בקשתיו. בימי יהויקים כאמרו קראו צום לפני ה' ויקרא ברוך בספר: קראתיו. על ידי ירמיהו כאמרו אם עונינו ענו בנו ה' עשה למען שמך כו': ולא ענני. כאמרו אינני שומע אל רנתם וכאמרו אם יעמוד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה: השומרים הסובבים בעיר הכוני. כאמרו שריה בקרבה אריות שואגים כו' וכן: נשאו את רדידי מעלי שומרי החומות. נכנסו הגוים שהיו שומרי החומות מבחוץ לבלתי תת יוצא ובא כאמרו כשומרי שדי היו עליה מסביב ונשאו את רדידי מעלי כאמרו ויבאו ויאכלו ארץ ומלואה עיר ויושבי בה: אם תמצאו את דודי. בנפלאותיו אשר יעשה בקרבכם כענין כבשן האש: מה תגידו. לאומות: לו. בשבילו כאמרו אחיה ותתהלל כו' ספר קדמוני להחויא: שחולת אהבה אני. הגידו שחולת אהבה אני כאמרו ויהבו גשמהון דלא יפלחון ולא יסגדון לכל אלה להן לאלההון כי בזה תמהו כל האומות ואמרו. מה דודך מדוד. מה ההבדל אשר בין זה האלהי לזולתו מאלהי העמים שתמסרי עצמך לבלתי החליפו באחר: היפה בנשים. בהשכל וברחמים ופרישות באופן שתהיי לרצון גם לפני כל אלוה זולתו: שככה השבעתנו. להגיד אמונתך עמו עז מות: דודי צח ואדום. הוא צח כלו בהיותו מטיב במדת רחמיו על כל מעשיו עם היותו אדום במדת הדין ואין זה מפועל שום עצם שכלי כאשר הוא שכלי בלבד כי אמנם פעולתו באמת היא בחינת האמת מן השקר ולכך היותו צח ואדום כו' יורה על היות מציאותו מציאות רביעי ושכלו עצם משכיל נבדל מחמת זולתו פועל בהכרח סדרו ומצותו בלבד ובכן הוא בהכרח: דגול. נודע לבעל דגל נכון היכולת: מרבבה. מרבבות קדש עושי רצונו: ראשו כתם פז. ומאותו' מדת רחמיו הוא כי ראש דברו בתורת קדשו הוא במעשה בראשית להגיד כח מעשיו לעמו במופתים שכליים וחושיים למען ידעוהו ויזכו לחיי עולם. כי אמנם יאמר על הדבר שהוא שלו בהיות הדבר מסודר מאתו בלבד לא שיהיה חלק ממנו וחלק מגופו ח"ו וכן יקרא ברב מקומות בספרי הקדש כענין ברוך כבוד ה' ממקומו וזולתו ובזה יסורו ספקות ופקורי התועים: קווצותיו. יסודי תורתו שהם כמו השער בגוף שאינו חלק ממנו וכמו כן ספורי תורתו שאינם מן החלק העיוני גם לא מהמעשי: תלתלים. מספרים ענייני חכמי הדורות שגבה לבם בדרכי ה' וצדיקים ילכו בם כמו ענייני האבות וזולתם שהיו לרצון: שחורות כעורב. וכמו כן מספרים ענייני רשעי ארץ שהיו כמו העורב שהוא טמא ומראהו מנגד לאור הלובן כענין דור המבול ודור הפלגה ובני סדום וזולתם ומשפטי פיהו נגדם ובכן שומר נפשו ירחק מהם: עיניו. וכמו מספרים ענייני המורים לצדקה שהם כמו עינים לזולתם כענין האבות: כיונים על אפיקי מים. להשקות ממעייני תשועת עולמים: רוחצות בחלב. את זולתם בחלב מעשיהם שהם בכל עת לבנים ומאירים להורות לזולתם: יושבות על מלאת. שכל תכלית מכוון בפעולת' היה להשלים עצמם וזולתם לרצון להם לפני ה' כאמרו התהלך לפני והיה תמים: לחייו. וכמו כן מספרים ענין לחייו המגיעים אל הדבור והם נביאיו: כערוגת הבושם מגדלות מרקחים. הנותן טעם וריח וגדולה למרקחות וכמו כן היו הנביאים לפני הנביאים כאמרו ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם: שפתותיו. בדבור ראשון ובדבור שני שהיו פנים בפנים היו: שושנים נוטפות מר עובר. שהעביר מהם מעלה לישראל והוא עדים מהר חורב וכן קרה למשה רבינו כי קרן עור פניו בדברו אתו וכן לשאול בהתנבאו כאמרו והתנבית עמה ונהפכת לאיש אחר: ידיו. מצות וקשרתם לאות על ידך וגם הם כמו גלילי זהב שהם אצעדות בזרוע: ממלאים בתרשיש. בארבע פרשיות שבהם למען תהיה תורת ה' בפיך: מעיו. המעים המתוקנים מאתו במצות אסורי מאכלות הם: עשת שן. מנוקים מכל טומאה ושקוץ כאמרו אל תטמאו ואל תשקצו: מעולפת ספירים. ושזה תהיה תכונות הנפש החיוני' והנפשי' בהם מוכנות לשרת את העצם השכלי לקבל כל חכמה ודעת ומעשה לבנת הספיר: שוקיו. פעולות הרגלים בעליית רגלים ובהקהל הנה מצותיו אלה הן כמו עמודי שש מיוסדים על אדני פז. שהאדני' נכבדים מן השוקים כן המכוון מהם הוא למען נלמד ליראה ולאהבה כי מציון תצא תורה: מראהו. לראות את פני האדון ה': כלבנון. הוא נכבד מכל הראותו לפניו גם בבתי כנסיות ובתי מדרשות כי שמה ישבו כסאות סנהדרי גדולה: בחור כארזים. וכמו כן הוא נבחר לתפלה מכל מקום זולתו כאמרו וזה שער השמים: חכו ממתקים. כאמרו מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה כו' לטוב לך: וכלו מחמדים. וכל המכוון הוא למען נשיג חיים נצחיים הנחמדים מכל זולתם: זה דודי. כאמרו כי מאהבת ה' אתכם: וזה רעי. לשכנו בתוכנו כאמרו כי לא יטוש ה' את עמו: אנה הלך דודך. אמרו א"ה מה היה לו שסלק שכינתו ממך: אנה פנה. בהסתירו פניו: ונבקשנו עמך. כאמרם עמכם כי בכם נדרוש לאלהיכם: דודי ירד לגנו. בקהל קדושים אנשי כנסת הגדולה: לרעות בגנים. לשמוח בבתי כנסיות ובתי מדרשות כענין ישמח ה' במעשיו: וללקוט שושנים. שרידי עמו מבין החוחים: יפה את רעיתי. אמר האל ית' עתה בבנין בית שני אל תוסיפו לסלק שכינתי מתוכך כי אמנם את עתה יפה בחכמת אנשי כנסת הגדולה: נאוה כירושלים. הראשונה שהיתה עיר הצדק כי שמה ישבו כסאות למשפט: איומה. כענין שמעון הצדיק שהשתחוה לפניו אלכסנדרו': כנדגלות. כמערכות ישראל בנאספם מכל מקום: הסבי עיניך. הנביאים כאמרו ויעצם את עיניכם את הנביאים: מנגדי. שלא יפגעו עמל חזון גם שיהיו ראוים לכך: שהם הרהיבני. הם היו סבה שהתנשאתי להנקם מכם כאשר לא שמעתם: שערך. כי אמנם מנהגי אבות הם נאותים ויקרים כמו שער של עדר העזים המוכן להיות בגד חשוב וכן תנהיגו מנהגי נכבדים כאמרם והעמדנו עלינו מצות כו' ואין צורך עוד לנביאים: שניך. הנלחמים כמו בני חשמונאי וזולתם: כעדר הרחלים. הם צדיקים ויקרים בעיני כעדר הרחלים שמכניסים אותו למילת: מתאימות. בעיון ובמעשה: ושכולה אין בהם. אין בהם מורד מקדים תבשילו: כפלח הרמון רקתך. התלמידים

שהגיעו להוראה הקרובי' לעיני הדור כמו הרקה לעינים הם כמו פלח הרמון שגם שאינו רמון שלם הוא נאות בטעמו ומראהו כן מלאו דעה את ה' בעיון ובמעשה: מבעד לצמתך. [illegible] שהם כמו הצמח שהוא תכשיט שער נכרי [illegible] מלכות. רבו דעות חכמי א"ה החוקרים באלקיות: ושמונים פלגשים. [illegible] מהמה החוקרים בטבעיות: ועלמות אין מספר. המורים עניני העולם בהנהגת הבית והמדינה: אחת היא יונתי. האומה הדבקה בי כיונה לבעלה: תמתי. השלמה מכל אומה זולתה בכל אלה: אחת היא לאמה. לשרה תהוללכם לא לאברהם שיצא ממנו ישמעאל: ברה היא ליולדתה. לרבקה אוהבת את יעקב לא את עשו בהכירה את דרכי שניהם. ראוה בנות ויאשרוה. כענין רחב הזונה באמרה כי ה' אלהיכם הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: מלכות ופלגשים. כענין מלכת שבא ושפחותיה באמרה אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה כו': מי זאת הנשקפה. לכן ראוי לתמוה כי אמנם דניאל וחביריו שהיו בגלות היו מצפין לאור הישועה: יפה כלבנה. המקבלת אור מזולתה כן הוא וחביריו התבוננו בדברי ירמיה כאמרו אני דניאל בינותי בספרים כו': ברה כחמה. בנבואת חגי זכריה ומלאכי שהתנבאו הם בעצמם על הישועה: איומה. כענין דריוש מלך פרס באמרו ואלהא די שכן שמיה תמה ימגר כל מלך ועם די ישלח ידיה להשניא לחבלא בית אלהא דך די בירושלם והנה אחרי כן: אל גנת אגוז ירדתי. מצאתי עשרה יוחסין שעלו לארץ שהיו רובם פסולים ובלתי ראוים לשריית שכינה: לראות באבי הנחל. מכל מקום ירדתי שם על חגי זכריה ומלאכי לראות במיוחסים שנשארו בבבל: הפרחה הגפן כו'. אם יש בהם חכמים ותלמידים אשר לבבם פונה לבא לארץ ה' להשרות שם שכינתי: לא ידעתי נפשי. משיבה עדת ה' הנה לא ידעתי מה היות אז נפשי רצוני ודעתי: שמתני מרכבות עמי נדיב. שבחרתי לשבת בגולה תחת יד פרס ומדי גם שהם בלי ספק עם נדיב כאמרו אשר כסף לא יחשובו אחרי אשר נקראתי מהנביאים לבא אל המלך הקדוש בארצו למען תשרה שכינתו בתוכנו ויוליכנו קוממיות: שובי שובי השולמית. והנה כאשר קראו הנביאים בדבר ה' כאמרם שובו אלי ואשובה אליכם הוי הוי ונוסו מארץ צפון הוי ציון המלטי יושבת בת בבל: ונחזה בך. ובהיותכם בארץ ה' תשרה שכינתו בתוכנו ובכן נחזה כי נמצא חזון מה' ולא תהיה חתימת חזון: מה תחזו. הנה אמרתי לנביאים מה תחזו האמנם תוכלו לתת תורה חדשה: כמחולת המחנים. כמו שקרה לישראל במדבר שהיו כמו מחול חונים סביב לשתי המחנות שהם מחנה שכינה ומחנה לויה וזה לא יהיה כלל שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה: מה יפו פעמיך. והנה אז השיבו הנביאים הרבה תרויחו בבאכם אל ארץ ה' כי ירבה התועלת בעלית רגלים וזה כי חמוקי ירכיך. שהם סתרי תורה וטעמי המצות שהם כמו ירכים המעמידי' כל הגוף והם בלתי גלוים הם באמת כמו חלאים מעשה ידי אומן. שלפעמים לא יתקשט בהם האדם אל נכון עד שיודיעהו האומן אופן עשייתם: שררך. סנהדרי גדולה היושבים על טבור הארץ בלשכת הגזית: אגן הסהר. כחצי גורן עגולה ובידם להסיר כל מחלוקת: אל יחסר המזג. הכרעתם בין החולקים אל נא תחסר ביניכם בני בבל כי אמנם עתה: בטנך. תופשי התורה שהם כמו בטנך שממנו מזון ורוח חיים לשאר הגוף הוא כמו: ערמת חטים סוגה בשושנים. שאין שם דבר מחזיק להיות לאחדים אלא ערמות ערמות עד היות תורה כשתי תורות: שני שדיך. נשיא ואב בית דין: כשני עפרים. הנלחמים תמיד יוסי בן יועזר לסמוך ויוסי בן יוחנן שלא לסמוך וכו' במשנה הראשונים נשיאים והשניים להם אבות בית דין. וכל זה אפשר התקון אם תהיו כלכם בארץ ישראל ותשרה בה שכינת האל יתעלה: צוארך. כהן גדול שהוא שני במעלה למלך כמו הצואר תחת הראש: כמגדל השן. שהוא חשוב למראה בלתי טעם וריח הנה הוא תפוש זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו: עיניך. חכמי הדור: ברכות בחשבון על שער בת רבים. הולכים להשקות צאן מרעיתם ותלמידיהם בחשבון שהוא בעבר הירדן סמוך לגבולות הגוים שיוכלו שם להמלט מהרה אל ארצות הגוים מגזרת ינאי המלך וחכמיו: אפך. ומגמת פני הנשארים בארץ היתה: כמגדל הלבנון. שהוא במבחר ובטבור ארץ ישראל אמנם הוא: צופה פני דמשק. שהיא חוצה לארץ כך הם בהיותם בארץ היה לבבם פונה לצאת חוצה לארץ מרעת יושבי בה: ראשך. המלך הוא. עליך ככרמל. כמו ראש שבולת לחם המוכן למאכל בלתי רוב מלאכות כן הוא היה למאכל: ודלת ראשך. נציב שהיה מתנשא על המלך היה כארגמן המורה על מעלת לובשו כן הוא היה מורה על מעלת ישראל: מלך אסור ברהטי'. כי אמנם המלך היה משועבד למצות המלכות ביד הרצים ובכן: זאת קומתך. מעלתך: דמת' לתמר. שהוא גבוה ופריו מושג בטורח רב ועם זה פריו מעט המזון נעדר הריח ומזונו בלתי נאות כן ראשי עמך משתררי' על הצבור עם היותם מתגין פרי בלתי רב התועלת: ושדיך. המורים בעם דומים לאשכלות של תמר שבהם תמרי' רבים ומעטי התועלת כן הם מלאו חכמות של מעט תועלת כענין שיחת דקלים ומשלי כובסין וזולתם: ובכן אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסיניו לתלוש אותם ולהשחיתם: ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן. שבהם מזון רב וטוב כן יהיו הם נותנים פרי נאות בעיוניות: וריח אפך. במעשיות: כתפוחים. בעל ריח עם איזה מזון: וחכך. בעת הוכוח. יהיה נא כיין הטוב. כיין הגפן הטוב באופן שיהיה החיך: הולך לדודי למשרים. מכוון למצא חן בעיני דודי. בבקשת האמת לא לנצחון: דובב שפתי ישנים. ויהיו דבריו בהזכיר דברי חכמת הקדמונים והוסיף עליהם כראוי לכל אחרון: אני לדודי. משיבה עדת ה' אל לבה אמת הוא שנכשלתי בכל אלה מכל מקום אני לדודי ולא עזבתיו כאמרו אם שכחנו שם אלהינו כו' כי עליך הורגנו כל היום: ועלי תשוקתו. כאמרו יחכה ה' לחננכם כו' ובכן אני אומרת: לכה דודי. נצא השדה. לשוח בשדה בקטון גליות: נלינה בכפרים. כאמרו יושבים באין חומה ובריח ודלתים אין להם:

נשכימה לכרמים . נתכונן בבתי כנסיות ובבתי מדרשות : נראה הפרחה הגפן כו'. אם יש יוצא למשנה ולתלמוד בעיון ובמעשה . שם באתי : אתן את דודי לך. ארצך אהבתי את שם קדשך . כי אמנם הדודאים אפילו עמי הארץ נתנו ריח טוב במעשיות . ועל פתחינו . בתי מדרשות : כל מגדים . בעיון ובמעשה : חדשים . דברים שחדשו חכמי הדור מחדש : גם ישנים . שהורו הקדמונים : דודי צפנתי לך . בספריהם : מי יתנך כאח לי . מי יתן ואשיג דרכי טובך ואעבוד מאהבה כמו לאח לא מיראה בלבד כראוי לאב : אמצאך בחוץ אשקך . באופן שגם כשאהיה עוסק בחיי שעה חוץ לבתי מדרשות יהיה העסק מכוון לעבדך מאהבה : גם לא יבוזו לי . שלא יחשבו שיהיו מעשי ליוהרא . וכבן אנהגך אביאך אל בית אמי . אזכה להשרות שכינתך בבתי מדרשות כאמרו וברא ה' על מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ונוגה אש כו' : אשקך . ישמח ה' במעשיו : מיין הרקח . בחכמת צדיקי וחכמי הדור : מעסיס רמוני. וכמו כן בפעולות ההמון במעשיות : השבעתי אתכם. שלא יחבר גוג ומגוג לבא ולבטל ובכן לא ינקה מאלתי : מי זאת עולה מן המדבר. יאמר האל ית' מה היה לה לזאת העולה בארצות ז' העמים שהיו כמו מדבר לא אדם בו אבל חיות טורפות בלבד : מתרפקת . מכה את עצמה ומתאוננת : על דודה . על איחור ביאת המשיח שהוא האדון אשר אתם מבקשים ומפלים כאמרה שלא : תחת התפוח . בהיותי בגולה מתלוננת בצל שדי כמו בצל תפוח בעצי היער : עוררתיך . השתדלתי בתפלותי להביאך : שמה חבלתך . כמו הרה תקריב ללדת : אמך . קהלת יעקב : ילדתך . עדת ה' של צדיקי הדורות שהיו בתפלותם סבה לביאתך ולהגלותך וזה כאמרו לאל יתברך בתפלותם : שימני כחותם על לבך . זכרני בביאת משיחך : כחות' על זרועך . לחשוף את זרוע קדשך לעיני כל הגוים : כי עזה כמות אהבה . כי עליך הורגנו כל היום על קדושת שמך אף על פי שאין מעשינו טובים : קשה כשאול קנאה . בלבנו המקנא על דבר כבוד שמך : רשפיה . בלבנו כאש בוערת עצור' בעצמותינו : מים רבים לא יוכלו לכבות . בכל השתדלותם להדיחנו מעל ה' אלהינו : ונהרות . מלכי בבל : לא ישטפוה . ברב מתנות' בזומיהם כענין נבוכדנצר עם חנניה מישאל ועזריה וזה כי אמנם אם יתן איש את כל הון ביתו כו' שאין דבר כערכה אצלנו : אחות לנו קטנה . משיב האל יתברך הנה את הנסערת על איחור שריית שכינתי בתוכך וביאת משיחי הנה אפילו בקבוץ גליות תהיה עדת הצדיקים מועטת : ושדים אין לה . ואותם המעטים אינם מלמדים דעת את העם ובלתי מוחים להשיב מעון בהיות ההמון אז כלו עוסק בחיי שעה בלבד כאמרו עושי מקנה וקנין : מה נעשה לאחותנו . אני ומשיחי כי גם המשיח הוא כמו אש מצרף כסף : אם חומה היא . הנה אם יהיה זכות' מספיק להגין על דורם : נבנה עליה טירת כסף . נבנה בית המקדש של כסף שלא תשלוט בו האש : ואם דלת היא . שלא יסגרו דלת בעדם ולא יחושו לתקון ההמון : נצור עליה לוח ארז . נעשה להם בית המדרש של עץ ארז נכבד ולא יבנה בית המקדש בזכותם : אני חומה . משיבה עדת ההמון אני השתדלתי במעשי גם בגלות להיות חומה להגין מצרת האויבים : ושדי . חכמי המורי' : כמגדלות . כמגדל עוז להגין ולהיות בית מנוס מכל צרה בתפלותם : אז הייתי . וכבן הייתי אפי' בגלות כמוצא שלו' גם שהיתה עת צרה . לכן עתה בקבוץ גליות ראוי שנזכה בזה לביאת משיחנו : כרם היה לשלמה . משיב המלך המשיח הנה כרם היה לשלמה המלך הקדוש : בבעל המון . בארצות בבל בגולה כי כרם ה' צבאות בית ישראל : נתן את הכרם לנוטרים . לחכמי הדור : איש יביא בפריו אלף כסף . כדי שכל אחד מהם יעמיד תלמידים הרבה יגדיל תורה ויאדיר . והנה כרמי שלי . אותם חכמי הדור שהם שלי ורואי פני הם בלבד לבנין שיוכלו לעמוד בהרצאתו כי לא השתדלו להרבות אשכולות ובכן תלמידיהם מעטים : האלף לך שלמה . משיבה עדת חכמי הדור לאל יתברך . אין לאל ידינו להרבות כרצונך כי זה תוכל אתה לבדך : ומאתים . אבל השתדלנו להעמיד המעטים כפי אשר השיגה ידינו : היושבת בגנים . משיב האל ית' אל קהלת יעקב ההמונית היושבת בגנים עושה מקנה וקנין בקבוץ גליות : חכמים מקשיבים לקולך השמיעני . השמיעי אותי קול חברים בבתי מדרשות המקשיבים לקולך כאשר תתני להם די מחסורם למען יחזקו ותזכי עמה' בתורת ה' : ברח דודי . משיבה קהלת יעקב כלה אתה דודי המשיח מאחר שרצון המלך הקדוש להרבות ת"ח מהר אתה ביאתך אל הר ציון זה ותרעה אותנו דעה והשכל לרצון לפניו : על הרי בשמים . הר ציון שהוא בית מלכות לבית דוד והר הבית אשר שם סנהדרי גדולה :

מנחת שיר השירים שי

(כל תיבה אשר אותיותיה נפרדות אליה ירה המחבר אבן פנת רעיוניו)

א (א) שיר . סי"ן רבתי רמז למה שאמרו רבותינו כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים עיין בחיי פרשת כי תבא : אשר לשלמה . במסכת סופרים סוף פרק ד' כל השלמות האמורים בשה"ש כולם קודש חוץ מאחד שהוא חול ואיזהו הנה מטתו שלשלמה וי"א האלף לך שלמה ע"כ . אבל בגמ' פ' שבועת העדות שכי איתא כל שלמה האמור בשיר השירים קדש שיר למי שהשלום שלו חוץ מזה כרמי שלי לפני האלף לך שלמה לדידיה . והכי אי' בזהר פ' פקודי ד' רכ"ז ומאתים לנוטרים את פריו רבנן כלו' הכיאס ויעסקו בתורה א' מששה שבהם וי"א אף זה חול אבל מטתו שלשלמה ופרכינן אף זה ולא מבעיא האיך אלא הא דאמר שמואל מלכותא דקטלא חד משיתא בעלמא כלו' באנגריא דעבודת המלך או בהיצאה למלחמת הרשות לא מיענשא שנאמר כרמי שלי לפני האלף לך שלמה למלכותא דרקיעא ומאתים לנוטרים את פריו למלכותא דארעא שמואל לא כת"ק ולא כי"א אלא ה"ק ויש אומרים אף זה קדש והנו חול דמטתו ושמואל דאמר כיש אומרים ע"כ בגמרא . והר"ן כתב ולפי זה כ"ל דק"ל דכל שלמה שאמור בשיר השירים קדש ואף כרמי שלי לפני חוץ מהנה מטתו שלשלמה . ותמהני על הרמב"ם ז"ל שכתב בפ' ו' מהלכות יסודי התורה כל שלמה האמור בשיר השירים קדש והרי הוא כשאר הכינויין חוץ מזה האלף לך שלמה ע"כ . והכסף משנה כתב וכיון דשמואל כיש אומרים משמע דהכי אית לן למפסק . והר"ן תמה על רבינו שפסק כת"ק ולי נראה דהיינו טעמא דכיון דלשמואל הוו צריכים להגיה לשון ויש אומרים לא נקטינן כוותיה אלא נקטינן כמאי דמשמע פשט לשון ויש אומרים אף זה חול דמשמע ולא מבעיא האיך וכיון שאנו תופסים הברייתא כפשטה פסקינן כת"ק ומה שכתב רבינו והרי הוא כשאר הכינויים דעתו לומר דכשאמרו דשלמה האמור בשיר השירים ומלך מלכיא שבדניאל הם קדש לא אמרו לענין שאין נמחקים אלא הרי הם כשאר הכינויים לכל דבריהם ונאמר דהוו קדש שאם השביע את העדים בהם וכפרו חייבים וכ"כ הריטב"א אבל ריא"ז כתב כלשון הזה ומזה ביאר שהם נמחקים כמו חנון ורחום ולי נראה שאינן נמחקים שהקדוש ברוך הוא עצמו נקרא שלמה שנאמר ויקרא לו ה' שלום והרי הוא כשאר הכנויין כב"ה כבלהים ח' ע"כ . והרמב"ן ז"ל בחידושיו לשבועות כתב כל שלמה האמור בשיר השירים קדש אפשר דלענין מחק קאמר ולא דמי לכינוי רחום וחנון דאיכא כנוי שהוא שם כגון אל"ף למ"ד אל"ף דל"ת וכן שלמה האמור בשיר השירים קדש ואינו נמחק אבל מלך מלכיא האמור בדניאל שהוא קדש כ"ל דלאו לענין מחק קאמר שהרי זה כנוי ואינו שם ודמי לחנון ורחום ומותר למחקו שהרי מלך גדול אני והמלך הקדוש מותר למחקן ולא מצינו בו איסור אלא לענין שבועה קאמר שאם השביעו במלך מלכיא האמור בדניאל קדש הוא א"כ קמ"ל פירושא דקראי אגב אורחיה ואף בשלמה האמור בשיר השירים לא ראיתי הסופרים נמנעים מלמחוק בהן וכן נראה מדברי הרב כ' משה ז"ל ועיקר עכ"ל . וגם הר"ן חפש לעיקר דעת זה האחרון של הרמב"ן וכ"כ הרא"ש בשבועות וכן כתב בתשובותיו סוף כלל שלישי שאף על פי שהשם עצמו נקרא שלום כיון שאינו שם העצם אלא ע"י הפעולה נקרא כך הוה ליה שמות הנמחקים וכ"ש שלמה שאינו קדוש אלא בשביל שהשלום שלו שהוא נמחק וכן כתב רבינו ירוחם בספר אדם נתיב ב' חלק א' ועיין מ"ש בדניאל ב' בס"ד ובירמיה סימן ר"ג ושופטים ו' : (ב) כי טובים דדיך מיין . בפרק אין מעמידין ובשיר השירים רבה אמר לו ר"ע לר' ישמעאל ישמעאל אחי האיך אתה קורא כי טובים דדיך מיין או כי טובים דדַיִךְ מיין ופירש"י לשון נקבה והכי קאמרה כנסת ישראל ישקני הצור מנשיקות פיהו כי כך אמר לי כי טובים דדַיִךְ מיין א"ל אין הדבר כן שהרי חבירו מוכיח עליו לריח שמניך טובים וגו' פי' חבירו מוכיח עליו שהוא לשון זכר וכנסת ישראל היא שאמרה כך לפני השכינה לריח שמניך וגו' עלמות אהבוך לא שייך למימר לנקבה ועיין ש"ת בר ששת סימן רפ"ד ואילת אהבים למהור"ר שלמה הלוי בן אלקבץ : (ה) ונאוה . הוא"ו בגעיא בספרים כ"י ובדפוסים קדמונים : (ו) נחרו בי . בס"ם הנו"ן במאריך : (ז) שאהבה נפשי . ש' ה' בטעם בקריא וסימנהון שְׁאהבה נפשי . עד שֶׁהמלך במסבו . שֶׁהביאתיו אל בית אמי . שֶׁהגחלים הלכים . שֶׁהימים הראשונים היו טובים סי' אמבג"י . זה מצאתי במסור' כ"י : (ח) לאִי לך . הלד"י בגעיא : בעקבי הצאן . בס"ם הקו"ף רפה וכן כתב המכלל יופי וכן משמע מדברי רד"ק בשרשים שרש עקב : על משכנות הרועים . כתיב חסר וי"ו ונדרש בזהר פ' בלק דף קנ"ח : (ט) לססתי . לית חסר ויש בו דרש בשיר השירים רבתי ובמכילתא פ' בשלח פ' וינער ה' את מצרים : (טו) הנך יפה עיניך . הנו"ן בפת"ח : רעננה . רסימנו ק' והוא חד מן ד' מלין כתיב א' באמצעות תיבותא וקרי' ה' על פי המסורת :

ב (ז) ואם תעוררו . הוא"ו בגעיא בס"ם ובדפוסים ישנים כתברו שבשי' ג' : עד שתחפץ . התי"ו בסגול : (יא) הסתו . הסתיו קרי והסמך דגושה : הלך לו . בס"ם מדוייקים הטעם בלמ"ד ובספרים אשכנזים בה"א : (יג) נתנו ריח קומי לכי . לך קרי אבל ואמר לי קומי לך דלעיל בסמוך כתיב וקרי לך וכן במסורת מ"ב ד' לכי ב' כתיב כי מה יש לכי בבית . קומי לכי רעיתי תניינא דספרא . גם במסורת דרים מלכים לא נמנה עם מלין דכתיבין יו"ד בסוף תיבותא ולא קריין רק קומי לכי שבפסוק התאנה חנטה פגיה : (טו) שעלים שעלים . במדרש שמות פ' כ"ב ושיר השירים רבה על פסוק זה א"ר ברכיה שועלים קדמאה מלא תניינא חסר שעלים כתיב על שם שעלו של ים ע"כ . והביאו ג"כ רש"י ז"ל וכן מצאתי במקצת ספרים כ"י אך ברוב ספרים שניהם חסרים ומסרה דילהון שועלים ב' נמצאים בקריא וסימנהון ויפן זנב אל זנב . שועלים הלכו בו . וכתוב במכלל יופי אף על פי שחסרו הוא"ו אחר שמקומו וה"ו מאריך קריאתו כמו עם הוא"ו כי' שאין בו געיא עכ"ל :

ג (ד) עד שהביאתיו . בא מלא בעי"ן הפעל והבי"ת בצירי והאל"ף נחם ברוב נוסחאות הדפוס וכ"י וכן נקדו המכלול בהפעיל מנחי העי"ן והלמ"ד וכן ראוי על פי המסורת וגסדר הסימן כאן וביש עיה מ"ג שזהו אחד מהתיבות מלאים יו"ד בלישנא הבאה ובמ"ג משנת שכ"ח מצאתי הבי"ת בחיר"ק והאל"ף בחולם וטעות הוא : (ו) כתימרות . בספרים כ"י התי"ו במאריך ובקצתן הם"ס בחטף פתח : מקטרת . אין במ"ם געיא : (ז) הנה מטתו שלשלמה . איכא מ"ד קדש הוא כדכתיבנא לעיל ריש ספרא : (יא) בעטרה שעטרה . הש"ן במאריך לא בפתח:

ד (א) מבעד . העי"ן בסו"א לבדו : (ב) מן הרחצה . בנסחא כ"י הרי"ש בקמץ וכן מצאתי בספר דקדוק ישן שנמצא בקמ"ן חט"ף בכל אספמי' וכ' ג"כ אחר כך שנמצא ברוב דוקים הָרַחְצָה ופלוגתא הַרַחְצָה וכן מסורא

עכ"ל. וברוב ספרים שלנו בפת"ח : (ה) תאומי צביה הרעים בשושנים. דין קדמאה תְּאוֹמֵי בשו"א וחולם. ותניינא תָּאֳמֵי בקמץ וחטף קמץ בסימן ז' וסימן תְּתָאֹו פי' הראשון תי"ו בשו"א והשני תי"ו בקמ"ץ : (ח) שניר וחרמון. בשי"ן שמאלית כמ"ש בסוף ס' דברים : (ט) באחד מעיניך. באחת קרי : (יג) כפרים עם נרדים : (יד) נרד וכרכם. חצי הספר בפסוקים : (טז) יזלו בשמיו. הזי"ן בדגש :

ה (ב) שראשי נמלא טל. הרי"ש בדגש ע"פ המסורת ומכלול ד' ע"ב : קוצותי. בדגוש הצד"י וכו קוֻצּוֹתָיו תלתלים : (ג) איככה איככה. שניהם מלאים מלעיל על פי המסורת : (ד) ומעי המו עליו. כתב החכם מוהר"ר שלמה הלוי בן אלקבץ חלקו בחיים בפי' שיר השירים הנקרא בשם אילת אהבים זה לשונו והייב אני להודיע צערי לרבים כי מצאתי פי סופרים ופי ספרים מוטעים בפסוק הזה כי ברוב הספרים כתוב ומעי המו עלי ביו"ד וכבר תראה מי שיפרשהו בנוסח זה כי לא תגלה ערותו בקהל אמרתי לגלות אזן שומעת דברי לבל תטעה גם הוא כי הגירסא האמיתית ומעי המו עליו בוא"ו. ר"ל בעבורו ע"כ. וגם כי דבריו אינם צריכים חיזוק לא אחשך פי מלומר כי גם אני מצאתי כתוב עלי בדפוסים ישנים וגם חדשים מקרוב באו וכן במאיר נתיב שרש המה ושרש מלא ובקצת המפרשים ומה גם כי במדרש חזית על זה הפסוק ובספר אות אמת שם ובמדרש שוחר טוב על פסוק אזכרה אלהים ואהמיה במזמור ע"ז ובילקוט תהלים גם כן על פסוק המזכר בכולם כתוב עלי ביו"ד איברא כי משמעות המדרשים אין הכרח ומשתמעי לתרי אנפי. אמנם בילקוט ירמיה רמז שע"ו ע"פ על כן המו מעי לו. הובא מדרש שוחר טוב בסגנון אחר ונכרין דברי אמת שהוא היותר שלם שבכולם ומוכח בהדיא מהתם דקרינן עליו וכן הוא בספרים כ"י המדוקדקים : (ה) וידי נטפו מור ואצבעתי מור עבר. מור ד' מלא בלישנא וסימן אלך לי אל הר המור. וידי נטפו ב' בו נטפת מור עבר. ובמדרש חזית דרשו שלשה אחרונים מלשון מרירות וכן בפרק במה מדליקין ובפ' ר"ע אמר רב גידל אמר רב כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר פי' מרירה מאימת אימה תכוינה שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר אל תקרי שושנים אלא ששונים. אל תקרי מור עובר אלא מר עובר. ועיין מה שאכתוב במלאכי סימן ב' : (ח) שחולת אהבה אני. קדמאה כי חולת תניינא שחולת סימן כי שקר :

ו (ה) שערך כעדר העזים. שעי"ן בשוא לבדו : (יב) עמי נדיב. בס"א כ"י מסור עליו חדא מלה אבל בכמה ספרים תרתין מלין וכ"כ אבן עזרא וכן נראה מפירוש רש"י וגם במקרא גדולה נמסר עליו לית ותרתין כתיב :

ז (א) שובי שובי. ארבעתם מלעיל : (ב) ידי אמן. האל"ף בקמץ והוא חטוף מפני דגשות המ"ם מכלול דף רי"ב : (ג) שררך. השי"ן בקמץ חטוף כמ"ש בירמיה ס' על ישדדם וזה ג"כ נא שלם ונקוד ע"ד החסר כמו רפאות תהי לשרך משלי ג' וכן לא כרת שרך (יחזקאל טז) שהדגוש ברי"ש לתמורן אות הכפל וכן כתב הראב"ע בספר מאזני לשון סקדש דף רי"ו ועיין מ"ש במזמור ס' על תנני : (ה) כשני עפרים. בגליון ס"א מטולימולא כתוב בהללי עֳפָרים : (ח) ושדיך לאשכלות. האל"ף בפתח והכ"ף בחולם : (ט) כאשכלות. האל"ף בסגול והכ"ף בשוא כן כתב רד"ק בספר מכלול משקל אֶפְעוֹל ובשרשים וכן מצאתי במסורת כ"י שכל אשכלות בלשון רבים פתוחות חוץ מזה שהוא בסגול ובמקצת ספרים כ"י ודפוס ישן כתוב גם זה בפתח ואין לסמוך עליהם : (יג) הנצו הרמונים. מצאתי בס' דקדוק ישן כ"י שצד"י הנצו בדגש במקום אות החסרה כמו הנצנ וכספרים שבידינו אין בהם דגש ושרשו נצה :

ח (א) אשקך. בנסח כ"י השי"ן במאריך וברוב הספרים בגלגל ולפ"ד הוא במקום מאריך כמ"ש בחומש פעמים רבות : (ב) אנהגך. במקצת ספרים הס"א במאריך ובחילופי בן אשר וכן נפתלי שבדפוס הגימ"ל בשוא ופתח לב"א וטעות הוא אצלי וצ"ל בשוא לבדו וכן מצאתי בחילופים כ"י : (ה) חבלתך. בס"ס הלמ"ד בגלגל ואין טעם אחר בכ"ף וכן הוא ברוב ספרי הדפוס ובספרים אחרים בגלגל בכ"ף ואין שום טעם בלמ"ד ויש ספרים שהלמ"ד במאריך והכ"ף בגלגל. ובעל רב פעלים ובעל הלשון כתבו בפתח הלמ"ד ובספרים שלנו קמוצה : (ו) רְשָׁפֶיהָ הפ"א דגושה ע"פ המסורת שמה שבר רשפי קשת רפה וכן כתב רש"י בתהלים סימן ע"ו : שלהבתיה. מלה חדא לבן אשר לכן התי"ו בשוא וכ"כ רד"ק בשרש אפל ושרש שלהבת וה"א אחרונה רפויה בספרים כ"י מדויקים וכן במסורת סוף פרשת בשלח במ"ג : (ח) ביום שידבר בה. חד מן ג' ביום דגשים וסמנין בהון מסורת קהלת סי' י"ב וע' מה שאכתוב שם : (י) כמוצאת שלום. במקצת ספרים כ"י הצד"י בציר והאל"ף נחה כמו אין בשורה מֹצֵאת (שמואל ב' י"ח) וכן כתב אבן עזרא ונעלם מאל"ף כמנהגו אך ברוב הספרים הצד"י בשוא והאל"ף בציר וכן כתב האפודי ורד"ק במכלול דף קע"ב ובשרשים שרש מצא ולוית חן פ' י"א מהשער הרביעי והוא א' מן י"ז מלין שתנוע בהן האל"ף שלא כדין חברותיהן וקורין להם במסורה מפקין אל"ף פי' מפקין מוציאין וסימן נמסר בריש מסורה גדולה וכ"כ ר' אליה המדקדק בדבור תשיעי מספר מסורת המסורת ובהגהת שרשים תמה על ראב"ע ובב"ר פ' ל"ע דריש ליה כאילו המ"ם בשורק לשון יניקה כמו היא מונחת ולא לשון מציאה כמשמעו בחולם ואין משיבין על הדרש : (יב) האלף לך שלמה. איכא מ"ז קדש הוא כדכתיבנא לעיל ריש ספרא : (יד) ודמה לך. הוא"ו במאריך והדל"ת בשוא ובס"א כ"י בחטף פתח ועיין שופטים ה' :

נשלם שיר השירים. תהלה ליוצר אורים :

הקדמה

מאת הרב המחבר ספר אגרת שמואל למגלת רות

אמר המחבר ראשית דברי ואחרית אמרי אהלל בקול רנה ותודה לאל נורא בשיר שבח והודאה אשר הוציאני לאויר העולם והביאני לחיי עולם על ידי לומדי התורה הראשון ראשון לכל דבר שבקדושה מורי זלה"ה ואחריו כל ישרי לב נתתי לב לנות בין ברכי יהכי החכמים והיה אמונת עתי חוסן ישועות בעיר נפת תוב"ב בב לבב שמתי מגמת פני להיות יוצא ובא בהוויות אביי ורבא שמעתתא אליבא דהלכתא אגב חדא תרתי אחר שזיכני ה' להיות מרביץ תורה ברבים בקהל קדוש אשר אז מסחופף בצלו חמדתי לדרוש בכל שבת ושבת מעניינא דיומא בתוך החברים מקשיבים לקולי בכל העדה כלם קדושים והייתי כותב מגילת סתרים עד תם כל השנה זה הי דרכי כל הימים עד שנמצא בידי חבור וחבורים. ראשית דבני פירוש מסכת אבות קראתיו מדרש שמואל וזיכני ה' לסדפיסו ותהלות לאל שפשט בכל העולם. גם חברה ספר קראתיו על שם המאורע כי רע ומר היה לנו בעונותינו שנחרב בית המקדש עם כמה קדושים שנהרגו בתוכה הכי קראתי שמו לחם דמעה והנה מדפיסים אותו כעת בעיר ויניציא. גם חברתי פירוש מגילת רות זה לי ארבעים שנה היותי בעיר הקדושה צפת תוב"ב לא יצאתי אנה ואנה רק זאת הפעם שיצאתי על צד ההכרח לא ישובה ולא יגונה הנה שמתי לדרך פעמי אחר זמן פטירת הגביר נבון ונעלה השר המאושר ישר בכל ענייניו הגדיב כה"ר שלמה די שירים נ"ע נדיבות יען כל ימי חייו פזר נתן מהונו לישיבתי הרמתה וזן ופרנס די מחסורה לא יחסר כל בה ואחר שנתבקש בישיבה של מעלה השר הנזכר נ"ע נלאתי נשוא עול הישיבה עד שהוכרחתי לבא ע פתחי הנדיבים יצ"ו פה קושטאנטינא יע"א יפרישו מממונם נדבה לקיים אותה על תלה והאלהים אנה לידי גבר בכולא חכם שלם בחכמה ובדעות אחי הוא וראשי הוא הלא הוא החכם הנעלה לשם טוב ולתהלה כה"ר אברהם אלגאזי נר"ו יאיר ויזהיר כזוהר הרקיע הוא אים חמודות מאגשי המעלה והמדות על אחת כמה וכמה מעלות טובות רמות ונשאות זאת המנוה גדולה על כלם לתפים אומנות אברהם אבינו ע"ה להכנים אורחים וביתו בית ועד לחכמים וכן אירע לי עמו כי כן קרבני ויעש עמי חסד כן יעשה ה' לו ותהי שלמה משכורתו הנה קנא שכרו אתו מגלגלין זכות על ידי זכאי שזיכני ה' להדפים ספרי חיבורי ממגילת רות כל זמן שנתאכסנתי בביתו ראיתי מעשה הדפוס פה קושטאנטינא ונמלכתי להראות לכל יודעי דעת ומביני מדע את טובו ואת יופיו גם כתבתי וחברתי בו קצת פירושי ספרי אמרי פירושי החכמים השלמים אשר מצאתי ספריהם מודפסים וגם מכתיבת יד יצאתי בעקבותיהם ללקוט שושנים פרי מגדים נרדים עם כפרים אשר הזהב מעליהם מריקים כתבתים הן הם הפירושים אשר הגאוני כדי לזכות את הרבים וקראתי שם הספר אגרת שמואל לכוין מה שכיוון שמואל הרמתי ע"ה שתהיה מגילת רות ביד כל ישראל כאגרת אוגרת ומסוכסכת כדי שידעו כל ישראל יחום דוד הע"ה על נכון לכן אמת ויציב ונכון הכון יכון לקרא שם ספרי זה לכל שואל אגרת שמואל כי שמי בקרבו אל אלהי הצלחה יהיה בעזרי ובעזרם כל ישראל ובעיני כל העדה :

נאם המחבר הצעיר שמואל ן' אוזידא